

श्रीमद् राजचंद्र.

जणे आत्माने जाण्यो तेंगे सर्व जाण्यु

—निर्बंधप्रवचन

बी. ए. ए. राष्ट्रीय ज्ञान मन्दिर ।

सशोधक—एक आत्मार्थी

अनुमतिर्था

प्रकाशक,—मुनईस्थपरमश्रुतप्रभावकमंडल

कॉपी राइट.

आ ग्रंथ विप्रेथी कोइ पण विषय,
लेख वा वचन अनुमतिविना
प्रकट न करवां, अथवा
पर्यायांतर न करवां.

मुंबई,—निर्णयसागर मुद्रालय.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રની સોઠ વર્ષની વય પહેલાંથી તે દેહોત્સર્ગપર્યંતના વિચારોનો વર્તમાનમાં ઇકત્ર થયેલો સંગ્રહ અત્ર સ્થિર થાય છે

શ્રીમદ્નુ જીવન પ્રચારુદ થયેલુ જોવાની પ્રવલ ઇચ્છા ધણા જિજ્ઞાસુઓની છે, તથાપિ તે ઇચ્છાને અનુકૂલ થતુ શક્ય જણાયુ નથી, કેમકે તેઓશ્રીનુ જીવન મુખ્ય કરી આમ્યતર દશાનો વિષય છે, અને તેવી આમ્યતર દશાનુ ચિત્ર આલેસુ તે વિદેષ નહીં જો તથાકપ દશા અને સામર્થ્યના ધારક મહાશયોનુ કાર્ય છે, સામાન્ય વુદ્ધિનુ નથી

૧ પરમાર્થપ્રવૃત્તિ પૌદ્ગલિક કારણોને હાનિક્ષ થતી માસે તો તે પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાન છે એમ જ્ઞાત છતા, આ પ્રથમશોધનપ્રવૃત્તિ પૌદ્ગલિક કારણોને હાનિક્ષ નિમિત્ત થયેલ છે એવી વસ્તુના રક્ષા કરવી બ આત્મશિથિલતા જ છે

રાગમાય, પ્રમાદ, મદક્ષયોપશમ, શારીરિક અને માનસિક અસ્વસ્થતા આદિ કારણો આ શોધનને વિગ્નરૂપ પરિણમ્યા હોય, અને તેથી જે શોધનદોષ રક્ષા હોય તે માટે ક્ષમા ઇચ્છુ છુ

સુપર, આપાદ વદ ૫, વિ૦ સ૦ ૧૯૬૧

૫૬ આત્માર્થી

INDIANS OF TO-DAY.

WE have already quoted a short account from the Bombay papers of S. Rajchandra Ravjibhai, (popularly known as Kavi) a rising Jain reformer, who on April 9th, 1901, in Rajkot, Kathiawar, at the premature age of 33 Shrinidhi had the reputation of being the only *Shataavadhani* poet of India, when he was only nineteen. *Avadhana* means attention. *Shataavadhana* means attention to a hundred things at a time. A poet is styled *Shataavadhani*, when he stores up a hundred things in his memory,—be they verses in different languages whose words recited to him at random, or some games such as chess, cards, &c., or any other things, and reproduces them in their proper order from memory. During the performance the strokes of a bell are counted, and arithmetical problems are solved by the poet. This feat of memory power, coupled with poetic gifts,—for the *Shataavadhani* poet has also to compose poetry *extempore*,—can be realised better by sight than description.

Shrimad Rajchandra was a living psychological instance of how far memory can be developed. He was considered by his admirers to be one of the great moral teachers of our time and country, and the enlightened portion of the Jain community regarded him as its youngest great philosopher in this *Pancham* A. He was born in Vavanya, Kathiawar, in 1867, of *Tanka* parentage. As a boy in school, he showed extraordinary powers of memory. He finished within two years the vernacular course of his studies, which generally requires six years to complete. His teachers regarded him as a prodigy of intellect and memory. At a very early age he showed a predilection for poetry. At the age of nine, he wrote on *Ramayana* and *Mahabharata* in *Padya* (poetry). At the age of twelve, he wrote three hundred stanzas on a clock in three days. This shows that Shrimad was a born poet. He also began to contribute to several monthly magazines and newspapers, and wrote an essay on the importance of female education. When he was thirteen, he went to Rajkot to study English. At the age of fourteen or fifteen, he went to Morvi, and performed an *Ashthavadhana* (in which eight things are attended to at a time) feat before a circle of friends. He then increased his *Avadhanas* from eight to twelve, and gave a public performance of the same. He gradually increased his powers of memory to such an extent that from twelve *Avadhanas* he began to perform sixteen, and from sixteen fifty-two and lastly, a hundred, and thus at the age of nineteen, he became a *Shataavadhani* poet. He went to Bombay and gave a public performance of his *Shataavadhanas*, in the Frazer Kewaji Institute and other places. For these wonderful feats of memory he was awarded a gold medal by the Bombay public, and was given the name of *Salsaraswati* (साक्षात् सरस्वति). Mr. Malabari, the well-known social reformer, after witnessing the performance wrote in his paper, the *Indian Spectator*, a very admirable article calling Shrimad, "a prodigy of intellect and memory." Shortly after this, at the instance of the late Sir Charles Sargeant, the then Chief Justice of the High Court of Bombay, Dr. Peterson, Mr. Yajnik, and such other well-known citizens, arrangements were made for a big public meeting to witness Shrimad's *Shataavadhana*. The public and the Press expressed their high appreciation and admiration of the young prodigy. Sir Charles advised him to visit Europe to exhibit his powers there, but he could not do so, as he thought, he could not leave India as a pure Jain ought to live.

रायचन्द्रगुणस्थानप्रमोहण

- १ अर्ध अर्धर एवो वपारे आवरो ?
वपारे वरुणो वाक्कातर निर्धर जो ?
राव रसिचरुं वधम सिद्ध करीन
विचरुणो वन महारुणवने वन जा ? अर्ध०
- २ एवं भावर्षी औगतीय वृषि वरी,
मात्र दह त रावमहेतु होव जा।
अन्य कारणे अन्य कर्तु कर्षा नहीं
दह वन विचिद्र गुण नव जोव जो अर्ध०
- ३ वरुणमाह अमीन धरु वपराय वाप ज
देह मित्र कपल वनमनु ज्ञान जा।
तेषां वृषीन चरित्रमाह विठोकिने
वत एतु शुद्धस्वरुणु ध्यान जा अर्ध०
- ४ आरतिचरमा वन लंकित वागी
गुणवपने लो वरुं दहवर्षत जा।
घोर हरिवरु क वरुणांमये करी,
आरी शरु नहीं त विराटमा अत्र जा अर्ध०
- ५ वधममा हेतुषी योगप्रवर्षमा
रत्नमण्डप विनमोदा आधीन जा
त वन धन वन वरुण जानी विधिमर्षा
अने वाये विजलकर्म लीन जो अर्ध०
- ६ रंज विचरुमा रागद्वय विविधमत्,
रंज प्रसाद न मये वरुणो धाम जो
हृदय वृक्ष ने काक भाव प्रविर्षवव
विचरुणु उदवाधीन वन वीत छात्र जा अर्ध०
- ७ कल्पमने लो वत काचरवभावमा
मानमने लो वीनरमात्र मान जो।
मायाप्रसे माया माधी माधवी,
लोभमय नहीं लोभ कमान जो अर्ध०
- ८ वरु अमर्षकर्मामने वन वरुण नहीं
वरु वरुण नवारि न मये भाव जो।
दह जाव वन माया वाप न रोषमा
लोभ नहीं लो प्रवृद्ध सिद्धि विद्वान जो अर्ध०
- ९ मप्रभाव शुद्धभाव सहजभावमा
अनन्यभाव आदिवरु प्रमिद्र जो
कल, रोम मय, के अने मृगार नहीं
हृदयभाव रावमय निर्धर सिद्ध जा अर्ध०
- १० हातु मित्रमये वरुं रावमर्षिमा
मान अमान वरुं ते ल स्वभाव जो
जीविन के वरुने नहीं मृगाविक्रमा,
अन माये वन शुद्ध वरुं मयभाव जो अर्ध०
- ११ एकली विचरुमा वरुं वनममम
वरी वरुणमा वाप सिंह सरोज जो।

- अशोक आनन मे मनमा नहीं कामना
वरुण मित्रको जाव रावमा योग जा अर्ध०
- १२ वार वपरायमा वन मने लो वरुं
उरुण अने नहीं मनन प्रवृक्ष अर्ध०
रत्नकन के सिद्धि वैमर्षिक देवनी,
वर्ष माया शुद्ध वरुण स्वभाव जा अर्ध०
- १३ लम वपराय करीने चरित्रमाहमो
आतु लो वरुं वरुण अर्ध० भाव जो,
अनी वरुणवरी करीने मानदता
अनन्य विनम अगिमात्र शुद्ध स्वभाव जा अर्ध०
- १४ लो वरुणवपराय लमरु ली करी,
विचरि लो वरुं वीणमोह गुणस्थान जो,
अन रावम लो वरुं लवक्य वीणमात्र वरु,
मृगमात्र निज वरुणमनविचर जो अर्ध०
- १५ वार वरुं वनममा त मयवरेद वरु
अनमा वीणमने आननमा मात्र जो,
वरुमात्र ज्ञान वरुण लो वरुण
वृणमत्र वरुण वीरु अनन्य प्रवृक्ष जो अर्ध०
- १६ वरुणीवादि वार वरुं वरुं वरुं,
वरी वरुणीवर्ण आतुति मात्र जो।
ते देवगुण आधीन वरुणी विचरि छ
आतुर् वरुं मयि वैदिकमात्र जा अर्ध०
- १७ मन, वचन, काया मे वरुणी वरुंमा,
वृण वरुं वरुण वरुण वरुं वरुं जो।
मनु अवागिगुणस्थानमात्र लो वरुं,
महामात्र वरुणवर्ण वरुं वरुण जो अर्ध०
- १८ वरु वरुणमात्र वरुणी वरुं ल वरुणीमा,
वरुणवर्णवर्ण अशोकवर्ण जा।
शुद्ध विरुण वरुणवर्ण अनन्यमय
कणुल लो वरुं वरुणवर्ण जो अर्ध०
- १९ वरुं वरुणीमात्र वरुणीमात्र वरुणी
वरुणीमात्र विरुणवर्ण मात्र वरुणीमात्र जो,
वरुणीमात्र अनन्य लो वरुणीमात्र जो अर्ध०
- २० वरुणीमात्र वरुणीमात्र वरुणीमात्र,
वरुणीमात्र वरुणीमात्र वरुणीमात्र जो,
वरुणीमात्र अनन्य लो वरुणीमात्र जो अर्ध०
- २१ वरुणीमात्र वरुणीमात्र वरुणीमात्र,
वरुणीमात्र वरुणीमात्र वरुणीमात्र जो,
वरुणीमात्र अनन्य लो वरुणीमात्र जो अर्ध०

अंतिम वचनो.

घणी त्वराथी प्रवास पूरो करवानो हतो; त्यां वच्चे सह्रानुं रण संप्राप्त थयुं. माथे घणो वोजो रखो हतो ते आत्मवीर्ये करी जेम अल्पकाळे वेदी लेवाय तेम प्रघटना करतां पगे नि-
काचित उदयमान थाक ग्रहण कर्यो.

जे स्वरूप छे ते अन्यथा थतुं नथी, ए ज अद्भुत आश्चर्य छे. अव्यावाध स्थिरता छे.
प्रकृति उदयानुसार कइक असाता मुख्यत्वे वेदी साता प्रत्ये.

राजकोट, फागण वद ३, शुक्र, १९५७.

ॐ शांति:

After such public recognition a sudden change seemed to come over him. At the age of twenty, he completely disappeared from the public gaze. He determined to use his powers and abilities for the instruction and enlightenment of his community and the people at large. From his very early age he was a voracious reader. He studied the six schools of religions (षड्दर्शन) and other systems of Oriental and Western philosophy. Strange though it might seem it was a fact that a book was required to be read only once in order to be digested, and without any regular study of Sanskrit and Prakrit, he could accurately understand works in those languages and explain them to others, as only learned scholars could be expected to do. Shrimad now began to inculcate his taste for knowledge in others and soon attracted a large number of disciples whom he guided to the proper study of the Jain philosophy. He found that the *Acharyas* (religious teachers) of the time held narrow and sectarian views and did not appreciate the change of times. Again those who renounced the world were generally lacking in some of the good things of the world and had some reason or other to be dissatisfied with their lot in the world. Such men could not impress their congregations by their example. He believed that if a man of wealth and social position renounced the world, he could work real good by his example. Convinced of his sincerity and disinterestedness the people would more readily follow his guidance and profit by his preaching. Holding such views he had believed that he had not sufficiently qualified himself to appear before the public as an ascetic and a spiritual guide, and he continued steadily a man of the world, though his inclinations were all the other way.

When he was twenty-one he took to business and in a very short time gained the credit of being a capable jeweller. The cares of a flourishing business, however, did not keep him from his favourite study of religion and philosophy. In the midst of his busy life he was quietly extending his studies and was always found surrounded by his books. Again, for some months of the year, he would leave Bombay with instructions to the members of the firm not to correspond with him, unless he wrote to them. He used to retire into the forests of Gujerat and there pass days and weeks in meditation and *yoga*. He always tried to conceal his identity and whereabouts, and, in spite of that, he was often found out followed by a large number of people eager to listen to his preaching and advice.

After ten years of business life, he felt that he had accomplished the object with which he had entered business. He expressed his desire to sever his connection with it. Knowledge, possession of wealth, social position, the enjoyment of family happiness (for Shrimad had parents, one married brother four married sisters, a wife two sons and two daughters, all living) he was preparing to renounce the world and lead the life of an ascetic. In the meantime, in his 32nd year, his health gave way. He was treated by a number of competent medical men. And once there was a change for the better. A relapse, however, followed, and after an illness of more than a year, in spite of competent medical treatment and good nursing by devoted disciples, he quietly passed away on the 9th ultimo, (April, 1901) at Rajkot, Kathiawad. During his long and painful illness he never uttered a sigh or a groan. He was cheerful while all others around him were despondent.

Besides scattered poems he has written several works. His *Moksha Mala* has already been published. This work is the keynote of Jainism. Thus, he had written at the age of seventeen. Among his unpublished works there are *Atman-Siddhi-Upaya* and *Panchastikaya* and several essays on the *Atman* or soul. The corner stone of the Jain religion and philosophy is the theory of Karma, in which

દુષ્ટિપત્ર

બાંક ૩૮૫ (પૃષ્ઠ ૩૨૦ ના) પત્રમાં પ્રથમનો નીચેનો આગ પાઠલથી મળતાં અત્ર મૂક્યો છે —

શ્રીઠાનામસુત્રી એક ચોમ્મીનો ઉત્તર વિશેષ સમજવા માગ્યો હતો તે સંક્ષેપમાં અત્રે લખ્યો છે — ૧ એ આત્માનો મનાત કરે, પણ પરનો ન કરે તે પ્રત્યેક દુઃખ કે અસોચા કેવળી, કેમકે તેઓ ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તતા નથી એવો વ્યવહાર છે ૨ એક આત્માનો મનાત ન કરી શકે ને પરનો મનાત કરે તે અચરિત શરીરિ આચાર્ય પટલે જેને હલુ અમુક મન યાત્રી છે, પણ ઉપદેશમાર્ગને આત્માપ કરી જાણ્યો છે તેથી તેનાથી ઉપદેશ સાંભળી સાંભળનાર જીવ તે મને મનનો બત કરી શકે

બાંક ૫૩૨ (પૃષ્ઠ ૪૭૧) ના વિષયનો આ પ્રથમ આગ પાઠલથી મળતાં અહીં દાખલ કરેલ છે —

શારીરિક, માનસિક અનત પ્રકારના દુઃખો આકુલ વ્યાકુલ જીવોને તે દુઃખોથી છુટવાની મદદ મળી શકે તે પ્રકારે ઇચ્છા છતાં તેમાંથી મુક્ત થઈ શકના નથી તેનું નુ કારણ ? એવું પ્રત અનેક જીવોને ઉત્પન્ન થયા કરે, પણ તેનું યથાથ સમાધાન કોઈ એક નિરલ જીવને જ પ્રાપ્ત થાય છે ૩ આત્માથી દુઃખનું મૂલ્ય કારણ યથાથપણે જાણવામાં ન આવ્યું હોય ત્યાંથી, તે ટાલવાને માટે મને તેનું પ્રયત્ન કરવામાં આવે તોપણ દુઃખનો થય થઈ શકે નહીં, અને મને તેટલી અસુખિ, અમિતતા અને અમાલ તે દુઃખપ્રત્યે હોય છતાં તેને અનુભવ્યા જ કરવું પડે અવાસ્તવિક ઉપાયથી તે દુઃખ મટાડવાનું પ્રયત્ન કરવામાં આવે, અને તે પ્રયત્ન ન સહન થઈ શકે એટલા પરિશ્રમપૂર્વક કર્યું હોય છતાં તે દુઃખ ન મટવાથી દુઃખ મટાડના ઇચ્છન મુશ્કેલીને અત્યંત વ્યામોહ થઈ આવે છે, અથવા થયા કરે છે કે, ખાનું નુ કારણ ? આ દુઃખ ટાલતું કેમ નથી ? કોઈ પણ પ્રકારે મારે તે દુઃખની પ્રાપ્તિ ઇચ્છિત નહીં છતાં, સ્વમેય પણ તેના પ્રત્યે થઈ પણ પ્રતિ નહીં છતાં તેની પ્રાપ્તિ થયા કરે છે, અને દુઃખ જે જે પ્રયત્ન કરતું છું તે તે મધા નિષ્ફળ જઈ દુઃખ અનુભવ્યા જ કરતું છું એવું નુ કારણ ? ૪ એ દુઃખ કોઈનું મટતું જ નહીં હોય ? દુઃખી થવું એ જ જીવનો સ્વમાલ હશે ? ૫ કોઈ એક જગત્કર્તા ઈશ્વર હશે તેને આમ જ કરતું યોગ્ય મળ્યું હશે ? ૬ મવિતવ્યતને આધીન એ વાત હશે ? અથવા કોઈ એક મારા કરેલા આગલા અપરાધોનું પલ્લ હશે ? ૭ એવે અનેક પ્રકારના નિષ્કલ્પો જે નીચે મનહિત દેહધારી છે તે કયા કરે છે, અને જે જીવો મનહિત છે તે અવ્યક્તપણે દુઃખનો અનુભવ કરે છે, અને અવ્યક્તપણે તે દુઃખ મટે ધવી ઇચ્છા શરૂ કરે છે ૮ આ જગતને વિષે પ્રાણીમાણની અલ અથવા અલક ઇચ્છા પણ એ જ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારે મને દુઃખ ન હોવું અને સર્વથા મુલ્ય હો ૯ પ્રયત્ન પણ એ જ અર્થ છે છતાં તે દુઃખ શા માટે મળતું નથી ? એવો પ્રત ધના ધના વિચારવાનોને પણ મૂતકાળે ઉત્પન્ન થયો હતો, વર્તમાનકાળે પણ થાય છે અને મનિષ્યકાળે પણ થશે, તે અનત અનત વિચારવાનોમાંથી અનત વિચારવાનો તેના યથાર્થ સમાધાનને પામ્યા અને તે દુઃખથી મુક્ત થયા વર્તમાનકાળે પણ જે જે વિચારવાનો યથાર્થ સમાધાન પામે છે તે પણ તથા રૂપ પડને પામે છે, અને મનિષ્યકાળે પણ જે જે વિચારવાનો યથાર્થ સમાધાન પામશે તે તે તથારૂપ પડને પામશે એમાં સંશય નથી

ધરીલ દુઃખ માત્ર ઔષધ કરવાથી મટી જતું હોય, મનન દુઃખ ધનાસિ મલવાથી જતું હોય, અને ધાન્ય સર્વ

સંવંધનું દુઃખ મનને કંઈ અસર ઉપજાવી શકતું ન હોત, તો દુઃખ મટવા માટે જે જે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તે તે સર્વ જીવોનું સફળ યાત્ર; પણ જ્યારે તેમ બનતું જોવામાં ન આવ્યું ત્યારે જ વિચારવાનોને પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયું કે, દુઃખ મટવામાટે વીજો જ ઉપાય હોવો જોઈએ. જા જે કરવામાં આવે છે તે ઉપાય અયથાર્થ છે, અને વધો શ્રમ વૃથા છે માટે તે દુઃખનું મૂલ્ય કારણ જો યથાર્થ જાણવામાં આવે, અને તે જ પ્રમાણે ઉપાય કરવામાં આવે તો દુઃખ મટે, નહીં તો નહીં જ મટે.

જે વિચારવાનો દુઃખનું યથાર્થ મૂલ્ય કારણ વિચારના ઉત્કંઠિત હતાં કોઈ એક જ તેનું યથાર્થ સમાધાન પામ્યા અને ઘણા યથાર્થ સમાધાન નહીં પામતાં હતાં મતિ વ્યામોહાદિ કારણથી યથાર્થ સમાધાન પામ્યા હૈયે એમ જાનવા લાગ્યા, અને તેપ્રમાણે ઉપદેશ કરવા લાગ્યા, અને ઘણા લોકો તેને અનુસરવા પળ લાગ્યા. જગત્માં જુદા જુદા ધર્મ મત જોવામાં આવે છે તેની ઉત્પત્તિનું મુખ્ય કારણ એ જ છે. “ધર્મથી દુઃખ મટે” એમ ઘણાં જુદા વિચારવાનોની માન્યતા થઈ પણ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજવામાં એક વીજામાં ઘણો તફાવત પડ્યો. ઘણા તો પોતાનો મૂલ્ય વિષય સ્તુતી ગયા; અને ઘણા તો તે વિષયમાં મતિ થાકવાથી અનેક પ્રકારે નાસ્તિકાદિ પરિણામોને પામ્યા.

દુઃખનાં મૂલ્ય કારણ અને તેની ણી રીતે પ્રવૃત્તિ થઈ તેના સંવંધમાં થોડાક મુખ્ય અભિપ્રાયો અને શંકેષમાં જણાવવામાં આવે છે.

શોધનપત્ર.

પૃષ્ઠ	આંક	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૧	૪	૧૦	પામ્યા	યાચ્યા.
૧૩	૪	૨૭	સિદ્ધિ પ્રત્યે જાય	સિદ્ધિ પ્રત્યે જાય—સિદ્ધમાં જાય
૧૪	૬	૧૬	લેપાઈશ	લેપાઈશ
૧૮	૭	૨૦	શુદ્ધાશુદ્ધ	શુમાશુમ
૧૯	૮	૧૫	થવાય છે.	થવા પછી
૩૧	૧૬	૧૯	શલ	શલ્ય
૭૩	૧૮	૨૨	કર્મજ્ઞાને	કર્મ જ્ઞાને
૯૪	૧૮	૧	હું મુલી	હું બહુ મુલી
૯૭	૨૩	૩	“કોઈની થાપણ”	આ વાક્ય પહેલાં “મિત્રથી વિશ્વાસઘાત” વાક્ય જોઈએ.
૯૭	૨૪	૨૨	મુક્તપણે તે	મુક્તપણે કે
૧૦૧	૨૪	૧૭	મારું શાસ્ત્ર	મારું કહેલું શાસ્ત્ર
૧૦૮	૩૬	૨૪	આંક પછી અને ૯ પહેલાં	“કોઈપણ કામની નિરાશા ઇચ્છતી, પરિણામે પછી જેટલી સિદ્ધિ થઈ તેટલો લાભ એમ કરવાથી સંતોષી રહેવાશે” વધારું.
૧૧૫	૪૬	૧૭	અને સર્વ શાસ્ત્ર	એને સર્વ શાસ્ત્ર
૧૧૫	૪૬	૧૪	સિદ્ધિ	સિદ્ધ
૧૧૮	૫૨	૧૫	યોગવલ્લ	યોગવલ્લ
૧૪૧	૯૨	૩૦	....ને ગ્રામ	....તે ગ્રામ

१४४	९५	३१	एज सम्मत	एज सम्मत छे
१५१	१०५	४	नघत्त	अंघत्त
१५३	११०	४	बीज बधी	नीजी बधी
१५४	११२	२१	मही मही	मही
१६०	१२७	२९	आ घाटेज	आ घाटेने
१७०	१४४	६	'सत्' रूप 'सत्' ने विषे	'सत्' रूप 'सत्' ने विषे
१७३	१५१	१६	कारण कोइ यइ शक्तु	कारण होई शक्तु
१७४	१५३	७	भूमिकाबीज	भूमिका-बीज—
१७४	१०३	९	अनिर्णय	अनिर्णय
१७५	१५४	११	मने पोताने	मन पोताने
१८२	१७१	२९	बीज पण	बीज
१८४	१७६	२२	मास	मस
१९२	१९६	२४	बीजो	बीजो
१९७	२१९	८	विषय	विषय
२०१	२२८	१	चित्ति	चित्त
२०४	२३३	१	तथी	तथी
२०७	२३४	२२	उदे समाभि	उदयगर्भमा स्थित समाभि
२२३	२६३	७०	दोषो जे विषे	दोषोने विषे
२३१	२६४	६	तो ज	ते ज
२३४	२७०	२२	अनुपेक्षा	अनुपेक्षा
२४३	२८३	०	हु खर्मा	हुखमा
२४९	२०२	३०	अहोरात्रमा	अहोरात्र
२६५	३१४	२३	छासठ सागरोपमनु	सीतेर कोइकोडिनु
२६६	३१४	१८	माया मेरे एया नहीं एसा	मार्या मेरे नहीं एया
२७४	३२५	१६	जने तो	जने
२७४	३२७	१७	योगेधर्म	योगे ते धर्म
२८२	३३५	१२	व्यवहारनयधी	व्यवहार नयधी
२८४	३३६	२९	कार्य कर्मे	कार्य कर्मे
२८४	३३६	२७	विचारमा	विचारने
२८८	३३६	१८	"तो" (यकारे छे)	०
२८९	३३६	३१	परपी	परपी
२९१	३३६	१५	२५	२६
२९१	३३६	३१	इच्छावा योग	इच्छवा योग
२९८	३४३	१३	बदलतो	बदलतो
२९९	३४७	७६	बेटलाड	बेटलाड
३१३	३७१	१७	योग्य छे केम ।	योग्य छे के केम ।

૩૧૯	૩૮૫	૧૫	ઉપશમ પ્રતિબોધતી	ઉપશમપ્રતિ બોધતી
૩૨૦	૩૮૫	૧૩	બુદ્ધાતો	બુદ્ધતો
૩૨૦	૩૮૫	૧૫	બુદ્ધાતો	બુદ્ધતો
૩૨૨	૩૮૮	૧૨	માર	મીર
૩૩૭	૪૧૫	૪	કટલાક	કેટલાક
૩૪૩	૪૨૨	૧૫	“કાનવડી સાંભઝી શકાય”	ત્યાર પછી “વીજી જગોણી સાંભઝી એ શકાય” એટલું વધાર્યું.
૩૪૬	૪૨૪	૧૪	નિશ્ચય	નિશ્ચય
૩૫૯	૪૩૧	૨૬	ચાલત	ચાલતાં
૩૮૨	૪૩૨	૭	સો	સૌ
૩૮૬	૪૩૪	૨૦	એસદુરુ	અસદુરુ
૪૦૧	૪૪૭	૨૩	આશ્ચર્ય પૂર્વક	આશ્ચર્યપૂર્વક
૪૦૩	૪૫૨	૨૯	આગ્રહ	આગ્રહી
૪૦૪	૪૫૫	૨૬	જેને	જે
૪૦૪	૪૫૬	૨૮	તદાત્મ્યપણું	તદાત્મ્યપણું
૪૦૫	૪૫૭	૩	નિર્મલ્લપણું	નિર્મલ્લપણું
૪૦૭	૪૬૪	૯	દેહતું	દેહ
૪૦૭-૧૦			નિર્ગથ	નિર્ગથ
૪૦૭-૩૦		૨૫	ઓઠ્ઠાયા	ઓઠ્ઠાણ
૪૦૭-૩૧	વર્ષ ૨૯	૬	અંતર્આત્મા	અંતરાત્મા
૪૦૭-૪૮		૨૦	માટે તે	તે માટે
૪૦૮	૪૬૬	૩	સરહ સહીત	સરળરહિત
૪૦૯	૪૭૧	૧૫	વિષયભાવ	વિષમભાવ
૪૧૭	૪૮૯	૨૨	મહદ્	મહદ્ મહદ્
૪૧૮	૪૯૦	૨	વિતિસહ	નીતિસહ
૪૧૮	૪૯૨	૨૨	કરામાતિ	કરામતિ
૪૫૧	૫૩૨	૪	દુઃખ મુલ્ય	દુષ્પમ
૫૧૮	૬	૩૦	અજોગો	સંજોગો
૫૧૮	વર્ષ ૩૩	૨૪	કેમ	કેમે
૫૩૬	વર્ષ ૩૩	૧૬	શાતાની અગાતા	અશાતાની શાતા
૫૫૯-૬૧૫		૨૯	Antobio Graphucal	Autobiographucal.

આ શિવાય રહેલા દૃષ્ટિદોષ છે માટે ક્ષમા ઇચ્છી વીજી આટ્તિમા સુધારવાનો યત્ન કરીશ.—સશોધક.

શ્રદ્ધિપત્ર ૨ જુ^૧

એમ નિમલતા રે રલ સ્ફટિક તપી, તેમ જ ઝીલ સ્વભાવ રે
ત પિનકિરે રે ધર્મે પ્રકાશિતો, પ્રલલ કપાય અભાવ રે

નગરકારપૂરવ^૧ સહજ દ્રવ્ય અત્યંત પ્રકાશિત થયે ઘટ્ટે સર્વ કર્મનો ક્ષય થયે જ અસંગતા કહી છે,
અને મુચ્છ રંગરુના કહી છે

જાનીપુરુષના તે વચન અત્યંત સાચા છે, કેમકે સત્ત્વગથી પ્રત્યક્ષ-અત્યંત પ્રગટ-તે વચનોનો અંત
મત્ત થાય છે

નિર્વિહલ ઉપયોગનો લક્ષ, સ્થિરતાનો પરિચય કયાથી થાય છે મુચારલ, સત્ત્વમાગમ, સત્ત્વાદ્ય,
સદ્વિચાર, અને ધૈર્ય, ઉપશમ ઇ સૌ સ્થિરતાના હેતુ છે

૨૬

જો જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયથી સર્વોત્કૃષ્ટ ઇષુ મોહપદ મુલમ છે, તો પછી જીવે જીવે આત્મોપયોગ
વિશર કરવો ઘટે ઇવો કટણ માર્ગ તે જાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયે પ્રાપ્ત થવો કેમ મુલમ હોય? કેમકે
તે ઉપયોગના દવાપ્રવણાવિના તો મોહપદની રૂપિતિ છે નહીં જાનીપુરુષના વચનનો દૃઢ આશ્રય જેન
થાય તેને સવ સાધન મુલમ થાય જ્યો અસદ્ નિધય સત્પુરુષોઈ કર્યો છે, તો પછી અમે કહીએ છીએ
કે, આ વૃત્તિઓનો જય કરવો ઘટે છે તે વૃત્તિઓનો જય થમ ન થઈ શકે! આટલું સત્ય છે કે, આ
દુષ્કારકાળને વિષે સદ્ગુણની સમીપતા, કે દૃઢ આશ્રય વિશેષ જોડે! અને અસત્સગથી અત્યંત નિવૃત્તિ જોડે,
તોપણ મુચ્છુને તો એમ જ ઘટે છે કે, કટણમાં કટણ આત્મસાધન હોય તેની પ્રયત્ન ફાટા કરવી, કે
જેથી સર્વ સાધન અન્ય કાલમાં કટિમુલ થાય

શ્રી સીર્ષકરે તો એટલા મુખી કમુ છે કે, જે જાનીપુરુષની દક્ષા સત્સારવિક્ષીય થઈ છે તે જાની
પુરુષને પણ કમવધ સમરતો નથી, તોપણ પુરુષાર્થ મુલ્ય રાક્ષવો, કે જે બીજા ઝીરના પળ
આત્મસાધનપરિણામના હેતુ થાય સમયસારસાધી જે કાલ્ય લક્ષ્મી છે તે, તથા તેના બીજા સિદ્ધાંતો માટ
સમાગમે સમાધાન કરવાનું મુમમ થશે, એમ જાણી વચમાં લક્ષ્યાનુ કર્યું નથી જાનીપુરુષને આત્મપ્રતિબંધ
પણે સત્સારસવા હોય-જાણી, પણ પારવશ્યપ્રતિબંધને હોય એમ છતાં પણ તેથી નિવૃત્તચાર્ય પરિણામ પામે
મ્મ જીવનની રીત હોય છે, જે રીતનો આશ્રય કરતાં હાલ થઈ થઈ થઈ તેમ કમુ છે, અને તેમાં
- આ મદરતી મુખ્ય-પણે સમજ રહે તેવો ઉદય પણ જેટલો થયો તેટલો સમપરિણામે થેલો છે, જો
કે એવદના કાળને વિષે સમર્થનનિવૃત્તિ કોઈ રીતે થાય તો ચારુ, એમ સૂચી કર્યું છે, તોપણ સવમગ
નિવૃત્તિ જ દક્ષા રહેવી જોડે ત દક્ષા ઉદયમાં રહે, તો અલ્પકાલમાં વિશેષ કમની નિવૃત્તિ થાય એમ
જાની જેટલું કમુ તેટલું તે પ્રકારે કર્યું છે, પણ મનમાં હવે એમ રહે છે કે, આ પ્રતંગથી એટલે સદ્ક

ગૃહવાસથી દૂર થવાય. તેમ ન હોય તોપણ વ્યાપારાદિ પ્રસંગથી નિવૃત્ત-દૂર-થવાય તો સારું, કેમકે આત્મ-ભાવે પરિણામ પામવાને વિષે જે દશા જ્ઞાનીની જોઈએ તે દશા આ વ્યાપારવ્યવહારથી સુમધુ જીવને દેખાતી નથી. આ પ્રકાર જે લક્ષ્યો છે તે વિષે હમણાં વિચાર ક્યારેક ક્યારેક વિશેષ ઉદય પામે છે તે વિષે જે પરિણામ આવે તે સ્પષ્ટ. આ પ્રસંગ લક્ષ્યો છે, તે ટોકોમાં હાલ પ્રગટ થવા દેવાયોગ્ય નથી. મહા શુદ્ધ વીજ ઉપર તે તરફ આવવાનું થવાનો સંભવ રહે છે. એ જ વિનંતિ. આ૦ સ્વા: પ્રણામ.

આપને સહજ વાંચનના ઉપયોગાર્થે આપના પ્રશ્નનો ઉત્તરવાલો કાગલ આ સાથે વીડું છું.

પરમાત્મામાં પરમ સ્નેહ ગમે તેવી વિકટ વાટેથી થતો હોય તોપણ કરવો યોગ્ય જ છે. સરલ વાટ મળ્યા છતાં ઉપાધિના કારણથી તન્મય મક્તિ રહેતી નથી, અને એકતાર સ્નેહ ઉભરાતો નથી. આથી સ્નેહ રક્ષા કરે છે, અને વારંવાર વનવાસની ઇચ્છા થયા કરે છે; જો કે વૈરાગ્ય તો એવો રહે છે કે, ઘર અને વનમાં ઘણુંકરીને આત્માને ભેદ રહ્યો નથી, પરંતુ ઉપાધિના પ્રસંગને ટીધે તેમાં ઉપયોગ રાખવાની વારંવાર જરૂર રહે છે; કે જેથી પરમ સ્નેહ પર તે વેલા આવરણ આળવું પડે, અને એવી પરમ સ્નેહતા અને અનન્ય પ્રેમમક્તિ આલ્યા વિના દેહત્યાગ કરવાની ઇચ્છા થતી નથી; કદાપિ સ્વાત્માની એવી જ ઇચ્છા હશે; તો ગમે તેવી દિનતાથી પણ તે ઇચ્છા ફરેવશો; પણ પ્રેમમક્તિની પરિપૂર્ણ લય આલ્યા વિના દેહત્યાગ નહીં કરી શકાય એમ રહે છે; અને વારંવાર એ જ રટના રહેવાથી “વનમાં જઈએ” “વનમાં જઈએ” એમ થઈ આવે છે. આપનો નિરંતર સંતસંગ હોય તો અમને ઘર પણ વનવાસ જ છે.

ગોપાંગનાની શ્રીમદ્ ભાગવતમાં સુંદર આસ્વાયિકા આપી છે. એ દશા વારંવાર સાંભરી આવે છે: અને એવું ઉન્મત્તપણુ પરમાત્માને પામવાનું પરમ દ્વાર છે, એ દશા વિદેહી હતી. ભરતજીને હરણના સંગથી જન્મની વૃદ્ધિ થઈ હતી; અને તેથી જડભરતના ભવમાં અસંગ રહ્યા હતા. એવા કારણથી મને પણ અસંગતા વધુ જ સાંભરી આવે છે, અને કેટલીક વસ્તુ તો એવું થઈ જાય છે કે, તે અસંગતાવિના પરમ દુઃખ થાય છે. યમ(?) અંતકાળે પ્રાણીને દુઃખદાયક નહીં લાગતો હોય, પણ અમને સંગ દુઃખ-દાયક લાગે છે; એમ આંતર વૃત્તિઓ ઘણી છે; કે જે એક જ પ્રવાહની છે, ટલ્લી જતી નથી. રહ્યું જતું નથી; અને આપનો વિયોગ રક્ષા કરે છે. સુગમ ઉપાય કોઈ જડતો નથી. ઉદયકર્મ ભોગવતાં દીન-પણુ અનુકૂળ નથી. ભવિષ્યની એક ક્ષણનો ઘણુંકરીને વિચાર પણ રહેતો નથી.

સત્ સત્, અને સત્નું સાધન, તમે; તે ત્યાં છો અધિક શું કહીએ. ईશ્વરની ઇચ્છા એવાં છે. અને તેને રાજી રાહ્યા-રહ્યા-વિના છુટકો નથી; નહીં તો આવી ઉપાધિયુક્ત માં ન રહીએ, અને ધાર્યું કરીએ. પરમ .....લડને પ્રેમમક્તિમય જ રહીએ, પણ પ્રારબ્ધકર્મ વલવત્તર છે.

આજે આપનું એક પત્ર મળ્યું વાંચી હૃદયગત કર્યું. એ વિષે આપને ઉત્તર ન લખીએ; એવી અમારી સત્તા આપની પાસે યોગ્ય નથી. તથાપિ આપને અતર્ગત સમજાયું છે તે જણાવું છું કે જે કંઈ થાય છે તે થવા દેવું. ન ઉદો-સીન-ન અનુઘમી થવું. ન પરમાત્મા પ્રત્યે પણ ઇચ્છા કરવી, અને ન સંશ્ચાવું. આપ જણાવો છો તેમ અહપણું આડું આવતું હોય, તો તેનો જેટલો વને તેટલો રોધ કરવો; અને તેમ છતાં પણ તે ટકતું ન હોય તો તેને ईશ્વરાર્પણ કરી દેવું, તથાપિ દીનપણું ન આવવા દેવું. “શું થશે” એવો વિચાર કરવો નહીં, અને જે થાય તે કર્યા રહેવું. અધિક જ્ઞાવા નાંખવા પ્રયત્ન કરવું નહીં. અલ્પ પણ મય રાખવો નહીં. ઉપાધિ માટે ભવિષ્યની એક પલ પણ ચિંતા કરવી

નહીં, ક્યાનો જે અમ્યાસ થઈ ગયો છે તે વિસ્મરણ કર્યા રહેવું। તો જ હશ્વર પ્રસન્ન થયો, અને તો જ પરમ ભક્તિ પામ્યાનું થઈ છે, તો જ અમારો તમારો સમ થયો યોગ્ય છે, અને ઉપાધિ વિષે જુ થાય છે તે આપને આગળ ઉપર જોઈ લઈશું જોઈ લઈશું એનો અર્થ મનુ ગમીર છે સવાત્મા હરિ સમર્થ છે આપ અને મહત પુરુષોની શ્રુતિથી નિર્બલ મતિ ઓછી રહે છે આપના ઉપાધિયોગ વિષે જો કે લઈ રહ્યા કરે છે, પણ જે કંઈ સત્તા છે, તે તે સર્વાત્માને હાથ છે, અને તે સત્તા નિશ્ચયેથી નિરાકાર તેના જ્ઞાનીને જ પ્રાપ્ત હોય છે, ત્યામુષી તે સર્વાત્મા હરિની રૂપ છે જેમ હોય તેમ જ્ઞાનીને પણ પાડવું એ આશ્ચર્યકર્મ છે, રૂપાદિક વાત ધની છે શબ્દે લઈ ગુરુતો નથી, અને સીતો કોઈ-સમાગમ શિવાય-એ વાત કરવાનો ઉપાય હાથમાં નથી; જેથી જ્યારે રૂપેચ્છા હશે ત્યારે એ વાત કરવું ઉપર જે ઉપાધિમાંથી અહ પણ મૂલનાનો થાનો રૂપો છે તે ઉપર આપ થોડો ઘસત વિચાર કરશો ત્યાં જ તેથી દશા થઈ રહે એવી આપની મનોવૃત્તિ છે, અને એવી માઠી શિષ્ટા લલ્લનાની સર્વાત્મા હરિની રૂપ હોવાથી મેં આપને લઈ છે માટે જેમ મને તેમ એને અવધારજો

કરી પણ આપને વિજ્ઞાન છે જે, ઉપાધિ વિષે જેમ મને તેમ નિ શકવું રહી ઉપમ કરવો "કેમ થયો" એ વિચાર મુશ્કેલી દેવો આથી વિષે ચોક્કી વાત લખવાની યોગ્યતા હાલ મને રૂપે

અનુમતિ થઈ નથી અને તેનું કારણ મારી તેની અધીન મતિ નથી આપે સર્વ પ્રકારે નિમગ્ન રહેવું એવી તારી કરી કરી વિનંતિ છે એ શિવાય હું કંઈ બીજું લખવા યોગ્ય નથી આ વિષય વિષે સમાગમે આપને વાત લેત કરીશું કોઈ રીતે આપે વિલગીર થવું નહીં આ ધીરજ આપવા તરીકેની જ સમ્મતિ છે યથારે લઈ શકવું ત્યાં; પણ આપે આગળ રહેવું ન જોઈએ, એ જ વિનંતિ કરી કરી માનજો શાકી અને તો નિર્બલ છીએ અરુર તમનો જ નિર્બલ છીએ પણ ઉપર જે લઈ છે તે સમ્મતિ તે સબલ છે જેની તેની મતિ, પણ યાત્રી શ્રી આપને માટે એ જ માગ યોગ્ય છે આપ જ્ઞાનકથા લખશો પ્રબોધસત્તક માફ રવાનકર હાલ તો વાત છે ઉપવાર રૂપીમાં વાત મોકલવું થયે; તો વાત મોટલી નહીં તો રાજવા વિષે સ્પષ્ટતા અને તેમ છતાં તેના માનિક તરફની ઉતાવળ હોય તો જાણવશો તો મોકલી આપીશ આપના કથા પ્રશ્નો મારી રૂપાણ ઉત્તર લગી લખ્યો નથી ઉપાધિયોગને છોડે, પણ આપ માત્ર અનરને સમગ્રી લેશો તમને નિ શક્તા છે

૨૦ આશ્ચર્યકર્મ રામચંદ્ર

તમાવ પ્રતેક પ્રશ્નો પહોંચ્યા છે એક પત્રમાં કે પ્રશ્ન લખ્યા હતા, જેમાના એકનું સમાધાન નીચે લખ્યું છે જ્ઞાની દુષ્ટનો સત્ત્વગ્ર થયે, નિશ્ચય થયે, અને તેના માર્ગને આપણે જીવને દશનમોહવીય કમ ઉપસમે છે, કે ક્ષય થાય છે, અને અનુક્રમે સય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ જીવ કૃતજ્ઞત્ય થાય છે એ વાત પ્રમટ્ત સત્ય છે, પણ તેથી ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ પણ મોગવનું પહોંતું નથી એમ સિદ્ધાંત થઈ જાવતો નથી કેવલજ્ઞાન થયું છે એવા ચીતરાગને પણ ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધરૂપ એવાં ચાર કર્મ યેદર્શ પડે છે, તો તેથી ઓછી ભૂતિકાર્મા સ્થિત એવા જીવોને પ્રારબ્ધ મોગવનું પડે તેમાં આશ્ચર્ય કોઈ નથી અને તે સર્વજ્ઞ એવા ચીતરાગને ધનવાતિ ચાર કર્મ નાશ પામવાથી યેદર્શ પહોંતું નથી અને જરી તે કર્મ ઉત્પન્ન થવાના કારણની તે સત્ત્વ એવા ચીતરાગને સ્થિતિ નથી, તેમ જ્ઞાનીનો નિશ્ચય થયે અજ્ઞાન માવથી જીવને ઉદાસીનતા થાય છે; અને તે ઉદાસીનતાને રીધે અતિવ્ય કાલમાં તે પ્રકારનું કમ ઉપાર્જિતનું મુલ્ય કારણ તે જીવને થતું નથી કથિત પૂજાનુકાર કોઈ જીવને વિપર્યય ઉદય હાય, તોપણ તે ઉદય અનુક્રમે ઉપ રમી ક્ષય થઈ જીવ જ્ઞાનીના માર્ગને કરી પામે છે; અને અધુરુદ્ધત્વપરવર્તનમાં અવરત મહારમુલ્ય થાય છે; પણ સમદિતી જીવને, જે સત્ત્વ ચીતરાગને, કે કાંડ અન્ય યાત્રી કે જ્ઞાનીને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને રીધે ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ

વેદનું પડે નહીં; કે દુઃખ હોય નહીં એમ સિદ્ધાંત ન હોઈ શકે. તો પછી અમને તમને માત્ર સત્સંગનો અલ્પ લાભ હોય ત્યાં સંસારી સર્વ દુઃખ નિવૃત્ત થવાં જોઈએ; એમ માનીએ તો પછી કેવલજ્ઞાનાદિ નિર્થક થાય છે; કેમકે ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ એવેનું નાશ પામે તો પછી સર્વ માર્ગ મિથ્યા જ ઠરે. જ્ઞાનીના સત્સંગે અજ્ઞાનીના પ્રસંગની રુચિ આઢસે; અને સત્યાસત્ય વિવેક થાય; અનંતાનુબંધી ક્રોધાદિ રૂપે; અનુક્રમે સર્વ રાગ દ્વેષ ક્ષય થાય; એ વનવા યોગ્ય છે અને જ્ઞાનીના નિશ્ચયે તે અલ્પ કાલમાં અથવા સુગમપણે વને એ સિદ્ધાંત છે; તથાપિ જે દુઃખ અવશ્ય ભોગવ્યે નાશ પામે, એવું ઉપાર્જિત છે તે તો ભોગવવું જ પડે એમાં કંઈ સંશય થતો નથી. આ વિષે વધારે સમાધાનની ઇચ્છા હોય તો સમાગમે થઈ શકે. મારું અંતરું અંગ એવું છે કે, પરમાર્થ પ્રસંગથી કોઈ મુમુક્ષુને મારો પ્રસંગ થાય તો જરૂર તેને મારા પ્રત્યે પરમાર્થના હેતુની જ ઇચ્છા રહે તો જ તેનું શ્રેય થાય; પંખ દ્રવ્યાદિ કારણની કાંઈ પળ વાંછા રહે; અથવા તેવા વ્યવસાયનું મને તેનાથી જળાવવું થાય, તો પછી અનુક્રમે તે જીવ મલિન વાસનાને પામી, મુમુક્ષુતાનો નાશ કરે; એમ મને નિશ્ચય રહે છે. અને તે જ કારણથી તમને ઘણીવાર તમારા તરફથી વ્યાવહારિક પ્રસંગ લેવાઈ આવ્યો હોય ત્યારે ઠપકો આપી જળાવ્યું પળ હતું કે, મારાપ્રત્યે તમે આવો વ્યવસાય જળાવવાનું જેમ ન થાય તેમ જરૂર કરી કરો. અને મારી સ્મૃતિપ્રમાણે આપે તે વાત ગ્રહણ કરી હતી; તથાપિ તે પ્રમાણે થોડો વચ્ચે વચી પાછું વ્યવસાય વિષે લેવાનું વને છે; તો આજના મારા પત્રને વિચારી જરૂર તે વાત તમે વિસર્જન કરશો, અને નિત્ય તેવી વૃત્તિ રાખશો; તો અવશ્ય હિતકારી થશે; અને મારી આતર વૃત્તિને અવશ્ય ઉછાસનું કારણ આપ્યું છે એમ મને થશે. કોઈ પળ સત્સંગપ્રસંગમા એમ કરે તો મારું ચિત્ત વધુ વિચારમા પડી જાય છે, કે ગમરાય છે; કેમકે પરમાર્થને નાશ કરનારી આ માવના આ જીવને ઉદયમાં આવી એમ તમે જ્યારે જ્યારે વ્યવસાય વિષે લચ્છું હશે, ત્યારે ત્યારે મને ઘણુંકરીને થયું હશે; તથાપિ આપની વૃત્તિ વિશેષ ફેર હોવાને લીધે કંઈક ગમરાટ ચિત્તમાં ઓછો થયો હશે. પળ હાલ તરત તરતના પ્રસંગ પરથી આપે પળ તે ગમરાટની લગભગના ગમરાટનું કારણ આપ્યું છે એમ ચિત્તમા રહે છે. આ વાતનો વિશેષ નિશ્ચય રાખજો. રવજીભાઈના કુટુંબને માટે જેમ વ્યવસાય મારે કરવો પડે છે, તેમ તમારે માટે મારો કરવો હોય; તોપણ મારા ચિત્તમા અન્યમાવ આવે નહીં.

ૐ

મદનરેલાનો અધિકાર ઉત્તરાધ્યનના નવમા અધ્યયનને નમિરાજ ઋષિનું ચરિત્ર આપ્યું છે તેની ટીકામાં છે. ઋષિમદ્રપુત્રનો અધિકાર ભગવતિસૂત્રના શતકને ઉદ્દેશે આવેલો છે. આ વત્રે અધિકાર અથવા વીજા તેવા ઘણા અધિકાર આત્મોપકારી પુરુષપ્રત્યે વંદનાદિ ભક્તિનું નિરૂપણ કરે છે; પળ જનમંડલના કલ્યાણનો વિચાર કરતાં તેવો વિષય ચર્ચવાથી તમારે દૂર રહેવું યોગ્ય છે. અવસર પળ તેવો જ છે; માટે તમારે એ અધિકારાદિ ચર્ચવામાં તદન શાન્ત રહેવું; પળ વીજી રીતે જેમ તે લોકોની તમારાપ્રત્યે ઉત્તમ લાગણી, કિંવા માવના થાય તેમ વર્તવું. કે જે પૂર્વાપર ઘણા જીવોના હિતનો જ હેતુ થાય. જ્યાં પરમાર્થના જિજ્ઞાસુ પુરુષોનું મંડલ હોય ત્યાં, શાસ્ત્રપ્રમાણ આદિ ચર્ચવા યોગ્ય છે; નહીંતો ઘણુંકરી તેમાથી શ્રેય થતું નથી. આ માવ એક જાનો પરિપહ છે. યોગ્ય ઉપાયથી પ્રવર્તવું, પળ ઉદ્દેગવાલું ચિત્ત ન રાખવું.

વસ્તુનું યથાર્થસ્વરૂપ જેવું જાણવું અનુભવવું તેવું જ કહેવું તે સત્ય. તેના બે પ્રકાર છે: પરમાર્થસત્ય અને વ્યવહારસત્ય. પરમાર્થસત્ય એટલે આત્મા શિવાય વીજો કોઈ પદાર્થ આત્માનો થઈ શકતો નથી એમ નિશ્ચય જાણી માપા બોલવામા વ્યવહારથી દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ધન, ધાન્ય, ગૃહ આદિ વસ્તુઓના પ્રસંગમાં બોલતાં પહેલાં એક આત્મા શિવાય વીજું કાંઈ મારું નથી; એ ઉપયોગ રહેવો જોઈએ. અન્ય આત્માના સંબંધી બોલતાં આત્મામાં જાતિ,

श्रीमद् राजचंद्र.

वर्ष १६ मा पहेला ^१

१

पुष्पमाळा

- १ रात्रि व्यतीरुमी गई, प्रमात धयो, निद्राधी मुक्त थरा भावनिद्रा टाळयानो प्रयत्न करजो
- २ व्यतीत रात्रि अने गई जींदगी पर दृष्टि फेरणी जाओ
- ३ सफल थयेला वखतने माटे आनंद मानो, अने आजनो नियम पण सफल करो
निष्फल थयेला दिवसने माटे पश्चात्ताप करी निष्कलता निस्मृत करो
- ४ क्षण क्षण जता अनतनाल व्यतीत धयो छता सिद्धि थई नहीं
- ५ सफलजन्य ण्हे धनान ताराधी जो न वन्यो होय तो फरी फरीने शरमा
- ६ अपठित कृत्यो थया होय तो शरमाईने मन, वचन, कायाना योग्यी ते न करवानी प्रतिज्ञा ले
- ७ जो तु स्वतंत्र होय तो समार-ममागने तारा आजना दिवसना नीचे प्रमाणे भाग पाड

१ प्रहर — भक्तिकर्तव्य

१ प्रहर — धर्मकर्तव्य

१ प्रहर — आहारप्रयोजन

१ प्रहर — विद्याप्रयोजन

२ प्रहर — निद्रा

२ प्रहर — सत्कारप्रयोजन

८

१ शास्त्रधनो क्षयोपशम सूचयता अर्थे सोढ वर्षनी वय पहेलानां वा मढी आवेली वचनो अत्र आप्यां हि

૮. જો તું ત્યાગી હોય તો ત્વચા વગરની વનિતાનું સ્વરૂપ વિચારીને સંસાર ભળી દટિ કરજે.
૯. જો તને ધર્મનું અસ્તિત્વ અનુકૂળ ન આવતું હોય તો નીચે કહું છું તે વિચારી જજે.
તું જે સ્થિતિ મોગવે છે, તે શા પ્રમાણથી ?
આવતી કાલની વાત શા માટે જાણી શકતો નથી ?
તું જે ઇચ્છે છે તે શા માટે મળતું નથી ?
ચિત્રવિચિત્રતાનું પ્રયોજન શું છે ?
૧૦. જો તને અસ્તિત્વ પ્રમાણભૂત લાગતું હોય અને તેના મૂલ્યતત્ત્વની આશંકા હોય તો નીચે કહું છું. સર્વ પ્રાણીમાં સમદટિ,—
૧૧. કિંવા, કોઈ પ્રાણીને જીવિત રહિત કરવું નહીં, ગજા ઉપરાંત તેનાથી કામ લેવું નહીં.
૧૨. કિંવા, સત્પુરુષો જે રસ્તે ચાલ્યા તે.
૧૩. મૂલ્યતત્ત્વમાં ક્યાંય ભેદ નથી, માત્ર દટિમાં ભેદ છે; એમ ગણી આશય સમજી પવિત્ર ધર્મમાં પ્રવર્તન કરજે.
૧૪. તું ગમે તે ધર્મ માનતો હોય તેનો મને પક્ષપાત નથી, માત્ર કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે જે રાહથી સંસારમલ નાશ થાય તે ભક્તિ, તે ધર્મ અને તે સદાચારને તું સેવજે.
૧૫. ગમે તેટલો પરતંત્ર હો તોપણ મનથી પવિત્રતાને વિસ્મરણ કર્યા વગર આજનો દિવસ રમણીય કરજે.
૧૬. આજે જો તું દુષ્કૃતમાં દોરાતો હો તો મરણને સ્મર.
૧૭. તારા દુઃખ સુખના વનાવોની નોંધ આજે કોઈને દુઃખ આપવા તત્પર થાય તો સંભારી જા.
૧૮. રાજા હો કે રંક હો—ગમે તે હો, પરંતુ આ વિચાર વિચારી સદાચાર ભળી આવજો કે આ કાયાનાં પુદ્ગલ થોડા વખતને માટે માત્ર સાડાત્રણ હાથ ભૂમિ માંગનાર છે.
૧૯. તું રાજા હો તો ફીકર નહીં, પણ પ્રમાદ ન કર, કારણ નીચમાં નીચ, અધમમાં અધમ, વ્યભિચારનો, ગર્ભપાતનો, નિર્વશનો, ચંડાલનો, કસાઈનો અને વેશ્યાનો એવો કળ તું ધાય છે. તો પછી ?
૨૦. પ્રજાનાં દુઃખ, અન્યાય, કર એને તપાસી જઈ આજે ઓછાં કર. તું પણ હે રાજા ! કાઢને ઘેર આવેલો પરુષો છે.
૨૧. વકીલ હો તો ઇથી અર્ધા વિચારને મનન કરી જજે.

- ૨૨ શ્રીમત હો તો પૈસાના ઉપયોગને ત્રિચારજે રહવાનુ કારણ આને શોધીને કહેજે
- ૨૩ ધાન્યાત્રિકમા વ્યાપારથી થતી અસત્ય હિંસા સમારી ન્યાયસપન વ્યાપારમા આને તાર ચિત્ત દેવ
- ૨૪ જો તુ વસાર્દ હોય તો તારા જીવના મુશ્કેલી નિચાર કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર
- ૨૫ જો તુ સમજણો વાલક હોય તો વિદ્યા મળી અને આજ્ઞા મળી દ્રષ્ટિ કર
- ૨૬ જો તુ યુવા હોય તો હૃદય અને વ્રજચર્ય મળી દ્રષ્ટિ કર
- ૨૭ જો તુ વૃદ્ધ હોય તો મોત મળી દ્રષ્ટિ કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર
- ૨૮ જો તુ સ્ત્રી હોય તો તારા પતિ પ્રત્યેની ધર્મરૂપીને મમાર,—લોપ થયા હોય તેની ક્ષમા યાચ અને કુટુંબ મળી દ્રષ્ટિ કર
- ૨૯ જો તુ કનિ હોય તો અસમર્પિત પ્રશસાને સમારી જઈ આજના દિવસમા પ્રવેશ કર
- ૩૦ જો તુ કુપ્પણ હોય તો,—
- ૩૧ જો તુ અમલમળ હોય તો નેપોલિયન બોનાપાર્ટનુ ઘસે સ્થિતિથી સ્મરણ કર
- ૩૨ ગઈ કાલે કોઈ કૃત્ય અપૂર્ણ રહ્યું હોય તો પૂર્ણ કરવાનો સુનિચાર કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર
- ૩૩ આજે કોઈ કૃત્યનો આરમ્ભ કરવા ધારતો હો તો ત્રિપેક્ષી સમય, શક્તિ અને પરિણામને વિચારી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર
- ૩૪ પગ મૂકતા પાપ છે, જોતા ક્ષેત્ર છે, અને માથે મરણ રહ્યું છે, તુ નિચારી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર
- ૩૫ અધોર કર્મ કરવામા આજે તારે પડવું હોય તો રાગપુત્ર હો લોપણ મિત્તાધરી માન્ય કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કરજે
- ૩૬ માન્યશાલી હો તો તેમા આનંદમા ધીજાને માન્યશાલી કરજે, પરંતુ દુર્માન્યશાલી હો તો અન્યનુ દુર કરતા રોગાર્દ આજના દિવસમા પ્રવેશ કરજે
- ૩૭ ધર્મોચાર્ય હો તો તારા અનાચાર મળી કટાક્ષ દ્રષ્ટિ કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કરજે
- ૩૮ અનુચર હો તો પ્રિયમા પ્રિય ણના શરીરના નિમાપનાર તારા અધિરાજની નિમકહલાલી રૂપી આજના દિવસમા પ્રવેશ કરજે
- ૩૯ દુરાચારી હો તો તારી આરોગ્યતા, મય, પરતપ્રતા, સ્થિતિ અને મુગ્ધ ણો નિચારી આજના દિવસમા પ્રવેશ કરજે
- ૪૦ દુર્ગી હો તો આત્મવિરુદ્ધ (આત્મની) જેટલી આગ રાણી આજના દિવસમા પ્રવેશ કરજે

૪૧. ધર્મકરણીનો અવશ્ય ચલત મેલગ્રી આજની વ્યવહારસિદ્ધિમાં તું પ્રવેશ કરજે.
૪૨. કદાપિ પ્રથમ પ્રવેશે અનુકૂલતા ન હોય તોપણ રોજ જતા દિવસનું સ્વરૂપ વિચારી આજે ગમે ત્યારે પણ તે પવિત્ર વસ્તુનું મનન કરજે.
૪૩. આહાર, વિહાર, નિહાર એ સંબંધીની તારી પ્રક્રિયા તપાસી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.
૪૪. તું કારીગર હો તો આલસનો અને શક્તિના ગેરઉપયોગનો વિચાર કરી જઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.
૪૫. તું ગમે તે ધંધાર્થી હો, પરંતુ આજીવિકાર્થે અન્યાયસંપન્ન દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીશ નહીં.
૪૬. એ સ્મૃતિ ગ્રહણ કર્યા પછી શૌચક્રિયાયુક્ત થઈ ભગવદ્ભક્તિમાં લીન થઈ ક્ષમાપના યાચ.
૪૭. સંસારપ્રયોજનમાં જો તું તારા હિતને અર્થે અમુક સમુદાયનું અહિત કરી નાખતો હો તો અટકજે.
૪૮. જુલમીને, કામીને, અનાદીને ઉત્તેજન આપતો હો તો અટકજે.
૪૯. ઓછામાં ઓછો પણ અર્ધ પ્રહર ધર્મકર્ત્તવ્ય અને વિદ્યાસંપત્તિમાં ગ્રાહ્ય ગણજે.
૫૦. જીંદગી ટૂંકી છે, અને જંજાલ લાંબી છે, માટે જંજાલ ટૂંકી કર તો સુખરૂપે જીંદગી લાંબી લાગશે.
૫૧. સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ, લક્ષ્મી इत्यादि ઘણાં સુખ તારે ઘેર હોય તોપણ એ સુખમાં ગૌણતા-એ દુઃખ રહ્યું છે, એમ ગણી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.
૫૨. પવિત્રતાનું મૂલ સદાચાર છે.
૫૩. મન તુરંગી થઈ જતું જાલવવાને,—
૫૪. વચન શાંત, મધુર, કોમલ, સત્ય અને શૌચ વોલવાની સામાન્ય પ્રતિજ્ઞા લઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.
૫૫. કાયા મલમૂત્રનું અસ્તિત્વ છે, તે માટે “હું આ શું અયોગ્ય પ્રયોજન કરી આનંદ માનું છું ?” એમ આજે વિચારજે.
૫૬. તારે હાથે કોઈની આજીવિકા આજે તૂટવાની હોય તો,—
૫૭. આહારક્રિયામાં હવે તે પ્રવેશ કર્યો. મિતાહારી અકવર સર્વોત્તમ વાદશાહ ગણાયો.
૫૮. જો આજે દિવસે તને સુવાનું મન થાય, તો તે વખતે ईश्वरभक्तिપરાયण થજે, કે સત્-શાસ્ત્રનો લાભ લઈ લેજે.—

- ૫૦ હુ મમજુ છું કે એમ થવું દુર્ઘટ છે, તોપણ અવ્યાસ સર્વનો ઉપાય છે
- ૬૦ ચાલું આમતુ ત્રેર આને તિમૂઝ કરાય તો ઉત્તમ, તહીં તો તેની સામચેતી રાસજે
- ૬૧ તેના તરું વેર વધારીય નહીં, કારણ વેર કરી કેટલા કાઠનુ મુલ મોગરુ છે ? ણ
નિષાર તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કરેછે
- ૬૨ મદારમી—દિનાયુક્ત—વ્યાપારમા આજે પહયુ પહનુ હોય તો અટકજે
- ૬૩ ઘડોડી લક્ષ્મી મઝતા છતાં આજે અન્યાયપી કોઈનો જીવ જતો હોય તો અટકજે
- ૬૪ વચલ અમૂલ્ય છે—૪ યાત નિષારી આજના દિનસની ૨૧૬૦૦૦ નિપઠનો ઉપયોગ
કરજે
- ૬૫ યાગનિર મુલ્ય માત્ર નિરાગમા છે માટે જગાઠનોદિનીષી આજે અર્ધ્યતરનોદિની યથા
રીત નહીં
- ૬૬ ગરારાશો દિવસ હોય તો આગળ કહેલી સ્વતંત્રતા પ્રમાણે ચાલજે
- ૬૭ કોઈ પ્રકારની નિષ્ણાપી ગમ્મત કિંઝા અન્ય કઈ નિષ્ણાપી સાધન આગની આનદનીય
તાને માટે શોધજે
- ૬૮ મુયોજક કૃત્ય કરવામા ટોરાતુ હોય તો વિલન કરવાનો આજનો દિવસ નથી, કારણ
આજ જેસો મયઝદાવર દિનમ ધીજો નથી
- ૬૯ અધિકારી હો તોપણ પ્રનાહિત ખૂલીય નહીં, કારણ જેતું (રાજાતુ) તુ હુણ શાય
છે, છે પણ પ્રમાના માત્રિતા ગોચર છે
- ૭૦ વ્યવહારિક પ્રયોજનમાં પણ ઉપયોગપૂરક વિવેકી રહેવાની સત્પ્રતિજ્ઞા રાઈ આજના
દિનમાં કરજે
- ૭૧ સાવકાઠ થયા પછી વિગેય જ્ઞાન્તિ છેજે
- ૭૨ આજના દિનમા આટલી ધમ્મુને યાધ ૧ અજાર તોજ વાલ્કરિક નિરક્ષણતા ગણાય
૧ આરોગ્યતા	૨ મદ્દતા
૩ પરિવ્રતા	૪ કરજ
- ૭૩ તે આજે તારાપી કોઈ મદ્દાર કામ થનું હોય તો તારાં સર્વ મુમ્મનો મોગ પણ
આપી દેજે
- ૭૪ કરજ ણ તીષ રત (કમરજ) છે, કરજ ણ યમના દાપ્પી નીપજેલી ધમ્મુ છે,
(કમરજ) કર ણ રાહમી રાજના જુલમી કરને ધરાવાર છે ણ હોય તો આજે
રતારવે, અને તરું કરતાં અટકજે

૭૫. દિવરા સંવંધી કૃત્યનો ગણિત ભાગ હવે જોઈ જા.
૭૬. સંવારે સ્મૃતિ આપી છે, છતાં કંદ અયોગ્ય થયું હોય તો પશ્ચાત્તાપ કર અને શિક્ષા લે.
૭૭. કંદ પરોપકાર, દાન, લાભ કે અન્યનું હિત કરીને આવ્યો હો તો આનંદ માની નિર-
ભિમાની રહે.
૭૮. જાણતાં અજાણતાં પણ વિપરીત થયું હોય તો હવે તે માટે અટકજે.
૭૯. વ્યવહારનો નિયમ રાખજે અને નવરાશે સંસારની નિવૃત્તિ શોધજે.
૮૦. આજ જેવો ઉત્તમ દિવસ મોગવ્યો, તેવી તારી જીંદગી મોગવવાને માટે તું આનંદિત
થા તો જ આ.
૮૧. આજ જે પહે તું મારી કથા મનન કરે છે, તે જ તારું આયુષ્ય સમગ્રી સદ્વૃત્તિમાં
દોરાજે.
૮૨. સત્પુરુષ વિદૂરના કહ્યા પ્રમાણે આજે એવું કૃત્ય કરજે કે રાત્રે સુલે સુવાય.
૮૩. આજનો દિવસ સોનેરી છે, પવિત્ર છે—કૃતકૃત્ય થવારૂપ છે, એમ સત્પુરુષોનું કાનું છે;
માટે માન્ય કર.
૮૪. જેમ ઘને તેમ આજના દિવસ સંવંધી, સ્વપત્નિ સંવંધી પણ વિપયાસક્ત ઓછો રહેજે. આત્મિક
અને શારીરિક શક્તિની દિવ્યતાનું તે મૂલ છે. જ્ઞાનીઓનું એ અનુભવસિદ્ધ વચન છે.
૮૫. તમાકુ સુંઘવા જેવું નાનું વ્યસન પણ હોય તો આજે પૂર્ણ કર.—(૦) નવિન વ્યસન
કરતાં અટક.
૮૬. દેશકાલ, મિત્ર એ સઘળાંનો વિચાર સર્વ મનુષ્યે, આ પ્રમાતમાં સ્વશાન્તિ અર્થે કરવો
હિત છે.
૮૭. આજે કેટલા સત્પુરુષોનો સમાગમ થયો, આજે વાસ્તવિક આનંદસ્વરૂપ શું થયું? એ
ચિંતવન વિરલા પુરુષો કરે છે.
૮૮. આજે તું ગમે તેવા ભયંકર પણ ઉત્તમ કૃત્યમાં તત્પર હો તો નાહિન્મત ધર્મશ નહીં.
૯૯. શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ, કરુણામય પરમેશ્વરની ભક્તિ એ આજનાં તારાં સત્કૃત્યનું જીવન છે.
૯૦. તારું, તારા કુટુંબનું, મિત્રનું, પુત્રનું, પત્નિનું, માતાપિતાનું, ગુરુનું, વિદ્વાનનું, સત્પુરુષનું
યથાશક્તિ હિત, સન્માન, વિનય, લાભનું કર્તવ્ય થયું હોય તો આજના દિવસની તે
સુગંધ છે.
૯૧. જેને ઘેર આ દિવસ ફેશ વગરનો, સ્વચ્છતાથી, શૌચતાથી, સંપથી, સંતોષથી, સૌન્ય-
તાથી, સ્નેહથી, સમ્યક્તાથી, સુખથી જશે તેને ઘેર પવિત્રતાનો વાસ છે.

तरवार ब्लाउ टेर धारी पूर्णताना पेरिया,
हाथी हणे हाथे कती ण केवरी सम देखिया,
ण्या मला मढीर ते अंते रहेला रोईने,
जा जाणीण मन मारीण तर काळ मूक कोईने

७

३

धर्मविषे

कवित

साधरी सुगद होय, मातणो मर होय,
रामा शमा शुद्ध होय, ते ते कशा कामु ?
जुगानीनु जोर होय, णंनो अफोर होय,
दोलतनो दोर होय, णते सुग नामनु,
बनिता विलास होय, भौमता प्रसाग होय,
दम जेवा दाम होय, होय सुग पामनु,
यदे रायचद णम, सद्धमो धार्या मिना,
जाणी रेने सुग णतो, वेणळ वगमनु !

१.

मोह माा मोहमाने, पेरणु कोहमागे,
जाळनांद तोहवाने, हते निव हापथी,
कुमतिने कारमागे, सुमतिने स्थापमाने,
ममयने मापमाने, सवळ मिद्रातथी,
महा मोग माणमाने, जाणीज जाणमाने,
अजन्मता आणमागे, बट्टी मळी मातथी,
भलौरिक अनुपम, सुख अनुभवमाने,
धन धारणाने धागे, गारे गरी मातथी
दिनवर विना जेगे, दिननो देखार दमि,
शनि विना जेगी रिते, शर्मरी मुहाय छे,
प्रजावति विना जेगी, प्रजा पुस्तकी पेटो,
सुख विनाजी जेगी, कनिता कहाय छे,
सटीळ विहीन जेगी, मरितानी गोमा ओ,
भर्तार विहीन जेगी, भाविनी मळाय छे,

वदे रायचंद वीर, सद्धर्मने धार्या विना,
मानवी महान तेम, कुकर्मी कळाय छे.

३.

चातुरो चोंपेथी चाही चिंतामणी चित्त गणे,
पंडितो प्रमाणे छे पारसमणी प्रेमथी;
कवियो कल्याणकारी, कल्पतरु कथे जेने,
सुधानो सागर कथे, साधु शुभ क्षेमथी;
आत्मना उद्धारने, उमंगथी अनुसरो जो,
निर्मळ थवाने काजे, नमो नीतिनेमथी;
वदे रायचंद वीर, एवं धर्मरूप जाणी,
“ धर्मवृत्ति ध्यान धरो, विलखो न वेमथी. ”

४.

४.

१. अयत्ताथी चालतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पाप कर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
२. अयत्ताथी उभा रहेतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
३. अयत्ताथी शयन करतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
४. अयत्ताथी आहार लेतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
५. अयत्ताथी बोलतां प्राणभूतनी हिंसा थाय. (तेथी) पापकर्म बांधे; तेनुं कडवुं फळ प्राप्त थाय.
६. केम चाले ? केम उभो रहे ? केम वेसे ? केम शयन करे ? केम आहार ले ? केम बोले ? तो पापकर्म न बांधे ?
७. यत्ताथी चाले; यत्ताथी उभो रहे; यत्ताथी वेसे; यत्ताथी शयन करे; यत्ताथी आहार ले; यत्ताथी बोले; तो पापकर्म न बांधे.
८. सर्व जीवने पोताना आत्मा समान लेखे; मन वचन कायाथी सम्यक् प्रकारे सर्व जीवने जुए, प्रीति आश्रवथी आत्माने दमे तो पापकर्म न बांधे.
९. तेमां प्रथमस्थानमां महावीर देवे सर्व आत्माथी संयमरूप, निपुण अहिंसा देखीने उपदेशी.

- ૧૦ જગત્મા જેટલા શ્રમ અને સ્થાયર પ્રાણીઓ છે તેને, જાણતા-અજાણતા હજારા નહીં, તેમ જ હજારો નહીં
- ૧૧ સર્વ જીવો જીવિતને ઇચ્છે છે, મરણને ઇચ્છતા નથી, એ કારણથી પ્રાણીનો મયકર વધ નિર્મથે સજો
- ૧૨ પોતાને માટે, પાને માટે, ક્રોધથી કે મયથી પ્રાણીઓને વદ થાય તેવું અસત્ય બોલવું નહીં, તેમજ ઘોલાવવું નહીં
- ૧૩ શ્રુતારાદને સર્વ સત્પુરુષો નિષેધો છે, પ્રાણીને તે અવિશ્વાસ ઉપજાવે છે તે માટે, તેનો ત્યાગ કરવો
- ૧૪ સરિન્ન કે અધિન્-થોડો કે ઘણો, તે છટલા સુધી કે, ઘટશોધન માટે એક સઠ્ઠી જેટલો પરિપ્રદ, તે પણ પાન્યા ત્રિના લેવો નહીં
- ૧૫ પોતે અયાચ્યુ છેવું નહીં, તેમ ધીના પાસે સ્વેરાવનું નહીં, તેમજ અન્ય લેનારને ઠડું કર્યું એમ કહેવું નહીં;—

—જે સયતિ પુરવો છે તે એમ કરે છે

- ૧૬ મહા રૌદ્ર એવું અમહત્ત્વ, પ્રમાદને રહેનારું સ્વભ, ચારિત્રનો નાશ કરનાર, તે આ જગત્મા મુનિ આપે નહીં
- ૧૭ અધર્મનું મૂલ, મહા દોષી જનમુનિના એ જ મૈયુનતા આલાપ પ્રલાપ તેનો નિર્મથે ત્યાગ કરવો
- ૧૮ મિંધાલુન, મીઠું, તેલ, ધી, મોઢ, ૪ વગેરે આહારનું પત્થરો જ્ઞાતપુત્રના વચનમાં પ્રી તિરાઢા જે મુનિયો છે તે, રાત્રિનામ રાખે નહીં
- ૧૯ છોમપી તૃણનો પણ સ્પર્શ કરવો નહીં, જે કઈ પત્થર રાત્રિનામ રાખના ઇચ્છે તે, મુનિ નહીં પણ ગૃહસ્થ
- ૨૦ જે વસ્ત્ર, પાત્ર, કામઝા, રજોહરણ છે, તે પણ, સયમની રસા માટે ધરંને માનુષ ધારણ કરે, નહીંતો ત્યાગે
- ૨૧ મયમની રંગ અથે રાગના પડે છે તેને પરિપ્રદ ન કહેવો, એમ છત્રાયાના રાપાત્ર જ્ઞાતપુત્રે કયું છે, પણ મૂર્છાને પરિપ્રદ કહેવો, એમ પૂર્વમર્દિયો કરે છે
- ૨૨ તત્ત્વજ્ઞાને પામેલાં મનુષ્યો છત્રાયાના સ્વપ્નને માટે ધરંને તેટલો પરિપ્રદ માત્ર રાગે, યાકી પોતાના દેહમા મનસ્વ આપે નથી (આ નેટ માત્ર નથી, ■ ઉપયોગમા જ રહે)

२३. निरंतर तपश्चर्या, आश्चर्य!—जेने सर्व सर्वज्ञे वखाण्यो एवो संयम तेने अविरोधक उप-जीवनरूप एक वखतनो आहार लेवो.
२४. त्रस अने स्थावर जीवो,—स्थूल तेम सूक्ष्म जातिना,—रात्रिए देखाता नथी माटे, ते वेळा आहार केम करे ?
२५. पाणी अने बीज आश्रित प्राणीओ पृथ्विए पड्या होय त्यांथी चालवुं ते, दिनने विषे निपेधुं छे; तो रात्रिए तो भिक्षाए क्वांथी जई शके ?
२६. ए हिसादिक दोपो देखीने ज्ञातपुत्र भगवाने एम उपदेश्युं के सर्व प्रकारना आहार रात्रिए निर्यथो भोगवे नहीं.
२७. पृथ्विकायनी हिसा मनथी, वचनथी अने कायाथी सुसमाधिवाळा साधुओ करे नहीं, करावे नहीं, करतां अनुमोदन आपे नहीं.
२८. पृथ्विकायनी हिसा करतां तेने आश्रये रहेलां चक्षुगम्य अने अचक्षुगम्य एवां विविध त्रस प्राणीओ हणाय,—
२९. ते माटे, एम जाणीने, दुर्गतिने वधारनार ए पृथ्विकायना समारंभरूप दोपने आयुष्य-पर्यंत त्यागवो.
३०. जळकायनी मन, वचन अने कायाथी सुसमाधिवाळा साधुओ हिसा करे नहीं, करावे नहीं, करनारने अनुमोदन आपे नहीं.
३१. जळकायनी हिसा करतां तेने आश्रये रहेलां चक्षुगम्य अने अचक्षुगम्य एवां त्रस जा-तिनां विविध प्राणीओनी हिसा थाय,—
३२. ते माटे, एवुं जाणीने, जळकायनो समारंभ दुर्गतिने वधारनार दोष छे तेथी, आयुष्य-पर्यंत त्यागवो.
३३. मुनि अग्निकायने इच्छे नही; सर्व थकी भयंकर एवुं ए जीवने हणवामां तीक्ष्ण शस्त्र छे.
३४. पूर्व, पश्चिम, उंची, खुणानी, नीची, दक्षिण अने उत्तर—ए सर्व दिशामां रहेला जी-वोने अग्नि भस्म करे छे.
३५. प्राणीनो घात करवामां अग्नि एवो छे, एम संदेह रहित मानो, अने एम छे तेथी, दीवा माटे के तापवा माटे संयति अग्नि सळगावे नहीं.
३६. ते कारणथी दुर्गतिदोपने वधारनार एवो अग्निसमारंभ आयुष्यपर्यंत मुनि करे नहीं.
३७. प्रथम ज्ञान अने पछी दया (एम अनुभव करीने) सर्व संयमी रहे. अज्ञानी (संय-ममां) जुं करे, के जो ते कल्याण के पाप जाणतो नथी ?

- ૩૮ શ્રવણ કરીને કલ્યાણને જાણવું જોઈએ, પાપને જાણવું જોઈએ, વગેરેને શ્રવણ કરીને જાણ્યા પછી જે શ્રેય હોય, તે સમાચરવું જોઈએ
- ૩૯ જે જીવ ઇચ્છે ચૈતન્યનું સ્વરૂપ જાણતો નથી, અજીવ ઇચ્છે જે જહનુ સ્વરૂપ જાણતો નથી, કે તે વગેરેના તત્ત્વને જાણતો નથી તે સાધુ સયમની વાત ક્યાથી જાણે ?
- ૪૦ જે ચૈતન્યનું સ્વરૂપ જાણે, જે જહનુ સ્વરૂપ જાણે, તેમજ તે વગેરેનું સ્વરૂપ જાણે, તે સાધુ સયમનું સ્વરૂપ જાણે
- ૪૧ જ્યારે જીવ અને અજીવ ઇચ્છેને જાણે, ત્યારે સર્વ જીવની ઘટ્ટ પ્રકારે ગતિ—આગતિને જાણે
- ૪૨ જ્યારે સર્વ જીવની ઘટ્ટ પ્રકારે ગતિ—આગતિને જાણે ત્યારેજ, પુણ્ય, પાપ અને ઘથ, મોક્ષને જાણે
- ૪૩ જ્યારે પુણ્ય, પાપ, ઘથ અને મોક્ષને જાણે ત્યારે, મનુષ્ય સત્ત્વી અને દેવ સત્ત્વી ભોગની ઇચ્છાથી નિવૃત્ત થાય
- ૪૪ જ્યારે દેવ અને માનવ સત્ત્વી ભોગથી નિવૃત્ત થાય ત્યારે સર્વ પ્રકારના ઘાણ અને અભ્યંતર સયોગને ત્યાગ કરી શકે
- ૪૫ જ્યારે વાદ્યાભ્યંતર સયોગનો ત્યાગ કરે ત્યારે, દ્રવ્ય—માન મુદ્ધ થઈને મુનિની નિષ્કા છે
- ૪૬ જ્યારે મુદ્ધ થઈને મુનિની નિષ્કા છે ત્યારે હરહૃદય સત્ત્વી પ્રાપ્તિ કરે, અને ઉત્તમ ધર્મનો અનુભવ કરે
- ૪૭ જ્યારે હરહૃદય સત્ત્વી પ્રાપ્તિ કરે અને ઉત્તમ ધર્મમય થાય ત્યારે કર્મરૂપ રજ, અ મોધિ, કલ્મષ ઇ રૂપે જીવને મલિન કરી રહી છે તેને સ્વચ્છે
- ૪૮ અમોધિ કલ્મષની હલ્લક થયેલી કર્મરજો સ્વચ્છે ત્યારે, સર્વ શાંતિ થાય અને સમ્યક્ દર્શનપાલો થાય
- ૪૯ જ્યારે સર્વ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે, નિરામી થઈને તે કેવલી લોકો છોડવું સ્વરૂપ જાણે
- ૫૦ નિરામી થઈને કેવલી જ્યારે છોડાલોડનું સ્વરૂપ જાણે ત્યારે, પછી મન, વચન, કા માના યોગને નિરૂપીને શૈલેસી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય
- ૫૧ જ્યારે યોગને નિરૂપીને શૈલેસી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે સર્વ કમનો ક્ષય કરી નિર-જન થઈને મિદ્ધિ પ્રત્યે જાય

૫.

ઉપયોગ ત્યાં ધર્મ છે.

મહાવીર દેવને નમસ્કાર.

- ૧ છેવટનો નિર્ણય થવો જોઈએ.
- ૨ સર્વ પ્રકારનો નિર્ણય તત્ત્વજ્ઞાનમાં છે?
- ૩ આહાર, વિહાર, નિહારની નિયમિતતા.
- ૪ અર્થની સિદ્ધિ.

આર્ય-જીવન.

ઉત્તમ પુરુષોષ આચરણ કર્યું છે.

[અંગત.

૬.

નિત્ય—સ્મૃતિ.

૧. જે મહાકામ માટે તું જન્મ્યો છે, તે મહાકામનું અનુપ્રેક્ષણ કર.
૨. ધ્યાન ધરી જા, સમાધિસ્થ થા.
૩. વ્યવહાર કામને વિચારી જા; જેનો પ્રમાદ થયો છે તે માટે હવે પ્રમાદ ન થાય તેમ કર; જેમાં સાહસ થયું હોય, તેમાંથી હવે તેવું ન થાય, તેવો વોધ લે.
૪. દૃઢયોગી છો, તેવો રહે.
૫. કોઈ પળ અલ્પ મૂલ તારી સ્મૃતિમાંથી જતી નથી, એ મહાકલ્યાણ છે.
૬. લોપાઈશ નહીં.
૭. મહાગંભિર થા.
૮. દ્રવ્યક્ષેત્ર, કાલ, માવ વિચારી જા.
૯. યથાર્થ કર.
૧૦. કાર્યસિદ્ધિ કરીને ચાલ્યો જા.

[અંગત.

૭.

વચનામૃત.

૧. આતો અખંડ સિદ્ધાંત માનજો કે સંયોગ, વિયોગ, સુખ, દુઃખ, શ્વેદ, આનંદ, અણરાગ, અનુરાગ इत्यादि યોગ કોઈ વ્યવસ્થિત કારણને લઈને રહ્યાં છે.
૨. એકાંત ભાવી કે એકાંત ન્યાયદોષને સન્માન ન આપજો.
૩. કોઈનો પળ સમાગમ કરવો યોગ્ય નથી છતાં જ્યાં સુધી તેવી દશા ન થાય ત્યાં સુધી સત્પુરુષનો સમાગમ અવશ્ય સેવવો ઘટે છે.

- ૪ કોઈને અત કરણ આપ્યો નહીં, આપો તેાથી મિત્રતા રાખશો નહીં, મિત્રતા રાખો ત્યા અત કરણ આપ્યુ તે ન આપ્યા સમાન છે
- ૫ ઇક મોગ મોગે છે છતા કર્મની વૃદ્ધિ નથી કરતો, અને ઇક મોગ નથી મોગવતો છતા કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે, ઇ આશ્ચર્યમારક પળ સમજવા યોગ્ય વચન છે
- ૬ યોગાનુયોગે ચનેલુ વૃત્ય વહુ સિદ્ધિને આપે છે
- ૭ આપણે જેનાથી પડતર પામ્યા તેને સર્વેસ અર્પણ કરતા અટકશો નહીં
- ૮ લોકાપનાદ સહન કરવા કે જેથી તે જ લોકો પોતે કરેલા અપનાદનો પુન પશ્ચા ત્તાપ કરે
- ૯ હજારો ઉપદેશચનો સામઝના કરતા તેમાના થોડા વચનો પણ નિષારવા તે વિશેષ કલ્યાણકારી છે
- ૧૦ નિયમથી કરેલુ કામ ત્વરાથી થાયછે, ધારેલી સિદ્ધિ આપેછે, આનંદના કારણરૂપ થઈ પડે છે
- ૧૧ જ્ઞાનીઓ ઇકન કરેલા અદ્ભુત ત્રિધિના ઉપમોગી થાઓ
- ૧૨ સ્ત્રીજાતિમા જેટલુ માયાકપટ છે તેટલુ મોઢપણુ પણ છે
- ૧૩ પડન કરના કરતા મનન કરવા મળી ાહુ લક્ષ આપજો
- ૧૪ મહાપુરુષા આચરણ જોડા કરતા તેનુ અત કરણ જોડુ ઇ વધારે પરીણા છે
- ૧૫ ઘચનમસશતી પુન પુન સ્મરણમા રામો
- ૧૬ મહાત્મા થવુ હોય તો ઉપકારનુદ્ધિ રાતો, સત્પુરુષના સમાગમમા રહો, આહાર, નિદ્રા રાત્રિમા અડુન્ય અને નિયમિત રહો, સત્સાધનુ મનન કરો, ડચી શ્રેણિમાં લક્ષ રાતો
- ૧૭ ઇ ડખે ા હોય તો સમજીને આનંદ રાખતા શીખો
- ૧૮ વર્તમામાં ચાલુ થાઓ, સત્યમા યુગા થાઓ, જ્ઞાનમા વૃદ્ધ થાઓ
- ૧૯ રાગ કરતો ાહીં, કરતો તો સત્પુરુષ પર કરતો, ડ્રેપ કરતો નહીં, કરતો તો કુશીલ પર કરતો
- ૨૦ અનતજ્ઞા, અનતજ્ઞા, અનતચારિત્ર, અને અનત કીર્યથી અભેદ ણવા આત્માનો ઇક પલ પણ વિચાર કરો
- ૨૧ મનને વડ વડું તેણે જગત્તે વડ વડું
- ૨૨ આ સમારને શુ કરતો ? અનત વાર થયેલી માને આજે સ્ત્રીરૂપે મોગવીળ છીળ
- ૨૩ નિર્ગંધતા ધારણ કરતા પદેલા પૂર્ણ નિષાર કરતો, ઇ લઈને ચામી આળના પરતાં અલ્પારમી ધજો
- ૨૪ સમર્થ પુરુષો કલ્યાણનુ સરસ પોન્કારી પોન્કારીને વહી ગયા, પણ કોઈ તિરલો જ તે ધર્યા સમજાયુ

૨૫. સ્ત્રીના સ્વરૂપ પર મોહ થતો અટકાવવાને વગર ત્વચાનું તેનું રૂપ વારંવાર ચિતવવા યોગ્ય છે.
૨૬. કુપાત્ર પળ સત્પુરુષના મુકેલા હસ્તથી પાત્ર થાય છે. જેમ છાગથી શુદ્ધ થયેલો સોમલ શરીરને નિરોગી કરે છે.
૨૭. આત્માનું સત્યસ્વરૂપ એક શુદ્ધ સદ્વિદ્યાનંદમય છે, છતાં પ્રાંતિથી ભિન્ન માસેછે. જેમ ત્રાંસી આંચ કરવાથી ચંદ્ર વે દેખાય છે.
૨૮. યથાર્થ વચન ગ્રહવામાં દંભ રાગશો નહીં, કે આપનારનો ઉપકાર ઓળવશો નહીં.
૨૯. અમે વહુ વિચાર કરીને આ મૂલતત્ત્વ શોધ્યું છે કે,—“ગુપ્ત ચમત્કાર જ નૃપિના લક્ષમાં નથી.”
૩૦. રડાવીને પળ વચ્ચાંના હાથમાં રહેલો સોમલ લઈ લેવો.
૩૧. નિર્મલ અંતઃકરણથી આત્માનો વિચાર કરવો યોગ્ય છે.
૩૨. જ્યાં ‘હું’ માને છે ત્યાં ‘તું’ નથી, જ્યાં ‘તું’ માને છે ત્યાં ‘હું’ નથી.
૩૩. હે જીવ ! હવે ભોગથી શાંત થા, શાંત. વિચાર તો खરો કે એમાં કયું સુખ છે ?
૩૪. વહુ કંટાળીને સંસારમાં રહીશ નહીં.
૩૫. સત્જ્ઞાન અને સત્સીલને સાથે દોરજે.
૩૬. એકથી મૈત્રી કરીશ નહીં, કર તો આજ્ઞા જગત્થી કરજે.
૩૭. મહા સૌંદર્યથી ભરેલી દેવાંગનાના ક્રીડા વિલાસ નિરીક્ષણ કરતા છતાં જેના અંતઃ-કરણમાં કામથી વિશેષ વિશેષ વિરાગ ઢૂટે છે તેને ધન્ય છે.
૩૮. તેને ત્રિકાલ નમસ્કાર છે.
૩૯. ભોગના વચ્ચેમાં યોગ સાંભરે એ હલુકર્મિનું લક્ષણ છે.
૪૦. આટલું હોય તો હું મોક્ષની ઇચ્છા કરતો નથી: આજ્ઞા સૃષ્ટિ સત્સીલને સેવે, નિયમિત આયુષ્ય, નિરોગી શરીર, અચલ પ્રેમી પ્રેમદા, આજ્ઞાંકિત અનુચર, કુલદીપક પુત્ર, જીવનપર્યંત વાલ્યાવસ્થા, આત્મતત્ત્વનું ચિંતવન.
૪૧. એમ કોઈ કાલે થવાનું નથી, માટે હું તો મોક્ષને જ ઇચ્છું છું.
૪૨. સૃષ્ટિ સર્વ અપેક્ષાએ અમર થશે ?
૪૩. શુદ્ધ નિર્જનાવસ્થાને હું વહુ માન્ય કરું છું.
૪૪. સૃષ્ટિલીલામાં શાંતભાવથી તપશ્ચર્યા કરવી એ પળ. ઉત્તમ છે.
૪૫. એકાંતિક કથન કથનાર જ્ઞાની ન કહી શકાય.
૪૬. શુદ્ધ અંતઃકરણ વિના મારાં કથનોને કોણ દાદ આપશે ?
૪૭. જ્ઞાતપુત્ર ભગવાનના કથનની જ વલિહારી છે.

- ૪૮ દેવ દેવીની તુપમાતાને શુ કરીશુ ? જગત્ની તુપમાનતાો શુ કરીશુ ? તુપમાનતા સત્પુરુષની ઢચ્છો
- ૪૯ હુ સચ્ચિત્તનંદ પરમાત્મા છુ
- ૫૦ ણ્ય મમજો કે તમે તમારા આત્માના હિત માટે પ્રવર્ત્તગાની અભિલાષા રાસતા છતા ઘથી નિરાગા પ્રાપ્ત થઈ તો તે પળ તમારુ આત્મહિત જ છે
- ૫૧ તમારા શુભ નિષારમા પાર પડો, નહીં તો, સ્થિર ચિત્તથી પાર પડ્યા છો દમ સમજો
- ૫૨ જ્ઞાનીઓ અતરંગ મેદ અને હર્ષથી રહિત હોય છે
- ૫૩ જ્યાસુધી તે તત્ત્વની પ્રાપ્તિ નહીં થાય ત્યાસુધી મોક્ષની તાત્પર્યતા મલશે નહીં
- ૫૪ સસારરૂપી કુટુમ્બને ઘેર આપણો આત્મા પશ્ચાત્તા દાપલ છે
- ૫૫ દન માગ્યશાલી, જે દુર્માગ્યશાલીની દયા રાય છે
- ૫૬ શુભ દ્રવ્ય ણ શુભ માત્રુ નિમિત્ત મહર્ષિયો કહે છે
- ૫૭ સ્થિર ચિત્ત કરીને ધર્મ અને શુદ્ધ ધ્યાનમા પ્રગુત્તિ કરો
- ૫૮ પરિગ્રહની મૂર્છા પાપનુ મૂલ છે
- ૫૯ જે કૃત્ય કરવા ઘડતે વ્યામોહસયુક્ત રેત્નમા છો, અને પરિણામે પળ પલ્તાઓ છો, તો તે કૃત્યને પૂર્વકર્મનો દોષ જ્ઞાનીઓ કહે છે
- ૬૦ જડમરત અને જનન વિદેહીની વશા મને પ્રાપ્ત થાઓ
- ૬૧ સત્પુરુષના અત્ત રરણે આચર્યો, ત્રિવા કલ્પો તે ધર્મ
- ૬૨ અતરંગ મોહમયી જેની ગઈ તે પરમાત્મા છે
- ૬૩ મત ર્દને ઉદ્ધામિત પરિણામે માગશો નહીં
- ૬૪ દન નિદાણ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધતા તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે
- ૬૫ નિયા ણ કર્મ, ઉપયોગ દ ધર્મ, પરિણામ ણ ઘઘ, મૂલ ણ મિથ્યાત્વ, શોરુને સમારણો ત્રી, આ ઉત્તમ વસ્તુ જ્ઞાનીઓળ મને આપી
- ૬૬ જગત્ જેમ છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનની દષ્ટિએ જુગો
- ૬૭ શ્રીમૌતમને ચાર વેદ પડન કરેલા જોનાને શ્રીમત્ મહાગીર સ્વામીળ સમ્યર્નેત્ર આપ્યા હતા
- ૬૮ મગવતીમા કહેલી પુદ્ગલ તામાપ પરિભાગરૂની કયા તત્ત્વજ્ઞાનીઓનુ કહેલુ સુદર રહ્ય છે
- ૬૯ વીરના કહેલા તાત્ત્વોમા સોનેરી વચનો છૂટક છૂટક અને શુભ છે
- ૭૦ સમ્યર્નેત્ર પામીને તમે ગમે તે ધર્મશાસ્ત્ર નિરારો તોપણ આત્મહિત પ્રાપ્ત થશે
- ૭૧ કુદરત, આ તારો પ્રવલ અચાય છે કે, મારી ધારેલી નીતિએ મારો કાલ વ્યતીત કરાવતી નથી ! (કુદરત તે પૂર્વકર્મ)

૭૨. માણસ પરમેશ્વર થાય છે એમ, જ્ઞાનીઓ કહે છે.
૭૩. ઉત્તરાધ્યયન નામનું જૈનસૂત્ર તત્ત્વદ્વદ્વિષ્ટ પુનઃ પુનઃ અવલોકો.
૭૪. જીવતાં મરાય તો ફરી મરવું ન પડે. એવું મરણ ઇચ્છના યોગ્ય છે.
૭૫. કૃતઘ્નતા જેવો એકે મહા દોષ મને લાગતો નથી.
૭૬. જગત્માં માન ન હોત તો અહીં જ મોક્ષ હોત !
૭૭. વસ્તુને વસ્તુગતે જુઓ.
૭૮. ધર્મનું મૂલ વિ૦. છે.
૭૯. તેનું નામ વિદ્યા કે જેનાથી અવિદ્યા પ્રાપ્ત ન થાય.
૮૦. વીરના એક વાક્યને પણ સમજો.
૮૧. અહંપદ, કૃતઘ્નતા, ઉત્સૂત્રપરુપણા, અવિવેકધર્મ એ માત્રી ગતિનાં લક્ષણો છે.
૮૨. દેહ અને દેહાર્થમમત્વ એ મિથ્યાત્વ લક્ષણ છે.
૮૩. અભિનિવેશના ઉદયમાં ઉત્સૂત્ર પરુપણા ન થાય તેને, હું મહા ભાગ્ય, જ્ઞાનીઓના કહેવાથી કહું છું.
૮૪. સ્વાદ્વાદ શૈલીએ જોતાં કોઈ મત અસત્ય નથી.
૮૫. સ્વાદનો ત્યાગ એ આહારનો ધર્મ જ્ઞાનીઓ કહે છે.
૮૬. અભિનિવેશ જેવું એકે પાલંડ નથી.
૮૭. આ કાલમાં આટલું વધું—જ્ઞાણ મત, જ્ઞાણ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, જ્ઞાણી માયા અને જ્ઞાણો પરિગ્રહવિશેષ.
૮૮. આજ્ઞા જગત્ના શિષ્ય થવારૂપ દ્વિષ્ટ જેણે વેદી નથી તે સદ્ગુરુ થવાને યોગ્ય નથી.
૮૯. કોઈ પણ શુદ્ધાશુદ્ધ ધર્મકરણી કરતો હોય તો તેને કરવા દો.
૯૦. આત્માનો ધર્મ આત્મામાં જ છે.
૯૧. મહાવીરે જે જ્ઞાનથી આ જગત્ને જોયું છે તે જ્ઞાન, સર્વ આત્મામાં છે, પણ આવી-ભાવે કરવો જોઈએ.
૯૨. વહુ છૂકી જાઓ તોપણ મહાવીરની આજ્ઞા તોડશો નહીં. ગમે તેવી શંકા થાય તોપણ મારી વતી વીરને નિઃશંક ગણજો.
૯૩. પાર્શ્વનાથ સ્વામીનું ધ્યાન યોગીઓએ અવશ્ય સ્મરવું જોઈએ છીએ. નિઃ૦ એ નાગની છત્રછાયા વેળાનો પાર્શ્વનાથ ઓર હતો !
૯૪. પવિત્ર પુરુષોની કૃપાદ્વિષ્ટ એ જ સમ્યક્દર્શન છે.
૯૫. મર્ત્યહરીએ કહેલો ત્યાગ વિશુદ્ધ બુદ્ધિથી વિચારતાં ઘણી ઝર્થજ્ઞાનદશા યતાં સુધી વર્તે છે.
૯૬. શિથિલ વંચદ્વિષ્ટી નીચે આવીને જ વિચેરાઈ જાય. (જો નિર્જેરામાં આવે તો—)

- ૯૭ સત્યુત્તરો કહેતા નથી, કરતા નથી, હતા તેની સત્યુત્તરતા નિર્વિકાર મુદ્રામાં રહી છે
- ૯૮ સંત્યાનવિષયવ્યાન પૂર્ણધારીઓને પ્રાપ્ત થતું હશે જ્ઞાન માનવું યોગ્ય છે તેમ પપ્પાને તેને ધ્યાન કરો
- ૯૯ આત્મા જેવો કોઈ દેવ નથી
- ૧૦૦ કોણ માગ્યગાદી ? “અવિરતી મન્યુદૃષ્ટિ કે ચિત્તી ?”
- ૧૦૧ કોઈની આજીવિકા તોલ્યો નહીં

૮

માર્ગ, આપણે તારે અરસ કરવા જોઈએ —

- ૧ દેહમા વિષાદ કરાવતો મેલો છે તે દેહથી મિત્ર છે ? તે સુખી છે કે દુઃખી ? એ સમાધી છે
- ૨ દુઃખ લાગ્યો જ, અને દુઃખના કારણો પણ તને દૃષ્ટિગોચર થયો, તેમ છતાં કશાપણ થાય તો મારા • કોઈ માગને વાપીજા, જલે મિલ્લ થયો, તે ટાલવા માટે જે ઉપાય છે તે જલે જ કે, તેથી આશ્વાસ્યતર રહિત થયું
- ૩ રહિત થયા છે, ઓર દશા અનુભવાય છે, એ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું
- ૪ તે સાધન માટે સર્વમંગલરિત્યાગી થવાની આશ્ચર્યજનક છે “નિર્મળ સદ્ગુણનાં પરણમાં જઈને પહોંચે યોગ્ય છે”
૫. જેવા માપથી પઢાય તેવા માપથી મર્યાદા રહેવા માટેની વિચારણા પ્રથમ કરી છે જો તને પૂર્વકર્મ ચક્રવ્યાસ છાગતાં હોય તો અત્યાગી, દેવતાગી રહીને પણ તે વસ્તુને ચિત્તારીશ ત્યાં
- ૬ પ્રથમ તમે તેમ કરી તુ તારું જીવન જાણ જાણતું જા માટે કે મનિષ્યમનાથિ થયા અત્યારે અપ્રમાણી થયું
- ૭ તે આપુણ્યનો મામિક આમોવયોગ તો નિવડમાં રાજ
- ૮ જીવન થતું હતું છે, ઉપાધિ થતું છે, અને ત્યાગ થઈ ગયે તેમ ત્યાં તો, નીચેની શાલ પુન પુન સ્થળમાં રાજ
  - ૧ ત્રિશાળા તે ધનુની રાખવી
  - ૨ સમારો સંવન માનવું
  - ૩ પૂર્વકર્મ ત્યાં જ્ઞાન મળી પ્રત્યેક ધર્મ મેળ્યા જ્યો તેમ છતાં પૂર્વકર્મ નેડે તો શોક કરતો નહીં
  - ૪ દેહની જેટલી પિતા રાખે છે તેટલી નહીં પણ જ્યાં અનંત મળી પિતા આત્માની રાજ, કારણ અનંત થયે જ્ઞાન મળ્યાં રાજ્યા છે

૫. ન ચાલે તો પ્રતિશ્રોતી થા.
  ૬. જેમાંથી જેટલું ધાય તેટલું કર.
  ૭. પરિણાગિક વિચારવાઝો થા.
  ૮. અનુત્તરવાસી થઈને વર્ત.
  ૯. છેવટનું સમયે સમયે ચૂકીશ નહીં. એજ મલાગણ, અને એજ ધર્મ.
- સમજીને અલ્પભાષી થનારને પથ્યાત્તાપ કરવાનો ધોડો જ અવસર નેમવે.

૯.

હે નાથ ! સાતમી તમતમપ્રભા નરકની વેદના મઢી હોત તો વચ્ચે સન્મત કરત, પળ જગનની મોહિની સન્મત થતી નથી.

પૂર્વનાં અશુભ કર્મ ઉદય આવે વેદતાં જો શોચ કરોછો તો હવે એ પળ ધ્યાન રાખો કે, નવાં વાંધતાં પરિણામે તેવાં તો વંધાતાં નથી !

આત્માને ઓઢાવો હોય તો આત્માના પરિચયી થવું, પરવસુના ત્યાગી થવું.

જેટલા પોતાની પુદ્ગલિક મોટાઈ ઇચ્છે તેટલા હલકા સંભવે.

પ્રશસ્ત પુરુષની ભક્તિ કરો, તેનું સ્મરણ કરો; ગુણચિતન કરો.

૧૦.

સહજ—પ્રકૃતિ.

૧. પરહિત એ જ નિજહિત સમજવું, અને પરદુઃખ એ પોતાનું દુઃખ સમજવું.
૨. સુખ, દુઃખ એ વસ્ત્રે મનની કલ્પના છે.
૩. ધમા એ જ મોક્ષનો ભવ્ય દરવાજો છે.
૪. સઘળા સાથે નમ્રભાવથી વસવું એ જ સ્વરૂપ મૂળ છે.
૫. શાંત સ્વભાવ એ જ સજ્જનતાનું સ્વરૂપ છે.
૬. સ્વરા સ્નેહની ચાહના એ સજ્જનતાનું સ્વાસ લક્ષણ છે.
૭. દુર્જનનો ઓછો સહવાસ.
૮. વિવેકવૃદ્ધિથી સઘળું આચરણ કરવું.
૯. દ્વેષભાવ એ વસ્તુ ક્ષેરરૂપ માનવી.
૧૦. ધર્મકર્મમાં વૃત્તિ રાખવી.
૧૧. નીતિના વાંધા પર પગ ન મૂકવો.
૧૨. જિતેન્દ્રિય થવું.
૧૩. જ્ઞાનચર્ચા અને વિદ્યાવિલાસમાં તથા શાસ્ત્રાધ્યયનમાં ગુંથાવું.

- ૧૪ ગમીરતા રાગની
૧૫ સસારમાં રજા છતાં તે તે નીતિથી મોગવતા છતાં નિંદેથી જગા રાગની
૧૬ પરમામાત્રી મલિમા ગુણાલુ
૧૭ વરનિદા છ જ સરઝ પાલ માનલુ
૧૮ દુર્નૈતા કરી પાવલુ છ જ હારલુ, ઇમ માનલુ
૧૯ આમજ્ઞા અને સન્માગમત રાચમાં [અગત]

૧૧

- ૧ સત્પુરણના પરણનો ફટક,—
૨ સત્તૈય સૂક્ષ્મ ચોધનો અભિલાષી,—
૩ ગુણ પર પ્રદાન માલ રાચનાર,—
૪ પ્રદાનતમા પ્રીતિ રાગનાર,—
૫ ઝયારે સ્વદોર દેખે ત્યારે તેને છેદનાનો ઉપયોગ રાચનાર,—
૬ ઉપયોગથી ઇચ્છ પગ પગ મરનાર,—
૭ ઇચ્છાંત વાસો વચાળનાર,—
૮ તિષ્ઠાદિ પ્રગાસનો ઉછરગી,—
૯ આદર, વિહાર, વિહારનો વિચી,—
૧૦ વોતાની ગુપ્તા દયાનાર,—
—છો વોઈ પગ પુરુષ તે મશીરતા ચોધો પાપ છે, મમ્યરુદ્ધનો પાપ છે

૧૨.

હે જીવ ! મૂળમાં તો તાર્ય વધુ છું
ખમા મા તો દિત વધુ છું
આ મારુ છે ઇયા માત્રની ધ્યાન્યા પ્રાપ્તે ન કર
આ તેજુ છે ઇમ માત્રી ન વેગ
આ માટે આપ વરુ છે, છ મરિવિનિય ૧ કરી રાગ
આ માટે આમ ૧ થયું હોત તો મુગ થાત ઇમ મમગ ૧ કર
આપનું આ પ્રનાં હોય તો મારુ ઇમ આપદ ૧ કરી રાગ
આને મારા પ્રતિ અગ્નિ કયુ ઇનું મમાગ્નાં ૧ જીવ
આને મારા પ્રતિ અગ્નિ કયુ ઇનું મારા ૧ રાગ
આ, ને અગ્નિ નિદિત છે, છો વિન્ય ન કર

આ મને શુભ નિમિત્ત છે, એવી દૃઢતા માની ન વેસ.

આ ન હોત તો હું વંધાત નહીં, એમ અચલ વ્યાખ્યા નહીં કરીશ.

પૂર્વકર્મ વલ્લવાન છે માટે આ વધો પ્રસંગ મઠી આવ્યો, એવું એકાંતિક ગ્રહણ કરીશ નહીં.

પુરુષાર્થનો જય ન થયો, એવી નિરાશા સ્મરીશ નહીં.

વીજાના દોષે તને વંધન છે એમ માનીશ નહીં.

તારે નિમિત્તે પણ વીજાને દોષ કરતો ભૂલાવ.

તારે દોષે તને વંધન છે. એ સંતની પહેલી શિક્ષા છે.

તારો દોષ ઇટલો જ કે અન્યને પોતાનું માનવું, પોતે પોતાને ભૂલી જવું.

એ વધામાં તારી લાગણી નથી, માટે જુદે જુદે સ્થલે તેં સુખની કલ્પના કરી છે; હે મૂઢ!

એમ ન કર. એ તને તેં હિત કહ્યું.

અંતરમાં સુખ છે.

૧. એક ભોગી થવાનો વોધ કરે છે.
૨. એક યોગી થવાનો વોધ કરે છે.
૩. એ વેમાંથી કોને સમ્મત કરીશું ?
૪. વન્ને શા માટે વોધ કરે છે ?
૫. વન્ને કોને વોધ કરે છે ?
૬. કોના પ્રેરવાથી કરે છે ?
૭. કોઈને કોઈનો અને કોઈને કોઈનો વોધ કાં લાગે છે ?
૮. એનાં કારણો શું છે ?
૯. તેનો સાક્ષી કોણ છે ?
૧૦. તમે શું વાંચ્યો છો ?
૧૧. તે ક્યાંથી મળ્યો ? વા શામાં છે ?
૧૨. તે કોણ મેળવ્યો ?
૧૩. ક્યાં થઈને લાવ્યો ?
૧૪. લાવવાનું કોણ શીખવ્યો ?
૧૫. વા શીખ્યા હૈય ?
૧૬. શીખ્યા છો તો ક્યાંથી શીખ્યા છો ?
૧૭. જીવન શું છે ?
૧૮. જીવ શું છે ?
૧૯. તમે શું છો ?
૨૦. તમારી ઇચ્છાપૂર્વક કાં નથી થતું ?
૨૧. તે કેમ કરી શક્યો ?

૨૨ વાપતા પ્રિય છે કે નિર્વાપતા પ્રિય છે ?

૨૩ તે ક્યાં ક્યા કેન કેન છે ?

૨૪ છનો નિર્ણય કરો

અતરમા સુગ છે નહારમા નથી સવ્ય કદુ હું

૧૩

મોહાચ્છાદિત દશાથી વિરેક ન થાય છ મરહં, નહીં તો, કલુગતે છ વિરેક થારો છે
થણું જ સૂક્ષ્મ અનલોચન રાણો

૧ સવ્યને તો મત્ત્ય જ રહેના દેવુ

૨ કરી છનો તેટલું કહો, અશક્યતા ન છૂપાવો

૩ છક નિષ્ઠિત રહો

ગમે તે કોઈ પ્રગ્લ્લ ધમમાં છક નિષ્ઠિત રહો

પીતરાગે સ્થર કદુ છે

એ આમા ! મ્પિતિચાપર દગ્ગ છે

આ દુઃખ ક્યાં પહેવુ ? અને શાપી ટાલુ ?

પોતે પોતાનો ધૈરી તે છમ કેની સગી વાત છે ?

[અંગત

૧૪

જીનતત્ત્વસંબધી વિચાર^૧

૧ છક પ્રસારથી, બે પ્રસારથી, ત્રણ પ્રસારથી, ચાર પ્રસારથી, પાંચ પ્રસારથી અને છ પ્રસારથી જીનતત્ત્વ સારંગી શકાય છે

અ સર્વ જીવો બોટામાં બોટો ક્ષુતશૂન્યો અનંતમો માગ પ્રસારિત રહેલો હોવાથી સર્વ જીવ વૈગવ્યત્ત્વજો છક જ પ્રસારના છે

ત્રમ પટલે તદ્વસાથી છાયામાં આવે, છાયામાંથી તદ્વક્ષામાં આવે, પાલ્પાથી ગ્રહિતગ્રાહ્ય હોય, અય દેખીને ત્રામ પામતાં હોય, તેની છદ્ધ જાતિ, અને ધીમાં છક જ સ્પષ્ટે મ્પિતિગ્રાહ્ય હોય તેની જાતના જીવની સ્થાવર ગામની જાતિ, છમ બે પ્રસારે સર્વ જીવ ગમતી શકાય છે

સર્વ જીવને વેદથી તજામાં જોઈજ તો મ્પી, પુરુષ કે ન્પુગવ્ય તેમાં તેઓનો સમાવેશ થાય છે કોઈ સી વેદનાં, કોઈ પુરુષ વેદનાં અને કોઈ ન્પુગવ્ય વેદનાં હોય છે ■ ત્રિમાય ચોધો વેદ તરીકે હોવાથી ત્રણ પ્રસારે વેદરહિત સર્વ જીવ ગમતી ગમતી છે

કેટલાક જીવ નરગતિમાં, કેટલાક ત્રિવર્ણગતિમાં, કેટલાક મનુષ્યગતિમાં, અને કેટલાક

૧ અહીં મ્પિતિચાપર મરહં ૮ — મનોચક્ર

દેવગતિમાં, એમ જીવો રહેલા છે; એ શિવાય પાંચમી સંસારી ગતિ નહીં હોવાથી જીવો ચાર પ્રકારે સમજી શકાય છે.

૧૫.

જીવાજીવ વિભક્તિ.^૧

જીવ અને અજીવનો વિચાર એકાગ્ર મનથી શ્રવણ કરો. જે જાણવાથી મિશ્રુઓ સમ્યક્ પ્રકારે સંયમમાં યત્ન કરે.

જીવ અને અજીવ લોક કહેલો છે. અજીવના આકાશ નામના ભાગને અલોક કહેલો છે.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ એ વહે કરીને જીવ તેમજ અજીવનો વૌધ થઈ શકે છે.

ધર્માસ્તિકાય, તેનો દેશ, અને તેનો પ્રદેશ; અધર્માસ્તિકાય, તેનો દેશ, અને તેનો પ્રદેશ; આકાશ, તેનો દેશ, અને તેનો પ્રદેશ; અર્દ્ધસમયકાલ એમ અરૂપીના દશ પ્રકાર થાય.

ધર્મ અને અધર્મ એ બન્ને લોક પ્રમાણ કહેલા છે; આકાશ લોકાલોક પ્રમાણ અને અર્દ્ધસમય—સમય ક્ષેત્ર પ્રમાણ છે.

ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ અનાદિ અપર્યવસ્થિત છે.

નિરંતરની ઉત્પત્તિ લેતાં સમય પળ એ જ પ્રમાણે છે; સંતતિ એક કાર્યની અપેક્ષા સાદિસાંત છે.

સ્કંધ, સ્કંધદેશ, તેના પ્રદેશ અને પરમાણુ એમ રૂપી અજીવ ચાર પ્રકારે છે.

પરમાણુઓ એકત્ર થાય, પૃથક્ થાય, તો સ્કંધ; તેનો વિભાગ તે દેશ; તેનો છેવટનો અભિન્ન અંશ તે પ્રદેશ.

લોકના એક દેશમાં તે ક્ષેત્રી છે, કાલના વિભાગ તેના ચાર પ્રકારે કહેવાય છે.

નિરંતર ઉત્પત્તિની અપેક્ષા અનાદિ અપર્યવસ્થિત છે. એક ક્ષેત્રની સ્થિતિની અપેક્ષા સાદિસપર્યવસ્થિત છે.

૧. અપૂર્ણ સ્થિતિમા મહેલાં છે—સંશોધક.

વર્ષ ૧૬ મુ.

૧૬

અનુપ્રેક્ષા વિચાર

ગમે તેના તુચ્છ વિષયમાં પ્રવેશ છતાં ડગ્ગલ આમાઓનો સ્વતંત્ર વૈરાગ્યમા ક્ષપ્તાદુ એ છે ઘાગ્ગદિષ્ટી જ્યામુધી ડગ્ગલ આત્માઓ સસારના માયિક પ્રપચમા ઢર્શન દે છે ત્યામુધી, તે કથનની સિદ્ધતા કથિત્ દુર્લભ છે, તોપણ સૂક્ષ્મ દિષ્ટી અવલોચન કરતા એ કથનનુ પ્રમાણ કેવલ સુલભ છે, એ નિ સ્પષ્ટ છે

એક નાનામા નાના જતુધી કરીને એક મનોમત્ત દ્વાધી સુધીના સઘળા પ્રાણીઓ, માનવિયો, અને દેવ દાનવિયો એ સઘળાની મ્યામાનિક હચ્છા સુખ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવામાં છે એથી કરીને તેઓ તેના ડગ્ગોગમા ગુણાયા રહેછે, પરતુ વિવેકગુદ્ધિના ડદય વિના તેમા તેઓ વિભ્રમ પામેછે તેઓ સમારમા નાના પ્રકારનાં મુગ્ધનો આરોપ કરે છે અતિ અવલોકનથી એમ સિદ્ધ છે કે તે આરોપ ધૂધા છે એ આરોપને અનારોપ કરવાગાઝા વિરલા માનવિયો વિવેકના પ્રકાશ વડે અદ્વિત પણ અન્ય વિષય પ્રાપ્ત કરના કહેતા આવ્યા છે જે સુખ મયગાઝા છે તે સુખ સુલ નથી પણ દુઃખ છે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવામા મદ્દા તાપ છે, જે વસ્તુ મોગગમા એથી પણ વિશેષ તાપ રહ્યા છે, તેમજ પરિણામે મદ્દા તાપ, અનંત શોર, અને અનંત મય છે, તે વસ્તુનુ સુલ તે માન નામનુ સુલ છે, જા નથી જ આમ હોગાથી તેની અનુરક્તતા વિવેકીઓ કરતા નથી સસારતાં પ્રત્યેક સુખ વડે નિરાજિત રાનેશ્વર છતા પણ, સત્ય તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રમાદી પ્રાપ્ત થવાથી તેનો ત્યાગ કરીને યોગમા પરમાનંદ માની સત્ય મા વીરતાથી અન્ય પામર આત્માઓને મતુદ્ધરિ ડપદેગે છે કે—

મોગે રોગમય હુલે ધ્યુતિમય વિત્તે નૃપાલાદ્ય,
માને દૈન્યમય વલે રિપુમય રૂપે તદગ્ગ્યા મય,
શાસ્ત્રે પાદમય ગુણે ક્ષત્રમય જાપે છતાતાદ્ય,
સર્વે ઘસ્તુ મયાન્વિત મુરિ નૃણા ધૈરાગ્યમેયામય

૧ શામાન્યતઃપ દર્શનવામાટે દ્વાન્દ્વગુપ્રેક્ષાસ્વરૂપદશક માપનાઓપ નામના પુસ્તકની રચના શોલ વર્દની વડે કરેલી જે તે ગમયની વૈરાગ્યપારા થી અમગ્ગદિના કદ્દક આમામ આપે છે તેથી જા સ્પષ્ટ તેમાંથી ચોક્કસ કથનો ટાંક્યા છે—સંતોષક

અને અનત શોકરૂપ તેમજ દુઃખપ્રદ છે અહો, મન્ય લોકો! ણ્મા માધુરી મોહિની ન આળતા ણ્ધી નિવૃત્ત થાઓ ! નિવૃત્ત થાઓ !!

મહાવીરનો એક સમય માત્ર પળ સસારનો ઉપદેશ નથી એના સપ્તઽ પ્રવચનોમા ણ્ધે એ જ પ્રદર્શિત કર્યું છે, તેમ તેનું સ્વાચરણથી મિદ્ધ પળ કરી આપ્યું છે કથનગર્ણ કાયા, યગ્નો દા જેની રાણી, અદ્ભુત સામ્રાજ્ય લક્ષ્મી, અને મહા પ્રતાપી સ્વજન પરિવારનો સમૂહ છતા તેના મોહને સતારી દઈ જ્ઞાનદર્શનયોગપરાયણ થઈ ણ્ધે જે અદ્ભુતતા દર્શાવી છે તે અનુપમ છે ણ્ધુ એ જ રહસ્ય પ્રજ્ઞા કરતાં પવિત્ર ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા, આઠમા અધ્યયનની પહેલી ગાથામા કપિલ કેવલીની સમીપે તત્ત્વાભિલાષીના મુખમલ્લથી મહાવીર કહેવાય છે કે —

અધુવે અસાસયમિ સસારમિદુઃસ્વપડરાવ
કિંનામદુષ્પતવન્મય જેનાહુભુગ્ધ નગદેષ્યા

અધુન ઓ અશાશ્વત સસારમા અનેક પ્રજ્ઞારના દુઃખ છે, હુ એવી તું કરળી કરું કે જે કરળીથી કરી દુર્ગતિ પ્રતિ ન જાઠ ? એ ગાથામા એ માવથી પ્રશ્ન થતા કપિલુનિ પડી આગઠ ઉપદેશ ચલાવે છે

અધુવે અસાસયમિ—આ મહદ્ તત્ત્વજ્ઞાનપ્રાપ્તાદિભૂત વચનો પ્રવૃત્તિમુક્ત યોગીશ્વરના સતત-વૈરાગ્યેગનાં છે અતિ બુદ્ધિશાલીને સસાર પળ ઉત્તમરૂપે માન્ય રાખે છે છતા, તે બુદ્ધિ શાલીઓ તેનો ત્યાગ કરે છે, એ તત્ત્વજ્ઞાનો સ્તુતિપાત્ર ચમત્કાર છે એ અતિ મેધાવિયો અતે પુરુષાધની સ્ફુરણા કરી મહા યોગ સાધી આત્માના તિમિરપટને ટાલે છે સસારને શોકાધિ કહેવામા તત્ત્વજ્ઞાનીઓની ભ્રમણા નથી, પરંતુ એ સપ્તઽ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કઈ તત્ત્વજ્ઞાનચક્રની સોઠે વળાઓથી પૂર્ણ હોતા નથી, આ જ કારણથી મરજ મહાવીરના વચન તત્ત્વજ્ઞાને માટે જે પ્રમાણ આપે છે તે મહદ્ભૂત, સર્વમાન્ય અને કેવલ મગલમય છે મહાવીરની તુલ્ય ઋષમદેવ જેવા જે જે સર્વજ્ઞ તિથકરો થયા છે તેમણે નિસૃહતાથી ઉપદેશ આપીને જગત્કલિતેષીની પદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે

સસારમા જે ઇષ્કાત ઓ અનત મરુપર તાપ છે તે શ્રણ પ્રજ્ઞારના છે આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ ણ્ધી મુક્ત થતા માટે પ્રત્યેક તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહેતા આવ્યા છે સમારત્યાગ, શમ, દમ, દયા, શાંતિ, ક્ષમા, ધૃતિ, અપ્રમુલ્લ, શુન્નજનનો વિનય, વિવેક, નિસૃહતા, વ્રક્ષપય, સમ્યજ્ઞાન અને ણ્ધુ સેવા કરવું, લોભ, ક્રોધ, માન, માયા, અનુરાગ, અણરાગ, વિષય, હિંમા, શોક, અજ્ઞાન, મિચ્છાત્વ એ સપ્તઽનો ત્યાગ કરવો આમ સર્વ દર્શનનો મામાય રીતે સાર છે નીચેના વે ચરણમા એ માર સમાવેશ પામી જાય છે

“ પ્રમુ અને નીતિ સ્ત્રો, પરઽો પરોપકાર. ”

ચોર ! એ ઉપદેશ સ્તુતિપાત્ર છે એ ઉપદેશ આપવામા કોઈપણ કોઈ પ્રજ્ઞારની અને કોઈપણ કોઈ પ્રજ્ઞારની વિચળતા દર્શાવી છે એ સપ્તઽ ડહેને તો સમતુલ્ય દૃશ્ય થાય તેનું છે, પરંતુ

સૂક્ષ્મ ઉપદેશક તરીકે શ્રમણ ભગવાન્ તે સિદ્ધાર્થ રાજાનો પુત્ર પ્રથમ પદ્વિનો ધણી થઈ પડે છે. નિવૃત્તિને માટે જે જે વિષયો પૂર્વે જણાવ્યા તે તે વિષયોનું સ્વરૂપ સમજીને સર્વાંગે મંગલમયરૂપે વ્રોધવામાં એ રાજપુત્ર વધી ગયો છે. એ માટે એને અનંત ધન્યવાદો છાજે છે !

એ સઘળા વિષયોનું અનુકરણ કરવાનું શું પ્રયોજન વા શું પરિણામ ? એનો નિવેદો હવે લઈએ. સઘળા ઉપદેશકો એમ કહેતા આવ્યા છે કે એનું પરિણામ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવી; અને પ્રયોજન દુઃખની નિવૃત્તિ. એ જ માટે સર્વ દર્શનમાં સામાન્યરૂપે મુક્તિને અનુપમ શ્રેષ્ઠ કહી છે. સૂત્રમાં દ્વિતીયાંગના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના છઠ્ઠા અધ્યયનની ચોવીશમી ગાથાના ત્રીજા ચરણમાં કહ્યું છે કે:—

નિવ્યાણ સેઠા જદ્ધ સવ્વધમ્મા

વધાય ધર્મમાં મુક્તિને શ્રેષ્ઠ કહી છે.

સારાંશે મુક્તિ એટલે સંસારના શોકથી મુક્ત થવું. પરિણામમાં જ્ઞાનદર્શનાદિક અનુપમ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવી. જેમાં પરમ સુખ અને પરમાનંદનો અખંડ નિવાસ છે, જન્મ મરણની વિટંબનાનો અભાવ છે, શોકનો ને દુઃખનો ક્ષય છે; એવા એ વિજ્ઞાની વિષયનું વિવેચન અન્ય પ્રસંગે કરીશું.

આ પણ વિના વિવાદે માન્ય રાખવું જોઈએ કે તે અનંત શોક અને અનંત દુઃખની નિવૃત્તિ, એના એ જ સાંસારિક વિષયથી નથી. રુધિરથી રુધિરનો ઢાઘ જાતો નથી; પણ જલ્લથી તેનો અભાવ છે; તેમ શૃંગારથી વા શૃંગારમિશ્રિતધર્મથી સંસારની નિવૃત્તિ નથી; એ જ માટે વૈરાગ્ય-જલ્લનું આવશ્યકપણું નિઃસંશય ઠરે છે. અને એ જ માટે વીતરાગનાં વચનોમાં અનુરક્ત થવું યોગ્ય છે; નિદાન યથી વિષયરૂપ વિષયનો જન્મ નથી. પરિણામે એ જ મુક્તિનું કારણ છે. એ વીતરાગ સર્વજ્ઞના વચનને વિવેકશુદ્ધિથી શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસન કરી હે માનવી ! આત્માને ડ-જલ્લ કર.

* * * * *

વૈરાગ્યની અને આત્મહિતૈષી વિષયોની સુદૃઢતા થવા માટે વાર ભાવનાઓ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહે છે.

અનિત્યભાવના:—શરીર, વૈભવ, લક્ષ્મી, કુટુંબ પરિવારાદિક સર્વ વિનાશી છે, જીવનો મૂલ્ય ધર્મ અવિનાશી છે; એમ ચિંતવવું તે પહેલી અનિત્યભાવના.

અશરણભાવના:—સંસારમાં મરણ સમયે જીવને શરણ રાખનાર કોઈ નથી, માત્ર એક શુભ ધર્મનું જ શરણ સત્ય છે; એમ ચિંતવવું તે વીજી અશરણભાવના.

સંસારભાવના:—આ આત્માએ સંસારસમુદ્રમાં પર્યટન કરતાં કરતાં સર્વ ભવ કીધા છે, એ સંસારજંજીરથી હું ક્યારે છૂટીશ ? એ સંસાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું; એમ જે ચિંતવવું તે ત્રીજી સંસારભાવના.

એકત્વભાવના:—આ મારો આત્મા એકલો છે, તે એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે, પોતાનાં કરેલાં કર્મ એકલો ભોગવશે; અંતઃકરણથી એમ ચિંતવવું તે ચોથી એકત્વભાવના.

અન્યત્વભાવના — આ સમારમાં કોઈ કોઈનું નથી એમ ચિંતવતું તે પાંચમી અન્યત્વભાવના
અગ્નિભાવના — આ શરીર અપવિત્ર છે, મઠમૂંઝાની માળ છે, રોગ જરાનું નિગ્રાસધામ છે,
૭ શરીરથી હું ન્યારો છું, એમ ચિંતવતું તે છઠ્ઠી અગ્નિભાવના

આશ્રયભાવના — રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, इत्यादिનું સર્વ આશ્રય છે એમ ચિંતવતું તે
સાતમી આશ્રયભાવના

સમ્યક્ભાવના — જ્ઞાન, ધ્યાનમાં પ્રવર્તેલા થઈને જીવ મન કર્મ ત્રયે નહીં તે આઠમી
સમ્યક્ભાવના

નિર્જરાભાવના — જ્ઞાન સહિત ક્રિયા કરતી તે નિર્જરાનું કારણ છે એમ ચિંતવતું તે નવમી
નિર્જરાભાવના

લૌકસ્વરૂપભાવના — ચૌદ રાજલોકનું સ્વરૂપ વિચારતું તે દશમી લૌકસ્વરૂપભાવના

ઘોષદુર્લભભાવના — સસારમાં ભ્રમતા આત્માને સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રસાદી પ્રાપ્ત થતી દુર્લભ
છે, યા સમ્યક્જ્ઞાન પામ્યો તો ચારિત્રસર્ગરિતિપરિણામરૂપ ધર્મ પામ્યો દુર્લભ છે એમ ચિંતવતું
તે અગીયારમી ઘોષદુર્લભભાવના

ધર્મદુર્લભભાવના — ધર્મના ઉપદેશક તથા શુદ્ધ શાસ્ત્રના ઘોષક એવા ગુરુ અને એવું શ્રવણ
મઠનું દુર્લભ છે એમ ચિંતવતું તે બારમી ધર્મદુર્લભભાવના

* * * * *

વિદ્યુત્ત્વસ્મી યમુતાપતન, આયુષ્ય તેતો જઠના સરળ,

પુલ્કરીચાપ બનગરળ, શુ રાર્ચીય ત્યાં ક્ષણનો પ્રસળ !

લક્ષ્મી વિઝલી જેતી છે વિઝલીનો જ્ઞાનરો જેમ થઈને ઓલગાઈ જાય છે, તેમ લક્ષ્મી
આત્માને ઘાલી જાય છે અધિરાર પતંગના રંગ જેતો છે પતંગનો રંગ જેમ ચાર દિવ
સની ચટની છે, તેમ અધિરાર માત્ર થોડો કાલ રહી હાથમાથી જતો રહે છે આયુષ્ય પાણીનાં
મોજાં જેવું છે પાણીનો હિલોલો આવ્યો કે ગયો તેમ જન્મ પામ્યા અને ઇક દેહમાં રહ્યા કે
ન રહ્યા ત્યા ધીજા દેહમાં પડતું પડે છે કામમોગ આરાધના ઉત્પન્ન થતા દ્રવના ધનુષ્ય જેવા
છે જેમ દ્રવધનુષ્ય વર્ષાકાળમાં થઈને ક્ષણવારમાં છૂટ થઈ જાય છે, તેમ યૌવનમાં કામના ત્રિ
કાર પલ્લિભૂત થઈ જરાવરમાં જતા રહે છે ટૂકામાં હે જીવ ! ૭ મવલી યમુઓનો સમય
ક્ષણમર છે, એમાં પ્રેમગંધનની સાન્નિધ્યે થઈને શુ રાષ્ટુ ? તાત્પર્ય કે ૭ સવળાં ચપટ અને
વિનાગી છે, તું અપદ્ધ ઓ અતિનારી છે, મોટે તારા જેતી નિત્યનમુને પ્રાપ્ત કર !

પામર પ્રાણીઓ મસારના સ્વમત્ત સુગન્ધસુદાયને મહાનદરૂપ માની ખેટા છે તત્ત્વજ્ઞાનસ્ત્રી
જાગૃતિ યદે સમારનો સુગ્ધ મિથ્યા જળાય છે પામર મધ્યો મમારમાં મુગ્ધ માની ખેતો છે અને

મોગવ્યા તુલ્ય ગણેછે, પણ તે પરિણામે શ્વેદ, પશ્ચાત્તાપ અને અધોગતિને પામેછે. સ્વપ્નની એકે વસ્તુનું સત્યત્વ નથી, તેમ સંસારની એકે વસ્તુનું સત્યત્વ નથી, વગ્ને ચપલ અને શોકમય છે. આત્મ વિચારી શુદ્ધિવાન પુરુષો આત્મશ્રેયને ઓધે છે.—

* * * * *

સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી, આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી;

અનાથ એકાંત સનાથ થાશે, એના વિના કોઈ ન વાંછ સ્થાશે.

સર્વજ્ઞ જિનેશ્વર દેવે નિસ્પૃહતાથી ઓધેલો ધર્મ ઉત્તમ શરણરૂપ જાણીને મન, વચન અને કાયાના પ્રભાવ વડે હે ચેતન ! તેને તું આરાધ્ય, આરાધ્ય. તું કેવલ અનાથરૂપ છો તે સનાથ થઈશ. એના વિના ભવાટવિભ્રમણમાં તારી વાંછ કોઈ સહાનાર નથી. સંસારના જે આત્માઓ માયિક સુખને કે અવદર્શનને શરણરૂપ માને તે અધોગતિ પામે, તેમજ મૈદવ અનાથ રહે.

. . . . .

આ આપણો આત્મા જ દુઃખની ભરેલી વૈતરણીનો કરનાર છે. આપણો આત્મા જ કૂર શાલ્મલીવૃક્ષના દુઃખનો ઉપજાવનાર છે. આપણો આત્મા જ મનવાંચ્છિત વસ્તુરૂપી દૂધની દેવા-વાળી કામધેનુ ગાયના સુખનો ઉપજાવનાર છે. આપણો આત્મા જ નંદનવનની પેટે આનંદકારી છે. આપણો આત્મા જ કર્મનો કરનાર છે. આપણો આત્મા જ તે કર્મનો ઢાલનાર છે. આપણો આત્મા જ દુઃખોપાર્જન કરનાર છે. આપણો આત્મા જ સુખોપાર્જન કરનાર છે. આપણો આત્મા જ મિત્ર ને આપણો આત્મા જ વૈરી છે. આપણો આત્મા કનિષ્ઠ આચારે સ્થિત અને આપણો આત્મા જ નિર્મલ આચારે સ્થિત રહ્યો છે.

અહો મધ્યો ! મહા તપોધન, મહા મુનિ, મહા પ્રજ્ઞાવંત, મહા યશવંત. મહા નિર્ગ્રંથ અને મહા શ્રુત, અનાથી મુનિષ મગધ દેશના રાજાને પોતાનાં ચિત્તક ચરિત્રથી જે વોધ આપ્યો છે તે શ્રેય ! અશરણભાવના સિદ્ધ કરેછે. મહામુનિ અનાથીએ સહન કર્યા તુલ્ય વા એથી અતિ વિશેષ અસહ્ય દુઃખ અનંત આત્માઓ સામાન્ય દૃષ્ટિથી મોગવતા દેખાય છે તત્ત્વવંધી તમે કિંચિત્ વિચાર કરો ! સંસારમાં છવાઈ રહેલી અનંત અશરણતાનો ત્યાગ કરી સત્ય શરણરૂપ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પરમ મુશીલને સેવો. અંતે એ જ મુક્તિના કારણરૂપ છે. જેમ સંસારમાં રહ્યા અનાથી અનાથ હતા તેમ પ્રત્યેક આત્મા તત્ત્વજ્ઞાનની ઉત્તમ પ્રાપ્તિ વિના સદૈવ અનાથ જ છે ! સનાથ થવા પુરુષાર્થ કરવો એ જ શ્રેય છે !—

* * * * *

શરીરમાં વ્યાધિ પ્રત્યક્ષ થાય, તે કોઈ અન્યે લઈ ના શકાય;

એ મોગવે એક સ્વ આત્મ પોતે, એકત્વ ધૃતી નયસુહ મોતે.

શરીરમાં પ્રત્યક્ષ દેખાતા રોગાદિકના જે ઉપદ્રવો થાયછે તે, સ્નેહી, કુટુંબી, જાયા કે પુત્ર કોઈથી લઈ શકાતા નથી, એ માત્ર એક પોતાનો આત્મા પોતે જ મોગવે છે; એમાં કોઈ પણ

માગીદાર થતુ નથી, તેમજ પાપ પુણ્યાદિ સઘળા વિપાકો આપણો આત્મા જ મોગમે છે, ઇ
 ફકલો આને છે, ફકલો જાય છે, છલુ મિદ્ધ કરીને વિપ્રેકને મરી રીતે જાણનારા પુરો
 ફકલને નિરતર શોધે છે

દશ લાલ સુમટો સગ્રામને વિપે જીતના ઇ દુર્લભ મળાય છે, તોષણ, ણ્વા વિજય કરનારા
 પુરો અનેક મઢી આવે, પળ ફક સ્વાત્માને જીતનાર મઢના અનત દુર્લભ છે તે દા લાલ
 સુમટથી વિજય મેઢનાર કરતા ફક સ્વાત્માને જીતનાર પુરપ પરમોત્કૃષ્ટ છે આત્મા સગાતે
 સુદ ફલુ ઘષિત છે, ઘહિર સુદનુ શુ પ્રયોજન છે? જ્ઞાનરૂપ આત્મા ઘહે ક્રોધાનિક આત્માને
 જીતનાર સ્તુતિપાન છે પાપે હદ્રિયોને, ક્રોધને, માનને, માયાને, તેમજ લોમને જીતના દોહિલા
 છે જેને મનયોગાદિક જીતુ તેણે સર્વ જીતુ

મહિને મહિને જો દશ લાલ ગાયના દાન દે તોષણ તે દશ લાલ ગાયના દાન કરતા
 સયમગ્રહણ તે પરમ ક્ષેપનુ કારણ છે ગાયોનુ દાન નથી કરતો પરતુ જે પુરપ સયમને
 આરાધે છે, તે કરતા નિશેષ મગઢ પ્રાપ્ત કરે છે

ઘાલ અનિવેકી ગમે તેના ડમ તપ કરે, પરતુ શુભર્મમન્યદ્ તથા ચારિત્રધર્મની તુલ્ય ન
 ઘાય ફકાદ કઢા તે સોલ કઢા જેમી કેમ મળાય !

મેરુ પતત જેના કયાંચિન્ સોના રપાના અસલ્ય પરંત હોય તોષણ લોમી મનુષ્યની તૃણા
 છીપતી ાથી કિંચિન્ માન તે સતોષ પામતો નથી તૃણા આરાગના જેમી અનત છે ઘન,
 મુગળ, ચતુષ્પાદ ક્યાંકિઠ સઠલ લોન મરાય ઇટલુ લોમી મનુષ્યની તૃણા ઢાઢના સમર્થ
 નથી લોમી ઇવી કનિષ્ઠતા છે માટે, સતોષનિવૃત્તિરૂપ તપને વિપેકી પુરો આપે છે

કામમોગ છે તે શલ સરીના છે, કામમોગ છે તે વિપ સરીલા છે, કામમોગ છે તે
 સર્પના તુલ્ય છે, જેની ઘાઢનાથી જીવ મરવાદિક અધોગતિને વિપે જાય છે, તેમજ ક્રોધે કરીને
 અને માને કરીને માઢી ગતિ ઘાય છે માયાળ કરીને સદ્ગતિનો વિગાઢ હોય છે લોમ
 ઘકી આ લોરુ પરલોકનો મય હોય છે—

• • • • •

ના મારા તા રૂપ કાતિ યુવતી, ના પુત્ર કે આત ના,
 ના મારા શુા ક્ષેદિયો સ્વજન કે, ના મોત્ર કે કાત ના,
 ના મારા ઘન ધામ યોવા ઘરા, ઇ મોહ અશાલ્ય ના,
 રે ! રે ! જીવ વિચાર ઇમન સદા, અન્યત્વદા માવના

આ શરીર તે મારુ નથી, આ રૂપ તે મારુ નથી, આ કાતિ તે મારી નથી, આ શ્રી તે
 મારી નથી, આ પુત્ર તે મારા નથી, આ માર્ફો તે મારા નથી, આ દાસ તે મારા નથી,
 આ ક્ષેદીઓ તે મારા ાથી, આ સર્પીઓ તે મારા નથી, આ મોત્ર તે મારુ નથી, આ
 જ્ઞાતિ તે મારી ાથી, આ રૂઢ્ધી તે મારી નથી, આ મહાલય તે મારા નથી, આ યોગન તે

મારું નથી; અને આ ભૂમિ તે મારી નથી. માત્ર એ મોહ અજાનપણનો છે. સિદ્ધગતિ સાધવા માટે હે જીવ ! અન્યત્વનો વોધ, દેનારી એવી તે અન્યન્વભાવનાનો વિચાર કર, વિચાર કર.—

* * * * *

खाण मुँत्रने मळनी, रोग जरातुं निवासतुं धाम;

काया एवी गणीने, मान त्यजीने कर सार्थक धाम.

મઝ ને મૂત્રની ખાણરૂપ, રોગ અને વૃદ્ધતાને રહેવાના ધામના જેવી કાયાને ગણી હે ચૈતન્ય ! તેનું મિથ્યા માન ત્યાગ કરીને સનંતકુમારની પેટે તેને સફળ કર !

રક્તપિત જેવા સદૈવ લોહી પરુથી ગદ્ગદ્તા મહા રોગની ઉત્પત્તિ જે કાયામાં છે; પઢમાં વળસી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે; જેના પ્રત્યેક રોમે પોળા વચ્ચે રોગનો નિવાસ છે; તેવાં સાઢાત્રણ કરોડ રોમથી તે ભરેલી હોવાથી સવા પાંચ કરોડ રોગની તે મંડાર છે (એમ વિવેકથી સિદ્ધ છે.); અન્નાદિની ન્યૂનાધિકતાથી તે પ્રત્યેક રોગ જે કાયામાં દેસ્વાવ દે છે; મઝ, મૂત્ર, નરક, હાડ, માંસ, પરુ અને શ્લેષ્મથી જેનું વંધારણ ટક્યું છે; ત્વચાથી માત્ર જેની મનોહરતા છે; તે કાયાનો મોહ, યરે ! વિભ્રમ જ છે. તે કાયામાં અહો પામર ! તું શું મોહે છે ? એ કિંચિત્ સ્તુતિપાત્ર નથી.

આમ છતાં પણ આગલ ઉપર મનુષ્યદેહને સર્વ દેહોત્તમ કહેવો પડશે. એનાથી સિદ્ધગતિની સિદ્ધિ છે એમ કહેવાનું છે. ત્યાં આગલ નિઃશંક થવા માટે અહીં નામ માત્ર વ્યાખ્યાન આપ્યું છે.

આત્માના શુભ કર્મનો જ્યારે ઉદય આવ્યો ત્યારે તે મનુષ્ય દેહ પામ્યો. મનુષ્ય એટલે બે હાથ, બે પગ, બે આંખ, બે કાન, એક મુખ, બે ઓઘ, એક નાકવાળા દેહનો અધીશ્વર એમ નથી. પણ એનો મર્મ જુદો જ છે, જો એમ અવિવેક દેઘાડીએ તો પછી વાનરને મનુષ્ય ગણવામાં શો દોષ ? એ વિચારાણ તો એક પૂંછડું પણ વધારે પ્રાપ્ત કર્યું છે; પણ નહીં. મનુષ્યત્વનો મર્મ આમ છે. વિવેકબુદ્ધિ જેના મનમાં ઉદય પામી છે તે જ મનુષ્ય, વાકી વધાંય એ શિવાયનાં તે દ્વિપાદરૂપે પણ જ છે. મેઘાવિ પુરુષો નિરંતર એ માનવત્વનો આમ જ મર્મ પ્રકાશે છે. વિવેકબુદ્ધિના ઉદય વડે મુક્તિના રાજમાર્ગમાં પ્રવેશ કરાય છે. અને એ માર્ગમાં પ્રવેશ એ જ માનવ દેહની ઉત્તમતા છે. તોપણ સ્થિતિમાન થવું યથોચિત છે કે તે દેહ કેવળ અશુચિમય તે અશુચિમય જ છે. એના સ્વભાવમાં અન્યત્વ નથી.—

* * * * *

નિવૃત્તિ-વોધ.

અનંત સૌખ્ય નામ દુઃખ ત્યાં રહી ન મિત્રતા !

અનંત દુઃખ નામ સૌખ્ય પ્રેમ ત્યાં-વિચિત્રતા !!

વર્ષ ૨૫ મુ

૧૮૩

(પણુ જે) 'પરમસત્ય' તેનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ

મગરત્ને સર્વ સમર્પણ કર્યા ગિવાય આ પાઠમા જીવનું દેહાભિમાન મટતું મમરતું નથી, માટે અમે
સનાતનધર્મરૂપ 'પરમસત્ય' તેનું નિરતર ધ્યાન કરીએ છીએ જે સત્યનું ધ્યાન કરેછે તે, સત્ય હોય છે
માગશર શુદિ ૨, ગુરુ, ૧૯૪૮

૧૮૪

ૐ સત્—શ્રી સદ્ગજ સમાધિ

અત્રે સમાધિ છે સ્મૃતિ રહે છે, તથાપિ નિરુપાયતા વર્તે છે અસંગવૃત્તિ હોવાથી, અણુમાત્ર
ઉપાધિ સહન થઈ શકે તેવી દશા નથી, તોય સહા કરીએ છીએ

વિચાર કરી વસ્તુને કરી કરી સમજો મનથી કરેલો નિશ્ચય સાક્ષાત્ માનશો નહીં જ્ઞાનીથી
ધવેલો નિશ્ચય જાણીને પ્રવર્ત્તમા વલ્યાણ છે—પટ્ટી જેમ માવી

સુધાને વિષે અમને સદેહ નથી તમે તેનું સ્વરૂપ સમજો, અને ત્યારે જ ફલ છે

માગશર શુદિ ૧૪ મોમે, ૧૯૪૮

પ્રણામ પહોંચે

૧૮૫+

—અનુગમે સયમ સ્પર્શતોજી, શામ્યો હાયકમાર દે,

સંયમ શ્રેણિ પૂલહેજી, પૂજુ પદ નિષ્પાત્ર દે

—શુભી થી યશોવિજયજી

(આત્માની અભેદગિનારણ) સયમા એક પટ્ટી વગર ક્રમને અનુભવી શાયકમાર (જડપરિણતિનો ત્યાગ)
તે પામેને ઈવો જે શ્રીમદ્ધર્મપુત્ર, તેના નિર્મટ્ત ચરણવમ્બલને મયમશ્રેણિરૂપ પૂરુષી પૂત્રુ દુ

ઉપરાંત વચતો અતિશય ગમીર છે

માગશર વદ ૦)) ગુરુ, ૧૯૪૮, સુવર્દ્યી

યથાર્થ યોગસ્યરૂપના યથા•

૧૮૬.

શાનીના આત્માને અવલોકીએ છીએ: અને તેમ થઈએ છીએ.

ગમે તેવા દેશકાળને વિષે યથાયોગ્ય રહેવું,—યથાયોગ્ય રહેવા ઇચ્છ્યા જ કરવું.

કોઈ એવા પ્રકારનો ઉદય છે કે, અર્પૂર્વ વીતરાગતા છતાં વેપારમંથંથી કંડક પ્રવર્તન કરી શકીએ છીએ; તેમ જ વીજાં પણ ખાવા, પીવા વગેરેનાં પ્રવર્તન માડ માંડ કરી શકીએ છીએ; મન ક્યાંય વિરામ પામતું નથી; ઘણું કરીને અત્ર કોઈનો સમાગમ ઇચ્છતું નથી; કંડ લખી શકાતું નથી; વધારે પરમાર્થવાક્ય વદવા ઇચ્છા થતી નથી; કોઈએ પૂછેલાં પ્રશ્નોનો ઉત્તર જાણનાં છતાં લખી શકતા નથી; ચિત્તનો પણ જ્ઞાણો સંગ નથી; આત્મા આત્મભાવે વંતં છે.

સમયે સમયે અનંતગુણવિશિષ્ટ આત્મભાવ વધતો હોય એવી દગ્ગા રહે છે, જે ઘણું કરીને કલ્પવા દેવામાં આવતી નથી,—અથવા કહી શકે તેવાનો પ્રસંગ નથી. આત્માને વિષે સદ્જ સ્મરણે પ્રાપ્ત થયેલું જ્ઞાન, શ્રી વર્દમાનને વિષે હતું એમ જણાય છે. પૂર્ણ વીતરાગ જેવો વ્રોધ તે અમને સહેજે સાંભરી આવે છે; ઇટલે જ   ૦   ૦   ૦   અત્રે   ૦   ૦   ૦   ૦   ૦   લલ્યું હતું કે, તમે ‘પદાર્થ’ને સમજો; વીજો કોઈ તેમ લખવામાં હેતુ નહોતો.

પોશ શુદ્ધ ૭, ગુરુ, ૧૯૪૮, મુંબઈ.

૧૮૭.

આત્મસંયમને સંભારીએ છીએ. યથારૂપ વીતરાગતાની પૂર્ણતા ઇચ્છીએ છીએ.

પોશ શુદ્ધ ૧૧, ૧૯૪૮.

શ્રી વૌધસ્વરૂપના યથાયોગ્ય.

૧૮૮.†

—અનુક્રમે સંયમ સ્પર્શતોજી, પામ્યો ક્ષાયકભાવ રે;
સંયમ શ્રેણિ ફૂલડેજી, પૂજું પદ નિપ્પાવ રે.

દર્શન સકલના નય ગ્રહે, આપ રહે નિજભાવે રે;
હિત કરી જનની સંજીવની, ચારો તેહ ચરાવે રે.

દર્શન જે થયાં જૂજવાં, તે ઓષ નજરને ફેરે રે;
દષ્ટિ ધિરાદિક તેહમાં, સમકિતદષ્ટિને હેરે રે.

યોગનાં વીજે હ્યાં ગ્રહે, જિનવર શુદ્ધ પ્રણામો રે;
ભાવાચારજ સેવના, ભવ ઉદ્વેગ સુઠામો રે.—

—સુનિ શ્રી યશોવિજયજી.

પોશ શુદ્ધ ૧૩, ૧૯૪૮.

૧૮૯

—એક પરિણામ જે ન વરતા દરમ્ય દોય,

યન્તુ પોતાના સ્વરૂપમા જ પરિણમે એવો નિયમ છે. જીવ જીવરૂપે પરિણમ્યા કરે છે, અને જહ જહરૂપે પરિણમ્યા કરે છે. જીવનુ મુખ્ય પરિણમનુ તે ચેતન (જ્ઞા) સ્વરૂપ છે, અને જહનુ મુખ્ય પરિણમનુ તે જહત્વસ્વરૂપ છે. જીવનુ જે ચેતનપરિણામ તે કોઈ પ્રકારે જહ થઈને પરિણમે નહા, અને જહનુ જહત્વપરિણામ તે કોઈ ઢિલે ચેતનપરિણામે પરિણમે નહીં, ણવી વસ્તુની મર્યાદા છે, અને ચેતન, અચેતન ઇ બે પ્રકારના પરિણામ તો અનુમતસિદ્ધ છે, તેમાનુ એક પરિણામ જે દ્રવ્ય મલીને કરી શકે નહીં, અર્થાત્ જીવ અને જહ મલી કેવલ ચેતનપરિણામે પરિણમી શકે નહીં, અથવા કેવલ અચેતનપરિણામે પરિણમી શકે નહીં. જીવ ચેતાપરિણામે પરિણમે, અને જહ અચેતનપરિણામે પરિણમે, એમ વસ્તુસ્થિતિ છે, માટે જિન કહે છે કે, એક પરિણામ જે દ્રવ્ય કરી શકે નહીં જે જે દ્રવ્ય છે, તે તે પોતાની સ્થિતિમા જ હોય, અને પોતાના સ્વભાવમા પરિણમે તેમ જ

—દોય પરિણામ એક દ્રવ્ય ન થતુ દે;

એક દ્રવ્ય જે પરિણામે પરિણમી શકે નહીં, એવી વસ્તુસ્થિતિ છે. એક જીવદ્રવ્ય તે ચેતન અને અચેતન ઇ બે પરિણામે પરિણમી શકે નહીં, અથવા એક પુદ્ગલદ્રવ્ય અચેતન અને ચેતન ઇ બે પરિણામે પરિણમી શકે નહીં, માત્ર પોતે પોતાનાં જ પરિણામમા પરિણમે ચેતનપરિણામ તે અચેતન પદાર્થને વિષે હોય નહીં, અને અચેતનપરિણામ તે ચેતન પદાર્થને વિષે હોય નહીં, માટે બે પ્રકારના પરિણામે એક દ્રવ્ય પરિણમે નહીં—બે પરિણામને ધારણ કરી શકે નહીં. માટે

—એક થતુતિ દોર દર્થ કય હો ન કરે,

એક ક્રિયા તે જે દ્રવ્ય કયાને પળ કરે નહીં. જે દ્રવ્યનુ મલનુ એકાતે હોવુ યોગ્ય નથી. જો જે દ્રવ્ય મલીને એક દ્રવ્ય ઉપનતુ હોય, તો વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપનો ત્યાગ કરે, અને એમ તો કોઈ ઘાલે બને નહીં કે, વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપનો કેવલ ત્યાગ કરે. જ્યારે એમ થતુ નથી, ત્યારે જે દ્રવ્ય કેવલ એક પરિણામને પામ્યા વિના એક ક્રિયા પળ કયાથી કરે? અર્થાત્ ન જ કરે.

—દોરે થતુતિ એક દર્થ ન થતુ દે;

તેમ જ જે ત્રિયા ણ દ્રવ્ય ધારણ પળ કરે નહીં, એક સમયને વિષે જે ઉપયોગ હોદ શકે નહીં. માટે

—જીવ પુદ્ગલ એક ક્ષેત અગાદી દોર;

જીવ અને પુદ્ગલ કદાપિ એક ક્ષેત્રને રોકી રહ્યા હોય, તોપણ

—અપને અપને રૂપ, કોડ ન ટરતુ દે;

પોતપોતાના સ્વરૂપથી કોઈ અય પરિણામ પામતુ નથી, અને તેથી કરીને એમ કહીં છીએ કે,

—જડ પરિણામનિકો, કરતા હે પુદ્ગલ;

દેહાદિક કરીને જે પરિણામ થાય છે, તેનો પુદ્ગલ કર્તા છે, કારણ કે તે દેહાદિ જડ છે; અને જડપરિણામ તો પુદ્ગલને વિષે -છે; જ્યારે એમ જ છે, તો પછી જીવ પણ જીવસ્વરૂપે જ વર્તે છે; એમાં કંઈ વીજું પ્રમાણ પણ હવે જોડતું નથી; એમ ગણી કહે છે કે,—

—ચિદાનંદ ચેતન સુભાસ આચરતુ હૈ.

કાવ્યકર્તાનો કહેવાનો હેતુ એમ છે કે, જો આમ તમે વસ્તુસ્થિતિ સમજો, તો તો જડને વિષેનો જે સ્વસ્વરૂપભાવ છે તે, મટે; અને સ્વસ્વરૂપનું જે તિરોભાવપણુ છે તે, પ્રગટ થાય; વિચાર કરો. સ્થિતિ પણ એમ જ છે.

ઘણી ગહન વાતને અહીં ટુંકામાં લખી છે. જો કે જેને યથાર્થ બોધ છે તેને તો સુગમ છે.

ચિત્ત ઘણું કરીને બનમાં રહે છે; આત્મા તો પ્રાચ્યે મુક્તસ્વરૂપ લાગે છે. વીતરાગપણુ વિશેષ છે, વેઠની પેટે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ; વીજાને અનુસરવાનું પણ રાખીએ છીએ; જગત્થી વહુ ઉદાસ થઈ ગયા છીએ; વસ્તીથી કંટાળી ગયા છીએ; દશા કોઈને જણાવી શકતા નથી; જણાવીએ તેવો સત્સંગ નથી; મનને જેમ ધારીએ તેમ વાલી શકીએ છીએ, ઇટલે પ્રવૃત્તિમાં રહી શક્યા છીએ. કોઈ પ્રકારથી રાગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ થતી નહીં હોય એવી દશા છે, એમ રહે છે. લોકપરિચય ગમતો નથી—જગત્માં સાતું નથી.

૧૯૪૮ ના પોષ વદ ૯, રવિ.

વિ० યથાર્થ બોધસ્વરૂપના યથા०

૧૯૦.

વીજા કામમાં પ્રવર્તતાં પણ અન્યત્વ—ભાવનાએ વર્તવાનો અભ્યાસ રાખવો યોગ્ય છે. વૈરાગ્ય—ભાવનાએ ભૂષિત એવા શાંતસુધારસાદિ ગ્રંથો નિરંતર ચિંતન કરવા યોગ્ય છે. પ્રમાદમાં વૈરાગ્યની તીવ્રતા મુમુક્ષુએ મદ કરવા યોગ્ય નથી, એવો નિશ્ચય રાખવો યોગ્ય છે.

પોષ વદ ૧૩, સુર, ૧૯૪૮, મુંબઈ.

શ્રી બોધસ્વરૂપ.

૧૯૧.

અનંતકાલ થયાં સ્વરૂપનું વિસ્મરણ હોવાથી અન્યભાવ જીવને સાધારણ થઈ ગયો છે. દીર્ઘકાલ-સુધી સત્સંગમાં રહી બોધભૂમિકાનું સેવન થવાથી તે વિસ્મરણ અને અન્યભાવની સાધારણતા ટલે છે, અર્થાત્ અન્યભાવથી ઉદાસીનપણુ પ્રાપ્ત હોય છે. આ કાલ વિપમ હોવાથી સ્વરૂપમાં તન્મયતા રહેવાની દુર્ઘટતા છે, તથાપિ સત્સંગનું દીર્ઘકાલ સુધી સેવન, તે તન્મયતા આપે, એમાં સંદેહ નથી થતો.

જીદગી અલ્પ છે, અને જંજાલ અનંત છે; સંખ્યાત ધન છે, અને તૃષ્ણા અનંત છે; ત્યાં

સ્વરૂપસ્મૃતિ સમયે નહીં, પણ જ્યાં જગાઠ અલ્પ છે, અને જીંદગી અપ્રમત્ત છે, તેમ જ તૃપ્તિ અલ્પ છે, અથવા નથી અને સમસિદ્ધિ છે, ત્યાં સ્વરૂપસ્મૃતિ પૂર્ણ થવી સમયે છે અમૂલ્ય એવું જ્ઞાન, જીવનપ્રપંચે આચરેલું વશ્ય જાય છે, હૃદય વલ્લભ છે !

ગુરુદે, પેન્નુઆરી ૩, ૧૯૨

૧૨૨

(સમ પ્રમાત્તને અનુવરતો)

—જીવ નવિ પુગ્ગલી નૈવ પુગ્ગલ કદા, પુગ્ગલાધાર નહીં તાસ રગા,
પર તજો દૈશ નહીં અપર ષેશ્વર્યતા, વસ્તુધર્મે કદા ન પરસગી

—દેવચંદ્રજી, શ્રીમુનિભાષણાનુ ભાવન

ગુરુદે, સં ૧૯૪૮ ના મહા ગુરુ ૧૩, ગુરુ

પ્રણામ પદ્મોત્તે

૧૨૩

અત્યંત હાનિ પરિણામે રહેલું એવું જે ચૈતન્ય તેને, જ્ઞાની પ્રવૃત્તિમા છતાં તેનું રાજ્ય છે, તોપણ કહીએ છીએ માયા દુન્ય છે, દુરત છે, ક્ષણગર પણ, સમય એક પણ, અને આત્માને વિષે સ્થાપન કરવા યોગ્ય થીયે પછી તીવ્ર દશા આવ્યે અત્યંત હતાસ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેના હતાસ પરિણામની જે પ્રવૃત્તિ—ગૃહસ્થપણા સહિતની—તે અગ્રધરિણામી કહેવા યોગ્ય છે જે બોધસ્વરૂપે મિથ્ય છે તે, એમ કઠિનતાથી વર્તી શકે છે, કારણ કે તેની વિનિયમિતતા પરમ છે નિદેશિણે જનકરાજાની પ્રવૃત્તિ તે અત્યંત હતાસ પરિણામને સ્વીકારે રહેતી, ઘણું કરીને તેમને તે સહજ સ્વરૂપમા હતા, તથાપિ કોઈ માયાના દુરત પ્રસંગમા સમુદ્રને વિષે જેમ નામ યત્કિંચિન્ હોલાયમાન થાય, તેમ તે પરિણામનું હોલાયમાનથરાણું સમનિત હોવાથી, પ્રત્યેક માયાના પ્રસંગમા કેટલું જેની હતાસ અવસ્થા છે, એવા નિજગુરુ અણામની શરણતા મિલકારી હોવાથી માયાને મુરે તરી ગયાય એમ થતું હતું, કારણ કે મહાત્માના આત્મનની ઈચ્છા જ ચત્તરતા છે

ગુરુદે, મહા વદ ૨, ૧૯૪૮

૧૨૪

ચોતરફ ઉપાધિની જગ્યા પ્રગ્લભી હોય, તે પ્રસંગમા સમાધિ રહેવી જ પરમ દુષ્કર છે, અને જો યાત તો પરમાત્માની વિગ્ધ થઈ નિષ્ક્રિય છે અમને પણ આશ્ચર્ય થઈ આવે છે, તથાપિ એમ પ્રાયે વર્ત્યા જ કરે છે એવો, અનુભવ છે

આત્મભાવ ચર્ચા જેને સમજાય છે, નિશ્ચલ રહે છે તેને, જો સમાધિ પ્રાપ્ત હોય છે સમ્યક્ પ્રમાણુ મુલ્ય લક્ષણ ચીતરાગતા જાણીજી છીજી, અને તેનો અનુભવ છે

ગુરુદે, ૧૯૪૮, મહા વદ ૪, સુપવાર

૧૯૫.૬

—જવહિ તેં ચેતન વિમાવ સો ડલટિ આપુ;
 સમો પાદ અપનો મુમાવ ગહિ લીનો હૈ;
 તવહિ તે જો જો લેનજોગ, સો સો લીનો હૈ;
 જો જો ત્યાગજોગ, સો સો મત્ર છોડી દીનો હૈ;
 લેવે કૌન રહી ટોર, ત્યાગિવેકો નાહિ ચોર;
 વાકી કહા ઉવર્યોજુ કારજ ન વીનો હૈ;
 સંગત્યાગી, અંગત્યાગી, વચનતરંગત્યાગી;
 મન ત્યાગી, બુદ્ધિ ત્યાગી, આપા શુદ્ધ કીનો હૈ.

—કેવી અદ્ભુત દશા ?

સં૦ ૧૯૪૮, મહા વદ ૯, સોમ, મુંબઈથી.

પ્રણામ પદ્મોત્તર.

૧૯૬.

આત્માપણે કેવલ ડજાગર અવસ્થા વર્તે, અર્થાત્ આત્મા પોતાના સ્વરૂપને વિષે કેવલ જાગૃત હોય ત્યારે, તેને કેવલજ્ઞાન વર્તે છે એમ કહેવું યોગ્ય છે એવો, શ્રીતીર્થંકરનો આશય છે. “આત્મા” જે પદાર્થને તીર્થંકરે કહ્યો છે, તે જ પદાર્થની તે જ સ્વરૂપે પ્રતીતિ થાય, તે જ પરિણામે આત્મા સાક્ષાત્ ભાસે, ત્યારે તેને ‘પરમાર્થ-સમ્યક્ત્વ’ છે. એવો શ્રીતીર્થંકરનો અભિપ્રાય છે. એવું સ્વરૂપ જેને ભાસ્યું છે, તેવા પુરુષને વિષે ‘નિષ્કામ શ્રદ્ધા’ છે જેને, તે પુરુષને ‘વીજરુચિ-સમ્યક્ત્વ’ છે. તેવા પુરુષની ‘નિષ્કામ ભક્તિ’ અવાધાઈ પ્રાપ્ત થાય, એવા ગુણો જે જીવમાં હોય, તે જીવ ‘માર્ગાનુસારી’ હોય, એમ જિન કહે છે.

અમારો અભિપ્રાય કંઈ પણ દેહ પ્રત્યે હોય, તો તે માત્ર એક આત્માર્થે છે; અન્ય અર્થે નહીં. વીજા કોઈ પણ પદાર્થ પ્રત્યે અભિપ્રાય હોય તો, તે પદાર્થ અર્થે નહીં, પણ આત્માર્થે છે. તે આત્માર્થ તે પદાર્થની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિને વિષે હોય એમ, અમને લાગતું નથી “આત્માપણુ” એ ધ્વનિ શિવાય વોજો કોઈ ધ્વનિ કોઈ પણ પદાર્થના ગ્રહણત્યાગમાં સ્મરણજોગ નથી. અનવકાશ આત્માપણુ જાણ્યાવિના—તે સ્થિતિ વિના, અન્ય સર્વ ક્લેશરૂપ છે.

મુંબઈ, મહા વદ ૧૦, મોમ, ૧૯૪૮.

૧૯૭.

અત્ર સમાધિ છે. પૂર્ણજ્ઞાને કરીને યુક્ત એવી જે સમાધિ તે વારંવાર સાંભરે છે.

‘પરમસત્’નું ધ્યાન કરીએ છીએ. (ઉદાસપણુ વર્તે છે).

મહા વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૪૮.

૧૯૮†

—લેવેલી ન રહી ઠોર, ત્યાગિનેલી નાહિ ઓર,

યાત્રી વહા ડગ્યો જુ, વારજ નવીનો હૈ ?

સ્વપ્નનુ ભાન ધનાથી પૂર્ણવામણુ પ્રાપ્ત થયુ, એટલે હવે બીજુ કોઈ ક્ષેત્ર વડે પણ લેવાને માટે રહુ નથી સ્વપ્નનો તો કોઈ વાળે લાગ કરવાને મૂર્ખ પણ છે નહીં, અને જ્યાં કેવળ સ્વરૂપસ્થિતિ છે, ત્યાં તો પછી બીજુ કંઈ રહુ નથી, એટલે ત્યાગનાપણુ પણ રહુ નહીં હવે સ્વારિ છેડુ, દેડુ, જ થને નિવૃત્ત થઈ ગયુ, ત્યારે બીજુ કોઈ નવીન કાર્ય કરવાને માટે 'નુ ડગ્યું' ? અર્થાત્ જેમ થયુ જોડે તેમ થયુ, ત્યાં પછી બીજી લેવાદેવાની જગાલ ક્યાથી હોય ? એટલે કહે છે કે, અહીં પૂર્ણનામના પ્રાપ્ત થઈ સં ૧૯૪૮ ના મહા વદ ૦)) રવિ, સુરેશ્વી

૧૯૯†

શુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે, શુદ્ધતામં કેલી કરે,

શુદ્ધતામં પિર વ્હે, અમૃત ધારા વરસે —

૨૦૦

આરમ અને પરિગ્રહનો જેમ જેમ મોહ મટે છે, જેમ જેમ તેને વિષેથી પોતાપણાનુ અભિમાન મનપરિણામને પામે છે, તેમ તેમ મુમુક્ષુતા વર્ધમાન થયા કરે છે અને કાલના પરિચયવાલુ એ અભિમાન પ્રાયે પદમ નિવૃત્ત થતુ નથી તેટલા માટે, તન, મન ધનાદિ જે કંઈ પોતાપણે ધર્તતા હોય છે તે, જ્ઞાની પ્રત્યે અર્પણ કરવામાં આવેછે, પ્રાયે જ્ઞાની કંઈ તેને ગ્રહણ કરતા નથી, પણ તેમાંથી પોતાપણુ મટાડવાનુ ઉપદેશ છે, અને કરના યોગ્ય પણ તેમજ છે કે, આરમ, પરિગ્રહને વારનારના પ્રસંગે વિચારી ત્રિચારી પોતાના થતા અટકાવવા, ત્યારે મુમુક્ષુતા નિર્મલ હોય છે સુવર્દ, માર્ચ ૨, ૧૨

૨૦૧

પરિણામમા અત્યંત ઉદાસીનતા પરિણમ્યા કરે છે, જેમ જેમ તેમ થાય છે, તેમ તેમ પ્રવૃત્તિપ્રસંગ પણ વધ્યા કરે છે જે પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ થશે ઇમ નહીં ધોરેલુ, તે પણ પ્રાપ્ત થયા કરે છે, અને ઈથી ઇમ માનીપ છીપે કે, હતાવલે પૂર્વે નિવ્રધન કરેલા ઇમા કમોં નિવૃત્ત થવાને માટે ઉદયમા આવે છે

વાગણ શુદ ૧૩, શુક્રે, ૧૯૪૮

૨૦૨

દુસમકાલનુ મોટામાં મોટુ ચિદ્દ શુ ? અથવા દુસમકાલ કયો કહેવાય ? અથવા કયા મુલ્ય રાખે તે ઓઝની શકાય ? ઇજ નિજાપન

વાગણ વદ ૫, જનિ, ૧૯૪૮

૨૫

વિં ૦ ધોધવીજ

૨૦૩.

ચાલુ ઉપાધિ ઉદ્યપણે પ્રવર્તે છે.

ફાગણ વદ ૧૦, ગુરુ, ૧૯૪૮.

૨૦૪.

કોઈ પળ પ્રકારે સત્સંગનો જોગ બને તો, તે કર્યા રહેવું એ કર્તવ્ય છે; અને જે પ્રકારે જીવને મારાપણુ વિશેષ થયા કરતું હોય, અથવા વધ્યા કરતું હોય. તે પ્રકારથી જેમ બને તેમ સંકોચાતું રહેવું એ, સત્સંગમાં પળ ફલ આપનાર ભાવના છે.

ફાગણ વદ ૧૧, ગુરુવાર, ૧૯૪૮.

૨૦૫.

પૂર્વકર્મ તરત નિવૃત્ત થાય એમ કરીએ છીએ.

ફાગણ વદ ૧૪, ૧૯૪૮.

૨૦૬.

હાલ અત્ર અમે વ્યાવહારિક કામ તો પ્રમાણમાં ઘણું કરીએ છીએ; તેમાં મન પળ પૂરી રીતે દફાઈ છીએ, તથાપિ તે મન વ્યવહારમાં ચોંટતું નથી; પોતાને વિષે જ રહે છે; પટલે વ્યવહાર ઘોજારૂપ રહે છે. જાણીએ છીએ કે ઘણાકાલે જે પરિણામ પ્રાપ્ત થવાનું છે તે, તેથી થોડા કાલે પ્રાપ્ત થવા માટે તે ઉપાધિજોગ વિશેષપણે વર્તે છે.

આજો લોક ત્રણે કાલને વિષે દુઃખે કરીને પીડાતો માનવામાં આવ્યો છે, અને તેમાં પળ આ વર્તે છે તે તો મહા દુસમકાલ છે, અને સર્વ પ્રકારે વિશ્રાંતિનું કારણ એવો જે કર્તવ્યરૂપ 'શ્રી સત્સંગ', તે તો સર્વ કાલને વિષે પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે; તે આ કાલમાં પ્રાપ્ત થવો ઘણો ઘણો દુર્લભ હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્યકારક નથી. અમે કે જેનું મન પ્રાયે ક્રોધથી, માનથી, માયાથી, લોભથી, હાસ્યથી, રતિથી, અરતિથી, મયથી, શોકથી, જુગુપ્સાથી કે શઙ્કાદિ વિષયોથી અપ્રતિબંધ જેવું છે; કુટુંબથી, ધનથી, પુત્રથી, વૈભવથી, સ્ત્રીથી કે દેહથી મુક્ત જેવું છે, તે મનને પળ સત્સંગને વિષે વંધન રાખવું વહુ વહુ રહ્યા કરે છે.

સોમવતી અમાવાસ્યા, ૧૯૪૮, મુંબઈ.

૨૦૭.

આ લોકસ્થિતિ જ એવી છે કે, તેમાં સત્યનું ભાવન કરવું પરમ વિકટ છે. રચના વધી અસત્યના આગ્રહની ભાવના કરાવવાવાળી છે.

મુંબઈ, ૩૦, માર્ચ, ૧૨.

૨૦૮

લોકસ્થિતિ આશ્ચર્યકારક છે !

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૫, શનિ, ૧૯૪૮

૨૦૯

જ્ઞાનીને સર્વસમપરિત્યાગ કરવાનો શો હેતુ રહે ?

ચૈત્ર શુદ્ધ ૭, રવિ, ૧૯૪૮

૨૧૦

આત્મમાધિપૂર્વક યોગહાથિ રહ્યા કરે છે, જે પ્રતિરૂધને લીધે હાલ તો કદાચ ઇચ્છિત કરી શકાતુ નથી આમ જ હેતુ કરીને શ્રી રૂપભાદિ જ્ઞાનીઓ ગરીબાદિ પ્રવર્તનાના માનનો પણ ત્યાગ કર્યા હતા

મુબૈ, એપ્રિલ ૪, ૧૨

સસ્થિતમાન

૨૧૧

૩૦

સમય માન પણ અપ્રમત્તધારાને તદ્દીં વિન્મરણ કરતુ થયુ જે આત્માનાર મન, તે વત્તમાન સમયે ઉત્તમ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને જે કોઈ પણ પ્રસારે વર્તાય છે, તેનુ કારણ પૂર્વ નિરૂપન કરવામા આવેલો જ ઉદય છે, તે ઉદયને ત્રિપે પ્રીતિ પણ નથી, અને અપ્રીતિ પણ નથી, સમતા છે, કરવા યોગ્ય પણ જમ જ છે

મુબૈ, એપ્રિલ ૮, ૧૨,

વધ્યાયોગ્ય

૨૧૨

બાહ્યોપાધિપ્રસંગ વર્તે છે જેમ અને તેમ સન્નિવારનો પરિચય થાય તેમ કરના, ઉપાધિમા મુશાઈ રહેવામાથી યોગ્યપણે ન વર્તાય તે વાત, હક્ષમા રાત્રવાયોગ્ય જ્ઞાનીઓ જાણી છે

મુબૈ, ચૈત્ર શુદ્ધ ૯, શુક્ર, ૧૯૪૮

પ્રણામ

૨૧૩

સમક્ષિત્તી પરસના થઈ ક્યારે ગણાય ? કયાં દશા ઘટતી હોય ?

સતારી ઉપાધિનુ જેમ થતુ હોય તેમ થવા દેવુ, કર્તવ્ય જ છે, અભિપ્રાય જ રહ્યા કરે છે, ધીરજથી ઉદયને વેન્વો યોગ્ય છે

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩, રવિ, ૧૯૪૮

૨૧૪.

પ્રતિબંધપણુ દુઃખદાયક છે.

ચૈત્ર વદ ૧, બુધ, ૧૯૪૮.

સ્વરૂપસ્થ યથાયોગ્ય.

૨૧૫.

ઉપાધિયોગનો જે ઉદય તે પળ વેદવા વિના ઉપાય નથી. જગત્માં વીજા પદાર્થો તો અમને કંઈ રુચિનાં કારણ રહ્યાં નથી. જે કંઈ રુચિ રહી છે, તે માત્ર એક 'સત્'નું ધ્યાન કરનારા એવા સંત પ્રત્યે, જેમાં આત્માને વર્ણવ્યો છે એવાં 'સત્શાસ્ત્ર' પ્રત્યે, અને પરેચ્છાએ પરમાર્થનાં નિમિત્ત કારણ એવાં 'દાનાદિ' પ્રત્યે રહી છે; આત્મા તો કૃતાર્થ સમજાય છે.

ચૈત્ર વદ ૫, રવિ, ૧૯૪૮.

૨૧૬.

જગત્ના અભિપ્રાય પ્રત્યે જોડેને જીવ પદાર્થનો બોધ પામ્યો છે; જ્ઞાનીના અભિપ્રાય પ્રત્યે જોડેને પામ્યો નથી. જે જીવ જ્ઞાનીના અભિપ્રાયથી બોધ પામ્યો છે, તે જીવને સમ્યક્દર્શન થાય છે.

માર્ગ બે પ્રકારનો જાણીએ છીએ: એક 'ઉપદેશ થવા અર્થનો માર્ગ', એક 'વાસ્તવ્ય માર્ગ'. 'વિચાર-સાગર' ઉપદેશ થવા અર્થે વિચારવા યોગ્ય છે. જ્યારે જૈનશાસ્ત્ર વાંચવા જણાવીએ, ત્યારે જૈની કરવા જણાવતા નથી; વેદાંતશાસ્ત્ર વાંચવા જણાવીએ, ત્યારે વેદાંતી કરવાને જણાવતા નથી; તેમ જ અન્ય શાસ્ત્ર વાંચવા જણાવીએ, ત્યારે અન્ય થવા નથી જણાવતા. માત્ર જે જણાવીએ છીએ, તે તમ સર્વને ઉપદેશ લેવા અર્થે જણાવીએ છીએ; જૈન અને વેદાંતી આદિનો ભેદ ત્યાગ કરો, આત્મા તેવો નથી. મુંબઈ, એપ્રિલ ૧૭, ૧૨.

૨૧૭.

જ્યાં પૂર્ણકામપણુ છે, ત્યાં સર્વજ્ઞતા છે.

જેને બોધવીજની ઉત્પત્તિ હોય છે, તેને સ્વરૂપસુખથી કરીને પરિતૃપ્તપણુ વર્તે છે; એને વિષય પ્રત્યે અપ્રયત્ન દશા વર્તે છે.

જે જીવિતવ્યમાં ક્ષણિકપણુ છે, તે જીવિતવ્યમાં જ્ઞાનીઓએ નિત્યપણુ પ્રાપ્ત કર્યું છે; એ અચરજની વાત છે. જો જીવને પરિતૃપ્તપણુ વર્ત્યા કરતું ન હોય તો, અખડ એવો આત્મબોધ તેને સમજવો નહીં. સં. ૧૯૪૮, ચૈત્ર વદ ૧૨, રવિ.

૨૧૮.

ભાવસમાધિ છે, વાહ્યઉપાધિ છે. જે ભાવને ગૌણ કરી શકે એવી સ્થિતિની છે. તથાપિ સમાધિ વર્તે છે. અક્ષયતૃત્રિયા, ૧૯૪૮.

૨૧૯

જે પ્રમાણે જ્ઞાનનું પ્રકાશનું છે, તે પ્રમાણે શ્રદ્ધાદિ વ્યવહારિક પદાર્થને વિષેથી નિસ્પૃહપણુ વર્તે છે આત્મસુખે કરી પરિતૃષ્ણપણુ વર્તે છે અન્ય સુખની જે દૃષ્ટા નહીં થયો તે, પૂર્ણજ્ઞાનનું લક્ષણ છે જ્ઞાની અનિત્ય જીવનમા નિત્યપણુ પ્રાપ્ત કરે છે, એમ જે લક્ષ્યુ છે તે, એવા આશયથી લક્ષ્યુ છે કે, તેને મૃત્યુને માટે નિર્ભયપણુ વર્તે છે જેને એમ હોય તેને પટ્ટી અનિત્યપણા વિષે રહ્યા છે, એમ કહીએ નહીં તો તે વાત સત્ય છે

જારૂ આત્મમાન થાય છે તેને, “હુ” અન્યમાનનો અકર્તા છું, જ્યો ઘોષ ઉત્પન્ન થઈ, મહાપ્રત્યયિનુદ્ધિ તે વિષય પામે છે, એવું જે આત્મમાન તે ચારવાર રજ્જ્વલ્લપને ચર્ચા કરે છે, તથાપિ જેમ હચ્છિયે તેમ તો નહીં

૧૯૪૮, વૈશાખ શુદ્ધ ૪, શનિવાર

સમાધિરૂપ

૨૨૦

હાલ તો અનુગમે ઉપાધિયોગ વિશેષ ચર્ચા કરે છે—

અનતકાલ વ્યવહાર કરામા વ્યતીત કર્યો છે, ત્યા તેવી જગાજમા પરમાર્થ વિસર્જન ન કરાય એમ જ વર્તેનું, જ્યો જેનો નિશ્ચય છે તેને, તેમ હોય છે, એમ અમે જાણીએ છીએ ઘનને વિષે ઉદાનીપણે સ્થિત જગા જે યોગીઓ—તીર્થંકરાન્તિક—તેનું આત્મત્વ મામરે છે સુપર, સં ૧૯૪૮, વૈશાખ શુદ્ધ ૫, રવિ

૨૨૧

જે જ્ઞાને કરીને મગ્ન થાય છે, તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું જીવે ઘણું દુર્લભ છે, તથાપિ તે જ્ઞાન, સ્વરૂપે તો અત્યંત સુગમ છે, એમ જાણીએ છીએ તે જ્ઞાન સુગમપણે પ્રાપ્ત થયામાં જે દશા જો-દષ્ટ છીએ, તે દશા પ્રાપ્ત થવી ઘણી ઘણી વઠણ છે, અને એ પ્રાપ્ત થયાના જે વે કારણ છે, તે મલ્લ્યા વિના જીવે અનતકાલ થયા રપહવું પડે છે જે વે કારણ મલ્લ્યે મોક્ષ હોય છે સુપર, ૧૩, ૧૨ (રવિ)

પ્રણામ

૨૨૨

જ્ઞાનીને વિષે જો કોઈ પણ પ્રકારે ધાગડિની ચાલા રાખામા આવે છે, તો જીવેને દર્શના-વરણીય કર્મનો પ્રતિબધ વિશેષ ઉત્પન્ન થાય છે ઘણું કરીને, જ્ઞાની તેજો પ્રતિબધ કોઈને પોતા-ધર્મી ઉત્પન્ન ન થાય એમ વર્તે છે

જ્ઞાની પોતાનું ઉપજીવન—આજીવિકા—પણ પૂર્વચર્ચાનુસાર કરે છે, જ્ઞાનને વિષે પ્રતિબદ્ધતા થાય એમ કરી આજીવિકા કરતા નથી, અથવા કરામાનો પ્રસંગ હચ્છતા નથી, એમ જાણીએ છીએ જ્ઞાની પ્રત્યે જેને વેચન નિસ્પૃહ મતિ છે, પોતાની હચ્છા તે થઈ પૂજ થતી ન દેખીને

પણ જેને દોષ આવતો નથી, એવા જે જીવ છે તેને, જ્ઞાનીને આશ્રયે ધીરજથી વર્તતાં આપત્તિનો નાશ હોય છે; અથવા ઘણું મંદપણ થઈ જાય છે; એમ જાણીએ છીએ, તથાપિ તેથી ધીરજ રહેવી આ કાલને વિષે વહુ વિકટ છે, અને તેથી ઉપર જણાવ્યું છે, એવું પરિણામ ઘણીવાર આવતું અટકી જાય છે. અમારા વિષે વર્તતો પરમ વૈરાગ્ય વ્યવહારને વિષે ક્યારેય મન મઠવા દેતો નથી, અને વ્યવહારનો પ્રતિબંધ તો આજો દિવસ રાખવો પડે છે. હાલ તો એવા ઉદય સ્થિતિમાં વર્તે છે, તેથી સંભવ થાય છે કે, તે પણ મુશ્કેલી હેતુ છે.

અમે તો પાંચ માસ થયાં જગત્, ईश्वर અને અન્યભાવ એ સર્વને વિષે ઉદાસીનપણે વર્તીએ છીએ, તથાપિ તે વાર્તા તમને ગાંભીર્યપણે રહી જણાવી નથી. તમે જે પ્રકારે ईश्वરાદિ વિષે શ્રદ્ધાશીલ છો, તેમ વર્તવું તમને કલ્યાણરૂપ છે. અમને તો કોઈ જાતનો ભેદભાવ નહીં ઉત્પન્ન થતો હોવાથી સર્વ જંજાલરૂપ વર્તે છે; એટલે ईश्वરાદિ સમેતમાં ઉદાસપણું વર્તે છે; આવું જે અમારું લખવું તે વાંચી, કોઈ પ્રકારે સંદેહને વિષે પડવાને તમે યોગ્ય નથી.

હાલ તો અમે અત્રપણે વર્તીએ છીએ, એટલે કોઈ પ્રકારની જ્ઞાનવાર્તા પણ જણાવી શકાતી નથી; પણ મોક્ષ તો કેવળ અમને નિકટપણે વર્તે છે; એતો નિશંક વાર્તા છે; અમારું જે ચિત્ત તે આત્મા શિવાય અન્ય સ્થળે પ્રતિબદ્ધતા પામતું નથી; ક્ષણ પણ અન્યભાવને વિષે સ્થિર થતું નથી; સ્વરૂપને વિષે સ્થિર રહે છે; એવું જે અમારું આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ તે હાલ તો ક્યાંય કહ્યું જતું નથી. ઘણા માસ વીત્યાથી તમને લખી સંતોષ માનીએ છીએ.

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૬, ભોમ, ૧૯૪૮.

૨૨૩.

ૐ

નિરંતર જેને અમેદધ્યાન વર્તે છે, એવા શ્રી બોધપુરુષના યથાયોગ્ય વાંચશો. અત્ર ભાવ પ્રત્યે તો સમાધિ વર્તે છે; અને વાહ્ય પ્રત્યે ઉપાધિજોગ વર્તે છે; તમારાં આવેલાં ત્રણ પત્રો પ્રાપ્ત થયાં છે, અને તે કારણથી પ્રત્યુત્તર લખ્યો નથી.

આ કાલનું વિપમણુ એવું છે કે, જેને વિષે ઘણા વચ્ચત્સુધી સત્સંગનું સેવન થયું હોય તો જીવને વિષેથી લોકભાવના ઓછી થાય; અથવા લય પામે. લોકભાવનાના આવરણને લીધે પરમાર્થ-ભાવના પ્રત્યે જીવને ડહાસપરિણતિ થાય નહીં; અને ત્યાંસુધી લોકસહવાસ તે મ્બરૂપ હોય છે.

સત્સંગનું સેવન જે નિરંતરપણે ઇચ્છે છે, એવા મુમુક્ષુ જીવને જ્યાંસુધી તે જોગનો વિરહ રહે ત્યાંસુધી, દૃઢભાવે તે ભાવના ઇચ્છી પ્રત્યેક કાર્ય કરતાં વિચારથી વર્તી, પોતાને વિષે લઘુપણુ માન્ય કરી, પોતાના જોવામાં આવે તે દોષ પ્રત્યે નિવૃત્તિ ઇચ્છી, સરલપણે વર્ત્યા કરવું; અને જે કાર્યેકરી તે ભાવનાની ઉત્પત્તિ થાય, એવી જ્ઞાનવાર્તા, કે જ્ઞાનલેખ કે ગ્રંથનું કંઈ કંઈ વિચારવું રાખવું તે, યોગ્ય છે.

ઉપર જણાવી છે જે વાર્તા તેને વિષે વાધ કરનારા ણ્વા ઘણા પ્રસંગ સમ જીવોને વર્તે છે, ણમ જાણીએ છીએ, તથાપિ તે તે વાધ કરનારા પ્રસંગ પ્રત્યે જેમ વને તેમ સદ્ ઉપયોગે વિચારી વતનાનુ ઇચ્છુ, અનુક્રમે વને ણ્વુ છે કોઈ પ્રકારે મનને વિષે સત્તાપ પામતા યોગ્ય નથી પુરપાર્યે જે કદ્ થાય તે કરવાની દૃઢ ઇચ્છા રાખવી યોગ્ય છે, અને પરમ ણ્વુ જે વોધસ્વરૂપ છે, તેનુ જેને ઓટપાણ છે ણ્વા પુરુષે તો, નિરતર તેમ વર્ત્યાના પુરુષાચને વિષે મુક્તાનુ યોગ્ય નથી

અનત યાદે જે પ્રાપ્ત થયુ નથી, ને પ્રાપ્તપણાને વિષે અમુક કાઢ ચતીત થાય, તો હાનિ નથી માત્ર અનતરાલે જે પ્રાપ્ત થયુ નથી, તેને વિષે ભ્રાતિ થાય, મૂલ થાય, તે હાનિ છે જો પરમ ણ્વુ જ્ઞાનીનુ સ્વરૂપ ભાસમા થયુ છે, તો પડી તેના માર્ગને વિષે અનુક્રમે જીવનુ પ્રતે શપણુ થાય, ણ સરલ પ્રકારે સમજાય ણ્વી વાર્તા છે

રહે પ્રકારે મન વંત ણમ થતો વિયોગ છે, તો તેમા કલ્યાણનો ણળ વિયોગ છે, ણ વાર્તા સત્ય છે, તથાપિ જો જ્ઞાનીના વિયોગમા ણળ તેને જ વિષે ત્રિત વર્તે છે, તો કલ્યાણ છે ધીર-જનો ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી

સુવર્ણ, વૈશાખ વદ ૧૩, શોમ, ૧૯૪૮

શ્રી સ્વરૂપના યથાવોગ્ય

૨૨૬

“મમને લડને આ ઘણુ છે”, ણ્વો જે અત્યાસુધીનો થયેલો નિર્ણય સ્થાયી તે સામાન્ય પ્રસ્તરે તો યથાતથ્ય છે, તથાપિ ‘મન’, ‘તેને લડને’, અને ‘આ ઘણુ’, અને ‘તેનો નિર્ણય’ ણ્વા જે ધાર ભાગ ણ વાક્યના થાય છે, તે ઘણા કાઢના વોધે જેમ છે તેમ સમજાય છે, ણમ જાણીએ છીએ જેને તે સમજાય છે, તેને મન વશ વર્તે છે, ણ વાત નિશ્ચયરૂપ છે, તથાપિ ન વર્તનુ હોય, તોપણ તે આત્મન્યરૂપને વિષે જ વર્તે છે

ણ મન વશ થવાનો ઉત્તર ઉપર સ્થાયી છે, તે સર્વથી મુક્ત્ય ણ્વો લક્ષ્યો છે જે વાક્ય સ્વરૂપમા આવ્યા છે તે, ઘણા પ્રસ્તરે વિચારવાને યોગ્ય છે

મહામાનો નેદ્ર વે કારણને લડને નિયમાનપણે વર્તે છે પ્રાગ્ધર્મ મોગરવાને અર્થ, જીવોના કલ્યાણને અર્થે તથાપિ ણ વનેમા તે ઉદામપણે ઉદય આપેલી વતનાળ વર્તે છે, ણમ જાણીએ છીએ

ધ્યાન, જપ, તપ, નિયા માત્ર ણ સર્વ થવી અમે જણાવેનુ કોઈ વાક્ય જો પરમ કલ્પનુ કારણ ધારતા હો તો, નિશ્ચયપણે ધારતા હો તો, પાઠલ્પી વુદ્ધિ સ્પેસસ, શાસ્ત્રસજ્ઞા પર ન જતી હોય તો, જાય તો તે ભાતિવહે ગઈ છે ણમ ધારતા હો તો, તે વાક્યને ઘણા પ્રકારની ધીરજ વહે નિચારવાને ધારતા હો તો, લક્ષવાને ઇચ્છા થાય છે હજી આવી નિરીપણે નિશ્ચયને વિષે ધારણા કરવાને સ્વરૂપ અગત્ય જેવુ લાગે છે, તથાપિ ચિત અચ્છાદ્યરૂપે વર્તનુ નથી, ણલે જે સ્થાયી છે તે, પ્રત્યક્ષપણે માનશો

વૈશાખ વદ ૧૪, સુપે, ૧૯૪૮

૨૨૫.

ઈશ્વરાદિ સંબંધી જે નિશ્ચય છે, તેને વિષે હાલ વિચારનો ત્યાગ કરી સામાન્ય પ્રકારે 'સમય-સાર'નું વાંચન કરવું યોગ્ય છે, અર્થાત્ ઈશ્વરના આશ્રયથી હાલ ધીરજ રહે છે, તે ધીરજ તેના વિકલ્પમાં પડવાથી રહેવી વિકટ છે.

'નિશ્ચય'ને વિષે અકર્તા, 'વ્યવહાર'ને વિષે કર્તા, इत्यादि જે વ્યાખ્યાન 'સમયસાર'ને વિષે છે, તે વિચારવાયોગ્ય છે, તથાપિ નિવૃત્ત થયા છે જેના બોધસંબંધી દોષ એવા જે જ્ઞાની તેના પ્રત્યેથી એ પ્રકાર સમજવા યોગ્ય છે.

સમજવાયોગ્ય તો છે જે.....સ્વરૂપ, પ્રાપ્ત થયું છે જેને વિષે નિર્વિકલ્પપણુ એવા જ્ઞાનીથી, તેના આશ્રયે જીવના દોષ ગલિત થઈ પ્રાપ્ત હોય છે, સમજાય છે.

મુંબઈ, જેઠ શુદ્ધ ૧૦, રવિ, ૧૯૪૮.

૨૨૬.†

—એક પરિનામ કે ન કરતા દરવ દોય,
 દોય પરિનામ એક દર્બ ન ધરતુ હૈ;
 એક કરતૂતિ કોઈ દર્બ કવહો ન કરૈ,
 દોઈ કરતૂતિ એક દર્બ ન કરતુ હૈ;
 જીવ પુદ્ગલ એક ખેત અવગાહી દોઈ;
 અપને અપને રૂપ, કોડ ન ટરતુ હૈ;
 જડ પરિનામનિકો, કરતા હૈ પુદ્ગલ,
 ચિદાનંદ ચેતન સુભાવ આચરતુ હૈ.—

જેઠ વદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૮.

—સમયસાર.

૨૨૭.

જેની પ્રાપ્તિ પછી અનંતકાલનું યાચકપણુ મટી, સર્વ કાલને માટે અયાચકપણું પ્રાપ્ત હોય છે, એવો જો કોઈ હોય, તો, તે તરણ તારણ જાણીએ છીએ; તેને ભજો.

સંસારથી કંટાળ્યા તો ઘણો કાલ થઈ ગયો છે, તથાપિ સંસારનો પ્રસંગ હજી વિરામ પામતો નથી; એ એક પ્રકારનો ક્લેશ વર્તે છે. હાલ તો નિર્બલ થઈ શ્રી હરીને હાથ સોંપીએ છીએ.

અમને તો કંઈ કરવા વિષે બુદ્ધિ થતી નથી, અને લખવા વિષે બુદ્ધિ થતી નથી; કંઈક વાળીએ વર્તિયે છીએ; તેમાં પળ બુદ્ધિ થતી નથી; માત્ર આત્મરૂપ મૌનપણુ, અને તેસંબંધી પ્રસંગ, એને વિષે બુદ્ધિ રહે છે, અને પ્રસંગ તો તેથી અન્ય પ્રકારના વર્તે છે.

એવી જ ઈશ્વરેચ્છા હશે, એમ જાણી જેમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ જ યોગ્ય જાણી રહીએ છીએ. બુદ્ધિ તો મોક્ષને વિષે પળ સૃઠાવાળી નથી, પળ પ્રસંગ આ વર્તે છે. ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:
 સં ૦ ૧૯૪૮ ના જેઠ વદ ૦)), શુક્રે.

નમસ્કાર પહોંચે.

૨૨૮

શુન્યાદિ પાંચ વિષયની પ્રાપ્તિની इच्छा કરી જેના ચિત્તિ અત્યંત વ્યાકુલપણે વર્તે છે, एषા जीरोनु ज्यां विशेषणु देखावु छे, एषो जे काळ ते आ दुपम कळियुग नामनो काळ छे तेने विषे निवृहलपणु जेने परमार्थने विषे नहीं थयु, चित्त निक्षेप पाम्यु नहीं, संगे करी प्रवृत्तभेद पाम्यु नहीं, धीजी प्रीतिना प्रसंगे जेउ चित्त आरुत थयु नहीं, धीजा जे कारणो तेने विषे जेनो निधास यततो नहीं, एषो जो कोइ होय, तो ते आ काळने विषे 'धीजो धी राम' छे तथापि जोइने मखेद आश्चर्य वर्त छे के, ए गुणोना कोइ अशे संपन्न पण अल्प जीरो दृष्टिगोचर यता नहीं

निद्रा शिवायનો પ્રાપ્તિનો જે વચ્ચે તેમાંથી પ્રજ્ઞા કલાવ નિગ્રહ થાકીનો વચ્ચે મન, નચન, કાયાથી ઉપાધિને જોગે વર્તે છે, ઉપાય નથી, ઇટલે મમ્યજ્ઞ પરિણમિત મવેન કરતુ યોગ્ય છે

મોટા આશ્ચર્યને પમાદનારા एषा જઠ, વાયુ, ચંદ્ર, સૂર્ય, અગ્નિ આદિ પદાર્થોના જે ગુણો તે મામાન્ય પ્રકારે પણ જેમ જીવોની દૃષ્ટિમાં આવતા થી, અને પોતાનું જે નાનું ઘર અથવા કદ ધીજો તેને વિષે કોઈ જાતનું જાણે આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ દેખી અદ્ભુત વર્તે છે એ જોઈ, એમ થાય છે કે, જોઈને દૃષ્ટિભ્રમ અનાતિ કાલનો મચ્છો નથી, જેથી મટે एषો જે ઉપાય, તેને વિષે જીવનું અલ્પ પણ જાત પ્રવર્તનું નથી, અને તેનું ઓહપાળ થયે પણ સ્વેચ્છા વર્તમાની જે મુદ્ધિ તે વારંવાર ઉદય પામે છે, એમ ઘણા જીવોની સ્થિતિ જોઈ આ છોડ અનતરાઠ રહેવાનો છે એમ જાણો

અશાઢ શુ ૧, ૧૧૪૮, મુર્ક

૨૨૯

જ્ઞાતિ

ઉપાધિને વિષે ત્રિષેપરહિતપણે વર્તનું, એ વાત અત્યંત નિમ્ન છે જે વર્તે છે, તે થોડા કાલનેવિષે પરિપક્વ સમાધિરૂપ હોય છે

અશાઢ વદ ૦)), ૧૧૪૮

૨૩૦

“જગત્ જ્યાં મુકે છે, ત્યાં જ્ઞાની જાગે છે જ્ઞાની જાગે છે, ત્યાં જગત્ મુકે છે જગત્ જાગે છે, ત્યાં જ્ઞાની મુકે છે” એમ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે

આ. શુ ૪, બુધે ૧૧૪૮, મુર્કધી

આત્મપ્રદેશસમસ્યિતિષ નમસ્કાર

૨૩૧

અસત્ત્વગમા ઉપાસીન રહેવા માટે જીવને વિષે અપ્રમાદપણે નિશ્ચય થાય છે, ત્યારે ‘સત્ત્વાન સમનાય છે, તે પહેલાં પ્રાપ્ત થઈને વોધને ઘણા પ્રજારના અતરાય રહ્યા હોય છે

જગત્ અને મોક્ષનો માર્ગ એ વે એક નથી; જેને જગત્ની ઇચ્છા, રુચિ, ભાવના તેને મોક્ષને વિષે અનિચ્છા, અરુચિ, અભાવના હોય, એમ જણાય છે.

—ઇળ વિઘ પરખી મન વિસરામી, જિનવર ગુણ જે ગાયે રે,
દીનવંધુની મહેરનજર થકી, આનંદધન પદ પાવે હો.
મહિજિન સેવક કેમ અવગણિયે હો.—

—જિન થઈ જિનવર જે આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે,
ઝંગી ઇલીકાને ચટકાવે, તે ઝંગી જગ ઝોવે રે.

—ધી આનંદધન.

આવળ શુદ્ધ ૧૦, બુધે, ૧૧૪૮.

૨૩૨.

ૐ નમઃ

નિષ્કામ યથાયોગ્ય.—જે ઉપાર્જિત કર્મ મોગવતાં ઘણો વચ્ચત ભાવિમાં વ્યતીત થશે, તે વલ્લવાનપણે ઉદયમાં વર્તી ક્ષયપણાને પામતાં હોય, તો તેમ થવા દેવાં યોગ્ય છે, એમ ઘણાં વર્ષનો સંકલ્પ છે.

વ્યાવહારિક પ્રસંગ સંબંધી ચોતરફથી ચિંતા ઉત્પન્ન થાય. એવાં કારણો જોઈને પણ નિર્મયતા આશ્રય રાખવા યોગ્ય છે.

અમે વિશેષ કંઈ હાલ લેખી શકતા નથી, તે માટે ક્ષમા માગીએ છીએ, એ જ વિનંતી.

—નાગર સુખ પામર નથી જાણે, વલ્લમ સુખ ન કુમારી રે
અનુમતિ વિળ તેમ ધ્યાનતણું સુખ, કોણ જાણે નરનારી રે.

—મન મહિલાનું વહાલા ઉપરે; વીજા કામ કરત રે;

૧૧૪૮ ના શ્રા. શુદ્ધ ૧૦ બુધે

તે તરણ તારણ જ.

—મન મહિલાનું વહાલા ઉપરે; વીજાં કામ કરત રે.

તેમ શ્રુતધર્મે મન, જ્ઞાનાક્ષેપકવંત રે—(ધન૦)

ઘર સંબંધી વીજાં સમસ્ત ક્ષતિ પછતાં પછ જોમ પતિવ્રતા (—‘મહિલા’ શબ્દનો અર્થ) છતાં મન પોતાના પ્રિય એવા મન ઈન છે, તેમ સમ્યક્દષ્ટિ એવા જીવનું ચિત્ત સંસારમાં રહી સમસ્ત કાર્યપ્રસંગે વર્તવું પડતાં છતાં, સ્ત્રી સંબંધી શ્રવણ કર્યો છે એવો જે ઉપદેશધર્મ તેને વિષે લીનપણે વર્તે છે.

સમસ્ત સંસારને વિષે સ્ત્રી, પુરુષના સ્નેહને પ્રધાન ગણવામાં આવ્યો છે; તેમા પણ પુરુષ પ્રત્યેનો

સ્ત્રીનો પ્રેમ ૫ કોઈ પ્રકારે પણ તેથી વિશેષ પ્રધાન ગણામા આવ્યો છે, અને છતાં પણ પતિવ્રતા ઈવી સ્ત્રીનો શ્રેષ્ઠ, તે પ્રધાનને વિષે પણ પ્રધાન ઈવો ગણામા આવ્યો છે તે શ્રેષ્ઠ ઈવો પ્રધાન પ્રધાન શા માટે ગણામા આવ્યો છે ? ત્યારે જેને મિદ્ધાત ઘટ્ઠાનપણે દર્શાવતા તે દષ્ટાંતને પ્રહ્ણ કયુ છે, ઈવો સિદ્ધાંતનાર કહે છે કે, તે શ્રેષ્ઠને ઈટલા માટે અને પ્રધાનને વિષે પણ પ્રધાન ગણ્યો છે કે, ત્રીજા ઘણા ઘર સગી—અને ઘીજા પણ—કામ કરતા છતાં તે પતિવ્રતા ઈવી મહિલાનુ ચિત્ત પતિને વિષે જ લીનપણે, પ્રેમપણે, સ્મરણપણે, ધ્યાનપણે, ઈચ્છાપણે વર્તે છે, ઈટલા માટે

પણ મિદ્ધાતફાર કહે છે કે, ૫ શ્રેષ્ઠનુ કારણ તો સમારપ્રત્યયી છે, અને અરે તો તે અસમારપ્રત્યયી કરવાને અર્થે કહેનુ છે, માટે તે શ્રેષ્ઠ, લીનપણે, પ્રેમપણે, સ્મરણપણે, ધ્યાનપણે, ઈચ્છાપણે જ્યાં કરતા યોગ્ય છે, જ્યાં તે શ્રેષ્ઠ અસમાર પરિણામને પામે છે, તે કહીંઈ છીંઈ

તે શ્રેષ્ઠ તો પતિવ્રતારૂપ ઈવા સુમુખુદ જ્ઞાનીમનથી અગ્રણ્ય જે ઉપદેશાદિ ધર્મ, તેની પ્રત્યે તે જ પ્રકારે કરતા યોગ્ય છે અને તે પ્રત્યે તે પ્રકારે જે જીવ વર્તે છે ત્યારે, “કાતા” ઈવા નામની સમતીત મનથી જે દાદિ, તેને વિષે તે જીવ સ્થિત છે, ઈમ જાણીંઈ છીંઈ

ઈવા અર્થે વિષે પૂરિત ઈવા ૫ જે પદ છે, તે પદ તો મત્તિપ્રધાન છે, તથાપિ તે પ્રકારે ગૂઢ આશયે જીવનુ નિદિધ્યામન ન થાય તો ક્ષતિનુ ઘીજુ ઈવુ ૫ તે જ્ઞાનપ્રધાન જેનુ માસે છે, અને તમને માગશે, ઈમ જાણી તે ઘીજા પદનો તેમા પ્રકારનો માસ, ઘોષ થવાને અર્થે ફરી પત્તી પૂર્ણતાપ માત્ર પ્રથમનુ ૫ જ પદ લગ્ની પ્રધાનપણે મત્તિને જણાવી છે

મત્તિ પ્રધાન દશાઈ વર્તેનાથી જીવના ન્યઠાદિ દોષ સુગમપણે નિલય થાય છે, ઈવો પ્રધાન આશય જ્ઞાની પુરપોનો છે

તે મત્તિને વિષે નિષ્કામ ઈવી અલ્પ પણ મત્તિ જો જીવને ઉત્સાહ થઈ હોય છે, તો તે ઘણા દોષથી નિવૃત્ત કરવાને યોગ્ય ઈવી હોય છે, અલ્પ ઈવુ જ્ઞાન અથવા જ્ઞાનપ્રધાનદશાને અસુગમ ઈવા માર્ગ પ્રત્યે—ન્યઠાદિ દોષપ્રત્યે—અથવા પદાર્થસમી ધ્યાનિપ્રત્યે—પ્રાપ્ત કરે છે, ઘણુ ફરીને ઈમ હોય છે, તેમા પણ આ કાલને વિષે તો ઘણા કાલમુધી,—જીવનપર્યંત—પણ જીરે મત્તિ પ્રધાનદશા આરાધનાયોગ્ય છે, ઈવો નિશ્ચય જ્ઞાનીઓંઈ કયોં જણાય છે (અમને ઈમ લાગે છે, અને ઈમ જ છે)

હૃદયને વિષે જેના દશન કરવાની તમને ઈચ્છા છે, તેને પ્રતિવધ કરનારી ઈવી પ્રારબ્ધસ્થિતિ છે, અને તે સ્થિતિને પરિપક્વ થવાની હજુ વાર છે, ઘલી તેના પ્રત્યક્ષપણમા તો દાહ ગૂદાશ્રમ વર્તે છે, અને ચિત્રપટ્ટો વિષે સયસાશ્રમ વર્તે છે, ૫ ઈક ધ્યાનનો મુગ્ય ઈવો ત્રીજો પ્રતિવધ છે, તે મૂર્તિથી તે આત્મસ્વરૂપપુષ્પની દગા ફરી ફરી તેમાં વાક્યાદિના અનુમ્બાને નિચારવાને યોગ્ય છે, અને તેનુ તે હૃદયદગ્નથી પણ મોટુ પડ છે, આ વાતને અર સતોષ કરવી પડે છે

—ધર્મી ફલીકાને પટકારે, તે ધર્મી જગ ઝોધે ૨.

૫ વાક્ય પરપરાગત છે, ઈવુ ઘણુ કોઈ પ્રકારે સંમતિત છે, તથાપિ પ્રોપેમરના ગવેષણ પ્રમાણે

ધારીએ કે તેમ થતું તથી, તોપણ અત્ર કંઈ હાનિ નથી, કારણ કે દૃષ્ટાંત તેવી અસર કરવાને યોગ્ય છે, તો પછી સિદ્ધાંતનો જ અનુભવ કે વિચાર કર્તવ્ય છે. ઘળું કરીને એ દૃષ્ટાંત સંબંધી કોઈને જ વિકલ્પ હશે, એટલે તે દૃષ્ટાંત માન્ય છે એમ જણાય છે; લોકદષ્ટિએ અનુભવગમ્ય છે, એટલે સિદ્ધાંતને વિષે તેનું વલ્લવાનપણુ જાણી મહત્ પુરુષો તે દૃષ્ટાંત આપતા આવ્યા છે, અને કોઈ પ્રકારે તેમ થવું સંભવ્ય પણ જાણીએ છીએ. એક સમય પણ કદાપિ તે દૃષ્ટાંત સિદ્ધ ન થાય એવું છે એમ ટરે, તોપણ, ઘ્રણે કાઢને નિરાવાધ-અરંડ મિદ્ધ-એવી વાત તેના સિદ્ધાંતપદની તો છે. (જિનસ્વરૂપ થઈ જિનને આરાધે, તે સહી જિનવર દોવે રે.)

આનંદધનજી અને વીજા વધા જ્ઞાનીપુરુષો એમ જ કહે છે. અને જિન વલ્લી વીજો પ્રકાર કહે છે કે, અનંતવાર જિનસંબંધી જે ભક્તિ તે કરવા છતાં જીવનું કલ્યાણ થયું નહીં. જિનમાર્ગને વિષે ઓઠલાતાં એવાં સ્ત્રી, પુરુષો એમ કહે છે કે, અને જિનને આરાધીએ છીએ. અને તે આરાધવા જાય છે, અથવા આરાધન કરવાને વિષે ઉપાય છે છે, તેમ છતાં જિનવર ધયેલા એવા તે દેખાતા નથી, ઘ્રણે કાઢને વિષે અરંડ એવો એ સિદ્ધાંત તો અત્ર ચંદપણાને પામે છે. ત્યારે હવે એ વાત વિકલ્પ કરવાયોગ્ય કેમ નથી??

શ્રાવણ વદ ૧૦, ૧૯૪૮.

૨૩૪.

આત્મસ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ છે એવા જે ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ તેના નિષ્કામ સ્મરણે યથા-યોગ્ય વાંચશો. તે તરફના “આજે ક્ષાયક સમકીર્ત ન હોય” એ વગેરે સંબંધી વ્યાખ્યાનના પ્રસંગનું તમ લિખિત પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે; જે જીવો તે તે પ્રકારે પ્રતિપાદન કરે છે, ઉપદેશે છે, અને તે સંબંધી વિશેષણે જીવોને પ્રેરણા કરે છે, તે જીવો જો તેટલી પ્રેરણા-ગવેષણા-જીવનાં કલ્યાણને વિષે કરશે, તો તે પ્રશ્નનું સમાધાન થવાનો ક્યારેક પણ તેમને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે. એવા જીવો પ્રત્યે દોષદષ્ટિ કરવી યોગ્ય નથી; નિષ્કામ કરુણાએ કરી માત્ર તે જીવો જોવા યોગ્ય છે; કોઈ પ્રકારનો તે સંબંધી ચિત્તને વિષે સેદ આણવો યોગ્ય નથી; તે તે પ્રસંગે જીવે તેમના પ્રત્યે ક્રોધાદિ કરવા યોગ્ય નથી, કદાપિ તે જીવોને ઉપદેશે કરી સમજાવવાની તમને ચિંતના થતી હોય, તોપણ તે માટે તમે વર્તમાનદશાએ જોતાં તો નિરુપાય છો, માટે અનુકુંપાબુદ્ધિ અને સમતાબુદ્ધિએ તે જીવો પ્રત્યે સરલ પરિણામે જોવું, તેમ જ ઇચ્છવું અને તે જ પરમાર્થ માર્ગ છે, એમ નિશ્ચય રાખવો યોગ્ય છે.

હાલ તેમને જે કર્મસંબંધી આવરણ છે, તે ભંગ કરવાને તેમને જ જો ચિંતા ઉત્પન્ન થાય, તો પછી તમથી અથવા તમ જેવા વીજા સત્સંગીના મુખથી કંઈ પણ શ્રવણ કરવાની વારંવાર તેમને ઉદ્ઘાસવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય, અને કોઈ આત્મસ્વરૂપ એવા સત્પુરુષને જોગે માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય; પણ તેની ચિંતા ઉત્પન્ન થવાનો તેમને સમીપ જોગ જો હોય. તો હાલ આવી ચેષ્ટામાં વર્તે નહીં;

અને જ્યાંસુધી તેવી તેજી જીવની છેલ્લા છે, ત્યાંસુધી તીર્થંકર જેના જ્ઞાની પુરુષનું વાક્ય પણ તે પ્રત્યે નિષ્ફળ થાય છે, તો તમ ઘરેરેમાં વાક્યનું નિષ્ફળપણ હોય, અને તેમને ફેશરૂપ માટે ઇમા આશ્ચર્ય નથી, ઇમા સમજી ઉપર પ્રતિજ્ઞા કરી છે ઈવી અતરંગ માવનાળ તે પ્રત્યે વર્તવું, અને ઘોડ પ્રસ્તરે પણ તેમને તમ મંત્રથી ફેશનું ઝોડું કારણ થાય, ઈવો વિચારણા કરવી તે માર્ગને વિષે યોગ્ય ગણ્યું છે

ઘડી ઘીઝી ઇક મહામણ સ્વપ્નપણે લખવી યોગ્ય માટે છે, માટે છપીળ છીળ, તે ઇ કે, આગળ અને તમ ઘરેરેને જણાવ્યું હતું કે, અમારા સગી જોમ ઘને તેમ ઘીજા જીવો પ્રત્યે ઘોડી ઘાત કરવી તે અનુમતિ ઘર્તવાનો લક્ષ નિસર્જન થયો હોય તો, હવેથી સ્મરણ રાત્રશે, અમારાસંઘથી, અને અમારાથી કહેનાયલાં કે લખાયલાં વાન્યોસંઘથી ઇમા કરવું યોગ્ય છે, અને તેના કારણે તમને હાલ સ્વપ્ન જણાવના તે યોગ્યતાગ્રહ નથી, તથાપિ તે અનુમતિ જો અનુમતિના નિર્મલ થયા છે, તો ઘીજા જીવોને ફેશાદિનું કારણ થયા છે, તે પણ હવે “ધ્યાનકની ઘર્તી” ઘરેરેના પ્રમથથી તમને અનુમતિ આવેલ છે જે કારણે જીવને પાસ થયાથી રક્ષાણનું નિર્મલ થાય, તે કારણોની પ્રાપ્તિ તે જીવોને આ મવને વિષે થતી અટકે છે, કેમકે તે તો પોતાના અજ્ઞાનપણથી, નથી ઓછાપણ પદ્યુ ઈવા સત્પુરુષસંઘથી તમ ઘરેરેથી પ્રાપ્ત થયેલી વાતથી તે સત્પુરુષ પ્રત્યે વિમુક્તપણને પામે છે, તેને વિષે આગ્રહપણે અન્ય અન્ય છેલ્લા વલ્લે છે, અને ફરી તેજો જોગ થયે તેવું વિમુક્તપણ ઘર્તુંકરીને ઘટ્ટાનપણને પામે છે ઇમા ન થયા દેવા, અને આ મવને વિષે તેમને તેવો જોગ જો અજ્ઞાનપણે પ્રાપ્ત થાય તો, ઘટ્ટે શ્રેયને પામે, ઇમા ધારણા રાત્રી, અતરંગમા ઈવા મત્પુરુષને પ્રમટ રાત્રી, ઘાઘાપ્રદેશે ગુપ્તપણ રાત્રું ઘધારે યોગ્ય છે તે ગુપ્તપણ માયા કપટ થી, કારણ કે તેમ વર્તના વિષે માયા કપટનો હેતુ નથી,—તેના મનિષ્યવલ્લાણનો હેતુ છે, જે તેમ હોય તે માયારૂપ ન હોય ઇમા જાણીળ છીળ

જેને દર્શનમોહનીય ઉદયપણે ઘટ્ટાનપણે વર્તે છે, ઈવા જીવને માત્ર મત્પુરુષાદિકના અવજ્ઞાદિ ઘોલ્લાનો પ્રસંગ આપણથી પ્રાપ્ત થાય ઇટલો ઉપયોગ રાત્રી વર્તવું, ઇ તેનું અને ઉપયોગ રાત્રના ઇ વર્તેના વલ્લાણનું કારણ છે

જ્ઞાની પુરુષની અજ્ઞા ઘોલ્લી તથા તેજા પ્રતારના પ્રસંગમા ઇમાલ થવું, ઇ જીવનું અનત-મંસાર રથના કારણ છે, ઇમા તીર્થંકર કહે છે, તે પુરુષના ગુણપ્રાપ્ત કરવા, તે પ્રસંગમા ઇમા થવું અને તેની આજ્ઞામા સરલ પરિણામે પરમઉપયોગદટિય વર્તવું, ઇ અનત સતારને ગાગ કરનાર તીર્થંકર કહે છે, અને તે વાક્યો જિનામમને વિષે છે ઘણા જીવો તે વાક્યો શ્રવણ કરતા હોય, તથાપિ પ્રથમ વાક્યને અફલ અને ઘીજા વાક્યને સફલ કર્યું હોય, ઈવા જીવો તો કષ્ટિજ જોનામા આવે છે, પ્રથમ વાક્યો સફલ, અને ઘીજા વાન્યને અફલ, ઇમા જીવે અનતમાર કર્યું છે તેજા પરિણામમા આગતા તેને ઘટ્ટ લાગતો નથી, કારણ કે અનાદિ

કાલ્પી મોહ નામનો મદિરા તેના આત્મામાં પરિણામ પામ્યો છે; માટે વારંવાર વિચારી તેવા તેવા પ્રસંગમાં યથાશક્તિ યથા વલ્લભીયે ઉપર દર્શિત કર્યા છે જે પ્રકાર, તે પ્રકારે વર્તવું યોગ્ય છે.

કદાપિ એમ ધારો કે “ધાયક સમકિત આ કાલમાં ન હોય” એવું સ્પષ્ટ જિનના આગમને વિષે લખ્યું છે; હવે તે જીવે વિચારવું યોગ્ય છે કે “ધાયક સમકિત પટલે શું સમજવું?” જેમાં એક નવકારમંત્ર જેટલું પળ વ્રત પ્રત્યાખ્યાન હોતું નથી. છતાં તે જીવ વિશેષ તો ઘ્રણ ભવે, અને નહીં તો, તે જ ભવે પરમપદને પામે છે; એવી મોટી આશ્ચર્યકારક તો તે સમકીતની વ્યાખ્યા છે; ત્યારે હવે એવી તે કઈ દશા સમજવી કે જે ‘ધાયક સમકીત’ કહેવાય? “ભગવાન તીર્થકરને વિષે દૃઢ શ્રદ્ધા” એવું નામ જો ‘ધાયક સમકીત’ એમ ગણીએ, તો તે શ્રદ્ધા કેવી સમજવી કે જે શ્રદ્ધા આપણે જાણી કે આ તો સ્વચિત્ આ કાલમાં હોય જ નહીં? જો એમ જણાતું નથી કે અમુક દશા કે અમુક શ્રદ્ધાને ‘ધાયક સમકીત’ કહ્યું છે, તો પછી તે નથી એમ. માત્ર જિનાગમના શબ્દોથી જાણવું થયું કહીએ છીએ. હવે એમ ધારો કે, તે શબ્દો વીજા આશયે કહેવાયા છે, અથવા કોઈ પાછળના કાલના વિસર્જનદોષે લખાયા છે, તો તેને વિષે આગ્રહ કરીને જે જીવે પ્રતિપાદન કર્યું હોય, તે જીવ કેવા દોષને પ્રાપ્ત હોય? તે સત્વેદ કરુણાળ વિચારવાયોગ્ય છે. હાલ જેને જિનસૂત્રોને નામે ઓલખવામાં આવે છે તેમાં “ધાયકસમકીત નથી,” એવું સ્પષ્ટ લખેલું નથી; અને તે પરંપરાગત તથા વીજા કેટલાક ગ્રંથોમાં એ વાત ચાલી આવે છે. એમ વાચેલું છે, અને સાંભળેલું છે. તે વાક્ય મિથ્યા છે કે મૃપા છે. એમ અમારો અભિપ્રાય નથી; તેમ તે વાક્ય જે પ્રકારે લખ્યું છે. તે એકાંત અભિપ્રાયે જ લખ્યું છે એમ, અને લાગતું નથી. કદાપિ એમ ધારો કે, તે વાક્ય એકાંત એમ જ હોય. તોપણ કોઈ પણ પ્રકારે વ્યાકુલ્યપણ કરવું યોગ્ય નથી, કારણ કે તે વધી વ્યાખ્યા જો સત્પુરુષના આશયથી જાણી નથી તો પછી સફળ નથી. એને બદલે કદાપિ ધારો કે. જિનાગમમાં લખ્યું હોય કે ચોથા કાલની પેટે પાંચમા કાલમાં પણ ઘણા જીવો મોક્ષે જવાના છે તો, તે વાતનું શ્રવણ કંઈ તમને કલ્યાણકર્તા થાય નહીં. અથવા મોક્ષપ્રાપ્તિનું કારણ હોય નહીં, કારણ કે તે મોક્ષપ્રાપ્તિ જે દર્શાવે કહી છે. તે જ દર્શાવી પ્રાપ્તિ જ સિદ્ધ છે; ઉપયોગી છે, કલ્યાણકર્તા છે; શ્રવણ તો માત્ર વાત છે, તેમ જ તેથી પ્રતિ-કૂલ વાક્ય પણ માત્ર વાત છે, તે વેય લખી હોય, અથવા એક જ લખી હોય, અથવા વગર વ્યવસ્થાએ રાખ્યું હોય તોપણ તે વંધ કે મોહનું કારણ નથી; માત્ર વંધદશા તે વંધ છે; મોક્ષદશા તે મોક્ષ છે; ક્ષાયકદશા તે ક્ષાયક છે; અન્ય દશા તે અન્ય છે, શ્રવણ તે શ્રવણ છે; મનન તે મનન છે; પરિણામ તે પરિણામ છે; પ્રાપ્તિ તે પ્રાપ્તિ છે; એમ સત્પુરુષનો નિશ્ચય છે. વંધ તે મોક્ષ નથી, મોક્ષ તે વંધ નથી. જે, જે છે, તે તે છે; જે જે સ્થિતિમાં છે, તે તે સ્થિતિમાં છે. વંધવુદ્ધિ ટલી નથી, અને મોક્ષ, જીવન્યુક્તતા માનવામાં આવે, તો તે જેમ સફળ નથી, તેમ અક્ષાયકદશાએ ક્ષાયક માનવામાં આવે, તો તે પણ સફળ નથી; માનવાનું ફલ નથી, પણ દર્શાવું ફલ છે. જ્યારે એ પ્રકારે છે, ત્યારે હવે આપણો આત્મા કઈ દશામાં હાલ છે,

ઓ તે શ્વાયક્રસમકીતી જીવની દશાનો વિચાર કરવાને યોગ્ય છે કે કેમ ? અથવા તેનાથી ઉતરતી અથવા તેથી ઉપરની દશાનો વિચાર આ જીવ યથાર્થ કરી શકે છમ છે કે કેમ ? તે જ વિચારવુ જીવને શ્રેયસ્કર છે, પણ અનતકાલ યથા જીવે તેવુ વિચાર્યું નથી, તેને તેવુ વિચારવુ યોગ્ય છે, ણવુ માસ્યુ પણ નથી, અને નિષ્કલ્પણે સિદ્ધપદ સુધીના ઉપદેશ જીવ અનતરાર કરી ચૂક્યો છે, તે ઉપર જણાવ્યો છે તે પ્રકાર વિચાર્યા વિના, કરી ચૂક્યો છે વિચારીને-યથાર્થ વિચારીને-કરી ચૂક્યો નથી જેમ પૂર્વ જીવે યથાર્થ વિચાર વિના તેમ કર્યું છે, તેમ જ તે દશા (યથાર્થ વિચારદશા) વિના વર્તમાને તેમ કરે છે પોતાના ચોધનુ ઘલ જીવને માનમા આવશે નહીં સ્વામુધી, હવે પછી પણ તે વર્ત્યા કરશે, કોઈ પણ મહાપુણ્યને યોગે જીવ, ઓસરીને તથા તેવા મિધ્યા ઉપદેશના પ્રવર્તનથી પોતાનુ ચોધનલ આગળને પામ્યુ છે દમ જાણી, તેને વિષે સાનધાન થઈ, નિરાનરણ થયાનો વિચાર કરશે ત્યારે, તેવો ઉપદેશ કરતા, બીજાને પ્રેરતા, આમદે કહેતા અટકશે વધારે શુ કહીદ ? દુક અન્નર ચોલતા અતિશય અતિશય પ્વી પ્રેરણા પળ વાળી મૌનપણને પ્રાપ્ત થશે, અને તે મૌનપણ પ્રાપ્ત થયા પહેલા જીવને દુક અક્ષર સત્ત્વ ચોલાય દમ ઘનનુ અશક્ય છે આ વાત કોઈ પણ પ્રતારે ઘણેકાલને વિષે સદેહપાત્ર નથી, તીર્થસ્થરે પણ દમ જ કહ્યુ છે, અને તે તેનાં આગમમા પણ હાલ છે, દમ જાણવામા છે, કદાપિ આગમને વિષે દમ કહેવાયલો અર્થ રહ્યો હોત નહીં, તોપણ ઉપર જણાવ્યા છે તે શબ્દો આગમ જ છે-ત્રિનાગમ જ-છે રાગ, દ્વેષ, અને અજ્ઞાન ણ ઘણે કારણથી રહિતપણે દ શબ્દો પ્રગટ લેવપણુ પામ્યા છે, માટે સેન-નીય છે થોડા ઘાસ્યોમા લચ્છી વાલવા ધાળેલો આ પત્ર નિસ્તાર પામ્યો છે, અને ઘણાં જ ટુકાણમા તે લખ્યો છે, છતા કેટલાક પ્રતારે અપૂર્ણ સ્થિતિ પ આ પત્ર અત્ર પરિસમાપ્ત કરવો પડે છે

આ પત્ર તમને તથા તમારા જેવા બીજા જે જે માઈઓને પ્રસંગ છે તેમને, પ્રથમ માગ વિશેષ કરી તેના પ્રમને સ્મરણમા રાખ્યા યોગ્ય છે, અને ચારીનો બીજો માગ તમને અને બીના સુમુખુ જીવને વારતાર વિચારવા યોગ્ય છે અત્ર ઉદેસમાધિ છે

‘વિચારસાગર’ના થોડા પણ તરંગો વાચવાનો પ્રસંગ મઢે તો લાભસ્વ છે

સુવર્દે, શ્રાવણ વદ ૧૧, ૧૯૪૮

“પ્રારબ્ધવેદી”

૨૩૫

જેમા પ્રેમભક્તિ પ્રધાન નિષ્કામપણે રહી છે, પ્વા તમ લિખિત ઘણા પત્રો અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયા છે આત્માકારસ્થિતિ અને ઉપાધિજોગસ્વ ફારણને લીધે માત્ર તે પત્રોની પહોંચ લખવા જેટલુ વન્યુ છે

અત્ર મા રોગશકરની શારીરિક સ્થિતિ યથાયોગ્યપણે રહેતી નહીં હોવાથી, અને વ્યવહાર સન-ધીનું વામકાન વધ્યુ હોવાથી, ઉપાધિજોગ પણ વિશેષ રહ્યો છે, અને રહે છે, જેથી આ ચોમા સામા વહાર નીકળવાનું અગ્ન્ય ઘયુ છે

તમ લિખિત કેટલાંક પત્રોને વિષે જીવાદિ સ્વભાવ અને પરમાત્મનાં કેટલાંક પ્રશ્નો આવતાં હતાં; તેના પ્રત્યુત્તર તે કારણથી લગ્ની શકાયા નથી. વીજા પળ જિજ્ઞાસુઓનાં પત્રો આ વખતનાં ઘણાં મળ્યાં છે. તેને માટે પળ ઘણું કરીને તેમ જ થયું છે.

હાલ જે ઉપાધિજોગ પ્રાપ્તપણે વર્તે છે. તે જોગનો પ્રતિવંધ ત્યાગવાનો વિચાર જો કરીએ. તો તેમ થઈ શકે એમ છે, તથાપિ તે ઉપાધિજોગના વેદવાર્થી જે પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવાનું છે. તે તે જ પ્રકારે વેદવા શિવાયની વીજી હચ્છા વર્તેતી નથી. એટલે તે જ જોગે પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવા દેવું યોગ્ય છે, એમ જાણીયે છીએ. અને તેમ સ્થિતિ છે.

શાસ્ત્રોને વિષે આ કાલને અનુક્રમે ક્ષીણપણા યોગ્ય કમ્યો છે; અને તે પ્રકારે અનુક્રમે થયા કરે છે. એ ક્ષીણપણુ મુખ્ય કરીને પરમાર્થસંવંધીનું કમ્યું છે. જે કાલમાં અત્યંત દુર્લભપણે પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થાય. તે કાલ દુસમ કહેવા યોગ્ય છે. જો કે સર્વ કાલને વિષે પરમાર્થપ્રાપ્તિ જેનાથી થાય છે. એવા પુરુષોનો જોગ દુર્લભ જ છે. તથાપિ આવા કાલને વિષે તો અત્યંત દુર્લભ હોય છે. જીવોની પરમાર્થવૃત્તિ ક્ષીણપરિણામને પામતી જતી હોવાથી તે પ્રત્યે જ્ઞાની પુરુષોના ઉપદેશનું વલ્લ ઓછું થાય છે. અને તેથી પરંપરાએ તે ઉપદેશ પળ ક્ષીણપણાને પામે છે, એટલે પરમાર્થમાર્ગ અનુક્રમે વ્યવચ્છેદ થયા જોગ કાલ આવે છે. આ કાલને વિષે અને તેમાં પળ હમણા લગભગના સૈકડાથી મનુષ્યની પરમાર્થવૃત્તિ વહુ ક્ષીણપણાને પામ્યા છે; એ વાત પ્રત્યક્ષ છે. મનુષ્યોમાં જે સરલ વૃત્તિ હતી, તે અને આજની સરલ વૃત્તિ એમાં મોટો તફાવત થઈ ગયો છે. ત્યાંસુધી મનુષ્યોની વૃત્તિને વિષે કંઈ કંઈ આજ્ઞાકિતપણુ, પરમાર્થની હચ્છા. અને તે સંવંધી નિશ્ચયમાં દૃઢતા એ જેવાં હતાં તેવાં આજે નથી; તેથી તો આજે ઘણું ક્ષીણપણુ થયું છે,—જો કે હજુ આ કાલમાં પરમાર્થવૃત્તિ કેવલ વ્યવચ્છેદપ્રાપ્ત થઈ નથી. તેમ સત્પુરુષરહિત ભૂમિ થઈ નથી; તોપણ કાલ તે કરતાં વધારે વિપમ છે—વહુ વિપમ—છે; એમ જાણીએ છીએ.

આવું કાલનું સ્વરૂપ જોડને મોટી અનુકંપા હૃદયને વિષે અલંકારપણે વર્તે છે. જીવોને વિષે કોઈ પળ પ્રકારે અત્યંત દુઃખની નિવૃત્તિનો ઉપાય એવો જે સર્વોત્તમ પરમાર્થ, તે સંવંધી વૃત્તિ કંઈ પળ વર્દ્ધમાનપણાને પ્રાપ્ત થાય, તો જ તેને સત્પુરુષનું ઓલ્લાણ થાય છે, નહીં તો થતું નથી. તે વૃત્તિ સજીવન થાય, અને કોઈ પળ જીવોને—ઘણા જીવોને—પરમાર્થસંવંધી જે માર્ગ તે પ્રાપ્ત થાય તેવી અનુકંપા અલંકારપણે રહ્યા કરે છે, તથાપિ તેમ થવું વહુ દુર્લભ જાણીએ છીએ. અને જેનાં કારણો પળ ઉપર જણાવ્યાં છે. જે પુરુષનું દુર્લભપણુ ચોથા કાલને વિષે હતું, તેવા પુરુષનો જોગ આ કાલમાં થાય એમ થયું છે, તથાપિ પરમાર્થસંવંધી ચિતા જીવોને અત્યંત ક્ષીણ થઈ ગઈ છે, એટલે તે પુરુષનું ઓલ્લાણ થવું અત્યંત વિકટ છે, તેમાં પળ જે ગૃહવાસાદિ પ્રસંગમાં તે પુરુષની સ્થિતિ છે, તે જોડ જીવને પ્રતીતિ આવવી દુર્લભ છે. અત્યંત દુર્લભ છે; અને કદાપિ પ્રતીતિ આવી તો તેમનો જે પ્રારબ્ધપ્રકાર હાલ વર્તે છે. તે જોડ નિશ્ચય રહેવો દુર્લભ છે, અને કદાપિ નિશ્ચય થાય તોપણ તેનો સત્સંગ રહેવો દુર્લભ છે, અને જે પરમાર્થનું મુખ્ય કારણ તે

તો તે છે, તે આવી સ્થિતિમાં જોઈ ઉપર જણાવ્યા છે જે કારણો તેને વધારે ઘટ્ઠાનપણે દેહીય છીય, અને એ વાત જોઈ ફરી ફરી અનુક્રમ ઉત્પન્ન થાય છે

ઈશ્વરેચ્છાથી જે કોઈ પણ જીવોનું કલ્યાણ વર્તમાનમાં પણ થયું સ્થિતિ રહે તે તો તેમ થશે, અને તે વીજેથી નહીં પણ અમર્યાદી ઇશ્વર પણ અત્ર માનીય છીય ગંગા યમુનાદિના પ્રદેશને રિપે જો આ દેહ ઉત્પન્ન થયો હોત, ત્યાં વર્તમાનપણું પામ્યો હોત, તો તે એક ઘટ્ઠાન કારણ હતું, એમ જાણીય છીય, વીજી પ્રારબ્ધમાં ગૃહવાસ ચાલી ન હોત, અને પ્રસન્નચર્ય, ધનવાસ હોત, તો તે ઘટ્ઠાન કારણ હતું, એમ જાણીય છીય, કદાપિ ગૃહનાસ થાકી છે તેમ હોત, અને ઉપાધિજોગરૂપ પ્રારબ્ધ ન હોત, તો તે ત્રીજી પરમાર્થને ઘટ્ઠાન કારણ હતું, એમ જાણીય છીય તેના કે કારણો તો થઈ ચૂક્યા છે, ઇશ્વરે હવે તેનું નિવારણ નથી, ત્રીજી ઉપાધિજોગરૂપ જે પ્રારબ્ધ તે શીઘ્રપણે નિવૃત્ત થાય, વેત્ન થાય-અને તે નિષ્કામકરણના હેતુથી-તો તેમ થયું હજી થાકી છે, તથાપિ તે પણ હજી વિચાર યોગ્ય સ્થિતિમાં છે, ઇશ્વરે કે તે પ્રારબ્ધનો સહેજે પ્રતીકાર થઈ જાય એમ જ ઇચ્છાની સ્થિતિ છે, અથવા તો વિશેષ ઉદયમાં આવી જઈ થોડા કાલમાં તે પ્રકારનો ઉદય પરિણામમાં થાય, તો તેમ નિષ્કામકરણની સ્થિતિ છે, અને એ કે પ્રકારમાં તો હાલ ઉદાસીનપણે ઇશ્વરે સામાન્યપણે રહેવું છે, એમ આત્મસંભારના છે, અને એ સંવર્ણનો મોટો વિચાર વારંવાર રમ્યા કરે છે

પરમાર્થ કેના પ્રકારના મગ્ધાએ કહેવો એ પ્રકાર જ્યાંથી ઉપાધિજોગ પરિણામ નહાં થાય ત્યાંથી, સંનિષ્ઠામાં અને અવિચાર અથવા નિર્નિષ્ઠામાં રાહ્યો છે, અર્થાત્ તે ત્રિચાર હાલ કરવા રિપે ઉદાસપણું વર્તે છે

આત્માના સ્થિતિ થઈ જનાથી ચિત્ત ઘણું કરીને એક અંશ પણ ઉપાધિજોગ વેત્નવાને યોગ્ય થી, તથાપિ તે તો જે પ્રકારે વેદનું પ્રાપ્ત થાય, તે જ પ્રકારે વેદનું છે, ઇશ્વરે તેના સમાધિ છે, પરંતુ પરમાર્થસરથી કોઈ કોઈ જીવોને પ્રમગ પડે છે, તેને તે ઉપાધિજોગના કારણથી અમારી અનુક્રમ પ્રમાણે લાભ મળતો નથી, અને પરમાર્થસરથી કદ તમ લિપિતાલિ વાર્તા આવે છે, તે પણ ચિત્તમાં માઠ પ્રવેશ થાય છે, કારણ કે તેનો હાલ ઉદય નથી આથી પત્તાદિ પ્રમગથી તમ શિવાયના થીજા જે મુશુ જીવો તેમને ઇચ્છિત અનુક્રમ પરમાર્થગુણિ આપી પાકાતી થી, એ પણ ચિત્તને ઘણીતર છાંયી જાય છે

ચિત્ત ઘનનાગ્નિ થઈ શકતું નહીં હોવાથી જે જીવો સસારસંબંધે રિપાદિરૂપે પ્રાપ્ત થયા છે, તે જીવોની ઇચ્છા પણ દુઃખગામીની ઇચ્છા થતી નથી, અર્થાત્ તે પણ અનુક્રમથી, અને માવાપા દિના ઉપનાસાદિ કારણોથી ઉપાધિજોગને ઘટ્ઠાન રીતે વેદીય છીય, અને જેની જેની જે વામના છે, તે તે પ્રારબ્ધના ઉદયમાં જે પ્રકારે પ્રાપ્ત થઈ સ્થિતિ છે, તે પ્રકારે થાય ત્યાંથી નિવૃત્તિ-મદ્દન કરતાં પણ જીવ ઉદાસીન રહે છે એમાં કોઈ પ્રકારનું અમારું સંભારણું નથી, અને એ

સર્વમાં નિષ્કામ જ છીએ; એમ છે, તથાપિ પ્રારબ્ધ તેવા પ્રકારનું વંધન રાખવારૂપ ઉદયે વર્તે છે, એ પળ વીજા મુમુક્ષુની પરમાર્થવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવાને વિષે રોધરૂપ જાણીએ છીએ.

આ વાર્તા કે જે ઉપર અનુક્રમે લખી છે, તે જણાવવાની ઇચ્છા હતી, પળ તેનો ઉદય તે તે પ્રકારમાં હતો નહીં, એટલે તેમ વન્યું નહીં; હમણાં તે ઉદય જણાવવાયોગ્ય થવાથી સંક્ષેપે જણાવ્યો છે,—જે વારંવાર વિચારવાને અર્થે તમને લખ્યો છે. વહુ વિચાર કરી સૂક્ષ્મપણે હૃદયમાં નિર્ધાર રાખવાયોગ્ય પ્રકાર એમાં લેખિત થયેલ છે. કોઈ વાતમાં શબ્દોના સંક્ષેપપણાથી એમ માસી શકે એવું હોય કે, અમને કોઈ પ્રકારની કંઈ હજુ સંમારસુખવૃત્તિ છે, તો તે અર્થ ફરી વિચારવાયોગ્ય છે. નિશ્ચય છે કે ત્રણે કાલને વિષે અમારા સંવંધમાં તે માસવું આરોપિત જાણવાયોગ્ય છે; અર્થાત્ સંસારસુખવૃત્તિથી નિરંતર ઉદાસપણુ જ છે. આ વાક્યો કંઈ તમસંવંધીનો ઓછો નિશ્ચય અમ પ્રત્યે છે, અથવા હશે તો નિવૃત્ત થશે એમ જાણી લખ્યાં નથી; અન્ય હેતુએ લખ્યાં છે. એ પ્રકારે એ વિચારવા યોગ્ય, વારંવાર વિચારી હૃદયમાં નિર્ધાર કરવાયોગ્ય વાર્તા સંક્ષેપે કરી અહીં તો પરિસમાપ્ત થાય છે.

જગતમાં કોઈ પળ પ્રકારથી જેની કોઈપણ જીવપ્રત્યે ભેદદૃષ્ટિ નથી એવા

૧૯૪૮ ના આ ૦ વદ ૧૪, રવિ. શ્રી.....નિષ્કામ આત્મસ્વરૂપના નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય.

“ઉદાસીન” શબ્દનો અર્થ સમપણુ છે.

૨૩૬.

ઉદય જોઈને ઉદાસપણુ ભજશે નહીં.

સંસાર ભજવાના આરંભકાલ (?) થી તે આજ દિનપર્યંત તમ પ્રત્યે જે કંઈ અવિનય, અભક્તિ અને અપરાધાદિ દોષ ઉપયોગપૂર્વક કે અનુપયોગે થયો હોય, તે સર્વ અત્યંત નમ્રપણે ક્ષમાવું છું. શ્રી તીર્થકરે જેને મુખ્ય એવું ધર્મપર્વ ગણવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે, એવી સંવત્સરી—આ વર્ષ સંવંધી—વ્યતીત થઈ. કોઈ પળ જીવ પ્રત્યે, કોઈ પળ પ્રકારે, કોઈ પળ કાલને વિષે, અત્યંત અલ્પ પળ દોષ કરવો યોગ્ય નથી, એવી વાત જેના વડે પરમોત્કૃષ્ટપણે નિર્ધાર થઈ છે, એવા આ ચિત્તને નમસ્કાર કરીએ છીએ, અને તે જ વાક્ય માત્ર સ્મરણ યોગ્ય એવા તમને લખ્યું છે, કે જે વાક્ય નિઃશંકપણે તમે જાણો છો.

“રવિવારે તમને પત્ર લખીશ,” એમ જણાવ્યું હતું, તથાપિ તેમ થઈ શક્યું નથી; તે ક્ષમા કરવા જોગ છે. તમે વ્યવહારપ્રસંગની વિગતસંવંધી પત્ર લખ્યો હતો, તે વિગત ચિત્તમાં ઉતારવા અને વિચારવાની ઇચ્છા હતી, તથાપિ તે ચિત્તના આત્માકારપણાથી નિષ્ફળપણાને પ્રાપ્ત થઈ છે, અને અત્યારે કંઈ લખવું વનાવી શકાય એમ માસવું નથી; જે માટે અત્યંત નમ્રપણે ક્ષમા ઇચ્છી આ પત્ર પરિસમાપ્ત કરું છું.

ભાદ્રપદ શુદ્ધિ ૭, સોમે, ૧૯૪૮.

સહજસ્વરૂપ.

૨૩૭

પરમાર્થ શીઘ્ર પ્રકાશ પામે તેમ થયા ત્રિપે તમ વજેનો આગ્રહ પ્રાપ્ત થયો, અને તેમા પળ સન્નામપણુ નિવેદન કર્યું, તે પળ આગ્રહરૂપે પ્રાપ્ત થઈ છે હાલ તો ૪ સર્વ વિમર્જન કરવા રૂપ ઉદાસીનતા વર્તે છે, અને તે સર્વ ઈશ્વરેચ્છાથી સોંપના યોગ્ય છે હાલ ૪ બેય વાત અમે ફરી ન લલ્લીઈ ત્યાસુથી નિસ્મરણ કરવા યોગ્ય છે

૧૯૪૮ ના માધરવા શુદ્ધ ૧૨, રવિ

૨૩૮

દૃઢ વિશ્વાસથી માનજો કે આને બ્યવહારુ બધન ઉદય કાલમા ૭ હોત, તો તમને અને વીના કેન્દ્રાવ મનુષ્યોને અર્પૂર્વ હિતનો આપનાર યાત પ્રગુત્તિ છે, તો તેને માટે કઈ અસમતા માગી નથી, પરંતુ નિવૃત્તિ હોત, તો વીજા આત્માઓ માગ મઢ્યાનુ કારણ થાત હજુ તેને નિસ્ત્ર હશે, પદ્મનાભની પળ પ્રગુત્તિ છે, આ કાઠે મોક્ષે જાય પણ મનુષ્યોનો સમય પણ ઓછો છે, इत्यादिक कारणोंથી ૪મજ થયુ હશે

શુવર્ણ, શ્રાવણ વદ ૩, સોમે

વિ. રાયચંદના યથા.

૨૩૯

‘સત્’ ૪ક પ્રદેશ પળ અસમીપ નથી, તથાપિ તે પ્રાપ્ત થવાને વિષે લોચ પ્રમાણે પ્રત્યેક પવા જાણે અનત અતરાય રહ્યા છે જીવને કર્તવ્ય ૫ છે કે, અપ્રમત્તપણે તે ‘સત્’નુ શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન કરવાનો અગ્રહ નિશ્ચય રાખજો

ઑગસ્ટ ૩ ૧૨, શુવર્ણ

તમ સચને નિષ્કામપણે યથા.

૨૪૦

જે જે પ્રકારે આત્મા આત્મમાન પામે, તે તે પ્રકાર ધર્મના છે આત્મા જે પ્રકારે અન્યમાન પામે, તે પ્રકાર અન્યરૂપ છે, ધર્મરૂપ નથી તમે જાણ જે નિષ્ઠા વચનના શ્રવણ પછી અગીઠત નરી છે, તે નિષ્ઠા શ્રેય જોગ છે દૃઢ મુમુષુને સત્યગે તે નિષ્ઠાદિ અનુક્રમે વદ્ધમાનપણાને પ્રાપ્ત થઈ, આત્મસ્થિતિરૂપ થાય છે પોતાની કલ્યાણ વડે, અથવા કલ્યાણપ્રાપ્ત અન્ય પુરુષ વડે જીવે ધર્મ શ્રવણ કરના જોગ, મનન કરવા જોગ, કે આરાધવા જોગ નથી, માત્ર આત્મસ્થિતિ છે જેની, પવા સત્યુરુપથી જ આત્મા કે આત્મધર્મશ્રવણ કરવા જોગ છે, યાત્ આરાધવા જોગ છે

શુવર્ણ, સપ્ટેમ્બર ૧, ૧૯૦૨

૨૪૧

ૐ નમસ્કાર

જે જે કાઠે જે જે પ્રારબ્ધ ઉદય આવે તે તે વેદન કરવુ ૪ જ્ઞાની પુરુષોનુ સનાતન આચ

રણ છે, અને તે જ આચરણ અમને ઉદયપણે વર્તે છે; અર્થાત્ જે સંસારમાં સ્નેહ રહ્યો નથી, તે સંસારના કાર્યની પ્રવૃત્તિનો ઉદય છે; અને ઉદય અનુક્રમે વેદન થયા કરે છે. ઉદયના એ ક્રમમાં કોઈ પણ પ્રકારની હાનિ, વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતી નથી, અને એમ જાણીએ છીએ કે, જ્ઞાની પુરુષોનું પણ તે સનાતન આચરણ છે, તથાપિ જેમાં સ્નેહ રહ્યો નથી, અથવા સ્નેહ રાક્ષ-વાની ઇચ્છા નિવૃત્ત થઈ છે, અથવા નિવૃત્ત થવા આવી છે, તેવા આ સંસારમાં કાર્યપણે—કારણ-પણે પ્રવર્તવાની ઇચ્છા રહી નથી; તેનાથી નિવૃત્તપણુ જ આત્માને વિષે વર્તે છે, તેમ છતાં પણ તેના અનેક પ્રકારના સંગપ્રસંગમાં પ્રવર્તવું પડે એવું પૂર્વે કોઈ પ્રારબ્ધ ઉપાર્જન કર્યું છે; જે સમ પરિણામે વેદન કરીએ છીએ, તથાપિ હજુ પણ તે કેટલાક વચ્ચત સુધી ઉદય જોગ છે, એમ જાણી ક્ષતિ ખેદ પામીએ છીએ, અને તે ખેદનું કારણ વિચારી જોતાં તો પરાનુકંપારૂપ જણાય છે. હાલ તો તે પ્રારબ્ધ સ્વાભાવિક ઉદયપ્રમાણે વેદન કર્યા શિવાય અન્ય ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતી નથી, તથાપિ તે ઉદયમાં વીજા કોઈને સુખ, દુઃખ, રાગ, દ્વેષ, લાભ અલાભના કારણ-રૂપે વીજાને ભાસીએ છીએ, તે ભાસવાને વિષે લોક પ્રસંગની વિચિત્ર ભ્રાંતિ જોઈ ખેદ થાય છે. જે સંસારને વિષે ‘સાક્ષીકર્તા’ તરીકે મનાય છે, તે સંસારમાં તે સાક્ષી સાક્ષીરૂપ રહેવું, અને કર્તા તરીકે ભાસમાન થવું તે, વેધારી તરવાર ઉપર ચાલવા બરાબર છે.

એમ છતાં પણ, કોઈને ખેદ, દુઃખ અલાભનું કારણ તે સાક્ષીપુરુષ ભ્રાંતિગત લોકોને ન ભાસે તો, તે પ્રસંગમાં તે સાક્ષીપુરુષનું અત્યંત વિકટપણુ નથી, અમને તો અત્યંત વિકટપણાના પ્રસંગનો ઉદય છે. એમાં પણ ઉદાસીનપણુ એ જ સનાતન ધર્મ જ્ઞાનીનો છે. (‘ધર્મ’ શબ્દ આચરણને વદલે છે.)

એકવાર એક તળખલાના બે ભાગ કરવાની ક્રિયા કરી શકવાની શક્તિ પણ ઉપશમ થાય, ત્યારે જે ઈશ્વરેચ્છા હશે તે થશે.

સં૦ ૧૯૪૭ ના ભાદરવા વદ ૮, મુંબઈ.

અર્ચિત્યદશાસ્વરૂપ.

૨૪૨.

પ્રગટ આત્મસ્વરૂપ અવિચ્છિન્નપણે ભજવા યોગ્ય છે. વાસ્તવિક તો એમ છે કે, કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત થાય નહીં, અને નહીં કરેલું એવું કર્મફલ કંઈ પ્રાપ્ત થાય નહીં; કોઈ કોઈ વચ્ચત અકસ્માત્ કોઈનું શુભ, અથવા અશુભ ‘વર’ અથવા ‘શાપ’થી થયેલું દેખવામાં આવે છે, તે કંઈ નહીં કરેલાં કર્મનું ફલ નથી; કોઈ પણ પ્રકારે કરેલાં કર્મનું ફલ છે. એકંદ્રિયનું એકાવતારીપણુ અપેક્ષાએ જાણવા યોગ્ય છે.

૧૯૪૮, આશો શુદ્ધ ૭, મોમે.

૨૪૩.

ૐ

‘ભગવતી’ વગેરે સિંધાંતોને વિષે જે કોઈ કોઈ જીવોના મવાંતરનું વર્ણન કર્યું છે, તેમાં કંઈ

સદાયાત્મક થવા જેવું નથી તીર્થંકર તો પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ છે, પરંતુ જે પુરુષો માત્ર યોગ-ધ્યાનાદિકના અભ્યાસપદ્ધતિ સ્થિત હોય, તેમાના ઘણા પુરુષો પણ તે મગતર જાણી શકે છે, અને એમ બનવું જ કદ કલ્પિત પ્રકાર નથી જે પુરુષને આત્માનું નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન છે, તેને મગતરનું જ્ઞાન ઘટે છે-હોય છે ક્ષિત્ જ્ઞાનના તારતમ્ય-સંયોગશમ-મેળે તેમ નથી પણ હોતું, તથાપિ જેને આત્માનું પૂર્ણ શુદ્ધપણુ વર્તે છે, તે પુરુષ તો નિશ્ચય તે જ્ઞાનને જાણે છે, મગતરને જાણે છે 'આત્મા નિત્ય છે,' 'અનુભવરૂપ છે,' 'બન્ધુ છે,' જ જ પ્રકારે અત્યત્તપણે દૃઢ થવા અર્થે શાસ્ત્રને વિષે તે પ્રસંગો કહેવામા આવ્યા છે

મગતરનું જો સ્પષ્ટ જ્ઞાન કોઈને થતું ન હોય, તો આત્માનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન પણ કોઈને થતું નથી એમ કહેવાનુભવ છે, તથાપિ એમ તો નથી આત્માનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન થાય છે, અને મગતર પણ સ્પષ્ટ માસે છે, પોતાના તેમ જ પરના મન જાણવાનું જ્ઞાન કોઈ પ્રકારે નિમગ્નપણાને પામતું નથી

પ્રત્યેક ઠેકાણે તીર્થંકર મિત્તાર્થે જતા મુગર્ગદૃષ્ટિ ઇત્યાદિ ધાય, એમ શાસ્ત્રના કહેવાનો અર્થ સમજવાયોગ્ય નથી, અથવા શાસ્ત્રમા કહેલા વાક્યોનો તેમો અર્થ થતો હોય, તો તે સાપેક્ષ છે, સૌન્દર્યાપાના, જ વાસ્તવ સમજના યોગ્ય છે રહ્યા પુરુષનું આગમન કોઈને ત્યા ધાય, તો તે જેમ એમ કહે છે કે, "આને અમૃતના મેહ મુઠ્યા," તો તે કહેવું સાપેક્ષ છે, યથાર્થ છે, તથાપિ શબ્દના માત્રાર્થે યથાર્થ છે શબ્દથી પરમાયા અર્થ યથાર્થ નથી, તેમ જ તીર્થંકરનાત્મિકની મીલાસપદ્ધતિ તેવું છે, તથાપિ એમ જ માનવું યોગ્ય છે કે, "આમસ્વરૂપે પૂર્ણ એ પુરુષના પ્રમાણજોગે તે બનવું અત્યત્ત સમર્થિત છે, સર્વ એમ બન્ધુ છે એમ કહેવાનો અર્થ નથી" "એમ બનવું સમર્થિત છે, એમ ઘટે છે, એમ કહેવાનો હેતુ છે" સર મહત્ પ્રમાણજોગ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ જ્યા છે ત્યા આવીન છે જ નિશ્ચયાત્મક વાત છે, નિસદેહ અગીફારના યોગ્ય માત્ર છે પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ જ્યા વર્તે છે, ત્યા જો સર્વ મહત્ પ્રમાણજોગ થતતા ન હોય, તો પછી તે કીજે કયે સ્થલે વર્તે ? તે નિષ્કાર્યાયોગ્ય છે તેવું તો કીજું કોઈ સ્થળ સમર્થતું નથી, ત્યાં સર્વ મહત્ પ્રમાણજોગનો અભાવ થશે પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપનું પ્રાપ્ત થવું જ અભાવરૂપ નથી, તો પછી મહત્ એના પ્રમાણજોગનો અભાવ તો ક્યાથી હોય ? અને જો કદાપિ એમ કહેવામા આવે કે, આત્મસ્વરૂપનું પૂર્ણ પ્રાપ્તપણુ તો ઘટે છે, મહત્ પ્રમાણ જોગનું પ્રાપ્તપણુ ઘટતું નથી, તો 'તે કહેવું એક વિસવાદ ધિયાય કીજું કદ નથી, કારણ કે તે પહેતાર શુદ્ધ આમસ્વરૂપના મહત્ત્વપણાથી અત્યત્ત હીન એવા પ્રમાણજોગને મહત્ જાણે છે, અગી કાર કરે છે, અને તે એમ સૂચવે છે કે, તે વક્તા આત્મસ્વરૂપનો જાણતાર નથી, તે આત્મસ્વરૂપથી મહત્ એવું કદ નથી એવો આ સુદિને વિષે કોઈ પ્રમાણજોગ રત્ન થયો ગયો છે, તાર્કિક, અને થવાનો નથી, કે જે પ્રમાણજોગ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપને પણ પ્રાપ્ત ન હોય, તથાપિ તે પ્રમાણજોગે વિષે રત્નગામાં આત્મસ્વરૂપને કદ કર્ત્તવ્ય નથી, એમ તો છે, અને જો તેને તે પ્રમાણજોગે વિષે કદ કર્ત્તવ્ય માસે છે, તો તે પુરુષ આત્મસ્વરૂપના અત્યત્ત અજ્ઞાનને વિષે વર્તે છે, એમ જાણી જ રીધ કહેવાનો હેતુ એમ છે કે, સર્વ પ્રકારના પ્રમાણજોગ આત્મારૂપ મહાભાગ્ય

એવા તીર્થકરને વિષે ઘટે છે;—હોય છે, તથાપિ તેને વિકાશવાનો એક અંશ પણ તેને વિષે ઘટતો નથી; સ્વાભાવિક કોઈ પુણ્યપ્રકારવશાત્ સુવર્ણવૃષ્ટિ इत्यादि થાય એમ કહેવું અસંભવિત નથી; અને તીર્થકરપદને તે વાધરૂપ નથી. જે તીર્થકર છે તે આત્મસ્વરૂપવિના અન્ય પ્રભાવાદિને કરે નહીં, અને જે કરે તે આત્મારૂપ એવા તીર્થકર કહેવા યોગ્ય નહીં, એમ જાણીએ છીએ.—એમ જ છે. જિનનાં કહેલાં શાસ્ત્રો જે ગણાય છે, તેને વિષે અમુક ‘વોલ’ વિચ્છેદ ગયાનું કથન છે, અને તેમાં મુખ્ય એવા કેવલજ્ઞાનાદિ ‘દશ વોલ’ છે; અને તે ‘દશ વોલ’ વિચ્છેદ દેગ્રાહવાનો આશય આ કાલને વિષે “સર્વથા મુક્તપણુ ન હોય” એમ વતાવવાનો છે. તે ‘દશ વોલ’ પ્રાપ્ત હોય, તો તે ચરમશરીરિર જીવ કહેવો ઘટે એમ જાણી, તે વાત વિચ્છેદરૂપ ગણી છે, તથાપિ તેમ એકાંત જ કહેવા યોગ્ય નથી, એમ અમને ભાસે છે,—એમ જ છે, કારણ કે ક્ષાયક સમકીર્તનો એને વિષે નિષેધ છે, તે ચરમશરીરિરને જ હોય એમ તો ઘટતું નથી, અથવા તેમ એકાંત નથી. મહાભાગ્ય એવા શ્રેણિક ક્ષાયકસમકીર્તી છતાં. ચરમશરીરિર નહોતા, એવું તે જ જિનશાસ્ત્રોને વિષે કથન છે. જિનક્લ્પી—વિહાર વિચ્છેદ, એમ શ્વેતાંવરનું કથન છે; દિગંવરનું કથન નથી. “સર્વથા મોક્ષ થવો” એમ આ કાલે વને નહીં, એમ વેયનો અભિપ્રાય છે, તે પણ અત્યંત એકાંતપણે કહી શકાતો નથી. ચરમશરીરિરપણુ જાણીએ કે આ કાલમાં નથી, તથાપિ અશરીરિરભાવપણે આત્મા સ્થિત છે, તો તે ભાવનયે ચરમશરીરિરપણુ નહીં, પણ સિદ્ધપણુ છે; અને તે અશરીરિરભાવ આ કાલને વિષે નથી એમ અત્રે કહીએ. તો આ કાલમાં અમે પોતે નથી, એમ કહેવાતુલ્ય છે. વિશેષ શું કહીએ? એ કેવલ એકાંત નથી. કદાપિ એકાંત હોય, તોપણ આગમ જેણે ભાવ્યાં છે, તે જ આશય સત્પુરુષે કરી તે ગમ્ય કરવા-યોગ્ય છે, અને તે જ આત્મસ્થિતિનો ઉપાય છે.

મુંબઈ, આશો શુદ્ધ દશેરા, ૧૯૪૮.

૨૪૪.

લોકવ્યાપક એવા અંધકારને વિષે સ્વદ્ધ કરી પ્રકાશિત એવા જ્ઞાની પુરુષ જ યથાતથ્ય દેખે છે. લોકની શબ્દાદિ કામના દેખતાં છતાં ઉદાસીન રહી જે માત્ર સ્પષ્ટપણે પોતાને દેખે છે, એવા જ્ઞાનીને નમસ્કાર કરીએ છીએ, અને જ્ઞાને સ્ફુરિત એવા આત્મભાવને અત્યારે આટલું લક્ષી તટસ્થ કરીએ છીએ.

આશો વદ ૮, ૧૯૪૮. મુંબઈ.

૨૪૫.

શ્રી.....જિજ્ઞાસુપ્રત્યે—શ્રી મોહમયીથી અમોહસ્વરૂપ એવા શ્રી ૦ ૦ ૦ ૦ ના આત્મસમાન ભાવની સ્થિતિએ યથાયોગ્ય વાંચશો. હાલ અત્રે વાહ્યપ્રવૃત્તિનો જોગ વિશેષપણે રહે છે. જ્ઞાનીનો દેહ, ઉપાર્જન કરેલાં એવાં પૂર્વકર્મ નિવૃત્ત કરવા અર્થે અને અન્યની અનુકંપાને અર્થે હોય છે.

જે માને કરી સસારની હતત્તિ હોય છે, તે માન જેને વિષેથી નિવૃત્ત થયો છે, એવા જ્ઞાની પણ વાલ્મીકિના નિવૃત્તપણને, અને સત્ત્વમાગમના નિરાસપણને દ્રષ્ટે છે તે જોગનુ જ્યાસુધી ઉદયપણુ પ્રાપ્ત ન હોય ત્યાંસુધી, અનિપમપણે પ્રાપ્તસ્થિતિ વર્તે છે એવા જે જ્ઞાની તેના ચરણા રવિદ્વીની ફરી ફરી સ્થિતિ થઈ આસ્વાથી પરમ વિશિષ્ટમાને તેમને નમસ્કાર કરીએ છીએ

હાલ જે પ્રવૃત્તિજોગમા રહીએ છીએ, તે તો ઘણા પ્રમાણે પરેચ્છાના કારણથી રહીએ છીએ આમ-દૃષ્ટિનુ અસહપણુ એ પ્રવૃત્તિજોગથી વાધ નથી પામતુ માટે ઉદય આવેલો એવો તે જોગ આરા-ધીએ છીએ અમારો પ્રવૃત્તિજોગ જિજ્ઞાસુ પ્રત્યે કલ્યાણ પ્રાપ્ત થયા વિષે વિયોગપણે કોઈ પ્રમાણે વર્તે છે

જેને વિષે સત્ત્વરૂપ વર્તે છે એવા જે જ્ઞાની તેને વિષે લોકસૃષ્ટિદાનો ત્યાગ કરી, માને પણ જે આશ્રિતપણે વર્તે છે, તે નિકટપણે કલ્યાણને પામે છે, એમ જાણીએ છીએ

નિવૃત્તિના સમાગમને ઘણા પ્રમાણે દ્રષ્ટીએ છીએ, કારણ કે એ પ્રકારનો જે અમારો રાગ તે અમે કેવળ નિવૃત્ત થયો નથી ધાઢનુ કલિન્યરૂપ વર્તે છે, તેને વિષે જે અનિપમપણે, માર્ગની જિજ્ઞાસા કરી, ત્રાહી લીજા જે અન્ય જાણનાના સ્વાય તે પ્રત્યે સત્ત્વમીનપણે વર્તતો પણ જ્ઞાનીના સમાગમે રહે છે, તે અત્યંત નિઃસ્વરૂપે કલ્યાણ પામે છે, એમ જાણીએ છીએ

જગત્, ઈશ્વરાદિમંત્રી પ્રજા તે અમારા ઘણા વિશેષ સમાગમે સમજાસયોગ્ય છે એવા પ્રમાણે વિચાર (કોઈ કોઈ મમયે) કરવામા હાનિ નથી, તેનો યથાર્થ ઉત્તર કદાપિ અમુક વાજસુધી પ્રાપ્ત ન થાય, તો તેથી ધીરજનો ત્યાગ કરવાનેવિષે જાતી જ્યાં જે મતિ તે રોમવાયોગ્ય છે

અનિપમપણે યાં આત્મધ્યાન વર્તે છે, એવા જે 'શ્રી રામચંદ્ર' તે પ્રત્યે ફરી ફરી નમસ્કાર ફરી આ પત્ર અત્યારે પુરુ કરીએ છીએ

૧૯૪૮

• • •

૨૫૬

જીનને સ્વસ્વરૂપ જાણ્યા શિવાય છૂટકો તપી, ત્યાસુધી યથાયોગ્ય સમાધિ નથી તે જાણના માટે હત્તન ધનાયોગ્ય મુસુજાત અને જ્ઞાનીનુ ઓઢ્યદ્રાણ છે જ્ઞાનીને જે યથાયોગ્યપણે ઓઢ્યે છે, તે જ્ઞાની થાય છે, ત્રમે ફરી જ્ઞાની થાય છે આનંદધનત્રીએ એક સ્થળે એમ કહ્યું છે કે -

—જિા યદ્ જિનને જે આપે, તે સહી તિાવર હોતે રે;

બ્રમી કટ્ટીકાને ચટકાવે, તે બ્રમી નમ જોતે રે

જિા યદ્ને ણ્ટલે સામારિક માનને વિષેથી આત્મમાત્ર સ્વામીને, જે કોઈ જિનને ણ્ટલે કેવલ જ્ઞાનીને-ચીતરાગને-આરાતે છે, તે નિશ્ચયે જિનસર ણ્ટલે કેવલ્યપદ્મુક્ત હોય છે

તેને મમરી અને ક્યઢનુ પ્રત્યક્ષ મમજાય ણુ દૃષ્ટાત આપ્યું છે અમને પણ અત્રે ઉપાધિજોગ વર્તે છે, અયમારો વિષે જોતે આત્મમાત્ર હત્તન થતો નથી, અને એ નુ મુલ્ય સમાધિ છે

૧૯૪૮

૨૪૭.°

ૐ

વીતરાગપણે—અત્યંત ચિન્તયપણે પ્રણામ.

પ્રાંતિગતપણે સુખસ્વરૂપ માણે છે એવા સંમાર્ગ પ્રસંગ અને પ્રકારોમાં જ્યાંમુઠી જીવને વદાલપ વર્તે છે, ત્યાંમુઠી જીવને પોતાનું સ્વરૂપ મામવું અસંભવિત છે; અને મત્સંગનું મહાત્મ્ય પણ તથારૂપપણે માસ્યમાન થવું અસંભવિત છે. જ્યાંમુઠી તે સંમારગત વદાલપ અસંમારગત વદાલપને પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાંમુઠી સ્થિત કરી અપ્રમત્તપણે વારંવાર પુરુષાર્થનો નિષ્કાર યોગ્ય છે. આ વાત ત્રણે કાલને વિષે અવિસંવાદ જાણી નિષ્કામપણે તરતી છે.

૧૯૪૮.

૨૪૮.°

જિનાગમ છે તે. ઉપશમસ્વરૂપ છે. ઉપશમસ્વરૂપ એવા પુરુષોણ ઉપશમને અર્થે તે પ્રત્યુચ્ચા છે—ઉપદેશ્યાં—છે. તે ઉપશમ આત્માર્થ છે. અન્ય કોઈ પ્રયોજન અર્થે નથી. આત્માર્થનાં જો તેનું આરાધન કરવામાં ન આવ્યું, તો તે જિનાગમનું શ્રવણ, વાંચન નિષ્ફલરૂપ છે: એ વાર્તા અમને તો નિઃસંદેહ યથાર્થ લાગે છે.

દુઃખની નિવૃત્તિને મર્વે જીવ ઇચ્છે છે, અને દુઃખની નિવૃત્તિ, દુઃખ જેનાથી જન્મ પામે છે એવાં રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનાદિ દોષની નિવૃત્તિ થયા વિના થવી સંભવતી નથી. તે રાગાદિની નિવૃત્તિ એક આત્મજ્ઞાન શિવાય વીજા કોઈ પ્રકારે ભૂતકાલમાં થઈ નથી, વર્તમાન કાલમાં થતી નથી, ભવિષ્યકાલમાં થઈ શકે તેમ નથી; એમ સર્વ જ્ઞાની પુરુષોને માન્યું છે. માટે તે આત્મજ્ઞાન માટે જીવને પ્રયોજનરૂપ છે. તેનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય સદુચ્ચવનનું શ્રવણનું કે સત્યાચનનું વિચારનું એ છે. જે કોઈ જીવ દુઃખની નિવૃત્તિ ઇચ્છતો હોય—સર્વથા દુઃખથી મુક્તપણુ જેને પ્રાપ્ત કરવું હોય—તેને એ જ એક માર્ગ આરાધ્યા શિવાય અન્ય વીજો કોઈ ઉપાય નથી; માટે જીવે સર્વ પ્રકારના મતમતાંતરનો, કુલધર્મનો, લોકસંજારૂપ ધર્મનો, ઓઘ સંજારૂપ ધર્મનો ઉદાસભાવ મજી, એકાત્મવિચાર—કર્તવ્યરૂપ ધર્મ મજવો યોગ્ય છે.

એક મોટી નિશ્ચયની વાર્તા તો મુમુક્ષુ જીવે કરવી યોગ્ય છે કે. મત્સંગ જેવું કલ્યાણનું કોઈ વલ્લવાન કારણ નથી, અને તે સત્સંગમાં નિરંતર સમય સમય નિવાસ ઇચ્છવો, અસત્સંગનું ક્ષણે ક્ષણે વિપરિણામ વિચારવું, એ શ્રેયરૂપ છે. વહુ વહુ કરીને આ વાર્તા અનુભવમાં આણવા જેવી છે.

યથાપ્રારબ્ધે સ્થિતિ છે, એટલે વલ્લવાન ઉપાધિયોગે વિપમતા આવતી નથી; કંટાળો અત્યંત આવી જતાં છતાં ઉપશમનું—સમાધિનું—યથારૂપ રહેવું થાય છે, તથાપિ નિરંતર ચિત્તમાં સત્સંગની ભાવના વર્ત્યા કરે છે. સત્સંગનું અત્યંત મહાત્મ્ય પૂર્વભવે વેદન કર્યું છે; તે ફરી ફરી સ્મૃતિરૂપ થાય છે, અને નિરંતર અમગપણે તે ભાવના સ્ફુરિત રહ્યા કરે છે.

જ્યાસુધી આ ઉપાધિયોગનો ઉદય છે ત્યાસુધી, સમગ્રમાને તે નિર્ગદ્યો એવું પ્રારબ્ધ છે, તથાપિ જે કાઠ જાય છે, તે તેના ત્યાગમાનમા ઘણું કરી ગયા કરે છે

નિવૃત્તિ જેના ક્ષેત્રે, ચિત્તસ્થિરતાએ હાલ 'સૂત્રકૃતાગ સૂત્ર'નું શ્રવણ કરવા इच्छा હોય, તો કરવામા વાધ નથી, માત્ર જીવને ઉપશમાયે તે કરવું યોગ્ય છે. સ્વા મતનું નિશેષણ છે, કયા મતનું ન્યૂતણ છે, ણગ અન્યાર્થમા પડના અર્થે તેમ કરવું યોગ્ય નથી તે 'સૂત્રકૃતાગ'ની રચના જે પુરપોષ કરી છે, તે આત્મસ્વરૂપ પુરુષ હતા, ણગી અમાતો નિશ્ચય છે

"આ કર્મરૂપ ફેર જે જીવને પ્રાપ્ત થયો છે, તે કેમ જુદે?" એવું પ્રશ્ન મુમુષુ શિષ્યને સ્વરૂપ કરી, "બોધ પામવાથી જુદે," એવું તે સૂત્રકૃતાગનું પ્રથમ વાક્ય છે "તે બધન શુ? અને શુ જાણવાથી તે જુદે?" એવું થીજુ પ્રશ્ન ત્યા શિષ્યને સમજે છે, અને "તે બધન ધીરસ્વામીએ શા પ્રકારે કહ્યું છે?" ણગ વાક્યથી તે પ્રશ્ન મૂક્યું છે અર્થાત્ શિષ્યના પ્રશ્નમા તે વાક્ય મૂકી પ્રપંકાર એમ કહે છે કે આત્મસ્વરૂપ એવા શ્રી ધીરસ્વામીનું કહેલું તમને કહીનું, કેમકે આત્મ સ્વરૂપ પુરુષ આત્મસ્વરૂપાથે અત્યંત પ્રતીતિયોગ્ય છે તે બધનનું સ્વરૂપ ત્યાર પછી પ્રપંકાર કહે છે, તે ફરી ફરી વિચારવાયોગ્ય છે ત્યાર પછી તેગા વિશેષ વિચારે પ્રપંકારને સ્થિતિ થઈ ને આ જે સમાધિમાગ તે આત્માના નિશ્ચય વિના ઘટે તરી, અને જગત્વાસી જીવે અજ્ઞાની ઉપદેશગ્રાપી જીવનું સ્વરૂપ અચયા જાણી-કલ્યાણનું સ્વરૂપ અન્યથા જાણી-અન્યથાતો યથાર્થપણે નિશ્ચય કર્યા છે, તે નિશ્ચયનો ભગ યથા વિના-તે નિશ્ચયમા સદેહ પડ્યા વિના-અમે જે અનુભવ્યો છે એવો સમાધિમાર્ગ તે તેમને કોઈ પ્રકારે સમજાવ્યો ત્રી રીતે ફક્તીમૂત પથે, એવું જાણી પ્રપંકાર કહે છે કે, "આવા માર્ગનો ત્યાગ કરી કોઈ એક શ્રવણ બ્રાહ્મણ અજાણપણે-યગર વિષાયે-અન્યથા પ્રકારે-માર્ગ કહે છે, એમ કહેતા હતા" તે અચયા પ્રકાર પછી પ્રપંકાર નિવેરન કરે છે કે, પથમહામૂતનું જ કોઈ અસ્તિત્વ માને છે, આમાનું ઉત્પત્તિ થવું તેથી માને છે, જેમ ઘટનું તથી, એમ જણાના 'આત્માનું નિત્યપણું' પ્રતિપાદન કરે છે 'જો જીવે પોતાનું નિત્યપણું જાણ્યું તથી, તો પછી, નિર્ગાણનું પ્રયત્ન શા અર્થે થાય?' એવો અભિપ્રાય કરી 'નિત્યતા' દર્શાવી છે ત્યાર પછી મિત્ર મિત્ર પ્રકારે કલ્પિત અભિપ્રાય દર્શાવી યથાર્થ અભિપ્રાયનો બોધ કરી, યથાર્થ માર્ગ વિના છૂટકો નથી, ગર્ભપણું ટલે નહીં, જન્મ ટલે નહીં, મરણ ટલે નહીં, દુઃખ ટલે નહીં, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ કદ ટલે નહીં, એ અમે ઉપર જે કહી ગયા છીએ એવા મતવાદિઓ તે સૌ તેગા પ્રકારને વિષે વસ્યા છે કે જેથી જન્મ, જરા મરણાદિનો નાશ થાય નહીં, એવો વિશેષ ઉપદેશરૂપ આગ્રહ કરી પ્રપંમાધ્યયન મમાત્ત કર્યું છે ત્યાર પછી અનુક્રમે તેથી ચર્ચાગાન પરિણામે ઉપશમકલ્યાણ-આત્માર્થ બોધ્યો છે તે દૃષ્ટાંત રાહી યાચન, શ્રવણ ઘટે છે કુશ્વર્થમાર્થ સૂત્રકૃતાગનું બાંધન, શ્રવણ નિષ્ફળ છે

દીર્ઘ કાઠસુધી યથાર્થ બોધનો પરિચય થવાથી બોધનીત્રી પ્રાપ્તિ હોય છે, અને એ બોધ બીજ તે પ્રાપ્તે 'નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ' હોય છે

જિને બાવીશ પ્રકારના પરિસહ કહ્યા છે; તેમાં 'દર્શનપરિસહ' નામે એક પરિસહ કહ્યો છે. તેમ જ એક બીજો 'અજ્ઞાનપરિસહ' નામનો પરિસહ પણ કહ્યો છે. એ બન્ને પરિસહનો વિચાર કરવાયોગ્ય છે,—એ વિચાર કરવાની તમારી ભૂમિકા છે; અર્થાત્ તે ભૂમિકા (ગુણસ્થાનક) વિચારવાથી કોઈ પ્રકારે તમને યથાર્થ ધીરજ આવવાનો સંભવ છે.

કોઈ પણ પ્રકારે પોતે કંઈ મનમાં સંકલ્પ્યું હોય કે, આવી દશામાં આવીએ, અથવા આવા પ્રકારનું ધ્યાન કરીએ, તો સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય, તો તે સંકલ્પેલું પ્રાયે (જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ સમજાયે) સોટું છે, એમ જણાય છે. યથાર્થ બોધ એટલે શું? તેનો વિચાર કરી—અનેકવાર વિચાર કરી—પોતાની કલ્પના નિવૃત્ત કરવાનું જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે.

'અધ્યાત્મસાર'નું વાંચન, શ્રવણ ચાલે છે તે સારું છે. અનેકવાર ગ્રંથ વંચાવાની ચિતા નહીં, પણ કોઈ પણ પ્રકારે તેનું અનુપ્રેક્ષન દીર્ઘકાલ સુધી રહ્યાં કરે એમ કરવું યોગ્ય છે.

પરમાર્થ પ્રાપ્ત થવા વિષે કોઈ પણ પ્રકારનું આકુલબ્યાકુલપણ રાખવું—થવું—તેને 'દર્શનપરિસહ' કહ્યો છે. એ પરિસહ ઉત્પન્ન થાય તે તો સુખકારક છે, પણ જો ધીરજથી તે વેદાય તો તેમાંથી દર્શનની ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ થાય છે. તમે 'દર્શનપરિસહ'માં કોઈ પણ પ્રકારે વર્તો છો એમ જો તમને લાગતું હોય, તો તે ધીરજથી વેદવા યોગ્ય છે; એમ ઉપદેશ છે. 'દર્શનપરિસહ'માં તમે પ્રાયે છો, એમ અમે જાણીએ છીએ.

કોઈ પણ પ્રકારની આકુલતા વિના વૈરાગ્યભાવનાએ, વીતરાગભાવે, જ્ઞાની વિષે પરમ ભક્તિભાવે સત્સાત્તાદિક અને સત્સંગનો પરિચય કરવો હાલ યોગ્ય છે. કોઈ પણ પ્રકારે પરમાર્થસંબંધે મનથી કરેલા સંકલ્પ પ્રમાણે ઇચ્છા કરવી નહીં, અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રકારના દિવ્યતેજયુક્ત પદાર્થોંં ઇત્યાદિ દેખાવા વગેરેની ઇચ્છા, મનોકલ્પિત ધ્યાનાદિ, એ સર્વ સંકલ્પની જેમ બને તેમ નિવૃત્તિ કરવી. 'શાંતસુધારસ'માં કહેલી 'ભાવના,' 'અધ્યાત્મસાર'માં કહેલો 'આત્મનિશ્ચયાધિકાર' એ ફરી ફરી મનન કરવાયોગ્ય છે.

'આત્મા છે', એમ જે પ્રમાણથી જણાય; 'આત્મા નિત્ય છે', એમ જે પ્રમાણથી જણાય; 'આત્મા કર્તા છે', એમ જે પ્રમાણથી જણાય; 'આત્મા ભોક્તા છે', એમ જે પ્રમાણથી જણાય; 'મોક્ષ છે', એમ જે પ્રમાણથી જણાય; અને 'તેનો ઉપાય છે', એમ જે પ્રમાણથી જણાય, તે વારંવાર વિચારવાયોગ્ય છે. 'અધ્યાત્મસાર'માં અથવા બીજા ગમે તે ગ્રંથમાં એ વાત હોય તો વિચારવામાં વાધ નથી—કલ્પનાનો ત્યાગ કરી વિચારવાયોગ્ય છે.

જનકવિદેહિની વાત હાલ જાણવાનું ફલ તમને નથી.

૧૯૪૮.

કરી શકે છે, એ વાર્તા યથાર્થ છે તેમ જ સત્સંગના અમાત્યના સમપરિણતિ રહેવી એ ટિકટ છે, તથાપિ એમ કરવામાં જ આત્મસાધન રહ્યું હોયથી ગમે તેના મોટા નિમિત્તમા પણ જે પ્રકારે સમપરિણતિ આવે તે પ્રકારે પ્રવર્તવું એ જ યોગ્ય છે જ્ઞાનીના આશ્રયમા નિરતર વાસ હોય, તો સહજ સાધનપડે પણ સમપરિણામ પ્રાપ્ત હોય છે, એમા તો નિર્નિવાદતા છે પણ જ્યારે પૂર્વ કર્મના નિવંધનથી અનુકૂળ નહીં જવા નિમિત્તમાં નિગ્રાસ પ્રાપ્ત થયો છે, ત્યારે ગમે તેમ કરીને પણ તેના પ્રત્યે અદ્વેષ પરિણામ રહે એમ પ્રવર્તવું, એ જ અમારી શ્રુતિ છે, અને એ જ શિક્ષા છે

જેના ગુણપ્રાપ્ત કરવાથી જીવ મનમુક્ત હોય છે, તેના ગુણપ્રાપ્તથી પ્રતિકૂળતા આપી દોષ મારે પ્રવર્તવું, એ જીવને જોકે મહાદુઃખાયક છે, એમ જાણીએ છીએ, અને તેના પ્રકારમા જ્યારે તેઓનું આવી જવું થાય છે ત્યારે, જાણીએ છીએ કે, જીવને કોઈ તેવા પૃથક્કરનું નિવંધન હશે, અમને તો તે ત્રિપે અદ્વેષ જ પરિણામ છે, અને તેમના પ્રત્યે કરુણા આવે છે તમે પણ તે ગુણનું અનુકરણ કરો, અને જે પ્રકારે તેઓ ગુણપ્રાપ્તકરવાયોગ્યના અવર્ણવાદ બોલવાનો પ્રસંગ ન પામે તેમ યોગ્ય માગ પ્રવર્ણ કરો, એ મહામણ છે

અમે પોતે ઉપાધિપ્રસંગમા રહ્યા હતા, અને રહ્યા છીએ, તે પરથી સ્પષ્ટ જાણીએ છીએ કે, તે પ્રસંગમા કેવળ આત્મમાયે પ્રવર્તવું એ દુર્લભ છે, માટે નિરુપાધિશાળી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાઢ, માનનું તેના અવશ્યનું છે એમ જાણતા છતાં પણ હાલ તો એમ જ કહીએ છીએ કે, તે ઉપાધિ વહન કરતા જતા નિરુપાધિને નિસર્જન ન કરાય એમ થાય તેમ કર્યા રહો

અમ જેના સત્સંગને નિરતર મને છે, તો તે તમને કેમ અમર્ય હોય? તે જાણીએ છીએ, પણ હાલ તો પૂર્વકર્મને મનીષ છીએ, છટકે તમને ઘીજો માગ કેમ થતાનીએ તે તમે નિષ્કારો

એક ક્ષણનાર પણ આ સત્સંગમા રહેવું મનનું નથી, તેમ છતાં ઘણા કાલ થયા સેવ્યા આવીએ છીએ, સેવીએ છીએ, અને હજુ અમુક કાલ સેવવાનું ધારી રાખવું પડ્યું છે, અને તમને તે જ મહામણ કરવી યોગ્ય માની છે જેમ ઘને તેમ વિનયાદિ સાધનસપ્ત થઈ સત્સંગ, ગાત્રાન્યાસ, અને આત્મવિચારમા પ્રવર્તવું, એમ કરવું એ જ શ્રેયસ્કર છે

સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરવાની તીથકર દેવની આજ્ઞા નથી

૧૯૪૮

૨૫૦ *

ૐ

કોઈ પણ પ્રકારનું દ્વેશ થાય તેને સમ્યક્જ્ઞાન મોટા પુરુષોએ ગણ્યું છે એમ સમજવાનું નથી, પદાર્થનો યથાર્થ બોધ પ્રાપ્ત થાય તેને સમ્યક્જ્ઞાન ગણવામા આવ્યું છે

૧૯૪૮

૨૫૧.†
ૐ

—તેમ શ્રુતધર્મે મન દઢ ધરે, જ્ઞાનાક્ષેપકવંત રે:

“વિશ્લેષરહિત એવું જેનું વિચારજ્ઞાન થયું છે, એવો આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિવાલો પુરુષ” (જ્ઞાનાક્ષેપકવંત) હોય તે, જ્ઞાની મુખેથી શ્રવણ થયો છે એવો જે આત્મકલ્યાણરૂપ ધર્મ તેને વિષે નિશ્ચલ—પરિણામે મનને ધારણ કરે. એ સામાન્ય ભાવ ઉપરનાં પદોનો છે.

તે નિશ્ચલ પરિણામનું સ્વરૂપ ત્યાં કેવું ઘટે છે? તે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે કે, પ્રિય એવા પોતાના સ્વામીને વિષે વીજાં ગૃહકામને વિષે પ્રવર્તન છતાં પણ પતિવ્રતા એવી સ્ત્રીનું મન વર્તે છે તે પ્રકારે.—જે પદનો વિશેષ અર્થ આગલ લખ્યો છે, તે સ્મરણમાં લાવી સિદ્ધાંતરૂપ એવા ઉપરના પદને વિષે સંધિભૂત કરવું યોગ્ય છે, કારણ કે, “મન મહિલાનું વહાલા ઉપરે” એ પદ છે તે દૃષ્ટાંતરૂપ છે.

અત્યંત સમર્થ એવો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદન કરતાં—જીવના પરિણામમાં તે સિદ્ધાંત સ્થિત થવાને અર્થ સમર્થ, એવું દૃષ્ટાંત દેવું ઘટે છે એમ જાણી, ગ્રંથકર્તા તે સ્થળે જગત્માં—સંસારમાં—પ્રાયે મુખ્ય એવો જે પુરુષ પ્રત્યેનો ક્લેશાદિભાવરહિત એવો કામ્યપ્રેમ—સ્ત્રીનો—તે જ પ્રેમ સત્પુરુષથી શ્રવણ થયો હોય. જે ધર્મ તેનેવિષે પરિણમિત કરવા કહે છે. તે સત્પુરુષદ્વારા શ્રવણ પ્રાપ્ત થયો છે જે ધર્મ, તેમાં સર્વ—વીજા—જે પદાર્થ પ્રત્યે પ્રેમ રહ્યો છે તેથી ઉદાસીન થઈ એક લજપણે, એક ધ્યાનપણે. એક લયપણે, એક સ્મરણપણે, એક શ્રેણિપણે, એક ઉપયોગપણે, એક પરિણામપણે સર્વ વૃત્તિમાં રહેલો જે કામ્યપ્રેમ તે મટાડી, શ્રુતધર્મરૂપ કરવાનો ઉપદેશ કર્યો છે. એ કામ્યપ્રેમથી અનંત-ગુણ વિશિષ્ટ એવો શ્રુતપ્રત્યે પ્રેમ કરવો ઘટે છે; તથાપિ દૃષ્ટાંત પરિસીમા કરી શક્યું નથી, જેથી દૃષ્ટાંતની પરિસીમા જ્યાં થઈ ત્યાંસુધીનો પ્રેમ કહ્યો છે. સિદ્ધાંત ત્યાં પરિસીમાપણને પમાડ્યો નથી.

અનાદિથી જીવને સંસારરૂપ અનંત પરિણતિ પ્રાપ્ત થવાથી અસંસારપણારૂપ કોઈ અંશ પ્રત્યે તેને વોધ નથી. ઘણાં કારણોનો જોગ પ્રાપ્ત થયે તે અંગદૃષ્ટિ પ્રગટવાનો જોગ પ્રાપ્ત થયો તો તે વિપમ એવી સંસારપરિણતિ આડે તેને તે અવકાશ પ્રાપ્ત થતો નથી. જ્યાંસુધી તે અવકાશ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી, જીવને સ્વપ્રાપ્તિમાન ઘટતું નથી, જ્યાંસુધી તે પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાંસુધી, જીવને કંઈ મુખ કહેવું ઘટતું નથી—દુઃખી કહેવો ઘટે છે; એમ દેખી અત્યંત અનંત કરુણા પ્રાપ્ત થઈ છે જેને એવા આત્મપુરુષે દુઃખ મટવાનો માર્ગ જાણ્યો છે; જે તે કહેતા હતા; કહે છે; ભવિષ્યકાળે કહેશે. તે માર્ગ એક, જીવનું સ્વાભાવિકપણું પ્રગટ્યું છે જેને વિષે, જીવનું સ્વાભાવિક મુખ પ્રગટ્યું છે જેને વિષે, એવો જ્ઞાનીપુરુષ તે જ તે અજ્ઞાનપરિણતિ અને તેથી પ્રાપ્ત થયું જે દુઃખ-પરિણામ તેથી આત્માને સ્વાભાવિકપણે સમજાવી શકવા યોગ્ય છે; કહી શકવાને યોગ્ય છે; અને તે વચન સ્વાભાવિક આત્મા જાણ્યાપૂર્વક હોવાથી, તે દુઃખ મટાડી શકવાને વલ્લવાન છે; માટે તે વચન જો કોઈ પણ પ્રકારે જીવને શ્રવણ થાય, તે અપૂર્વભાવરૂપ જાણી તેમાં પરમપ્રેમ વર્તે, તો તત્કાલ અથવા અમુક અનુક્રમે આત્માનું સ્વાભાવિકપણું પ્રગટ થાય.

૨૫૨

ૐ

અન-અવકાશ ઈવુ આત્મસ્વરૂપ વર્તે છે, જેમા પ્રારબ્ધોદય શિખાય વીજો કોઈ અવકાશજોગ નથી તે ઉદયમા કવિત્ પરમાર્થમાપા કરેવારૂપ જોગ ઉદય આવે છે, કવિત્ પરમાર્થમાપા લક્ષના રૂપ જોગ ઉદય આવે છે, કવિત્ પરમાર્થમાપા સમજાનારૂપ જોગ આવે છે, ત્રિપોષણે વૈદ્ય-દશારૂપ જોગ હાલ તો ઉદયમા વર્તે છે, અને જે કદ ઉદયમા નથી આગતુ તે કરી શકવાનુ હાલ તો અમમયપણુ છે

ઉત્તયાધીન માત્ર જીવિતવ્ય કરવાધી-ધયાધી-નિયમણુ મટણુ છે તમપ્રત્યે, પોતાપ્રત્યે, અય પ્રત્યે કોઈ જાતનો ત્રિમાત્રિક માત્ર પ્રાયે ઉદયપ્રાપ્ત થતો નથી, અને એ જ કારણથી પત્રાત્રિ કાર્ય-કરવારૂપ પરમાર્થમાપાનોમે અવકાશ પ્રાપ્ત નથી એમ લખ્યુ છે-તે તેમ જ છે

પૂર્વોપાર્જિત ઈવો જે સ્વામાનિત્ ઉદય તે પ્રમાણે વૈદ્યમિત્તિ છે, આત્માપણે તેનો અવકાશ અત્યંતામાવરૂપ છે

જે તે પુરુષના સ્વરૂપને જાણે છે, તેને સ્વામાત્રિક-અત્યંત ગુદ-ઈવુ આત્મસ્વરૂપ પ્રગટે છે, એ પ્રગટ થયાનુ કારણ તે પુરુષ જાણી સર્વ પ્રકારની સમારકામના પરિત્યાગી-અસમાર-પરિત્યાગ-રૂપ કરી-ગુદ મરિષ તે પુરુષસ્વરૂપ વિચારવા યોગ્ય છે

"ગત મહિલાનુ ઘાલા ઉપરે, વીજા કામ કરત રે," એ પત્રના વિસ્તારવાઝા અર્થને આત્મ પરિણામરૂપ કરી તે પ્રેમમતિ સત્પુરુષને વિષે અત્યંતપણે કરવી યોગ્ય છે, એમ મર્મ સીધકરોગ કહ્યુ છે, યત્તમાને રહે છે, અને મરિષ્યે પણ એમ જ કહેના છે

તે પુરુષથી પ્રાપ્ત થયેલી ઈવો તેની આત્મપદ્ધતિમૂલક માપા તેમા અક્ષેપક થયુ છે વિચારજ્ઞાન જેનુ ઈવો પુરુષ, તે આમકલ્યાણનો અર્થ તે પુરુષ જાણી, તે શ્રુત (શ્રવણ) ધર્મમા, મન (આત્મા) ધારણ-તે રૂપે પરિણામ-કરે છે તે પરિણામ કેનુ કરવા યોગ્ય છે? તે દૃષ્ટાંત-મન મહિલાનુ ઘાલા ઉપરે, વીજા કામ કરત રે-આપી સમર્થ થયું છે ઘટે છે તો એમ કે પુરુષ પ્રાયે સ્ત્રીનો જે કામપ્રેમ તે સંસારના વીજા ખાનોની અપેક્ષા શિગેમણિ છે, તથાપિ તે પ્રેમથી અનંત ગુણવિશિષ્ટ ઈવો પ્રેમ સત્પુરુષ પ્રાયેથી પ્રાપ્ત થયો જે આમારૂપ શ્રુતધર્મ તેને શિગે યોગ્ય છે, પરંતુ તે પ્રેમનુ સ્વરૂપ જ્યા અદૃષ્ટાંતપણે પામે છે, ત્યા ઘોષનો અવકાશ નથી એમ જાણો પરિમીમાનુત ઈવુ તે શ્રુતધર્મને અર્થ મર્તાર પ્રત્યેના સ્ત્રીના કામપ્રેમનુ દૃષ્ટાંત થયુ છે મિદ્ધાંત ત્યા પરિમીમા પામતો નથી, આગઠ ઘાળી પટ્ટીતં પરિણામને પામે છે, અને આમલ્યરિષ જણાય છે-એમ છે

જે પ્રકારે અત્રે કહેવામાં આવ્યું હતું, તે પ્રકારથી પણ સુગમ એવું ધ્યાનનું સ્વરૂપ અહીં લખ્યું છે:

૧. નિર્મલ એવા કોઈ પદાર્થને વિષે દૃષ્ટિ સ્થાપન કરવાનો અભ્યાસ કરીને પ્રથમ તેને અચ-
પલ્લસ્થિતિમાં આણવો.
૨. એવું કેટલુંક અચપલ્લપણુ પ્રાપ્ત થયા પછી જમણા ચક્ષુને વિષે સૂર્ય અને ડાબા ચક્ષુને
વિષે ચંદ્ર સ્થિત છે એવી ભાવના કરવી.
૩. એ ભાવના, જ્યાંસુધી તે પદાર્થના આકારાદિનાં દર્શનને આપે નહીં ત્યાંસુધી સુદૃઢ કરવી.
૪. તેવી સુદૃઢતા થયા પછી ચંદ્રને જમણા ચક્ષુને વિષે અને સૂર્યને વામ ચક્ષુને વિષે સ્થાપન કરવા.
૫. એ ભાવના, જ્યાંસુધી તે પદાર્થના આકારાદિ દર્શનને આપે નહીં ત્યાંસુધી સુદૃઢ કરવી.
—આ, જે દર્શન કહ્યું છે તે, માસમાનદર્શન સમજવું.
૬. એ બે પ્રકારની ઊલટ સુલટ ભાવના સિદ્ધ થયે મૃકુટીના મધ્યભાગને વિષે તે બન્નેનું ચિત્તન કરવું.
૭. પ્રથમ તે ચિત્તન, દૃષ્ટિ ઊઘાડી રાખી કરવું.
૮. ઘણા પ્રકારે તે ચિત્તન દૃઢ થયા પછી દૃષ્ટિ વંધ રાખવી—તે પદાર્થના દર્શનની ભાવના કરવી.
૯. તે ભાવનાથી દર્શન સુદૃઢ થયા પછી તે બન્ને પદાર્થો એક અદ્વલકમલનું ચિત્તન કરી
હૃદયને વિષે અનુક્રમે સ્થાપિત કરવા.
૧૦. હૃદયને વિષે એવું એક અદ્વલકમલ માનવામાં આવ્યું છે, તથાપિ તે વિમુક્ષમુખે રહ્યું
છે, એમ માનવામાં આવ્યું છે. જેથી સન્મુક્ષમુખે તેને ચિત્તવવું—અર્થાત્ સુલટું ચિત્તવવું.
૧૧. તે અદ્વલકમલને વિષે પ્રથમ ચંદ્રના તેજને સ્થાપન કરવું, પછી સૂર્યના તેજને સ્થાપન
કરવું, અને પછી અલંકાર દિવ્યાકાર એવી અગ્નિની જ્યોતિનું સ્થાપન કરવું.
૧૨. તે ભાવના દૃઢ થયે પૂર્ણ છે જેનું જ્ઞાન, દર્શન અને આત્મચારિત્ર એવા શ્રી વીતરાગ-
દેવ તેની પ્રતિમા મહાતેજોમય સ્વરૂપે તેને વિષે ચિત્તવવી.
૧૩. તે પરમ દિવ્ય પ્રતિમા નહીં વાળ, યુવા અને વૃદ્ધ એવા દિવ્યસ્વરૂપે ચિત્તવવી.
૧૪. સંપૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન ઉત્પન્ન થવાથી સ્વરૂપસમાધિને વિષે શ્રી વીતરાગ દેવ અત્ર છે. એમ ભાવવું.
૧૫. સ્વરૂપસમાધિને વિષે સ્થિત એવા તે વીતરાગ આત્માના સ્વરૂપમાં જ તદાકાર છે, એમ ભાવવું.
૧૬. તેમના મૂર્ધસ્થાનને વિષેથી તે વચ્ચે ફુંકારનો ધ્વનિ થયા કરે છે, એમ ભાવવું.
૧૭. તે ભાવનાઓ દૃઢ થયે તે ફુંકાર સર્વ પ્રકારના વક્તવ્ય જ્ઞાનને ઉપદેશે છે. એમ ભાવવું.
૧૮. જે પ્રકારના સમ્યક્માર્ગે કરી વીતરાગદેવ વીતરાગ નિષ્પન્નતાને પામ્યા એવું જ્ઞાન, તે
ઉપદેશનું રહસ્ય છે એમ ચિત્તવતાં તે જ્ઞાન તે શું, એમ ભાવવું.
૧૯. તે ભાવના દૃઢ થયા પછી તેમણે જે દ્રવ્યાદિ પદાર્થો કહ્યા છે, તેનું ભાવન કરી
આત્માને સ્વરૂપમાં ચિત્તવવો—સર્વાંગ ચિત્તવવો.

ધ્યાનના ઘણા ઘણા પ્રકાર છે. જ સર્વેમા શ્રેષ્ઠ ધ્યુ તો આત્મા જેમાં મુલ્યપણે વર્તે છે, તે ધ્યાન કહેવાય છે, અને જ આત્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ, ઘણુ કરીને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના થતી નથી. ધ્યુ જે આત્મજ્ઞાન તે યથાર્થ ધોધની પ્રાપ્તિ થિવાય, ઉત્તમ થતુ નથી, જ યથાર્થ ધોધની પ્રાપ્તિ ઘણુ કરીને ક્રમે કરીને ઘણા જીવોને થાય છે અને તેનો મુલ્ય માર્ગ તે ધોધમ્બરૂપ ધવા જ્ઞાની પુરુષનો આશ્રય કે સંગ ઓ તેનેવિષે વધુ માન-પ્રેમ-જ છે જ્ઞાની પુરુષનો તેવો તેજો સંગ જીવને અનતરાત્માં ઘણીયાર થઈ ગયો છે, તથાપિ આ પુરુષ જ્ઞાની છે, માટે હવે તેનો આશ્રય મદ્ધણ કરવો જ જત્તવ્ય છે, જમ જીવને આશ્રુ તપી, અને તે જ કારણ જીવને પરિ-ભ્રમણનુ થયુ છે, જમ અમને તો દૃઢ કરીને લાગે છે.

જ્ઞાની પુરુષનુ ઓલવાણ નર્તી થવામાં ઘણુકરીને જીવના વ્રણ મોટા દોષ જાણીજ છીજ. જ તો 'હુ જાણુ છુ', 'હુ સમજુ છુ', ધવા પ્રકારનુ જે માન જીવને રહ્યા કરે છે તે માન, ધીજુ, પરિ મદ્ધાદિકને વિષે જ્ઞાની પુરુષપર રામ કરતાં પણ વિશેષ રાગ, વ્રીજુ લોકમયને લીધે, અપકીર્તિ મયો લીધે અને અપમાનમયને લીધે જ્ઞાનીધી નિસુચ રહેતુ, તેના પ્રત્યે જેવુ વિનયાન્વિત થયુ જોડજ તેવુ ન થયુ. જ વ્રણ કારણો જીવને જ્ઞાનીધી અજાણ્યો રાત્તે છે. જ્ઞાનીને વિષે પોતામમાન કલ્પના રદ્યા કરે છે, પોતાની કલ્પના પ્રમાણે જ્ઞાનીના વિચારનુ, શાસ્ત્રનુ સોલન કરવામાં આવે છે, થોડુ પણ મયસનધી વાચનાદિ જ્ઞાન મજવાધી ઘણા પ્રસારે તે દર્શાવવાની જીવને ઇચ્છા રહ્યા કરે છે. જ વગેરે જે જોય તે ઉપર જગાધ્યા ધ્યા જે વ્રણ દોષ તેને વિષે મમાય છે, ઓ જ વ્રણે દોષના ઉપાદાન કારણ જો તો ધક 'સ્વડદ' ગમનો મદ્ધાદોષ છે, અને તેનુ નિગિત્તકારણ અસત્સંગ છે.

જેને તમારા પ્રત્યે તમને પરમાર્થની કોડ પ્રસારે કદ પણ પ્રાપ્તિ થામો જ હેતુ શિવાય વીજી મૃદા નથી, ધવો હુ તે આ સ્થલે સ્પષ્ટ જણાવવા ઇચ્છુ છું, અને તે જ કે, ઉપર જણાવેલા જોવો જે વિષે જહુ તમને ગેમ વર્તે છે, 'હુ જાણુ છુ', 'હુ સમજુ છુ', જ દોષ ઘણીયાર વક્ત માનમાં પ્રવર્તે છે, અસાર ધવા પરિમદ્ધાદિકને વિષે પણ મહત્તાની ઇચ્છા રહે છે, જ વગેરે જે દોષો તે ધ્યાન, જ્ઞાન જ સર્વનુ કારણ જે જ્ઞાની પુરુષ અને તેની આગાને અનુસરવુ તેને આજ્ઞા આવે છે માટે, જેમ થને તેમ આત્મવૃત્તિ કરી તેને ઓઝા કરવાનુ પ્રયત્ન કરવુ, અને લીનિજ માનના પ્રતિવધધી ઉદામ થતુ જ જ કલ્યાણકારક છે-જમ જાણીજ છીજ.

મચત્ ૧૯૪૮

૨૫૪ *

લીનિક દરિય તમે અમે પ્રયત્નનુ, તો પછી મલીનિક દરિય કોષ પ્રયત્ન ?

આમા ધક છે, કે ઓક છે, વર્તો છે, કે અક્તો છે, જગત્તો કોડ જત્તા છે, કે જગત્ત.

સ્વતઃ છે, એ વગેરે ક્રમે કરીને સત્સંગે સમજવાયોગ્ય છે, એમ જાણીને પત્રવાંટે તે વિષે છાલ લખવામાં આવ્યું નથી.

સમ્યક્પ્રકારે જ્ઞાનીને વિષે અચંદ્ર વિશ્વાસ રાખવાનું ફલ નિશ્ચયે મુક્તપણ છે.

સંસારસંબંધી તમને જે જે ચિંતા છે, તે ચિંતા પ્રાયે અમને જાણવામાં છે, અને તે વિષે અમુક અમુક તમને વિકલ્પ રહે છે, તે પણ જાણીએ છીએ; તેમ જ પરમાર્થચિંતા પણ સત્સંગના વિયોગને લીધે રહે છે, તે પણ જાણીએ છીએ; વેય પ્રકારનો વિકલ્પ હોવાથી તમને આકુલ-બ્યાકુલપણ પ્રાપ્ત હોય એમાં પણ આશ્ચર્ય લાગતું નથી. અથવા અસંભવરૂપ લાગતું નથી. હવે એ વેય પ્રકારને માટે ચોક્કસ શસ્ત્રોમાં નીચે જે કંદ મનને વિષે છે તે, લખવાનું પ્રયત્ન કર્યું છે.

સંસારસંબંધી તમને જે ચિંતા છે તે, જેમ ઉદયમાં આવે તેમ વેદવી-સહન કરવી. એ ચિંતા થવાનું કારણ એવું કોઈ કર્મ નથી કે જે ટાલવા માટે જાની પુરુષને પ્રવૃત્તિ કરતાં વાથ ન આવે. જ્યારથી યથાર્થ બોધની ઉત્પત્તિ થઈ છે ત્યારથી. કોઈ પણ પ્રકારના સિદ્ધિયોગે કે વિદ્યાના યોગે સાંસારિક સાધન પોતાસંબંધી કે પરસંબંધી કરવાની પ્રતિજ્ઞા છે; અને એ પ્રતિજ્ઞામાં એક ફલ પણ મંદપણ આવ્યું હોય એમ હજુમુઘીમાં થયું છે એમ સાંભરતું નથી. તમારી ચિંતા જાણીએ છીએ. અને અમે તે ચિંતાનો કોઈ પણ ભાગ જેટલો વને તેટલો વેદ્યા ઇચ્છીએ છીએ, પણ એમ તો કોઈ કાલે વન્યું નથી, તે કેમ વને? અમને પણ ઉદયકાલ એવો વર્તે છે કે, હાલ રિદ્ધિયોગ હાથમાં નથી.

પ્રાણીમાત્ર પ્રાયે આહાર-પાણી પામી રહે છે. તો તમજેવા પ્રાણીના કુટુંબને માટે તેથી વિપર્યય પરિણામ આવે એવું જે ધારવું તે યોગ્ય જ નથી; કુટુંબની લાજ વારંવાર આડી આવી જે આકુલતા આપે છે, તે ગમે તો રાખીએ, અને ગમે તો ન રાખીએ તે વન સરવું છે, કેમકે જેમાં પોતાનું નિરુપાયપણ રહ્યું, તેમાં તો જે થાય તે યોગ્ય જ માનવું એ દષ્ટિ સમ્યક્ છે. જે લાગ્યું તે જણાવ્યું છે.

અમને જે નિર્વિકલ્પ નામની સમાધિ છે, તે તો આત્માની સ્વરૂપપરિણતિ વર્તતી હોવાને લીધે છે. આત્માના સ્વરૂપસંબંધી તો પ્રાયે નિર્વિકલ્પપણ જ રહેવાનું અમને સંભવિત છે. કારણ કે અન્યભાવને વિષે મુખ્યપણે અમારી પ્રવૃત્તિ જ નથી.

વ્રંધ, મોક્ષની યથાર્થ વ્યવસ્થા જે દર્શનને વિષે યથાર્થપણે કહેવામાં આવી છે, તે દર્શન, નિકટ મુક્તપણાનું કારણ છે, અને એ યથાર્થ વ્યવસ્થા કહેવાને યોગ્ય જો કોઈ અમે વિશેષપણે માનતા હોઈએ, તો તે શ્રી તીર્થંકરદેવ છે. અને એ જે શ્રી તીર્થંકરદેવનો અંતર આશય તે પ્રાયે મુખ્યપણે અત્યારે કોઈને વિષે આ ક્ષેત્રે હોય, તો તે અમે હોઈશું એમ અમને દૃઢ કરીને માસે છે, કારણ કે, જે અમારું અનુભવજ્ઞાન તેનું ફલ વીતરાગપણ છે, અને વીતરાગનું કહેલું જે શ્રુતજ્ઞાન તે પણ તે જ પરિણામનું કારણ લાગે છે; માટે અમે તેના અનુયાયિ ધરેલરા છીએ, -સાચા છીએ.

વન અને ઘર ૪ ઘણે કોઈ પ્રકારે અમને મમાન છે, તથાપિ વનમાં પૂર્ણ વીતરાગમાવને અર્થ રહેલું ઘણે રચિતર રાગે છે, સુરાની ઇચ્છા નથી, પણ વીતરાગપણની ઇચ્છા છે

જગન્ના કલ્યાણને અર્થે પુરુષાર્થ કરવાવિષે લક્ષ્યુ, તો તે પુરુષાર્થ કરવાની ઇચ્છા કોઈ પ્રકારે રહે પણ છે, તથાપિ ઉદયને અનુમતિને ચાલવું ૪ આત્માની સહજ દશા થઈ છે, અને તેનો ઉદયકાલ હાલ સમીપમા જણાતો નથી, તો તે ઉદેરી આળવાનુ થને ણવી દશા અમારી ૫થી

“માગી પાહો ગુજરાન ચલાવીશુ પણ રહેદ નહીં પામીશ, જ્ઞાનના અનત આદ આગઠ તે દુઃખ તૂળમાત્ર છે” આ માર્ગાર્થનુ જે વચન લક્ષ્યુ છે, તે વચનને અમારો નમસ્કાર હો, ણ્યુ જે વચન તે ધરી યોગ્યતા વિના નીચ્છલ્યુ તે સંમતિત નથી

“જીવ ૪ પુદ્ગલી પદાર્થ નથી, પુદ્ગલ નથી, તેમ પુદ્ગલનો આધાર નથી, તેના રગવાલો ૫થી, પોતાની સ્વરૂપમતા શિયાય જે અન્ય તેનો તે સ્વામી નથી, કારણ કે પરની પ્રેશ્વર્યતા સ્વરૂપનો વિષે હોય નહીં, વસ્તુત્વધર્મ જોતા તે કોઈ કાલે પણ પરસગી પણ નથી” ૪ પ્રમાણે સામાન્ય અર્થ “જીવ નવી પુગલી” ઘણે પદોતો છે

દુઃખ-સુખરૂપ કરમજલ જાગો, નિઘ્રય એક જાનદોરે;

ચેતનતા પરિણામ ન પૂઠે, ચેતન થઈ ચિત્તચ્છોરે

—આનંદધન, શાશ્વત્વસાધન

૨૫૫

ઘણુતરી આત્મામા એમ જ રહ્યા કરે છે કે, જ્યાસુધી આ વેપારપ્રસંગે કામજાન કરવું રહ્યા કરે, ત્યાસુધી ધર્મવધાદિ પ્રસંગે, અને ધર્મના જાણનારૂપે કોઈ પ્રકારે પ્રગટપણામા ૫ અનાય ૪ યયાયોગ્ય પ્રકાર છે વેપારપ્રસંગે રહેતા છતાં જેનો ભક્તિમાન રહ્યા કર્યો છે, તેનો પ્રસંગ પણ ણ્યા પ્રચારમા કરવો યોગ્ય છે કે જ્યાં આત્માને વિષે ઉપર જણાવેલો પ્રચાર રહ્યા કરે છે, તે પ્રધારને સાધ જ થાય

જિને કહેલાં મેર યોગે વિષે તથા અગ્રેજે કહેલ પૃથ્વીઆન્નિ સરખે સમાગમપ્રસંગમા વાતવિત કરશો અમારું મન ણ્યુ ઉદામ રહે છે, અને પ્રતિવધ ણ્યા પ્રચારનો રહે છે કે, તે ઉદામણુ સાથે ગુમ જેવું કરી, ૫ યાગી શકાય ણ્યા વેપારાદિ પ્રમગમા ઉપાધિજોગ વેળ્યા પડે છે;—જો કે વાન્નયપણે તો સમાધિપ્રત્યયી આત્મા છે

મઘનુ ૧૧૪૮

૨૫૬

મૂર્ચ ઉદય-અસ્તરૂપ છે, માત્ર હોસોને ચતુરમાત્રાથી ચહાર વન ત્યારે અમ્, અને ચતુ-મયાગને વિષે થી ત્યારે ઉદય ણમ માને છે, પણ મૂર્ચને વિષે તો ઉદયઅમ્ નથી તેમ જ

જ્ઞાની છે તે, બધા પ્રસંગને વિષે જેમ છે, તેમ છે; માત્ર પ્રસંગની મર્યાદા ઉપરાંત લોકોનું જ્ઞાન નથી, એટલે પોતાની જેવી તે પ્રસંગને વિષે દશા થઈ શકે તેવી દશા, જ્ઞાનીને વિષે કલ્પે છે; અને એ કલ્પના જ્ઞાનીનું પરમ એવું જે આત્મપણુ, પરિતોષપણુ, મુક્તપણુ, તે જીવને જણાવા દેતો નથી; એમ જાણવાયોગ્ય છે.

જે પ્રકારે પ્રારબ્ધનો ક્રમ ઉદય હોય, તે પ્રકારે હાલ તો વર્તીએ છીએ; અને એમ વર્તવું કોઈ પ્રકારે તો સુગમ માસે છે.

જોકે, અમારું ચિત્ત નેત્ર જેવું છે; નેત્રને વિષે બીજા અવયવની પેઠે એક રજકણ પળ સહન થઈ શકે નહીં. બીજા અવયવોરૂપ અન્ય ચિત્ત છે. તેને વિષે વાળીનું ઉઠવું, સમજાવવું આ કરવું, અથવા આ ન કરવું, એવી વિચારણા કરવી, તે માંડ માંડ વને છે. ઘણી ક્રિયા તો શૂન્યપણાની પેઠે વર્તે છે; આવી સ્થિતિ છતાં ઉપાધિજોગ તો ચલવાનપણે આરાધીએ છીએ; એ વેદનું ઓછું વિકટ લાગતું નથી, કારણ કે આંખની પાસે જમીનની રેતી ઉપડાવવાનું કાર્ય થવારૂપ થાય છે. તે જેમ દુઃખે-અત્યંત દુઃખે-થવું વિકટ છે, તેમ ચિત્તને ઉપાધિ તે પરિણામરૂપ થવા બરાબર છે. સુગમપણાએ સ્થિત ચિત્ત હોવાથી વેદનાને સમ્યક્પ્રકારે વેદે છે. અલંકાર સમાધિપણે વેદે છે. આ વાત લખવાનો આશય તો એમ છે જે આવા ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્યને વિષે આવો ઉપાધિજોગ વેદવાનો જે પ્રસંગ છે તે કેવો ગણવો? અને આ વધું જ્ઞા અર્થે કરવામાં આવે છે? જાણતાં છતાં તે મૂકી કેમ દેવામાં આવતો નથી? એ વધું વિચારવાયોગ્ય છે.

ઈશ્વરેચ્છા જેમ હશે તેમ થશે. વિકલ્પ કરવાથી શ્વેદ થાય; અને તે તો જ્યાંસુધી તેની ઇચ્છા હોય ત્યાંસુધી તે પ્રકારે જ પ્રવર્તે. સમ રહેવું યોગ્ય છે.

બીજી તો કંઈ સૃષ્ટિ નથી; કોઈ પ્રારબ્ધસૃષ્ટિ પળ નથી. સત્તારૂપ કોઈ પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલી ઉપાધિરૂપ સૃષ્ટિ તે તો અનુક્રમે સંવેદન કરવી છે. એક સત્સંગ-તમરૂપ સત્સંગ-ની સૃષ્ટિ વર્તે છે. રુચિમાત્ર સમાધાન પામી છે. એ આશ્ચર્યરૂપ વાત ક્યાં કહેવી? આશ્ચર્ય થાય છે. આ જે દેહ મળ્યો તે પૂર્વે કોઈવાર મળ્યો ન હોય તો, ભવિષ્યકાળે પ્રાપ્ત થવો નથી. ધન્યરૂપ-કૃતાર્થરૂપ-એવા જે અમે તેને વિષે આ ઉપાધિજોગ જોઈ લોકમાત્ર મૂલે એમાં આશ્ચર્ય નથી, અને પૂર્વે જો સત્પુરુષનું ઓઠલાણ પડતું નથી, તો તે આવા યોગના કારણથી છે. વધારે લખવું સૂઝતું નથી. નમસ્કાર પહોંચે.

સંવત્ ૧૯૪૮.

સમસ્તરૂપ શ્રી રાજચંદ્રના યથાયોગ.

વર્ષ ૨૬ મું.

૨૧૭

ઓછો પ્રમાદ ધરાનો ઉપયોગ ૪ જીરને માર્ગના ત્રિચારના સ્થિતિ કરાવે છે ૪ ઘાત કરી
કરી ત્રિચારી તે પ્રયજ ત્યા ત્રિયોગે પણ કોઈ પ્રકારે કરવું થટે છે, ૪ ઘાત મૂલયાગ્રોમ્ય નથી
મુર્ચ્છ, કાર્ત્તક વદ ૧, ૧૯૪૧

૨૫૮

પુનરજન્મ છે, જન્મ છે, ૪ માટે હુ અનુમરથી હા કહેવાનાં અચલ છુ” ૪ વાક્ય વૃષ
મરના કોઈ જોગતુ સ્મરણ થની વચ્ચે મિદ્ધ થયેલુ લસ્યુ છે પેને-પુનર્જન્મના માત્ર કર્યા
છે, તે પદાથને-કોઈ પ્રકારે જાણીને તે વાક્ય લસ્યાયુ છે

મુર્ચ્છ, નવેમ્બર ૧૬,

પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય

૨૫૯

સ્વરૂપ સદ્ગુણ છે જ્ઞાનીના ચરણસેનનિગા અનત કાલ્પમુખી પણ પ્રાપ્ત ન થાય છુ ત્રિકટ પણ છે
આત્મમયમને મમારી ૪ી ૪ થયારૂપ વીતરાગતાની પૂર્ણતા ઇચ્છી ૪ી

પોત્ર શુદ્ધ ૧૧, મથા ૧૯૪૧, મુર્ચ્છ

૨૬૦

૩

તમો સર્વ મુમુખુજાને નમ્રપદે વધાયોમ્ય પ્રાપ્ત થાય જ્ઞાનીપુરુષની સેવાના ઇચ્છારાગ ધરા
અને ૪ી, તથાપિ આ દુષમ કાઢને વિષે તો તેની પ્રાપ્તિ પરમ દુષમ દેવી ૪ી, અને તેથી
જ્ઞાનીપુરુષના આધ્યપને ત્રિંધ સ્થિર શુદ્ધિ છે જેમ, જ્યા મુમુખુજાને ત્રિંધ સર્ગગૃહન મહિમાયે
ગદ્ગદની પ્રાપ્તિ તે મહામાયરૂપ જાણી ૪ી, તથાપિ હાટ તો તેથી ત્રિપર્યય પ્રાગ્બોદય થત છે,
તથાપિ ઉદવાધીન સ્થિતિ છે, અને તે જ્યા પરિણામે હાટ થત છે કે, તમ મુમુખુજાના પદની
પદોષ માત્ર ત્રિલેખી અપાય છે મમે ને સ્થિતિના પણ અપરાધોમ્ય પરિણામ નથી

મુર્ચ્છ, જેનુઆરી ૨૫, ૧૩

૨૬૧.

કોઈ પળ જીવ પરમાર્થ પ્રત્યે માત્ર અંશપણે પળ પ્રાપ્ત થવાનાં કારણોને પ્રાપ્ત થાય એમ, નિષ્કારણ કરુણાશીલ એવા ઋપભાદિ તીર્થકરોણ પળ કર્યું છે, કારણ કે સત્પુરુષોના સંપ્રદાયની સનાતન એવી કરુણાવસ્થા હોય છે કે, સમયમાત્રના અનવકાશે આલો લોક આત્માવસ્થા-પ્રત્યે હો, સ્વરૂપપ્રત્યે હો, આત્મસમાધિપ્રત્યે હો; અન્ય અવસ્થાપ્રત્યે ન હો, અન્ય સ્વરૂપપ્રત્યે ન હો, અન્ય આધિપ્રત્યે ન હો; જે જ્ઞાનથી સ્વાત્મસ્થ પરિણામ હોય છે, તે જ્ઞાન સર્વ જીવો-પ્રત્યે પ્રગટ હો, અનવકાશપણે સર્વ જીવ તે જ્ઞાનપ્રત્યે રુચિપણે હો. એવો જ જેનો કરુણાશીલ સહજ સ્વભાવ છે, તે સંપ્રદાય સનાતન સત્પુરુષોનો છે. આપના અંતઃકરણમાં એવી કરુણા-વૃત્તિથી પ્રભાવ વિષેનો વિચાર વારંવાર આવ્યા કરે છે, અને આપના વિચારતું એક અંશ પળ ફળ પ્રાપ્ત થાય, અથવા તે ફળ પ્રાપ્ત થવાનું એક અંશ પળ કારણ ઉત્પન્ન થાય, તો આ પંચમકાલમાં તીર્થકરનો માર્ગ વહુ અંશે પ્રગટ થવા વરોવર છે, તથાપિ તેમ થવું સંભવિત નથી. એનો જે માર્ગ છે તે, હાલ તો પ્રવૃત્તિના ઉદયમાં છે, અને તે કારણ જ્યાંસુધી તેમને લક્ષ્યગત નહીં થાય ત્યાંસુધી વીજા ઉપાય તે પ્રતિબંધરૂપ છે,—નિ.સંશય પ્રતિબંધરૂપ છે. જીવ જો અજ્ઞાન-પરિણામી હોય, તો તે અજ્ઞાન નિયમિતપણે આરાધવાથી જેમ કલ્યાણ નથી, તેમ મોહરૂપ એવો એ માર્ગ—અથવા એવા એ લોકસંબંધી માર્ગ, તે માત્ર સંસાર છે: તે પછી ગમે તે આકારમાં મૂકો, તોપણ સંસાર છે. તે સંસારપરિણામથી રહિત કરવા અસંસારગત વાળીનો અસ્વછંદપરિણામે જ્યારે આધાર પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે સંસારનો આકાર નિરાકારતાને પ્રાપ્ત થતો જાય છે. વીજા પ્રતિબંધ તેમની દૃષ્ટિપ્રમાણે કર્યા કરે છે. તેમ જ જ્ઞાનીનાં વચન પળ તેની તે દૃષ્ટિ આરાધે તો કલ્યાણ-થવાયોગ્ય લાગતું નથી. માટે તમે ત્યાં એમ જણાવો કે તમે કોઈ કલ્યાણના કારણ નજીક થવાના ઉપાયની ઇચ્છા કરતા હો, તો તેના પ્રતિબંધ ઓછા થવાના ઉપાય કરો, અને નહીં તો કલ્યાણની તૃપ્તાનો ત્યાગ કરો. તમે એમ જાણતા હો કે, અને જેમ વર્તીએ છીએ તેમ કલ્યાણ છે,—માત્ર અવસ્થા થઈ ગઈ છે, તે જ માત્ર અકલ્યાણ છે એમ જાણતા હો, તો તે યથાર્થ નથી. વાસ્તવ્યપણે તમારું જે વર્તવું છે, તેથી કલ્યાણ ન્યારું છે, અને તે તો જ્યારે જ્યારે જે જે જીવને તેવો તેવો ભવસ્થિત્યાદિ સમીપજોગ હોય, ત્યારે ત્યારે તેને તે પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય છે. આજ્ઞા સમૂહને વિષે કલ્યાણ માની લેવા યોગ્ય નથી, અને એમ જો કલ્યાણ થતું હોય તો તેનું ફળ સંસારાર્થ છે, કારણ કે પૂર્વે એમ કરી જીવ, સંસારી રહ્યા કર્યો છે; માટે તે વિચાર તો જ્યારે જેને આચરવો હશે, ત્યારે આવશે. હાલ તમે તમારી રુચિ અનુસાર અથવા તમને જે ભાસે તે કલ્યાણ માની પ્રવર્તો છો તે વિષે, સહજ કોઈ જાતના માનની ઇચ્છા વગર, સ્વાર્થની ઇચ્છા વગર, તમારામાં કેશ ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા વગર મને જે કોઈ ચિત્તમાં લાગે છે તે જણાવું છું.

કલ્યાણ જે વાટે થાય છે, તે વાટનાં મુખ્ય વે કારણ જોવામાં આવે છે. એક તો જે સં-પ્રદાયમાં આત્માર્થે વધી અસંગપણાવાળી ક્રિયા હોય, અને નિરંતર જ્ઞાનદશા ઉપર જીવોનું ચિત્ત

હોય, તેમા અવશ્ય કલ્યાણ જમવાનો જોગ જાણી છીએ એમ ન હોય તો તે જોગનો સમજ થતો નથી, અથ તો લોકસજ્ઞાએ, ઓષસજ્ઞાએ, માનાર્થે, પૂજાર્થે, મતના મહત્વાર્થે, શ્રાવકાપ્તિના પોતાપણાર્થે, કે જના ધીજા કારણથી જપતપાપિ, વ્યાખ્યાનાદિ કરવાનું પ્રવર્તન થઈ ગયું છે તે આત્માર્થે કોઈ રીતે નથી, આત્માર્થના પ્રતિરૂપ છે, માટે જો તમે કઈ ઇચ્છા કરતા હો, તો તેનો ઉપાય કરવા માટે ધીજુ જે કારણ કહીએ છીએ તે અસંગપણથી સાધ્ય થયે કોઈ દિવસે પણ કલ્યાણ થયા સમજ છે અસંગપણુ ણટે આત્માર્થ શિવાયના સંગપ્રસંગમા પડવું નહીં, સમારના સગીના સગમા વાતચિતાદિ પ્રસંગ, શિષ્યાદિ કરવાના કારણે રાજનો નહીં શિષ્યાદિ કરવા સાથે મૃદુવાસી વેપરાહને ફેરવના નહીં 'દીક્ષા છે તો તારું કલ્યાણ ધશે,' એવા વાચ્ય તીર્થકરદેવ કહેતા નહોતા, તેનો હેતુ એક જો પણ હતો કે, એમ કહેવું જ પણ તેનો અભિપ્રાય હલકા થયા પહેલા તેને દીક્ષા આપવી છે, તે કલ્યાણ નથી જેમા તીર્થસ્થાને આવા વિચારથી વર્ત્યા છે, તેમા આપણે છ છ માસ દીક્ષા લેવાનો સપ્તેન જારી રાખી તેને શિષ્ય કરીએ છીએ, તે માત્ર શિષ્યાર્થે છે, આત્માર્થે નથી પુણક છે તે, જ્ઞાનના આરાધનને અર્થે, સર્વ પ્રકારના પોતાના મમત્વભારહિત રક્ષાય તો જ આત્માર્થ છે, નહીં તો મહાન્ પ્રતિનિધ છે તે પણ વિચારનાયોગ્ય છે આ ક્ષેત્ર આપણુ છે, અને તે ક્ષેત્ર જાહનના ચાતુર્મત્સ ત્યા રહેના માટે જે નિષ્કાર કરવામા આવે છે, તે ક્ષેત્રપ્રતિબંધ છે તીર્થસ્થર દેવ તો એમ કહે છે કે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી કાઢી અને માનથી જ ચારે પ્રતિનિધથી જો આત્માર્થ થતો હોય, અથવા નિર્ગમ થવાનું હોય, તો તે તીર્થકરદેવના માર્ગમા નહીં, પણ સંસારના માર્ગમા છે જ

મહા થ ૦)), પૃથ્વસ્પતશાન, ૧૯૪૯, મુબઈ

જી૦ રાધકદના પ્રણામ

૨૬૨

આત્માને વિભાવથી અનકાશિત કરવાને અર્થે, અને મ્યમાનમા અનવકાશપણે રહેવાને અર્થે કોઈ પણ મુશ્કેલી ઉપાય હોય, તો આત્મારામ જના જ્ઞાની પુરુષો નિષ્કામનુદ્વિધી ભક્તિયોગરૂપ સંગ છે તે સફળ થવાને અર્થે નિવૃત્તિજ્ઞેષ્ઠમા તેજો જોગ પ્રાપ્ત થયો જ કોઈ મોટા પુણ્યનો જોગ છે, અને તેજો પુણ્યજોગ ઘણા પ્રકારના અતરાયણાઓ પ્રાપ્તે આ જગતને વિષે દેખાય છે, માટે અને સમીપમા છીએ એમ યારનાર સંભારી જેમા આ સંસારનું ઉઠાસીનપણુ વહુ હોય તે, હાલ વાંચી વિચારો આત્મા કેવળ આત્માપણે વર્તે, એમ જે ચિંતનન રાગનું તે હલ છે,--શાહજા પરમાધરૂપ છે આ આમા પૂર્વે અનતજાહ બનીત કયે જાણ્યો નથી, તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે, તે જાણવાનું કાર્ય સર્વથી મિઠું છે, અથવા તો જાણનાના તથાક્રૂપ યોગો પરમ દુર્લભ છે જે રૂપે પોતે છે, તે રૂપનું નિરતર વિસ્મરણ ચાલ્યું આવે છે, જ વાત બહુ બહુ પ્રસારે વિચારનાયોગ્ય છે,--અને તેનો ઉપાય પણ બહુ પ્રકારે વિચારનાયોગ્ય છે

મુબઈ, કેન્દુભારી ૨૩, ૧૩

૨૬૩.

ૐ.

જેને વિષે પરમાર્થધર્મની પ્રાપ્તિનાં કારણો પ્રાપ્ત થવાં અત્યંત દુસમ થાય, તે કાલને તીર્થ- કરદેવે દુસમ કહ્યો છે, અને આ કાલને વિષે તે વાત સ્પષ્ટ દેખાય છે. સુગમમાં સુગમ એવો કલ્યાણનો ઉપાય તે, જીવને પ્રાપ્ત થવો આ કાલને વિષે અત્યંત દુષ્કર છે. ઇસુક્રિષ્ણ, સરલપણ, નિવૃત્તિ, સત્સંગઆદિ સાધનો આ કાલને વિષે પરમ દુર્લભ જાણી, પૂર્વના પુરુષોએ આ કાલને ‘હુંડાઅવસર્પિણી’ કાલ કહ્યો છે; અને તે વાત સ્પષ્ટ પળ છે. પ્રથમનાં ત્રણ સાધનોનો સંયોગ તો કશિત્ પણ પ્રાપ્ત થવો, વીજા અમુક કાલમાં સુગમ હતો, પરંતુ સત્સંગ તો સર્વ કાલમાં દુર્લભ જ દેખાય છે, તો પછી આ કાલને વિષે સત્સંગ સુલભ ક્યાંથી હોય ? પ્રથમનાં ત્રણ સાધન કોઈ રીતે આ કાલમાં જીવ પામે, તોપણ ધન્ય છે. કાલસંબંધી તીર્થકરવાળી સત્ય કરવાને અર્થે આવો ઉદય અમને વર્તે છે, અને તે સમાધિરૂપ વેદવાયોગ્ય છે.

ફા૦ શુદ્ધ ૧૪, ૧૯૪૯.

આત્મસ્વરૂપ.

૨૬૪.

ૐ.

—સમતા, રમતા, ઝરધતા, જ્ઞાયકતા, સુખભાસ;
વેદકતા, ચૈતન્યતા, એ સર્વ જીવ વિલાસ.

શ્રી તીર્થકર એમ કહે છે કે, આ જગત્માં આ ‘જીવ’ નામના પદાર્થને ગમે તે પ્રકારે કહ્યો હોય તે પ્રકાર તેની સ્થિતિમાં હો, તેને વિષે અમારું ઉદાસીનપણું છે; જે પ્રકારે નિરાવાધપણે તે ‘જીવ’ નામનો પદાર્થ અમે જાણ્યો છે, તે પ્રકારે કરી તે અમે પ્રગટ કહ્યો છે; જે લક્ષણે કહ્યો છે, તે સર્વ પ્રકારના વાધે કરી રહિત એવો કહ્યો છે; અમે તે આત્મા એવો જાણ્યો છે, જોયો છે, સ્પષ્ટ અનુભવ્યો છે;—પ્રગટ તે જ આત્મા છીએ. તે આત્મા ‘સમતા’ નામને લક્ષણે યુક્ત છે, વર્તમાન સમયે જે અસંખ્ય પ્રદેશાત્મક ચૈતન્યસ્થિતિ તે આત્માની છે તે, તે પહેલાનાં એક, બે, ત્રણ, ચાર, દશ, સંખ્યાત, અનંત, સમયે હતી, વર્તમાને છે, હવે પછીના કાલને વિષે પણ તે જ પ્રકારે તેની સ્થિતિ છે. કોઈ પણ કાલે તેનું અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મકપણું, ચૈતન્યપણું, અરૂપીપણું, એ આદિ સમસ્ત સ્વભાવ તે છૂટવા ઘટતા નથી; એવું જે ‘સમપણું’—‘સમતા’—તે જેનામાં લક્ષણ છે, તે ‘જીવ’ છે.

પશુ, પક્ષી, મનુષ્યાદિ દેહને વિષે, વૃક્ષાદિને વિષે, જે કંઈ રમણીયપણું જણાય છે, અથવા જેનાવડે તે સર્વ પ્રગટ સ્ફુર્તિવાલાં જણાય છે, પ્રગટ સુંદરપણા સમેત લાગે છે, તે—‘રમણીયપણું’

—‘મતા છે’—લક્ષણ જે, તે ‘જીવ’ નામનો પદાર્થ છે;—જેના વિચિત્રતાના નિના આત્મ જગત્ શત્રુત્વ સંભવે છે, એવું રમ્યપણુ જેને વિષે છે,—તે લક્ષણ જેને વિષે ઘટે—તે ‘જીવ’ છે

કોઈ પણ જાણનાર, ક્યારે પણ, કોઈ પણ પદાર્થને પોતાના અવિચિત્રતાના જાણે એમ, ઘનના યોગ્ય નથી, પ્રથમ પોતાનું વિચિત્રતાના ઘટે છે, અને કોઈ પણ પદાર્થનું ગ્રહણ, ત્યાગાદિ કે ઉદા સીત જ્ઞાન થયામાં પોતે જ કારણ છે, બીજા પદાર્થના અગીવારમાં,—તેના અલ્પમાત્ર પણ જ્ઞાનના પ્રથમ જે હોય, તો જ થઈ શકે, એવો સર્વથી પ્રથમ રહેનારો જે પદાર્થ, તે જીવ છે,—તેને ગૌણ કરીને પડેલે તેનાના કોઈ કદ પણ જાણનાર હજી, તો તે અવિચિત્રતા નથી, માત્ર તે જ મુશ્કેલી હોય, તો જ બીજું કદ જાણી શકાય, એવો જે પ્રગટ ‘ઉર્ધ્વતાધર્મ’ તે જેને વિષે છે, તે પદાર્થને શ્રી તીર્થંકર ‘જીવ’ કહે છે

પ્રગટ પદાર્થ જડ પદાર્થો, અને જીવ, તે જે કારણે કરી મિત્ર પડે છે, તે લક્ષણ જીવનો ‘જ્ઞાયકપણા’ નામનો ગુણ છે કોઈ પણ સમયે જ્ઞાયકરહિતપણે આ ‘જીવ પદાર્થ’ કોઈ પણ અનુભવી શકે નહીં, અને તે ‘જીવ’ નામના પદાર્થ શિયાય બીજા કોઈ પણ પદાર્થને વિષે જ્ઞાયકપણુ સંભવી શકે નહીં, એવું જે અત્યંત અનુભવનું કારણ ‘જ્ઞાયકતા’,—તે લક્ષણ જેના છે, તે પદાર્થ તીર્થંકરે ‘જીવ’ કહ્યો છે

શબ્દાત્ પાંચ વિષયસંગ્રહી અથવા સમાધિ આત્મિ જોગસંગ્રહી જે સ્થિતિમાં મુલ સમયે છે, તે મિત્ર મિત્ર કરી જોતા માત્ર હેવટે તે સવને વિષે મુલનું કારણ, એ જ એવો જ ‘જીવ પદાર્થ’ સમયે છે, તે મુલમાત્ર નામનું લક્ષણ, માટે, તીર્થંકરે ‘જીવ’નું કહ્યું છે, અને વ્યવહારદ્વયે તે નિદ્રાથી તે પ્રગટ જણાય છે જે નિદ્રાને વિષે બીજા મર્મ પદાર્થથી રહિતપણુ છે, ત્યાં પણ ‘હુ સુખી’ હું, એવું જે જ્ઞાન છે તે, બારી વખતે એવો જે ‘જીવ પદાર્થ’ તેનું છે, બીજું કોઈ ત્યા વિચિત્રતા નથી, અને મુલનું માત્રપણુ તો અત્યંત સ્પષ્ટ છે, તે જેનેથી માટે છે તે,—તે લક્ષણ—‘જીવ’ નામના પદાર્થ શિયાય બીજે ક્યાય જોયું નથી

આ મોહ છે, આ મીઠું છે, આ સારું છે, આ તારૂં છે, હુ આ સ્થિતિમાં છું, ટાંચે ટાંચે છું, તાપ પડે છે, દુઃખી છું, દુઃખ અનુભવું છું, એવું જે સ્પષ્ટ જ્ઞાન—વેદનજ્ઞાન—અનુભવજ્ઞાન—અનુભવપણુ—તે જો કોઈમાં પણ હોય, તો તે આ ‘જીવપદ’ ને વિષે છે, અથવા તે જેનું લક્ષણ હોય છે, તે પદાર્થ ‘જીવ’ હોય છે;—એ જ તીર્થંકરાદિનો અનુભવ છે

‘સ્પષ્ટ પ્રકાશપણુ’,—આત્મ અનત કોટી તેજસ્વી ટીપક, મણી, ચંદ્ર, સૂર્યાદિની કાતિ જેના પ્રકાશના પ્રગટવા સમર્થ નથી, અર્થાત્ તે સર્વ પોતપોતાને જણાતા અથવા જાણના યોગ્ય નથી, જે પદાર્થના પ્રકાશને વિષે ચૈતન્યપણાથી તે પદાર્થો જાણ્યા જાય છે, તે પદાર્થ પ્રકાશ પામે છે, સ્પષ્ટ માટે છે, તે પદાર્થ જે કોઈ છે તે, જીવ છે, અથવા તે લક્ષણ—સ્પષ્ટ પ્રકાશ માત્ર અવલંબી એવું નિરાશાપ્રકાશમાત્ર ચૈતન્ય—તે ‘જીવ’નું તે ‘જીવ’ પ્રત્યે ઉપયોગ વાળતા પ્રગટ—પ્રગટપણે—દેશાય છે

ए जे लक्षणो कहां ते, फरी फरी विचारी 'जीव' निरावाधपणे जाण्यो जाय छे. जे जाणवाधी 'जीव' जाण्यो छे ते लक्षणो, ए प्रकारे तीर्थंकरादि कहां छे.

चैत्र शुद १, १९४९.

૨૬૫.

उपाधिनो जोग विशेष रहेछे. जेम जेम निवृत्तिना जोगनी विशेष इच्छा थई आवेछे, तेम तेम उपाधिनी प्राप्तिनो जोग विशेष देखाय छे. चारे बाजुथी-उपाधिनो भीडो छे. कोइ एवी बाजु अत्यारे जणाती नथी के अत्यारे ज एमांथी छूटी चाल्या जवुं होय तो कोइनो अपराध कर्यो न गणाय. छूटवा जतां कोइना मुख्य अपराधमां आवी जवानो स्पष्ट संभव देखाय छे; अने आ वर्तमान अवस्था उपाधिरहितपण्णने अत्यंत योग्य छे. प्रारब्धनी व्यवस्था एवी प्रबन्ध करी हशे.

१९४९, चैत्र शुद ५, गुरु.

ल० रायचंदना प्रणाम.

૨૬૬.

आरंभ, परिग्रह, असत्संग आदि कल्याणने प्रतिबंध करनारां कारणोनो जेम बने तेम ओछो परिचय थाय, तथा तेमां उदासीनता प्राप्त थाय, ते विचार हाल मुख्यपणे राखवायोग्य छे.

१९४९ ना चैत्र शुद ९, मुंवर.

૨૬૭.

सर्व परमार्थना साधनमां परम साधन ते सत्संग छे;—सत्पुरुषना चरण समीपनो निवास छे. बधा कालमां तेनुं दुर्लभपणु छे, अने आवा विषमकालमां तेनुं अत्यंत दुर्लभपणु ज्ञानी—पुरुषोए जाण्युं छे.

ज्ञानीपुरुषोनी प्रवृत्ति, प्रवृत्ति जेवो होती नथी; उना पाणीने विषे जेम अग्निपणानो मुख्य गुण कही शकातो नथी तेम, ज्ञानीनी प्रवृत्ति छे, तथापि ज्ञानीपुरुष पण निवृत्तिने कोइ प्रकारे पण इच्छे छे. पूर्वे आराधन करेलां एवां निवृत्तिनां क्षेत्रो, वन, उपवन, जोग, समाधि अने सत्संगादि ज्ञानीपुरुषने प्रवृत्तिमां वेठां वारंवार सांभरी आवे छे. तथापि उदयप्राप्त प्रारब्धने ज्ञानी अनुसरे छे. सत्संगनी रुची रहे छे; तेनो लक्ष रहे छे; पण ते वखत अत्र वखत नियमित नथी.

कल्याणने विषे प्रतिबंधरूप जे जे कारणो छे, ते जीवे वारंवार विचारवां घटे छे; ते ते कारणोने वारंवार विचारी मटाडवां घटे छे; अने ए मार्गने अनुसर्था विना कल्याणनी प्राप्ति घटती नथी. मळ, विक्षेप अने अज्ञान ए, अनादिना जीवना त्रण दोष छे. ज्ञानी पुरुषोनां वचननी

પ્રાપ્તિ થયે, તેનો યથાયોગ્ય વિચાર થયાથી, અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ હોય છે, તે અજ્ઞાનની સતતિ યજ્ઞ વાન દોરાથી તેનો રોધ થવાને અર્થ—અને જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનોનો યથાયોગ્ય વિચાર થવાને અર્થ, મઠ્ર અને વિશેષ મટાદટ્ટા ઘટે છે મરઢપણુ, ક્ષમા, પોતાના દોષનુ જોવુ, અત્યારમ, અત્ય પરિગ્રહ ં આદિ મઢ મળવાના સાધન છે જ્ઞાનીપુરુષની અત્યત મત્તિ, તે વિશેષ મટરાનુ સાધન છે

જ્ઞાનીપુરુષના મમાગમનો અતરાય રહેતો હોય, તે તે પ્રસંગમા વારવાર તે જ્ઞાનીપુરુષની ણ્મા, ચેષ્ટા અને વચનો સમારવા, નિરપરાં અને વિચારાયોગ્ય છે ઘલી તે મમાગમના અત રાયમા,—પ્રવૃત્તિના પ્રસંગોમા—અત્યત સાધવાનપણુ રાપ્તુ ઘટે છે, કારણ કે ંક તો મમાગમનુ ઘટ નથી, અને ઘીજો અનાતિ અન્યામ છે જેનો, ંવી સહજાત્માર પ્રવૃત્તિ છે, જેથી જીવ આ નરણપ્રાપ્ત હોય છે ઘરનુ, જ્ઞાનિનુ, કે ઘીજા તેનાં કામોનુ કારણ પઢ્યે ંગતીન માને, પ્રતિ ઘધનપ જાણી, પ્રવર્તન ઘટે છે તે કારણોને મુખ્ય કરી કોઈ પ્રવર્તન કરતુ ઘટનુ નથી, ંો ંમ ઘયા વિના પ્રવૃત્તિનો અવગ્રાહ પ્રાપ્ત થાય નહીં

આત્માને મિત્ર મિત્ર પ્રજ્ઞારની કલ્પનાવહે વિચારામા લોચમજ્ઞા, ંોધમજ્ઞા અને અમત્સગ ં કારણો છે;—તે કારણોમા ંગતીન ઘયાવિના, નિમત્ત ંવી લોચમજ્ઞાથી જપતપાદિ નિયામા સાક્ષાત્ મોક્ષ નથી,—પરપરા મોષ નથી,—ંમ માન્યાવિના, નિમત્ત ંવા અમત્સાજ્ઞ અને અસદ્ગુર જે આત્મમ્વરૂપને આવરણના મુખ્ય કારણો છે તેને, માક્ષાત્ આત્મઘાતી જાખ્યાવિના જીરને જીરના મ્વરૂપનો નિશ્ચય ઘવો ઘદુ દુર્લભ છે;—અત્યત દુર્લભ છે જ્ઞાનીપુરુષના પ્રગટ આત્મમ્વરૂપને કહેતા ંવા ઘચતો ંણ તે કારણોને લીધે જીવો સ્વરૂપનો વિચાર કરવાને ઘઢજાન ઘતા નથી હવે ંવો નિશ્ચય કરતો ઘટે છે કે, જેને આત્મમ્વરૂપ પ્રાપ્ત છે, પ્રગટ છે, તે પુરુષવિના ઘીજો કોઈ ને આત્મમ્વરૂપ ઘયાર્ય કહેના ંોગ્ય નથી, અને તે પુરુષથી આત્મા જાખ્યાવિના ઘીજો કોઈ કલ્યાણનો ંપાય નથી તે પુરુષથી આત્મા જાખ્યાવિના આમા જાખ્તો છે ંવી કલ્પના, મુમુષુ જીને તર્પણ ત્યાગ કરવી ઘટે છે તે આત્મારૂપ પુરુષના સમગની નિરતર કામના રાપ્તી, ંદા સીનપણે લોચધર્મમવધી અને કર્મમવધી પરિણામે ંટ્ટી શકાય ંવી રીતે જ્યરહાર ઘરતો, ને જ્યરહાર કર્યામા જીરને પોતાના મહત્તાદિની ંચ્છા હોય, તે જ્યરહાર કરવા ઘથાયોગ્ય નથી

અમારા સમાગમનો હાલ અતગય જાણી તિરાગતાને પ્રાપ્ત ઘવ્વાય છે, તથાપિ તેમ કરવાને વિષે ંશ્ચરેચ્છા જાણી, સમાગમની કામના રાપ્તી, પરસ્પર મુમુષુમાદ્બોનો સમાગમ ઘને તેટલો ઘરતો જેટલુ ઘને તેટલુ પ્રવૃત્તિમાથી વિરતપણુ રાપ્તુ, સત્પુરુષનાં ઘરિત્રો, અને માર્ગાનુમારી (મુદરત્તમ, પ્રીતમ, અત્તા, ઘચીંગ આદિ) જીરોનાં ઘચનો, અને જેનો ંદેશ આમાને મુખ્ય કહેવાવિષે છે, ંગા ઘયોનો પરિચય રાપ્તો, અને ં મી સાધનોમા મુખ્ય સાધન ંવો શ્રી રાતુ ંવો મમાગમ મણતો

અમારા મમાગમનો ંનરાય જાણી, રિત્તને પ્રમાદનો અવગ્રાહ આપતો ંોગ્ય ંદી, પરમ્પર મુમુષુમાદ્બોનો સમાગમ અવ્યવસ્થિત ઘયા રેતો ંોગ્ય ંદી, નિવૃત્તિના ક્ષેત્રો પ્રમા મ્વન ઘયા

દેવો યોગ્ય નહીં; કામના પ્રવૃત્તિપૂર્વક યોગ્ય નહીં; એમ વિચારી જેમ વને તેમ અગ્રમત્તતાને. પરસ્પરના સમાગમને, નિવૃત્તિના ક્ષેત્રને અને પ્રવૃત્તિના ઉદ્દામીનપણાને આરાધવાં. જે પ્રવૃત્તિ અગ્ર ઉદયમાં છે, તે વીજે દ્વારેથી ચાલ્યા જતાં પળ ન છોડી શકાય છતાં; વેદવાયોગ્ય છે; માટે તેને અનુમતી છીએ, તથાપિ અવ્યાવાધ સ્થિતિને વિષે જેવું ને તેવું ન્યાય છે.

આજે આ આટલું પતું લક્ષીએ છીએ. તે સૌ તમ સર્વ જિજ્ઞાસુભાદ્રાના વારંવાર વિચારવાંને અર્થે લેવાયાં છે. ચિત્ત એવા ઉદયચાલું ક્યારેક વર્તે છે. આજે તેવો અનુક્રમે ઉદય થવાથી ને ઉદય પ્રમાણે લલ્લું છે. અમે સત્સંગની તથા નિવૃત્તિની કામના રાક્ષીએ છીએ. તો પછી તમ સર્વને એ રાક્ષવો ઘટે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. અમે અલ્પારંભને, અલ્પ પરિગ્રહને, વ્યવહારમાં વેદ પ્રારબ્ધનિવૃત્તિરૂપે ઇચ્છીએ છીએ, તો પછી તમારે તેમ વર્તવું ઘટે એમાં કંઈ સંશય કર્તવ્ય નથી. અત્યારે સમાગમ થવાના જોગનો નિયમિત વસ્તુ લક્ષી શકાય એમ મૂકવું નથી. એ જ વિનંતી.

મુંબઈ, માર્ચ ૨૬, ૧૩.

૨૬૮.†

—ધાર તરવારની સોહલી, દોહલી, ચૌદમા જિનતળી ચરણસેવા:

ધારપર નાચતા દેશ વાજીગરા, સેવના—ધારપર રહે ન દેના.

—આનંદધન, અનંતજિનહારન.

એવું માર્ગનું અત્યંત દુષ્કરપણ શા કારણે કાળું? તે વિચારવાયોગ્ય છે.

ચૈત્ર વદ ૧, રવિ. ૧૯૪૯, મુંબઈ.

આન્નપ્રણાન.

૨૬૯.

સંસારસંબંધી કારણના પદાર્થોની પ્રાપ્તિ સુલભપણે નિરંતર પ્રાપ્ત થયા કરે, અને વંધન ન થાય એવા કોઈ પુરુષ હોય, તો તે તીર્થંકર કે તીર્થંકર જેવા જાણીએ છીએ. પણ પ્રાપ્તિ એવો સુલભ પ્રાપ્તિના જોગથી જીવને અલ્પકાળમાં સંસાર પ્રત્યેથી અત્યંત એવો વૈરાગ્ય થતો નથી. અને સ્પષ્ટ આત્મજ્ઞાન ઉદય થતું નથી એમ જાણી, જે કંઈ તે સુલભ પ્રાપ્તિને હાનિ કરનારા જોગ વને છે તે, ઉપકારક જાણી. મુલ્કે રહેવાયોગ્ય છે.

ચૈત્ર વદ ૧, રવિ ૧૯૪૯, મુંબઈ.

૨૭૦.

ચારિત્ર—(શ્રી જિનના અભિપ્રાયમાં શું છે? તે વિચારી સમસ્થાન થવું)—દશાસંબંધી અનુપ્રજ્ઞા કરવાથી જીવમાં સ્વસ્થતા ઉત્પન્ન થાય છે. વિચારે કરી ઉત્પન્ન થયેલી ચારિત્રપરિણામસ્વભાવરૂપ સ્વસ્થતા વિના જ્ઞાન અફલ છે, એવો જિનનો અભિમત તે અવ્યાવાધ સત્ય છે. તે સંબંધી

અનુપ્રેક્ષા ઘણીવાર રચ્યા છતાં, ચતુરક પરિણતિનો હેતુ ઈવો ઉપાધિયોગ તીવ્ર સ્વરૂપ હોવાથી ચિત્તમા ઘણું કરી શ્વેદ જોવા રહે છે, અને તે શ્વેદથી ગિચ્છિતા સ્વપ્ન થઈ વિશેષ વળાવવાનું પડે શકવું નથી ઘાસી કઠ જણાવના ત્રિપે તો ચિત્તમા ઘણીવાર રહે છે એ જ નિવૃત્તિ

ચૈત્ર વદ ૧૪, શુક્ર, ૧૯૪૯

૨૭૧

સંસારીયણે વમતા વદ ચિત્તિય વર્તીય તો માર ઈમ કળાપિ માસે, તોપણ તે વર્તવાનું પ્રારબ્ધાધીન છે પોદ પ્રસારવું કદ રાગ, ટ્રેપ કે અજ્ઞાનના કારણથી જે ન થતું હોય, તેનું કારણ સ્વયં જણાય છે

જઠમા સ્વામાયિક નીતક્રપણુ છે, પણ સૂર્યાદિના તાપને યોગે સ્વપ્નપણાને તે મજનું લેવાય છે, તે તાપનો યોગ મન્યોથી તે જ જઠ શીતક્ર જણાય છે, વચ્ચે શીતક્રપણાથી રહિત તે જઠ વળાય છે તે, તાપના યોગથી છે, ઈમ આ પ્રવૃત્તિજોગ અમને છે પણ અમારો તે પ્રવૃત્તિ વિષે જાલ તો વેદ્યા શિષ્યાય અન્ય ઉપાય નથી

ચૈત્ર વદ ૦)), ૪૯ સુવર્દ

૨૭૨

શ્રી મહાધાર્મણે ગૌતમાદિ મુનિજન ઈમ પૂછતા હતા કે, હે પૂજ્ય 'માદ્વાજ', 'શ્રમણ', 'મિત્રુ' અને 'નિર્મય' એ ચાર શબ્દોનો અર્થ શો છે તે, અમને કહો તે અર્થ સ્વાર પડી શ્રી તીર્થંકર વિભારથી કહેતા હતા ઘણા પ્રસારની વીતરાગ અસ્થાઓ તે ચારની અનુગ્રમે વિશેષથી વિશેષ કરી કહેતા હતા, અને ઈમ તે શબ્દોનો અર્થ ગિયો ધારતા હતા નિર્મયની ઘણી વચ્ચાઓ કહેતા ઈય 'આત્મવાદ પ્રામ' ઈવો ગ્રન્થ તે નિર્મયનો તીર્થંકર કરતા હતા ટીસારાર શીલગાથાર્થ તે "આત્મવાદ પ્રામ" શબ્દનો અર્થ ઈમ કહેતા હતા કે, 'ઉપયોગ છે સ્મરણ જેનું, અર્મસ્વ પ્રદેશો, સર્વોપ વિસ્તારનું માર્ગન, પોતાના કરેલા કર્મોનો મોક્ષ, વ્યવસ્થાપ કરી દ્રવ્યપચાયકરૂપ, નિત્યા તિલાદિ અર્નત ધર્માત્મક ઈવા આત્માને જાણનાર"

ધૈરામ્ય વદ ૯, ૧૯૪૯, સુવર્દ

૨૭૩

પ્રદેશો પ્રદેશથી જીવના ઉપયોગને આરંભક ઈવા આ મનારને વિષે ઈય સમય માત્ર પણ અવકાશ લેવાની જ્ઞાનપુરુષો હા વધી નથી, કેવલ તે વિષે નસાર વચ્ચો છે તે આકર્ષણથી ઉપયોગ જો અવકાશ પામે, તો તે જ મમયે તે આમાપણે ધાય છે તે જ મમયે આત્માને વિષે

તે ઉપયોગ અનન્ય થાય છે; એ આદિ જે અનુભવવાર્તા તે, જીવને સત્સંગના દૃઢ નિશ્ચયવિના પ્રાપ્ત થવી અત્યંત વિકટ છે. તે સત્સંગ નિશ્ચયપણે જાણ્યો છે. એવા પુરુષને તે સત્સંગનો યોગ રહેવો એ, દુપમકાઢને વિષે અત્યંત વિકટ છે.

(૧૧૪૯, વૈશાખ વદ ૦)), સોમ, મુંબઈ.

૨૭૪.

હાલ તે તરફ થયેલા શ્રાવકો વગેરેના સમાગમસંબંધીની વિગત ટાંચી છે; તે પ્રસંગમાં રુચિ કે અરુચિ ઉદય આવી નહીં. તે શ્રેયવાહું કારણ; તેને અનુસરી નિરંતર પ્રવર્તન કરવાનો પરિચય કરવો યોગ્ય છે, અને તે અસત્સંગનો પરિચય જેમ ઓછો પડે તેમ તેની અનુકંપા દૃઢી રહેવું યોગ્ય છે. જેમ વને તેમ સત્સંગના જોગને દૃઢવો, અને પોતાના દોષને જોવા યોગ્ય છે.

મુંબઈ, મે ૨૬, ૧૩.

૨૭૫.

—જીવ તું શીદને શોચના ધરે, કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે.

—જીવ તું શીદ શોચના ધરે, કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે.

પૂર્વે જ્ઞાનીપુરુષો થઈ ગયા છે, તે જ્ઞાનીમાં ઘણા જ્ઞાનીપુરુષો સિદ્ધિજોગવાળા થઈ ગયા છે. એવું જે લોકકથન છે તે, સાચું છે કે ઓટું એમ, આપનું પ્રશ્ન છે, અને સાચું સંભવે છે એમ. આપનો અભિપ્રાય છે; સાક્ષાત્ જોવામાં આવતું નથી એ, વિચારરૂપ જિજ્ઞાસા છે.

કેટલાક માર્ગાનુસારીપુરુષો, અને અજ્ઞાન યોગીપુરુષોને વિષે પણ સિદ્ધિજોગ હોય છે. ઘણું કરી તેમના ચિત્તના અત્યંત સરલપણાથી, અથવા સિદ્ધિજોગાદિને અજ્ઞાનજોગે સ્ફુરણા આપવાથી તે પ્રવર્તે છે.

સમ્યક્દષ્ટિપુરુષો, કે જેનો ચોથે ગુણઠાણે સંભવ છે, તેવા જ્ઞાનીપુરુષોને વિષે ક્ષતિ સિદ્ધિ હોય છે, અને ક્ષતિ સિદ્ધિ હોતી નથી. જેને વિષે હોય છે, તેને તે સ્ફુરણાવિષે પ્રાયે દૃઢ થતી નથી, અને ઘણું કરી જ્યારે દૃઢ થાય છે ત્યારે, જીવ પ્રમાદવશપણે હોય તો, થાય છે; અને જો તેવી દૃઢ થઈ તો, સમ્યક્ત્વથી પડવાપણ તેને ઘટે છે. પ્રાયે પાંચમે, છઠ્ઠે ગુણઠાણે પણ ઉત્તરોત્તર સિદ્ધિજોગનો વિશેષ સંભવ થતો જાય છે; અને ત્યાં પણ જો પ્રમાદાદિ જોગે સિદ્ધિમાં જીવ પ્રવર્તે તો, પ્રથમ ગુણઠાણે વિષે સ્થિતિ થવી સંભવે છે. સાતમે ગુણઠાણે, આઠમે ગુણઠાણે. નવમે, દશમે ઘણું કરી પ્રમાદનો અવકાશ ઓછો છે; અગિયારમે ગુણઠાણે સિદ્ધિજોગનો લોભ સંભવતો જાણી, પ્રથમ ગુણઠાણે સ્થિતિ હોવી સંભવે છે. વાકી જેટલાં સમ્યક્ત્વનાં સ્થાનક છે. અને જ્યાંસુધી સમ્યક્પરિણામી આત્મા છે ત્યાંસુધી, તે એકે જોગને વિષે જીવને પ્રવૃત્તિ ત્રિકાળે સંભવતી નથી.

જે સમ્યક્ જ્ઞાનીપુરુષોથી મિદ્ધિજોગના ચમત્કારો લોકોએ જાણ્યા છે, તે તે જ્ઞાનીપુરુષના કરોટાં સમત્વતા નથી, મ્યમાયે કરી તે મિદ્ધિજોગ પરિણામ પામ્યા હોય છે. વીજા કોઈ કારણથી જ્ઞાનીપુરુષને રિપે તે જોગ વલ્લો જતો નથી.

માર્ગાનુમાર્ગી કે સમ્યક્દષ્ટિપુરુષના અત્યંત સરલ પરિણામથી તેમના વચનાનુમાર કેટલીકજાર બને છે. અજ્ઞાનપૂર્વક જેનો યોગ છે, તેના તે આચરણના ઉદયે અજ્ઞાન સ્ફુરે, તે સિદ્ધિજોગ અલ્પકાળે પડે છે. જ્ઞાનીપુરુષથી તો માત્ર સ્વાભાવિક સ્ફુર્ય જ પડે છે, અન્ય પ્રસ્ારે નહીં. જે જ્ઞાનીથી મ્યામાવિક સિદ્ધિજોગ પરિણામ હોય છે, તે જ્ઞાનીપુરુષ અમે જે કહીએ છીએ તેના, અને તે આદિ વીજા ઘણા પ્રસારના ચારિત્રને પ્રતિચયક કારણોથી મુક્ત હોય છે, જે જે કારણે આત્માનુ ષેષ્ય વિશેષ સ્ફુરિત થઈ, મનાદિ જોગમાં સિદ્ધિના સ્વાભાવિક પરિણામને પામે છે. જ્ઞાનિ એમ પણ જાણીએ છીએ કે, કોઈ પ્રસંગે જ્ઞાનીપુરુષે પણ સિદ્ધિજોગ પરિણામ કયો હોય છે, તથાપિ તે કારણ અત્યંત યલ્લગન હોય છે, અને તે પણ સપૂર્ણ જ્ઞાનદશાનુ કાર્ય નથી. અમે આ જે લલ્લુ છે, તે વહુ નિરાવાધી સમજાશે.

અમારા રિપે માર્ગાનુસારીપણુ કહેલુ ઘટનુ નથી અજ્ઞાન યોગીપણુ તો આ વેદ ધર્મો ત્યારથી જ નહીં હોય એમ, જણાય છે. સમ્યક્દષ્ટિપણુ તો જરૂર સમયે છે. કોઈ પ્રકારનો મિદ્ધિજોગ અમે ક્યારે પણ સાધવાનો આશી જાંગ્યીમા અલ્પ પણ નિષ્કાર કયા સામરતો નથી, ણ્ટલે સાધને કરી તેવો જોગ પ્રગત્યો હોય ઇલુ, જણાતુ નથી, આત્માના વિગુદ્ધપણાને કારણે જો કદ તેનુ ષેષ્ય હોય, તો તેનુ નહીંહોનાપણુ કહી શકાતુ નથી, તે ષેષ્ય કેટલેક અંશે સમયે છે, તથાપિ આ પણ લલ્લતી યલ્લત ણ ષેષ્યની સ્થિતિ થઈ છે, નહીંતો ઘણા કાલ થયાં તેમ થનુ સ્મરણમાં નથી, તો પડી તે સ્ફુરિત કરના રિપેની દષ્ટા ક્યારેય થઈ હોય એમ કરી શકાય નહા, ણ સ્પટ વાર્તા છે. સમે, અમે કદ દુહી નથી, જે દુહ છે તે, રામના ચૌન વર્ષના દુહનો ણક દિનમ પણ નથી, પાડના તેર રપના દુહની ણક ઘડી નથી, ઓ ગજપુત્રમારના ધ્યાનની ણક યલ્લ નથી, તો પડી અમને ણ અત્યંત કારણ ક્યારેય જણાલુ સમયનુ નથી, સમે શોચ કરવા યોગ્ય નથી. માત્ર જે થાય તે જોયા કરલુ, ણયો નિશ્ચય રામચરાનો નિરાર કરો, ઉપયોગ કરો, અને સાધી રહો ણ જ ઉપેશ છે.

સં ૧૯૪૯ ના જેઠ ગુ ૧૫, ઓમે, સુવર્ધથી

નમસ્કાર પદ્મોજ

૨૭૬

ગદ શાલ્તા માર્ગશીર્ષ માસમા અત્રે આવનુ થનુ ત્યારથી, ઉત્તરોત્તર ઉપાધિજોગ નિરોધાસાર થતો આથો છે, અને જણું કરીને ઉપાધિયોગ નિરોધાકાર પ્રસારે કરી ઉપયોગથી વેત્રો પડ્યો છે. આ કાજ સમાપ્તે કરી તીર્થંકરાદિપ દુસમ વલ્લો છે. તેમા નિરોધ કરી પ્રયોગે આપણને

યોગ્ય થયેલાં એવાં, આવાં ક્ષેત્રો વિષે તે કાઠ વલ્લવાનપણે વર્તે છે. લોકોની આત્મપ્રત્યયયોગ્ય બુદ્ધિ અત્યંત હળાઈજવાયોગ્ય થઈ છે. એવા સર્વ પ્રકારના દુસમયોગને વિષે વ્યવહાર કરતાં પરમાર્થનું વિસરવું અત્યંત સુલભ છે, અને પરમાર્થનું અવિસરવું અત્યંત અત્યંત દુર્લભ છે. આનંદ-ઘનજીએ ચૌદમા જિનના સ્તવને વિષે કહ્યું છે તેમાં, આત્મા ક્ષેત્રનું દુસમયપણુ ઇટલી વિશેષતા છે, અને આનંદઘનજીના કાઠ કરતાં વર્તમાનકાઠ વિશેષ દુસમયપરિણામી વર્તે છે; તેમાં જો કોઈ આત્મપ્રત્યયી પુરુષને વચવાયોગ્ય ઉપાય હોય, તો તે એક માત્ર નિરંતર અવિચ્છિન્ન ધારાએ સત્સંગનું ઉપાસવું એ જ, જણાય છે.

પ્રાયે સર્વ કામના પ્રત્યે ઉદાસીનપણુ છે, એવા અમને પણ આ સર્વ વ્યવહાર અને કાલાદિ ગલ્લકાં ખાતો ખાતો સંસારસમુદ્ર માંડ તરવા દેછે, તથા સમયે સમયે તે પરિશ્રમનો અત્યંત પ્રસ્વેદ ઉત્પન્ન થયા કરે છે, અને ઉતાપ ઉત્પન્ન થઈ સત્સંગરૂપ જલની તૃપ્તા અત્યંતપણે રહ્યા કરે છે; અને એ જ દુઃખ લાગ્યા કરે છે.

એમ છતાં પણ, આવો વ્યવહાર ભજતાં દ્વેષપરિણામ તે પ્રત્યે કરવા યોગ્ય નથી, એવો જે સર્વ-જ્ઞાની-અભિપ્રાય તે, તે વ્યવહાર પ્રાયે સમતાપણે કરાવે છે. આત્મા તેને વિષે જાણે કંઈ કરતો નથી, એમ લાગ્યા કરે છે.

આ જે ઉપાધિ ઉદયવર્તી છે, તે સર્વ પ્રકારે કષ્ટરૂપ છે, એમ પણ વિચારતાં લાગતું નથી. પૂર્વોપાર્જિત પ્રારબ્ધ જેવડે શાંત થાય છે, તે ઉપાધિપરિણામે આત્મપ્રત્યયી કહેવા યોગ્ય છે.

મનમાં એમને એમ રહ્યા કરે છે કે, અલ્પકાલમાં આ ઉપાધિયોગ મટી વાહ્યાભ્યંતર નિર્ગ્રંથતા પ્રાપ્ત થાય તો, વધારે યોગ્ય છે, તથાપિ તે વાત અલ્પકાલમાં બને એવું સૂજતું નથી, અને જ્યાં-સુધી તેમ ન થાય ત્યાંસુધી, તે ચિંતના મદવી સંભવતી નથી.

બીજો વધો વ્યવહાર વર્તમાનમાં જ મૂકી દીધો હોય, તો તે બને એવું છે. જે ત્રણ ઉદયવ્યવહાર એવા છે કે, જે ભોગવ્યે જ નિવૃત્ત થાય એવા છે; અને કષ્ટે પણ તે વિશેષ કાઠની સ્થિતિ-માંથી અલ્પકાલમાં વેદી શકાય નહીં એવા છે; અને તે કારણે કરી મૂર્ખની પેટે આ વ્યવહાર ભજ્યા કરીએ છીએ.

કોઈ દ્રવ્યમાં, કોઈ ક્ષેત્રમાં, કોઈ કાલમાં, કોઈ ભાવમાં સ્થિતિ થાય એવો પ્રસંગ જાણે ક્યાંય દેખાતો નથી. કેવલ સર્વ પ્રકારનું તેમાંથી અપ્રવદ્ધપણુ જ યોગ્ય છે, તથાપિ નિવૃત્તિક્ષેત્ર અને નિવૃત્તિકાલને, સત્સંગને અને આત્મવિચારને વિષે અમને પ્રતિવદ્ધ રુચિ રહે છે.

તે જોય કોઈ પ્રકારે, પણ જેમ બને તેમ થોડા કાલમાં થાય તે જ ચિંતના અહોરાત્ર વર્તે છે.

પ્રથમ અશાઢ વદ ૩, રવિ, ૧૯૪૯, મુંબઈ.

૨૭૭

૩

સગર સ્પષ્ટ પ્રીતિથી કરવાની ઇચ્છા થતી હોય, તો તે પુરુષે જ્ઞાનીના વચન સામઝ્યા નથી, અથવા જ્ઞાનીપુરુષનાં દાન પણ તેણે ક્યા નથી, છમ તીર્થંકર કહે છે

જેની ઘંડનો ભગ થયો છે, તેનું પ્રાપ્ત થઈ ચૂકે પરિણામવાને મને છે જેને જ્ઞાનીપુરુષના વચનરૂપ ટાકડીનો પ્રહાર થયો છે, તે પુરુષને વિષે તે પ્રકારે સસારમનથી ચઢી હોય છે, છમ તીર્થંકર કહે છે

‘જ્ઞાનીપુરુષને જોયા પછી સ્ત્રીને જોઈ જો રાગ ઉત્પન્ન થતો હોય, તો જ્ઞાનીપુરુષને જોયા નથી છમ, તમે જાણો”

“જ્ઞાનીપુરુષનાં વર્તનને સામઝ્યા પછી સ્ત્રીનું મજીનન કરી અજીવનપણે મામ્યાનિના રહે નહીં”

“સ્ત્રોત્સર, વૃધીનો નિઝાર, ધનાદિસંગતિ મામ્યાનિના રહે નહીં”

“જ્ઞાનીપુરુષ શિયાય તેનો આત્મા યીજે ક્યાય પણ સળમર સ્થાપી થયો વિષે ઇચ્છે ત્યાં”

છ આદિ વચનો તે પૂર્વે જ્ઞાનીપુરુષો માગાનુમારી પુરુષો સોધતા હતા

છ જાણીને-સામઝીને તે સરલ જીવો આગાને વિષે અગ્રધરતા હતા

પ્રાણત્યાગ જેવા પ્રસંગો વિષે પણ તે વચનોને અપ્રધાન ન કરવાયોગ્ય જાણતા હતા-વર્તતા હતા

તા સર્વ મુમુષુમાદ્ભોને અમારા મતિમારે નમસ્કાર પોને અમારો આરો ઉપાધિજોગ જોઈ જીરમા હેઞ પામ્યા વિના જેટલો બને તેમને આમાસરથી અમ્યામ વધારવાનો વિચાર કરજો સરથી સ્મરણજોગ થાત તો ઘણી છે, તથાપિ સમારમાં સાચા ઉગમીરતા, પરતા અલ્પ ગુણમાં પણ પ્રીતિ, પોતાના અલ્પદોષો વિષે પણ અત્યંત ક્ષેપ, દોષના વિલયમા અત્યંત ધીર્યનું સ્પુરણ, આવાતો મન્મંગમાં અનંદ છઁ કરણામલપણે ધ્યામા રાખ્યા યોગ્ય છે જેમ થને તેમ નિઠૂતિ કાઢ, નિઠૂતિ-કેવળ નિઠૂતિ-ક્રમ, આ નિઠૂતિ-મારને મનજો તીર્થંકર ગૌતમ જેવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ મનોરતા હતા કે, સમય માત્ર પણ પ્રમાદ યોગ્ય નથી

શુદ્ધ પ્રથમ અગાડ વદ ૪, સોમ, ૧૯૪૯

પ્રણામ

૨૭૮

વનુકર્મને પ્રાણીઓ આગાથી જીવે છે જેમ જેમ મંજા વિશેષ હોય છે, તેમ તેમ વિસ્તાર આધાના ચઢી ળીવતું થાય છે છક માત્ર જ્યાં આમવિચાર અને આમજ્ઞાનો ઉદ્ભવ થાય છે ત્યાં, સર્વ પ્રસારની આગાની મમાપિ થઈ જીરના સ્વરૂપથી જીવાય છે જે કોઈ પણ મનુષ્ય ઇચ્છે છે, તે મવિષમાં તેની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે છે, અને તે પ્રાપ્તિની ઇચ્છારૂપ આગાજ તેની કલ્પનાનું જીવતું છે, આ તે કલ્પના વનુકરી કલ્પના જ ગ્યા કરે છે, જો તે કલ્પના ળીવને ન હોય

અને જ્ઞાન પળ ન હોય, તો તેની દુઃખકારક મયંકર સ્થિતિ અકથ્ય હોવી સંભવે છે. સર્વ પ્રકારની આગ્રા, તેમાં પળ આત્મા શિવાય વીજા અન્ય પદાર્થની આગ્રામાં સમાધિ કેવા પ્રકારે થાય ને, કહો ?

પ્ર૦ અગ્રાહ વદ ૧૪, વુધે, ૧૯૪૯.

૨૭૯.

શ્રીકૃષ્ણાદિકની ક્રિયા ઉદાસીન જેવી હતી. જે જીવને સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય, તેને સર્વ પ્રકારની સંસારી ક્રિયા તે જ સમયે ન હોય, એવો કંઠ નિયમ નથી. સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થવા પછી સંસારી ક્રિયા રસરહિતપણે થવી સંભવે છે. ઘણુંકરી એવી કોઈ પળ ક્રિયા તે જીવની હોતી નથી, કે જેથી પરમાર્થને વિષે ભ્રાંતિ થાય, અને જ્યાંયુધી પરમાર્થને વિષે ભ્રાંતિ થાય નહીં ત્યાંયુધી, વીજી ક્રિયાથી સમ્યક્ત્વને વાધ થાય નહીં. સર્પને આ જગતનાં લોકો પૂજે છે, તે વાસ્તવિક-પણે પૂજ્યવુદ્ધિથી પૂજતાં નથી, પળ મયથી પૂજે છે, માવથી પૂજતાં નથી; અને ઈષ્ટદેવને લોકો અત્યંતમાવે પૂજે છે, એમ સમ્યક્દષ્ટિ જીવ તે સંસારને મજતો દેખાય છે. તે પૂર્વે નિવંધન કરેલાં એવાં પ્રારબ્ધકર્મથી દેખાય છે. વાસ્તવ્યપણે માવથી તે સંસારનાં તેનો પ્રતિવંધ ઘટે નહીં; પૂર્વકર્મના ઉદયરૂપ મયથી ઘટે છે. જેટલે અંશે માવ-પ્રતિવંધ ન હોય, તેટલે અંશે જ સમ્યક્-દષ્ટિપણુ તે જીવને હોય છે. અનંતાનુવંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ સમ્યક્ત્વ શિવાય ગયાં સંભવે નહીં એમ જે કહેવાય છે તે, યથાર્થ છે. સંસારી પદાર્થોને વિષે જીવને તીવ્ર સ્નેહવિના એવાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ હોય નહીં, કે જે કારણે તેને અનંત સંસારનો અનુવંધ થાય. જે જીવને સંસારી પદાર્થો વિષે તીવ્ર સ્નેહ વર્તતો હોય, તેને કોઈ પ્રસંગે પળ અનંતાનુવંધી ચતુષ્કર્માથી કોઈ પળ ઉદય થવા સંભવે છે, અને જ્યાંયુધી તીવ્ર સ્નેહ તે પદાર્થોમાં હોય ત્યાંયુધી અવશ્ય પરમાર્થમાર્ગવાલો જીવ તે ન હોય. પરમાર્થમાર્ગનું લક્ષણ એ છે કે, અપરમાર્થને મજતાં જીવ વધા પ્રકારે કાયર થયા કરે, સુખે અથવા દુઃખે. દુઃખમાં કાયરપણુ કદાપિ વીજા જીવોનું પળ સંભવે છે, પળ સંસારસુખની પ્રાપ્તિમાં પળ કાયરપણુ—તે સુખનું અળગમવાપણુ—નિરસપણુ—પરમાર્થમાર્ગી પુરુષને હોય છે. તેવું નિરસપણુ જીવને પરમાર્થજ્ઞાને અથવા પરમાર્થજ્ઞાનીપુરુષનાં નિશ્ચયે થવું સંભવે છે, વીજા પ્રકારે થવું સંભવતું નથી. પરમાર્થજ્ઞાને અપરમાર્થરૂપ એવો આ સંસાર જાણી પછી તે પ્રત્યે તીવ્ર એવો ક્રોધ, માન, માયા, કે લોભ કોણ કરે ? કે ક્યાંથી થાય ? જે વસ્તુનું મહાત્મ્ય દષ્ટિમાંથી ગયું તે વસ્તુને અર્થે અત્યંત ક્લેશ થતો નથી. સંસારને વિષે ભ્રાંતિપણે જાણેલું સુખ તે પરમાર્થજ્ઞાને ભ્રાંતિ જ માસે છે, અને જેને ભ્રાંતિ માસી છે, તેને પછી તેનું મહાત્મ્ય શું લાગે ? એવી મહાત્મ્યદષ્ટિ પરમાર્થજ્ઞાનીપુરુષના નિશ્ચયવાળા જીવને હોય છે, તેનું કારણ પળ એ જ છે. કોઈ જ્ઞાનના આવરણને કારણે જીવને વ્યવચ્છેદકજ્ઞાન થાય નહીં, તથાપિ સામાન્ય એવું જ્ઞાન જ્ઞાનીપુરુષની શ્રદ્ધારૂપે થાય છે. વડનાં વીજની પેટે પરમાર્થ થવાનું વીજ એ છે. તીવ્ર પરિણામે, મવમયરહિતપણે જ્ઞાનીપુરુષ કે સમ્યક્દષ્ટિ જીવને ક્રોધ, માન, માયા કે લોભ હોય

નહીં જે સસાર અર્થે અનુગ્રહ કરે છે, તે કરતાં પરમાર્થને નામે, આતિગત પરિણામે અસદ્ ગુરુ—
 દેવ—ધમને મને છે, તે જીતને ઘણું કરી અનતાનુબધી ક્રોધ માન, માયા, લોભ થાય છે, કારણ
 કે ધીવી સસારની ક્રિયાઓ ઘણુંકરી અનત અનુગ્રહ કરવામાંથી નથી માન અપરમાર્થને પરમાર્થ
 જાણી આગ્રહે જીવ મજ્યા કરે તે, પરમાર્થ—જ્ઞાની ઇવા પુરુષપ્રત્યે, દેવપ્રત્યે, ધમપ્રત્યે નિરાદર છે,
 એમ કહેનામા ઘણુંકરી યથાર્થ છે તે સત્ગુરુ, દેવ, ધમપ્રત્યે અસત્ ગુરુવાત્કા આગ્રહથી—માઠા
 ધોધથી આશાતનાપ, ઉપેક્ષાપ્ર પ્રવર્તે ઇજો સમવ છે, તેમ જ તે માઠા સગથી તેની સસારવામના
 પરિચ્છેદ નહીં થતી હોવા છતાં તે પરિચ્છેદ માની પરમાર્થપ્રત્યે ઉપેક્ષક રહે છે, ઇજ અનતા-
 નુગ્રહી ક્રોધ, માન, માયા, લોભનો આકાર છે

શ્લોક ૨૦ વદ ૬, ૧૯૪૯

૨૮૦

ૐ

શારીરિક વેદનાને દેહનો ધર્મ જાણી અને ઘાટેલાં ઇવા કર્યાનું ફલ જાણી સમ્યક્ પ્રકારે અહિં
 યાસવાયોગ્ય છે ઘણીવાર શારીરિક વેદનાનું ઘલ વિશેષ થતું હોય છે ત્યારે, ઉપર જે કહ્યો
 છે તે સમ્યક્ પ્રમાર, રહા જીવોને પણ સ્થિર રહેજો કઠળ થાય છે, તથાપિ હૃદયને વિષે વારવાર
 તે વાતનો વિચાર કરતા અને આમાને નિત્ય, અઢેચ, અમેચ, જરા, મરણાદિ ધર્મથી રહિત
 માનતા—વિચારતા—વેદલીક રીતે તે સમ્યક્પ્રકારનો નિશ્ચય આવે છે મોગ પુરુષોપ અહિયા-
 સેલા ઇવા ઉપસગ, તથા પરિસહના પ્રસંગોની જીવમા સ્મૃતિ કરી, તે વિષે તેમનો રહેલો અમ્બડ
 નિશ્ચય, તે કરી પરી હૃદયમા સ્થિર કરવાયોગ્ય જાણનાથી જીવને તે સમ્યક્ પરિણામ ફલિભૂત
 થાય છે અને વેદના, વેદનામા ક્ષયકાલે નિવૃત્ત થયે, કરી તે વેદના કોઈ કર્મનું કારણ થતી
 નથી વ્યાધિરહિત શરીર હોય તેગ્ર સમયમા જીવે જો તેનાથી પોતાનું જૂનાપણુ જાણી, તેનું
 અનિત્યાદિ સ્વરૂપ જાણી, તે પ્રત્યેથી મોહ, મમત્વાદિ ત્યાગ્યા હોય, તો તે મોહુ શ્રેય છે, તથાપિ
 તેમ ન થયું હોય, તો કદ પણ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયે, તેવી માવના માનતાં જીવને નિષ્ફળ થવું,
 ઘણું કરી, કર્મવધન થતું નથી, અને મહાવ્યાધિની ઉત્પત્તિકાલે તો વેદનું મમત્વ જીવે જરૂર ત્યાગી
 જ્ઞાનીપુરુષના માર્ગની વિચારણાપ્ર વર્તવું, ઇ રહો ઉપાય છે જો કે વેદનું તેનું મમત્વ ત્યાગવું,
 કે ઓછું કરવું ઇ મહાદુષ્કર વાત છે, તથાપિ જેનો તેમ કરવા નિશ્ચય છે તે, વેલે મોહે
 ફલિભૂત થાય છે

જ્યામુખી વેદાદિકથી કરી જીવને આત્મકલ્યાણનું સાધન કરવું રહ્યું છે, ત્યામુખી તે વેદને
 વિષે અપરિણામિક ઇમ મમતા મગવી યોગ્ય છે, ઘટલે કે આ વેદના કોઈ ઉપચાર કરવા
 પડે તો તે ઉપચાર વેદના મમત્વાર્થે કરવાની હચ્છાપ નહીં, પણ તે વેદે કરી જ્ઞાનીપુરુષના
 માર્ગનું આરાધન ચર્ચે શકે છે, ઇવો કોઈ પ્રકારે તેમાં રહેલો લાભ, તે લાભને અર્થે, અને તેવી જ

બુદ્ધિ એ તે દેહની વ્યાધિના ઉપચારે પ્રવર્તવામાં વાધ નથી. જે કંઈ મમતા છે, તે અપરિણામિક મમતા છે, એટલે પરિણામે સમતા સ્વરૂપ છે, પણ તે દેહની પ્રિયતોર્થે, સાંસારિક સાધનમાં પ્રધાન-ભોગનો એ હેતુ છે, તે ત્યાગવો પડે છે. એમાં આર્તકથાને કોઈ પ્રકારે પણ તે દેહમાં બુદ્ધિ ન કરવી એવી જ્ઞાનીપુરુષોના માર્ગની શિક્ષા જાણી, આત્મકલ્યાણનો તેવા પ્રસંગે લક્ષ રાખવો યોગ્ય છે.

સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનીના શરણમાં બુદ્ધિ રાખી નિર્ભયપણાને, નિઃશ્વેદપણાને મજવાની શિક્ષા શ્રી તીર્થંકર જેવાં કરી છે, અને અમે પણ એ જ કહીએ છીએ. કોઈ પણ કારણે આ સંસારમાં ક્લેશિત થવું યોગ્ય નથી. અવિચાર અને અજ્ઞાન એ સર્વ ક્લેશનું, મોહનું અને માટી ગતિનું કારણ છે. સદ્વિચાર અને આત્મજ્ઞાન તે આત્મગતિનું કારણ છે. તેનો પ્રથમ સાક્ષાત્ ઉપાય જ્ઞાની-પુરુષની આજ્ઞાને વિચારવી એ જ, જણાય છે.

મુંબઈ, વીજા અશાઢ વદ ૧૦, સોમે, ૧૯૪૯.

પ્રણામ પૌંચે.

૨૮૧.

કોઈ જીવ સામાન્ય મુમુક્ષુ થાય છે, તેને પણ આ સંસારના પ્રસંગમાં પ્રવર્તવા પ્રત્યક્ષીનું વીર્ય મંદ પડી જાય છે, તો અમને તે પ્રત્યક્ષી ઘણી મંદતા વર્તે તેમાં આશ્ચર્ય લાગતું નથી, તથાપિ કોઈ પૂર્વે પ્રારબ્ધ ઉપાર્જન થવાનો એવો જ પ્રકાર હશે, કે જેથી તે પ્રસંગમાં પ્રવર્તવાનું રહ્યા કરે, પણ તે કેવું રહ્યા કરે છે? કે જે ખાસ સંસારસુખની ઇચ્છાવાળા હોય તેને પણ તેવું કરવું ન પોષાય એવું રહ્યા કરે છે. જો કે એ વાતનો શ્વેદ યોગ્ય નથી, અને હતાસીનતા જ મજીએ છીએ, તથાપિ તે કારણે એક વીજો શ્વેદ ઉત્પન્ન થાય છે. તે એ કે, સત્સંગ, નિવૃત્તિનું અપ્રધાનપણું રહ્યા કરે છે, અને પરમ રુચિ છે જેને વિષે, એવું આત્મજ્ઞાન અને આત્મવાર્તા, તે કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા વિના કંઈ ત્યાગજેવાં રાખવાં પડે છે. આત્મજ્ઞાન વેદક હોવાથી મુંશ્વતું નથી, પણ આત્મવાર્તાનો વિયોગ તે, મુંશ્વે છે.

૧૯૪૯ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૪, ભોમ.

પ્રણામ.

૨૮૨.

જવાહીરી લોકોનું એમ માનવું છે કે, એક સાધારણ સોપારી જેવું, સારા રંગનું, પાણીનું અને ઘાટનું માણેક (પ્રત્યક્ષ) એવરહિત હોય, તો તેની કરોડો રૂપૈયા કૌંમત ગણીએ, તો તે પણ ઓછું છે. જો વિચાર કરીએ તો માત્ર તેમાં આંખનું ઠરવું, અને મનની ઇચ્છાની કલ્પિત માન્યતા શિવાય વીજું કંઈ નથી, તથાપિ એક આંખના ઠરવાની એમાં મોટી સુધીને માટે, અને દુર્લભ પ્રાપ્તિને કારણે, જીવો તેનું અદ્ભુત મહાત્મ્ય કહે છે. અને અનાદિ દુર્લભ-જેમાં આત્મા ઠરી રહે છે, એવું જે સત્સંગરૂપ સાધન તેને વિષે કંઈ આગ્રહ, રુચિ નથી; તે આશ્ચર્ય વિચારવાયોગ્ય છે.

સં ૧૯૪૯, શ્રાવણ શુદ્ધ ૫, મુંબઈ.

૨૮૩

ૐ

ગદ શાલના માગશર ગુદ દેઠે અને આવવાનુ થયુ હતુ, ત્યારથી આજ દિવસપર્યંતમા ઘના પ્રકારનો ઉપાધિજોગ વેદવાનુ બન્યુ છે, અને જો મગન્તુક્રમા ન હોય, તો આ કાઢને વિષે તેવા ઉપાધિજોગમા માયુ ધડ ઉપર રહેવુ કઠણ થાય એમ થતા થતા ઘણીતાર જોયુ છે, અને આત્મ સ્વરૂપ જેણે જાણ્યુ છે ઘવા પુરપને, અને આ સસારને મઢતી પાળ આવે નહીં, એવો અધિક નિશ્ચય થયો છે જ્ઞાનીપુરુષ પળ અત્યંત નિશ્ચય ઉપયોગે વર્તતા વર્તતા કૃતિ પળ મદ પરિણામ પામી જાય, પૂર્વી આ સસારની રચના છે આત્મસ્વરૂપસરથી વોધનો સો જો કે નાશ ન થાય, તથાપિ આત્મસ્વરૂપના વોધના નિશેષ પરિણામ પ્રત્યે એક પ્રકારનુ આનંદ યવારૂપ ઉપાધિજોગ થાય છે અને તો તે ઉપાધિજોગથી હજુ ત્રામ પામ્યા કરીએ છીએ, અને તે તે જોગે હૃદયમા અને દુઃખમા મધ્યમાગાચાળ પ્રમુખ નામ રાહી, માઢ વડ પ્રવત્તન કરી સ્થિર રહી શકીએ છીએ સમ્યક્ત્વને મિષે, અર્પાત્ વોધને મિષે ભ્રાતિ પ્રાપે થતી નથી, પણ વોધના નિશેષ પરિણામનો અનવકાશ થાય છે, એમ તો સ્પષ્ટ દેશાય છે, અને તેથી ઘણીવાર આકુલબ્યાકુલ પળાને પામી ત્યાગને મજતો હવો, તથાપિ ઉપાર્જિત કર્મની સ્થિતિને સમ પરિણામે અદીનપણે, અબ્યાકુલપણે વેદવી એ જ જ્ઞાનીપુરુષોનો માર્ગ છે, અને તે જ મજવો છે, એમ સ્થિતિ થઈ સ્થિરતા રહેતી આવી છે, છૂલે આકુલાદિ માગની થતી વિશેષ મુશ્કળ સમાપ્ત થતી હતી

આહો દિવસ, નિવૃત્તિના યોગે કાઢ નહીં જાય ત્યાગથી મુલ રહે નહીં, પૂર્વી અમારી સ્થિતિ છે 'આત્મા-આત્મા', 'તેનો વિચાર', 'જ્ઞાનીપુરુષની સ્થિતિ', 'તેના મહાત્મ્યની કથા-વાર્તા', 'તે પ્રત્યે અત્યંત ભક્તિ', 'તેમના અનનકાશ આત્મચારિત્રપ્રત્યે મોહ' ઇ અમને હજુ આકર્ષ્યા કરે છે, અને તે કાઢ મજીએ છીએ પૂર્વ કાઢમા જે જે જ્ઞાનીપુરુષના પ્રસંગો વ્યતીત થયા છે, તે કાઢ ધન્ય છે, તે ક્ષેત્ર અત્યંત અત્યંત ધન્ય છે તે શ્રવણને, શ્રવણના કત્તાને, અને તેમા મહિમાગાઢા જીવોને નિકાઢ દઢવત્ છે તે આત્મસ્વરૂપમાં ભક્તિ, ચિંતન, આત્મવ્યાખ્યાની જ્ઞાનીપુરુષની ઘણી, અથવા જ્ઞાનીના શાસ્ત્રો કે મગાનુસારી, જ્ઞાનીપુરુષના સિદ્ધાંત, તેની અપૂર્વતાને, પ્રણામ, અતિ ભક્તિ કરીએ છીએ અસદ આત્મધુનના એકતાર પ્રવાહપૂર્વક તે વાત અમને હજી મજગાની અત્યંત આતુરતા રક્ષા કરે છે, અને ધીજી ઘાજુથી આવા ક્ષેત્રો, આમા લોકપ્રસાદ, આવા ઉપાધિજોગ અને ધીજા તેમા પ્રકાર જોડ, વિચાર મૂર્ઝાવત્ થાય છે ઈધરેચ્છા !

સં ૧૯૪૯ ના શ્રાવણ વદ્ર ૫, મુર્કઈ

પ્રણામ પોંચે

૨૮૪

અજ્ઞાદશા વર્તતી હોય, અને તે દશાને જ્ઞાનદશા જીવે પ્રમાદિ કારણથી માની લીધી હોય ત્યારે, તેમા તેવા, દેહને દુઃખ થમના પ્રસંગોમા, અથવા તેમા ધીજા કારણોમા, જીવ દેહની શાતાને

મજવાની ઇચ્છા કરે છે, અને તેમ વર્તવાનું કરે છે. સાચી જ્ઞાનદશા હોય, તો તેને, દેહને દુઃખપ્રાપ્તિનાં કારણો વિષે વિપમતા થતી નથી, અને તે દુઃખને ટાળવા ઇટલી વધી ચીવટ પળે હોતી નથી.

૧૯૪૯, માદ્રવો.

૨૮૫.

નિમિત્તે કરીને જેને હર્ષ થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને શોક થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને ઇન્દ્રિયજન્ય વિષયપ્રત્યે આકર્ષણ થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને ઇન્દ્રિયને પ્રતિકૂળ એવા પ્રકારોને વિષે દોષ થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને ઉત્કર્ષ આવે છે, નિમિત્તે કરીને જેને કપાય ઉદ્ભવે છે, એવા જીવને જેટલો વને તેટલો તે તે નિમિત્તવાસી જીવોનો સંગ ત્યાગવો ઘટે છે; અને નિત્યપ્રત્યે સત્સંગ કરવો ઘટે છે. સત્સંગના અયોગે તથાપ્રકારના નિમિત્તથી દૂર રહેવું ઘટે છે. ક્ષણે ક્ષણે, પ્રસંગે પ્રસંગે, નિમિત્તે નિમિત્તે, સ્વદશાપ્રત્યે ઉપયોગ દેવો ઘટે છે. તમારું પત્ર મળ્યું છે. આજપર્યંત સર્વમાવે કરીને સમાવું છું.

માદ્રપદ શુદ્ધ ૧, ૧૯૪૯.

૨૮૬.

ૐ.

અનાદિકાલથી વિપર્યયવુદ્ધિ હોવાથી, અને કેટલીક જ્ઞાનીપુરુષનીં ચેષ્ટા અજ્ઞાનીપુરુષના જેવી જ દેખાતી હોવાથી જ્ઞાનીપુરુષને વિષે વિભ્રમવુદ્ધિ થઈ આવે છે; અથવા જીવથી જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યે તે તે ચેષ્ટાનો વિકલ્પ આવ્યા કરે છે. વીજી વાજુઓથી જ્ઞાનીપુરુષનો જો યથાર્થ નિશ્ચય થયો હોય, તો કોઈ વિકલ્પને ઉત્પન્ન કરવાવાળી એવી જ્ઞાનીની ઉન્મત્તાદિ ભાવવાળી ચેષ્ટા પ્રત્યક્ષ દીઠામાં આવે, તોપણ વીજી વાજુના નિશ્ચયના વલ્લને લીધે ચેષ્ટા અવિકલ્પપણાને મળે છે; અથવા જ્ઞાનીપુરુષની ચેષ્ટાનું કોઈ અગમ્યપણું જ એવું છે કે, અધુરી અવસ્થાએ કે અધુરા નિશ્ચયે જીવને વિભ્રમ તથા વિકલ્પનું કારણ થાય છે, પણ વાસ્તવ્યપણે તથા પુરા નિશ્ચયે, તે વિભ્રમ અને વિકલ્પ ઉત્પન્ન થવાયોગ્ય નથી; માટે આ જીવનો અધુરો જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યેનો નિશ્ચય છે, એ જ આ જીવનો દોષ છે. જ્ઞાનીપુરુષ વધી રીતે અજ્ઞાનીપુરુષથી ચેષ્ટાપણે સરખા હોય નહીં, અને જો હોય, તો પછી જ્ઞાની નથી, એવો નિશ્ચય કરવો તે યથાર્થ કારણ છે, તથાપિ જ્ઞાની અને અજ્ઞાની પુરુષમાં કોઈ એવાં વિલક્ષણ કારણોનો ભેદ છે કે, જેથી જ્ઞાનીનું, અજ્ઞાનીનું એકપણું કોઈ પ્રકારે થાય નહીં. અજ્ઞાની છતાં જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ જે જીવ મનાવતો હોય, તે તે વિલક્ષણપણાદ્વારા નિશ્ચયમાં આવે છે; માટે જ્ઞાનીપુરુષનું જે

વિલ્લખણપણુ છે, તે તો પ્રથમ નિશ્ચય વિચારનાયોગ્ય છે, અને જો તેના વિલ્લખ કારણનુ સ્વરૂપ જાણી જ્ઞાનીનો નિશ્ચય થાય છે, તો પછી અજ્ઞાની જેવી ક્ષતિને જે જ્ઞાનીપુરુષની પેટા જોવામા આવે છે, તેને વિષે નિર્નિસ્સયપણુ પ્રાપ્ત હોય છે, તેમ નહીં તો, જ્ઞાનીપુરુષની તે પેટા તેને વિશેષ મક્કિ અને એટલુ કારણ થાય છે

પ્રત્યેક જીવ—પટલે જ્ઞાની, અજ્ઞાની જો થપી અગ્ન્યામાં મરણા જ હોય, તો પછી જ્ઞાની અજ્ઞાની પ નામ માત્ર થાય છે, પણ તેમ હોવાયોગ્ય નથી જ્ઞાનીપુરુષ અને અજ્ઞાનીપુરુષને વિષે અન્ય વિલ્લખણપણુ હોવાયોગ્ય છે જે વિલ્લખણપણુ યથાર્થ નિશ્ચય થયે જીવને મમતવામા આવે છે, જેનુ કદ્દક સ્વરૂપ અને જનારનાયોગ્ય છે જ્ઞાનીપુરુષ અને અજ્ઞાનીપુરુષનુ વિલ્લખણપણુ મુગ્ધુ જીવને તેમની પટલે જ્ઞાની, અજ્ઞાનીપુરુષની દગાદ્વારા મમતાય છે તે દગાનુ વિલ્લખણપણુ જે પ્રસારે થાય છે, તે જનારનાયોગ્ય છે પર તો મૂઢાશા, અને ધીની ઉત્તર-ત્વા પ્વા યે માગ જીવની દશાના થઈ શકે છે

માદરવા દુર ૧૨, ૧૯૪૯

૨૮૭

જેરી દષ્ટિ આ આત્માપ્રત્યે છે, તેવી દષ્ટિ જગત્તા મર્મ આત્માને વિષે છે જેવો એહ આ આગાપ્રત્યે છે, તેવો એહ સર્વ આત્માપ્રત્યે વર્તે છે જેરી આ આત્માની રાદ્વાનદ સ્થિતિ રૂચ્છીળ છીળ, તેવી જ સર્વ આત્માપ્રત્યે રૂચ્છીળ છીળ, જે જે આ આત્મા માટે રૂચ્છીળ છીળ, તે તે મર્મ આત્મા માટે રૂચ્છીળ છીળ, જેવો આ દેહપ્રત્યે માત્ર રાત્તીળ છીળ, તેવો જ મર્મ દેહપ્રત્યે માત્ર રાત્તીળ છીળ, તેવો સર્વ દેહપ્રત્યે વર્તમાનો પ્રસાર રાત્તીળ છીળ, તેવો જ આ દેહપ્રત્યે પ્રસાર વર્તે છે આ દેહમાં વિશેષ-બુદ્ધિ અને ધીના દેહપ્રત્યે વિષમ-બુદ્ધિ ધનુ કરીને ક્યારેય થઈ શકતી નથી જે ગ્રીઆદિનો સ્વપ્ને સંપદ ગણાય છે,—છે, તે ગ્રીઆદિપ્રત્યે ને કદ એહાદિક છે, અથવા સમતા છે, તેમાં જ પ્રાયે મર્મપ્રત્યે વર્તે છે આત્માસ્વપ્નાતા કાર્ય માત્ર પ્રવર્તન હોવાથી જગત્તા સર્વ પદાર્થપ્રત્યે જેમ ઉદાત્તાતા વર્તે છે તેમ, સ્વપ્ને ગણાતા ગ્રીઆદિ પદાર્થપ્રત્યે વર્તે છે પ્રારબ્ધપ્રસારે ગ્રીઆદિપ્રત્યે જે કદ ઉદય હોય તેથી વિશેષ વસ્તુના ધનુ કરીને આત્માથી થતી નથી, કદાપિ કર્મનાથી કદ તેવી વિશેષ વર્તતા થતી હોય, તો તેની તે જ નામે તેના ઉદયપ્રતિવદ્ધિ આત્માઓપ્રત્યે વર્તે છે, અથવા સર્વ જગત્પ્રત્યે વર્તે છે કોઈપ્રત્યે કદ વિશેષ કરલું નહીં, ને ન્યૂ કરતુ નહીં, મો કરતુ તો તેવું ણક ધારાનું વર્તન મર્મ જાનપ્રત્યે કરલું ણ્યુ જ્ઞાન, આત્માને ધના પાટ પયા દર છે,—નિશ્ચયસ્વરૂપ છે કોઈ સ્થાને બુદ્ધિપણુ, વિશેષપણુ ને કદ તેવી મમ, વિષમ પેટાળ વર્ત્યુ દેશાનું હોય, તો પચ્છ તે આનન્ધિયિત્વ-આગતુદ્ધિ ધનુ તપી, ણમ સ્થાને છે પૂર્વપ્રત્યે પ્રાપ્ત થવા યોગે કદ તેવું ઉદયમાપ્રત્યે વર્તુ હોય, તો તેને વિષે જા સમતા છે કોઈપ્રત્યે મોઝા-

પણ, અધિકપણ કંઈ પણ આત્માને રુચતું નથી; ત્યાં પછી વીજી અવસ્થાનો વિકલ્પ હોવાયોગ્ય નથી, એમ તમને શું કહીએ ?

સૌથી અભિન્ન ભાવના છે. જેટલી યોગ્યતા જેની વર્તે છે, તે પ્રત્યે તેટલી અભિન્ન ભાવની સ્ફુર્તિ થાય છે. ક્વચિત્ કરુણાબુદ્ધિથી વિશેષ સ્ફુર્તિ થાય છે, પણ વિષમપણાથી કે વિષયપરિગ્રહાદિ કારણપ્રત્યયથી તે પ્રત્યે વર્તવાનો કંઈ આત્માનો સંકલ્પ જણાતો નથી; અવિકલ્પરૂપ સ્થિતિ છે. વિશેષ શું કહીએ ? અમારે કંઈ અમારું નથી, વીજાનું નથી, કે વીજનું નથી; જેમ છે, તેમ છે. જેવી સ્થિતિ આત્માની છે, તેવી સ્થિતિ છે. સર્વ પ્રકારની વર્તના નિષ્કપટપણાથી ઉદયની છે.

સમ, વિષમતા નથી.

સહજાનંદ સ્થિતિ છે.

જ્યાં તેમ હોય ત્યાં, અન્ય પદાર્થમાં આસક્ત બુદ્ધિ ઘટે નહીં,—હોય નહીં.

૧૯૪૯, માદરપદ ૦)).

(૦ ૦ ૦ ૦)

૨૮૮.

અમારો આશય તે જ્ઞાન વિષે લેખવાનો વિશેષપણે અત્રે લેખ્યો છે: જે જ્ઞાનીપુરુષે સ્પષ્ટ એવો આત્મા કોઈ અપૂર્વ લક્ષણે, ગુણે, અને વેદનપણે અનુભવ્યો છે, અને તે જ પરિણામ જેના આત્માનું થયું છે, તે જ્ઞાનીપુરુષે, જો તે સુધારસંસ્વંધી જ્ઞાન આપ્યું હોય, તો તેનું પરિણામ પરમાર્થે પરમાર્થસ્વરૂપ છે; અને જે પુરુષ તે સુધારસને જ આત્મા જાણે છે, તેનાથી તે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય, તો તે વ્યવહારે પરમાર્થસ્વરૂપ છે. તે જ્ઞાન કદાપિ પરમાર્થ—પરમાર્થસ્વરૂપ એવા જ્ઞાનીએ ન આપ્યું હોય, તોપણ તે જ્ઞાનીપુરુષે, સન્માર્ગ સન્મુખ આકર્ષે એવો જે જીવને ઉપદેશ કર્યો હોય તે જીવનું જ્ઞાન, તે પરમાર્થ—વ્યવહારસ્વરૂપ છે; અને તે શિવાય શાસ્ત્રાદિ જાણનાર સામાન્ય પ્રકારે માર્ગાનુસારી જેવી ઉપદેશક વાત કરે, તેવી શ્રદ્ધાયા, તે વ્યવહારે વ્યવહારસ્વરૂપ છે. સુગમપણે સમજવા એમ ચાર પ્રકાર થાય છે: પરમાર્થ—પરમાર્થસ્વરૂપ એ નિકટ મોક્ષનો ઉપાય છે. પરમાર્થ—વ્યવહારસ્વરૂપ એ અનંતર—પરંપરસંસ્વંધે મોક્ષનો ઉપાય છે. વ્યવહાર—પરમાર્થ—સ્વરૂપ તે, ઘણા કાળે કોઈ પ્રકારે પણ મોક્ષના સાધનના કારણભૂત થવાનો ઉપાય છે. વ્યવહાર—વ્યવહારસ્વરૂપનું ફળ આત્મપ્રત્યયી નથી સંભવતું. આ વાત હજુ કોઈ પ્રસંગે વિશેષપણે લેખીશું એટલે વિશેષપણે સમજાશે, પણ આટલી સંક્ષેપતાથી વિશેષ ન સમજાય તો મુંઝાશે નહીં. લક્ષણથી, ગુણથી, અને વેદનથી જેને આત્મસ્વરૂપ જણાયું છે તેને, ધ્યાનનો એ એક ઉપાય છે, કે જેથી આત્મપ્રદેશની સ્થિરતા થાય છે; અને પરિણામ પણ સ્થિર થાય છે. લક્ષણથી, ગુણથી, અને વેદનથી જેણે આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું નથી, એવા મુમુક્ષુ તેને, તે જ્ઞાનીપુરુષે વતાવેલું જો આ જ્ઞાન હોય, તો અનુક્રમે લક્ષણાદિનો વોધ સુગમપણે થાય છે. મુક્તિ-રસ અને તેનું ઉત્પત્તિક્ષેત્ર એ કોઈ અપૂર્વ કારણરૂપ છે; એમ તમે નિશ્ચયપણે નિર્ધારજો. જ્ઞાની-

પુરપનો તે પટ્ટીનો જે માર્ગ, તે ન દુમાય એવો તમને પ્રસંગ થયો છે, તેથી તેનો નિશ્ચય રાખ્યા જણાવ્યું છે પટ્ટીનો માર્ગ જો દુમાતો હોય અને તેને વિષે કોઈ તે, અપૂર્વ કારણરૂપે નિશ્ચય થયો હોય, તો તે કોઈ પ્રકારે પાછો નિશ્ચય ફેરવ્યે જ ઉપાયરૂપ થાય છે, એવો અમારા આત્મામાં લગ્ય રહે છે એક અજ્ઞાનપણે પનની સ્થિરતા કરે છે, પણ શ્વાસોચ્છ્વાસરોધ, નથી તેને કલ્યાણનો હેતુ થતો,—નથી અને એક જ્ઞાનીની આજ્ઞાપૂર્વક શ્વાસોચ્છ્વાસનો રોધ કરે છે, તો તેને તે કારણથી જે સ્થિરતા આને છે તે, આત્માને પ્રગટવાનો હેતુ થાય છે શ્વામોચ્છ્વાસની સ્થિરતા થતી પ એક પ્રકારે ઘણી કઠણ થાત છે, તેનો સુગમ ઉપાય મુખ્યત્વે એકતાર કરવાથી થાય છે, માટે તે વિશેષ સ્થિરતાનું સાધન છે સુધારસસ્થિરતા પણ તે અજ્ઞાનપણે વિક્લિભૂત થતી નથી, પટલે કલ્યાણરૂપ થતી નથી તેમ તે યીજ્ઞાનનું ધ્યાન પણ અજ્ઞાનપણે કલ્યાણરૂપ થતું નથી, એવો વિશેષ નિશ્ચય અમને માત્રા કરે છે જેને વેદનપણે આત્મા જાણ્યો છે, તે જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા તે કલ્યાણરૂપ થાય છે, અને આત્મા પ્રગટવાનો અત્યંત સુગમ ઉપાય થાય છે એક ધીજી અપૂર્ણ થાત પણ આ સ્પષ્ટે લક્ષવાનું સૂત્ર છે—આત્મા છે તે, ચંદનવૃક્ષ છે તેની સમીપે જે જે વસ્તુઓ વિશેષપણે રહી હોય, તે તે વસ્તુ તેની સુગંધનો (૧) વિશેષ ઘોષ કરે છે જે વૃક્ષ ચંદનથી વિશેષ સમીપ હોય તે વૃક્ષમાં, ચંદનની ગંધ વિશેષપણે સ્ફુરે છે જેમ જેમ આથેના વૃક્ષ હોય, તેમ તેમ સુગંધ મદ પરિણામને મળે છે, અને અમુક મર્યાદા પડી અસુગંધરૂપ વૃક્ષોનું ફળ આને છે, અર્થાત્ ચંદન, પટ્ટી તે સુગંધપરિણામ કરતું નથી તેમ આ આત્મા નિમાનપરિણામને મળે છે ત્યાંથી, તેને ચંદનવૃક્ષ કહીને છીએ, અને સૌથી તેને અમુક અમુક સૂક્ષ્મ વસ્તુનો સંગ્રહ છે, તેમાં તેની છાયા(?)રૂપ સુગંધ વિશેષ પડે છે, જેનું ધ્યાન જ્ઞાનીની આજ્ઞા થવાથી આત્મા પ્રગટે છે પન કરતા પણ સુધારસ છે તેમાં, આત્મા વિશેષ સમીપપણે ઘટે છે, માટે તે આત્માની વિશેષ છાયા (૧) સુગંધનો ધ્યાન કરવાયોગ્ય ઉપાય છે આ પણ વિશેષપણે સમગ્રાયોગ્ય છે

મુખર્ષ, આશો શુદ્ધ ૧, બુધે, ૧૯૪૧

૧૮૧.

સર્વ પ્રકારના કસ્ટબ્યને વિષે ઉદાસીન એવા અમારાથી કદી થઈ શકતું હોય, તો તે એક જ થઈ શકે છે કે, પૂર્વોપાર્જિતનું સમતાપણે વેદન કરવું, અને જે કદ કરાય છે તે, તેના આધારે કરાય છે, એમ વર્તે છે

અમો એમ આવી જાય છે કે અમે જો અપ્રતિબંધપણે રહી શકીએ એમ છીએ, છતાં સતારના વાહ્યપ્રસંગને, અંતરપ્રસંગને, કુટુમ્બાદિ એકલે મગ્નતા ઇચ્છતા નથી, તો તમનેના માર્ગેચ્છાવાનને તે મગ્નતાને અત્યંત ગ્રાસ અદોસાન કેમ નથી છૂટતો? કે જેને પ્રતિબંધનારૂપ મનકર મનનું સહ-પારીપણું વર્તે છે

જ્ઞાનીપુરુષને મઠીને જે સંસારને મજે છે તેને, તીર્થંકર પોતાના માર્ગથી વહાર કહે છે.

કદાપિ જ્ઞાનીપુરુષને મઠીને સંસાર મજે છે, તે સર્વ તીર્થંકરના માર્ગથી વહાર કહેવાયોગ્ય હોય, તો શ્રેણિકાદિકને વિષે મિથ્યાત્વનો સંભવ થાય છે—અને વિસંવાદપણુ પ્રાપ્ત થાય છે. તે વિસંવાદપણાથી યુક્ત એવું વચન જો તીર્થંકરનું હોય તો તે તીર્થંકર કહેવાયોગ્ય નથી.

જ્ઞાનીપુરુષને મઠીને જે આત્મભાવે, સ્વચ્છંદપણે, કામનાએ કરી, રસેકરી, જ્ઞાનીમાં વચનનો ઉપેક્ષા કરી, અનુપયોગ પરિણામી થઈ સંસારને મજે છે, તે પુરુષ તીર્થંકરના માર્ગથી વહાર છે; એમ કહેવાનો તીર્થંકરનો આશય છે.

૧૯૪૯.

૨૯૦.*

ૐ.

આટલી વાતનો નિશ્ચય રાખવો યોગ્ય છે કે, જ્ઞાનીપુરુષને પણ પ્રારબ્ધકર્મ ભોગવ્યાવિના નિવૃત્ત થતાં નથી, અને અભોગવ્યે નિવૃત્ત થવાને વિષે જ્ઞાનીને કંઈ ઇચ્છા નથી. જ્ઞાની શિવાય વીજા જીવને પણ એવાં કેટલાંક કર્મ છે. કે જે ભોગવ્યે જ નિવૃત્ત થાય, અર્થાત્ તે પ્રારબ્ધ જેવાં હોય છે; તથાપિ ભેદ એટલો છે કે, જ્ઞાનીની પ્રવૃત્તિ પૂર્વોપાર્જિત્ કારણથી માત્ર છે, અને વીજાની પ્રવૃત્તિમાં ભવિષ્યસંસારનો હેતુ છે; માટે જ્ઞાનીનું પ્રારબ્ધ જૂદુંપડે છે. એ પ્રારબ્ધનો એવો નિર્ધાર નથી, કે તે નિવૃત્તિરૂપે જ ઉદય આવે. જેમ શ્રીકૃષ્ણાદિક જ્ઞાનીપુરુષ, કે જેને પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રારબ્ધ છતાં જ્ઞાનદશા હતી;—જેમ ગૃહઅવસ્થામાં શ્રી તીર્થંકર. પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવું તે માત્ર ભોગવ્યાથી સંભવે છે. કેટલીક પ્રારબ્ધસ્થિતિ એવી છે, કે જે જ્ઞાનીપુરુષને વિષે તેના સ્વરૂપ માટે જીવોને અંદેશાનો હેતુ થાય, અને તે માટે થઈ જ્ઞાનીપુરુષો ઘણું કરી જડ—મૌન—દશા રાખી પોતાનું જ્ઞાનીપણુ અસ્પષ્ટ રાખે છે, તથાપિ પ્રારબ્ધવશાત્ તે દશા કોઈને સ્પષ્ટ જાણવામાં આવે, તો પછી તે જ્ઞાનીપુરુષનું વિચિત્ર પ્રારબ્ધ, તેને અંદેશાનો હેતુ થતું નથી.

૧૯૪૯.

૨૯૧.*

ૐ

જે કંઈ ઉપાધિ કરાય છે, તે કંઈ સ્વપણાને કારણે કરવામાં આવતી નથી, તેમ કરાતી નથી. જે કારણે કરાય છે, તે કારણ અનુક્રમે વેદવાયોગ્ય એવું પ્રારબ્ધકર્મ છે. જે કંઈ ઉદય આવે તે, અવિસંવાદપરિણામે વેદનું એવું જે જ્ઞાનીનું બોધન છે તે, અમારે વિષે નિશ્ચય છે, એટલે તે પ્રકારે વેદીએ છીએ; તથાપિ ઇચ્છા તો એમ રહે છે કે, અત્પકાલને વિષે—એક સમયને વિષે—જો તે ઉદય અસત્તાને પામતો હોય, તો અમે આ વધામાંથી ડટી ચાલ્યા જઈએ;

પટલી આત્માને મોઠાડાશ બંતે છે, તથાપિ નિદ્રાકાળ, મોજનકાળ, તથા અમુક છૂટક કાલ-
શિયાવ ઉપાધિનો પ્રસંગ રહ્યા કરે છે, અને કદ મિનાતર થતુ નથી, સોપણ આત્મોપયોગ
કોઈ પ્રસંગે પણ અપ્રધાનપણ મજતો જોવામા આવે છે, અને તે પ્રસંગે મૃત્યુના શોરૂથી અત્યંત
અધિક શોક થાય છે, એમ નિ સદેહ છે

એમ હોવાથી અને ગૃહસ્થપ્રત્યયી પ્રારબ્ધ જ્યામુખી ઉદયમાં વર્તે ત્યામુખીમાં, સવધા અયા
 ચક્રપાણને મજતુ ચિત્ત રહેવામાં જ્ઞાનીપુરુષોનો માર્ગ રહેતો હોવાથી, આ ઉપાધિ મજીદ છીદ
 જો તે માર્ગની ઉપેક્ષા કરીજ તોપણ જ્ઞાનીને વિરાધીદ નહીં એમ છે, છતાં ઉપેક્ષા થઈ શકતી
 નથી જો ઉપેક્ષા કરીજ તો ગૃહસ્થપણુ પળ બનવાસીપણે મજાય એવો, આક્રોધો વૈરાગ્ય વર્તે છે

१९४९

293 *

સીધુંકર, ચારવાર, નીચે કહ્યો છે તે, ઉપદેશ કરતા હતા —

“હે જીનો ! તને હુસો, સમ્યક્ પ્રકારે હુસો, મનુષ્યપણ મલ્લુ ઘણુ દુલ્લમ છે, અને ચારે ગતિને રિયે મય છે એમ, જાણો અજ્ઞાનથી સર્વિરેક પામરો દુર્લભ છે એમ, સમજો આણો લોષ પુકાત દુલ્લે કરીને થઢે છે એમ, જાણો, અને સવ જીવ પોતપોતાના ક્ષમે કરી નિપર્યાસ પણ અનુભવે છે, તેનો નિષાર કરો”—સુયગદાગ, અધ્યયન ૭ મુ, ૧૩

સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવાનો અભિપ્રાય જેનો થયો હોય, તે પુરુષે આત્માને ગવેષ્યો, અને આત્મા ગવેષ્યો હોય તેને, યમનિયમાદિક સર્વ સાધનનો અગ્રહ અપ્રધાન કરી, સત્સગને ગવેષ્યો, તેમ જ ઉપાસ્યો સત્સગની ઉપાસના કરવી હોય તેને, સસારને ઉપામવાનો આત્મભાવ સર્વથા ત્યાગ્યો પોતાના સર્વ અભિપ્રાયનો ત્યાગ કરી, પોતાની સર્વ શક્તિ તે સત્સગની આજ્ઞાને ઉપાસવી તીથ કર ઇમ કરે છે કે, જે કોઈ તે આજ્ઞા ઉપાસે છે તે, અગ્રદ્ય સત્સગને ઉપાસે છે, ઇમ જે સત્સગને ઉપાસે છે તે, અગ્રદ્ય આત્માને ઉપાસે છે, અને આત્માને ઉપામનાર સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે — દ્વાદશાંગીનું સદ્ગ સુત્ર

પ્રથમમા જે અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે, તે માથા સુયગદાગમા નીચે પ્રમાણે છે —

समुद्रसदा जतयो माणुसत्त, दुह्मय यालिसेण अलमो;

प्रागुक्तदुष्टे जरिष्य लोप, सकम्पणा विपरिया भुविंति

સત્ પ્રકારની ઉપાધિ, આધિ, વ્યાધિથી મુક્તિ મળે તો હોઈ, સોષણ સત્સંગને વિષે રહેલી ભક્તિ, તે અમને મળવા દુર્લભ જણાય છે સત્સંગનું સર્વાત્મ અર્પણ અહોરાત્ર એમ અમને વસા કરે છે, તથાપિ હૃદયજોગ પ્રારબ્ધથી તેનો અતરાય વર્તે છે ઘણુકરી કોઈ વાતનો સ્તેદ અમારા આત્માને વિષે હૃદય જાય નથી, તથાપિ સત્સંગના અતરાયનો સ્તેદ અહોરાત્રમા

ઘણુંકરી વર્ત્યા કરે છે. સર્વ ભૂમિઓ, સર્વ માણસો, સર્વ કામો, સર્વ વાતચિતાદિ પ્રસંગો અજાણ્યા જેવા—સાવ પરના—ઉદાસીન જેવા, અરમણીય, અમોહકર અને રસરહિત સ્વાભાવિકપણે ભાસે છે. માત્ર જ્ઞાનીપુરુષો, મુમુક્ષુપુરુષો કે માર્ગાનુસારી પુરુષોનો સત્સંગ તે જાણીતો, પોતાનો, પ્રીતિકર, સુંદર, આકર્ષનાર અને રસસ્વરૂપ ભાસે છે; એમ હોવાથી અમારું મન ઘણુંકરી અપ્રતિવંધપણુ ભજતું ભજતું તમજેવા માર્ગેચ્છાવાન પુરુષોને વિષે પ્રતિવંધપણુ પામે છે.

૧૯૪૯, મુંબઈ.

૨૯૩.૬

તે પુરુષ નમન કરવા યોગ્ય છે,
કીર્તન કરવા યોગ્ય છે,
પરમ પ્રેમે ગુણગ્રામ કરવા યોગ્ય છે,
ફરી ફરી વિશિષ્ટ આત્મપરિણામે ધ્યાવન કરવા યોગ્ય છે,
કે,

જે પુરુષને દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી કોઈ પળ પ્રકારનું પ્રતિવંધપણુ વર્તતું નથી. આપનાં ઘણાં પત્રો મળ્યાં છે. ઉપાધિજોગ એવા પ્રકારે રહે છે કે, તેના વિદ્યમાનપણામાં પત્ર લખવાયોગ્ય અવકાશ રહેતો નથી, અથવા તે ઉપાધિ ઉદયરૂપ જાણી મુખ્યપણે આરાધતાં તમજેવા પુરુષને પળ ચાહીને પત્ર લખેલ નથી; તે માટે ક્ષમા કરવાયોગ્ય છો.

ચિત્તને વિષે જેવું આ ઉપાધિયોગ આરાધિયે છીએ, ત્યારથી મુક્તપણુ વર્તે છે. તેવું મુક્તપણુ અનુપાધિપ્રસંગમાં પળ વર્તતું નહોતું. એવી નિશ્ચયદશા મારગશર શુદ્ધ ૬થી એકધારાએ વર્તી આવી છે.

સંવત્ ૧૯૪૯.

૨૯૪.*

ૐ.

અમારા ચિત્તમાં તો એમ આવે છે કે, મુમુક્ષુજીવને આ કાલને વિષે સંસારની પ્રતિકૂલ દશાઓ પ્રાપ્ત થવી તે, તેને સંસારથી તરવા બરાબર છે. અનંતકાલથી અન્યાસેલો એવો આ સંસાર, સ્પષ્ટ વિચારવાનો વખત પ્રતિકૂલ પ્રસંગે વિશેષે હોય છે; એ વાત નિશ્ચય કરવાયોગ્ય છે.

વ્યાવહારિક પ્રસંગોનું નિત્ય ચિત્રવિચિત્રપણુ છે. માત્ર કલ્પનાએ તેમાં સુખ અને કલ્પનાએ દુઃખ; એવી તેની સ્થિતિ છે. અનુકૂલ કલ્પનાએ તે અનુકૂલ ભાસે છે; પ્રતિકૂલ કલ્પનાએ તે પ્રતિકૂલ ભાસે છે અને જ્ઞાનીપુરુષે તે બેય કલ્પના કરવાની ના કહી છે; વિચારવાનને શોક ઘટે નહીં, એમ શ્રી તીર્થકર કહેતા હતા.

સંવત્ ૧૯૪૯.

૨૧૫ *

—સમતા, રમતા, ઋષતા, શાયક્તા, સુષમાસ,
વેદક્તા, ચૈતન્યતા, ૫ સય ઝીરવિલાસ

જે તીર્થંકરદેવે સ્વરૂપસ્થ આત્માપણે થઈ, વત્તવ્યપણે જે પ્રકારે તે આત્મા કહી શકાય તે-
પ્રમાણે અત્યંત યથાસ્થિત થયો છે, તે તીર્થંકરને વીજી સર્વ અપેક્ષાનો ત્યાગ કરી નમસ્કાર કરીપ છીપ
પૂર્વ ઘણા શાસ્ત્રોનો વિચાર કરવાથી તે વિચારના ફલમાં સત્સુરુષને વિષે જેનાં વચનોથી ભક્તિ
ઉત્પન્ન થઈ છે, તે તીર્થંકરના વચનને નમસ્કાર કરીપ છીપ

ઘણા પ્રકારે જીવનો વિચાર કરવાથી, તે જીવ આત્મારૂપ પુરુષરૂપિના જાણ્યો જાય ણો નથી,
પ્રવી નિશ્ચલ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ, તે તીર્થંકરના માર્ગગોધને નમસ્કાર કરીપ છીપ

મિત્ર મિત્ર પ્રકારે તે જીવનો વિચાર થવા અર્થે—તે જીવ પ્રાપ્ત થવા અર્થે—યોગાત્મિક અનેક
સાધનોનો યજ્ઞાન પરિશ્રમ કર્યે છે, પ્રાપ્તિ ન થઈ, તે જીવ જેવડે સહજ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ
કહેવા વિષે જેનો ઉદ્દેશ છે, તે તીર્થંકરના ઉદ્દેશવચનને નમસ્કાર કરીપ છીપ

સવત્ ૧૯૪૯

૨૧૬ *

કોઈ પણ જાતનાં અમારા આત્મિક વધનને હરને અને સંસારમાં રહ્યા નથી સ્ત્રી જે છે
તેનાથી પૂર્વ ઘણાવલુ મોગકર્મ નિવૃત્ત કરવું છે, કુટુમ્બ છે તેનું, પૂર્વનું કરેલું કરજ આપી નિવૃત્ત
થવા અર્થે રહ્યા છીપ, તે શિવાયના જે જે કહ પ્રસંગ છે, તે તેની અદર શમાઈ જાય છે તનને
અર્થે, ધનને અર્થે, મોગને અર્થે, મુલ્કને અર્થે, સ્વાર્થને અર્થે કે કોઈ જાતના આત્મિકવધનથી
અને સંસારમાં રહ્યા નથી આનો જે અતરનો મેદ તે જીવને નિકટપણે મોખ વર્તતો ન હોય તે
જીવ કેમ સમજી શકે?

ડુ ધના મયથી પણ સંસારમાં રહેવું રાહ્યું છે, ૫મ નથી માન અપમાનનો તો, કહ મેદ
છે તે, નિવૃત્ત થઈ ગયો છે

સવત્, ૧૯૪૯

૨૧૭

"જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યે અમિત્ર ભુદ્ધિ થાય ૫, કલ્યાણવિષેનો મોટો નિશ્ચય છે," એવો સર્વ
મહાત્મા પુરુષોનો અમિત્રાઈ જણાય છે તમે તથા તે અન્ય વેટે જેનો દેહ હાલ વતે છે, તે વેય
જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યે જેમ અમિત્રતા વિશેષ નિર્મલપણે આવે તે પ્રકારની વાત પ્રસંગોપાત કરો તે,

યોગ્ય છે; અને પરસ્પરમાં ઇટલે, તેઓ અને તમ વચ્ચે, નિર્મલ હૈત વર્તે તેમ પ્રવર્તવામાં વાધ નથી, પણ તે હૈત જાત્યાંતર થવું યોગ્ય છે. જેવું સ્ત્રી, પુરુષને કામાદિકારણે હૈત હોય છે, તેવું હૈત નહીં; પણ જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યે વસ્ત્રેનો મક્તિરાગ છે એવું. વેય, એક ગુરુપ્રત્યેનું શિષ્યપણુ જોઈ, અને નિરંતરનો સત્સંગ રાખા કરે છે એમ જાણી, માટે જેવી બુદ્ધિ—તેવે હૈત—વર્તી તે વાત વિશેષ યોગ્ય છે. જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યેનો ભિન્નભાવ સાવ ટાલવો યોગ્ય છે.

મુંબઈ, ઑક્ટોવર ૧૦, ૧૯૧૩.

૨૯૮.

આત્માને સમાધિ થવા માટે—આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ માટે—સુધારસ કે જે મુખને વિષે વરસે છે, તે એક અર્પૂર્વ આધાર છે, માટે કોઈ રીતે તેને ઘીજ્ઞાન કહો તો હરકત નથી; માત્ર ઇટલો મેદ છે કે, તે જ્ઞાન જ્ઞાનીપુરુષ, કે જે તેથી આગલ આત્મા છે એમ, જાણનાર હોવો જોઈએ.

દ્રવ્યથી દ્રવ્ય મલતું નથી, એમ જાણનારને કંઈ કર્તવ્ય કહી શકાય નહીં, પણ તે ક્યારે? સ્વદ્રવ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, માથે યથાવસ્થિત સમજાયે—સ્વદ્રવ્યસ્વરૂપ પરિણામે પરિણમી અન્ય દ્રવ્ય પ્રત્યે કેવલ ઉદાસ થઈ, કૃતકૃત્ય થયે—કંઈ કર્તવ્ય રહેતું નથી; એમ ઘટે છે;—અને એમ જ છે.

મુંબઈ, સં ૧૯૫૦ ના કારતક શુદ્ધ ૬.

૨૯૯.

“માથે રાજા વર્તે છે,” ઇટલા વાક્યના ઇહાપોહ (વિચાર)થી ગર્ભશ્રીમંત એવા શ્રી શાલી-મદ્ર, તે કાલથી ત્રિયાદિ પરિચયને ત્યાગવારૂપ પ્રારંભ મજતા હવા.

“નિત્ય પ્રત્યે એકેક સ્ત્રીને ત્યાગી, અનુક્રમે વસ્ત્રીસ સ્ત્રીઓને ત્યાગવા ઇચ્છે છે એવો, વસ્ત્રીસ દિવસ સુધીનો કાલપારધીનો મરુંતો, શ્રીશાલીમદ્ર કરે છે, એ મોટું આશ્ચર્ય છે,” એવાં વચનો શ્રીધનામદ્રથી સ્વાભાવિક વૈરાગ્યે ઉદ્ભવ થતાં હવાં.

“તમે એમ કહો છો, તે જો કે મને માન્ય છે, તથાપિ તે પ્રકારે આપ પણ ત્યાગવાને દુર્લભ છો;” એવાં સહજ વચન તે ધનામદ્રપ્રત્યે શાલીમદ્રની વેહેન અને તે ધનામદ્રની પત્ની કહેતી હવી. જે સાંમલી કોઈ પ્રકારના ચિત્તકેશ પરિણમવ્યા વગર તે શ્રીધનામદ્ર તે જ સમયે ત્યાગને મજતા હવા; અને શ્રી શાલીમદ્ર કહેતા હવા કે, ‘તમે શા વિચારે કાલના વિશ્વાસને મજો છો.’ તે શ્રવણ કરી જેનું ચિત્ત આત્મારૂપ છે, એવા તે શ્રીશાલીમદ્ર અને ધનામદ્ર ‘જાણે કોઈ દિવસે કંઈ પોતાનું કર્યું નથી,’ એવા પ્રકારથી ગૃહાદિ ત્યાગ કરી ચાલ્યા જતા હવા. આવા સત્પુરુષના વૈરાગ્યને સાંમલ્યા છતાં આ જીવ ઘણા વર્ષના આગ્રહે કાલનો વિશ્વાસ કરે છે, તે ક્રિયા વલે કરતો હશે? તે વિચારી જોવાયોગ્ય છે.

મુંબઈ, કારતક શુદ્ધ ૯, શુક્રે, ૧૯૫૦.

વર્ષ ૨૭ મુ

૩૦૦

ગાળીનુ સયમન શ્રેયસ્ક છે, તથાપિ વ્યવહારનો સત્ત્વ યવા પ્રકારનો વર્તે છે કે, કેવળ તેનુ સંયમન રાગીય તો પ્રસંગમા આવતા જીરોને ફેશનો હેતુ થાય, માટે થદુ કરી સપ્રયોજન શિનાયમા સયમન રાગલુ થાય, તો તેનુ પરિણામ કોઈ પ્રકારે શ્રેયસ્ક થતુ સમને છે

“જીનુ મૂઢપણુ ફરી ફરી, કષ્ણે કષ્ણે, પ્રસંગે પ્રસંગે, નિચારવામા જો સચેતપણુ ન રાગનામા આવ્યુ, તો આપો જોગ થવ્યો તે, વૃથા છે”

મુબઈ, માગશર છુદ ૩, ૧૯૫૦

૩૦૧

હાલ નિશેષપણેકરી લક્ષ્યાનુ થતુ નથી તેમાં, ડપાધિ કરતા ચિત્તનુ સંશેષપણુ વિશેષ કારણસ્ક છે (ચિત્તનુ ઇચ્છાસ્કમાં કઈ પ્રવર્તન થવું, પ્રાપ્તે સત્ત્વ-ન્યૂન-થાય તે સંશેષપણુ અત્રે લક્ષ્યુ છે) અત્રે ઇમ વેર્તુ છે કે, જ્યા કઈ પળ પ્રમત્તદશા હોય છે ત્યાં, જગન્પ્રત્યયી કાગનો આત્માને નિષે અનજ્ઞા ઘટે છે જ્યા કેવળ અપ્રમત્તતા વતે છે, ત્યા આત્મા શિનાય ધીજા કોઈ પળ માનનો અનજ્ઞાશ વર્તે નહીં, જો કે નીર્ધેકરાદિક, સર્પૂર્ણ યતુ જ્ઞાન પામ્યા પછી, કોઈ જાતનો દેહત્રિયાપ સહિત દેહાવાનુ થવ્યુ છે, તથાપિ આત્મા, ઇ ત્રિયાનો અનજ્ઞાશ પામે તો જ કરી શકે યવી કોઈ ત્રિયા, તે જ્ઞાન પછી હોઈ શકે નહીં, અને તો જ ત્યા સર્પૂર્ણ જ્ઞાન ઘટે, યવો અસદેહ જ્ઞાનીપુરુષોનો નિર્ધાર છે, ઇમ અમને છાગે છે જ્વરાત્તિ સગમાં કઈ કોઈ જેમ ચિત્તને નથી થતો, તેમ આ માત્રોને નિષે પળ વર્તે છે,—સ્વગમગ સ્વદ વર્તે છે, અને તેના પ્રતિનિધના રહિતપણાનો નિચાર થયા કરે છે

મુબઈ, પોદ્રા ઘદ ૧૪, રવિ, ૧૯૫૦

૩૦૨

તમારા પત્રો પોંચ્યા છે તે સાથે પ્રશ્નોની ટીપ રતારીને શીદી તે પળ પોંચી છે તે પ્રશ્નોમા જે વિચારો જણાવ્યા છે તે, પ્રથમ વિચારમૂલિકામા વિચારવા જેવા છે જે પુરવે તે પ્રથ વર્ચો છે તેજે, વેદાતાદિ ધારણના અમુક પ્રથના અવલોકન ડપરથી તે પ્રશ્નો સ્પષ્ટ છે અત્યત આશ્ચર્ય-

યોગ્ય વાર્તા એમાં લઈ નથી. એ પ્રશ્નો તથા તે જાણના વિચાર ઘણા વખત પહેલાં વિચાર્યા હતા; અને એવા વિચારની વિચારણા કરવા વિષે તમને તથા.....ને જણાવ્યું હતું. તેમ જ વીજા તેવા મુમુક્ષુને એવા વિચારના અવલોકન વિષે કશું હતું; અથવા કશાનું થઈ આવે છે કે. જે વિચારોની વિચારણા અપર્યાપ્ત અનુક્રમે મદ્અસદ્નો પુરો વિવેક થઈ શકે.

હાલ માત્ર આટલું થયાં શારીરિક સ્થિતિ જરૂર છે; હમણાં વે દિવસ થયાં ઠીક છે. કવિતા વીડી તે પોંચી છે. નેમાં આલાપિકા તરીકેના. મેદનાં તમારું નાન વતાવ્યું છે; અને કવિતા કરવામાં જે કંઈ વિચ્છેદનતા જોઈ. તે વતાવવાનો વિચાર રાખ્યો છે. કવિતા ઠીક છે. કવિતા કવિતાર્થે આરાધનાયોગ્ય નથી, સંસારાર્થે આરાધનાયોગ્ય નથી. ભગવદ્મજનાર્થે—આત્મકલ્યાણાર્થે—જો તેનું પ્રયોજન થાય, તો જીવને તે ગુણની ક્ષયોપશમતાનું ફલ છે. જે વિદ્યાર્થી ઉપશમ ગુણ પ્રગટ્યો નહીં. વિવેક આવ્યો નહીં. કે સમાધિ થઈ નહીં, તે વિદ્યાને વિષે રૂઢા જીવે આગ્રહ કરવો યોગ્ય નથી.

હાલ હવે ઘણું કરી મોતીની સરીદી વંધ રાખી છે. વિલાયતમાં છે તેનો. અનુક્રમે વેચવાનો વિચાર રાખ્યો છે. જો આ પ્રસંગ ન હોત. તો તે પ્રસંગમાં ઉદ્ભવ થતો જંગલ. અને તેનું ઉપશમાવું થાત નહીં. હવે તે સ્વસંવેદ્યરૂપે અનુમત્તમાં આવે છે. તે પણ એક પ્રકારનું પ્રારબ્ધ-નિવર્તનરૂપ છે.

સવિગત જ્ઞાનવાર્તાનો, હવે પત્ર લખશો. તો ઘણું કરી તેનો ઉત્તર લઈશું.

સં ૧૯૫૦ ના મહાવદ ૪, શુક્રે. મોહમયી.

હા ૦ આત્મસ્વરૂપ.

૩૦૩.

અત્રેના ઉપાધિપ્રસંગમાં કંઈક વિશેષ સહનતાથી વર્તવું પડે એવી. મોસમ હોવાથી આત્માનેવિષે ગુણનું વિશેષ સ્પષ્ટપણ વર્તે છે. ઘણુંકરીને હવેથી જો વને તો નિયમિતપણે કંઈ સત્સંગવાર્તા લખશો.

સં ૧૯૫૦ ના મહાવદ ૮ ગુરુ, મોહમયી.

આ ૦ સ્વ ૦ પ્રણામ.

૩૦૪.

વારંવાર કંટાળી જઈએ છીએ, તથાપિ પ્રારબ્ધયોગથી ઉપાધિથી દૂર થઈ શકાતું નથી. એ જ વિજ્ઞાપન. પાગળ શુદ્ધ ૪, રવિ, ૧૯૫૦, સુંવડે.

આત્મસ્વરૂપે પ્રણામ.

૩૦૪.

ૐ

“પ્રમાદને તીર્થકરદેવ ‘કર્મ’ કહે છે, અને અપ્રમાદને તેથી વીજું એટલે અકર્મ-રૂપ એવું ‘આત્મસ્વરૂપ’ કહે છે. તેવા મેદના પ્રકારથી અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ છે. (કહ્યું છે.)” સૂચગડાંગ સૂત્ર, ધીર્ય અધ્યયન.

“જે કુલને વિષે જન્મ થયો છે, અને જેના સહવાસમા જીવ રમ્યો છે ત્યા, અજ્ઞાની પ્રયો આ જીવ તે, મમતા કરે છે, અને તેમા નિમગ્ન રહ્યા કરે છે”—સૂયગદાંગ, પ્રથમાચયન.

“જે જ્ઞાનીપુરુષો ભૂતકાળને વિષે થઈ ગયા છે, અને જે જ્ઞાનીપુરુષો મારિકાલને વિષે થશે, તે સત પુરુષો ‘શાંતિ’ (વધા વિમાવપરિણામથી થાકવું-નિવૃત્ત થવું-તે) ને સર્વ ધમનો આધાર વહ્યો છે જેમ ભૂતમાત્રને પૃથ્વી આધારભૂત છે, અર્થાત્ પ્રાણીમાત્ર પૃથ્વીના આધારથી સ્થિતિપાલ છે—તેનો આધાર પ્રથમ તેમને હોયો યોગ્ય છે—તેમ, સર્વ પ્રકારના કલ્યાણનો આધાર, પૃથ્વીની પેટે, ‘શાંતિ’ને જ્ઞાનીપુરુષે વહ્યો છે”—સૂયગદાંગ

મુબર્ર, ફાગણ શુદ્ધ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૦

૩૦૫.

‘શિક્ષાપત્ર મય’મા મક્તિનુ પ્રયોજન છે મક્તિના આધારરૂપ પવા વિવેક, ધૈર્ય અને આશ્રય ય વ્રણ શુણનુ તેમા વિશેષ પોષણ કર્યું છે, તેમા ધૈર્ય અને આશ્રયનુ પ્રતિપાદન વિશેષ સમ્યક્ પ્રકારે છે, જે વિચારી મુમુષુ જીવે સ્વશુણ કરવા યોગ્ય છે શ્રીકૃષ્ણાદિનો પ્રસંગ પ્રમા જે જે આવે છે તે, જ્વલિત્ સદેહનો હેતુ થાય પ્યો છે, તથાપિ તેમાં શ્રીકૃષ્ણનુ સ્વરૂપ સમજ્યાકેર ગળી, ઉપેક્ષિત રહેવાયોગ્ય છે કેવલ દ્વિતીયોદ્ધિથી વાપરા-વિચારવામા મુમુક્ષુનુ પ્રયોજન હોય છે

મુબર્ર, ફાગણ વદ ૧૦, ૧૯૫૦

મગ્ગામ

૩૦૬

‘શ્રી શિક્ષાપત્ર મય’ વાપરા-વિચારવામા હાલ કઈ અઢચળ નથી, જ્યા કોઈ અદેશનો હેતુ હોય, ત્યાં વિચારવું અથવા સમાધાન પૂછાવવાયોગ્ય હોય, તો પૂછવામા પ્રતિરૂધ નથી

મુદર્શન શેઠ પુરુષ ધમમા હતા, તથાપિ રાણીના સમાગમમા તે અવિવલ્લ હતા અત્યંત આત્મ-વલ્લે કામ ઉપશમાનવાથી કામેંદ્રિયને વિષે અજાગૃતપણુ જ સંભવે છે, અને તે વચ્ચે રાણીય, કદાપિ તેના દેહનો પરિચય કરવા ઇચ્છા ફરી હોત તોપણ કામની જાગૃતિ શ્રી મુદર્શનમા જોવામા આવત નહીં એમ, અમને છાગે છે

મુબર્ર, ફાગણ વદ ૧૦, ૧૯૫૦

૩૦૭

જે મુમુષુ જીવ, ગૃહસ્થવ્યવહારમા વતતા હોય, તેણે તો અચ્છ નીતિનુ મૂલ પ્રથમ આત્મામા સ્થાપનુ જોઈય, નહીંતો ઉપદેશાદિનુ નિષ્ફળપણુ થાય છે દ્રવ્યાદિ ઉત્પન્ન કરવા આદિમા સાગોષાંગ ન્યાયસંપન્ન રહેવું તેનુ નામ, ‘નીતિ’ છે ય નીતિ મૂક્તા પ્રાણ જાય પવી દશા આવ્યે ત્યાગ, વૈરાગ્ય સ્વરા મ્યરૂપમા પ્રગટે છે, અને તે જ જીવને મતુરપના વચનનું તથા આજ્ઞાધર્મનું

અચ્છુત સામર્થ્ય, મહાત્મ્ય અને રહસ્ય સમજાય છે: અને સર્વ વૃત્તિઓ નિજપણે વર્તવાનો માર્ગ સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે.

દેશ, કાલ, સંગ આદિનો વિપરીત યોગ ઘણુંકરીને તમને વર્તે છે. માટે વારંવાર—પહે પહે, તથા કાર્યે કાર્યે—સાવચેતીથી નીતિ આદિ ધર્મોગાં વર્તવું ઘટે છે. તમારી પેટે જે જીવ કલ્યાણની આકાંક્ષા રાखે છે, અને પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષનો નિશ્ચય છે તેને. પ્રથમ ભૂમિકામાં એ નીતિ મુલ્ય આધાર છે. જે જીવ સત્પુરુષનો નિશ્ચય ધયો છે એમ માને છે, તેને વિષે ઉપર કહી તે નીતિનું જો વલ્લવાનપણુ ન હોય, અને કલ્યાણની યાચના કરે તથા વાર્તા કરે. તો એ નિશ્ચય માત્ર સત્પુરુષને વંચવા વરોવર છે; જો કે, સત્પુરુષ તો નિરાકાંક્ષી છે એટલે. તેને છેતરાવાણુ કંદ છે નહીં, પણ એવા પ્રકારે પ્રવર્તતા જીવ. તે અપરાધયોગ્ય થાય છે. આ વાત પર, વારંવાર તમારે તથા તમારા સમાગમને ઇચ્છતા હોય તે મુમુક્ષુઓ, લજ્જા કર્તવ્ય છે. કટણ વાત છે માટે, ન વને એ કલ્પના. મુમુક્ષુને અહિતકારી છે, અને છોડી દેવાયોગ્ય છે.

સંવત્ ૧૯૫૦ ના ચૈત્ર વદ ૧૪. શુક્ર.

૩૦૮.

‘યોગવાસિષ્ઠ’ વાંચવામાં હરકત નથી. આત્માને વારંવાર સંસારનું સ્વરૂપ કારાગ્રહ જેવું, કષણે કષણે ભાસ્યા કરે એ. મુમુક્ષુતાનું મુલ્ય લક્ષણ છે. યોગવાસિષ્ઠાદિ જે જે ગ્રંથ તે કારણના પોષણ છે. તે વિચારવામાં હરકત નથી. મૂલ વાત તો એ છે કે, જીવને વૈરાગ્ય આવતાં છતાં પણ જે તેનું અત્યંત શિથિલપણુ—ઢીલાપણુ—છે તે ટાલતાં. તેને અત્યંત વનનું લાગે છે; અને ગમે તે પ્રકારે પણ એ જ પ્રથમ ટાલવા યોગ્ય છે.

મુંબઈ, સં. ૧૯૫૦ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧, રવિ.

૩૦૯.

જે વ્યવસાયે કરી જીવને ભાવનિદ્રાનું ઘટવું ન થાય, તે વ્યવસાય કોઈ પ્રારબ્ધયોગે કરવો પડતો હોય, તો તે ફરી ફરી પાછા હટીને, ‘મોટું મયંકર હિસાવાલું દુષ્ટ કામ જ આ કર્યા કરું છું’ એવું ફરી ફરી વિચારીને અને ‘જીવમાં ઢીલાપણાથી જ ઘણું કરી મને આ પ્રતિબંધ છે,’ એમ ફરી ફરી નિશ્ચય કરીને, જેટલો વને તેટલો વ્યવસાય સંલેપ કરતા જઈ પ્રવર્તવું થાય, તો વૌધનું ફલવું થવું સંભવે છે. ચિત્તનો લક્ષવા વગેરેમાં વધારે પ્રયાસ થઈ શકતો નથી તેથી, પત્તું લેવું છે.

સં. ૧૯૫૦ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧, મુંબઈથી.

૩૧૦.

અત્રે ઉપાધિરૂપ વ્યવહાર વર્તે છે. ઘણુંકરી આત્મસમાધિની સ્થિતિ રહે છે, તોપણ તે

વ્યવહારના પ્રતિનિધી છૂટવાનું વારનાર સ્મૃતિમા આવ્યા કરે છે તે પ્રારબ્ધની નિવૃત્તિ યતાયુધી તો વ્યવહારનો પ્રતિનિધ રહેતો ઘટે છે, માટે સમચિત્ત થઈ, સ્થિતિ રહે છે

તમાર લલ્લેટુ ૫૨ ૧ સંપ્રાપ્ત થયું છે 'યોગનામિષ્ટાદિ' પ્રયત્ની વાચના થતી હોય, તો તે હિત કારી છે જિનાગમમાં 'પ્રત્યેક આત્મા' માની પરિણામમા 'અનત આત્મા' કહ્યા છે, અને વેદાત્મા 'પ્રત્યેક' કહેવામા આત્મા, 'સર્વ' ચેતનસત્તા દેખાય છે તે, એક જ આત્મા છે, અને આત્મા એક જ છે,' એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે, તે વેય વાત મુમુક્ષુ પુરવે જરૂર કરી વિચારના જેવી છે, અને યથા પ્રયત્ને તે વિચારી, નિર્ધાર કરવા યોગ્ય છે, એ વાત નિસદેહ છે, તથાપિ જ્યામુધી પ્રથમ વૈરાગ્ય અને ઉપશમનું ત્રણ દૃષ્ટિએ જીવમાં આવ્યું ન હોય ત્યામુધી, તે વિચારથી ચિત્તનુ સમાધાન વગરને વળે વચગ્નુ થાય છે, અને તે વિચારનો નિષાર પ્રાપ્ત થતો નથી, તથા ચિત્ત વિષેષ પામી યથાર્થપણે પડી વૈરાગ્ય, ઉપશમને ધારણ કરી ગત્યું નથી, માટે તે પ્રશ્નનુ સમાધાન જ્ઞાનીપુર પોષ થયું છે તે સમગ્રના આ જીવમા વૈરાગ્ય, ઉપશમ અને સત્સંગનું વળ હાલ તો વગરનું ઘટે છે, એમ જીવમા વિચારી વૈરાગ્યાદિ વળ વચનાના સાધન આરાધનાને નિત્યપ્રતિ નિશેષ પુરપાથ યોગ્ય છે

વિચારની ઉત્પત્તિ થયા પડી વર્દમાનસ્વામી જેના મહાત્માપુરુષે કરી કરી વિચાર્યું કે, આ જીવનુ અનાદિ કાલથી ચારે ગતિ ત્રિષે અનતથી અનતનાર જન્મનુ, મરણ થયાં છતાં, હજુ તે જન્મ મરણાદિ સ્થિતિ ક્ષીણ થતી નથી, તે હવે કેવા પ્રસ્ારે ક્ષીણ કરના? અને ણ્થી કદ્દ મૂલ આ જીવની રક્ષા કરી છે કે, જે મૂલનુ આટલામુધી પરિણમવું થયું છે? આ પ્રસ્ારે કરી કરી અત્યંત એકામપણે સત્વોધના વર્દમાનપરિણામે વિચારતા વિચારતા જે મૂલ ભગવાને લીધી છે તે, જિનાગમમા ઠામ ઠામ કહી છે, કે જે મૂલ જાણીને તેથી રહિત મુમુક્ષુ જીવ થાય જીવની મૂલ જોતાં તો અનતનિશેષ લાગે છે, પણ સર્વ મૂલની ધીજમૂલ મૂલ તે જીવે પ્રથમ પ્રથમ વિચારથી ઘટે છે, કે જે મૂલનો વિચાર કર્યાથી સર્વ મૂલનો વિચાર થાય છે, અને જે મૂલના મટવાથી સર્વ મૂલ મટે છે કોઈ જીવ કદાપિ નાના પ્રસ્ારની મૂલનો વિચાર કરી તે મૂલથી છૂટના ઇચ્છે, તોપણ તે વર્તવ્ય છે, અને તેની અનેક મૂલથી છૂટનાની ઇચ્છા, મૂલ મૂલથી છૂટવાનું સહેજે કારણ થાય છે

શાસ્ત્રમાં જે જ્ઞાન પ્રગટ થયું છે તે જ્ઞાન, જે પ્રકારમા વિચારવા યોગ્ય છે એક પ્રસ્ાર ઉપદેશનો, અને યીજો પ્રસ્ાર સિદ્ધાન્તનો છે "જન્મ મરણાદિ દેશનાઠા આ સંસારને ત્યાગવો ઘટે છે, અતિલ પર્ત્યમાં ત્રિવેકીને રચિ કરવી હોય નહીં, માત્ર, પિતા સ્વજનાદિક સવનો સ્વાર્થરૂપ સંગ્રહ છતાં આ જીવ તે જાતનો આશ્રય કર્યા કરે છે, પણ તેનો અનિવેક છે, પ્રત્યક્ષ રીતે ત્રિવિધતાપરૂપ આ સમાર જણાતાં છતાં મૂર્ખ ણ્નો જીવ તેમા જ વિશ્રાન્તિ ઇચ્છે છે, પરિમદ્દ, આરમ અને સગ એ સૌ અનયના હેતુ છે," એ આદિ જે વિજ્ઞા છે, તે 'ઉપદેશજ્ઞાન' છે 'આત્માનું હોવાપણું,' 'નિત્યપણું,' 'એકપણું' અથવા 'અનૃપણું,' 'વધાદિ માન,' 'મોડ,' 'આત્માની સર્વ

પ્રકારની અવસ્થા,' 'પદાર્થ' અને 'તેની અવસ્થા' એ આદિને દૃષ્ટાંતાદિયી કરી જે પ્રકારે મિદ્ધ કર્યા હોય છે, તે 'સિદ્ધાંતજ્ઞાન' છે. વેદાંત અને જિનાગમ એ સૌનું અવલોકન પ્રથમ તો ઉપદેશ-જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અર્થે જ મુમુક્ષુ જીવે કરવું ઘટે છે, કારણ કે 'સિદ્ધાંતજ્ઞાન' જિનાગમ અને વેદાંતમાં પરસ્પર ભેદ પામતું જોવામાં આવે છે; અને તે પ્રકારે જોડ મુમુક્ષુ જીવ અંદેશો-શંકા-પામે છે; અને તે શંકા ચિત્તનું અસમાધિપણુ કરે છે; એવું ઘણુંકરીને ઘનવા યોગ્ય જ છે, કારણ કે, 'સિદ્ધાંતજ્ઞાન' તો જીવને કોઈ અત્યંત ઉજ્જ્વલ ક્ષયોપશમે અને સદુરુના વચનની આરાધનાએ ઉદ્ભવે છે. 'સિદ્ધાંતજ્ઞાન'નું કારણ 'ઉપદેશજ્ઞાન' છે. સદુરુષી કે સત્સાગ્રથી પ્રથમ જીવમાં એ જ્ઞાનનું દૃઢ થવું ઘટે છે, કે જે ઉપદેશજ્ઞાનનાં ફળ 'વૈરાગ્ય' અને 'ઉપશમ' છે. વૈરાગ્ય અને ઉપશમનું ઘડ વધવાથી જીવને વિપે સહેજે ક્ષયોપશમનું નિર્મલપણુ થાય છે; અને સહેજ મદ્દેજમા 'સિદ્ધાંતજ્ઞાન' થવાનું કારણ થાય છે. જો જીવમાં અસંગદશા આવે, તો આત્મન્યૂરૂપ મગજનું સાવ સુલભ થાય છે; અને તે અસંગદશાનો હેતુ 'વૈરાગ્ય,' 'ઉપશમ' છે: જે ફરી ફરી જિનાગમમાં તથા વેદાંતાદિ ઘણાં શાસ્ત્રોમાં કહેલ છે,—વિસ્તારેલ છે; માટે નિઃસંશયપણે વૈરાગ્ય, ઉપશમના હેતુ એવા 'યોગવાસિષ્ઠાદિ' સદ્ગ્રંથો વિચારવા યોગ્ય છે. અમારી પાસે આવવામાં કોઈ કોઈ રીતે તમારી સાથેના પરિચયી શ્રી.....નું મન અટકતું હતું; અને તેમ અટકવું થવું સ્વાભાવિક છે, કારણ કે અમારા વિપે અંદેશો સહેજે ઉત્પન્ન થાય એવો વ્યવહાર પ્રારબ્ધવશાત્ અમને ઉદયમાં વર્તે છે; અને તેવા વ્યવહારનો ઉદય દેહી ઘણુંકરી 'ધર્મસંવંધી સંગ'માં અમે લૌકિક, લોકો-ત્તર પ્રકારે મલ્લવાપણુ કર્યું નથી, કે જેથી લોકોને આ અમારો વ્યવહારનો પ્રસંગ વિચારવાનો પ્રસંગ ઓછો આવે. તમને અથવા શ્રી.....ને અથવા કોઈ વીજા મુમુક્ષુને કોઈ પ્રકારની કંડ પળ પરમાર્થની વાર્તા કરી હોય તેમાં, માત્ર પરમાર્થ શિવાય વીજો કોઈ હેતુ નથી. ત્રિપમ અને મયંકર, આ સંસારનું સ્વરૂપ જોડ, તેની નિવૃત્તિ વિપે અમને બોધ થયો. જે બોધવડે જીવમાં શાંતિ આવી, સમાધિદશા થઈ તે બોધ, આ જગત્માં કોઈ અનંત પુણ્યજોગે જીવને પ્રાપ્ત થાય છે, એમ મહાત્મા પુરુષો ફરી ફરી કહી ગયા છે. આ દુષમ કાલને વિપે અંધકાર પ્રગટી બોધના માર્ગને આવરણ પ્રાપ્ત થયા જેવું થયું છે, તે કાલમાં અમને દેહજોગ બન્યો, તેથી કોઈ રીતે ખેદ થાય છે, તથાપિ પરમાર્થથી તે ખેદ પણ સમાધાન રાખ્યા કર્યો છે; પણ તે દેહજોગમાં કોઈ કોઈ વખત કોઈ મુમુક્ષુપ્રત્યે વંચતે લોકમાર્ગનો પ્રતિકાર ફરી ફરી કહેવાનું થાય છે; જે જોગમાંનો જોગ તમારા અને શ્રી.....સંવંધમાં સહેજે બન્યો છે; પણ તેથી તમે અમારું કહેવું માન્ય કરો એવા આગ્રહ માટે કંડ પણ નથી કહેવાનું થતું, માત્ર હિતકારી જાણી તે વાતનો આગ્રહ થયો હોય છે, કે થાય છે, એટલો લક્ષ રહે, તો સંગનું ફળ કોઈ રીતે થવું સંભવે છે. જેમ બને તેમ જીવના પોતાના દોષપ્રત્યે લક્ષ કરી, વીજા જીવપ્રત્યે નિર્દોષદૃષ્ટિ રાખી વર્તવું, અને વૈરાગ્યોપશમનું જેમ આરાધન થાય તેમ કરવું એ, પ્રથમ સ્મરણવાયોગ્ય વાત છે.

મુંબઈ, વૈશાખ શુદ્ધ ૯, રવિ, ૧૯૫૦.

આ૦ સ્વ૦ નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય.

૩૧

ઘણુકરીને જિનાગમમા 'સર્વિરતિ' એના સાધુને પત્ર-સમાચારાદિ લખવાની આજ્ઞા નથી, અને જો તેમ, સર્વિરતિ ભૂમિકામા રહી કરતા ફરજે, તો તે અતિચારવોગ્ય ગણાય આ પ્રમાણે સાધારણપણે શાસ્ત્રઉદ્દેશ છે, અને તે ધોરીમાર્ગે તો યથાવોગ્ય લાગે છે, તથાપિ જિનાગમની રજા પૂર્ણપર અવિરોધ વાઢી જણાય છે, અને તેનો અવિરોધ રહેવા, પત્ર-સમાચારાદિ લખવાની આજ્ઞા કોઈ પ્રકારથી જિનાગમમા છે, તે તમારા ચિત્તનુ સમાધાન થવા માટે સંનેપે અને લાલુ છું.

જિનની જે જે આજ્ઞા છે તે તે આજ્ઞા, સર્વ પ્રાણી, અર્થાત્ આત્માના કલ્યાણને અર્થે જેની વડે ફરજ છે તે સર્વને, તે કલ્યાણનુ જેમ ઉત્પન્ન થયું થાય, અને જેમ વર્દમાપણુ થાય, તથા તે કલ્યાણ જેમ રક્ષાય તેમ, (તે આજ્ઞાઓ) કરી છે એક આજ્ઞા એવી જિનાગમમા કહી હોય કે, તે આજ્ઞા અમુક દ્રવ્ય, સેત્ર, કાઢ, માથને સવોગે ન પઢી શક્તા આત્માને ધાધકારી થાતી હોય, તો ત્યા તે આજ્ઞા ગૌણ કરી-નિષેધી-ને ચીજી આજ્ઞા શ્રી સર્વિરતિ કહી છે સર્વ વિરતિ કરી છે એના મુનિને સર્વ વિરતિ કરતી વ્યવસ્થા પ્રસંગમાં "સત્ત્વાઈ પાણાઈ ધાય પચ્છામિ, સત્ત્વાઈ મુસાનાય પચ્છામિ, સત્ત્વાઈ અદત્તાનાઈ પચ્છામિ, સત્ત્વાઈ મેહુનાઈ પચ્છામિ, સત્ત્વાઈ પરિગ્રહાઈ પચ્છામિ" આ ઉદ્દેગના વચનો ઉચારવાના કહ્યા છે, અર્થાત્ 'પ્રાણાતિપાતથી હું નિવૃત્ત છું,' 'સર્વપ્રકારના શૃંગારાથી હું નિવૃત્ત છું,' 'સર્વ પ્રકારના અદત્તાવાનથી હું નિવૃત્ત છું,' 'સર્વ પ્રકારના મૈથુનથી નિવૃત્ત છું,' 'અને સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહથી નિવૃત્ત છું' (સર્વ પ્રકારના રાત્રિ ભોજનથી તથા ધીજા તેના તેના કારણથી નિવૃત્ત છું, ઇમ તે સાથે ઘણા ત્યાગના કારણો જાણતા) ઇમ જે વચનો કહ્યા છે તે, 'સર્વ વિરતિ'ની ભૂમિકામા રક્ષણો કહ્યા છે, તથાપિ તે પાંચ મહાવ્રતમા ચાર મહાવ્રત-મૈથુનત્યાગ શિયાય-મા મગવાને પાઢી ધીજી આજ્ઞા કરી છે, કે જે આજ્ઞા પ્રત્યક્ષ તો મહાવ્રતને ધાધકારી લાગે, પણ જ્ઞાનદષ્ટિથી જોતા તો રક્ષણકારી છે 'સર્વપ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત છું,' 'જ્યાં પચ્છામિ ઉતા નદી ઉતરવા જેવા પ્રાણાતિપાતરૂપ પ્રસંગની આજ્ઞા કરવી પડી છે, જે આજ્ઞા લેન્સમુદાવને વિશેષ સમાગમે કરી સાધુ આરાધ્યો તો પચ્છમાવ્રત નિમૂલ થવાનો વ્યવસ્થા આવશે એવું જાણી, નદીનું ઉતરવું મગવાને કહ્યું છે તે, પ્રાણાતિપાતરૂપ પ્રત્યક્ષ છતા, પાંચ મહાવ્રતની રક્ષાના અમૂલ્ય હેતુરૂપ હોવાથી પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તિરૂપ છે, કારણ કે પાંચ મહાવ્રતની રક્ષાનો હેતુ-એવું જે કારણ-તે પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તિનો પણ હેતુ જ છે પ્રાણાતિપાત છતા અપ્રાણાતિપાતરૂપ એમ નદીના ઉતરવાની આજ્ઞા થાય છે, તથાપિ 'સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિ પાતથી નિવૃત્ત છું,' ઇ વાક્યને તે કારણથી એકવાર આવકો આવે છે, -જે આવકો ફરીથી વિચાર કરતા તો તેની વિશેષ દૃઢતા માટે જણાય છે, તેમ જ ધીજા વ્રતો માટે છે 'પરિગ્રહની સંવધા નિવૃત્તિ કરુ છું,' એવું તત્ત્વ છતા વલ્લ, પાત્ર, પુલ્કનો સંવધ જોવામા આવે છે, -તે અગી કાર કરવામાં આવે છે તે પરિગ્રહની સર્વથા નિવૃત્તિના કારણને કોઈ પ્રકારે રક્ષણરૂપ હોવાથી વચ્ચાં છે, અને તેથી પરિણામે અપરિગ્રહરૂપ હોય છે મૂર્ધારહિતપણે નિત્ય આત્માદશા વધવાને માટે

પુસ્તકનો અંગીકાર કહ્યો છે. શરીરસંઘયણનું આ કાઠનું હીનપણુ દેખી, ચિત્તસ્થિતિ પ્રથમ સમાધાન રહેવા અર્થે વસ્ત્રપાત્રાદિનું ગ્રહણ કહ્યું છે; અર્થાત્ આત્મહિત દીઠું તો પરિગ્રહ રાખવાનું કહ્યું છે. પ્રાણાતિપાત-ક્રિયાપ્રવર્તન કહ્યું છે; પળ ભાવનો આકાર ફેર છે. પરિગ્રહવુદ્ધિથી કે પ્રાણાતિપાત-વુદ્ધિથી એમાંનું કંઈ પળ કરવાનું ક્યારે પળ ભગવાને કહ્યું નથી. પાંચ મહાવ્રત, સર્વથા નિવૃત્તિરૂપ ભગવાને જ્યાં બોધ્યાં ત્યાં પળ વીજા જીવનાં હિતાર્થે કહ્યાં છે; અને તેમાં તેના ત્યાગ જેવો દેલાવ દેનાર એવો અપવાદ પળ આત્મહિતાર્થે કહ્યો છે; અર્થાત્ એક પરિણામ હોવાથી ત્યાગ કહેલી ક્રિયા ગ્રહણ કરાવી છે. મૈથુનત્યાગમાં જે અપવાદ નથી, તેનો હેતુ એવો છે કે, રાગ-દ્વેષવિના તેનો ભંગ થઈ શકે નહીં; અને રાગ-દ્વેષ છે તે, આત્માને અહિતકારી છે; જેથી, તેમાં કોઈ અપવાદ ભગવાને કહ્યો નથી. નદીનું ઉત્તરવું રાગ-દ્વેષવિના પળ થઈ શકે; પુસ્તકાદિકનું ગ્રહણ પળ તેમ થઈ શકે; પળ મૈથુનસેવન તેમ ન થઈ શકે; માટે ભગવાને અનપવાદ એ વ્રત કહ્યું છે; અને વીજામાં અપવાદ આત્મહિતાર્થે કહ્યા છે. આમ હોવાથી જિનાગમ જેમ જીવનું-સંયમનું-રક્ષણ થાય તેન કહેવાને અર્થે છે. પત્ર લખવાનું, કે સમાચારાદિ કહેવાનું જે નિષિદ્ધ કર્યું છે, તે પળ એ જ હેતુએ છે. લોકસમાગમ વધે, પ્રીતિ, અપ્રીતિનાં કારણો વધે, સ્ત્રિયાદિના પરિચયમાં આવવાનો હેતુ થાય, સંયમ ઢીલો થાય, તે તે પ્રકારનો પરિગ્રહ વિનાકારણે અંગીકૃત થાય, એવાં સાક્ષિપાત અનંત કારણો દેખી પત્રાદિનો નિષેધ કર્યો છે, તથાપિ તે પળ અપવાદસહિત છે. અનાર્થ ભૂમિમાં વિચરવાની 'વૃહત્કલ્પ'માં ના કહી છે, અને ત્યાં ક્ષેત્રમર્યાદા કરી છે; પળ જ્ઞાન, દર્શન, સંયમના હેતુએ ત્યાં વિચરવાની પળ હા કહી છે; તે જ અર્થે ઉપરથી એમ જણાય છે કે, કોઈ જ્ઞાની-પુરુષનું દૂર રહેવું થતું હોય, તેમનો સમાગમ થવો મુશ્કેલ હોય, અને પત્ર-સમાચાર ગિવાય વીજો કોઈ ઉપાય ન હોય, તો પછી આત્મહિત શિવાય વીજા સર્વ પ્રકારની વુદ્ધિનો ત્યાગ કરી, તેવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાએ કે કોઈ મુમુક્ષુ-સત્સંગી-ની સામાન્યઆજ્ઞાએ તેમ કરવાનો જિનાગમથી નિષેધ થતો નથી એમ, જણાય છે, કારણ કે પત્ર-સમાચાર લખવાથી આત્મહિત નાશ પામતું હતું ત્યાં જ તે ના સમજાવી છે. જ્યાં આત્મહિત, પત્ર-સમાચાર નહીં હોવાથી નાશ પામતું હોય. ત્યાં-પત્ર-સમાચારનો નિષેધ હોય એમ જિનાગમથી બને કે કેમ? તે હવે વિચારવાયોગ્ય છે.

એ પ્રકારે વિચારવાથી જિનાગમમાં જ્ઞાન, દર્શન, સંયમના સંરક્ષણાર્થે પત્ર-સમાચારાદિ વ્યવહાર પળ સ્વિકારવાનો સમાવેશ થાય છે, તથાપિ તે કોઈક કાળ અર્થે, કોઈ મોટા પ્રયોજને, મ-હાત્મા પુરુષોની આજ્ઞાથી, કે કેવળ જીવના કલ્યાણના જ કારણમાં તેનો ઉપયોગ કોઈક પાત્રને અર્થે છે, એમ સમજવા યોગ્ય છે. નિત્યપ્રતિ અને સાધારણ પ્રસંગમાં પત્ર-સમાચારાદિ વ્યવહાર ઘટે નહીં; જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યે તેની આજ્ઞાએ નિત્યપ્રતિ પત્રાદિ વ્યવહાર પળ ઘટે છે, તથાપિ વીજા લૌકિક જીવનાં કારણોમાં તો સાચ નિષેધ સમજાય છે. વળી કાળ એવો આવ્યો છે કે, જેમાં આમ કહેવાથી પળ વિષમ પરિણામ આવે. લોકમાર્ગમાં વર્તતા એવા સાધુ આદિના મનમાં આ વ્યવહારમાર્ગનો નાશ કરનાર માસ્યમાન થાય તે, સંભવિત છે. તેમ આ માર્ગ સમજાવવાથી પળ

अनुक्रमे, वगर कारणे, पत्र-समाचारादि चालु थाय, के जेथी वगर कारणे साधारण द्रव्यत्याग पण ह्णाय, एवु जाणी प व्यनहार घणुक्की थी पण करवो नहीं, कारण के तेम करवायी पण व्यनसाय वधना समय छे तमने सर्ग पञ्चखान होय, तो पड़ी पत्र न लखना जे पञ्चखान साधुए आप्या छे ते अपाय नहीं, तथापि आप्या तोपण हरकत गणवी नहीं, ते पञ्चखान पण ज्ञानीपुरपनी वाणीथी रूपांतर थाय होत, तो हरकत नहोती, पण साधारणपणे रूपांतर धर्या छे, ते घटारत नथी धयु मूल-स्वाभाविक-पञ्चखाननो अत्रे व्याख्याअसर नथी लोकपञ्च खाननी बातनो असर छे, तथापि ते पण साधारणपणे पोतानी इच्छाए तोड्या घटे नहीं, एवो हमणा तो दृढ विचार ज राखवो गुण प्रगटवाना साधनमा ज्यारे रोध धतो होय त्यारे, ते पञ्चखान ज्ञानीपुरपनी वाणीथी के सुमुख जीनना प्रसंगथी सहज आकारफेर धरा दद, रस्ता पर छानना, कारण के वगर कारणे लोकोमा अदेशो धरा देवानी यार्ता योग्य नथी बीजा पामर जीनने वगर कारणे ते जीन अनहितकारी थाय छे, ए वगेरे घणा हेतु धारी वनतामुथी पत्रादि व्यनहार ओछो करवो ए ज योग्य छे अमप्रत्ये कारणे तेनो व्यनहार तमने हितकारी रूप छे, माटे करवो योग्य लागतो होय, तो ते पत्र थी जेमा कोइ सत्संगीते वगरीने मोक्त्वो, के जेथी ज्ञानचर्चा शिनाय एमा धाद बीजी वार्ता नथी एवु तेमनु शांतीपणु ते तमारा आत्माने बीजा प्रफारनो पत्रव्यवहार करता अटकारनाने समनित थाय मारा निघार प्रमाणे एमा प्रफारना थी

निरोध नहा समने, कदापि तेमने तेम लागतु होय, तो कोइ प्रमगमा तेमनो ते अदेशो अने निवृत्त करीशु, तथापि तमारे घणुक्की विशेष पत्रव्यनहार करवो योग्य नहीं ते लक्ष, चुक्रो नहीं घणुक्की शब्दनो अर्थ मात्र हितकारी प्रसंगे पत्रनु कारण कहु छे तेने माथ न थाय ते छे विशेष पत्रव्यनहार करवाथी, ते ज्ञानचर्चारूप ह्शे तोपण, लोकव्यनहारमा घणा अदेशानो हेतु थशे मात्र जे प्रमाणे प्रसंगे प्रसंगे आत्महिताय होय ते निघारतु, अने विमामनु योग्य छे अमप्रत्ये कोइ ज्ञानप्रशार्थ पत्र लखनानी तमारी इच्छा होय, तो ते थी

ने पूछीने लखवो, के जेथी तमने गुण उत्पन्न धनमा थाय ओछो थाय तमे ने पत्र लख्या विशेषमा चर्चा थई ते, जो के घटारत धयु नथी तमने कइ प्राय क्षित आपे, तो ते लेवु, पण कोइ ज्ञानगार्ता लखवाने वदले लखानामा तमारे अहचण करवी न जोइए, एम साथे यथायोग्य, निमल अत करणथी जणानु योग्य छे, के जे बात मात्र जीनना हितने अर्थ करग माटे छे पर्यसणादिमा पत्रव्यवहार साधुओ लखावीने करे छे, जेमां आमहित जेनु थोडु ज होय छे, तथापि ते रुडी थई होवाथी तेनो लोक निपेय करता गथी, तेम ते रूडीने अनुमरी वर्तनाउ राखशो, तोपण हरस्त नथी, एदले तमने पत्र लखानामा अहचण नथी पहेचि, अने लोरोने अदेशो नहीं थाय

अमने उपमानु कइ सफलपणु नथी, मात्र तमारी रित्तसमाधि अर्थ तमने लगवानो प्रति-बंध कया नथी एज

गुवई, वैशाख वद ७, १९५०

जामस्वरूप प्रणाम

૩૧૨.

પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે; તેની સાથે ૩ પ્રશ્નો છુટાં લખ્યાં છે, તે પળ પ્રાપ્ત થયાં છે. જે ૩ પ્રશ્નો લખ્યાં છે, તે પ્રશ્નો મુમુક્ષુ જીવને વિચારવા હિતકારી છે.

જીવ, કાયા પદાર્થપણે જૂદા છે, પળ સંવંધપણે સહચારી છે, કે જ્યાંસુધી તે દેહથી જીવને કર્મનો ભોગ છે. શ્રી જિને જીવ અને કર્મનો ક્ષીર, નીરની પેટે સંવંધ કહ્યો છે તેનો હેતુ પળ એ જ છે કે, ક્ષીર અને નીર એકત્ર થયાં સ્પષ્ટ દેખાય છે, છતાં પરમાર્થે તે જૂદાં છે; પદાર્થપણે ભિન્ન છે; અગ્નિપ્રયોગે તે પાણાં સ્પષ્ટ જૂદાં પડે છે. તેમ જ જીવ અને કર્મનો સંવંધ છે; કર્મનો મુખ્ય આકાર કોઈ પ્રકારે દેહ છે, અને જીવ ઇન્દ્રિયાદિદ્વારા ક્રિયા કરતો જાણી જીવ છે એમ સામાન્યપણે કહેવાય છે, પળ જ્ઞાનદશા અવ્યાવિના જીવ કાયાનું જે સ્પષ્ટ જૂદાપણુ છે તે, જીવને માત્સ્વામાં આવતું નથી, તથાપિ ક્ષીરનીરવત્ જૂદાપણુ છે. જ્ઞાનસંસ્કારે તે જૂદાપણુ સાવ સ્પષ્ટ વર્તે છે. હવે ત્યાં એમ પ્રશ્ન કર્યું છે કે, “જો જ્ઞાને કરી જીવ ને કાયા જૂદાં જાણ્યાં છે, તો પછી વેદનાનું વેદવું અને માનવું શાથી થાય છે? તે પછી થવું ન જોઈએ.” એ પ્રશ્ન જો કે થાય છે. તથાપિ તેનું સમાધાન આ પ્રકારે છે.—“સૂર્યથી તપેલા એવા પથ્થર તે સૂર્યના અસ્ત થયા પછી પળ અનુક વચ્ચેતસુધી તપ્યા રહે છે, અને પછી સ્વરૂપને મજે છે; તેમ પૂર્વના અજ્ઞાન સંસ્કારથી ઉપાર્જિત કરેલાં એવાં વેદનાદિ તાપ તેનો આ જીવને સંવંધ છે. જ્ઞાનયોગનો કોઈ હેતુ થયો, તો પછી અજ્ઞાન નાશ પામે છે અને તેથી ઉત્પન્ન થનારું એવું માવિકર્મ નાશ પામે છે, પળ તે અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલું એવું વેદનીયકર્મ તે અજ્ઞાનના સૂર્યની પેટે અસ્ત થયા પછી પથ્થરરૂપ એવા આ જીવને સંવંધમાં છે; જે આયુષ્યકર્મના નાશથી નાશ પામે છે. મેદ્ એટલો છે કે, જ્ઞાની-પુરુષને કાયાને વિષે આત્મવુદ્ધિ થતી નથી; અને આત્માને વિષે કાયાવુદ્ધિ થતી નથી; વેય સ્પષ્ટ ભિન્ન તેના જ્ઞાનમાં વર્તે છે. માત્ર પૂર્વ સંવંધ—જેમ પથ્થરને સૂર્યના તાપનો પ્રસંગ છે તેની પેટે—હોવાથી વેદનીયકર્મ આયુષ્ય પૂર્ણતાસુધી અવિપમ ભાવે વેદવું થાય છે, પળ તે વેદના વેદતાં જીવને સ્વરૂપજ્ઞાનનો ભંગ થતો નથી, અથવા જો થાય છે તો, તે જીવને તેવું સ્વરૂપજ્ઞાન સંમવતું નથી. આત્મજ્ઞાન હોવાથી પૂર્વોપાર્જિત વેદનીયકર્મ નાશ જ પામે એવો નિયમ નથી. તે તેની સ્થિતિએ નાશ પામે; વળી તે કર્મ જ્ઞાનને આવરણ કરનારું નથી; અવ્યાવાધપણને આવરણ-રૂપ છે; અથવા ત્યાંસુધી સંપૂર્ણ અવ્યાવાધપણુ પ્રગટતું નથી; પળ સંપૂર્ણ જ્ઞાન સાથે તેને વિરોધ નથી. સંપૂર્ણ જ્ઞાનીને આત્મા અવ્યાવાધ છે એવો નિજરૂપ અનુભવ વર્તે છે, તથાપિ સંવંધપણે જોતાં તેનું અવ્યાવાધપણુ વેદનીયકર્મથી અમુક ભાવે રોકાયેલ છે,—જો કે તે કર્મમાં જ્ઞાનીને આત્મવુદ્ધિ નહીં હોવાથી અવ્યાવાધ ગુણને પળ માત્ર સંવંધ—આવરણ છે; સાક્ષાત્—આવરણ નથી. વેદના વેદતાં જીવને કંઈ પળ વિપમભાવ થવો તે, અજ્ઞાનનું લક્ષણ છે, પળ વેદના છે તે અજ્ઞાનનું લક્ષણ નથી. પૂર્વોપાર્જિત અજ્ઞાનનું ફળ છે; વર્તમાનમાં તે માત્ર પ્રારબ્ધરૂપ છે. તેને વેદતાં જ્ઞાનીને અવિપમપણુ છે, એટલે જીવને કાયા જૂદાં છે, એવો જે જ્ઞાનયોગ, તે—જ્ઞાનીપુરુષનો—

અગાધ જ રહે છે માત્ર વિષમમાનસહિતપણુ છે, ૫ પ્રકાર જ્ઞાનને અવ્યાગાધ છે વિષમમાવ છે તે, જ્ઞાનને વાપરારક છે દેહમા દેહતુદ્ધિ, અને આત્મામા આત્મતુદ્ધિ, દેહથી ઉદાસીનતા અને આત્મામા સ્થિતિ છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષનો વેદનાઉદય તે પ્રારબ્ધ વેદવાસ્તુ છે, તથા કર્મનો હેતુ નથી

બીજુ પ્રશ્ન, “પરમાત્મસ્વરૂપ સર્વ ઠેકાણે સરસુ છે, સિદ્ધ અને સસારી જીવ સરસ્યા છે, લાગે સિદ્ધની સ્તુતિ કરતા કઈ ઘાથ છે કે કેમ?” ૫ પ્રકારનુ પ્રશ્ન છે—પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રથમ નિચારવાયોગ્ય છે વ્યાપરૂપણે પરમાત્માત્મસ્વરૂપ સર્વજ છે કે કેમ? તે વાત વિચારવાયોગ્ય છે સિદ્ધ અને સસારી જીવો ૫, સમસત્તાવાન સ્વરૂપે છે, ૫ નિશ્ચય જ્ઞાનીપુરુષો ૫ કયો છે, તે યથાર્થ છે, તથાપિ ભેદ ઘટલો છે કે, સિદ્ધને રિપે તે સત્તા પ્રગટપણે છે, સસારી જીવો ૫ સમ સત્તાવાન સ્વરૂપે છે, ૫ નિશ્ચય જ્ઞાનપુરુષો ૫ કયો છે તે યથાર્થ છે, તથાપિ ભેદ ઘટલો છે કે સિદ્ધને રિપે તે સત્તા પ્રગટપણે છે, સસારી જીવને રિપે તે સત્તા સત્તાપણે છે,—જેમ દીવાને વિષે અગ્નિ પ્રગટ છે, અને ચક્રમકને રિપે અગ્નિ સત્તાપણે છે તે પ્રકારે દીવાને રિપે અને ચક્રમકને રિપે જે અગ્નિ છે, તે અગ્નિપણે સમ છે વ્યક્તિપણે (પ્રગટતા) અને શક્તિપણે (સત્તામા) ભેદ છે, પણ બસુની જાનિપણે ભેદ નથી તે પ્રકારે સિદ્ધના જીવને રિપે જે ચેતનસત્તા છે, તે જ સૌ સસારી જીવને રિપે છે, ભેદ માત્ર પ્રગટ-અપ્રગટપણાનો છે જેને તે ચેતનસત્તા પ્રગટી નથી એવા સસારી જીવને તે સત્તા પ્રગટવાનો હેતુ, પ્રગટ-સત્તા જેને રિપે છે એવા સિદ્ધ અગતનુ સ્વરૂપ તે, વિચારવાયોગ્ય છે, ધ્યાન કરવાયોગ્ય છે, સ્તુતિ કરવાયોગ્ય છે, કેમકે તેથી આત્માને નિજસ્વરૂપનો નિચાર, ધ્યાન, સ્તુતિ કરવાનો પ્રમાણ થાય છે, કે જે ફક્તવ્ય છે સિદ્ધસ્વરૂપ જેવું આત્મસ્વરૂપ છે, ૫તુ વિચારીને અને આ આત્માને વિષે તેનું વર્તમાનમાં અપ્રગટપણુ છે, તેનો અભાવ કરવા તે સિદ્ધસ્વરૂપનો નિચાર, ધ્યાન, તથા સ્તુતિ ઘટે છે, ૫ પ્રકાર જાણી સિદ્ધની સ્તુતિ કરતાં કઈ ઘાથ જણાતો નથી

“આત્મસ્વરૂપમા જગત્ નથી” એવી વેદાંતે વાત કહી છે, અથવા એમ ઘટે છે, પણ ઘાણ જગત્ નથી, ધ્વો અર્થ માત્ર જીવને ઉપશમ થયા અર્થે માત્રો યોગ્ય ગણાય

૫મ ૫ ધ્રુવ પ્રશ્નોનુ સમેષ સમાધાન લખ્યું છે તે, નિરોધકરી વિચારણો કઈ નિરોધ સમાધાન જાણના રૂઝા થાય તો છપ્પણો જેમ વેદાય, ઉપશમનુ વદ્ધમાનપણુ થાય તેમ હાલ તો કર્તવ્ય છે

મોહમયી, અદાહ શુદ્ધ ૫, રવિ, ૧૯૫૦

નિવૃત્તિઓને ઉપશમાનવાનો તથા નિવૃત્તાવવાનો જીવને અમ્યાસ-સતત અમ્યાસ-કર્તવ્ય છે, કારણ કે વિના નિચારે, વિના પ્રયાસે, તે વૃત્તિઓનુ ઉપશમવું, અથવા નિવૃત્તિવું કેવા પ્રમાણથી થાય? કારણવિના કોઈ કાર્ય સમગ્રનુ નથી, તો જા જીવે તે વૃત્તિઓના ઉપશમન કે નિવૃત્તનનો કોઈ ઉપાય

કર્મો ન હોય એટલે તેનો અભાવ ન થાય એ, સ્પષ્ટ સંભવરૂપ છે. ઘણીવાર, પૂર્વકાળે વૃત્તિઓના ઉપશ-
મનનું, તથા નિવૃત્તનનું જીવે અભિમાન કર્યું છે, પણ તેવું કંદ સાધન કર્યું નથી; અને હજુસુધી
તે પ્રકારમાં જીવ કંદ ઠેકાણું કરતો નથી; અર્થાત્ હજુ તેને તે અભ્યાસમાં કંદ રસ દેશ્વાતો
નથી, તેમ કડવાસ લાગતાં છતાં, તે કડવાસ ઉપર પગ દડ આ જીવ ઉપશમન, નિવૃત્તનમાં
પ્રવેશ કરતો નથી. આ વાત વારંવાર આ દુષ્ટ-પરિણામી જીવે વિચારવાયોગ્ય છે;—વિસર્જન
કરવાયોગ્ય કોઈ રીતે નથી.

પુત્રાદિ સંપત્તિમાં જે પ્રકારે આ જીવને મોહ થાય છે, તે પ્રકાર કેવલ નિરસ અને નિદ્રા-
યોગ્ય છે. જીવ જો જરાય વિચાર કરે, તો સ્પષ્ટ દેશાય એવું છે કે, કોઈને વિષે પુત્રપણુ ભાવો, આ
જીવે માટું કર્યામાં મળા રાખી નથી; અને કોઈને વિષે પિતાપણુ માનીને પણ તેમ જ કર્યું છે; અને
કોઈ જીવ હજુસુધી તો પિતા, પુત્ર થઈ શક્યા દીઠા નથી. સૌ કહેતા આવે છે કે. આનો આ
પુત્ર, અથવા આનો આ પિતા; પણ વિચારતાં આ વાત કોઈ પણ કાળે ન બની શકે તેવી. સ્પષ્ટ
લાગે છે. અનુત્પન્ન એવો આ જીવ. તેને પુત્રપણે ગણવો કે ગણાવવાનું ચિત્ત રહેવું એ, સૌ જીવની
મૂઢતા છે;—અને તે મૂઢતા કોઈ પણ પ્રકારે સત્સંગની ઇચ્છાવાળા જીવને ઘટતી નથી.

જે મોહાદિ પ્રકાર વિષે તમે લલ્લું તે, વસ્ત્રને ભ્રમણનો હેતુ છે;—અત્યંત વિદંવનાનો હેતુ છે.
જ્ઞાનીપુરુષ પણ એમ વર્તે, તો જ્ઞાન ઉપર પગ મૂક્યા જેવું છે; અને સર્વ પ્રકારે અજ્ઞાનનિદ્રાનો
તે હેતુ છે; એ પ્રકારને વિચારે વસ્ત્રને સીધો ભાવ કર્તવ્ય છે. આ વાત અલ્પકાળમાં ચેતવાયોગ્ય છે.
જેટલો બને તેટલો તમે કે વીજા તંત્રસંવેધી સત્સંગી નિવૃત્તિનો અવકાશ લેશો; તે જ જીવને હિતકારી છે.

મુંબઈ, અગાડ શુદ્ધ ૫, રવિ, ૧૯૫૦.

૩૧૪.

આપનો સવિગત કાગળ: ૧ તથા પત્રું ૧ પ્રાપ્ત થયું છે. તેમાં લેખેલાં પ્રશ્નો મુમુક્ષુજીવે
વિચારવાયોગ્ય છે.

જે જે સાધન આ જીવે પૂર્વકાળે કર્યાં છે, તે તે સાધન જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાથી થયાં જણાતાં
નથી; એ વાત અંદેશારહિત લાગે છે. જો એમ થયું હોત, તો જીવને સંસારપરિભ્રમણ હોય
નહી. જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા છે તે, ભવમાં જવાને આડા પ્રતિબંધ જેવી છે, કારણ જેને આત્માર્થ
શિવાય વીજો કોઈ અર્થ નથી, અને આત્માર્થ પણ સાધી પ્રારબ્ધવશાત્ જેનો દેહ છે, એવા જ્ઞાની-
પુરુષની આજ્ઞા તે ફક્ત આત્માર્થમાં જ સામા જીવને પ્રેરે છે. અને આ જીવે તો પૂર્વકાળે કંદ
આત્માર્થ જાણ્યો નથી, ડલટો આત્માર્થ વિસ્મરણપણે ચાલ્યો આવ્યો છે. તે પોતાની કલ્પના કરી
સાધન કરે તેથી આત્માર્થ ન થાય, અને ડલટું ‘આત્માર્થ સાધું છું’ એવું દુષ્ટ અભિમાન ઉત્પન્ન
થાય, કે જે જીવને સંસારનો મુખ્ય હેતુ છે. જે વાત સ્વપ્ને પણ આવતી નથી, તે જીવ માત્ર
અમસ્થી કલ્પનાથી સાઘાત્કાર જેવી ગણે, તો તેથી કલ્યાણ ન થઈ શકે; તેમ આ જીવ પૂર્વ-

કાળથી અથવા ચાલ્યો આગતા છતાં પોતાની વત્સનાદ આત્માર્થ માને તો તેમાં સફળપણ ન હોય, ઇ સાવ સમજી શકાય એવો પ્રકાર છે, ઇટલે એમ તો જણાય છે કે, જીવના પૂર્વકાલના વધા માટા સાધન-કલ્પિત સાધન-મટવા અપૂર્વ જ્ઞાન શિરાય વીજો કોઈ ઉપાય નથી, અને તે અપૂર્વ વિચારિના ઉત્પન્ન થવા સમન નથી, અને તે અપૂર્વ વિચાર, અપૂર્વ પુરુષના આરાધનત્રિના વીજા કયા પ્રકારે જીવને પ્રાપ્ત થાય એ વિચારતા એમ જ સિદ્ધાંત થાય છે કે, જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનુ આરાધા ॥ સિદ્ધિપદનો સર્વશ્રેય ઉપાય છે, અને ઇ વાત જ્યારથી જીવથી મનાય છે, ત્યારથી જ વીજા દોષનુ ઉપશમનુ-નિવૃત્તનુ-શરુ થાય છે

શ્રી જિને આ જીવના અજ્ઞાનની જે જે વ્યાખ્યા કરી છે, તેમાં મમયે સમયે તેને અનંત કમનો વ્યવસાયી વહ્યો છે, અને અનાદિ કાલથી અનંત કર્મનો વધ કરતો આવ્યો છે એમ, કહ્યું છે, તે વાત તો યથાર્થ છે, પણ ત્યાં આપને એક પ્રશ્ન થયું કે, 'તો તેના અનંત કર્મ નિવૃત્ત કરવાનું સાધન ગમે તેવું ઘડવાનું હોય તોપણ અનંતકાલને પ્રયોજને પણ તે પાર પડે નહીં' જો કે રેચક એમ હોય, તો તમને છામ્યું તેમ સમજે છે, તથાપિ જિને પ્રમાણથી જીવને અનંત કમનો કર્તા વહ્યો છે;—અનંત કાલથી કર્મનો કર્તા તે ચાલ્યો આવે છે એમ કહ્યું છે, પણ સમયે સમયે અનંતકાલ મોગરા પડે એના કર્મ તે આગામિકાલ માટે ઉપાર્જન કરે છે એમ કહ્યું નથી, કોઈ જીવઆશ્રયી એ વાત દૂર રાખી, વિચારવા જતા એમ કહ્યું છે કે, સર્વ કર્મનું મૂલ્ય એવું જે અજ્ઞાન-મોહ-પરિણામ તે હજુ જીવના એવું એવું ચાલ્યું આવે છે, કે જે પરિણામથી અનંત કાલ તેને ભ્રમણ થયું છે, અને જે પરિણામ ત્યાં કરે, તો હજુ પણ એમને એમ અનંતકાલ પરિભ્રમણ થાય અગ્નિના એક તળાવને વિષે આરો લોક સઠગાની શકાય ઇટલો 'દેશ્વર્ય' ગુણ છે, તથાપિ તેને જેવો જેવો યોગ થાય છે, તેવો તેવો તેનો ગુણ ફાટવાન થાય છે તેમ, અજ્ઞાપરિણામને વિષે અનાદિકાલથી જીવનું રચદવું થયું છે તેમ હજુ અનંત કાલ પણ ચોંટે રાજલોકમાં પ્રદેશ પ્રદેશો અનંત જન્મ, મરણ તે પરિણામથી હજુ સમજે, તથાપિ જેમ તળાવનો અગ્નિ યોગેવશ છે, તેમ અજ્ઞાનના કર્મપરિણામની પણ અમુક પ્રવૃત્તિ છે ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ એક જીવને મોહનીયકર્મનું વધન થાય, તો છાસટ સાગરોપમનું થાય, એમ જિને કહ્યું છે, તેનો હેતુ સ્પષ્ટ છે કે, જો અનંતકાલનું વધન થતું હોય, તો પછી જીવનો મોક્ષ ન થાય એ વંધ હજુ નિવૃત્ત ન થયો હોય, પણ ભગમગ નિવૃત્તના આશ્યો હોય, ત્યાં વચ્ચે વીજી તેવી સ્થિતિનો સમન હોય, પણ એવા મોહનીયકર્મ, કે જેની કાલસ્થિતિ ઉપર કહી છે, તેવાં એક વચ્ચે ધના યાદે એમ, ન વને, અનુક્રમે હજુ તે કર્મથી નિવૃત્ત થવા પ્રથમ વીજુ તે જ સ્થિતિનું યાદે, તેમ વીજુ નિવૃત્ત થતા પ્રથમ વીજુ યાદે, પણ વીજુ, વીજુ, ચોરું, પાચયુ, છટુ એમ સૌ એક મોહનીયકર્મના સમપમા તે જ સ્થિતિનું યાદ્યા કરે એમ વને નહીં, કારણ કે જીવને ઇટલો અવકાશ નથી;—મોહનીયકર્મની એ પ્રકારે સ્થિતિ છે તેમ આયુષકમની સ્થિતિ થી જિને એમ કહી છે કે, એક જીવ એક દેહમા વર્તતા તે દેહનું જેટલું આયુષ છે, તેટલાના ધન મા-

ગમાંના વે ભાગ વ્યતીત થયે, આવતા ભવનું આયુષ (જીવ) વાંધે; તે પ્રથમ વાંધે નહીં. અને એક ભવમાં આગામિક કાલના વે ભવનું આયુષ વાંધે નહીં, એવી સ્થિતિ છે. અર્થાત્ જીવને અજ્ઞાનભાવથી કર્મસંબંધ ચાલ્યો આવે છે, તથાપિ તે તે કર્મોની સ્થિતિ ગમે તેટલી વિદંબનારૂપ છતાં—અનંત દુઃખ અને ભવનો હેતુ છતાં પણ જેમાં જીવ તેથી નિવૃત્ત થાય એટલો અમુક પ્રકાર વાધ કરતાં સાવ અવકાશ છે. આ પ્રકાર જિને ઘણો સૂક્ષ્મપણે કહ્યો છે; તે વિચારવાયોગ્ય છે;—જેમાં જીવને મોક્ષનો અવકાશ કહી કર્મવંધ કહ્યો છે. આ વાર્તા સંક્ષેપમાં આપને લખી છે; તે ફરી ફરી વિચારવાથી કેટલુંક સમાધાન થશે, અને ક્રમે કરી, કે સમાગમે કરી તેનું સાવ મમાધાન થશે.

સત્સંગ છે તે, કામ ચાલવાનો ચલવાન ઉપાય છે. મર્વ જ્ઞાનીપુરુષે કામનું જીનવું તે અત્યંત દુષ્કર કહ્યું—છે તે, સાવ સિદ્ધ છે; અને જેમ જેમ જ્ઞાનીનાં વચનોનું અવગાહન થાય છે, તેમ તેમ કંડક કંડક કરી પાછો હટતાં અનુક્રમે જીવનું વીર્ય ચલવાન થઈ કામનું મામર્થ્ય જીવથી નાશ કરાય છે. કામનું સ્વરૂપ જ જ્ઞાનીપુરુષનાં વચન સાંભળી જીવે જાણું નથી; અને જો જાણું હોત, તો તેને વિષે સાવ નિરસતા થઈ હોત. એ જ વિનંતી.

૧૯૫૦, અશાઢ શુદ્ધ ૫, રવિ.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

૩૧૫.

ૐ.

“ભગવાને, ચૌદ રાજલોકમાં કાજલતા કુપાની પેરે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવ મર્યા છે એમ. કહ્યું છે;—કે જે જીવ ચાલ્યા વળે નહીં, હેઢ્યા હેડાય નહીં, માર્યા મરે એવા નહીં એવા કહ્યા છે. તે જીવને ઔદારિક શરીર નહીં હોય, તેથી તેને અગ્નિઆદિ વ્યાધાત થતો નહીં હોય? ઔદારિક શરીર છતાં તેને અગ્નિઆદિ વ્યાધાત નહીં થતો હોય? જો ઔદારિક શરીર હોય, તો તે શરીર અગ્નિઆદિ વ્યાધાત કેમ ન પામે?” એ પ્રકારનું પ્રશ્ન એ કાગળમાં લખ્યું તે. વાચ્યું છે. વિચારને અર્થે સંક્ષેપમાં તેનું અત્રે સમાધાન લખ્યું છે કે. એક દેહ ત્યાગી, વીજો દેહ ધારણ કરતી વચ્ચે કોઈ જીવ જ્યારે વાટે વહેતો હોય છે ત્યારે, અથવા અપર્યાપ્તપણે, માત્ર તેને તૈજસ અને કાર્મણ એ વે શરીર હોય છે; વાકી સર્વ સ્થિતિમાં એટલે સકર્મ સ્થિતિમાં મર્વ જીવને ત્રણ શરીરનો સંભવ શ્રી જિને કહ્યો છે: કાર્મણ, તૈજસ, અને ઔદારિક કે વૈક્રય એ વેમાનું કોઈ એક. ફક્ત વાટે વહેતા જીવને કાર્મણ, તૈજસ એ વે શરીર હોય છે; અથવા અપર્યાપ્ત—સ્થિતિ જીવની જ્યાંસુધી છે, ત્યાંસુધીમાં તો તેને કાર્મણ, તૈજસ શરીરથી નિર્વાહ થઈ શકે, પણ અપર્યાપ્ત—સ્થિતિમાં તેને ભિન્ન શરીરનો નિયમિત સંભવ છે. પર્યાપ્ત—સ્થિતિનું લક્ષણ એ છે કે, આહારાદિનું ગ્રહણ કરવારૂપ વરાવર સામર્થ્ય;—અને એ આહારાદિનું કંઈ પણ ગ્રહણ છે તે, ત્રીજા શરીરનો પ્રારંભ છે, અર્થાત્ તે જ ત્રીજું શરીર શરૂ થયું એમ સમજવાયોગ્ય છે. ભગવાને જે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય કહ્યા છે તે, અગ્નિઆદિકથી વ્યાધાત નથી પામતા. તે પર્યાપ્ત—સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય હોવાથી તેને

વળ પરીર છે, પણ તેને ને શ્રીજી ઔદારિક શરીર છે તે, પટલા સૂક્ષ્મ અવગાદું છે કે, તેને શુદ્ધાત્મિક મર્પ ન થઈ શકે અગ્નિઆદિનું જે મહત્વ છે, અને ઈર્ષ્યદ્રિય શરીરનું જે સૂક્ષ્મતા છે, તે ઈર્ષ્ય પ્રકારનાં છે કે, જેને ઈર્ષ્ય ધીમાનો સંબંધ ન થઈ શકે, અર્થાત્ સાધારણ સંબંધ થાય ઈર્ષ્ય કદીનું તોપણ અગ્નિ, ગમ્યાદિને વિષે જે અવકાશ છે તે અવકાશમાધી તે ઈર્ષ્યદ્રિય જીવોનું સુગમપણે ગમતાગમન થઈ શકે તેમ હોવાથી તે જીવોનો તાણ થઈ શકે, કે તેને વ્યાપાત થાય તેનો અગ્નિશક્તિઆદિનો સંબંધ તેને થતો નથી જો તે જીવોની આગાહ્યા મહત્ત્વાળી હોય, અથવા અગ્નિઆદિ અત્યંત સૂક્ષ્મપણું હોય, કે જેને ઈર્ષ્યદ્રિય જીવોનું સૂક્ષ્મપણું ગણાય, તો તે ઈર્ષ્યદ્રિય જીવને વ્યાપાત કરવાને વિષે સંમતિત ગણાય, પણ તેમ નથી આદી તો જીવોનું અત્યંત સૂક્ષ્મતા છે, અને અગ્નિ, શરત્રાદિનું મહત્વ છે તેથી વ્યાપાતયોગ્ય સંબંધ થતો નથી, ઈર્ષ્ય ભગવાને કહ્યું છે તેથી ઔદારિક શરીર અવિનાશી જાતુ છે ઈર્ષ્ય નથી, આમાધે વરી તે વિપરિણામ પામી, અથવા ઉપાર્જિત કરેલા ઈર્ષ્યો તે જીવોનાં પૂર્વદર્શન પરિણામ પામી, ઔદારિક શરીરનો તાણ કરે છે કહી તે શરીર યીજાથી જ તાણ પમાડ્યું હોય તો જ પામે ઈર્ષ્યો પણ વિચાર નથી

ત્રૈરાગ્ય, ઉપશમનું જાત્ર કહે તે પ્રકારનો મસંગ, સત્ત્વાગ્રનો પરિચય કરવો છે, જીવો પરમ દિત્તવારી છે ધીજો પરિચય જેમ કહે તેમ વિવર્તનયોગ્ય છે

અને હાલમા વ્યાપારસંબંધી પ્રયોગ રહે છે તેથી, સરતમાં થોડા વગત માટે પણ નીકળી શકાતું હુલેમ છે, કારણ કે પ્રમગ ઈર્ષ્યો છે કે, જેમાં મારા વિધમાતપણાની અવધય, પ્રારંગા લોકો ગણે છે તેમનું મન ન હુમાઈ શકે, અથવા તેમના કામો અગ્રેથી મારા પુરુ મયાથી કોઈ થઈયાન હાનિ ન થઈ શકે ઈર્ષ્યો વ્યવમાય થાય, તો તેમ વરી થોડો વગત આ પ્રયુતિગી અવગાત્ર લેવાનું ચિત્ત છે, તથાપિ તમારી તરફ આગ્રાથી લોકોના પરિચયમાં ગત્ર વરી આવવાનું થાય, ઈ સંમતિત હોવાથી, તે તરફ આગ્રાનું ચિત્ત થયું મુશ્કેલ છે લોકોના પરિચયમાં આના પ્રમગ રહ્યા છતાં, ધર્મપ્રમગે આગ્રા થાય તે, વિશેષ અંદેશાવોગ્ય જાણી, જેમ કહે તેમ તે પરિચયથી-ધર્મપ્રમગને નામ-દૂર રહેતાનું ચિત્ત વિશેષપણે રહ્યા કરે છે ત્રૈરાગ્ય, ઉપશમનું ચલ કહે, તે પ્રકારનો સમ્પન્ન-મન્નાગ્રનો પરિચય કરવો છે, જીવને પરમ દિત્તવારી છે ધીજો પરિચય જેમ કહે તેમ વિવર્તનયોગ્ય છે

મોદમયી નં ૧૯૫૦, અશાઢ શુદ્ધ ૧૫, આંમ

આ. ૫૫. પ્રણામ

૧૧૬

ૐ

‘યોગશાંતિશાસ્ત્ર’ પ્રયો વાચના-વિજ્ઞાનવાનાં ધીની અદ્યતન નથી અમ આગત ઇર્ષ્યું હતું કે, ઉપશમનું સત્ત્વાની ઈર્ષ્ય પ્રમગ વિજ્ઞાનથી જીવને શુદ્ધ પ્રમગ છે ઇર્ષ્યુરતી તેમ પ્રયો વેગમ

અને ઉપશમને અર્થે છે. 'સિદ્ધાંતજ્ઞાન' સત્પુરુષથી જાણવાયોગ્ય જાણીને જીવમાં સરલતા, નિર-
હંતાદિ ગુણો ઉદ્ભવ થવાને અર્થે 'યોગવાસિષ્ઠ', 'ઉત્તરાધ્યયન', 'મૂલકૃતાંગાદિ' વિચારવામાં અડચણ
નથી; ઘટલી સ્મૃતિ રાખજો.

વેદાંત અને જિન સિદ્ધાંત એ બેમાં કેટલાક પ્રકારે ભેદ છે:

વેદાંત એક વ્રહ્મસ્વરૂપે સર્વ સ્થિતિ છે એમ કહે છે. જિનાગમમાં તેથી વીજો પ્રકાર કહ્યો છે.
'સમયસાર' વાંચતાં પણ કેટલાક જીવોને એક વ્રહ્મની માન્યતારૂપનો સિદ્ધાંત થઈ જાય છે. સિદ્ધાંતનો
વિચાર ઘણા સત્સંગથી તથા વૈરાગ્ય અને ઉપશમનું વલ વિશેષપણે વધ્યા પછી કર્તવ્ય છે. જો
એમ નથી કરવામાં આવતું, તો જીવ વીજા પ્રકારમાં ચડી જઈ, વૈરાગ્ય અને ઉપશમથી હીન થાય
છે. 'એક વ્રહ્મસ્વરૂપ' વિચારવામાં અડચણ નથી; અથવા 'અનેક આત્મા' વિચારવામાં અડચણ નથી.
અને તમને અથવા કોઈ મુમુક્ષુને પોતાના સ્વરૂપનું જણાવું એ મુખ્ય કર્તવ્ય છે, પણ તે જાણ-
વાનાં સાધન શમ, સંતોષ, વિચાર અને સત્સંગ છે. તે સાધન સિદ્ધ થયે, વૈરાગ્ય, ઉપશમ વર્દ-
માનપરિણામી થયે, 'એક આત્મા છે,' કે 'અનેક આત્મા છે,' એ આદિ પ્રકારે સ્વરૂપ વિચારવા-
યોગ્ય છે. એ જ વિનંતી.

મોહમયી, શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૦.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

૩૧૭.

નિઃસારપણ અત્યંતપણે જાણ્યા છતાં વ્યવસાયનો પ્રસંગ આત્માવીર્યને કંઈ પણ મંદતાનો હેતુ
થાય છે, તે છતાં તે વ્યવસાય કરીએ છીએ; આત્માથી સમવા યોગ્ય નહીં તે સમીએ છીએ. એ જ વિનંતિ.
૧૯૫૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૪, મુંબઈ.

આ૦ પ્ર૦

૩૧૮.

જેમ આત્મવલ્લ અપ્રમાદી થાય તેમ સત્સંગ, સદ્વાંચનનો પ્રસંગ નિત્યપ્રત્યે કરવાયોગ્ય છે.
તેને વિષે પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી.—અવશ્ય એમ કર્તવ્ય નથી.

સં૦ ૧૯૫૦, શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૪, બુધે, મુંબઈ.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

૩૧૯.

પાણી સ્વભાવે શીતલ છતાં કોઈ વાસણમાં નાંચી નીચે અગ્નિ સલ્ગતો રાખ્યો હોય, તો તેની
નિરીચ્છા હોય છતાં તે પાણી ઉગ્ળપણુ મજે છે; તેવો આ વ્યવસાય, સમાધિએ શીતલ એવા
પુરુષપ્રત્યે ઉગ્ળપણાનો હેતુ થાય છે; એ વાત અમને તો સ્પષ્ટ લાગે છે. વર્દમાનસ્વામીએ
ગૃહાવાસમાં પણ—

આ સર્વ વ્યવસાય અમાર છે, કર્તવ્યરૂપ નથી, એમ જાણ્યું હતું, તેમ છતાં તે ગૃહાવાસને ત્યાંથી મુનિચર્યા પ્રદ્ધન કરી હતી તે મુનિપણામા પણ આત્મગ્ને સમર્થ છતાં તે વઢ કરતા પણ અત્યંત વધતા વઢની જરૂર છે એમ જાણી, મૌનપણ અને અનિદ્રાપણ સાધારણ વર્ષ લગમગ મન્યુ છે, કે જેથી વ્યવસાયરૂપ અગ્નિ તો પ્રાપ્ત થઈ શકે નહીં જે વર્દમાનસ્વામી ગૃહાવાસમા છતાં અમોગી જેમ હતા, અવ્યવમાયી જેવા હતા, નિસૃદ્ધ હતા, અને સદ્ગ જ્ઞમાયે મુનિ જેમ હતા, આત્માકાર પરિણામી હતા, તે વર્દમાનસ્વામી પણ સર્વ વ્યવસાયમા અસારપણ જાણીને—નિરસ જાણીને—દૂર પ્રવર્ત્યાં તે વ્યવમાય, વીજા જીવે કરી કયા પ્રકારથી સમાધિ રાખવી નિર્ધારી છે તે,

નિર્ધારના યોગ્ય છે, તે નિર્ધારીને ફરી ફરી તે ધર્મો કાર્યે કાર્યે, પ્રવર્તેને પ્રવર્તેને, સ્થિતિમાં છાવી, વ્યવમાયના પ્રસંગમા વર્તેની પૃથ્વી રુચિ વિલય કરવાયોગ્ય છે જો એમ ન કરવામા આવે, તો એમ ઘણુકરીને લાગે છે કે, હલુ આ જીવની યયાયોગ્ય જિજ્ઞાસા મુમુક્ષુપણે વિષે થઈ ગયી, અથવા તો આ જીવ છોડસરણ માત્ર કલ્યાણ થાય પછી ખાનગી કરવા હચ્છે છે, પણ કલ્યાણ કરવાની તેને જિજ્ઞાસા ઘટતી નથી, કારણ કે વેય જીવના નરલા પરિણામ હોય અને એક વધાય, ધીજાને અવધતા થાય એમ નિકાલમાં ધનગાયોગ્ય નથી

શુરદ્ધ, આશ્વળ વદ ૧, ૧૯૫૦

૩૨૦

‘યોગત્રાસિદ્ધિ,’ જીવમા જેમ ત્યાગ, ચૈરામ્ય અને ઉપશમ ગુણ પ્રગટે—ઉદય પામે—તે પ્રકારે લક્ષ્મી રાજવાના સ્વર લલ્યા તે પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે

૫ ગુણો વ્યાસુધી જીવને વિષે સ્થિરતા પામશે નહીં, ત્યાસુધી આત્મસ્વરૂપનો નિર્ધાર જીવની યપાર્પણે થતો ઘટન છે ‘આત્મા નથી છે ?’, ‘અરૂપી છે ?’ જ આદિ નિકલ્ય તે પ્રથમમા જે જે નિર્ધારાય છે તે, કલ્પનાજેવા છે જીવ કદ્દ પણ ગુણ પામીને જો ક્ષીત્ત્વ થાય, તો પડી તેને નિશેષ નિર્ધાર કર્તવ્ય છે આત્મદગ્ધનાદિ પ્રસંગ તીવ્ર મુમુક્ષુગણુ ઉત્પન્ન થયાં પહેલાં ઘણુ કરીને કલ્પિતપણે સમજાય છે, જેથી હાલ તેસંવધી પ્રશ્ન શમાનગાયોગ્ય છે જ બિનની

સં ૧૯૫૦, આશ્વળ વદ ૯, મુવદ્

૩૨૧

પ્રસંગના ચારે ઘાતુના પ્રારબ્ધવશાત્ દગ્ધાણથી નેટલાક વ્યવમાયી કાર્ય થઈ આવે છે, પણ ચિત્તપરિણામ સાધારણ પ્રસંગમા પ્રવૃત્તિ કરતા વિશેષ સર્વોચ્ચલા રહ્યા કરતા હોવાથી આ પ્રકારના પત્રાતિ લખવા વગેરેનું યની શરતુ નથી, જેથી વધારે નથી લખાયું તે માટે, ધને લક્ષ્મી આપવાયોગ્ય છે

૧૯૫૦ ના આશ્વળ વદ ૯, જ્ઞાતિ

૩૨૨.*

જે કારણ વિષે લખ્યું હતું, તે કારણના વિચારમાં હજુ ચિત્ત છે, અને તે વિચાર હજી-સુધી ચિત્તસમાધાનરૂપ ઇટલે પુરો, થઈ શક્યો ન હોવાથી તમને પણ લખવાનું થયું નથી. વઢી કોઈ પ્રમાદદોષ જેવો કોઈ પ્રસંગદોષ વર્તે છે, કે જેને લીધે કંઈ પણ પરમાર્થવાત લખવા સંવંધમાં ચિત્ત મુંઝાઈ, લખતાં સાવ અટકવું થાય છે. તેમ જ જે કાર્યપ્રવૃત્તિ છે. તે કાર્યપ્રવૃત્તિમાં અને અપરમાર્થપ્રસંગમાં ઉદાસીન વલ્લ યથાયોગ્ય જાણે મારાથી થતું નથી, એમ લાગી આવી પોતાના દોષવિચારમાં પડી જઈ, પણ લખવું અટકી જાય છે, અને ઘણુંકરી. ઉપર જે વિચારનું સમાધાન થયું નથી એમ લખ્યું છે, તે તે જ કારણ છે.

જો કોઈ પણ પ્રકારે વને તો આ ત્રામરૂપ સંસારમાં વધતો વ્યવસાય ન કરવો; મત્સંગ કરવો યોગ્ય છે. મને એમ લાગે છે કે, જીવને મૂલપણે જોતાં જો મુમુક્ષુતા આવી હોય, તો નિત્યપ્રત્યે તેનું સંસારવલ્લ ઘટ્યા કરે; સંસારમાં ધનાદિ સંપત્તિ ઘટે, કે નહીં, તે અનિયત છે, પણ સંસારપ્રત્યેની જીવની જે ભાવના, તે મોઢી પડ્યા કરે;—અનુક્રમે નાશ પામવાયોગ્ય થાય. આ કાઢમાં એ વાત ઘણુંકરી જોવામાં આવતી નથી. કોઈ જુદા સ્વરૂપમાં મુમુક્ષુ, અને જુદા સ્વરૂપમાં મુનિ વગેરે જોઈ, વિચાર થાય છે કે, આવા સંગે કરી જીવની ઊર્ધ્વદશા થવી ઘટે નહીં; પણ અધમ-દશા થવી ઘટે. વઢી સત્સંગનો કંઈ પ્રસંગ થયો છે, એવા જીવની વ્યવસ્થા પણ કાઢદોષથી પલટતાં વાર નથી લાગતી.

એવું પ્રગટ જોઈ ચિત્તમાં સ્વેદ થાય છે; અને મારા ચિત્તની વ્યવસ્થા જોતાં મને પણ એમ થાય છે કે, મને કોઈ પ્રકારે આ વ્યવસાય ઘટતો નથી;—અવશ્ય ઘટતો નથી. જરૂર—અત્યંત જરૂર—આ જીવનો કોઈ પ્રમાદ છે; નહીંતો પ્રગટ જાણ્યું છે એવું જે શેર, તે પીવાને વિષે જીવની પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? અથવા એમ નહીંતો ઉદાસીન પ્રવૃત્તિ હોય, તોપણ તે પ્રવૃત્તિએ હવે જો કોઈ પ્રકારે પણ પરિસમાપ્તિ મળે એમ થવાયોગ્ય છે; નહીંતો જરૂર, જીવનો કોઈ પણ પ્રકારે દોષ છે.

વધારે લખવાનું થઈ શકતું નથી; ઇટલે ચિત્તમાં સ્વેદ થાય છે; નહીંતો પ્રગટપણે કોઈ મુમુક્ષુને આ જીવના દોષ પણ જેટલા વને તેટલા પ્રકારે વિદિત કરી, જીવનો તેટલો તો સ્વેદ ટાઢવો, અને તે વિદિત—દોષની પરિસમાપ્તિ માટે તેનો સંગરૂપ ઉપકાર ઇચ્છવો. વારંવાર, મને મારા દોષ માટે એમ લાગે છે; કે જે દોષનું વલ્લ પરમાર્થથી જોતાં મેં કહ્યું છે; પણ વીજા આધુનિક જીવોના દોષ આગલ મારા દોષનું અત્યંત અલ્પપણ લાગે છે;—જો કે એમ માનવાની કંઈ બુદ્ધિ નથી, તથાપિ સ્વભાવે એમ કંઈ લાગે છે; છતાં કોઈ વિશેષ અપરાધીની પેટે જ્યાંસુધી અમે આ વ્યવહાર કરીએ છીએ ત્યાંસુધી, અમારા આત્મામાં લાગ્યા કરીશું. તમને અને તમારા સંગમાં વર્તતા કોઈ પણ મુમુક્ષુને કંઈ પણ વિચારવાજોગ, જરૂર, આ વાત લાગે છે.

૧૯૫૦.

૩૨૩ *

મનનો, વચનનો તથા કાયાનો વ્યવસાય, ધારી તે કરતા હમણા વિશેષ વર્ત્યા કરે છે, અને ણ જ કારણથી તમને પગાદિ લખવાનું થતું નથી વ્યવસાયનું મહોલાપણુ ઇચ્છામાં આવતું નથી, તથાપિ પ્રાપ્ત થયા કરે છે, અને ણ જણાય છે કે, કેટલાક પ્રકારે તે વ્યવસાય વેદવાચ્ય છે, કે જેના વેદનથી, ફરી તેનો ઉત્પત્તિયોગ મટશે, નિવૃત્ત થશે, કત્તાપિ વળનામ પળે તેનો નિરોધ કરવામાં આવે, તોપણ તે નિરોધરૂપ ફેરવને લીધે, આત્મા આત્માપણે રિત્તમા પરિણામ જેવો પરિણમી શકે નહીં, ણ લાગે છે, માટે તે વ્યવસાયની જે પ્રકારે અનિચ્છાપણે પ્રાપ્તિ થાય તે વેદવી, ણ કોઈ પ્રકારે વિશેષ સમ્યક્ લાગે છે

કોઈ પ્રગટ કારણને અનલની-વિચારી-પરોક્ષ ચાલ્યા આવતા સર્વજ્ઞ પુરુષને માત્ર સમ્યક્દૃષ્ટિ પળે પળ ઓઢાણાય, તો તેનું મહત્ત્વ ફલ છે, અને તેમ ન હોય, તો સર્વજ્ઞને સર્વજ્ઞ કહેવાનું કઈ આત્માસનથી ફલ નથી, ણ અનુભવમાં આવે છે પ્રત્યક્ષ સર્વજ્ઞ પુરુષને પળ કોઈ કારણે-વિચારે-અનલને, સમ્યક્દૃષ્ટિસ્વરૂપણે પળ ન જાણ્યા હોય, તો તેનું આમપ્રત્યયી ફલ નથી, પરમાર્થી તેની સેવા, અસેવાથી જીવને કઈ જાતિ-( )-મેદ થતો નથી, માટે તે કદ મફલકારણરૂપે જ્ઞાનીપુરુષો સ્વીકારી નથી, ણ જણાય છે

પણ પ્રત્યક્ષ વત્તમાનોપરથી ણ પ્રગટ જણાય છે કે, આ કાલ તે વિપમ, કે દુષમ કાલ છે, અથવા કલ્પિયુગ છે કાલચક્રના પરાવર્તનમાં અનતનાર દુષમકાલ પૂરે આવી ગયા છે, તથાપિ આરો દુષમકાલ કોઈન જ વ્યત્ત આવે છે ચેતામ્બર-સપ્રત્યયમાં પવી પરપરાગત વાત ચાગે આવે છે કે, 'અસયની-પૂજા' નામે આશ્વયયાઓ 'તુહ'-'ધીટ'-'જો આ પચમકાલ અનત કાલે આશ્વયસરૂપે સીર્ધરુદિકે ગળ્યો છે, ણ વાત અમને મહુતરી અનુભવમાં આવે છે, સાક્ષાત્ ણ જાણે માટે છે

કાલ જો છે શ્વેત્ર ઘણતરી અનાય જેનું છે ત્યા, સ્થિતિ છે પ્રસંગ, દ્રવ્યકાલાદિ કારણથી સરલ હતા, સ્ત્રોતસજ્ઞાપણે ગણના ઘટે છે માત્ર, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર અને કાલના આલ્પનગિના નિરાધારપણે નેમ આત્માપણુ મનાય તેમ મને છે થીજો જો ઉપાય ?

૩૨૪ *

શાસ્ત્રાર્તના પ્રસંગમાં ઉપજારી ણ કેટલાક પ્રશ્નો તમને થાય છે તે, તમે અમને લખી જણાવો છો, અને તેના સમાધાનની તમારી ઇચ્છા વિશેષ રહે છે તેથી, કોઈ પળ પ્રકારે જો તમને તે પ્રશ્નોના સમાધાન લખાય તો માર, ણ ચિત્તમાં રહ્યા કરતા ડાતા, ઉત્ક્રયોગથી તેમ થાતું નથી પણ લખવામાં ચિત્તની સ્થિરતા ધર્મી જ ઓટી રહે છે, અથવા ચિત્ત તે કાર્યમાં અલ્પમાત્ર છાંયાજેનો પ્રવેશ કરી શકે છે, જેથી તમને વિશેષ નિગતથી પણ લખવાનું થઈ આવતું નથી ણ ણ કાગલ લખતાં ડગ દમ, પાંચ પાંચ વ્યત્ત વેને ચારચાર લીટી લુ

તે કાગલ અધુરા મૂકવાનું ચિત્તની સ્થિતિને લીધે વને છે. ક્રિયાને વિષે રુચિ નહીં, તેમ પ્રારબ્ધવલ્લ પળ તે ક્રિયામાં હાલ વિશેષ ઉદયમાન નહીં હોવાથી તમને તેમ જ વીજા મુગુનુઓને વિશેષપણે કંઈ જ્ઞાનચર્ચા લક્ષી શકાતી નથી. ચિત્તમાં એ વિષે સ્વેદ રહે છે, તથાપિ તેને દાલ તો ઉપશમ કરવાનું જ ચિત્ત રહે છે; એવી જ કોઈ આત્મદશાની સ્થિતિ હાલ વર્તે છે. ઘણુંકરોને જાણીને કરવામાં આવતું નથી, અર્થાત્ પ્રમાદાદિ દોષે કરી તે ક્રિયા નથી વનતી;—એમ જણાતું નથી.

જે મુખરસસંબંધી જ્ઞાન વિષે ‘સમયસાર ગ્રંથ’ના કવિતાદિમાં તમે અર્થ ધારો છો તે, તેમ જ છે; એમ સર્વત્ર છે, એમ કહેવા યોગ્ય નથી. વનારસીદાસે ‘સમયસાર ગ્રંથ’ હિંદીભાષામાં કરતાં કેટલાંક કવિત, સંવેયા વગેરેમાં તેના જેવો જ વાત કહી છે; અને તે કોઈ રીતે ‘વીજ જ્ઞાન’ ને લગતી જણાય છે, તથાપિ ક્યાંક ક્યાંક તેવા શબ્દો ઉપમાપણે પળ આવે છે. ‘સમયસાર’, વનારસીદાસે કર્યો છે તેમાં, તે શબ્દો જ્યાં જ્યાં આવ્યા છે, ત્યાં ત્યાં મર્મ સ્પર્શકે ઉપમાપણે છે એમ, જણાતું નથી; પણ કેટલેક સ્થળે વસ્તુપણે કહ્યું છે એમ, લાગે છે. જોકે એ વાત કંઈક આગલ ગયે મળતી આવે શકે એમ છે, એટલે તમે જે ‘વીજ જ્ઞાન’માં કારણ ગણો છે તેથી કંઈક આગલ વધતી વાત, અથવા તે વાત વિશેષ જ્ઞાને તેમાં અંગીકાર કરી જણાય છે.

વનારસીદાસને કંઈ તેવો યોગ વચ્ચો હોય એમ ‘સમયસાર ગ્રંથ’ની રચનાપરથી જણાય છે. ‘મૂલ સમયસાર’માં એટલી વધી સ્પષ્ટવાર્તા ‘વીજ જ્ઞાન’ વિષે કહી નથી જણાતી, અને વનારસીદાસે તો ઘણે ઠેકાણે વસ્તુપણે અને ઉપમાપણે તે વાત કહી છે. જે ઉપરથી એમ જણાય છે કે, વનારસીદાસે સાથે પોતાના આત્માના વિષે જે કંઈ અનુભવ થયો છે, તેનો પણ કોઈ તે પ્રકારે પ્રકાશ કર્યો છે, કે કોઈ વિચક્ષણ જીવના અનુભવને તે વાત આધારભૂત થાય,—વિશેષ સ્થિર કરનાર થાય.

એમ પણ લાગે છે કે, વનારસીદાસે લક્ષણાદિ ભેદથી ‘જીવ’નો વિશેષ નિર્ધાર કર્યો હતો, અને તે તે લક્ષણાદિનું સતત્ મનન થયા કર્યાથી આત્મસ્વરૂપ કંઈક તીક્ષ્ણપણે તેમને અનુભવમાં આવ્યું છે; અને અવ્યક્તપણે આત્મદ્રવ્યનો પણ તેમને લક્ષ થયો છે. અને તે ‘અવ્યક્ત લક્ષ’થી તે ‘વીજજ્ઞાન’ તેમણે ગાયું છે. ‘અવ્યક્ત લક્ષ’નો અર્થ અત્રે એવો છે કે, ચિત્તવૃત્તિ આત્મવિચારમાં વિશેષપણે લાગી રહેવાથી પરિણામની નિર્મલ ધારા વનારસીદાસને જ અંશે પ્રગટી છે તે નિર્મલધારાને લીધે, પોતાને દ્રવ્ય આ જ છે એમ જો કે સ્પષ્ટ જાણવામાં નથી તોપણ અસ્પષ્ટપણે એટલે સ્વાભાવિકપણે પણ તેમના આત્મામાં તે છાયા ભાસ્યમાન થઈ છે, અને જેને લીધે એ વાત તેમના મુખથી નીકળી શકી છે; અને સહજ આગલ વધતાં તે વાત તેમને સાવ સ્પષ્ટ થઈ જાય એવી દશા તે ગ્રંથ કરતાં તેમની પ્રાપ્ત રહી છે.

શ્રી.....ના અંતરમાં જે સ્વેદ રહે છે તે, કોઈ રીતે યોગ્ય છે. અને તે સ્વેદ ઘણુંકરી તમને પણ રહે છે, તે જાણવામાં છે. તેમ જ વીજા પણ કેટલાક મુગુનુ જીવોને એ પ્રકારનો સ્વેદ રહે છે; એ રીતે જાણવામાં છતાં અને તમ સૌનો એ સ્વેદ દૂર કરાય તો સારું એમ મનમાં રહેતાં છતાં, પ્રારબ્ધ વેદીએ છે. વહી અમારા ચિત્તમાં એ વિષે અત્યંત વલ્લવાન સ્વેદ છે;—જે સ્વેદ એક

દિવસપ્રત્યે ઘણા ઘણા પ્રસંગે સ્ફુર્ત્યા કરે છે, અને તેને ઉપશમાવવાનું કરવું પડે છે, અને ઘણું કરી તમ વગેરેને પણ એવે વિશેષપણે તે રોદનિષે છલ્લુ નથી, કે જણાવ્યું નથી, પણ હાલ શ્રી ૮ જણાવનાથી, પ્રસંગથી જણાવવાનું થયું છે તમને અને ને જે છેલ્લું રહે છે તેથી, તે પ્રકારવિષે અમને, અસંખ્યાત ગુણ વિશેષ રોદ રહેતો હશે એમ લાગે છે, કારણ કે જે જે પ્રસંગે યથા પ્રદેશ િચિલજેરા થઈ જાય છે, અને જીવનો 'નિત્ય સ્વમાન' હોવાથી જીવ આવો લેલ શાસ્ત્રતા છતાં જીવે છે, પણ પ્રકારના લેલસુધી પ્રાપ્ત થાય છે વહી પરિણામાતર થઈ થોડા અન્યાયો પણ, તેની તે વાત, પ્રદેશો પ્રદેશો સ્ફુરી નીકળે છે, અને તેવીને તેવી ઢાળ થઈ આવે છે, તથાપિ આત્માપર અત્યંત દષ્ટિ કરી, તે પ્રકારને હાલ તો ઉપશમાવવો જ પડે છે એમ જાણી, ઉપશમાવનામા આવે છે

શ્રી ના કે તમારા ચિત્તમા એમ આવતું હોય કે, સાધારણ કારણોને લીધે અને ૫ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તે, યોગ્ય નથી ૮ પ્રકારે જો રહેતું હોય, તો ઘણુંકરી તેમ નથી એમ, અમને લાગે છે નિત્યપ્રત્યે તે વાતનો વિચાર કરવા છતાં હજુ વહવાન કારણોનો તે પ્રત્યે સંબંધ છે એમ જાણી, જે પ્રકારની તમારી ઇચ્છા પ્રમાવના હેતુમા છે, તે હેતુને લીલમા નાખવાનું થાય છે, અને તેને અરોધક એવા કારણોને ક્ષીણ થવા દેવામા કહી પણ આનંદીય પરિણામ પામી નિશ્ચિતિમા વર્તે છે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે હાલ જે પ્રવર્તતું નથી, તે વિષે જે વહવાન કારણો અરોધક છે તે, તમને વિશેષપણે જણાવવાનું ચિત્ત થતું નથી, કેમકે હજુ તે વિશેષપણે જણાવનામા અન્યાય જમા દેવો યોગ્ય છે

જે વહવાન કારણો પ્રમાવના હેતુને અરોધક છે તેમા, અમારો કદ પણ સુદ્ધિપૂર્વક પ્રમાદ હોય એમ, કોઈ રીતે સંભવતું નથી, તેમ જ અવ્યક્તપણે પડેલે નહીં જાણવામા છતાં સહેજે થયા કરતો હોય ણ્વો, પ્રમાદ હોય એમ પણ જણાતું નથી, તથાપિ કોઈ અંશે તે પ્રમાદ સમયમા લેખતા પણ તેથી અરોધકપણું હોય એમ લાગી શકે એમ નથી, કારણ કે આત્માની નિશ્ચયવૃત્તિ તેથી અસંમુલ્ય છે

હોરોમા તે પ્રવૃત્તિ કરતા માનમગ થવાનો પ્રસંગ આવે, તો તે માનમગ પણ સહન ન થઈ શકે એમ હોવાથી પ્રમાવના હેતુની ઉપેક્ષા કરવામા આવતી હોય એમ પણ લાગતું નથી, કારણ કે, તે માનામાન વિષે ચિત્ત ઘણું ઉદાસીન જેવું છે, અથવા તે પ્રકારમા ચિત્તને વિશેષ ઉદાસીન કર્યું હોય, તો થઈ શકે એમ છે

શબ્દાદિ વિષયો પ્રત્યેનું કોઈ વહવાન કારણ પણ અરોધક હોય એમ જણાતું નથી કેવલ તે વિષયોનો કાયક-માન છે એમ જોકે કહેવા પ્રસંગ નથી, તથાપિ તેમા વિરસપણું વહુપણે માતી રહ્યું છે ઉદયથી પણ ક્યારેક મદરુચિ જન્મતી હોય તો તે પણ વિશેષ અન્યાયા પામ્યા પ્રથમ નાદ પામે છે, અને તે મદરુચિ કેન્દ્રતા પણ આત્મા લેલમાંજ રહે છે, પડેલે તે રચિ અનાધાર થતી જતી હોવાથી વહવાન કારણરૂપ નથી

વીજા કેટલાક પ્રભાવક થયા છે તે કરતાં, કોઈ રીતે વિચારદશાદિનું વલ્લવાનપણુ પળ હશે. એમ લાગે છે કે, તેવા પ્રભાવક પુરુષ આજે જણાતા નથી, અને માત્ર ઉપદેશકપણે નામજેવી પ્રભાવનાએ પ્રવર્તતા કોઈ જોવામાં, સાંભળવામાં આવે છે. તેમના વિદ્યમાનપણાને લીધે અમને કોઈ અવરોધકપણુ હોય એમ પણ જણાતું નથી.

અત્યારે તો આટલું લખવાનું વન્યું છે. વિશેષ સમાગમપ્રસંગે જણાવીશું. આ વિષે તમે અને શ્રી..... જો કંઈ પણ વિશેષ જણાવવા ઇચ્છતા હો, તો ખુશીથી જણાવશો. વલ્લી અમારાં લખેલાં કારણો સાવ વહાનારૂપ છે એમ, વિચારવાયોગ્ય નથી; એટલો લક્ષ રાખજો.

મુંબઈ, શ્રાવણ વદ ૦)), ગુરુવાર, ૧૯૫૦.

૩૨૫.*

પ્રભુભક્તિમાં જેમ વને તેમ તત્પર રહેવું. મોક્ષનો એ ધુરંધર માર્ગ મને લાગ્યો છે. ગમે તો મનથી પણ સ્થિર થઈને વેશી પ્રભુભક્તિ અવશ્ય કરવી યોગ્ય છે.

મનની સ્થિરતા થવાનો મુખ્ય ઉપાય હમણા તો પ્રભુભક્તિ સમજો. આગલ પણ તે, અને તેવું જ છે, તથાપિ સ્થૂલપણે એને લક્ષી જણાવવી વધારે યોગ્ય લાગે છે.

‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’માં વીજા ઇચ્છિત અધ્યયન વાંચશો. વત્રીસમાંની ચોવીસ ગાથા, મોઢા આગળની, મનન કરશો.

સમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્થા અને અનુકંપા ઇત્યાદિક સદ્ગુણોથી યોગ્યતા મેલવવી; અને તો કોઈ વેળા મહાત્માના યોગે ધર્મ મળી રહેશે. સત્સંગ, સત્શાસ્ત્ર, અને સદ્ગત એ, ઉત્તમ સાધન છે.

૩૨૬.*

‘સૂયગડાંગ સૂત્ર’નો જોગ હોય, તો તેનું વીજું અધ્યયન, તથા ઉદકપેઢાલવાલું અધ્યયન વાંચવાનો પરિચય રાખજો. તેમ જ ‘ઉત્તરાધ્યયન’માં કેટલાંક વૈરાગ્યાદિક ચરિત્રવાળાં અધ્યયન વાંચતા રહેજો. અને પ્રમાતમાં વહેલા ઉઠવાનો પરિચય રાખજો. એકાંતમાં સ્થિર વેસવાનો પરિચય રાખજો. માયા એટલે ‘જગત્-લોક’નું જેમાં વધારે વર્ણન કર્યું છે, એવાં પુસ્તકો વાંચવા કરતાં જેમાં સત્પુરુષનાં ચરિત્રો અથવા વૈરાગ્યકથા વિશેષ કરીને રહી છે, તેવાં પુસ્તકોનો ભાવ રાખજો.

૩૨૭.*

જે વડે વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય તે વાંચન વિશેષ કરીને રાખવું. મતમતાંતરનો ત્યાગ કરવો; અને જેથી મતમતાંતરની વૃદ્ધિ થાય તેવું વાંચન લેવું નહીં. અસત્સંગાદિકમાં રુચી ઉત્પન્ન થતી મટવાનો વિચાર વારંવાર કરવો યોગ્ય છે.

૩૨૮ *

શ્રી જિન આત્મપરિણામની સ્વસ્થતાનો સમાધિ, અને આત્મપરિણામની અમ્બસ્થતાને અસમાધિ કહે છે તે, અનુભવજ્ઞાને જોતા પરમ સત્ય છે અસ્વસ્થ કાર્યની પ્રવૃત્તિ કરવી, અને આત્મપરિણામ સ્વસ્થ રાખનાં એવી વિષમ પ્રવૃત્તિ શ્રી તીર્થંકર જેના જ્ઞાનીથી બનવી કટણ કહી છે, તો પટ્ટી યીજા જીવને વિષે તે ઘાત સમવિત કરવી કટણ હોય છતાં, આશ્ચર્ય નથી કોઈ પણ પરપ્રાર્થને વિષે હચ્છાની પ્રવૃત્તિ છે, અને કોઈ પણ પરપ્રાર્થના વિયોગની ચિંતા છે તેને, શ્રી જિન આર્ત-ધ્યાન કહે છે—તેમા અદેશો ઘટતો નથી

ગ્રણ વર્ણના ઉપાધિયોગથી ઉત્પન્ન થયો એવો વિશેષમાત્ર તે મટાહનાનો વિચાર યતં છે દૃઢ વૈરાગ્યનાનના ચિત્તને જે પ્રવૃત્તિ ઘાત કરી શકે છતાં છે, તે પ્રવૃત્તિ અદૃઢ વૈરાગ્યનાન જીવને કલ્યાણસન્મુખ થતા ન દે છતાં, આશ્ચર્ય નથી જેટલી સસારને વિષે સારપરિણતિ મનાય તેટલી આત્મજ્ઞાનની ન્યૂનતા શ્રી તીર્થંકરે કહી છે પરિણામ જદ હોય છતાં મિદ્ધાત નથી ચેતનને ચેતનપરિણામ હોય અને અચેતનને અચેતન પરિણામ હોય, છતાં વિને અનુભવ કયો છે કોઈ પણ પદાર્થ પરિણામ કે પર્યાયિના હોય નહીં, એમ, શ્રી જિને કહ્યું છે—અને તે સત્ય છે શ્રી જિને જે આત્મ—અનુભવ કયો છે, અને પદાર્થના સ્વરૂપો માનાત્વાર કરી જે નિરૂપણ કર્યું છે તે, સર્વ મુમુક્ષુ જીવે પરમ ત્રલ્યાણને અર્થે નિશ્ચયની વિચારનાયોગ્ય છે જિને કહેલા સર્વ પદાર્થના માત્રો ઇક આત્મા પ્રગટ કરાવે અર્થે છે અને મોક્ષમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ થેની ઘટે છે ઇક આત્મનાનીની અને ઇક આત્મજ્ઞાનીના આશ્રયનાનની, એમ શ્રી જિને કહ્યું છે

‘આત્મા મામઝયો, વિચારયો, વિચિત્રાસયો, અનુભવયો’ એવી ઇક વેદની શ્રુતિ છે, અર્થાત્ જો ઇક ઇજ પ્રવૃત્તિ કરામા આવે, તો જીવ તરી પાર પામે એવું રાગે છે નારી તો માત્ર કોઈ શ્રી તીર્થંકર જેના જ્ઞાનીના સત્ત્વે આ પ્રવૃત્તિ કરતા કલ્યાણનો વિચાર કરવો, અને નિશ્ચય થવો, તથા આત્મસ્વત્વતા થવી દુલભ છે ઇજ નિનતિ

૩૨૯ *

જીવને જ્ઞાનીપુરુષનું ઓઝાણ થયે, તથાપ્રકારે અનતાનુબધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ માત્રા પઢવાનો પ્રકાર પ્રાપ્તયોગ્ય છે, કે જેમ વની અનુક્રમે તે પરિક્ષીણપણાને પામે છે સત્પુરુષનું ઓઝાણ જેમ જેમ જીવને થાય છે, તેમ તેમ મતામિષદ્, દુરામિદ્ધતાનિ માત્ર મોઢ્યા પડતા રાગે છે, અને પોતાના દોષ જોયામળી નિત વઢી આવે છે વિચારાદિ માત્રા નિરમણુ રાગે છે, કે જુગુપ્સા ઉત્પન્ન થાય છે, જીવને અનિત્યાદિ માત્રાના ચિંતનપ્રત્યે ચઢકીય સ્ફુરતા વિષે જે પ્રકારે જ્ઞાનીપુરુષ સર્મણે સામઝ્યુ છે, તેથી પણ વિશેષ ચઢ્યાન પરિણામથી તે પંચવિધ્યાદિને વિષે અનિત્યાનિ માત્ર દૃઢ કરે છે, અર્થાત્ સત્પુરુષ મઢ્યે, આ સત્પુરુષ છે

ઇટલું જાણી, સત્પુરુષને જાણ્યા પ્રથમ જેમ આત્મા પંચવિપયાદિને વિષે રક્ત હતો તેમ, રક્ત, ત્યાર પછી, નથી રહેતો; અને અનુક્રમે તે રક્તભાવ મોઝો પડે એવા વૈરાગ્યમાં જીવ આવે છે; અથવા સત્પુરુષનો યોગ થયા પછી આત્મજ્ઞાન કાંઈ દુર્લભ નથી; તથાપિ સત્પુરુષને વિષે, તેના વચનને વિષે, તે વચનના આશયને વિષે, પ્રીતિ-ભક્તિ થાય નહીં ત્યાંસુધી, આત્મવિચાર પળ જીવમાં ઉદય આવવા-યોગ્ય નથી; અને સત્પુરુષનો જીવને યોગ થયો છે, એવું ધ્રુવેચરું તે જીવને ભાસ્યું છે એમ પણ કહેવું કઠણ છે. જીવને સત્પુરુષનો યોગ થયે તો એવી ભાવના થાય કે, અત્યારસુધી જે મારાં પ્રયત્નો કલ્યાણને અર્થે હતાં તે, સૌ નિષ્ફળ હતાં;—લક્ષ્મણના વાળની પેટે હતાં, પણ હવે સત્પુરુષનો અપૂર્વ યોગ થયો છે, તો મારાં સર્વ સાધન સફળ થવાનો હેતુ છે. લોકપ્રસંગમાં રહીને જે નિષ્ફળ—નિર્લક્ષ—સાધન કર્યાં તે પ્રકારે, હવે સત્પુરુષને યોગે ન કરતાં, જરૂર અંતરાત્મામાં વિચારીને, દૃઢ પરિણામ રાખીને જીવે આ યોગને, વચનને વિષે જાગૃત થવું યોગ્ય છે—જાગૃત રહેવું યોગ્ય છે; અને તે તે પ્રકારે ભાવી, જીવને દૃઢ કરવો, કે જેથી તેને પ્રાપ્ત—જોગ અફળ ન જાય, અને સર્વ પ્રકારે એ જ વલ આત્મામાં વર્દ્ધમાન કરવું કે, આ યોગથી જીવને અપૂર્વ ફળ થવા યોગ્ય છે તેમાં, અંતરાય કરનાર ‘હું જાણું છું’ એ મારું અભિમાન છે. કુલ—ધર્મને, અને કરતા આવ્યા છીએ તે ક્રિયાને, કેમ ત્યાગી શકાય એવો લોકભય, સત્પુરુષની ભક્તિ આદિને વિષે પણ લૌકિક ભાવ, અને કદાપિ કોઈ પંચવિપયાકાર એવાં કર્મ જ્ઞાનીને ઉદયમાં દેખી તેવા ભાવનું પોતે આરાધવાપણુ, એ આદિ પ્રકાર છે તે જ, અનંતાનુવંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ છે. એ પ્રકાર વિશેષપણે સમજવાયોગ્ય છે, તથાપિ અત્યારે જેટલું લખવાનું વન્યું તેટલું લખ્યું છે. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, અને ક્ષાયક સમ્યક્ત્વને માટે સંક્ષેપમાં વ્યાખ્યા કહી હતી તેને અનુસરતી ... ના સ્મરણમાં છે. જ્યાં જ્યાં આ જીવ જન્મ્યો છે, ભવના પ્રકાર ધારણ કર્યા છે, ત્યાં ત્યાં તથાપ્રકારના અભિમાનપણે વર્ત્યો છે;—જે અભિમાન નિવૃત્ત કર્યા વિના તે તે દેહનો અને દેહના સંવંધમાં આવતા પદાર્થોનો આ જીવે ત્યાગ કર્યો છે; ઇટલે, હજુસુધી તે, જ્ઞાનવિચારે કરી, ભાવ ગાળ્યો નથી, અને તે તે પૂર્વસંજ્ઞાઓ હજી એમનેએમ આ જીવના અભિમાનમાં વર્તી આવે છે; એ જ એને લોક આખાની અધિકરણક્રિયાનો હેતુ કહ્યો છે. એ જ.

મુંબઈ, ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૩, ૧૯૫૦.

૩૩૦.

શ્રી.....ગ્રામેસ્થિત સત્સંગયોગ્ય પ્રત્યે શ્રી મોહમયીપુરીથી ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ના આત્મ-સ્વરૂપસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય. અત્રે સમાધિ છે. તમારો લખેલો કાગળ ૧ આજે મળ્યો છે. તમારા વિદ્યમાનપણામાં પ્રભાવના હેતુની તમને જે વિશેષ જિજ્ઞાસા છે, અને તે હેતુ ઉત્પન્ન થાય, તો તમારે વિષે જે અસીમ હર્ષ ઉત્પન્ન થવાયોગ્ય છે તે વિશેષ જિજ્ઞાસા, અને અસીમ હર્ષસંવંધીની તમારી ચિત્તવૃત્તિ અમને સમજવામાં છે. અનેક જીવોની અજ્ઞાનદશા જોઈ,

વઢી તે જીવો વત્સાળ કરીએ છીએ, અપા આપણ વત્સાળ થશે, પ્ત્વી માનનાએ, કે ઇચ્છાએ અજ્ઞાનમાર્ગ પામતા જોડે, તે માટે અત્યત કરુણા છૂટે છે, અને કોઈ પણ પ્રકારે આ મટાઢવા યોગ્ય છે એમ, થઈ આવે છે, અથવા તેઓ માત્ર ચિત્તમા એમને એમ રહ્યા કરે છે, તથાપિ તે થવાયોગ્ય હશે તે પ્રકારે થશે, અને જે સમયપર તે પ્રકાર હોવાયોગ્ય હશે તે સમયે થશે, એવો પણ પ્રકાર ચિત્તમા રહે છે, કેમકે તે કરુણામાત્ર ચિત્તવતા ચિત્તવતા આત્મા બાહ્ય-મહાત્મ્યને મજે એમ થવા વેયુ યોગ્ય નથી, અને હજુ કદાચ તેઓ મય રાક્ષસો યોગ્ય ઢાગે છે વેય પ્રકારને હાલ તો ઘણુતરી નિત્ય વિચારવામા આને છે, તથાપિ બહુ સમીપમા તેનું પરિણામ આત્માનો સમય જણાતો નહીં હોવાથી, ત્વતામુખી તમને છલ્લુ, કે વહુ નથી તમારી ઇચ્છા થનાથી વર્તમાન જે સ્થિતિ છે તે, એ સ્વથમા સહેવે લપ્તી છે, અને તેથી તમને કોઈ પણ પ્રકારે હદામ થનુ ઘટનુ થી, કેમકે અમને વર્તમાનમા તેઓ હદય નથી, પણ અમારા આત્મપરિણામ તે હદયને અલ્પકાળમા મટાઢવા મળી છે, ણટે તે હદયની કાઠસ્થિતિ કોઈ પણ પ્રકારે, વધારે વઢનાનપણે વેદનાથી ઘટતી હોય, તો તે ઘટાઢના ત્રિવે વર્તે છે બાહ્ય-મહાત્મ્યની ઇચ્છા આત્માને ઘણા ઘણત થયા નહીંવેળી જ થઈ ગઈ છે, ણટે બુદ્ધિ બાહ્ય-મહાત્મ્ય ઘણુતરી ઇચ્છતી જણાતી નથી, એમ છે, તથાપિ બાહ્ય-મહાત્મ્યથી જીવ સરેજ પણ પરિણામભેદ ન જ પામે એના સ્વાસ્થ્યમા કદાચ ન્યૂનતા કહેરી ઘટે છે, અને તેથી જે કઈ મય રહે છે તે, રહે છે, જે મયથી તરતમા મુક્તપણુ થશે એમ, જણાય છે

સોનાના ઘાટ જુદા જુદા છે, પણ તે ઘાટનો જો ટાલ પાઢવામા આને, તો તે ઘણા ઘાટ મઢી જઈ, એક સોનુ જ અગ્નેષ રહે છે, અર્થાત્ સો ઘાટ જુદા જુદા દ્રવ્યપણાનો ત્યાગ કરી દે છે, અને સૌ ઘાટની જાતિનુ સજાતિયપણુ હોવાથી માત્ર એક સોનારૂપ દ્રવ્યપણાને પામે છે એ પ્રમાણે દૃષ્ટાત લપ્તી, આત્માની મુક્તિ, અને દ્રવ્યપણાના મિદ્ધાત ઉપર પ્રશ્ન કયુ છે, તે સ્વથમા સહેવમા જણાનાયોગ્ય આ પ્રકાર છે સોનુ ઉપચારિત્ર દ્રવ્ય છે, એવો જિનનો અભિપ્રાય છે, અને અનત પરમાણુના સમુદાયપણે તે વર્તે છે ત્યારે, ચતુર્ગોચર થાય છે જૂના જૂના તેના જે ઘાટ બની શકે છે તે, સર્વ સયોગમાથી છે, અને પાઠા મેઢા કરી ગયાય છે તે, તે જ કારણથી છે પણ સોનાનુ મૂલ સ્વરૂપ જોઈએ તો અનત પરમાણુસમુદાય છે જે પ્રત્યેક પ્રત્યેક પરમાણુઓ છે, તે સૌ પોતપોતાના સ્વરૂપમાં જ રહ્યા છે કોઈ પણ પરમાણુ પોતાનુ સ્વરૂપ તની હદ, વીજા પરમાણુપણે કોઈ પણ રીતે પરિણમવાયોગ્ય નથી, માત્ર તેઓ એ જાતિ હોવાથી અને તેને ત્રિવે સ્પર્શગુણ હોવાથી તે સ્પર્શના સમ-વિપ્રમયોગે તેનુ મલ્લુ થઈ શકે છે, પણ તે મલ્લુ કદાચ એનુ થી કે, જેમા કોઈ પણ પરમાણુ પોતાનુ સ્વરૂપ તજ્યુ હોય, કરોડો પ્રકારે તે અનત પરમાણુરૂપ સોનાના ઘાટોને દર્શવસપણે કરો, તોપણ સૌ સૌ પરમાણુ પોતાના જ સ્વરૂપમા રહે છે પોતાના દ્રવ્ય, હોય, કાઢ, માત્ર ત્વજતા નથી, કેમકે તેનુ વનનાનો કોઈ પણ રીતે અનુભવ થઈ શકતો નથી તે સોનાના અનત પરમાણુ પ્રમાણે સિદ્ધ અનતની અવગાહના

ગળો તો અડચણ નથી, પણ તેથી કંઈ કોઈ પણ જીવે કોઈ પણ વીજાની સાથે કેવલ એક-ત્વપણે ભઠ્ઠીજવાપણુ કર્યું છે એમ, છે જ નહીં. સૌ નિજભાવમાં સ્થિતિ કરીને જ વર્તી શકે. જીવે જીવની જાતિ એક હોય તેથી કંઈ એક જીવ છતે પોતાપણુ ત્યાગી વીજા જીવોના સમુદાયમાં ભઠ્ઠી સ્વરૂપનો ત્યાગ કરી દે એમ વનાવવાનો શો હેતુ છે? તેનાં પોતાનાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, કર્મવંધ અને મુક્તાવસ્થા એ અનાદિથી ભિન્ન છે, અને મુક્તાવસ્થામાં પાછાં તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવનો ત્યાગ કરે, તો પછી તેનું પોતાનું સ્વરૂપ શું રહ્યું? તેને શો અનુભવ રહ્યો? અને પોતાનું સ્વરૂપ જવાથી તેની કર્મથી મુક્તિ થઈ, કે પોતાના સ્વરૂપથી મુક્તિ થઈ, એ પ્રકાર વિચારવાયોગ્ય છે. એ આદિ પ્રકારે કેવલ એકપણુ જિને નિષેધ્યું છે. અત્યારે વચ્ચત નહીં હોવાથી એટલું લખી પત્ર પૂરું કરવું પડે છે. એ જ વિનંતી.

સં ૧૯૫૦, ભાદરવા શુદ્ધ ૪, સોમે.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

૩૩૧.

આ આત્મભાવ છે, અને આ અન્યભાવ છે, એવું વોધવીજ આત્માનેવિષે પરિણમિત થવાથી અન્યભાવને વિષે સહેજે ઉદાસીનતા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે ઉદાસીનતા અનુક્રમે તે અન્ય-ભાવથી સર્વથા મુક્તપણુ કરે છે.

નિજ પરભાવ જેણે જાણ્યા છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષને ત્યારપછી પરભાવનાં કાર્યોનો જે કંઈ પ્રસંગ રહે છે, તે પ્રસંગમાં પ્રવર્તતાં પ્રવર્તતાં પણ તેથી તે જ્ઞાનીનો સંબંધ હૃદ્યા કરે છે, પણ તેનાં હિતવુદ્ધિ થઈ પ્રતિવંધ થતો નથી. પ્રતિવંધ થતો નથી એ વાત એકાંત નથી, કેમકે જ્ઞાનનું વિશેષ વલ્લવાનપણુ જ્યાં હોય નહીં ત્યાં, પરભાવનો વિશેષ પરિચય તે પ્રતિવંધરૂપ થઈ આવવો પણ સંભવે છે; અને તેટલા માટે પણ જ્ઞાનીપુરુષને પણ શ્રી જિને નિજજ્ઞાનના પરિચયી પુરુષાર્થને વચાણ્યો છે; તેને પણ પ્રમાદ કર્ત્તવ્ય નથી, અથવા પરભાવનો પરિચય કરવાયોગ્ય નથી, કેમકે કોઈ અંશે પણ આત્મધારાને તે પ્રતિવંધરૂપ કહેવાયોગ્ય છે.

જ્ઞાનીને પ્રમાદવુદ્ધિ સંભવતી નથી, એમ જોકે સામાન્યપણે શ્રીજિનાદિ મહાત્માઓએ કહ્યું છે. તોપણ તે પદ ચોથે ગુણઠાણેથી સંભવિત ગણ્યું નથી, આગલ જતાં સંભવિત ગણ્યું છે; જેથી વિચારવાન જીવને તો અવશ્ય કર્ત્તવ્ય છે કે, જેમ વને તેમ પરભાવના પરિચિત કાર્યથી દૂર રહેવું—નિવૃત્ત થવું. ઘણુંકરીને વિચારવાન જીવને તો એ જ વુદ્ધિ રહે છે, તથાપિ કોઈ પ્રાર-વ્યવશાત્ પરભાવનો પરિચય વલ્લવાનપણે ઉદય હોય ત્યાં, નિજપદવુદ્ધિમાં સ્થિર રહેવું વિકટ છે એમ ગળી, નિત્યનિવૃત્તવુદ્ધિની વિશેષ ભાવના કરવી; એમ મોટા પુરુષોએ કહ્યું છે.

અલ્પકાલમાં અવ્યાવાધ સ્થિતિ થવાને અર્થે તો અત્યંત પુરુષાર્થ કરી જીવે પરપરિચયથી નિવૃત્તવું જ ઘટે છે. હલ્લવે હલ્લવે નિવૃત્ત થવાના કારણો ઉપર ભાર દેવા કરતાં જે પ્રકારે ત્વરાપ નિવૃત્તિ થાય તે વિચાર કર્ત્તવ્ય છે, અને તેમ કરતાં અસાતાદિ આપત્તિયોગ વેદવા પડતા હોય,

તો તેને વેદીને પળ પરપરિચયથી શીઘ્રપણે દૂર થવાનો પ્રકાર કર્યો યોગ્ય છે. ઇ વાત વિસ્મરણ થવા દેવાયોગ્ય નથી જ્ઞાનનું ચક્રમાન તારતમ્યપણુ થયે તો જીવો પરપરિચયમા ક્યાપિ ક્ષાત્મ બુદ્ધિ થવી સંભવતી નથી, અને તેની નિવૃત્તિ થયે પળ જ્ઞાનજ્ઞે તે પચાતપણે વિહાર કરવાયોગ્ય છે, પળ તેથી જેની ઓઝી દશા છે. પચા જીવને તો અવશ્ય પરપરિચયને છેદીને સત્સગ વર્તવ્ય છે, કે જે સત્સગથી સહેજે અવ્યાગ્રાથ સ્થિતિનો અનુભવ થાય છે.

જ્ઞાનીપુરુષ, કે જેને ઇકાને ત્રિચરતાં પળ પ્રતિગ્રથ સમવતો નથી, તે પળ સત્સગની નિરતર રચ્છા રાત્રે છે, કેમકે જીવને જો અવ્યાગ્રાથ મમાગ્રિની રચ્છા હોય, તો સત્સગ જેનો કોઈ મરલ હપાય નથી આમ હોનાથી દિગદિગપ્રત્યે, પ્રસંગેપ્રસંગે, ઘળીનાર ક્ષણેકળે, સત્સગ આરાધનાની જ રચ્છા વર્દમાન થયા કરે છે. ઇ જ નિનની

મ. ૧૧૫૦ ના માત્રપદ શુદ્ધ ૧૦, ચિત્તવાર

આ. ૦ સ્વ. ૦ પ્રણામ

૩૩૭

‘યોગસાધિદ્વાર્તિ’ જે જે રહા પુરપોના વચનો છે, તે સા અહવૃત્તિનો પ્રતિજ્ઞાર કરવાપ્રત્યે જ પ્રવત્ત છે. જે જે પ્રકારે પોતાની ભ્રાતિ કલ્યાઈ છે, તે તે પ્રકારે તે ભ્રાતિ સમગ્રી તે સંનધી અભિ માન નિવૃત્ત કરણુ પૂ જ, સર્વે સંધ્યંકારાનિ મહારમાનુ કહેવું છે, અને તે જ વાચ્ય ઉપર જીવે વિશેષ કરી સ્થિર થવાનું છે—વિશેષ ત્રિચારાનું છે,—અને તે જ વાચ્ય અનુપ્રેતયોગ્ય મુખ્યપણે છે. તે કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે સર્વ સાધન કયા છે અહતાદિ વધવાને માટે, વાઘાનિયા, કે મતના આમ્રહ માટે, સંપ્રત્ય ચલાવના માટે, કે પૂજાશ્યાધાદિ પામરા અર્થ, કોઈ મહાપુરપનો કદ હપત્તે છે નહીં, અને ને જ વાય કરવાની સર્વેયા આજ્ઞા જ્ઞાનીપુરપની છે. પોતાને ત્રિપે હત્તજ થયલો હોય પચા મહિમાયોગ્ય ગુણથી હત્તજ પામવું ઘટતું થી, પળ અલ્પ પળ નિજ ત્રેપ જોડને પરી પરી પચાત્તાપમા પહતું ઘટે છે, અને નિતાપ્રમાદે તેથી પાતું કરણુ ઘટે છે, ઇ મલામળ જ્ઞાનીપુરપના વચનોમા સર્વગ્ર રહી છે, અને તે માત્ર આપના માટે સત્સગ, મદ્દુર અન સત્સગાદિ સાધન કયા છે,—જે આય નિમિત્ત છે તે સાધનની આરાધના જીવને નિજ સ્વરૂપ કરનાના હેતુપણે જ છે, સથાપિ જીવ જો ત્યા પળ વચનાનુદિપ્ત પ્રવર્ત, તો કોઈ દિવમ વચ્ચાણ થાય તહીં વચનાનુદિ પટલે સત્સગ, મદ્દુર આત્મે વિષે ચરા આત્મમાયે મહામ્યબુદ્ધિ ઘટે તે મહામ્યબુદ્ધિ નહીં, અને પોતાના આત્માને અજ્ઞાનપણુ જ વર્ત્યા કરું છે, માટે તેની અલ્પતા—લ્પુતા—વિચારી અમહામ્યબુદ્ધિ નહીં,—તે સત્સગ મદ્દુર આત્મે વિષે આરાધના નહીં. પળ વચનાનુદિ છે, ત્યા પળ જીવ લ્પુતા ધારણ કરે તો પ્રત્યક્ષપણે જીવ મવપરિધ્રમણથી મય થી પામતો ઇમ જ ત્રિચારાયોગ્ય છે. વધારે હજ તો પ્રથમ જીવને જો આ થાય તો સથ શાસ્ત્રાર્ય અને આત્માર્ય સહેને મિદ્ધ થવા સંભવે છે. ઇ જ નિજાપન

શુપર, માત્રપદ ૫૬ ૫, શુર, ૧૧૫૦

૩૩૩.

સ્વપ્નેય જેને સંસારસુખની ઇચ્છા રહી નથી, અને સંપૂર્ણ નિઃસારભૂત જેને સંસારનું સ્વરૂપ માસ્યું છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષ પળ વારંવાર આત્માવસ્થા સંભાળી સંભાળીને ઉદય હોય તે પ્રારબ્ધ વેદે છે, પણ આત્માવસ્થાને વિષે પ્રમાદ થવા દેતા નથી. પ્રમાદના અવકાશયોગે જ્ઞાનીને પણ અંશે વ્યામોહ થવાનો સંભવ, જે સંસારથી કહ્યો છે, તે સંસારમાં સાધારણ જીવે રહીને, તેનો વ્યવસાય લૌકિકભાવે કરીને આત્મહિત ઇચ્છવું એ, નહીં બનવા જેવું જ કાર્ય છે, કેમકે લૌકિક-ભાવ આડે આત્માને નિવૃત્તિ જ્યાં નથી આવતી, ત્યાં હિતવિચારણા વીજી રીતે થવી સંભવતી નથી. એકની નિવૃત્તિ, તો વીજાનું પરિણામ થવું સંભવે છે. અહિતહેતુ એવો સંસારસંવંધી પ્રસંગ, લૌકિક-ભાવ, લોકચેષ્ટા એ સૌની સંભાળ જેમ વને તેમ જતી કરીને—તેને સંક્ષેપીને—આત્મહિતને અવ-કાશ આપવો ઘટે છે. આત્મહિત માટે સત્સંગ જેવું બળવાન વીજું નિમિત્ત કોઈ જણાતું નથી; છતાં, તે સત્સંગ પણ, જે જીવ લૌકિકભાવથી અવકાશ લેતો નથી તેને, પ્રાયે નિષ્ફળ જાય છે, અને સહેજ સત્સંગ ફળવાન થયો હોય તોપણ જો વિશેષ વિશેષ લોકાવેશ રહેતો હોય, તો તે ફળ નિર્મૂળ થઈ જતાં વાર લાગતી નથી; અને સ્ત્રીપુત્ર, આરંભપરિગ્રહના પ્રસંગમાંથી જો નિજવૃદ્ધિ છોડવાનો પ્રયાસ કરવામાં ન આવે, તો સત્સંગ ફળવાન થવાનો સંભવ શી રીતે બને? જે પ્રસંગમાં મહાજ્ઞાનીપુરુષો સંભાળીને ચાલે છે, તેમાં, આ જીવે તો અત્યંત અત્યંત સંભાળથી, સંક્ષેપીને ચા-લવું એ વાત ન જ ભૂલવાજેવી છે, એમ નિશ્ચય કરી પ્રસંગે પ્રસંગે, કાર્યે કાર્યે, અને પરિણામે પરિણામે, તેનો લક્ષ રાખી તેથી મોકલું થવાય તેમ જ કર્યા કરવું; એ શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીના હૃદયસ્થમુનિચર્યાને દ્રષ્ટાંતે અમે કહ્યું હતું.

મુંબઈ, સં૦ ૧૯૫૦ ના આશો શુદ્ધ ૧૧, બુધે.

૩૩૪.

મનમાં વારંવાર વિચારથી નિશ્ચય થઈ રહ્યો છે કે, કોઈ પણ પ્રકારે ઉપયોગ ફરી, અન્ય-ભાવમાં પોતાપણુ થતું નથી; અને અર્હંડ આત્મધ્યાન રહ્યા કરે છે એવી જે દશા, તેને વિષે વિકટ ઉપાધિજોગનો ઉદય, એ આશ્ચર્યકારક છે. હાલમાં તો થોડા ક્ષણની નિવૃત્તિ માંડ રહે છે, અને પ્રવૃત્તિ કરી શકે એવી યોગ્યતાવાળું તો ચિત્ત નથી, અને હાલ તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી એ કર્તવ્ય છે, તો ઉદાસપણે તેમ કરીએ છીએ. મન ક્યાંય બાંધતું નથી, અને કાંઈ ગમતું નથી; તથાપિ હાલ હરીચ્છાઆધિન છે.

નિરૂપમ એવું જે આત્મધ્યાન તીર્થકરાદિકે કયું છે એ, પરમ આશ્ચર્યકારક છે. તે કાલ-પણ આશ્ચર્યકારક હતો. વધારે શું કહેવું? “વનની મારી કોયલ”ના કહેવત પ્રમાણે આ કાલમાં, અને આ પ્રવૃત્તિમાં અમે છીએ.

૩૩૫ *

અત્રેથી પ્રસંગે સહેલા ચાર પ્રશ્નોના ઉત્તર લખ્યા તે, વાચ્યા છે પ્રયમના યે પ્રશ્નના ઉત્તર સત્તેપમા છે, તથાપિ યથાયોગ્ય છે ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર લખ્યો તે, સામાન્યપણે યોગ્ય છે, તથાપિ વિશેષ સૂક્ષ્મ આલોચનથી તે પ્રશ્નનો ઉત્તર લખવાયોગ્ય છે તે ત્રીજો પ્રશ્ન આ પ્રમાણે છે “ગુણના સમુદાયથી જૂઠું એવું ગુણોનું સ્વરૂપ હોવા યોગ્ય છે કે કેમ ?” અર્થાત્ “યથા ગુણનો સમુદાય તે જ ગુણ પડેલે દ્રવ્ય ? કે તે ગુણના સમુદાયને આધારભૂત એવું પણ કદાચ દ્રવ્યનું થીજી હોવાપણું છે ?” તેના ઉત્તરમા ઇમ લખ્યું છે કે, આત્મા ગુણી છે, તેના ગુણ જ્ઞાન દર્શન વગેરે જૂઠા છે, ઇમ ગુણી અને ગુણની વિવિધતા કરી, તથાપિ ત્યા વિશેષ કરતી ઘટે છે જ્ઞાનદર્શનાદિ ગુણથી જૂઠું એવું ઘાટીનું આત્માપણું શું ? તે પ્રશ્ન છે, માટે યથાશક્તિ તે પ્રશ્નની પરિચર્યા કરવાયોગ્ય છે ચોથો પ્રશ્ન “કેવલજ્ઞાન આ કાઠમા હોવાયોગ્ય છે કે કેમ ?” તેનો ઉત્તર ઇમ લખ્યો કે, પ્રમાણથી જોતા તે હોવાયોગ્ય છે. એ ઉત્તર પણ સત્તેપથી છે;—જે પ્રત્યે ઘણો વિચાર કરવો યોગ્ય છે એ ચોથા પ્રશ્નનો વિશેષ વિચાર થવાને અર્થે તેમાં આટલું વિશેષ મદ્દન કર્યો કે, જે પ્રમાણે જૈનાગમમા કેવલજ્ઞાન માયું છે, અથવા કહ્યું છે, તે કેવલજ્ઞાનનું સ્વરૂપ યથાતથ્ય કહ્યું છે, ઇમ માસમા થાય છે કે કેમ ? અને તેનું કેવલજ્ઞાનનું સ્વરૂપ હોય ઇમ માસમાન થતું હોય, તો તે સ્વરૂપ આ કાઠમા પણ પ્રગટવાયોગ્ય છે કે કેમ ? ત્રિવા જૈનાગમ કહે છે, તેનો હેતુ, કહેવાનો, જૂનો કદા છે ? અને કેવલજ્ઞાનનું સ્વરૂપ થીજા કોઈ પ્રકારે હોવાયોગ્ય છે ? તથા સમજવાયોગ્ય છે ? આ વાર્તાપર યથાશક્તિ અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે, તેમ જ ત્રીજો પ્રશ્ન છે, તે પણ ઘણા પ્રકારે વિચારવાયોગ્ય છે વિશેષ અનુપ્રેક્ષા કરી, એ યત્ને પ્રશ્નના ઉત્તર લખવાનું થને તો કરતો પ્રથમના યે પ્રશ્ન છે, તેના ઉત્તર સત્તે પમા લખ્યા છે, તે વિશેષતાથી લખવાનું થની શકે ઇમ હોય તો તે પણ લખાશે

તમે પાંચ પ્રશ્નો લખ્યા છે, તેમાના ત્રણ પ્રશ્નના ઉત્તર અત્રે સત્તેપમા લખ્યા છે

પ્રથમ પ્રશ્ન “જાતિસ્મરણજ્ઞાનવાન પાછાઠનો અવ કેવી રીતે ઢેરે છે ?” તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે વિચારશે —

તાનપણે કોઈ ગામ, વસ્તુઆદિ જોયા હોય, અને મોટપણે કોઈ પ્રસંગે તે ગામાદિનું આમામાં સ્મરણ થાય છે તે વચ્ચે, તે ગામાદિનું આત્મામા જે પ્રકારે માન થાય છે, તે પ્રકારે ‘જાતિ સ્મરણજ્ઞાનવાન’ને પૂર્વમતનું માન થાય છે કદાપિ આ ટેકાણે ઇમ પ્રશ્ન થશે કે, “પૂર્વમતમાં અનુમતેલા એના દેશાદિનું આ મનમા ઉપર કરતું તેમ માન થાય એ વાત યથાતથ્ય મા નીજ, તોપણ પૂર્વમતમા અનુમતેલા ઇવા વેદાદિ, અથવા કોઈ દેવલોકાદિ નિવાસસ્થાન અનુમત્યાં હોય તે અનુમતની સ્મૃતિ થઈ છે, અને તે અનુમત યથાતથ્ય થયો છે એ, આ ઉપરથી સમજાય ?” તો એ પ્રશ્નનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે—અમુક અમુક પેલા અને લિંગ તથા પરિણામ આદિથી પોતાને તેનું સાદા માન થાય છે, પણ તેની થીજા કોઈ જીવને પ્રતીતિ થતા માટે તો નિયમિતપણું

નથી. કશિત્ અમુક દેશમાં, અમુક ગામ, અમુક ઘેર, પૂર્વે દેહ ધારણ થયો હોય અને તેનાં ચિન્હો વીજા જીવને જણાવવાથી તે દેશાદિનું અથવા તેના નિશાનાદિનું કંઈ પણ વિચિત્રતાનું હોય, તો વીજા જીવને પણ પ્રતીતિનો હેતુ થવો સંભવે, અથવા 'જાતિસ્મૃતિજ્ઞાનવાન' કરતાં જેનું વિશેષજ્ઞાન છે તે, જાણે. તેમ જ જેને 'જાતિસ્મૃતિજ્ઞાન' છે તેની, પ્રકૃત્યાદિને જાણતો એવો કોઈ વિચારવાન પુરુષ પણ જાણે કે, આ પુરુષને તેવા જ્ઞાનનો કંઈ સંભવ છે, અથવા 'જાતિસ્મૃતિ' હોવી સંભવે છે, અથવા જેને 'જાતિસ્મૃતિજ્ઞાન' છે, તે પુરુષના સંબંધમાં કોઈ જીવ પૂર્વભવે આવ્યો છે, -વિશેષે કરીને આવ્યો છે, તેને તે સંબંધ જણાવતાં કંઈ પણ સ્મૃતિ થાય તો તેવા જીવને પણ પ્રતીતિ આવે.

વીજો પ્રશ્ન: “જીવ સમયે સમયે મરે છે તે, કેવી રીતે સમજવું?” તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે વિચારશો:—

જેમ આત્માને સ્થૂલ દેહનો વિયોગ થાય છે તેને, મરણ કહેવામાં આવે છે, તેમ સ્થૂલદેહના આયુષ્યાદિ સૂક્ષ્મપર્યાયનો પણ, સમયે સમયે હાનિ પરિણામ થવાથી, વિયોગ થઈ રહ્યો છે, તેથી તેનું સમયે સમયે મરણ કહેવાયોગ્ય છે. આ મરણ તે વ્યવહારનયથી કહેવાય છે; નિશ્ચયથી તો આત્માને સ્વાભાવિક એવા જ્ઞાનદર્શનાદિ ગુણપર્યાયની, વિભાવ-પરિણામના યોગને લીધે, હાનિ થયા કરે છે, અને તે હાનિ આત્માના નિત્યપણાદિ સ્વરૂપને પણ ગ્રહી રહે છે; તે સમયે સમયે મરણ છે.

વીજો પ્રશ્ન: “કેવળજ્ઞાનદર્શનને વિષે ગયા કાલ અને આવતા કાલના પદાર્થ, વર્તમાન કાલમાં વર્તમાનપણે દેખાય છે તેમ જ, દેખાય કે વીજી રીતે?” તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે વિચારશો:—

વર્તમાનમાં વર્તમાનપદાર્થ જેમ દેખાય છે, તેમ ગયા કાલના પદાર્થ ગયા કાલમાં જે સ્વરૂપે હતા તે સ્વરૂપે વર્તમાનકાલમાં દેખાય છે; અને આવતા કાલમાં તે પદાર્થ જે સ્વરૂપ પામશે તે સ્વરૂપપણે, વર્તમાનકાલમાં દેખાય છે; ભૂતકાલે જે જે પર્યાય પદાર્થે ભજ્યા છે, તે કારણો પણ વર્તમાનમાં પદાર્થને વિષે રહ્યા છે, અને ભવિષ્યકાલમાં જે જે પર્યાય ભજશે, તેની યોગ્યતા વર્તમાનમાં પદાર્થને વિષે રહી છે. તે કારણ અને યોગ્યતાનું જ્ઞાન વર્તમાનકાલમાં પણ કેવળ-જ્ઞાનીને વિષે યથાર્થ સ્વરૂપે હોઈ શકે. આ પ્રશ્નપ્રત્યે ઘણા વિચાર જણાવવા યોગ્ય છે.

૩૩૬.

ૐ નમઃ—શ્રી સત્પુરુષને નમસ્કાર.

આત્માર્થી, ગુણગ્રાહી, સત્સંગયોગ્ય માર્ગે શ્રી.....પ્રત્યે, શ્રી હરબન.

શ્રી મુંવડથી લ. જીવન્મુક્તદશાઈચ્છક રાયચંદના આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પહોંચે. અત્ર કુશલતા છે. તમારું લખેલું એક પત્ર મને પહોંચ્યું છે. કેટલાંક કારણોથી તેનો ઉત્તર લખવામાં ઢીલ થઈ હતી. પાછળથી તમે આ તરફ તરતમાં આવવાના છો એમ જાણવામાં આવ્યાથી પત્ર લખ્યું નહોતું; પણ હાલ એમ જાણવામાં આવ્યું કે, હમણા લગભગ એક વર્ષસુધી સ્થિતિ કરવાનું ત્યાં

સત્ત્વની કારણ છે, જેથી મેં આ પત્ર લખ્યું છે તમારા સ્નેહા પત્રમાં જે આત્માદિ વિષયપરત્વે પ્રશ્નો છે, અને જે પ્રશ્નોના ઉત્તર જાણવાની તમારા ચિત્તમા વિશેષ આતુરતા છે, તે વસ્તુ પ્રત્યે મારું અનુમોદન સદ્જે સદ્જે છે, પણ જેમા તમારું તે પત્ર મને મળ્યું તેમા તેના ઉત્તર લખી શકાય એવી, મારા ચિત્તની સ્થિતિ નહોતી, અને ઘણુકરી તેમ થવાનું કારણ પણ તે પ્રસંગમા બાહ્યોપાધિપ્રત્યેનો યરાગ્ય વિશેષ પરિણામ પામ્યો હતો તે હતું, અને તેમ હોવાથી તે પત્રના ઉત્તર લખવાને કાર્યમા પણ પ્રવૃત્તિ થઈ શકે તેવું નહોતું થોડો વખત જગા દઈ, કઈ તેવા ઘરા ગ્યમાથી પણ અચ્ચાસ લઈ તમારા પત્રનો ઉત્તર લખીશ એમ, નિર્ધાર્યું હતું, પણ પાઠ્યથી તેમ પણ ધનવું અશક્ય થયું તમારા પત્રની પહોંચ પણ મ લખી નહોતી, અને આગ પ્રકારે ઉત્તર લખી મોકલના પરત્વે ઢીલ થઈ તેથી, મારા મનમા પણ લેન થયો હતો, અને જેમાનો અમુક માન હજુબુધી વર્તે છે જે પ્રસંગમા વિશેષકરીને લેદ થયો, તે પ્રસંગમા એ સામઝવામા આવ્યું કે, તમે તરતમા આ દેશમા આવવાની ધારણા રાખોઝો, તેથી કદક ચિત્તમા એમ આવ્યું હતું કે, તમો ઉત્તર લખવાની ઢીલ થઈ છે, તે પણ તમારો સમાગમ થવાથી સામી લામકારક થશે, કેમકે લેખદ્વારા ફેટલાનું ઉત્તર સમજાવના વિરુદ્ધ હતા, અને પત્ર તરતમા તમને નહીં મળી શકવાથી તમારા ચિત્તમા જે આતુરણુ વર્ધમાન થયેલું તે, ઉત્તર તરત મમજી ગમનાને સમાગમમા એક મારું કારણ ગણવાયોગ્ય હતું હવે પ્રારંભોદયે જ્યારે સમાગમ થાય ત્યારે કઈ પણ તેવી જ્ઞાન વાર્તા થવાનો પ્રસંગ થાય, એવી આકાંક્ષા રાખી, સંક્ષેપમા તમારા પ્રશ્નોના ઉત્તર લખુ છું જે પ્રશ્નોના ઉત્તર વિચારવાને નિરતર તત્ત્વજ્ઞી વિચારરૂપ અભ્યાસની આવશ્યકતા છે તે ઉત્તર સંક્ષેપમાં લખવાનું થયું છે તેથી, ફેટલાક સદેહની નિવૃત્તિ વખતે થવી કઠણ પડશે, તોપણ મારા ચિત્તમા એમ રહે છે કે, મારા વચનપ્રત્યે કઈ પણ વિશેષ વિશ્વાસ છે તેથી, તમને ધીરજ રહી શકશે, અને પ્રશ્નોનું યથાયોગ્ય સમાધાન થતને અનુન્મે કારણભૂત થશે, એમ મને લાગે છે તમારા પત્રમા ૨૭ પ્રશ્નો છે, તેના સંક્ષેપે નીચે ઉત્તર લખુ છું

૧ પ્ર૦—“આત્મા શુ છે ? તે કઈ કરે છે ? અને તેને કર્મ નહે છે કે નહિ ?”

૪૦—(૧) જેમ ઘટપટાદિ જઠ વસ્તુઓ છે, તેમ આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ વસ્તુ છે ઘટપટાદિ ‘અનિત્ય’ છે ત્રિકાલ એકસ્વરૂપે સ્થિતિ કરી રહી શકે એવા નથી આત્મા એક સ્વરૂપે ત્રિકાલ સ્થિતિ કરી શકે એવો ‘નિત્ય પદાર્થ’ છે જે પદાર્થની ઉત્પત્તિ કોઈ પણ સયોગથી થઈ શકી ન હોય, તે પદાર્થ ‘નિત્ય’ હોય છે આત્મા કોઈ પણ સયોગોથી વની શકે એમ જણાતું નથી, કેમકે જઠના હજારોગમે સયોગો ફરીળ, તોપણ તેથી ચેતાની ઉત્પત્તિ નહીં થઈ શકવા યોગ્ય છે જે ધર્મ પદાર્થમા હોય નહીં, તેના ધના પદાર્થો મેળા કરવાથી પણ તેમા જે ધર્મ નથી તે, ઉત્પન્ન થઈ શકે નહીં ણ્વો, સૌને અનુમત થઈ શકે એમ છે જે ઘટપટાદિ પદાર્થો છે, તેને વિષે જ્ઞાનસ્વરૂપતા જોવામાં આવતી નથી તેવા પદાર્થોના, પરિણામાતર કરી, સંયોગ કર્યા હોય, અપના થયા હોય, તોપણ તે તેવી જ જાતિના થાય, અર્થાત્ જઠસ્વરૂપ થાય, પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ ન થાય

તો પછી તેવા પદાર્થના સંયોગે આત્મા, કે જેને જ્ઞાનીપુરુષો 'મુખ્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ લક્ષણવાળો' કહે છે, તે તેવા ઘટપટ્ટાદિ (પૃથ્વી, જલ, વાયુ, આકાશ) પદાર્થથી, ઉત્પન્ન, કોઈ રીતે, થઈ શકવા યોગ્ય નથી. 'જ્ઞાનસ્વરૂપણુ' એ આત્માનું મુખ્ય લક્ષણ છે,—અને 'તેના અભાવવાળું' મુખ્ય લક્ષણ જડનું છે. તે વસ્ત્રના અનાદિ સહજ સ્વભાવ છે. આ તથા વીજાં તેવાં સહજગમે પ્રમાણો આત્માને 'નિત્ય' પ્રતિપાદન કરી શકે છે. તેમ જ તેનો વિશેષ વિચાર કર્યે સહજસ્વરૂપ નિત્યપણે આત્મા અનુભવમાં આવે છે; જેથી સુખદુઃખાદિ ભોગવનાર, તેથી નિવૃત્તનાર, વિચારનાર, પ્રેરણા કરનાર, એ આદિ ભાવો જેના વિચિત્રતાપણથી અનુભવમાં આવે છે, તે આત્મા મુખ્ય ચેતન (જ્ઞાન) લક્ષણવાળો છે, અને તે ભાવે (સ્થિતિએ) કરી તે સર્વ કાલ રહી શકે એવો 'નિત્ય-પદાર્થ' છે, એમ માનવામાં કંઈ પણ દોષ કે વાધ જણાતો નથી, પણ સત્યનો સ્વિકાર થવારૂપ ગુણ થાય છે. આ પ્રશ્ન તથા તમારા વીજા કેટલાક પ્રશ્નો એવા છે કે, જેમાં વિશેષ લેખવાનું તથા કહેવાનું અને સમજાવવાનું અવશ્ય છે. તે પ્રશ્ન માટે એવા સ્વરૂપમાં ઉત્તર લેખવાનું વનનું હાલ કઠણ હોવાથી પ્રથમ 'પટ્દર્શન સમુચ્ચય ગ્રંથ' તમને મોકલ્યો હતો, કે જે વાંચવા-વિચારવાથી તમને કોઈ પણ અંશે સમાધાન થાય. અને આ પત્રમાં પણ કાંઈ વિશેષ અંશે સમાધાન થાય, એટલું વની શકે; કેમકે તેસંબંધી અનેક પ્રશ્નો ઉઠવાયોગ્ય છે, કે જે ફરી ફરી સમાધાનપ્રાપ્ત થવાથી, વિચારવાથી, સમાવેશ પામે એવી, પ્રાપ્ત સ્થિતિ છે. (૨) જ્ઞાનદશામાં—પોતાના સ્વરૂપના યથાર્થગ્રોધથી ઉત્પન્ન થયેલી દશામાં—તે આત્મા નિજભાવનો એટલે જ્ઞાન, દર્શન (યથાસ્થિત નિર્ધાર) અને સહજસમાધિ-પરિણામનો કર્તા છે. અજ્ઞાનદશામાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ આદિ પ્રકૃતિનો કર્તા છે.—અને તે ભાવનાં ફળનો ભોક્તા થતાં પ્રસંગવશાત્ ઘટપટ્ટાદિ પદાર્થોનો નિમિત્તપણે કર્તા છે; અર્થાત્ ઘટપટ્ટાદિ પદાર્થનાં મૂળ દ્રવ્યોનો તે કર્તા નથી, પણ તેને કોઈ આકારમાં લાવવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા છે. એ જે, પાછળ તેની દશા કહી તેને જૈન 'કર્મ' કહે છે; વેદાંત 'પ્રાપ્તિ' કહે છે; તથા વીજા પણ, તેને અનુસરતા એવા શબ્દ કહે છે. વાસ્તવ્ય વિચાર કર્યેથી આત્મા ઘટપટ્ટાદિનો તથા ક્રોધાદિનો કર્તા થઈ શકતો નથી. માત્ર નિજસ્વરૂપ એવા જ્ઞાન-પરિણામનો જ કર્તા એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. (૩) અજ્ઞાનભાવથી કરેલાં કર્મો પ્રારંભકાલે વીજરૂપ હોઈ વ્યતનો યોગ પામી ફળરૂપ કૃત્ત-પરિણામે પરિણમે છે;—અર્થાત્ તે કર્મો આત્માને ભોગવવાં પડે છે;—જેમ અગ્નિના સ્પર્શે ઊષ્ણપણનો સંબંધ થાય છે, અને તેનું સહેજે વેદના—રૂપ થાય છે. તેથી આત્માને ક્રોધાદિ ભાવના કર્તાપણાએ જન્મ, જરા મરણાદિ વેદનારૂપ પરિણામ થાય છે. આ વિચારમાં તમે વિશેષપણે વિચારશો, અને તે પરત્વે જે કંઈ પ્રશ્ન થાય તે લેખશો, કેમકે જે પ્રકારની સમજ તેથી નિવૃત્ત થવારૂપ કાય કર્યે જીવને મોક્ષદશા પ્રાપ્ત થાય છે.

૨. પ્ર૦—“ઈશ્વર શું છે ? તે જગત્કર્તા છે એ સ્વરૂપ છે ?”

૩૦—(૧) અમે તમે કર્મવંધમાં વંસી રહેલા જીવ છીએ. તે જીવનું સહજસ્વરૂપ એટલે કર્મરહિત

પણ-માત્ર એ આત્મપણે-ને સ્વરૂપ છે, તે ईश्वरપણ છે જ્ઞાનાદિ ષેષ્ય જેને ત્રિષે છે, તે ईश्वર કહેવાયોગ્ય છે, અને તે ईश्वરતા આત્માનુ સહજસ્વરૂપ છે જે સ્વરૂપ કર્મપ્રસંગે જણાતુ નથી, પણ તે પ્રમથ અન્યસ્વરૂપ જાણી, જ્યારે આત્મામણી દૃષ્ટિ થાય છે ત્યારે, અનુ-ક્રમે મર્વજ્ઞતાદિ ષેષ્યપણુ તે જ આત્મામાં જણાય છે, અને તેથી ત્રિષેષ ષેષ્યગ્રાહી કોઈ પદાર્થ, સમસ્ત પદાર્થો નિરપરતાં પણ અનુભવમા આવી શકતો નથી, જેથી ईશ્વર છે તે, આત્માનુ ધીરું પર્યાવિત્ નામ છે, ણથી કોઈ વિશેષ સત્તાગ્રાહી વગર ईશ્વર છે એમ નથી, ણવા નિશ્ચયમા મારો અભિપ્રાય છે (૨) તે જગત્ક્રિયા નથી, અથાન્ પરમાણુ, આત્માગતિ પદાર્થ નિય હોના યોગ્ય છે, તે કોઈ પણ વસ્તુમાથી ચનગયોગ્ય નથી, કદાચ એમ ગણીએ કે, તે ईશ્વરમાથી ત્રયા છે, તો તે ઘાત પણ યોગ્ય લાગતી નથી, કેમકે ईશ્વરને જો ચેતાપણે માનીએ, તો તેથી પરમાણુ, આત્મા વગેરે હવત્ર કેમ થઈ શકે? કેમકે ચેતનથી જડની હવત્તિ થતી જ સમ થતી નથી જો ईશ્વરને જડ સ્વિકારામાં આવે તો સહેને તે અનૈશ્વર્યવાન ઠરે છે તેમ જ તેથી નીચગ્રસ્ત 'ચેતનપદાર્થ'ની હવત્તિ પણ થઈ શકે નહીં જડ ચેતન હમયરૂપ ईશ્વર ગણીએ, તો પછી જડ ચેતન હમયરૂપ જગત્ છે તેનુ, ईશ્વર ણવુ ધીનુ નામ કરી સતોષ રાહી લેવા જેનુ થાય છે;-અને જગત્નુ તામ ईશ્વર રાહી સતોષ રાહી લેવો તે કરતા જગત્ને જગત્ નહેવુ, ણ વિશેષ યોગ્ય છે કદાચ પરમાણુ, આત્માગતિ ગણીએ અને ईશ્વરને કર્મતિનો વગ આપાર ગણીએ, તોપણ તે ઘાત મિદ્ધ જણાતી નથી ણ નિષારપર 'વદ્વગ્નમયુષ્ય' માં મારા પ્રમાણો આવ્યા છે

૩ પ્ર૦-"મોજ શુ છે?"

૩૦-જે ત્રોધાદિ અજ્ઞાનમાત્રમા-દેહાદિમા આત્માને પ્રતિગ્રહ છે, તેથી મરંધા નિવૃત્તિ થતી મુક્તિ થયાથી તે, મોજવ જ્ઞાનીઓએ કશુ છે, જે સહજ નિષારતા પ્રમાણભૂત લાગે છે

૪ પ્ર૦-"મોજ મટ્ટો કે મહિ તે ધોકમ રીતે આ વેદમા જ જાણી શકાય?"

૪૦-એક દોરડીના વળા વધથી હાથ ઘાપનામા આવ્યો હોય, તેમાથી અનુક્રમે નેમ જેમ થય ઝોહનામા આવે, તેમ તેમ તે વધના મરંધની નિવૃત્તિ અનુભવમા આવે છે, અને તે તોરડી વડ મૂકી છૂટી ગયાના પરિણામમાં વર્તે છે એમ, જણાય છે;-અનુભવાય છે તેમ જ અત્તાન આત્મા ઓર પરિણામરૂપ વધનો પ્રસંગ આત્માને છે તે, જેમ જેમ ઝૂટે છે, તેમ તેમ મોજનો અનુભવ થાય છે, અને તેનુ ઘણુ જ અવશ્યજુ જ્યારે થાય છે ત્યારે, સહજે આત્મામા નિજમાત્ર પ્રસારી તિરજીતે અજ્ઞાનમાત્રરૂપ વધથી છૂટી શકનાનો પ્રસંગ છે;-એ રપટ અનુભવ થાય છે તેમ જ વેગઠ અજ્ઞાનાત્મામાથી નિવૃત્તિ થઈ કેવઠ આત્મામા આજ વેદને ત્રિષે સ્થિતિમા આ હતા પણ આત્માને પ્રગટે છે, અને સત સચવથી વેગઠ પોતાનુ મિશ્યજુ અનુભવમાં આવે છે;-અર્થાન્ મોજવ આ વેદમા પણ અનુભવમાં આવવાયોગ્ય છે

૫ પ્ર૦-"એમ વાચનામા આવ્યુ કે, માત્ર વેદ છોડી કર્મપ્રમાણે જનાવરોમા અવતરે, પયારે પણ થાય, શાદ પણ થાય, આ વરાવર છે?"

૩૦-દેહ છોડી ઉપાર્જિત પ્રમાણે જીવની ગતિ થાય છે, તેથી તે તિર્યંચ (જનાવર) પણ થાય છે; અને પૃથ્વીકાય એટલે પૃથ્વીરૂપ શરીર ધારણ કરી વાકીની વીજી ચાર ઇન્દ્રિયોવિના કર્મ ભોગવવાનો જીવને પ્રસંગ પણ આવે છે; તથાપિ તે કેવળ પથ્થર કે પૃથ્વી થઈ જાય છે, એવું કંઈ નથી. પથ્થરરૂપ કાયા ધારણ કરે, અને તેમાં પણ અવ્યક્તપણે જીવ, જીવપણે જ હોય છે. વીજી ચાર ઇન્દ્રિયોનું ત્યાં અવ્યક્ત-(અપ્રગટ)-પણ હોવાથી 'પૃથ્વીકાયરૂપ જીવ' કહેવા યોગ્ય છે. અનુક્રમે તે કર્મ ભોગવી જીવ નિવૃત્ત થાય છે ત્યારે, ફક્ત પથ્થરનું ઢગ્ગ પરમાણુરૂપે રહે છે, પણ જીવ તેના સંવંધથી ચાલ્યો જવાથી આહારાદિ સંજ્ઞા તેને હોતી નથી, અર્થાત્ કેવળ જડ એવો પથ્થર જીવ થાય છે એવું નથી. કર્મના વિપમપણાથી ચાર ઇન્દ્રિયોનો પ્રસંગ અવ્યક્ત થઈ ફક્ત એક સ્પર્શેન્દ્રિયપણે દેહનો પ્રસંગ જીવને જે કર્મથી થાય છે, તે કર્મ ભોગવતાં તે પૃથ્વીઆદિમાં જન્મે છે, પણ કેવળ પૃથ્વીરૂપ, કે પથ્થરરૂપ થઈ જતો નથી; જનાવર થતાં કેવળ જનાવર પણ થઈ જતો નથી. દેહ છે તે, જીવને વેપધારીપણુ છે; સ્વરૂપપણુ નથી.

૬ ઠા પ્રશ્નનું પણ આમાં સમાધાન આવ્યું છે.

૭ મા પ્રશ્નનું પણ સમાધાન આવ્યું છે કે, કેવળ પથ્થર, કે પૃથ્વી કંઈ કર્મના કર્તા નથી; તેમાં આવીને ઉપજેલો એવો જીવ કર્મનો કર્તા છે. અને તે પણ દૂધ અને પાણીની પેટે છે. જેમ તે વસ્ત્રનો સંયોગ થતાં પણ દૂધ તે દૂધ છે, અને પાણી તે પાણી છે, તેમ એકેન્દ્રિયાદિ કર્મવંધે જીવને પથ્થરપણુ-જડપણુ-જણાય છે, તોપણ તે જીવ અંતર તો જીવપણે જ છે, અને ત્યાં પણ તે આહાર મયાદિસંજ્ઞા-(જે અવ્યક્તજેવો છે.)-પૂર્વક છે.

૮. પ્ર૦-“આર્યધર્મ તે શું? વધાની ઉત્પત્તિ વેદમાંથી જ છે શું?”

૩૦-(૧) આર્યધર્મની વ્યાખ્યા કરવામાં સૌ પોતાના પક્ષને ‘આર્યધર્મ’ કહેવા ઇચ્છે છે. જૈન જૈનને, વૌધ વૌધને, વેદાંતી વેદાંતને ‘આર્યધર્મ’ કહે એમ સાધારણ છે, તથાપિ જ્ઞાનીપુરુષો તો જેથી આત્માને નિજસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય એવો જે આર્ય(ઉત્તમ)માર્ગ તેને ‘આર્યધર્મ’ કહે છે; અને એમ જ યોગ્ય છે. (૨) વધાની ઉત્પત્તિ વેદમાંથી થવી સંભવતી નથી. વેદમાં જેટલું જ્ઞાન કહ્યું છે, તેથી સહસ્રગણા આશયવાળું જ્ઞાન શ્રી તીર્થંકરાદિ મહાત્માઓએ કહ્યું છે એમ, મારા અનુભવમાં આવે છે, અને તેથી હું એમ જાણું છું કે, અત્ય વસ્તુમાંથી સંપૂર્ણ વસ્તુ થઈ શકે નહીં; એમ હોવાથી વેદમાંથી સર્વની ઉત્પત્તિ કહેવી ઘટતી નથી. વૈષ્ણવાદિ સંપ્રદાયોની ઉત્પત્તિ તેના આશ્રયથી માનતાં અડચણ નથી. જૈન, વૌધના છેલ્લા મહાવીરાદિ મહાત્માઓ થયા પહેલાં, વેદ હતા એમ જણાય છે; તેમ તે ઘણા પ્રાચીન ગ્રંથ છે એમ પણ જણાય છે, તથાપિ જે કંઈ પ્રાચીન હોય તે જ સંપૂર્ણ હોય, કે સત્ય હોય, એમ કહી શકાય નહીં; અને પાછલથી ઉત્પન્ન થાય તે અસંપૂર્ણ અને અસત્ય હોય એમ પણ કહી શકાય નહીં. વાકી વેદજેવો અભિપ્રાય અને જૈન-જેવો અભિપ્રાય અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે. સર્વ ભાવ અનાદિ છે; માત્ર રૂપાંતર થાય છે. કેવળ ઉત્પત્તિ, કે કેવળ નાશ થતો નથી. વેદ, જૈન અને બીજા સૌના અભિપ્રાય અનાદિ છે, એમ

માનનામા અડચણ નથી, ત્યાપછી નિગદ જ્ઞાનો રહે ? તથાપિ ય સૌમા નિશેષ વલ્લવાન-સત્ય-અભિ પ્રાય કોનો કહેનાયોગ્ય છે તે નિચારવુ છ, અમને તમને સૌને યોગ્ય છે

૧ પ્ર૦-“વેદ કોણે કર્યા ? તે અનાદિ છે ? જો અનાદિ હોય તો અનાદિ પડે છે ?”

૪૦-(૧) વળા વાલ પહેલા વેદ થયા સમયે છે (૨) પુસ્તકપણેકોઈ પણ શાસ્ત્ર અનાદિ નથી, તેના કહેલા અર્થ પ્રમાણે તો સૌ શાસ્ત્ર અનાદિ છે, કેમકે તેમ તેવા અભિપ્રાય જૂના જૂના જીનો જૂદે જૂદે રૂપે કહેતા આવ્યા છે છ એમ જ સ્થિતિ સમયે છે ક્રોધાદિ માન પણ અનાદિ છે, અને ક્ષમામાન પણ અનાદિ છે હિસાદિ ધર્મ પણ અનાદિ છે, અને અદિસાદિ ધર્મ પણ અનાદિ છે માન જીવને હિતકારી શુ છે પડતુ વિચારવુ, કાર્યરૂપ છે અનાદિ તો વેય છે પડી ક્યારેક ઓછા પ્રમાણમા અને ક્યારેક નિશેષ પ્રમાણમા કોઈનુ વલ્લ હોય છે

૧૦ પ્ર૦-“ગીતા કોણે બનાવી ? ईश्वરકૃત તો નથી ? જો તેમ હોય તો તેનો કાઠ પુરાવો ?”

૪૦-(૧) ઉપર આવેલા ઉત્તરોથી કેટલુક સમાધાન થઈ શકનાયોગ્ય છે કે, ईश्वરકૃતનો અર્થ જ્ઞાની-સર્પૂર્ણજ્ઞાની-પ્રજો કરવાથી તે ईश्वરકૃત થઈ નાકે, પણ નિત્ય અનિય ણ્યા આત્માશની પેઠે વ્યાપક ईश्वરને સ્વિકાર્યે તેમ પુનઃકાલિની ઉત્પત્તિ થવી સમયે નહીં, કેમકે તે તો સાધારણ કાર્ય છે, કે જેનુ કર્ત્તાપણ આરમ્ભપૂર્વક હોય છે, અનાદિ નથી હોતુ (૨) ગીતા વેદવ્યાખ્યાનીનુ કરેતુ પુસ્તક ગણાય છે, અને મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને તરો વોવ કર્યા હતા, માટે મુખ્યપણે કર્ત્તા શ્રીકૃષ્ણ કહેવાય છે, જે વાત સમનિત છે મ્ત્રથ શ્રેષ્ઠ છે તેનો મારાગ્ધ અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે, પણ તે જ શ્લોકો અનાદિથી ચાલ્યા આવે છમ, બનના યોગ્ય નથી, તેમ અનિય ईश्वરથી પણ તેની ઉત્પત્તિ હોય છમ બનના યોગ્ય નથી સનિય પડેલે કોઈ દેહધારીથી તે નિયા બનનાયોગ્ય છે માટે સર્પૂર્ણ જ્ઞાની તે ईશ્વર છે, અને તેનાથી ઘોષાયલા શાસ્ત્રો તે ईશ્વરી શાસ્ત્ર છે, છમ માનનામા અડચણ નથી

૧૧ પ્ર૦-“વગુઆદિના વઢધી જરાય પુણ્ય છે સરુ ?”

૪૦-વગુના વધધી, હોમધી, કે જરાય તેને દુ ગ આપવાથી પાપ જ છે,--તે પડી વજ્રમા કરો, કે ગમે તો ईશ્વરના ધામમા વેસીને કરો પણ વજ્રમા જે દાનાદિ ત્રિયા ધાય છે તે, કઈક પુણ્ય હેતુ છે, તથાપિ હિમામિશ્રિત હોનાથી તે પણ અનુમોદનયોગ્ય નથી

૧૨ પ્ર૦-“જે ધર્મ ઉત્તમ છે છમ કહો તેનો પુરાવો માગી શકાય સરો કે ?”

૪૦-પુરાનો માગનામા ન આવે, અને ઉત્તમ છે છમ, વગર પુરાવે પ્રતિપાદન કરવામા આવે તો તો અર્ધ, અનર્થ, ધર્મ, અધર્મ સૌ ઉત્તમ જ ઠરે પ્રમાણથી જ ઉત્તમ, અનુત્તમ જણાય છે જે ધમ સમાર પરિક્ષીણ કરવામા સર્વથી ઉત્તમ હોય, અને નિજસ્વમાવમા સ્થિતિ કરાવમાને વલ્લમાન હોય, તે જ ઉત્તમ અને તે જ વલ્લવાન છે

૧૩. પ્ર૦—“સ્ત્રીસ્તિર્ધર્મ વિષે આપ કંદ જાણો છો ? જો જાણતા હો તો આપના વિચાર દર્શાવશો ?”

૩૦—સ્ત્રીસ્તિર્ધર્મ વિષે માધારણપણે હું જાણું છું. ભરતચંદના મહાત્માઓએ જેવો ધર્મ શોધ્યો છે,—વિચાર્યો છે, તેવો ધર્મ વીજા દેશથી વિચારાયો નથી, એમ તો એક અલ્પ અન્યાસે મમજી શકાય તેવું છે: જીવનું સર્વદા પરચણુ કળું છે; અને મોક્ષમાં પણ તે દયા તેથી જ રાત્રી છે; જીવના અનાદિ સ્વરૂપનું વિવેચન જેમાં યથાયોગ્ય નથી; કર્મસંબંધી વ્યવસ્થા અને તેની નિવૃત્તિ પણ યથાયોગ્ય કહી નથી, તે ધર્મવિષે મારો અભિપ્રાય, “સર્વોત્તમ તે ધર્મ છે” એમ થવાનો સંભવ નથી. સ્ત્રીસ્તિર્ધર્મમાં મેં જે ઉપર કહ્યા તેવા પ્રકારોનું યથાયોગ્ય મનાવાનું દેખાતું નથી. આ વાક્ય મતભેદવગે કહ્યું નથી. વધારે પૂછવાયોગ્ય લાગે તો પૂછશો. તો વિશેષ મનાવાનું કરવાનું વની શકશે.

૧૪. પ્ર૦—“તેઓ એમ કહે છે: વાહ્વલ ईश्वरપ્રેરિત છે; ईसु તે ईश्वરનો અવતાર. તેનો દીકરો છે. તે હતો ?”

૩૦—એ વાત તો શ્રદ્ધાથી માન્યાથી માની શકાય, પણ પ્રમાણથી નિદ્ર નથી. જેમ ગીતા અને વેદના ईश्वરપ્રેરિતપણા માટે મેં ઉપર લખ્યું છે, તેમ જ વાહ્વલ સંબંધમાં પણ મળતું. જે જન્મમરણથી મુક્ત થયા તે ईश्वર. અવતાર છે તે વનવાયોગ્ય નથી. કેમકે રાગ દ્વેષાદિ પરિણામ જ જન્મનો હેતુ છે: તે જેને નથી એવો ईश्वર, અવતાર ધારણ કરે એ વાત વિચારતાં યથાર્થ લાગતી નથી. ईश्वરનો દીકરો છે—તે હતો, તે વાત પણ કોઈ રૂપક તરીકે વિચારીએ તો ચાલે વંધવેસે; નહીંતો તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વાધ પામતી છે. મુક્ત એવા ईश्वરને દીકરો હોય તેમ શી રીતે કહેવાય ? અને કહીએ તો તેની ઉત્પત્તિ શી રીતે કરી શકીએ ? વસ્ત્રેને અનાદિ માનીએ તો પિતાપુત્રપણુ શી રીતે વંધવેસે ? એ વગેરે વાત વિચારવાયોગ્ય છે;—જે વિચાર્યેથી મને એમ લાગે છે કે, તે વાત યથાયોગ્ય નહીં લાગે.

૧૫. પ્ર૦—“જુના કરારમાં જે ભવિષ્ય ખાલ્યું છે, તે વધું ફેસામાં ચલું પડ્યું છે.”

૩૦—એમ હોય તોપણ તેથી તે વસ્ત્રે શાસ્ત્રવિષે વિચાર કરવો ઘટે છે. તેમ જ એવું ભવિષ્ય તે પણ ફેસુને ईશ્વરાવતાર કહેવામાં વલ્લવાન પ્રમાણ નથી, કેમકે જ્યોતિષાદિકથી પણ મહાત્માની ઉત્પત્તિ જણાવી સંભવે છે, અથવા મળે કોઈ જ્ઞાનથી તેવી વાત જણાવી હોય. પણ તેવા ભવિષ્યવેત્તા સર્પૂર્ણ એવા મોક્ષમાર્ગના જાણનાર હતા તે વાત. જ્ઞાંસુધી યથાસ્થિત પ્રમાણરૂપ ન થાય ત્યાંસુધી, તે ભવિષ્ય વગેરે એક શ્રદ્ધાગ્રાહ્ય પ્રમાણ છે, તેમ વીજા પ્રમાણોથી તે હાનિ ન પામે એવું ધારણામાં નથી આવી શકતું.

૧૬ મા પ્ર૦માં “ફેસુસ્ત્રીસ્તના ચમત્કાર” વિષે લખ્યું છે.

૩૦—કેવલ, કાયામાંથી જીવ ચાલ્યો ગયો હોય, તે જ જીવ તે જ કાયામાં દાખલ કર્યો હોય, અથવા કોઈ વીજા જીવને તેમાં દાખલ કર્યો હોય, તો તે વની શકે એવું સંભવતું નથી, અને

અશ કોઈ જીવ છે એમ મને લાગતુ નથી, કેમકે તેને વિરોધ આપતા એવા હજારો પ્રમાણ દૃષ્ટિમા આવે છે. ઈશ્વરનો અશ જીવને માનવાથી વધ, મોઝ વગર વ્યર્થ થાય, કેમકે ઈશ્વર જ અજ્ઞાનાદિનો કર્તા થયો, એમ અજ્ઞાનાદિનો જે કર્તા થાય તે પછી, મહેને, ઈશ્વર હોય તોય, ઈશ્વરપણુ યોદ્ધે વેસે, અર્થાત્ ઉલટુ જીવના સ્વામી થયા જતા ઈશ્વરને નુકશાન યમવાનો પ્રસંગ આવે તેવુ છે. તેમ જીવને ઈશ્વરનો અશ માન્યાપછી પુરુષાર્થ કરવો યોગ્ય શી રીતે લાગે? કેમકે તે રીતે તો કદ કર્તાહર્તા ઠરી શકે નહીં, ઇ આટલે વિરોધથી ઈશ્વરના અશતરીકે કોઈ જીવને સ્વિકારવાની પણ મારી શુદ્ધિ થતી નથી, તો પછી શ્રીકૃષ્ણ કે રામ જેના મહારમાને તેના યોગમા ગણવાની શુદ્ધિ કેમ થાય? તે બંને ‘અવ્યક્ત-ઈશ્વર’ હતા, એમ માનવામા અઢચણ નથી, તથાપિ તેમને વિષે સર્પૂર્ણ ઐશ્વર્ય પ્રગટશુ હનુ કે કેમ? તે વાત વિચારવાયોગ્ય છે. (૨) ‘તેમને માનીને મોક્ષ લેવો કે?’ એનો ઉત્તર સદ્જ છે. જીવને સર્વ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનનો અમાન અર્થાત્ તેથી ઢૂટશુ તે મોક્ષ છે. તે જેના ઉપદેશે થઈ શકે તેને માન્યે, અને તેનુ પરમાર્થસ્વરૂપ વિચારી સ્વાત્માને વિષે પણ તેની જ નિષ્ઠા થઈ, તે જ મહારમાના આત્માને આત્મારે (સ્વરૂપે) પ્રતિષ્ઠાન થાય ત્યારે, મોક્ષ થવો સમ્ભવ છે. ઘાવી વીંજી ઉપાસના કેવલ મોખનો હેતુ નથી તેના માધનનો હેતુ થાય છે. તે પણ નિશ્ચય થાય જ એમ કહેવાયોગ્ય નથી.

૨૫ પ્ર૦—“બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ્વર તે કોણ?”

૩૦—સૃષ્ટિના હેતુરૂપ ત્રણ ગુણ ગણી તે આશ્રયે રૂપ આપ્યુ હોય, તો તે વાત બધેસી શકે છે, તથા તેના ધીજા કારણોથી તે બ્રહ્માદિનુ સ્વરૂપ સમજાય છે, પણ પુરાણમા જે પ્રકારે તેમનુ સ્વરૂપ વર્ણુ છે, તે પ્રકારે સ્વરૂપ છે એમ માનના વિષેમા મારુ વિશેષ વર્ણુ નથી, કેમકે તેમા કેટલાક ઉપદેશાર્થે રૂપનુ વર્ણુ હોય એમ પણ લાગે છે, તથાપિ આપણે પણ તેનો ઉપદેશ તરીકે લાભ લેવો, અને બ્રાહ્મણિના સ્વરૂપનો સિદ્ધાંત કરવાની જગાલમા ન પડશુ, એમ મને વિશેષ ટીક લાગે છે.

૨૭ પ્ર૦—“મને સર્વે કરહવા આવે ત્યારે મારે તેને કરહવા દેવો કે મારી નાશવો? તેને ધીંજી રીતે દૂર કરવાની મારગમા શક્તિ ન હોય એમ ધારીશ છીશ?”

૩૦—સર્વે તમારે કરહવા દેવો એવુ કામ વતારતા નિવારમા પડાય તેવુ છે, તથાપિ તમે જો ‘મેહ અનિત્ય છે’ એમ જાણ્યુ હોય, તો પછી અસારમૂલ દેહના રમણાયે, જેને તેમા પ્રીતિ રહી છે એવા સપને, તમારે મારવો કેમ યોગ્ય હોય? જેણે આત્મહિત ઇચ્છ્યુ હોય તેણે તો ત્યા પોતાના દેહને જતો કરવો એ જ યોગ્ય છે. ક્યાપિ ‘આત્મહિત ઇચ્છ્યુ ન હોય તેણે કેમ કરશુ?’ તો તેનો ઉત્તર એ જ અપાય કે, તેણે નરકાદિને પરિભ્રમણ કરશુ, અર્થાત્ સપને મારવો એવો ઉપદેશ ક્યાથી કરી શકીશ? અનાર્થયુત્તિ હોય તો મારવાનો ઉપદેશ કરાય, તે તો અમને તમને સ્વમે પણ ન હો એ જ ઇચ્છાનાયોગ્ય છે.

હવે સમ્ભવમા જા ઉત્તરો લખી પણ પુર કર છુ ‘મદ્-ગ્રન્થમુચય’ વિશેષ મમજવાનુ

યત્ન કરશો. આ પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં મારા લક્ષાણના સંકોચથી તમને સમજવું વિશેષ મુંઝવણવાળું થાય તેવું ક્યાંય પળ હોય તોપણ તે વિશેષતાથી વિચારશો, અને કંઈ પણ પત્રદ્વારા પૂછવા જેવું લાગે તે, પૂછશો; તો ઘણુંકરી તેનો ઉત્તર લખીશ. વિશેષ સમાગમે સમાધાન થાય એ વધારે યોગ્ય લાગે છે. એ જ વિનંતિ.

લ૦ આત્મસ્વરૂપને વિષે નિત્ય નિઘાના હેતુભૂત એવા વિચારની ચિંતામાં રહેનાર
સંવત્ ૧૯૫૦ ના આશો વદ ૬ શનિ, મુંબઈ. રાયચંદના પ્રણામ.

૩૩૭.

શ્રી સત્પુરુષને નમસ્કાર.

શ્રી મોહમયી ભૂમિથી જીવન્મુક્તદશાઈચ્છક શ્રી ૦ ૦ ૦ ૦ ના આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય. વિશેષ વિનંતિ કે, તમારાં લેખેલાં ત્રણ પત્રો થોડા થોડા દિવસને અંતરે પહોંચ્યાં છે.

આ જીવ અત્યંત માયાના આવરણે દિશામૂઢ થયો છે, અને તે યોગે કરી તેની પરમાર્થ-દૃષ્ટિ ઉદય પ્રકાશતી નથી; અપરમાર્થને વિષે પરમાર્થનો દૃઢાગ્રહ થયો છે; અને તેથી બોધ પ્રાપ્ત થવાના યોગે પણ તેમાં બોધ પ્રવેશ થાય એવો ભાવ સ્ફુરતો નથી; એ આદિ જીવની વિપમદશા કહી, પ્રભુપ્રત્યે દીનત્વ કહ્યું છે કે, ‘હે નાથ! હવે મારી કોઈ ગતિ (માર્ગ) મને દેખાતી નથી, કેમકે સર્વસ્વ હુંટાયાજેવો યોગ મેં કર્યો છે; અને સહજ ऐश्वर્ય છતાં પ્રયત્ન કર્યે છતે તે ऐश्वર્યથી વિપરીત એવા જ માર્ગ મેં આચર્યા છે; તે તે યોગથી મારી નિવૃત્તિ કર, અને તે નિવૃત્તિનો સર્વોત્તમ સદુપાય એવો જે સદ્ગુરુ પ્રત્યેનો શરણભાવ તે ઉત્પન્ન થાય એવી, કૃપા કર’ એવા માવના વીશ દોહરા, કે જેમાં પ્રથમ વાક્ય “હે હરિ! હે હરિ! શું કહું, દીનાનાથ દયાલ.” છે. તે દોહરા તમને સ્મરણમાં હશે. તે દોહરાની વિશેષ અનુપ્રેક્ષા થાય તેમ કરશો, તો વિશેષ ગુણ-વૃત્તિનો હેતુ છે.

વીજા આઠ ત્રોટક છંદ તે સાથે અનુપ્રેક્ષા કરવાયોગ્ય છે, કે જેમાં આ જીવને શું આચરવું વાકી છે, અને જે જે પરમાર્થને નામે આચરણ કર્યા તે અત્યારસુધી વૃથા થયાં, ને તે આચરણને વિષે મિથ્યાગ્રહ છે તે, નિવૃત્ત કરવાનો, બોધ કહ્યો છે, તે પણ અનુપ્રેક્ષા કરતાં જીવને પુરુષાર્થ-વિશેષનો હેતુ છે.

‘યોગવાસિષ્ઠ’ની વાંચના પુરી થઈ હોય, તો થોડો વચ્ચત તેનો અવકાશ રાખી એટલે હમણા ફરી વાંચવાનું બંધ રાખી, ‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’ વિચારશો, પણ તે કુલ-સંપ્રદાયના આગ્રહાર્થ નિવૃત્ત કરવાને વિચારશો, કેમકે જીવને કુલયોગે સંપ્રદાય પ્રાપ્ત થયો હોય છે તે, પરમાર્થરૂપ છે કે કેમ? એમ વિચારતાં દૃષ્ટિ ચાલતી નથી; અને સહેજે તે જ પરમાર્થ માની રાખી, જીવ પરમાર્થથી ચુકે છે. માટે મુમુક્ષુ જીવને તો એમ જ કર્તવ્ય છે કે, જીવને સદ્ગુરુયોગે કલ્યાણની પ્રાપ્તિ અ-

સ્વનાઢ્યા ધાય તેના સામન, વૈરાગ્ય અને ઉપશમ અર્થે 'યોગસાધન', 'ઉત્તરાધ્યયનાટિ' વિચારના યોગ્ય છે, તેમ જ પ્રત્યક્ષ-પુરુષના વચનોનુ પૂર્ણપર અવિરોધપણુ જાણનાને અર્થ વિચારનાયોગ્ય છે
સ૦ ૧૯૫૧, વાસ્તવક ગુદ ૩, વૃષે

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ

૩૩૮

શ્રી સત્પુરુષોને નમસ્કાર

મુમુજુ જીરને ણ્ડલે વિચારનાન જીરને આ સંસારને રિપે અજ્ઞાન શિવાય વીજો કોદ મય હોય નહીં ણ્ક અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ રૂચ્છવો ણ્કુપ જે રૂચ્છા તે શિવાય વિચારવાન જીવને વીની રૂચ્છા હોય નહીં, અને પૂર્વકર્મના ચલે તેવો કોદ ઉદય હોય તોપણ વિચારનાનના વિત્તમા સમાર કારાગ્રહ છે સમસ્ત લોક દુલે પરી આર્ત છે, મયાકૂલ છે, રાગદ્વેષના પ્રાપ્ત-કલ્થથી ચઢતો છે, ણ્વો વિચાર નિશ્ચયરૂપ જ વર્તે છે અને 'જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો કદ અતરાય છે, માટે તે કારાગ્રહરૂપ સસાર મને મયનો રેતુ છે, અને લોચનો પ્રસંગ કરનાયોગ્ય નથી,' ણ્ક જ ણ્ક મય વિચારનાનને ઘટે છે મહાત્મા શ્રી તીર્થકરે 'નિર્મય'ને પ્રાપ્ત-પરિસદ્ સહન કરનાની પરી પરી મહામળ આપી છે તે પરિમદનુ સ્વરૂપ પ્રતિપાત્ન કરતા 'અજ્ઞાનપરિસદ્,' અને 'વર્ગનપરિસદ્' ણ્વા ઘે પરિસદ્ પ્રતિપાત્ન કર્યા છે, કે કોદ ઉત્તયયોગનુ વઢનાનપણુ હોય અને સત્સંગ-સત્પુરુષનો યોગ થયા છતા જીવને અજ્ઞાનનાં કારણો ઢાઢ્યામા દિમ્મત ન ચાલી શકતી હોય, મુક્તવળ આવી જતી હોય, તોપણ ધીરજ રાપવી, સત્સંગ-સત્પુરુષનો યોગ વિશેષ પરી આરાધવો, તો અનુક્રમે અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થશે, કેમકે નિશ્ચય જે ઉપાય છે, અને જીરને નિવૃત્ત થનાની શુદ્ધિ છે, તો પડી તે અજ્ઞાન નિરાધાર થયુ છનુ શી રીતે રહી શકે? ણ્ક માત્ર પૂર્વકર્મ યોગ શિવાય ત્યા કોદ તેને આધાર નથી તે તો જે જીવને સત્સંગ-સત્પુરુષનો યોગ થયો છે, અને પૂર્વકર્મનિવૃત્તિપ્રત્યે પ્રયોગા છે તેને, ક્રમે ઢઢ્યા જ યોગ્ય છે ણ્મ વિચારી, તે અજ્ઞાનથી થનુ આકુલવ્યાકુલપણુ તે મુમુજુ જીવે ધીરજથી સહન કરયુ ણ્ પ્રમાણે પરમાર્થ કહીને પરિસદ્ કહ્યો છે અત્રે અને સત્તોપમાં તે ક્વેય પરિસદ્નુ સ્વરૂપ છરયુ છે આ પરિસદ્નુ સ્વરૂપ જાણી, સત્સંગ-સત્પુરુષના યોગે જે અજ્ઞાનથી મુક્તવળ થાય છે, તે નિવૃત્ત થશે ણ્વો નિશ્ચય રાગી, મયાઉદય જાણી, ધીરજ રાપવાનુ મગવાનુ તીર્થકરે કયુ છે, ણ્ક તે ધીરજ ણ્વા અર્થમા કહી નથી, કે સત્સંગ-સત્પુરુષના યોગે પ્રમાદેતુપ વિત્ત કરતો તે ધીરજ છે, અને ઉત્તય છે તે વાત ણ્ક વિચારવાન જીરે સ્થિતિમા રાપવાયોગ્ય છે

શ્રી તીર્થકરાદિષ પરી પરી જીરોને ઉપદેશ કર્યા છે, ણ્ક જીર દિશામુઢ રહેના રૂચ્છે છે ત્યા, ઉપાય પ્રાર્તી શકે નહીં પરી પરી ઢેલી ઢેલી કયુ છે કે, ણ્ક આ જીર સમને તો સઢન મોર છે, નહીંતો અનત ઉપાયે ણ્ક નથી, અને તે સમજનુ ણ્ક કદ વિરુદ્ધ નથી, કેમકે જીરનુ સહન જે સ્વરૂપ છે, તે જ માત્ર સમજનુ છે, ણ્ક તે કોદ વીઢાના સ્વરૂપની વાત

નથી; કે વચ્ચે તે ગોપવે, કે ન જણાવે તેથી મમજવી ન વને. પોતાથી પોતે ગુસ્ત રહેવાનું શી રીતે વનવાયોગ્ય છે? પણ સ્વપ્નદશામાં જેમ, ન વનવાયોગ્ય એવું, પોતાનું મૃત્યુ પણ જીવ જુએ છે તેમ, અજ્ઞાનદશારૂપ સ્વપ્નરૂપયોગે આ જીવ પોતાને, પોતાનાં નહીં એવાં વીજાં દ્રવ્યને વિષે, સ્વપ્ને માને છે; અને એ જ માન્યતા તે સંસાર છે; તે જ અજ્ઞાન છે. નરકાદિગાનિનો હેતુ તે જ છે; તે જ જન્મ છે, મરણ છે, અને તે જ દેહ છે, દેહના વિકાર છે; તે જ પુત્ર, તે જ પિતા, તે જ ગતિ, તે જ મિત્રાદિ ભાવ કલ્પનાના હેતુ છે; અને તેની નિવૃત્તિ થઈ ત્યાં મહાજ મોક્ષ છે, અને એ જ નિવૃત્તિને અર્થે સત્સંગ-સત્પુરુષાદિ સાધન કાયાં છે; અને તે સાધન પણ જીવ જો પોતાના પુરુષાર્થને તેમાં ગોપચ્યા ણિવાય પ્રવર્તાવે તો જ સિદ્ધ છે. વધારે શું કહીએ? આટલો જ સંક્ષેપ જીવનમાં પરિણામ પામે, તો તે સર્વ વ્રત, યમ, નિયમ, જપ, યાત્રા, ભક્તિ, શાસ્ત્રજ્ઞાન આદિ કરી છૂટ્યો; એમાં કંઈ સંશય નથી. એ જ વિનંતી.

મુંબઈ, કારતક શુદ્ધ ૭, ૧૯૫૧.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

૩૩૯.

એ પ્રકારની દશા મુમુક્ષુ જીવને વર્તે છે: એક 'વિચારદશા' અને વીજી 'સ્થિતપ્રજ્ઞદશા.' સ્થિતપ્રજ્ઞદશા વિચારદશા લગભગ પુરી થયે અથવા સંપૂર્ણ થયે પ્રગટે છે. તે સ્થિતપ્રજ્ઞદશાની પ્રાપ્તિ આ કાલમાં કઠણ છે, કેમકે આત્મપરિણામને વ્યાપારરૂપ યોગ આ કાલમાં પ્રધાનપણે વર્તે છે; અને તેથી વિચારદશાનો યોગ પણ સદ્ગુરુ-સત્સંગના અંતરાયથી પ્રાપ્ત થતો નથી. તેવા કાલમાં.....વિચારદશાને ઇચ્છે છે એ, વિચારદશા પ્રાપ્ત થવાનું મુખ્ય કારણ છે, અને તેવા જીવને ભય, ચિંતા, પરાભવાદિ ભાવમાં નિજચુદ્ધિ કરવી ઘટે નહીં; તોપણ ધીરજથી તેમને સમાધાન થવા દેવું; અને નિર્ભય ચિત્ત રાખાવું ઘટે છે.

સં૦ ૧૯૫૧ ના કારતક શુદ્ધ ૧૪, શનિ, મુંબઈ.

૩૪૦.

સર્વ જીવ આત્માપણે સમસ્તભાવિ છે. વીજા પદાર્થમાં જીવ જો નિજચુદ્ધિ કરે, તો પરિભ્રમણ-દશા પામે છે; અને નિજનેવિષે નિજચુદ્ધિ થાય, તો પરિભ્રમણદશા ટલે છે. જેના ચિત્તમાં એવો માર્ગ વિચારવો અવશ્યનો છે તેણે, તે જ્ઞાન જેના આત્મામાં પ્રકાશ પામ્યું છે તેની, દાસાનુદાસપણે અનન્યભક્તિ કરવી એ પરમ શ્રેય છે. અને તે દાસાનુદાસ ભક્તિમાનની ભક્તિ પ્રાપ્ત થયે જેમાં કંઈ વિષમતા આવતી નથી, તે જ્ઞાનીને ધન્ય છે. તેટલી સર્વાંશદશા જ્યાંસુધી પ્રગટી ન હોય ત્યાંસુધી, આત્માને કોઈ ગુરુપણે આરાધે ત્યાં, પ્રથમ તે ગુરુપણ છોડી તે શિષ્યવિષે પોતાનું દાસાનુદાસપણું કરવું ઘટે છે.

કારતક શુદ્ધ ૧૪, સોમે, ૧૯૫૧.

વર્ષ ૨૮ મુ

૧૪૧

ૐ

આ જગતને વિષે જેને વિષે વિચારગત્તિ, વાચાસહિત વત છે, છતાં મનુષ્યપ્રાણી કલ્યાણનો વિચાર કરવાને સર્વથી અધિક યોગ્ય છે, તથાપિ પ્રાચ્યે જીવને અનતસાર મનુષ્યપણુ મઝ્યા ઉતા તે કલ્યાણ સિદ્ધ થયુ નથી, જેથી વર્તમાનમુખી જન્મ-મરણનો માર્ગ આરાધવો પડ્યો છે, અનાદિ દુઃખ આ હોરને વિષે જીવની અનત કોટિ સહ્યા છે, સમયે સમયે અનત પ્રકારની જન્મ-મરણાદિ સ્થિતિ તે જીવોને વિષે મળ્યા કરે છે, છતાં અનતકાલ પૂર્વે વ્યતીત થયો છે અનત કોટિ જીવના પ્રમાણમા આત્મનલ્યાણ જેણે આરાધ્યુ છે, કે પ્રાપ્ત થયુ છે છતાં જીવ અત્યંત ધોડા થયા છે, વત્તમાને તેમ છે, અને હવે પડીના કાઠમા પણ તેવી જ સ્થિતિ સમને છે, - તેમ જ છે અર્થાત્ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ જીવને ત્રણે કાલને વિષે અત્યંત દુર્લભ છે, જ્યો જે શ્રી સૌર્યકરદેવાદિ જ્ઞાનીનો હપ્તેશ તે સત્ય છે જ્યો, જીવ સમુદાયની જે ભ્રાતિ તે, અનાદિ સ યોગે છે, જમ ઘટે છે, જમ જ છે, તે ભ્રાતિ જે કારણથી વતે છે, તે કારણના મુલ્ય વે પ્રમાણ જણાય છે જમ 'વાર્માર્થિક' અને જમ 'ધ્યાત્રદ્વાતિક,' અને તે વે પ્રમાણનો જમ અભિપ્રાય જે છે તે જ છે કે, આ જીવને સ્વરી મુમુક્ષુતા આવી નથી, જમ અક્ષર સત્ય પણ તે જીવમા પરિણામ પામ્યુ નથી, સત્પુરુષના દશનપ્રત્યે જીવને તરિ થઈ નથી, તેવા તેવા જોગે સમર્થ અંતરાયથી જીવને તે પ્રતિબંધ રહ્યો છે, અને તેનું સૌથી મોટું કારણ અસત્સંગની વાસનાજન્ય જન્મ પામ્યુ દુઃખ નિજેચ્છાપણુ, અને અસદ્દર્શનને વિષે સત્દર્શનરૂપ ભ્રાતિ, તે છે "આત્મા નામનો કોઈ પદાર્થ નથી," જમ જ અભિપ્રાય ધરાવે છે, "આત્મા નામનો પદાર્થ સંયોગિક છે" જ્યો અભિપ્રાય કોઈ ત્રીજા દશનનો સમુદાય સ્વીકારે છે, "આત્મા દેહસ્થિતિરૂપ છે, દેહની સ્થિતિ પડી નથી" જ્યો અભિપ્રાય કોઈ ત્રીજા દશનનો છે, "આત્મા અણુ છે," "આત્મા સર્વવ્યાપક છે," "આત્મા શૂન્ય છે," "આત્મા સાક્ષર છે," "આત્મા પ્રજ્ઞાસ્વરૂપ છે," "આત્મા સ્વતંત્ર નથી," "આત્મા કર્તા નથી," "આત્મા કર્તા છે, મોક્ષ નથી," "આત્મા કર્તા નથી, મોક્ષ છે," "આત્મા કર્તા નથી, મોક્ષ નથી," "આત્મા જડ છે," "આત્મા કૃત્રિમ છે," ઇ આદિ અનંત નય જેના થઈ શકે છે દુઃખ અભિપ્રાયની ભ્રાતિનું કારણ દુઃખ અસદ્દશન, તે આરાધનાથી પૂર્વે આ જીવે પોતાનું સ્વરૂપ તે જેમ છે તેમ જાણ્યું નથી, તે તે-હવે જણાવ્યા છતાં-અવધાર્મપદે જાણી આત્માને વિષે અથવા આત્માને નામે

ઈશ્વરાદિ વિષે પૂર્વે જીવે આગ્રહ કર્યો છે; એવું જે અસત્સંગ, નિજેચ્છાપણુ, અને મિથ્યાદર્શનનું પરિણામ તે જ્યાંસુધી મટે નહીં ત્યાંસુધી, આ જીવ ક્લેશરહિત એવો શુદ્ધ અસંખ્ય પ્રદેશાત્મક મુક્ત થવો ઘટતો નથી; અને તે અસત્સંગાદિ ટલવાને અર્થે સત્સંગ, જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું અત્યંત અંગીકૃતપણુ, અને પરમાર્થસ્વરૂપ એવું જે આત્માપણુ તે, જાણવાયોગ્ય છે. પૂર્વે થયા એવા જે તીર્થકરાદિ જ્ઞાનીપુરુષો તેમણે ઉપર કહી એવી જે ધ્રાંતિ તેનો અત્યંત વિચાર કરી,—અત્યંત એકાગ્રપણે, તન્મયપણે જીવસ્વરૂપને વિચારી,—જીવસ્વરૂપે શુદ્ધ—સ્થિતિ કરી છે. તે આત્મા—અને વીજા સર્વ પદાર્થો, તે શ્રી તીર્થકરાદિ સર્વ પ્રકારની ધ્રાંતિરહિતપણે જાણવાને અર્થે અત્યંત દુષ્કર એવો પુરુષાર્થ આરાધ્યો છે. આત્માને એક પણ અણુના આહાર—પરિણામથી અનન્ય ભિન્ન કરી આ દેહને વિષે સ્પષ્ટ એવો ‘અણાહારી આત્મા’ સ્વરૂપથી જીવનાર એવો જોયો છે; તે જોનાર એવા જે તીર્થકરાદિ જ્ઞાની પોતે જ શુદ્ધાત્મા છે, તો ત્યાં ભિન્નપણે જોવાનું કહેવું જો કે ઘટતું નથી, તથાપિ વાળીધર્મે એમ કહ્યું છે. એવો જે અનંત પ્રકારે વિચારીને પણ જાણવાયોગ્ય ‘ચૈતન્યઘન જીવ’ તે બે પ્રકારે તીર્થકરે કહ્યો છે, કે જે સત્પુરુષથી જાણી, વિચારી, સત્કારીને જીવ, પોતે તે સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ કરે. પદાર્થ માત્ર તીર્થકરાદિ જ્ઞાનીએ ‘વક્તવ્ય’ અને ‘અવક્તવ્ય’ એવા બે વ્યવહારધર્મવાળા માન્યા છે. અવક્તવ્યપણે જે છે તે, અહીં ‘અવક્તવ્ય’ છે; વક્તવ્યપણે જે જીવધર્મ છે તે, સર્વ પ્રકારે તીર્થકરાદિ કહેવા સમર્થ છે; અને તે માત્ર જીવના વિશુદ્ધ પરિણામે અથવા સત્પુરુષે કરી જણાય એવો જીવધર્મ છે, અને તે જ ધર્મ તે લક્ષણે કરી અમુક મુખ્ય પ્રકારે કરી તે દોહાનેવિષે કહ્યો છે. અત્યંત પરમાર્થના અન્યાસે તે વ્યાખ્યા અત્યંત સ્ફુટ સમજાય છે; અને તે સમજાયે આત્માપણુ પણ અત્યંત પ્રગટે છે, તથાપિ યથાવકાશ તેનો અર્થ લખ્યો છે.

“જેનું મધ્ય નહીં, અર્ધ નહીં, અચ્છેદ્ય, અમેદ્ય એ આદિ પરમાણુની સંખ્યા શ્રી જિને કહી છે, ત્યારે તેને અનંત પર્યાય શી રીતે ઘટે? અથવા પર્યાય તે એક પરમાણુનું વીજું નામ હશે કે શી રીતે?” એ પ્રશ્નનું પત્ર પહોંચ્યું હતું. તેનું સમાધાન:—પ્રત્યેક પદાર્થને અનંત પર્યાય (અવસ્થા) છે; અનંત પર્યાયવિનાનો કોઈ પદાર્થ હોઈ શકે નહીં; એવો શ્રી જિનનો અભિમત છે, અને તે યથાર્થ લાગે છે, કેમકે પ્રત્યેક પદાર્થ સમયે સમયે અવસ્થાંતરતા પામતા હોવા જોઈએ એવું પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. ક્ષણે ક્ષણે જેમ આત્માને વિષે સંકલ્પવિકલ્પ—પરિણતિ થઈ અવસ્થાંતર થયા કરે છે તેમ, પરમાણુને વિષે વર્ણ, ગંધ, રૂપ અવસ્થાંતરપણુ મજે છે; તેવું અવસ્થાંતરપણુ ભજવાથી તે પરમાણુના અનંત ભાગ થયા કહેવાયોગ્ય નથી, કેમકે તે પરમાણુ પોતાનું એકપ્રદેશક્ષેત્ર—અવગાહીપણુ ત્યાગ્યા શિવાય તે અવસ્થાંતર પામે છે. એકપ્રદેશક્ષેત્ર—અવગાહીપણાના તે અનંત ભાગ થઈ શક્યા નથી. એક સમુદ્ર છતાં તેમાં જેમ તરંગ ડટે છે, અને તે તરંગ તેમાં જ સમાય છે; તરંગપણે તે સમુદ્રની અવસ્થા જૂદી થયા કરતાં છતાં પણ સમુદ્ર પોતાના અવગાહક ક્ષેત્રને ત્યાગતો નથી, તેમ કંઈ સમુદ્રના અનંત જૂદા જૂદા કટકા થતા નથી, માત્ર પોતાના સ્વરૂપમાં તે રમે છે; તરંગપણુ એ સમુદ્રની પરિણતિ છે. જો જલ શાંત હોય, તો શાંતપણુ એ તેની પરિ-

ળતિ છે, કદ પળ પરિણતિ તેમા થવી જ જોઈએ, તેમ વર્ણગથાદિ પરિણામ પરમાણુમા ન્દલાય છે, પણ તે પરમાણુના કદ કટકા થવાનો પ્રસંગ થતો નથી, અવસ્થાતરણ પામ્યા કરે છે જેમ સોનુ કુડલપણુ ત્યામી મુકુટપણુ પામે, તેમ પરમાણુ આ સમયની અગ્રમ્યાપી વીજા સમયની અવસ્થા કદક અતરવાઢી પામે છે જેમ સોનુ વે પર્યાયને મજતા સોનાપણામા જ છે, તેમ પરમાણુ પણ પરમાણુ જ રહે છે જ્ઞ પુરુષ (જીવ) ઘાઢપણુ ત્યામી યુગાન થાય, યુગાનપણુ ત્યામી ઘૂઢ થાય, પણ પુરુષ તેનો તે જ રહે, તેમ પરમાણુ પર્યાયને મજે છે આગ્રાશ પણ અનત પર્યાયિ છે, અને સિદ્ધ પણ અનત પર્યાયિ છે, જ્ઞો તિનનો અભિપ્રાય છે, તે વિરોધી ઢાગતો નથી અને ઘણુકરી સમજાય છે, પણ વિશેષણે સ્વપ્રાનુ થઈ શક્યુ નહીં હોગાથી સમને તે વાત વિચારનામા કારણ થાય જ્ઞ ઉપર ઉપરથી લ્લ્યુ છે ચપુનેરિપે મેવોન્મેષ અવસ્થા છે તે, પર્યાય છે દીપકની ઘલનસ્થિતિ તે, પર્યાય છે આત્માની સ્વસ્થનિસ્થાશ, કે જ્ઞાનપરિણતિ તે, પર્યાય છે, તેમ વર્ણ, ગદ્ય, પલટનપણુ પામે તે, પરમાણુના પર્યાય છે જો તેવુ પલટનપણુ થતુ ન હોય, તો આ જગત્ આગ્રા વિચિત્રપણાને પામી શકે નહીં, કેમકે ઇક પરમાણુમા પર્યાયપણુ ન હોય, તો સર્વ પરમાણુમા પણ ન હોય સયોગ-વિયોગ, ઇન્ત-ઇયક્ત, જ આઢિ પરમાણુના પર્યાય છે, -અને તે સર્વ પરમાણુમા છે, તે માત્ર સમયે સમયે તેમા પલટનપણુ પામે તોય પરમાણુનો વ્યય (નાશ) થાય નહીં, જેમ મેવોન્મેષથી ચપુનો થતો નથી તેમ

માગશર વદ ૩, શુભે, ૧૯૫૧

૩૪૨

પ્રત્યક્ષ કારાપ્રહ છતા તેના ત્યાગને વિષે જીવ ઇચ્છે નહા, અપરા અત્યાગરૂપ શિથિલતા ત્યામી શકે નહા, કે ત્યાગજુદ્ધિ છતા ત્યાગતા ત્યાગતા કાઢવ્યય કરવાનુ થાય, તે સૌ નિનાર કેવી રીતે વર કરવા? અલ્પજાઢમા તેમ કેવી રીતે બને, તે વિષે તે પત્રમા સ્વપ્રાનુ થાય, તો વરસો ઇ જ વિવતિ

મુચ્ચં વોશ ગુદ ૧૦, રવિ

૩૪૩

અત્રેથી નિવૃત્તના પઢી ઘણુકરી કાઢિયાવાઢમા, જટલે આ મજના જન્મગામમા સાધારણ વ્યાર હારેક પ્રસંગે જવાનુ કારણ છે ચિત્તમા ઘણા પ્રકારે તે પ્રસંગથી છૂટી શરવાનુ વિચારતા છૂટી શકાય તેમ પણ બને, તથાપિ કેટલાક જીવોને અલ્પ કારણમા વિશેષ અસમાધાન વચ્ચે થવાનો સમવ રહે છે, જેથી અપ્રતિયઘ-માનને વિશેષ દુઢ કરી જવાનો વિચાર રહે છે ત્યા ગમે વચ્ચે ઇક માસથી વિશેષ વચ્ચે જવાનો સમવ છે વચ્ચે વે મામ પણ થાય ત્યાર પઢી પાડું ત્યાથી વઢી આ ક્ષેત્ર તરફ આગવાનુ કરવુ પડે તેમ છે, છતા બને ત્યાસુધી વચ્ચે વે

એક મહિના એકાંત જેવો નિવૃત્તિ-જોગ બને, તો તેમ કરવાની ઇચ્છા રહે છે, અને તે જોગ અપ્રતિવદ્ધપણે થઈ શકે તે માટે વિચારું છું.

સર્વ વ્યવહારથી નિવૃત્તવાચિના ચિત્ત ટેકાણે બેસે નહીં એવો અપ્રતિવદ્ધ-અસંગમાય ચિત્તે વહુ વિચાર્યો હોવાથી તે જ પ્રવાહમાં રહેવું થાય છે; પણ ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થયે તેમ બની શકે એટલો પ્રતિવંધ પૂર્વકૃત છે. આત્માની ઇચ્છાનો પ્રતિવંધ નથી. મર્વમામાન્યલોકવ્યવહારની નિવૃત્તિસંબંધી પ્રસંગનો વિચાર વીજે પ્રસંગે જણાવવો રાગી, આ ક્ષેત્રથી નિવૃત્તવા વિશેષ અભિપ્રાય રહે છે; તે પણ ઉદય આગઢ બનવું નથી, તોપણ અહોનિગ એ જ ચિંતન રહે છે; તો તે વચ્ચે થોડા કાઢમાં બનશે એમ રહે છે. આ ક્ષેત્રપ્રત્યે કંઠ દ્વેષપરિણામ નથી, તથાપિ સંગવું વિશેષ કારણ છે. પ્રવૃત્તિના પ્રયોજન વિના અંગે રહેવું કંઠ આત્માને નેવા લાભવું કારણ નથી એમ જાણી, આ ક્ષેત્રથી નિવૃત્તવાનો વિચાર રહે છે. પ્રવૃત્તિ પણ નિજવૃદ્ધિથી પ્રયોજનમૂલક કોઈ પણ પ્રકારે લાગતી નથી, તથાપિ ઉદય પ્રમાણે વર્તવાનો જ્ઞાનીનો ઉપદેશ અંગીકાર કરી ઉદય વેદવા પ્રવૃત્તિજોગ વેઠીએ છીએ.

જ્ઞાનેકરીને આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલો એવો નિશ્ચય વદલતો નથી કે, સર્વસંગ મોટા આશ્રય છે; ચાલતાં, જોતાં, પ્રસંગ કરતાં, સમયમાત્રમાં નિજભાવને વિસ્મરણ કરાવે છે; અને તે વાત કેવલ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે, આવે છે, અને આવે શકે તેવી છે; તેથી અહોનિગ તે મોટા આશ્રયરૂપ એવા સર્વસંગમાં ઉદાસપણુ રહે છે; અને તે, દિવસ દિવસ પ્રત્યે વધતા પરિણામને પામ્યા કરે છે; તે તેથી વિશેષ પરિણામને પામી સર્વસંગથી નિવૃત્તિ થાય એવી અતન્ય કારણ-યોગે ઇચ્છા રહે છે.

આ પત્ર પ્રથમથી વ્યાવહારિક આકૃતિમાં લખાયો હોય એમ વચ્ચે લાગે, પણ તેમાં તે સહજ-માત્ર નથી. અસંગપણાનો, આત્મભાવનાનો માત્ર અલ્પ વિચાર લખ્યો છે.

૧૯૫૧ ના માગસર વદ ૮, શુક્રે, મોહમયી-ક્ષેત્ર.

આઃ સ્વરૂપપ્રણામ.

૩૪૪.

ચિત્તમાં કંઠ પણ વિચારવૃત્તિ પરિણામી છે તેમ જાણીને, હૃદયમાં આનંદ ધર્યો છે. અસાર અને ક્લેશરૂપ આરંભપરિગ્રહના કાર્યમાં વસતાં જો આ જીવ કંઠ પણ નિર્ભય કે અજાગૃત રહે, તો ઘણા વર્ષનો ઉપાસેલો વૈરાગ્ય પણ નિષ્ફળ જાય એવી દશા થઈ આવે છે; એવો નિત્યપ્રત્યે નિશ્ચય સંભારીને નિરૂપાય પ્રસંગમાં કંપતા ચિત્તે ન જ ઢૂંચ્યે પ્રવર્તવું ઘટે છે; એ વાતનો મુમુક્ષુ જીવે કાર્યે કાર્યે, ક્ષણે ક્ષણે અને પ્રસંગે પ્રસંગે લક્ષ રાખ્યા વિના મુમુક્ષુતા રહેવી દુર્લભ છે, અને એવી દશા વેદ્યાવિના મુમુક્ષુપણુ પણ સંભવે નહીં. મારા ચિત્તમાં મુખ્ય વિચાર હાલ એ વર્તે છે. એ જ વિનંતિ.

૧૯૫૧ ના મહા શુદ્ધ ૨, રવિ, મુંબઈથી.

લઃ રાયચંદના પ્રૌ.

૩૪૫

જે પ્રારબ્ધ વેદ્યાવિના વીજો કોઈ ઉપાય નથી, તે પ્રારબ્ધ જ્ઞાનીને પણ વેદનું પડે છે અત્યુધી જ્ઞાની આત્માર્થનો ત્યાગ કરના દૃષ્ટે નહીં, ણ્ટલુ મિત્રપણુ જ્ઞાનીને વિષે હોય ણમ મોટા પુરવોળ કહ્યું છે, તે સત્ય છે

૧૯૫૧, મહા સુદ ૧, સોમે, મુવર્દે

૩૪૬

તમે પત્રમા જે કહી લખ્યું છે, તે પર વારંવાર વિચાર કરવાથી, જાગૃતિ રાસવાથી, જેમા પશ્ચિમયાદિનુ અનુષિલ્લક્ષ્ય વર્ણવ્યું હોય ણવા જ્ઞાનો અને સપુરવોના ચરિત્રો વિચારવાથી, તથા કાર્ય કાચ લક્ષ રાણી પ્રવર્તવાથી જે કહી ઉત્તમભાવના થવી ઘટે તે થશે

મુવર્દે, મહા સુદ ૮, શુક્ર ૧૯૫૧

૩૪૭

અશરણ ણવા સત્સારને વિષે નિશ્ચિતસુદિષ્ટ વ્યવહાર કરવો જેને યોગ્ય જણાતો ન હોય, અને તે વ્યવહારનો સત્ત્વ નિવૃત્ત કરતા, તથા ઓઝો કરતાં, વિશેષ કાળ વ્યતીત થયા કરતો હોય, તો તે કામ અલ્પકાળમા કરવા માટે જીરવે ॥ કરવું ઘટે? સમગ્ર સત્સાર મૃત્યુ આદિ મયે અશરણ છે, તે શરણનો હેતુ થાય ણવું કલ્પનુ તે યુગજલ જેવું છે વિચારી વિચારીને શ્રી તીર્થ કરવેનાળ પણ તેથી નિવૃત્તનુ-છૂટવું-જ ઉપાય શોધ્યો છે તે સત્સારનાં મુખ્ય કારણો પ્રેમ ધન તથા દ્વેષધન સર્વ જ્ઞાનીણ સ્ત્રીનાર્યા છે તેની મુક્તિને જીરવે નિજ-વિચાર કરવાનો અવકાશ પ્રાપ્ત થતો નથી, અથવા થાય ણવા યોગે તે ધનના કારણથી આત્મવીર્ય પ્રવર્તી શક્તુ નથી, ઓ તે સૌ પ્રમાદનો હેતુ છે, ઓ તેમા પ્રમાદે લેહમાય સમયકાઠ પણ નિમય રહેવું, કે અજાગૃત રહેવું તે આ જીનુ અતિગ્રય નિર્મલપણુ છે, અધિરેકતા છે, ભ્રાતિ છે, અને દા જતા અત્યત કટણ ણવો મોહ છે સમસ્ત સંસાર યે પ્રવાહથી વહે છે પ્રેમથી અને દ્વેષથી પ્રેમથી નિરક્ત થયાવિના દ્વેષથી છૂટાય નહીં, અને પ્રેમથી નિરક્ત થાય તેણે, સર્વસગથી નિરક્ત થયાવિના વ્યવહારમા વર્તી અપ્રેમ(ઉત્તમ)દશા રાસવી તે 'મયજર-વ્રત છે' જો કેવલ પ્રેમનો ત્યાગ કરી વ્યવહારમા પ્રવર્તવું કરાય, તો કેટલાલ જીવોની દયાનો, ઉપકારનો, અને સ્વાર્થનો, મગ કરવાજેવું થાય છે, અને તેમ વિચારી જો દયા, ઉપકારાદિ કારણે કહી પ્રેમદશા રાસતા ચિત્તમા વિવેકીને દેશ પણ થયાવિના રહેવો ન જોઈજ, ત્યારે તેનો વિશેષ વિચાર કયા પ્રકારે કરવો?

મુવર્દે, માચ ૧૦, ૧૫

૩૪૮

સર્વ દેસથી અને સર્વ દુસથી મુક્ત થવાનો ઉપાય ણક આમજ્ઞાન છે વિચારવિના આમ

જ્ઞાન થાય નહીં, અને અમત્સંગ તથા અસત્-પ્રસંગથી જીવનું વિચારવલ્લ પ્રવર્તનું નથી; એમાં કિચિત્માત્ર સંશય નથી.

આરંભ, પરિગ્રહનું અલ્પત્વ કરવાથી અસત્સંગનું વલ્લ ઘટે છે; અમત્સંગનું વલ્લ ઘટવાથી આત્મ-વિચાર થવાનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય છે. આત્મવિચાર થવાથી આત્મજ્ઞાન થાય છે.

અને આત્મજ્ઞાનથી નિજસ્વભાવસ્વરૂપ સર્વ ક્લેશ અને સર્વ દુઃખથી રહિત એવો મોક્ષ થાય છે; એ વાત કેવલ સત્ય છે. જે જીવો મોહનિદ્રામાં સુતા છે તે, અમુનિ છે. નિરંતર આત્મવિચારે કરી મુનિ તો જાગૃત રહે. પ્રમાદીને સર્વથા ભય છે; અપ્રમાદીને કોઈ રીતે ભય નથી, એમ શ્રી જિને કહ્યું છે. સર્વ પદાર્થ જાણવાનો હેતુ માત્ર આત્મજ્ઞાન કરવું એ છે. જો આત્મજ્ઞાન ન થાય, તો સર્વ પદાર્થના જ્ઞાનનું નિષ્ફળપણુ છે. જેટલું આત્મજ્ઞાન થાય એટલી આત્મસમાધિ પ્રગટે. કોઈ પણ તથારૂપ જોગને પામીને જીવને એક ક્ષણ પણ અંતર્મંદજાગૃતિ થાય, તો તેને મોક્ષ વિશેષ દૂર નથી. અન્યપરિણામમાં જેટલી તાદાત્મ્યવૃત્તિ છે, તેટલો જીવથી મોક્ષ દૂર છે. જો કોઈ આત્મજોગ બને તો આ મનુષ્યપણાનું મૂલ્ય કોઈ રીતે ન થઈ શકે તેવું છે. પ્રાચ્યે મનુષ્ય-દેહવિના આત્મજોગ બનતો નથી એમ જાણી, અત્યંત નિશ્ચય કરી, આ જ દેહમાં આત્મજોગ ઉત્પન્ન કરવો ઘટે. વિચારની નિર્મલતાએ કરી જો આ જીવ અન્યપરિચયથી પાછો વળે, તો સહજમાં હમણા જ તેને આત્મજોગ પ્રગટે. અસત્સંગ-પ્રસંગનો ઘેરાવો વિશેષ છે, અને આ જીવ તેથી અનાદિ કાલનો હીનસત્ત્વ થયો હોવાથી તેથી અવકાશ પ્રાપ્ત કરવા, તેની નિવૃત્તિ કરવા, જેમ બને તેમ સત્સંગનો આશ્રય કરે, તો કોઈ રીતે પુરુષાર્થયોગ્ય થઈ વિચારદૃશને પામે. જે પ્રકારે અનિત્યપણુ, અસારપણુ, આ સસારનું અત્યંતપણે ભાસે, તે પ્રકારેકરી આત્મવિચાર ઉત્પન્ન થાય. હવે આ ઉપાધિકાર્યથી છૂટવાની વિશેષ વિશેષ આર્તિ ધયા કરે છે, અને છૂટવાવિના જે કંઈ પણ કાલ જાય છે તે, આ જીવનું ગિથિલપણુ જ છે, એમ લાગે છે; અથવા એવો નિશ્ચય રહે છે. જનકાદિ ઉપાધિમાં રહ્યા છતાં આત્મસ્વભાવમાં વસતા હતા એવા આલંબનપ્રત્યે ક્યારેય શુદ્ધિ થતી નથી. શ્રી જિનજેવા જન્મત્યાગી પણ છોડીને ચાલી નીકળ્યા એવા ભયના હેતુરૂપ-ઉપાધિયોગની નિવૃત્તિ આ પામર જીવ કરતાં કરતાં કાલ વ્યતીત કરશે, તો અગ્રેય ધશે, એવો ભય જીવના ઉપયોગપ્રત્યે પ્રવર્તે છે, કેમકે એમ જ કર્તવ્ય છે. જે રાગદ્વેષાદિ પરિણામ અજ્ઞાનવિના સંભવતાં નથી, તે રાગદ્વેષપરિણામનું પરિક્ષીણપણુ જ કર્તવ્ય છે. અત્યંત જ્ઞાન હોય ત્યાં, અત્યંત ત્યાગ સંભવે છે; અત્યંત ત્યાગ પ્રગટ્યાવિના અત્યંત જ્ઞાન ન હોય એમ, શ્રી તીર્થંકરે સ્વીકાર્યું છે. આત્મપરિણામથી જેટલો અન્ય પદાર્થનો તાદાત્મ્ય-અધ્યાસ નિવૃત્તિથી તેને શ્રી જિન 'ત્યાગ' કહે છે. તે તાદાત્મ્ય-અધ્યાસની નિવૃત્તિરૂપ ત્યાગ થવા અર્થે આ વાહ્ય-પ્રસંગના ત્યાગનો અર્થ અંતર્ત્યાગ કહ્યો નથી; એમ છે, તોપણ આ જીવે અંતર્ત્યાગને અર્થે વાહ્ય-પ્રસંગની નિવૃત્તિને કંઈ પણ ઉપકારી માનવી યોગ્ય છે. નિત્ય છૂટવાનો વિચાર કરીએ છીએ. અને જેમ તે કાર્ય તરત બને તેમ જાપ જપીએ છીએ;—જો કે એમ લાગે છે કે, તે વિચાર અને જાપ

જી તથારૂપ નથી, સિધિલ છે, માટે અત્યંત વિચાર, અને તે જાપને ઉપરપણે આરાધનાનો અત્પ્રકાશમાં યોગ કરતો ઘટે છે એમ, વર્ત્યા કરે છે પ્રસંગથી કેટલાક અમરપરસ-સન્ધર્ભનાં પદનો આ પદમાં લલ્યા છે, તે વિચારમાં સ્ફુરે આવતા સ્વવિચારવાને અંધે લગ્યા છે જીવ, પ્રત્યે, પર્યાય તથા સહ્યાત, અસરપ્રાત, અનત, આદિ વિષે, તથા રસના વ્યાપકપણાવિષે ક્રમે-કરી સમજાવુ યોગ્ય થશે

મ૦ ૧૯૫૧, જાગણ વદ ૩, રવિવાર, મુગદ્

૩૪૯

મુક્તમાદ્ધી

પ્રત્યે,

શ્રી હર્યન

પદ ૧ મલ્લુ છે જેમ જેમ ઉપાધિનો ત્યાગ થાય, તેમ તેમ સમાધિમુક્ત પ્રગટે છે જેમ જેમ ઉપાધિનુ ગ્રહણ થાય, તેમ તેમ સમાધિમુક્ત દ્વાનિ પામે છે વિચાર કરીપ તો આ વાત પ્રત્યક્ષ અનુભવરૂપ થાય છે

જો કદ્ વળ આ સમારના પદાર્થનો વિચાર કરવામાં આવે, તો તેપ્રત્યે ઘેરામ્ય આવ્યાનિના રહે નહીં, કેમકે માત્ર અવિચારે કરીને તેમાં મોહનુદ્ધિ રહે છે

‘આત્મા છે,’ ‘આત્મા નિત્ય છે,’ ‘આત્મા કર્મનો કત્તા છે,’ ‘આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે,’ ‘તેથી તે નિવૃત્ત થઈ શકે છે,’ ‘અને નિવૃત્ત થઈ શકવાના સાધન છે,’ ‘૫ છ કારણો જેને વિચાર કરીને મિદ્ધ થાય, તેને ‘વિત્તેજ્ઞાન’ અથવા ‘સમ્યક્જ્ઞાન’ની પ્રાપ્તિ ગણતી એમ શ્રી વિને નિરૂપણ કર્યું છે જે નિરૂપણ મુમુક્ષુ જીવે વિશેષકરી અભ્યાસ કરવાયોગ્ય છે

પૂર્વના કોઈ વિશેષ અભ્યાસપદ્ધતી ૫ છ કારણોનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા મત્ત ગતા આશ્રયથી તે વિચાર ઉત્પન્ન થવાનો યોગ થને છે

અનિત્ય પદાર્થપ્રત્યે મોહનુદ્ધિ હોવાને સ્ત્રીધે આત્માનુ ‘અસ્તિત્વ,’ ‘નિત્યત્વ,’ અને ‘અભ્યાસના સનાધિમુક્ત’ માનમાં આવતું નથી તેની મોહનુદ્ધિમાં જીવને અનાધિથી એવું ધનપ્રાપ્તિ ચાલ્યું આવે છે કે, તેનો વિવેક કરતા કરતા જીવને મુશ્કાઈને પાછું વળતું પડે છે, અને તે મોહપ્રત્યે છેદનાનો વચ્ચત આવના પહેલા તે વિવેક છોડી દેવાનો યોગ પૂર્વકાઢે ઘણીગાર બન્યો છે, કેમકે તેનો અનાધિકાલથી અભ્યાસ છે, તે અત્યંત પુરુષાર્થવિના અલ્પકાલમાં છોડી શકાય નહીં, માટે પરી પરી સત્તમ, સદ્ગામ અને પોતામાં સરલ વિચારદ્વંશ કરી તે વિષયમાં વિશેષ ધ્રમ તેનો યોગ્ય છે, કે જેના પરિણામમાં ‘નિત્ય,’ ‘શાશ્વત્,’ ‘મુગ્ધસ્વરૂપ’ એવું ‘આત્મજ્ઞાન’ થઈ સ્વરૂપ-આવિ-માન થાય છે એમાં પ્રથમથી ઉત્પન્ન થતા સગ્ગ ધીરજથી અને વિચારથી શાત થાય છે અ ધીરજથી અથવા આહી કલ્પના કરવાથી માત્ર જીવને પોતાના હિતનો ત્યાગ કરવાનો વચ્ચત આવે છે, અને અનિત્ય પદાર્થનો રાગ રહેવાથી તેના કારણે પરી પરી સમારપરિભ્રમણનો યોગ રહ્યા કરે છે

કંદ પળ આત્મવિચાર કરવાની ઇચ્છા તમને વર્તે છે એમ જાણી, ઘણો સંતોષ થયો છે; તે સંતોષમાં મારો કંદ સ્વાર્થ નથી. માત્ર તમે સમાધિને રસ્તે ચડવા ઇચ્છો છો તેથી, સંમારહેયથી નિવૃત્તવાનો તમને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે એવા પ્રકારનો સંભવ દેહી સ્વભાવે સંતોષ થાય છે. એ જ વિનંતિ.

સંવત્ ૧૯૫૧ ના ફાગણ વદ ૫, શનિ, તા. ૧૬/૩/૫૫, સુંવર્ધથી. આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

૩૫૦.

સર્વ વિભાવથી ઉદાસીન, અને અત્યંત શુદ્ધ નિજપર્યાયને સહજપણે આત્મા મજે તેને, શ્રી જિને 'તીવ્રજ્ઞાનદશા' કહી છે. જે દશા આવ્યાવિના કોઈ પળ જીવ વંધનમુક્ત થાય નહીં. એવો સિદ્ધાંત શ્રી જિને પ્રતિપાદન કર્યો છે; જે અખંડ સત્ય છે.

કોઈક જીવથી એ ગહન દશાનો વિચાર થઈ શકવા યોગ્ય છે, કેમકે અનાદિથી અત્યંત અજ્ઞાનદશાએ આ જીવે પ્રવૃત્તિ કરી છે. તે પ્રવૃત્તિ એકડમ અમલ્ય અને અસાર સમજાઈ, તેની નિવૃત્તિ સૂજે એમ બનવું વહુ કઠળ છે. માટે જ્ઞાનીપુરુષનો આશ્રય કરવાનું ભક્તિમાર્ગ જિને નિરૂપણ કર્યો છે, કે જે માર્ગ આરાધવાથી સુલભપણે જ્ઞાનદશા ઉત્પન્ન થાય છે.

જ્ઞાનીપુરુષના ચરણને વિષે મન સ્થાપ્યાવિના એ ભક્તિમાર્ગ સિદ્ધ થતો નથી. જેથી ફરી ફરી જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધવાનું જિનાગમમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કથન કર્યું છે.

જ્ઞાનીપુરુષના ચરણમાં મનનું સ્થાપન થવું પ્રથમ કઠળ પડે છે, પળ વચનની અપૂર્વતાથી, તે વચનનો વિચાર કરવાથી, તથા જ્ઞાનીપ્રત્યે અપૂર્વદૃષ્ટિએ જોવાથી. મનનું સ્થાપન થવું સુલભ થાય છે.

જ્ઞાનીપુરુષના આશ્રયમાં વિરોધ કરનારા પંચવિષયાદિ દોષો છે. તે દોષ થવાના સાધનથી જેમ બને તેમ દૂર રહેવું; અને પ્રાપ્ત-સાધનમાં પળ ઉદામીનતા રાખવી, અથવા તે તે સાધનો-માંથી અહંબુદ્ધિ છોડી દઈ રોગરૂપ જાણી પ્રવર્તવું ઘટે. અનાદિ-દોષનો એવા પ્રસંગમાં વિશેષ ઉદય થાય છે, કેમકે આત્મા તે દોષને છેદવા પોતાની સન્મુખ લાવે છે, કે તે સ્વરૂપાંતર કરી તેને આકર્ષે છે. અને જાગૃતિમાં શિથિલ કરી નાંખી પોતાને વિષે એકાગ્રબુદ્ધિ કરાવી દે છે. તે એકાગ્રબુદ્ધિ એવા પ્રકારની હોય છે કે “મને આ પ્રવૃત્તિથી તેવો વિશેષ વાધ નહીં થાય; હું અનુક્રમે તેને છોડીશ; અને કરતાં જાગૃત રહીશ” એ આદિ ભ્રાંતદશા તે દોષ કરે છે; જેથી તે દોષનો સંબંધ જીવ છોડતો નથી, અથવા તે દોષ વધે છે, તેનો લક્ષ તેને આવી શકતો નથી.

એ વિરોધી સાધનનો વે પ્રકારથી ત્યાગ થઈ શકે છે: એક તે સાધનના પ્રસંગની નિવૃત્તિ, બીજો પ્રકાર, વિચારથી કરી તેનું તુચ્છપણુ સમજાવું.

વિચારથી કરી તુચ્છપણુ સમજાવા માટે પ્રથમ તે પંચવિષયાદિના સાધનની નિવૃત્તિ કરવી વધારે યોગ્ય છે, કેમકે તેથી વિચારનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય છે.

તે પંચવિષયાદિ સાધનની નિવૃત્તિ સર્વથા કરવાનું જીવનું વલ્લ ન ચાલતું હોય ત્યારે, ક્રમે ક્રમે-દેશે દેશે-તેનો ત્યાગ કરવો ઘટે. પરિગ્રહ તથા ભોગોપભોગના પદાર્થનો અલ્પ પરિચય કરવો ઘટે.

ખમ કરવાથી અનુક્રમે તે ટોપ મોઢા પહે, અને આશ્રયમત્તિ દૃઢ થાય, તથા જ્ઞાનીના વચનોનું આગામી પરિણામ થઈ 'તીત્રિત્રાનદ્રશા' પ્રગટી જીવ મુક્ત થાય

જીવ કોઈકમાર આવી વાતનો વિચાર કરે તેથી, અનાદિ-અન્યામનું પૂઠ ઘટવું કટણ પહે, પણ ત્રિ દિન પ્રત્યે, પ્રમણે પ્રસંગે, અને પ્રવૃત્તિ પ્રવૃત્તિષ, ફરી ફરી વિચાર કરે, તો અનાદિ-અન્યામનું ઘટ ઘટી, અર્પૂ અન્યામની મિદ્ધિ થઈ, મુલમ ણ્યો આશ્રયમત્તિમાર્ગ સિદ્ધ થાય

મુરદ્, પાગળ બદ, ૭ મરિ

આ૦ રચ૦ પ્રણામ

૩૫૧

જે પ્રકારે ઘડનથી છૂનમ તે પ્રકારે પ્રવૃત્તિ પ, હિતવારી કાર્ય છે વાદ્યપરિચયને વિચારી વિચારીને નિવૃત્ત કરવો છૂટવાનો એક પ્રકાર છે જીવ આ વાત જેટલી વિચારશે તેટલો જ્ઞાનીપુરુષનો માગ સમજાવો સમય સમીપ પ્રાપ્ત થશે

સ૦ ૧૧૫૧, પાગળ બદ ૧૨, ગુફ, મુવદ્

આ૦ રચ૦ પ્રણામ

૩૫૨

જન્મ, જરા મરણાદિ દુઃખે ફરી સમસ્ત સમાર અશરણ છે સર્વ પ્રકારે જેને તે સસારની આસ્થા તરીકે તે જ નિર્મય થયા છે, અને આત્મસ્વભાવને પામ્યા છે વિચારવિના તે સ્થિતિ જીવને પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, અને સગના મોહે પરાધીન ણ્યા આ જીવને વિચાર પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે

સ૦ ૧૧૫૧, પાગળ બદ ૧૨, શુમે, મુવદ્

૩૫૩

આને પત્ર ૧ પહોંચ્યું છે પત્ર લખતા લખતા, અથવા કદ કહેતા કહેતા ચારવાર ચિત્તી અપ્રવૃત્તિ થાય છે, અને 'ક્લિપ્તનું આટલું વધુ મહાત્મ્ય ગુ? કહેવું ગુ? જણાવું શુ? શ્રવણ કરવું ગુ? પ્રવૃત્તિ શી? છ આદિ વિવેચી ચિત્તની તેમા અપ્રવૃત્તિ થાય છે, અને પરમાર્થસંગતી કહેતા, લક્ષતા, તેથી ઘીજા પ્રમાણમાં નિષેધની ઉત્પત્તિ થાય છે જે નિષેધમા મુલ્ય અતીત પ્રવૃત્તિના નિરોધવિના તેમા-પરમાર્થવ્યવસ્થા-પણ અપ્રવૃત્તિ હાલ શ્રેયભૂત લાગે છે આ કારણ નિષે આગળ એક પત્ર સવિગત લખ્યું છે, છટલે વિશેષ લખવાજેવું અને નથી, માત્ર ચિત્તમા અગ્રે વિશેષ સ્પુર્તિ થવાથી લખ્યું છે

મોતીના વેપાર વગેરેની પ્રવૃત્તિ ઘણે ન કરવા મનથીવું થને તો મારુ-અને ચિત્તની નિત્ય દૃષ્ટા એમ રચા કરે છે લોભદેવુથી તે પ્રવૃત્તિ થાય છે કે કેમ? એમ વિચારતાં લોભનું નિદાન જણાવું નથી નિષયાદિની દૃષ્ટાણ પ્રવૃત્તિ થાય છે, એમ પણ જણાવું નથી તથાપિ પ્રવૃત્તિ થાય છે એમા સ્પિહ નથી જગત્ કદ લેવાને માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે, આ પ્રવૃત્તિ ણેવાને

માટે થતી હશે એમ લાગે છે. અત્રે એ લાગે છે તે, યથાર્થ હશે કે કેમ? તે માટે વિચારવાનું પુરુષ જે કહે તે પ્રમાણ છે. એ જ વિનંતિ.

સં ૧૯૫૧ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૫, સુવર્દ.

લઃ રાજચંદના પ્રણામ.

૩૫૪.

ચેતનને ચેતનપર્યાય હોય, અને જડને જડપર્યાય હોય. એ જ પદાર્થની સ્થિતિ છે. પ્રત્યેક સમયે જે જે પરિણામ થાય છે, તે તે પર્યાય છે. વિચાર કરવાથી આ વાત યથાર્થ લાગશે.

લખવાનું હાલ ઓછું બની શકે છે તેથી, કેટલાક વિચારો જણાવવાનું બની શકતું નથી. તેમ કેટલાક વિચારો ઉપશમ કરવારૂપ પ્રકૃતિનો ઉદય હોવાથી કોઈને સ્પષ્ટતાથી કહેવાનું બની શકતું નથી. હાલ અત્રે ઇટલી વધી ઉપાધિ રહેતી નથી, તોપણ પ્રવૃત્તિરૂપ સંગ હોવાથી. તથા ક્ષેત્ર ઉતાપરૂપ હોવાથી થોડા દિવસ અત્રેથી નિવૃત્ત થવાનો વિચાર થાય છે; હવે તે વિષે જે બને તે જણાવું. એ જ વિનંતિ.

સંવત્ ૧૯૫૧, ચૈત્ર વદ ૮, બુધે.

પ્રણામ.

૩૫૫.

આત્મવીર્ય પ્રવર્તાવવામાં અને સંકોચવામાં વધુ વિચાર કરી પ્રવર્તવું ઘટે છે.—

શુભેચ્છાસંપન્ન ભાઈ ૦ ૦ ૦ પ્રત્યે.

શ્રી ભાવનગર.

વિશેષ વિનંતિ કે, તમારું લખેલું પત્રું ૧ પ્રાપ્ત થયું છે. તે તરફ આવવા સંબંધીમાં નીચે પ્રમાણે સ્થિતિ છે:—

લોકોને અંદેશો પડે એવી જાતનો વાહ્ય-વ્યવહારનો ઉદય છે, અને તેવા વ્યવહારસાથે વઢવાન નિર્ગ્રંથ પુરુષ જેવો ઉપદેશ કરવો તે, માર્ગનો વિરોધ કરવા જેવું છે,—અને એમ જાણીને, તથા તેનાં જેવાં બીજાં કારણોનું સ્વરૂપ વિચારી ઘણુંકરીને લોકોને અંદેશનો હેતુ થાય તેવા પ્રસંગમાં મારું આવવું થતું નથી. વચ્ચે ક્યારેક કોઈ સમાગમમાં આવે છે, અને કંઈ સ્વાભાવિક કહેવા કરવાનું થાય છે. એમાં પણ ચિત્તની ઇચ્છિત પ્રવૃત્તિ નથી. પૂર્વે યથાસ્થિત વિચાર કર્યા-વિના જીવે પ્રવૃત્તિ કરી તેથી, આવા વ્યવહારનો ઉદય પ્રાપ્ત થયો છે, જેથી ઘણીવાર ચિત્તમાં શોચ રહે છે; પણ યથાસ્થિત સમપરિણામે વેદવું ઘટે છે એમ જાણી, ઘણુંકરી તેવી વૃત્તિ રહે છે. આ વ્યાપારાદિ ઉદયવ્યવહારથી જે જે સંગ થાય છે, તેમાં ઘણુંકરી અસંગ-પરિણામવત્ પ્રવૃત્તિ થાય છે, કેમકે તેમાં સારભૂતપણું કંઈ લાગતું નથી, પણ જે ધર્મવ્યવહારના પ્રસંગમાં આવવું થાય ત્યાં, તે પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે વર્તવું ઘટે નહીં. તેમ બીજો આશય વિચારી પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો તેટલું સમર્થપણ હાલ નથી. તેથી તેવા પ્રસંગમાં ઘણુંકરીને મારું આવવું ઓછું થાય છે; અને એ એ ક્રમ ફેરવવાનું ચિત્તમાં હાલ વેસતું નથી, છતાં તે તરફ આવવાના પ્રસંગમાં તેન

કરવા કદ પળ વિચાર મેં કર્યો હતો, તથાપિ તે ક્રમ ફેરવતા વીજા વિષમ કારણોનો આગ
ઠપર સમય થશે એમ પ્રત્યક્ષ દેશાગ્રાથી ક્રમ પેચ્છાસગ્રામીની વૃત્તિ ઉપશમ કરવી યોગ્ય લાગ
ગ્રાથી તેમ કર્યું છે આ આશય શિવાય ચિત્તમા વીજા આગ્ય પણ તે તરફ હાલ મહાં આગમના
મન્નથમા છે, પણ કોઈ સ્લોકબ્યન્હારરૂપ કારણથી આગ્રાવિષેનો વિચાર વિમર્જન કર્યા નથી

ચિત્તપર વધારે જ્ઞાણફરીને આ સ્થિતિ લાગી છે તેપર વિચાર કરી જો કદ અગત્ય જેવું
લાગે તો વચ્ચે ને છુલાસો કરશે મારા આગ્રા, મહાં આગ્રા વિષે જો કદ વાત નહીં
ઉચ્ચારવાનું થને તો તેમ કરવા વિનંતિ છે

સં ૧૯૫૧ ના ચૈત્ર વદ ૮, સુવર્દે

વિ. રાયચંદ્રના પ્ર.

૩૫૬

સર્વ કરતા જેમા અધિક શ્રેહ રહ્યા કરે છે એવી આ કાયા તે, રોગ, જરાદિથી સ્વાત્મને જ
દુ સ્તરૂપ થઈ પડે છે, તો પડી તેથી દૂર જવા ધનાન્ધી જીવને તથાન્ન(યથાયોગ્ય)મુદ
વૃત્તિ થાય એમ માનતા વિચારવાનની વૃદ્ધિ જરૂર શોભ પામવી જોઈએ, અને કોઈ વીજા વિચાર-
રમા જડી જોઈએ, એવો જ્ઞાનીપુરુષોએ નિર્ણય કર્યો છે તે, યથાતથ્ય છે

૧૯૫૧, વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫, શુક્રે, સુવર્દે

૩૫૭

આત્મા અત્યંત-સહજ-સ્વસ્થતા પામે જ સર્વ જ્ઞાનનો સાર શ્રી સર્વે કહ્યો છે
અનાદિ કાલથી જીવે અસ્વસ્થતા નિરતર આગ્રાથી છે, જેથી સ્વસ્થતાપ્રત્યે આવડું તેને દુગમ
પડે છે શ્રી જિને એમ કહ્યું છે કે, યથાપ્રવૃત્તિકરણમુધી જીવ અનતિવાર આવ્યો છે, પણ જે
સમયે પ્રધીમેદ ધવામુધી આગ્રાનું થાય છે ત્યારે, શોભ પામી પાડો સસારપરિણામી થયા કયો
છે પ્રધીમેદ ધવામા જે વીર્યગતિ જોઈએ તે ધરાને અર્થે જ જીવે નિત્યપ્રત્યે સત્સમાગમ, સદ્
વિચાર અને સત્પ્રપનો પરિચય નિરતરપણે કરવો શ્રેયમ્ભૂત છે

આ દેહનું આયુષ્ય પ્રત્યક્ષ ઉપાધિયોગે વ્યતીત થયું જાય છે, એ માટે અત્યંત શોક થાય છે,
અને તેનો અલ્પકાલમા જો ઉપાય ન કર્યા તો અમરેના અવિચારી પણ થોડા સમજના

જે જ્ઞાનથી 'કામ' નાનું પામે તે જ્ઞાનને અત્યંત મતિષ્ટ નમસ્કાર હો જ વિનંતિ

૧૯૫૧ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫, શુક્રે, સુવર્દે

આ. સ્વ. યથા

૩૫૮

વધારેના વધારે એક સમયે ૧૦૮ જીવ મુક્ત થાય એથી વિશેષ ન થાય જડી લોન્મિતિ
વિનાગમમા સ્વીચારેડી છે અનેક પ્રત્યેક સમયે એકનોઆઠ જીવ મુક્ત થયા ન કરે છે એમ ગણીએ,

તો તે પરિમાણે ત્રણે કાલમાં જેટલા જીવ મોક્ષપ્રાપ્ત થાય તેટલા જીવની જે અનંત સંખ્યા થાય, તે કરતાં સંસારનિવાસી જીવોની સંખ્યા અનંતપણે જિનાગમમાં નિરૂપી છે; અર્થાત્ ત્રણે કાલમાં મુક્તજીવ જેટલા થાય તે કરતાં સંસારમાં અનંતગણા જીવ રહે, કેમકે તેનું પરિમાણ ઇટલું વિશેષ છે; અને તેથી મોક્ષમાર્ગનો પ્રવાહ વહ્યા કરતા છતાં સંસારમાર્ગ ઉચ્છેદ થઈ જવો સંભવતો નથી, અને તેથી વંધ-મોક્ષવ્યવસ્થામાં વિપર્યય થતું નથી. આ વિષે વધારે ચર્ચા સમાગમમાં કરશો તો અહચળ નથી.

જીવના વંધ-મોક્ષની વ્યવસ્થા વિષે સંક્ષેપમાં પતું લખ્યું છે.

સૌ કરતાં વિચારવાયોગ્ય વાત તો હાલ એ જ છે કે, ઉપાધિ કરવામાં આવે, અને કેવલ અસંગ-દશા રહે એમ વનવું અત્યંત કઠણ છે; અને ઉપાધિ કરતાં આત્મપરિણામ ચંચલ ન થાય એમ વનવું અસંભવિત જેવું છે. ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનીને વાદ કરતાં આપણે સૌએ તો આત્મામાં જેટલું અસં-પૂર્ણ અસમાધિપણ વર્તે છે તે, અથવા વર્તી શકે તેવું હોય તે, ઉચ્છેદ કરવું એ વાત લક્ષમાં વધારે લેવાયોગ્ય છે.

સં૦ ૧૧૫૧, વૈશાખ વદ ૭, શનિ, મુંવડે.

૩૫૯.

અનન્ય શરણના આપનાર એવા શ્રી સદ્ગુરુદેવને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર.

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામ્યા છે એવા જ્ઞાનીપુરુષોએ નીચે કહ્યાં છે તે છ પદને સમ્યગ્દર્શનના નિવાસનાં સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાનક કહ્યાં છે.

પ્રથમપદ:—“આત્મા છે.” જેમ ઘટપટઆદિ પદાર્થો છે તેમ આત્મા પણ છે. અમુક ગુણ હોવાને લીધે જેમ ઘટપટઆદિ હોવાનું પ્રમાણ છે; તેમ સ્વપરપ્રકાશક એવી ચૈતન્ય-સત્તાનો પ્રત્યક્ષ ગુણ જેને વિષે છે એવો આત્મા હોવાનું પ્રમાણ છે.

વીજી પદ:—“આત્મા નિત્ય છે.” ઘટપટઆદિ પદાર્થો અમુક કાલવર્તિ છે. આત્મા ત્રિકાલ-વર્તિ છે. ઘટપટઆદિ ‘સંયોગે કરી’ પદાર્થ છે. આત્મા ‘સ્વભાવે કરીને’ પદાર્થ છે, કેમકે તેની ઉત્પત્તિ માટે કોઈ પણ સંયોગો અનુભવયોગ્ય થતા નથી. કોઈ પણ સયોગી દ્રવ્યથી ચેતન-સત્તા પ્રગટ થવાયોગ્ય નથી, માટે અનુત્પન્ન છે. અસયોગી હોવાથી અવિનાશી છે, કેમકે જેની કોઈ સંયોગથી ઉત્પત્તિ ન હોય, તેનો કોઈને વિષે લય પણ હોય નહીં.

ત્રીજું પદ:—“આત્મા કર્તા છે.” સર્વ પદાર્થ અર્થક્રિયાસપન્ન છે. કંઈને કંઈ પરિણામક્રિયા-સહિત જ સર્વ પદાર્થ જોવામાં આવે છે. આત્મા પણ ક્રિયાસપન્ન છે. ક્રિયા-સપન્ન છે, માટે કર્તા છે. તે કર્તાપણુ ત્રિવિધ શ્રી જિને વિવેચ્યું છે: પરમાર્થથી

મ્માપરિણતિ 'નિજસ્વરૂપનો કર્તા છે' અનુષ્ઠિત(અનુભવમા આત્મવાયોગ્ય-નિષેષ સપ્તસદિત)વ્યવહારથી તે આત્મા 'કર્મનો કર્તા છે' ઉપચારથી 'ધર, નગર આદિનો કર્તા છે'

ચોથુ પદ —"આત્મા મોક્ષ છે" જે જે કદ નિયા છે તે તે સર્વ સપ્ત છે, નિર્લેખ નથી જે કદ પળ કરવામા આવે છે તેનુ કલ મોગ્યમા આવે જ્વો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે વિષ યાચાથી વિનુ કલ, સાકર યાચાથી સાન્નુ કલ, અગ્નિ સ્પર્શથી તે અગ્નિસ્પર્શનુ કલ, હીમને સ્પર્શ કરવાથી હીમસ્પર્શનુ જેમ કલ ધવાવિના રહેનુ નથી, તેમ કપાયાદિ, કે અપાયાદિ જે કદ પળ પરિણામે આત્મા પ્રગત તેનુ કલ પળ યાચોગ્ય જ છે, અને તે થાય છે તે નિયાનો આત્મા કર્તા હોવાથી 'મોક્ષ છે'

પાચમુ પદ:—"મોક્ષપદ છે" જે અનુષ્ઠિત-વ્યવહારથી જીવને કમનુ કર્તાપણુ નિરૂપણ કર્યું, કર્તાપણુ હોવાથી મોક્ષાપણુ નિરૂપણ કર્યું, તે કમનુ ટલનાપણુ પળ છે, કેમકે પ્રત્યક્ષ કપાયાદિનુ તીનપણુ હોય પળ તેના અનભ્યાસથી-તેના અપરિ ચયથી-તેને ઉપશમ કરવાથી-તેનુ મદપણુ દેખાય છે, તે ક્ષીણ ધવાયોગ્ય દેખાય છે, ક્ષીણ થઈ શકે છે તે તે વધમાવ ક્ષીણ થઈ શકવાયોગ્ય હોવાથી તેથીરહિત જ્વો જે શુદ્ધ-આત્મસ્વભાવ તેરૂપ 'મોક્ષપદ છે'

છઠુ પદ —"તે મોક્ષનો ઉપાય છે" જો કદી કર્મનધમાત્ર થયા કરે જમ જ હોય તો તેની નિવૃત્તિ કોઈ કાલે સમને નહીં, પળ કર્મનધથી નિપરીત સ્વમાત્રાલ્લ પગ જ્ઞાન, દર્શન, સમાધિ, વૈરાગ્ય, મક્ત્યાદિ સાધન પ્રત્યક્ષ છે જે સાધનના વલ્લે કર્મનધ શિથિલ થાય છે, -ઉપશમ પામે છે-ક્ષીણ થાય છે 'માટે તે જ્ઞાન, દર્શન, સપમાદિ મોક્ષપદના ઉપાય છે'

શ્રી જ્ઞાનીપુરપોષ સમ્યગ્દર્શનના મુલ્ય નિગતમૂલત કહ્યાં પગ આ છ પદ અને સંધેપમા જણાવ્યા છે સમીપમુક્તિગામી જીવને સહજ નિષારમા તે સપ્રમાણ ધવાયોગ્ય છે, -પરમ નિષ્કયરૂપ જણાવાયોગ્ય છે તેનો સર્વ નિમાગે નિમાર થઈ તેના આત્મામા વિવેક ધવાયોગ્ય છે આ છ પદ અત્યત સદેહરહિત છે, જમ પરમપુરપે નિરૂપણ કર્યું છે ૫ છ પદનો વિવેક જીવને સ્વસ્વરૂપ સમજવાને અર્થે કહ્યો છે અનાદિ સ્વમદ્ગજાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલો જ્વો જીવનો અહમાત્ર-મમત્વમાત્ર-તે નિવૃત્ત યગને અર્થે આ છ પદની જ્ઞાનીપુરપોષ દેખના પ્રમાણી છે તે સ્વમદ્ગજાથી રહિત માત્ર પોતાનુ સ્વરૂપ છે, જમ જો જીવ પરિણામ કરે, તો સહજમાત્રમા તે જાગૃત થઈ સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત થાય, સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત થઈ સ્વસ્વમાત્રરૂપ મોક્ષને પામે કોઈ વિનાશી, અગુદ્ધ અને અન્ય જ્વા માત્રને વિષે તેને હર્ષ, શ્રોત્ર, સયોગ, ઉત્પન્ન ન થાય તે વિષારે સ્વસ્વરૂપને વિષે જ ગુદ્ધપણુ, સંપૂર્ણપણુ, અગિનાગીપણુ, અત્યત આનંદપણુ, અતરરહિત તેના

અનુભવમાં આવે છે. સર્વ વિભાવ-પર્યાયમાં માત્ર પોતાને અધ્યાસથી એક્યતા થઈ છે, તેથી કેવળ પોતાનું ભિન્નપણુ જ છે એમ, સ્પષ્ટ-પ્રત્યક્ષ-અત્યંત પ્રત્યક્ષ-અપરોક્ષ-તેને અનુભવ થાય છે. વિનાશી અથવા અન્ય પદાર્થના સંયોગને વિષે તેને ઇષ્ટ-અનિષ્ટપણુ પ્રાપ્ત થતું નથી. જન્મ, જરા, મરણ, રોગાદિ વાધારહિત સંપૂર્ણ મહાત્મ્યનું ટેકાણું એવું નિજસ્વરૂપ જાણી, વેદી, તે કૃતાર્થ થાય છે. જે જે પુરુષોને 'એ છ પદ સપ્રમાણ' એવાં પરમ પુરુષનાં વચને આત્માનો નિશ્ચય થયો છે, તે તે પુરુષો સર્વ સ્વરૂપને પામ્યા છે. આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ સર્વસંગથી રહિત થયા છે, થાય છે, અને ભાવિકાલમાં પણ તેમ જ થશે.

જે સત્પુરુષોએ જન્મ, જરા, મરણનો નાશ કરવાવાળો, સ્વસ્વરૂપમાં સહજ-અવસ્થાન ધવાનો ઉપદેશ કહ્યો છે, તે સત્પુરુષોને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર છે. તેની નિષ્કારણ-કરુણાને નિત્ય-પ્રત્યે નિરંતર સ્તવવામાં પણ આત્મસ્વભાવ પ્રગટે છે એવા સર્વ સત્પુરુષો, તેનાં ચરણારવિદ સદાય હૃદયને વિષે સ્થાપન રહ્યો !

જે છ પદથી સિદ્ધ છે એવું આત્મસ્વરૂપ તે જેનાં વચનને અંગીકાર કર્યે સહજમાં પ્રગટે છે, જે આત્મસ્વરૂપ પ્રગટવાથી સર્વકાલ જીવ સંપૂર્ણ આનંદને પ્રાપ્ત થઈ નિર્ભય થાય છે, તે વચનના કહેનાર એવા સત્પુરુષના ગુણની વ્યાખ્યા કરવાને અશક્તિ છે, કેમકે જેનો પ્રત્યુપકાર ન થઈ શકે એવો પરમાત્મભાવ તે જેણે કંઈ પણ ઇચ્છાવિના માત્ર નિષ્કારણ-કરુણાશીલતાથી આપ્યો, એમ છતાં પણ જેણે અન્ય જીવને વિષે 'આ મારો શિષ્ય છે, અથવા ભક્તિનો કર્તા છે, માટે મારો છે,' એમ કદી જોયું નથી; એવા જે સત્પુરુષ, તેને અત્યંત ભક્તિએ ફરી ફરી નમસ્કાર હો !

જે સત્પુરુષોએ સદ્ગુણની ભક્તિ નિરૂપણ કરી છે, તે ભક્તિ માત્ર શિષ્યના કલ્યાણને અર્થે કહી છે. જે ભક્તિને પ્રાપ્ત થવાથી સદ્ગુણ આત્માની ચેષ્ટાને વિષે વૃત્તિ રહે, અપૂર્વ ગુણ દૃષ્ટિગોચર થઈ અન્ય સ્વછંદ મટે, અને સહેજે આત્મબોધ થાય એમ જાણીને જે ભક્તિનું નિરૂપણ કર્યું છે, તે ભક્તિને અને તે સત્પુરુષોને ફરી ફરી ત્રિકાલ નમસ્કાર હો !

જો કદી પ્રગટપણે વર્તમાનમાં કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ નથી, પણ જેનાં વચનના વિચારયોગે શક્તિપણે કેવલજ્ઞાન છે એમ સ્પષ્ટ જાણ્યું છે, શ્રદ્ધાપણે કેવલજ્ઞાન થયું છે, વિચારદશાએ કેવલજ્ઞાન થયું છે, ઇચ્છાદશાએ કેવલજ્ઞાન થયું છે, મુખ્ય નયના હેતુથી કેવલજ્ઞાન વર્તે છે, તે કેવલજ્ઞાન-સર્વ અવ્યાવાધ સુખનું પ્રગટ કરનાર-જેનાયોગે સહજમાત્રમાં જીવ પામવાયોગ્ય થયો, તે સત્પુરુષના ઉપકારને સર્વોત્કૃષ્ટ ભક્તિએ નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો !!

વેદાંતાદિમાં આત્મસ્વરૂપની જે વિચારણા કહી છે, તે વિચારણા કરતાં શ્રી જિનાગમમાં જે આત્મસ્વરૂપની વિચારણા કહી છે તેમાં, ભેદ પડે છે. સર્વ વિચારણાનું ફલ આત્માનું સહજ-સ્વભાવે પરિણામ થવું એ જ છે. સંપૂર્ણ રાગદ્વેષના ક્ષયવિના સંપૂર્ણ આત્મજ્ઞાન પ્રગટે નહીં એવો નિશ્ચય જિને કહ્યો છે તે, વેદાંતાદિ કરતાં બલવાન પ્રમાણભૂત છે.

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૭, ગુરુ, ૧૯૫૧.

૩૯૦

૩૦

“અલ્પનાઢમા ઉપાધિગદિત થવા ઇચ્છનારે આત્મપરિણતિને કયા વિચારમા આગવી ઘટે છે, કે જેથી તે ઉપાધિરહિત થઈ શકે?” ૫ પ્રશ્ન અને લખ્યું હતું તેના ઉત્તરમા તમે લખ્યું કે, ય્યાસુધી રાગનધન છે ત્યાસુધી, ઉપાધિરહિત થનાતુ નથી, અને તે ઘળત આત્મપરિણતિથી ઓછું પડી જાય તેવી પરિણતિ રહે, તો અલ્પનાઢમા ઉપાધિરહિત થવાય ૫ પ્રમાણે ઉત્તર લખ્યો તે, યથાર્થ છે અહીં પ્રશ્નમા નિરૂપતા ઘટલી છે કે “ધરાણે ઉપાધિયોગ પ્રાપ્ત થતો હોય, તેપ્રત્યે રાગદ્વેષાદિ પરિણતિ ઓછી હોય, ઉપાધિ કરવા ચિત્તમા ચારચાર પેદ રહેતો હોય, અને તે ઉપાધિને ત્યાગ કરવામા પરિણામ રહ્યા કરતા હોય, તેમ છતાં ઉદયનઢધી ઉપાધિપ્રસંગ વર્તતો હોય, તો તે ક્યા ઉપાયે નિવૃત્ત કરી શકાય?” ૫ પ્રશ્ન નિરૂ જે લખ પહોંચે તે લખશો

‘ભાવાર્થપ્રકાશ’ પ્રથમ અને વાચ્યો છે તેમા સપ્રદાયના વિગતનુ ક્રદ્ક સમાધાન થઈ શકે ણ્વી રચના કરી છે, ૫ તારતમ્યે યાન્ત્રિક-જ્ઞાનગાનની રચના નથી, ૫મ મને લાગે છે

શ્રી ૫ “અલ્લે પુરુષ ૫મ વરત હૈ” ૫ સૈયો લખાચ્છો તે, વાચ્યો છે શ્રી ને પના સૈયાનો નિરૂપ અનુમત છે, તથાપિ ણ્વા સૈયામા ૫મ ઘણુકરીને છાયાનેવો ઉપદેશ મોવામા આવે છે, અને તેથી અમુક નિર્ણય કરી શકાય ઓ કની નિર્ણય કરી શકાય તો તે પૂર્વાપર અનિરૂપ રહે છે ૫મ, ઘણુકરીને લખમા આગતુ નથી જીવના પુરુષાર્થધર્મને કેટલીક રીતે ણ્વી વાણી ચઢાગ કરે છે ઘટલો તે વાણીનો ઉપજાર કેટલાક જીવોપ્રત્યે ધનો સમને છે

તમારા આજના પત્રમા છેવટે શ્રી ૫ જે સાચી લખારી છે “બ્યનહારની જાલ પાદે પાન્ટે પરજની” ૫ પદ જેમા પહેલું છે તે યથાથ છે ઉપાધિથી ઉદાસ થયેલા ચિત્તને ધીર-જનો હેતુ થાય ણ્વી છે ૫ જ નિનિ

સં ૧૯૫૧, ના વૈશાલ વદ ૧૦, રવિ, સુવર્ધ

આં ૨૫૦ પ્ર૦

૩૬૧

ધારણ (આધ્રય), અને નિશ્ચય કર્તવ્ય છે અધીરનથી સેદ કર્તવ્ય નથી ચિત્તને દેહાદિ મયનો નિરૂપ ૫મ કર્મો યોગ્ય નથી અસ્થિર પરિણામ ઉપજમાનવા યોગ્ય છે

સુવર્ધ, વૈશાલ વદ ૧૪, ગુરુ, ૧૯૫૧

આં ૨૫૦ પ્ર૦

૩૬૨

વિચારગાનને પેદ છૂટાસનથી હર્ષ-વિપાદ ઘટે નહા આત્મપરિણામનુ નિમાનપણુ તે જ દાનિ, અને તે જ ગુરુ મરણ છે મ્યમાનમુખતા, તમા તેની દટ ઇચ્છા ૫મ તે હર્ષ-વિપાદને ટાળે છે

સુવર્ધ, સુન ૧૦, ૧૮૯૫

૩૬૩.†

—જેનો કાઠ તે કિકર થઈ રહ્યો, મૃગતૃષ્ણાજલ ત્રૈલોક. જીવ્યું ધન્ય તેહનું.
 દાસી આશા પિશાચી થઈ રહી, કામ, ક્રોધ તે કેદી લોક. જીવ્યું.
 યાતાં, પીતાં, બોલતાં નિત્યે છે નિરંજન નિરાકાર. જીવ્યું.
 જાણે સંત સલુણા તેહને, જેને હોય છેલ્લો અવતાર. જીવ્યું.
 જગપાવનકર તે અવતર્યા, અન્ય માતૃદરનો માર. જીવ્યું.
 તેને ચૌદ લોકમાં વિચરતાં, અંતરાય કોઈપણ નવ થાય. જીવ્યું.
 રિદ્ધિ, સિદ્ધિ તે દાસિયો થઈ રહી, બ્રહ્મ-આનંદ હૃદયે ન સમાય. જીવ્યું.
 જેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૧, ૧૯૫૧, મુંબઈ.

૩૬૪.

સર્વને વિષે સમભાવની ઇચ્છા રહે છે.—

—એ શ્રીપાલનો રાસ કરતાં, જ્ઞાન અમૃતરસ ઘુઘ્યો રે. મુજ.

—શ્રી યશોવિજયજી.

તીવ્રવૈરાગ્યવાનને જે ઉદયના પ્રસંગ શિથિલ કરવામાં ઘણીવાર ફળીભૂત થાય છે તેવા, ઉદયના પ્રસંગ જોઈ ચિત્તમાં અત્યંત ઉદાસપણુ આવે છે. આ સંસાર કયા કારણે પરિચય કરવા યોગ્ય છે? તથા તેની નિવૃત્તિ ઇચ્છનાર એવા વિચારવાનને પ્રારબ્ધવશાત્ તેનો પ્રસંગ રહ્યા કરતો હોય, તો તે પ્રારબ્ધ બીજે કોઈ પ્રકારે ત્વરાપ વેદી શકાય કે કેમ? તે તમે તથા.....વિચાર કરીને લક્ષ્યો.

જે તીર્થકરે જ્ઞાનનું ફળ 'વિરતિ' કહ્યું છે, તે તીર્થકરને અત્યંત ભક્તિપૂર્ણ નમસ્કાર હો!

નહી ઇચ્છવામાં આવતાં છતાં જીવને ભોગવવું પડે છે; એ પૂર્વકર્મનો સંબંધ યથાર્થ સિદ્ધ કરે છે. એ જ વિનંતિ.

સં. ૧૯૫૧ ના જેઠ વદ ૫, બુધ.

આ. સ્વ. વસ્ત્રેને પ્રણામ.

૩૬૫.†

—જંગમની જુક્તિ તો સર્વે જાણિયે, સમીપ રહે પણ શરીરનો નહીં સંગ જો;
 એકાંતે વસવું રે એક જ આસને, મૂલ પડે તો પડે મજનમાં મંગ જો.

ઓઘવજી અબલા તે સાધન શું કરે.—

મુંબઈ, જુન ૧૪, ૧૯૫૫.

૩૬૬

તથારૂપ ગમીર વાક્ય નથી, તોપણ આત્મ્ય ગમીર હોવાથી એક ઔકેિક વચનનુ આત્મામા ફાલ ઘળીવાર સ્મરણ થઈ આવે છે તે વાક્ય આ પ્રમાણે છે “સાદી રુપ, સાદી રુપ, પળ સાત ભરતારવાઢી તા મોહુ જ ન ડવાડે” વાક્ય અગમીર હોવાથી લખામા પ્રગુત્તિ ન યાત, પળ આશય ગમીર હોવાથી, અને પોતાને વિષે વિચારનાનુ વિશેષ દેખાવાથી, તમને પત્ર લખનાનુ સ્મરણ થતા આ વાક્ય લખ્યુ છે તેનાપર યયાશક્તિ વિચાર કરશો ઇ જ વિનતિ

સ૦ ૧૯૫૧ ના જેઠ વદ ૧૦, સોમ, મુનઈ

૯૦ રાયચંદના પ્રણામ ધાચશોજી

૩૬૭

સત્યનુ જ્ઞાન ઘયા પઢી મિથ્યાપ્રગુત્તિ ન ટલે એમ બને નહીં, કેમકે જેટલે અશે સત્યનુ જ્ઞાન ધાય, તેટલે અશે મિથ્યામાવપ્રગુત્તિ મટે ઇજો જિનનો નિશ્ચય છે કની પૂર્વપ્રારબ્ધથી બાગપ્રગુત્તિનો ઉદય વત્તો હોય, તોપણ મિથ્યાપ્રગુત્તિમા તાદાત્મ્ય ધાય નહીં, ણ જ્ઞાનનુ લખણ છે અને નિત્યપ્રત્ય મિથ્યાપ્રગુત્તિ પરિણીણ ધાય ઇ જ સત્યજ્ઞાનની પ્રતીતિનુ પઠ છે મિથ્યાપ્રગુત્તિ કઈ પળ ટલે નહીં તો સત્યનુ જ્ઞાન પળ સમયે નહીં

સ૦ ૧૯૫૧ ના અશાઢ શુદ ૧, રવિ, મુનઈ

૩૬૮

અમુક બનમ્પતિની અમુક ઋતુમા જેમ ઉત્પત્તિ ધાય છે, તેમ અમુક ઋતુમા વિપરિણામ પળ ધાય છે સામાન્યરીતે કેરીના રસસ્પર્શનુ વિપરિણામ આર્દ્રા-નક્ષત્રમા ધાય છે આર્દ્રા-નક્ષત્ર પઢી જે કેરી ઉત્પન્ન ધાય છે તેનો, વિપરિણામપાઠ આર્દ્રા-નક્ષત્ર છે એમ નથી, પણ સામાન્યપણે ચંદ્ર-વૈશાખાદિ માસમા ઉત્પન્ન થતી કેરીપરત્વે આર્દ્રા-નક્ષત્રે વિપરિણામીપણુ સમયે છે

૧૯૫૧, અશાઢ શુદ ૧, રવિ, મુનઈ

૩૬૯

જે કપાય-પરિણામથી અનત સસારનો સવય ધાય, તે કપાય-પરિણામને જિનપ્રવચનમા “અનતાનુબધી” સજ્ઞા કહી છે જે કપાયમા તન્મયપણે, અપ્રગલ્ભ(માટા)માત્રે, તીનોપયોગે, આત્માની પ્રવૃત્તિ છે, ત્યા ‘અનતાનુબધી’નો સમય છે મુલ્યસ્ત્રીને અહીં કહ્યા છે તે સ્થાનકે તે કપાયનો વિશેષ સમય છે સત્ત્વ, સદ્ગુરુ અને સદ્ભૂતનો જે પ્રસારે દ્રોહ ધાય, અવજ્ઞા ધાય, તથા ત્રિમુગ્ધમાય ધાય, ણ આદિ પ્રવૃત્તિથી, તેમ જ અસત્ત્વ, અમદુર તથા અમત્ત્વમેનો જે પ્રસારે આપ્રહ ધાય, તે સત્ત્વની વૃત્તવૃત્તતા માન્ય ધાય, ણ આદિ પ્રવૃત્તિની પ્રવર્તતા ‘અનતાનુબધી-કપાય’ સમયે છે, અથવા જ્ઞાનીના વચનમા સ્ત્રીપુત્રાદિ માગેને જે મર્યાદા પઢી દૃષ્ટતા નિર્ગંથપરિણામ

કહ્યાં છે, તે પરિણામે પવર્તતાં પળ 'અનંતાનુવંધી' હોવાયોગ્ય છે. સંક્ષેપમાં 'અનંતાનુવંધી-કપાય'ની વ્યાख्या એ પ્રમાણે જણાય છે.

જે પુત્રાદિ વસ્તુ લોકસંજ્ઞાએ ઇચ્છવા યોગ્ય છે, તે વસ્તુ દુઃખદાયક અને અસારભૂત જાણી, પ્રાપ્ત થયા પછી નાશ પામ્યા છતાં પણ ઇચ્છવા યોગ્ય લાગતી નહોતી, તેવા પદાર્થની હાલ ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી અનિત્યભાવ જેમ વલ્લવાન થાય તેમ કરવાની જિજ્ઞાસા ઉદ્ભવે છે, એ આદિ ઉદાહરણ સાથે લખ્યું તે, વાંચ્યું છે. જે પુરુષની જ્ઞાનદશા સ્થિર રહેવા યોગ્ય છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ સંસારપ્રસંગનો ઉદય હોય, તો જાગ્રતપણે પ્રવર્તવું ઘટે છે, એમ વીતરાગે કહ્યું છે, તે અન્યથા નથી; અને આપણે સૌએ જાગ્રતપણે પ્રવર્તવું કરવામાં કંઈ શિથિલતા રાખીએ, તો તે સંસારપ્રસંગથી બાધ થતાં વાર ન લાગે એવો ઉપદેશ એ વચનોથી આત્મામાં પરિણામી કરવા યોગ્ય છે; એમાં સંશય ઘટતો નથી. પ્રસંગની 'સાવ નિવૃત્તિ' અશક્ય થતી હોય, તો પ્રસંગ સંક્ષેપ કરવો ઘટે, અને ક્રમે કરીને 'સાવ નિવૃત્તિરૂપ' પરિણામ આણવું ઘટે; એ મુમુક્ષુપુરુષનો ભૂમિકાધર્મ છે. સત્સંગ-સત્સાહના યોગથી તે ધર્મનું આરાધન વિશેષકરી સંભવે છે.

૧૯૫૧, અશાઢ શુદ્ધ ૧૧, ગુધે, મુંબઈ.

૩૭૦.

શ્રીમદ્ વીતરાગને નમસ્કાર.

સત્સમાગમ અને સત્સાહના લાભને ઇચ્છતા એવા મુમુક્ષુઓને આરંભ, પરિગ્રહ અને રસસ્વાદાદિ પ્રતિબંધ સંક્ષેપ કરવા યોગ્ય છે, એમ શ્રી જિનાદિ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે. જ્યાંસુધી પોતાના દોષોને વિચારી સંક્ષેપ કરવાને પ્રવૃત્તમાન ન થવાય ત્યાંસુધી, સત્પુરુષનો કહેલો માર્ગ પરિણામ પામવો કઠણ છે. આ વાતપર મુમુક્ષુ જીવે વિશેષ વિચાર કરવો ઘટે છે.

સં ૧૯૫૧, અશાઢ વદ ૨, રવિ, મુંબઈ.

૩૭૧.

ૐ. નમોવીતરાગાય.

સત્સંગ નૈષ્ઠિક શ્રી,—

તમારું તથા શ્રી.....નું લખેલું પત્ર મળ્યું છે. 'આ ભરતક્ષેત્રને વિષે આ કાઠમાં કેવલ-જ્ઞાન સંભવે કે કેમ?' એ વગેરે પ્રશ્નો લખ્યાં હતાં. તેના ઉત્તરમાં તમારા તથા શ્રી.....ના વિચાર મળેલા પત્રથી વિશેષકરી જાણ્યા છે. એ પ્રશ્નોપર તમોને તથા શ્રી.....ને વિશેષ વિચાર કર્તવ્ય છે. અન્યદર્શનમાં જે પ્રકારે કેવલજ્ઞાનાદિનાં સ્વરૂપ કહ્યાં છે તેમાં, અને જૈનદર્શનમાં તે વિષયનાં સ્વરૂપ કહ્યાં છે તેમાં, કેટલો મુખ્ય ભેદ જોવામાં આવે છે તે સૌપ્રત્યે વિચાર થઈ, સમાધાન થાય, તો આત્માને કલ્યાણના અંગભૂત છે; માટે એ વિષયપર વધારે વિચાર થાય તો સારું.

‘અભિ’ એ પદથી માઈને આત્માર્યે સર્વ માત્ર વિચારવાયોગ્ય છે તેમા જે સ્વમ્બરૂપપ્રાપ્તિના હેતુ છે તે, મુખ્યપણે વિચારનાયોગ્ય છે, અને તે વિચાર માટે અન્ય પદાર્થના વિચારની પણ અપેક્ષા રહે છે તે અર્થ, તે પણ વિચારવાયોગ્ય છે

એક ઘીજા ઢર્શનોમા મોટો મેટ જોનામા આવે છે તે સઘની તુલના કરી અમુક ઢર્શન સાચુ છે ણો નિર્ધાર થયા મુચ્છુથી થયો ઢુષ્કર છે, કેમકે તે તુલના કરનાની ક્ષયોપશમગતિ કો દુઃક જીવને હોય છે ઢઢી ઇક ઢર્શન સર્વોચ્ચે સત્ય, અને ઘીજા ઢર્શન સર્વોચ્ચે અસત્ય, ઇમ વિચારમા સિદ્ધ થાય, તો ઘીજા ઢર્શનોની ઢશા આદિ વિચારવાયોગ્ય છે, કેમકે વૈરાગ્ય, ઢપગ્મ જેના ઢઢાન છે તેણે, કેવઢ અસત્યનુ નિરૂપણ કેમ કર્યુ હોય ? એ આદિ વિચારવાયોગ્ય છે પણ સર્વ જીવથી આ વિચાર થયો ઢુર્લભ છે, અને તે વિચાર કાર્યજારી પણ છે, કરવાયોગ્ય છે, પણ તે કોઈ મહાત્મ્યવાનને થવાયોગ્ય છે ત્યારે ઘારી જે મોક્ષના દૃષ્ટાન્ત જીવો છે તેણે તે સઘની નુ કરચુ ઘટે ? તે પણ વિચારવાયોગ્ય છે

સર્વ પ્રકારના સર્ગાંગ-સમાધાન વિના સર્વસ્મયી મુક્ત થયુ અશક્ય છે, ઇવો વિચાર અમારા નિતમા રહે છે, અને સર્વ પ્રકારનુ સમાધાન થયા માટે અનવકાઢ પુરપાર્ય કરવો પડતો હોય તો ઘણુકરી કોઈ જીવ મુક્ત થઈ શકે નહીં, તેથી ઇમ જણાય છે કે, અલ્પકાઢમા તે સર્વ પ્રકારના સમાધાનના ઢપાય હોવાયોગ્ય છે જેથી મુચ્છુ જીવને નિરાશાનુ કારણ પણ ાથી

શ્રાવણ શુદ્ધ ૫-૬ ઢપર અત્રેથી નિરૂત્તરાનુ ઘને ઇમ જણાય છે પણ અહીંથી જતી ઢપતે ઘઘે રોકાનુ યોગ્ય છે કેમ ? તે દ્વિસુધી વિચારમા આવી શક્યુ નથી, કદાપિ જતી, કે ઘઢતી ઢપત ઘઘે રોકાવાનુ થઈ શકે, તો તે કયે ક્ષેત્રે થઈ શકે તે, દાઢ સ્પષ્ટ વિચારમા આવતુ નથી જ્યા ક્ષેત્રસ્પર્શના દ્વેશે ત્યા, સ્થિતિ થયો એ જ વિનિતિ

સં ૧૯૫૧ ના અઢાઢ ઢદ ૭, રવિવાર

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ

૩૭૨

જે વિચારવાન પુરુષની દૃષ્ટિમા સસારનુ સ્વરૂપ નિત્યપ્રત્યે દ્વેશસ્વરૂપ માતમાન થયુ હોય, સામારિક મોગોપમોગ ત્રિપે નિરસપણાજેતુ જેને ઢર્ત્તનુ હોય, તેમા વિચારવાનને ઢીજી તરફ લોક વ્યવહારાદિ-વ્યાપારાદિ ઢદય ઢર્તતા હોય, તો તે ઢદયપ્રતિઢધ, દ્વિયના મુઢને અર્થે નહીં પણ આમહિતાર્યે ઢાઢવો હોય, તો ઢાઢી શઢવાા ઢા ઢપાય હોમા જોઈએ ? તેમઢથી કઈ જણા ઢગાનુ થાય તો કરચો એ જ વિનિતિ

સં ૧૯૫૧, અઢાઢ ઢદ ૧૧, શુક્રવાર, મુઢઈ

આ૦ સ્વ૦ ઢયા૦

૩૭૩

જન્મથી જેને મતિ, શુત અને અગ્નિ એ ત્રણ જ્ઞાન હતા, અને આમોપયોગી ઇવો વૈરાગ્યન્દ્રા હતા, અલ્પકાઢમા મોગકમ ક્ષીણ કરી સંયમને ગ્રહણ કરતા મન પયઢ નામનુ જ્ઞાન પામ્યા હતા,

એવા શ્રીમદ્ મહાવીરસ્વામી, તે છતાં પણ વાર વર્ષ અને સાઢાછ માસ સુધી મૌનપણે વિચર્યા. આ પ્રકારનું તેમનું પ્રવર્તન તે ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તીવતાં કોઈ પણ જીવે અત્યંતપણે વિચારી પ્રવર્તવાયોગ્ય છે એવી અખંડ શિક્ષા પ્રતિવોધે છે. તેમ જ જિનજેવાણે જે પ્રતિવંધની નિવૃત્તિ માટે પ્રયત્ન કર્યું, તે પ્રતિવંધમાં અજાગૃત રહેવાયોગ્ય કોઈ જીવ ન હોય એમ જણાવ્યું છે; તથા અનંત આત્માર્થનો તે પ્રવર્તનથી પ્રકાશ કર્યો છે. જેવા પ્રકારપ્રત્યે વિચારનું વિશેષ સ્થિરપણુ વર્તે છે,—વર્તીવું ઘટે છે.

જે પ્રકારનું પૂર્વપ્રારબ્ધ ભોગ્યે નિવૃત્ત થવાયોગ્ય છે, તે પ્રકારનું પ્રારબ્ધ ઉદાસીનપણે વેદનું ઘટે; જેથી તે પ્રકારપ્રત્યે પ્રવર્તતાં જે કંઈ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે પ્રસંગમાં જાગૃત ઉપયોગ ન હોય, તો જીવને સમાધિવિરાધના થતાં વાર ન લાગે. તે માટે સર્વે સંગભાવને મૂલ્યપણે પરિણામી કરી, ભોગવ્યાવિના ન છૂટી શકે તેવા પ્રસંગપ્રત્યે પ્રવૃત્તિ થવા દેવી ઘટે; તોપણ તે પ્રકાર કરતાં સર્વાંશ-અસંગતા જન્મે તે પ્રકાર મજબો ઘટે.

કેટલાક વચ્ચે થયા 'સહજ-પ્રવૃત્તિ' અને 'ઉદીરણ-પ્રવૃત્તિ' એમ વિભાગે પ્રવૃત્તિ વર્તે છે. મુખ્ય-પણે સહજ-પ્રવૃત્તિ વર્તે છે. સહજ-પ્રવૃત્તિ ઇટલે પ્રારબ્ધોદયે ઉદ્ભવ થાય તે, પણ જેમાં કર્તવ્ય-પરિણામ નહીં. વીજી ઉદીરણ-પ્રવૃત્તિ જે પરાર્થાદિ યોગે કરવી પડે તે. હાલ વીજી પ્રવૃત્તિ થવામાં આત્મા સંક્ષેપ થાય છે, કેમકે અપૂર્વ એવા સમાધિયોગને તે કારણથી પણ પ્રતિવંધ થાય છે, એમ સાંભળ્યું હતું, તથા જાણ્યું હતું, અને હાલ તેવું સ્પષ્ટાર્થે વેદ્યું છે. તે તે કારણોથી વધારે સમાગ-સમાં આવવાનું, પત્તાદિથી કંઈ પણ પ્રશ્નોત્તરાદિ જણાવવાનું, તથા વીજા પ્રકારે પરમાર્થાદિ લખવા-કરવાનું પણ સંક્ષેપ થવાના પર્યાયને આત્મા મજે છે; એવા પર્યાયને મજ્યાવિના અપૂર્વસમાધિને હાનિ સંભવતી હતી. એમ છતાં પણ થવાયોગ્ય એવી સંક્ષેપ-પ્રવૃત્તિ થઈ નથી.

મુંબઈ, અશાઢ વદ૦)), સોમ, ૧૯૫૧.

૩૭૪.

‘અનંતાનુવંધી’નો વીજો પ્રકાર લખ્યો છે તે વિષે વિશેષાર્થ નીચે લખ્યાથી જાણશો:—

ઉદયથી અથવા ઉદાસભાવસંયુક્ત મંદપરિણતવુદ્ધિથી ભોગાદિને વિષે પ્રવૃત્તિ થાય ત્યાંસુધીમાં જ્ઞાનીની આજ્ઞાપર પગ મૂકીને પ્રવૃત્તિ થઈ ન સંભવે. પણ જ્યાં ભોગાદિને વિષે તીવ્ર-તન્મયપણે-પ્રવૃત્તિ થાય ત્યાં, જ્ઞાનીની આજ્ઞાની કંઈ અંકુશતા સંભવે નહીં, નિર્ભયપણે ભોગપ્રવૃત્તિ સંભવે. જે નિર્ધ્વંશ પરિણામ કહ્યાં છે, તેવાં પરિણામ વર્તે ત્યાં પણ ‘અનંતાનુવંધી’ સંભવે છે. તેમ જ ‘હું સમજું છું, મને વાધ નથી’ એવાને એવા વફમમાં રહે; અને ‘ભોગથી નિવૃત્તિ ઘટે છે’; અને વઢી કંઈ પુરુષત્વ કરે તો થઈ શકવા યોગ્ય છતાં પણ સિથ્યાજ્ઞાનથી જ્ઞાનદશા માની ભોગાદિકમાં પ્રવર્તના કરે ત્યાં પણ ‘અનંતાનુવંધી’ સંભવે છે. જાગૃતમાં જેમ ઉપયોગનું શુદ્ધપણુ થાય, તેમ તેમ સ્વપ્નદશાનુ પરિક્ષીણપણુ સંભવે.

મુંબઈ, અશાઢ વદ૦)), ૧૯૫૧.

૩૭૫

‘નિમિત્તાસી આ જીવ છે’ છુ એક સામાન્ય વચન છે, તે સગપ્રસંગથી થતી જીવની પરિ-
ણિ રિપે જોતાં પ્રાપ્તે સિદ્ધાંતરૂપ લાગી શકે છે

ઘવાળીઆ, આવળ શુદ્ધ ૧૨, શુભે ૧૯૫૧

સદ્જાત્મસ્વરૂપે યથા ૦

૩૭૬

પ્રથમપદ્મા એમ કહ્યું છે કે “હે મુમુક્ષુ ! એક આત્માને જાણતા સમસ્ત લોનાલોકને જાણીશ, અને સર્વ જાણનાનું ફલ પણ એક આત્મપ્રાપ્તિ છે, માટે આત્માથી જૂદા એવા વીના ભાગે જાણનાની કારણાર્તી ઇચ્છાથી તું નિવૃત્ત, અને એક નિઃસ્વરૂપને રિપે દ્રષ્ટિ દે, કે જે દ્રષ્ટિથી સમસ્તદ્રષ્ટિ શેષપણે તારે રિપે દેખાશે, તત્ત્વમ્પરૂપ એવાં સદગ્રાહમા કહેલા માર્ગનું પણ આ તત્ત્વ છે એમ, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ પ કહ્યું છે, તથાપિ ઉપયોગપૂર્વક તે સમજતું દુર્લભ છે, એ માર્ગ જૂદો છે, અને સ્વરૂપ પણ જુદું છે, જેમ માન ‘કથનજ્ઞાનીઓ’ કહેછે, તેમ નથી, માટે ટેકાણે ટેકાણે જડને કા પૂછેટે ? કેમકે, તે અપૂર્વ માવનો અર્થ ટેકાણે ટેકાણેથી પ્રાપ્ત થયાયોગ્ય નથી”

વીજા પદનો સંક્ષેપ અર્થ — “હે મુમુક્ષુ ! યમનિયમાદિ જે સાધનો શાસ્ત્રમા કહ્યા છે, તે ઉપર કહેલા અથથી નિષ્પન્ન ટરશે એમ પણ નથી, કેમકે તે પણ કારણને અર્થ છે તે કારણ આ પ્રમાણે છે આત્મજ્ઞાન રહી શકે એવી પાતતા પ્રાપ્ત થયા, તથા તેમા સ્થિતિ થાય તેવી યોગ્યતા આપના, એ કારણો ઉપદેશ્યા છે તત્ત્વજ્ઞાનીએ ણથી—એવા હેતુથી—એ સાધનો કહ્યા છે, પણ જીવની સમજણમા સામટો ફેર હોવાથી તે સાધનોમા ન અટકી રહ્યો, અથવા તે સાધન પણ અભિનિવેશપરિણામે પ્રાપ્ત આંગઢીથી જેમ વાઢકને ચદ્ર દેખાડનામા આરે, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ પ તત્ત્વનું તત્ત્વ કહ્યું છે”

સઘત્ ૧૯૫૧, આવળ ઘદ ૧૪, ઘવાળીઆ

૩૭૭

“વાઢપણા કરતા યુગાવસ્થામા શ્દ્રિયવિકાર વિશેષકરી ઉત્પન્ન થાય છે તેના શ્દ્ર કારણો હોવા જોશ્ર ૧” એમ સ્પષ્ટ તે માટે સનેપમા આ પ્રમાણે વિચારવા યોગ્ય છે અને જેમ ઘય કહે છે, તેમ તેમ શ્દ્રિયનઢ કહે છે, તેમ તે ઘઢને નિઃસારમા હેતુ એવા નિમિત્તો મઢે છે, અને પૂર્વમને તેમા નિઃકારતા સંસ્કાર રહ્યા છે તેથી, તે નિમિત્તાદિ યોગ પામી વિશેષ પરિણામ પામે છે જેમ વીજ છે તે, તથાત્મક કારણો પામી અને વૃત્તાકારે પરિણમે છે તેમ, પૂર્વમા ઘીજભૂત સંસ્કારો અને કરી નિશેષાકારે પરિણમે છે

ઘવાળીઆ, આવળ ઘદ ૧૪, મોમે, ૧૯૫૦ (હાલારી)

૩૭૮.

વેદાંત કહે છે કે, આત્મા અસંગ છે. જિન પળ કહે છે કે, 'પરમાર્થનય'થી આત્મા તેમ જ છે. એ જ અસંગતા સિદ્ધ થવી-પરિણત થવી-તે મોઝ છે. પરમારી તેવી અસંગતા સિદ્ધ થવી ઘણુંકરીને અસંભવિત છે, અને એ જ માટે જ્ઞાનીપુરુષોએ સર્વ દુઃખ ક્ષય કરવાની ઇચ્છા છે જેને એવા મુમુક્ષુએ સત્સંગની નિત્ય ઉપામના કરવી એમ જે કાલું છે તે, અત્યંત સત્ય છે.

આશો શુદ્ધ ૧૧, ૧૯૫૧, મુંવર્ડે.

૩૭૯.

“દેહતત્ત્વભૂલી ટલે તો સર્વ દુઃખનો ક્ષય થાય,” એવો સ્પષ્ટ અનુભવ થાય છે. તેમ છતાં તે જ ‘દેહતત્ત્વભૂલી’ના પ્રવાહમાં જ જીવ વલ્લો જાય છે. એવા જીવોને આ જગત્તે વિષે કોઈ એવો આધાર છે કે જે આધારથી-આશ્રયથી-તે પ્રવાહમાં ન વહે? એ જ વિનંતિ.

આશો શુદ્ધ ૧૨, સોમે, ૧૯૫૧, મુંવર્ડે.

૩૮૦.

સમસ્ત વિશ્વ ઘણુંકરીને પરકથા, અને પરવૃત્તિમાં વાળું જાય છે. તેમાં રહો સ્થિરતા ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય?

આવા અમૂલ્ય મનુષ્યપણાનો એક સમય પળ પરવૃત્તિએ જવા દેવો યોગ્ય નથી; અને કંઈ પળ તેમ થયા કરે છે. તેનો ઉપાય કંઈ વિશેષકરી ગવેપવા યોગ્ય છે.

જ્ઞાનીપુરુષનો નિશ્ચય થઈ, અંતર્ભેદ ન રહે, તો આત્મપ્રાપ્તિ સાવ સુલભ છે, એવું જ્ઞાની પોકારી ગયા છતાં કેમ લોકો ભૂલે છે?

મુંવર્ડે, આશો શુદ્ધ ૧૩, ભોમ, ૧૯૫૧.

૩૮૧.

કરવાયોગ્ય કંઈ કહ્યું હોય તે, વિસ્મરણયોગ્ય ન હોય એટલો ઉપયોગ કરી, ક્રમે કરીને પળ તેમાં અવશ્ય પરિણતિ કરવી ઘટે. ત્યાગ, વૈરાગ્ય, ઉપશમ, અને ભક્તિ મુમુક્ષુ જીવે સહજસ્વભાવરૂપ કરીમુક્યાવિના આત્મદશા કેમ આવે? પળ શિથિલપણાથી, પ્રમાદથી, એ વાત વિસ્મૃત થઈ જાય છે.

મુંવર્ડે, આશો શુદ્ધ ૧૩, ૧૯૫૧.

૩૮૨.

અનાદિથી વિપરિત અમ્યાસ છે, તેથી વૈરાગ્ય ઉપશમાદિ ભાવોની પરિણતિ એકદમ ન થઈ શકે, કિંવા થવી કઠિણ પડે; તથાપિ નિરંતર તે ભાવોપ્રત્યે લક્ષ રાખ્યે અવશ્ય સિદ્ધિ થાય છે. સત્સમા-

ગમનો યોગ ન હોય ત્યારે, તે માત્રો જે પ્રકારે વદ્ધમાન થાય તે પ્રમાણે દ્રવ્ય, ક્ષેત્રાદિ ઉપાસના સત્યાગ્રહનો પરિચય કરવો યોગ્ય છે. સૌ કાર્યની પ્રથમશ્રુતિના વિરુદ્ધ હોય છે. તે અનતના-ત્થી અનમ્યસ્ય ણ્વી મુમુક્ષુતા માટે તેમ હોય છતાં વદ્ આશ્ચર્ય નથી.

મુનર્દે, આશો વદ ૩, રવિ, ૧૯૫૧

સદ્જાતમસ્વરૂપે પ્રણામ

૩૮૩

“સમગ્રતા તે શમાઈ રહ્યા,” તથા “સમગ્રતા તે શમાઈ ગયા,” એ વાક્યમાં કહ અર્થાંતર થાય છે કે કેમ? તથા એમાં કયું વાક્ય વિષેગર્થગતચક્ર જણાય છે? તેમજ સમગ્રતાયોગ્ય શુ? તથા શમાતુ શુ? તથા સમુચ્ચ વાસ્તવનો દૃષ્ટ પરમાર્થ શો? તે નિચારવાયોગ્ય છે, નિરોપ પણે નિચારવાયોગ્ય છે, અને નિચારગત હોય તે, તથા નિચારતા તે શાક્યોનો નિરોપ પરમાર્થ સ્વગત થતો હોય તે, છલ્લવાનુ થને તો છલ્લશો છ જ નિનતિ.

આનો વદ ૧૧, સં ૧૯૫૧, શ્રી મોહમયી

સદ્જાતમસ્વરૂપે યથા

૩૮૪*

શ્રી ધીતરાગને પરમ મહિપ નમસ્કાર.

થે તાર, થે પત્ર તથા થે પત્રા મહ્યા છે. શ્રી જિનનેશ પુરુષે શુદ્ધવાસના જે પ્રતિનિધ કયા નથી તે પ્રતિનિધ ન થયા, આનવાનુ કે પત્ર છલ્લવાનુ થયુ નથી તે માટે અત્યંત દીનપણે ક્ષમા રૂપુ છલ્લ સંપૂર્ણ ધીતરાગતા નહીં હોનાથી આ પ્રમાણે વર્તતા અતરમા નિરોપ થયો છે, જે વિરોપ પણ શમાનનો ઘટે છ જ્ઞાનીષ માર્ગ દીરો છે જે આત્માનો અતર્યાપાર (અતરપરિણામની ધારા) તે થય અને મોતની (કર્મથી આત્માનુ ધધાવુ અને તેથી આત્માનુ છૂટવુ) વ્યવસ્થાનો હેતુ છે, માત્ર શરીરચેષ્ટા, ધધ-મોતની વ્યવસ્થાનો હેતુ નથી નિરોપ રોગાદિ યોગે જ્ઞાનીપુરુષના દેહને-નિરોપ પણ નિર્નરૂપણુ, મદરૂપણુ, મ્દનતા, કપ, સ્વેદ, મૂર્છા, વાહ્યવિભ્રમાદિ દૃષ્ટ થાય છે, તથાપિ જેટલુ જ્ઞાને કરીને, યોધે કરીને, ચૈરાગ્યે કરીને આત્માનુ નિર્નરૂપણુ થયુ છે, તેટલા નિર્નરૂપણા કરી તે રોગો અતરપરિણામે જ્ઞાની વેદે છે, અને વેદતા કદાપિ વાહ્યસ્થિતિ ઉમત્ત જોનામા નાને, તોપણ અતરપરિણામ પ્રમાણે કમનથ અથવા નિરૂતિ થાય છે.

આત્મા જ્યાં અત્યંત શુદ્ધ છતાં નિગપર્યાયને સદ્જન મને ત્યાં

૩૮૫*

શ્રી તીર્થંતરાદિ મહાત્માઓ પદ્મ છે કે, જેને નિપર્યાય મટી દેહાદિને નિરોપ થયેલી આત્મ વુદ્ધિ, અને આત્મભાવને નિરોપ થયેલી દેહવુદ્ધિ તે મટી છે, છલ્લ, આત્મા આત્મપરિણામી થયો છે,

૧ આ પત્ર આ સ્થળેથી અર્જુન રિપતિમાં મૂકી દીધેલો પ્રાપ્ત થયો છે — સત્તોધક

તેવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ જ્યાંસુધી પ્રારબ્ધવ્યવસાય છે ત્યાંસુધી, જાગૃતિમાં રહેવું યોગ્ય છે; કેમકે, અવકાશ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ વિપર્યાસ ભયનો હેતુ ત્યાંપણ અમે જાણ્યો છે. ‘ચાર ઘનચાતી કર્મ’ જ્યાં છિન્ન થયાં છે એવા સહજસ્વરૂપ પરમાત્માને વિષે તો સંપૂર્ણ જ્ઞાન, અને સંપૂર્ણ જાગૃતિ-રૂપ તુર્યાવસ્થા છે; એટલે ત્યાં અનાદિ વિપર્યાસ નિર્વિજપણાને પ્રાપ્ત થવાથી કોઈ પણ પ્રકારે ઉદ્ભવ થઈ શકે જ નહીં; તથાપિ તેથી ન્યૂન એવા વિરત્યાદિ ગુણસ્થાનકે વર્તતા એવા જ્ઞાનીને તો કાર્યે કાર્યે, અને ક્ષણે ક્ષણે આત્મજાગૃતિ યોગ્ય છે. પ્રમાદવશે ચૌદપૂર્વે અંશે ન્યૂન જાણ્યા છે એવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ અનંતકાલ પરિભ્રમણ થયું છે. માટે જેની વ્યવહારને વિષે અનાસક્તબુદ્ધિ થઈ તેવા પુરુષે પણ જો તેવા ઉદયનું પ્રારબ્ધ હોય, તો તેની ક્ષણે ક્ષણે નિવૃત્તિ ચિંતવવી, અને નિજભાવની જાગૃતિ રાખવી. આ પ્રકારે જ્ઞાનીપુરુષને નહાજ્ઞાની એવા શ્રી તીર્થંકરાદિકે મલામણ દીધી છે; તો પછી, જેને માર્ગાનુસારી અવસ્થામાં હજુ પ્રવેશ થયો નથી, એવા જીવને તો આ સર્વ વ્યવસાયથી વિશેષ વિશેષ નિવૃત્તભાવ રાખવો; અને વિચારજાગૃતિ રાખવીયોગ્ય છે, એમ જણાવવા જેવું પણ રહેતું નથી, કેમકે તે તો નમજનમાં સહેજે આવી શકે એવું છે.

વોધ બે પ્રકારથી જ્ઞાનીપુરુષોએ કર્યો છે. એક તો ‘સિદ્ધાંતવોધ,’ અને વીજો તે સિદ્ધાંત-વોધ થવાને કારણભૂત એવો ‘ઉપદેશવોધ.’ જો ઉપદેશવોધ જીવને અંતઃકરણમાં સ્થિતિનાન થયો ન હોય, તો સિદ્ધાંતવોધનું માત્ર તેને શ્રવણ થાય તે મલે; પણ પરિણામ થઈ શકે નહીં. ‘સિદ્ધાંતવોધ’ એટલે પદાર્થનું જે સિદ્ધ થયેલું સ્વરૂપ છે—જ્ઞાનીપુરુષોએ નિષ્કર્ષ કરી જે પ્રકારે છેવટે પદાર્થ જાણ્યો છે, તે પ્રકારથી વાળીદ્વારા જણાવાય તેમ જણાવ્યો છે—તેનો જે વોધ છે તે ‘સિદ્ધાંતવોધ’ છે. પણ પદાર્થના નિર્ણયને પામવા જીવને અંતરાયરૂપ તેની અનાદિ વિપર્યાસભાવને પામેલી એવી બુદ્ધિ છે, કે જે વ્યક્તપણે, કે અવ્યક્તપણે વિપર્યાસ પદાર્થસ્વરૂપને નિર્ધારી લે છે. તે વિપર્યાસબુદ્ધિનું વલ્લ ઘટવા, યથાવત્ વસ્તુસ્વરૂપ જાણવાને વિષે પ્રવેશ થવા જીવને વૈરાગ્ય અને ઉપશમ સાધનો કહ્યાં છે; અને એવાં જે જે સાધનો જીવને સંસારભય દૃઢ કરાવે છે, તે તે સાધનોસંવંધી જે ઉપદેશ કહ્યો છે તે, ‘ઉપદેશવોધ’ છે. આ ઠેકાણે એવો મેદ ઉત્પન્ન થાય કે, ‘ઉપદેશવોધ’ કરતાં ‘સિદ્ધાંતવોધનું’ મુખ્યપણુ જણાય છે, કેમકે ‘ઉપદેશવોધ’ પણ તેને જ અર્થ છે, તો પછી ‘સિદ્ધાંતવોધ’નું જ પ્રથમથી અવગાહન કયું હોય, તો જીવને પ્રથમથી જ ઉન્નતિનો હેતુ છે. આ પ્રકારે જો વિચાર ઉદ્ભવે તો તે વિપરીત છે, કેમકે ‘સિદ્ધાંતવોધનો જન્મ’ ‘ઉપદેશવોધ’થી થાય છે. જેને વૈરાગ્ય—ઉપશમસંવંધી ઉપદેશવોધ થયો નથી, તેને બુદ્ધિનું વિપર્યાસપણુ વર્ત્યા કરે છે; અને જ્યાંસુધી બુદ્ધિનું વિપર્યાસપણુ હોય ત્યાંસુધી, સિદ્ધાંતનું વિચારવું પણ વિપર્યાસપણે થયું જ સંભવે છે, કેમકે ચક્ષુને વિષે જેટલી જ્ઞાંત્ર છે, તેટલો જ્ઞાંત્રો પદાર્થ તે દેખેછે; અને જો અત્યંત વલ્લવાન પડલ હોય તો તેને સમૂહગો પદાર્થ દેખાતો નથી. તેમ જેને ચક્ષુનું યથાતથ સંપૂર્ણ તેજ છે તે, પદાર્થને પણ યથાયોગ્ય દેખે છે. તેમ જે જીવને વિષે ગાઢ વિપર્યાસબુદ્ધિ છે તેને, તો કોઈ રીતે ‘સિદ્ધાંતવોધ’ વિચારમાં આવી શકે

નહીં જની વિપર્યાસતુદ્ધિ મદ થઈ છે તેને, તે પ્રમાણમા મિદ્ધાતનુ અગ્રાહન થાય, અને જેણે તે વિપર્યાસતુદ્ધિ વિશેષપણે ક્ષીણ કરી છે એમા જીનને વિશેષપણે સિદ્ધાતનુ અગ્રાહન થાય ગૃહકુટુમ્બપરિગ્રહાન્તિ માનને પ્રિયે જે અહતા, મમતા છે, અને તેની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ પ્રસંગમા જે રાગ-દ્વેષ કપાય છે, તે જ વિપર્યાસતુદ્ધિ છે અને અહતા, મમતા તથા કપાય જ્યાં વૈરાગ્ય, ઉપશમ ઉદ્ભવે છે ત્યાં, મદ પડે છે;—ત્યાં અનુરમે નાશ પામવાયોગ્ય થાય છે ગૃહકુટુમ્બાદિ માનને પ્રિયે અના સત્તતુદ્ધિ થવી તે, ‘વૈરાગ્ય’ છે અને તેની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ નિમિત્તે ઉત્પન્ન થતો ઇવો જે કપાય-દ્વેષ તેનું મદ થયું તે, ‘ઉપશમ’ છે ણ્ટલે તે વે શુણ વિપર્યાસતુદ્ધિને પર્યાયાતર કરી સદ્-શુદ્ધિ કરે છે, અને તે સદ્-શુદ્ધિ જીવાતીરાદિ પદાર્થની વ્યવસ્થા જેથી જળાય છે એવા સિદ્ધાતની નિચારણા કરવાયોગ્ય થાય છે, કેમકે ચક્ષુને પડઢાદિ અતરાય મટવાથી જેમ પદાર્થ યપાતય દેખાય છે, તેમ અહતાદિ પડઢનું મદપણુ થનાથી જીનને જ્ઞાનીપુરુષે કહેલા ણવા સિદ્ધાત માન—આત્મમાન—નિચારણુપ દેખાય છે જ્યાં વૈરાગ્ય અને ઉપશમ ઘઢઢાન છે ત્યાં, વિવેક ઘઢઢાન-પણે હોય છે વૈરાગ્ય, ઉપશમ ઘઢઢાન ન હોય, ત્યાં વિવેક ઘઢઢાન હોય નહીં—અથવા યપાતય વિવેક હોય નહીં સહજ આત્મસ્વરૂપ છે ણનું કેવલજ્ઞાન તે પળ પ્રથમ મોહનીય કર્મના ક્ષપાતર પ્રગટે છે, અને તે ઘાતથી ઉપર જળાવ્યો છે તે સિદ્ધાત, સ્પષ્ટ સમજી શરૂશો ઘઢી જ્ઞાનીપુરુષોની વિશેષ શીલામણ વૈરાગ્ય, ઉપશમપ્રતિ ઘોષતી જોગમા આવેછે જિનના આગમપર દષ્ટિ મૂકવાથી ણ ઘાત વિશેષ સ્પષ્ટ જળાદ શરૂશો ‘સિદ્ધાતગોષ’ ણ્ટલે જીનાતીન પત્તાર્થનું વિશેષપણે કથન તે (કથન) આગમમા જોટલું કહ્યું છે તે કરતા વિશેષપણે—વિશેષપણે—વૈરાગ્ય અને ઉપશમને કથન કપા છે, કેમકે તેની સિદ્ધિ યવા પઢી વિચારની નિર્મઢતા સહેજે થશે, અને નિચારની નિમલતા મિદ્ધાતરૂપ કથનને સહેજે, કે ઓછા પરિશ્રમે અગીકાર કરી શકે છે, ણ્ટલે તેની પળ સહેજે સિદ્ધિ થશે, અને તેમ જ યતુ હોનાથી ટામ ટામ તે જ અધિકારનું વ્યાખ્યાન કર્યું છે જો જીનને આરમપરિગ્રહનું પ્રવર્તન વિશેષ રહેતું હોય, તો વૈરાગ્ય અને ઉપશમ હોય તો તે પળ ઘાલ્યા જવા સમવે છે, કેમકે આરમપરિગ્રહ તે અવૈરાગ્ય અને અનુપશમના મૂઢ છે—વૈરાગ્ય અને ઉપશમના પાઢ છે ‘શ્રીઢાણામસૂત્ર’મા આરમ અને પરિગ્રહનું ણઢ જળાતી પઢી તેથી નિવૃત્તનું યોગ્ય છે ઇવો ઉપદેશ યવા આ માને ઢીમગી કહી છે

- ૧, જીનને મતિજ્ઞાનાનરણીય કયાસુધી હોય ? જ્યાસુધી આરમ અને પરિગ્રહ હોય ત્યાસુધી
- ૨, જીનને શ્રુતજ્ઞાનાનરણીય કયાસુધી હોય ? જ્યાસુધી આરમ અને પરિગ્રહ હોય ત્યાસુધી
- ૩, જીનને અવધિજ્ઞાનાનરણીય કયાસુધી હોય ? જ્યાસુધી આરમ અને પરિગ્રહ હોય ત્યાસુધી
- ૪, જીનને મન પયઃજ્ઞાનાનરણીય કયાસુધી હોય ? જ્યાસુધી આરમ અને પરિગ્રહ હોય ત્યાસુધી
- ૫, જીનને કેવલજ્ઞાનાનરણીય કયાસુધી હોય ? જ્યાસુધી આરમ અને પરિગ્રહ હોય ત્યાસુધી

પમ કહી ઢર્ગનાન્તિ મેદ જળાતી મત્તરનાર તેને તે ઘાત જળાતી છે કે, તે આનરણો ત્યા

સુધી હોય કે જ્યાંસુધી, આરંભ અને પરિગ્રહ હોય. આવું આરંભપરિગ્રહનું વલ્લ જણાવી, ફરી અર્થાપત્તિરૂપે પાછું તેનું ત્યાં જ કથન કર્યું છે:

૧, જીવને મતિજ્ઞાન ક્યારે ઉપજે ?	આરંભપરિગ્રહથી નિવર્ત્યે.
૨, જીવને શ્રુતજ્ઞાન ક્યારે ઉપજે ?	આરંભપરિગ્રહથી નિવર્ત્યે.
૩, જીવને અવધિજ્ઞાન ક્યારે ઉપજે ?	આરંભપરિગ્રહથી નિવર્ત્યે.
૪, જીવને મનઃપર્યવજ્ઞાન ક્યારે ઉપજે ?	આરંભપરિગ્રહથી નિવર્ત્યે.
૫, જીવને કેવલજ્ઞાન ક્યારે ઉપજે ?	આરંભપરિગ્રહથી નિવર્ત્યે.

એમ સત્તર પ્રકાર ફરીથી કહી આરંભપરિગ્રહની નિવૃત્તિનું ફળ જ્યાં છેવટે કેવલજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી લીધું છે; અને પ્રવૃત્તિનું ફળ કેવલજ્ઞાનસુધીના આવરણના હેતુપણે કહી તેનું અત્યંત વલ્લ-વાનપણુ કહી જીવને તેથી નિવૃત્ત થવાનો જ ઉપદેશ કર્યો છે. ફરીફરીને જ્ઞાનીપુરુષોનાં વચનો એ ઉપદેશનો જ નિશ્ચય કરવાની જીવને પ્રેરણા કરવા ઇચ્છે છે; તથાપિ અનાદિ અસત્સંગથી ઉત્પન્ન થયેલી એવી દુષ્ટ ઇચ્છાદિ ભાવમાં મૂઢ થયેલો એવો જીવ પ્રતિ તુજ્ઞાતો નથી, અને તે ભાવોની નિવૃત્તિ કર્યાવિના, અથવા નિવૃત્તિનું પ્રયત્ન કર્યાવિના શ્રેય ઇચ્છે છે, કે જેનો સંભવ ક્યારે પણ થઈ શક્યો નથી, વર્તમાનમાં થતો નથી, અને ભવિષ્યમાં થશે નહીં.

૩૮૫.*

.....?

અને તે આચાર્ય ભવભવાંત કરનાર નહીં હોવાથી તેમને વીજા ભંગમાં ગવેણ્યા છે. અથવા કોઈ જીવ પૂર્વકાળે જ્ઞાનારાધન કરી પ્રારબ્ધોદયે વર્તમાનમાં મંદલયોપશમ મનુષ્યદેહ પામી જેગે માર્ગ નથી જાણ્યો, એવા કોઈ ઉપદેશક પાસેથી ઉપદેશ સાંભળતાં પૂર્વસંસ્કારથી, પૂર્વના આરાધનથી એવો વિચાર પામે કે, આ પરૂપણા જરૂર મોક્ષનો હેતુ ન હોય, કેમકે અંધપણે તે માર્ગ કહે છે, અથવા આ ઉપદેશ દેનારો જીવ પોતે અપરિણામી રહી ઉપદેશ કરે છે તે, મહાઅનર્થ છે, એમ વિમાસતાં પૂર્વારાધન જાગ્રત થાય અને ઉદય છેડી ભવાંત કરે; તેથી નિમિત્તરૂપ ગ્રહણ કરી તેવા ઉપદેશકનો પણ આ ભંગને વિષે સમાસ કર્યો હોય એમ લાગે છે. પોતે તરે અને વીજાને તારે તે શ્રી તીર્થકરાદિ. ચોથો ભંગ.— પોતે તરે પણ નહીં, અને વીજાને તારી પણ ન શકે તે ‘અમલ્ય’ કે ‘દુર્ભલ્ય’ જીવ. એ પ્રકારે સમાધાન કર્યું હોય તો જિનાગમ વિરોધ નહીં પામે; આ માટે વિશેષ પૂછવા ઇચ્છા હોય તો પૂછશો.

૩૮૬.*

ન ગમતું એવું ક્ષણવાર કરવાને પણ કોઈ ઇચ્છતું નથી, તથાપિ તે કરવું પડે છે એ. એમ સૂચવે છે કે, પૂર્વકર્મનું નિવંધન અવશ્ય છે. અવિકલ્પ સમાધિનું ધ્યાન ક્ષણવાર પણ મટતું

૧. આ પત્રનો પ્રથમ ભાગ અમને મઠી શક્યો નથી.—સંશોધક.

નથી, તથાપિ એને વર્ષે યયા મિત્ત્વરૂપ ઉપાધિને આરાધ્યા જહ્યે છીંદ જ્યામુખી સસાર છે ત્યામુખી, કોઈ જાતની ઉપાધિ હોવી તો સમવે છે, તથાપિ 'અવિકલ્પ સમાધિ'મા સ્થિત દ્વા જ્ઞાનીને તો તે ઉપાધિ પણ અવાધ છે, અર્થાત્ સમાધિ જ છે

આ દેહ ધારણકરીને જો કે કોઈ મહાન શ્રીમતપણુ મોગવ્યુ નથી, શબ્દાદિ વિષયોને પૂરો વૈભવ પ્રાપ્ત થયો નથી, કોઈ વિશેષ દ્વા રાજ્યાધિકારસહિત દિવસ ગાળ્યા નથી, પોતાના ગણાય છે દ્વા કોઈ ધામ, આરામ સેવ્યા નથી, અને હજુ યુવામ્યાનો વહેલો માગ વર્તે છે, તથાપિ દ્વા કોઈની આત્મમાને અમને કહી જ્ઞાતા ઉત્પન્ન થતી નથી દ્વા, દ્વા મોટું આશ્ચર્ય જાણી વર્તીંદ છીંદ-અને દ્વા પદાર્થોની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ વચ્ચે સમાન થયાં જાણી વળા પ્રકારે 'અવિકલ્પ સમાધિ'ને જ અનુભવીંદ છીંદ દ્વામ છતાં ધારવાર વનગાસ સામરે છે કોઈ પ્રકારનો લોકપરિચય રચિત થતો નથી, સત્સંગમા સુરતિ પ્રગાહા કરે છે, અને અવ્યવસ્થિત ઢગાંદ ઉપાધિજોગમા રહીંદ છીંદ

દ્વા અવિકલ્પસમાધિ શિરાય વીજુ સરી રીતે સ્મરણ રહેતુ નથી, ચિત્તન રહેતુ નથી, રચિ રહેતી નથી, અથવા કહી કામ કરાતુ નથી 'જ્યોતિષાદિ તિથિ' કે 'અગ્નિમાદિ તિદ્ધિ' ં માયિક પદાર્થો જાણી આત્માને તેનુ સ્મરણ પણ ક્ષતિ જ થાય છે તે વારે કોઈ યાત જાણનાનુ, અથવા તિદ્ધ કરવાનુ ક્યાગ્ય યોગ્ય લાગતુ નથી, અને દ્વા વાતમાં કોઈ પ્રકારે હાલ તો ચિત્તપ્રવેશ પણ રહ્યો નથી

પૂર્વનિવધન જે જે પ્રકારે ઉદય આવે, તે તે પ્રકારે ૦ ૦ ૦ અનુક્રમે કર્યાં જના દ્વામ કરણુ યોગ્ય લાગે છે તમે પણ તેના અનુક્રમમાં મને તેડલા યોદ્ધા અંશે પ્રવર્તીંદ તોપણ તેમ પ્રવર્તનાનો અભ્યાસ રાખજો, અને કોઈ પણ કામના પ્રસંગમાં વધારે શોચમા પડનાનો અભ્યાસ ઓછો કરજો ંમ કરણુ, અથવા થયુ દ્વા, જ્ઞાનીની અસ્થામા પ્રવેશ કરવાનુ દ્વાર છે

કોઈ પણ પ્રકારનો ઉપાધિપ્રસંગ છડ્યો છો, તે જો કે યાચ્યામા આવે છે, તથાપિ તે વિશે ચિત્તમા કંદ આમાસ પડતો નહીં હોનાથી ધણુકરીને ઉત્તર લ્લવાનુ પણ થનતુ નથી, ં ક્ષમા કરવાયોગ્ય છે સાસારિક ઉપાધિ અમને પણ ઓઢી નથી, તથાપિ તેના સ્વપણુ રહ્યુ નહીં હોવાથી તેથી મમરાટ ઉત્પન્ન થતો નથી તે ઉપાધિના ઉદયકાળને લીધે હાલ તો સમાધિ ગીળમાને વર્તે છે, અને તે માટેનો શોચ રહ્યા કરે છે

સવનુ ૧૯૫૧

લ૦ ચીતરાગમાધના યથાધોગ્ય

૩૮૮ *

ૐ સદ્ગુરુસાદ

વિન્નારપૂર્વક કાગલ લ્લવાનુ હાલમાં થતુ નથી તેથી, ચિત્તમા વૈરાગ્ય ઉપશમાદિ વિશેષ પ્રદીત રહેવામા સત્તારા દ્વા વિશેષ આધારધૂત નિમિત્ત જાણી, શ્રી મુદરદામના મયનુ થને તો વેધી ધાર ધડી નિયમિત યાચુ-પૂઠુ થાય તેમ કરાને લ્લ્યુ હતુ શ્રી મુદરદામના મયો પ્રથમથી

કરીને પ્રાંતસુધી વિશેષ અનુપ્રેક્ષાથી હાલ વિચારવા માટે તમને તથા શ્રી.....ને વિનંતિ છે.

કાયાસુધી માયા (દૃઢા કપાયાદિનો) સંભવ રહ્યા કરે એમ, શ્રી.....ને લાગે છે; તે અભિપ્રાય પ્રાપ્તિ (ઘણુંકરીને) તો યથાર્થ છે. તોપણ કોઈ પુરુષવિશેષને વિષે કેવલ-સર્વ પ્રકારના-સંજવલનાદિ કપાયનો અભાવ થઈ શકવા યોગ્ય લાગે છે;—અને થઈ શકવામાં સંદેહ થતો નથી. તેથી કાયા છતાં પણ કપાયરહિતપણું સંભવે; અર્થાત્ સર્વથા રાગદ્વેષરહિત પુરુષ હોઈ શકે. રાગદ્વેષરહિત આ પુરુષ છે, એમ બાહ્યચેષ્ટાથી સામાન્ય જીવો જાણી શકે એમ બની શકે નહીં. એથી, તે પુરુષ કપાયરહિત-સંપૂર્ણ વીતરાગ-ન હોય એવો અભિપ્રાય વિચારવાન સિદ્ધ કરતા નથી, કેમકે બાહ્યચેષ્ટાથી આત્મદશાની સર્વથા સ્થિતિ સમજાઈ શકે એમ ન કહી શકાય.

શ્રી સુંદરદાસે આત્મજાગ્રતદશામાં ‘શૂરાતનઅંગ’ કહ્યું છે. તેમાં વિશેષ ડહાસપરિણતિથી ‘શૂર-વીરતાનું’ નિરૂપણ કર્યું છે:—

મારે કામ, ક્રોધ સવ લોભ મોહ પીસિ ઢારે, ઇંદ્રિય કતલ કરી ક્રિયો રજપૂતો હૈ;
માયો મહા મત્ત મન, મારે અહંકાર માર, મારે મદ મહર હૂ, એસો રન રતો હૈ.
મારી આશા તૃષ્ણા પુનિ, પાપિની સાપિની દોડ, સવકો પ્રહાર કરિ, નિજપદ પૂતો હૈ.
સુંદર કહત એસો, કોડ શૂરવીર વૈરિ સવ મારિકે, નિર્ચિત હોઈ સૂતો હૈ.

—શ્રી સુંદરદાસ, શૂરાતનઅંગ, ૧૧ સુ.

૩૮૯.*†

ૐ.

—આતમભાવના ભાવતાં જીવ લહે કેવલ જ્ઞાન રે.

૩૯૦.

શ્રી વેદાંતે નિરૂપણ કરેલાં એવાં મુમુક્ષુ જીવનાં લક્ષણો તથા શ્રી જિને નિરૂપણ કરેલાં એવાં સમ્યક્દ્રષ્ટિ જીવનાં લક્ષણો સાંમળવાયોગ્ય છે;—તથારૂપ યોગ ન હોય તો વાંચવા-યોગ્ય છે;—વિશેષણને મનન કરવા યોગ્ય છે;—આત્મામાં પરિણામી કરવાયોગ્ય છે. પોતાનું ક્ષયોપશમબલ ઓછું જાણીને, અહંમમતાદિનો પરામભવ થવાને નિત્ય પોતાનું ન્યૂનપણું દેખવું. વિશેષ સંગપ્રસંગ સંક્ષેપવા યોગ્ય છે. એ જ વિનંતિ.

સુંવઈ, કારતક શુદ્ધ ૩, સોમવાર, ૧૯૫૨.

૩૯૧.

આત્મહેતુભૂત એવા સંગવિના સર્વ સંગ મુમુક્ષુ જીવે સંક્ષેપ કરવા ઘટે છે, કેમકે તે વિના પરમાર્થ અવિર્ભૂત થવો કઠણ છે, અને તે કારણે વ્યવહાર-દ્રવ્ય-સંયમરૂપ સાધુત્વ શ્રી જિને ઉપદેશ્યું છે.

સુંવઈ, કારતક શુદ્ધ ૧૩, ગુરુ, ૧૯૫૨.

સહજાત્મસ્વરૂપ.

ગયા પરમ દિવસે લહેલા પત્રમા જે ગમીર આશય લખ્યા છે તે વિચારવાન જીવને આ-
ત્માના પરમ હિતસ્થિ થાય તેગ આશય છે. ૫ ઉપદેશ અને તમને ઘણી વાર સહેજમાજ
કર્યો છે, છતાં તે ઉપદેશને આજીવિકાના વૃદ્ધિશયી તમને ઘણીવાર નિર્મર્જન થયો છે,
અથવા થઈ જાય છે. અમારાપ્રત્યે માનિત્ર જેટલો તમારો મત્તિમાન છે, એટલે છપ્પમામા અઢ-
ચળ નથી એમ ગણીને, તથા હુલ સહન કરવાની અસમર્થતાને લીધે અમારી પાસેથી તેગ વહે
વારની યાચના કે પ્રત્તરે તમારાથી થઈ છે—અરુ તો કહ સિદ્ધિયોગથી હુલ મટાડી શકાય
તેગ આશયની, અને બીજી યાચના કહ વેપાર રોજગારાદિની વેમાની એકે યાચના તમારી અ-
મારી પાસે થાય, તે તમારા આત્માને હિતનુ કારણ રોપનાર, અને અનુક્રમે મલિન વામનાનો
હેતુ થાય, કેમકે જે ભૂમિકામા જે ઘટે નહીં તે જીવ તે કરે તો તે ભૂમિકાનો તેને સહેજે
સ્થાગ થાય, એમા કહ સદેહ નથી તમારી અમારા પ્રત્યે નિષ્કામ મત્તિ જોઈ, અને તમને
ગમે તેટલુ હુલ હોય છતાં તેને ધીરજથી વેદલુ જોઈ તેમ ન થને સોપણ એ અપર અ-
મારી પાસે તો તેની સૂચના પણ ન કરવી જોઈ. ૫ તમને સર્ગમ યોગ્ય છે અને તમને
તેવી જ સ્થિતિમા જોગને જેટલી મારી ઇચ્છા છે, એ જેટલુ તમારુ તે સ્થિતિમા હિત છે, તે
પત્રથી કે કચનથી અમારાથી જણાવી શકાય તેનુ તથી, પણ પૂર્વતા કોઈ તે જ હાથને લીધે
તમને તે વાત નિર્મર્જન થઈ પાટી અમને જણાવવાની ઇચ્છા રહ્યા કરે છે. તે વે પ્રકારની
યાચનામા પ્રથમ જણાવી છે તે યાચના તો કોઈ પણ નિષ્કટમરિને કરવી ઘટે જ નહીં, અને
અલ્પમાત્ર હોય સોપણ તેને મૂઝવી છેદવી ઘટે, કેમકે હોનોત્તર મિષ્ટાત્વનુ તે છે
એનો સીધકરાદિનો નિશ્ચય છે, તે અમને તો સપ્રમાણ લાગે છે. બીજી યાચના છે તે પણ ક
તંબ્ય નથી, કેમકે તે પણ અમને પરિશ્રમનો હેતુ છે. અમને વહેવારનો પરિશ્રમ આપીને વહેવાર
નિમાપનો ૫ આ જીવની સદ્ગુત્તિનુ ઘણુ જ અલ્પત્વ યતાવે છે, કેમકે અમારા અર્થ પરિશ્રમ
વેટી તમારે વહેવાર ચલાવી દેનો પહતો હોય તો તે તમને હિતકારી છે, અને અમને તેગ
હુલ નિમિત્તનુ કારણ નથી, પવી સ્થિતિ છતાં પણ અમારા ચિત્તમા એવો વિચાર રહે છે કે,
જ્યામુખી અમારે પરિગ્રહાદિનુ લેલુ તેનુ થાય, એવો વહેવાર વદયમા હોય ત્યામુખી જાતે તે
કાર્ય કરલુ, અથવા વહેવારની સત્રથી ધારાળી કરલુ, પણ તે સત્રથી મુમુનુ પુરપને તો પરિશ્રમ
આપીને ન કરલુ, કેમકે જીવને મલિન વામના તેગ કારણે ઉદ્ગર થવી સમવે, કદાપિ અમારુ
ચિત્ત શુદ્ધ જ રહે જુલ છે, તથાપિ કાઠ એવો છે કે, જો ગુદ્ધિ દ્રવ્યથી પણ રાગિયે તો
મામા જીવને નિપમતા ઉદ્ગર ન થાય, અને અશુદ્ધ વૃત્તિમાન જીવ પણ તેમ વર્તી પરમપુરુષોના
માર્ગનો નાન ન કરે—૫ આદિ વિચારપર મારુ ચિત્ત રહે છે તો પટી જેનુ અમારાથી પરમાર્થનુ,
વે ચિત્તગુદ્ધિપણુ ઓલુ હોય તેણે તો જરુર તે મારાણા વચ્ચાનપણે રાખવી, ૫ જ તેને ઘટ્ટાન
શ્રેય છે, એ તમ જેગ મુમુનુ પુરપે તો અપ્રદય નેમ વર્તલુ ઘટે, કેમકે તમારુ અનુકરણ સહેજે
વીના મુમુનુએને હિતાહિતનુ કારણ થઈ શકે. પ્રાણ જગા જેવી ત્રિપમ અનુધ્યાન પણ તમને

નિષ્કામતા જ રાખવી ઘટે છે, એવો અમારો વિચાર તે તમારા આજીવિકાથી ગમે તેવા દુઃખની અનુકંપા પ્રત્યે જતાં પળ મટતો નથી; પળ સામો વધારે વલ્લવાન થાય છે. આ વિષયપરત્વે તમને વિશેષ કારણો આપી નિશ્ચય કરાવવાની ઇચ્છા છે, અને તે થશે એમ અમને નિશ્ચય રહે છે.

આ પ્રમાણે તમારા અથવા વીજા મુમુક્ષુ જીવના હિતના અર્થે મને જે યોગ્ય લાગ્યું તે લખ્યું છે. આટલું જણાવ્યા પછી મારો પોતાનો મારા આત્માઅર્થે તે સંવંધમાં કંઈક વીજો પળ વિચાર રહે છે તે લખવો ઘટતો નહોતો પણ તમારા આત્માને કંઈક અમે દુભવવા જેવું લખ્યું છે, ત્યારે તે લખવો ઘટારત ગણી લખ્યો છે; તે આ પ્રમાણે છે કે, જ્યાંસુધી પરિગૃહાદિનું લેવું દેવું થાય તેવો વહેવાર અમને ઉદયમાં હોય ત્યાંસુધી જો કોઈ પળ નિષ્કામ મુમુક્ષુ કે સત્પાત્ર જીવની, કે તેની અમારાથી અનુકંપાયોગની જે કાંઈ અમારાથી તેને જણાવ્યા શિવાય સેવા ચાકરી થઈ શકે તે દ્રવ્યાદિ પદાર્થથી પળ કરવી, કેમકે એવો માર્ગ ક્ષપમાદિ મહાપુરુષે પળ ક્યાંક ક્યાંક જીવની ગુણનિષ્પન્નતાત્થે ગળ્યો છે. તે અમારા અંગના વિચારનો છે અને તેવી આચરણા સત્પુરુષને નિપેધ નથી, પળ કોઈ રીતે કર્તવ્ય છે. માત્ર સામા જીવને પરમાર્થનો રોધ કરનાર તે વિષય કે સેવા ચાકરી થતી હોય તો તેને સત્પુરુષે પળ ઉપશમાવવો જોઈએ.

૧૯૫૧ ના માગશર વદ ૧૧, રવિ.

પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય.

ૐ. વધારે વિચારનું સાધન થવા આ પત્ર લખ્યું છે.

પૂર્ણ જ્ઞાની શ્રીકૃષ્ણભાદિ પુરુષોને પળ પ્રારબ્ધોદય ભોગવ્યે ક્ષય થયો છે; તો અમજેવાને તે પ્રારબ્ધોદય ભોગવવો જ પડે એમાં કંઈ સંશય નથી. માત્ર લેદાદા થાય છે કે, અમને આવા પ્રારબ્ધોદયમાં શ્રીકૃષ્ણભદેવાદિ જેવી અવિષમતા રહે એટલું વલ્લ નથી; અને તેથી પ્રારબ્ધોદય છતાં વારંવાર તેથી અપરિપક્વ કાળે છૂટવાની કામના થઈ આવે છે કે, જો આ વિષમ પ્રારબ્ધોદયમાં કંઈ પળ ઉપયોગની યથાતથ્યતા ન રહી તો ફરી આત્મસ્થિરતા થતાં વઢી અવસર ગવે-પવો જોઈશે; અને પશ્ચાત્તાપપૂર્વક દેહ છૂટશે એવી ચિંતા ઘણીવાર થઈ આવે છે.

આ પ્રારબ્ધોદય મટી નિવૃત્તિકર્મ વેદવારૂપ પ્રારબ્ધનો ઉદય થવા આશય રહ્યા કરે છે, પણ તે તરતમાં એટલે એકથી દોઢ વર્ષમાં થાય એમ તો દેખાતું નથી, અને પલ્લ પલ્લ જવી કઠણ પડે છે. એકથી દોઢ વર્ષ પછી પ્રવૃત્તિકર્મ વેદવારૂપ ઉદય કેવલ પરિક્ષીણ થશે, એમ પણ લાગતું નથી, કંઈક ઉદય વિશેષ મોઢો પડશે, એમ લાગે છે.

આત્માની કેટલીક અસ્થિરતા રહે છે. ગયા વર્ષનો મોતીસંવંધી વ્યાપાર લગભગ પતવા આવ્યો છે. આ વર્ષનો મોતીસંવંધી વ્યાપાર ગયા વર્ષ કરતાં લગભગ વમળો થયો છે. ગયા વર્ષ જેવું તેમાં પરિણામ આવવું કઠણ છે. થોડા દિવસ કરતાં હાલ ઠીક છે; અને આ વર્ષ પણ તેનું ગયા વર્ષ જેવું નહીં તોપણ કંઈક ઠીક પરિણામ આવશે, એમ સંભવ રહે છે; પણ ઘણો વખત તેના વિચારમાં વ્યતીત થવા જેવું થાય છે; અને તે માટે શોચ થાય છે કે, આ એક પરિગૃહની કામનાના વલ્લવાન પ્રવર્તન જેવું થાય છે, તે સમાવવું ઘટે છે; અને કંઈક

કર્યુ પડે પ્તા કારણો રહે છે હવે જેમ તેમ કરી તે પ્રારબ્ધોદય તરત ક્ષય થાય તો સારુ
પ્રમ મનમા ઘણીતાર આવી રહ્યા કરે છે

અત્રે જે આદત તથા મોતીસરખી વેપાર છે તેમાથી મારાથી છૂટાનુ ઘને અથવા તેનો
પણો પ્રસંગ ઓછો થયાનુ થાય તેનો કોઈ રમ્મો ધ્યાનમા આને તો હમ્મશો ગમે તો આ વિષે
સમાગમમા નિરોધતાથી જણાવી શકાય તો જણાવશો આ વાત હજમા રાખજો

ઘણ વપની હગમગથી પચુ વર્ત્યા કરે છે કે, પરમાર્થસવથી કે વ્યવહારસંનથી કદ પળ
લ્પતાં કટાણે આવી જાય છે, અને હલ્લતા હલ્લતાં કલ્પિત જેનુ લાગનાથી ચારતાર અપૂર્ણ
છોટી દેરાનુ થાય છે પરમાર્થમા ચિત્ત જે વચતે પન્કાપ્રગત્ હોય ત્યારે જો પરમાર્થસંનથી
લ્પવાનુ, અથવા કહેવાનુ ઘને તો તે ચર્ચાર્ય કહેવાય, પણ ચિત્ત અસ્થિરવન્ હોય, અને પરમાર્થ-
સંનથી લ્પવાનુ ક કહેવાનુ કરવામા આવે, તો તે હદીરણા જેનુ થાય, તેમ જ અતર્ગુત્તિનો
યથાતથ્ય તેમા ઉપયોગ નહીં હોનાથી તે આત્મગુદિધી હલ્લુ કે કશુ નહીં હોવાથી કલ્પિ-
તરૂપ કહેનાય, જેથી તથા તેમાં ધીજા કારણોથી પરમાર્થસંનથી હલ્લવાનુ તથા કહેવાનુ
ઘણ ઓટુ થદ ગયુ છે આ સ્થલે સહજ પ્રશ્ન ધરો કે, ચિત્ત અસ્થિરવત્ થદ જનાનો હેતુ
શો છે ? પરમાર્થમાં જે ચિત્ત નિરોધ પન્કાપ્રગત્ રહેતુ તે ચિત્ત પરમાર્થમાં અન્ધિરવન્ થવાનુ
કારણ કદ પળ જોઈપ જો પરમાર્થસંનયનો હેતુ હાગ્યો હોય, તો તેમ ઘને, અથવા કોઈ
તથાવિષ આત્મચીર્ય મદ થવારૂપ તીવ્ર પ્રારબ્ધોત્પન્ના ઘલ્લથી તેમ થાય આ બે હેતુથી પર-
માર્નિચાર કરતા, હલ્લતા, કે કહેતા ચિત્ત અસ્થિરવન્ વર્તે તેમાં પ્રથમ કહ્યો તે હેતુ યત્નાનો
સંમત નથી ગાત્ર ઘીનો હેતુ કહ્યો તે સમને છે આત્મચીર્ય મદ થવારૂપ તીવ્ર પ્રારબ્ધોદય હોનાથી
તે હેતુ ટાલવાનો પુરપાર્યે છતાં કાલ્ક્રેષ ધવા કરે છે, અને તેના હલ્લવાથી તે અસ્થિરતા
ટલ્લથી કઠળ છે, અને તેથી પરમાર્થમ્પરૂપ ચિત્ત વિના તે સંનથી હલ્લવુ, કહેવુ પ કલ્પિત જેનુ
લાગે છે, સોપળ કેટલાન પ્રસંગમાં નિગેષ સ્થિરતા રહે છે વ્યવહારસવથી કદ પળ હલ્લતા તે
અસારમ્પત અને સાક્ષાન્ પ્રાતિરૂપ હાગનાથી તે સંનથી જે કદ હલ્લવુ કે કહેવુ તે તુચ્છ છે,
આત્માને વિકલ્લતાનો હેતુ છે, અને જે કદ હલ્લવુ, કહેવુ છે તે ન કશુ હોય તોગળ પાટી
શવે પચુ છે, માટે ઝ્યામુથી તેમ વર્તે ત્યામુથી તો જરૂર તેમ વર્તવુ ઘટે છે પ્રમ જાણી ઘણી
વ્યાવહારિક યાત લ્પવા, કરવા, કહેવાની ટેવ નીકલ્લી ગદ છે માત્ર જે વ્યાપારાદિ વ્યવહારમા
સામ પ્રારબ્ધોદયે પ્રગુત્તિ છે ત્યા, કદઈ પ્રવર્તિ થાય છે જો કે તેનુ પણ અચર્ચાર્યણુ જણાય છે

શ્રી જિત ઘીતરાગે દ્રવ્યમાવ સંયોગથી પરી પરી છૂટાની મલામળ કરી છે, અને તે
સંયોગનો વિશ્રામ પરમ જ્ઞાનને પણ કર્તવ્ય નથી, પણ નિશ્ચલ માર્ગ કયો છે તે શ્રી જિત
ઘીતરાગનાં ઘરણમલ્લને વિષે અત્યત નમ્પ પરિણામથી નમસ્કાર છે

જે પ્રશ્ન આજના પત્રમાં ઘીલ્લાં છે તેનો સમાગમે ઉત્તર પૂટજો—દુષળ, જલ્લ, દીપરુ, તુર્પ
અને ઘુજા સરૂપર વિચાર કરજો તો ચેત્તજ્ઞાનથી પદાર્થનુ જે પ્રકાશપણુ થાય છે પ્તા
જિને કશુ છે તે સમજાવને કદઈ સાધન ઘરો

૧૯૫૧ ના ચૈત્ર કદ ૧૦, રતિ, -સુવર્ધી

ૐ. આપના તરફથી વે પત્ર મળ્યાં છે. અમારાથી હાલ કંઈ વિશેષ લખવાનું થતું નથી, આગલ જે વિસ્તારથી એક પ્રશ્નના સમાધાનમાં ઘણા પ્રકારનાં દૃષ્ટાંત સિદ્ધાંતથી લખવાનું વની શકતું હતું, તેટલું હાલ વની શકતું નથી; એટલું જ નહીં પણ ચાર લીટી જેટલું લખવું હોય તો પણ કઠણ પડે છે; કેમકે અંતર્વિચારમાં ચિત્તની હાલ પ્રવૃત્તિ વિશેષ રહે છે; અને લખવા વિગેરેની પ્રવૃત્તિથી ચિત્ત સંક્ષિપ્ત રહે છે. વઢી ઉદય પણ તથારૂપ વર્તે છે. આગલ કરતાં ચોલવાના સંબંધમાં પણ આ જ પ્રકારે ઘણુંકરી ઉદય વર્તે છે. તે પણ લખવા કરતાં કેટલીક વાર ચોલવાનું કંઈક વિશેષ વની શકે છે. જેથી સમાગમે કંઈ જાણવાયોગ્ય પૂછવું હોય તો સ્મરણ રાક્ષશો.

અહોરાત્ર ઘણુંકરી વિચારદશા રહ્યા કરે છે; જે સંક્ષેપમાં પણ લખવાનું વની શકતું નથી, સમાગમમાં કંઈ પ્રસંગોપાત કહી શકાશે તો તેમ કરવા ઇચ્છા રહે છે, કેમકે તેથી અમને પણ હિતકારક સ્થિરતા થશે.

કવીરપંથી ત્યાં આવ્યા છે; તેમનો સમાગમ કરવામાં વાધ સંભવતો નથી; તેમ જ કોઈ તેમની પ્રવૃત્તિ યથાયોગ્ય ન લાગતી હોય તો તે વાતપર વધારે લક્ષ્ય ન દેતાં કંઈ તેમના વિચારનું અનુકરણ કરવાયોગ્ય લાગે તે વિચારવું. વૈરાગ્યવાન હોય તેનો સમાગમ કેટલાક પ્રકારે આત્મભાવની ઉન્નતિ કરે છે.

લોકસંબંધી સમાગમથી ઉદાસભાવ વિશેષ રહે છે. તેમ જ એકાંત જેવા યોગ વિના કેટલીક પ્રવૃત્તિનો રોધ કરવો વની શકે નહીં, જેથી આપે લખેલી ઇચ્છા માટે પ્રવૃત્તિ થઈ શકવી અશક્ય છે.

અત્રેથી જે મિતિએ નિવૃત્ત થઈ શકાય તેવું હશે તે મિતિ તથા ત્યાર પછીની વ્યવસ્થા વિષે વિચાર યથાયોગ્ય થયે તે વિષે આપના તરફ પત્ર લખીશું.

મોહ૦ સં૦ ૧૯૫૧ ના અશાઢ શુદ્ધ ૧, રવિ.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ,

શ્રીમદ્ વીતરાગાય નમઃ

તમારા લખેલા પત્ર મળ્યા છે. તથારૂપ ઉદયવિશેષથી પ્રત્યુત્તર લખવાની પ્રવૃત્તિ હાલ ઘણી સંક્ષેપ રહે છે. જેથી અત્રથી પત્ર લખવામાં વિલંબ થાય છે; પણ તમે, કંઈ જ્ઞાનવાર્તા લખવાનું સૂજે તે લખવામાં તે વિલંબના કારણથી ન અટકશો. હાલ તમારા તથા શ્રી.....ના તરફથી જ્ઞાનવાર્તા જણાવવાનું થતું નથી તે લક્ષ્યો. હાલ શ્રી કવીરસંપ્રદાયી સાધુનો કંઈ સમાગમ થાય છે કે કેમ? તે લક્ષ્યો.

અત્રેથી થોડા વખત માટે નિવૃત્ત થવારૂપ સમય જાણવા પૂછ્યો તેનો ઉત્તર લખતાં મન સંક્ષેપાય છે; જો વનશે તો એક વે દિવસ પછી લખીશ.

નીચેના ચોલો પ્રત્યે તમારે તથા.....એ વિશેષ વિચારપરિણતિ કરવા યોગ્ય છે. કેવલજ્ઞાનનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે ઘટે છે? આ ભરતભેત્રમાં આ કાલે તેનો સંભવ હોઈ શકે કે કેમ? કેવલજ્ઞાનીને વિષે કેવા પ્રકારની આત્મસ્થિતિ હોય? સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાનના સ્વરૂપમાં કેવા પ્રકારે ભેદ હોવાયોગ્ય છે? સમ્યક્દર્શનવાન પુરુષની આત્મસ્થિતિ કેવી હોય? તમારે તથા શ્રી ....એ ઉપર જણાવેલા ચોલપર યથાશક્તિ વિશેષ વિચાર કરવા યોગ્ય છે; તે સંબંધી પત્રવાટે તમારાથી લખાવાયોગ્ય લક્ષ્યો. હાલ અત્રે ઉપાધિનું કેટલુંક ઓછાપણ છે. એ જ વિનંતિ. આ૦ સ્વ૦ યોગ્ય.

સં૦ ૧૯૫૧ ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૩, ગુરુવાર.

વર્ષ ૨૧ મુ

૩૧૨ †

—નિસદીન નૈમને નિદ ન આવે, નર સ્વહિ નારાયન પાવે

—સુદરદાસગી

મુપૈ, નવેમ્બર ૧૦, ૧૮૯૫

૩૧૩

જે જે પ્રકારે પર-દ્રવ્ય(વસ્તુ)ના કાર્યનુ સ્નેપ્પણ થાય, નિજદોષ જોવાનો દૃઢ છક્ક રહે, અને સત્સમાગમ, સત્યાશ્રમે વિષે વર્દ્ધમાન પરિણતિ, ને પરમમક્ષિ યત્ન્યા કરે, તે પ્રકારની આત્મતા કર્પાં જતાં, સધા જ્ઞાનીના ઘચનોનો નિષ્કાર કરવાથી દશાવિશેષતા પામતા, યથાર્થ સમાધિને યોગ્ય થાય એવો છક્ક રાપ્તશો ઇમ, કશુ દત્તુ ઇ જ વિનતિ

સ૦ ૧૯૫૨ ના માગશર શુદ્ધ ૧૦, મગઠ, મુપૈ

૩૧૪

શુમેચ્છા, નિષ્કાર, જ્ઞાન ઇ આદિ સર્વ ધૂમિકાને નિષે સર્વસંગપરિત્યાગ ઘઠ્ઠાવાન ઉપકારી છે ઇમ જાણીને, જ્ઞાનીપુરપોષ 'અણગારત્વ' નિરૂપણ કર્યું છે યદ્યપિ પરમાર્થથી સર્વમંગપરિત્યાગ યથાર્થ ઘોષ થયે પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય છે, ઇમ જાણતા છતાં પણ સત્સંગમા નિત્ય નિવાસ થાય, તો તેનો સમય પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય છે ઇમ જાણી, સામાન્ય રીતે બાહ્યસર્વસંગપરિત્યાગ જ્ઞાનીપુરપોષ ઉપદેસ્યો છે, કે જે નિરૂત્તિને યોગે શુમેચ્છાવાન ઇયો જીવ સદ્ગુરુ, સત્પુરુષ અને સત્યાશ્રમી યથાયોગ્ય ઉપાસના કરી યથાર્થ ઘોષ પામે ઇ જ વિનતિ

માગશર શુદ્ધ ૧૦, ઓમ, ૧૯૫૨, મુપૈ

૩૧૫

વે અભિનિવેશ આઢા આવી ડમા રહેતા હોવાથી જીવ 'મિથ્યાત્વ'નો ત્યાગ કરી 'ગુરુતો' નથી તે આ પ્રમાણે ઊત્ક્રિય અને શાસ્ત્રિય ક્રમે કરીને સત્સમાગમયોગે જીવ જો તે અભિનિવેશ છોડે,

તો 'મિથ્યાત્વ'નો ત્યાગ થાય છે; એમ વારંવાર જ્ઞાનીપુરુષોએ શાસ્ત્રાદિ દ્વારાએ ઉપદેશ્યું છતાં જીવ તે છોડવાપ્રત્યે ઉપેક્ષિત શા માટે થાય છે? તે વાત વિચારવાયોગ્ય છે.

સં૦ ૧૯૫૨ના પોશ શુદ્ધ ૫, રવિ, મુંવર્દી.

૩૯૬.

સર્વ દુઃખનું મૂળ સંયોગ (સંબંધ) છે એમ જ્ઞાનવંત એવા તીર્થંકરોએ કહ્યું છે. સમસ્ત જ્ઞાની-પુરુષોએ એમ દીધું છે. જે સંયોગ વે પ્રકારે મુખ્યપણે કહ્યો છે: અંતસંબંધિય, અને વાહ્યસંબંધિય. અંતસંયોગનો વિચાર થવાને આત્માને વાહ્યસંયોગનો અપરિચય કર્તવ્ય છે;—જે અપરિચયની સપરમાર્થ્યેચ્છા જ્ઞાનીપુરુષોએ પળ કરી છે.

સં૦ ૧૯૫૨ ના પોશ શુદ્ધ ૫, રવિ, મુંવર્દી.

૩૯૭.†

—સરવાજ્ઞાન લહ્યો છે તોપણ જો નવિ જાય પમાયો (પ્રમાદ) રે.

વંધ્ય તરૂં ઉપમ તે પામે, સંયમટાળ જો નાયો રે.

ગાયો, ગાયો, મહે વીર, જગત્ ગુરુ, ગાયો.—

સં૦ ૧૯૫૨, પોશ ૬ રવિ, મુંવર્દી.

૩૯૮.

આત્માર્થ શિવાય, શાસ્ત્રની જે જે પ્રકારે જીવે માન્યતા કરી કૃતાર્થતા માની છે, તે સર્વ 'શાસ્ત્રિય અભિનિવેશ' છે. સ્વચંદતા ટળી નથી; સત્સમાગમનો યોગ પ્રાપ્ત થયો છે તે યોગે પણ સ્વચંદના નિર્વાહને અર્થે શાસ્ત્રના કોઈ એક વચનને વહુવચન જેવું જણાવી, છે મુખ્ય સાધન એવા સત્સમાગમ તેના સમાન, કે તેથી વિશેષ માર શાસ્ત્રપ્રત્યે મૂકે છે, તે જીવને પણ 'અપ્રશસ્ત શાસ્ત્રિય અભિનિવેશ' છે. આત્મા સમજવા અર્થે શાસ્ત્રો ઉપકારી છે, અને તે પણ સ્વચંદરાહિત પુરુષને; છુટલો લજ્જા રાહી સત્શાસ્ત્ર વિચારાય તો તે 'શાસ્ત્રિય અભિનિવેશ' ગણવાયોગ્ય નથી. સક્ષેપથી લખ્યું છે.

સં૦ ૧૯૫૨ ના પોશ શુદ્ધ ૮, વાર મોમે, મુંવર્દી.

૩૯૯.

ૐ

સર્વ પ્રકારના મયને રહેવાના સ્થાનકરૂપ આ સંસારને વિષે માત્ર એક વૈરાગ્ય જ અમય છે!

મોટા મુનિઓને જે વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ તે વૈરાગ્યદશા તો ગૃહવાસને વિષે જેને પ્રાપ્ત

વર્તતી હતી એવા શ્રી મહાગીર, ધ્રુવમાદિ પુરપો પળ ત્યાગને ગ્રહણ કરી ચાલી નીચઝ્યા પણ ત્યાગનુ ઉત્કૃષ્ટપણુ ઉપદેશે છે

ગૃહસ્થાદિ વ્યવહાર ઘર્તે ત્યાગુધી આત્મજ્ઞાન ન થાય, કે આત્મજ્ઞાન હોય તેને ગૃહસ્થાદિ વ્યવહાર ન હોય, એવો નિયમ નથી તેમ છતાં પણ જ્ઞાનીને પણ ત્યાગવ્યવહારની મલામણ પરમ પુરપોષ ઉપદેશી છે, કેમકે ત્યાગ આત્મપ્રેશ્વર્યને સ્પષ્ટ વ્યક્ત કરે છે તેથી અને લોકને ઉપચાર-ભૂત છે તેથી, ત્યાગ અઠર્કસંબંધે ધર્ત્તવ્ય છે, ઇમાં સદેહ નથી

સ્વસ્થરૂપને રિપે સ્થિતિ તેને, 'પરમાર્થસયમ' કહ્યો છે તે સયમને કારણભૂત ઇના અન્ય નિમિત્તોના ગ્રહણને 'વ્યવહારસયમ' કહ્યો છે કોઈ જ્ઞાનીપુરપોષ તે સયમનો પણ નિપેધ કર્યો નથી પરમાર્થની ઉપેક્ષા-ઉક્ષાગર-જે 'વ્યવહારસયમ'મા જ 'પરમાર્થસયમ'ની માન્યતા રાખે તેના 'વ્યવહારસયમ'નો તેનો અભિનિવેશ ટાઢના નિપેધ કર્યો છે, પણ વ્યવહારસયમ'માં ફક્ત પણ પર માર્થની નિમિત્તતા નથી ઇમ જ્ઞાનીપુરપોષ કહ્યુ નથી

પરમાર્થના કારણભૂત ઇના 'વ્યવહારસયમ'ને પણ 'પરમાર્થસયમ' કહ્યો છે

મારવ્ધ છે ઇમ માનીને જ્ઞાની ઉપાધિ કરે છે ઇમ જણાનુ નથી, પણ પરિણતિથી છૂટવા છતાં, ત્યાગના જતા યાદ્ય કારણો રોકે છે, માટે જ્ઞાની ઉપાધિસહિત દેખાય છે, તથાપિ તેની નિમૃત્તિના છપ્પને નિત્ય મને છે

સં ૧૯૫૨, મોષ વદ ૨, મુષદ્ધી

પ્રણામ

૪૦૦

દેહાભિમાનરહિત ઇવા સત્પુરપોને અત્યત મત્તિધી ચિકાઢ નમસ્કાર

જ્ઞાનીપુરપોષ વારવાર આરમપરિમદ્ધના ત્યાગનુ ઉત્કૃષ્ટપણુ કહ્યુ છે, અને ફરીફરીને તે ત્યાગનો ઉપદેશ કર્યો છે, અને ઘણુફરી પોતે પણ ઇમ તર્યા છે, માટે મુમુક્ષુ પુરપને અવદ્યપરી તેની સત્તેપવૃત્તિ જોઈએ, ઇમા સદેહ નથી

આરમપરિમદ્ધનો ત્યાગ કયા કયા પ્રતિગધી જીવ ત કરી શકે, અને તે પ્રતિગધ કયા પ્રકારે ઢાઢી શકાય, ઇ પ્રકારે મુમુક્ષુ જીવે પોતાના ચિત્તમા વિશેષ ત્રિચારઅકુર ઉત્પન્ન કરી વંદ પણ તથાસ્થ પઢ આણવુ ઘટે જો તેમ કરવામા ન આવે, તો તે જીવને મુમુક્ષુતા નથી, ઇમ પ્રાપ્તે કદી શકાય

આરમ અને પરિમદ્ધનો ત્યાગ કયા પ્રકારે થયો હોય, તો યધાર્થ કહેવાય તે પ્રથમ ત્રિચાર કરી પઢી ઉપર કહ્યો તે ત્રિચારઅકુર મુમુક્ષુ જીવે પોતાના અત્ત ઝરણમા અવદ્ય ઉત્પન્ન કરનો યોગ્ય છે તથાસ્થ ઉદયધી વિશેષ લખવાનુ હાલમા વની શકનુ નથી

સં ૧૯૫૨, મૌશ વદ ૧, મુષદ્ધી

૪૦૧.

ૐ.

ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિનાં ટેકાણાં જે ચક્રવર્ત્યાદિ પદ તે સર્વ અનિત્ય દેહીને વિચારવાન પુરુષો તેને છોડીને ચાલી નીકળ્યા છે; અથવા પ્રારબ્ધોદયે વાસ થયો તોપણ અમૂર્છિતપણે, અને ઉદાસીનપણે તેને પ્રારબ્ધોદય સમજીને વર્ત્યા છે, અને ત્યાગનો લક્ષ રાખ્યો છે.

સં. ૧૯૫૨, પોશ વદ ૧૨, રવિ, મુંબઈ.

૪૦૨.

મહાત્મા બુદ્ધ (ગૌતમ) જરા, દારિદ્ર, રોગ અને મૃત્યુ એ ચારને એક આત્મજ્ઞાનવિના અત્ય સર્વ ઉપાયે અજીત દેહી, જેનેવિષે તેની ઉત્પત્તિનો હેતુ છે એવા સંસારને છોડીને ચાલ્યા જતા હતા. શ્રીકૃષ્ણભાદિ અનંત જ્ઞાની પુરુષોએ એ જ ઉપાય ઉપાસ્યો છે, અને સર્વ જીવોને તે ઉપાય ઉપદેશ્યો છે. તે આત્મજ્ઞાન દુર્ગમ્ય-પ્રાયે-દેહીને નિષ્કારણ કરુણાશીલ એવા તે સત્પુરુષોએ ભક્તિમાર્ગે પ્રકાશ્યો છે, જે સર્વ અશરણને નિશ્ચલ શરણરૂપ છે, અને સુગમ છે.

મુંબઈ, પોશ વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૨.

૪૦૩.

અસંગ એવું આત્મસ્વરૂપ સત્સંગને યોગે સૌથી સુલભપણે જણાવાયોગ્ય છે, એમાં સંશય નથી. સત્સંગનું મહાત્મ્ય સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોએ અતિશયકરી કહ્યું છે તે, યથાર્થ છે. એમાં વિચારવાનને કોઈ રીતે વિકલ્પ થવાયોગ્ય નથી.

રવિવાર, મહા શુદ્ધ ૪, ૧૯૫૨, મુંબઈ.

૪૦૪.

ૐ. સદ્ગુરુપ્રસાદ.

જ્ઞાનીના સર્વ વ્યવહાર પરમાર્થમૂલ હોય છે, તોપણ જે દિવસે ઉદય પળ આત્માકાર વર્તશે તે દિવસને ધન્ય છે.

સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવાનો સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપાય 'આત્મજ્ઞાન'ને કહ્યો છે. તે જ્ઞાનીપુરુષોનાં વચનો સાચાં છે;—અત્યંત સાચાં છે. જ્યાંસુધી જીવને તથારૂપ આત્મજ્ઞાન ન થાય ત્યાંસુધી, આત્યંતિક વંધનની નિવૃત્તિ ન હોય એમાં સંશય નથી. તે આત્મજ્ઞાન થતાંસુધી જીવે 'મૂર્તિમાન આત્મજ્ઞાનસ્વરૂપ' એવા સદ્ગુરુદેવનો નિરંતર આશ્રય અવશ્ય કરવાયોગ્ય છે; એમાં સંશય નથી. તે આશ્રયનો વિયોગ હોય ત્યારે, આશ્રયભાવના નિત્ય કર્તવ્ય છે.

ઉદયને યોગે તપાસ્યા આત્મજ્ઞાન થયા પ્રથમ ઉપદેશમાર્ગ કરવું પડતું હોય, તો જે વિચારવાનું મુમુક્ષુ તે પરમાર્થના માર્ગને અનુમગ્વાને હેતુભૂત ણ્યા સત્પુરુષની મક્તિ, સત્પુરુષના ગુણપ્રાપ્તિ, સત્પુરુષપ્રત્યે પ્રમોદમાત્રના, અને સત્પુરુષપ્રત્યે અવિરોધમાત્રના લોકોને ઉપદેશે છે, જે પ્રકારે મતમતાતરણો અભિનિવેશ ટાળે, અને સત્પુરુષના વચનો પ્રદૂષ કરવાની આત્મવૃત્તિ ધાય તેમ કરે છે ઘર્ષમાત્રાલમાં તે પ્રકારની વિશેષ હાનિ થશે એમ જાણી, જ્ઞાનીપુરુષો આ કાલને દુષ્કાળ કહ્યો છે, અને તેમ પ્રત્યા દેખાય છે

સર્વ કાર્યમા કર્તવ્યમાત્ર આત્માર્થ છે, ઇ સમાપ્તના નિત્ય મુમુક્ષુ જીવે કરવી યોગ્ય છે એ જ પાઠ છુદ્દ ૧, ૧૯૫૨, મુબઈ

૪૦૫

ૐ સદ્ગુરુપ્રસાદ

પર્યાયજ્ઞાન હત્યજ થયા પ્રથમ જે જીવોને ઉપદેશરૂપણુ વર્તેતું હોય, તે જીવોએ જે પ્રકારે ધૈર્ય, ઉપશમ અને મક્તિનો હાથ ધાય તે પ્રકારે, પ્રમગપ્રાપ્ત જીવોને ઉપદેશ આપવો ઘટે, અને જે પ્રકારે તેને નાના પ્રકારના અસદ્ આગ્રહનો, તથા કેવલનેપવ્યવહારાત્તિનો અભિનિવેશ ઘટે તે પ્રકારે-ઉપદેશ પરિણામી થાય તેમ-આત્માર્થ વિચારી કહેવું ઘટે ક્રમે કરીને તે, જીવો ધર્માર્થ માગની સમુપ્ત થાય એવો યથાશક્તિ ઉપદેશ કર્તવ્ય છે

સઠ ૧૯૫૨, પાગળ છુદ્દ ૧૦, રવિ, મુબઈ

૪૦૬

ૐ સદ્ગુરુપ્રસાદ

દેહધારી છતા નિરાનરણ જ્ઞાનસંહિત વર્તે છે એના મહાપુરુષોને નિઃશલ નમસ્કાર

સર્વ કપાયનો અમાત્ર દેહધારી છતા પરમજ્ઞાની પુરુષને વિષે થને ઇ પ્રકારે અને હલ્લુ તે પ્રસંગમા “અમાત્ર” શબ્દનો અર્થ “ક્ષય” ગણીને લલ્લો છે

જગત્પ્રાસી જીવને રાગદ્વેષ ગયાની ચમર પહે નહા, ઘાકી જે મોટા પુરુષ છે તે, જાણે છે કે, આ મહાત્મા પુરુષો વિષે રાગદ્વેષનો અમાત્ર, કે ઉપશમ વર્તે છે એમ લલ્લી, આપે શરૂ કરી કે, “જેમ મહાત્મા પુરુષને જ્ઞાનીપુરુષો અથવા દૃઢ મુમુક્ષુ જીવો જાણે છે તેમ, જગત્પ્રાસી જીવો શા માટે ન જાણે? મનુષ્યાદિ પ્રાણીને જેમ જોડેને જગત્પ્રાસી જીવો જાણે છે કે, આ મનુષ્યાદિ છે, અને મહાત્માપુરુષો પણ જાણે છે કે, આ મનુષ્યાદિ છે, એ પદાર્થો જોવાથી થેયુ જાણતું સરસુ ઘર્ષે છે, અને આમા મેદ વર્તે છે, તેવો મેદ થમાના કયા કારણો મુલ્યપણે વિચારવાયોગ્ય છે?” ઇ પ્રકારે હલ્લુ તેનું સમાવા

મનુષ્યાદિને જગત્વાસી જીવો જાણે છે તે, દૈહિક સ્વરૂપથી તથા દૈહિક ચેષ્ટાથી જાણે છે. એક વીજાની મુદ્રામાં, આકારમાં, તથા ઇન્દ્રિયોમાં જે ભેદ છે તે, ચક્ષુ આદિ ઇન્દ્રિયોથી જગત્વાસી જીવ જાણી શકે છે; અને કેટલાક તે જીવોના અભિપ્રાય પણ અનુમાનપરથી જગત્વાસી જીવ જાણી શકે છે, કેમકે તે તેના અનુભવનો વિષય છે; પણ જ્ઞાનદ્રશા અથવા વીતરાગ-દશા છે તે, મુખ્યપણે દૈહિક સ્વરૂપ તથા દૈહિક ચેષ્ટાનો વિષય નથી; અંતરાત્મગુણ છે. અને અંતરાત્મપણુ વાહ્યજીવોના અનુભવનો વિષય ન હોવાથી, તેમ જ તથારૂપ અનુમાન પણ પ્રવર્તે એવા જગત્વાસી જીવોને ઘણુંકરીને સંસ્કાર નહીં હોવાથી જ્ઞાની, કે વીતરાગને તે ઓઢાંચી શકતા નથી. કોઈક જીવ સત્સમાગમના યોગથી, સહજ શુભકર્મના ઉદયથી, તથારૂપ કંઈ સંસ્કાર પામીને જ્ઞાની, કે વીતરાગને યથાશક્તિ ઓઢાંચી શકે, તથાપિ ચરેચરૂં ઓઢાંચાણ તો દૃઢ મુમુક્ષુતા પ્રગટ્યે, તથારૂપ સત્સમાગમથી પ્રાપ્ત થયેલ ઉપદેશને અવધારણ કર્યે, અંતરાત્મવૃત્તિ પરિણમ્યે, જીવ જ્ઞાની, કે વીતરાગને ઓઢાંચી શકે. જગત્વાસી ઇટલે જગત્દૃષ્ટિજીવો છે તેની દૃષ્ટિ ચરેચરૂં જ્ઞાની, કે વીતરાગનું ઓઢાંચાણ ક્યાંથી થાય? અંધકારને વિષે પડેલા પદાર્થને મનુષ્ય-ચક્ષુ દેખી શકે નહીં તેમ, દેહને વિષે રહ્યા એવા જ્ઞાની, કે વીતરાગને જગત્દૃષ્ટિજીવ ઓઢાંચી શકે નહીં. જેમ અંધકારને વિષે પડેલો પદાર્થ મનુષ્યચક્ષુથી જોવાને વીજા કોઈ પ્રકારની અપેક્ષા રહે છે, તેમ જગત્દૃષ્ટિજીવોને જ્ઞાની, કે વીતરાગની ઓઢાંચાણ માટે, વિશેષ શુભ સંસ્કાર અને સત્સમાગમની અપેક્ષા યોગ્ય છે. જો તે યોગ પ્રાપ્ત ન હોય. તો જેમ અંધકારનાં પડેલો પદાર્થ અને અંધકાર એ બેય એકાકાર ભાસે છે, ભેદ ભાસતો નથી, તેમ તથારૂપ યોગ-વિના જ્ઞાની, કે વીતરાગ અને અન્ય સંસારી જીવોનું એકાકારપણુ ભાસે છે; દેહાદિ ચેષ્ટાથી ઘણુંકરીને ભેદ ભાસતો નથી.

જે દેહધારી સર્વ અજ્ઞાન અને સર્વ કપાયરહિત થયા છે, તે દેહધારી મહાત્માને ત્રિકાલ પરમમક્તિથી નમસ્કાર હો! નમસ્કાર હો!! તે મહાત્મા વર્તે છે તે દેહને, ભૂમિને, ઘરને, માર્ગને, આસનાદિ સર્વને નમસ્કાર હો! નમસ્કાર હો!!

પાગળ વદ ૩, સોમે, ૧૯૫૨, મુંબઈ.

૪૦૭.

કાગલ પહોંચ્યો છે. સામાન્યપણે વર્તેતી ચિત્તવૃત્તિઓ લાંબી તે, વાંચી છે. વિસ્તારથી હિતવચન લખવાની જિજ્ઞાસા જણાવી તે વિષે, સંક્ષેપમાં નીચે લખ્યાથી વિચારશો:—

પ્રારબ્ધોદયથી જે પ્રકારનો વ્યવહાર પ્રસંગમાં વર્તે છે, તે પ્રત્યે દૃષ્ટિ દેતાં જેમ પત્રાદિ લખવામાં સંક્ષેપતાથી વર્તવાનું થાય છે, તેમ વધારે યોગ્ય છે, એવો અભિપ્રાય ઘણુંકરીને રહે છે. આત્માને વાસ્તવ્યપણે ઉપકારમૂલક એવો ઉપદેશ કરવામાં જ્ઞાની પુરુષો સંક્ષેપતાથી વર્તે નહીં એમ, ઘણુંકરીને બનવાયોગ્ય છે; તથાપિ બે કારણેકરીને તે પ્રકારે પણ જ્ઞાનીપુરુષો વર્તે છે: તે

ઉપદેશ જિજ્ઞાસુ જીવનેવિષે પરિણામ થાય છવા સયોગોત્તિષે તે જિજ્ઞાસુ જીવ વર્તતો ન હોય, અથવા તે ઉપદેશ વિસ્તારથી કર્યે પણ પ્રહણ કરવાનું તેનેવિષે તથારૂપ યોગ્યપણુ ન હોય, તો જ્ઞાનીપુરુષ તે જીવોને ઉપદેશ કરવામા સત્તેષપણે પણ વર્તે છે, અથવા પોતાને ઘાહ્ય વ્યવહાર પગા ઉદયરૂપ હોય કે, તે ઉપદેશ જિજ્ઞાસુ જીવને પરિણમતા પ્રતિનિધ્યરૂપ થાય, અથવા તથારૂપ કારણવિના તેમ વર્તી મુલ્યમાગને ત્રિરોધરૂપ, કે સશયના હેતુરૂપ થવાનું કારણ થનનું હોય તો પણ જ્ઞાનીપુરુષો સત્તેષપણે ઉપદેશમા પ્રવર્તે અથવા મૌન રહે

સર્વસંગપરિત્યાગ કરીને ચાત્રી નીરુદ્ધાથી પણ જીવ ઉપાધિરિત થતો નથી, કેમકે જ્ઞાતુથી અતર્પરિણતિપર દૃષ્ટિ ન થાય, અને તથારૂપ માર્ગે ન પ્રવર્તાય ત્યાતુથી, સર્વસંગપરિત્યાગ પણ નામ માત્ર થાય છે, અને તેમા અનમરમા પણ અતર્પરિણતિપર દૃષ્ટિ દેવાનું માન જીવને આવશ્યુ કટણ છે, તો પટ્ટી આના ગૃહવ્યવહારને વિષે ઊર્મિન અભિનિવેશપૂર્વક રહી અતર્પરિણતિપર દૃષ્ટિ દેવાનું થનનું કેટલું દુમાધ્ય હોનું જોડું તે વિચારવાયોગ્ય છે વઢી તેવા વ્યવહારમા રહી જીવે અતર્પરિણતિપર કેટલું ઘઠ રાખવું જોડું તે પણ વિચારવાયોગ્ય છે, અને અગચ્ચ તેમ કરનાયોગ્ય છે

ઘથારે ૭૭ લ્પીપ ? જેટલી પોતાની શક્તિ હોય, તે સર્વ ગચ્છિપી ઇક લક્ષ રાપ્તીને, ઊર્મિક અભિનિવેશને સત્તેષ કરીને, કદ પણ અપૂર્વ નિરાનરણપણુ દેખાતું નથી માટે સમજ્યાનું માત્ર અભિમાન છે ઇમ જીવને સમજાવંતે, જે પ્રશ્નરે જીવ જ્ઞાન, ધર્મન, ચારિત્રનેવિષે સતત જાગૃત થાય તે જ કરનામા વૃત્તિ જોડવી, અને રાત્રિદિનસ તે જ ચિંતામા પ્રવત્તવું ઇ જ વિચારવાનું જીવનું કર્તવ્ય છે, અને તેને માટે સત્સંગ, સત્સાત્ર અને સરલતાદિ નિઃગુણો ઉપકારભૂત છે, ઇમ વિચારીને તેનો આત્રય કરવો યોગ્ય છે જ્ઞાતુથી ઊર્મિક અભિનિવેશ, ઇટલે દ્રવ્યાતિ લોભ, તૃષ્ણા, દૈહિક માન, કુલ્લ, જાતિ આદિસગથી મોહ કે ત્રિશેષન માનવું હોય, તે ઘાત ન ઊઠવી હોય, પોતાની શુદ્ધિપ-સ્વેચ્છાપ-અમુક ગચ્છાતિનો આગ્રહ રાખવો હોય ત્યાતુથી, જીવને અપૂર્વ ગુણ કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તેનો વિચાર ઇગમ છે

ઘથારે લ્પી શશાય ઇવો ઉદય હાલ અત્રે નથી, તેમ ઘથારે લખવું, કે કહેવું તે પણ કોડક પ્રસંગમા થના દેવુ યોગ્ય છે ઇમ છે તમારી ત્રિશેષ જિજ્ઞાસાથી પ્રારબ્ધોદય વેદતા જે કદ લ્પી શકાત તે કરતાં કદક ટદીરણા કરીને ત્રિશેષ લખ્યું છે ઇવ વિનતિ

સ૦ ૧૯૫૨ ના ધૈત્ર ગુરુ ૧, રવિ, મુચ્છથી

૪૦૮

૪

જેમાં કાળગારમાં હૃષે, અને કાળગારમા શોક થઈ આવે છવા આ વ્યવહારમા જે જ્ઞાનીપુરુષો

સમદશાથી વર્તે છે, તેને અત્યંત ભક્તિથી ધન્ય કહીએ છીએ; અને મર્થ મુમુક્ષુ જીવને પણ દશા ઉપાસવાયોગ્ય છે એમ નિશ્ચય દેવીને પરિણતિ કરવી ઘટે છે. પણ વિનંતિ.

સં. ૧૯૫૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૨, સોમે, મુંબઈ.

૪૦૨.

ૐ.

સદ્ગુણચરણાય નમઃ

૧. જે જ્ઞાનમાં દેહાદિ અધ્યામ મટ્યો છે, અને અન્ય પદાર્થને વિષે અહંતા મમતા વર્તતાં નથી, તથા ઉપયોગ સ્વભાવમાં પરિણમે છે, અર્થાન્ જ્ઞાનન્યરૂપણુ મજે છે. તે જ્ઞાનને 'નિરાવરણ જ્ઞાન' કહેવાયોગ્ય છે.

૨. સર્વ જીવોને ઇટલે, સામાન્ય મનુષ્યોને, જ્ઞાની અજ્ઞાનીની વાણીનો ભેદ સમજાવો કટણ છે, એ વાત યથાર્થ છે; કેમકે કૈક શુષ્કજ્ઞાની શીઘ્રી લડને જ્ઞાનીના જેવો ઉપદેશ કરે, ઇટલે તેમાં વચનનું સમતુલ્યપણુ જોવાથી શુષ્કજ્ઞાનીને પણ સામાન્ય મનુષ્યો જ્ઞાની માને, મંદદશાવાન મુમુક્ષુ જીવો પણ તેવાં વચનથી ધ્રાંતિ પામે; પણ ઉત્કૃષ્ટદશાવાન મુમુક્ષુ પુરુષ, શુષ્કજ્ઞાનીની વાણી જ્ઞાનીની વાણીજેવો શબ્દે જોડ પ્રાપ્તિ પામવાયોગ્ય નથી. કેમકે શુષ્કજ્ઞાનીની વાણીમાં આશયે જ્ઞાનીની વાણીની તુલના હોતી નથી; જ્ઞાનીની વાણી પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ. આત્માર્થઉપદેશક, અપૂર્વ અર્થનું નિરૂપણ કરનાર હોય છે; અને અનુભવસહિતપણુ હોવાથી આત્માને સતત જાગૃત કરનાર હોય છે. શુષ્કજ્ઞાનીની વાણીમાં તથારૂપ ગુણો હોતા નથી; સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ ગુણ જે પૂર્વાપર અવિરોધપણુ તે શુષ્કજ્ઞાનીની વાણીને વિષે વર્તવાયોગ્ય નથી. કેમકે યથાસ્થિત પદાર્થદર્શન તેને હોતું નથી; અને તેથી ઠામ ઠામ કલ્પનાથી યુક્ત તેની વાણી હોય છે. એ આદિ નાના પ્રકારના ભેદથી જ્ઞાની અને શુષ્કજ્ઞાનીની વાણીનું ઓઢાણ ઉત્કૃષ્ટ મુમુક્ષુને થવાયોગ્ય છે. જ્ઞાનીપુરુષને તો સહજ સ્વભાવે તેનું ઓઢાણ છે, કેમકે પોતે ભાનસહિત છે. અને ભાનસહિત પુરુષ-વિના આ પ્રકારનો આશય ઉપદેશી શકાય નહીં, એમ સહેજે તે જાણે છે. અજ્ઞાન અને જ્ઞાનનો ભેદ જેને સમજાયો છે, તેને અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીનો ભેદ સહેજે સમજાવાયોગ્ય છે. અજ્ઞાનપ્રત્યેનો જેનો મોહ વિરામ પામ્યો છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષને શુષ્કજ્ઞાનીનાં વચનો ધ્રાંતિ કેમ કરી શકે? વાકી સામાન્ય જીવોને અથવા મંદદશા અને મધ્યમદશાના મુમુક્ષુને શુષ્કજ્ઞાનીનાં વચનો સાદ-શ્યપણે જોવામાં આવ્યાથી વચ્ચે જ્ઞાનીનાં વચનો છે એમ ધ્રાંતિ થવાનો સંભવ છે. ઉત્કૃષ્ટ મુમુક્ષુને ઘણંકરીને તેવી ધ્રાંતિનો સંભવ નથી, કેમકે જ્ઞાનીનાં વચનોની પરીક્ષાનું વઢ તેને વિશેષ-પણે સ્થિર થયું છે. પૂર્વકાલે જ્ઞાની થઈ ગયા હોય, અને માત્ર તેની મુખવાણી રહી હોય તોપણ વર્તમાનકાલે જ્ઞાનીપુરુષ એમ જાણી શકે કે, આ વાણી જ્ઞાનીપુરુષની છે; કેમકે રાત્રિદિવસના ભેદની

પેટે અજ્ઞાની જ્ઞાનીની વાળીને વિષે આશ્ચર્યમેદ્ હોય છે, અને આત્મદશાના તારતમ્ય પ્રમાણે આશ્ચર્યાઢી વાળી નીકળે છે તે આશ્ચર્ય, ગાળીપરથી 'વર્તમાન જ્ઞાનીપુત્પ'ને વ્યામાવિર દષ્ટિ ગત થાય છે, અને કદેનાર પુરુષની દશાનુ તારતમ્ય લક્ષગત થાય છે અને જે 'વર્તમાન જ્ઞાની' શબ્દ લખ્યો છે, તે કોદ વિશેષ પ્રજ્ઞાન્ત, પ્રગટ વોધીજમહિત પુરુષશબ્દના અર્થમા લખ્યો છે જ્ઞાનીના વધનોની પરીત્રા સર્વ જીવને સુલભ હોત તો નિવાળ પળ સુલભ જ હોત

૩ જિનાગમમા મતિ, શ્રુત આદિ જ્ઞાનના પાચ પ્રકાર કહ્યા છે તે જ્ઞાનના પ્રકાર સાચા છે સપમાગાચક નથી અવધિ, મન પયવાદિ જ્ઞાન વર્તમાનજાલમા વ્યવચ્છેદ જેમા લાગે છે તે પરથી તે જ્ઞાન સપમાગાચક ગણાયોગ્ય નથી ૫ જ્ઞાન મનુષ્ય જીવોને ચારિત્રપર્યાયની તિગુદ્ધ તાર-તમ્યતાથી સપજે છે વર્તમાનજાલમા તે તિગુદ્ધ તારતમ્યતા પ્રાપ્ત થવી દુલ્લભ છે, કેમકે કાલનુ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ ચારિત્રમોહનીય આદિ પ્રકૃતિના વિશેષ ઝલ્લસહિત વર્તનુ જોગમા આવે છે સામાન્ય આત્મચારિત્ર પળ કોદક જીવોને વિષે વર્તવા યોગ્ય છે, તેમા કાલમા તે જ્ઞાની લખિ વ્યવચ્છેદ જેવી હોય ઇમા કદ આશ્ચર્ય નથી, તેથી તે જ્ઞાન સપમાગાચક ગણાયોગ્ય નથી, આત્મસ્વરૂપ વિચારતા તો તે જ્ઞાનનુ કદ પળ અસમવિતપણુ દેખાતુ નથી સર્વ જ્ઞાની સ્થિતિનુ ક્ષેત્ર આમા છે, તો પટ્ટી અવધિ, મન પયગાદિ જ્ઞાનનુ ક્ષેત્ર આત્મા હોય ઇમા સગ્ય કેમ ઘટે ? યદ્વપિ શાસ્ત્રના યથાસ્થિત પરમાર્થના અજ્ઞાનીઓ તેની વ્યાખ્યા જે પ્રકારે કરે છે, તે વ્યાખ્યા વિરોધવાઢી હોય, પળ પરમાર્થ તે જ્ઞાનનો સમગ્ર છે જિનાગમમા તેની જે પ્રકારના આશયથી વ્યાખ્યા કરી હોય તે વ્યાખ્યા, અને અજ્ઞાની જીવો આશય જાણ્યાનિના જે વ્યાખ્યા કરે, તેમા મોટો મેદ્ હોય ઇમા આશ્ચર્ય નથી, અને તે મેદ્ને લીને તે જ્ઞાનના વિષય માટે સદેહ યવાયોગ્ય છે, પળ આત્મદષ્ટિનુ જોતા તે સદેહનો અવવાશ નથી

૪ કાલનો સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વિભાગ 'સમય' છે, રૂપી પર્ત્યર્થનો સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વિભાગ 'પરમાણુ' છે, અને અરૂપી પર્ત્યર્થનો સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વિભાગ 'પ્રદેશ' છે ૭ ઝગે ઇવા સૂક્ષ્મ છે કે, અત્યત નિમલ્લ જ્ઞાની સ્થિતિ તેના સ્વરૂપને ગ્રહણ કરી શકે, સામાયપણે સસારી જીવનો સપયોગ અસહ્યાત સમયવર્તિ છે, તે સપયોગમા સામાત્પણે ઇક સમયનુ જ્ઞાન સમગ્રે નહી, જો તે સપયોગ ઇક સમય-વર્તિ અને ગુદ્ધ હોય, તો તેને વિષે સામાત્પણે સમયનુ જ્ઞાન થાય તે સપયોગનુ ઇક સમયવર્તિ પળ કપાયાદિના અમાવે થાય છે, કેમકે કપાયાદિ યોગે સપયોગ મૂદતાદિ ધારણ કરે છે, તેમ જ અસહ્યાત સમયવર્તિપણુ મને છે, તે કપાયાદિને અમાગે ઇક સમયવર્તિપણુ થાય છે, અર્થાત્ કપાયા દિને યોગે તેને અસહ્યાત સમયમાથી ઇક સમય જૂદો પાડવાનુ સામથ્ય નહોતુ તે કપાયાદિને અમાવે ઇક સમય જૂદો પાઢીને અવગાહે છે સપયોગનુ સમયવર્તિપણુ કપાયરહિતપણુ ઘપા પટ્ટી થાય છે, માટે ઇક સમયનુ, ઇક પરમાણુનુ, અને ઇક પ્રદેશનુ જેને જ્ઞાન થાય તેને, 'કેવલજ્ઞાન' પ્રગટે ઇમ કાણુ છે તે, સત્ય છે કપાયરહિતપણાનિના કેવલજ્ઞાનનો મમવ નથી, અને કપાયરહિત

પણાવિના ઉપયોગ એક સમયને સાક્ષાત્પણે ગ્રહણ કરી શકતો નથી, માટે એક સમયને ગ્રહણ કરે તે સમયે, અત્યંત કપાયરહિતપણુ જોડે, અને જ્યાં અત્યંત કપાયનો અભાવ હોય ત્યાં, 'કેવલજ્ઞાન' હોય છે. માટે એ પ્રકારે કહ્યું કે, એક સમય, એક પરમાણુ અને એક પ્રદેશનો જેને અનુભવ થાય તેને, 'કેવલજ્ઞાન' પ્રગટે. જીવને વિશેષ પુરુષાર્થને અર્થે આ એક સુગમ સાધનનો જ્ઞાની-પુરુષે ઉપદેશ કર્યો છે. સમયની પેટે પરમાણુ અને પ્રદેશનું સૂક્ષ્મપણુ હોવાથી ત્રણે સાથે ગ્રહણ કર્યા છે. અંતર્વિચારમાં વર્તવાને અર્થે જ્ઞાનીપુરુષોએ અસંખ્યાત યોગ કહ્યા છે. તે મધ્યેનો એક આ 'વિચારયોગ' કહ્યો છે; એમ સમજવાયોગ્ય છે.

૫. શુભેચ્છાથી માંડીને સર્વકર્મરહિતપણે સ્વસ્વરૂપસ્થિતિનુષ્ઠીમાં અનેક ભૂમિકાઓ છે. જે જે આત્માર્થિ જીવો થયા, અને તેમનામાં જે જે અંશે જાગ્રતદશા ઉત્પન્ન થઈ, તે તે દશાના ભેદે અનેક ભૂમિકાઓ તેમણે આરાધિ છે. શ્રી કવીર, સુંદરદાસ આદિ સાધુજનો આત્માર્થિ ગણવાયોગ્ય છે, અને શુભેચ્છાથી ઉપરની ભૂમિકાઓમાં તેમની સ્થિતિ સંભવે છે. અત્યંત સ્વસ્વરૂપસ્થિતિ માટે તેમની જાગ્રતિ અને અનુભવ પણ લક્ષગત થાય છે. ઇથી વિશેષ સ્પષ્ટ અભિપ્રાય હાલ આપવાની ઇચ્છા નથી થતી.

૬. 'કેવલજ્ઞાનના' સ્વરૂપનો વિચાર દુર્ગમ્ય છે. અને શ્રી.....કેવલ કોટીથી તેનો નિર્ધાર કરે છે તેમાં, જો કે તેમનો અભિનિવેશ નથી, પણ તેમ તેમને માત્રે છે માટે, કહે છે. માત્ર 'કેવલ કોટી' છે, અને ભૂત, ભવિષ્યનું કંઈ પણ જ્ઞાન કોઈને ન થાય એવી માન્યતા કરવી ઘટતી નથી. ભૂત, ભવિષ્યનું યથાર્થ જ્ઞાન થવાયોગ્ય છે; પણ તે કોઈક વીરલા પુરુષોને, અને તે પણ વિશુદ્ધ ચારિત્રતારતમ્યે; એટલે તે સંદેહરૂપ લાગે છે, કેમકે તેવી વિશુદ્ધ ચારિત્રતારતમ્યતા વર્તમાનમાં અભાવ જેવી વર્તે છે. કેવલજ્ઞાનનો અર્થ વર્તમાનમાં શાસ્ત્રવેત્તા માત્ર શબ્દબોધથી જે કહે છે, તે યથાર્થ નથી એમ, શ્રી.....ને લાગતું હોય, તો તે સંભવિત છે; વળી ભૂત, ભવિષ્ય જાણતું એનું નામ 'કેવલજ્ઞાન' છે એવી વ્યાખ્યા મુખ્યપણે શાસ્ત્રકારે પણ કહી નથી. જ્ઞાનનું અત્યંત શુદ્ધ થવું તેને, 'કેવલજ્ઞાન' જ્ઞાનીપુરુષોએ કહ્યું છે, અને તે જ્ઞાનમાં મુખ્ય તો આત્મસ્થિતિ અને આત્મસમાધિ કહ્યાં છે. જગત્નું જ્ઞાન થવું એ આદિ કહ્યું છે તે, અર્પૂર્વ વિષયનું ગ્રહણ સામાન્ય જીવોથી થવું અશક્ય જાણીને કહ્યું છે; કેમકે, જગત્ના જ્ઞાનપર વિચાર કરતાં કરતાં આત્મસામર્થ્ય સમજાય. શ્રી.....મહાત્મા શ્રી ઋષભાદિને વિષે 'કેવલ કોટી' કહેતા ન હોય, અને તેમના આજ્ઞાવર્તિ એટલે જેમ મહાવીરસ્વામીના દર્શને પાંચસં મુમુક્ષુઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા તે, આજ્ઞાવર્તિને કેવલજ્ઞાન કહ્યું છે, તે 'કેવલજ્ઞાન'ને 'કેવલ કોટી' કહેતા હોય, તો તે વાત કોઈ પણ રીતે ઘટે છે. એકાંત કેવલજ્ઞાનનો શ્રી..... નિષેધ કરે, તો તે આત્માનો નિષેધ કરવાજેવું છે. લોકો હાલ 'કેવલજ્ઞાન'ની જે વ્યાખ્યા કરે છે તે 'કેવલજ્ઞાન'ની વ્યાખ્યા વિરોધવાળી દેખાય છે, એમ તેમને લાગતું હોય તો તે પણ સંભ-

વિત છે, કેમકે માત્ર 'જગન્જ્ઞાન' તે 'કેવલજ્ઞાન'નો વિષય વર્તમાનપર્યાયમા ઉપદેશાય છે આ પ્રકારનું સમાધાન લખતા ઘણા પ્રકારના વિરોધ દિગ્ગોચર થાય છે, અને તે વિરોધો ટ શાંતી તેનું સમાધાન લખવાનું હાલ સતતમા વનવું અશક્ય છે તેથી, સંતેષમા સમાધાન લખ્યું છે સમાધાનસમુચ્ચાર્ય આ પ્રમાણે છે "આત્મા જ્યારે અત્યંત શુદ્ધજ્ઞાનસ્થિતિ મજે, તેનું નામ 'કેવલજ્ઞાન' મુખ્યપણે છે સર્વ પ્રકારના રાગ દ્વેષનો અભાવ થયે અત્યંત શુદ્ધજ્ઞાનસ્થિતિ પ્રગટનાયોગ્ય છે, તે સ્થિતિમા જે કંઈ જાણી શકાય તે, 'કેવલજ્ઞાન' છે, અને તે સંતેહયોગ્ય નથી શ્રી 'કેવલ કોટી' કહે છે, તે પણ મહાવીરભવામી સર્વપે વર્તતા આજ્ઞાસિં પાચતે કેવલો જેના પ્રસંગમા સમન્વિત છે જગત્ના જ્ઞાનનો લક્ષ મૂકી શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન તે 'કેવલજ્ઞાન' છે એમ વિચારતા આત્મદશા વિશેષણ મજે" એ પ્રમાણે આ પ્રશ્નના સમાધાનનો સંતેષ આશય છે જેમ ઘને તેમ જગત્ના જ્ઞાનપ્રત્યેનો વિચાર છોડી સ્વરૂપજ્ઞાન થાય તેમ કેવલજ્ઞાનનો વિચાર થયા અર્થે પુરપાર્ય કર્તવ્ય છે જગત્નું જ્ઞાન થયું તેનું નામ 'કેવલજ્ઞાન' મુખ્યાર્થપણે ગણનાયોગ્ય નથી જગત્ના જીવોને વિશેષ લક્ષ થયા અર્થે વારંવાર જગત્નું જ્ઞાન સાથે સ્વીકૃત છે, અને તે કંઈ કલ્પિત છે એમ નહીં, પણ તે પ્રત્યે અભિનિવેશ કરવાયોગ્ય નથી આ ટેકાણે વિશેષ સ્પષ્ટતાની હચ્છા થાય છે, અને તે રોકવી પડે છે, તોપણ સંતેષમા ફરી લક્ષીપ છીપ "આત્માને વિષેથી સર્વ પ્રકારનો અન્ય અધ્યાસ ટલો સ્ફટિકની પેઠે આત્મા અત્યંત શુદ્ધતા મજે તે, 'કેવલજ્ઞાન' છે અને જગત્જ્ઞાનપણે તેને વારંવાર જિનાગમમાં કહ્યું છે તે મહાત્મ્યથી ફરી શાસ્ત્રદષ્ટિ બીજો પુરુષાર્થમા પ્રવર્તે તે હેતુ છે" અને શ્રી ૭ 'કેવલ કોટી' સર્વમા અને કહી છે, એવું કહેવું યોગ્ય નથી અને અતરાત્મપણે પણ તેનું માન્યું નથી તમે આ પ્રશ્ન છર્યું પડેલે કંઈ વિશેષ હેતુ વિષારી સમાધાન લખ્યું છે, પણ હાલ તે પ્રશ્નનું સમાધાન કરનારિપે જેટલું મૌન રહેવાય તેટલું ઉપકારી છે એમ ચિત્તમા રહે છે વાકીના પ્રશ્નોનું સમાધાન સમાગમે ધારશો

સં ૧૯૫૨, ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૧, મુનર્દશી

૪૧૦

માર્દે તો તથા તમારો લક્ષેલો એમ બે કાગલ મળ્યા છે વિસ્તારપૂર્વક હાલ કાગલ લખવાનું ઘણુકરીને ક્યારેક ઘને છે, અને વલતે તો પત્રની પહોંચ પણ કેટલાક દિવસ વ્યતીત થયે લખાય છે

સમમાગમના અમાનપ્રસંગમા તો વિશેષેકરી આરમભરિમ્મદ્વત્યેથી વૃત્તિ સંતેષનાનો અભ્યામ રાણી, જેને વિષે ત્યાગવૈરાગ્યાદિ પરમાર્થસાધનો ઉપદેશ્યા છે, તેના પ્રયો વાચનાનો પરિચય કર્તવ્ય છે અને અપ્રમત્તપણે પોતાના દોષ વારંવાર જોનાયોગ્ય છે

સં ૧૯૫૨ ના ચૈત્ર વદ ૭, રવિ, મુનર્દશી

૪૧૧.

ૐ.

શ્રી જિનવીતરાગે દ્રવ્યભાવ-સંયોગથી ફરી ફરી છૂટવાની મલામણ કરી છે, અને તે સંયોગનો વિશ્વાસ પરમજ્ઞાનીને પળ કર્તવ્ય નથી, એવો અખંડમાર્ગ કહ્યો છે તે, શ્રીજિનવીતરાગનાં ચરણકમલપ્રત્યે ભક્તિથી નમસ્કાર.

આત્મસ્વરૂપનો નિશ્ચય થવામાં જીવની અનાદિથી મૂલ થતી આવી છે. સમસ્તશ્રુતજ્ઞાનસ્વરૂપ એવાં દ્વાદશાંગમાં સૌથી પ્રથમ ઉપદેશયોગ્ય એવું આચારાંગસૂત્ર છે; તેના પ્રથમશ્રુત સ્કંધમાં, પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં, પ્રથમવાક્યે, જે શ્રી જિને ઉપદેશ કર્યો છે તે, સર્વ અંગના સર્વશ્રુત-જ્ઞાનનો સાર સ્વરૂપ છે; મોક્ષના વીજમૂત છે; સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ છે. તે વાક્યપ્રત્યે ઉપયોગ સ્થિર થવાથી જીવને નિશ્ચય આવશે કે, જ્ઞાનીપુરુષના સમાગમની ઉપાસનાવિના જીવ સ્વછંદે નિશ્ચય કરે તે, છૂટવાનો માર્ગ નથી. સર્વ જીવનું પરમાત્માપણુ છે એમાં સંશય નથી, તો પછી શ્રી..... પોતાને પરમાત્મસ્વરૂપ માને તો તે વાત અસત્ય નથી; પણ જ્યાંસુધી તે સ્વરૂપ યથાતથ્ય પ્રગટે નહીં ત્યાંસુધી, મુસુલુ-જિજ્ઞાસુ-રહેવું તે વધારે સારું છે; અને તે રસ્તે યથાર્થ પરમાત્માપણુ પ્રગટે છે. જે માર્ગ મૂકીને પ્રવર્તવાથી તે પદનું માન થતું નથી; તથા શ્રી જિનવીતરાગ-સર્વજ્ઞ પુરુષોની અશાતના કરવારૂપ પ્રવૃત્તિ થાય છે. વીજો કંઈ મતભેદ નથી.

સુંવર્દે, ચૈત્ર વદ ૧૪, રવિ, ૧૯૫૨.

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ.

મૃત્યુનું અવશ્ય આવવું છે.

૪૧૨.†

—અન્ય પુરુષકી દૃષ્ટિએ, જગ વ્યવહાર લખાય;
 ઘંટાવન જગ નહીં, કૌન વ્યવહાર વતાય ?

—વિહાર ઘંટાવન.

સં૦ ૧૯૫૨ ના ચૈત્ર વદ ૧૪, રવિ, સુંવર્દે.

૪૧૩.

ૐ

અત્રેથી જેમ પ્રથમ વિસ્તારપૂર્વક પત્ર લખવાનું થતું તેમ, કેટલાક વચ્ચત થયા ઘણુંકરીને તથારૂપ પ્રારબ્ધને લીધે થતું નથી.

કરવાપ્રત્યે વૃત્તિ નથી, અથવા એક ક્ષણ પળ જેને કરવું માસતું નથી, કરવાથી ઉત્પન્ન થતાં ફળપ્રત્યે જેની ઉદાસીનતા છે, તેવા કોઈ આત્મપુરુષ તથારૂપ પ્રારબ્ધયોગથી પરિગ્રહ સંયોગાદિમાં વર્તતા દેખાતા હોય, અને જેમ ઇચ્છક પુરુષ પ્રવૃત્તિ કરે, ઉદ્યમ કરે, તેવા કાર્યસહિત પ્રવૃત્તિમાન જોવામાં આવતા હોય, તો તેવા પુરુષને વિષે જ્ઞાનદશા છે, એમ શી રીતે જાણી શકાય ? એટલે તે

પુરુષ આત્મ (પરમાર્થ અર્થે પ્રતીતિ કરવાયોગ્ય) છે, અથવા જ્ઞાની છે એમ, કયા લક્ષણે ઓઢાવી શકાય? કદાપિ કોઈ પુરુષના મત્સ્યયોગી એમ જાણનામાં આવ્યું, તો તે ઓઢાવણમા પ્રાપ્તિ પડે તેવો વ્યવહાર તે સત્પુરુષ વિષે પ્રત્યક્ષ દેવાય છે, તે પ્રાપ્તિનિવૃત્તિ થવા માટે મુમુક્ષુ જીવે તેવા પુરુષને કેવા પ્રકારથી ઓઢાવવા ઘટે કે જેથી તેના વ્યવહારમા વર્તતા પણ જ્ઞાનલક્ષણપણ તેના લક્ષમા રહે ?

સર્વ પ્રકારે જેને પરિપ્રહાદિ સયોગપ્રત્યે ઉદાસીનપણુ વર્તે છે, અર્પાત્ અહમમત્વપણુ તથા-રૂપ સયોગોરિષે જેને થતુ નથી, અથવા પરિક્ષીણ થયુ છે, ‘અનતાનુગમી’ પ્રજ્ઞાનિધી રહિત માત્ર પ્રારબ્ધોદયથી વ્યગ્રહાર વર્તતો હોય, તે વ્યગ્રહાર સામાન્ય દશાના મુમુક્ષુને સન્દેહનો હેતુ થઈ તેને ઉપકારપ્રેરિત થવામા નિરોધરૂપ થતો હોય એવુ, તે જ્ઞાનીપુરુષ દેરે છે, અને તે અર્થે પણ પરિપ્રહ સયોગાદિ પ્રારબ્ધોદય વ્યગ્રહારની પરિક્ષીણતા ઇચ્છે છે, તેમ થતાસુધી કેવા પ્રકારથી તે પુરુષ વર્ત્યા હોય તો સામાન્ય મુમુક્ષુને ઉપકાર થનામા હાનિ ન થાય? પણ વિશેષ સત્તેષમા લક્ષણાનુ થયુ છે, પણ તે પ્રત્યે તમે તથા શ્રી અચલ વિશેષ મનન કરશો

શુદ્ધ, વૈશાખ શુદ્ધ ૧, શોમે, ૧૯૫૦

૪૧૪

શ્રી શુદ્ધલાલે વૈશાખ વદ એકમે દેહ છોડ્યાના સ્વરૂપ લલ્યા તે વાચ્યા વિશેષવાઢની માદગીનીના યુગાન-અવસ્થામા અરુસ્માત્ દેહ છોડવાનુ બન્યાથી સામાન્યપણે ઓઢાવતા માણસોને પણ તે વાતથી સેદ થયાવિના ન રહે, તો પડી જેણે કુટુબાદિક સંબંધગ્રેહે મૂર્છા કરી હોય, સદ્વાસમા બન્યા હોય, તે પ્રત્યે કઈ આશ્રયમાવના રાહી હોય, તેને સેદ થયાવિના કેમ રહે? આ સસારમા મનુષ્યપ્રાણીને જે સેદના અકથ્ય પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે, તે અરુથ્ય પ્રસંગોમાનો એક આ મોઢો સેન્સારાક પ્રસંગ છે તે પ્રસંગમા ચાર્ય નિચારવાનુ પુરુષો શિગય સર્વ પ્રાણી સેન્સાર વિશેષને પ્રાપ્ત થાય છે, અને ચાર્ય નિચારવાનુ પુરુષોને વૈરાગ્ય વિશેષ થાય છે સસારાનુ અશરણપણુ, અનિત્યપણુ અને અસારપણુ વિશેષ દૃઢ થાય છે વિચારવાનુ પુરુષોને તે સેદકારક પ્રસંગનો મૂર્છામાવે વેદ કરવો તે માત્ર કર્મકથનો હેતુ માટે છે, અને વૈરાગ્યરૂપ સેન્સારી કમસગની નિવૃત્તિ માટે છે, -અને તે સત્ય છે, મૂર્છામાવે સેદ કર્યાથી પણ જે સવધીનો નિયોગ થયો છે તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને જે મૂર્છા થાય છે તે પણ અનિચારાનુ ફલ છે એમ વિચારી, નિચારવાનુ પુરુષો તે મૂર્છા માત્રપ્રત્યયિ વેદનો શમાવે છે, અથવા ઘણુકરીને તેવો સેદ તેમને થતો નથી;-કોઈ રીતે તેના વેદનુ દિત્તકારીપણુ દેખાતુ નથી, અને વોલો પ્રસંગ સેદનું નિમિત્ત છે, ણટેલે તેરે અવમરે નિચારવાનુ પુરુષોને જીવને દિત્તકારી પ્વો સેદ ઉત્પન્ન થાય છે સર્ગમગનુ અશરણપણુ, અન્યથપણુ, અનિત્યપણુ અને તુચ્છપણુ, તેમજ અન્યત્વપણુ દેહીને પોતાને વિશેષ પ્રતિગ્રોધ થાય છે કે ‘હે જીન! તારે વિષે કઈ પણ આ સમારને વિષે ઉદયાદિ માને પણ મૂર્છા વર્તતી હોય, તો તે ત્યાગ કર,

૦ ૦ ૦ ત્યાગ કર, તે મૂર્છાનું કંઈ ફલ નથી, સંસારમાં ક્યારેય પણ શરણત્વાદિપણુ પ્રાપ્ત થવું નથી, અને અવિચારણાવિના તે સંસારનેવિષે મોહ થવાયોગ્ય નથી, જે મોહ અનંત જન્મ મરણનો અને પ્રત્યક્ષ છેદનો હેતુ છે, દુઃખ અને ક્લેશનું વીજ છે, તેને શાંત કર, તેનો ક્ષય કર; હૈ જીવ! એવિના વીજો કોઈ હિતકારી ઉપાય નથી.” એ વગેરે ભાવિતાત્મતાથી વૈરાગ્યને શુદ્ધ અને નિશ્ચલ કરે છે. જે કોઈ જીવ યથાર્થ વિચારથી જુદા છે તેને, આ જ પ્રકારે માસે છે.

આ જીવને દેહસંબંધ હોદને મૃત્યુ ન હોત, તો આ સંસાર શિવાય વીજે તેની વૃત્તિ જોડાવાનો અભિપ્રાય થાત નહીં; મુલ્યકરીને મૃત્યુને ભયે પરમાર્થરૂપ વીજે સ્થાનકે વૃત્તિ પ્રેરી છે; તે પણ કોઈક વારલા જીવને પ્રેરિત થઈ છે. ઘણા જીવોને તો વાણ નિમિત્તથી મૃત્યુભયપરથી વાણ, ક્ષણિક વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ, વિશેષ કાર્યકારી થયાવિના નાશ પામે છે; માત્ર કોઈક વિચારવાન અથવા સુલભવોધી, કે હલુકર્મિ જીવને તે ભયપરથી અવિનાશી, નિઃશ્રેય સત્પદપ્રત્યે વૃત્તિ થાય છે. મૃત્યુભય હોત તોપણ તે મૃત્યુ વૃદ્ધાવસ્થાએ નિયમિત પ્રાપ્ત થતું હોત તોપણ જેટલા પૂર્વે વિચારવાનો થયા છે તેટલા ન થાત; અર્થાત્ વૃદ્ધાવસ્થાસુધી તો મૃત્યુનો ભય નથી એમ દેહીને પ્રમાદસહિત વર્તેત. મૃત્યુનું અવશ્ય આવવું દેહીને, તથા તેનું અનિયમિતપણે આવવું દેહીને, તે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે, સ્વજનાદિ સૌથી અરક્ષણપણુ દેહીને, પરમાર્થ વિચારવામાં અપ્રમત્તપણુ જ હિતકારી લાગ્યું, અને સર્વસંગનું અહિતકારીપણુ લાગ્યું. વિચારવાન પુરુષોનો તે નિશ્ચય નિઃસંદેહ સત્ય છે. ત્રણે કાલ સત્ય છે. મૂર્છાભાવનો છેદ ત્યાગીને અસંગભાવપ્રત્યયિ છેદ વિચારવાને કર્તવ્ય છે.

જો આ સંસારને વિષે આવા પ્રસંગોનો સંભવ ન હોત, પોતાને અથવા પરને તેવા પ્રસંગનો અપ્રાપ્તિ દેખાતી હોત, અશરણાદિપણુ ન હોત, તો પંચવિપયના સુખસાધનનું કશું ન્યૂનપણુ પ્રાયે નહોતું એવા શ્રી ઋષભદેવાદિ પરમપુરુષો, અને ભરતાદિ ચક્રવર્ત્યાદિઓ તેનો શા કારણે ત્યાગ કરત ? એકાંત અસંગપણુ શા કારણે ભજત ?

હે આર્ય ! યથાર્થ વિચારના ઓછાપણાને લીધે, પુત્રાદિ ભાવની કલ્પના અને મૂર્છાને લીધે, તમને કંઈ પણ છેદ વિશેષ પ્રાપ્ત થવો સંભવિત છે; તોપણ તે છેદનું ઘેયને કંઈ પણ હિતકારી ફલ નહીં હોવાથી, હિતકારીપણુ માત્ર અસંગવિચારવિના કોઈ અન્ય ઉપાયે નથી એમ વિચારી, થતો છેદ યથાશક્તિ વિચારથી, જ્ઞાનીપુરુષોનાં વચનામૃતથી, તથા સાધુપુરુષના આશ્રય, સમાગમોદિથી અને વિરતિથી ઉપશાંત કરવો એ જ કર્તવ્ય છે.

વવાળીઆ, વૈશાખ વદ ૬, રવિ, ૧૯૫૨.

૪૧૫.

ૐ.

“વર્તમાનકાલમાં આ ક્ષેત્રથી નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય નહીં,” એમ જિનાગમમાં કહ્યું છે, અને

વેદાતાદિ એમ કહે છે કે “આ કાઠમા આ ક્ષેત્રથી નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય,” તે માટે શ્રી ને જે પરમાર્થ માસતો હોય તે લપ્તશો તમને અને ને પળ આ વિષે જો કદ લપ્તમા ઇચ્છા થાય તો લપ્તશો

“વર્તમાનકાઠમાં આ ક્ષેત્રથી નિર્વાણપ્રાપ્તિ ન હોય એ ક્ષિવાય ધીજા કટલાક ભાવની પળ જિનાગમમા તથા તેના આશ્રયને ઇચ્છતા એવા આચાર્યરચિત શાસ્ત્રને વિષે વિચ્છેદતા કહી છે કેવલજ્ઞાન, મન પયવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, પૂર્વજ્ઞાન, ચયાત્યાસ ચારિત્ર, સૂક્ષ્મમપરાય યાગિત્ર, પરિ-હારવિશુદ્ધ ચારિત્ર, ક્ષાયક સમર્પીત અને પુલાન્ડલિષ એ માવો મુગ્ધ કરીને વિચ્છેદ કહ્યા છે” શ્રી ને તેનો જે પરમાર્થ માસતો હોય તે લપ્તશો તમને તથા ને આ વિષે જો કદ લપ્તવાની ઇચ્છા થાય તો લપ્તશો

“વર્તમાનકાઠમા આ ક્ષેત્રથી આત્માર્થની કદ કદ મુખ્ય મૂમિકા વત્કુદ્ધ અધિકારીને પ્રાપ્ત થઈ શક, અને તે પ્રાપ્ત થવાનો માર્ગ કયો ?” તે પળ શ્રી થી લપ્તમાય તો લપ્તશો, તેમ જ તે વિષે જો તમારી તથા ની લપ્તવાની ઇચ્છા થાય તો લપ્તશો

ઊપર જણાવેલા પ્રશ્નોનો પ્રત્યુત્તર લપ્તમાનુ હાલ થને એમ ન હોય, તો તે પ્રશ્નોના પરમાર્થ પ્રત્યે નિચારવાનો લક્ષ રાખશો

સં ૧૯૫૨ ના ધીજા જેઠ વદ ૫, ગુરુવાર, સુવર્ધ

૪૧૬

જેને મૃત્યુની સાથે મિત્રતા હોય, અથવા જે મૃત્યુથી માર્ગી છૂદી શકે એમ હોય, અથવા ‘હું નહીં જ મરુ’ એમ જેને નિશ્ચય હોય તે મટે છુલે છુપ — શ્રી તીર્થરુ-હરીનિકાય અધ્યયન

જ્ઞાનમાર્ગ દુરાસાધ્ય છે, પરમાગાઢદશા પામ્યા પહેલાં તે માર્ગે પડવાના ઘળા સ્થાનક છે, સંદેહ, વિનય, સ્વચ્છતા, અતિપરિણામીપણુ એ આદિ કારણો વારવાર જીમને તે માર્ગે પડવાના હેતુઓ થાય છે, અથવા સર્વભૂમિકા પ્રાપ્ત થના દેતા નથી, ત્રિયામાર્ગે અસદ્ અભિમાન, વ્યવહાર, આગ્રહ, સિદ્ધિમોહ, પૂજાસત્કારાદિ યોગ, અને દૈહિક ત્રિયામા આત્મનિષ્ઠાદિ દોષોનો સંમત રહ્યો છે કોઈક મહાત્માને યાદ કરતાં ઘળા નિચારવાન જીરોએ મક્તિમાર્ગનો તે જ કારણોથી આશ્રય કર્યો છે, અને આજ્ઞાશ્રિતપણુ અથવા પરમપુરુષ સદ્ગુણને વિષે સર્વોપેક્ષ સ્વાધી નપણુ શિરસાવધ દીઠુ છે, અને તેમ જ વત્યા છે, તથાપિ તેવો યોગ પ્રાપ્ત થયો જોડે, નહીં તો વિતામણિ જેનો જેનો એક સમય છે જવો મનુષ્યદેહ ચલટો પરિભ્રમણવૃદ્ધિનો હેતુ થાય

સં ૧૯૫૨ ના અશાઢ શુદ્ધ ૨, રવિ, સુવર્ધ

૪૧૭.

૮૪

શ્રી..... ના અભિપ્રાયપૂર્વક લેલો તમારો કાગળ તથા શ્રી.....નો લેલો કાગળ પહોંચ્યો છે. શ્રી .....ના અભિપ્રાયપૂર્વક શ્રી .....એ લખ્યું કે, નિશ્ચય અને વ્યવહારના અપેક્ષિતપણાથી જિનાગમ તથા વેદાદિ દર્શનમાં વર્તમાનકાળમાં આ ધેત્રીની મોત્તની ના તથા હા કહી હોવાનો સંભવ છે. એ વિચાર વિશેષ અપેક્ષાથી યથાર્થ દેખાય છે. અને..... એ જણાવ્યું છે કે, વર્તમાનકાળમાં સંઘયણાદિ હીન થવાનાં કારણોથી કેવલજ્ઞાનનો નિષેધ કર્યો છે; તે પળ અપેક્ષિત છે.

આગળપર વિશેષાર્થ લક્ષ્યત થવા માટે ગયા પત્રના પ્રશ્નને કંઠક સ્પટતાથી લસીએ છીએ:-
 “જેવો કેવલજ્ઞાનનો અર્થ વર્તમાનમાં જિનાગમથી વર્તમાન જૈનસમૂહને વિષે ચાલે છે, તેવો જ તેનો અર્થ તમને યથાર્થ ભાસે છે, કે કંઈ વીજો અર્થ ભાસે છે ?” સર્વે દેશકાળાદિનું જ્ઞાન કેવલજ્ઞાનીને હોય એમ જિનાગમનો હાલ સૂઝીઅર્થ છે; વીજા દર્શનમાં એવો મુખ્યાર્થ નથી; અને જિનાગમથી તેવો મુખ્યાર્થ લોકોમાં હાલ પ્રચલિત છે, તે જ કેવલજ્ઞાનનો અર્થ હોય તો તેમાં કેટલાક વિરોધ દેખાય છે. જે વધા અત્રે લસી શકવાનું વન્યું નથી. તેમ જે વિરોધ લખ્યા છે, તે પળ વિશેષ વિસ્તારથી લખવાનું વન્યું નથી, કેમકે, તે યથાવસરે લખવાયોગ્ય લાગે છે. જે લખ્યું છે તે, ઉપકારદૃષ્ટિથી લખ્યું છે, એમ લક્ષ રાખશો.

“યોગધારીપણુ એટલે મન, વચન અને કાયાસહિત સ્થિતિ હોવાથી આહારાદિ અર્થે પ્રવૃત્તિ થતાં ઉપયોગાંતર થવાથી કંઈ પળ વૃત્તિનો એટલે ઉપયોગનો તેમાં નિરોધ થાય. એક વચ્ચે વે ઉપયોગ કોઈને વર્તે નહીં એવો સિદ્ધાંત છે; ત્યારે, આહારાદિ પ્રવૃત્તિના ઉપયોગમાં વર્તતા કેવલજ્ઞાનીનો ઉપયોગ કેવલજ્ઞાનના જ્ઞેયપ્રત્યે વર્તે નહીં, અને જો એમ વને તો કેવલજ્ઞાનને અપ્રતિહત કહ્યું છે, તે પ્રતિહત થયું ગણાય. અત્રે કદાપિ એમ સમાધાન કરીએ કે, આરસીને વિષે જેમ પદાર્થ પ્રતિધિવિત થાય છે તેમ, કેવલજ્ઞાનને વિષે સર્વે દેશ, કાળ પ્રતિધિવિત થાય છે; કેવલજ્ઞાની તેમાં ઉપયોગ દૃષ્ટને જાણે છે એમ નથી, સહજ સ્વભાવે જ તેમનામાં પદાર્થ પ્રતિભાસ્યા કરે છે; માટે આહારાદિમાં ઉપયોગ વર્તતાં સહજ સ્વભાવે પ્રતિભાસિત એવા કેવલજ્ઞાનનું હોવાપણુ યથાર્થ છે; તો ત્યાં પ્રશ્ન થવા યોગ્ય છે કે, આરસીનેવિષે પ્રતિભાસિત પદાર્થનું જ્ઞાન આરસીને નથી, અને અત્રે તો કેવલજ્ઞાનીને તેનું જ્ઞાન છે એમ કહ્યું છે, અને ઉપયોગ શિવાય આત્માનું વીજું એવું ક્યું સ્વરૂપ છે કે, આહારાદિમાં ઉપયોગ પ્રવૃત્ત્યો હોય ત્યારે, કેવલજ્ઞાનમાં થવાયોગ્ય જ્ઞેય આત્મા તેથી જાણે ?”

સર્વે દેશકાળાદિનું જ્ઞાન કેવલીને હોય તે કેવલી ‘સિદ્ધ’ને કહીએ, તો સંભવિત થવાયોગ્ય ગણાય, કેમકે તેને યોગધારીપણુ કહ્યું નથી. આમાં પળ પ્રશ્ન થવાયોગ્ય છે; તથાપિ યોગધારીની અપેક્ષાથી સિદ્ધને વિષે તેવા કેવલજ્ઞાનની માન્યતા હોય, તો યોગરહિતપણુ હોવાથી

તેમા સમગ્રી શકે છે, ઘટલુ પ્રતિપાદન કરવાને અર્થે ઇચ્છુ છે મિદ્ધને તેવુ જ્ઞાન હોય જ ણ્વો અર્થ પ્રતિપાદન કરવાને ઇચ્છુ નથી, જો કે જિનાગમના સ્ત્રીઅર્થ પ્રમાણે જોતા તો 'દેહધારી વેચરી' અને 'સિદ્ધને' વિષે કેવલજ્ઞાનનો મેદ થતો નથી, વેચને સર્વ દેશનાઝાદિનુ સર્પૂર્ણજ્ઞાન હોય એમ સ્ત્રીઅર્થ છે થીજી અપેક્ષાથી જિનાગમ જોતા જૂદી રીતે દેખાય છે જિનાગમમા આ પ્રમાણે પાઠાર્થે જોવામા આવે છે

“કેવલજ્ઞાન થે પ્રકારે કહ્યુ તે આ પ્રમાણે ‘સયોગી મનસ્થ કેવલજ્ઞાન,’ ‘અયોગી મનસ્થ કેવલજ્ઞાન’ સયોગી કેવલજ્ઞાન થે પ્રકારે કહ્યુ તે આ પ્રમાણે પ્રથમ સમય ઇટલે ડપજતી ઘણત્તનુ સયોગી વેચલજ્ઞાન, અપ્રથમ સમય ઇટલે અયોગી થનાના પ્રવેશસમય પહેલાનુ કેવલજ્ઞાન, એમ અયોગી મનસ્થ કેવલજ્ઞાન થે પ્રકારે કહ્યુ તે આ પ્રમાણે પ્રથમ સમય કેવલજ્ઞાન અને અપ્રથમ ઇટલે મિદ્ધ થના પહેલાના છેલ્લા સમયનુ કેવલજ્ઞાન”

એ આદિ પ્રકારે કેવલજ્ઞાનના મેદ જિનાગમમા કહ્યા છે તેનો પરમાર્થ શો હોનો જોઈ ? કદાપિ એમ સમાધાન ફરીજ કે, ઘાણ કારણની અપેક્ષાથી કેવલજ્ઞાનના મેદ વતાઝ્યા છે, તો ત્યા એમ ગાના કરવા યોગ્ય છે કે, ‘કશો પણ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થવો ન હોય અને જેમા વિકલ્પનો અવકાશ ન હોય તેમા, મેદ પાઢવાની પ્રયુત્તિ જ્ઞાનીના ચચનમા સમ્ભવતી નથી પ્રથમ સમય કેવલજ્ઞાન અને અપ્રથમ સમય કેવલજ્ઞાન ઇવો મેદ પાઢતા કેવલજ્ઞાનનુ તારતમ્ય થયલુ, ઘટલુ હોય તો તે મેદ સમયે, પણ તારતમ્યમા તેમ નથી, ત્યારે મેદ પાઢવાનુ કારણ નુ ?” એ આદિ પ્રશ્ન અને સમયે છે, તે પર અને પ્રથમના વચ્ચેર યથાશક્તિ વિચાર કર્તવ્ય છે

અશાઢ શુદ્ધ ૨, રવિવાર, ૧૯૫૨, મુવઈ

૪૧૮

૩૬

‘શ્રી સદ્જ્ઞાનદત્તા ચચનામૃતમા આત્મસ્વરૂપની સાથે અહર્નિશ ‘પ્રત્યક્ષ મગવાન’ની મક્તિ કરવી, અને તે મક્તિ સ્વધર્મમા રહીને કરવી, એમ ઠેકાણે ઠેકાણે મુરચપણે ઘાત આવે છે, હ્યે જો ‘સ્વધર્મ’ શબ્દનો અર્થ ‘આત્મસ્વમાત્ર’ અથવા ‘આત્મસ્વરૂપ’ થવો હોય, તો ફરી સ્વધર્મ સહિત મક્તિ કરવી એમ આવવાનુ કારણ શુ ?” એમ તમે ઇચ્છુ તેનો ઉત્તર અરે લલ્યો છે

સ્વધર્મમાં રહીને મક્તિ કરવી એમ જણાવ્યુ છે ત્યા, ‘સ્વધર્મ’ શબ્દનો અર્થ વર્ણાશ્રમ ધર્મ છે જે બ્રાહ્મણાદિ વર્ણમા દેદ ધારણ થયો તે વર્ણનો શ્રુતિ, સ્મૃતિજી કહેલો ધર્મ આચરવો તે વર્ણ-ધર્મ છે, ઓ વ્રહ્મચર્યાદિ આશ્રમ ત્રણેકરી આચરવાથી જે મર્્યાના શ્રુતિ, સ્મૃતિજી કરી છે, તે મર્્યાદાસહિત તે તે ‘આશ્રમમા’ યત્તનુ તે ‘આશ્રમધર્મ’ છે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણ છે, તથા વ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંયમ્ન એ ચાર આશ્રમ છે બ્રાહ્મણવર્ણે આ

સર્વજ્ઞને સર્વ કાલનું જ્ઞાન થાય છે એમ કાણું છે તેનો મુખ્ય અર્થ તો એમ છે કે, ‘પંચાત્તિકાય, દ્રવ્યપર્યાત્મકપણે તેમને જ્ઞાનગોચર થાય છે; અને સર્વ પર્યાયનું જ્ઞાન તે જ સર્વકાલનું જ્ઞાન કહેલું છે. એક સમયે સર્વજ્ઞ પણ એક સમય જ વર્તતો દેખે છે, અને ભૂતકાલ, કે ભાવિકાલને વર્તતો દેખે નહીં; જો તેને પણ વર્તતા દેખે તો તે પણ ‘વર્તમાનકાલ’ જ કહેવાય. સર્વજ્ઞ ભૂતકાલને વર્તીચૂક્યાપણે અને ભાવિકાલને હવે પછી આમ વર્તશે એમ દેખે છે.

ભૂતકાલ દ્રવ્યને વિષે સમાઈ ગયો છે, અને ભાવિકાલ સત્તાપણે રહ્યો છે. વૈમાંથી એકે વર્તવાપણે નથી. માત્ર એક સમયરૂપ એવો વર્તમાનકાલ જ વર્તે છે; માટે સર્વજ્ઞને જ્ઞાનમાં પણ તે જ પ્રકારે ભાસ્યમાન થાય છે.

એક ઘડો હમણા જોયો હોય, તે ત્યાર પછીને વીજે સમયે નાશ પામી ગયો ત્યારે ઘડાપણે વિદ્યમાન નથી; પણ જોનારને, તે ઘડો જેવો હતો તેવો જ્ઞાનમાં ભાસ્યમાન થાય છે; તેમ જ હમણા એક માટીનો પિંડ પડ્યો છે. તેમાંથી થોડો વચ્ચત ગયે એક ઘડો નીપજશે એમ જ્ઞાનમાં ભાસી શકે છે; તથાપિ માટીનો પિંડ વર્તમાનમાં કંઈ ઘડાપણે વર્તતો હોતો નથી. એ જ રીતે એક સમયમાં સર્વજ્ઞને ત્રિકાલજ્ઞાન છતાં પણ વર્તમાન સમય તો એક જ છે.

સૂર્યનેલીધે જે દિવસરાત્રિરૂપી કાલ સમજાય છે તે, ‘વ્યવહારકાલ’ છે, કેમકે સૂર્ય સ્વાભાવિક દ્રવ્ય નથી. ‘દિગમ્બર’ કાલના અસંખ્યાત ‘અણુ’ માને છે, પણ તેનું એક વીજાની સાથે અનુસંધાન છે એમ તેમનો અભિપ્રાય નથી; અને તેથી કાલને આસ્તિકાયપણે ગણ્યો નથી. પ્રત્યક્ષ સત્તમાગમમાં ભક્તિ વૈરાગ્યાદિ દૃઢ સાધનસહિત મુમુક્ષુએ સદ્ગુરુઆજ્ઞાએ ‘દ્રવ્યાનુયોગ’ વિચારવા યોગ્ય છે.

અમિનંદનજિનની શ્રી દેવચંદ્રજીકૃત સ્તુતિનું પદ લખી અર્થ પૂછાવ્યો તેમાં “પુદ્ગલઅનુભવલાગથી ‘કરવી જ શું’ પરતીતહો” એમ લખાયું છે, તેમ મૂલ નથી; “પુદ્ગલઅનુભવલાગથી, કરવી ‘જશું’ પરતીત” એમ મૂલપદ છે; એટલે વર્ણગંધાદિ પુદ્ગલગુણના અનુભવનો અર્થાત્ રસનો ત્યાગ કરવાથી, તે પ્રત્યે ઉદાસીન થવાથી, ‘જશું’ એટલે ‘જેની’ (આત્માની) પ્રતીતિ થાય છે; એમ અર્થ છે.

શ્રાવણ શુદ્ધ ૫, શુક્રે, વિક્રમ સં. ૧૯૫૨, મુંબઈથી.

૪૨૨.

ગયા શનિવારનો લખેલો કાગલ પહોંચ્યો છે. તે કાગલમાં મુખ્યકરી ત્રણ પ્રશ્નો લખ્યા છે. તેના ઉત્તર નીચે લખ્યાથી વિચારશો:—પ્રથમ પ્રશ્નમાં એમ જણાવ્યું છે કે, “એક મનુષ્ય-પ્રાણી દિવસને વચ્ચે આત્માના ગુણવડીએ અમુક હૃદયુધી દેખી શકે છે, અને રાત્રિને વચ્ચે અંધારામાં કશું દેખતો નથી; વઢી વીજે દિવસે પાછું દેખે છે, અને વઢી રાત્રિએ અંધારામાં કશું દેખતો નથી; તેથી એક અહોરાત્રિમાં ચલુ આ પ્રમાણે આત્માના ગુણ ઉપર અધ્યવસાય વદલાયાવિના નહીં દેખવાનું આવરણ આવી જતું હશે? કે દેખવું એ આત્માનો ગુણ નહીં-પણ સૂરજ વડીએ દેખાય છે, માટે સૂરજનો ગુણ હોઈને તેની ગેરહાજરીમાં દેખાવું

નથી? અને વહી આવી જ રીતે સામઝવાના દષ્ટાંતે કાન આહુ રાખવાથી નથી સમજાતું સારે આત્માના ગુણ કેમ મૂલ્યાદિ જવાય છે?" તેનો સંપેદમા ઉત્તર જ્ઞાનાનુભવી તથા દર્શનાનુભવી કર્મનો અમુક ક્ષયોપશમ થવાથી હૃદયલલિત ઉત્પન્ન થાય છે તે હૃદયલલિત સામાન્યપણે પાંચ પ્રકારની વહી જવાય છે સ્પર્શ-હૃદયથી શ્રવણેન્દ્રિયપર્યંત સામાન્યપણે મનુષ્યપ્રાણીને પાંચ હૃદયની લલિતનો ક્ષયોપશમ હોય છે, તે ક્ષયોપશમની શક્તિ અમુક વ્યાપ્તિ થાય ત્યાંથી જાણી દેખી શકે છે દેખવું એ વહી-હૃદયનો ગુણ છે, તથાપિ અંધારાથી, કે અમુક છેડે વસ્તુ હોવાથી તેને પળાય જોવામા આવી શકે નહીં, કેમકે વહી-હૃદયની ક્ષયોપશમલલિતને તે હૃદે અટકવું થાય છે અર્થાત્ ક્ષયોપશમની સામાન્યપણે ઊંડી શક્તિ છે ત્યારે પળ વિશેષ અધિકાર હોય, અથવા કોઈ વસ્તુ ઘણા અધારામા પડી હોય, અથવા અમુક હૃદયી છેડે હોય તો વહી દેખાઈ શકતી નથી, તેમ વહી હૃદયોની લલિતસગથી ક્ષયોપશમ શક્તિથી તેના વિષય જ્ઞાનદર્શનની પ્રવૃત્તિ છે અમુક વ્યાપ્તિથી તે સર્જી શકે છે, અથવા વહી શકે છે, સ્વાદ ઓછાઈ શકે છે, અથવા સામઝી શકે છે

બીજા પ્રશ્નમા એમ જણાવ્યું છે કે, "આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ આત્મા શરીરમા વ્યાપક છતાં આત્માના વચ્ચા માગની વહી છે તેથી જ દેખી શકાય છે, તે જ પ્રમાણે આત્મા શરીરમા અસંખ્યાત પ્રદેશ વ્યાપક છતાં એક નાનો માગ કાનરહીત સામઝી શકાય નહીં, અમુક જગોપથી ગયપરીક્ષા થાય, અમુક જગોપથી રસની પરીક્ષા થાય, જેમને સાધકનો સ્વાદ હાથ પગ જાણતા નથી, પરંતુ જીમ જાણે છે આત્મા આત્મા શરીરમા સરસી રીતે વ્યાપક છતાં અમુક માગેથી જ જ્ઞાન થાય જાતું કારણ શું હશે?" તેનો સંપેદમા ઉત્તર -

જીવને જ્ઞાન, દર્શન કાયકમાને પ્રગટ્યા હોય, તો સર્વ પ્રદેશો તથાપ્રમાણ નેને નિરાવરણપણું હોવાથી એક સમયે સર્વ પ્રકારે સર્વ આવડું જાયકપણું હોય, પણ જ્યાં ક્ષયોપશમમાથે જ્ઞાન-દર્શન વધે છે, ત્યાં મિત્ર મિત્ર પ્રકારે અમુક મર્યાદામા જાયકપણું હોય જે જીવને અત્યંત અલ્પ જ્ઞાનદર્શનની ક્ષયોપશમશક્તિ વર્તે છે, તે જીવને અન્યથા અનતમા માગ જેટલું જાયકપણું હોય છે, તેથી વિશેષ ક્ષયોપશમે સ્પર્શેન્દ્રિયની લલિત વહી વિશેષ વ્યક્ત (પ્રગટ) થાય છે તેથી વિશેષ ક્ષયોપશમે સ્પર્શ અને સંદ્રિયની લલિત ઉત્પન્ન થાય છે, એમ વિશેષતાથી ઉત્તરોત્તર સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણ તથા ઝડને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જ્યો પર્વેન્દ્રિયસગથી ક્ષયોપશમ થાય છે, તથાપિ ક્ષયોપશમદશમા ગુણનુ સમ-નિષમપણું હોવાથી સર્વાંગે તે પાંચે હૃદિયસગથી જ્ઞાન, દર્શન થતા નથી, કેમકે શક્તિનું તેનું તારતમ્ય (મત્ત) નથી, કે પાંચે વિષય સર્વાંગે ગ્રહણ કરે તથાપિ અવધિ આદિ જ્ઞાનમા તેમ થાય છે, પણ અત્રે તો સામાન્ય ક્ષયોપશમ, અને તે પણ હૃદિયસાપેક્ષક્ષયોપશમનો પ્રસંગ છે અમુક નિયત પ્રદેશમા જ તે હૃદિયલલિતનું પરિણામ થાય છે તેનો હેતુ ક્ષયોપશમ તથા પ્રાપ્ત થયેલી યોનિનો સંગ છે, કે નિયતપ્રદેશ (અમુક મર્યાદા-માગ-મા) અમુક અમુક નિયતનું જીવને ગ્રહણ થાય

ત્રીજા પ્રશ્નમાં એમ જણાવ્યું છે કે “શરીરના અમુક ભાગમાં પીડા હોય ત્યારે જીવ ત્યાં વઝગી રહે છે, તેથી જે ભાગમાં પીડા છે, તે ભાગની પીડા વેદવાસારૂ તમામ પ્રદેશ તે તરફ ઁંચાતા હશે? જગત્માં કહેવત છે કે, જ્યાં પીડા હોય ત્યાં જીવ વઝગી રહે છે.” તેનો સંક્ષેપમાં ઉત્તર:-

તે વેદના વેદવામાં કેટલાક પ્રસંગે વિશેષ ઉપયોગ રોકાય છે, અને ત્રીજા પ્રદેશનું તે મળી કેટલાક પ્રસંગમાં સહજ આકર્ષણ પળ થાય છે. કોઈ પ્રસંગમાં વેદનાનું વહુલપણ હોય તો સર્વ પ્રદેશ મૂર્છાંગત સ્થિતિ પળ મજે છે; અને કોઈ પ્રસંગમાં વેદના, કે મયનાં વહુલપણે સર્વ-પ્રદેશ ઇટલે આત્માની દશમદ્વાર આદિ ઇક સ્થાનમાં સ્થિતિ થાય છે. આમ થવાનો હેતુ પળ અવ્યાવાધ નામનો જીવસ્વભાવ તથાપ્રકારે પરિણામી નહીં હોવાથી તેમ વીર્યાતરાયના ક્ષયોપશમનું સમ-વિષમપણ હોય છે.

આવા પ્રશ્નો કેટલાક મુમુક્ષુ જીવને વિચારની પરિશુદ્ધિને અર્થે કર્તવ્ય છે, અને તેવા પ્રશ્નોનું સમાધાન જણાવવાની ચિત્તમાં સહજ ક્ષતિ ઇચ્છા પળ રહે છે; તથાપિ લખવામાં વિશેષ ઉપયોગ રોકાઈ શકવાનું ઘણી મુશ્કેલીથી થાય છે, અને તેથી કોઈક વખત લખવાનું વને છે, અને કોઈક વખત લખવાનું વની શકતું નથી, અથવા નિયમિત ઉત્તર લખવાનું વની શકતું નથી. ઘણુંકરીને અમુક કાલસુધી તો હાલ તો તથાપ્રકારે રહેવાયોગ્ય છે; તોપણ પ્રશ્નાદિ લખવામાં તમને પ્રતિબંધ નથી.

શ્રાવણ વદ ૧૨, શનિ, ૧૯૫૨.

૪૨૩.

ૐ.

“અમુક પદાર્થના જવા આવવાદિના પ્રસંગમાં ધર્માસ્તિકાયાદિના અમુક પ્રદેશે ક્રિયા થાય છે; અને જો ઇ પ્રમાણે થય તો વિભાગપણ થાય, જેથી તે પળ કાલના સમયના પેઠે ‘અસ્તિકાય’ ન કહી શકાય?” ઇ પ્રશ્નનું સમાધાન:-જેમ ધર્માસ્તિકાયાદિના સર્વ પ્રદેશ ઇક સમયે વર્તમાન છે, અર્થાત્ વિદ્યમાન છે, તેમ કાલના સર્વ સમય કંઈ ઇક સમયે વિદ્યમાન હોતા નથી, અને વઢી દ્રવ્યના વર્તનાપર્યાય શિવાય કાલનું કંઈ જૂદું દ્રવ્યત્વ નથી, કે તેના ‘અસ્તિકાયત્વ’નો સંભવ થાય. અમુક પ્રદેશે ધર્માસ્તિકાયાદિને વિષે ક્રિયા થાય, અને અમુક પ્રદેશે ન થાય તેથી, કંઈ તેના ‘અસ્તિકાયપણા’નો મંગ થતો નથી; માત્ર ઇક પ્રદેશાત્મક તે દ્રવ્ય હોય, અને સમૂહાત્મક થવાની તેમાં યોગ્યતા ન હોય, તો તેના અસ્તિકાયપણાનો મંગ થાય; ઇટલે કે, તો તે ‘અસ્તિકાય’ કહેવાય નહીં. પરમાણુ ઇક પ્રદેશાત્મક છે; તોપણ, તેવાં ત્રીજાં પરમાણુઓ મઢી તે સમૂહાત્મકપણ પામે છે, માટે તે ‘અસ્તિકાય’ (પુદ્ગલાસ્તિકાય) છે. વઢી ઇક પરમાણુમાં પળ અનંત પર્યાયાત્મકપણ છે, અને કાલના ઇક સમયમાં કંઈ અનંત પર્યાયાત્મકપણ નથી, કેમકે તે

પોતે જ વર્તમાન એક પર્યાયરૂપ છે એ પર્યાયરૂપ હોવાથી તે દ્રવ્યરૂપ ઠરતુ નથી, તો પછી અસ્તિત્વાયરૂપ ગણનાનો નિરૂપ્ય પણ સમજતો નથી

૨ મૂળ અપ્કાયિક જીવોનું સ્વરૂપ ઘણું સૂક્ષ્મ હોવાથી વિશેષપણે સામાન્યજ્ઞાને તેનો વોધ થવો કઠણ છે તોપણ ‘વર્તમાનસમુદાય’ ગ્રંથ હાલ પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં ૧૪૧ થી ૧૪૩ સુધીના પૃષ્ઠમાં તેનું સ્વરૂપ કદક સમજાવ્યું છે, તે નિચારવાનું અને તો નિચારણું

૩ અગ્નિ અથવા ચીજા યજ્ઞવાન શસ્ત્રથી અપ્કાયિક મૂળ જીવ નાશ પામે એમ સમજાય છે અગ્નેયી વરાઝાદિરૂપે થઈ જે ડાકે આકાશમાં વાદજ્ઞરૂપે ઘવાય છે, તે વરાઝાદિરૂપે ઘવાયી અચિત્ત ધરાયોગ્ય લાગે છે, પણ વાદજ્ઞરૂપે ઘવાયી ફરી સચિત્તપણું પામવા યોગ્ય છે તે વર્ષાદિરૂપે જમીનપર પહોંચે અને સચિત્ત હોય છે માટી આદિની સાથે યજ્ઞવાયી પણ તે સચિત્ત રહી શકવાયોગ્ય છે સામાન્યપણે અગ્નિ જેવું માટી યજ્ઞવાન શસ્ત્ર નથી, પડેલે તેનું હોય ત્યારે પણ સચિત્તપણું સંમને છે

૪ ધીજ જ્વાંલુથી વાગવાથી ડગવાની યોગ્યતાસાહુ છે, ત્યાંસુધી નિર્જીવ હોય નહીં, સ જીવ જ કહી શકાય અમુક અવધિ પછી પડેલે સામાન્યપણે ધીજ (અગ્નિ) ગ્રંથ વચ્ચે સજીવ રહી શકે છે, તેથી વધે તેમાંથી જીવ ચલી જાય ત્યારે, પણ તે અગ્નિ નિત્યા પછી તે નિર્જીવ પડેલે નિર્જીવ ઘવાયોગ્ય કદુ છે કદાપિ ધીજ જેવો આત્મા તેનો હોય પણ તે વાગવાથી ડગવાની યોગ્યતારહિત થાય તેથી ધીજની અગ્નિ ગ્રંથ વર્ષની સમજતી નથી, વેટલાક ધીજની સમજે છે

૫ પ્રેમ વિદ્વાને શોધેલા યત્રની નિગતનું વર્તમાન ઘીડનું તે વાચ્યું છે તેમાં ‘આત્મા જો-વાનુ યત્ર’ તેનું નામ આપ્યું છે, તે યથાર્થ નથી એવા કોઈ પણ પ્રકારના દર્શનની વ્યાખ્યામાં આત્માનો સમાવેશ ધરાયોગ્ય નથી તમે પણ તેને આત્મા જોવાનું યત્ર સમજ્યા નથી એમ જાણીપ છીએ, તથાપિ “કાર્મણ, તૈજસ શરીર દેહાવાયોગ્ય છે, કે કદ ધીજો ભાસ ઘવાયોગ્ય છે,” તે જાણવાની જિજ્ઞાસા જણાય છે કાર્મણ કે તૈજસ શરીર પણ તે રીતે દેહાવાયોગ્ય નથી, પણ ધણુ, પ્રનાશ, તે યત્ર, શરનારો દેહ, અને તેની છાયા કે કોઈ આત્માવિશેષથી તેનો દેહાવ થવો સંભવે છે તે યત્ર વિષે વધારે વ્યાખ્યા પ્રમિદ્ધિમાં આપ્યે પૂર્વાપર આ વાત જાણવામાં ઘણું કરીને આવશે હવાના પરમાણુઓ દેહાવાયોગ્ય પણ કદક તેઓના લગ્નવાની વ્યાખ્યા, કે જોયેલા સ્વરૂપની વ્યાખ્યા કરવામાં પર્યાયાતર લાગે છે હવાથી ગતિ પામેલા કોઈ પરમાણુનુકલ (વ્યાવહારિક પરમાણુ-કદક વિશેષ પ્રયોગે દૃષ્ટિગોચર થઈ શકવાયોગ્ય હોય તે) દૃષ્ટિગોચર થવા સંમને છે હવે તેની વધારે કૃતિ પ્રમિદ્ધ થયે સમાધાન વિશેષપણે કરવું યોગ્ય લાગે છે

સં. ૧૯૫૦, શ્રાવણ વદ ૧૩, શનિવાર, રાત્રજયી

૪૨૪.

વિચારવાન પુરુષો તો કૈવલ્યદશા થતાંછુધી મૃત્યુને નિત્ય સમીપ જ સમજીને પ્રવર્તે છે.

ઘણુંકરીને ઉત્પન્ન કરેલાં એવાં કર્મની રહસ્યભૂતમતિ મૃત્યુ વચ્ચે વર્તે છે, ક્વચિત્-માંડ પરિચિત થયે એવો પરમાર્થ તે એક ભાવ; અને નિત્ય, પરિચિત નિજકલ્પનાદિ ભાવે રૂઢીધર્મનું ગ્રહણ એવો ભાવ. એમ ભાવ બે પ્રકારના થઈ શકે. સદ્વિચારે યથાર્થ આત્મદૃષ્ટિ, કે વાસ્તવ્ય ઉદાસીનતા તો સર્વ જીવસમૂહ જોતાં કોઈક વીરલ જીવને ક્વચિત્ ક્વચિત્ હોય છે, અને વીજો ભાવ અનાદિ પરિચિત છે તે જ પ્રાયે સર્વ જીવમાં જોવામાં આવે છે; અને દેહાંતપ્રસંગે પળ તેનું પ્રાવલ્ય જોવામાં આવે છે એમ જાણી, મૃત્યુ સમીપ આવ્યે તથારૂપ પરિણતિ કરવાનો વિચાર વિચારવાન પુરુષ છોડી દઈ પ્રથમથી જ તે પ્રકારે વર્તે છે. તમે પોતે વાહ્યક્રિયાનો વિધિનિષેધાગ્રહ વિસર્જનવત્ કરી દઈ, અથવા તેમાં અંતર્પરિણામે ઉદાસીન થઈ, દેહ અને તેનાસંબંધી સંબંધનો ચારંવારનો વિક્ષેપ છોડી દઈ યથાર્થ આત્મભાવનો વિચાર કરવાનું લક્ષ્યગત કરો તો તે જ સાર્થક છે. છેલ્લે અવસરે અનશનાદિ કે સંસ્તારાદિ કે સંલેખનાદિક ક્રિયા ક્વચિત્ વનો, કે ન વનો તોપણ જે જીવને ઉપર કહ્યો તે ભાવ લક્ષ્યગત છે તેનો જન્મ સફળ છે; અને ક્રમે કરી તે નિશ્ચયને પ્રાપ્ત થાય છે. તમને વાહ્યક્રિયાદિનો કેટલાંક કારણોથી વિશેષ વિધિનિષેધલક્ષ જોડેને અમને લેદ થતો કે આમાં કાઠ વ્યતીત થતાં આત્માવસ્થા કેટલી સ્વસ્થતા મજે છે, અને શું યથાર્થ સ્વરૂપનો વિચાર કરી શકે છે, કે તમને તેનો આટલો વધો પરિચય લેદનો હેતુ લાગતો નથી? સહજમાત્ર જેમાં ઉપયોગ દીધો હોય તો ચાલે તેવું છે, તેમાં લગભગ જાગ્રતિકાલનો ઘણો ભાગ વ્યતીત થયા જેવું થાય છે તે કેને અર્થે? અને તેનું શું પરિણામ? તે શા માટે તમને ધ્યાનમાં આવતું નથી? તે વિષે ક્વચિત્ કંઈ પ્રેરવાની ઇચ્છા થયેલી સંભવે છે, પણ તમારી તથારૂપ રુચિ અને સ્થિતિ ન દેખાવાથી પ્રેરણા કરતાં કરતાં વૃત્તિ સંક્ષેપી લીધેલી. હજી પણ તમારા ચિત્તમાં આ વાતને અવકાશ આપવાયોગ્ય અવસર છે. માત્ર લોકો વિચારવાન કે સમ્યગ્દૃષ્ટિ સમજે તેથી કલ્યાણ નથી, અથવા વાહ્યવ્યવહારના ઘણા વિધિનિષેધનાં કર્તૃત્વના મહાત્મ્યમાં કંઈ કલ્યાણ નથી; એમ અમને તો લાગે છે. આ કંઈ એકાંતિક દૃષ્ટિ લેખ્યું છે, અથવા અન્ય કંઈ હેતુ છે એમ વિચારવું છોડી દઈ, જે કંઈ તે વચનોથી અંતર્મુખવૃત્તિ થવાની પ્રેરણા થાય તે કરવાનો વિચાર રાખવો એ જ સુવિચારદૃષ્ટિ છે. લોકસમુદાય કોઈ મલો થવાનો નથી, અથવા સ્તુતિ નિંદાના પ્રયત્નાર્થે આ દેહની પ્રવૃત્તિ તે વિચારવાને કર્તવ્ય નથી. વાહ્યક્રિયાના અંતર્મુખવૃત્તિવગરના વિધિ-નિષેધમાં કંઈ પણ વાસ્તવ્ય કલ્યાણ રહ્યું નથી. ગચ્છાદિ મેદને નિર્વાહવામાં, નાનાપ્રકારના વિકલ્પો સિદ્ધ કરવામાં, આત્માને આવરણ કરવા ચરાવર છે. અનેકાંતિક માર્ગ પણ સમ્યક્ એકાંત એવા નિજપદની પ્રાપ્તિ કરાવવા શિવાય વીજા અન્ય હેતુ ઉપકારી નથી, એમ જાણી લેખ્યું છે. તે માત્ર અનુકંપાવુદ્ધિ, નિરાગ્રહથી, નિષ્કપટતાથી,

નિર્દમતાથી અને હિતાર્થે લક્ષ્ય છે, એમ જો તમે યથાર્થ વિચારશો તો દષ્ટિગોચર થશે, અને વચનનુ ગ્રહણ કે પ્રેરણા થવાનો હેતુ થશે

રાઝજ, શ્રાવણ વદ ૧૪, રતિ, ૧૯૫૨

૪૨૫

સદ્જાતમસ્વરૂપે યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય —

ઘળ પત્રો પ્રાપ્ત થયાં છે 'કદ્ ધળ વૃત્તિ રોકતા તે કરતા વિશેષ અભિમાન વર્તે છે,' તેમ જ 'તૃષ્ણાના પ્રગાહમાં ચાલતાં તળાઈ જાય છે, અને તેની ગતિ રોકવાનુ સામર્થ્ય રહેતુ નથી' इत्यादि વિગત, તથા 'ક્ષમાપના' અને 'કર્કની રાખમીના યોગનાસિદ્ધસંસ્થી પ્રસંગની જગત્ત્રમ ટ લગ્ના માટેમા વિશેષતા' છત્રી તે વિગત થાપી છે હાલ લક્ષ્યનામા ઉપયોગ વિશેષ રહી શકતો નથી, જેથી પત્રની પહોંચ ધળ છપ્પતા રહી જાય છે સનેપમાં તે પત્રોના ઉત્તર નીચે છપ્પા પરથી વિચારવા યોગ્ય છે

૧ વૃત્તિઆદિ સંક્ષેપ અભિમાનપૂર્વક થતો હોય તોપણ કર્વો ઘટે વિશેષતા પડતી કે, તે અભિમાનપર નિરંતર લેદ રાખવો તેમ યને તો ક્રમે કરીને વૃત્તિઆદિનો સંતેપ થાય, અને તે સત્તથી અભિમાન ધળ સંક્ષેપ થાય

૨ ઘળે સ્પષ્ટે વિચારવાનુ પુરુષોળ એમ કહ્યું છે કે, જ્ઞાન થયે કામ, ક્રોધ, તૃષ્ણાદિ માત્ર નિમૂલ થાય તે સત્ય છે તથાપિ તે વચનોનો ણો પરમાર્થ નથી કે, જ્ઞાન થયા પ્રથમ તે મોઢાં ન પડે, કે ઓઝા ન થાય મૂલસહિત છેદ તો જ્ઞાને કરીને થાય, ધળ કપાયાદિનુ મો લ્લાપણુ, કે ઓછાપણુ ન થાય ત્યાંમુખી જ્ઞાન ઘળુંકરીને ઉત્તરજ ન થાય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવામા વિચાર મુલ્ય સાધન છે, અને તે વિચારને વૈરાગ્ય (મોગપ્રત્યે અનામકિ), તથા ઉપશમ (ક પાયાદિનુ ઘણુ જ મદપણુ, તેપ્રત્યે વિશેષ છેદ) યે મુલ્ય આધાર છે, એમ જાણી તેનો નિરંતર છત્ત રાત્રી તેવી પરિણતિ કરવી ઘટે સત્પુરપના વચનના યથાર્થ ગ્રહણવિના વિચાર ઘણુંકરીને ઉદ્ભવ થતો ધી, અને સત્પુરપના વચનનુ યથાર્થ ગ્રહણ—સત્પુરપની પ્રતીતિ—૮ કલ્યાણ થવામા સર્વોત્કૃષ્ટ નિમિત્ત હોવાથી તેમની અનન્ય આશ્રયમકિ પરિણામ પામ્યેથી થાય છે ઘણુંકરી ૫૦ ધીજાં કારણોને અયોન્યાશ્રય જેતુ છે કપાન કોદનુ મુલ્યપણુ છે, કપાન કોદનુ મુલ્યપણુ છે, તથાપિ એમતો અનુમતમાં આવે છે કે, ધરેલરો મુમુષુ હોય તેને, સત્પુરપની આશ્રયમકિ અહમાનાદિ છેદવાને માટે, અને અલ્પજાઝમાં વિચારદશ પરિણામ પામવાને માટે, ઉત્કૃષ્ટ કારણરૂપ થાય છે મોગમાં અનામકિ થાય, તથા લૌકિક વિશેષતા દેવાહવાની બુદ્ધિ ઓઝી કરવામા આવે, તો તૃષ્ણા નિર્મૂલ થતી જાય છે લૌકિક માન આદિનું તુલ્યપણુ સમજવામાં આવે તો તેની વિશેષતા ન લાગે અને તેથી તેની દૃષ્ટા સદેને મોઝી પડી જાય, એમ યથાર્થ માટે છે માંડ માંડ આજીવિરા ચારતી હોય તોપણ મુમુષુને તે ઘણુ છે, કેમકે વિશેષનો કદ અવશ્ય ઉપયોગ

(કારણ) નથી, એમ જ્યાંસુધી નિશ્ચયમાં ન આણવામાં આવે ત્યાંસુધી, તૃણા નાનાપ્રકારે આવરણ કર્યા કરે. લૌકિક વિશેષતામાં કંઈ સારભૂતતા જ નથી એમ નિશ્ચય કરવામાં આવે, તો માંડ-આજીવિકા જેટલું મળતું હોય તોપણ તૃપ્તિ રહે. માંડ આજીવિકા જેટલું મળતું ન હોય તોપણ મુમુક્ષુ જીવ આર્તઘ્યાન ઘણુંકરીને થવા ન દે, અથવા થયે તે પર વિશેષ લેવું કરે, અને આજીવિકામાં ઝુટતું, યથાધર્મ ઉપાર્જન કરવાની મંદ કલ્પના કરે; એ આદિ પ્રકારે વર્તતા તૃણાનો પરામવ ક્ષીણ થવાયોગ્ય દેખાય છે.

૩. ઘણુંકરીને સત્પુરુષને વચને આધ્યાત્મિક શાસ્ત્ર પણ આત્મજ્ઞાનનો હેતુ થાય છે, કેમકે ‘પરમાર્થઆત્મા’ શાસ્ત્રમાં વર્તતો નથી, સત્પુરુષમાં વર્તે છે. મુમુક્ષુએ જો કોઈ સત્પુરુષનો આશ્રય પ્રાપ્ત થયો હોય, તો પ્રાપ્ત જ્ઞાનની યાચના કરવી ન ઘટે, માત્ર તથારૂપ વૈરાગ્ય ઉપશમાદિ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાય કરવા ઘટે. તે યોગ્ય પ્રકારે સિદ્ધ થયે જ્ઞાનીનો ઉપદેશ સુલભ પરિણમે છે, અને યથાર્થ વિચાર તથા જ્ઞાનનો હેતુ થાય છે.

૪. જ્યાંસુધી ઓછી ઉપાધિવાળા ક્ષેત્રે આજીવિકા ચાલતી હોય ત્યાંસુધી, વિશેષ મેઢવવાની કલ્પનાએ મુમુક્ષુએ કોઈ એક વિશેષ અલૌકિક હેતુવિના વધારે ઉપાધિવાળાં ક્ષેત્રે જવું ન ઘટે, કેમકે તેથી ઘણી સદ્વૃત્તિઓ મોઢી પડી જાય છે, અથવા વર્ધમાન થતી નથી.

૫. યોગવાસિષ્ઠના પ્રથમનાં બે પ્રકરણ અને તેવા ગ્રંથોનો મુમુક્ષુએ વિશેષ કરી લક્ષ કરવા-યોગ્ય છે. એ જ.

સ્થંભતીર્થસમીપ વડવાથી, સંવત્ ૧૯૫૨ ના ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૧૧ ને ગુરુવાર.

૪૨૬.

કેટલાંક પ્રશ્નોનું સમાધાન જાણવાની જિજ્ઞાસા રહે એ સ્વાભાવિક છે.

“ઘણુંકરીને વધા માર્ગોમાં મનુષ્યપણાને મોક્ષનું એક સાધન જાણી વહુ વચાળ્યું છે; અને જીવને જેમ તે પ્રાપ્ત થાય એટલે તેની વૃદ્ધિ થાય તેમ કેટલાક માર્ગોમાં ઉપદેશ કર્યો દેખાય છે. જિનોક્ત માર્ગને ઘિપે તેવો ઉપદેશ કર્યો દેખાતો નથી; વેદોક્ત માર્ગમાં અપુત્રને ગતિ નથી એ આદિ કારણથી તથા ચાર આશ્રમને ક્રિયાદિથી કરીને વિચારતાં મનુષ્યની વૃદ્ધિ થાય તેવો ઉપદેશ કર્યો દૃષ્ટિગોચર થાય છે; જિનોક્ત માર્ગમાં તેથી ઊલટું જોવામાં આવે છે. અર્થાત્ તેમ નહીં કરતાં ગમે ત્યારે જીવ વૈરાગ્ય પામે તો સંસાર ત્યાગ કરી દેવો એવો ઉપદેશ જોવામાં આવે છે; તેથી ઘણા ગૃહસ્થાશ્રમને પામ્યાવિના ત્યાગી થાય, અને મનુષ્યની વૃદ્ધિ અટકે, કેમકે તેમના અત્યાગથી જે કંઈ તેમને સંતાનોત્પત્તિનો સંભવ રહેત, તે ન થાય, અને તેથી વંશનો નાશ થવા જેવું થાય, જેથી દુર્લભ એવું મનુષ્યપણુ જે મોક્ષસાધનરૂપ ગળ્યું છે તેની વૃદ્ધિ અટકે છે, માટે તેવો અભિપ્રાય જિનનો કેમ હોય?” તે જાણવા આદિ વિચારનું પ્રશ્ન લખ્યું છે તેનું સમાધાન વિચારવા અર્થે અત્રે લખ્યું છે:—

લૌકિક દ્રષ્ટિ અને અલૌકિક (લોકોત્તર) દ્રષ્ટિમા મોટો ભેદ છે, અથવા એક વીજી દ્રષ્ટિ પરસ્પર નિરુદ્ધ સ્વમાધનાઢી છે. લૌકિક દ્રષ્ટિમા વ્યવહાર-સાસારિક કારણો-નુ મુરપણુ છે અને અલૌકિક દ્રષ્ટિમા પરમાર્થનુ મુલ્યપણુ છે. માટે અલૌકિક દ્રષ્ટિને લૌકિક દ્રષ્ટિના પઢની સાથે પ્રાયે (પણુકરીને) મેઢઢવી યોગ્ય નહીં.

જેન અને યીજા ઘષા માર્ગમા ઘણુકરીને મનુષ્યદેહનુ વિશેષ મહાત્મ્ય કહ્યુ છે. પટલે મોક્ષસાધનના કારણરૂપ હોનાથી તેને પિતામણિ જેવો કહ્યો છે, તે સત્ય છે. પણ જો તેથી મોક્ષસાધન કર્યુ તો જ તેનુ એ મહાત્મ્ય છે, નહીંતો પગુના દેહ જેટલીએ વાસ્તવિક દ્રષ્ટિથી તેની વિન્મત દેખાતી નથી.

મનુષ્યાદિ ઘણી વૃદ્ધિ કરવી, એ વિચાર મુલ્યપણે લૌકિક દ્રષ્ટિનો છે, પણ તે દેહ પામીને અવશ્ય મોક્ષ સાધન કરવુ, અથવા તે સાધનનો નિશ્ચય કરવો એ નિચાર મુલ્યપણે અલૌકિક દ્રષ્ટિનો છે. અલૌકિક દ્રષ્ટિમા મનુષ્યાદિ ઘણી વૃદ્ધિ કરવી એમ કહ્યુ નથી. તેથી, મનુષ્યાદિનો નાશ કરવો એમ તેમાં આશય રહે છે. એમ સમજવુ ન જોઈએ. લૌકિક દ્રષ્ટિમા તો યુદ્ધાદિ ઘણા પ્રસંગમા હજારો મનુષ્યો નાશ પામનાનો ઘણત આને છે, અને તેમા ઘણા ઘણરહિત થાય છે, પણ પરમાર્થ પટલે અલૌકિક દ્રષ્ટિમા તેના કાર્ય નથી કે જેથી તેમ થવાનો ઘણુકરીને ઘણત આને, અર્થાત્ એ સ્થલે અલૌકિક દ્રષ્ટિથી નિર્રેરતા, અવિરોધ, મનુષ્યાદિ પ્રાણીની રક્ષા અને તેમના ઘણુ રહેવુ એ સહજ ઘને છે, અને મનુષ્યાદિ ઘણી વૃદ્ધિ કરવાનો જેનો હેતુ છે. એવી લૌકિકદ્રષ્ટિ ડલડી તે સ્થલે ઘેર, નિરોધ, મનુષ્યાદિ પ્રાણીનો નાશ અને ઘણરહિત-પણુ કરનારી થાય છે.

અલૌકિક દ્રષ્ટિ પામીને, અથવા અલૌકિક દ્રષ્ટિની અસરથી કોઈ પણ મનુષ્ય નાની ઘયમા ત્યાની થાય, તો તેથી જે ગૃહસ્થાશ્રમપણુ પામ્યા ન હોય તેના ઘણનો, અથવા ગૃહસ્થાશ્રમપણુ પામ્યા હોય અને પુત્રોત્પત્તિ ન થઈ હોય તેના ઘણનો નાશ થવાનો ઘણત આને, અને તેટલા મનુષ્યો ઓઢા જન્મવાનુ થાય, જેથી મોક્ષસાધનના હેતુભૂત એા મનુષ્યદેહની પ્રાપ્તિ અટકાવના જેવુ ઘને એમ લૌકિક દ્રષ્ટિથી યોગ્ય લાગે, પણ પરમાર્થદ્રષ્ટિથી તે ઘણુકરીને કલ્પનામાત્ર લાગે છે. કોઈ પણ પૂર્વ પરમાર્થમાર્ગને આરાધીને અગ્રે મનુષ્યપણુ પામ્યા હોય તેને નાની ઘયથી જ ત્યાગ ઘેરાગ્ય તીત્રપણે ડડયમા આને છે. તેના મનુષ્યને સંતાનની ઉત્પત્તિ થયા પઢી ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરવો, અથવા આશ્રમના અનુવ્રમમા મુકવા તે ઘયર્થ દેખાતુ નથી, કેમકે મનુષ્યદેહ તો ઘાહ્યદ્રષ્ટિથી અથવા અપેક્ષાપણે મોક્ષસાધનરૂપ છે, અને ઘયર્થ ત્યાગ, ઘેરાગ્ય તો મૂલપણે મોક્ષસાધનરૂપ છે, અને તેના કારણો પ્રાપ્ત કરવાથી મનુષ્યદેહનુ મોક્ષસાધનપણુ ટલતુ હતુ, તે કારણો પ્રાપ્ત થયે તે દેહથી મોગાદિમા પઢવાનુ કહેવુ, એમ મનુષ્યદેહને મોક્ષ સાધનરૂપ કરવા ઘરાનર કહેવાય, કે સમાર સાધનરૂપ કરવા ઘરાનર કહેવાય? તે નિચારવાયોગ્ય છે.

ઘેડોક્ત માર્ગમા ચાર આશ્રમ ઘાખ્યા છે. તે પકતે નથી. ઘામદેવ, શુન્દેવ, જઢમરતની એ આદિ આશ્રમના વ્રમગર ત્યાગપણે વિચર્યા છે. જેઓથી તેમ થવુ અશ્કય હોય, તેઓ પરિણામે

યથાર્થ ત્યાગ કરવાનો લક્ષ રાખી, આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તે તો તે સામાન્ય રીતે ઠીક છે એમ કહી શકાય. આયુષ્યનું એવું ક્ષણભંગુરપણ છે કે, તેવો ક્રમ પળ વીરલને જ પ્રાપ્ત થવાનો વચ્ચત આવે. કદાપિ તેવું આયુષ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તોપણ તેવી વૃત્તિએ એટલે પરિણામે યથાર્થ ત્યાગ થાય એવો લક્ષ રાખીને પ્રવર્તવાનું તો કોઈકથી જ બને તેવું છે.

જિનોક્ત માર્ગનો પળ એવો એકાંત સિદ્ધાંત નથી કે, ગમે તે વયમાં, ગમે તેવે માણસે, ત્યાગ કરવો. તથારૂપ સત્સંગ, સદ્ગુરુનો યોગ થયે, તે આશ્રયે કોઈ પૂર્વના સંસ્કારવાળો એટલે વિશેષ વૈરાગ્યવાન પુરુષ ગૃહસ્થાશ્રમ પામ્યા પહેલાં ત્યાગ કરે, તો તેણે યોગ્ય કર્યું છે એમ જિન-સિદ્ધાંત પ્રાયે કહે છે, કેમકે અપૂર્વ એવાં સાધનો પ્રાપ્ત થયે, ભોગાદિ ભોગવવાના વિચારમાં પડવું, અને તેની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્ન કરી પોતાનું પ્રાપ્ત આત્મસાધન ગુમાવવા જેવું કરવું, અને પોતાથી સંતતિ થશે તે મનુષ્યદેહ પામશે, તે મોક્ષ સાધનરૂપ થશે, એવી મનોર્થમાત્રકલ્પનામાં પડવું તે મનુષ્યપણાનું ઉત્તમપણુ ટાળીને પશુવત્ કરવા જેવું થાય.

ઈન્દ્રિયાદિ શાંત થયાં નથી, જ્ઞાનીપુરુષની દૃષ્ટિમાં હજી જે ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી, એવા કોઈ મંદ, કે મોહવૈરાગ્યવાન જીવને ત્યાગ લેવો પ્રશસ્ત જ છે એમ કંઈ જિનસિદ્ધાંત એકાંતે નથી.

પ્રથમથી જ જેને ઉત્તમ સંસ્કારવાળો વૈરાગ્ય ન હોય તે પુરુષ કદાપિ ત્યાગનો પરિણામે લક્ષ રાખી આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તે તો તેણે એકાંતે ભૂલ જ કરી છે; અને ત્યાગ જ કયોંં હોત તો ઉત્તમ હતું એમ પળ જિનસિદ્ધાંત નથી. માત્ર મોક્ષસાધનનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે તે પ્રસંગ જતો કરવો ન જોઈએ એમ જિનનો ઉપદેશ છે.

ઉત્તમ સંસ્કારવાળા પુરુષો ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યા શિવાય ત્યાગ કરે તેથી મનુષ્યની વૃદ્ધિ અટકે, તેથી મોક્ષસાધનનાં કારણો અટકે, એ વિચારવું અલ્પદૃષ્ટિથી યોગ્ય દેખાય, પણ તથારૂપ ત્યાગ-વૈરાગ્યનો યોગ પ્રાપ્ત થયે મનુષ્યદેહનું સફળપણુ થવા અર્થે તે યોગનો અપ્રમત્તપણે, વિલંબ-બગર લાભ પ્રાપ્ત કરવો તે વિચાર તો પૂર્વપર અવિરુદ્ધ અને પરમાર્થદૃષ્ટિથી સિદ્ધ કહેવાય. આયુષ્ય સંપૂર્ણ છે, તથા આપણે સંતતિ થાય તો તેઓ મોક્ષસાધન કરશે એવો નિશ્ચય કરી, સંતતિ થશે જ એવું માન્ય રાખી, પાછો આવોને આવો ત્યાગ પ્રકાશિત થશે એવું ભવિષ્ય કલ્પીને આશ્રમ-પૂર્વક પ્રવર્તવાનું કયોંં વિચારવાન એકાંતે યોગ્ય ગણે ? પોતાના વૈરાગ્યમાં મંદપણુ ન હોય, અને જ્ઞાનીપુરુષ જેને ત્યાગ કરવાયોગ્ય ગણતા હોય, તેણે •બીજા મનોર્થમાત્ર કારણોનો, અથવા અનિશ્ચિત કારણોનો વિચાર છોડી દઈ, નિશ્ચિત અને પ્રાપ્ત ઉત્તમ કારણોનો આશ્રય કરવો એ જ ઉત્તમ છે, અને એ જ મનુષ્યપણાનું સાર્થક છે; બાકી વૃદ્ધિ આદિની તો કલ્પના છે. સ્વરેખરો મોક્ષમાર્ગ નાશ કરી માત્ર મનુષ્યની વૃદ્ધિ કરવાની કલ્પના કર્યાજેવું કરીએ તો બને.

એ આદિ ઘણાં કારણોથી પરમાર્થદૃષ્ટિથી જે બોધ્યું છે તે જ યોગ્ય જોવામાં આવે છે. ઉપયોગ આવાં પ્રશ્નોત્તરમાં વિશેષ કરી પ્રેરવો કઠણ પડે છે, તોપણ સંક્ષેપમાં જે કંઈ લખવાનું બન્યું તે ઉદીરણાવત્ કરીને લખ્યું છે. જ્યાંસુધી, બને ત્યાંસુધી જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનોને લૌકિક આશ-

યમા ન ઉતારવા, અથવા અલૌકિક દ્રષ્ટિ નિચારવાયોગ્ય છે, અને જ્યાસુધી બને ત્યાસુધી લૌકિક પ્રશ્નોત્તરમાં પણ વિશેષ ઉપકારમિના પદ્ધતિ ન ઘટે તેના પ્રસંગોથી કેટલીકવાર પરમાર્થદ્રષ્ટિ ક્ષોભ પમાડ્યા જેવું પરિણામ આવે છે

વઢના ટેટા, કે પીપરના પીપાનું રક્ષણ પણ કદ તેની વશગૂંદિને અર્થે કરવાના હેતુથી અમક્ષ કહ્યા છે એમ સમજવું યોગ્ય નથી તેમા કોમલપણ હોય છે ત્યારે અનવન્યાયનો સમય છે, તથા તેને વદલે ધીજી ઘણી પીજોથી નિપાપણે રહી શકાય છે, છતાં તે જ અગીકાર કરનાની ઇચ્છા રાખવી તે વૃત્તિનું ઘણું તુચ્છપણ થાય છે, તેથી અમક્ષ કહ્યા છે, તે યથાર્થ લાગનાયોગ્ય છે પાણીના ટીરામા અસહ્યતાત જીવ છે એ વાત સ્પષ્ટ છે, પણ ઉપર દર્શાવ્યા જે વઢના ટેટા ઘડે તેના કારણો-તેના કારણો-તેમા રક્ષા નથી તેથી, તે અમક્ષ કહ્યું નથી, જો કે તેવું પાણી વાપરવાની પણ આજ્ઞા છે એમ કહ્યું નથી, અને તેથી પણ અમુક પાપ થાય એનો ઉપદેશ છે

સં ૧૯૫૨, માદરવા છુદ ૮, રાઝજ

૪૨૭

લૌકિક દ્રષ્ટિ અને અલૌકિક દ્રષ્ટિમા મોટો ભેદ છે લૌકિક દ્રષ્ટિમા વ્યવહારનું મુલ્યપણ છે, અને અલૌકિક દ્રષ્ટિમા પરમાર્થનું મુલ્યપણ છે

મનુષ્યદેહનું જૈન અને ધીજા યથા માર્ગમા વિશેષપણ અને અમૂલ્યપણ કહ્યું છે, તે સત્ય છે, પણ જો તેથી ભોક્ષસાધન કરી શકાય તો જ તેનું નિરોપણ અને અમૂલ્યપણ છે

મનુષ્યાદિ વશની વૃદ્ધિ કરવી એ નિચાર લૌકિક દ્રષ્ટિનો છે, પણ મનુષ્યને યથાતથ્ય યોગ થયે કલ્યાણનો અનિશ્ચય નિશ્ચય પરલો તથા પ્રાપ્તિ કરવી એ નિચાર અલૌકિક દ્રષ્ટિનો છે

જો એમ જ ટરાનવામા આવ્યું હોય કે, વ્રમે કરીને જ સર્વસંગપરિત્યાગ કરવો તો તે યથાસ્થિત વિચાર કહેવાય નહીં, કેમકે પૂર્વ કલ્યાણનું આરાધન કર્યું છે એના કેવલ ઉત્તમ જીવો નાની વયથી જ વલ્ક્રુદ ત્યાગ પામ્યા છે શુન્દેવજી, જહમરતાદિના પ્રસંગ બીજા દર્શનમા તે અર્થે દ્વણ્ણારૂપ છે જો એનો જ નિયમ વાંચ્યો હોય કે, ગૃહસ્થાશ્રમ આરાધ્યાવિના ત્યાગ થાય જ નહીં, તો પછી તેના પરમ ઉદાસીન પુરુષને ત્યાગનો નાશ કરાવી કામભોગમા દોરના ઘરાનર ઉપદેશ કહેવાય, અને મોક્ષસાધન કરનારૂપ જે મનુષ્યમનનું ઉત્તમપણ હતું તે ટાટીને સાધન પ્રાપ્ત થયે સસારસાધનનો હેતુ કર્યો કહેવાય

વઢી પકાતે ણ્યો નિયમ વાંચ્યો હોય કે, વ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમાદિ વ્રમે કરી આટલા આટલા વર્ષસુધી સેવીને પછી ત્યાગી થવું તો તે પણ સ્વતંત્ર વાત નથી તથારૂપ આયુષ્ય ૮ હોય તો ત્યાગનો અવકાશ ન આવે

વઢી જો અપુત્રપણે ત્યાગ ન કરાય એમ ગણીય તો તો કેમકે વૃદ્ધાવસ્થાસુધીમા પણ પુત્ર થતા નથી તે માટે શું સમજવું?

જૈનમાર્ગનો પળ એવો ઇકાંત સિદ્ધાંત નથી કે ગમે તે વયમાં ગમે તેવે માણસે ત્યાગ કરવો. તથારૂપ સત્સંગ, સદ્ગુરુનો યોગ થયે, વિશેષ વૈરાગ્યવાન પુરુષ સત્પુરુષને આશ્રયે ત્યાગ નાની વયમાં કરે તો તેથી તેણે તેમ કરવું ઘટારત નથી એમ જિનસિદ્ધાંત નથી. તેમ કરવું યોગ્ય છે એમ જિનસિદ્ધાંત છે, કેમકે અર્પૂર્વે ઇવાં સાધનો પ્રાપ્ત થયે ભોગાદિ સાધનો ભોગવવાના વિચારમાં પડવું, અને તેની પ્રાપ્તિઅર્થે પ્રયત્ન કરી તેને અમુક વર્ષસુધી ભોગવવાં જ, એ તો જે મોક્ષસાધનથી મનુષ્યપણાનું ઉત્તમપણું હતું તે ટાલી પશુવત્ કરવાજેવું થાય.

ઇન્દ્રિયાદિ શાંત થયાં નથી, જ્ઞાનીપુરુષની દૃષ્ટિમાં હજુ જે ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી, ઇવા મંદવૈરાગ્યવાન અથવા મોહવૈરાગ્યવાનને ત્યાગ લેવો પ્રશસ્ત જ છે એમ કંઈ જિનસિદ્ધાંત નથી. પ્રથમથી જ જેને સત્સંગાદિક જોગ ન હોય, તથા પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કારવાળો વૈરાગ્ય ન હોય તે પુરુષ કદાપિ આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તે તો તેથી તેણે ઇકાંતે મૂલ કરી છે એમ ન કહી શકાય; જો કે તેણે પળ રાત્રિદિવસ ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગની જાગૃતિ રાખતાંપૂર્વક ગૃહસ્થાશ્રમાદિ કરવું પ્રશસ્ત છે.

ઉત્તમ સંસ્કારવાળા પુરુષો ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યાશિવાય ત્યાગ કરે તેથી મનુષ્યપ્રાણીની વૃદ્ધિ અટકે, અને તેથી મોક્ષસાધનનાં કારણ અટકે એ વિચારવું અલ્પ દૃષ્ટિથી યોગ્ય દેખાય, કેમકે પ્રત્યક્ષ મનુષ્યદેહ જે મોક્ષસાધનનો હેતુ થતો હતો તેને રોકીને પુત્રાદિની કલ્પનામાં પડી, વળી તેઓ મોક્ષસાધન આરાધશે જ એવો નિશ્ચય કરી, તેની ઉત્પત્તિમાટે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પડવું, અને વળી તેની ઉત્પત્તિ થશે એ પળ માની વાલવું, અને કદાપિ તે સંયોગો વન્યા તો જેમ હાલ પુત્રોત્પત્તિ-માટે આ પુરુષને અટકવું પડ્યું હતું તેમ તેને પળ અટકવું થાય તેથી તો કોઈને ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગ-રૂપ મોક્ષસાધન પ્રાપ્ત થવાનો જોગ ન આવવાદેવા જેવું થાય.

વળી કોઈ કોઈ ઉત્તમ સંસ્કારવાળા પુરુષોના ગૃહસ્થાશ્રમ પહેલાંના ત્યાગથી વંશવૃદ્ધિ અટકવાનો વિચાર લઈએ તો તેવા ઉત્તમ પુરુષના ઉપદેશથી અનેક જીવો જે મનુષ્યાદિ પ્રાણીનો નાશ કરતાં ઢરતા નથી તેઓ ઉપદેશ પામી વર્તમાનમાં તેવી રીતે મનુષ્યાદિનો નાશ કરતાં કેમ ન અટકે? તથા શુભવૃત્તિ પામવાથી ફરી મનુષ્યપણું કેમ ન પામે? અને એ રીતે મનુષ્યનું રક્ષણ તથા વૃદ્ધિ પળ સંભવે.

અલૌકિક દૃષ્ટિમાં તો મનુષ્યની હાનિ વૃદ્ધિ આદિનો મુખ્ય વિચાર નથી, કલ્યાણ અકલ્યાણનો મુખ્ય વિચાર છે. એક રાજા જો અલૌકિક દૃષ્ટિ પામે તો પોતાને મોહે હજારો મનુષ્યપ્રાણીનો યુદ્ધમાં નાશ થવાનો હેતુ દેખી ઘણીવાર વગરકારણે તેવાં યુદ્ધો ઉત્પન્ન ન કરે, તેથી ઘણા માણસોનો વચાવ થાય, અને તેથી વંશવૃદ્ધિ થઈ ઘણા માણસો વધે એમ પળ વિચાર કેમ ન લઈ શકાય?

ઇન્દ્રિયો અતૃપ્ત હોય, વિશેષ મોહપ્રધાન હોય, મોહવૈરાગ્યે માત્ર ક્ષણિક વૈરાગ્ય ડગ્યો હોય, અને યથાતથ્ય સત્સંગનો જોગ ન હોય, તો તેને સાધુપણું આપવું પ્રાયે પ્રશસ્ત કહી ન શકાય, એમ કહીએ તો વિરોધ નહીં; પળ ઉત્તમ સંસ્કારવાળા અને મોહાંધ એમણે સર્વેએ ગૃહસ્થાશ્રમ

મોગલીને જ ત્યાગ કરવો પૂરો પ્રતિનિધ કરતા તો આયુષ્યાદિનુ અનિયમિતપણુ, પ્રાસંગીકે તેને દૂર કરનાપણુ, એ આદિ ઘણા મિલેષથી મોક્ષસાધનનો નાશ કરવા ચરોતર થાય, અને જેથી ઉત્તમપણુ ઇતુ હતુ તે ન થયુ તો પછી મનુષ્યપણાનુ ઉત્તમપણુ પણ શુ છે? ઇ આદિ અનેક પ્રકારે વિચાર કરવાથી લૌકિક દષ્ટિ ટઢી અલૌકિક દષ્ટિનુ વિચારજાગૃતિ થશે

ઘડના ટેટા, કે પીપરના ટેટાનુ રક્ષણ કંઈ તેની વશવૃદ્ધિને અર્થે કરવાના હેતુથી અમક્ષણ કહ્યુ નથી, તેમા કોમલપણુ હોય છે ત્યારે, અનતકાયપણાનો સમન છે તેથી, તથા તેને ઘનલે ધીજી ઘળી ધીજોયી ચાલી શકે તેવુ છે છતાં તે જ પ્રદ્ધન કરવી એ વૃત્તિનુ ઘણુ શુદ્ધપણુ છે તેથી, અમક્ષ કહ્યા છે, તે યથાતથ્ય લાગનાયોગ્ય છે

પાણીના ટીપામા અસહ્યાત ઝીવ છે, એ વાત સરી છે, પણ તેવુ પાણી પીવાથી પાપ નથી ઇમ કહ્યુ નથી ઘઢી તેને ઘડલે ગૃહસ્થાપિથી ધીજી વસ્તુથી ચાલી શકતુ નથી તેથી અગી કાર કરાય છે, પણ સાધુને તો તે પણ લેવાની આજ્ઞા પ્રાપ્તે આપી નથી

જ્યાસુધી ઘને ત્યાસુધી જ્ઞાનીપુરુષના વચનોને લૌકિક દષ્ટિના આશયમા ન ઉતારનાયોગ્ય છે, અને અલૌકિક દષ્ટિનુ વિચારવાયોગ્ય છે, તે અલૌકિક દષ્ટિના કારણો સામા જીવને હૈયે જો વેસાઢી શકનાની શક્તિ હોય, તો વેસાઢવા, નહીંતો પોતાનુ મિલેષ જાણપણુ નથી ઇમ જણા વસુ, તથા મોક્ષમાર્ગમા વેગલ લૌકિક વિચાર હોતો નથી એ આદિ કારણો યથાશક્તિ દશારી ઘનતુ સમાધાન કરચુ નહીંતો ઘને ત્યાસુધી તેવા પ્રસંગથી દૂર રહેવુ એ ઢીન છે

નાનાપ્રકારના પ્રશ્નોત્તરનો લગ્ન એક આત્માર્થપ્રત્યે થાય, તો આત્માને ઘણો ઉપકાર થનાનો સમન રહે સવત્ ૧૯૫૨ ના આદ્રપદ શુદ્ધ ૮, રાઝજ

૪૨૮

ૐ

શ્રીસદ્ગુરુચરણાય નમઃ

મૂઠ મારગ સામલો જિનનો રે—

કરી વૃત્તિ અશ્વહ સંસુર, મૂઠ મારગ સામલો જિનનો રે

નોંધ પૂજાદિની જો કામના રે, નોંધ વ્હાલુ અતર મનુહ સ,

મૂઠ૦

કરી જો જો વચાની તુલના રે, જો જો શોધિને જિનસિદ્ધાત,

મૂઠ૦

માત્ર કહેવુ પરમાથહેતુથી રે, કોઈ પામે મુયુષુ વાત,

મૂઠ૦

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની શુદ્ધતા રે, ઇચ્છણે અને અતિરદ્ધ,

મૂઠ૦

જિનમારગ તે પરમાથથી રે, ઇમ કહ્યુ સિદ્ધાતે વુધ,

મૂઠ૦

લિંગ અને મેદો જે વૃત્તના રે, દ્રવ્ય દેશ કાલ્યાદિ મેદ,

મૂઠ૦

પણ જ્ઞાનાદિની જે શુદ્ધતા રે, તે તો ઘ્રણે કાલે અભેદ.	મૂલ૦
હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે, સંસેપે શુણો પરમાર્થ;	મૂલ૦
તેને જોતાં વિચારિ વિશેષથી રે, સમજાશે ઉત્તમ આત્માર્થ;	મૂલ૦
છે દેહાદિથી મિત્ર આત્મા રે, ઉપયોગી સદા અવિનાશ;	મૂલ૦
પ્રમ જાણે મદુરુપદેશથી રે, કણું જ્ઞાન તેનું નામ ચામ;	મૂલ૦
જે જ્ઞાને કરીને જાણિયું રે, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રતીત;	મૂલ૦
કાળું ભગવંતે દર્શન તેહને રે, જેનું ઘીજું નામ સમકીત;	મૂલ૦
જેમ આવી પ્રતીતિ જીવની રે, જાણ્યો સર્વથી મિત્ર અસંગ;	મૂલ૦
તેવો સ્થિર સ્વમાય તે ઉપજે રે, નામ ચારિત્ર તે અણલિંગ;	મૂલ૦
તે ઘ્રણે અભેદ પરિણામથી રે, ઝ્યારે વર્તે તે આત્મારૂપ;	મૂલ૦
તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે, કિંવા પામ્યો તે નિજસ્વરૂપ;	મૂલ૦
પ્રવા મૂલ જ્ઞાનાદિ પામવા રે, અને જવા અનાદિ ધંધ;	મૂલ૦
ઉપદેશ મદુરુનો પામવા રે. ટાઢી સ્વચંદ્ર ને પ્રતિવંધ;	મૂલ૦
પ્રમ દેવ જિનદે ભાતિયું રે, મોક્ષમારગનું શુદ્ધ સ્વરૂપ;	મૂલ૦
ભવ્ય જનોના હિતને કારણે રે, સંસેપે કાળું સ્વરૂપ.	મૂલ૦

સં૦ ૧૯૫૨ ના આગો શુદ્ધ ૧, આનંદ.

૪૨૯.

ૐ સદુરુપસાદ.

શ્રી રામદાસસ્વામિનું યોજેલું “દાસવ્રોધ” નામનું પુસ્તક મરાઠી ભાષામાં છે. તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર છપાઈ પ્રગટ થયું છે; જે પુસ્તક વાંચવા તથા વિચારવા અર્થે મોકલ્યું છે.

પ્રથમ ગણપતિ આદિની સ્તુતિ કરી છે તેથી, તેમ જ પાછલ જગત્ના પદાર્થોને આત્મારૂપ વર્ણવીને ઉપદેશ કર્યો છે તેથી, તેમ જ તેમાં વેદાંતનું મુખ્યપણુ વર્ણવ્યું છે તે વગેરેથી કંઈ પણ ભય ન પામતાં, અથવા વિકલ્પ નહીં પામતાં, આત્માર્થવિષેના ગ્રંથકર્તાના વિચારોનું અવગાહન કરવાયોગ્ય છે.

આત્માર્થ વિચારવામાં તેથી ક્રમે કરીને સુલભતા થાય છે.

જેણે જેણે સદુરુપવિષે તથા તેમની દશાનેવિષે વિશેષપણુ દીઠું છે, તેને તેને ઘણુંકરીને અહંભાવ તથારૂપ પ્રસંગ જેવામાં ઉદયપ્રસંગ થતો નથી; અથવા તરત શમાય છે. તે અહંભાવને જો આગળથી ફેર જેવો પ્રતીત કર્યો હોય, તો પૂર્વાપર તેનો સંભવ ઓછો થાય. કંઈક અંતરમાં ચાતુર્યાદિ માવે મીઠાશ સૂક્ષ્મપરિણતિષ્ટ પણ રાખી હોય, તો તે પૂર્વાપર વિશેષતા પામે છે. પણ ફેર જ છે. નિશ્ચય

ક્ષેર જ છે, પ્રગટ 'કાલકૂટ' ક્ષેર છે, એમા કોઈ રીતે સશય નથી, અને સશય થાય, તો તે સંશય માનવો નથી, તે સશયને અજ્ઞાન જ જાણવું છે, એવી તીવ્ર સારાશ કરી મૂકી હોય તો તે અહમાન ઘણુકરી ઘટ કરી શકતો નથી ધરતે તે અહમાને રોમ્માથી નિરહમાનતા થઈ તેનો પાછો અહમાન થઈ આપનાવું બને છે, તેવળ આગલ ક્ષેર, ક્ષેર અને ક્ષેર માની રાણી ઘટાયુ હોય તો આત્માર્થને ઘાપ ન થાય

શ્રી આનન્દ, આશો ગુદ ૨, ગુદ

૪૩૦

આત્માર્થી માઈ શ્રી પ્રત્યે—

તમારો લહેલો ફાગલ મલ્યો હતો આ ફાગલથી તેનો દુઝામા ઉત્તર લલ્યો છે —
નાતાલમા સ્થિતિ કરવાથી તમારી કેટલીક સદ્વૃત્તિઓ નિશેપતા પામી છે, એમ પ્રતીતિ થાય છે, પણ તમારી તેમ વર્તમાની ઉત્કૃષ્ટ દૃષ્ટા તેમા હેતુભૂત છે રાજકોટ કરતા નાતાલ કેટલીક રીતે તમારી વૃત્તિને ઉપકાર કરી શકે એવું ક્ષેત્ર યશ્વ એમ માનવામા હાનિ નથી, કેમકે તમારી સરલતા સાધનમા અગત વિગ્નો મય રહી શકે એવા પ્રપચમા અનુસવાવું દલાણ નાતાલમા ઘણુકરીને નહીં, પણ જેની સદ્વૃત્તિઓ નિશેષ વલગાન ન હોય, અથવા નિર્ધલ હોય, અને તેને દુર્લભાદિ દેખા સ્વતરપણે રહેવાનું હોય, તો અમ્યાદિનિષેમા તે દોષિત થાય એમ લાગે છે જેમ તમને નાતાલ ક્ષેત્રમા પ્રપચનો નિશેષ યોગ નહીં હોવાથી તમારી સદ્વૃત્તિઓ વિશેષતા પામી, તેમ રાજકોટ જેવામાં કઠળ પડે એ વ્યર્થ લાગે છે, પણ કોઈ સારા આર્ય-ક્ષેત્રમા સત્સગાદિ યોગમા તમારી વૃત્તિઓ નાતાલ કરતા પણ નિશેષતા પામત એમ સમવે છે તમારી વૃત્તિઓ જોતા તમને નાતાલ અનાય ક્ષેત્રરૂપે અસર કરે એવું મારી માન્યતામા ઘણુ કરીને નથી, પણ સત્સગાદિ યોગની ઘણુકરીને પ્રાપ્તિ ન થાય તેથી, કેન્દ્રુક આત્મનિરાકરણ ન થાય તેરૂપ હાનિ માનવો કદક નિશેષ યોગ્ય લાગે છે

અત્રેથી 'આર્ય આચારવિચાર' સાધનમાસગથી લલ્યુ હતું તે આવા માનાર્થમા લલ્યુ હતું 'આર્ય આચાર' ઘટલે મુર્ય કરીને દયા, સત્ય, ક્ષમાદિ ગુણોનું આચરવું તે, અને 'આર્ય વિચાર' ઘટલે, મુલ્ય કરીને આત્માનું અસ્તિત્વ, નિત્યત્વ, વર્તમાનકાલસુધીમા તે સ્વરૂપનું અજ્ઞાન, તથા તે અજ્ઞાન અને અમાનના કારણો, તે કારણોની નિગૂત્તિ અને તેમ થઈ અભ્યાસ આનન્દસ્વરૂપ અમાન એવા નિજપદનેરિપે સ્વામાનિક સ્થિતિ થતી તે એમ સંશેષ મુર્ય અર્થથી તે શબ્દો લલ્યા છે વર્ણાશ્રમાદિ, વળાશ્રમાદિપૂર્વક આચાર તે, સદાચારના અગમ્યતેજા છે વર્ણાશ્રમાનિપૂર્વક નિશેષ પારમાર્થિક હેતુનિતા તો વર્તનું યોગ્ય છે, એમ વિચારસિદ્ધ છે, જો કે વળાશ્રમધર્મ વર્તમાનમા વહુ નિર્ધલ સ્થિતિને પામ્યો છે, તોપણ આપણે તો જ્યાસુધી ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગદક્ષા ન પામીએ, અને જ્યાસુધી ગુરુશ્રમમા વામ હોય ત્યાસુધી, તો વાળીઆરૂપ વર્ણધમને અનુસરવો તે યોગ્ય છે, કેમકે અમ

ક્ષાદિ ગ્રહણનો તેનો વ્યવહાર નથી; ત્યારે એમ આગંકા થવાયોગ્ય છે કે, “લુહાણા પળ તે રીતે વર્તે છે, તો તેનાં અન્નાહારાદિ ગ્રહણ કરતાં શું હાનિ?” તો તેના ઉત્તરમાં ઇટલું જણાવવું યોગ્ય થઈ શકે કે, વગર કારણે તેવી રીતિ પળ વદલાવવી ઘટતી નથી, કેમકે તેથી પટ્ટી વીજા સમાગમવાસી, કે પ્રસંગાદિ આપણી રીતિ જોનાર ગમે તે વર્ણનું સ્વાતાં વાધ નથી પણ ઉપદેશના નિમિત્તને પામે. લુહાણાને ત્યાં અન્નાહાર લેવાથી વર્ણધર્મ હાનિ પામતો નથી; પણ મુસલમાનને ત્યાં અન્નાહાર લેતાં તો વર્ણધર્મની હાનિનો વિશેષ સંભવ છે, અને વર્ણધર્મ લોપવારૂપ દોષ કરવા જેવું થાય છે. આપણે, કંદ લોકના ઉપકારાદિ હેતુથી તેમ વર્તવું થતું હોય, અને રસલુચ્ચતાવુદ્ધિથી તેમ વર્તવું ન થતું હોય, તોપણ વીજા તેનું અનુકરણ તે હેતુને સમજ્યાબિના ઘણુંકરીને કરે, અને અંતે અમજ્ઞાદિ ગ્રહણ કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે પણ નિમિત્તનો હેતુ આપણું તે આચરણ છે, માટે તેમ નહીં વર્તવું તે, ઇટલે મુસલમાનાદિના અન્નાહારાદિનું ગ્રહણ નહીં કરવું તે, ઉત્તમ છે. તમારી વૃત્તિની કેટલીક પ્રતીતિ આવે છે, પણ તેથી ઉત્તરતી વૃત્તિ હોય તો તે જ પોતે અમજ્ઞાદિ આહારના યોગને ઘણુંકરીને તે રસ્તે પામે. માટે એ પ્રસંગથી દૂર રહેવાય તેમ વિચારવું કર્તવ્ય છે. દયાની લાગણી વિશેષ રહેવા દેવી હોય તો જ્યાં હિસાનાં સ્થાનકો છે, તથા તેવા પદાર્થો લેવાય દેવાય છે, ત્યાં રહેવાનો અથવા જવા આવવાનો પ્રસંગ ન થવા દેવો જોઈએ, નહીંતો જેવી જોઈએ તેવી ઘણુંકરીને દયાની લાગણી ન રહે; તેમ જ અમક્ષણે વૃત્તિ ન જવા દેવા અર્થે, અને તે માર્ગની ઉચ્ચતિનાં નહીં અનુમોદનને અર્થે અમજ્ઞાદિ ગ્રહણ કરનારનો આહારાદિ અર્થે પરિચય ન રાખવો જોઈએ.

જ્ઞાનદૃષ્ટિએ જોતાં જ્ઞાત્યાદિ ભેદનું વિશેષાદિપણુ જણાતું નથી. પણ મત્ત્રામજ્ઞભેદનો તો ત્યાં પણ વિચાર કર્તવ્ય છે, અને તે અર્થે મુખ્યકરીને આ વૃત્તિ રાખવી ઉત્તમ છે. કેટલાંક કાર્યો પણ હોય છે કે, તેમાં પ્રત્યક્ષ દોષ હોતો નથી, અથવા તેથી દોષ થતો હોતો નથી, પણ તેને અંગે વીજા દોષોનો આશ્રય હોય છે, તેપણ વિચારવાને લક્ષ રાખવો ઉચિત છે. નાતાલના લોકોના ઉપકાર અર્થે કદાપિ તમારું એમ પ્રવર્તવું થાય છે એમ પણ નિશ્ચય ન ગણાય; જો વીજે કોઈ પણ સ્થળે તેવું વર્તન કરતાં વાધ માટે, અને વર્તવાનું ન વને તો માત્ર તે હેતુ ગણાય. વઢી તે લોકોના ઉપકાર અર્થે વર્તવું જોઈએ એમ વિચારવામાં પણ કંઈક તમારા સમજવાફેર થતું હશે એમ લાગ્યા કરે છે. તમારી સદૃષ્ટિની કંઈક પ્રતીતિ છે ઇટલે, આવિષે વધારે લખવું યોગ્ય દેખાતું નથી. જેમ સદાચાર અને સદ્વિચારનું આરાધન થાય તેમ પ્રવર્તવું યોગ્ય છે.

વીજી ઉત્તરતી જ્ઞાતિઓ અથવા મુસલમાનાદિનાં કોઈ તેવાં નિમંત્રણોમાં અન્નાહારાદિને વદલે નહીં રાંધેલો એવો ફઝાહાર આદિ લેતાં તે લોકોનો ઉપકાર સાચવવાનો સંભવ રહેતો હોય, તો તેમ અનુસરો તો સારું છે. એ જ વિનંતિ.

સં. ૧૯૫૨ ના આશો શુદ્ધ ૩, શુક્રે, આખંદ.

૪૩૧

શ્રીસદ્ગુરુચરણાય નમ

ૐ

શ્રીઆત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર.

જે સ્વરૂપ સમજ્યાવિના, પામ્યો દુઃખ અનત;

સમજાવ્યું તે પદ નહુ ધીસદ્ગુરુ મગત ૧

જે આત્મસ્વરૂપ સમજ્યાવિના ભૂતરાલે દુઃખ અનત દુઃખ પામ્યો, તે પદ જેણે સમજાવ્યું ઉટલે મધિપ્યકાલે હવલ થવાયોગ્ય યા અનત દુઃખ પામત તે મૂઝ જેણે છેલ્યુ યા શ્રીસદ્ગુરુ મ ગાંનને નમસ્કાર કરુ છુ ૧

વર્તમાન આ કાલમા, મોક્ષમાર્ગ થદુ લોપ;

ચિચારણા આત્માર્થિને, માપ્યો બધ અગોચ ૨

આ વર્તમાનકાલમા મોક્ષમાર્ગ ઘણો લોપ થઈ ગયો છે, જે મોક્ષમાર્ગ ગુરુશિષ્યના સવાદરૂપે અત્રે પ્રગટ કહીપ છીપ ૨

કોઈ ત્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમા કોઈ;

માને મારગ મોક્ષનો, કરુણા ઉપજે જોઈ ૩

કોઈ ત્રિયાને જ વઝગી રહ્યા છે, અને કોઈ શુષ્કજ્ઞાનને જ વઝગી રહ્યા છે, યમ મોષમાર્ગ માને છે જે જોડને દયા આને છે ૩

વાણક્રિયામા રાચતા, અતર્મદ ન કાર્,

જ્ઞાનમાર્ગ નિપેઘતા, તેહ ત્રિયાજડ આદિ ૪

વાણક્રિયામા જ માત્ર રાચી રહ્યા છે, અતર કદ મેદાયુ નથી, અને જ્ઞાનમાર્ગને નિપેઘા કરે છે, તે અહીં ત્રિયાજડ કહ્યા છે ૪

ઘઘ, મોક્ષ છે વત્પના, માણે ઘાળીમાહિ;

વર્તે મોદાવેશમા, શુષ્કજ્ઞાની તે આદિ ૫

ઘઘ, મોક્ષ માત્ર વત્પના છે, યવા નિશ્ચયગાત્ર્ય માત્ર ઘાળીમા જોલે છે, અને તથારૂપ દગા થઈ નથી, મોદના પ્રમાણમા વર્તે છે, ય અહીં શુષ્કજ્ઞાની કહ્યા છે ૫

ચેરાગ્યાદિ સફલ તો, જો સદ આતમજ્ઞાન;

તેમ જ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિવળા નિદાન ૬

વૈરાગ્યત્યાગાદિ જો સાથે આતમજ્ઞાન હોય તો સફલ છે, અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિવા હેતુ છે, અને જ્યા આતમજ્ઞાન ન હોય ત્યા પણ જો તે આતમજ્ઞાનને અર્થે કરવામા આવતા હોય, તો તે આતમજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવા હેતુ છે ૬

ત્યાગ, વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન;
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો મૂલે નિજમાન. ૭.

જેના ચિત્તમાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો ઉત્પન્ન થયાં ન હોય તેને જ્ઞાન ન થાય; અને જે ત્યાગ, વિરાગમાં જ અટકી રહી, આત્મજ્ઞાનની આકાંક્ષા ન રાખે, તે પોતાનું માન મૂલે; અર્થાત્ અજ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગવૈરાગ્યાદિ હોવાથી તે પૂજાસત્કારાદિથી પરામત્ર પામે, અને આત્માર્થ ચૂકી જાય. ૭.

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તદ્દાં સમજવું તેદ્દ;
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન પદ્. ૮.

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, ત્યાં ત્યાં તે તે સમજે, અને ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે એ, આત્માર્થી પુરુષનાં લક્ષણો છે. ૮.

સેવે સદ્ગુરુચરણને, ત્યાગી દૃઢ નિજપદ્ધ;
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદ્ધનો લે લક્ષ. ૯.

પોતાના પક્ષને છોડી દૃઢ. જે સદ્ગુરુના ચરણને સેવે તે પરમાર્થને પામે, અને આત્મસ્વરૂપનો લક્ષ તેને થાય. ૯.

આત્મજ્ઞાન, સમદર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ;
અપૂર્વવાણી પરમ શ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણયોગ્ય. ૧૦.

આત્મજ્ઞાનને વિષે જેમની સ્થિતિ છે, એટલે પરમાવની દૃષ્ટિથી જે રહિત થયા છે, તથા શત્રુ, મિત્ર, હર્ષ, શોક, નમસ્કાર, તિરસ્કારાદિ ભાવપ્રત્યે જેને સમતા વર્તે છે; માત્ર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલાં એવાં કર્મોનાં ઉદયને લીધે જેમની વિચરવાઆદિ ક્રિયા છે; અજ્ઞાની કરતાં જેની વાણી પ્રત્યક્ષ જૂદી પડે છે, અને પદ્દર્શનના તાત્પર્યને જાણે છે, તે સદ્ગુરુનાં ઉત્તમ લક્ષણો છે. ૧૦.

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુ સમ નહીં, પરોક્ષજિનઉપકાર;
એવો લક્ષ થયાવિના, ઉગે ન આત્મવિચાર. ૧૧.

જ્યાંસુધી જીવને પૂર્વકાલે થઈ ગયેલા એવા જિનની વાતપર જ લક્ષ રહ્યા કરે, અને તેનો ઉપકાર કહ્યા કરે, અને જેથી પ્રત્યક્ષ આત્મપ્રાપ્તિનું સમાધાન થાય એવા સદ્ગુરુનો સમાગમ પ્રાપ્ત થયો હોય તેમાં પરોક્ષજિનોનાં વચન કરતાં મોટો ઉપકાર શમાયો છે, તેમ જે ન જાણે તેને આત્મવિચાર ઉત્પન્ન ન થાય. ૧૧.

સદ્ગુરુના ઉપદેશ વળ, સમજાય ન જિનસ્વરૂપ;
સમજ્યાવળ ઉપકાર શો ? સમજ્યે જિનસ્વરૂપ. ૧૨.

સદ્ગુરુના ઉપદેશવિના જિનનું સ્વરૂપ સમજાય નહીં, અને સ્વરૂપ સમજાયાવિના ઉપકાર શો થાય ? જો સદ્ગુરુઉપદેશે જિનનું સ્વરૂપ સમજે તો સમજનારનો આત્મા પરિણામે જિનની દશાને પામે. ૧૨.

આત્માદિ અસ્તિત્વના, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર;

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુયોગ નહીં, ત્યા આધાર સુપાત્ર ૧૩

જે જિનાગમાદિ આત્માના હોવાપણાના તથા પરલોકાદિના હોવાપણાનો સપ્તેશ કરવાનાઠા શાસ્ત્રો છે, તેપણ જ્યા પ્રત્યક્ષસદ્ગુરનો જોગ ન હોય ત્યા, સુપાત્ર ખીરને આધારરૂપ છે, પણ સદ્ગુરુસમાન તે આતિના છેદક વહી ન શકાય ૧૩

અથવા સદ્ગુરુ કહ્યા, જે અવગાહન કાજ;

તે તે નિત્ય વિચાર્યા, કરી મતાતર ત્યાજ ૧૪

અથવા જો સદ્ગુરુ તે શાસ્ત્રો વિચારવાની આજ્ઞા દીધી હોય, તો તે શાસ્ત્રો મતાતર ણટેલે કુલ્લપર્મને સાર્થક કરવાનો હેતુ આદિ આતિ છોડીને માત્ર આત્માર્થે વિચારવાં ૧૪

રોકે જીવ સ્વછદ તો, પામે અપદ્ય મોક્ષ,

પામ્યા પમ અનત છે, માપ્યુ જિન નિર્જોય ૧૫

જીવ અનાદિ કાલથી પોતાના ઢહાપણે અને પોતાની ઇચ્છાએ ચાલ્યો છે, એનું નામ 'સ્વઢદ' છે જો તે સ્વઢદને રોકે તો જરૂર તે મોખને પામે, અને છ રીતે મૂત્તરનાઢે અનત જીવ મોખ પામ્યા છે, એમ રાગ, દ્વેષ ઓ અજ્ઞાન એવાનો પક્કે દોષ જેને રિપે નથી ણ્યા દોષરહિત વીતરાગે વહ્યુ છે ૧૫

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુયોગથી, સ્વછદ તે રોકાય;

અન્ય ઉપાય કર્યો થકી, પ્રાપ્તે વમણો થાય ૧૬

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરના યોગથી તે સ્વછદ રોકાય છે, વાકી પોતાની ઇચ્છાએ થીજા થળા ઉપાય કર્યો છતાં ઘણુકરીને તે વમણો થાય છે ૧૬

સ્વછદ મત આપદ તજી, થસે સદ્ગુરુશ્ચ;

સમક્ષિત તેને માલિયુ, કારણ ગળી પ્રત્યક્ષ ૧૭

સ્વઢદને તથા પોતાના મતના આપદને તજીને જે સદ્ગુરુના છેડે ચાલે તેને, પ્રત્યક્ષ કારણ ગળીને વીતરાગે 'સમક્ષિત' વહ્યુ છે ૧૭

માનાદિક શત્રુ મહા, નિઝહડે ન મરાય;

જાતા સદ્ગુરુદારણમા, અરૂપ પ્રયાસે જાય ૧૮

માન, અને પૂજામત્કારાદિનો લોભ ય આદિ મહાશત્રુ છે, તે પોતાના ઢહાપણે ચાલત નાશ પામે નહીં, અને સદ્ગુરુના દારણમા જતા સહજ પ્રયત્નમા જાય ૧૮

જે સદ્ગુરુપદેશથી, પામ્યો કેયલ્મગન;

શુદ્ધ રહ્યા હમ્મરૂથ થળ, વિનય કરે મગ્ગાન ૧૯

જે સદ્ગુરુના ઉપદેશથી કોદ કેયલ્મજ્ઞાને પામ્યા, તે સદ્ગુરુ હજુ હમ્મરૂથ રહ્યા હોય, તોપણ જે કેયલ્મજ્ઞાને પામ્યા છે એવા તે કેયલીમગ્ગાન હમ્મરૂથ ણ્યા પોતાના સદ્ગુરુની વૈયાવધ કરે ૧૯

एवो मार्गं विनय तणो, माख्यो श्री वीतराग;

मूळ हेतु ए मार्गनो, समजे कोइ सुभाग्य. २०.

एवो विनयनो मार्ग श्री जिने उपदेश्यो छे. ए मार्गनो मूळहेतु एटले तेथी आत्माने शो उपकार थाय छे ते, कोइक सुभाग्य एटले सुलभचोधी अथवा आराधक जीव होय ते समजे. २०.

असद्गुरु ए विनयनो, लाभ लहे जो कांइ;

महामोहिनीय कर्मथी, बुडे भवजळ मांहि. २१.

आ विनयमार्ग कह्यो तेनो लाभ एटले ते शिष्यादिनी पासे कराववानी इच्छा करीने जो कोइ पण असद्गुरु पोताने विषे सद्गुरुपणु स्थापे तो ते महामोहिनीय कर्म उपार्जन करीने भवसमुद्रમાં बुडे. २१.

होय मुमुक्षु जीव ते, समजे एह विचार;

होय मतार्थी जीव ते, अवळो ले निर्धार. २२.

जे मोक्षार्थी जीव होय ते, आ विनयमार्गादिनो विचार समजे, अने जे मतार्थी होय ते, तेनो अवळो निर्धार ले, एटले कां पोते तेवો विनय शिष्यादि पासे करावे, अथवा असद्गुरुने विषे पोते सद्गुरुની શ્રાંતિ રાખી આ વિનયમાર્ગનો ઉપયોગ કરે. ૨૨.

होय मतार्थी तेहने, थाय न आतमलक्ष;

तेह मतार्थीलक्षणो, अहीं कहां निर्पक्ष. २३.

जे मतार्थી जीव होय तेने आत्मज्ञाननो लक्ष थाय नहीं; एवां मतार्थी जीवनां अही निष्पक्षपाते लक्षणो कहां छे: २३.

मतार्थीलक्षण.

बाह्यत्याग पण ज्ञान नहीं, ते माने गुरु सत्य;

अथवा निजकुळधर्मना, ते गुरुમાં જ મમત્વ. ૨૪.

જેને માત્ર બાહ્યથી ત્યાગ દેખાય છે, પણ આત્મજ્ઞાન નથી, અને ઉપલક્ષણથી અંતરંગ ત્યાગ નથી, તેવા ગુરુને સાચા ગુરુ માને, અથવા તો પોતાના કુલધર્મના ગમે તેવા ગુરુ હોય તોપણ તેમાં જ મમત્વ રાખે. ૨૪.

जे जिनदेहप्रमाण ने, समवसरणादि सिद्धि;

वर्णन समजे जिननुं, रोक़ी रहे निजबुद्धि. २५.

જે જિનના દેહાદિનું વર્ણન છે, તેને જિનનું વર્ણન સમજે છે, અને માત્ર પોતાના કુલધર્મના દેવ છે માટે મારાપણાના કલ્પિત રાગે સમવસરણાદિ મહાત્મ્ય કહ્યા કરે છે, અને તેમાં પોતાની બુદ્ધિને રોકી રહે છે; એટલે પરમાર્થહેતુસ્વરૂપ એવું જિનનું જે અંતરંગસ્વરૂપ જાણવાયોગ્ય છે

તે, જાણતા નથી, તથા તે જાણવાનું પ્રયત્ન કરતા નથી, અને માત્ર સમવસરનાટિમા જ ત્રિનમુ સ્વરૂપ કહીને મતાર્થમા રહે છે ૨૫

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુયોગમા, વર્તે દષ્ટિ વિમુક્ષ,

અસદ્ગુરો દદ્ધ કરે, નિજમાનાર્થે મુખ્ય ૨૬

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુનો ક્યારેય યોગ મળે તો દુરાગ્રહાદિદેવક તેની વાળી સામઢીને તેનાથી અમઢી રીતે ચાલે, અર્થાત્ તે હિતનારી વાળીને ગ્રહણ કરે નહીં, અને પોતે ધરેધરો દદ્ધ મુમુષુ છે એવું માન મુખ્યપણે મેઢ્ઢમાને અર્થે અસદ્ગુરુસમીપે જડને પોતે તેનાપ્રત્યે પોતાનું વિશેષ દદ્ધપણુ જણાવે ૨૬

દેવાદિ ગતિ મગમા, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન,

માને નિજમતપેપનો, આગ્રહ મુકિનિદાન ૨૭

દેવ નારકાદિ ગતિના, 'માગા' આદિના મ્વરૂપ કોટ્ક વિશેષ પરમાર્થહેતુથી કહ્યા છે, તે હેતુને જાણ્યો નથી, અને તે મગમાઢને શ્રુતજ્ઞાન જે સમજે છે, તથા પોતાના મતના વેપનો આગ્રહ રાખનામાં જ મુકિનો હેતુ માને છે ૨૭

ઢહુ સ્વરૂપ ન હુત્તિનુ, ગ્રહુ મત અમિમાન,

મદ્ધે નહીં પરમાર્થને, હેવા ઢૌકિક માન ૨૮

હુત્તિનુ સ્વરૂપ શુ ? તે પળ જે જાણતો નથી, અને 'હુ મતધારી છું' એવું અમિમાન ધારણ કર્યું છે ક્ષતિ પરમાર્થના ઉપદેશનો યોગ થને તોપળ ઢોકોમા પોતાનું માન અને પૂનાસત્કારાદિ જતા રહેશે, અથવા તે માનાદિ પઢી પ્રાપ્ત નહીં થાય એમ જાણીને તે પરમાર્થને ગ્રહણ કરે નહીં ૨૮

અથવા નિઘ્યયનય મદ્ધે, માત્ર શબ્દની માય,

હોપે સદ્ધ્યયહારને, સાધનરહિત ધાય ૨૯

અથવા 'સમયસાર' કે 'યોગવાસિષ્ઠ' જેવા ગ્રંથો વાંચી તે માત્ર નિશ્ચય નયને ગ્રહણ કરે ? કેવી રીતે ગ્રહણ કરે ? માત્ર કહેવારૂપે, અતરગમા તથારૂપ ગુણની કશી સ્પર્શના નહીં, અને સદ્ગુરુ, સત્શાસ્ત્ર, તથા વૈરાગ્ય, વિવેકાદિ સાચા વ્યવહારને હોપે, તેમ જ પોતાને જ્ઞાની માની હડને સાધનરહિત વર્તે ૨૯

જ્ઞાનદશા પામ્યો નહીં, સાધનદશા ન વાદ,

પામે તોયે સય જે, તે ઘુંઢે મય માદિ ૩૦

તે જ્ઞાનદશા પામે નહીં, તેમ વૈરાગ્યાદિ સાધનન્દશા પણ તેને નથી, જેથી તેવા જીવનો સંગ ધીજા જીવને ધાય તે પણ મનસાગરમા ડુને ૩૦

ય પણ જીવ મતાધમા, નિજમાનાદિ વાન,

પામે નહીં પરમાર્થને, અન્યધિકારીમા જ ૩૧

ય જીવ પણ મતાર્થમા જ વર્તે છે, કેમકે ઉપર કહ્યા જીવ તેો જેમ કુઢ્ધમાદિથી મતા ધર્તા છે, તેમ આો જ્ઞાની ગણાવવાના માનની ઢચ્છાથી પોતાના શુધ્ધમતનો આગ્રહ છે, માટે

તે પળ પરમાર્થને પામે નહીં, અને અનુઅધિકારી ઇટલે જેને વિષે જ્ઞાન પરિણામ પામવા યોગ્ય નહીં એવા જીવોમાં તે પળ ગણાય. ૩૧.

નહીં કપાયડપશાંતતા, નહીં અંતર્વૈરાગ્ય;

સરલપણુ ન મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થી દુર્માર્ગ્ય. ૩૨.

જેને ક્રોધ માન માયા લોભરૂપ કપાય પાતળા પઢ્યા નથી, તેમ જેને અંતર્વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો નથી, આત્મામાં ગુણ ગ્રહણકરવારૂપ સરલપણુ જેને રહ્યું નથી, તેમ સત્યાસત્યતુલના કરવાને જેને અપક્ષપાતદૃષ્ટિ નથી, તે મતાર્થી જીવ દુર્માર્ગ્ય ઇટલે જન્મ, જરા, મરણને છેદવાવાળા મોક્ષ-માર્ગને પામવા યોગ્ય એવું તેનું ભાગ્ય ન સમજવું. ૩૨.

લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ;

હવે કહું આત્માર્થીનાં, આત્મ-અર્થ સુખસાજ. ૩૩.

એમ મતાર્થી જીવનાં લક્ષણ કહ્યાં. તે કહેવાનો હેતુ એ છે કે, કોઈ પળ જીવનો તે જાણીને મતાર્થ જાય. હવે આત્માર્થી જીવનાં લક્ષણ કહીએ છીએ: તે લક્ષણ કેવાં છે કે, આત્માને અવ્યાવાધ સુખની સામગ્રિના હેતુ છે. ૩૩.

આત્માર્થીલક્ષણ.

આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણુ, તે સાચા ગુરુ હોય;

વાકી કુલ્લગુરુકલ્પના, આત્માર્થી નહીં જોય. ૩૪.

જ્યાં આત્મજ્ઞાન હોય ત્યાં મુનિપણુ હોય, અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં મુનિપણુ ન જ સંભવે. “જં સમતિ પાસહ તં મોર્ણતિ પાસહ” (જ્યાં સમકીત ઇટલે આત્મજ્ઞાન છે, ત્યાં મુનિપણુ જાણો) એમ “આચારાંગસૂત્રમાં” કહ્યું છે, ઇટલે જેમાં આત્મજ્ઞાન હોય તે સાચા ગુરુ છે એમ જાણે છે, અને આત્મજ્ઞાનરહિત હોય તોપણ પોતાના કુલ્લના ગુરુને સદ્ગુરુ માનવા એ માત્ર કલ્પના છે; તેથી કંઈ ભવચ્છેદ ન થાય એમ આત્માર્થી જુએ છે. ૩૪.

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુપ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર;

ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર. ૩૫.

પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુની પ્રાપ્તિનો મોટો ઉપકાર જાણે, અર્થાત્ શાસ્ત્રાદિથી જે સમાધાન થઈ શકવા-યોગ્ય નથી, અને જે દોષો સદ્ગુરુની આજ્ઞા ધારણ કર્યાવિના જતા નથી તે, સદ્ગુરુયોગથી સમાધાન થાય, અને તે દોષો ટલે, માટે પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુનો મોટો ઉપકાર જાણે, અને તે સદ્ગુરુપ્રત્યે મન વચન કાયાની એકતાથી આજ્ઞાંકિતપણે વર્તે. ૩૫.

એક હોય ત્રણ કાલમાં, પરમાર્થનો પંથ;

પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત. ૩૬.

ત્રણે કાલને વિષે પરમાર્થનો પંથ ઇટલે મોક્ષનો માર્ગ એક હોવો જોઈએ, અને જેથી તે પરમાર્થ સિદ્ધ થાય તે વ્યવહાર જીવે માન્ય રાખવો જોઈએ; બીજો નહીં. ૩૬.

પ્રમ વિચારી અતરે, શોધે સદ્ગુરુયોગ,

કામ એક આત્માર્થનુ, ધીજો નહીં મનરોગ ૩૭

પ્રમ અતરમાં વિચારીને જે સદ્ગુરુના યોગનો શોધ કરે, માત્ર એક આત્માર્થની ઇચ્છા રાખે, પણ માનપૂજાત્મિક સિદ્ધિરિદ્ધિની કશી ઇચ્છા રાખે નહીં;—પરોગ જેના મનમાં નથી ૩૭

કપાયની ઉપચયતતા, માત્ર મોક્ષમમિલાય,

મયે સ્વેદ પ્રાણીદયા, ત્યા આત્માચરિવાસ ૩૮

જ્યા કપાય પાતલ્યા પદ્યા છે, માત્ર એક મોક્ષપદ શિવાય ત્રીજા કોઈ પદની અમિલાયા નથી, સમારપર જેને વૈરાગ્ય વર્તે છે, અને પ્રાણીમાત્રપર જેને દયા છે, એવા જીવને વિષે આ ત્માર્થનો નિગ્રાસ થાય ૩૮

દશા ન ધર્મી જ્યાસુધી, જીવ છહે નહીં જોગ્ય

મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન યત્નરોગ ૩૯

જ્યાસુધી ધર્મી જોગત્તશા જીવ પામે નહીં, ત્યાસુધી તેને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ ન થાય, અને આત્મભાતિરૂપ અનત દુઃખનો હેતુ ધર્મો અતરરોગ ન મટે ૩૯

માટે જ્યા ધર્મી દશા, સદ્ગુરુબોધ સુદાય,

તે ધોષે સુવિચારણા, ત્યા પ્રગટે સુપદાય ૪૦

ધર્મી દશા જ્યા આવે ત્યા સદ્ગુરુનો બોધ શોમે, અર્થાત્ પરિણામ પામે, અને તે બોધના પરિણામથી સુપદાયક ધર્મી સુવિચારણા પ્રગટે ૪૦

જ્યા પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યા પ્રગટે નિજજ્ઞાન,

જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ ધર્મ, પામે પદ નિધાન ૪૧

જ્યા સુવિચારણા પ્રગટે ત્યા, આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, અને તે જ્ઞાનથી મોહનો ક્ષય કરી નિર્વાણપદને પામે ૪૧

ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય,

શુદ્ધશિષ્યસંવાદથી, માત્રુ પદ્મપદ આદિ ૪૨

જેથી તે સુવિચારણા ઉત્પન્ન થાય, અને મોક્ષમાર્ગ સમજાયા આવે તે, છ પદરૂપે શુદ્ધ શિષ્યના સંવાદથી કરીને અહીં કહ્યું છું ૪૨

પદપદનામકથન

‘આત્મા છે,’ ‘તે નિત્ય છે,’ ‘છે કર્તા નિઃકર્મ,’

‘છે મોક્ષ,’ યહી ‘મોક્ષ છે,’ ‘મોક્ષઉપાય સુધર્મ’ ૪૩

‘આત્મા છે,’ ‘તે આત્મા નિત્ય છે,’ ‘તે આત્મા પોતાના કમનો કર્તા છે,’ ‘તે કમનો મોક્ષ છે’ ‘તેથી મોક્ષ થાય છે,’ અને તે ‘મોક્ષનો ઉપાય ધર્મો સત્ધર્મ છે’ ૪૩

પદ્ધત્યાનક સંક્ષેપમાં, પદ્દર્શન પળ તેહ;

સમજાવા પરમાર્થને, કહ્યાં ધ્રાનીષ પદ. ૪૪.

ए छ स्थानक अथवा छ पद अहीं संक्षेपमां कह्यां छे, अने विचार करवायी पददर्शन पण ते ज छे. परमार्थ समजवाने माटे ज्ञानीपुरूपे ए छ पदो कह्यां छे. ४४.

શંકા.—શિષ્ય ઉવાચ.

શિષ્ય પ્રથમ સ્થાનકની શંકા કહે છે:—

નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ;

વીજો પળ અનુભવ નહીં, તેથી ન જીવસ્વરૂપ. ૪૫.

દૃષ્ટિમાં આવતો નથી, તેમ જેનું કંઙ રૂપ જણાતું નથી, તેમ સ્પર્શાદિ વીજા અનુભવથી પળ જણાવાપણુ નથી, માટે જીવનું સ્વરૂપ નથી; અર્થાત્ જીવ નથી. ૪૫.

અથવા દેહ જ આત્મા, અથવા ઇન્દ્રિય, પ્રાણ;

મિથ્યા જૂદો માનવો, નહીં જૂદું ઇંધાણ. ૪૬.

અથવા દેહ જ છે તે, આત્મા છે, અથવા ઇન્દ્રિયો છે તે, આત્મા છે, અથવા શ્વાસોચ્ચ્વાસ છે તે, આત્મા છે, અર્થાત્ ए सौ एकना एक देहरूपे છે, માટે આત્માને જૂદો માનવો તે મિથ્યા છે, કેમકે તેનું કશું જૂદું ઇંધાણ ઇટલે ચિન્હ નથી. ૪૬.

વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહીં કેમ ?

જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ. ૪૭.

અને જો આત્મા હોય તો તે જણાય શા માટે નહીં ? જો ઘટ, પટ આદિ પદાર્થો છે તો જેમ જણાય છે, તેમ આત્મા હોય તો શા માટે ન જણાય ? ૪૭.

માટે છે નહીં આત્મા, મિથ્યા મોક્ષઉપાય;

ए अंतरशंकातणो, समजावो सदुपाय. ४८.

માટે આત્મા છે નહીં, અને આત્મા નથી ઇટલે તેના મોક્ષના અર્થે ઉપાય કરવા તે ફોકટ છે, ए मारा अंतरनी शंकानो कंङ पण सदुपाय समाजावो ઇટલે સમાધાન હોય તો કહો. ૪૮.

સમાધાન.—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

‘આત્મા છે’ એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે:—

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;

પળ તે વન્ને મિત્ર છે, પ્રગટલક્ષણે ભાન. ૪૯.

દેહાધ્યાસથી ઇટલે અનાદિકાલથી અજ્ઞાનને લીધે દેહનો પરિચય છે તેથી, આત્મા દેહ જેવો અર્થાત્ તને દેહ ભાસ્યો છે; પળ આત્મા અને દેહ વન્ને જૂદાં છે, કેમકે વેય જૂદાં જૂદાં લક્ષણથી પ્રગટ ભાનમાં આવે છે. ૪૯.

આસ્યો વેદાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન,

પણ તે વસ્ત્રે ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન ૫૦

અનાદિકાલના અજ્ઞાનને સ્ત્રીધે વેદના પરિચયથી દેહ જ આત્મા માસ્યો છે, અથવા દેહ જેનો આત્મા માસ્યો છે, પણ જેમ તરારને મ્યાન, મ્યાનરૂપ હાગતા હતા વસ્ત્રે જૂદા જૂદા છે, તેમ આત્મા અને દેહ વસ્ત્રે જૂદાં જૂદાં છે ૫૦

જે હણ છે હણિનો, જે જાણે છે રૂપ,

અઘાઘ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ ૫૧

તે આત્મા હૃદિ દટલે આણથી ક્યાયી દેખાય ? કેમકે ડલટો તેનો તે જોનાર છે સ્થૂલ-સૂક્ષ્માદિ રૂપને જે જાણે છે, અને સર્વને વાધ કરતા કરતા કોઈ પણ પ્રમાણે જેનો વાધ કરી શકાતો નથી એવો વાધી જે અનુભવ રહે છે તે, જીવનુ સ્વરૂપ છે ૫૧

છે હૃદિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ નિપયત્નુ જ્ઞાન,

પાચ હૃદિના વિપયનુ, પણ આત્માને માન ૫૨

કર્ણેન્દ્રિયથી સામઘ્યુ તે તે કર્ણેન્દ્રિય જાણે છે, પણ ચક્ષુ-હૃદિય તેને જાણતી નથી, અને ચક્ષુ-હૃદિયે ધીટેલુ તે કર્ણેન્દ્રિય જાણતી નથી અર્થાત્ સૌ સૌ હૃદિયને પોતપોતાના વિપયનુ જ્ઞાન છે, પણ ધીની હૃદિયોના વિપયનુ જ્ઞાન નથી, અને આત્માને તો પાંચે હૃદિયના વિપયનુ જ્ઞાન છે અર્થાત્ જે તે પાંચે હૃદિયોના પ્રહણ કરેલા વિપયને જાણે છે તે, 'આત્મા' છે, અને આત્માનીના એક જ હૃદિય એક જ વિપયને પ્રહણ કરે એમ કહ્યું તેપણ ઉપચારથી કહ્યું છે ૫૨

દેહ ન જાણે સંહને, જાણે ન હૃદિ પ્રાણ,

આત્માની સત્તાવડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ ૫૩

તેહ તેને જાણતો નથી, હૃદિયો તેને જાણતી નથી, અને શ્વામોચ્છ્વાસરૂપ પ્રાણ પણ તેને જાણતો નથી, તે સૌ એક આત્માની સત્તા પામીને પ્રવર્તે છે, નહીંતો જહપણે પચ્ચા રહે છે, એમ જાણ ૫૩

સર્વ અવસ્થાને વિષે, મ્યારો સદા જણાય,

પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, ય વધાણે સદાય ૫૪

જાગ્રત, સ્વપ્ન, અને ત્રિદ્રા ય અગત્યામાં વર્તતો હતાં તે તે અગત્યાઓથી જૂદો જે રહ્યા કરે છે, અને તે તે અગત્યા થયે ત્યારે પણ જેનું હોગણુ છે, અને તે તે અગત્યાને તે જાણે છે, એવો પ્રગટસ્વરૂપ ચૈતન્યમય છે, અર્થાત્ જાણ્યા જ કરે છે એવો જેનો સ્વમાન પ્રગટ છે, અને ય તેની નિશાની સદાય વર્તે છે, કોઈ દિવસ તે નિશાનીનો ભગ થતો નથી ૫૪

ઘટ, પટ આદિ જાણ તુ, તેથી તેને માન,

જાણનાર તે માન નહીં, કહિયે કેયુ જ્ઞાન ? ૫૫

ઘટ, પટ આદિને તુ પોતે જાણે છે, 'તે છે' એમ તુ માને છે, અને જે તે ઘટ, પટ આદિનો જાણનાર છે તેને માનતો નથી, ય જ્ઞાન તે કેયુ કહેયુ ? ૫૫

પરમ બુદ્ધિ રૂપ દેહમાં, સ્થૂલ દેહ મતિ અલ્પ;
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ. ૫૬.

દુર્વલ દેહને વિષે પરમ બુદ્ધિ જોવામાં આવે છે, અને સ્થૂલ દેહને વિષે થોડી બુદ્ધિ પણ જોવામાં આવે છે; જો દેહ જ આત્મા હોય તો ઇવો વિકલ્પ ઇટલે વિરોધ થવાનો વલત ન આવે. ૫૬.

જડ ચેતનનો મિત્ર છે, કેવલ પ્રગટ સ્વભાવ;
ઇકપણુ પામે નહીં, ત્રણે કાલ હય ભાવ. ૫૭.

કોઈ કાલે જેમાં જાણવાનો સ્વભાવ નથી તે જડ, અને સદાય જે જાણવાના સ્વભાવવાન છે, તે ચેતન, ઇવો વેયનો કેવલ જૂદો સ્વભાવ છે. અને તે કોઈ પણ પ્રકારે ઇકપણુ પામવા-યોગ્ય નથી. ત્રણે કાલ જડ જડ ભાવે, અને ચેતન ચેતન ભાવે રહે ઇવો વેયનો જૂદો જૂદો દ્વૈતભાવ પ્રસિદ્ધ જ અનુભવાય છે. ૫૭.

આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ;
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ પદ અમાપ; ૫૮.

આત્માની શંકા આત્મા આપે પોતે કરે છે. જે શંકાનો કરનાર છે, તે જ આત્મા છે. તે જાણાતો નથી, ઇ માપ ન થઈ શકે ઇવુ આશ્ચર્ય છે. ૫૮.

શંકા.—શિષ્ય ઉવાચ.

આત્મા નિત્ય નથી, ઇમ શિષ્ય કહે છે:—

આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર;
સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કયે વિચાર. ૫૯.

આત્માના હોવાપણા વિષે આપે જે જે પ્રકાર કહ્યા તેનો અંતરમાં વિચાર કરવાથી સંભવ થાય છે. ૫૯.

વીજી શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહીં અવિનાશ;
દેહયોગથી ઉપજે, દેહવિયોગે નાશ. ૬૦.

પણ વીજી ઇમ શંકા થાય છે કે, આત્મા છે તોપણ તે અવિનાશ ઇટલે નિત્ય નથી. ત્રણે કાલ હોય ઇવો પદાર્થ નથી, માત્ર દેહના સંયોગથી ઉત્પન્ન થાય, અને વિયોગે નાશ પામે. ૬૦.

અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય;
ઇ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય. ૬૧.

અથવા વસ્તુ ક્ષણે ક્ષણે વદલાતી જોવામાં આવે છે, તેથી સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે, અને અનુભવથી જોતાં પણ આત્મા નિત્ય જાણાતો નથી. ૬૧.

સમાધાન.—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

‘આત્મા નિત્ય છે,’ ઇમ સમાધાન કરે છે:—

દેહ માત્ર સંયોગ છે, વલી જડ, રૂપી, દૃશ્ય;
ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લય, કોના અનુભવ વશ્ય. ૬૨.

દેહમાત્ર પરમાણુનો સંયોગ છે, અથવા સંયોગે કરી આત્માના સંવંધમાં છે. વલી તે દેહ જડ

છે, રૂપી છે, અને દૃશ્ય ઘટલે વીજા કોઈ દ્રષ્ટાનો તે જાણવાનો વિષય છે, ઘટલે તે પોતે પોતાને જાણતો નથી, તો ચેતનના ઉત્પત્તિ અને નાશ તે ક્યાંથી જાણે ? તેહ દેહના પરમાણુ પરમાણુનો વિચાર કરતા પણ તે જડ જ છે, એમ સમજાય છે તેથી તેમાંથી ચેતનઉત્પત્તિ યથાયોગ્ય નથી, અને ઉત્પત્તિ યથાયોગ્ય નથી તેથી ચેતન તેમાં નાશ પણ પામવાયોગ્ય નથી થકી તે દેહ રૂપી ઘટલે સ્થૂળાદિ પરિણામનાઓ છે, અને ચેતન દ્રષ્ટા છે, ત્યારે તેના સયોગથી ચેતનની ઉત્પત્તિ શી રીતે થાય ? અને તેમાં લય પણ કેમ થાય ? દેહમાંથી ચેતન ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમાં જ નાશ પામે છે, ૭ વાત યોના અનુમત્તે વશ રહી ? અર્થાત્ એમ કેળે જાણ્યું ? કેમકે જાણનાર યના ચેતનની ઉત્પત્તિ દેહથી પ્રથમ છે નહીં, અને નાશ તો તેથી પહેલાં છે, ત્યારે ૭ અનુભવ થયો કોને ? ૬૨

જેના અનુભવ ઘટ્ય ૫, ઉત્પન્ન લયનુ જ્ઞાન;

તે તેથી જૂદા વિના, થાય ન કેમ્ માન ૬૩

જેના અનુભવમાં ૫ ઉત્પત્તિ અને નાશનુ જ્ઞાન વર્તે તે માન તેથી જૂદા વિના કોઈ પ્રકારે પણ સમજતું નથી, અર્થાત્ ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લય થાય છે, એવો કોઈને પણ અનુમન થનાયોગ્ય છે નહીં ૬૩

જે સયોગો દેલિયે, તે તે અનુમન દૃશ્ય;

ઉપજે તહીં સયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ ૬૪

જે જે સયોગો દેલીય ઊંચ તે તે અનુભવમ્બરૂપ એવા આત્માના દૃશ્ય ઘટલે તેને આત્મા જાણે છે, અને તે સંયોગનુ સ્વરૂપ વિચારતા એવો કોઈ પણ સયોગ સમજાતો નથી, કે જેથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આત્મા સંયોગથી નહીં ઉત્પન્ન થયેલો એવો છે, અર્થાત્ અસયોગી છે, સ્યામાયિક પદાર્થ છે, માટે તે પ્રત્યક્ષ 'નિત્ય' સમજાય છે ૬૪

અહથી ચેતન ઉપને, ચેતનથી જડ થાય;

એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કશી ન થાય ૬૫

જહથી ચેતા ઉપજે, અને ચેતનથી જડ ઉત્પન્ન થાય એવો કોઈને ક્યારે-કદી-પણ અનુમન થાય નહીં ૬૫

કોઈ સયોગોથી નહીં, જેની ઉત્પત્તિ થાય;

નાશ ન તેનો કોઈમાં, તેથી નિત્ય સદાય ૬૬

જેની ઉત્પત્તિ કોઈ પણ સંયોગોથી થાય નહીં, તેનો નાશ પણ કોઈને વિષે થાય નહીં, માટે આત્મા ત્રિનાલ 'નિત્ય' છે ૬૬

મોષાદિ તત્ત્વમ્બતા, સર્પાદિકની માય;

પૂવજ્ઞમસસ્તાર તે, ઝીવનિત્યતા સ્થાય ૬૭

મોષાદિ પ્રકૃતિઓનું નિશેષણ સર્પ વગેરે પ્રાણીમાં જન્મથી જ જોવામાં આવે છે, વર્તમાન-

દેહે તો તે અન્યાસ કર્યો નથી; જન્મની સાથે જ તે છે. ઇટલે એ પૂર્વજન્મનો જ સંસ્કાર છે. જે પૂર્વજન્મ જીવની નિત્યતા સિદ્ધ કરે છે. ૬૭.

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય;

વાલાદિ વય વ્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય. ૬૮.

આત્મા વસ્તુપણે નિત્ય છે. સમયે સમયે જ્ઞાનાદિ પરિણામના પલટવાથી તેના પર્યાયનું પલટવા-પણું છે. (કંઈ સમુદ્ર પલટાતો નથી, માત્ર મોજા પલટાય છે, તેની પેટે.) જેમ ચાલ, યુવાન અને વૃદ્ધ એ ત્રણ અવસ્થા છે, તે આત્માને વિભાવથી પર્યાય છે; અને ચાલ અવસ્થા વર્તતાં આત્મા ચાલક જણાતો, તે ચાલ અવસ્થા છોડી, જ્યારે યુવાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે યુવાન જણાયો, અને યુવાવસ્થા તજી વૃદ્ધાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે વૃદ્ધ જણાયો. એ ત્રણે અવસ્થાનો ભેદ થયો તે પર્યાયભેદ છે, પણ તે ત્રણે અવસ્થામાં આત્મદ્રવ્યનો ભેદ થયો નહીં, અર્થાત્ અવસ્થાઓ વદલાઈ પણ આત્મા વદલાયો નથી. આત્મા એ ત્રણ અવસ્થાને જાણે છે, અને તે ત્રણે અવસ્થાની તેને જ સ્મૃતિ છે. ત્રણે અવસ્થામાં આત્મા એક હોય તો એમ વને, પણ જો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે વદલાતા હોય તો તેવો અનુભવ વને જ નહીં. ૬૮.

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર;

વદનારો તે ક્ષણિક નહીં, કર અનુભવ નિર્ધાર. ૬૯.

અમુક પદાર્થ ક્ષણિક છે, એમ જે જાણે છે, અને ક્ષણિકપણું કહે છે તે કહેનાર અર્થાત્ જાણનાર ક્ષણિક હોય નહીં, કેમકે પ્રથમ ક્ષણે અનુભવ થયો તેને વીજે ક્ષણે તે અનુભવ કહી શકાય, તે વીજે ક્ષણે પોતે ન હોય તો ક્યાંથી રહે? માટે એ અનુભવથી પણ આત્માના અક્ષણિકપણાનો નિશ્ચય કર. ૬૯.

ક્યારે કોઈ વસ્તુનો, કેવલ હોય ન નાશ;

ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં મળે તપાસ. ૭૦.

કોઈ પણ વસ્તુનો કોઈ પણ કાલે કેવલ તો નાશ થાય જ નહીં; માત્ર અવસ્થાંતર થાય, માટે ચેતનનો પણ કેવલ નાશ થાય નહીં, અને અવસ્થાંતરરૂપ નાશ થતો હોય તો તે કેમાં મળે, અથવા કેવા પ્રકારનું અવસ્થાંતર પામે તે તપાસ. અર્થાત્ ઘટાદિ પદાર્થ ફુટી જાય છે, ઇટલે લોકો એમ કહેછે કે, ઘડો નાશ પામ્યો છે. કંઈ માટીપણું નાશ પામ્યું નથી. તે હિંમત ન થઈ જઈ સૂક્ષ્મનાં સૂક્ષ્મ ભૂકો થાય, તોપણ પરમાણુસમૂહરૂપે રહે, પણ કેવલ નાશ ન થાય અને તેમાનું એક પરમાણુપણ ઘટે નહીં, કેમકે અનુભવથી જોતાં અવસ્થાંતર થઈ શકે, ૫૦ પદાર્થનો સમૂહગો નાશ થાય એમ માસી જ શકવા યોગ્ય નથી, ઇટલે જો તું ચેતનનો નાશ કહે તોપણ કેવલ નાશતો કહી જ શકાય નહીં; અવસ્થાંતરરૂપ નાશ કહેવાય. જેમ ઘટ ફુટી જઈ ન કરી પરમાણુસમૂહરૂપે સ્થિતિમાં રહે, તેમ ચેતનનો અવસ્થાંતરરૂપ નાશ તારે કહેવો હોય ત

તે શ્રી સ્થિતિયા રહે, અથવા ઘટના પરમાણુઓ જેમ પરમાણુસમૂહમા મળ્યા તેમ ચેતન બદલતુમા મળનાયોગ્ય છે તે તપાસ, અર્થાત્ ઇ પ્રકારે તુ અનુમન કરી જોઈશ તો કોઈમા નહીં મળી શકનાયોગ્ય, અથવા પરસ્પર્યે અનસ્યાત્તર નહીં પામનાયોગ્ય ઇતુ ચેતન ઘટલે આત્મા તને માસ્યમાન થશે ૭૦

શક્તિ — શિષ્ય ઉવાચ

આત્મા કમનો કર્તા નથી, ઇમ શિષ્ય વહે છે —

કર્તા જીવ ન કમનો, કમ જ કર્તા કર્મ;

અથવા સદ્ગ જ સ્વમાય, શા કર્મ જીવનો ધર્મ ૭૧

જીવ કર્મનો કર્તા નથી, કર્મના કર્તા કર્મ છે, અથવા અનાયામે તે થયા કરે છે, ઇમ નહીં, ને જીવ જ તેનો કર્તા છે ઇમ વહો તો પડી તે જીવનો ધર્મ જ છે, અર્થાત્ ધર્મ હોવાથી વ્યારે નિવૃત્ત ન થાય ૭૧

આત્મા સદા અમગને, કરે પ્રવૃત્તિ વધ;

અથવા કમ્યપ્પેરણા, તેથી જીવ અવધ ૭૨

અથવા ઇમ નહીં, તો આત્મા મગ અસગ છે, અને સત્તાદિ ગુણગાલી પ્રવૃત્તિ કર્મનો વધ કરે છે, તેમ નહીં, તો જીવને કમ કરવાની પ્રેરણા કશ્વર કરે છે, તેથી કશ્વરેષ્ઠાત્મપ હોવાથી જીવ તે કર્મથી 'અગ' છે ૭૨

માટે મોક્ષ ઉપાયનો, કોઈ ન હેતુ જણાય;

કર્મતણુ કર્તાતણુ, શા નહીં શા નહીં જાય ૭૩

માટે જીવ કોઈ રીતે કર્મનો કર્તા થઈ શકતો નથી, અને મોક્ષનો ઉપાય કરવાનો કોઈ હેતુ જણાતો નથી, કાં જીવને કર્મતુ કર્તાતણુ નથી અને જો કર્તાતણુ હોય તો કોઈ રીતે તે તેનો સ્વમાન મદનાયોગ્ય નથી ૭૩

સમાધાન — સદ્ગુરુ ઉવાચ

કમતુ કર્તાતણુ આત્માને જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે —

હોય ન ચેતનપ્રેરણા, કોણ પ્રહે તો કર્મ;

જહરગમાય નહીં પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ ૭૪

ચેતન ઘટલે આત્માની પ્રેરણાત્મપ પ્રવૃત્તિ ૧ હોય, તો કમને કોણ પ્રહ્ણ કરે? જહનો મ્યમાય પ્રેરણા ૧થી જહ ઓ ચેતન વેચના ધર્મ વિચારી જુઓ ૭૪

જો ચેતન કરતુ નથી, થતા નથી તો કર્મ;

તેથી સદ્ગ જ સ્વમાય નહીં, તેમ જ નહીં જીવધર્મ ૭૫

આત્મા જો કર્તૌ કરતો ૧થી, તો થતા નથી, તેથી સદ્ગ સમાવે ઘટલે અનાયામે થાય છે, ઇમ વહેતુ ઘટતુ નથી; તેમ જ તે જીવનો ધર્મ વળ નહીં, કેમકે સમાવનો ગામ થાય ૧થી,

અને આત્મા ન કરે તો કર્મ થાય નહીં, એટલે એ ભાવ ટઢી શકે છે, માટે તે આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ નહીં. ૭૫.

કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ ?

અસંગ છે પરમાર્થથી, પળ નિજભાને તેમ. ૭૬.

કેવળ જો અસંગ હોત, અર્થાત્ ક્યારે પળ તેને કર્મનું કરવાપણુ ન હોત, તો તને પોતાને તે આત્મા પ્રથમથી કેમ ન ભાસત ? પરમાર્થથી તે આત્મા અસંગ છે, પળ તે તો જ્યારે સ્વરૂપનું ભાન થાય ત્યારે થાય. ૭૬.

કર્તા ईશ્વર કો નહીં, ईશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;

અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ईશ્વર દોષપ્રભાવ. ૭૭.

જગત્નો અથવા જીવોનાં કર્મનો ईશ્વર કર્તા કોઈ છે નહીં; શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ જેનો થયો છે તે ईશ્વર છે, અને તેને જો પ્રેરક એટલે કર્મકર્તા ગણીએ તો તેને દોષનો પ્રભાવ થયો ગણાવો જોઈએ; માટે ईશ્વરની પ્રેરણા જીવના કર્મ કરવામાં પળ કહેવાય નહીં. ૭૭.

ચેતન જો નિજભાનમાં, કર્તા આપસ્વભાવ;

વર્તે નહીં નિજભાનમાં, કર્તા કર્મપ્રભાવ. ૭૮.

આત્મા જો પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવમાં વર્તે તો તે પોતાના તે જ સ્વભાવનો કર્તા છે, અર્થાત્ તે જ સ્વરૂપમાં પરિણમિત છે, અને તે શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવના ભાનમાં વર્તતો ન હોય ત્યારે કર્મભાવનો કર્તા છે. ૭૮.

શંકા.—શિષ્ય ઉવાચ.

તે કર્મનું ભોક્તાપણુ જીવને નહીં હોય ? એમ શિષ્ય કહે છે:—

જીવ કર્મકર્તા કહો, પળ ભોક્તા નહીં સોય;

શું સમજે જડ કર્મ કે, ફલપરિણામી હોય ? ૭૯.

જીવને કર્મનો કર્તા કહીએ તોપણ તે કર્મનો ભોક્તા જીવ નહીં ઠરે, કેમકે જડ એવાં કર્મ શું સમજે કે તે ફલ દેવામાં પરિણામી થાય ? અર્થાત્ ફલદાતા થાય ? ૭૯.

ફલદાતા ईશ્વર ગણ્યે, ભોક્તાપણુ સધાય;

એમ કહે ईશ્વરતણુ, ईશ્વરપણુ જ જાય. ૮૦.

ફલદાતા ईશ્વર ગણીએ તો ભોક્તાપણુ સાધી શકીએ, અર્થાત્ જીવને ईશ્વર કર્મ ભોગવાવે તેથી જીવ કર્મનો ભોક્તા સિદ્ધ થાય. પળ પરને ફલદેવા આદિ પ્રવૃત્તિવાળો ईશ્વર ગણીએ, તો તેનું ईશ્વરપણુ જ રહેતું નથી, એમ પળ પાછો વિરોધ આવે છે. ૮૦.

ईશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત્-નિયમ નહીં હોય;

પછી શુભાશુભ કર્મનાં, ભોગ્યસ્થાન નહીં કોય. ૮૧.

તેવો ફલદાતા ईશ્વર સિદ્ધ થતો નથી, એટલે જગત્નો નિયમ પળ કોઈ રહે નહીં, અને શુભાશુભ કર્મ ભોગવવાનાં કોઈ સ્થાનક પળ ઠરે નહીં, એટલે જીવને કર્મનું ભોક્ત્વ ક્યાં રહ્યું ? ૮૧.

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ

જીવને પોતાના કરેલા કર્મનું મોક્ષાપણ છે, એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે —

માવકર્મ નિજકરપના, માટે ચેતનરૂપ,
જીવપીર્યની સ્ફુરણા, ગ્રહણ કરે જડઘૂષ ૮૨

માવકર્મ જીવને પોતાની આત્મા છે, માટે તે ચેતનરૂપ છે, અને તે આત્માને અનુયાયી થઈ જીવપીર્ય સ્ફુરાયમાન થાય છે, તેથી જડ એવા દ્રવ્યકર્મની વર્ગણા તે ગ્રહણ કરે છે ૮૨

શેર, સુષા સમજે નહીં, જીવ સાચ ફલ થાય,
એમ શુભાશુભ કર્મનું, મોક્ષાપણ જણાય ૮૩

શેર અને અમૃત પોતે જાણતા નથી કે અમારે આ જીવને ફલ આપવું છે, તોપણ જે જીવ સાચ છે, તેને તે ફલ થાય છે, એમ શુભાશુભ કર્મ આ જીવને આ ફલ આપવું છે એમ જાણતા નથી, તોપણ ગ્રહણ કરનાર જીવ, શેર અમૃતના પરિણામની રીતે ફલ પામે છે ૮૩

એક રાકને એક નૃપ, ૫ આદિ જે ભેદ;
કારણવિના ૭ કાર્ય તે, એ જ શુભાશુભ વેદ ૮૪

એક રાક છે, અને એક રાજા છે, ૫ આદિ શબ્દથી નીચપણ, ઊંચપણ, કુરૂપણ, સુરૂપણ એમ ઘણું નિષ્પિંડપણ છે, અને એકો જે ભેદ રહે છે—તે સર્વને સમાનતા નથી—તે જ શુભાશુભ કર્મનું મોક્ષાપણ છે, એમ સિદ્ધ કરે છે, કેમકે કારણવિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી ૮૪

ફલદાતા હૈંશ્વર તળી, એમા નથી જરૂર;
કર્મ સ્વમાયે પરિણમે, થાય ભોગપી કૂર ૮૫

ફલદાતા હૈંશ્વરની એમા કદ જરૂર નથી શેર અને અમૃતની રીતે શુભાશુભ કર્મ સ્વમાયે પરિણમે છે, અને નિ સત્ત્વ થયેથી શેર અને અમૃત ફલ દેતા જેમ નિવૃત્ત થાય છે, તેમ શુભાશુભ કર્મને ભોગપી તે નિ સત્ત્વ થયે નિવૃત્ત થાય છે ૮૫

તે તે ભોગ્ય વિશેષના, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ,
ગદ્ગદ વાત છે શિષ્ય આ, કહ્યો સહેલે સાચ ૮૬

હટ્ટહટ્ટ શુભ અધ્યવસાય તે હટ્ટહટ્ટ શુભગતિ છે, અને હટ્ટહટ્ટ અશુભ અધ્યવસાય તે હટ્ટહટ્ટ અશુભગતિ છે, શુભાશુભ અધ્યવસાય મિથ્યાગતિ છે, અને તે જીવપરિણામ તે જ મુલ્યપણે તો ગતિ છે, તથાપિ હટ્ટહટ્ટ શુભ દ્રવ્યનું સ્પર્શગમન, હટ્ટહટ્ટ અશુભ દ્રવ્યનું અધોગમન, શુભાશુભની મધ્યસ્થિતિ, એમ દ્રવ્યનો વિશેષ સ્વભાવ છે અને તે આદિ હેતુથી તે તે ભોગ્યસ્થાનનું હોન-યોગ્ય છે તે નિષ્ણ! જડ ચેતનના સ્વભાવ સંયોગાદિ સૂક્ષ્મસ્વરૂપનો અંગે ઘણો વિચાર સમાય છે, માટે આ વાત ગદ્ગદ છે, તોપણ તેને સાચ સંનેપમા કહી છે ૮૬

શંકા.—શિષ્ય ઉવાચ.

જીવનો તે કર્મથી મોક્ષ નથી, એમ શિષ્ય કહેછે:—

કર્તા, ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહીં મોક્ષ;

વીત્યો કાલ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ. ૮૭.

કર્તા, ભોક્તા જીવ હો પણ તેથી તેનો મોક્ષ થવાયોગ્ય નથી, કેમકે અનંતકાલ થયો તો-
પણ કર્મ કરવારૂપી દોષ હજુ તેને વિષે વર્તમાન જ છે. ૮૭.

શુભ કરે ફલ ભોગવે, દેવાદિ ગતિ માંય;

અશુભ કરે નરકાદિ ફલ, કર્મરહિત ન ક્યાંય. ૮૮.

શુભ કર્મ કરે તો તેથી દેવાદિ ગતિમાં તેનું શુભ ફલ ભોગવે, અને અશુભ કર્મ કરે તો
નરકાદિ ગતિને વિષે તેનું અશુભ ફલ ભોગવે; પણ જીવ કર્મરહિત કોઈ સ્થળે હોય નહીં. ૮૮.

સમાધાન.—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

તે કર્મથી જીવનો મોક્ષ થઈ શકે છે, એમ સમાધાન કરે છે:—

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;

તેમ નિવૃત્તિ-સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ. ૮૯.

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ તે જીવના કરવાથી તેં થતાં જાણ્યાં, અને તેથી તેનું ભોક્તાપણુ જાણ્યું,
તેમ નહીં કરવાથી અથવા તે કર્મનિવૃત્તિ કરવાથી તે નિવૃત્તિ પણ થવાયોગ્ય છે; માટે તે નિવૃ-
ત્તિનું પણ સફળપણુ છે; અર્થાત્ જેમ તે શુભાશુભ કર્મ અફળ જતાં નથી, તેમ તેની નિવૃત્તિ પણ
અફળ જવાયોગ્ય નથી; માટે તે નિવૃત્તિરૂપ મોક્ષ છે એમ હે વિચક્ષણ! તું વિચાર. ૮૯.

વિત્યો કાલ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;

તેહ શુભાશુભ છેદતાં, ઉપજે મોક્ષસ્વભાવ. ૯૦.

કર્મરહિત અનંતકાલ વીત્યો તે તે શુભાશુભ કર્મપ્રત્યેની જીવની આસક્તિને લીધે વીત્યો, પણ
તેના પર ઉદાસીન થવાથી તે કર્મફળ છેદાય, અને તેથી મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટ થાય. ૯૦.

દેહાદિ સંયોગનો, આત્યંતિક વિયોગ;

સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વતપદે, નિજ અનંત સુખભોગ. ૯૧.

દેહાદિ સંયોગનો અનુક્રમે વિયોગ તો થયા કરે છે, પણ તે પાછો ગ્રહણ ન થાય તે રીતે વિયોગ
કરવામાં આવે, તો સિદ્ધસ્વરૂપ મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટે, અને શાશ્વતપદે અનંત આત્માનંદ ભોગવાય. ૯૧.

શંકા.—શિષ્ય ઉવાચ.

મોક્ષનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે:—

હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહીં અવિરોધ ઉપાય;

કમોં કાલ અનંતનાં, શાચી છેદ્યાં જાય? ૯૨.

મોક્ષપદ કદાપિ હોય તોપણ તે પ્રાપ્ત થવાનો કોઈ અવિરોધ ઇટલે યથાતથ્ય પ્રતીત થાય

પવો ઉપાય જણાતો નથી, કેમકે અનતકાલના કમો છે, તે આના અભ્યાયુપ્યવાલા મનુષ્ય-
દેહથી કેમ ટેપા જાય ? ૯૨

અથવા મત દર્શન ઘણા, કહે ઉપાય અનેક;

તેમા મત સાચો કયો ? વને ન પદ્ધ વિચેક ૯૩

અથવા કનાપિ મનુષ્યદેહના અભ્યાયુપ્ય વગેરેની શરૂા છોડી દફા, તોપણ મત અને દર્શન
ઘણા છે, અને તે મોક્ષના ઓક ઉપાયો કહે છે, અર્થાત્ કોઈ કઈ કહે છે, અને કોઈ કઈ
કહે છે, તેમા કયો મત સાચો ં વિચેક બની શકે પવો નથી ૯૩

કયી જાતિમા મોક્ષ છે, કયા વેપમા મોક્ષ;

પવો નિશ્ચય ના વને, ઘણા મેદ ં દોષ ૯૪

બ્રાહ્મણાદિ કઈ જાતિમા મોક્ષ છે, અથવા કયા વેપમા મોક્ષ છે, પવો નિશ્ચય પળ ન બની
શકે પવો છે, કેમકે તેવા ઘણા મેદો છે, અને ં દોષે પળ મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થનાયોગ્ય
દેખાતો તથી ૯૪

તેથી ંમ જણાય છે, મઠે ન મોક્ષ-ઉપાય;

ઝીંચાદિ જાણ્યા તળો, દો ઉપકાર જ થાય ? ૯૫

તેથી ંમ જણાય છે કે, મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થઈ શકે પવુ નથી, માટે ઝીંચાદિનુ સ્વરૂપ
જાણનાથી પળ મુ ઉપકાર થાય ? અથવા જે વળે અર્થે જાણના જોઈપ તે પવો ઉપાય પ્રાપ્ત
થવો અશક્ય દેખાય છે ૯૫

પાંચે ઉત્તરથી થયુ, સમાધાન સર્વાંગ;

સમગ્ર મોક્ષ-ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ગામ્ય) ૯૬

આપે પાંચે ઉત્તર વજ્ઞા તેથી સર્વાંગ પડેલે બધી રીતે મારી શકાનુ સમાધાન થયુ છે, પળ
જો મોક્ષનો ઉપાય સમગ્ર તો સદ્ગામ્યો ઉદય-ઉદય-થાય અત્ર 'ઉદય' 'ઉદય' વે વાર શબ્દ
છે તે પાંચ ઉત્તરના સમાધાનથી થયેલી મોક્ષપત્ની ત્રિજ્ઞાસાનુ સીતવણુ ત્ર્યંબે છે ૯૬

સમાધાર—સદ્ગુરુ ઉચાચ

મોક્ષનો ઉપાય છે, ંમ સમાધાન કરે છે—

પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત;

થારો મોક્ષોપાયની, સદ્ગુરુ પ્રતીત ં રીત ૯૭

પાંચે ઉત્તરની તારા આત્માને વિષે પ્રતીતિ થઈ છે, તો મોક્ષના ઉપાયની પળ ં જ રીતે
તને સદ્ગુરુનાં પ્રતીતિ થશે અને 'થરો' અને 'સદ્ગુરુ' ં વે શબ્દ સદ્ગુરુ કદા છે તે જેને
પાંચ પદની શકા નિવૃત્ત થઈ છે તેને મોક્ષોપાય સમજાવો કઈ કઠળજ નથી ંમ દર્શાવના,
તમા પ્રિયુ પ્રિય ત્રિજ્ઞાસુપણુ જાણી અગ્ન્ય તેને મોક્ષોપાય પરિણમશે ંમ માસનાથી (તે
વચા) કદા છે, ંમ સદ્ગુરુનાં વચનનો આગ્રય છે ૯૭

કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;

અંધકાર અજ્ઞાન સમ, નાશો જ્ઞાનપ્રકાશ. ૧૮.

કર્મભાવ છે તે જીવનું અજ્ઞાન છે, અને મોક્ષભાવ છે તે જીવના પોતાના સ્વચ્છને વિષે સ્થિતિ થવી તે છે. અજ્ઞાનનો સ્વભાવ અંધકાર જેવો છે. તેથી જેમ પ્રકાશ થતાં ઘણા કાઢનો અંધકાર છતાં નાશ પામે છે, તેમ જ્ઞાનપ્રકાશ થતાં અજ્ઞાન પણ નાશ પામે છે. ૧૮.

જે જે કારણ વંધનાં, તેદ વંધનો પંથ;

તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષપંથ, મવઅંત. ૧૯.

જે જે કારણો કર્મવંધનાં છે, તે તે કર્મવંધનો માર્ગ છે; અને તે તે કારણોને છેદે છદો જે દશા છે તે મોક્ષનો માર્ગ છે; મવનો અંત છે. ૧૯.

રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન ઇ, મુખ્ય કર્મની વ્રંથ;

થાય નિવૃત્તિ જેદથી, તે જ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦.

રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન એનું એકત્વ ઇ કર્મની મુખ્ય ગાંઠ છે; અર્થાત્ ઇ વિના કર્મનો વંધ ન થાય; તેની જેથી નિવૃત્તિ થાય તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે. ૧૦૦.

આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસરહિત;

જેથી કેવલ પામિયે, મોક્ષપંથ તે રીત. ૧૦૧.

‘સત્’ એટલે ‘અવિનાશી’, અને ‘ચૈતન્યમય’ એટલે ‘સર્વભાવને પ્રકાશવારૂપ સ્વભાવમય’ ‘અન્ય નર્વ વિભાવ અને દેહાદિ સંયોગના આભાસથી રહિત એવો’, ‘કેવલ’ એટલે ‘શુદ્ધ આત્મા’ પામિયે તેમ પ્રવર્તાય તે મોક્ષમાર્ગ છે. ૧૦૧.

કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ;

તેમાં મુખ્યે મોહિનીય, હણાય તે ફલું પાઠ. ૧૦૨.

કર્મ અનંત પ્રકારનાં છે. પણ તેના મુખ્ય જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકાર થાય છે. તેમાં પણ મુખ્ય મોહનીયકર્મ છે. તે મોહનીયકર્મ હણાય તેનો પાઠ ફલું છે. ૧૦૨.

કર્મ મોહિનિય ભેદ વે, દર્શન, ચારિત્ર નામ;

હણે વોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ. ૧૦૩.

તે મોહનીય કર્મ વે ભેદે છે:—એક ‘દર્શનમોહનીય’ એટલે ‘પરમાર્થને વિષે અપરમાર્થચુદ્ધિ અને અપરમાર્થને વિષે પરમાર્થચુદ્ધિરૂપ,’ વીજી ‘ચારિત્રમોહનીય’: ‘તથારૂપ પરમાર્થને પરમાર્થ જાણીને આત્મસ્વભાવમાં જે સ્થિરતા થાય, તે સ્થિરતાને રોધક એવા પૂર્વસંસ્કારરૂપ કપાય અને નોકપાય’ તે ચારિત્રમોહનીય. દર્શનમોહનીયને આત્મવોધ, અને ચારિત્રમોહનીયને વીતરાગપણુ નાશ કરે છે. આમ તેના અચૂક ઉપાય છે, કેમકે મિથ્યાવોધ તે દર્શનમોહનીય છે; તેનો પ્રતિપક્ષ સત્યાત્મવોધ છે; અને ચારિત્રમોહનીય રાગાદિક પરિણામરૂપ છે, તેનો પ્રતિપક્ષ વીતરાગભાવ છે. એટલે અંધકાર જેમ પ્રકાશ થવાથી નાશ પામે છે—તે તેનો અચૂક ઉપાય છે—તેમ વોધ અને

ધીતરાગતા દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપ અધકાર ટાઢામા પ્રકાશસ્વરૂપ છે, માટે તે તેનો અચૂક ઉપાય છે ૧૦૩

કમવધ ક્રોધાદિથી, હળે ક્ષમાદિવ તેહ;

પ્રત્યક્ષ અનુભવ સરને, પમા શો સદેહ? ૧૦૪

ક્રોધાદિ માગ્ધી કર્મવધ થાય છે, અને ક્ષમાદિક માગ્ધી તે હળાય છે, અર્થાત્ ક્ષમા રાક્ષ-
વાધી ક્રોધ રોડી શનાય છે, સરલતાધી માયા રોડી ક્રકાય છે, સતોષધી હોમ રોડી શનાય છે,
પમ રતિ અરતિ આદિના પ્રતિષ્ઠધી તે તે દોષો રોડી શકાય છે, તે જ કમગ્ધનો નિરોધ છે,
અને તે જ તેની નિરૂત્તિ છે વઢી સરને આ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, અથવા સર્વને પ્રત્યક્ષ
અનુભવ થઈ શકે પશુ છે ક્રોધાદિ રોક્યા રોકાય છે, અને જે કમવધને રોકે છે, તે અકર્મ
દશાનો માર્ગ છે ૫ માર્ગ પરલોકે નહીં પણ અને અનુભવમા આવે છે, તો પમા સદેહ નો કરો? ૧૦૪

છોડી મત દશાન તળો, આપ્રહ તેમ વિકરપ;

કહો માર્ગ આ સાધશે, જમ તેહના અપ ૧૦૫

આ મારો મત છે, માટે મારે વઢી જ રહેવું, અથવા આ મારૂં દર્શન છે, માટે મને તેમ
મારે તે સિદ્ધ થવું પ્યો આપ્રહ અથવા પ્યા વિકલ્પને છોડીને આ જે માગ કહ્યો છે, તે
સાધશે, તેના અલ્પ જમ જાણના અહીં 'જમ' શબ્દ ઘડુનવનમા વાપર્યો છે, તે પટલુ જ દશા
વર્ગને કે, કચિત્ તે સાધન અધુરા રહ્યા તેથી, અથવા જગત્, કે મધ્યમ પરિણામની ધારાથી
આરાધન થયા હોય તેથી, સર્વ કર્મ ક્ષય થઈ ન શકનાથી વીજો જમ થવાનો સમય છે, પણ
તે ઘડુ નહીં, ઘડુ જ અલ્પ "સમગ્રીત આવ્યા પટી જો વમે નહીં, તો ઘણામા ઘણા પદર મન
થાય, પમ જિને કહ્યું છે," અને "જે ઉત્કૃષ્ટપણે આરાધે તેનો તે મને પણ મોક્ષ થાય," અને
તે વાતનો નિરોધ નથી ૧૦૫

પદ્પદના પદ્મશ્ર ત, પૂછ્યા કરી વિચાર;

તે પદની સર્વોગતા, મોક્ષમાગ નિરુપાટ. ૧૦૬

હે શિષ્ય! ત છ પદના છ પ્રશ્નો વિચાર કરીને પૂછ્યા છે, અને તે પદની સર્વોગતામા મોક્ષ
માર્ગ છે, પમ નિશ્ચય થર અર્થાત્ પમાનુ કોદ પણ પદ પકાતે, કે અવિચારથી ઉત્પાપતા મોક્ષ
માર્ગ સિદ્ધ થતો નથી ૧૦૬

જાતિ વેપનો મેદ નહીં, કહો માર્ગ જો હોય

સાથે તે મુક્તિ રહે, પમા મેદ ન કોય ૧૦૭

જે મોગ્ધનો માર્ગ કહ્યો તે હોય તો મને તે જાતિ કે વેપથી મોક્ષ થાય, પમા કદ મેદ નથી
જે સાથે તે મુક્તિપદ પામે, અને તે મોગ્ધમા પણ વીજા કશા પ્રકારનો ઊઘનીચતાનિ મેદ નથી
અથવા આ વચન કયા તેમા વીજો કદ મેદ પટલે ફેર નથી ૧૦૭

કપાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ;

મયે સ્વેદ અંતર્ દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ. ૧૦૮.

ક્રોધાદિ કપાય જેના પાતળા પટ્ટ્યા છે, માત્ર આત્માને વિષે મોક્ષ થવા શિવાય વીજી કોઈ ઇચ્છા નથી, અને સંસારના ભોગપ્રત્યે ઉદાસીનતા વર્તે છે; તેમ જ પ્રાણીપર અંતરથી દયા વર્તે છે, તે જીવને મોક્ષમાર્ગનો જિજ્ઞાસુ કહીએ, અર્થાત્ તે માર્ગ પામવાયોગ્ય કહીએ. ૧૦૮.

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્ગુણોદ્ધ;

તો પામે સમકીર્તને, વર્તે અંતરશોધ. ૧૦૯.

તે જિજ્ઞાસુ જીવને જો સદ્ગુણો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થાય તો તે સમકીર્તને પામે, અને અંતરની શોધમાં વર્તે. ૧૦૯.

મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્ગુણલક્ષ;

લહે શુદ્ધ સમકીર્ત તે, જેમાં ભેદ ન પડે. ૧૧૦.

મત અને દર્શનનો આગ્રહ છોડી દઈ જે સદ્ગુણને લક્ષે વર્તે, તે શુદ્ધ સમકીર્તને પામે, કે જેમાં ભેદ તથા પદ્મ નથી. ૧૧૦.

વર્તે નિજસ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત;

વૃત્તિ વહે નિજભાવમાં, પરમાર્થ સમકીર્ત. ૧૧૧.

આત્મસ્વભાવનો જ્યાં અનુભવ, લક્ષ, અને પ્રતીત વર્તે છે, તથા વૃત્તિ આત્માના સ્વભાવમાં વહે છે, ત્યાં પરમાર્થ સમકીર્ત છે. ૧૧૧.

વર્ધમાન સમકીર્ત થઈ, ટાળે મિથ્યાભાસ;

ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ. ૧૧૨.

તે સમકીર્ત વધતી જતી ધારાથી હાસ્ય શોકાદિ જે કંઈ આત્માને વિષે મિથ્યાભાસ ભાસ્યા છે તેને ટાળે, અને સ્વભાવ સમાધિરૂપ ચારિત્રનો ઉદય થાય, જેથી સર્વ રાગદ્વેષના ક્ષયરૂપ વીતરાગપદમાં સ્થિતિ થાય. ૧૧૨.

કેવલ નિજસ્વભાવનું, અલંકાર વર્તે જ્ઞાન;

કહિયે. કેવલજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧૧૩.

સર્વ આભાસરહિત આત્મસ્વભાવનું જ્યાં અલંકાર ઇટલે ક્યારે પણ અલંકાર ન થાય, મંદ ન થાય, નાશ ન પામે એવું જ્ઞાન વર્તે તેને કેવલજ્ઞાન કહીએ છીએ. જે કેવલજ્ઞાન પામ્યાથી ઉત્કૃષ્ટ જીવનુક્તદ્વારૂપ નિર્વાણ, દેહ છતાં જ અત્રે અનુભવાય છે. ૧૧૩.

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પળ, જાગ્રત થતાં શમાય;

તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય. ૧૧૪.

કરોડો વર્ષનું સ્વપ્ન હોય તોપણ જાગ્રત થતાં તરત તે શમાય છે, તેમ અનાદિનો વિભાવ છે તે આત્મજ્ઞાન થતાં દૂર થાય છે. ૧૧૪.

છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહીં કર્ત્તા તુ કર્મ,

નહીં મોક્ષા તુ તેહનો, ઇજ ધર્મનો મર્મ ૧૧૫

હે શિષ્ય ! દેહમા જે આત્મતા મનાઈ છે, અને તેને હીને સ્ત્રી પુનાદિ સર્વમા અહમમત્વપણ વર્તે છે, તે આત્મતા જો આત્મામા જ મનાય, અને તે દેહાધ્યાસ છૂટે દેહમા આત્મગુદ્ધિ તથા આત્મામા દેહગુદ્ધિ છે તે છૂટે, તો તુ કર્મનો કર્ત્તા પણ નથી, અને મોક્ષા પણ નથી, અને ઇજ ધર્મનો મર્મ છે ૧૧૫

ઇજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તુ છો મોક્ષસ્વરૂપ;

અનત દર્શન જ્ઞાન તુ, અવ્યાવાય સ્વરૂપ ૧૧૬

ઇજ ધર્મથી મોક્ષ છે, અને તુ જ મોક્ષસ્વરૂપ છો, અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મપદ ઇજ મોક્ષ છે તુ અનત જ્ઞાન દર્શન તથા અવ્યાવાય સુલ્ભસ્વરૂપ છો ૧૧૬

શુદ્ધ, શુદ્ધ, ચૈતન્યધન, સ્વયંજ્યોતિ સુરપામ;

ધીજી કહિયે કેટલુ ? કર વિચાર તો પામ ૧૧૭

તુ દેહાદિક સર્વ પદાર્થથી જૂનો છે, કોઈમા આત્મદ્રવ્ય મળતુ નથી, કોઈ તેમા મળતુ નથી, દ્રવ્યે દ્રવ્ય પરમાર્થથી સદાય મિત્ર છે, માટે તુ શુદ્ધ છો, વૌધમ્યરૂપ છો, ચૈતન્યપ્રદ-શાત્મક છો, સ્વયંજ્યોતિ છટે કોઈ પણ તને પ્રભાસતુ નથી, સ્વભાવે જ તુ પ્રકાશસ્વરૂપ છો, અને અવ્યાવાય સુલ્ભ પામ છો ધીજી કેટલુ કહીયે ? અથવા ઘણુ શુ કહેયુ ? દૂકામા ણટલુ જ કહીયે છીયે, જો નિષ્કાર કર તો તે કરને પામીશ ૧૧૭

નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર શમાય;

ધરી મૌનતા ઇમ કહી, સહજસમાધિ માય ૧૧૮

સર્વે જ્ઞાનીઓનો નિશ્ચય અત્રે આવીને શમાય છે, ઇમ કહીને સદ્ગુર મૌનતા ધરીને સહજ સમાધિમા સ્થિત થયા, અર્થાત્ વાણીયોગની અપ્રવૃત્તિ કરી ૧૧૮

શિષ્યવૌધગ્રીજપ્રાપ્તિકથન

સદ્ગુરના ઉપદેશથી, આન્ય અપૂર્વ માન;

નિગપદ નિજ માહી લયુ, દૂર થયુ અગ્ન ૧૧૯

શિષ્યને સદ્ગુરના ઉપદેશથી અપૂર્વ છટે પૂર્વે કોઈ જિગ્મ નહીં આવેતુ ઇતુ માન આન્ય, અને તેને પોતાનુ સ્વરૂપ પોતાને વિષે યયાતપ્ય માસ્યુ, અને દેહાત્મગુદ્ધિરૂપ અજ્ઞાન દૂર થયુ ૧૧૯

માસ્યુ નિષ્સ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;

અનર, અમર, અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ ૧૨૦

પોતાનુ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, અનર, અમર, અવિનાશી અને દેહથી સ્વદ જૂદુ માસ્યુ ૧૨૦

કર્તા, ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્તે જ્યાંય;
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય. ૧૨૧.

જ્યાં વિભાવ ઇટલે મિથ્યાત્વ વર્તે છે, ત્યાં મુખ્ય નયથી કર્મનું કર્તાપણ અને ભોક્તાપણ છે;
આત્મસ્વભાવમાં વૃત્તિ વહી તેથી અકર્તા થયો. ૧૨૧.

અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધચૈતનાસ્વરૂપ;
કર્તા, ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પસ્વરૂપ. ૧૨૨.

અથવા આત્મપરિણામ જે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, તેનો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપે કર્તા, ભોક્તા થયો. ૧૨૨.
મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંચ;
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકલ માર્ગ નિર્ગ્રંથ. ૧૨૩.

આત્માનું શુદ્ધપદ છે તે મોક્ષ છે, અને જેથી તે પમાય તે તેનો માર્ગ છે; શ્રી સદ્ગુરુ
કૃપા કરીને નિર્ગ્રંથનો સર્વ માર્ગ સમજાવ્યો. ૧૨૩.

અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર;
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર. ૧૨૪.

અહો ! અહો ! કરુણાના અપાર સમુદ્રસ્વરૂપ આત્મલક્ષ્મીએ યુક્ત સદ્ગુરુ, આપ પ્રભુએ આ પામર
જીવ પર આશ્ચર્યકારક એવો ઉપકાર કર્યો. ૧૨૪.

શું પ્રભુચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન;
તે તો પ્રભુએ આપીયો, વર્તું ચરણાધીન. ૧૨૫.

હું પ્રભુના ચરણ આગલ શું ધરું ? (સદ્ગુરુ તો પરમ નિષ્કામ છે; એક નિષ્કામ-કરુણાર્થી
માત્ર ઉપદેશના દાતા છે, પણ શિષ્યવર્મે શિષ્યે આ વચન કહ્યું છે.) જે જે જગત્માં પદાર્થ
છે, તે સૌ આત્માની અપેક્ષાએ નિર્મૂલ્ય જેવા છે, તે આત્મા તો જેણે આપ્યો તેના ચરણસનીપે
હું વીજું શું ધરું ? એક પ્રભુના ચરણને આધીન વર્તું, ઇટલું માત્ર ઉપચારથી કરવાને હું સમર્થ છું. ૧૨૫.

આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુઆધીન;
દાસ દાસ હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન. ૧૨૬.

આ દેહ આદિ, શબ્દથી જે કંઈ મારું ગણાય છે, તે આજથી કરીને સદ્ગુરુ પ્રભુને આધીન
વર્તો, હું તેહ પ્રભુનો દાસ છું, દાસ છું, દીન દાસ છું. ૧૨૬.

પદ્ સ્થાનક સમજાવીને, મિત્ર વતાવ્યો આપ;
મ્યાનથકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ. ૧૨૭.

છાપ સ્થાનક સમજાવીને હે સદ્ગુરુ દેવ ! આપે દેહાદિથી આત્માને, જેમ મ્યાનથી તરવાર
જૂદી કાઢીને બતાવીએ તેમ સ્પષ્ટ જૂદો બતાવ્યો; આપે મપાઈ શકે નહીં એવો ઉપકાર કર્યો. ૧૨૭.

ઉપમહા

દર્શન પટે શમાય છે, આ પદ્ સ્થાનક માદિ,

વિચારતા વિસ્તારથી, સશય રહે ૧૨૮

છપ્ દર્શન આ છ સ્થાનકમા શમાય છે વિશેષનીને વિચારનાથી ફોડ પળ પ્રકારનો સશય રહે નહીં ૧૨૮

આત્મધ્રાતિસમ રોગ નહીં, સદુચ વૈધ જુઝાળ,

શુદ્ધમાસાસમ પથ્ય તહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન ૧૨૯

આત્માને પોતાના સ્વરૂપનુ માન નહીં છુનો વીજો ફોડ રોગ નથી, સદુદ્ જેના તેના ફોડ સાચા અથવા નિપુણ વૈધ નથી, સદુદ્માશાળ ચાલવા સમાન વીજી ફોડ પથ્ય નથી, અને વિચાર તપા નિદિધ્યાસન જેનુ ફોડ તેનુ ઔષધ નથી ૧૨૯

જો હચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ,

મયસ્થિતિ આદિ નામ લદ્, છેદો નહીં આત્માર્થ ૧૩૦

જો પરમાર્થને હચ્છતા હો, તો સાચો પુરુષાર્થ કરો, અને મયસ્થિતિ આદિનુ નામ છદને આત્માર્થને છેદો નહીં ૧૩૦

નિશ્ચયયાળી સામઢી, સાધન તજર્વા નોય,

નિશ્ચય રાણી લક્ષમા, સાધન કરવા સોય ૧૩૧

આત્મા અવધ છે, અસગ છે, સિદ્ધ છે, એવી નિશ્ચયમુલ્ય વાળી સામઢીને સાધન તજના યોગ્ય નથી, પણ તથારૂપ નિશ્ચય લક્ષમા રાણી સાધન કરીને તે નિશ્ચયસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવુ ૧૩૧

નય નિશ્ચય વ્ઘાતથી, આમા નથી કહેલ,

વ્ઘાતે વ્યવહાર તહીં, યત્ને સાધ રહેલ ૧૩૨

અત્રે વ્ઘાતે નિશ્ચયનય વહો નથી, અથવા વ્ઘાતે વ્યવહારનય વહો નથી, થેય જ્યા જ્યા જેમ ઘટે તેમ સાધે રહ્યા છે ૧૩૨

ગઠ, મતની જે વત્પના, તે તહીં સદ્વ્યવહાર,

માન નહીં નિજરૂપનુ, તે નિશ્ચય તહીં સાર ૧૩૩

ગચ્છ, મતની કલ્પના છે તે સદ્વ્યવહાર નથી, પણ આત્માર્થના લક્ષણમા કહી તે દશા, અને મોક્ષોપાયમાં જિજ્ઞાસુના લક્ષણ આદિ વહ્યાં તે સદ્વ્યવહાર છે, જે અત્રે તો સંપેપમા કહેલ છે પોતાના સ્વરૂપનુ માન નથી, અર્થાત્ જેમ દેહ અનુભવમાં આવે છે, તેવો આત્માનો અનુભવ થયો નથી, દેહાધ્યાસ વત્તે છે, અને જે વૈરાગ્યાદિ સાધન પામ્યાનિના નિશ્ચય પોનાર્થો કરે છે, તે નિશ્ચય સારમૃત નથી ૧૩૩

માગલ જ્ઞાની થદ ગયા, વત્તમાનમા દ્યોય,

થારો કાલ મવિપ્યમા, માગભેદ નહીં કોય ૧૩૪

મૃતકાલમા જે જ્ઞાનીપુરુષો થદ ગયા છે, વર્તમાનમાટમા જે છે, અને મનિષ્યકાલમા થયો,

તેને કોઈને માર્ગનો ભેદ નથી, અર્થાત્ પરમાર્થે તે સૌનો એક માર્ગ છે; અને તેને પ્રાપ્ત કરવા-યોગ્ય વ્યવહાર પળ તે જ પરમાર્થસાધકરૂપે દેશ કાળાદિને લીધે ભેદ કહ્યો હોય છતાં એક ફલ ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી તેમાં પળ પરમાર્થે ભેદ નથી. ૧૩૪.

સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે થાય;

સદ્ગુરુઆજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણ માંય. ૧૩૫.

સર્વ જીવને વિષે સિદ્ધ સમાન સત્તા છે, પળ તે તો જે સમજે તેને પ્રગટ થાય. તે પ્રગટ થવામાં સદ્ગુરુની આજ્ઞાથી પ્રવર્તેલું, તથા સદ્ગુરુ ઉપદેશેલી એવી જિનદશાનો વિચાર કરવો, તે વેય નિમિત્ત કારણ છે. ૧૩૫.

ઉપાદાનનું નામ લઈ, એ જે તજે નિમિત્ત;

પામે નહીં સિદ્ધત્વને, રહે ધ્રાંતિમાં સ્થિત. ૧૩૬.

સદ્ગુરુઆજ્ઞા આદિ તે આત્મસાધનનાં નિમિત્ત કારણ છે, અને આત્માનાં જ્ઞાન દર્શનાદિ ઉપાદાન કારણ છે; એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે; તેથી ઉપાદાનનું નામ લઈ જે કોઈ તે નિમિત્તને તજશે તે સિદ્ધપણાને નહીં પામે, અને ધ્રાંતિમાં વર્ત્યા કરશે, કેમકે સાચા નિમિત્તના નિષેધાર્થે તે ઉપાદાનની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રમાં કહી નથી, પળ ઉપાદાન અજાગ્રત રાખવાથી તારું સાચા નિમિત્ત મળ્યા છતાં કામ નહીં થાય, માટે સાચા નિમિત્ત મળ્યે તે નિમિત્તને અવલંબીને ઉપાદાન સન્મુખ કરવું, અને પુરુષાર્થરહિત ન થવું; એવો શાસ્ત્રકારે કહેલી તે વ્યાખ્યાનો પરમાર્થ છે. ૧૩૬.

મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અંતર દૂટ્યો ન મોહ;

તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ. ૧૩૭.

મુખથી નિશ્ચયમુખ્ય વચનો કહે છે, પળ અંતરથી પોતાને જ મોહ દૂટ્યો નથી, એવા પામર પ્રાણીમાત્ર જ્ઞાની કહેવરાવવાની કામનાએ સાચા જ્ઞાનીપુરુષનો દ્રોહ કરે છે. ૧૩૭.

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા; સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;

હોય મુમુક્ષુઘટ વિષે, એહ સદાય સુજાગ્ય. ૧૩૮.

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, અને વૈરાગ્ય એ ગુણો મુમુક્ષુના ઘટમાં સદાય સુજાગ્ય ઇટલે જાગ્રત હોય; અર્થાત્ એ ગુણોવિના તો મુમુક્ષુપણ પળ ન હોય. ૧૩૮.

મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત;

તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, વાકી કહિયે ધ્રાંત. ૧૩૯.

મોહભાવનો જ્યાં ક્ષય થયો હોય, અથવા જ્યાં મોહદશા વધુ ક્ષીણ થઈ હોય, ત્યાં જ્ઞાનીની દશા કહીએ, અને વાકી તો જેણે પોતામાં જ્ઞાન માની લીધું છે, તેને ધ્રાંતિ કહીએ. ૧૩૯.

સકલ જગત્ તે ઇઠવત્, અથવા સ્વપ્નસમાન;

તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, વાકી વાચાજ્ઞાન. ૧૪૦.

સમસ્ત જગત્ જેણે ઇઠજેવું જાણ્યું છે, અથવા સ્વપ્નજેવું જગત્ જેને જ્ઞાનમાં વર્તે છે, તે જ્ઞાનીની દશા છે, વાકી માત્ર વાચાજ્ઞાન ઇટલે કહેવામાત્ર જ્ઞાન છે. ૧૪૦.

સ્થાનક પાચ વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ,

પામે સ્થાનક પાચમુ, યમા નહીં સદેહ ૧૪૧

પાચે સ્થાનકને વિચારીને જે છઠ્ઠે સ્થાનકે વર્તે, ઇટલે તે મોખના જે ઉપાય કયા છે તેમા પ્રવર્તે તે પાચમુ સ્થાનક ઇટલે મોક્ષપદ તેને પામે ૧૪૧

દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,

તે જ્ઞાનીના ચરણમા, હો, વદન અગણિત ! ૧૪૨

પૂર્વપ્રારબ્ધયોગથી જેને દેહ વર્તે છે, પણ તે દેહથી અતીત ઇટલે દેહાદિની વ્યસનારહિત આત્મામય જેની દશા વર્તે છે, તે જ્ઞાનીપુરુષના ચરણમલમા અગણિત વાર વદન હો ! ૧૪૨

શ્રીસદ્ગુરુચરણાર્પણમહુ

સં ૧૯૫૨ના આશ્વિન વદ ૧, ગુરુવારે, નરિયાદ

૪૩૨

ૐ

જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મન્યો સામઠો —

જો હોય પૂર્વે મળેલ નર પણ, જીવને જાણ્યો નહીં,
તો સર્વ તે અજ્ઞાન માણ્યુ, સામી છે આગમ અહીં,
પૂર્વે સર્વ કહ્યા વિશેષે, જીવ કરવા નિર્મલો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મન્યો સામઠો ૧
નહીં મધમાદિ જ્ઞાન માણ્યુ, જ્ઞાન નહીં કવિ-ચાતુરી,
નહીં મત્ર તત્ત્વો જ્ઞાન દાર્યા, જ્ઞાન નહીં માપા ઠરી,
નહીં અન્ય સ્થાને જ્ઞાન માણ્યુ, જ્ઞાન જ્ઞાનમા કલો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મન્યો સામઠો ૨
આ જીવ, આ દેહ, એવો મેદ જો માન્યો નહીં,
પચક્ષાણ વીધા ત્યાગુધી, મોખાર્ય તે માર્યાં નહીં,
પાચમે અગે કહ્યો, સપદેશ કેવલ નિમલો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મન્યો સામઠો ૩
કેવલ નહીં વ્રહ્મચર્યથી,

કેવલ નહીં સયમ થકી, પણ જ્ઞાન કેવલથી કલો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મન્યો સામઠો ૪
જ્ઞાનો વિશેષ સહીત પણ જો જાણિયુ નિજરૂપને,
કા તેહનો આશ્રય કરજો, માનથી સાચા મને,

તો જ્ઞાન તેને માણ્યું, જો સમ્મતિ આદિ સ્થલો,
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મય્યો સાંમલો. ૫.
 આઠ સમિતિ જાણીએ જો, જ્ઞાનીના પરમાર્થથી,
 તો જ્ઞાન માણ્યું તેહને, અનુસાર તે મોક્ષાર્થથી;
 નિજકલ્પનાથી કોટી શાસ્ત્રો, માત્ર મનનો આમલો,
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મય્યો સાંમલો. ૬.
 ચાર વેદ પુરાણ આદિ શાસ્ત્ર સો મિથ્યાત્વના,
 શ્રીનંદિસૂત્રે માણ્યાં છે, ભેદ જ્યાં સિદ્ધાંતના;
 પણ જ્ઞાનીને તે જ્ઞાન માણ્યાં, એ જ ઠેકાણે ઠરો,
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ મય્યો સાંમલો. ૭.
 વ્રત નહીં પચ્ચલાણ નહીં, નહીં ત્યાગ વસ્તુ કોઈનો,
 મહા પદ્મતીર્થંકર થશે શ્રેણિક, ઠાળંગ જોઈ લ્યો;
 છેલ્લો અનંતા ૮.

સં૦ ૧૯૫૨, આશો, આનંદ.

૪૩૩.

સદ્ગુણના ઉપદેશથી, સમજે જિનનું રૂપ;
 તો તે પામે નિજદશા, જિન છે આત્મસ્વરૂપ.
 પામ્યા શુદ્ધ સ્વભાવને, છે જિન તેથી પૂજ્ય;
 સમજો જિનસ્વભાવ તો, આત્મભાનનો શુજ્ય.

સદ્ગુણના ઉપદેશથી જે જિનનું સ્વરૂપ સમજે, તે પોતાના સ્વરૂપની દશા પામે, કેનકે શુદ્ધ આત્માપણુ એ જ જિનનું સ્વરૂપ છે; અથવા રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન જિનને વિષે નથી; તે જ શુદ્ધ આત્મપદ છે, અને તે પદ તો સત્તાએ સર્વ જીવનું છે. તે સદ્ગુણ-જિનને અવલંબીને અને જિનના સ્વરૂપને કહેવેકરી મુમુક્ષુ જીવને સમજાય છે^૧

નહિયાદ, આશો વદ ૨, ૧૯૫૨.

૪૩૪.^૨

સ્વરૂપસ્થિત ઇચ્છારહિત, વિચરે પૂર્વપ્રયોગ;
 અપૂર્વ વાણી, પરમશ્રુત, સદ્ગુણલક્ષણ યોગ્ય.

આત્મસ્વરૂપને વિષે જેની સ્થિતિ છે, વિષય અને માન પૂજાદિ ઇચ્છાથી રહિત છે, અને

૧. આ લેખ લખતાં આ સ્થલેથી અપૂર્ણ મૂકી દીધેલો છે.—સંશોધક.

૨. આ લેખમાં જે જે સ્થલે લીટીઓ મૂકી છે, તે તે સ્થલે મૂક લેખમાં વચનો ટંકાયાં નથી —સંશોધક.

માત્ર પૂર્વે ઉત્તર થયેલા એવા કર્મના પ્રયોગથી જે ત્રિચરે છે, જેમની વાળી અપૂર્વ છે, અર્થાત્ નિજઅનુભવસહિત જેનો ઉપદેશ હોવાથી અજ્ઞાનીની વાળી કરતા પ્રત્યક્ત જૂની પડેછે, અને પરમ શ્રુત ઇટલે પદ્ધર્શનના યથાસ્થિત જાણ હોય, એ સદ્ગુના યોગ્ય લક્ષણો છે

અત્રે સ્વરૂપસ્થિત એવુ પ્રથમપદ કહ્યુ તેથી જ્ઞાનદશા કહી, ઇચ્છારહિતપણુ કહ્યુ તેથી ચારિત્રદશા કહી, ઇચ્છારહિત હોય તે ત્રિચરી કેમ શકે? એવી આશ્ચર્યા, 'પૂર્વપ્રયોગ ઇટલે પૂર્વના વધાયેલા પ્રારબ્ધથી વિચરે છે, ત્રિચરવા આદિની વાકી જેને કામના નથી,' એમ કહી (એવી આશ્ચર્યા) નિવૃત્ત કરી, અપૂર્વ વાળી એમ કહેવાથી વચનાતિશયતા કહી, કેમકે તે વિના મુમુષુને ઉપકાર ન થાય, પરમ શ્રુત કહેવાથી પદ્ધર્શન અવિરુદ્ધ દર્શણ જાણનાર કહ્યા, ઇટલે શ્રુતજ્ઞાનનુ નિશેષણુ દર્શાવ્યુ

આશ્ચર્યા—વર્તમાનકાઢમા સ્વરૂપસ્થિત પુરુષ હોય નહીં, ઇટલે જે સ્વરૂપસ્થિત વિશેષણવાળા સદ્ગુણ કહ્યા છે, તે આજે હોવાયોગ્ય નથી

સમાધાન—વર્તમાનકાઢમા કદાપિ એમ કહેલુ હોય તો કહેવાય કે 'કેનલભૂમિકા'ને ત્રિપે એવી સ્થિતિ અસમનિત છે, પણ આત્મજ્ઞાન જ ન થાય એમ કહેવાય નહીં, અને આત્મજ્ઞાન છે તે સ્વરૂપસ્થિતિ છે

આશ્ચર્યા—આત્મજ્ઞાન થાય તો વર્તમાન કાઢમા શુક્તિ થવી જોઈએ અને જિનાતમમા ના કહી છે
સમાધાન—એ વચન કદાપિ ફકાતે એમ જ એમ ગણીએ, તોપણ તેથી ફકાતતારીપણાનો નિપેત થતો નથી, અને ફકાવતારીપણુ આત્મજ્ઞાનવિના પ્રાપ્ત થાય નહીં

આશ્ચર્યા—શામ વૈરાગ્યાદિના ઉત્કૃષ્ટપણાથી તેને ફકાવતારીપણુ કહ્યુ હશે
સમાધાન—પરમાર્થથી ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગ વૈરાગ્યવિના ફકાતતારીપણુ થાય જ નહીં, એવો મિદ્ધાત છે, અને વર્તમાનમાં પણ ચોષા, પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનરૂનો વશો નિપેત છે નહીં અને ચોષે ગુણસ્થાનવૈથી જ આત્મજ્ઞાનનો સંભવ થાય છે, પાંચમે નિશેષ સ્વરૂપસ્થિતિ થાય છે, છઠ્ઠે ઘણા અશે સ્વરૂપસ્થિતિ થાય છે, પૂર્વપ્રેરિત પ્રમાદના ઉદયથી માત્ર કહક પ્રમાદદશા આવી જાય છે, પણ તે આત્મજ્ઞાનને રોધક નથી, ચારિત્રને રોધક છે

આશ્ચર્યા—અત્રે તો સ્વરૂપસ્થિત એવુ પદ વાપર્યું છે, અને સ્વરૂપસ્થિતપદ તો તેરમે ગુણ સ્થાનકે જ સમથે છે

સમાધાન—સ્વરૂપસ્થિતિની પરાકાષ્ઠા તો ચૌદમા ગુણસ્થાનરૂને છેદે થાય છે, કેમકે નામ ગોત્રાદિ ચાર કર્મનો નાશ ત્યા થાય છે, તે પહેલાં કેવલીને ચાર કર્મનો સંગ છે, તેથી સર્વોપ સ્વરૂપસ્થિતિ તો તેરમે ગુણસ્થાનકે પણ કહેવાય

આશ્ચર્યા—ત્યા નામાદિ કર્મથી કરીને અધ્યાવાધ સ્વરૂપસ્થિતિની ના કહે તો તે ટીક છે, પણ કેવલજ્ઞાનરૂપ સ્વરૂપસ્થિતિ છે, તેથી સ્વરૂપસ્થિતિ કહેવામા દોષ નથી, અને અત્રે તો તેમ નથી, માટે સ્વરૂપસ્થિતપણુ કેમ કહેવાય ?

સમાધાન—કેવલજ્ઞાનને ત્રિશે સ્વરૂપસ્થિતિનુ તારતમ્ય વિશેષ છે, અને ચોષે, પાંચમે, છઠ્ઠે, ગુણસ્થાનકે તેથી અલ્પ છે, એમ કહેવાય, પણ સ્વરૂપસ્થિતિ નથી એમ ન કહી શકાય ચોષે

ગુણસ્થાનકે મિથ્યાત્વમુક્તદશા થવાથી આત્મસ્વભાવઆવિર્ભાવપણુ છે, અને સ્વરૂપસ્થિતિ છે; પાંચમે ગુણસ્થાનકે દેશે કરીને ચારિત્રઘાતક કપાયો રોકાવાથી આત્મસ્વભાવનું ચોથા કરતાં વિશેષ આવિર્ભાવપણુ છે, અને છઠ્ઠામાં કપાયો વિશેષ રોકાવાથી સર્વ ચારિત્રનું ઉદયપણુ છે, તેથી આત્મસ્વભાવનું વિશેષ આવિર્ભાવપણુ છે. માત્ર છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે પૂર્વનિવંધિત કર્મના ઉદયથી પ્રમતદશા ક્વચિત્ વર્તે છે તેને લીધે 'પ્રમત્ત' સર્વ ચારિત્ર કહેવાય, પણ તેથી સ્વરૂપસ્થિતિમાં વિરોધ નહીં, કેમકે આત્મસ્વભાવનું વાહુલ્યતાથી આવિર્ભાવપણુ છે. વળી આગમ પણ એમ કહેછે કે, ચોથે ગુણસ્થાનકેથી તેરમા ગુણસ્થાનકસુધી આત્મપ્રતીતિ સમાન છે; જ્ઞાનનો તારતમ્યભેદ છે. વળી ઠામ ઠામ એકાકીપણે વિચરવાનો નિપેધ કર્યો છે, અને સદ્ગુરુની સેવામાં વિચરવાનો જ ઉપદેશ કર્યો છે, તેથી પણ એમ સમજાય છે કે, જીવને હિતકારી અને મુખ્ય માર્ગ તે જ છે, અને અસદ્ગુરુથી પણ કલ્યાણ થાય એમ કહેવું તે તો તીર્થકરાદિની જ્ઞાનીની આસાતના કરવા-સમાન છે, કેમકે તેમાં અને અસદ્ગુરુમાં કંઈ ભેદ ન પડ્યો; જન્માંધ, અને અત્યંત શુદ્ધ નિર્મલ ચક્ષુવાળાનું કંઈ ન્યૂનાધિકપણુ ઠર્યું જ નહીં. વળી કોઈ 'શ્રી ઠાળાંગસૂત્ર'ની ચોમંગી ગ્રહણ કરીને એમ કહે કે 'અભવ્યના તાર્યા પણ તરે,' તો તે વચન પણ વદતોવ્યાઘાત જેવું છે; એક તો મૂલમાં 'ઠાળાંગ'માં તે પ્રમાણે પાઠ જ નથી; જે પાઠ છે તે આ પ્રમાણે છે:

તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે:

તેનો વિશેષાર્થ ટીકાકારે આ પ્રમાણે કર્યો છે:

જેમાં કોઈ સ્થળે અભવ્યના તાર્યા તરે એવું કહ્યું નથી; અને કોઈ એક ટવામાં કોઈએ એવું વચન લખ્યું છે તે તેની સમજનું અધ્યધાર્યપણુ સમજાય છે.

કદાપિ એમ કોઈ કહે કે, અભવ્ય કહે છે તે યથાર્થ નથી. એમ ભાસવાથી યથાર્થ શું છે ? તેનો લક્ષ થવાથી સ્વવિચારને પામીને તાર્યા એમ અર્થ કરીએ, તો તે એક પ્રકારે સંભવિત થાય છે, પણ તેથી અભવ્યના તાર્યા તર્યા એમ કહી શકાતું નથી, એમ વિચારી જે માર્ગેથી અનંત જીવ તર્યા છે, તરે છે, અને તરશે તે માર્ગને અવગાહવો અને સ્વકલ્પિત અર્થનો માનાદિની જાળવણી છોડી દઈ ત્યાગ કરવો એ જ શ્રેય છે. જો અભવ્યથી તરાય છે એમ તિમે કહો, તો તો અવશ્ય નિશ્ચય થાય છે કે, અસદ્ગુરુથી તરાશે એમાં કશો સંદેહ નથી; અને અશોચ્યા કેવળી જેમણે પૂર્વે કોઈ પાસેથી ધર્મ સાંભળ્યો નથી તેને, કોઈ તથારૂપ આવરણના ક્ષયથી જ્ઞાન ઉપજ્યું છે એમ શાસ્ત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે, તે આત્માનું મહાત્મ્ય દર્શાવવા, અને જેને સદ્ગુરુ-યોગ ન હોય તેને જાગ્રત કરવા, તે તે અનેકાંતમાર્ગ નિરૂપણ કરવા, દર્શાવ્યું છે; પણ સદ્ગુરુ-આજ્ઞાએ પ્રવર્તવાનો માર્ગ ઉપેક્ષિત કરવા દર્શાવ્યું નથી. વળી એ સ્થળે તો, હલ્લું, તે માર્ગ ઉપર

દૃષ્ટિ આપના, વધારે સમજી કહ્યું છે, અને કહ્યું છે કે, તે અશોક્યા કેવળી

અર્થાત્ અશોક્યા કેવળીનો આ પ્રસંગ સામગ્રીને કોઈ જ શાશ્વતમાર્ગ ચાલ્યો આવે છે, તેના નિષેધપ્રત્યે જલુ ઇનો આશય નથી, ઇમ નિવેદન કર્યું

જોડ તીવ્ર આત્માર્થની કદાપિ સદ્ગુણનો યોગ ન મળ્યો હોય, અને તેની તીવ્ર કામનામાને કામનામાં જ નિજનિચારમા પડવાથી, અથવા તીવ્ર આત્માર્થને રીતે નિજનિચારમા પડવાથી, આત્મજ્ઞાન થયું હોય તો તે સદ્ગુણમાર્ગનો ઉપસ્થિત નહીં ઇવો, અને સદ્ગુણથી પોતાને જ્ઞાન મળ્યું નથી માટે મોટો છુ ઇવો નહીં હોય, તેને થયું હોય, ઇમ વિચારી નિચારવા જીવે શાશ્વત મોક્ષ માર્ગનો હોપ ન થાય તેવું વચન પ્રકાશનું જોડન ઇક ગામથી ધીમે ગામ જલુ હોય અને તેનો માર્ગ દીઠો ન હોય ઇવો પોતે પગલ વપનો પુરુષ હોય, અને લાગો ગામ જોડ આવ્યો હોય તેને પળ તે માર્ગની લાલ પહતી નથી, અને કોઈને પૂછે ત્યારે જણાય છે, નહીં તો મૂલ લાય છે, અને તે માર્ગને જાણનાર ઇવુ દશ વર્ષનું લાલક પળ તેને તે માર્ગ દેખાડે છે તેથી તે પહોંચી શકે છે, ઇમ લૌકિકમા અથવા વ્યવહારમા પળ પ્રત્યક્ષ છે માટે જે આત્માર્થી હોય, અથવા જેને આત્માર્થની ઇચ્છા હોય તેણે સદ્ગુણનો યોગે તરનાના કામી જીવનું કલ્યાણ થાય ઇ માર્ગ હોપનો ઘટે નહીં, કેમકે તેથી સર્વ જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા હોપના ઘરાલર થાય છે

—સમજનાથી પરમાર્થ થાય છે તે જાણતો નથી લલી જેમ લયા લાનાલિકનું જ્ઞાલોમા નિષ્કલ્પનું કહ્યું છે તેમ, નનપૂર્વલુથી મળ્યા છતા તે પળ અલ્પ ગયુ ઇમ જ્ઞાનનું પળ નિષ્કલ્પનું કહ્યું છે, તો તે શુષ્કજ્ઞાનનો જ નિષેધ છે ઇમ છતા તેનો લક્ષ તેને થતો નથી, કેમકે જ્ઞાની લનનાના માને તેનો આત્મા મૂલતાને પામ્યો છે તેથી, તેને વિચારનો અનકાશ રહ્યો નથી ઇમ ત્રિલાજલ અથવા શુષ્કજ્ઞાની તે લન્ને મૂલ્યા છે, અને તે પરમાર્થ પામવાની લાલ રાલે છે, અથવા પરમાર્થ પામ્યા છીન ઇમ લહે છે, તે માન તેમનો દુરાલ્પદ તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે જો સદ્ગુણ લરળ સેલ્યા હોત, તો ઇવા દુરાલ્પદમા પહી જનાનો લલત ન આલત, અને આત્મસાધનમા જીન દોરાલ, અને તયાલ્પ સાધાથી પરમાર્થને પામત, અને નિજપદનો લક્ષ લેત, અર્થાત્ તેની લુત્તિ આત્મસન્નુલ થાય પૂર્વે સદ્ગુણનો યોગ તો ઘળી લલત થયો છે, છતા જીવનું કલ્યાણ થયું નહીં, જેથી સદ્ગુણ ઉપેલ્પનું ઇવુ લદ વિશેષપળ દેખાતુ નથી, ઇમ આલ્પ થાય તો તેનો ઉત્તર લીજા પડમા જ લલ્યો છે કે, તે પોતાના પલ્પને ત્યામી લદ સદ્ગુણ લરળને સેલે, તે પરમાર્થને પામે અર્થાત્ પૂર્વે સદ્ગુણનો યોગ થયાની લાલ મલ્ય છે, લરતુ ત્યા જીવે તેને સદ્ગુણ જાળ્યા નથી, અથવા ઓલ્પલ્યા નથી, પ્રતીલ્યા નથી, અને તેની પાસે પોતાના માન અને મત મૂલ્યા નથી, અને તેથી સદ્ગુણનો ઉપદેશ પરિણામ પામ્યો નહીં, અને પરમાર્થની પ્રાલ્પિ થદ નહીં, ઇમ જો પોતાનો મત

ઇટલે સ્વછંદ અને કુલ્લધર્મનો આગ્રહ દૂર કરીને સદુપદેશ ગ્રહણ કરવાનો કામી થયો હોત તો અવશ્ય પરમાર્થ પામત. અત્રે અસદ્ગુણ દૃઢ કરાવેલા દુર્બોધથી અથવા માનાદિકના તીવ્ર કામીપણાથી એમ પળ આશંકા થવી સંભવે છે કે “કૈક જીવોનાં પૂર્વે કલ્યાણ થયાં છે, અને તેમને સદ્ગુણ ચરણ સેવ્યાવિના કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થઈ છે, અથવા અસદ્ગુણી પળ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થાય; અસદ્ગુણને પોતાને મળે માર્ગની પ્રતીતિ નથી, પળ વીજાને તે પમાડી શકે; ઇટલે વીજો તે માર્ગની પ્રતીતિ, તેનો ઉપદેશ સાંભળીને કરે તો તે પરમાર્થને પામે; માટે સદ્ગુણચરણને સેવ્યાવિના પળ પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થાય.” એવી આશંકાનું સમાધાન કરે છે: યદ્યપિ કોઈ જીવો પોતે વિચાર કરતાં બુઝ્યા છે, એવો શાસ્ત્રમાં પ્રસંગ છે; પળ કોઈ સ્થળે એવો પ્રસંગ રહ્યો નથી કે, અસદ્ગુણી અમુક બુઝ્યા. હવે, કોઈ જીવો પોતે વિચાર કરતાં બુઝ્યા છે એમ કહ્યું છે તેમાં, શાસ્ત્રોનો કહેવાનો હેતુ એવો નથી કે, સદ્ગુણી આજ્ઞાએ વર્તવાથી જીવનું કલ્યાણ થાય છે એમ અમે કહ્યું છે, પળ તે વાત યથાર્થ નથી; અથવા સદ્ગુણી આજ્ઞાનું જીવને કંઈ કારણ નથી એમ કહેવાને માટે. તેમ જ જીવો પોતાના વિચારથી સ્વયંબોધ પામ્યા છે એમ કહ્યું છે તે પળ વર્તમાન-દેહે પોતાના વિચારથી, અથવા બોધથી બુઝ્યા કહ્યા છે, પળ પૂર્વે તે વિચાર અથવા બોધ તેણે સન્મુખ કર્યો છે તેથી વર્તમાનમાં તે સ્ફુરાયમાન થવાનો સંભવ છે. તીર્થંકરાદિ ‘સ્વયંબુધ’ કહ્યા છે તે પળ પૂર્વે ત્રીજે ભવે સદ્ગુણી નિશ્ચય સમકીત પામ્યા છે એમ કહ્યું છે. ઇટલે તે સ્વયંબુધ-પણ કહ્યું છે તે વર્તમાનદેહની અપેક્ષાએ કહ્યું છે; અને તે સદ્ગુણપદના નિપેધને અર્થે કહ્યું નથી; અને જો સદ્ગુણપદનો નિપેધ કરે તો તે સત્ત્વે, સદ્ગુણ, અને સદ્ધર્મની પ્રતીતિવિના સમકીત કહ્યું નથી તે, કહેવા માત્ર જ થયું. અથવા જે શાસ્ત્રનું તમે પ્રમાણ લ્યો છો તે શાસ્ત્ર સદ્ગુણ એવા જિનનાં કહેલા છે તેથી પ્રમાણિક માનવાયોગ્ય છે, કે કોઈ અસદ્ગુણનાં કહેલાં છે તેથી. પ્રમાણિક માનવાયોગ્ય છે? જો એ સદ્ગુણનાં શાસ્ત્રો પળ પ્રમાણિક માનાવામાં વાધ ન હોય, તો તો અજ્ઞાન અને રાગ, દ્વેષ આરાધવાથી પળ મોક્ષ થાય એમ કહેવામાં વાધ નથી; તે વિચારવાયોગ્ય છે. ‘આચારંગસૂત્ર’માં કહ્યું છે કે —

પ્રથમ શ્રુત સ્કંધ, પ્રથમાધ્યાયના પ્રથમ ઉદ્દેશ, પ્રથમ વાક્ય—

આ જીવ પૂર્વથી આવ્યો છે; પશ્ચિમથી આવ્યો છે; ઉત્તરથી આવ્યો છે; દક્ષિણથી આવ્યો છે; અથવા ઝુંબેથી, નીચેથી, કે કોઈ અનેરી દિશાથી આવ્યો છે એમ જે જાણતો નથી તે, મિથ્યા-દૃષ્ટિ છે. જે જાણે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે. તે જાણવાનાં ત્રણ કારણો આ પ્રમાણે. તીર્થંકરના ઉપદેશથી, સદ્ગુણા ઉપદેશથી, અને જાતિસ્મૃતિજ્ઞાનથી. અત્રે જાતિસ્મૃતિજ્ઞાન કહ્યું તે પળ પૂર્વના ઉપદેશની સંધિ કહી છે.

ઇટલે પૂર્વે તેને બોધ થવામાં સદ્ગુણો અસંભવ ધારવો ઘટતો નથી. વઢી ઠામ ઠામ જિનાગમમાં એમ કહ્યું છે કે, “ગુરુણો છંદાણું વત્ત” — ગુરુની આજ્ઞાએ ચાલતાં અનંતા જીવો સીઝ્યા,

સીદ્ધ છે, અને સીદ્ધશે તેમ કોઈ જીવ પોતાના ત્રિચારથી વોધ પામ્યા, તેમા પ્રાયે પૂર્વે સદ્ગુરુઉપ-
દેશનુ કારણ હોય છે પણ કદાપિ જ્યા તેમ ન હોય ત્યા પણ તે સદ્ગુરુનો નિત્યકામી રહ્યો થયો
સદ્વિચારમા પ્રેરાતો પ્રેરાતો સ્વવિચારથી આત્મજ્ઞાન પામ્યો એમ કહેવાયોગ્ય છે અથવા તેને કઈ
સદ્ગુરુની ઉપેક્ષા નથી, અને જ્યા સદ્ગુરુની ઉપેક્ષા વર્તે ત્યા માનનો સમય થાય છે, અને જ્યાં
સદ્ગુરુપ્રત્યે માન હોય ત્યા કલ્યાણ થયું કહ્યું, કે તેને સદ્વિચાર પ્રેરવાનો આત્મગુણ કહ્યો તથાસ્વ
માન આત્મગુણનુ અવશ્ય ઘાતનું છે ચાહવઢજીમા અનેક ગુણસમૂહ નિચમાન છતા નાના અઘાણુ
માફને ઘડન કરવામા પોતાનુ રુપુપણ ઘશે માટે અત્રે જ ધ્યાનમા રોકાવું યોગ્ય છે એમ રાષ્ટી,
એક વર્ષસુધી નિરાહારપણે અનેક ગુણસમુદાયે આત્મધ્યાનમાં રહ્યા તોપણ આત્મજ્ઞાન થયું નહા
વારી વીંજી વધી રીતની યોગ્યતા છતા એક ં માનના ગુણથી તે જ્ઞાન અટક્યું હતું જ્યારે
શ્રી ઋષભદેવે પ્રેરેલી ણ્વી વ્રાહ્મી અને સુદરી સતીષ તેને તે ઢોપ નિવેદન કર્યો, અને તે ઢોપનુ
માન તેને થયું, તથા તે ઢોપની ઉપેક્ષા કરી અસારત્વ જાણ્યું ત્યારે કેવઢજ્ઞાન થયું તે માન જ અત્રે
પાર ધનવાતી કર્મનુ મૂઢ યદ્ વર્ષ્યું હતું યઢી ચાર ચાર મહિનાસુધી નિરાહારપણે, એક લક્ષે,
એક આસને, આત્મવિચારમા રહેનાર એમ પુરુષને ંટલા માને તેવી ચારે મહિનાની દશા સપઢ
ધરા ન દીધી અર્થાત્ તે દશાથી માન ન સમજાયું, અને જ્યારે સદ્ગુરુ એવા શ્રી ઋષભદેવે તે માન
છે એમ પ્રેર્યું ત્યારે, મૂઢત્તમા તે માન વ્યતીત થયું, ં પણ સદ્ગુરુનું જ મહાત્મ્ય દશાવ્યું છે વઢી
આલો મામ જ્ઞાનીની આજ્ઞામા શમાય છે એમ વારવાર કહ્યું છે ‘આચારમસૂન’મા કહ્યું છે કે —

‘ઉત્તરાધ્યયન,’ ‘સૂયગઢાગાદિ’મા ઠામ ઠામ ં જ કહ્યું છે

જો ચોથે ગુણસ્થાનકે સ્વરૂપસ્થિતિ અશે પણ ન હોય, તો મિથ્યાત્વ જગાનુ ંઢ ગુ થયું ?
કઈ જ થયું નહીં જે મિથ્યાત્વ ગયું તે જ આત્મત્વમાનનુ આનિર્ભાવણુ છે, અને તે જ સ્વરૂપસ્થિતિ
છે જો સમ્યક્ત્વથી તથાસ્વ સ્વરૂપસ્થિતિ ન હોત, તો શ્રેણિકાન્તિને ંજાવતારીણુ કેમ પ્રાપ્ત
થાય ? એરૂ પણ ત્યા મત, પશ્ચમાણ નથી, અને માન એક જ મરજ વાકી રહ્યો એરૂ અલ્પ
સંમારીણુ થયું તે જ સ્વરૂપસ્થિતિસ્વ સમતીતનુ વઢ છે પાચમે અને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે ચારિત્રનુ
વઢ વિશેષ છે, અને મુલ્યપણે ઉપદેશક ગુણસ્થાનક તો છઠ્ઠું અને તેરમું છે વાકીના ગુણસ્થાનકો
ઉપદેશકની પ્રવૃત્તિ ંરી શક્યાયોગ્ય નથી, ંટલે તેરમે અને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે તે પદ પ્રવર્તે છે
નઢિયાદ, આશો ઘદ ૨, ૧૯૫૨

ઘણાને ક્રિયાજડત્વ વર્તે છે, અને ઘણાને ગુણજ્ઞાનીણુ વર્તે છે તેનુ ગુ વારણ હોયુ જોહર ?
એવી આશના કરી તેનુ સમાધાન—સદ્ગુરુના ઘરણે જે પોતાનો પત્ત ંટલે મત છોઢી દઈ સેવે

તે પદાર્થને પામે, અને નિજપદનો ઇટલે આત્મસ્વભાવનો લક્ષ લે. અર્થાત્ ઘણાને ક્રિયાજહત્વ વર્તે છે તેનો હેતુ એ છે કે, અસદ્ગુરુ કે જે આત્મજ્ઞાન અને આત્મજ્ઞાનના સાધનને જાણતા નથી તેનો તેણે આશ્રય કર્યો છે; જેથી તેનો માત્ર ક્રિયાજહત્વનો ઇટલે કાયકેશનો માર્ગ જાણે છે, તેમાં વઢગાડે છે, અને કુલ્લધર્મ દૃઢ કરાવે છે; જેથી તેને સદ્ગુરુનો યોગ મેલવવાની આકાંક્ષા થતી નથી, અથવા તેવા યોગ મળ્યે પળ પક્ષની દૃઢ વાસના તેને સદુપદેશસન્મુખ થવા દેતી નથી, ઇટલે ક્રિયાજહત્વપણુ ટલતું નથી; અને પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અને જે શુષ્ક-જ્ઞાની છે તેણે પળ સદ્ગુરુના ચરણ સેવ્યા નથી, માત્ર પોતાની મતિ કલ્પનાથી સ્વછંદપણે અધ્યાત્મ ગ્રંથો વાંચ્યા છે, અથવા શુષ્કજ્ઞાની સમીપથી તેવા ગ્રંથો, કે વચનો સાંભળી લઈને પોતાને વિષે જ્ઞાનીપણુ માન્યું છે, અને જ્ઞાની ગણાવાના પદનું એક પ્રકારનું માન છે તેમાં તેને મીઠાશ રહી છે, અને એ તેનો પક્ષ થયો છે. અથવા કોઈ એક કારણવિશેષથી શાસ્ત્રોમાં દયા, દાન, અને હિસા, પૂજાનું સમાનપણુ કહ્યું છે તેવાં વચનોને, તેનો પરમાર્થ સમજ્યાવિના હાથમાં લઈને માત્ર પોતાને જ્ઞાની બનાવ્યા અર્થે, અને પામર જીવના તિરસ્કારના અર્થે તે વચનોનો ઉપયોગ કરે છે, પળ તેવાં વચનો કયે લક્ષે^૧

નહિયાદ, આશો વદ ૨, સંવત્ ૧૯૫૨.

૪૩૬.

વૈરાગ્યાદિ સફલ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન,

તેમ જ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણાં નિદાન.

વૈરાગ્ય, ત્યાગ, દયાદિ અંતરંગવૃત્તિવાળી ક્રિયા છે, તે જો સાથે આત્મજ્ઞાન હોય, તો સફલ છે; અર્થાત્ ભવનું મૂલ છેદે છે. અથવા વૈરાગ્ય ત્યાગ દયાદિ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનાં કારણો છે, ઇટલે જીવમાં પ્રથમ એ ગુણો આવ્યેથી સદ્ગુરુનો ઉપદેશ તેમાં પરિણામ પામે છે. ઉજ્જલ અંતઃકરણવિના સદ્ગુરુનો ઉપદેશ પરિણમતો નથી; તથા વૈરાગ્યાદિ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનાં સાધનો છે એમ કહ્યું. અત્રે જે જીવો ક્રિયાજહ છે તેને એવો ઉપદેશ કર્યો કે, કાયા જ માત્ર રોકવી તે કાંઈ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ નથી. વૈરાગ્યાદિ ગુણો આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ છે, માટે તમે તે ક્રિયાને અવગાહો; અને તે ક્રિયામાં પળ અટકીને રહેવું ઘટતું નથી, કેમકે આત્મજ્ઞાન-વિના તે પળ ભવનું મૂલ છેદી શકતાં નથી; માટે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અર્થે તે વૈરાગ્યાદિ ગુણોમાં વર્તો, અને કાયકેશરૂપ, પળ કપાયાદિનું જેમાં તથારૂપ કંઈ ક્ષીણપણુ થતું નથી તેમાં, તમે મોક્ષમાર્ગનો દુરાગ્રહ રાખો નહીં; એમ ક્રિયાજહને કહ્યું; અને જે શુષ્કજ્ઞાનીઓ ત્યાગ-વૈરાગ્યાદિ રહિત છે, માત્ર વાચાજ્ઞાની છે તેને એમ કહ્યું કે, વૈરાગ્યાદિ સાધન છે તે આત્મ-જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના કારણો છે, કારણવિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી; તમે વૈરાગ્યાદિ પળ પામ્યા

નથી, તો આત્મજ્ઞાન ક્યાથી પામ્યા હો તે કંઈક આત્મામા ચિતારો, સસારપ્રત્યે વહુ હડામી નતા, દેહની મૂર્છાનુ અલ્પત્વ, મોગમા અનાસત્તિ, તથા માનાદિનુ પાતકાપણુ એ આદિ ગુણો વિના તો આત્મજ્ઞાન પરિણામ પામતુ નથી, અને આત્મજ્ઞાન પામ્યે તો તે ગુણો અત્યંત દૃઢ થાય છે, કેમકે આત્મજ્ઞાનરૂપ મૂઢ તેને પ્રાપ્ત થયુ, તેને ઘડલે તમે આત્મજ્ઞાન અમને છે, એમ માનો છો, અને આત્મામા તો મોગાદિ કામનાની અગ્નિ ઘડ્યા કરે છે, પૂજા સન્કારાદિની કામના વારંવાર સ્કુરાયમાન થાય છે, સહજ અસાતાળ વહુ આકુલ-વ્યાકુલતા થઈ જાય છે, તે કેમ લક્ષમા આવતા નથી કે, આ આત્મજ્ઞાનના લક્ષણો નહીં? 'માત્ર માનાદિ કામનાળ આત્મજ્ઞાની કહેનરાવુ છડ,' એમ જે સમજનામા આવતુ નથી તે સમજો, અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો પ્રથમ તો આત્મામા ઉત્પન્ન કરો, કે જેથી આત્મજ્ઞાનની સમુપ્તતા થાય

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા, થાય ન તેને જ્ઞાન,

અટકે ત્યાગ વિરાગમા, તો મૂઢે નિજમાન

જેના અત્ત કરણમા ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ ગુણો ઉત્પન્ન થયા નથી, એના જીરને આત્મજ્ઞાન ન થાય, કેમકે મહીન અત્ત કરણરૂપ ટપનમા આત્મોપદેશનુ પ્રતિરિન પડવુ ઘટવુ નથી તેમ જ માત્ર ત્યાગ, નિરાગમા રાચીને કૃતાર્થતા માને તે પળ પોતાના આત્માનુ માન મૂલે, અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન નહીં હોવાથી અજ્ઞાનનુ સહચારીપણુ છે, જેથી તે ત્યાગ વૈરાગ્યાદિનુ માન ઉત્પન્ન કરવા અર્થે અને માનાર્થે સત્ર સયમાદિ પ્રવૃત્તિ થઈ જાય, જેથી સમારનો ઉચ્છેદ ન થાય, માત્ર ત્યા જ અટકવુ થાય અર્થાત્ તે આત્મજ્ઞાનને પામે નહીં એમ ત્રિયાજડને સાધન-ત્રિયા-અને તે સાધનનુ જેથી સફળપણુ થાય છે એના આત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો, અને શુષ્કજ્ઞાનીને ત્યાગ વિરાગાદિ સાધનનો ઉપદેશ કરી વાચાજ્ઞાનમા ફલ્યાળ નથી એમ પ્રેર્યું

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તદ્વા સમજવુ તેહ,

ત્યા ત્યા તે તે આચરે, આત્માર્થી જન પદ્

જે જે ઠેકાણે જે જે યોગ્ય છે, ઇટલે જ્યા ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ યોગ્ય હોય ત્યા વૈરાગ્યાદિ સમજે, જ્યા આત્મજ્ઞાન યોગ્ય હોય ત્યા આત્મજ્ઞાન સમજે, એમ જે જ્યા જોઈએ તે ત્યા સમજવુ, અને ત્યા ત્યા તે તે પ્રમાણે પ્રવર્તવુ, એ આત્માર્થી જીનુ લક્ષણ છે અર્થાત્ મતાર્થી હોય, કે માનાર્થી હોય તે યોગ્ય માર્ગને ગ્રહણ ન કરે, અથવા ત્રિયામા જ જેને દુરાગ્રહ થયો છે, અથવા શુષ્કજ્ઞાનના જ અમિમાનમાં જેણે જ્ઞાનીપણુ માની લીધુ છે, તે ત્યાગ નિરાગાદિ સાધનને અથવા આત્મજ્ઞાનને ગ્રહણ ન કરી શકે જે આત્માર્થી હોય તે જ્યા જ્યાં જે જે કરવુ ઘટે છે તે તે કરે, અને જ્યા જ્યાં જે જે સમજવુ ઘટે છે તે સમજે અથવા જ્યાં જ્યાં જે જે સમજવુ ઘટે છે તે તે સમજે, અને જ્યાં જે જે આચરવુ ઘટે છે તે તે આચરે તે આત્માર્થી કહેનાય અને 'સમજવુ' અને 'આચરવુ' એ બે સામાન્યપદે છે પણ નિમાગપદે કહેવાનો આશય ણ્યો પણ છે કે, જે જે જ્યા સમજવુ ઘટે તે તે ત્યા સમજનાની નામના જેને છે, અને જે જે જ્યા આચરવુ ઘટે તે તે ત્યા આચરવાની જેને કામના છે તે પણ આત્માર્થી કહેનાય

નરિયાદ, આશો વદ ૨, સવન્ ૧૯૫૨

૪૩૭.

“કર્મ જડ છે, તો તે શું સમજે કે, આ જીવને આ રીતે મારે ફળ આપવું, અથવા તે સ્વરૂપે પરિણમવું? માટે જીવ કર્મનો ભોક્તા થવો સંભવતો નથી,” એ આશંકાનું સમાધાન નીચેથી થશે:—

જીવ પોતાના સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી કર્મનો કર્તા છે. તે અજ્ઞાન તે ચેતનરૂપ છે. અર્થાત્ જીવની પોતાની કલ્પના છે, અને તે કલ્પનાને અનુસરીને તેના વીર્યસ્વભાવની સ્ફૂર્તિ થાય છે, અથવા તેનું સામર્થ્ય તદનુયાયીપણે પરિણમે છે, અને તેથી જડની ધૂપ એટલે દ્રવ્યકર્મરૂપ પુદ્ગલની વર્ગણાને તે ગ્રહણ કરે છે.

જેર અને અમૃત પોતે એમ સમજતાં નથી કે, અમને खानારને મૃત્યુ, દીર્ઘાયુપતા થાય છે, પણ સ્વભાવે તેને ગ્રહણ કરનારપ્રત્યે જેમ તેનું પરિણમવું થાય છે; તેમ જીવમાં શુભાશુભ કર્મ પણ પરિણમે છે, અને ફલસન્મુખ થાય છે; એમ જીવને કર્મનું ભોક્તાપણુ સમજાય છે.

તે શુભાશુભ કર્મનું ફળ ન થતું હોય, તો એક રાંક અને એક રાજા એ આદિ જે ભેદ છે, તે ન થવા જોડે, કેમકે જીવણુ સમાન છે, તથા મનુષ્યણુ સમાન છે, તો સર્વને મુખ અથવા દુઃખ પણ સમાન જોડે; જેને વદલે આડું વિચિત્રણુ જણાય છે, તે જ શુભાશુભ કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલો ભેદ છે, કેમકે કારણવિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી. એમ શુભ અને અશુભ કર્મ ભોગવાય છે.

જેર જ્ઞેરપણે પરિણમે છે, અને અમૃત અમૃતપણે પરિણમે છે, તેમ અશુભ કર્મ અશુભપણે પરિણમે અને શુભ કર્મ શુભપણે પરિણમે છે, માટે જીવ જેવા જેવા અધ્યવસાયથી કર્મને ગ્રહણ કરે છે, તેવા તેવા વિપાકરૂપે કર્મ પરિણમે છે; અને જેમ જ્ઞેર અને અમૃત પરિણમી રહ્યે નિઃસત્ત્વ થાય છે, તેમ ભોગથી તે કર્મ દૂર થાય છે.

તેમ જ, “ઈશ્વર જો કર્મફલદાતા ન હોય, અથવા જગત્કર્તા ન ગણીએ, તો કર્મ ભોગવવાનાં વિશેષ સ્થાનકો એટલે નરકાદિ ગતિ આદિ સ્થાન ક્યાંથી હોય, કેમકે તેમાં તો ઈશ્વરનાં કર્તૃત્વની જરૂર છે!” એવી આશંકા પણ કરવાયોગ્ય નથી, કેમકે મુખ્યપણે તો ઉત્કૃષ્ટ શુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ દેવલોક છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અશુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ નરક છે; શુભાશુભ અધ્યવસાય તે મનુષ્ય તિર્યચાદિ છે, અને સ્થાનવિશેષ એટલે ઋધ્વલોકે દેવગતિ એ આદિ ભેદ છે. જીવસમૂહનાં-કર્મદ્રવ્યનાં પણ—તે પરિણામવિશેષ છે, એટલે તે તે ગતિઓ જીવના કર્મવિશેષ પરિણામાદિ સંભવે છે.

આ વાત ઘળી ગહન છે, કેમકે અચિત્ત્ય એવું જીવવીર્ય, અચિત્ત્ય એવું પુદ્ગલસામર્થ્ય એના સંયોગ-વિશેષથી લોક પરિણમે છે; તેનો વિચાર કરવા માટે ઘળો વિસ્તાર કહેવો જોડે; પણ અત્ર તો મુખ્યકરીને આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે એટલો લક્ષ કરાવવાનો હોવાથી સાવ સંક્ષેપે આ પ્રસંગ કહ્યો છે.

નહિયાદ, આગો વદ ૨, સં. ૧૯૫૨.

૪૩૮

“ઈશ્વર સિદ્ધ થયા વિના ઇટલે કર્મફળાતૃત્વવાદિ કોઈ પણ ઈશ્વર ઠરાવિના જગત્ની વ્યવસ્થા રહેવી સમ્ભવતી નથી,” એવા અભિપ્રાય પરત્વે નીચે પ્રમાણે વિચારનાયોગ્ય છે —

જો કર્મના ફલને ઈશ્વર આપે છે એમ ગણીએ, તો ત્યાં ઈશ્વરનું ફલરૂપ જ રહેતું થાય, કેમકે પરને ફલ દેના આદિ પ્રપચમા પ્રવર્તતા ઈશ્વરને દેહાદિ અનેક પ્રકારનો સગ થવો સમયે છે, અને તેથી યથાર્થ ગુદ્ધતાનો ભગ થાય છે. મુક્ત જીવ જેમ નિષ્ક્રિય જટલે પરમાત્માદિનો કર્તા નથી જો પરમાત્માદિનો કર્તા થાય તો તો સસારની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ જ ઈશ્વર પણ પરને ફલ દેના આદિરૂપ ત્રિપામાં પ્રવર્તે તો તેને પણ પરમાત્માદિના કર્તાપણાનો પ્રસંગ આવે છે, અને મુક્ત જીવ કરતા તેનું ન્યૂત્વ ઊરે છે, તેથી તો તેનું ઈશ્વરપણ જ ડચ્છેડવા જેવી સ્થિતિ થાય છે. ઘડી જીવ અને ઈશ્વરનો સ્વભાવ ભેદ માનતા પણ અનેક ટોપ સમયે છે. ઘટેને જો ચૈતન્ય સ્વભાવ માનીએ, તો ઘટે સમાન કર્મના કર્તા થયા, તેમાં ઈશ્વર જગતાદિ રહે, અથવા કર્મનું ફલ આપનારૂપ કાર્ય કરે, અને મુક્ત ગણાય, અને જીવ એક માત્ર દેહાદિ સૃષ્ટિ રહે, અને પોતાના કર્મનું ફલ પામના માટે ઈશ્વરાશ્રય ગ્રહણ કરે, તેમ જ પ્રથમા ગણાય, ૪ ઘડાં યાત દેવાતી થાય. ૫ઠ્ઠી નિપમતા કેમ સમયિત થાય? ઘડી જીવ કરતા ઈશ્વરનું સામર્થ્ય નિરોધ માનીએ તોપણ નિરોધ આવે છે. ઈશ્વર ગુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ ગણીએ તો શુદ્ધ ચૈતન્ય એવા મુક્ત જીવના, અને તેમાં, ભેદ ન પડવો જોઈએ, અને ઈશ્વરથી કર્મના ફલ આપવાદિ કાર્ય ન થયા જોઈએ, અથવા મુક્ત જીવની પણ તે કાર્ય થવું જોઈએ, અને ઈશ્વરને જો અગુદ્ધ ચૈતન્ય-સ્વરૂપ ગણીએ તો તો સસારી જીવો જેવી તેની સ્થિતિ ઊરે, ત્યાં ઘડી સત્ત્વાદિ ગુણનો સંભવ ક્યાંથી થાય? અથવા દેહધારી-સત્ત્વની પેટે તેને ‘દેહધારી સત્ત્વ ઈશ્વર’ માનીએ તોપણ સર્વ કર્મફળાતૃત્વરૂપ ‘નિરોધ સ્વભાવ’ ઈશ્વરના કયા ગુણનેડીએ માનનાયોગ્ય થાય? અને દેહ તો નાશ પામનાયોગ્ય છે તેથી ઈશ્વરનો પણ દેહ નાશ પામે, અને તે મુક્ત થયે કર્મફળાતૃત્વ ન રહે, ૪ આદિ અનેક પ્રકારથી ઈશ્વરને કર્મફળાતૃત્વ કહેતા ટોપ આવે છે, અને ઈશ્વરને તેને સ્વરૂપે માતા તોનું ઈશ્વરપણ ઉત્પાદનમામાન થાય છે.

‘તિથિવાદ, આશો વદ ૨, સપ્તા ૧૯૫૨

૪૩૯

‘જીવનું રુપ અવિનાશી જટલે તિથિ-પ્રિકાશ રહેવાનાડુ-સમ્ભવનું નથી, દેહના યોગથી જટલે દેહના જન્મ સાથે તે જન્મ છે, અને દેહના વિયોગે જટલે દેહના નાશથી તે નાશ પામે છે,’ ૪ આશ્વકાનુ સમાધાન આ પ્રમાણે વિચારો —

દેહ છે તે જીવને માત્ર સયોગમય છે, પણ જીવનું મૂલ સ્વરૂપ ઉત્પાદન થવાનું કદ તે કાળના થાય, અથવા દેહ છે તે માત્ર સયોગથી ઉત્પાદન થયેલો જો વર્ત્ય છે ઘડી તે જડ

ઇટલે કોઈને જાણતો નથી, પોતાને તે જાણતો નથી, તો વીજાને શું જાણે? વહી દેહ રૂપી છે, સ્થૂળાદિ સ્વભાવવાળો છે, અને ચક્ષુનો વિષય છે; એ પ્રકારે દેહનું સ્વરૂપ છે, તો તે ચેતનનાં ઉત્પત્તિ અને લયને શી રીતે જાણે? અર્થાત્ પોતાને તે જાણતો નથી, તો 'મારાથી આ ચેતન ઉત્પન્ન થયું છે' એમ શી રીતે જાણે? અને 'મારા છૂટી જવા પછી આ ચેતન છૂટી જશે' અર્થાત્ નાશ પામશે એમ જડ એવો દેહ શી રીતે જાણે? કેમકે જાણનારો પદાર્થ તો જાણનાર જ રહે છે, દેહ જાણનાર થઈ શકતો નથી, તો પછી ચેતનનાં ઉત્પત્તિ, લયનો અનુભવ કેને વશ્ય કહેવો? દેહને વશ તો કહેવાય એવું છે જ નહીં, કેમકે તે પ્રત્યક્ષ જડ છે, અને તેનું જડ-પણ જાણનારો એવો તેથી ભિન્ન વીજો પદાર્થ પણ સમજાય છે. જો કદી એમ કહીએ કે, ચેતનનાં ઉત્પત્તિ, લય ચેતન જાણે છે, તો તે વાત તો ચોલતાં જ વિગ્ન પામે છે, કેમકે ચેતનનાં ઉત્પત્તિ, લય જાણનાર તરીકે ચેતનનો જ અંગીકાર કરવો પડ્યો, ઇટલે એ વચન તો માત્ર અપ-સિદ્ધાંતરૂપ અને કહેવામાત્ર થયું. જેમ 'મારા મોઢામાં જીમ નથી' એવું વચન કોઈ કહે તેમ ચેતનનાં ઉત્પત્તિ, લય ચેતન જાણે છે, માટે ચેતન નિત્ય નથી એમ કહીએ તે તેવું પ્રમાણ થયું. તે પ્રમાણનું કેવું યથાર્થપણ છે તે તમે જ વિચારી જુઓ. દેહની ઉત્પત્તિ, અને દેહના લયનું જ્ઞાન જેના અનુભવમાં વર્તે છે, તે તે દેહથી જૂદો ન હોય તો કોઈ પણ પ્રકારે દેહની ઉત્પત્તિ અને લયનું જ્ઞાન થાય નહીં; અથવા જેની ઉત્પત્તિ અને લય જો જાણે છે, તે તેથી જૂદો જ હોય, કેમકે તે ઉત્પત્તિલયરૂપ ન ઠયો, પણ તેનો જાણનાર ઠયો; માટે તે વેની એકતા કેમ થાય? જે જે દેહાદિ સંયોગો દેશ્વાય છે, તે તે અનુભવસ્વરૂપ એવા આત્માનાં દ્રશ્ય છે; અર્થાત્ આત્મા તેને જુએ છે, અને જાણે છે, એવા પદાર્થ છે. તે વધા સંયોગોનો વિચાર કરી જુઓ, તો કોઈ પણ સંયોગોથી અનુભવસ્વરૂપ એવો આત્મા ઉત્પન્ન થઈ શકવા યોગ્ય તમને જણાશે નહીં. કોઈ પણ સંયોગો તમને જાણતા નથી, અને તમે તે સર્વ સંયોગોને જાણો છો એ જ તમારું તેથી જૂદાપણું અને અસંયોગીપણું ઇટલે તે સંયોગોથી ઉત્પન્ન નહીંથવાપણું સહજે સિદ્ધ થાય છે, અને અનુભવમાં આવે છે; તેથી ઇટલે કોઈ પણ સંયોગોથી જેની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી, કોઈ પણ સંયોગો જેની ઉત્પત્તિ માટે અનુભવમાં આવી શકતા નથી; જે જે સંયોગો કલ્પીએ તેથી તે અનુભવ ન્યારો ને ન્યારો જ માત્ર તેને જાણનારરૂપે જ રહે છે; તે અનુભવસ્વરૂપ આત્માને તમે નિત્ય અને અસ્પર્શ્ય ઇટલે તે સંયોગોના ભાવરૂપ સ્પર્શને પામ્યો નથી, એમ જાણો. કોઈ પણ સંયોગોથી જે ઉત્પન્ન ન થયું હોય, અર્થાત્ પોતાના સ્વભાવથી કરીને જે પદાર્થ સિદ્ધ હોય, તેનો લય વીજા કોઈ પણ પદાર્થમાં થાય નહીં, અને જો વીજા પદાર્થમાં તેનો લય થતો હોય, તો તેમાંથી તેની પ્રથમ ઉત્પત્તિ થવી જોઈતી હતી, નહીંતો તેમાં તેની લયરૂપ એક્યતા થાય નહીં, માટે આત્મા અનુત્પન્ન અને અવિનાશ જાણીને નિત્ય છે, એવી પ્રતીતિ કરવી યોગ્ય લાગશે. સર્પમાં જન્મથી ક્રોધનું વિશેષપણ જોવામાં આવે છે; પારેવાને વિષે જન્મથી જ નિર્હિંસકપણ જોવામાં આવે છે; માંકડ આદિ જંતુઓને પકડતાં, તે પકડવાથી દુઃખ થાય છે એવી ભયસંજ્ઞા પ્રથમથી તેના

અનુભવમા રહી છે તેથી, તે નાશી જવાનુ પ્રયત્ન કરે છે, વૈજ પ્રાણીમા જન્મથી પ્રીતિનુ, વૈકમા સમતાનુ, વૈજમા વિશેષ નિર્મયતાનુ, વૈકમા ગમીરતાનુ, વૈકમા વિશેષ મયસજાનુ, વૈકમા કામાનિ પ્રત્યે અસંગતાનુ, અને વૈકને આહારાદિ રિપે અધિક અધિક ઉચ્ચપણાનુ વિશેષણુ જોવામા આવે છે, ઇ આદિ મેટ પટલે ક્રોધાનિ સજ્ઞાના ન્યૂનાધિકપણા આપીથી, તેમ જ તે તે પ્રકૃતિઓ જન્મથી મહાચારીપણે રહી જોવામા આવે છે તેથી, તેનુ કારણ પૂર્વના સસ્કારો જ સમગ્ર છે. કયાપિ ઇમ કહીપ કે, ગર્ભમા કીચ મેતના ગુણના યોગથી તે તે પ્રકારના ગુણો ડલ્લ થાય છે, પણ તેમા પૂર્વજન્મ કઈ કારણભૂત નથી ઇ કહેવુ પણ યથાર્થ નથી જે મા ત્રાપો કામને રિપે વિશેષ પ્રીતિગાઢા જોવામા આવે છે, તેના પુત્રો પરમ કીસરામ જેમા ચાલપણાથી જ જોવામા આવે છે, ઘણી જે મા ઘાપોમા ક્રોધનુ વિશેષણુ જોવામા આવે છે, તેની સતતિમા સમતાનુ વિશેષણુ દ્વિ ગોચર થાય છે, તે કી રીતે થાય ? ઘણી તે કીચ મેતના તેમા ગુણો સંમગતા નથી, કેમકે ને કીચ મેત પોતે ચેતન તથી તેમા ચેતન સચ્ચે છે, પટલે દેહ ધારણ કરે છે, ઇથી કીચને કીચ મેતને આશ્રયે ક્રોધાદિ માન ગળી કાચ નહીં ચેતનના સોદ પણ સ્થલે તેમા મારો અનુભવમા આવતા નથી, માન તે ચેતનાત્રિત છે, પટલે કીચ મેતના ગુણો નથી, જેથી તેમા ન્યૂનાધિક પરી ક્રોધાનિનુ ન્યૂનાધિકપણુ મુલ્યપણે થઈ કાચાયોગ્ય નથી ચેતનાના ઓઝ અધિક પ્રયોગથી ક્રોધાદિનુ ન્યૂનાધિકપણુ થાય છે, જેથી ગર્ભમા કીચ મેતનો ગુણ નહીં, પણ ચેતનનો તે ગુણને આશ્રય છે, અને તે ન્યૂનાધિકપણુ તે ચેતનના પૂર્વના અમ્યામથી જ સમગ્ર છે, કેમકે કારણના કાયની સ્વત્તિ ન થાય ચેતનનો પૂર્વયોગ તપાપ્રકારે હોય, તો તે તે સસ્કાર વર્તે, જેથી આ દેહાદિ પ્રયમના સસ્કારોનો અનુભવ થાય છે, અને તે સસ્કારો પૂર્વજન્મ મિદ્ધ કરે છે, અને પૂર્વજન્મની સિદ્ધિથી આત્માની નિલ્લતા સહજે મિદ્ધ થાય છે

નહિયાદ, સવન્ ૧૯૫૨ ના આશો વદ ૨

૪૪૦

જો ચેતનની પ્રેરણા ન હોય, તો કર્મ કોણ મદ્ધ કરે ? પ્રેરણાપણે મદ્ધ કરાસરૂપ સમાપ જહનો છે જ તદી, અને ઇમ હોય તો પટ, પટાદિ પણ ક્રોધાદિ માનમા પરિણમતા જોઈપ, અને કર્મના મદ્ધવર્તી હોવા જોઈપ, પણ તેવો અનુભવ તો કીચને ક્યારે પણ થતો નથી, જેથી ચેતન પટલે જીવ કર્મ મદ્ધ કરે છે, ઇમ સિદ્ધ થાય છે, અને તે માટે કર્મનો કત્તા કહીપ છીપ અપાત્ ઇમ જીવ કર્મનો કત્તા છે તમે ઇમ પૂઠયુ કે, “કમના કત્તા કર્મ કહેવાય કે કેમ ?” તેનુ પણ સમાધાન આપી તમને થશે કે, જહ કર્મમા પ્રેરણારૂપ ધર્મ નહીં હોવાથી તે તે રીતે મદ્ધ કરાસને અમમથ છે, અને કર્મનુ કરાસણુ જીવને છે, કેમકે તેને રિપે પ્રેરણાશક્તિ છે હવે તમે અનાયામથી તે કર્મો થતા હોય, ઇમ કયુ તે સિચારીપ અનાયાસ પટલે શુ ? આત્મા નહીં ચિત્તવેનુ ? અપના આત્માનું કઈ પણ કત્તૃત્વ છતા પ્રવર્તતુ નહીં ? અથવા કશ્ચાપિ કોઈ કર્મ

વઢગાડી દે તેથી થયેલું? અથવા પ્રકૃતિ પરાણે વઢગે તેથી થયેલું? એવા મુખ્ય ચાર વિકલ્પથી અનાયાસકર્તાપણુ વિચારવાયોગ્ય છે. પ્રથમ વિકલ્પ આત્માએ નહીં ચિત્તવેલો એવો છે. જો તેમ થતું હોય તો તો કર્મનું ગ્રહવાપણુ રહેતું જ નથી, અને જ્યાં ગ્રહવાપણુ રહે નહીં ત્યાં, કર્મનું હોવાપણુ સમ્ભવતું નથી, અને જીવ તો પ્રત્યક્ષ ચિત્તવન કરે છે; અને ગ્રહણાગ્રહણ કરે છે; એમ અનુભવ થાય છે. જેમાં તે કોઈ પણ રીતે પ્રવર્તતો જ નથી, તેવા ક્રોધાદિ ભાવ તેને સંપ્રાપ્ત થતા જ નથી; તેથી એમ જણાય છે કે, નહીં ચિત્તવેલાં અથવા આત્માથી નહીં પ્રવર્તેલાં એવાં કર્મોનું ગ્રહણ તેને થવાયોગ્ય નથી, એટલે એ વસ્તુ પ્રકારે અનાયાસ કર્મનું ગ્રહણ સિદ્ધ થતું નથી. ત્રીજો પ્રકાર ईश्वरादि કોઈ કર્મ વઢગાડી દે તેથી અનાયાસ કર્મનું ગ્રહણ થાય છે એમ કહીએ, તો તે ઘટતું નથી. પ્રથમ તો ईश्वરનું સ્વરૂપ નિર્ધારવું ઘટે છે; અને એ પ્રસંગ પણ વિશેષ સમજવાયોગ્ય છે; તથાપિ અત્રે ईश्वર, કે વિષ્ણુઆદિ કર્તાનો કોઈ રીતે સ્વીકાર કરી લઈએ છીએ, અને તે પર વિચાર કરીએ છીએ: જો ईश्वરાદિ કર્મના વઢગાડનાર હોય તો તો જીવ નામનો વધે કોઈ પણ પદાર્થ રહ્યો નહીં, કેમકે પ્રેરણાદિ ધર્મે કરીને તેનું અસ્તિત્વ સમજાવું હતું. તે પ્રેરણાદિ તો ईश्वરકૃત ઠર્યાં, અથવા ईश्वરના ગુણ ઠર્યાં; તો પછી વાકી જીવનું સ્વરૂપ શું રહ્યું કે તેને જીવ એટલે આત્મા કહીએ? એટલે કર્મ ईश्वરપ્રેરિત નહીં પણ આત્માનાં પોતાનાં જ કરેલાં હોવાયોગ્ય છે. તેમ ચોથો વિકલ્પ પ્રકૃત્યાદિ પરાણે વઢગવાથી કર્મ થતાં હોય? તે વિકલ્પ પણ યથાર્થ નથી, કેમકે પ્રકૃત્યાદિ જડ છે, તેને આત્મા ગ્રહણ ન કરે તો તે શી રીતે વઢગવાયોગ્ય થાય? અથવા દ્રવ્યકર્મનું વીજું નામ પ્રકૃતિ છે; એટલે કર્મનું કર્તાપણુ કર્મને જ કહેવા ચરાવર થયું. તે તો પૂર્વે નિષેધી દેખાડ્યું છે. પ્રકૃતિ નહીં, તો અંતઃકરણાદિ કર્મ ગ્રહણ કરે તેથી આત્મામાં કર્તાપણુ વઢગે છે, એમ કહીએ તો તે પણ એકાંતે સિદ્ધ નથી. અંતઃકરણાદિ પણ ચેતનની પ્રેરણાવિના અંતઃકરણાદિરૂપે પ્રથમ ઠરે જ ક્યાંથી? ચેતન જે કર્મવઢગણાનું મનન કરવા અવલંબન લે છે, તે અંતઃકરણ છે. જો ચેતન મનન કરે નહીં, તો કંઈ તે વઢગણામાં મનન કરવાનો ધર્મ નથી, તે તો માત્ર જડ છે. ચેતનની પ્રેરણાથી ચેતન તેને અવલંબીને કંઈ ગ્રહણ કરે છે; તેથી તેના વિષે કર્તાપણુ આરોપાય છે, પણ મુખ્યપણે તે ચેતન કર્મનો કર્તા છે. આ સ્થલે તમે વેદાંતાદિ દૃષ્ટિએ વિચારશો તો અમારાં આ વાક્યો તમને પ્રાંતિગત પુરુષનાં કહેલાં લાગશે. પણ હવે જે પ્રકાર કહ્યો છે, તે સમજવાથી તમને તે વાક્યની યથાતથ્યતા લાગશે; અને પ્રાંતિગતપણુ ભાસ્યમાન નહીં થાય. જો કોઈ પણ પ્રકારે આત્માનું કર્મનું કર્તૃત્વપણુ ન હોય, તો કોઈ પણ પ્રકારે તેનું ભોક્તૃત્વપણુ પણ ન ઠરે, અને જ્યારે એમ જ હોય, તો પછી તેના કોઈ પણ પ્રકારનાં દુઃખોનો સંભવ પણ ન જ થાય. જ્યારે કોઈ પણ પ્રકારનાં દુઃખોનો સંભવ આત્માને ન જ થતો હોય, તો પછી વેદાંતાદિ શાસ્ત્રો સર્વ દુઃખથી ક્ષય થવાનો જે માર્ગ ઉપદેશે છે તે શા માટે ઉપદેશે છે? ‘જ્યાંલુધી આત્મજ્ઞાન થાય નહીં ત્યાં-સુધી દુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિ થાય નહીં,’ એમ વેદાંતાદિ કહે છે. તે જો દુઃખ ન જ હોય,

તો તેની નિવૃત્તિનો ઉપાય શા માટે કહેજો જોડણ ? ઓ કર્તૃત્વપણુ ન હોય, તો દુઃખનુ મોક્ષત્વપણુ ક્યાથી હોય ? એમ વિચાર કરવાથી કર્મનુ કર્તૃત્વ ઊરે છે હવે અત્રે એક પ્રશ્ન ધ્યાયોગ્ય છે, અને તમે પણ તે પ્રશ્ન કર્યું છે કે “જો કર્મનુ કર્તાપણુ આત્માને માનીએ, તો તો આત્માનો તે ધર્મ ઠરે, જો જે જેનો ધર્મ હોય તે ક્યાને પણ વચ્છેદ ધ્યાયોગ્ય નથી, અર્થાત્ તેનાથી કેવલ ભિન્ન પદ્ધતિ જ્ઞાનધ્યાયોગ્ય નથી જેમ અગ્નિની ઉષ્ણતા અથવા પ્રકાશ તેમ” એમ જ જો કર્મનુ કર્તાપણુ આત્માનો ધર્મ ઊરે, તો તે નાશ પામે નહીં જેથી સર્વ પ્રમાણાશના સ્વીકારવાયિના ઇમ ઊરે, પણ વિચારવાનુ હોય તે કોઈ એક પ્રમાણજ સ્વીકારીને ધીજા પ્રમાણાશનો નાશ ન કરે ‘તે જીવને કર્મનુ કર્તાપણુ ન હોય ?’ અથવા ‘હોય તો તે પ્રતીત થવા યોગ્ય નથી,’ એ આદિ પ્રશ્ન કર્યાના ઉત્તરમા જીવનુ કર્મનુ કર્તૃત્વ જણાવ્યું છે કર્મનુ કર્તૃત્વ હોય તો તે ટલેજ નહીં, એમ કાંઈ સિદ્ધાંત સમજજો યોગ્ય નથી, કેમકે જે જે કોઈ પણ વસ્તુ ગ્રહણ કરી હોય તે છોડી શકાય ઘટલે ત્યાગી શકાય, કેમકે ગ્રહણ કરેલી વસ્તુથી ગ્રહણ કરનારી વસ્તુનુ કેવલ એકત્વ કેમ થાય ? તેથી જીવે ગ્રહણ કરેલા પદ્ધતિ જે દ્રવ્યકર્મ તેનો જીવ ત્યાગ કરે, તો થઈ શકવાયોગ્ય છે, કેમકે તે તેને સહકારી સ્વભાવે છે, સહજ સ્વભાવે નથી, અને તે કર્મને મેં તમને અનાદિ ભ્રમ કહ્યો છે, અર્થાત્ તે કર્મનુ કર્તાપણુ અજ્ઞાનથી પ્રતિપાદન કર્યું છે તેથી પણ તે નિવૃત્ત ધ્યાયોગ્ય છે, એમ સાથે સમજવું ઘટે છે જે જે ભ્રમ હોય છે, તે તે વસ્તુની ઝલટી સ્થિતિની માન્યતારૂપ હોય છે, અને તેથી તે ટલગાયોગ્ય છે જેમ મૃગજલ્કમાથી જલુદ્ધિ કહેવાનો હેતુ છે કે, અજ્ઞાને કરીને પણ જો આત્માને કર્તાપણુ ન હોય, તો તો કનુ-ઉપદેશાતિ શ્રવણ, વિચાર, જ્ઞાન આદિ-સમજવાનો હેતુ રહેતો નથી હવે અહીં આગલ જીવનુ પરમાર્થે જે કર્તાપણુ છે તે કહીજી છીજ

પોતાના સ્વરૂપના માનમા આત્મા પોતાના સ્વભાવનો ઘટલે ચૈતન્યાદિ સ્વમાવનો જ કર્તા છે અન્ય કોઈ પણ ક્રમાદિનો કર્તા નથી, અને આત્મા જ્યારે પોતાના સ્વરૂપના માનમા ઘટે નહીં ત્યારે કર્મના પ્રમાણનો કર્તા કહ્યો છે પરમાર્થે તો જીવ અનિચ છે એમ વેદાતાદિનુ નિરૂપણ છે, અને નિત્યવચનમા પણ સિદ્ધ ઘટલે શુદ્ધાત્માનુ અવિચયપણુ છે એમ નિરૂપણ થયું છે, છતાં અને આત્માને શુદ્ધાવસ્થામા કર્તા હોવાથી સત્ત્વિય કહ્યો એવો સંદેહ અત્રે ધ્યાયોગ્ય છે તે સંદેહ આ પ્રકારે શમાવડા યોગ્ય છે “શુદ્ધાત્મા પરયોગનો, પરમાણનો, અનેક વિમાણનો ત્યા કર્તા નથી, માટે અનિચ કહેવાયોગ્ય છે પણ ચૈતન્યાદિ સ્વમાવનો પણ આત્મા કર્તા નથી, એમ જો કહાએ તો તો પડી તેનુ કઈ પણ સ્વરૂપ ન રહે શુદ્ધાત્માને યોગત્રિયા નહીં હોવાથી તે અનિચ છે, પણ સ્વામાયિચ ચૈતન્યાદિ સ્વમાવરૂપ નિયા હોવાથી તે સત્ત્વિય છે ચૈતન્યાત્મપણુ આત્માને સ્વામાયિચ હોવાથી તેમાં આત્માનુ પરિણમવું તે ઇચ્છાત્મપણેજ છે, અને તેથી પરમાર્થ-નયથી સત્ત્વિય ઇવુ નિરૂપણ ત્યાં પણ આત્માને આપી શકાય નહીં નિત્યસ્વભાવમા પરિણમનારૂપ

સક્રિયતાથી નિજસ્વભાવનું કર્તાપણુ શુદ્ધાત્માને છે, તેથી કેવલ શુદ્ધ સ્વધર્મ દ્વેષાથી એકાત્મપણે પરિણમે છે; તેથી અક્રિય કહેતાં પણ દ્વેષ નથી. જે વિચારે સક્રિયતા, અક્રિયતા નિરૂપણ કરી છે, તે વિચારના પરમાર્થને ગ્રહીને સક્રિયતા, અક્રિયતા કહેતાં કશો દ્વેષ નથી.

નહિયાદ, સંવત્ ૧૯૫૨ ના આશો વદ ૨.

૪૪૧.

સત્પુરુષની આજ્ઞામાં વર્તવાનો જેનો દૃઢ નિશ્ચય વર્તે છે, અને જે તે નિશ્ચયને આરાધે છે. તેને જ જ્ઞાન સમ્યક્પરિણામી થાય છે, એ વાત આત્માથી જીવે અવશ્ય લક્ષમાં રાખવાયોગ્ય છે. અમે જે આ વચનો લખ્યાં છે, તેના મર્મ જ્ઞાનીપુરુષો સાચી છે.

સં ૧૯૫૨ ના આશો વદ ૧૦, શનિવાર, નહિયાદ.

૪૪૨.

અનંતવાર દેહને અર્થ આત્મા ગાલ્યો છે. જે દેહ આત્માને અર્થ ગલાશે તે દેહે આત્મવિચાર જન્મ પામવાયોગ્ય જાણી મર્મ દેહાર્થની કલ્પના છોડી દેદ એક માત્ર આત્માર્થમાં જ તેનો ઉપયોગ કરવો એવો મુમુક્ષુ જીવને અવશ્ય નિશ્ચય જોડે.

સં ૧૯૫૨, આશોવદ ૧૦, શનિવાર, નહિયાદ.

૪૪૩.

૧. સહજસ્વરૂપે જીવની સ્થિતિ થવી તેને શ્રી વીતરાગ 'મોક્ષ' કહે છે.
૨. સહજસ્વરૂપથી જીવ રહિત નથી, પણ તે સહજસ્વરૂપનું માત્ર ભાન જીવને નથી. જે થવું તે જ સહજસ્વરૂપે સ્થિતિ છે.
૩. સંગના યોગે આ જીવ સહજસ્થિતિને ભૂલ્યો છે, સંગની નિવૃત્તિએ સહજસ્વરૂપનું અપરોક્ષ ભાન પ્રગટે છે.
૪. એ જ માટે સર્વ તીર્થકરાદિ જ્ઞાનીઓએ અસંગપણુ જ સર્વોત્કૃષ્ટ કહ્યું છે, કે જેના અંગે સર્વ આત્મસાધન રહ્યાં છે.
૫. સર્વ જિનાગમમાં કહેલાં વચનો એક માત્ર અસંગપણામાં જ શમાય છે; કેમકે તે થવાને અર્થે જ તે સર્વ વચનો કહ્યાં છે. એક પરમાણુથી માંડી ચૌદ રાજ લોકની અને મેપોન્મેપથી માંડી શૈલેસ્તી અવસ્થાપર્યંતની સર્વ ક્રિયા વર્ણવી છે, તે એ જ અસંગતા સમજાવવાને અર્થે વર્ણવી છે.
૬. સર્વ ભાવથી અસંગપણુ થવું તે સર્વથી દુષ્કરમાં દુષ્કર સાધન છે; અને તે નિરાશ્રયપણે સિદ્ધ થવું અત્યંત દુષ્કર છે, એમ વિચારી શ્રી તીર્થકરે સત્સંગને તેનો આધાર કહ્યો છે, કે જે સત્સંગના યોગે સહજસ્વરૂપભૂત એવું અસંગપણુ જીવને ઉત્પન્ન થાય છે.

- ૭ તે સત્સંગ પળ જીવને ઘણીવાર પ્રાપ્ત થયા છતાં ફલજ્ઞાન થયો નથી ઇમ શ્રી વીતરાણે કહ્યું છે, કેમકે તે સત્સંગને ઓઢાંચી, આ જીવે તેને પરમ હિતકારી જાણ્યો નથી, પરમ શ્રેષ્ઠે ઉપાસ્યો નથી, અને પ્રાપ્ત પળ અપ્રાપ્ત ફલજ્ઞાન થયા યોગસજ્ઞાણ વિસર્જન કયો છે, ઇમ કહ્યું છે આ અમે કહ્યું તેજ વાતની નિવારણથી અમારા આત્મામા આત્મગુણ આધિર્માન પામી સમાધિપર્યંત પ્રાપ્ત થયા ઇવા સત્સંગને ॥ અત્યંત અત્યંત ભક્તિદ્વ નમસ્કાર કરુ છઉ
- ૮ અવશ્ય આ જીવે પ્રથમ સર્વ સાધનને ગૌણ જાણી નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ ઇવો સત્સંગ જ સર્વોપપણને ઉપાસ્યો યોગ્ય છે, કે જેથી સર્વ સાધન મુલમ થાય છે, ઇવો અમારો આત્મમાક્ષાન્કાર છે
- ૯ તે સત્સંગ પ્રાપ્ત થયે જો આ જીવને કલ્યાણ પ્રાપ્ત ન થાય, તો અવશ્ય આ જીવનો જ વાક છે, કેમકે તે સત્સંગના અર્પૂવ, અલમ્ય, અત્યંત દુર્લભ ઇવા યોગમા પળ તેણે તે સત્સંગના યોગને ઘાથ કરનાર ઇવા માટા કારણોનો ત્યાગ ન કર્યો
- ૧૦ મિથ્યાગ્રહ, સ્વઢ્ઢપણ, પ્રમાદ અને શ્દિયવિવચયી ઉપેક્ષા ન કરી હોય તોજ સત્સંગ ફલજ્ઞાન થાય નહીં, અથવા સત્સંગમા ઇક નિષ્ઠા-અર્પૂવ ભક્તિ-આણી ના હોય, તો ફલ જ્ઞાન થાય નહીં જો ઇક ઇવી અર્પૂવ ભક્તિથી સત્સંગની ઉપાસના કરી હોય, તો અત્યંત કાલમા મિથ્યાગ્રહાદિ નાશ પામે, અને અનુભવે સર્વ દોષથી જીવ મુક્ત થાય
- ૧૧ સત્સંગની ઓઢાંચાણ થવી જીવને દુર્લભ છે કોઈ મહત્ત્વ પુણ્યયોગે તે ઓઢાંચાણ થયે નિશ્ચય કરી આ જ સત્સંગ, સત્પુરુષ છે ઇવો સામીમાન ઉત્પન્ન થયો હોય તે જીવે તો અવશ્ય કરી પ્રવૃત્તિને સન્નોચવી, પોતાના દોષ ક્ષણે ક્ષણે, કાચે કાચે, અને પ્રસંગે પ્રસંગે, તીક્ષ્ણ ઉપયોગેકરી જોના, જોડને પરિસીળ કરવા, અને તે સત્સંગને અર્થે દેહત્યાગ કરવાનો યોગ થતો હોય તો તે સ્તીમારજો, પળ તેથી કોઈ પત્તાર્થને વિષે નિશ્ચેષ ભક્તિ શ્રેષ્ઠ-થના દેવો યોગ્ય નથી, તેમ પ્રમાદે રસગારવાદિ દોષે તે સત્સંગ પ્રાપ્ત થયે પુરુષાર્થધર્મ મદ રહે છે, અને સત્સંગ ફલજ્ઞાન થતો નથી ઇમ જાણી પુરુષાર્થવીર્ય શોપનુ ઘટે નહીં
- ૧૨ સત્સંગ ઇટલે સત્પુરુષનુ ઓઢાંચાણ થયે પળ તે યોગ નિરતર રહેતો ન હોય, તો સત્ત ગથી પ્રાપ્ત થયો છે ઇવો જે ઉપદેશ તે પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષતુલ્ય જાણી નિવારજો, તથા આરાધજો, કે જે આરાધનથી જીવને અર્પૂવ ઇનુ સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે
- ૧૩ જીવે મુખ્યમા મુખ્ય અને અવશ્યમા અવશ્ય ઇવો નિશ્ચય રાખવો કે, જે કઈ મારે કરવુ છે, તે આત્માને કલ્યાણરૂપ થાય તેજ કરવુ છે અને તેજ અથ આ ઘળ યોગની ઉત્પન્નઢ્ઢ પ્રવૃત્તિ થતી હોય તો થના દેતા, પળ છેવટે તે ત્રિયોગની રહિત ઇવી મ્થિતિ કરવાને અર્થે તે પ્રવૃત્તિને સન્નોચતા સન્નોચતા કાય થાય ઇજ ઉપાય કર્તવ્ય છે તે ઉપાય મિથ્યાગ્રહનો ત્યાગ, મ્યઢ્ઢપણાનો ત્યાગ, પ્રમાદ અને શ્દિયવિવચનો ત્યાગ ॥ મુલ્ય

છે. તે સત્સંગના યોગમાં અવશ્ય આરાધન કર્યાં જ રહેવું અને સત્સંગના પરોક્ષપણામાં તો અવશ્ય-અવશ્ય-આરાધન કર્યાં જ કરવાં, કેમકે સત્સંગપ્રસંગમાં તો જીવનું કંઈક ન્યૂન-પણુ હોય, તો તે નિવારણ થવાનું સત્સંગ સાધન છે, પણ સત્સંગના પરોક્ષપણામાં તો એક પોતાનું આત્મવલ્લ જ સાધન છે. જો તે આત્મવલ્લ સત્સંગથી પ્રાપ્ત થયેલા એવા વૌધને અનુસરે નહીં, તેને આચરે નહીં, આચરવામાં યતા પ્રમાદને છોડે નહીં, તો કોઈ દિવસે પણ જીવનું કલ્યાણ થાય નહીં.

સંક્ષેપમાં લઘ્વાયલાં જ્ઞાનીના માર્ગના આશયને ઉપદેશનારાં આ વાક્યો મુમુક્ષુ જીવે પોતાના આત્માનેવિષે નિરંતર પરિણામી કરવાયોગ્ય છે; જે પોતાના આત્મગુણને વિશેષ વિચારવા શબ્દરૂપે અમે લખ્યાં છે.

૪૪૪.

શિરછત્ર પિતાશ્રીજી,—

મુંબઈથી આ વાજુ આવવામાં ફક્ત નિવૃત્તિનો હેતુ છે. શરીરની અડચણથી આ તરફ આવવું થયેલું તેમ નથી. આપની કૃપાથી શરીર સારું રહે છે. મુંબઈમાં રોગના ઉપદ્રવને લીધે આપની તથા રેવાશંકરભાઈની આજ્ઞા થવાથી આ તરફ વિશેષ સ્થિરતા કરી, અને તે સ્થિરતામાં આત્માને નિવૃત્તિ વિશેષ કરી રહી છે. હાલ મુંબઈમાં રોગની શાંતિ ઘણી થઈ ગઈ છે. સંપૂર્ણ શાંતિ થયે તે તરફ જવાનો વિચાર રાખ્યો છે, અને ત્યાં ગયા પછી ઘણુંકરીને ભાઈ મનમુક્તને આપના તરફ થોડા વચ્ચે માટે મોકલવાનું ચિત્ત છે; જેથી મારી માતૃશ્રીના મનને પણ મોઠશે. આપને પ્રતીપે નાણું મેલવવાનો ઘણુંકરીને લોભ નથી, પણ આત્માનું પરમ કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા છે. મારી માતૃશ્રીને પાલકાગણુ પ્રાપ્ત થાય.

નહિયાદ, આશો વદ ૧૨, સોમે, સં. ૧૯૫૨. છોરૂ રાજચંદના દંડવત્ પ્રાપ્ત થાય.

૪૪૫.

ધર્મસંવંધી પત્રાદિ વ્યવહાર પણ ઘણો થોડો રહે છે; જેથી તમારાં કેટલાંક પત્રોની પહોંચ માત્ર લઘ્વાયાનું વન્યું છે.

જિનાગમમાં આ કાલને ‘દુસમ’ એવો સંજ્ઞા કહી છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે; કેમકે ‘દુસમ’ શબ્દનો અર્થ ‘દુઃખે કરીને પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય’ એવો થાય છે. તે દુઃખેકરીને પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય તો એવો એક પરમાર્થમાર્ગ મુખ્યપણે કહી શકાય; અને તેથી સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે; જો કે પરમાર્થમાર્ગનું દુર્લભપણુ તો સર્વ કાલને વિષે છે; પણ આવા કાલનેવિષે તો વિશેષકરીને કાલ પણ દુર્લભપણાના કારણરૂપ છે.

અત્ર કહેવાનો હેતુ એવો છે કે, ઘણુંકરીને આ ક્ષેત્રે વર્તમાનકાલમાં પૂર્વે જેણે પરમાર્થ-

માર્ગ આરાધ્યો છે, તે દેહ ધારણ ન કરે,—અને તે મન્ય છે, કેમકે જો તેવા જીવનો સમૂહ દેહધારીપણે આ ક્ષેત્રે વસતો હોય, તો તેમને તથા તેમના સમાગમમાં આવનારા જવા ઘણા જીવોને પરમાર્થમાર્ગની પ્રાપ્તિ મુખે કરીને યદ્ શક્તી હોય, અને તેથી આ કાઢને ‘દુસમ’ કહેવાનું કારણ રહેત નહીં આ રીતે પૂર્વાપચક્ર જીવોનું અલ્પગણુ આદિ છતાં પણ વર્તમાનકાલને વિષે જો કોઈ પણ જીવ પરમાર્થમાર્ગ આરાધયા કર્યું છે, તો અવશ્ય આરાધી શકે, કેમકે દુ સેકરીને પણ આ કાઢને વિષે પરમાર્થમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય, એમ પૂર જ્ઞાનીઓ કયન છે

સત્ર જીવને, વર્તમાનકાલમાં, માર્ગ દુ સે કરીને જ પ્રાપ્ત થાય, એજી ણકાત અભિપ્રાય વિચારના યોગ્ય નથી ઘણુકરીને તેમ ધને જ્ઞો અભિપ્રાય સમજવાયોગ્ય છે તેના ઘણાં કારણો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે પ્રથમ કારણ ઉપર દર્શાવ્યું તે કે, પૂર્વનું ઘણુકરીને આરાધકગણુ નહીં

બીજું કારણ તેજુ આરાધકગણુ નહીં તેને લીધે વર્તમાનકાલે તે આરાધકમાર્ગની રીતિ પણ પ્રથમ સમજામાં ન હોય, તેથી અનારાધકમાર્ગને આરાધકમાર્ગ માની લઈ જીવે પ્રવૃત્તિ કરી હોય છે

ત્રીજું કારણ ઘણુકરીને કયાક સત્સમાગમ અથવા સદ્ગુરુનો યોગ ધને, અને તે પણ કચિન્ ધને ચોથું કારણ અમત્સગ આદિ કારણોથી જીવને અસદ્ગુરુઆદિનું ઓઝણાણ ધવુ પણ દુષ્કર થતું છે, અને ઘણુકરીને અસદ્ગુરુઆદિને વિષે સત્ય પ્રતીતિ માની જીવ ત્યા જ રોકાઈ રહે છે

પાંચમું કારણ કચિન્ સત્સમાગમાદિનો યોગ ધને સોપણ થઈ, વીર્યાદિનું જ્ઞુ શિષિલપણુ, કે જીવ સધારૂપ માર્ગ મ્હણ ન કરી શકે, અથવા ન સમજી શકે, અથવા અસત્સમાગમાદિ, કે પોતાની કલ્પનાથી મિથ્યાને વિષે સત્યપણે પ્રતીતિ કરી હોય

ઘણુકરીને વર્તમાનમા કાં તો શુષ્કનિયાપ્રધાનપણામાં જીવે મોખમાર્ગ કલ્પ્યો છે, અથવા શાસ્ત્રનિયા અને ગુદ્યપ્યરહારનિયાને ઉત્પાપચક્રમાં મોખમાર્ગ કલ્પ્યો છે, અથવા સ્વમતિસ્ત્વનાજ અધ્યાત્મ પ્રયો વાચી કયનમાત્ર અધ્યાત્મ ધામી મોખમાર્ગ કલ્પ્યો છે, એમ કલ્પાવાથી જીવને સત્સમાગમાદિ હેતુમાં તે તે માન્યતાનો આગ્રહ આડો આવી પરમાર્થ પામવામાં સ્થમભૂત થાય છે

જે જીવો શુષ્કનિયાપ્રધાનપણામાં મોખમાર્ગ કલ્પે છે, તે જીવોને તથાસ્પ ઉપદેશનું પોષણ પણ રહ્યા કરે છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એમ મોખમાર્ગ ચાર પ્રકારે કચ્છો છતાં, પ્રથમના થે પદ તો તેમણે વીમાર્યા જેનું હોય છે, એ ‘ચારિત્ર’ શબ્દનો અર્થ યેષ તથા માત્ર શાસ્ત્રચરિત્રના સમજ્યા જેનું હોય છે, ‘તપ’ શબ્દનો અર્થ માત્ર ઉપવામાતિ વ્રતનું કરતું,—તે પણ ધ્યાનસંજ્ઞાથી—નેમાં સમજ્યા જેનું હોય છે, વઝી કચિન્ જ્ઞાન—ર્જનપદ કહેવાં પડે, તો ત્યાં ‘લૅવિન્ કયન જેરા માનોનાં કયનને’ જ્ઞાન, અને ‘તેની પ્રતીતિ’ અથવા ‘તે કહેનારની પ્રતીતિને વિષે’ ‘દર્શન’ શબ્દનો અર્થ સમજવા જેવું રહે છે જે જીવો ધ્યાનનિયા (જ્ઞાતે દાનાતિ) એ શુદ્ધ પ્યરહારનિયાને ઉત્પા પચામાં મોખમાર્ગ સમને છે, તે જીવો જ્ઞાત્રોના કોઈ જક્ર વરાને અણસમજનમાયે મ્હણ કરીને સમને છે દાનાદિ નિયા જો કોઈ અહકારાદિયી, નિજાનુદિધી, કે ઝ્યા તેરી નિયા ન સંભવે જવા છટા ગુન્ધાનાદિ સ્થાને કરે, તો તે સંમારહેનું છે, એમ જ્ઞાત્રોનો મૂઠ આપ્ય છે,

પણ સમૂલ્લી દાનાદિ ક્રિયા ઉત્થાપવાનો શાસ્ત્રોનો હેતુ નથી. તે માત્ર પોતાની મતિકલ્પનાથી નિષેધ છે. તેમ જ વ્યવહાર બે પ્રકારના છે: એક પરમાર્થહેતુમૂલ વ્યવહાર, અને બીજો વ્યવહારરૂપ વ્યવહાર; પૂર્વે આ જીવે અનંતીવાર કર્યા છતાં આત્માર્થ થયો નહીં એમ શાસ્ત્રોમાં વાક્યો છે, તે વાક્ય ગ્રહણ કરી સચોડો વ્યવહાર ઉત્થાપનારા પોતે સમજ્યા એવું માને છે, પણ શાસ્ત્રકારે તો તેવું કશું કહ્યું નથી. જે વ્યવહાર પરમાર્થહેતુમૂલ વ્યવહાર નથી, અને માત્ર વ્યવહારહેતુ વ્યવહાર છે, તેના દુરાગ્રહને શાસ્ત્રકારે નિષેધ્યો છે. જે વ્યવહારનું ફલ ચાર ગતિ થાય તે વ્યવહારહેતુ કહી શકાય, અથવા જે વ્યવહારથી આત્માની વિભાવદશા જવાયોગ્ય ન થાય, તે વ્યવહારને વ્યવહારહેતુ વ્યવહાર કહેવાય. એનો શાસ્ત્રકારે નિષેધ કર્યો છે, તે પણ એકાંતે નહીં; કેવલ દુરાગ્રહથી અથવા તેમાં જ મોક્ષમાર્ગ માનનારને એ નિષેધથી સાચા વ્યવહાર ઉપર લાવવા કર્યો છે; અને પરમાર્થહેતુમૂલ વ્યવહાર શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા, આસ્થા અથવા સદ્ગુરુ, સદ્માત્ર અને મન વચનાદિ સુમતિ તથા ગુપ્તિ તેનો નિષેધ કર્યો નથી; અને તેનો જો નિષેધ કરવા-યોગ્ય હોય, તો શાસ્ત્રો ઉપદેશીને વાકી શું સમજાવાજેવું રહેતું હતું, કે શું સાધનો કરાવવાનું જણાવવું વાકી રહેતું હતું કે, શાસ્ત્રો ઉપદેશ્યાં ? અર્થાત્ તેવા વ્યવહારથી પરમાર્થ પમાય છે, અને અવશ્ય જીવે તેવો વ્યવહાર ગ્રહણ કરવો કે જેથી પરમાર્થ પામશે એમ શાસ્ત્રોનો આશય છે; શુદ્ધઅધ્યાત્મી, અથવા તેના પ્રસંગી તે આશય સમજ્યાવિના તે વ્યવહારને ઉત્થાપી પોતાને તથા પરને દુર્લભવોધીપણુ કરે છે.

શમ, સંવેગાદિ ગુણો ઉત્પન્ન થયે, અથવા વૈરાગ્યવિશેષ, નિષ્પન્નપાતતા થયે, કપાયાદિ પાતલ્યાં પડ્યે, તથા કંઈ પણ પ્રજ્ઞાવિશેષથી સમજ્યાની યોગ્યતા થયે, જે સદ્ગુરુગમે સમજવાયોગ્ય અધ્યાત્મગ્રંથો છે—ત્યાંસુધી ઘણુંકરી શક્ય જેવાં છે—તે પોતાની કલ્પનાએ જેમ તેમ વાંચી લઈ, નિર્ધારી લઈ, તેવો અંતર્ભેદ થયાવિના, અથવા દશા કર્યાવિના વિભાવ ગયાવિના, પોતાને વિષે જ્ઞાન કલ્પે છે; અને ક્રિયારહિત તથા શુદ્ધ વ્યવહારરહિત થઈ વર્તે છે એવો ત્રીજો પ્રકાર શુદ્ધઅધ્યાત્મીનો છે. ઠામ ઠામ જીવને આવા યોગ વાજે તેવું રહ્યું છે, અથવા તો જ્ઞાનરહિત ગુરુઓ કે પરિગ્રહાદિ ઇચ્છક ગુરુઓ, માત્ર પોતાનાં માન પૂજાદિની કામનાએ ફરતા એવા જીવોને અનેક પ્રકારે અવલે રસ્તે ચઢાવી દે છે; અને ઘણુંકરીને ક્ષતિ જ એવું નહીં હોય; જેથી એમ જણાય છે કે, કાઠનું દુસમપણુ છે.

આ દુસમપણુ લખ્યું છે, તે જીવને પુરુષાર્થરહિત કરવા અર્થે લખ્યું નથી, પણ પુરુષાર્થ-જાગ્રતિ અર્થે લખ્યું છે. અનુકૂલ સંયોગમાં તો જીવને કંઈક ઓછી જાગ્રતિ હોય તોપણ વચ્ચે હાનિ ન થાય, પણ જ્યાં આવા પ્રતિકૂલ યોગ વર્તેલા હોય ત્યાં, અવશ્ય મુમુક્ષુ જીવે વધારે જાગ્રત રહેવું જોઈએ, કે જેથી તથારૂપ પરામર્થ ન થાય, અને તેવા કોઈ પ્રવાહમાં ન તળાઈ જવાય. વર્તમાનકાલ દુસમ કહ્યો છે, છતાં તેને વિષે અનંત ભવને છેદી માત્ર એક ભવ વાકી રાખે એવું એકાવતારીપણુ પ્રાપ્ત થાય એવું પણ છે, માટે વિચારવાન જીવે તે લક્ષ રાખી, ઉપર

कह्या तेवा प्रसाहोमा न पडता यथाशक्ति वैराग्यादि अवश्य आराधी, सद्गुरुनो योग प्राप्त करी, कपायादि दोष छेद करवानाळो एवो अने अज्ञानथी रहित थानो सत्य मार्ग प्राप्त करवो समुद्र जीवमा शमादि कल्या ते गुणो अवश्य समवे छे, अथवा ते गुणोविना समुद्रुता न कही शक्या नित्य तेवो परिचय राखता, ते ते वात श्रवण करता, विचारता, फरीफरीने पुत्पार्थ करता, ते समुद्रुता उत्पन्न थाय छे, ते समुद्रुता उत्पन्न थये जीवने परमार्थमार्ग अवश्य समजाय छे

१९५२, राजज

४४६ *

नेत्रोंकी श्यामता विपे जो पुतलियारूप स्थित है, अरू रूपको देवता है, साक्षीभूत है, सो अतः कैसे नहीं देवता ? जो त्वचारिपे स्पर्श करता है, शीत उष्णादिकको जानता है, ऐसा सन भग विपे व्यापक अनुभव करता है, जैसे तिलो विपे तेल व्यापक होता है, तिसका अनुभव फोड नहीं करता जो शब्द श्रवण इन्द्रियके अतः ग्रहण करता है, तिस शब्द शक्तिको जानणेहारी सत्ता है, जिस विपे शब्द शक्तिरा विचार होता है, जिस करी रोम खडे होइ आते हैं, सो सत्ता दूर कैसे होवे ? जो जिन्हाके अग्रविपे रस स्वादको ग्रहण करता है, तिस रसका अनुभव करनेहारी अल्प सत्ता है, सो सन्मुख कैसे न होवें ? वेद, वेदात, सप्त सिद्धांत, पुराण, गीता फरी जो ज्ञेय-जानने योग्य-आत्मा है, तिसको ज्ञान जान्या तत्र विश्राम कैसे न होवे ?

४४७ *

दुलभ एवो मनुष्यदेह पण पूर्वे अनंतवार प्राप्त थया छता कइ पण सफलपण थयु नहीं, पण आ मनुष्यदेहने कृतार्थता छे के, जे मनुष्यदेहे आ जीवे ज्ञानीपुरवने ओळख्या, तथा ते महाभाग्यनो आश्रय कर्या, जे पुरपना आश्रये अनेक प्रनारना मिथ्या आग्रहादिनी मदता थइ, ते पुरवने आश्रये आ देह छूटे एज सार्थक छे जन्म जरा मरणादिने नाश करनालाळ आत्मज्ञान जेम्ने विपे वर्त छे, ते पुरुषनो आश्रय ज जीवने जन्म जरा मरणादिनो नाश करी शके, केम्ने ते यथासमन उपाय छे सयोगसत्रथे आ देहप्रत्ये आ जीवने जे प्रारब्ध हने ते व्यतीत थये ते देहनो प्रसंग निवृत्त थये तेनो गने त्यारे वियोग निश्चये छे, पण आश्चर्य पूर्वक देह छूटे एज जन्म सार्थक छे, के जे आश्रयने पामीने जीव ते भरे अथवा भावि एवा थोडा काळे पण स्वस्वरूपमा स्थिति करे

४४८

चीजा साधन बहु कर्यां, करी कल्पना आप,
अथना असह्यु यकी, उलटो वण्यो उताप

૪૪૯.*

શ્રી સદ્ગુણ કહ્યો છે એવો નિર્ગેયમાર્ગનો સદાય આશ્રય રહો !

‘હું દેહાદિ સ્વરૂપ નથી, અને દેહ સ્ત્રી પુત્રાદિ કોઈ પણ મારાં નથી; શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ અવિનાશી એવો હું આત્મા છું,’ એમ આત્મભાવના કરતાં રાગ, દ્વેષનો ક્ષય થાય.

૧૯૫૨, મુંબઈ.

૪૫૦.*

તમારી વૃત્તિ હાલ સમાગમમાં આવવા વિષે જણાવી, તે વિષે તમને અંતરાય જેવું થયું, કેમકે આ પત્ર પહોંચશે તે પહેલાં પર્યુષણનો પ્રારંભ લોકોમાં થયો ગણાશે; જેથી તમે આ તરફ આવવાનું કરો, તો ગુણ અવગુણનો વિચાર કર્યાવગર મતાગ્રહી માણસો નિદે, અને તેવું નિમિત્ત ગ્રહણ કરી ઘણા જીવોને નિદાદ્વારા પરમાર્થપ્રાપ્તિ થવાનો અંતરાય ઉત્પન્ન કરે; જેથી તેમ ન થાય તે અર્થે તમારે હાલ તે પર્યુષણમાં વહાર ન નીકળવાસંબંધી લોકપદ્ધતિ સાચવવી યોગ્ય છે.

‘વૈરાગ્યશતક,’ ‘આનંદઘનચોવીશી,’ ‘ભાવનાબોધ’ આદિ પુસ્તકો તમે તથા.....વાંચવા વિચારવાનું કરીને જેટલો વને તેટલો નિવૃત્તિનો લાભ મેળવજો. પ્રમાદ અને લોકપદ્ધતિમાં કાઠ સર્વથા વૃથા કરવો તે મુમુક્ષુ જીવનું લક્ષણ નથી. વીજાં શાસ્ત્રોનો યોગ વનવો કઠણ છે એમ જાણી ઉપર જણાવેલાં પુસ્તકો લખ્યાં છે; જે પુસ્તકો પણ વિચારવાયોગ્ય છે. માતૃશ્રી તથા પિતાશ્રીને પાયલાગણપૂર્વક સુખવૃત્તિમાં છે એમ જણાવશો.

અમુક વખત જ્યારે નિવૃત્તિને અર્થે કોઈ ક્ષેત્રે રહેવાનું થાય છે, ત્યારે ઘણુંકરીને કાગળ-પત્ર લખવાની વૃત્તિ ઓછી રહે છે; આ વખતે વિશેષ ઓછી છે, પણ તમારો કાગળ એવા પ્રકારનો હતો કે જેનો ઉત્તર ન મળવાથી શું કારણથી આમ વચ્ચું છે તે તમને ન જણાય.

સં. ૧૯૫૨, કાવિઠા.

૪૫૧.*

સર્વ જીવને અપ્રિય છતાં જે દુઃખનો અનુભવ કરવો પડે છે, તે દુઃખ સકારણ હોવું જોઈએ. એ ભૂમિથી મુખ્યકરીને વિચારવાનની વિચારશ્રેણી ઉદય પામી છે, અને તે પરથી અનુક્રમે આત્મા, કર્મ, પરલોક, મોક્ષ આદિ ભાવોનું સ્વરૂપ સિદ્ધ થયું હોય એમ જણાય છે.

વર્તમાનમાં જો પોતાનું વિદ્યમાનપણ છે, તો ભૂતકાળને વિષે પણ તેનું વિદ્યમાનપણ હોવું જોઈએ, અને ભવિષ્યમાં પણ તેમ જ હોવું જોઈએ. આ પ્રકારના વિચારનો આશ્રય મુમુક્ષુ જીવને કર્તવ્ય છે. કોઈ પણ વસ્તુનું પૂર્વપશ્ચાત્ત હોવાપણ ન હોય, તો મધ્યમાં તેનું હોવાપણ ન હોય, એવો અનુભવ વિચારતાં થાય છે.

વસ્તુની કેવળ ઉત્પત્તિ, અથવા કેવળ નાશ નથી; સર્વકાળ તેનું હોવાપણ છે. રૂપાંતરપરિણામ થયા કરે છે; વસ્તુતા ફરતી નથી, એવો શ્રી જિનનો અભિમત છે તે વિચારવાયોગ્ય છે.

‘પદ્મદર્શનસમુચ્ચય’ કંદક ગહન છે, તોપણ ફરી ફરી વિચારવાથી તેનો કેટલોક વોધ થશે.

જેમ જેમ ચિત્તનુ શુદ્ધિપણ અને સ્થિરત્વ હોય છે, તેમ તેમ જ્ઞાનીના વચનોનો વિચાર યથા યોગ્ય થઈ શકે છે સર્વ જ્ઞાનનુ ફલ પળ આત્મસ્થિરતા થવી જ છે, એમ વીતરાગ પુરુષો કહ્યું છે, તે અત્યંત સત્ય છે મારા યોગ્ય કામકાન લખશો જ જ વિનિતિ
૧૯૫૨

૪૫૨

૪૦ આલિનુ દયા મૂલ પાંચ દર્શન આત્માનુ નિરૂપણ કરે છે, તેમા મેદ જોગમા આવે છે, તેનુ સમાધાન

દિન પ્રતિદિન જૈનદર્શન ક્ષીણ થતુ જોગમા આવે છે, અને વર્દમાનસ્વામી થયા પછી થોડા-પરુ વપમા તેમા નાના પ્રકારના મેદ થયા દેખાય છે, તે આદિના શા કારણો?

હરિમદ્રાદિ આચાર્યાદ નવીન યોજનાની પેટે શ્રુતજ્ઞાનની ડત્રતિ કરી દેખાય છે, પણ લોક-સમુદાયમા જૈનમાર્ગ વધારે પ્રચાર પામ્યો દેખાતો નથી, અથવા સ્થાપૂ અનિશ્ચયસપ્ત ધર્મ પ્રવર્તક પુરુષનુ તે માગમા ઉત્તન થવુ ઓછુ દેખાય છે, તેના શા કારણો?

હવે વર્તમાનમા તે માગની ડત્રતિ થવી સમય છે કે કેમ? અને થાય તો શી શી રીતે થવી સમવિત દેખાય છે, અર્થાત્ તે વાત ક્યાથી જન્મ પામી, કેવી રીતે, કેમ દ્વારે, કેવી સ્થિતિમા પ્રચાર પામવી સમવિત દેખાય છે? ફરી જાણે વર્દમાનસ્વામીના વચન જોગ વર્તમાન-કાલના યોગાદિ અનુસાર તે ધર્મ ઉદય પામે એવુ દીર્ઘદૃષ્ટિથી સમય છે, અને સંમવતુ હોય તો તે શા શા કારણથી?

જૈનસૂત્ર હાલ વર્તમાનમા છે, તેમા તે દર્શનનુ સ્વરૂપ ઘણુ અધુરુ રહેતુ જોગમા આવે છે, તે નિરોધ શાથી ટલે?

તે દર્શનની પરપરામા એમ કહ્યું છે કે, વર્તમાનમા કૈવલજ્ઞાન ન હોય, અને કૈવલ-જ્ઞાનનો નિયમ લોનાલોનને દ્રવ્યગુણપર્યાયસહિત સર્વ કાલપરત્વે જાણનાનો માન્યો છે તે યથાર્થ દેખાય છે? અથવા તે માટે નિચારતા કહ નિર્ણય આવી શકે છે કે કેમ? તેની વ્યાખ્યા કદ ફેર દેખાય છે કે કેમ? અને મૂલ વ્યાખ્યા પ્રમાણે કદ ધીજો અર્થ થતો હોય, તો તે અથા નુસાર વર્તમાનમા કૈવલજ્ઞાન ઉપજે કે કેમ? અને તે ઉપદેશી જ્ઞાનય કે કેમ? તેમ જ ધીજા જ્ઞાનોની વ્યાખ્યા કહી છે, તે પણ કદ ફેરવાલી લાગે છે કે કેમ? અને તે શા કારણથી?

દ્રવ્ય, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આત્મા મધ્યમ અવગાહી, સંસ્તેષ વિકાશનુ માનન, મહા-નિદેશાદિ ક્ષેત્રની વ્યાખ્યા તે કદ અપૂર્વ રીતે કે કહેત્રી રીતે ઘણા જ વલ્લવાન પ્રમાણસહિત સિદ્ધ થવાયોગ્ય દેખાય છે કે કેમ?

ગચ્છના મતમત્તાતર ઘણી જ નજીવી વાનતમા વજ્જવાન આપ્રત્રી થઈ જૂદી જૂદી રીતે દર્શન-મોહનીયના હેતુ થઈ પડ્યા છે, તે સમાધાન કરવુ ઘણુ વિકટ છે, કેમકે તે લોકોની મતિ વિશેષ આવરણને પામ્યાવિના ઘટલા અલ્પ કારણમા વલ્લવાન આપ્રહ ન હોય

અવિરતિ, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ ઇમાંના કયા આશ્રમવાળા પુરુષથી વિગેષ ઉત્પત્તિ થઈ શકવાનો સંભવ રહે છે? સર્વવિરતિ કેટલાં કારણોમાં પ્રતિવંધને સ્ત્રીયે પ્રવર્તી શકે નહીં? દેશવિરતિ અને અવિરતિની તથારૂપ પ્રતીતિ થયી મુશ્કેલ, અને વહી જૈનમાર્ગમાં પણ એ રીતનો સમાવેશ ઓછો છે. આ વિકલ્પ અમને શા માટે ઉટે છે? અને તે સમાવી દેવાનું ચિત્ત છે તે સમાવી દઈએ? ૧૯૫૨. [અંગત.

૪૫૩.*

—જેમ નિર્મલતા રે રત્ન સ્ફટિકતણી, તેમ જ જીવસ્વભાવ રે,
તે જિનચીરે રે ધર્મ પ્રકાશિયો, પ્રવલ્લ કપાયબભાવ રે.

સહજ દ્રવ્ય અત્યંત પ્રકાશિત થયે, ઇટલે સર્વ કર્મનો હ્ય થયે જ અસંગતા કહી છે, અને સુખસ્વરૂપતા કહી છે. જ્ઞાનીપુરુષનાં તે વચન અત્યંત સાચાં છે, કેમકે સત્સંગથી પ્રત્યક્ષ—અત્યંત પ્રગટ—તે વચનોનો અનુભવ થાય છે.

નિર્વિકલ્પઉપયોગનો લક્ષ, સ્થિરતાનો પરિચય કર્યાથી થાય છે. સદ્વિચાર અને વૈરાગ્ય, ઉપશમ એ સૌને સ્થિરતાના હેતુ છે.

૪૫૪.*

અંતર્મુખદૃષ્ટિ જે પુરુષોની થઈ છે, તે પુરુષોને પણ સતત જાગૃતિરૂપ ભલામણ શ્રી વીતરાને કરી છે, કેમકે અનંતકાળના અધ્યાસવાળા પદાર્થોનો સંગ છે, તે કંઈ પણ દૃષ્ટિને આકર્ષે ઇત્થો મય રાખવાયોગ્ય છે. આવી ભૂમિકામાં આ પ્રકારે ભલામણ ઘટે છે. એમ છે તો પછી વિચારદશા જેની છે એવા મુમુક્ષુ જીવે સતત જાગૃતિ રાખવી ઘટે એમ કહેવામાં ન આવ્યું હોય, તોપણ સ્પષ્ટ સમજી શકાય એમ છે કે, મુમુક્ષુ જીવે જે જે પ્રકારે પરઅધ્યાસ ધવાયોગ્ય પદાર્થોનો ત્યાગ થાય, તે તે પ્રકારે અવશ્ય કરવો ઘટે; જો કે આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ એ સ્થૂલ દેખાય છે, તથાપિ અંતર્મુખવૃત્તિનો હેતુ હોવાથી વારંવાર તેનો ત્યાગ ઉપદેશ્યો છે.

૪૫૫.*

વનતાંસુધી તૃષ્ણા ઓછી કરવી જોઈએ. જન્મ, જરા, મરણ કોનાં છે કે જેને તૃષ્ણા રાખે છે; તેનાં જન્મ, જરા, મરણ છે. માટે જેમ વને તેમ તૃષ્ણા ઓછી કરતા જવું.

૪૫૬.*

અન્યસંબંધી જે તાદાત્મ્યપણુ ભાસ્યું છે, તે તાદાત્મ્યપણુ નિવૃત્ત થાય, તો સહજસ્વભાવે આત્મા મુક્ત જ છે, એમ શ્રી ઋષભાદિ અનંત જ્ઞાનીપુરુષો કહી ગયા છે; યાવત્ તથારૂપમાં સમાયા છે.

૪૫૭ *

વિવિધાદિ ઇચ્છિત પદાર્થ મોગથી તેથી નિવૃત્ત થવાની ઇચ્છા રાખવી, અને તે વચ્ચે પ્રવર્તનાથી આગળપર તે વિવિધમૂર્તી ઇચ્છા થવી ન સમજે એમ થવું જરૂર છે, કેમકે જ્ઞાનદશાગિના વિષયનું નિર્મલપણ થવું સમજતું નથી માત્ર હૃદય વિષયો મોગવ્યાથી નાશ થાય, પણ જો જ્ઞાનદશા ન હોય, તો હૃદય પરિણામ વિષય આરાધતાં હૃદય થયાગિના ન રહે, અને તેથી વિષય પરાજિત થવાને કારણે વિશેષ વર્દમાન થાય જેને જ્ઞાનદશા છે તેના પુરવો વિષયાગ્રાહથી અથવા વિષયનો અનુભવ કરી તેથી વિરક્ત થવાની ઇચ્છાથી તેના પ્રવર્તતા નથી, અને એમ જો પ્રવર્તતા જાય, તો જ્ઞાનને પણ આગ્રહ આસ્વાયોગ્ય છે માત્ર પ્રાર્થનાથી હૃદય હોય એટલે છૂટી ન શકાય તેથી જ જ્ઞાનીપુરુષની મોગપ્રવૃત્તિ છે તે પણ પૂર્વપશ્ચાન્ પશ્ચાત્તાપનાથી અને મદમા મદ પરિણામ સપુષ્ટ હોય છે સામાન્ય મુમુક્ષુ જીવ વૈરાગ્યના હૃદયને અર્થે વિષય આરાધવા જતા તો થવું કરી બધાવા સંભવ છે, કેમકે જ્ઞાનીપુરુષ પણ તે પ્રસંગોને માઢ માઢ જીતી શક્યા છે, તો જેની માન વિચારદશા છે એવા પુરુષનો માર નથી કે તે વિષયને ય પ્રકારે જીતી શકે

૪૫૮ *

જ્ઞાનીપુરુષને જે મુખ વર્તે છે તે નિઃશ્વમાવમા સ્થિતિનું વર્તે છે શાસ્ત્રપદાર્થમા તેને મુખ મુદ્ધિ નથી, માટે તે તે પદાર્થથી જ્ઞાનને મુખનું શાદિનું વિશેષ ઓછાપણ કહી શકાતું નથી જો કે સામાન્યપણે શરીરના સ્વાસ્થ્યાદિથી સાતા, અને જ્વરાદિથી અસાતા જ્ઞાની અને અજ્ઞાની બંનેને થાય છે, તથાપિ જ્ઞાનને તે તે પ્રસંગ હર્ષ વિપાદનો હેતુ નથી, અપના જ્ઞાનના કારતમ્યમા ન્યૂનપણ હોય, તો કદાચ હર્ષ વિપાદ તેથી થાય છે, તથાપિ કેમકે અજાગૃતતાને પામનાયોગ્ય એના હર્ષ વિપાદ થતા નથી હૃદયવલે કદાચ તેના પરિણામ થાય છે, તોપણ વિચારજાગૃતિને હીને તે હૃદય ક્ષીણ કરવા પ્રત્યે જ્ઞાનીપુરુષના પરિણામ વર્તે છે શાસ્ત્ર ફેર હોવાથી વહાણનું ધીમી તરફ લેવાનું થાય છે, તથાપિ વહાણ ચલાવનાર જેમ પૂર્વોચ્ચાયોગ્ય માર્ગે મળી તે વહાણને રાત્રવાના પ્રયત્નમા જ વર્તે છે, તેમ જ્ઞાનીપુરુષ મન વચનાદિ યોગને નિઃમારમા સ્થિતિ થયા મળી જ પ્રવર્તીને છે, તથાપિ હૃદયવાયુયોગે ચત્કિચિત્ દશા ફેર થાય છે, તોપણ પરિણામ-પ્રવલ-સ્વપર્મને વિષે છે

જ્ઞાની નિર્ધન હોય, અથવા ધનવાન હોય, અજ્ઞાની નિર્ધન હોય, અથવા ધનવાન હોય એવો કદ નિયમ નથી પૂર્વનિષ્પન્ન શુભ અશુભ કર્મ પ્રમાણે બંનેને હૃદય વર્તે છે જ્ઞાની હૃદયમા સમ વર્તે છે અજ્ઞાની હૃદયમા પ્રાપ્ત થાય છે

જ્યા સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે, ત્યા શ્રિયાદિ પરિગ્રહનો પણ અપ્રસંગ છે, તેથી ન્યૂનભૂમિકાની જ્ઞાન-દશામા (ઓથે પાચમે શુભમ્યાનકે) જ્યા તે યોગનો પ્રસંગ સમજે છે, તે દશામા વર્તતા જ્ઞાની-સમ્યક્દષ્ટિ-ને શ્રિયાદિ પરિગ્રહની પ્રાપ્તિ થાય છે

૪૫૯.*

હે જ્ઞાતપુત્ર ભગવન્! કાલ્પની વલીહારી છે. આ ભારતના હીનપુણ્યી મનુષ્યોને તારું સત્ય, અખંડ અને પૂર્વાપર અવિરોધ શાસન ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય? થવામાં આવાં વિદ્વો ઉત્પન્ન થયાં: તારાં બોધેલાં શાસ્ત્રો કલ્પિત અર્થથી વિરાધ્યાં, કેટલાંક સમૂહમાં ખંડ્યાં; ધ્યાનનું કાર્ય, સ્વરૂપનું કારણ એ જે તારી પ્રતિમા તેથી કટાક્ષદષ્ટિએ લાખો ગમે લોકો વળ્યાં; તારા પછી પરંપરાએ જે આચાર્ય પુરુષો થયા તેનાં વચનમાં અને તારાં વચનમાં પણ શંકા નાંખી દીધી. એકાંત દહ કુટી તારું શાસન નિંદાવ્યું. શાસન દેવી! એવી સહાયતા કંઈ આપ કે જે વડે કલ્યાણનો માર્ગ હું વીજાને બોધી શકું, દર્શાવી શકું.—શ્રી પુરુષો દર્શાવી શકે. સર્વોત્તમ નિર્ગ્રંથપ્રવચનના બોધ મળી વાલી આ આત્મવિરાધક પંથોથી પાછાં ચેંચવામાં સહાયતા આપ!! તારો ધર્મ છે કે, સમાધિ અને બોધિમાં સહાયતા આપવી. [અંગત.

૪૬૦.

પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી, મલ્લો સદ્ગુરુયોગ;
વચન સુધા શ્રવણે જતાં, થયું હૃદય ગત શોગ.
નિશ્ચય ઇથી આવિયો, ટલશે અહિં ઉતાપ;
નિત્ય કર્યો સત્સંગ મેં, એક લક્ષ્યથી આપ.

૪૬૧.

માતૃશ્રીને શરીરે તાવ આવવાથી તથા કેટલોક વખત થયાં અન્ને આવવા વિષે તેમની વિશેષ આકાંક્ષા હોવાથી ગયા સોમવારે અન્નેથી આજ્ઞા થવાથી નહિયાદથી ભોમવારે રવાના થવાનું થયું હતું; બુધવારે બપોરે અન્ને આવવું થયું છે.

શરીરને વિષે વેદનીયનું અસાતાપણે પરિણમવું થયું હોય તે વખતે શરીરનો વિપરિણામી સ્વ-ભાવ વિચારી, તે શરીર અને શરીરને સંબંધે પ્રાપ્ત થયેલાં સ્ત્રીપુત્રાદિ પ્રત્યેનો મોહ વિચારવાન પુરુષો છોડી દે છે, અથવા તે મોહને મંદ કરવામાં પ્રવર્તે છે. ‘આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર’ વિશેષ વિચારવાયોગ્ય છે.

સંવત્ ૧૯૫૩ના કારતક શુદ્ધ, ૧૦ શનિ, વવાળીઆ.

૪૬૨.

લોકની દૃષ્ટિને જ્યાંસુધી આ જીવ વમે નહીં, તથા તેમાંથી અંતર્વૃત્તિ છૂટી ન જાય ત્યાંસુધી જ્ઞાનીની દૃષ્ટિનું વાસ્તવિક મહાત્મ્ય લક્ષ્યગત ન થઈ શકે એમાં સંશય નથી.

સંવત્ ૧૯૫૩ના કારતક શુદ્ધ ૧૧, રવિ, વવાળીઆ.

ઉપદેશછાયા^૧

છી, પુત્ર, પરિવ્રજાદિ માગે પ્રત્યે મૂઠ શા ધયા પટ્ટી જો ણ્વી માગતા રહે કે, “જ્યોતિષ” ત્યારે આ મિત્રાદિ પ્રસંગ ત્યાગી શકી” તો તે મૂઠ જ્ઞાનથી વનારી દેવાની વાત મન જતી, અર્થાન્ મૂઠ શામા જો કે મેન્ પડે નહીં, પણ આરણરૂપ થાય ઘટ્ટી ટિપ્પાદિ અ ધયા મલિન્ના વરનારાઓ માર્ગથી પડશે અથવા અટકી જશે ણ્વી માગતાથી પાનીપુરવ પણ વર્તે તો જ્ઞાનીપુરવને પણ નિરાચરણશા તે આરણરૂપ થાય, અને તેથી જ વર્દ્ધતાનાદિ જ્ઞાની પુરવો અગિદ્રાવળે સાદાવારવર્ણુથી રચા, સર્વથા અસંગપણુ જ શ્રેયસ્કર ટીટુ, ઇવ શબ્દનો ઉચાર કરવાનું પણ ધર્માર્થ ટીટુ તરી, સાચ નિરાચરણ, વિમોગી, વિમોગી અને વિભવી શા ધયા પટ્ટી ઉપદેશનાથ કર્યું માટે “આને આમ કહી” તો ટીટુ, અથા આને આમ નહીં કહેવાય તો ત્યોટુ’ ઇ શ્વેરે નિરુત્તો સાધુગુનિઓળ ન કરના^૨

દાશા વચ્ચતમાં મનુષ્યોનુ કેન્દુરુક આધુર્ રીપાને તાપ, કેન્દુરુક નિદ્રામાં જાય કેન્દુરુક ધધામાં જાય, અને તદેન રહે તે ગુરુર ટટ્ટી છે ણટ્ટે મનુષ્યમય નિરર્થક પામ્યો જાય

પ્ર૦ —“કેન્દુરુકજ્ઞાની ટિદ્ધાતો પ્રત્યે તે ‘પરુપયોગ’ કે ‘મ્યુપયોગ’? જ્ઞાનમા કનુ છે કે કેન્દુરુકજ્ઞાની મ્યુપયોગમા જ વર્તે”

૭૦ —તીર્થેન્દુર કોડને ઉપદેશ દે તેથી જરી કાદ ‘પરુપયોગ’ કહેવાય તરી ‘પરુપયોગ’ તેને કહેવાય કે જે ઉપદેશ દેતાં રતિ, અરતિ, હર્ષ, મહકાર થતાં હોય જ્ઞાનીપુરવો તો સા સામ્યમંથપ હોતો નથી તેથી ઉપદેશ દેતાં રતિ, અરતિ ન થાય રતિ, અરતિ થાય તે ‘પરુપયોગ’ કહેવાય જો ણ હોય તો કેન્દુરુક છોવાલોરુ જાણે છે—દેને છે તે ણ ‘પરુપયોગ’ કહેવાય પણ તેમ તરી, કારણ તેને ત્રિપે રતિવણુ, અરતિવણુ તરી

નિદ્ધાસતા ધોધારિણે ણ સમજુ કે, આપણી બુદ્ધિ ન વહોરે તેથી તે વપતો આનુ છે ણ ન કહેનુ, કારણ કે જેને તો અમનુ કહો છો, તે જ્ઞાનથી જ પ્રપત તો તો જીર, અગીર ણુ કહેતા ગીરુકા છો, અર્થાન્ તે જ જ્ઞાનને આધારે જ તમે જે કાંદ જાણો છો તે જાણું રે, તો વહી તેને અમનુ કહેતાં તે ઉપજાગે વરુને દોષ કરતા વરાવર મળાય મત્રી જ્ઞાનતા

૧ ઈસવ ૧૬૬૧ના ધર્મ-જ્ઞાનના ધીમન્દુ અર તેની અગરનામાં ધીમન્નુ ટિદ્ધિમર્થે રહેતું થાનું આ વધારા મેન્દુરુક જમીરનાની મરુને છે પ્રત્યેક ઉપદેશનિયમોનું ધર્મ વળતું તેની ઉપદેશને તેજોની રતિના વહી જ્ઞાની ને ઉપદેશ ત મારુ મંથિતવણ તે જ્ઞાનનો તાર વૃષક વૃષક રચક વગી અટ્ટી અને અમરગિવન રિવિગી રચી મંથિતે હોય, ન અમર આ મંથન ૫૩૦ વૃષ ઉપદેશ વહી તે મરુદ્દેશરુદ્ધ મરુદ્ધ અર અમર ઇ ઇ-મંથિતવર

૨ આ વધારેને મનુષ્યવચન દમ છે ક, ઇ રાજીરુદેશ છે તેન તર ધર્મને તમને અમરગિવન રિવિગીને મરુ-મંથિતવર

લખનારાઓ પળ વિચારવાન હતા. તેથી તે (સિદ્ધાંત) વિષે જાણતા હતા. મહાવીરસ્વામી પછી ઘણે વર્ષે લખાણાં છે માટે અસત્ કહેવાં તે દોષ ગણાય.

જ્ઞાનીની આજ્ઞા વર્તતા એવા ભદ્રિક મુમુક્ષુ જીવને “બ્રહ્મચર્ય પાઠવું એટલે સ્ત્રિયાદિકના પ્રસંગમાં ન જવું” એવી આજ્ઞા ગુરુદ્ કરી હોય તો તે વચનપર દૃઢ વિશ્વાસ કરી તે તે સ્થાનકે ન જાય; જ્યારે જેને માત્ર આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રાદિક વાંચી મુમુક્ષુતા થઈ હોય, તેને એમ અહંકાર રહ્યા કરે કે, “એમાં તે શું જીતવું છે?” આવી ઘેલછાના કારણથી તે તેવા (સ્ત્રિયાદિકના) પ્રસંગમાં જાય. કદાચ તે પ્રસંગથી એકવાર દેવાર વચે, પળ પછી તે પદાર્થપ્રત્યે દૃષ્ટિ દેતાં ‘આ ટીક છે’ એમ કરતાં કરતા તેને તેમાં આનંદ થાય, અને તેથી સ્ત્રિયો સેવે.

જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે વાળો મોળો જીવ તો વર્તે; એટલે તે વીજા વિકલ્પો નહીં કરતાં તેવા પ્રસંગમાં ન જ જાય. આ પ્રકારે, જે જીવને “આ સ્થાનકે જવું યોગ્ય નથી” એવાં જે જ્ઞાનીનાં વચનો તેનો દૃઢ વિશ્વાસ છે તે બ્રહ્મચર્યવ્રતમા રહી શકે છે. અર્થાત્ તે આ અકાર્યમાં પ્રવૃત્ત ન થાય. જ્યારે, જ્ઞાનીના આજ્ઞાંકિત નથી એવા માત્ર આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રો વાંચી થયેલા મુમુક્ષુઓ અહંકારમાં ફર્યા કરે, અને માન્યા કરે કે એમાં તે શું જીતવું છે? આવી માન્યતાને લઈને આ જીવ પડી જાય છે, અને આગળ વધી શકે નહીં. આ ક્ષેત્ર છે તે નિવૃત્તિવાળું છે, પણ જેને નિવૃત્તિ થઈ હોય તેને તેમ છે. તેમ જરા જ્ઞાની છે તે શિવાયને તો અબ્રહ્મચર્યવશ ન થવાય એમ કહેવામાત્ર છે. જેમ જેને નિવૃત્તિ થઈ નથી તેને પ્રથમ તો એમ થાય છે કે “આ ક્ષેત્ર સારું છે, અહીં રહેવા જેવું છે,” પણ પછી એમ એમ કરતાં વિશેષ પ્રેરણા થવાથી ક્ષેત્રાકારવૃત્તિ થઈ જાય. જ્ઞાનીની વૃત્તિ ક્ષેત્રાકાર ન થાય; કારણ કે, ક્ષેત્ર નિવૃત્તિવાળું છે, અને પોતે પણ નિવૃત્તિભાવ પામેલા છે એટલે વળે યોગ અનુકૂળ છે. શુષ્કજ્ઞાનીઓને પ્રથમ તો એમ અભિમાન રહ્યા કરે કે, એમાં શું જીતવું છે? પણ પછી ધીમે ધીમે સ્ત્રિયાદિ પદાર્થોમાં સપડાઈ જાય છે; જ્યારે જરા જ્ઞાનીને તેમ થતું નથી.

હાલ સિદ્ધાંતોનો જે વાંધો જોવામાં આવે છે તે જ અક્ષરોમાં અનુક્રમે તીર્થકરે કહ્યું હોય એમ કાઢ નથી. પણ જેમ કોઈ વચ્ચે કોઈ વાચના, પ્રચ્છળા, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા સંવંધી પૂછ્યું તો તે વચ્ચે તે સંવંધી વાત કહી. વળી કોઈ પૂછ્યું કે ધર્મકથા કેટલા પ્રકારે તો કહ્યું કે ચાર પ્રકારે:—અક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, નિર્વેગણી, સવેગણી. આવા આવા પ્રકારની વાત થતી હોય તે તેમની પાસે જે ગળધરો હોય તે ધ્યાનમાં રાખી લે, અને અનુક્રમે તેનો વાધો વાધે. જેમ અહીં કોઈ વાત કરવાથી કોઈ ધ્યાનમાં રાખી અનુક્રમે તેનો વાંધો વાધે તેમ. વાકી તીર્થકર જેટલું કહે તેટલું કાંઈ તેઓના ધ્યાનમાં ન રહે, અભિપ્રાય ધ્યાનમાં રહે. વળી ગળધરો પણ તુદ્ધિવાન હતા એટલે તે (તીર્થકરે કહેલાં) વાક્યો કાંઈ તેમાં આવ્યાં નથી એમ પણ નથી.

સિદ્ધાંતોનો વાંધો એટલો વધો સખત છે છતાં યતિલોકોને તેથી વિરુદ્ધ આચરણ કરતા

દેસીઈ ધીઈ દાપલા તરીકે, વહુ છે કે, સાધુઓ ધુપેલ નાચવું નહીં, છતાં તે લોકો નાચે છે આરી કાદ જ્ઞાનીની વાળીનો દોષ નથી પણ જીનની સમજણશક્તિનો દોષ છે જીનમાં સદ્બુદ્ધિ ન હોય તો પ્રત્યક્ષયોગે પણ તેને અવલુજ પરિણમે છે, અને જીનમાં સદ્બુદ્ધિ હોય તો સમલુ ભાસે છે પ્રાપ્ત=જ્ઞાન પામેલો પુરુષ આપ્ત=વિશ્વાસ કરવાયોગ્ય પુરુષ

મુમુક્ષુ પટલે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીન સમજવા નહીં જીનને ભૂલવળીના મ્યાનરૂઢ ઘણા છે માટે વિશેષ વિશેષ બ્રામ્હિ રાષ્ટ્રી મુક્તિવાળું તરીકે, મદતા ન કરવી પુરપાર્યધર્મ વદ્ધમાન કરવો

જીનને સત્પુરુષો યોગ મળ્યો દુર્લભ છે અપારમાર્થિક ગુરને જો પોતાનો શિષ્ય વીજા ધમમા જાય તો તાર વહે છે પારમાર્થિક ગુરને “આ મારો શિષ્ય છે” જો માન હોતો નથી તો કુગુરુભાશિત જીવ વોધત્રયણઅંધ સદ્ગુરુપાસે ઈક વચ્ચત મળ્યો હોય, અને પછી તે તેના તે કુગુરુપાસે જાય, તો તે કુગુરુ તે જીવને અનેક વિચિત્ર નિકલ્પો વેસાડી દે છે, કે જેથી તે જીન ફરી સદ્ગુરુપાસે જાય નહીં તે જીનને વિચારાને તો સત્, અસત્, વાળીની પરીક્ષા નથી પટલે મોહનાદ જાય છે, અને સાચા માર્ગેથી પડી જાય છે

મત્તિ ઈ સનાત્દૃષ્ટ માર્ગ છે મત્તિકી અહ્કાર મટે, સ્વછ્ત દલે, અને સીધા માર્ગે પાલ્યુ જવાય અન્ય નિકલ્પો મટે આજો ઈ મત્તિમાર્ગ શ્રેષ્ઠ છે

આત્મા કોણે અનુમત્યો કહેવાય ? -

તરનાર મ્યાનમાથી ફાઢવાથી જેમ જૂડી માલમ પહે છે, તેમ દેહથી આત્મા સ્પષ્ટ જૂનો મતાવે છે તેણે આત્મા અનુમત્યો કહેવાય

દૂધને પાણી મેલ્યા છે તેની રીતે આત્મા અને દેહ રહેલા છે દૂધ અને પાણી ત્રિયા કરવાથી જૂડી પહે ત્યારે જૂડા કહેવાય તેવી રીતે આત્મા અને દેહ ત્રિયાથી જૂડા પહે ત્યારે જૂડા કહેવાય દૂધ દૂધના અને પાણી પાણીના પરિણામ પામે ત્યામુથી ત્રિયા કહેવી આત્મા જાણ્યો હોય તો પછી ઈક પર્યાયથી માઢી આપ્તા સ્વરૂપમુધીની શ્રુતિ થાય નહીં પોતાના દોષ વટે, આનરણ દલે તો જ જાણવું કે જ્ઞાનીનાં વચનો સાચા છે આપણે મલ્લ અમલ્લની ચિંતા ન રાપતા, હાલ તો ડપરાર થાય તેજો લામનો ધમમ્યાપાર કરવો

જ્ઞાન તેનું નામ કે જે હૃદય શોર વચ્ચે હાજર થાય, અથાન્ હૃદય, શોર થાય તરીકે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હર્ષ શોરુદિ પ્રસંગમા ઈન્કાર થાય નહીં તેમના નિર્વ્યસ પરિણામ થાય નહીં અજ્ઞાન ડમ્બ થાય કે જાણનામાં આવ્યે સત્તત જ દારી દે ઘહુ જ જાગૃતિ હોય મય અજ્ઞાનનો છે જેમ સિંદ્ધને સિંદ્ધ ચાલ્યો આવતો હોય અને મય લાગતો નથી, પણ જાણે તે કૂતરો ચાલ્યો આવતો હોય તેમ સિંદ્ધને લાગે છે, તેવી રીતે જ્ઞાની પૌદ્ગલિક સયોગ સમજે છે રાજ મલ્લે આનંદ થાય તો તે અજ્ઞાન

જ્ઞાનીની દશા ઘહુ જ અદ્ભુત છે યથાતથ્ય કલ્યાણ સમજાયું નથી તેનું કારણ વચનને આનરણ કરનાર દુરાગ્રહમાન-કપાય-રહ્યા છે દુરાગ્રહમાવને રીધે મિથ્યાત્વ નુ છે તે સમજાય

નહીં; દુરાગ્રહને મૂકે તો મિથ્યાત્વ દૂર સ્વચ્છ માંડે. કલ્યાણને અકલ્યાણ અને અકલ્યાણને કલ્યાણ સમજે તે મિથ્યાત્વ. દુરાગ્રહાદિ ભાવને લીધે જીવને કલ્યાણનું સ્વરૂપ વતાવ્યા છતાં સમજાય નહીં. કપાય દુરાગ્રહાદિ મૂકાય નહીં તો પછી તે વિશેષ પ્રકાર પીડે છે. કપાય સત્તાપણે છે. નિમિત્ત આવે ત્યારે ડભા થાય છે. ત્યાંમુઘી ડભા થાય નહીં.

શું વિચાર કર્યે સમભાવ આવે ?

વિચારવાનને પુદ્ગલમાં તન્મયપણુ-તાર્દાત્મ્યપણુ-થતું નથી. અજ્ઞાની પૌટલિક સંયોગના દર્પનો પર વાંચે તો તેનું મોહું સુગ્રીમા દેખાય, અને ભયનો કાગલ આવે તો ડડામ થઈ જાય.

સર્વ દેહી આત્મવૃત્તિમાં ભયનો હેતુ થાય ત્યારે તાર્દાત્મ્યપણુ કહેવાય. તન્મયપણુ થાય તેને જ હર્ષ, શોક થાય છે. નિમિત્ત છે તે તેનું કાર્ય કર્યાવગર રહે નહીં.

મિથ્યાદૃષ્ટિને વચમાં માફી નથી.^૧

દેહને આત્મા વગેરે જૂદા છે એવો જ્ઞાનીને ભેદ પડ્યો છે. જ્ઞાનીને વચમાં સાક્ષી છે. જ્ઞાન. જાગૃતિ હોય તો જ્ઞાનના વેગે કરી, જે જે નિમિત્તો મળે તેને પાછું વાળી શકે.

જીવ વિભાવ પરિણામમાં વર્તે તે વચ્ચે કર્મ વાંચે; અને સ્વભાવ પરિણામમાં વર્તે તે વચ્ચે કર્મ વાંચે નહીં.

સ્વછંદ ટલે તો જ મોક્ષ થાય. સદ્ગુણની આજ્ઞાવિના આત્માથી જીવનાં શ્વાસોચ્છ્વાન શિવાય વીજું ન ચાલે એવી જિનની આજ્ઞા છે.

પાંચ ઇન્દ્રિયો ગ્રી રીતે વશ થાય ? વસ્તુઓ ઉપર તુચ્છભાવ લાવવાથી. ફૂલ સુકાવાથી તેની સુગંધી થોડીવાર રહી નાશ પામે છે, ને ફૂલ કરમાઈ જાય છે, અને તેથી કાંઈ સંતોષ થતો નથી તેની પેટે તુચ્છ ભાવ આવવાથી ઇન્દ્રિયોના વિપયોમાં લુબ્ધતા થતી નથી.

પાંચ ઇન્દ્રિયોમાં જીવ્હાઈન્દ્રિય વશ કરવાથી વાકીની ચાર ઇન્દ્રિયો સહેજે વશ થાય છે.

જ્ઞાનીપુરુષને શિષ્યે પ્રશ્ન પૂછ્યું, “વાર ઉપાંગ તો વહુ ગહન છે; અને તેથી મારાથી સમજી શકાય તેમ નથી; માટે વાર અંગનો સાર જ વતાવો કે જે પ્રમાણે વર્તું તો મારું કલ્યાણ થાય.” સદ્ગુણ ઉત્તર આપ્યો, “વાર ઉપાંગનો સાર તમને કહીએ છીએ કે. વૃત્તિઓને ક્ષય કરવી.”

આ વૃત્તિઓ બે પ્રકારની કહી. એક વાહ્ય અને વીજી આંતર. વાહ્યવૃત્તિ ઇટલે આત્માથી વહાર વર્તવું તે. આત્માની અંદર પરિણમવું-તેમાં સમાવું-તે અંતઃવૃત્તિ. પદાર્થનું તુચ્છપણુ માસ્યમાન થયું હોય તો અંતઃવૃત્તિ રહે. જેમ અલ્પ કિમતનો એવો જે માટીનો ઘડો તે ફુટી ગયો અને પછી તેનો ત્યાગ કરતાં આત્માની વૃત્તિ ધોભ પામતી નથી. કારણ કે તેમાં તુચ્છપણુ સમજાયું છે. આવી રીતે જ્ઞાનીને જગત્ના સર્વ પદાર્થ તુચ્છ માસ્યમાન છે. જ્ઞાનીને એક રૂપિયાથી માડી સુવર્ણ ઇત્યાદિક પદાર્થમાં સાવ માટીપણુ જ માસે છે.

૧ આ વચનનો આશય એવો છે કે, મિથ્યાદૃષ્ટિને વિપરીતપણે વર્તતા કોઈ રોની શક્તિ નથી, અર્થાત્ મિથ્યાદૃષ્ટિને કોઈનો ભય નથી.-સંશોધક.

સ્ત્રી ય હાડમાસનુ પૂતલુ છે ઇમ મ્પટ જાણુ છે તેથી નિચારવાનની વૃત્તિ ત્યા ક્ષોભ પામતી નથી, તોપણ સાધુને ઇવી આજ્ઞા કરી છે કે, હજારો દેવાગનાથી ન ચઢી શકે તેના મુનિય પળ નાક કાન છેદેલી ઇવી જે સો વરસની ધૃદ્ધ સ્ત્રી તેની સમીપ પળ રહેલુ નહીં, કારણ કે તે વૃત્તિને ક્ષોભ પમાડે જ ઇવુ જ્ઞાનીય જાણુ છે સાધુને તેટલુ જ્ઞાન નથી કે તેનાથી ન જ ચઢી શકે ઇમ ધારી તેની સમીપ રહેવાની આજ્ઞા કરી નથી ઇ વચન ઉપર જ્ઞાનીય પોતે નિશેષ ભાર મૂક્યો છે, ઇટલા માટે જો વૃત્તિઓ પડાયામા ક્ષોભ પામે તો તરત રૂંચી લઇ નેવી યાદવૃત્તિઓ ક્ષય કરવી

ઔદ ગુણસ્થાનક છે તે આત્માના અશે-અશે ગુણ ઘટાવ્યા છે, અને છેડે તે કેના છે તે જણાવ્યુ છે જેમ ઇક હીરો છે તેને ઇક ઇન કરતા ઔ પેહેલ પાહો તો અનુક્રમે નિશેષ નિશેષ કાન્તિ પ્રગટે, અને ઔદ પેહેલ પાડતા છેડે હીરાની સપૂર્ણ સ્પષ્ટ કાન્તિ પ્રગટે આ જ રીતે સપૂર્ણ ગુણ પ્રગટવાથી આત્મા સપૂર્ણપણે પ્રગટે

ઔદપૂર્વધારી ત્યાથી પાટો પડે છે તેનુ કારણ પ્રમાદ છે પ્રમાદના કારણથી તે ઇમ જાણે કે “હવે મને ગુણ પ્રગચ્છો” આપા અભિમાનથી પહેલે ગુણસ્થાનકે જડ પડે છે, અને અનતકાલનુ ત્રમળ કરનુ પડે છે માટે જીવે અવશ્ય જામત રહેનુ, કારણ કે વૃત્તિઓનુ પ્રાપ્ત્ય ઇવુ છે કે, તે હરેક પ્રકારે છેતરે છે

અગીઆરમા ગુણસ્થાનકેથી જીવ પડે છે તેનુ કારણ ઇ કં, વૃત્તિઓ પ્રથમ જાણે છે કે “હમણા આ જ્ઞાતાતનમાં છે ઇટલે આપણુ ઘલ ચાલગાનુ નથી,” અને તેથી કુપ થઈ ઘથી ટનાઈ રહે છે “ઘોષથી છેતરાશે તહી, માનથી પળ છેતરાશે નહીં, તેમ માપાનુ ઘલ ચાલે તેનુ નથી” ઇમ વૃત્તિય જાણુ કે તરત ત્યા ક્ષોભ ઉદયમાન થાય છે “મારામા કેવા રિદિ, સિદિ, અને ઇશ્વર્ય પ્રગટ થયા” ઇવી વૃત્તિ ત્યા આગલ થતા તેનો ક્ષોભ ઘમાથી ત્યાથી જીવ પડે છે, અને પહેલે ગુણસ્થાનકે આરે છે

આ કારણથી વૃત્તિઓને ઉપશમ કરવા કરતા ક્ષય કરવી, ઇટલે ફરીથી ઉદ્ભવે નહીં જ્યારે જ્ઞાનીપુરુષ ત્યાગ કરાવવાને માટે કહે કે, આ પદાર્થ ત્યાગી દે ત્યારે વૃત્તિ મૂલ્યે છે કે, ઠીક છે, હુ મે દિનમ પછી ત્યાગીશ આપા મૂલાગામાં પડે છે કે, વૃત્તિ જાણે છે કે, ઠીક થયુ, અળીનો કૂચ્યો સો વર્ષ જીવે ઇટલામા શિથિલપણાના કારણો મળે કે “આ ત્યાગગાથી રોગના કારણો ઘશે, માટે હમણા નહીં પળ આગલ ત્યાગીશ” આ રીતે વૃત્તિઓ છેતરે છે

આ પ્રકારે અનાતિકાઢથી જીવ છેતરાય છે કોઈનો વીંશ વર્ષનો પુત્ર મરી ગયો હોય, તે યમ્તે તે જીવને ઇવી કડગામ લાગે કે, આ સંમાર યોગે છે પળ ઘીને જ ત્વિસે ઇ નિચાર યાદવૃત્તિ ચિમ્મરણ કરાવે છે કે, “ઇનો છોકરો મારાસગરે મોટો થદ રહેશે, ઇમ થનુ જ આને છે, નુ કરીય?” આમ થાય છે, પળ ઇમ નથી થનુ કે, તે પુત્ર જેમ મરી ગયો, તેમ હુ

પણ મરી જઇશ, માટે સમજીને વૈરાગ્ય પામી ચાલ્યો જાડં તો સારું. આમ વૃત્તિ થતી નથી. ત્યાં વૃત્તિ છેતરે છે.

(કોઈ અભિમાની) જીવ એમ માની વેસે છે કે, “હું પંડિત છું, શાસ્ત્રવેત્તા છું, ઢાણો છું, ગુણવાન છું, લોક મને ગુણવાન કહે છે,” પણ તેને જ્યારે તુચ્છ પદાર્થનો સંયોગ થાય છે ત્યારે તરત જ તેની વૃત્તિ ચેંચાય છે. આવા જીવને જ્ઞાની કહે છે કે, તું વિચાર તો કરો કે તે તુચ્છ પદાર્થની કિંમત કરતાં તારી કિંમત તુચ્છ છે! જેમ એક પાઈની ચાર વીડી મળે છે; અર્થાત્ પા પાઈની એક વીડી છે. તેવી વીડી તું જો તને વ્યસન હોય તો તું અપૂર્વ જ્ઞાનીનાં વચનો સાંભળતો હોય તોપણ જો ત્યાં ક્યાંયથી વીડીનો ધૂમાડો આવ્યો તો તારા આત્મા-માંથી ધૂમાડો નીકળે છે,^૧ અને જ્ઞાનીનાં વચનો ડગરથી પ્રેમ જતો રહે છે. વીડી જેવા પદાર્થમાં-તેની ક્રિયામાં-વૃત્તિ ચેંચાવાથી વૃત્તિભ્રમ નિવૃત્ત થતો નથી! પા પાઈની વીડીથી જો એમ થઈ જાય છે તો વ્યસનીની કિંમત તેથી પણ તુચ્છ થઈ;-એક પાઈના ચાર આત્મા ધયા! માટે દરેક પદાર્થમાં તુચ્છપણુ વિચારી વૃત્તિ વહાર જતી અટકાવવી; અને ક્ષય કરવી.

અનાથદાસજીએ કહ્યું છે કે, “એક અજ્ઞાનીના કોટિ અભિપ્રાયો છે, અને કોટિ જ્ઞાનીનો એક અભિપ્રાય છે.”

ઉત્તમ જાતિ, આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, અને સત્સંગ એ આદિ પ્રકારથી આત્મગુણ પ્રગટ થાય છે. તેમ માન્યો છે તેવો આત્માનો મૂલ સ્વભાવ નથી; તેમ આત્માને કર્મે કાંઈ સાવ આવરી નાંચ્યો નથી. આત્માના પુરુષાર્થધર્મનો માર્ગ સાવ સ્વહો છે.

વાજરા અથવા ઘડનો એક ઢાળો લાખ વર્ષ સુધી રાખી મૂક્યો હોય (સડી જાય તે વાત અમારા ધ્યાનમાં છે) પણ જો તેને પાણી. માટી આદિનો સંયોગ ન મળે તો, ડગવાનો સંભવ નથી, તેમ સત્સંગ અને વિચારનો યોગ ન મળે તો આત્મગુણ પ્રગટ થતો નથી.

શ્રેણિકરાજા નરકમાં છે, પણ સમભાવે છે-સમકિતિ છે; માટે તેને દુઃખ નથી.

ચાર કઠિયારાના દૃષ્ટાંતે ચાર પ્રકારના જીવો છે:—

ચાર કઠિયારા જંગલમાં ગયા. પ્રથમ સર્વેએ કાષ્ઠ લીધાં. ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા કે સુખડ આવી. ત્યાં ત્રણે સુખડ લીધી. એક કહે કે “એ જાતનાં લાકડાં રૂપે કે નહીં, માટે મારે તો લેવાં નથી, આપણે રોજ લઈએ છીએ તે જ મારે તો સારાં.” આગળ ચાલતાં સોનું રૂપું આવ્યું. ત્રણમાંથી બેએ સુખડ નાખી દઈ, સોનું રૂપું લીધું, એકે ન લીધું. ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા કે રત્નચિંતામણિ આવ્યો. બેમાંથી એકે સોનું નાંખી દઈ રત્નચિંતામણિ લીધો; એકે સોનું રહેવા દીધું.

૧. આ જગોએ એમ દૃષ્ટાંત ઘટાવવું કે જેણે લાકડાં જ લીધાં અને વીજું ન લીધું તે

૧. અત્ર કહેવાનો હેતુ એવો છે કે, તુચ્છ પદાર્થો પણ ત્યાગી શક્તા નથી એવા શિથિલપરિણામી જીવો તુચ્છ પદાર્થના સંયોગે જ્ઞાનીના અપૂર્વ યોગના ભોગે એકાકાર થઈ જાય છે.-સંશોધક.

પ્રકારના પ્વક જીવ છે, કે જેણે લૈનિક કર્મો કરતા જ્ઞાનીપુરુષને ઓઢવ્યા નહીં દર્શન પળ કર્યા નહીં ઘ્રી તેના જમ જરા મરણ પળ ટઢ્યા નહીં ગતિ પળ મુધરી નહીં

૨ મુહડ લીધી અને કાઠ મૂડી દીધા ત્યા દણાત ઇમ ઘડાનુ કે, જેણે સહેજે જ્ઞાનીને ઓઢવ્યા, દર્શન કર્યો તેથી તેની ગતિ સારી થઈ

૩ સોનુ આદિ લીધુ તે દણાત ઇમ ઘડાવુ કે, જેણે જ્ઞાનીને તે પ્રકારે ઓઢવ્યા માટે તેને દેવગતિ પ્રાપ્ત થઈ

૪ રત્નચિંતામણિ જેણે સીધો તે દણાત ઇમ ઘડાવુ કે, જે જીવને જ્ઞાનીની યથાર્થ ઓઢવાળ થઈ તે જીવ મનમુક્ત થયો

ઇક વન છે તેમા મહાત્મ્યગાઢા પડાયો છે તેનુ જે પ્રકારે ઓઢવાળ થાય તેટલુ મહાત્મ્ય લાગે, અને તે પ્રમાણમા તે ગ્રહે આ રીતે જ્ઞાનીપુરુષની વન છે તે જ્ઞાનીપુરુષનુ અગમ્ય, અગોચર મહાત્મ્ય છે તેનુ જેટલુ ઓઢવાળ થાય તેટલુ મહાત્મ્ય લાગે, અને તે તે પ્રમાણમા તેનુ કલ્યાણ થાય

સાસારિક લેવદના કારણો જોઈ, જીવને કઢવાસ લાગતા છતા તે વૈરાગ્ય ઉપર પગ દઈ પાલ્યો જાય છે, પળ વૈરાગ્યમા પ્રવૃત્તિ કરતો નથી

લોનો જ્ઞાનીને લોકદષ્ટિ દેખે તો ઓઢવે નહીં

આહારાદિ વગેરેમા પળ જ્ઞાનીપુરુષની પ્રવૃત્તિ ગાઢ વર્તે છે કેવી રીતે જે, ઘડો ઉપર (આ ફાદમા) છે, અને પાળીમા ઉભા રહેને, પાળીમા દષ્ટિ રાસી, ઘાળ સાધી તે (ઉચેનો ઘડો) વીંધવો છે, લોક જાણે છે કે, વીંધનારની દષ્ટિ પાળીમા છે, પળ વાસ્તવિક રીતે ઘડો વીંધનાનો છે, તેનો લક્ષ કરવા માટે વીંધનારના દષ્ટિ આગાદમા છે આ રીતે જ્ઞાનીની ઓઢવાળ ફોડ નિષ્કારવાળને હોય છે

દહ નિશ્ચય કર્યો કે, વૃત્તિઓ ઘઘાર જતી ક્ષય કરવી, અગમ્ય ઇ જ જ્ઞાનીની આજ્ઞા છે

સ્પષ્ટ પ્રીતિથી સત્તાર કરવાની ઇચ્છા થતી હોય તો સમજવુ કે, જ્ઞાનીપુરુષને જોયા નથી જે પ્રકારે પ્રથમ સમારમા રસસહિત વર્તતો હોય તે પ્રકારે, જ્ઞાનનો યોગ થયા પછી વર્તે નહીં ઇ જ જ્ઞાનીનુ સ્વરૂપ^૧

જ્ઞાનીને જ્ઞાનદષ્ટિ-અસદૃષ્ટિ-થી જોયા પછી સ્ત્રી જોડને રાગ ઉત્પન્ન થાય નહીં, કારણ કે, જ્ઞાનીનુ સ્વરૂપ વિપયયુક્તકલ્પનાથી જુદુ છે અનત મુદ્ધ જાણ્યુ હોય તેને રાગ થાય નહીં, અને જેને રાગ થાય નહીં તેણે જ જ્ઞાનીને જોયા, અને તેને જ જ્ઞાનીપુરુષના દર્શન કર્યા પડી સ્ત્રીનુ સજીવન શરીર અજીવનપણે માસ્યાગ્નિના રહે નહા, કારણ કે, જ્ઞાનીના વચનો યથાર્થ રીતે સાચા જાણ્યા છે જ્ઞાનીની સમીપ દેહ અને આત્મા જુદો ધૃષ્ટકુ ધૃષ્ટકુ જાણ્યો છે તેને દેહ ઘાદ

^૧ જ્ઞાનીનુ સ્વરૂપ ઇ જ કે તેઓનો મોળ થયા પછી સામા જાવની રંગ અશૂવરનુ કામે ઇવો આ ઢકાળ કહેવાનો અભિપ્રાય છે-સહોષક

કરી આત્મા ભિન્ન ભિન્ન ભાસે; અને તેથી સ્ત્રીનાં શરીર અને આત્મા જૂદાં ભાસે છે. તેણે સ્ત્રીનું શરીર માંસ, માટી, હાડકાં આદિનું પુતલું જાણ્યું છે એટલે ત્યાં રાગ ઉત્પન્ન થતો નથી.

આજ્ઞા શરીરનું વલ-ઉપર નીચેનું વસ્ત્ર-કમર ઉપર છે. જેની કમર માંગી ગઈ છે તેનું વધું વલ ગયું. વિષયાદિ જીવની તૃષ્ણા છે. સંસારરૂપી શરીરનું વલ આ વિષયાદિરૂપ કેડ-કમર-ઉપર છે. જ્ઞાનીપુરુષનો વોધ લાગવાથી વિષયાદિરૂપ કેડનો મંગ થાય છે. અર્થાત્ વિષયાદિનું તુચ્છપણુ લાગે છે, અને તે પ્રકારે સંસારનું વલ ઘટે છે; અર્થાત્ જ્ઞાનીપુરુષના વોધમાં આવું સામર્થ્ય છે.

મહાવીરસ્વામીને સંગમ નામે દેવતાએ વહુ જ-પ્રાણત્યાગ થતાં વાર ન લાગે તેવા-પરિપક્વ દીધા ત્યાં કેવી અદ્ભુત સમતા! ત્યાં તેઓએ વિચાર્યું કે જેનાં દર્શન કરવાથી કલ્યાણ થાય, નામ સ્મરવાથી કલ્યાણ થાય તેના સંગમાં આવીને અનંત સંસાર વધવાનું આ જીવને કારણ થાય છે. આવી અનુકંપા આવવાથી આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. કેવી અદ્ભુત સમતા! પારકી દયા કેવી રીતે ડગી નીકળી હતી! તે વખતે મોહરાજાએ જો જરા ધક્કો માર્યો હોત તો તો તરત જ તીર્થંકરપણુ સંભવત નહીં; પણ જો કે દેવતા તો ભાગી જાત. મોહનીયના મઠને મૂલથી નાશ કર્યો છે-અર્થાત્ મોહને જીત્યો છે તે મોહ કેમ કરે?

શ્રી મહાવીરસ્વામી સમીપે ગોશાલાએ આવી વે સાધુને વાઢી નાંખ્યા ત્યારે જો જરા ઐશ્વર્યપણુ કરીને સાધુની રક્ષા કરી હોત તો તીર્થંકરપણુ ફરી કરવું પડત; પણ જેને “હું ગુરુ છું, મારા શિષ્ય છે” એવી ભાવના નથી તેને તેવો કોઈ પ્રકાર કરવો પડતો નથી. “શરીરરક્ષણનો દાતાર નથી, ફક્ત ભાવઉપદેશનો દાતાર છું, જો હું રક્ષા કરું તો મારે ગોશાલાની રક્ષા કરવી જોઈએ, અથવા આજ્ઞા જગતની રક્ષા કરવી ઘટે” એમ વિચાર્યું. અર્થાત્ તીર્થંકર એમ (મારાપણુ) કરે જ નહીં.

વેદાંતવિષે આ કાલમાં ચરમશરીરે કહ્યા છે. જિનના અભિપ્રાયપ્રમાણે પણ આ કાલમાં એકા-વતારી જીવ થાય છે. આ કાંઈ થોડી વાત નથી; કેમકે આ પછી કાંઈ મોક્ષ થવાને વધારે વાર નથી. સહેજ કાંઈ વાકી રહ્યું હોય-રહ્યું છે-તે પછી સહેજમાં ચાલ્યું જાય છે. આજ્ઞા પુરુષની દશા-વૃત્તિઓ-કેવી હોય? અનાદિની ઘણી જ વૃત્તિઓ સમાઈ ગઈ હોય છે; અને એટલી ઘણી શાન્તિ થઈ ગઈ હોય છે કે, રાગ દ્વેષ વધા નાશ પામવાયોગ્ય થયા છે-ઉપશાંત થયા છે.

સદ્વૃત્તિઓ થવા માટે જે જે કારણો (સાધનો) વતાવેલાં હોય છે તે નહીં કરવાનું જ્ઞાની કહેતા જ નથી; જેમ રાત્રે જાગવાથી હિસાનું કારણ દેખાય છે, એટલે જ્ઞાની આજ્ઞા કરે જ નહીં કે તું રાત્રે જા. પણ જે જે અહંભાવે આચરણ કર્યું હોય, અને રાત્રિભોજનથી જ, અથવા “આ ફળાણથી જ મોક્ષ થાય, અથવા આમાં જ મોક્ષ છે,” એમ દુરાગ્રહથી માન્યું હોય તો તેવો દુરાગ્રહ મૂકાવવાને માટે જ્ઞાનીપુરુષો કહે “મૂકી દે; જ્ઞાનીપુરુષોની આજ્ઞાએ તેમ (રાત્રિભોજન-ત્યાગાદિ) કર,” અને તેમ કરે તો કલ્યાણ થાય. અનાદિકાલથી દિવસે તેમ જ રાત્રે જાણું છે, પણ જીવનો મોક્ષ થયો નથી!

आ कात्मा आराधकपणाना कारणो घटता जाय छे, अने विराधकपणाना लक्षणो वर्द्ध-मानता पामता जाय छे

केशीस्वामी मोटा हता, अने पार्श्वनाथस्वामीना शिष्य हता, तोपण पाच महानत अगीकार कया हता

केशीस्वामी अने गौतमस्वामी महा विचारवान हता, पण केशीस्वामीए एम न कहु “हु निष्ठाण मोटो हु माटे तमे मारि पासे चारित्र ल्यो” निचारवान अने सरळ जीव जेने तरत कल्याणयुक्त धइ जनु छे तेने आगि वातनो आग्रह होय नहीं

कोइ साधु जेणे प्रथम आचार्यपणे अज्ञानअवस्थाए उपदेश कया होय, अने पछी तेने ज्ञानी-पुरुषनो समागम थता ते ज्ञानीपुरुष जो आज्ञा करे के, जे स्थळे आचार्यपणे उपदेश कया होय त्या जइ एक रुपे छेराडे येसी बधा लोकोने एम कहे के, मे अज्ञानपणे उपदेश आप्यो छे, माटे तमे भूल खाशे नहीं, तो ते प्रमाणे साधुने कयाविना छूटको नहीं जो ते साधु एम कहे “माराथी एम धाय नहीं, एने यदले आप कहो तो पहाड उपरथी पडतु भूय, अथवा धीजु गमे ते कहो ते करू, पण त्या तो माराथी नहीं जराय” शानी कहे छे “क्यापि तु छाख वार पनतथी पडे तोपण कामनु नथी अहा तो तेम करशे तो ज मोन मल्लशे तेम कयाविना मोक्ष नथी, माटे जइने क्षमापना माग तो ज कल्याण धाय”

गौतमस्वामी चार ज्ञानना धत्ता हता अने आनदश्रावक पासे गया हता आनदश्रावके कहु “मने ज्ञान उपज्यु छे” त्यारे गौतमस्वामीए कहु “ना, ना णटलु बधु होय नहीं, माटे आप क्षमापना ल्यो” त्यारे आनदश्रावके विचारुं के, मारा गुरु छे, कदाच् आ बखते भूल खाय छे, तोपण भूल खाओ छो एम कहेंतु योग्य नथी, गुरु छे माटे शान्तिथी कहेतु योग्य छे एम धारी आनदश्रावके करु के, महाराज! सद्भूत वचननो “मिच्छामि दुक्कड” के अमद्भूत वचननो “मिच्छामि दुक्कड”! त्यारे गौतमस्वामीए कहु के, असद्भूत वचननो “मिच्छामि दुक्कड” त्यारे आनदश्रावके कहु “महाराज! हु ‘मिच्छामि दुक्कड’ लेनाने योग्य नथी” पटले गौतमस्वामी चाल्या गया, अने जइने महावीरस्वामीने पूछु (गौतमस्वामी तेनु समाधान करे तेवा हता, पण छने गुरुए तेम करे नहीं जेथी महावीरस्वामीपासे जइ हकीकत कही) महावीरस्वामीए कहु “हे गौतम! हा, आनद देखे छे एम ज छे, अने तमारी भूल छे, माटे तमे आनदपासे जइ क्षमापना ल्यो” ‘तहत्’ कही गौतमस्वामी क्षमापना गया जो गौतमस्वामीमा मोह नामनो महा सुमट परामन पाय्यो न होत तो त्यां जात नहीं, अने कदापि गौतमस्वामी एम कहेंत के, महाराज! आपना आटला बधा शिष्य छे तेमनी हु चाकरी करू, पण त्या तो नहीं जाऊ, तो ते वात कबूल यात नहीं गौतमस्वामी पोते त्यां जइ क्षमावी आव्या!

‘સાસ્વાદાનસમકિત’ ઇટલે વમી ગયેલું સમકિત. અર્થાત્ જે પરીક્ષા થયેલી તેને આવરણ આવી જાય, તોપણ મિથ્યાત્વ અને સમકિતની કિંમત તેને જૂદીને જૂદી લાગે. જેમ, છાશમાંથી માલખળ કાઢી લીધું, ને પછી પાણું છાશમાં નાંચ્યું. માલખળને છાશ પ્રથમ જેવાં એકમેક હતા તેવા એકમેક પછી થાય નહીં, તેમ મિથ્યાત્વની સાથે એકમેક થાય નહીં. હીરામણિની કિંમત થઈ છે, પણ કાચની મણિ આવે ત્યારે હીરામણિ સાક્ષાત્ અનુભવમાં આવે તે દૃષ્ટાંત પણ અત્રે ઘટે છે.

સદ્ગુરુ, સત્ત્વદેવ, કેવલીનો પ્રરૂપેલો ધર્મ તેને સમ્યક્ત્વ કહ્યું, પણ સત્ત્વદેવ અને કેવલી એ સદ્ગુરુમાં સમાઈ ગયા !

નિર્ગથગુરુ ઇટલે પૈસારહિત ગુરુ નહીં, પણ જેની ગ્રંથિ છેદાદ છે એવા ગુરુ. સદ્ગુરુની ઓઢાણ થાય ત્યારે વ્યવહારથી ગ્રંથિ છેદવાનો ઉપાય છે. જેમ, એક માણસે કાચની મણિ લઈ ધાર્યું કે, “મારીપાસે સાચી મણિ છે, આવી કાંઈ પ્રાપ્ત થતી નથી.” પછી તેણે એક વિચારવાનપાસે જડને કહ્યું: “મારી મણિ સાચી છે.” પછી તે વિચારવાને તેથી સારી, તેથી સારી, એમ વધતી વધતી કિંમતની મણિ વતાવીને કહ્યું કે, જો ફેર લાગે છે? ચરાવર જોજે, ત્યારે તેણે કહ્યું: “હા ફેર લાગે છે”. પછી તે વિચારવાને ઝુમર વતાવી કહ્યું: જો તારા જેવી તો હજારો મળે છે. આખું ઝુમર વતાવ્યા પછી સાચી મણિ વતાવી ત્યારે તે તેની ચરોવર કિંમત થઈ; પછી જૂઠીને જૂટી જાણી મૂકી દીધી. પછી કોઈક સંગ મળવાથી તેણે કહ્યું કે, તેં આ મણિ જે સાચી જાણી છે એવી તો ઘણી મળે છે. આવા આવરણથી વ્હેમ આવી જવાથી ભૂલી જાય; પણ પછી જૂટી દેલે—જે પ્રકારે સાચાની કિંમત થઈ હોય તે પ્રકારે—કે તરત જાગૃતિમાં આવે કે સાચી ઢાઢી હોય નહીં. અર્થાત્ આવરણ હોય, પણ પ્રથમની ઓઢાણ ભૂલાય નહીં. આ પ્રકારે વિચારવાન સદ્ગુરુનો યોગ મળતાં તત્ત્વપ્રતીતિ થાય, પણ પછી મિથ્યાત્વના સંગથી આવરણ આવતાં શંકા થઈ જાય; જો કે તત્ત્વપ્રતીતિ જાય નહીં પણ તેને આવરણ આવી જાય. આનું નામ ‘સાસ્વાદાનસમ્યક્ત્વ.’

સદ્ગુરુ અને અસદ્ગુરુમાં રાત્રિવિસ જેટલો અંતર છે.

એક શ્વેરી હતો. વેપાર કરતાં ઘણી ઓટ જવાથી તેની પાસે કાંઈ પણ દ્રવ્ય રહ્યું નહીં. મરણ વખત આવી પહોંચ્યો ઇટલે વૈરાં છોકરાંનો વિચાર કરે છે કે, મારીપાસે કાંઈ દ્રવ્ય નથી, પણ જો હાલ કહીશ, તો છોકરો નાની ઉમરનો છે તેથી દેહ છૂટી જશે. સ્ત્રીએ સાનું જોયું ત્યારે તેણે કહ્યું કે, કાંઈ કહો છો? પુરુષે કહ્યું: “શું કહું?” સ્ત્રીએ કહ્યું કે, મારું અને છોકરાનું ઉદરપોષણ થાય તેવું વતાવો ને કંઈ કહો. ત્યારે પેલાએ વિચાર કરીને કહ્યું કે, ઘરમાં શ્વેરાતની પેટીમાં કિંમતી નંગની દાઢડી છે તે જ્યારે તારે અવશ્યની જરૂર પડે ત્યારે કાઢીને મારા ભાઈવંધપાસે જડને વેચાવજે. ત્યાં તને ઘણું દ્રવ્ય આવશે. આટલું કહીને પેલો પુરુષ કાઢધર્મ પામ્યો. કેટલાક દિવસે નાનાવિના ઉદરપોષણ માટે પીડાતા જાણી, પેલો

છોરો તેના વાપે પ્રથમ કહેલ ક્ષેત્રાવના નમ લઈ, તેના કાન્ના (પિતાનો માફવધ ક્ષેત્રી) પાતે ગયો ને કહ્યું કે, મારે આ નમ વેચવા છે તેનું દ્રવ્ય જે આવે તે મને આપો ત્યારે પેલા ક્ષેત્રીમાફ પૂછ્યું “આ નમ વેચીને તું કર્યું છે?” “હવે મરવા પેતા જોઈએ છીએ” એમ પેલા છોરણ કહ્યું ત્યારે તે ક્ષેત્રીએ કહ્યું ‘તો પચામ રૂપિયા જોડે તો લઈ જા, ને રોન મારી દુકાને આવતો રહે, અને ચાલ લઈ જાને આ નમ હાલ રહેવા દે’ પેલા છોરણ પેલા માફની વાત સ્વીકારી, અને પેટું ક્ષેત્રાત પાછું લઈ ગયો પછી રોન ક્ષેત્રીની દુકાને જતા ક્ષેત્રીના સમાગમે તે છોરો ફીરા, પાના, માળેફ, લીલમ વધાને ઓઢપતા ફીર્યો, ને તેની તેને કિંમત થઈ પછી પેલા ક્ષેત્રીએ કહ્યું “તું તારું જે ક્ષેત્રાત પ્રથમ વેચના લાખ્યો હતો તે લાન, હવે વેચી” પછી પેરથી છોરણ પોતાના ક્ષેત્રાતનાં દાનડી લાવીને જોયું, તો ત્રણ ચોટા લાગ્યા છટલ તરત ફેરી દીધા ત્યારે તેને પેલા ક્ષેત્રીએ પૂછ્યું કે, તે તાપ્તી કેમ દીધા? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, સાત ચોટા છે માટે તાપ્તી દીધા છે જો પેલા માફ પ્રથમથી જ ચોટા વધા હોત તો તે માત નહીં, પણ જ્યારે પોતાને યમુની કિંમત આવી ને ચોટાને ચોટારૂપે જાણ્યા ત્યારે ક્ષેત્રીને કહેવું પડ્યું નહીં કે ચોટા છે આજ રીતે પોતાને સઠુરની પરીક્ષા થતા અમદુરને અગત્ જાણ્યા તો પછી તે તરત જ અમદુર વર્ગને સઠુરના શરણમાં પડે, અર્થાત્ પોતાના કિંમત કરવાની શક્તિ આપી જોઈ

શુરપાતે રોન રોન જઈ ઇન્દ્રિયાદિક જીવોના સંવધમાં એક પ્રકારની શરણો, અને કલ્યાણો કરી પૂઠવા કરે, પણ કોઈ દિવસ એમ પૂઠતો નથી કે, ઇન્દ્રિયથી માઠી પચેન્દ્રિયને જાણનારો પરત્યર્થ જો? ઇન્દ્રિયાદિ જીવો સત્ત્વથી કલ્પનાઓથી કાઢ મિથ્યાત્વપ્રતિ છેનાય ત્યાં ઇન્દ્રિયાદિ જીવોનું સ્વરૂપ જાણનારું કારણ તો દયા પાઠનાનું છે, પણ માત્ર પ્રભ કરનાની ધાતર તૈવા પ્રકારની માતો કરવાનું કંઈ જ નથી, વાસ્તવિક રીતે તો સમન્વિત પ્રાપ્ત કરવાનું છે, માટે શુરપાતે જઈ તપાસા પ્રશ્નો કરવા કરતા શુરને કહેવું કે, ઇન્દ્રિયાદિની વાત આજે જાણી, હવે તે વાત કાઢ કર્યો નહીં, પણ સમન્વિતની ગોઠવણ કરજો આવું કહે, તો કોઈ દશાદો છો નીચેઢો આવે પણ રોન ઇન્દ્રિયાદિની કઢાણને કરે તો એનું કલ્યાણ ક્યારે થાય?

સમુદ્ર છે તે જાણે છે ઇન્દ્રિય તો તેની ચારાણ નીચેઢે ત્યાં તેને માટે આ પ્રકારે ઉપાય છે કે, તે સમુદ્રમાંથી અનેક વહેલો લેવા, અને તે વહેલોમાં જેથી તે પાણીની ચારાણ મટે, અને મીઠાનું થાય છો ચાર નાંચ્યો, પણ તે પાણી સોમાગમાં કે પ્રકાર છે એ તો સૂર્યનો તાપ, અને વીંત્રી જમીન, માટે પ્રથમ જમીન તૈયાર કરવી અને પછી નાંકોદ્ધારણ પાણી લઈ જવું, અને પછી ચાર નાંચ્યો કે જેથી ચારાણ મટી જશે આજ રીતે મિથ્યાત્વરૂપી સમુદ્ર છે, તેમાં કલ્પાદિરૂપ ચારાણ છે, માટે શુદ્ધર્મરૂપી વહેલોને યોગ્યતારૂપ જમીનમાં લઈ સઠોધરૂપી ચાર નાંચ્યો છટે સપુર્યરૂપી તાપથી ચારાણ મટી જશે

‘દુર્વલ દેહ ને મામડપવાસી, જો છે માયારંગ રે,
તોપણ ગર્ભ અનંતા લેઝો, વોલે વીજું અંગ રે.—

જેટલી ધ્રાન્તિ વધારે તેટલું વધારે. સૌથી મોટો રોગ મિથ્યાત્વ.

જે જે વચ્ચે તપશ્ચર્યા કરવી, તે તે વચ્ચે સ્વછંદથી ન કરવી; અહંકારથી ન કરવી. લોકોને લીધે ન કરવી; જીવે જે કાંદ કરવું તે સ્વછંદે ન કરવું. “હું ઢાલ્યો છું” એવું માન રાખવું તે કયા ભવને માટે? “હું ઢાલ્યો નથી” એવું સમજ્યા તે મોઝે ગયા છે. મુખ્યમાં મુખ્ય વિગ્ન સ્વછંદ છે. જેનો દુરાગ્રહ છેદાયો તે લોકોને પણ પ્રિય થાય છે. કદાગ્રહ મૂક્યો હોય તો વીજાને પણ પ્રિય થાય છે; માટે કદાગ્રહ મૂકાયાથી ત્રણાં ફલ થવા સંભવે છે.

ગૌતમસ્વામીએ મહાવીરસ્વામીને વેદનાં પ્રશ્નો પૂછ્યાં તેનું, સર્વ દોષનો ધ્યય કર્યો છે એવા તે મહાવીરસ્વામીએ વેદના દાસલા દડ સમાધાન (મિદ્ધતા) કરી આપ્યું.

વીજાને ડંચા ગુણે ચઢાવવા, પણ કોઈની નિંદા કરવી નહીં. કોઈને સ્વછંદે કાંદ કહેવું નહીં કહેવાયોગ્ય હોય તો અહંકારરહિતપણે કહેવું. પરમાર્થદષ્ટિએ રાગદ્વેષ ઘટ્યો હોય તો ફલી-ભૂત થાય. વ્યવહારથી તો મોઝા જીંઝોને પણ રાગદ્વેષ ઘટ્યા હોય; પણ પરમાર્થથી રાગદ્વેષ મોઝા પડે, તો કલ્યાણનો હેતુ છે.

મોટા પુરુષોની દષ્ટિએ જોતાં મધ્યમાં દર્શન સરખાં છે. જૈનમાં વીગ લાખ જીવો મતમતાં-તરમાં પડ્યા છે! જ્ઞાનીની દષ્ટિએ ભેદાભેદ હોય નહીં.

જે જીવને અનંતાનુવંધીયનો ઉદય છે તેને સાચા પુરુષની વાત પણ ગમે નહીં, અથવા સાચા પુરુષની વાત સાંભળવી ગમે નહીં.

મિથ્યાત્વની ગ્રંથિ છે. તેની સાત પ્રકૃતિ છે. માન આવે એટલે માટે આવે. તેમાં અનંતાનુવં-ધીયની ચાર પ્રકૃતિ ચક્રવર્તિ સમાન છે. તે કોઈ રીતે ગ્રંથિમાંથી નીકળ્યા દે નહીં. મિથ્યાત્વ રાખવાલ (રક્ષપાલ) છે! આણું જગન્ તેની સેવા ચાકરી કરે છે!

પ્ર૦:-ઉદયકર્મ કોને કહીએ?

ઉ૦:-એશ્વર્યપદ પ્રાપ્ત થતા તેને ધક્કો મારીને પાછું કાઢે કે “આ મારે જોડતું નથી; મારે આને શું કરવું છે?” કોઈ રાજા, પ્રધાનપણુ આપે તોપણ પોતે લેવા ઇચ્છે નહીં. “મારે એને શું કરવું છે? ઘરસંવંધીની આટલી ઉપાધિ થાય તો ઘણી છે.” આવી રીતે ના પાડે; એશ્વર્યપદની નિરિચ્છા છતાં રાજા ફરી ફરી આપવા ઇચ્છે તેને લીધે આવી પડે, તો તેને વિચાર થાય કે “જો તારે પ્રધાનપણુ હશે તો. ઘણા જીવોની દયા પલાશે, હિંસા ઓછી થશે, પુસ્તક-શાળાઓ થશે, પુસ્તકો છપાવાશે” એવા ધર્મના કેટલાક હેતુ જાણીને વૈરાગ્યમાવનાર વેદે તેને ઉદય કહેવાય. ઇચ્છાસહિત મોગવે, અને ઉદય કહે તે તો ગિથિલતાના અને સંસાર રક્ષ-લવાના હેતુ થાય.

આશ્રયે કરવું. પોતાપણે વર્તવું તે જ સ્વચંદ્ર છે એમ કહ્યું છે. સદ્ગુણની આજ્ઞાવિના શ્વાસોચ્છ્વાસ શિવાય વીજું કંઈ કરવું નહીં.

સાધુએ લઘુ શંકા પણ ગુરુને કહીને કરવી એવી જ્ઞાનીપુરુષોની આજ્ઞા છે.

સ્વચંદ્રાચારે શિષ્ય કરવો હોય તો આજ્ઞા માગે નહીં; અથવા કલ્પના કરે. પરોપકાર કરવામાં માઠી સંકલ્પના વર્તતી હોય, અને તેવા જ ઘણા વિકલ્પો કરી સ્વચંદ્ર મૂકે નહીં, તે અજ્ઞાની આત્માને વિગ્ન કરે. તેમ જ આવા વધા પ્રકાર સેવે, અને પરમાર્થનો રસ્તો વાદ કરીને વાળી કરે. આ જ પોતાનું ડહાપણ, અને તેને જ સ્વચંદ્ર કહેલ છે.

વાઘ્યવ્રત વધારે લેવાથી મિથ્યાત્વ ગાઢીશું એમ જીવ ધારે પણ તેમ વને નહીં, કેમકે જેમ એક પાડો જે હજારો કડવના પૂઠા खाद ગયો છે તે એક તળાસલાથી વીણ નહીં, તેમ મિથ્યાત્વ-રૂપી પાડો જે પુઠ્ઠારૂપી અનંતાનુબંધીય કપાયે અનંતા ચારિત્ર खाद ગયો તે તળાસલારૂપી વાઘ્ય-વ્રતથી કેમ ડરે? પણ જેમ પાડાને એક વંધનથી વાવીએ ત્યારે આધીન થઈ જાય, તેમ મિથ્યાત્વ-રૂપી પાડાને આત્માના વઢારૂપી વંધનથી વાંધીએ ત્યારે આધીન થાય; અર્થાત્ આત્માનું વઢ વધે ત્યારે મિથ્યાત્વ ઘટે.

અનાદિકાળના અજ્ઞાનને લીધે જેટલો કાલ ગયો તેટલો કાલ મોક્ષ થવા માટે જોડે નહીં, કારણ કે પુરુષાર્થનું વઢ કર્મોં કરતાં વધુ છે. કેટલાક જીવો વે ઘડીમાં કલ્યાણ કરી ગયા છે! સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ગમે ત્યાંથી આત્માને ડંચો લાવે, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ આવ્યે જીવની દષ્ટિ ફરી જાય.

મિથ્યાદષ્ટિ સમકિતિપ્રમાણે જપતપાદિ કરે છે, એમ છતાં મિથ્યાદષ્ટિનાં જપતપાદિ મોક્ષના હેતુભૂત થતાં નથી, સમારના હેતુભૂત થાય છે. સમકિતિના જપતપાદિ મોક્ષના હેતુભૂત થાય છે. સમકિતિ દંભરહિત કરે છે; આત્માને જ નિદે છે, કર્મોં કરવાનાં કારણોથી પાછો હટે છે. આમ કરવાથી તેના અહંકારાદિ સહેજે ઘટે છે. અજ્ઞાનીના વધાં જપતપાદિ અહંકાર વધારે છે, અને સંસારના હેતુ થાય છે.

જૈનશાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે, લબ્ધિઓ ઉપજે છે. જૈનને વેદ જન્મથી જ લડતાં આવે છે પણ આ વાત તો વાને જણા કવૂલ કરે છે; માટે સંભવિત છે. આત્મા સાક્ષી પૂરે છે; ત્યારે આત્મામાં ઉદ્ઘાસપરિણામ આવે છે.

હોમહવનાદિ લૌકિક રીવાજ ઘણો ચાલતો જોડે, તીર્થંકરભગવાને પોતાના કાલમાં દયાનું વર્ણન ઘણું જ સૂક્ષ્મ રીતે કર્યું છે. જૈનના જેવા દયાસંવંધીના વિચારો કોઈ દર્શન કે સંપ્રદાય-વાળાઓ કરી શક્યા નથી; કેમકે તેઓ (જૈન) પંચેદ્રિયનો ઘાત તો ન કરે, પણ તેઓએ એકેન્દ્રિયાદિમાં જીવ હોવાનું વિશેષ વિશેષ દૃઢ કરી દયાનો માર્ગ વર્ણવ્યો છે.

આ કારણે ચાર વેદ, અઢાર પુરાણ આદિનાં જેણે વર્ણન કર્યાં છે તેણે અજ્ઞાનથી, સ્વ-

દૃષ્ટી, મિથ્યાત્વથી, સ્વાધ્યયી કર્યા છે એમ કહ્યું છે આ વચનો ઘટુ જ મારે નાણ્યા છે ત્યા આગળ ઘણો જ વિચાર કરી પાડુ વર્ણન કર્યું છે કે, અથ ટર્નનો-વેન્ટિ-ના પ્રયો છે તે જો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ વાંચે તો સમ્યક્ રીતે પાળિયે, અને જિનના અથા મમે તેરા પ્રયો મિથ્યાદષ્ટિ વાંચે તો મિથ્યાત્વરૂપે પરિણમે

જીવને જ્ઞાનીપુરુષસમાધે તેમના અપૂર્વ વચનો સામઙ્ગ્યાથી અપૂર્વ ઉદામપરિણામ આવે છે, પણ પટ્ટી પ્રમાદી થઈ અપૂર્વ ઉદાસ આવતો નથી જેમ અગ્નિની મગદીપાસે ઘેટા હોઈય ત્યારે ટાઢ વાય નહીં, અને સગદીથી વેગળા ગયા પડેલા પાટી ટાઢ વાય, તેમ જ્ઞાનીપુરુષમનીપ તેમના અપૂર્વ વચનો સામઙ્ગ્યા ત્યારે પ્રમાદાટિ જાય, અને ઉદાસપરિણામ આવે, પણ પટ્ટી પ્રમાદાટિ ઉત્પન્ન થાય જો પૂર્વના સ્વચારથી, તે વચનો અતર્પરિણામ પામે, તો નિનિનિપ્રતિ ઉદામપરિણામ વપતા જાય, અને યથાર્થ રીતે ભાન થાય, અજ્ઞાન મટ્યે, યથી મૂલ મટે સ્વરૂપ જાગૃતમાન થાય વદારથી વચન મામઙ્ગીને, અતર્પરિણામ થાય નહીં, તો જેમ મગદીથી વેગળા ગયા પડેલા ટાઢ વાય તેની પેટે નોપ પડે નહીં

કેસીઆમીષ પરત્વેની રાજાને ઘોષ દેતી વપતે 'જહ જેગે,' 'મૂઢ જેવો' વહ્યો હતો તેનું કારણ પરત્વેશીરાજાને ત્રિવે પુરુષાર્થ જગાટના માટેનું હતું જહપણુ, મૂટપણુ મગાદરાને માટે ઉપત્તેજ સીધો છે જ્ઞાનીના વચનો અપૂર્વ પરમાર્થ સિવાય કીચા હેતુષ હોય નહીં ઘાલનીયો ઇમ વાતો કરે છે કે ઉચ્ચમ્પણાથી કેસીઆમીષ પરત્વેશીરાજાપ્રત્યે તેમ બોલ્યા હતા, પણ ઇમ નથી તેમની પરમાર્થ અર્થ જ ઘાળી નીકઢી હતી

જહપણને લેવા મૂકામા ઉમાળથી વર્તે તો તેને અસયમ વહ્યો, તેનું કારણ ણ છે કે, ઉતાવળથી રંગા મૂકામા આત્માનો ઉપયોગ ચૂકી જઈ તાઢાત્મ્યપણુ થાય આ હેતુથી ઉપયોગ ચૂકી જયો તેને અસયમ વહ્યો

અદ્ધકારે આચાર્યપણુ ધારી દમ રાગે, અને ઉપદેશ દે, તો પાપ છાગે આત્મવૃત્તિ રાગવા માટે ઉપયોગ રાલ્લવો

શ્રી આચાર્યસૂત્રમયે કહ્યું છે કે, 'જે આશ્રયા તે પરિમયા,' ને જે 'પરિમયા તે આશ્રયા' આશ્રય છે તે જ્ઞાનને મોખના હેતુ થાય છે, અને જે સવર છે, છતાં તે અજ્ઞાનને નખના હેતુ થાય છે એમ પ્રગટ કહ્યું છે તેનું કારણ જ્ઞાનને ત્રિવે ઉપયોગની જાગૃતિ છે, અને અજ્ઞાનને ત્રિવે યથી ઉપયોગ વે પ્રચારે વળા —

૧ દ્રવ્યઉપયોગ ૨ માત્રઉપયોગ

જેનું મિદ્ધન મામર્થ છે, તેનું સર્વ જીરનું થઈ જાય છે માત્ર અજ્ઞાનવટે ફરી ધ્યાનમા આરનું નથી વિચારાન જીવ હોય તેણે તો તે સરથી તિલ્ય વિચાર વચ્ચે

જીવ ણ મમને છે કે, હુ જે ત્રિયા કરુ છુ ણથી મોક્ષ છે ત્રિયા કરી ણ મારી વાત છે, પણ લોચમજાણ રંગે, તો તેનું વઢ હોય નહીં

એક માણસના હાથમાં ચિંતામણિ આવ્યો હોય, પણ જો તેની તેને ધર ન પડે તો નિષ્ફળ છે. જો ધર પડે તો સફળ છે. તેમ જીવને ધરેઠરા જ્ઞાનીની ઓઢાણ પડે તો સફળ છે.

જીવની અનાદિકાલથી મૂલ ચાલી આવે છે. તે સમજવાને અર્થે જીવની જે મૂલ-મિથ્યાત્વ- છે તેને મૂલથી છેદવી જોઈએ. જો મૂલથી છેદવામાં આવે તો તે પાછી ડગે નહીં. નહીંતો તે પાછી ડગી નીકળે છે; જેમ પૃથ્વીમાં મૂલ રહ્યું હોય તો કાઢ ડગી નીકળે છે તેમ. માટે જીવની મૂલ મૂલ શું છે તે વિચારી વિચારી તેથી છૂટું થવું જોઈએ. “મને શાથી વંધન થાય છે?” “તે કેમ ટળે?” એ વિચાર પ્રથમ કર્તવ્ય છે.

રાત્રિભોજન કરવાથી આલસ, પ્રમાદ થાય; જાગૃતિ થાય નહીં; વિચાર આવે નહીં. એ આદિ દોષના ઘણા પ્રકાર રાત્રિભોજનથી થાય છે. મૈથુન ઉપરાંત પણ વીજા ઘણા દોષ થાય છે.

કોઈ લીલોતરી મોઢતું હોય તો અમારાથી તો જોઈ શકાય નહીં. તેમ આત્મા ડજ્જલતા પામે તો ઘણી જ અનુકંપાવુદ્ધિ વર્તે છે.

જ્ઞાનમાં સવલું ભાસે; અવલું ન ભાસે. જ્ઞાની મોહને પેસવા દેતા નથી. તેઓનો જાગૃત ઉપ-યોગ હોય છે. જ્ઞાનીનાં જેવા પરિણામ વર્તે તેવું કાર્ય જ્ઞાનીને થાય. અજ્ઞાનીને વર્તે તેવું અજ્ઞા-નીને થાય. જ્ઞાનીનું ચાલવું સવલું, ચોલવું સવલું, અને વધું જ સવલું જ હોય છે. અજ્ઞાનીનું વધું અવલું જ હોય છે; વર્તનના વિકલ્પ હોય છે.

મોક્ષનો ઉપાય છે. ઓઢાણને ધર હશે. વિચારાને પ્રતીતિ આવશે.

અજ્ઞાની પોતે દરિદ્ર છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞાથી કામક્રોધાદિ ઘટે છે. જ્ઞાની તેના વૈદ્ય છે. જ્ઞાનીના હાથે ચારિત્ર આવે તો મોક્ષ થાય. જ્ઞાની જે જે વ્રત આપે તે તે ઠેઠ લઈ જઈ પાર ઉતારનાર છે. સમક્તિ આવ્યા પછી આત્મા સમાધિ પામશે, કેમકે સાચો થયો છે.

પ્રશ્ન:—જ્ઞાનથી કર્મ નિર્જરે ધરાં ?

ઉત્તર:—સાર જાણવો તે જ્ઞાન. સાર ન જાણવો તે અજ્ઞાન. કંઈ પણ પાપથી આપણે નિવર્તીએ, અથવા કલ્યાણમાં પ્રવર્તીએ તે જ્ઞાન. પરમાર્થ સમજીને કરવો. અહંકારરહિત, લોકસંજ્ઞારહિત, આત્મામાં પ્રવર્તવું તે ‘નિર્જરા.’

આ જીવની સાથે રાગદ્વેષ વળગેલાં છે; જીવ અનંતજ્ઞાનદર્શનસહિત છે, પણ રાગદ્વેષવડે તે વિનાનો છે તે જીવને ધ્યાનમાં આવતું નથી.

સિદ્ધને રાગદ્વેષ નથી. જેવું સિદ્ધનું સ્વરૂપ છે તેવું જ સર્વ જીવનું સ્વરૂપ છે. માત્ર જીવને અજ્ઞાને કરી ધ્યાનમાં આવતું નથી; તેટલા માટે વિચારવાને સિદ્ધના સ્વરૂપનો વિચાર કરવો, ઇટલે પોતાનું સ્વરૂપ સમજાય.

એક માણસના હાથમાં ચિંતામણિ આવ્યો હોય, ને તેની તેને ધર (ઓઢાણ) છે તો તેના પ્રત્યે તેને ઘણો જ પ્રેમ આવે છે, પણ જેને ધર નથી તેને કંઈ પણ પ્રેમ આવતો નથી.

આ જીવની અનાદિકાલની જે મૂલ છે તે માગવી છે માગનાસારૂ જીવની મોટામા મોટી મૂલ શુ છે તેનો વિચાર કરવો, ને તેનું મૂલ છેલ્લા મળી હસ રાખવો જ્યાંથી મૂલ રહે ત્યાંથી વધે

“મને શાથી વધન થાય છે ?” અને “તે શાથી ટલ ?” ॥ જાણનામારૂ શાસ્ત્રો કરેલા છે સોકોમા પૂજાનાસારૂ શાસ્ત્રો કરેલાં નથી

આ જીવનું મ્વરૂપ શુ છે ?

જીવનું સ્વરૂપ જ્યાંથી જાણનામા ન આવે, ત્યાંથી અનતા જન્મ મરણ કરવા પડે જીવની શુ મૂલ છે તે હજુથી ધ્યાનમા આવતું નથી

જીવનો હેશ માગશે તો મૂલ મદશે જે દિવસે મૂલ માગશે તે જ દિનસથી સાધુપણુ કહે-વાશે તેમ જ શ્રાવણપણા માટે સમજવું

કમની યર્ગણા જીવને દૂધ અને પાણીના સવોગની પેટે છે અગ્નિના પ્રયોગથી પાણી ચાલ્યુ જઈ દૂધ બાકી રહે છે તે રીતે જ્ઞાનરૂપી અગ્નિથી કમવર્ગણા ચાલી જાય છે

દેહને રિપે હુપણુ મનાવણુ છે તેથી જીવની મૂલ માગતી નથી જીવ દેહની સાથે મઢી જતાથી એમ માને છે કે ‘હુ પાણીઓ છુ,’ ‘બ્રાહ્મણ છુ,’ પણ શુદ્ધ વિચારે તો તેને ‘શુદ્ધ સ્વરૂપમય છુ’ એમ અનુમન થાય આત્માનું નામ ટામ કે કાફ નથી એમ ધારે તો કોઈ ગાલો વગેરે કે તો તેથી તેને કફ પણ લાગતું નથી

જ્યાં જ્યાં જીવ મારાવણુ કરે છે ત્યાં ત્યાં તેની મૂલ છે તે ટાલનાસારૂ શાસ્ત્રો કહ્યા છે ગમે તે કોઈ મરી ગયું હોય તેનો જો વિચાર કરે તો તે વૈરાગ્ય છે જ્યાં જ્યાં ‘આ મારા માદ માદુ’ વગેરે માવના કે ત્યાં ત્યાં કમવર્ગનો હેતુ છે આ જ રીતે સાધુ પણ ચેલા પ્રત્યે રાગે, તો આચાર્યપણુ નાશ પામે નિર્દમપણુ, નિરહંકારપણુ કરે, તો આત્માનું કલ્યાણ જ થાય

પાંચ શ્રદ્ધિયો શી રીતે વશ થાય ? ચતુઓ ઉપર તુચ્છમાન લાવવાથી ફૂલના દટાતે - ફૂલમા મુગધ હોય છે તેથી મા સતુષ્ઠ થાય છે, પણ મુગધ થોડીવાર રહી નાશ પામી જાય છે, અંતે ફૂલ કરનાદ જાય ઢ, પઠી કાફ મનને સતોષ થતો ગથી, તેમ સર્વ પદાર્થને રિપે તુચ્છમાન લાવવાથી શ્રદ્ધિયો ત્રિવિધ થતી નથી, અને તેથી ધમે શ્રદ્ધિયો વશ થાય છે વઢી પાંચ શ્રદ્ધિયોમા પણ ત્રિવિદ્યશ્રદ્ધિ વશ કરવાથી ચાત્રીની ચાર શ્રદ્ધિયો સંદેહે વશ થાય છે તુચ્છ આદાર કરવો કોઈ રસવાગ પત્યાર્થમાં દોરાવું નહીં વલ્લિષ્ઠ આદાર ન કરવો

એક માનનામાં લોહી, ગામ, હાડકા, પાગડુ, ચીર્ય, મઢ, મૂંચ એ સાત થાતુ પહીં હોય, અને તેના પ્રત્યે કોઈ જોવાનું કહે તો તેના ઉપર અરધિ થાય, ને થૂંકના પણ જાય નહીં તેની જ રીતે, સ્ત્રીપુરુષના શરીરની રચના છે, પણ ઉપરની રમણીયતા જોઈ જીવ મોદ પામે છે અને તેમાં તૃપ્ત્યાર્થક દોરાય છે અજ્ઞાતથી જીવ મૂલ છે એમ વિચારી, તુચ્છ જાણીને પદાર્થ ઉપર અરૂપી માન લાવવો આ રીતે દરેક પશુ તુચ્છણુ જાણતું આ રીતે જાણીને મનનો નિરોધ કરવો

તીર્થંકરે ઉપવાસ કરવાની આજ્ઞા કરી છે તે માત્ર ઇન્દ્રિયોને વશ કરવા માટે. એકલા ઉપવાસ કરવાથી ઇન્દ્રિયો વશ થતી નથી; પણ ઉપયોગ હોય તો—વિચારસહિત થાય તો—વશ થાય છે. જેમ લક્ષ્મણનું વાળ નકાનું જાય છે, તેમ ઉપયોગવિનાનો ઉપવાસ આત્માર્થે થતો નથી.

આપણે વિષે કોઈ ગુણ પ્રગટ્યો હોય, અને તે માટે જો કોઈ માણસ આપણી સ્તુતિ કરે, અને જો તેથી આપણો આત્મા અહંકાર લાવે તો તે પાછો હટે. પોતાના આત્માને નિંદે નહીં, અભ્યંતરદોષ વિચારે નહીં, તો જીવ લૌકિક ભાવમાં ચાલ્યો જાય; પણ જો પોતાના દોષ જુદા, પોતાના આત્માને નિંદે, અહંભાવરહિતપણુ વિચારે, તો સત્પુરુષના આશ્રયથી આત્મલક્ષ થાય.

માર્ગ પામવામાં અનંત અંતરાયો છે. તેમાં વઢી “મેં આ કર્યું,” “મેં આ કેવું સરસ કર્યું” એવા પ્રકારનું અભિમાન છે! “મેં કાંઈ કર્યું જ નથી” એવી દૃષ્ટિ મૂકવાથી તે અભિમાન દૂર થાય.

લૌકિક અને અલૌકિક એવા બે ભાવ છે. લૌકિકથી સંસાર, અને અલૌકિકથી મોક્ષ.

વાહ્યઇન્દ્રિયો વશ કરી હોય, તો સત્પુરુષના આશ્રયથી અંતર્લક્ષ થઈ શકે. આ કારણથી વાહ્યઇન્દ્રિયો વશ કરવી તે શ્રેષ્ઠ છે. વાહ્યઇન્દ્રિયો વશ હોય, અને સત્પુરુષનો આશ્રય ન હોય, તો લૌકિકભાવમાં જવાનો સંભવ રહે.

ઉપાય કર્યાવિના કાંઈ દરદ મટતું નથી. તેમ લોભરૂપી જીવને દરદ છે તેનો ઉપાય કર્યાવિના તે ન જાય. આવા દોષ ટાલવા માટે જીવ લગાર માત્ર ઉપાય કરતો નથી. જો ઉપાય કરે તો તે દોષ હાલ ભાગી જાય. કારણ ઇચ્છું કરો તો કાર્ય થાય. કારણ વિના કાર્ય ન થાય.

સાચા ઉપાય જીવ શોધતો નથી. જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનો સાંભળે તો પ્રતીતિ નથી. “મારે લોભ મૂકવો છે” એવી વીજભૂત લાગણી થાય તો દોષ ટલી જઈ અનુક્રમે ‘વીજજ્ઞાન’ પ્રગટે.

આત્મા એક છે કે અનેક છે? જો આત્મા એક જ હોય તો પૂર્વે રામચંદ્રજી મુક્ત થયા છે, અને તેથી સર્વની મુક્તિ થવી જોઈએ; અર્થાત્ એકની મુક્તિ થઈ હોય તો સર્વની મુક્તિ થાય; અને તો પછી વીજાને સત્શાસ્ત્ર, સદુરુ આદિ સાધનોની જરૂર નથી. મુક્તિ થયા પછી એકાકાર થઈ જાય છે?—જો મુક્ત થયા પછી એકાકાર થઈ જતું હોય, તો સ્વાનુભવ આનંદ અનુભવે નહીં. એક પુરુષ અહીં આવી બેઠો; અને તે વિદેહમુક્ત થયો. ત્યાર પછી વીજો અહીં આવી બેઠો. તે પણ મુક્ત થયો. આથી કરી કાંઈ વીજો મુક્ત થયો નહીં. એક આત્મા છે તેનો આશય એવો છે કે, સર્વ આત્મા વસ્તુપણે સરખા છે, પણ સ્વતંત્ર છે. સ્વાનુભવ કરે છે. આ કારણથી આત્મા પ્રત્યેક છે. “આત્મા એક છે, માટે તારે વીજી કાંઈ ભ્રાંતિ રાખવાની જરૂર નથી. જગત્ કાંઈ છે જ નહીં એવા ભ્રાન્તિરહિતપણાસહિત વર્તવાથી મુક્તિ છે” એમ જે કહે છે તેણે વિચારવું જોઈએ કે, તો એકની મુક્તિ સર્વની મુક્તિ થવી જ જોઈએ. પણ એમ

નથી થતુ માટે આમા પ્રત્યેક છે જગત્ની આન્તિ ટક્કી ગદ ણટલે ઇમ સમજવાનુ નથી કે, ચદ્ર, સુવાદિ રહેથી પઢી જાય છે ! આત્માને ત્રિવેથી આન્તિ ટક્કી ગદ ઇમ આશય સમજવાનો છે રૂઢીઠ ફાફ કલ્યાણ નથી આત્મા પુદ્ધ વિચારને પામ્યાનિના કલ્યાણ થાય નહીં

માયા કપટથી જુદુ ચોલતુ તેમા ઘણુ પાપ છે તે પાપના કે પ્રકાર છે માન અને ધન મેલવા માટે જુદુ ચોલે તો તેમા ઘણુ પાપ છે આત્મિકતા અંધ જુદુ ચોલતુ પદ્ધતુ હોય, અને વધાત્તાપ કરે, તો પ્રથમચાલ કરતા ફાફક ઓછુ પાપ રાગે

ધાપ પોતે પગાડ વપનો હોય, અને તેનો ઝોરો ધાડ વર્ષનો મરી જાય તો તે (ધાપ) તેની પાનેના જે ઢાળીના હોય તે ફાઢી રે છે ! પુત્રના દેહાન્તપણે જે વૈરાગ્ય હતો તે ક્ષમશાન વૈરાગ્ય હતો !

ફફ પળ પદાર્થ ધીજાને આપવાની મુનિને મગસને આજ્ઞા આપી નથી દેહને ધર્મમાધન ગળી તેને નિમાત્રવાને માટે જે ફાફ આજ્ઞા આપી છે તે આપી છે, ધાવી ધીજાને ફાફ પળ આપવાની મગસને આજ્ઞા આપી નથી આજ્ઞા આપી હોત તો પરિમ્મદ રૂપત, અને તેથી ફરી અનુરૂપે અન, પાળી વગેરે લાલોને રુદુરનુ અથવા ધીજાનુ પોષણ કરીને ત્વેન્ધરી ધાત માટે મુનિઓળ વિચારુ કે તીર્થકરે જે ફાફ રાજવાની આત્મા આપી છે તે માત્ર તારા પોતાને માટે, અને તે પળ લૈનિક દષ્ટિ મૂકાની સયમમા જોડવાને અર્થે આપી છે

મુનિ મૂહસ્ત્રને ત્યાથી ઇક સોય રાખ્યો હોય, અને તે ચોવાફ જગના ફારણથી પળ પાઢી ન આપે તો તેણે ધ્રણ ઉપગાસ કરવા ઇથી જ્ઞાનીપુરુષોળ આજ્ઞા કરી છે, તેનુ ફારણ ણ છે કે, તે ઉપયોગશૂન્ય રહ્યો જો આટલા બધો રોજો ન મૂક્યો હોત, તો ધીજી વન્તુઓ લાગવાનુ મન ધાત, અને ફાઢે ફરી પરિમ્મદ વધારી, મુનિપણુ મોદ કેમત જ્ઞાનીળ આનો આરો માર્ગ પ્રભુઓ છે તેનુ ફારણ ણ છે કે તે જાણે છે કે, આ જીવ વિધામ કરવાયોગ્ય નથી, ફારણ ક તે આતિરાઢ્યો છે જો સદેન છૂટ આપી હશે તો ફાઢે ફરી તેણ તેણ પ્રતારમા વિશેષ પ્રસન્નેશુ ઇવુ જાળી જ્ઞાનીળ સોયજેવી નિર્જીવ વન્તુના સત્રમા આ પ્રમાણે વત્તરાની આજ્ઞા ફરી છે લોરની દષ્ટિમાં આ ધાત સાધારણ છે, પળ જ્ઞાનીની દષ્ટિમા તેટલી ટૂટ પળ મૂઢપી પાઢી ને તેની મોતી છાગે છે

પ્રથમદેવત્રીની પાસે અઘ્ઘણુ પુત્રો 'અમને રાજ આપો' ઇમ ફહેવાના અભિપ્રાયથી આથ્યા રતા, ત્યા તો પ્રથમદેવે ઉપદેશ દદ અઘ્ઘણુયને મૂઢી ઢીધા ! જુઓ મોગ પુરુષની કરુણા !

કેત્રીમ્વાતી અને ગીતમલામી કેગ સરજ હતા ! વત્રેત્રો ઇક માર્ગ જાણવાથી પાચ મહાનન પ્રદળ ફયાં આજના ફાઢમાં કે પસને મેગુ થવુ હોય તો તે ધને નહીં આજના હુડીઆ અને તપ્પાને, તેમન દરેક જુદા જુદા સધાદાને ઇચ્છા થવુ હોય તો તેમ થો નહીં ! તેમાં કેન્દ્રલોક ફાલ જાય તેમા ફાફ છે નહીં, પળ અસરલ્લાને રીપે વનેજ નહીં

સતુરપો ફાફ સદ્ અનુષ્ઠાનનો ત્યાગ કરાવતા નથી, પળ જો તેનો આમ્મદ થયો હોય છે

તો આગ્રહ દૂર કરાવવા તેનો એકવાર ત્યાગ કરાવે છે; આગ્રહ મટ્યા પછી પાહું તેને તે ગ્રહણ કરવાનું કહે છે.

ચક્રવર્તિ રાજાઓ જેવા પળ નમ્ર થઈ ચાલ્યા ગયા છે! ચક્રવર્તિ રાજા હોય, તેણે રાજ્યનો ત્યાગ કરી દિક્ષા લીધી હોય, અને તેની કાંઈ ભૂલ હોય, અને તે ચક્રવર્તિરાજ્યપણાના વસ્ત્ર-તના સમયની દાસીનો છોકરો તે ભૂલ ભાંગી શકે તેમ હોય તો તેની પાસે જઈ તેનું કહેવું ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા કરી છે. જો તેને દાસીના છોકરા પાસે જતાં ઇમ રહે કે, “મારાથી દાસીના છોકરા પાસે કેમ જવાય” તો તેને રાખડી મરવાનું છે. આવા કારણમાં લોકલાજ છોડવાનું કહ્યું છે, અર્થાત્ આત્માને ડંચો લાવવાનું કારણ હોય ત્યાં લોકલાજ ગણી નથી. લોકલાજ આવાં કારણોમાં ગણી છે:—કોઈ મુનિ વિષયડચ્છાથી વૈશ્યાશાઢામાં ગયો; પળ ત્યાં જઈને તેને ઇમ થયું કે “મને લોક દેખશે તો મારી નિંદા થશે. માટે અહીંથી પાહું વઢવું.” તો ત્યાં લોકલાજ રાખવી ઇમ કહ્યું છે, કેમકે આ સ્થળે લોકલાજનો ઢર રાવાથી ત્રણચર્ચ રહે છે; જે ઉપકારક છે.

હિતકારી શું છે તે સમજવું જોઈએ. આઠમની તકરાર તિથિઅર્થે કરવી નહીં; પળ લીલોતરીના રક્ષણઅર્થે તિથિ પાઢવી. લીલોતરીના રક્ષણઅર્થે આઠમાદિ તિથિ કહી છે. કાંઈ તિથિને અર્થે આઠમાદિ કહી નથી. માટે આઠમાદિ તિથિનો કદાગ્રહ મટાડવો. જે કાંઈ કહ્યું છે તે કદાગ્રહ કરવાને કહ્યું નથી. આત્માની શુદ્ધિથી જેટલું કરશો તેટલું હિતકારી છે. અશુદ્ધિથી કરશો તેટલું અહિતકારી છે; માટે શુદ્ધતાપૂર્વક સદ્વ્રત સેવવાં.

અમને તો બ્રાહ્મણ, વૈશ્વવ ગમે તે સમાન છે. જૈન કહેવાતા હોય, અને મતવાલા હોય તો તે અહિતકારી છે; મતરહિત હિતકારી છે.

સામાયિકશાસ્ત્રકારે વિચાર કર્યો કે, કાયાને સ્થિર રાખવાની હશે, તો પછી વિચાર કરશે; વંધ નહીં વાંધ્યો હોય તો વીજાં કામે વલગશે ઇમ જાણી તેવા પ્રકારનો વંધ વાંધ્યો. જેવાં મન પરિણામ રહે તેવું સામાયિક થાય. મનના ઘોડા દોડતા હોય તો કર્મવંધ થાય. મનના ઘોડા દોડતા હોય, અને સામાયિક કર્યું હોય તો તેનું પઢ તે કેવું થાય?

કર્મવંધ થોડે થોડે છોડવા ઇચ્છે તો છૂટે. જેમ કોઢી ભરી હોય, પળ કાણું કરી કોઢે તો છેવટે રાલી થાય. પળ દઢ ઇચ્છાથી કર્મ છોડવાં ઇજ સાર્યક છે.

આવશ્યકના છ પ્રકાર—સામાયિક, ચોવીસંધ્યો, વંદના, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ, પ્રત્યાર્યાન. સામાયિક ઇટલે સાવધ યોગની નિવૃત્તિ.

વાચના (વાંચવું); પૃચ્છણા (પૂછવું); પરિવર્તના (ફરી ફરી વિચારવું); ધર્મકથા (ધર્મવિષયની કથા કરવી) ઇ ચાર દ્રવ્ય છે; અને અનુપ્રેરણા ઇ ભાવ છે. પ્રથમ ચાર જો અનુપ્રેરણા ન આવે તો દ્રવ્ય છે.

‘અજ્ઞાનીઓ આજ વેલજ્ઞાન નથી,’ ‘મોષ નથી’ છી હીનપુરુષાર્થની વાતો કરે છે જ્ઞાનીનું યતન પુરુષાર્થ પ્રેરે તેવું હોય અજ્ઞાની સિધિલ છે તેવી જ્યા હીનપુરુષાર્થના યતનો કહે છે વંચનકાઢી, મરમ્પિત્તી, કે આલુપ્તી થાત મનમા લાગતી નહીં, ઓ જ્યા વાળી વળ મા-મઢવી નહીં

કોઈ હીનપુરુષાર્થ વાતો કરે કે ઉપાદાનકારણનું નુ કામ છે? વૃ અગોચ્યાવેશની થયા છે તો તેવી વાતોથી પુરુષાર્થહીન ન થયું મન્યમ ને સત્માનનિના કોઈ કાઢે વળ ક-લ્યાણ થાય નહીં જો પોતાની મેઢે કલ્યાણ થયું હોય તો માટીમાર્થી પઢો થયો સંમતે લાભ તરૂં થાય તોવળ પઢો થાય તહીં તેમ ઉપાદાનકારણનિના કલ્યાણ થાય નહીં તીર્થકરનો યોગ થયો દશે જમ ગામ્વચન છે છતાં કલ્યાણ થયું નથી તેનું કારણ પુરુષાર્થરહિતવળાનું છે પૂરું તેમને જ્ઞાની મઢ્યા દાગ છતાં પુરુષાર્થનિના જેમ તે યોગ નિષ્કઢ ગયા તેમ જ્ઞાનીયોગ મઢ્યો છે, ને પુરુષાર્થ નહીં કરો તો આ યોગ વળ નિષ્કઢ જશે માટે પુરુષાર્થ કરવો;— અને તો જ કલ્યાણ થશે ઉપાદાન કારણ થેટ છે

જમ નિશ્ચય કરવો કે, સપુરુષના કારણ—નિમિત્ત—થી અનત ત્રીજ તરી ગયા છે કારણ નિના કોઈ ત્રીજ તરી નહીં અગોચ્યાવેશત્રીને વળ આગઢ વાછઢ તેવો યોગ પ્રાપ્ત થયો દશે સત્સંગતિના આગું જગન્ કૃષી ગયું છે!

મિત્રાંયાદ મહામત્તિયા દતા

સુદર રીતમાતકાના સુદર મમાગમથી સમતા આવે સમતાની વિચારણામયં થે કહિનું સા-માયિક કરતું થયું છે સામાયિકનાં માના મનોરથ અઢ્યા મઢ્યા રિતરે તો કાંઈ વળ કઢ થાય તહીં સામાયિક મનના ઘોઢા મેઢના અઢ્યામમારૂ પ્રત્યેલ છે સંરગતિના દિગમ સંવધી જક વળ પોવની વિધિનો આમદ કરે છે, અને ધીમો વળ વાંચમની વિધિનો આમદ કરે છે આમદ કરનાર થને મિથ્યાત્વી છે જ્ઞાનીપુરુષો વિધિઓની મયાદા આત્માર્થે કરી છે જો પોરગ દિગ નિશ્ચિત ૧ કર્યા હોત, તો આવલ્યન વિધિઓનો નિયમ રહેત નહીં આત્માર્થ વિધિની મર્માદાનો લાભ લેવો ઘાદી વિધિવિધિનો મેઢ મૂઢી દેવો છી કલ્પના કરવી નહીં જ્યા મંગલાર્થમાં વઢતું તહીં

આનંધનત્રીજ કયું છે કે, “વઢ અનેકાત લોધન ન દેંગ, વઢ અનેકાત ત્રિયા કરી વાપઢા, રઢવેઢ વાગ મતિતહીં લેંગ” જટ્ટે જે ત્રિયા કરવાથી અનેક વઢ થાય તે ત્રિયા મોસાર્થ નહીં અરૂ ત્રિયાનું વઢ જક ગોમ થયો તે હોતું જોડળ આત્માના અંગો વળ વળ માટે ત્રિયાઓ વળી છે જો ત્રિયાઓનું તે વઢ ન થયું, તો તે મર્મ ત્રિયા મંગલના દેગો છે “વિગતિ, મરિનામિ, અળાણ લોમિતારિ” જમ જે કયું છે તેનો દેગ વળવને રોમગવગનો છે, વળ લોજો તો વિચારાં મલોઢો આના લોમગતી ત્રીજ છે!

જીવે દેવગતિની, મોક્ષના સુખની, અથવા વીજી તેવી કામનાની ઇચ્છા ન રાખવી. પંચમ-કાલના ગુરુઓ કેવા છે તે પ્રત્યે એક સંન્યાસીનું દૃષ્ટાંત. એક સંન્યાસી હશે તે પોતાના શિષ્યને ત્યાં ગયો. ટાઢ ઘણી હતી. જમવા વેસવા વચ્ચે શિષ્યે નહાવાનું કહ્યું ત્યારે ગુરુ મનમાં વિચાર કર્યો કે, “ટાઢ ઘણી છે, અને નહાવું પડશે.” આમ વિચાર કરી સંન્યાસીએ કહ્યું કે, “મેં તો જ્ઞાનગંગાજલમાં સ્નાન કર્યું છે.” શિષ્ય વિચક્ષણ હોવાથી સમજી ગયો, અને તેને શિલામણ મળે તેમ રસ્તો લીધો. શિષ્યે “જમવા પધારો” એવા માનસહિત ચોલાવી જમાડ્યા. પ્રસાદ પછી ગુરુમહારાજ એક ઓરડામાં સૂઈ રહ્યા. ગુરુને તૃપ્તા લાગી ઇટલે શિષ્યપાસે જઈ માંગ્યું; ઇટલે તરત શિષ્યે કહ્યું: “મહારાજ, જઈ જ્ઞાનગંગામાંથી લ્યો.” જ્યારે શિષ્યે આવો સચ્ચ રસ્તો લીધો ત્યારે ગુરુ ક્રુર કહ્યું કે “મારીપાસે જ્ઞાન નથી. દેહની સાત્તાને અર્થે ટાઢમાં મેં સ્નાન નહીં કરવાનું કહ્યું હતું!”

મિથ્યાદૃષ્ટિના પૂર્વના જપ તપ હજીસુધી એક આત્મહિતાર્થે થયા નથી!

આત્મા મુખ્યપણે આત્મસ્વભાવે વર્તે તે “અધ્યાત્મજ્ઞાન.” મુખ્યપણે જેમાં આત્મા વર્ણવ્યો હોય તે ‘અધ્યાત્મશાસ્ત્ર.’ અક્ષરઅધ્યાત્મીનો મોક્ષ નથી થતો. જે ગુણો અક્ષરોમાં કહ્યા છે તે ગુણો જો આત્મામાં પ્રવર્તે તો મોક્ષ થાય. સત્પુરુષમાં ભાવઅધ્યાત્મ પ્રગટ છે. માત્ર વાળી સાંમલવાની ચાતર વચનો સાંભળે તે શબ્દઅધ્યાત્મી કહેવા. શબ્દઅધ્યાત્મીઓ અધ્યાત્મની વાતો કરે, અને મહા અનર્થકારક પ્રવર્તન કરે; આ કારણથી તેઓને જ્ઞાનદગ્ધ કહેવા. આવા અધ્યાત્મીઓ શુષ્ક અને અજ્ઞાની સમજવા.

જ્ઞાનીપુરુષરૂપી સૂર્ય પ્રગટ થયા પછી ચરા અધ્યાત્મીઓ શુષ્ક રીતે પ્રવર્તે નહીં. ભાવઅધ્યાત્મમાં પ્રગટપણે વર્તે. આત્મામાં ચરેચરા ગુણો ઉત્પન્ન થયા પછી મોક્ષ થાય. આ કાલમાં દ્રવ્યઅધ્યાત્મીઓ-જ્ઞાનદગ્ધો-ઘણા છે. દ્રવ્યઅધ્યાત્મી દેવલના ઇંડાની પેટે.

મોહાદિ વિકાર એવા છે કે સમ્યગ્દૃષ્ટિને પળ ઢોલાયમાન કરી નાંચે છે; માટે તમારે તો સમજવું કે, મોક્ષમાર્ગ પામવામાં તેવાં વિદ્વો ઘણાં છે. આયુષ્ થોડું છે, અને કાર્ય મહાભારત કરવાનું છે. જેમ હોડી નાની હોય અને મોટો મહાસાગર તરવાનો હોય તેમ આયુષ્ થોડું છે, અને સંસારરૂપી મહાસાગર તરવો છે. જે પુરુષો પ્રભુના નામથી તર્યા છે તે પુરુષોને ધન્ય છે. અજ્ઞાની જીવને ચાલ નથી કે ફલાણી જગ્યા પડવાની છે. પણ જ્ઞાનીઓએ તે જોણું છે. અજ્ઞાનીઓ-દ્રવ્ય અધ્યાત્મીઓ-કહે છે કે, મારામાં કષાય નથી. સમ્યગ્દૃષ્ટિ ચૈતન્યસંયોગે છે.

એક મુનિ ગુફામાં ધ્યાન કરવા જતા હતા. ત્યાં સિંહ મળ્યો. તેમના હાથમાં લાકડી હતી. સિંહ સામી લાકડી ડગામી હોય તો સિંહ ચાલ્યો જાય એમ મનમાં થતાં મુનિને વિચાર આવ્યો કે “હું આત્મા અજર, અમર છું, દેહ પ્રેમ રાખવાયોગ્ય નથી; માટે હે જીવ! અહીં જ ઉભો રહે. સિંહનો ભય છે તે જ અજ્ઞાન છે. દેહમાં મૂર્છાને લઈને મય છે.” આવી ભાવના ભાવતાં જે ઘડીસુધી ઉભા રહ્યા તો કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું. માટે વિચારદશા, વિચારદશા વચ્ચે ઘણો જ ફેર છે.

ઉપયોગ બીજાગર હોય નહીં જઠ અને ચૈતન્ય ય વલેમાં પરિણામ હોય છે દેહધારી જીવમાં અધ્યવમાય વર્તાય સકલ્પ નિરુલ્પ ડમા થાય પણ જ્ઞાનથી નિર્વિરુલ્પણુ થાય અધ્યવ-સાયનો સય જ્ઞાનથી થાય છે ધ્યાનનો હેતુ ણ જ છે ઉપયોગ વર્તતો હોનો જોડણ

ધર્મધ્યાનમાં શુદ્ધધ્યાન ઉત્તમ કહેવાય આર્ત, રોદ્ર, ણ ધ્યાન માટા કહેવાય ત્રહાર ઉપાધિ ણ જ અધ્યવસાય ઉત્તમ લેડ્યા હોય તો ધ્યાન કહેવાય, અને આત્મા સમ્યક્ પરિણામ પામે

માળેકદાસજી ણક વેદાતી હતા તેઓણ ણક ગ્રયમાં મોન કરતા સત્સગ વધારે યથાર્ય ગળ્યો છે કહ્યુ છે કે,

નિજઠ્ઠનસે ના મલ્લે, હેરો વૈઠુઠ ધામ

સતરૂપાસેં પાડ્ણ, સો હરિ સવમેં ટામ

કુગુરુ અને અજ્ઞાની પાપઠીઓનો આ કાઢમાં પાર નથી !

મોટા ઘરઘોઢા ઘડાવે, ને નાળા યર્ચે, ણમ જાળીને કે માલ્લ કલ્યાણ થશે આમ સમજી દજારો રપિયા યર્ચીં નાલે ણક પૈસો ચોટુ ચોલીં મેળો કરે છે, ને સામટા દજારો રપિયા યર્ચીં નાલે છે ! જુઓ જીવનુ કેટલુ વધુ અજ્ઞાન ! કહ નિચાર જ ન આવે !

આત્માનુ જેવુ છે તેવુ જ સ્વરૂપ તે જ “યથાત્પ્યાતચારિત્ર” કહ્યુ છે મય અજ્ઞાનથી છે નિહનો મય સિહળને થતો નથી નાગળીને નામનો મય થતો નથી આનુ કારણ ણ પ્રકારનુ તેને અજ્ઞાન દુઃ ધયુ છે

સમ્યક્ત્વ ન પ્રગટે ત્યામુધી મિથ્યાત્વ, અને મિથ્યાગુણસ્થાનકનો નાશ થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ કહેવામ અજ્ઞાનીઓ કધા પહેલા ગુણસ્થાનને છે

સત્સાગ્ર સદ્ગુરુઆશ્રયે જે સયમ તેને “સરાગસયમ” કહેવાય નિરૂત્તિ, અનિરૂત્તિસ્થાનન ફેર પહે ત્યારે સરાગસયમમાંથી “વીતરાગસયમ” થાય તેને નિરૂત્તિ અનિરૂત્તિ તરાતર છે સ્વછંદે વલ્લના તે બ્રાતિ છે “આ તો આમ નહીં, આમ હશે” ણવો જે માન તે ‘શકા’ સમજના માટે નિચાર ફરી પૂછયુ તે “આગરા” કહેવાય

પોતાથી ન સમજાય તે “આગરામોહનીય” સાચુ જાણ્યુ હોય છતાં ચરેચરો માન આવે તહીં તે ણ આગરામોહનીય પોતાથી ન સમજાય તે પૂછયુ મૂલ જાણ્યા પછી ઉત્તર રિપય માટે આનુ કેમ હશે ણવુ જાળવા આકાન્થા થાય તેનુ સમ્યક્ત્વ જાય નહીં અર્થાન્ તે પનીત હોય નહીં ચોટી બ્રાન્તિ થાય તે શર્ફા ચોની પ્રતીતિ તે અનતાનુબધીયમાં સમાય અણસમજળે ડોપ જુણ તો મિથ્યાત્વ ક્ષયોપશમ પટલે નાશ અને સમાઈ જનુ

જ્ઞાનમાર્ગ આરપે તો, અને રસ્તે ચાલે તો જ્ઞાન થાય સમજાય તો આમાં સદ્નમાં પ્રગટે, નહીંતો જીંદગી જાય તોય પ્રગટે તહીં મહાત્મ્ય સમજાયુ જોડણ નિષ્કામનુદ્ધિ અને મત્તિ જોડણ અત તરણની ગુદ્ધિ થાય તો જ્ઞાન ણની મેઝે થાય શર્નને ઓઢણાય તો શાપ્રાપ્તિ

થાય. કોઈ જીવ યોગ્ય દેખે તો જ્ઞાની તેને કહે કે, વધી કલ્પના મૂકવા જેવી છે. જ્ઞાન છે. જ્ઞાનીને ઓધસંધાણ ઓઢાણે તો યથાર્થ જ્ઞાન થતું નથી.

જ્યારે જ્ઞાનીનો ત્યાગ (દૃઢત્યાગ) આવે અર્થાત્ જેવો જોડાણ તેવો યથાર્થ ત્યાગ કરવાનું જ્ઞાની કહે ત્યારે માયા ભૂલવી દે છે; માટે વરાવર જાગૃત રહેવું; અને માયાને દૂર કરતાં રહેવું. જ્ઞાનીના ત્યાગ (જ્ઞાનીએ વતાવેલ ત્યાગ) માટે મેઢ વાંધી તૈયાર રહેવું.

સત્સંગ થાય ત્યારે માયા વેગળી રહે છે; અને સત્સંગનો યોગ મઢ્યો કે પાછી તૈયારને તૈયાર ડમી છે. માટે વાહ્યડપાધિ ઓછી કરવી. તેથી સત્સંગ વિશેષ થાય છે. આ કારણથી વાહ્ય-ત્યાગ શ્રેષ્ઠ છે.

જ્ઞાનીને દુઃખ નથી. અજ્ઞાનીને દુઃખ છે. સમાધિ કરવાસારૂ જ સદાચરણ સેવવાનાં છે. ડોટા રંગ તે ડોટા રંગ છે. સાચો રંગ સદા રહે છે. જ્ઞાનીને મળ્યા પછી દેહ ડૂટી ગયો (દેહ ધારણ કરવાનું ન રહે) એમ સમજવું. જ્ઞાનીનાં વચનો પ્રથમ કડવાં લાગે છે, પળ પછી જળાય છે કે, જ્ઞાનીપુરુષ સંસારનાં અનંત દુઃખો મટાડે છે. જેમ ઓસડ કડવું છે, પળ ઘળા વચ્ચતનો રોગ મટાડે છે તેમ.

ત્યાગ ડપર હમેશાં લક્ષ રાખવો. ત્યાગ મોઢો રાખવો નહીં. શ્રાવકે ત્રણ મનોરથ ચિતવવા. સત્યમાર્ગને આરાધન કરવા માટે માયાથી દૂર રહેવું. ત્યાગ કર્યા જ કરવો. માયા કેવી રીતે ભૂલવે છે તે પ્રત્યે દૃષ્ટાંતઃ કોઈ એક સંન્યાસી હશે તે એમ કહ્યા કરે કે “હું માયાને ગરવા દડં જ નહીં. નમ્ન થઈને વિચરીશ.” ત્યારે માયાએ કહ્યું કે “હું તારી આગળને આગળ ચાલીશ” “જંગલમાં એકલો વિચરીશ” એમ સંન્યાસીએ કહ્યું ત્યારે માયા કહે કે, “હું સામી થઈશ.” સંન્યાસી પછી જંગલમાં રહેતા. અને કાંકરા કે રેતી વેડ સરખાં છે એમ કહી રેતીપર સૂતા. પછી માયાને કહ્યું કે “તું ક્યાં છે?” માયાએ જાણ્યું કે આને ગર્વ વહુ ચઢ્યો છે એટલે કહ્યું કે “મારે આવવાનું શું કામ છે? મારો મોટો પુત્ર અહંકાર તારી હજુરમાં મૂકેલો હતો”!

માયા આ રીતે છેતરે છે. માટે જ્ઞાની કહે છે કે, “હું વધાથી ન્યારો છું; સર્વથા ત્યાગી થયો છું; અવધૂત છું, નમ્ન છું; તપશ્ચર્યા કરૂં છું. મારી વાત અગમ્ય છે. મારી દશા વહુ જ સારી છે. માયા મને નડશે નહીં” એવી માત્ર કલ્પનાએ માયાથી છેતરાવું નહીં.

સ્વછંદમાં અહંકાર છે. રાગ દ્વેષ જતા નથી ત્યાંસુધી તપશ્ચર્યા કરી તેનું પઢ શું? “જનક-વિદેહીમાં વિદેહીપણુ હોય નહીં, કલ્પના છે, સંસારમાં વિદેહપણુ રહે નહીં” એમ ચિતવવું નહીં. પોતાપણુ મટે તેનાથી રહેવાય. જનકવિદેહીની દશા વરોવર છે. વસિષ્ઠજીએ રામને ડપદેશ દીધો ત્યારે રામે ગુરુને રાજ અર્પણ કરવા માંડ્યું; પળ ગુરુએ રાજ લીધું જ નહીં. શિષ્ય અને ગુરુ આવા જોડાણ.

અજ્ઞાન ઢાઢવાનું છે. ડપદેશથી પોતાપણુ મટાડવું છે. અજ્ઞાન ગયું તેનું દુઃખ ગયું.

જ્ઞાની ગૃહસ્થાશ્રમમા બાહ્યઉપદેશજત દે નહીં ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય પણ પરમજ્ઞાની માર્ગ ચલાવે નહીં,—માર્ગ ચલાવવાની રીતે માર્ગ ચલાવે નહીં, કેમકે પોતે અવિરત રહી વ્રત આદરાવે નહીં, કેમકે તેમ કરાચી ઘણાં કારણોમા પ્રિયોધ આવે

સકામ મત્તિથી જ્ઞાન થાય નહીં નિષ્કામ મત્તિથી જ્ઞાન થાય જ્ઞાનીના ઉપદેશને વિષે અદ્વૃત્તપણુ છે તેઓ નિરિચ્છાપણે ઉપદેશ દે છે સ્વહારહિત હોય છે ઉપદેશ ણ જ્ઞાનનુ મહાત્મ્ય છે મહાત્મ્યને લડને ઘણા જીવો બુદ્ધે છે

અજ્ઞાનીનો સત્તમ ઉપદેશ હોય છે, જે સત્સારફલનુ કારણ છે જગત્મા અજ્ઞાનીનો માર્ગ વધારે છે જ્ઞાનીને મિથ્યામાનનો ક્ષય થયો છે, અહમાન મટી ગયો છે, માટે અમૂલ્ય વચનો નીકળે બાલજીવોને જ્ઞાની અજ્ઞાનીનુ ઓઢણાણ હોય નહીં

આચાર્યજીવ જીવોનો સ્વમાન પ્રમાદી જાણી, વધે વ્રણ વ્રણ દિગસને આતરે નિયમ પાઢવાની આજ્ઞા કરી છે તિથિઓને માટે સોટા કદામ્રહ ન રાખતા મૂરના કદામ્રહ મૂકાવના અર્થે તિથિઓ કરી છે તેને વદલે તેજ દિવસે કદામ્રહ વધારે છે હાલમા ઘણા વપો થયા યદુપણમા તિથિઓની ભ્રાન્તિ ચાલે છે હુદિયા વપ્પા તિથિઓનો વાપો કાઢી તરુરાર કરે છે તે મોક્ષે જનાનો રસ્તો નથી ક્ષતિ પાચમનો નિવસ ન પઢાયો, અને છટ પાઢે અને આત્મામા કોમલતા હોય તો તે ફલવાનુ થાય જેથી ન્વેરુરુ પાપ હાગે છે તે રોકવાનુ પોતાના હાથમા છે—પોતાથી યને તેનુ છે—તે રોકતો નથી, ને ધીજી તિથિ આદિની મઢતી ફીકર કર્યે જાય છે અનાદિથી શબ્દ, રૂપ, રમ, ગપ ને સ્પર્શનો મોહ રમ્મો છે તે મોહ અટકાવનાનો છે મોહુ પાપ અજ્ઞાનનુ છે

અવિરતિના પાપની ચિત્તા થતી હોય તેનાથી જગ્યામા રહેવાય કેમ ?

પોતે ત્યાગ કરી શકે નહીં, અને જ્ઞાના કાઢે કે મારે અતરાયો ઘણા છે ધર્મનો પ્રસંગ આને ત્યારે “ઉદય” છે ઇમ કહે “ઉદય ઉદય” કહ્યા કરે, પણ કાફ જુગામા પઢતો નથી ગાઢામા ઘેટો હોય, અને ધાંચ આવે તો સાધવી સંમાઢીને ચાલે તે વચતે ઉદય મૂલી જાય અર્થાત્ પોતાની શિથિલતા હોય તેને વટલે ઉદયનો દોષ કાઢે છે

છીનિજ અને છોનોત્તર સુહાસી જૂદો હોય છે ઉદયનો દોષ કાઢવો પ્ લૈવિક સુહાસો છે અનાદિકાઢના કર્મા યે ઘડીમા નાશ પામે છે, માટે કર્મનો દોષ કાઢવો નહીં આત્માને નિંદવો ધર્મ કરવાની વાત આવે ત્યારે પૂવકર્મના દોષની વાત આગઢ કરે છે પુરુષાર્થ કરવો શ્રેષ્ઠ છે પુરુષાર્થ પહેલો કરવો મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, અશુભયોગ મૂકના

કર્મ ટાઢ્યાનગર ટઢનાના નથી તેટલા માટેજ જ્ઞાનીઓપ શાસ્ત્રો વર્ણવ્યા છે શિથિજ થવાને સાધનો વતાવ્યા નથી પરિણામ ઉચા આવવા જોડપ કર્મ ઉદય આગરો ઇતુ મનમા રહે તો કર્મ ઉદયમા આને ! વાકી પુરુષાર્થ કરે, તો તો કર્મ ટઢી જાય ઉપનાર થાય તેજ લક્ષ રાખવો

કર્મ ગણી ગણીને નાશ કરાતાં નથી. જ્ઞાનીપુરુષ તો સામટો ગોટો વાઢી નાશ કરે છે. વિચારવાને વધાં આલંબનો મૂકી દઈ, આત્માના પુરુષાર્થનો જય થાય તેવું આલંબન લેવું. કર્મવંધનનું આલંબન લેવું નહીં. આત્મામાં પરિણામ પામે તે અનુપ્રેક્ષા.

માટીમાં ઘડો થવાની સત્તા છે; પળ દંડ ચક્ર કુંભારાદિ મળે તો થાય; તેમ આત્મા માટી-રૂપ છે તેને સદ્ગુણ આદિ સાધન મળે તો આત્મજ્ઞાન થાય. જે જ્ઞાન થયું હોય તે પૂર્વે થઈ ગયેલા જ્ઞાનીઓ સંપાદન કરેલું છે તેને પૂર્વોપર મળતું આવવું જોઈએ; અને વર્તમાનમાં પણ જે જ્ઞાનીપુરુષો જ્ઞાન સંપાદન કરેલું છે તેનાં વચનોને મળતું આવવું જોઈએ; નહીંતો અજ્ઞાનને જ્ઞાન માન્યું છે એમ કહેવાય.

જ્ઞાન બે પ્રકારનાં છે:-એક વીજભૂત જ્ઞાન; અને વીજું વૃદ્ધભૂત જ્ઞાન. પ્રતીતિએ વન્ને સરખાં છે. તેમાં ભેદ નથી. વૃદ્ધભૂત-કેવલ નિરાવરણ-થાય ત્યારે તે જ ભવે મોક્ષ થાય; અને વીજભૂત જ્ઞાન થાય ત્યારે છેવટે પંદર ભવે મોક્ષ થાય.

આત્મા અરૂપી છે; એટલે વર્ણગંધરસસ્પર્શરહિત વસ્તુ છે; અવસ્તુ નથી.

ષટ્દર્શન જેમે વાંધ્યાં છે તેમે વહુ જ ઢહાપણ વાપર્યું છે.

વંધ ઘણી અપેક્ષા થાય છે, પણ મૂલ પ્રકૃતિ આઠ છે. તે કર્મની આંટી ઉકેલવા માટે આઠ પ્રકારે કહી છે.

આયુષ્કર્મ એક જ ભવનું વંધાય. વિશેષ ભવનું આયુષ્ વંધાય નહીં. જો વંધાતું હોય તો કોઈને કેવલજ્ઞાન ઉપજે નહીં.

જ્ઞાનીપુરુષ સમતાથી કલ્યાણનું જે સ્વરૂપ વતાવે છે તે ઉપકારને અર્થે વતાવે છે. જ્ઞાનીપુરુષો માર્ગમાં ભૂલા પડેલા જીવને સીધો રસ્તો વતાવે છે. જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલે તેનું કલ્યાણ થાય. જ્ઞાની થયા પછી ઘણો કાલ જાય એટલે અંધકાર થઈ જવાથી અજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ થાય; અને જ્ઞાનીપુરુષોનાં વચનો ન સમજાય; તેથી લોકોને અવલું માસે. ન સમજાય તેથી લોકો ગચ્છના ભેદ પાડે છે. ગચ્છના ભેદ જ્ઞાનીઓ પાડ્યા નથી. અજ્ઞાની માર્ગનો લોપ કરે છે. જ્ઞાની થાય ત્યારે માર્ગનો ઉદ્યોત કરે છે. અજ્ઞાનીઓ જ્ઞાનીની સામા થાય છે. માર્ગસન્મુલ થવું જોઈએ.

વાલ અને અજ્ઞાની જીવો નાની નાની બાબતોમાં ભેદ પાડે છે. ચાડલા અને મુલપટ્ટી વગેરેના આગ્રહમાં કલ્યાણ નથી. અજ્ઞાનીને મતભેદ કરતાં વાર લાગતી નથી. જ્ઞાનીપુરુષો રૂઢીમાર્ગને વદલે શુદ્ધ માર્ગ પ્રરૂપતાં હોય તોય જીવને જૂઠું માસે, અને જાણે કે આપણો ધર્મ નહીં. જે જીવ કદાગ્રહરહિત હોય તે શુદ્ધ માર્ગ આદરે. વિચારવાનો તો કલ્યાણનો માર્ગ એક જ હોય. અજ્ઞાનમાર્ગના અનંત પ્રકાર છે.

જેમ પોતાનું છોકરું કુબડું હોય અને વીજાનું છોકરું ઘણું રૂપાલું હોય, પણ રાગ પોતાના છોકરાપર આવે, ને સારું લાગે. તેવી જ રીતે જે કુલધર્મ પોતે માન્યા છે તે ગમે તેવા દુષણ-

વાઝા હોય તોપણ સાચા લાગે છે વૈષ્ણવ, તપ્પા, હુદિયા, જૈનાદિ ગમે તે હોય પણ જે કદા મહરહિતપણે શુદ્ધ સમતાથી પોતાના આચરણો ઘટાડશે તેનું જ કલ્યાણ થશે

સામાયિક કાયાનો યોગ રોડે, આત્માને નિર્મલ કરવા માટે કાયાનો યોગ રોડનો રોડવાથી પરિણામે કલ્યાણ થાય કાયાની સામાયિક કરવા કરતા આત્માની સામાયિક ઇચ્છાર કરો જ્ઞાનીપુરુષના વચનો સામગ્રી સામગ્રીને ગાંઠે વાપો તો આત્માની સામાયિક થશે મોક્ષનો ઉપાય અનુમતગોચર છે જેમ અમ્યાને અમ્યાસે કરી આગલ જગાય છે તેમ મોક્ષને માટે પણ છે

જ્યારે આત્મા કદ પણ ત્રિયા કરે નહીં ત્યારે અવધ કહેવાય

પુરુષાર્થ કરે તો કર્મથી મુક્ત થાય અનતકાલનાં કર્મો હોય, અને જો યથાર્થ પુરુષાર્થ કરે તો કમ ઇમ ન કહે કે હું નહીં જાઉં થે ઘડીમા અનતા કર્મો નાશ પામે છે આત્માની ઓલ્લાણ થાય તો કર્મ નાશ પામે

સમ્યક્ત્વ શાથી પ્રગટે? આત્માનો યથાર્થ લક્ષ થાય તેથી સમ્યક્ત્વના થે પ્રકાર છે - ૧ વ્યવહાર અને ૨ પરમાર્થ સદ્ગુણના વચનોનું સામગ્રી, તે વચનોનો વિચાર કરવો, તેની પ્રતીતિ કરવી, તે “વ્યવહારસમ્યક્ત્વ” આત્માની ઓલ્લાણ થાય તે “પરમાર્થસમ્યક્ત્વ”

અતઃકરણની શુદ્ધિના ધોષ અસર પામતો નથી, માટે પ્રથમ અતઃકરણમા કોમલતા છાવની વ્યવહાર અને નિશ્ચય ઇ આદિની મિથ્યાચ્ચામા નિરામ્લ રહેવું, મધ્યસ્થમાને રહેવું આ સ્માના સમાનને જે આચરણ તેને જ્ઞાનીઓ ‘કમ’ કહે છે

સાત પ્રકૃતિ ક્ષય થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રગટે અનતાનુસથીય ચાર કપાય, મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, સમવિતમોહનીય ૭ સાત ક્ષય થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રગટે કપાય તે શુ?

સતુરપો મલ્લ્યે જીવને તે ઘટાને કે તુ જે વિચાર કયાવિના કર્યે જાય છે તેમાં કલ્યાણ નથી છતાં તે કરતા માટે દુરામ્લ રાણે, ઉન્માગને મોષમાર્ગ માને, ઓ મોષમાગને ઉમાર્ગ માને તે ‘મિથ્યાત્વમોહનીય’ ઉમાર્ગથી મોક્ષ થાય નહીં, માટે માર્ગ થીજો હોનો જોડણ ણો જે માન તે ‘મિશ્રમોહનીય’ ‘આત્મા આ હશે?’ તેવું જ્ઞાન થાય તે ‘સમ્યક્ત્વમોહનીય’ ‘આત્મા છે’ ઇનો નિશ્ચયમાન તે ‘સમ્યક્ત્વ’

નિયમથી જીવ કોમલ થાય છે દયા આવે છે મનનાં પરિણામો ઉપયોગમહિત જો હોય તો કર્મ ઓટાં લાગે ઉપયોગમહિત હોય તો કર્મ વધારે લાગે અતઃકરણ કોમલ કરતા- શુદ્ધ કરવા-મતાદિ કરવાનું કલુ છે સ્વાત્મશુદ્ધિ ઓટી કરતા નિયમ કરવા કુટુંબમ જ્યાં જ્યાં જોડણ ટીપ ત્યાં ત્યાં આઢો આવે છે

હૈનિક દૃષ્ટિમાં વૈરાગ્ય મત્તિ થી પુરુષાર્થ કરવાનું, અને સચ રીતે વર્તવાનું ધ્યાનમાં ન આવતું નથી તે તો હોનો મૂલી જ ગયા છે

માપસો વરસાદ આને ત્યારે પાણી ટાંચામા મરી રાણે છે, તેમ મુમુક્ષુ જીનો આત્મો આત્મો ઉપદેશ સામગ્રીને જરાય મલ્લ કરતા નથી, તે ઇક આશ્ચર્ય છે તેને ઉપકાર કેવી રીતે થાય ?

જ્ઞાનીઓ દોષ ઘટાડવા માટે અનુભવનાં વચનો કહે છે; માટે તેવાં વચનોનું સ્મરણ કરી જો તે સમજવામાં આવે, શ્રવણ મનન થાય, તો સહજે આત્મા ઉજ્જ્વલ થાય. તેમ કરવામાં કાંઈ વહુ મેહેનત નથી. તેવાં વચનોનો વિચાર ન કરે, તો કોઈ દિવસ પળ દોષ ઘટે નહીં.

સદાચાર સેવવા જોઈએ. જ્ઞાનીપુરુષોએ દયા, સત્ય, અદત્તાદાન, વ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહપ્રમાણ વગેરે સદાચાર કહેલા છે. જ્ઞાનીઓએ જે સદાચારો સેવવા કહેલ છે તે યથાર્થ છે;—સેવવાયોગ્ય છે. વગર સાક્ષીએ જીવે વ્રત નિયમ કરવાં નહીં.

વિષયકષાયાદિ દોષ ગયાવિના સામાન્ય આશયવાલા દયા વગેરે આવે નહીં; તો પછી હંડા આશયવાલા દયા વગેરે ક્યાંથી આવે? વિષયકષાયસહિત મોક્ષે જવાય નહીં. અંતઃકરણની શુદ્ધિવિના આત્મજ્ઞાન થાય નહીં. ભક્તિ એ સર્વ દોષને ક્ષય કરવાવાળી છે; માટે તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે.

જીવે વિકલ્પના વ્યાપાર કરવા નહીં. વિચારવાન અવિચારણા અને અકાર્ય કરતાં ક્ષોભ પામે. અકાર્ય કરતાં જે ક્ષોભ ન પામે તે અવિચારવાન.

અકાર્ય કરતાં પ્રથમ જેટલો ત્રાસ રહે છે તેટલો વીજી ફેરે કરતાં રહેતો નથી. માટે પ્રથમથી જ અકાર્ય કરતાં અટકવું, દૃઢ નિશ્ચય કરી અકાર્ય કરવું નહીં.

સત્પુરુષો ઉપકારાર્થે જે ઉપદેશ કરે છે તે શ્રવણ કરે, ને વિચારે તો જીવના દોષો અવશ્ય ઘટે. પારસમણિનો સંગ થયો, ને લોહાનું સુવર્ણ ન થયું તો કાંતો પારસમણિ નહીં; અને કાંતો ચૂંચું લોહું નહીં. તેવી જ રીતે જેના ઉપદેશથી સુવર્ણમય આત્મા ન થાય તો કાંતો તે ઉપદેશ સત્પુરુષ નહીં, અને કાંતો સામો માણસ યોગ્ય જીવ નહીં. યોગ્ય જીવ અને ચરા સત્પુરુષ હોય તો ગુણો પ્રગટ્યાવિના રહે નહીં.

લૌકિક આલંબન ન જ કરવાં. જીવ પોતે જાગે તો વધાં વિપરીત કારણો મટી જાય. જેમ કોઈ પુરુષ ઘરમાં નિદ્રાવશ થવાથી તેના ઘરમાં કૂતરાં, બિલાડાં વગેરે પેસી જવાથી નુકસાન કરે, અને પછી તે પુરુષ જાગ્યા પછી નુકસાન કરનારાં ઇવાં જે કૂતરાં આદિ પ્રાણીઓ તેનો દોષ કાઢે; પણ પોતાનો દોષ કાઢતો નથી કે હું ડંધી ગયો તો આમ થયું; તેમ જીવ પોતાના દોષો જોતો નથી. પોતે જાગૃત રહેતો હોય, તો વધાં વિપરીત કારણો મટી જાય; માટે પોતે જાગૃત રહેવું.

જીવ એમ કહે છે કે, મારા તૃષ્ણા, અહંકાર, લોભ આદિ દોષો જતા નથી. અર્થાત્ જીવ પોતાનો દોષ કાઢતો નથી; અને દોષોનો વાંક કાઢે છે. જેમ સૂર્યનો તાપ વહુ પડે છે, અને તેથી બહાર નીકળાતું નથી; માટે સૂર્યનો દોષ કાઢે છે; પણ છત્રિ અને પગરખાં સૂર્યના તાપથી રક્ષણાર્થે વતાવ્યાં છે તેનો ઉપયોગ કરતો નથી તેમ. જ્ઞાનીપુરુષોએ લૌકિક ભાવ મૂકી દઈ જે વિચારથી પોતાના દોષો ઘટાડેલા (નાશ કરેલા) તે વિચારો, અને તે ઉપાયો જ્ઞાનીઓ ઉપકારાર્થે કહે છે. તે શ્રવણ કરી આત્મામાં પરિણામ પામે તેમ કરવું.

કયા પ્રકારે દોષ ઘટે? જીવ લૌકિક ભાવ કર્યા કરે છે, ને દોષો કેમ ઘટતા નથી એમ કહ્યા કરે છે!

મુમુક્ષુઓ જાગૃત-જાગૃત થઈ વૈરાગ્ય વધારવો જોઈ જ સત્પુરુષનું એક વચન સામઝી પોતાને વિષે દોષો હોય માટે વહુ જ સ્વેદ રાણે, અને દોષ ઘટાડે ત્યારે જ ગુણ પ્રગટશે સત્તમ સમાગમની જરૂર છે ધારી સત્પુરુષ તો જેમ એક વટેમાર્ગી, ધીજા વટેમાર્ગીને રસ્તો ચતાવી ચાલ્યો જાય છે તેમ ચતાવી ચાલ્યા જાય છે શિષ્યો કરવા માટે સત્પુરુષની ઇચ્છા નથી દુરાગ્રહ મટ્યો તેને આત્માનું માન થાય છે પ્રાપ્તિ જાય તો તરત સમ્યક્ત્વ થાય

બાહુવલ્કિનીને જેમ કેવલજ્ઞાન પાસે (અત્મા) હતું, વાદ ધહાર નહોતું, તેમ સમ્યક્ત્વ પોતાની પાસે જ છે

જીવ અહંકાર રાણે છે, અસત્ વસ્તો ઘોલે છે, પ્રાપ્તિ રાખે છે, તેનું લગારે માન નથી જ માન થયાવિના નિરેહો આનંદનો નથી

શૂરપીર વચનૈને ધીજા એકે વચનો પહોંચે નહીં જીવને સત્પુરુષનો એક શબ્દ પણ સમ-જાયો નથી મોટાઈ નહતી હોય તો મૂર્ખા દેવી ડુહિયા 'મુમતિ', સપ્પા 'મર્તિ' આત્માના કદામ્રહ મહી રહ્યા છે! તેના કદામ્રહમા કદ જ હિત નથી શૂરાતન કરીને આમ્રહ, કદામ્રહથી દૂર રહેવું, પણ વિરોધ કરવો નહીં

જ્યારે જ્ઞાનીપુરુષો થાય છે ત્યારે મતભેદ, કદામ્રહ ઘટાડી દે છે જ્ઞાની અનુક્રામ્યે માર્ગ ઘોષે છે અજ્ઞાની કુગુરુઓ મતભેદ ઠામ ઠામ ધધારી કદામ્રહ ધોકસ કરે છે

સાચા પુરુષ મઢે, ને તેઓ જે કલ્યાણનો માર્ગ ચતાવે તે જ પ્રમાણે ચર્ચે તો અવશ્ય કલ્યાણ ધાય માર્ગ નિચારવાને પૂછવો સત્પુરુષના આશ્રમે સારા આચરણો કરવા ચોટી બુદ્ધિ સહુને હેરાનકર્તા છે, પાપની કર્તા છે મમત્ત હોય ત્યાં જ મિથ્યાત્વ ધ્યાન સર્વે દયાહુ હોય કલ્યાણનો માર્ગ એક જ હોય, તો ધમો ન હોય અન્યા દોષો નાગ ધસે, અને સમપરિણામ આનંદો તો જ કલ્યાણ ધશે

મતભેદને છેદે તે જ સાચા પુરુષ સમપરિણામને રમ્તે ચઢાવે તે સાચો સગ નિચારવાને માગનો ભેદ ાથી

હિંદુ અને મુસલમાન સરખા ાથી હિંદુઓના ધમગુરુઓ જે ધમવોધ કરી ગયા હતા તે બહુ ઉપકાર અપ કરી ગયા હતા તેઓ મોષ ધીરાણા મુસલમાનના શાસ્ત્રોમા નથી આત્મા પેજાળ મળી, ધાળીઓ, મુસલમાન નથી તેઓ જેને ભેદ મળી ગયો તે જ ગુરુ, ભેદ ખાતે તે જ અનાદિની મૂલ છે કુલ્લાચાર પ્રમાણે જે સાચુ માયુ તે જ કથાય છે

મોક્ષ ણરે શુ? આત્માનું અત્યંત શુદ્ધણુ તે-અજ્ઞાનથી છૂટી જયુ તે-સર્વે રમ્મધી મુક્ત થયુ તે "મોક્ષ" યથાતથ્ય જ્ઞાન પ્રગથે મોષ પ્રાપ્તિ રહે ત્યામુધી આત્મા જગત્મા છે અનાદિ વાહ્યુ ણયુ જે ચેતન તેનો સ્વમાન જાણણુ-જ્ઞાન-છે, છતાં મૂળી જાય છે તે શુ? જાણ પણામાં ન્યૂનતા છે યથાતથ્ય જાણણુ ાથી તે ન્યૂનતા કેમ મટે? તે જાણણારૂપી મ્યમારને મૂલી ા જાય,-તેને વારવાર દડ કરે તો ન્યૂનતા મટે

જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનોનું અવલંબન લેવાથી જાણપણ થાય. સાધન છે તે ઉપકારના હેતુઓ છે. અધિકારિપણ સત્પુરુષના આશ્રયે છે તે સાધનો ઉપકારના હેતુઓ છે. સત્પુરુષની દૃષ્ટિએ ચાલવાથી જ્ઞાન થાય છે. સત્પુરુષોનાં વચનો આત્મામાં પરિણામ પામ્યે મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, અશુભ-યોગ વગેરે વધા દોષો અનુક્રમે મોઢા પડે. આત્મજ્ઞાન વિચારવાથી દોષો નાશ થાય છે. સત્પુરુષો પોકારી પોકારીને કહી ગયા છે, પણ જીવને લોકમાર્ગમાં પડી રહેવું છે; અને લોકો-ત્તર કહેવરાવવું છે; ને દોષ કેમ જતા નથી એમ માત્ર કહ્યા કરવું છે. લોકનો ભય મૂકી સત્પુરુષોનાં વચનો આત્મામાં પરિણામે તો સર્વ દોષ જાય. જીવે મારાપણ લાવવું નહીં. મોટાઈ, ને મહત્તા મૂક્યા વગર સમ્યક્ત્વનો માર્ગ આત્મામાં પરિણામ પામવો કઠણ છે.

વેદાંતશાસ્ત્રો વર્તમાનમાં સ્વહંદથી વાંચવામાં આવે છે; ને તેથી શુષ્કપણાજેવું થઈ જાય છે. પદ્મદર્શનમાં જ્ઞાગડો નથી; પણ આત્માને કેવલ મુક્તદૃષ્ટિએ જોતાં તીર્થકરે લાંબો વિચાર કર્યો છે. મૂળ લક્ષ્યગત થવાથી જે જે વક્તા(સત્પુરુષો)એ કહ્યું તે યથાર્થ છે એમ જણાશે.

આત્માને ક્યારે પણ વિકાર ન ઉપજે, તથા રાગદ્વેષપરિણામ ન થાય ત્યારે જ કેવલજ્ઞાન કહેવાય. પદ્મદર્શનવાળાએ જે વિચાર કર્યા છે તેથી આત્માનું તેમને માન થાય છે. તારતમ્ય-પણામાં ફેર પડે. પદ્મદર્શન પોતાની સમજણે વેસાડે તો કોઈવાર વેસે નહીં. તે વેસવું સત્પુરુષના આશ્રયે થાય. જેણે આત્મા અસંગ, અક્રિય વિચાર્યો હોય તેને આનંતિ હોય નહીં. સંશય હોય નહીં. આત્માના હોવાપણા સંબંધમાં પ્રશ્ન રહે નહીં.

પ્ર૦:-સમ્યક્ત્વ કેમ જણાય ?

ઉ૦:-માંહીથી દશા ફરે ત્યારે સમ્યક્ત્વની સ્વરૂપ એની મેઢે પડે. સત્દેવ ઇડલે રાગદ્વેષ ને અજ્ઞાન જેનાં ક્ષય થયાં છે તે. સદ્ગુરુ કોણ કહેવાય ? મિથ્યાત્વગ્રંથિ જેની છેદાળી છે તે. સદ્ગુરુ ઇડલે નિર્ગ્રંથ. સત્ધર્મ જ્ઞાનીપુરુષોએ બોધેલો જે ધર્મ. આ ત્રણે તત્ત્વ યથાર્થ રીતે જાણે ત્યારે સમ્યક્ત્વ થયું ગણાય.

અજ્ઞાન ટાળવા માટે કારણો (સાધનો) વતાવ્યાં છે. જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જ્યારે જાણે ત્યારે મોક્ષ થાય.

પરમવૈદરૂપી સદ્ગુરુ મેઢે અને ઉપદેશરૂપી દ્વા આત્મામાં પરિણામ પામે ત્યારે રોગ જાય; પણ તે દ્વા અંતરમાં ન ઉતારે, તો તેનો કોઈ કાળે રોગ જાય નહીં. જીવ સ્વેચ્છા સાધન કરતો નથી. જેમ આજ્ઞા કુટુંબને ઓઢાવવું હોય તો પહેલાં એક જણને ઓઢાવે તો બધાની ઓઢાવાય થાય, તેમ પહેલાં સમ્યક્ત્વનું ઓઢાવાય થાય ત્યારે વધા આત્માના ગુણરૂપી કુટુંબનું ઓઢાવાય થાય. સમ્યક્ત્વ સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન કહ્યું છે. બહારની વૃત્તિઓ ઘટાડી અંતર પરિણામ કરે, તો સમ્યક્ત્વનો માર્ગ આવે. ચાલતાં ચાલતાં ગામ આવે, પણ વગર ચાલ્યે ગામ ન આવે. જીવને યથાર્થ સત્પુરુષોની પ્રતીતિ થઈ નથી.

વહિરાત્મામાથી અતર્આત્મા થયા પડી પરમાત્મપણુ પ્રાપ્ત થયું જોઈપ દૂધ ને પાણી જૂદા છે તેમ સત્પુરુષના આશ્રયે-પ્રતીતિષ્ઠ-દેહ અને આત્મા જૂદા છે એમ માન થાય અતર્આ પોતાના આત્માનુમત્તરૂપે, જેમ દૂધ ને પાણી જૂદા થાય તેમ દેહ અને આત્મા જૂદા લાગે ત્યારે પરમાત્મપણુ પ્રાપ્ત થાય જેને આત્માના નિષ્કારૂપી ધ્યાન છે-સતત નિરતર ધ્યાન છે-આત્મા જેને સ્વપ્નમાં પણ જૂનો જ માસે-કોઈ વ્યવસ્થા જેને આમાની ભ્રાન્તિ થાય જ નહીં-તેને જ પરમાત્મપણુ થાય

અતર્આત્મા નિરતર કપાયાદિ નિગરના પુરુષાર્થ કરે છે તૌદમા ગુણમ્યાનન મુધી ઇ નિગર-રૂપી ત્રિયા છે જેને વૈરાગ્ય ઉપદ્રમ વચ્ચે હોય તેને જ નિષ્કારના કહીંઈ આત્માઓ મુક્ત થયા પડી સસારમા આવતા નથી આત્મા સ્થાનુમત છે તે ચતુર્થી દેખાતો નથી દ્વિવિધી રહિત યુગ્મ જે જ્ઞાન તે જાણે છે આત્માનો ઉપયોગ મનન કરે તે મન છે યદગણા છે તેથી મન જૂદુ કહેવાય સ્વસ્થ વિસ્થ મૂકી દેવો તે 'ઉપયોગ' જ્ઞાને આરણ કરનાર નિષ્કાર-વિત્તકર્મ ૭ યાત્રુ હોય તેને સત્પુરુષનો ઘોષ લાગે આયુરનો સ્થ હોય તે રોગાય નહા

જાને અજ્ઞા પ્રમુ છે તેથી ઉપદેશ પરિણમે નહીં, કારણ આરણને રીધે પરિણમનાનો રસ્તો નથી જ્યામુધી છોડના અભિનિવેષની કલ્પના કર્યા કરો ત્યામુધી આત્મા સ્વર્ગ આવે નહીં, અને ત્યામુધી કલ્યાણ પણ થાય નહા ઘણા નીચે સત્પુરુષનો ઘોષ સામઢે છે, પણ તેને વિષ્કારવાનો યોગ થનતો નથી

દ્વિવિધોત્ત નિમ્નહુ ન હોગણુ, કુલ્લધમનો આમદ, માન શ્વવાની કામના, અમધ્યસ્થપણુ ઇ કદામદ છે તે કદામદો જ્યામુધી જીવ ન મૂકે ત્યામુધી કલ્યાણ થાય નહીં તર પૂર્વ મળ્યો તોય રણ્વ્યો! ઘોદ રાજહોર જાગ્રો પણ દેહમા રહેલો આત્મા ન ઓઢ્ઢ્યો, માટે રણ્વ્યો! જ્ઞાપુરુષ ધધી ઘરાઓ ટાઢી શકે છે, પણ તરવાનુ કારણ સત્પુરુષની દ્વિવિધ પાલયુ તે છે, અને તો જ દુઃસ મટે આ ૭ પુરુષાર્થ કરે તો આત્મજ્ઞાન થાય જેને આત્મજ્ઞાન નથી તેનાથી કલ્યાણ થાય નહીં

શ્વરદાર જેનો પરમાર્થ છે તેવા આત્મજ્ઞાનીની આજ્ઞાણ વર્ત્યે આત્મા સ્વમત થાય; કલ્યાણ થાય

જીવને કમનો ઘથ કેમ પડે? ત્રિકાચિત વિષે-ઉપયોગે અને અનુપયોગે કમરપ પડે
આત્મજ્ઞાન સદ્ગત ૭થી 'પરીશરણ,' 'વિષ્કારમાગર' વાંચીને કથનમાય માન્યાથી જ્ઞાન થાય નહીં તેને અનુમત થયો છે યગ અનુમતિના આશ્રયે તે સમગ્રી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે તો જ્ઞાન થાય સમજવાતિના રત્નો મારે વિસ્ફટ છે હીરો કાઢના માટે ત્યાણ રોડવી તે મેહેનત છે, પણ હીરો રેતો તેમાં મેહેનત નથી તે જ પ્રમાણે આત્મામવધી મમનન આગવી ટુલ્કમ છે, ત્હીં તો આત્મા કદ દૂર નથી માન નથી તેથી દૂર લાગે છે જીવને કલ્યાણ કરતુ, ન કરતુ તેનુ માન ૭થી, અને પોતાપણુ રામ્પુ છે

ચોથે ગુણસ્થાનકે ગ્રંથિભેદ થાય. અનીઆરમેયી પડે છે તેને 'ઉપશમતમ્યક્ત્વ' કહેવાય. લોભ ચારિત્રને પાડાનારો છે. ચોથે ગુણસ્થાનકે ઉપશમ અને ધાયિક વન્ને હોય. ઉપશમ એટલે સત્તામાં આવરણનું રહેવું. કલ્યાણતાં ચરેચરાં કારણો જીવને ધાર્યામાં નથી. જે શાસ્ત્રો વૃત્તિને સંસેપે નહીં (વૃત્તિને સંકોચે નહીં) પરંતુ વધારે તેવાં શાસ્ત્રોમાં ન્યાય ક્યાંથી હોય ?

વ્રત આપનારે અને વ્રત લેનારે વન્ને એ વિચાર તથા ઉપયોગ રાખવા. ઉપયોગ રાખે નહીં, ને ભાર રાખે તો નિકાચિત્કર્મ વંધાય. 'ઓછું કરવું' (પરિગ્રહમર્યાદા કરવી) એમ જેના મનમાં હોય તે શિથિલ કર્મ વાધે. પાપ કર્યે કાંઈ મુક્તિ હોય નહીં. એક વ્રત માત્ર લઈ અજ્ઞાનને કાઢવા ઇચ્છે છે તેવાને અજ્ઞાન કહે છે કે, તારાં કૈંક ચારિત્ર હું ચ્વાદ ગયો છું; તેમાં તે શું મોટી વાત છે ?

જે સાધનો વતાવે તે તરવાનાં સાધનો હોય તો જ ચરાં સાધન. વાકી નિષ્ફળ સાધન છે. વ્યવહારમાં અનંતા માંગા ઉઠે છે, તો કેમ પાર આવે ? કોઈ માણસ ઉતાવળો વોલે તેને કપાયી કહેવાય. કોઈ ધીરજથી વોલે તેને શાન્તિ દેખાય, પણ અંતર્પરિણામ હોય તો શાંતિ કહેવાય.

જેને સુવાની એક પથારી જોડે એ તે દશ ઘર મોકલ્યાં રાખે તો તેવાની વૃત્તિ ક્યારે સંકોચાય ? વૃત્તિ રોકે તેને પાપ નહીં. કેટલાક જીવો એવા છે કે વૃત્તિ ન રોકાય એવાં કારણો મેળાં કરે—આથી પાપ રોકાય નહીં.^૧

ચૌદ રાજલોકની કામના છે તે પાપ છે. માટે પરિણામ જોવાં. ચૌદ રાજલોકની ચવર નથી એમ કદાચ કહો, તોપણ જેટલું ધાર્યું તેટલું તો નક્કી પાપ થયું. મુનિને તળાવલું પણ ગ્રહવાની છૂટ નથી. ગૃહસ્થ એટલું ગ્રહે તો તેટલું તેને પાપ છે.

જડને આત્મા તન્મયપણે થાય નહીં. સુતરની આંટી સુતરથી કાંઈ જૂદી નથી; પણ આંટી કાઢવી તેમાં વિકટતા છે; જો કે સુતર ઘટે નહીં ને વધે નહીં. તેવી જ રીતે આત્મામાં આંટી પડી ગઈ છે.

સત્પુરુષ અને સત્સાચ્ચ એ વ્યવહાર કાંઈ કલ્પિત નથી. સદ્ગુરુ સત્સાચ્ચરૂપી વ્યવહારથી સ્વરૂપ શુદ્ધ થાય ત્યારે કેવલ વર્તે. પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું તે સમક્ષિત. સત્પુરુષનું વચન સાંભળવું દુર્લભ છે, શ્રદ્ધવું દુર્લભ છે, વિચારવું દુર્લભ છે તો અનુભવવું દુર્લભ હોય તેમાં શી નવાઈ ?

ઉપદેશજ્ઞાન અનાદિનું ચાલ્યું આવે છે. એકલાં પુસ્તકથી જ્ઞાન થાય નહીં. પુસ્તકથી જ્ઞાન થતું હોય તો પુસ્તકનો મોક્ષ થાય ! સદ્ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું એમાં ભૂલી જવાય તો પુસ્તક અવલંબનભૂત છે.—ચૈતન્યપણુ ગોણે તો ચૈતન્યપણુ પ્રાપ્ત થાય;—ચૈતન્યપણુ અનુભવગોચર થાય તે. સદ્ગુરુનું વચન શ્રવણ કરે, મનન કરે, ને આત્મામાં પરિણમાવે તો કલ્યાણ થાય.

૧ સામાન્યપણે જેટલો પરિગ્રહ રાખવાની જરૂર હોય તેના કરતા પણ જે જીવો અજ્ઞાનવડે પરિગ્રહનો વિસ્તાર વહુ મોટો રાખે છે, અને કહે છે કે અમે વિરતિ આદરીએ છીએ, એવા જીવોને સંવોધી આ પ્રસંગ વહ્યા છે—સંશોધક.

જ્ઞાન અને અનુમત હોય તો મોક્ષ થાય વ્યવહારને નિષેધગ્રો નહીં જન્ય વ્યવહારને વલગી રહેવું નહીં

આત્મજ્ઞાનની વાત સામાન્ય થઈ જાય જ્ઞી રીતે કરવી ઘટે નહીં આત્મજ્ઞાનની વાત ઘટાતે કહેવી આત્માનુ હોવાપણુ વિચારવામા આવે તો અનુમતવામા આવે, નહીંતો તેમા શરૂ થાય છે જેમ એક માણસને ઘણે પઢવથી દેખાતુ નથી તેમ આરણની વલગણાને હીને આત્માને થાય છે ઉઘમા પળ આત્માને સામાન્યપણે જાગૃતિ છે આત્મા કેવલ ઉઘે નહીં, તેને આરણ આવે, આત્મા હોય તો જ્ઞાન થાય જડ હોય તો જ્ઞાન કોને થાય ?

પોતાને પોતાનુ માન થયું-પોતે પોતાનુ જ્ઞાન પામવું-તે જીમ્નુચ્ચ થવું

ચૈતન્ય એક હોય તો પ્રાપ્તિ કોને થઈ ? મોક્ષ કોનો થયો ? વધા ચૈતન્યની જાતિ એક, પળ પ્રત્યેક ચૈતન્યનુ સ્વતંત્રપણુ જૂઠું ચૈતન્ય છે ચૈતન્યનો સ્વમાત્ર એક છે મોક્ષ સ્વાનુભવ ગૌરવ છે નિરાવરણમા ભેદ નથી પરમાણુ મેલ્યા થાય નહીં પટલે કે આત્માને પરમાણુનો સપ્ત નહીં ત્યારે શુક્તિ પરસ્પરમા નહીં મલ્લુ તે શુક્તિ

કલ્યાણ કરવું, ન કરવું તેનુ માન નથી, પળ જીવને પોતાપણુ રાહવું છે વધ ક્યાશુધી થાય ? જીન ચૈતન્ય ન થાય ત્યાશુધી જ્ઞેન્દ્રિયાદિનુ યોનિ હોય તોપણ જીનનો જ્ઞાનસ્વમાત્ર કેવલ હોવાદ જાય નહીં અંતે મુલો રહે છે અનાપિ કાલથી જીન વધાયો છે નિરાવરણ થયા પડી વધાતો નથી “હુ જાણુ છું” એ અભિમાન તે ચૈતન્યનુ અગ્રદપણુ આ જગતમા વધ ને મોક્ષ ન હોત તો શ્રુતિનો ઉપદેશ કોને અર્થ ? આત્મા સ્વમાને કેવલ અત્રિય છે, પ્રયોગે ત્રિય છે જ્યારે નિર્નિસ્સ સમાધિ થાય ત્યારે જ અત્રિયપણુ વધુ છે નિર્નિવાદપણે વેદાંત વિચારવામા અઢચળ નથી આત્મા અર્હતપદ વિચારે તો અર્હત થાય સિદ્ધપદ વિચારે તો સિદ્ધ થાય આચાર્ય-પદ વિચારે તો આચાર્ય થાય ઉપાધ્યાયનો વિચાર કરે તો ઉપાધ્યાય થાય સ્ત્રીરૂપ વિચારે તો આત્મા સ્ત્રી અર્થાત્ જે સ્વરૂપને વિચારે તે રૂપ માત્રાત્મા થાય આત્મા જન છે, કે અનેક છે તેની વિંતા કરવી નહીં આપણે તો એ વિચારવાની જરૂર છે કે “હુ એક છું” જગતને મેલગણની શી જરૂર છે ? એક, અનેકનો વિચાર ઘણી આધી દશાઈ પહોંચ્યા પડી વિચારવાનો છે જગત્ ને આત્મા સ્વપ્ને પળ એક જાણશો નહીં આત્મા અચલ છે, નિરાવરણ છે વેદાંત સામઢીને પળ આમાને ઓલપવો આત્મા સર્વવ્યાપક છે, કે આત્મા ટેહને વિષે છે તે અનુમત પ્રત્યક્ષ અનુમતગમ્ય છે

વધા ધર્મનુ તાત્પર્ય જ છે કે, આત્માને ઓલપવો ધીજા વધા સાધન છે તે જે ટેકાણે જોડન (ઘટે) તે જ્ઞાનીની આજ્ઞા વાપરતા અધિકારી જીવને પલ્લ થાય દયા વગેરે આત્માને નિમલ ધનાનાં સાધનો છે

મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, અત્રન, અનુમયોગ, એ અનુમતે જાય તો સત્પુરુષનુ વચન આત્મામા પરિ-

પામ પામે. તેથી વધા દોષો અનુક્રમે નાશ પામે. આત્મજ્ઞાન વિચારથી થાય છે. સત્પુરુષ તો પોકારી પોકારીને કહી ગયા છે, પણ જીવ લોકમાર્ગે પટ્યો છે; ને તેને લોકોત્તરમાર્ગ માને છે. આથી કરી કેમેય દોષ જતા નથી. લોકનો ભય મૂકી મત્પુરુષોનાં વચનો આત્મામાં પરિણામ પામે તો સર્વ દોષ જાય. જીવે મારાપણુ લાવવું નહીં; મોટાઈ અને મહત્તા મૂક્યા વગર સમ્યક્-માર્ગ આત્મામાં પરિણામ પામે નહીં.

બ્રહ્મચર્યવિપ્રે:-પરમાર્થહેતુમાટે નદી ઉત્તરવાને ટાઢા પાણીની મુનિને આજ્ઞા આપી, પણ અબ્રહ્મચર્યની આજ્ઞા આપી નથી; ને તેને માટે કાચું છે કે, અલ્પ આહાર કરજે, ઉપવાસ કરજે, ઇકાંતર કરજે, છેવટે ક્ષેર खाईને મરજે, પણ બ્રહ્મચર્ય ભાંગીશ નહીં.

દેહની મૂર્છા હોય તેને કલ્યાણ કેમ માસે? સર્પ કરડે ને ભય ન થાય ત્યારે સમજવું કે, આત્મજ્ઞાન પ્રગટ્યું છે. આત્મા અजर-અમર છે. “હું” મરવાનો નથી; તો મરણનો ભય શો? જેને દેહની મૂર્છા ગઈ તેને આત્મજ્ઞાન થયું કહેવાય.

પ્રશ્ન:-જીવે કેમ વર્તવું?

સમાધાન:-સત્સંગને યોગે આત્માનું શુદ્ધપણુ પ્રાપ્ત થાય તેમ. પણ સત્સંગનો સદા યોગ નથી મળતો. જીવે યોગ્ય થવા માટે હિંસા કરવી નહીં; સત્ય બોલવું; અદત્ત લેવું નહીં; બ્રહ્મચર્ય પાઠવું; પરિગ્રહની મર્યાદા કરવી; રાત્રિમોજન કરવું નહીં એ આદિ સદાચરણ શુદ્ધ અંતઃકરણે કરવાનું જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે; તે પણ જો આત્માને અર્થે લક્ષ રાખી કરવામાં આવતાં હોય તો ઉપકારી છે; નહીંતો પુણ્યયોગ પ્રાપ્ત થાય. તેથી મનુષ્યપણુ મળે, દેવતાપણુ મળે, રાજ મળે. એક ભવનું સુખ મળે, ને પાછું ચાર ગતિમાં રજાલવું થાય; માટે જ્ઞાનીઓએ તપ આદિ જે ક્રિયા આત્માને ઉપકાર અર્થે અહંકારરહિતપણે કરવા કહી છે, તે પરમજ્ઞાની પોતે પણ જગત્ના ઉપકારને અર્થે નિશ્ચય કરી સેવે છે.

મહાવીરસ્વામીએ કેવલજ્ઞાન ઉપજ્યા પછી ઉપવાસ કર્યા નથી; તેમ કોઈ કોઈ જ્ઞાનીએ કર્યા નથી; તથાપિ લોકોના મનમાં એમ ન આવે કે, જ્ઞાન થયા પછી ખાવું, પીવું સરખું છે; તેટલા માટે છેછી વખતે તપની આવશ્યકતા વતાવવા ઉપવાસ કર્યા; દાનને સિદ્ધ કરવા માટે દિક્ષા લીધાં પહેલાં બે વર્ષસુધી પોતે દાન દીધું. આથી જગત્ને દાન સિદ્ધ કરી આપ્યું; માતા પિતાની સેવા સિદ્ધ કરી આપી. દિક્ષા નાની વયમાં ન લીધી તે ઉપકાર અર્થે. નહીંતો પોતાને કરવા, ન કરવાનું કાંઈ નથી. જે સાધન કહ્યાં છે તે આત્મલક્ષ કરવાને માટે છે. પરના ઉપકારને અર્થે જ્ઞાની સદાચરણ સેવે છે.

હાલ જૈનમાં ઘણો વખત થયાં અવાવરુ કુવાની માફક આવરણ આવી ગયું છે; કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ છે નહીં. કેટલોક વખત થયાં જ્ઞાની થયા નથી; કેમકે, નહીંતો તેમાં આટલા વધા કદાગ્રહ થઈ જાત નહીં. આ પંચમકાલમાં સત્પુરુષનો જોગ મળવો દુર્લભ છે; તેમાં

હાત્મા તો ત્રિશેષ દુર્લભ જોવામા આવે છે, ઘણુકરી પૂર્વના સસ્કારી જીવ જોવામા આવતા નથી ઘણા જીવોમા કોઈક ચરો મુયુ-જિજ્ઞાસુ-જોવામા આવે છે વારી તો ત્રણ પ્રકારના જીવો જોવામા આવે છે, જે વાઘદટ્ટિયાઘ છે-૧ “ત્રિયા કરવી નહીં ત્રિયાથી દેવગતિ પ્રાપ્ત થાય, બીજુ કાઈ પ્રાપ્ત થતુ નથી ચાર ગતિ રક્ષકમાનુ મટે તે ચરુ.” ૫મ કહી સત્ચરણ, પુપ્પના હેતુ જોઈ કરતા નથી, અને પાપના કારણો સેવતા અટકતા નથી આ પ્રકારના જીવો કાઈ કરુ જ નહીં, અને મોટી મોટી વાતો કરવી પડતુ જ છે આ જીવોને “અજ્ઞાનવાદી” તરીકે મૂવી શકાય ૨ “પ્રજ્ઞાત્રિયા કરવી, તેથી જ કલ્યાણ થશે” ૬મ માનનારાઓ સાથે વ્યવહારમા કલ્યાણ માની વદામદ મૂકતા નથી આમા જીવોને “ત્રિયાવાદી” અથવા “ત્રિયા જહ” ગણતા ત્રિયાજટને આત્માનો ભ્રમ હોય નહીં ૩ “અમને ‘આત્મજ્ઞાન’ છે આત્માને આન્તિ હોય જ નહીં, આત્મા કર્તાય નથી, ને મોચાય નથી, માટે કાઈ નથી” આતુ ઘોલના રામો “શુદ્ધ અધ્યાત્મી”-“પોલા જ્ઞાની” થઈ બેસી અનાચાર સેવતા અટકે નહીં

આમા ત્રણ પ્રકારના જીવો હાલમાં જોવામા આવે છે જીવે જે કાઈ કરવાનુ છે તે આત્માના ઉપકાર અર્થે કરવાનુ છે તે વાત તેઓ ભૂલી ગયા છે હાલમા જૈનમા ચોરાસીથી સો ગણ્થ થઈ ગયા છે તે વધામા વદામદો થઈ ગયા છે, છતા તેઓ વધા કહે છે કે “જૈનધર્મ અમારો છે”

‘પઠિષ્ઠમામિ, નિદ્રામિ’ આદિ પાઠનો લૈનિરમા હાલ ઘરો અર્થ થઈ ગયો જણાય છે કે “આત્માને ઘોમરાતુ છુ” પડે જેનો અર્થ-ઉપકાર-કરવાનો છે તેને જ-આત્માને જ-ભૂલી ગયા છે જેમ જ્ઞાન જોડી હોય, અને વિષ વિષ વૈમન વગેરે હોય, પણ જો જુદા થર ન હોય તો ન શોમે, અને થર હોય તો શોમે, તેવી રીતે ત્રિયા વૈરાગ્યાદિ જો આત્માનુ જ્ઞાન હોય તો શોમે, નહીં તો ન શોમે જૈનમાં હાલમા આત્માનો ભૂલાનો થઈ ગયો છે

સૂચો, ધૈર્યપૂર્વક જ્ઞાન, ગુણિષ્ણ, શ્રાવણ, હવારો જાતા સત્ચરણ, સત્પર્યા આદિ જે જે સાધનો-જે જે મેહેનતો-જે જે પુરુષાર્થ-કલ્પા છે તે જુદા આત્માને ઓઢપવા માટે તે પ્રયત્ન જો આત્માને ઓઢવવા માટે-જોષી કાઢવા માટે-આત્માને અર્થે થાય તો સફળ છે, નહીંતો નિષ્ફળ છે, જો કે તેથી વાધ પડે થાય, પણ ચાર ગતિનો છેદ થાય નહીં જીવને સત્પુરુષનો જોગ થાય, અને ભ્રમ થાય, તો તે સહેજે યોગ્ય જીવ થાય, અને પછી સદ્ગુણી આત્મા હોય, તો સમ્યક્ થાય

શમ=જોષાદિ પાતકાં પાડવાં તે સમે=મોનમાર્ગ ત્રિયાય બીજી કોઈ રચ્યા નહીં તે ત્રિ વૈદ=સત્તારથી થાવી જતું તે-સમારથી અટકી જતુ તે આ-થા=સાચા ગુણી-સદ્ગુણી આત્મા થવી તે અનુક્રા=ધર્મ પ્રાપ્તિપર સમમાન રાખતો તે,-ત્રિવૈરુદ્ધિ રાખતી તે આ ગુણો સમચિત્તી જીવમાં સહેજે હોય પ્રથમ સાચા પુરુષાં ઓઢવાન થાય, તો પછી આ ચાર ગુણો આવે વે

દાંતમાં વિચાર અર્થે પડ્ સંપત્તિ વતાવી છે. વિવેક વૈરાગ્યાદિ સદ્ગુણ પ્રાપ્ત થયા પછી જીવ યોગ્ય-મુમુક્ષુ-કહેવાય.

સમક્તિ છે તે દેશચારિત્ર છે; દેશે કેવલજ્ઞાન છે. શાસ્ત્રમાં આ કાઠમાં મોક્ષનો સાવ નિષેધ નથી. જેમ આગગાડીનો રસ્તો છે તેની મારફતે વહેલાં જવાય, ને પગરસ્તે મોડા જવાય તેમ આ કાઠમાં મોક્ષનો રસ્તો પગરસ્તા જેવો હોય તો તેથી ન પહોંચાય એમ કાંઈ નથી; વહેલા ચાલે તો વહેલા જવાય; કાંઈ રસ્તો વંધ નથી. આ રીતે મોક્ષમાર્ગ છે; તેનો નાશ નથી. અજ્ઞાની અકલ્યાણના માર્ગમાં કલ્યાણ માની, સ્વછંદે કલ્પના કરી, જીવોને તરવાનું વંધ કરાવી દે છે. અજ્ઞાનીના રાગી બાળામોળા જીવો અજ્ઞાનીના કહ્યાપ્રમાણે ચાલે છે; અને તેવા કર્મનાં વાંધેલા વન્ને માઠી ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. આવો કુટારો જૈનમતોમાં વિશેષ થયો છે.

નય આત્માને સમજવા અર્થે કહ્યા છે; પળ જીવો તો નયવાદમાં ગુંચવાઈ જાય છે. આત્મા સમજાવવા જતાં નયમાં ગુંચવાઈ જવાથી તે પ્રયોગ અવલો પડ્યો. સમક્તિદૃષ્ટિ જીવને 'કેવલ જ્ઞાન' કહેવાય. વર્તમાનમાં ભાન થયું છે માટે 'દેશકેવલ જ્ઞાન' થયું કહેવાય; વાકી તો આત્માનું ભાન થયું એટલે 'કેવલજ્ઞાન'. તે આ રીતે કહેવાય: સમક્તિદૃષ્ટિને આત્માનું ભાન થાય ત્યારે તેને કેવલજ્ઞાનનું ભાન પ્રગટ્યું; અને ભાન પ્રગટ્યું એટલે કેવલજ્ઞાન અવશ્ય થવાનું; માટે આ અપેક્ષા સમક્તિદૃષ્ટિને કેવલજ્ઞાન કહ્યું છે. સમ્યક્ત્વ થયું એટલે જમીન સેડી શાઢ વાવ્યું, શાઢ થયું, ફલ થયાં, ફલ થોડાં ખાધાં, ખાતાં ખાતાં આયુષ્ પુરું થયું; તો પછી વીજે ભવ ફલ ખવાય. માટે 'કેવલજ્ઞાન' આ કાઠમાં નથી, નથી એવું અવલું માની લેવું નહીં; અને કહેવું નહીં. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતાં અનંતા ભવ મટી એક ભવ આડો રહ્યો. માટે સમ્યક્ત્વ ઉત્કૃષ્ટ છે. આત્મામાં કેવલજ્ઞાન છે. પળ આવરણ ટલ્યે કેવલજ્ઞાન હોય. આ કાઠમાં સંપૂર્ણ આવરણ ટલે નહીં, એક ભવ વાકી રહે; એટલે જેટલું કેવલજ્ઞાનાવરણીય જાય તેટલું કેવલજ્ઞાન થાય છે. સમક્તિ આવ્યે માહી-અંતરમાં-દશા ફરે; કેવલજ્ઞાનનું વીજ પ્રગટ થયું. સદ્ગુણિના માર્ગ નથી, એમ મોટા પુરુષોએ કહ્યું છે. આ ઉપદેશ જાણીને-વગર કારણે-કર્યો નથી. સમક્તિ એટલે મિથ્યાત્વ-મુક્ત; કેવલજ્ઞાની એટલે ચારિત્રાવરણથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત; અને સિદ્ધ એટલે દેહાદિથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત.

પ્રશ્ન:-કર્મ ઓછાં કેમ થાય ?

ઉત્તર:-ક્રોધ ન કરે, માન ન કરે, માયા ન કરે, લોભ ન કરે તેથી કર્મ ઓછાં થાય. વાહ્યક્રિયા કરીશ ત્યારે મનુષ્યપણુ મલશે, અને કોઈ દિવસ સાચા પુરુષનો જોગ મલશે.

પ્રશ્ન:-વ્રતનિયમ કરવાં કે નહીં ?

ઉત્તર:-વ્રત નિયમ કરવાનાં છે. તેની સાથે કજીઆ, કંકાસ, છોકરાં છૈયાં અને ઘરમાં મારાપણુ કરવું નહીં. સંચી દશાએ જવા માટે વ્રતનિયમ કરવાં.

સાચા ખોટાની પરીક્ષા કરવી તે ઉપર એક સાચા ભક્તનું દૃષ્ટાંત:-એક રાજા બહુ ભક્તિવાળો

હતો, અને તેથી મત્તોની સેના વધુ કરતો, ઘણા મત્તોનું અન્ન વસાનિથી પોષણ કરતા ઘણા મત્તો મેળા થયા પ્રધાને જાણ્યું કે, રાજા મોઢો છે, મત્તો ઠગી ચાનારા છે, માટે તેની રાજાને પરીક્ષા કરાવવી, પણ હાલ રાજાને પ્રેમ વધુ છે તેથી માનશે નહીં, માટે કોઈ અન્યરે વાત, ઈમ વિચારી કેટલોક વસ્તુત યમો જતા કોઈ અવમર મળ્યાથી તેણે રાજાને કહ્યું “આપ ઘણો વ્યવસ્થા થયા ઘણા મત્તોની સરખી સેના ધાકરી કરો છો, પણ તેમા કોઈ મોટા હશે, કોઈ નાના હશે માટે વધાને ઓઝણીને મત્તિ કરો” ત્યારે રાજાએ હા કરી કહ્યું, “ત્યારે કેમ કહ્યું ?” રાજાની રજા લઈ પ્રધાને ઘે હજાર મત્તો હતા તે વધાને મેળા કરી કહેનાર્યું કે, તમે દરવાજા બહાર આવજો, કેમકે રાજાને જરૂર હોવાથી આજે મત્તતેલ કાઢવું છે તમે ઘણા ઘણા દિનમ થયા રાજાનો માલમસાલો ચાઓ છો, તો આજે રાજાનું આટલું કામ તમારે કરવું જ જોઈ ઘાળીમા ઘાઝી તેલ કાઢવાનું સામઝ્યું કે, ઘણા મત્તોએ તો ભાગના માહ્યું, અને નાસી ગયા ઈક સાચો મત્ત હતો તેણે નિચાર કર્યો કે, રાજાનું નિમક-ડુળ-સાધું છે તો તેના પ્રત્યે નિમક-હરમ કેમ થવાય ? રાજાએ પરમાર્થ જાણી અન્ન દીધું છે, માટે રાજા ગમે તેમ કરે તેમ કરવા દેવું આમ નિચારી ઘાળી પાસે જઈ કહ્યું કે, “તમારે ‘મત્ત-તેલ’ કાઢવું હોય તો કાઢો” પછી પ્રધાને રાજાને કહ્યું “જુઓ, તમે ઘણા મત્તોની સેના કરતા હતા, પણ સાચા ચોળાની પરીખા ન હોતી” જુઓ, આ રીતે, સાચા જીવો તો નિરલ્પ જ હોય, અને તેણે નિરલ્પ સાચા સદ્ગુણની મત્તિ શ્રેયસ્કર છે સાચા સદ્ગુણની મત્તિ, મન, વચન અને કાયાએ કરવી

ઈક વાત સમજાય નહાં ત્યામુધી ધીજી વાત સામઝ્યી “તુ કામની ? સામઝેડું મૂલ્યું નહીં ઈકનાર જન્મ્યા તે પચ્ચાનગર ધીજી ત્યાડું નહીં તેની પેટે તપ કરે કરવા તે કાંઈ મહામારત વાત નથી, માટે તપ કરનારે અદ્ધાર કરવો નહીં તપ ઈ તાનામા નાનો ભાગ છે મૂલ્યે મરહું ને ઉપગામ કરવા તેનું નામ તપ નથી માહીધી ગુદ્ધ અત્તરણ થાય ત્યારે તપ કહે-વાય, અને તો મોળગતિ થાય ઘાઘ તપ શરીરથી થાય તપ છ પ્રકારે-૧ અત્તરૂત્તિ થાય તે ૨ ઈક આત્મે કાયાને ચેસાડવી તે ૩ ઓઝી આહાર કરવો તે ૪ નિરલ્પ આહાર કરવો તે ૫ કૃત્તિઓ ઓઝી કરવી તે ૬ આહારનો ત્યાગ તે

તિથિને અર્થે ઉપગામ કરવાના નથી, પણ આત્માને અર્થે ઉપગામ કરવાના છે ચાર પ્રકારે તપ કહ્યા છે તેમા આહાર ૧ કરવો તે તપ જિહ્વાદ્રિય વચ કરવાનો ઉપાય જાણીને કહ્યો છે જિહ્વાદ્રિય વચ કરી, તો ઘણી હિદયો વચ થવાનું નિમિત્ત છે ઉપવામ કરો તેની વાત બહાર ૧ કરો, ધીજાની નિંજા ન કરો, ઘોષ ૧ કરો, જો આના ઘેરો ઘટે તો મોટો રામ થાય તપાટિ આત્માને અર્થે કરવાનાં છે, ઊંકને દેશાડવા અર્થે કરવાનાં ૧થી કપાય ઘટે તેને ‘તપ’ કહ્યો છે ઈરિવ દટિ મૂલી ગયી

સહુ સામાયિક કરે છે, ને કહે છે કે, જ્ઞાની સ્વીકારે તે સ્વરૂં. સમકિત હશે કે નહીં તે પળ જ્ઞાની સ્વીકારે તે સ્વરૂં. પળ જ્ઞાની સ્વીકારે શું? અજ્ઞાની સ્વીકારે તેવું તમારૂં સામાયિક વ્રત અને સમકિત છે! અર્થાત્ વાસ્તવિક સામાયિક વ્રત અને સમકિત તમારાં નથી. મન, વચન અને કાયા વ્યવહારસમતામાં સ્થિર રહે તે સમકિત નહીં. જેમ ડંબમાં સ્થિર યોગ માલુમ પડે છે છતાં તે વસ્તુતઃ સ્થિર નથી; અને તેટલા માટે તે સમતા પણ નથી. મન, વચન, કાયા ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી હોય; મન તો કાર્ય કર્યાવગર બેસતું જ નથી. કેવલીના મનયોગ ચપલ હોય, પણ આત્મા ચપલ હોય નહીં. આત્મા ચોથે ગુણસ્થાનકે ચપલ હોય, પણ સર્વથા નહીં. 'જ્ઞાન' ઇટલે આત્માને યથાતથ્ય જાણવો તે. 'દર્શન' ઇટલે આત્માની યથાતથ્ય પ્રતીતિ તે. 'ચારિત્ર' ઇટલે આત્મા સ્થિર થાય તે. આત્મા ને સદ્ગુરુ ઇક જ સમજવા. આ વાત વિચારથી ગ્રહણ થાય છે. પૂર્વે જે અજ્ઞાન મેલું કર્યું છે તે સ્વેતે તો જ્ઞાનીની અપૂર્વ વાણી સમજાય. ઓટી વાસના=ધર્મના ઓટા સ્વરૂપને સ્વરૂં જાણવું તે.

તપ આદિક પણ જ્ઞાનીની કસોટી છે. શાતાશીલ્યું વર્તન રાલ્યું હોય, અને અશાતા આવે, તો જ્ઞાન મંદ થાય છે.

વિચારવગર ઇન્દ્રિયો વશ થવાની નથી. અવિચારથી ઇન્દ્રિયો ડોડે છે. નિવૃત્તિ માટે ઉપવાસ વતાવ્યા છે. હાલમાં કેટલાક અજ્ઞાની જીવો ઉપવાસ કર્યો હોય ત્યારે ટુકાને બેસે છે, અને તેને પૌષ્ઠ ઠરાવે છે. આવા કલ્પિત પૌષ્ઠ જીવે અનાદિ કાલથી કર્યા છે. તે વધા જ્ઞાની-ઓઇ નિષ્ફલ ઠરાવ્યા છે. સ્ત્રી, ઘર, ઓકરાં હૈયાં મૂલી જવાય ત્યારે સામાયિક કર્યું કહેવાય. વ્યવહારસામાયિક વહુ નિષેધવા જેવું નથી; જો કે સાવ જડ વ્યવહારરૂપ સામાયિક કરી નાંચેલ છે. તે કરનારા જીવોને સ્વર પળ નથી હોતી કે આથી કલ્યાણ શું થશે? સમ્યક્ત્વ પહેલું જોઈઁ. જે વચન સાંમલવાથી આત્મા સ્થિર થાય તે સત્પુરુષનાં વચન શ્રવણ થાય તો પછી સમ્યક્ત્વ થાય. સામાન્ય વિચારને લડને, ઇન્દ્રિયો વશ કરવા છ કાયનો આરંભ કાયથી ન કરતાં વૃત્તિ નિર્મલ થાય ત્યારે સામાયિક થઈ શકે.

મવસ્થિતિ, પંચમકાલમાં મોક્ષનો અમાવ આદિ શંકાઓથી જીવે વાહ્ય વૃત્તિ કરી નાંચી છે. પણ જો આવા જીવો પુરુષાર્થ કરે, ને પંચમકાલ મોક્ષ થતાં હાથ જાલવા આવે ત્યારે તેનો ઉપાય અમે લડશું. તે ઉપાય કાંઈ હાથી નથી. જલહલતો અગ્નિ નથી. મપતનો જીવને મડકાવી ડીધો છે. જીવને પુરુષાર્થ કરવો નથી; અને તેને લડને વહાનાં કાઢવાં છે. આ પોતાનો વાંક સમજવો. સમતાની, વૈરાગ્યની વાતો સાંમલવી, વિચારવી. વાહ્ય વાતો જેમ વને તેમ મૂકી ડેવી. જીવ તરવાનો કામી હોય, ને સદ્ગુરુની આજ્ઞા ઇર્ષે, તો વધી વાસનાઓ જતી રહે.

સદ્ગુરુની આજ્ઞામાં વધાં સાધનો સમાઈ ગયા. જે જીવો તરવાના કામી હોય છે તેમાં વધી

વામનાનો નાશ થાય છે જેમ કોઈ સો પચામ ગાઠ વેગલો હોય, તો બે ચાર દિવસે પણ ઘર મેળો યાય, પણ છામ્બો ગાઠ વેગલો હોય તે ણ્કમ ઘર મેળો ક્યાધી યાય? તેમ આ જીવ કલ્યાણમાર્ગથી થોડો વેગલો હોય, તો તો કોઈન દિવસ કલ્યાણ પામે, પણ જ્યા સાવ ઊંધે રસ્તે હોય ત્યા ક્યાધી પાર પામે?

દેહાદિનો અમાય ધગો, મૂર્ઝાનો નાશ થયો તે જ મુક્તિ એક મન જેને ઘાતી રહ્યો હોય તેને દેહની પટ્ટી ઘથી ચિતા ન જોડણ અજ્ઞાન ગયા પછી એક મન કાઈ વિશાતમા નથી છાલ્યો મન ગયા ત્યારે પુન મન તો શુ હિસાનમા?

હોય મિધ્યાત્વ, ને માને છદ્મ કે સાતમુ ગુણસ્થાનક તેનુ શુ કરવુ? ચોધા ગુણસ્થાનકની સ્થિતિ કેવી હોય? ગણધર જેવી મોક્ષમાર્ગની પરમ પ્રતીતિ આવે

તરવાનો કામી હોય તે માધુ કાપીને આપતા પાછો હટે નહીં શિધિલ હોય તે સહેન કુલ્લણ હોય તે પણ મૂકી શકે નહીં ચીતરાગ જે વચન કહેતા હયા છે તે અજ્ઞાની સ્વઊદે કરી કહે છે, તો તે કેમ છુટશે?

મહાધીરસ્વામિના દિક્ષાના ઘરઘોઢાની ઘાત-સ્વરૂપ-જો વિષારેતો વૈરાગ્ય ધાય ૫ ઘાત અદ્વુત છે તે મગનાનુ અપ્રમાદી હતા તેઓને ચારિત્ર વર્તનુ હતુ, પણ જ્યારે બાહ્યચારિત્ર છીધુ ત્યારે મોક્ષે ગયા

અનિરિતિ શિધ્ય હોય તો તેની સરમરા કેમ કરાય? રાગદ્વેષ મારવા માટે નીકળ્યો, અને તેને તો કામનાં આપ્યા ત્યારે રાગદ્વેષ ક્યાધી જાય? જિનના આગમનો જે સમાગમ થયો હોય, તે તો પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે થયો હોય, પણ સદ્ગુણના જોગ પ્રમાણે ૮ થયો હોય સદ્ગુણો જોગ મળ્યે તેની આજ્ઞા પ્રમાણે પાલ્યો તેનો ધરેલો રાગદ્વેષ ગયો

ગમીર રોગ મટાહવા માટે ધરી દવા તરત જલ આપે છે તાન તો એક બે દિવસે પણ મટે માર્ગ અને ઉન્માર્ગનુ ઓઢ્ઢાણ થયુ જોડણ તરવાનો કામી ૫ શબ્દ વાપરો ત્યા અમબ્યનુ પ્રશ્ન થતુ નથી કામીમા પણ મેદ છે

પ્રશ્ન-સત્પુરુષ કેમ ઓઢ્ઢાયા?

ઉત્તર-સત્પુરુષો તેમના લક્ષણોથી ઓઢ્ઢાયા સત્પુરુષોના લક્ષણો-તેઓની ઘાળીમા પૂરાપર અવિરોધ હોય, તેઓ ક્રોધનો જે ડપાય કહે તેથી ક્રોધ જાય, માનનો જે ડપાય કહે તેથી માન જાય જ્ઞાનીની ઘાળી પરમાર્થરૂપ જ હોય છે તે અપૂર્વ છે જ્ઞાનીની ઘાળી ધીના અપા-ર્મીની ઘાળીની ડપર ને ડપર જ હોય જ્યામુખી જ્ઞાનીની ઘાળી સાંમઢી નથી, ત્યાંમુખી સૂત્રો પણ છાત્રનાસ્ત્રનાં જેમ ત્યામે સદ્ગુરુ ઓ અસદ્ગુરુ ઓઢ્ઢાણ, સોનાની અને પીતઢની કઢીના ઓઢ્ઢાણની પેટે થયુ જોડણ તરવાના કામી હોય, અને સદ્ગુરુ મળે, તો કર્મ ઢલે સદ્ગુરુ કર્મ ઢાઢમાનું કારણ છે કર્મોં વાધવાના કારણો મળે તો કર્મ ઘપાય, અને કર્મ ઢાઢવાના

કારણો મળે તો કર્મ ટળે. તરવાના કામી હોય તે ભવસ્થિતિ આદિનાં આલંબન યોગ્ય કહે છે. તરવાના કામી કોને કહેવાય? જે પદાર્થને જ્ઞાની જ્ઞેય કહે તેને જ્ઞેય જાણી મૂકે, અને જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધે તેને તરવાના કામી કહેવાય.

ઉપદેશ સાંભળવાની યાત્રા તરવાના કામીએ કર્મરૂપ ગોઢું ઓઢું છે તેથી ઉપદેશરૂપ લાકડી લાગતી નથી. તરવાના કામી હોય તેણે ધોતીઆરૂપ કર્મ ઓઢ્યાં છે તેથી ઉપદેશરૂપ લાકડી પહેલી લાગે. શાસ્ત્રમાં અભવ્યના તાર્યા તરે એમ કહ્યું નથી. ચોખંગીમાં એમ અર્થ નથી. ઢુંડિયાના ધરમશી નામના મુનિએ એની ટીકા કરી છે. પોતે તર્યા નથી, ને વીજાને તારે છે એનો અર્થ આંધળો માર્ગ બતાવે તેવો છે. અસદુરુઓ આવાં યોગ્ય આલંબન દે છે:

“જ્ઞાનાપેક્ષાએ સર્વ વ્યાપક, સત્ચિત્ આનંદ એવો હું આત્મા એક છું” એમ વિચારું, ધ્યાવું. નિર્મલ, અત્યંત નિર્મલ, પરમ શુદ્ધ ચૈતન્યન પ્રગટ આત્મસ્વરૂપ છે. સર્વને વાદ કરતાં કરતાં જે અવાચ અનુભવ રહે છે તે આત્મા છે. જે સર્વને જાણે છે તે આત્મા છે. જે સર્વ ભાવને પ્રકાશે છે તે આત્મા છે. ઉપયોગમય આત્મા છે. અવ્યાવાધ સમાધિસ્વરૂપ આત્મા છે.

આત્મા છે. આત્મા અત્યંત પ્રગટ છે, કેમકે સ્વસંવેદન પ્રગટ અનુભવમાં છે. અનુભવ અને અમીલન સ્વરૂપ હોવાથી આત્મા નિત્ય છે. પ્રાંતિપણે પરમાવનો કર્તા છે. તેના ફળનો ભોક્તા છે. માન થયે સ્વભાવપરિણામી છે. સર્વથા સ્વભાવપરિણામ તે મોક્ષ છે. સદ્ગુરુ, સત્સંગ, સત્-શાસ્ત્ર, સદ્વિચાર અને સંયમાદિ તેનાં સાધન છે. આત્માના અસ્તિત્વથી માંડી નિર્વાણ સુધીનાં પદ સાચાં છે;—અત્યંત સાચાં છે, કેમકે પ્રગટ અનુભવમાં આવે છે. પ્રાંતિપણે આત્મા પરમાવનો કર્તા હોવાથી શુભાશુભ કર્મ આત્મા ભોગવે છે. માટે, ઉત્કૃષ્ટ શુભથી ઉત્કૃષ્ટ અશુભ સુધીનાં સર્વ ન્યૂનાધિક પર્યાય ભોગવવારૂપ ક્ષેત્ર, અવશ્ય છે.

નિજસ્વભાવ—જ્ઞાન—માં કેવળ ઉપયોગે તન્મયાકાર સહજ સ્વભાવે નિર્વિકલ્પપણે આત્મા પરિણમે તે સમ્યક્ત્વ છે. નિરંતર તે પ્રતીતિ વર્ત્યા કરે તો તેને ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ. ક્ષયિત્ મંદ, ક્ષયિત્ તીવ્ર, ક્ષયિત્ વિસર્જન, ક્ષયિત્ સ્મરણરૂપ એમ પ્રતીતિ રહે તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ. તે પ્રતીતિને સત્તાગત આવરણ ઉદય આવ્યા નથી ત્યાંસુધી ઉપશમ-સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ. આત્માને આવરણ ઉદય આવે ત્યારે પ્રતીતિથી પડી જાય તેને સાસ્વા-દાનસમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ. અત્યંત પ્રતીતિ થવાના યોગમાં સત્તાગત અલ્પ પુદ્ગલનું વેદવું જ્યાં રહ્યું છે તેને વેદકસમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ. તથારૂપ પ્રતીતિ થયે, અન્યભાવસંબંધી અહંમત્વાદિ હર્ષ શોક, ક્રમે કરી ક્ષય થાય. મનરૂપ યોગમા તારતમ્યસહિત જે કોઈ ચારિત્ર આરાધે તે સિદ્ધિ પામે છે; અને જે સ્વરૂપસ્થિરતા મેળે તે સ્વભાવસ્થિતિ પામે છે. નિરંતર સ્વરૂપ-લાભ, સ્વરૂપાકાર ઉપયોગનું પરિણમન એ આદિ સ્વભાવ અંતરાય કર્મના ક્ષયે પ્રગટે છે. કેવળ સ્વભાવપરિણામી જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન છે.

‘જવુદ્વીપપ્રજ્ઞસિ’ નામના જૈનસૂત્રમા એમ કહ્યું છે કે, આ કાલમા મોક્ષ નથી આ ઉપ રથી એમ ન સમજવું કે, મિથ્યાત્વનું ટલ્કુ, અને તે મિથ્યાત્વ ટલ્કારૂપ મોક્ષ નથી મિથ્યાત્વ ટલ્કારૂપ મોક્ષ છે, પણ સર્વથા ણટલે આત્માતિક દેહરહિત મોખ નથી આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે, સર્વ પ્રજ્ઞારનું કેવલજ્ઞાન હોય નહીં, વાકી સમ્યક્ત્વ હોય નહીં એમ હોય નહીં આ કાલમા મોક્ષના નહીં હોવાપણાની આવી વાતો કોઈ કહે તે સાંમલગી નહીં સત્પુ રપની વાત પુરુષાર્થને-મદ કરવાની હોય નહીં પુરુષાર્થને હત્તેજન આપગની હોય

શેર ને અમૃત સરલા છે એમ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું હોય તો તે અપેક્ષિત છે શેર અને અમૃત સરલા કહેરાથી શેર પ્રહણ કરવાનું કહ્યું છે એમ નથી આજ રીતે શુભ અગુમ બને ત્રિયાના સંવધમા સમજવું ત્રિયા-શુભ અને અગુમ-નો નિવેધ કહ્યો હોય તો મોક્ષની અપેક્ષા છે તેથી કરી શુભ અને અગુમ ત્રિયા સરસી છે એમ ગણી લઈ અગુમ ત્રિયા કરવી નહીં આવું જ્ઞાની- પુરુષનું કથન હોય જ નહીં સત્પુરુષનું વચન અધર્મમા ધર્મનું સ્થાપન કરવાનું હોય જ નહીં

જે ક્રિયા કરવી તે નિર્દંભપણે, નિરઅહકારપણે કરવી ત્રિયાના પલ્લની આકાશા રાપવી નહીં શુભ ત્રિયાનો કાઈ નિવેધ છે જ નહીં, પણ જ્યાં જ્યાં માત્ર ચાત્ર ક્રિયાથી જ મોખ માન્યો છે ત્યાં ત્યાં નિવેધ છે

શરીર ઠીક રહે તે પણ ણક જાતની સમાધિ મન ઢીર રહે તે પણ એક જાતની સમાધિ સહજસમાધિ પડલે વાચનારણો વગરની સમાધિ તેનાની પ્રમાણદિ નાન થાય જેને આ સમાધિ વર્ણ છે તેને કોઈ છાપ રપીઆ આપે તો આનંદ થાય નહીં, કે કોઈ પઢાવી લે તો લેદ થાય નહીં જેને શાતા અશાતા બને સમાન છે તેને સહજસમાધિ કહી સમન્વિતદષ્ટિને અલ્પ હર્ષ, અલ્પ શોક હચિત્ થઈ આને પણ પાઠો સમાવેશ પામી જાય, અગનો હર્ષ ન રહે, લેદ થાય તેનો ર્વેંચી લે તે “આમ થયું ન ઘટે” એમ વિચારે છે, અને આત્માને નિંદે છે હર્ષ શોક થાય તોપણ તેનું (સમકિતનું) મૂલ જાય નહીં સમન્વિતદષ્ટિને અશે સહજ પ્રતીતિ પ્રમાણે સદાય સમાધિ છે કનચવાની દોરી જેમ હાથમા છે તેમ સમન્વિતદષ્ટિના હાથમા તેની શુભિત્રી દોરી છે

સમન્વિતદષ્ટિ ઝીઝે સહજસમાધિ છે સત્તામાં કર્મ રહ્યા હોય, પણ પોતાને સહજસમાધિ છે બહારના કારણોથી તેને સમાધિ નથી આત્મામાથી મોહ ગયો તે જ સમાધિ છે પોતાના હાથમા દોરી નથી તેથી, મિથ્યાદષ્ટિ બહારના કારણોમા તદાન્તર થઈ જઈ તે રૂપ થઈ જાય છે

સમન્વિતદષ્ટિને બહારના દુઃખ આવ્યે લેદ હોય નહીં, જો કે રોગ આવે છડું રહ્યું નહીં, પણ રોગ આવ્યે રાગદ્વેષપરિણામ થાય નહીં

શરીરનો ધર્મ-રોગાદિ જે હોય તે કેવર્ણને પણ થાય, કેમકે વેદનીયર્મ છે તે તો સર્વેષ મોગમનું જ જોઈષ સમન્વિત આલ્યાવગર કોઈને સહજસમાધિ થાય નહીં સમન્વિત થરાથી સહેજે

સમાધિ થાય. સમકિત થવાથી સહેજે આસક્તભાવ મટી જાય. વાકી આસક્તભાવને અમસ્થી ના કહેવાથી વંધ રહે નહીં. સત્પુરુષના વચનપ્રમાણે, તેની આજ્ઞાપ્રમાણે વર્તે તેને સમકિત અંશે થયું.

વીજી વધા પ્રકારની કલ્પનાઓ મૂકી, પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષની આજ્ઞાએ વચન સામઢવાં; તેની સાચી શ્રદ્ધા કરવી, તે આત્મામાં પરિણમાવવાં તો સમકિત થાય. શાસ્ત્રમાં કહેલ મહાવીર-સ્વામીની આજ્ઞાથી દરેક જીવ વર્તે તેવા પ્રકારના જીવો હાલમાં નથી; માટે પ્રત્યક્ષજ્ઞાની જોડે-કાઢ વિકરાઢ છે. કુગુરુઓએ લોકને અવલો માર્ગે વતાવી મૂલાવ્યા છે; મનુષ્યપણુ લૂંટી લીધું છે; ઇડલે જીવ માર્ગમાં કેમ આવે? જો કે કુગુરુઓએ લૂંટી લીધા છે, પળ તેમાં તે વિચારા-ઓનો વાંક નથી, કેમકે તે માર્ગની ખવર નથી. મિથ્યાત્વરૂપી વરોઢની માંઢ મોટી છે, માટે વધો રોગ ક્યાંથી મટે? જેની ગ્રંથિ છેદાડ તેને સહજસમાધિ થાય, કેમકે જેનું મિથ્યાત્વ છેદાયું તેની મૂઢ માંઢ છેદાડ; અને તેથી વીજા ગુણો પ્રગટે જ.

સાચા પુરુષનો વોધ પ્રાપ્ત થવો તે અમૃત પ્રાપ્ત થવા વરોવર છે. અજ્ઞાની ગુરુઓએ વિચારા મનુષ્યોને લૂંટી લીધા છે. કોડ જીવને ગચ્છનો આગ્રહ કરાવી, કોડને મતનો આગ્રહ કરાવી, ન તરાય ઇવાં આલંબનો દડને સાવ લૂંટી લડ મૂંઢવી નાંખ્યા છે;—મનુષ્યપણુ લૂંટી લીધું છે.

સમોવસરણથી મગવાનની ઓઢલાણ થાય ઇ વધી કડાકૂટ મૂકી દેવી. લાખ સમોવસરળ હોય, પળ જ્ઞાન ન હોય તો કલ્યાણ થાય નહીં. જ્ઞાન હોય તો કલ્યાણ થાય. મગવાન માણસ જેવા માણસ હતા. તેઓ ખાતા, પીતા, વેસતા, ડટતા. ઇવો ફેર નથી. ફેર વીજો જ છે; સમોવસર-ળાદિના પ્રસંગો લૌકિક માવના છે. મગવાનનું સ્વરૂપ ઇવું નથી. મગવાનનું સ્વરૂપ સાવ નિર્મઢ આત્મા સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ્યે છે તેવું છે. સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટે તે જ મગવાનનું સ્વરૂપ. વર્તમાનમાં મગવાન હોત તો તમે માનત નહીં. મગવાનનું મહાત્મ્ય જ્ઞાન છે. મગવાનના સ્વરૂપનું ચિતવન કરવાથી આત્મા માનમાં આવે; પળ મગવાનના દેહથી માન પ્રગટે નહીં. જેને સંપૂર્ણ ઇશ્વર્ય પ્રગટે તેને મગવાન કહેવાય. જેમ મગવાન વર્તમાન હોત, અને તમને વતાવત તો માનત નહીં; તેમ વર્તમાનમાં જ્ઞાની હોય તો મનાય નહીં. સ્વધામ પહોંચ્યા પછી કહે કે ઇવા જ્ઞાની થવા નથી. પછવાડેથી જીવો તેની પ્રતિમાને પૂજે, પળ વર્તમાનમાં પ્રતીત ન કરે. જીવને જ્ઞાનીનું ઓઢલાણ વર્તમાનમાં થતું નથી.^૧

સમકિતને ઁરેલરૂં વિચારે, તો નવમે સમયે કેવલજ્ઞાન થાય; નહીંતો ઇક મવમાં કેવલ-જ્ઞાન થાય; છેવટે પંદરમે મવે કેવલજ્ઞાન થાય જ. માટે સમકિત સર્વોત્કૃષ્ટ છે. જૂદા જૂદા વિચારમ્હેડો આત્મામાં લામ થવા અર્થે કહ્યા છે; પળ મ્હેદમાં જ આત્માને ધૂમાવવા કહ્યા નથી. દરેકમાં પરમાર્ય હોવો જોડે.

૧. આ વિચારો શ્રીમદે પોતાને ડેશી કહ્યા સંમવે છે તેઓનુ ઓઢલ વર્તમાન દેહસથિતિ પછી જીવોને થશે ઇવો અમિપ્રાય અત્ર કહેવાનો જળાય છે.—સંડોધક.

સમન્તીને કેવલજ્ઞાનની ઇચ્છા નથી!

અજ્ઞાની ગુરુઓ લોકોને અવલે માર્ગે ચઢાવી દીધા છે અગ્નિ સ્લાવી દીધુ છે ઇટલે લોકો ગચ્છ, કુલ આદિ લૌકિક ભાવના તદાવાર થઈ ગયા છે અજ્ઞાનીઓ લોકને સાવ અવલો જ માર્ગે સમજાવી દીધો છે તેઓના સગથી આ કાલમા અંધકાર થઈ ગયો છે અમારી ફેરેલી દરેકે દરેક વાત સમારી સમારી પુરપાર્ય નિશેષણે કરવો ગચ્છાદિના વદામ્હો મૂકી દેવા જોઈએ જીવ અનાદિ વાલ્કથી રચલ્લો છે સમન્તિ ધાય તો સહેજે સમાધિ ધાય, અને પરિણામે કલ્યાણ ધાય જીવ સત્પુરપના આશ્રયે જો આજ્ઞાદિ ચરેચર આરાધે, તેના ઉપર પ્રતીત આણે, તો ઉપચાર ધાય જ

પ્રકૃતિની ચૌદ રાજલોકનુ મુખ હોય, અને ધીમી તરફ સિદ્ધના પ્રકૃતિ પ્રદેશનુ મુખ હોય તોપણ સિદ્ધના પ્રકૃતિ પ્રદેશનુ મુખ અનુભવ થઈ જાય

વૃત્તિને ગમે તેમ કરી રોકવી, જ્ઞાનવિચારથી રોકવી, લોકલાજથી રોકવી, ઉપયોગથી રોકવી, ગમે તેમ કરીને પણ વૃત્તિને રોકવી મુમુક્ષુઓ કોઈ પદાર્થવિના ચાલે નહીં એવું રાખવું નહીં

જીવ મારાપણુ માને છે તે જ દુઃખ છે, કેમકે મારાપણુ માન્યુ કે, ચિંતા થઈ કે કેમ થશે? કેમ કરીએ? ચિંતામા જે સ્વરૂપ થઈ જાય છે તે જ અજ્ઞાન છે વિચારથી કરી, જ્ઞાને કરી જોઈએ, તો કોઈ મારુ નથી દમ જણાય જો પ્રકૃતિ ચિંતા કરો, તો આત્મા જગત્ની ચિંતા કરવી જોઈએ માટે દરેક પ્રસંગે મારાપણુ થતું અટકાવવું, તો ચિંતા-કલ્પના-પાતલ્લી પડશે તૃષ્ણા જેમ થને તેમ પાતલ્લી પાડવી વિચાર કરી કરીને તૃષ્ણા ઓછી કરવી આ દેહને પચાસ રૂપીઆનો ચર્ચ જોઈએ તેને ચઢાવે હજારો લાખોની ચિંતા કરી તે અગ્નિ આલો દિવમ થલ્લા કરે છે ઘાહ ઉપયોગ તૃષ્ણાની વૃદ્ધિ થવાનું નિમિત્ત છે જીવ મોટાઈને છીને તૃષ્ણા વધારે છે તે મોટાઈ રાહીને મુક્તિ થતું નથી જેમ થને તેમ મોટાઈ, તૃષ્ણા પાતલ્લી પાડવા નિધન કોણ? ધન માંગે-ઈચ્છે-તે નિર્ધન જે ન માંગે તે ધનવાન છે જેને વિશેષ રુદ્ધિની તૃષ્ણા-તેની દુઃખતા, થલ્લા છે તેને જરા પણ મુખ નથી લોચ જાણે છે કે, શ્રીમત મુખી છે, પણ વસ્તુતે તેને રોમે રોમે થલ્લા છે માટે તૃષ્ણા ઘટાડવી

આહારની વાત ઇટલે ચામડા પદાર્થોની વાત તુચ્છ છે તે કરવી નહીં વિહારની જનલે ત્રિદાની વાત ઘણી તુચ્છ છે વિહારની વાત તે પણ ઘણી તુચ્છ છે શરીરનું શતાપણુ કે દીનપણુ આ થધી તુચ્છપણાની વાત કરવી નહીં આહાર વિષા છે વિચારો કે, ચાખા પછી વિષા ધાય છે વિષા ગાય ચાપ તો દૂધ ધાય છે, ને વઢી ચેતરવા ચાતર નાચતાં અનાજ ધાય છે આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલ અનાજનો જે આહાર તેને વિષાનુલ્લ જાણી, તેની પર્ચા ન કરવી તે તુચ્છ વાત છે

સામાન્ય જીવોથી સાવ મૌનપણે રહેવાય નહીં, ને રહે તો અત્મની કલ્પના મટે નહીં, અને

જ્યાંસુધી કલ્પના હોય ત્યાંસુધી તેને માટે રસ્તો કાઢવો જ જોઈએ. ઇટલે પછી લક્ષીને કલ્પના વહાર કાઢે. પરમાર્થકામમાં બોલવું. વ્યવહારકામમાં પ્રયોજન વગર લવારી કરવી નહીં. જ્યાં કડાકૂટ થતી હોય ત્યાંથી દૂર રહેવું; વૃત્તિ ઓછી કરવી.

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ મારે પાતળા પાડવા છે એવો જ્યારે લક્ષ થશે,—જ્યારે તેનો થોડો થોડો પળ લક્ષ વર્તીશે—ત્યારે પછી સહજ થશે. આત્માને આવરણ કરનાર દરેક દુષ્ણ જાણવામાં આવે ત્યારે તેને યસેડવાનો અભ્યાસ કરવો. ક્રોધાદિ થોડે થોડે પાતળા પાડ્યા પછી સહજરૂપ થશે. પછી નિયમમાં લેવા માટે જેમ વને તેમ અભ્યાસ રાખવો; અને વિચારમાં વચ્ચત ગાળવો. કોઈના પ્રસંગથી ક્રોધાદિ ઉપજવાનું નિમિત્ત થાય તો તેને ગળકારવું નહીં; કેમકે પોતે ક્રોધ કરીએ તો થાય. જ્યારે પોતાના પ્રત્યે કોઈ ક્રોધ કરે, ત્યારે વિચાર કરવો કે, તે વિચારને હાલ તે પ્રકૃતિનો ઉદય છે; એની મેલે ઘડીએ બે ઘડીએ શાંત થશે. માટે જેમ વને તેમ અંતર વિચાર કરી પોતે સ્થિર રહેવું. ક્રોધાદિ કપાયને, હમેશાં વિચારી વિચારી પાતળા પાડવા. તૃષ્ણા ઓછી કરવી, કારણકે તે એકાંત દુઃખદાયી છે. જેમ ઉદય હશે તેમ વનશે; માટે તૃષ્ણા અવશ્ય ઓછી કરવી. વાહ્ય પ્રસંગો જેમ વને તેમ ઓછા કરવા.

ચેલાતીપુત્ર કોઈનું માથું કાપી લાવ્યો હતો. ત્યાર વાદ જ્ઞાનીને મળ્યો; અને કહ્યું કે મોક્ષ આપ, નહીં તો માથું કાપી નાંચીશ. પછી જ્ઞાનીએ કહ્યું કે “વરાવર—નકી—કહે છે? વિવેક (સાચાને સાચું સમજવું), શમ (વધા ઉપર સમભાવ રાખવો તે), અને ઉપશમ (વૃત્તિઓને વહાર જવા દેવી નહીં; અને અંતઃવૃત્તિ રાખવી) વિશેષ વિશેષ આત્મામાં પરિણમાવવાથી આત્માનો મોક્ષ થાય છે.”

કોઈ એક સંપ્રદાયવાળા એમ કહે છે કે, વેદાંતવાળાની મુક્તિ કરતાં—એ ભ્રમદશા કરતાં, ચાર ગતિ સારી; સુખદુઃખનો પોતાને અનુભવ તો રહે.

સિદ્ધમાં સમ્વર કહેવાય નહીં, કેમકે ત્યાં કર્મ આવતું નથી ઇટલે પછી રોકવાનું પણ હોય નહીં. મુક્તને વિષે સ્વભાવ સંભવે. એક ગુણથી—અંશથી તે સંપૂર્ણ સુધી.

સિદ્ધદશામાં સ્વભાવસુખ પ્રગટ્યું. કર્મનાં આવરણો મટ્યાં; ઇટલે સમ્વર, નિર્જરા હવે કોને રહે? ત્રણ યોગ પણ હોય નહીં. મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, કપાય, યોગ વધાથી મૂકાણા તેને કર્મ આવતાં નથી; ઇટલે તેને કર્મ રોકવાનાં હોય નહીં. એક હજારની રકમ હોય; અને પછી થોડે થોડે પૂરી કરી દીધી ઇટલે યાતું વંધ થયું, તેની પેટે. પાંચ કારણો કર્મનાં હતાં તે સમ્વર, નિર્જરાથી પૂર્ણ કર્યા ઇટલે પાંચ કારણોરૂપી યાતું વંધ થયું; ઇટલે પછી ફરી કોઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય જ નહીં. ધર્મસંન્યાસ=ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ દોષો છેદ્યા તે.

જીવ તો સદાય જીવતો જ છે. તે કોઈ વચ્ચત ઉંઘતો નથી, કે મરતો નથી; મરવો સંભવતો નથી. સ્વભાવે સર્વ જીવ જીવતા જ છે. જેમ શ્વાસોચ્છ્વાસ વિના કોઈ જીવ જોવામાં આવતો નથી, તેમ જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્યવિના કોઈ જીવ નથી.

આત્માને નિંદ્રો, અને જ્યો સેદ કર્યો કે જેથી વૈરાગ્ય આવે, સમાર સોટો લાગે ગમે તે મરણ પામે, પણ જેની આશ્વાસી આસુ આવે-સસાર અમાર જાણી જન્મ, જરા, મરણ મહા-મયર જાણી વૈરાગ્ય પામી આસુ આવે-તે ઉત્તમ છે પોતાનો છોકરો મરણ પામે, ને રહે તેમા કાદ નિરોધ નથી, તે તો મોહનુ કારણ છે

આત્મા પુરુષાર્થ કરે તો 'તુ ન થાય? મોટા મોટા પર્વતોના પર્વતો છેડી નાલ્યા છે, અને કેના કેના નિચાર કરી તેને રેલ્વેના કામમાં છીધા છે' આ તો વહારના કામ છે છતાં જય કર્યો છે આત્માને વિચારવો 'કાદ વહારની વાત નથી અજ્ઞાન છે તે મટે તો જ્ઞાન થાય

અનુભવી વૈદ્ય તો દગાં આપે, પણ દરદી જો ગલે ઉતારે તો રોગ મટે, તેમ સદુર અનુભવ કરીને જ્ઞાનરૂપ દગાં આપે, પણ સુમુકુ પ્રદાન કરનારૂપ ગલે ઉતારે ત્યારે મિથ્યાત્વરૂપ રોગ ટલે

કે ઘડી પુરુષાર્થ કરે, તો કેવલજ્ઞાન થાય એમ કહ્યું છે 'રેલ્વે આદિ ગમે તેનો પુરુષાર્થ કરે, તોપણ કે ઘડીમા તૈયાર થાય નહીં, તો પડી કેવલજ્ઞાન કેટલું મુલમ છે તે નિચારો'

જે વાતો જીવને મદ કરી નાલે, પ્રમાદી કરી નાલે તેવી વાતો સામંત્રી નહીં પછી જ જીવ અગાદિથી રક્ષણ છે ભવસ્થિતિ, કાઠ આદિના આલગ્ન લેવા નહીં 'વધા વહાના ડે

જીવને સસારી આત્મજનો-નિવૃત્તનામો-મૂંઝા નથી, ને 'સોટા આત્મજન લડને કહે છે કે, કર્મના ટઢીઆ છે પટલે મારાથી કાદ બની શકતું નથી આવા આલગ્નનો છદ્ પુરુષાર્થ કરતો 'થી જો પુરુષાર્થ કરે, ને ભવસ્થિતિ કે કાળ નહે ત્યારે તેનો ઉપાય કરીશું, પણ પ્રયત્ન પુરુષાર્થ કરનો

સાચા પુરુષની આજ્ઞા આરાધે તે પણ પરમાર્થરૂપ જ છે તેમા લાભ જ થાય 'વેપાર લાભનો જ છે

જે માણસે લાલો રૂપીઆ સાસુ પાછું વાઢીને જોયું નથી, તે હને હજારના વેપારમા વહાના કાઢે છે, તેનું કારણ અત્યથી આત્માની દૃષ્ટિ નથી જે આત્માથી થયા તે પાછું વાઢીને સાસુ જોતા નથી પુરુષાર્થ કરી સામા આગી જાય છે શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે આનરણ, સ્વભાવ, ભવસ્થિતિ પાકે ક્યારે? તો કહે કે પુરુષાર્થ કરે ત્યારે

પાંચ કારણો મળે ત્યારે મુક્ત થાય તે પાંચ કારણો પુરુષાર્થમા રહ્યા છે અવતા ચોધા આરા મળે, પણ પોતે જો પુરુષાર્થ કરે તો મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય જીવે અનતા વાઢીથી પુરુષાર્થ કર્યા નથી વધા સોટા આલગ્નનો લ્હ માર્ગ આઢા નિમ્નો નાલ્યા છે કન્યાગૃત્તિ ડગે ત્યારે ભવસ્થિતિ પાવી જાણવી શ્રદ્ધાતર હોય તો વર્ણન કામ કે ઘડીમા કરી શકાય

પ્રશ્ન-વ્યવહારમા ચોધા ગુણસ્થાનને કયા કયા વ્યવહાર લાગુ પડે? 'નુદ વ્યવહાર કે ધીજા શરા?

ઉત્તર:-ત્રીજા વધાય લાગુ પડે. ઉદયથી શુભાશુભ વ્યવહાર છે; અને પરિણતિનું શુદ્ધ વ્યવહાર છે. પરમાર્થથી શુદ્ધ કર્તા કહેવાય. પ્રત્યાઘ્યાની, અપ્રત્યાઘ્યાની સપાઘ્યા છે માટે શુદ્ધ વ્યવહારના કર્તા છે. સમકિતીને અશુદ્ધ વ્યવહાર ટાલવાનો છે. સમકિતી પરમાર્થથી શુદ્ધ કર્તા છે. નયના પ્રકાર ઘણા છે; પણ જે પ્રકારવડે આત્મા ડંચો આવે, પુરુષાર્થ વર્દમાન થાય તે જ પ્રકાર વિચારવો. પ્રત્યેક કાર્ય કરતાં પોતાની ભૂલ ઉપર લજ રાખવો. એક સમ્યક્ ઉપયોગ થાય, તો પોતાને અનુભવ થાય કે કેવી અનુભવદશા પ્રગટે છે !

સત્સંગ હોય તો વધા ગુણો સહેજે થાય. દયા, સત્ય, અદ્વત્ત, બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહન્યાસાદિ અહંકારરહિત કરવાં. લોકોને વતાવવા અર્થે કાંઈ પણ કરવું નહીં. મનુષ્યઅવતાર મળ્યો છે, ને સદાચાર નહીં સેવે, તો પસ્તાવાનું થશે. મનુષ્યઅવતારમાં સત્પુરુષનું વચન સાંભળવાનો, વિચારવાનો યોગ મળ્યો છે.

સત્ય બોલવું એ કાંઈ મૂશ્કેલ નથી. સાવ સહજ છે. જે વેપારાદિ મત્સ્યવડે થાય તે જ કરવાં. જો છ મહિના સુધી એમ વર્તાય તો પછી સત્ય બોલવું સહજ થઈ જાય છે. સત્ય બોલતાં કદાચ્ થોડો વખત પ્રથમ થોડું નુકશાન પણ; પણ પછી અનંત ગુણનો ધણી જે આત્મા તે આલો લૂંટાઈ જાય છે તે લૂંટાતો વંધ પડે. સત્ય બોલતાં ધીમે ધીમે સહજ થઈ જાય છે; અને થયા પછી વ્રત લેવું. અભ્યાસ રાખવો; કેમકે સ્તુત્કૃષ્ટ પરિણામવાળા આત્મા વિરલા છે.

જીવ જો લૌકિક ભયથી ભય પામ્યો તો તેનાથી કાંઈ પણ થાય નહીં. લોક ગમે તેમ વોલે તેની દરકાર ન કરતાં આત્મહિત જેનાથી થાય તેવાં સદાચરણ સેવવાં.

જ્ઞાન જે કામ કરે છે તે અદ્વુત છે. સત્પુરુષનાં વચનવગર વિચાર આવતો નથી; વિચાર વિના વૈરાગ્ય આવે નહીં. વૈરાગ્યવગર જ્ઞાન આવે નહીં. આ કારણથી સત્પુરુષનાં વચનો વારંવાર વિચારવાં.

ખરેખરી આશંકા ટલે તો ઘણી નિર્જરા થાય છે. જીવ જો સત્પુરુષનો માર્ગ જાણતો હોય, તેનો તેને વારંવાર વોય થતો હોય, તો ઘણું ફલ થાય.

સાત નય, અથવા અનંત નય છે. તે વધા એક આત્માર્થે જ છે, અને આત્માર્થે તે જ એક સ્વરો નય. નયનો પરમાર્થ જીવથી નીકળે તો ફલ થાય. છેવટે ઉપશમભાવ આવે, તો ફલ થાય; નહીંતો જીવને નયનું જ્ઞાન જાલરૂપ થઈ પડે; અને તે વઢી અહંકાર વધવાનું ઠેકાણું છે. સત્પુરુષના આશ્રયે જાલ ટલે.

વ્યાખ્યાનમાં મંગજાલ રાગ (સ્વર) કાઢી સંમળાવે છે, પણ તેમાં આત્માર્થ નથી. જો સત્પુરુષના આશ્રયે કષાયાદિ મોઢા પાડો, ને સદાચાર સેવી અહંકારરહિત થાઓ, તો તમાલું અને વીજાનું હિત થાય. દંભરહિત આત્માર્થે સદાચાર સેવવા; જેથી ઉપકાર થાય.

ખારી જમીન હોય, ને તેમાં વરસાદ પડે તો શું કામ આવે ? તેમ જ્યાંસુધી આત્મામાં ઉપ-

દેશ પરિણમે નહીં તેની સ્થિતિ હોય ત્યામુખી તે શુ કામનો? જ્યામુખી ઉપદેશનાત આત્માના પરિણમે ત્યામુખી ફરી ફરી સામઢવી, નિચારી, તેનો કેડો મૂકો નહીં, કાપર થવુ નહીં, કાપર થાય તો આત્મા ડચો માને નહીં જ્ઞાનનો અમ્યાસ જેમ ઘને તેમ વધારવો, અમ્યાસ રાપત્રો તેનાં કૂટિલતા કે અદ્ધકાર રાઢવા નહીં

આત્મા અનત જ્ઞાનમય છે જેટલો અમ્યાસ વધે તેટલો ઓઢો છે 'મુત્રનિલાસ' ઘરે વાચવાનો અમ્યાસ રાપત્રો ગચ્છના કે મતમતાત્તરના પુલ્તકો હાયમા લેવા નહીં પરપરાપ પળ વ્દાગ્રહ આઢ્યો, તો જીવ પાઢો માર્યો જાય, માટે મતોના કન્નાગ્રહની વાતોમા પઢવુ નહીં મતોધી છેડે રહેવુ, દૂર રહેવુ જે પુલ્તરુધી વૈરાગ્ય ઉપશમ થાય તે સમક્તિદ્દષ્ટિના પુલ્તકો છે વૈરાગ્યવાઢા પુલ્તકો વાચના

ઢયા, સત્ય, આદિ જે સાધનો છે તે નિમાપને ત્યાગવાના સાધનો છે અતર સ્પર્શ તો નિચારને મોઢો ઢેકો મઢે છે અત્યારતુધીના સાધનો નિમાપના ઢેકા હતા, તેને સાધા સાધનોધી જ્ઞાનીપુરપો હલાને છે કલ્યાણ કરવાનુ હોય તેને સત્ય સાધન અવશ્ય કરજાના છે

સત્સમાગમમા જીવ આઢ્યો, '૧ દ્દિયોનુ હુન્યપણુ ન જાય, તો સત્સમાગમમા આઢ્યો નધી ંમ સમજવુ સત્ય ઢોલે નહીં ત્યામુખી ગુણ પ્રગટે નહીં સતુરપ હાથે જ્ઞાલીને વ્રત ંપે ત્યારે લ્યો જ્ઞાનીપુરપ પરમાધનો જ ઉપદેશ ંપે છે મુમુક્ષુંપ સાધા સાધનો સેવના યોગ્ય છે

સમક્તિના મૂઢ ઘાર વ્રત-સ્થૂલપ્રાણાનિપાત, સ્થૂલ શુપાવાદ, સ્થૂલ વ્દેજાનો હેતુ—

જ્ઞાનીંપ આત્માનો ંર જ માર્ગ સમજાઢ્યો છે વ્રત ઢે પ્રચારના છે-૧ સમનિતનગર ઘાજ્ઞનત છે ૨ સમક્તિસહિત અતરવ્રત છે સમનિતસહિત ઘાર વ્રતનો પરમાર્ય સમજાય તો ફઢ ધાય

માજ્ઞનત, અતરવ્રતને ંર્થ છે, જેધી રીતે ંકઢો શીપ્તવા માટે લીઢોઢા છે તેમ પ્રપમ તો લીઢોઢા કરતા ંકઢો ઢાકો ચૂકો થાય, ંને ંમ કરતા કરતા પઢી ંકઢો ઘરાનર ધાય

જીને જે જે સામઢ્યુ છે તેતે અઢ્ઢુ જ ગ્રહણ કર્યું છે જ્ઞાની નિચારા નુ કરે? કેટલુદ સમજાને? સમજાવવાની રીતે સમજાને મારીકૂટીને મમજાઢ્યે આત્મજ્ઞાન ઢાય નહીં ંગઢ જે જે વ્રતાદિ રુધી તેતે અફઢ ગયા, માટે હવે સતુરપની દ્દષ્ટિ પરમાર્ય સમજીને કરો ંકને ંક વ્રત હોય પળ મિપ્પ્યાદ્દષ્ટિની ંપેશ્ણ ઢધ છે, ંને સમ્યક્દ્દષ્ટિધી ંપેશ્ણ નિર્જરા છે પૂર્વ જે વ્રતાદિ નિપ્ફઢ ગયા છે તે હવે સફઢ યજ્ઞયોગ્ય સતુરપનો જોગ ઢયો છે, માટે પુરપાર્ય કરવો, સદાચરણ ઢેકસહિત સેવના, મરણ આઢ્યે પળ પાછા હઢવુ નહીં જ્ઞાનીના વચનો શ્રવણ ઢતાં નધી, મનન ઢતા ંધી, નહીતો દગ્ગ ઘદલ્યાવિના કેમ રહે?

ંરમપરિમહનુ સપેષણુ કરવુ વાચનામા ચિત્ત ંઢે નહીં તેનું કારણ નિરસપણુ ઢાને છે જેધી રીતે માણસ નિરમ આહાર કરી ઢેસે તો પઢી માથે ત્યામુખી રીતે

જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે તેથી જીવ અવળો ચાલે છે; ઇટલે સત્પુરુષની વાળી ક્યાંથી પરિણામ પામે? લોકલાજ આદિ શલ્ય છે. એ શલ્યને લડીને જીવનું પાળી મમકનું નથી. તે શલ્યને સત્પુરુષનાં વચનરૂપી ટાંકણે કરી તડ પડે તો પાળી મમકી ડટે. જીવના શલ્ય હજારો દિવ-સના જાતિયોગને લડીને ન ટલે, પણ સત્સંગનો યોગ એક મહિના સુધી થાય, તો ટલે; ને રસ્તે જીવ ચાલ્યો જાય.

કેટલાક હલુકર્મી સંસારી જીવોને છોકરા ઉપર મોહ કરતાં જેટલો અરેરાટ આવે છે તેટલો પણ હાલના કેટલાક સાધુઓને શિષ્યો ઉપર મોહ કરતાં આવતો નથી!

તૃણાવાળો જીવ નિત્ય ખીચારી; સંતોષવાળો જીવ સદા સુખી.

સાચા દેવનું, સાચા ગુરુનું, સાચા ધર્મનું ઓઢાણ થયું વહુ મૂડકેલ છે. સાચા ગુરુનું ઓઢાણ થાય, તેનો ઉપદેશ હોય તો દેવ, સિદ્ધ, ધર્મ એ વધાનું ઓઢાણ થાય. વધાનું સ્વરૂપ સદ્ગુરુમાં સમાય.

સાચા દેવ અર્હત, સાચા ગુરુ નિર્ગ્રંથ; સાચા હરિ રાગદ્વેષ જેના ગયા છે તે. ગ્રંથિરહિત ઇટલે ગાંઠરહિત. મિથ્યાત્વ તે અંતઃગ્રંથિ છે. પરિગ્રહ તે વાહ્યગ્રંથિ છે. મૂઢમાં અભ્યંતરગ્રંથિ ન છેદાય ત્યાંસુધી ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાય નહીં. જેની ગ્રંથિ ગર્દ છે તેવા પુરુષ મળે તો ચરેચરું કામ થાય; તેમાં વઢી સત્સમાગમ રહે, તો વિશેષ કલ્યાણ થાય. જે મૂઢ ગાંઠ છેદવા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે સહુ ભૂલી ગયા છે; ને વહારથી તપશ્ચર્યા કરે છે. દુઃખ સહન કરતાં છતાં મુક્તિ થતી નથી તો દુઃખ વેદવાનું કારણ જે વૈરાગ્ય તે ભૂલી ગયા. દુઃખ અજ્ઞાનનું છે.

અંદરથી છૂટે ત્યારે વહારથી છૂટે; અંદરથી છૂટ્યાવગર વહારથી છૂટે નહીં. એકનું વહારથી છોડે તેમાં કામ થાય નહીં. આત્મસાધનવગર કલ્યાણ થતું નથી.

વાહ્ય અને અંતઃ વન્ને સાધન જેને છે તે ઉત્કૃષ્ટ પુરુષ છે; અને માટે તે શ્રેષ્ઠ છે. જે સાધુના સંગથી અંતર્ગુણ પ્રગટે તેનો સંગ કરવો. કલહનો અને ચાંદીનો રૂપીઓ સરખો કહેવાય નહીં. કલહ ઉપર સીકો પાડો; પણ તેની રૂપીઆની કીંમત થાય નહીં. જ્યારે ચાંદી છે તેના ઉપર સીકો ન પાડો તોપણ તેની કીંમત જાય નહીં. તેવી જ રીતે ગૃહસ્થપણામાં સમક્ષિત હોય તો તેની કીંમત જાય નહીં. સહુ કહે છે કે અમારા ધર્મથી મોક્ષ છે.”

આત્મામાં રાગ દ્વેષ ગયે જ્ઞાન પ્રગટે. ગમે ત્યાં વેઠા, ને ગમે તે સ્થિતિમાં મોક્ષ થાય; પણ રાગદ્વેષ જાય તો. મિથ્યાત્વ, ને અહંકાર ગયાવગર રાજપાટ છોડે, જ્ઞાડની માફક સૂકાઈ જાય; પણ મોક્ષ થાય નહીં. મિથ્યાત્વ ગયા પછી સહુ સાધન સફળ થાય. આટલા માટે સમ્યક્દર્શન શ્રેષ્ઠ છે.

સંસારમાં મોહ છે; સ્ત્રીપુત્રમાં મારાપણ થઈ ગયું છે; ને કપાયનો મરેલો છે તે રાત્રિમોજન ન કરે તોપણ શું થયું? જ્યારે મિથ્યાત્વ જાય ત્યારે તેનું ચરું ફળ થાય.

હાલમા જૈનના જેટલા સાધુ પરે છે તેટલા વધાય સમસ્તિ સમજવા નહીં, તેને દાન દેવામા હાનિ નથી, પણ તેઓ આપણુ કન્યાણ કરી શકે નહીં વેશ કલ્યાણ કરતો નથી જે સાધુ ફક્ત વાદન્યાઓ કર્યા કરે છે તેમાં જ્ઞાન નથી

જ્ઞાન તો તે કે જેનાથી વાદનૃત્તિઓ રોનાય છે સસારપરથી ચરેચરી પ્રીતિ ઘટે છે સાચાને સાચુ જાણે છે જેનાથી આમામા ગુણ પ્રગટે તે જ્ઞાન

મનુષ્યઅતાર પામીને રહનામા અને સ્ત્રીપુત્રમા તદાન્તર થઈ આત્મચિત્તર કર્યો નહીં, પોતાના દોષ જોયા નહીં, આત્માને નિંચો નહીં, તો તે મનુષ્યઅતાર-રત્નચિત્તામણિરૂપ દેહ-વૃથા જાય છે

જીવ યોદા સગથી, અને અસદુરથી અનાદિનાલ્થી રમજ્યો છે, માટે સાચા પુરુષને ઓઢ-રૂપા સાચા પુરુષ કૈવા છે? સાચા પુરુષ તો તે કે જેનો દેહપરથી મમત્વ ગયો છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ છે આના જ્ઞાનીપુત્રપની આજ્ઞાપ વર્તે તો પોતાના દોષ ઘટ, અને વપાયાદિ મોઢા પડે, પરિણામે સમ્યક્ત્વ થાય

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ૫ ચરેચરા પાપ છે તેનાથી વધુ કર્મ ઉપાર્જન થાય હજાર વર્ષ તપ કર્યુ હોય, પણ એક વે ઘઢી ક્રોધ કરે, તો વધુ તપ નિષ્ફળ જાય

“છ સદના મોક્ષા રાજ મૂવી ચાલી ગયા, અને હુ આવા અત્ત વ્યવહારમા મોઢાઈ અને અદ્ધાર કરી વેઠો છુ” એમ કેમ વિચારતો નથી?

આયુષ્તા આટલા વર્ષો ગયા તોપણ લોભ કાદ ઘન્યો નહાં, ને કાદ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ નહીં ગમે તેટલી તૃપ્તિ હોય પણ આયુષ્ પૂર્ણ થાય ત્યારે જરા પણ કામ આવે નહીં, ને તૃપ્તિ કરી હોય તેથી કર્મ વધાય અમુક પરિમહમર્યાદા કરી હોય, જેમકે દશ હજાર રૂપી-આની, તો સમતા આવે આટલુ મલ્યા પછી ધર્મધ્યાન કરીશુ એવો વિચાર પણ રાલે તો નિયમમા અચાય

કોઈ ઉપર ક્રોધ કરવો નહીં જેમ રાત્રિમોજન ત્યાગ કર્યુ છે તેમ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અત્ય આત્મિ છોઢવાને પ્રયત્ન કરી મોઢા પાઢવા તે મોઢા પાઢનાથી પરિણામે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય વિચાર કરે તો અનતા કર્મો મોઢા પડે, અને વિચાર ન કરે, તો અનતા કર્મો ઉપાર્જન થાય

રોગ રત્તન થાય છે ત્યારે સ્ત્રી, છોકરા હૈયા, માઈ કે કોઈ પણ રોગ રૂઢ શક્તા નથી!

સતોપ કરી ધર્મ ધ્યાન કરવુ, છોકરા હૈયાં વગેરે અન્યની ન જોડતી ચિંતા કરવી નહીં એક સ્થાનકે વેતી, નિચારી, સતપુરુષના સંગે, જ્ઞાનીના વચન સામઢી વિચારીને ધન આદિની મયાદા કરવી

બ્રહ્મચર્ય યથાતથ્ય રીતે તો કોઈ વિરલા જીવ પાઢી શકે છે, તોપણ લોકલાજથી બ્રહ્મચર્ય પઢાય તો તે રૂક્ષ છે

मिथ्यात्व गयुं होय तो चार गति टळे. समकित न आव्युं होय अने ब्रह्मचर्य पाळे तो देवलोक मळे.

वाणीओ, ब्राह्मण, पशु, पुरुष, स्त्री आदि कल्पनाए करी “हुं वाणीओ, ब्राह्मण, पुरुष, स्त्री, पशु हुं” एम मान्युं छे; पण विचार करे तो पोते तेमांनो कोइ नथी. “मारुं” स्वरूप तेथी जूदुं ज छे.

सूर्यना उद्योतनी पेटे दिवस चाल्यो जाय; तेम अन्नजलनी माफक आयुए चाल्युं जाय.

लाकडुं करवतथी बेराय; तेम आयुए चाल्युं जाय छे; तोय मूर्ख परमार्थ साधतो नथी; ने मोहना जथ्या भेळा करे छे.

“वधा करतां हुं जगत्मां मोटो थाऊं” एवी मोटाइ मेळववानी तृष्णांमां, पांच इंद्रियोने विपे लयलीन, मद्य पीयो होय तेनी पेटे, झांझवाना पाणीनी माफक संसारमां जीव भसे छे; अने कुळ, गाम, गतिओने विपे मोहना नचाववाथी नाच्या करे छे!

आंधळो वणे; ने वाछडो चावे एनी पेटे अज्ञानीनी क्रिया निष्फळ जाय छे.

‘हुं कर्ता’ ‘हुं करुं छुं’ ‘हुं केवुं करुं छुं?’ आदि जे विभाव छे ते ज मिथ्यात्व. अहंकारथी करी संसारमा अनंत दुःख प्राप्त थाय; चारे गतिमां रझळे.

कोइनुं दीधुं देवातुं नथी; कोइनुं लीधुं लेवातुं नथी जीव फोकट कल्पना करी रझळे छे. जे प्रमाणे कर्म उपार्जन करेलां होय ते प्रमाणे लाभ, अलाभ, आयुए, शाता, अशाता मळे छे. पोताथी कांइ अपातुं लेवातुं नथी. अहंकारे करी ‘में आने सुख आयुं’; ‘में दुःख आयुं’; ‘मे अन्न आयुं’ एवी मिथ्या भावना करे छे, ने तेने लइने कर्म उपार्जन करे छे. मिथ्यात्वे करी खोटो धर्म उपार्जन करे छे.

जगत्मां आनो आ पिता; आनो आ पुत्र एम कहेवाय छे; पण कोइ कोइनुं नथी. पूर्वना कर्मना उदये सघळुं वन्युं छे.

अहंकारे करी जे आवी मिथ्याबुद्धि करे छे ते भूल्या छे. चार गतिमां रझळे छे; अने दुःख भोगवे छे.

अधमाधम पुरुषनां लक्षणोः—साचा पुरुषने देखी तेने रोष उत्पन्न थाय; तेनां साचां वचन सांमळी निंदा करे छे;—खोटी बुद्धिवाळा साची बुद्धिवाळाने देखी रोष करे; सरळने मूर्ख कहे—विनय करे तेने धनना खुशामतीआ कहे; पांच इंद्रियो वश करी होय तेने भाग्यहीन कहे. साचा गुणवाळाने देखी रोष करे. स्त्री पुरुषना सुखमां लयलीन. आवा जीवो माठी गतिने प्राप्त थाय. जीव कर्मने लइने, पोताना स्वरूपज्ञानथी अध छे; तेने ज्ञाननी खबर नथी.

एक नाकने माटे—मारुं नाक रहेतो सारुं—एवी कल्पनाने लीधे पोतानुं शूरवीरपणुं देखा-डवा लडाइमां उतरे छे; आ नाकनी तो राख थवानी छे!

દેહ કેરો છે ? રેતાના ઘર જેરો મસાળની મઢી જેરો પરવતની શુફાની માફક દેહમા અ-ધારુ છે ચામડીને હીધે દેહ ઉપરથી રૂપાલો લાગે છે દેહ અનુગુણની ઓરડી, માયા અને મેલને રહેવાનું ઠેકાણું છે દેહમા પ્રેમ રાસગાથી જીવ રસદ્યો છે તે દેહ અનિત્ય છે વદ ફેલની યાણ છે તેમા મોહ રાસગાથી જીવ ચાગે ગતિમા રક્ષા છે કેવા રક્ષા છે ? ધાળીના ઘઠ્ઠની માફક આલે પાટો બાધે છે, તેને ચાલ્યાના માર્ગમા સવડાઈ રહેવું પડે છે, છૂટવાનું મન ધાય પણ છૂટી ઘડાય નહીં ખૂલ્યા સરસ્યાનું કહેવાય નહીં શ્વાસોચ્છ્વાસ નિરાતે લેવાય નહીં તેની પેટે જીવ પરાધીન છે જે સસારમા પ્રાપ્તિ કરે છે તે આરા પ્રકારનું દુઃખ સહન કરે છે

ધુમાઢા જેમા લૂગાડા પેહેરી તેઓ આડબર કરે છે, પણ તે ધુમાડાની માફક નાશ પામવા-યોગ્ય છે આત્માનું જ્ઞાન માવાને છડીને દવાઈ રહે છે

જે જીવ આલેચ્છા રાસે છે તે નાળાને નાકના મેલની પેટે ત્યાગે છે માણી ગત્તપણમા યત્ની છે તેની પેટે આ અમાગીઓ જીવ શુદ્ધિમા મુલ્યમા યત્ન્યો છે

વૃદ્ધ, જુવાન, બાલક એ સર્વે સસારમા વૃદ્ધા છે કાલના મુલ્યમા છે, યમ મય રાસગો તે મય રાસીને સસારમા ઉદાસીનપણે રહેવું

સો ઉપાસત કરે, પણ ય્યામુધી માહીથી ચરેપરા દોષ જાય નહીં ત્યામુધી ફલ ધાય નહીં શ્રાવક કોને કહેવા ? જેને સતોષ આપ્યો હોય, કપાય પાતલ્લા પહ્યા હોય, માહીથી ગુણ આપ્યા હોય, સાધો સગ મલ્લો હોય તેને શ્રાવક કહેવા આરા જીવને ઘોષ લાગે, તો ઘણું ઘટણ ફરી જાય, -ઘણા ફરી જાય, માધો સગ મલ્લો તે પુણ્યનો જોગ છે

જીવો અનિવારથી ખૂલ્યા છે, જરા કોઈ કહે કે તરત યોડુ છાગે, પણ નિવારે નહા કે, મારે નું ? તે કહેશે તો તેને કમ ઘણાશે

સામાયિક સમતાને કહેવાય જીવ અહંકાર ફરી ચાલ્યાનિયા કરે છે, અહંકારથી માયા ચરે છે, તે માટી ગતિમા કારણો છે સાચા સગ વગર આ દોષ ઘટે નહીં

જીવને ઢાઢ્યા કહેરાવવું ઘટુ ગમે છે વગર ઘોલાયે ઢહાપણ ફરી મોટાઈ લે છે જે જીવને નિવાર નહીં તેનો છૂટવાનો આરો નહીં જો વિચાર કરે, અને સાચા માર્ગે ચાલે, તો છૂટવાનો આરો આને

અહંકારથી, માનથી, કૈવલ્ય પ્રગટ થતું નથી તે મોટા દોષ છે અજ્ઞાનમા મોટા નાનાની કલ્પના છે વાહુવલિગીષ્ટ નિચાયુ કે હુ અશુભ વગરનો છું માટે

પદર મેદે સિદ્ધ થયા તેનું કારણ રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન જેના ગયા તે ગમે તે વેપે, ગમે તે જગોષ, ગમે તે લિંગે કલ્યાણ ધાય તે છે

સાધો માર્ગ ઇક જ છે, માટે આમદ રાસગો નહીં, પલાળો હુડિયો છે, પલાળો તપ્યો છે પધી કલ્પના રાસગી નહીં દયા, સત્ય આદિ સદાચરણ મુતિના રસ્યા છે, માટે સદાચરણ સેવના

રોષ કરવો શા માટે કહ્યો છે ? શરીરની મમતાની તે પરીક્ષા છે માટે તે મોહ ઘણાનું

કારણ છે. નહાવાનું મન થાય; આરીસો લેવાનું; તેમાં મોઢું જોવાનું મન થાય; અને એ ઉપરાંત તેનાં સાધનો માટે ઉપાધિ કરવી પડે. આ કારણથી જ્ઞાનીઓએ લોચ કરવાનું કહ્યું છે.

જાત્રાએ જવાનો હેતુ એક તો એ છે કે ગૃહવાસની ઉપાધિથી નિવૃત્તિ લેવાય; સૌ વસો રૂપીઆ ઉપરની મૂર્છા ઓછી કરાય; પરદેશમાં દેશાટન કરતાં, કોઈ સત્પુરુષ ગોધતાં જડે, તો કલ્યાણ થાય. આ કારણથી જાત્રા કરવાનું વતાવ્યું છે.

જે સત્પુરુષો વીજા જીવોને ઉપદેશ દઈ કલ્યાણ વ્રતાવે છે તે સત્પુરુષોને તો અનંતો લાભ પ્રાપ્ત થયો છે. સત્પુરુષો પરજીવની નિષ્કામ કરુણાના સાગર છે. વાળીના ઉદય પ્રમાણે, તેમની વાળી નીકળે છે. તેઓ કોઈ જીવને દીક્ષા લે તેવું કહે નહીં. તીર્થંકરે પૂર્વે કર્મ વાંધ્યું છે તે વેદવા માટે વીજા જીવનું કલ્યાણ કરે છે; વાકી તો ઉદયપ્રમાણે દયા વર્તે છે. તે દયા નિષ્કારણ છે. તેમ તેઓને પારકી નિર્જરાએ કરી પોતાનું કલ્યાણ કરવાનું નથી; તેમનું કલ્યાણ તો થયેલું જ છે. તે ત્રણ લોકના નાથ, તો તરીને જ બેઠા છે. સત્પુરુષ કે સમક્રિતીને પણ એવી ઉપદેશ દેવાની ઇચ્છા હોય નહીં. તે પણ નિષ્કારણ દયાની યાત્રા ઉપદેશ દે છે. મહા-વીરસ્વામી ગૃહવાસમાં રહેતા છતાં પણ ત્યાગી જેવા હતા.

હજારો વર્ષના સંયમી પણ જેવો વૈરાગ્ય રાખી શકે નહીં તેવો વૈરાગ્ય ભગવાનનો હતો. જ્યાં જ્યાં ભગવાન વર્તે છે, ત્યાં ત્યાં વધા પ્રકારના અર્થ પણ વર્તે છે. તેઓની વાળી ઉદયપ્રમાણે શાંતિપૂર્વક પરમાર્થહેતુથી નીકળે છે. અર્થાત્ તેમની વાળી કલ્યાણ અર્થે જ છે. તેઓને જન્મથી મતિ, શ્રુત, અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન હતાં. તે પુરુષના ગુણગ્રામ કરતાં અનંતિ નિર્જરા છે. જ્ઞાનીની વાત અગમ્ય છે. તેઓનો અભિપ્રાય જણાય નહીં. જ્ઞાનીપુરુષની ચરી ચુવી એ છે કે, તેમણે અનાદિથી નહીં ટલેલા એવા રાગ દ્વેષ ને અજ્ઞાન તેને છેદી ભેદી નાંખ્યા છે. એ ભગવાનની અનંત કૃપા છે. તેને પચીસો વર્ષ થયાં; છતાં તેમની દયા આદિ હાલ વર્તે છે. એ તેમનો અનંતો ઉપકાર છે. જ્ઞાની આડંબર દેખાડવા અર્થે વ્યવહાર કરતા નથી. તેઓ સહજ સ્વભાવે ઉદાસીનપણે વર્તે છે.

જ્ઞાની દોષ પાસે જઈ દોષ છેદી નાંખે છે; જ્યારે અજ્ઞાની જીવ દોષ છોડી શકતા નથી. જ્ઞાનીની વાત અદ્ભુત છે.

વાડામાં કલ્યાણ નથી; અજ્ઞાનીના વાડા હોય. જેમ લોઢું પોતે તરે નહીં; અને વીજાને તારે નહીં તેમ. વીતરાગનો માર્ગ અનાદિનો છે. જેના રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન ગયાં તેવું કલ્યાણ; વાકી અજ્ઞાની કહે કે, મારા ધર્મથી કલ્યાણ છે તો તે માનવું નહીં. એમ કલ્યાણ હોય નહીં. હુંડિયાપણુ કે તપ્પાપણુ માન્યું તો કપાય ચડે. તપ્પો હુંડિયા સાથે બેઠો હોય તો કપાય ચડે; અને હુંડિયો તપ્પા સાથે બેઠા કપાય ચડે; આ અજ્ઞાની સમજવા. વસ્ત્રે સમજ્યા વગર વાડા વાંધી કર્મ ઉપાર્જન કરી રાખે છે. વહોરાના નાડાની માફક સતાગ્રહ પકડી બેઠા છે. મુમતિ આદિનો આગ્રહ મૂકી દેવો.

જૈન માર્ગ શુ? રામ દ્વેષ અને અજ્ઞાનનુ જનુ તે અજ્ઞાની સાધુઓ મોઢા જીરોને સમજાવી તેને મારી નાખ્યા જેવું કયું છે પોતે જો પ્રયત્ન નિષ્કાર કરે કે, મારા દોષ શુ ધન્યા છે? તો તો જળાય કે જૈનધર્મ તો મારાથી વેગલો રહ્યો છે જીવ અપ્પી સમજણ કરી પોતાનું કલ્યાણ મૂલી જઈ, ત્રીજાનું અવલ્યાણ કરે છે તપ્પા હુડિયાના સાધુને, અને હુડિયા તપ્પાના સાધુને અત્ર પાળી ન આપના માટે પોતાના શિષ્યોને ઉપદેશ આપે છે કુગુરઓ ઈક ઘીજાને મલ્લના દેતા નથી, ઈક ઘીજાને મલ્લના દે તો તો કપાય ઓઠા થાય નિન્ન ઘટે

જીવ નિરાપેશી રહેતા નથી અનાદિથી પક્ષમા પઢ્યા છે, અને તેમા રહીને કલ્યાણ મૂલી જાય છે ધાર હુલ્લી ગૌરવી કહી છે તેવી કેટલાક મુનિઓ કરતા નથી તેમને લુગઢાંદિ પરિગ્રહનો મોહ મન્યો નથી દુષ્કાર આહાર લેવાનું કદ્યુ છતાં ધે ધાર લે છે જે જ્ઞાનીપુરુષના વચનથી આત્મા ઉચો આને તે સાચો માર્ગ તે પોતાનો માર્ગ સાચો ધર્મ પુસ્તકમા છે, પણ આત્માના ગુણ પ્રગટે નહીં ત્યાંસુધી કદ ફલ આપે નહીં “આપણો ધર્મ” એવી કલ્પના છે આપણો ધર્મ શુ? મહાસાગર કોઈનો નથી, તેમ ધર્મ કોઈના બાપનો નથી જેમા દયા, સત્ય આદિ હોય તે પાલો તે કોઈના બાપના નથી અનાદિ કાલના છે, શાશ્વત છે જીવે ગાઠ પડી છે કે આપણો ધર્મ છે, પણ શાશ્વત માગ શુ? શાશ્વત માર્ગથી સહુ મોતે ગયા છે રજોળો, ઘોરો કે, મુમતિ, કપડા કોઈ આત્મા નથી ઘોરાના નાઢાની માફક જીવ પક્ષનો આગ્રહ પકડી ઘેટો છે ઈવી જીવની મૂલતા છે “આપણા જૈનધર્મના શાસ્ત્રમાં ધ્યુ છે શાસ્ત્રો આપણી પાસે છે” ઇવુ મિથ્યામિત્તન જીવ કરી ઘેટો છે ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપી ચોર રાતદિવસ માલ ધોરી લે છે તેનું માન નથી

તીર્થંકરનો માર્ગ સાચો છે દ્રવ્યના વદામ સરપી પણ રાપગાની આજ્ઞા નથી વૈષ્ણવના કુલધર્મના કુગુરઓ આરમ પરિગ્રહ મૂક્યા વગર લોચોપાસેથી લક્ષ્મી પ્રહણ કરે છે, અને તે રૂપી વૈપાર થઈ પડ્યો છે તે પોતે અગ્નિમા ઘલે છે, તો તેનાથી ઘીજાની અગ્નિ શી રીતે શાત થાય? જૈનમાર્ગનો પરમાર્થ સાચા ગુરથી સમજવાનો છે જે ગુન્ને સ્વાર્થ હોય તે પોતાનું અવલ્યાણ કરે, ને શિષ્યોનું પણ અવલ્યાણ થાય

જૈનલિંગધારીપણુ ધરી જીવ અનતિ વાર રપડ્યો છે—વાત્યવર્તિ ઊગધારી હૌનિક વ્યવહારમાં અનતિ વાર રપડ્યો છે આ ઠેકાણે જૈનમાગને નિષેધતા નથી, જેટલા અતરંગે સાચો માર્ગ થ તાને તે “જૈન” વાકી તો અનાદિ કાલથી જીવે ચોટાને સાચું માન્યુ છે, અને તે જ અજ્ઞાન છે મનુષ્યદેહનું સાર્યક ચોટા આગ્રહ—દુરાગ્રહ મૂવી કલ્યાણ થાય તો છે જ્ઞાની સત્તજ થતાને આત્મજ્ઞાન પ્રગટે ત્યારે જ આત્મજ્ઞાનીપણુ માનનું ગુણ પ્રગટ્યા વગર માનનું દ મૂલ છે શ્વેરાતની કામતવગર શ્વેરીપણુ માનનું નહીં અજ્ઞાની ચોટાને સાચું નામ આપી વાઢા વધાને છે સત્તનું ઓચ્છાણ હોય તો કોઈ વસ્તુ પણ સાચું પ્રહણ થશે

जे जीव पोताने मुमुक्षु मानतो होय, तरवानो कामी मानतो होय तेणे, देहने विषे रोग थती वखत आकुळ-व्याकुळपणु थतुं होय तो ते वखत विचारुं के तारुं मुमुक्षुपणु-डहापण कया गयां ? जो तरवानो कामी होय तो तो देहने असार जाणे; देहने आत्माथी जूदो जाणे छे. तेने आकुळता आववी जोइए नहीं. देह साचव्यो सचवातो नथी; केगके ते क्षणमां भांगी जाय छे.-क्षणमां रोग, क्षणमां वेदना थाय. देहना सगे देह दुःख आपे छे माटे आकुळ-व्याकुळपणु थाय छे ते ज अज्ञान छे. शास्त्र श्रवण करी रोज सांभळ्युं छे के देह आत्माथी जूदो छे, क्षणभंगुर छे; पण देहने वेदना आव्ये तो रागद्वेषपरिणाम करी वूम पाडे छे. देह क्षण-भंगुर छे एवुं तमे शास्त्रमां सांभळवा शुं करवा जाओ छो ? देह तो तमारी पासे छे तो अनुभव करो. देह प्रगट माटी जेवो छे; राख्यो रखाय नहीं. वेदना वेदतां उपाय चाले नहीं त्यारे शुं साचवे ? कंइ पण वनी शकतुं नथी. आवो देहनो प्रत्यक्ष अनुभव थाय छे, तो तेनी ममता करी करुं शुं ? देहनो प्रगट अनुभव करी शास्त्रमां कथुं के ते अनित्य छे; देहमां मूर्च्छा कया जेवुं नथी.

ज्यांमुधी देहात्मबुद्धि टळे नहीं त्यांमुधी सम्यक्त्व थाय नहीं. जीवने साच क्यारेय आव्युं ज नथी; आव्युं होत तो मोक्ष थात. मळे साधुपणु, श्रावकपणु अथवा तो गमे ते ल्यो, पण साच-वगर साधन ते वृथा छे. जे देहात्मबुद्धि मटाडवा माटे साधनो वताव्यां छे ते देहात्मबुद्धि मटे त्यारे साच आव्युं समजाय. देहात्मबुद्धि थइ छे ते मटाडवा-मारापणु मूकाववा-साधनो करवानां छे. ते न मटे तो साधुपणु, श्रावकपणु, शास्त्रश्रवण के उपदेश ते वगडामां पोक मूक्या जेवुं छे. जेने ए भ्रम भांगी गयो छे, ते ज साधु, ते ज आचार्य, ते ज ज्ञानी. जेम अमृतमोजन जमे ते कांइ छानुं रहे नहीं, तेम भ्रांति मटे ते कांइ छानुं रहे नहीं.

लोक कहे छे के समकित छे के नहीं ते केवलज्ञानी जाणे; पण पोते आत्मा छे ते केम न जाणे ? कांइ आत्मा गाम गयो नथी; अर्थात् समकित थयुं छे ते आत्मा पोते जाणे. जेम कांइ पदार्थ खावामां आव्ये तेनुं फळ आपे छे तेम ज समकित आव्ये-भ्रांति मट्ये-तेनुं फळ पोते जाणे. ज्ञाननुं फळ ज्ञान आपे ज. पदार्थनुं फळ पदार्थ, लक्षण प्रमाणे आपे ज. आत्मा-मांथी-मांहीथी-कर्म जउं जउं थया होय तेनी पोताने खवर केम न पडे ? अर्थात् खवर पडे ज. समकितानी दशा छानी रहे नहीं. कल्पित समकित माने ते पीतळनी हीराकंठीने सोनानी हीराकंठी माने तेनी पेटे.

समकित थयुं होय तो देहात्मबुद्धि मटे, जो के अल्प बोध, मध्यम बोध, विशेष बोध जेवो होय ते प्रमाणे पछी देहात्मबुद्धि मटे. देहने विषे रोग आव्ये जेनामां आकुळ-व्याकुळता मालम पडे ते मिथ्यादृष्टि जाणवा.

जे ज्ञानीने आकुळता व्याकुळता मटी गइ छे तेने अंतरंग पचखाण ज छे. तेने वधा पच-

લાખ આવી જાય છે જેને રાગદ્વેષ મટી ગયા છે તેને વીસ વખતો છોકરો મરી જાય, તોય સેટ થાય નહીં શરીરને વ્યાધિપણ થયાથી જેને વ્યાકુલપણ થાય છે, અને જેનું કલ્પના માન જ્ઞાન છે તે પોલુ અધ્યાત્મજ્ઞાન માનતું આના કલ્પિત જ્ઞાની તે પોલા જ્ઞાનને અધ્યાત્મ જ્ઞાન માની અનાચાર સેવી વહુ જ રપડે છે જો શાસ્ત્રનું ફલ ?

આત્માને પુત્ર પણ ન હોય અને પિતા પણ ન હોય જે આવી કલ્પનાને સાતું માની વેઠા છે તે મિથ્યાત્વી છે. ચોટા સગથી સમજાતું નથી, માટે સમસ્તિ આત્મ નથી સત્પુરુષના સગથી જોગ્ય જીવ હોય તો સમ્યક્ત્વ થાય

સમક્ષિત ને મિથ્યાત્વની તરત ચત્રર પડે તેતું છે સમક્ષિતીની અને મિથ્યાત્વીની યાળી ઘડી ઘડીય જૂડી પડે છે જ્ઞાનીની યાળી ઈક જ ધારી-પૂર્વાપર મલતી-આને અતરંગ ગાઠ મટે ત્યારે જ સમ્યક્ત્વ થાય રોગ જાળે, રોગની દગા જાળે, પથ્ય જાળે, અને તે પ્રમાણે ઉપાય કરે, તો રોગ મટે રોગ જાળ્યા ઘર અજ્ઞાની જે ઉપાય કરે તેથી રોગ વધે પથ્ય પાલે ને દવા કરે નહીં, તો રોગ કેમ મટે ? ન મટે તો આ તો રોગે ફાડ, ને દગાય ફાડ ! શાસ્ત્ર તો જ્ઞાન કહેવાય નહીં જ્ઞાન તો માહીથી ગાઠ મટે ત્યારે જ કહેવાય તપ સયમાદિ માટે મત્સુરુપના વચન સામઠાનું થતાવ્યું છે

જ્ઞાની મગનાને કમ્પુ છે કે સાધુઓએ અચેત આહાર લેવો આ કહેવું તો કેટલાક સાધુઓ મૂલી ગયા છે દૂધ આદિ સચેત મારે મારે પદાર્થો છડ જ્ઞાનીની આજ્ઞાપર પગ દડ ચાલે તે વત્યાળનો રત્તો નહીં લોચ કહે છે કે સાધુ છે, પણ આત્મદશ સાધે તે સાધુ

નરસિંહનેહતો કહે છે કે, અનાદિ કાલથી આમને આમ ચાલતા કાલ ગયો, પણ નીવેહો આબ્યો નહીં આ માર્ગ નહીં, કેમકે અનાદિ કાલથી ચાલતા ચાલતા પણ માર્ગ હાપ આબ્યો નહી જો માર્ગ જ હોય તો હજીસુધી ફાડણ હાપ આવ્યું નહીં ઈમ યને નહીં માટે માર્ગ જૂદો જ હોવો જોઈય

તૃષ્ણા કેમ ઘટે ? લૈનિક માવસા મોટાઈ મૂકી દે તો “બરડુડન આદિને મારે શું ફરકુ છે ? લૈનિકમા ગમે તેમ હોય, પણ મારે તો મોટાઈ મૂકી ગમે તે પ્રકારે તૃષ્ણા ઘટે તેમ ફરતુ છે,” ઈમ વિચારે તો તૃષ્ણા ઘટે, -મોઢી પડે

તપનું અમિમાન કેમ ઘટે ? ત્યાગ કરવો તેનો ઉપયોગ રાપ્તગ્રાથી ‘મને આ અમિમાન કેમ થાય છે ?’ ઈમ રોજ વિચારતા વિચારતા અમિમાન મોલુ પઢશે

જ્ઞાની કહે છે તે કુચીરૂપી જ્ઞાન, વિચારે, તો અજ્ઞાનરૂપી તાલુ ઉઘડી જાય; -કેટલાય તાલુ ઉઘડી જાય કુચી હોય તો તાલુ ઉઘડે, ત્રાવી પાળો માર્યે તો તાલુ માગી જાય

‘કલ્યાણ શું હશે ?’ ઈયો જીવને મામો છે તે ફાઈ હાથી ધોડો નથી જીવને આની ભ્રાન્તિને લીધે કલ્યાણની કુચીઓ સમજાતી નથી સમજાય તો તો સુગમ છે જીવની ભ્રાન્તિઓ

દૂર કરવા માટે જગત્તું વર્ણન વતાવ્યું છે. જો જીવ હમેશના અંધ માર્ગથી થાકે તો માર્ગમાં આવે.

જ્ઞાની પરમાર્થ-સમ્યક્ત્વ-હોય તે જ કહે. “કૃપાય ઘટે તે કલ્યાણ,”— ‘જીવનાં રાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાન જાય તેને કલ્યાણ કહેવાય’ એવું લોક કહે છે કે, અમારા ગુરુઓય કહે છે; ત્યારે સત્પુરુષો જૂદું શું વતાવો છો?” આવી આઢી કલ્પનાઓ કરી જીવને પોતાના દોષ મટાડવા નથી.

આત્મા અજ્ઞાનરૂપી પથ્થરેકરી દબાઈ ગયો છે. જ્ઞાની જ આત્માને ડંચો લાવશે. આત્મા દબાઈ ગયો છે એટલે કલ્યાણ સૂજતું નથી. જ્ઞાની સદ્વિચારોરૂપી સહેલી કુંચીઓ વતાવે તે કુંચીઓ હજારો તાલાને લાગે છે.

જીવને માંહીથી અર્જીર્ણ મટે ત્યારે અમૃત ભાવે; તે જ રીતે બ્રાંતિરૂપી અર્જીર્ણ મટ્યે કલ્યાણ થાય; પણ જીવને અજ્ઞાની ગુરુ એ મહાકાવી માર્યા છે એટલે બ્રાંતિરૂપ અર્જીર્ણ કેમ મટે? અજ્ઞાની ગુરુઓ જ્ઞાનને બદલે તપ વતાવે; તપમાં જ્ઞાન વતાવે; આવી રીતે અવલું અવલું વતાવે તેથી જીવને તરવું બહુ મુસીબતવાલું છે. અહંકારાદિરહિતપણે તપાદિ કરવાં.

કદાગ્રહ મૂકીને જીવ વિચારે, તો માર્ગ જૂદો છે. સમકિત સુલભ છે; પ્રત્યક્ષ છે, સહેલું છે.

જીવ ગામ મૂકી આઘો ગયો છે તે પાછો ફરે ત્યારે કામ આવે. સત્પુરુષનાં વચનોનું આસ્થાસહિત શ્રવણ મનન કરે તો સમ્યક્ત્વ આવે. તે આવ્યા પછી વ્રત પચ્ચાણ આવે. ત્યાર પછી પાંચસું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય.

સાચું સમજાઈ તેની આસ્થા થઈ તે જ સમ્યક્ત્વ છે. જેને ખરા ઓટાની કીમત થઈ છે; તે ભેદ જેને મટ્યો છે તેને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય.

અસદ્ગુથી સત્ સમજાય નહીં. દયા, સત્ય, અદત્ત આદિ સદાચાર એ સત્પુરુષની સમીપ આવવાનાં સત્ સાધન છે. સત્પુરુષો જે કહે છે તે સૂત્રના સિદ્ધાંતના પરમાર્થ છે. અનુભવથી કહીએ છીએ,—અનુભવથી શંકા મટાડવાનું કહી શકીએ છીએ. અનુભવ પ્રગટ દીવો છે; ને સૂત્ર કાગળમાં લખેલ દીવો છે.

હુડિયાપણુ કે તપ્પાપણુ કર્યા કરો તેથી સમકિત થવાનું નથી; ધરેલું સાચું સ્વરૂપ સમજાય, માંહીથી દશા ફરે તો સમકિત થાય. પરમાર્થમાં પ્રમાદ એટલે આત્મામાંથી વહાર વૃત્તિ તે. ધાતિકર્મ ધાત કરે તેને કહેવાય. પરમાણુ આત્માની અપેક્ષા છે, પરમાણુને પક્ષપાત નથી. જે રૂપે પરિણમવાવે તે રૂપે પરિણમે.

નિકાચિત્ત કર્મમાં સ્થિતિબંધ હોય તો વરોવર બંધ થાય છે. સ્થિતિકાલ ન હોય અને વિચારે, પશ્ચાત્તાપે જ્ઞાન વિચારે તો નાશ થાય. સ્થિતિકાલ હોય તો ભોગવ્યે છૂટકો.

ક્રોધાદિક કરી જે કર્મો ઉપાર્જન કર્યા હોય તે ભોગવ્યે છૂટકો. ઉદય આવ્યે ભોગવવું જ જોઈએ. સમતા રાખે તેને સમતાનું ફલ. સહુ સહુના પરિણામ પ્રમાણે કર્મ ભોગવવાં પડે.

જ્ઞાન સ્ત્રીપણામાં, પુરુષપણામાં સરવું જ છે. જ્ઞાન આત્માનું છે.

વર્ષ ૩૦ સુ.

૪૬૩

જ્ઞાનીઓ મનુષ્યપણુ ચિંતામણિરત્નતુલ્ય કહ્યું છે, તે વિચારો તો પ્રત્યન જગાય તેવું છે વિશેષ નિષ્કારતા તો તે મનુષ્યપણાનો એક સમય પણ ચિંતામણિરત્નથી પરમ મહાત્મ્યવાન અને મૂલ્યવાન દેખાય છે, અને જો દેહાર્થમા જ તે મનુષ્યપણુ અતીત થયું તો એક કુટ્ટી ધન્યમની કીમતનું નથી એમ નિસદેહ દેખાય છે

કારતક વદ ૨, રવિ, ૧૯૫૩, વવાળીઆ

૪૬૪

ૐ સયમ્યાનમ

દેહનું અને પ્રારબ્ધોદય જ્યામુખી ઘઠવાન હોય ત્યામુખી દેહસંગ્રામી કુટુર, કે જેનું ભરણ પોષણ કરવાનો સંરથ છુટે તેવો ન હોય, અર્થાત્ આભારવામપદત જેનું ભરણ પોષણ કરવું ઘટનું હોય તેનું ભરણ પોષણ માત્ર મઠનું હોય તો તેમાં સંતોષ પામીને મુમુક્ષુ જીવ આત્મહિતનો જ નિષ્કાર કરે, તથા પુરુષાર્થ કરે દેહ અને દેહસંગ્રામી કુટુરનાં મહાત્મ્યાદિ અર્થે પરિગ્રહાત્મિક પરિણામપૂર્વક સ્મૃતિ પણ ન થયા દે, કેમકે તે પરિગ્રહાત્મિક પ્રાપ્તિ આદિ કાર્ય એના છે, કે આત્મહિતનો અનુસર જ ઘણુકરીને પ્રાપ્ત થવા ન દે

સવત્ ૧૯૫૩ના કાર્તિક વદ ૧૧, શુક્ર, વવાળીઆ

૬૧

૪૬૫.

ઔપચારિક અને અનિયત પ્રવૃત્તિ, અતીત ઘઠવાન અસત્સંગ, પૂર્વનું ઘણુકરીને અનારાધક પણ, બલવીર્યની હીનતા એવાં કારણોથી રહિત કોઈક જીવ હશે, એના આ કાઢને વિષે પૂર્વ ક્યારે પણ નહીં જાણેલો, નહીં પ્રતીત કરેલો, નહીં આરાધેલો તથા નહીં સ્વમાનસિક ધરેલો એવો "માગ" પ્રાપ્ત કરવો ડુબ્બર હોય એવાં આશ્ચર્ય નથી, તથાપિ જેણે તે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ થીજો કોઈ લક્ષ રાખ્યો જ નથી, તે આ કાઢને વિષે પણ અવશ્ય તે માર્ગ પાળે છે લૌકિક કારણોમાં અધિક દષ્ટિ નિષાદ મુમુક્ષુ જીવ કરે નહીં

૧૯૫૩, માગર ગુદ ૧, શનિ, વવાળીઆ

૪૬૬.

શ્રી માણેકચંદનો દેહ છૂટવા સંવંધી ચલાર જાણ્યા. સર્વ દેહધારી જીવો મરણ પાસે શરણ-રહિત છે. માત્ર તે દેહનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રથમથી જાણી તેનું મમત્વ છેદીને નિજસ્થિરતાને અથવા જ્ઞાનીના માર્ગની યથાર્થ પ્રતીતિને પામ્યા છે, તે જ જીવ તે મરણકાલે શરણસહિત છતાં ઘણુંકરીને ફરી દેહ ધારણ કરતા નથી, અથવા મરણકાલે દેહના મમત્વભાવનું અલ્પત્વ હોવાથી, પણ નિર્ભય વર્તે છે. દેહ છૂટવાનો કાલ અનિયત હોવાથી વિચારવાન પુરુષો અપ્રમાદપણે પ્રથમથી જ તેનું મમત્વ નિવૃત્ત કરવાનો અવિરુદ્ધ ઉપાય સાધે છે; અને એ જ તમારે અમારે સૌએ લક્ષ રાખવા-યોગ્ય છે. પ્રીતિવંધનથી ચેદ થવાયોગ્ય છે, તથાપિ ઇમાં વીજો કોઈ ઉપાય નહીં હોવાથી તે ચેદને વૈરાગ્યસ્વરૂપમાં પરિણમન કરવો, એ જ વિચારવાનને કર્તવ્ય છે.

સં૦ ૧૯૫૩ના મારગર શુદ્ધ ૩, ગુરુ, વવાણીઆ.

૪૬૭.

સર્વજ્ઞાયનમઃ

‘યોગવાસિષ્ઠ’ના પ્રથમનાં છે પ્રકરણ, ‘પંચીકરણ’, ‘દાસવોધ’ તથા ‘વિચારસાગર’ એ ગ્રંથો તમારે વિચારવા યોગ્ય છે. ઇમાંનો કોઈ ગ્રંથ તમે પૂર્વે વાંચ્યો હોય તોપણ વાંચવો યોગ્ય છે; તેમ જ વિચારવો યોગ્ય છે. જૈનપદ્ધતિના એ ગ્રંથો નથી ઇમ જાણીને તે ગ્રંથો વિચારતાં લોભ પામવો યોગ્ય નથી.

લોકદષ્ટિમાં જે જે વાતો, કે વસ્તુઓ મોટાઈવાલી મનાય છે, તે તે વાતો અને વસ્તુઓ-શોભાયમાન ગૃહાદિ આરંભ, અલંકારાદિ પરિગ્રહ, લોકદષ્ટિનું વિચક્ષણપણું, લોકમાન્યધર્મશ્રદ્ધા-વાનપણું—પ્રત્યક્ષ જ્ઞેરનું ગ્રહણ છે ઇમ યથાર્થ જણાયાવિના ધારો છો તે વૃત્તિનો લક્ષ ન થાય. પ્રથમ તે વાતો અને વસ્તુઓ પ્રત્યે જ્ઞેરદષ્ટિ આવવી કઠણ દેહી કાયર ન થતાં પુરુષાર્થ કરવો યોગ્ય છે.

વવાણીઆ, સંવત્ ૧૯૫૩ ના માર્ગ૦ શુદ્ધ ૧૦, સોમે.

૪૬૮.

સર્વજ્ઞાયનમઃ

જો સફલતાનો માર્ગ સમજાય, તો આ મનુષ્યદેહનો ઇક સમય પણ સર્વોત્કૃષ્ટ ચિતામણિ છે, ઇમાં સંશય નથી.

સંવત્ ૧૯૫૩ ના માર્ગ૦ શુદ્ધ ૧૨, વવાણીઆ.

૪૬૯.

સર્વજ્ઞાનમ

શ્રુતિનો સ્વરૂપ સ્વસંગપરિત્યાગપ્રત્યે વર્તતો છતાં જે મુમુક્ષુને પ્રારબ્ધરિશેષથી તે યોગનો અનુદય રાગ કરે, અને શુદ્ધનાદિનો પ્રમગ તથા આજીવિનાં કારણે પ્રવૃત્તિ રહે—જે યપાન્યાયથી કરવી પડે, પણ તે સ્વાગના ઉદયને પ્રતિરોધક જાણી મરેન્નપણે કરે—તે મુમુક્ષુ પૂર્વોપાર્જિત શુભાશુભ કર્માશુભાર આજીવિનાં પ્રાપ્ત થશે જન ત્રિગતી માત્ર નિમિત્તરૂપ પ્રયત્ન કરતું ઘટે, પણ મયાનુક્રમ થઈ પિતા, કે વાપત્યાગ કરવો ન ઘટે, કેમકે તે તો માત્ર વ્યામોહ છે,—જે સમાધાનપોગ્ય છે પ્રાપ્તિ શુભાશુભ પ્રારબ્ધાનુભાવ છે પ્રયત્ન વ્યવહારિક નિમિત્ત છે ઘટલે કારણ ઘટે, પણ પિતા તો માત્ર આમગુણરોધક છે

સં ૧૯૫૩ના માર્ગ ૦ શુદ્ધ ૧૨, વચાળીમા

૪૭૦

આરમ તથા પરિમહની પ્રવૃત્તિ આત્મહિતને ઘણા પ્રકારે રોધક છે, અથવા સત્તમાગમના યોગમાં ઇક વિશેષ અંતરાયનું કારણ જાણીને તેના સ્વાગરૂપે વાસ્તવ્યમ જ્ઞાનીપુરુષો ઉપદેશ્યો છે, જે પ્રાપ્તે સમને પ્રાપ્ત છે યત્ની યથાથ આસયનની તિજાસાથી પ્રવર્ત્તા હો, માટે અમૂલ્ય અમર પ્રાપ્ત થયો જાણી સત્તાત્ર, અપ્રતિબદ્ધતા, ચિત્તની પદ્માવસ્થા, સત્યુત્પન્નાં વધનોની અનુપ્રેક્ષા દ્વારા તે સફળ થઈ શકે છે

સં ૧૯૫૩ના માર્ગ ૦ શુદ્ધ ૧૧, મુખે, વચાળીમા

૪૭૧

વિવિધભાવના નિમિત્તો સ્વસ્થાનપણે પ્રાપ્ત થયા છતાં જે જ્ઞાનીપુરુષ અવિવરમ ઉપયોગે ધરતા છે, ઘટે છે, અને મધિવ્યકાલે ઘટે તે સર્વને ધારવાર નમસ્કાર

ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રત, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ સપ, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ ત્રિપદ, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ રૂપિય, ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પેશ્ય, જ જેમાં સદને સમાય છે જના ત્રિપેશ અતિવગ ઉપયોગને નમસ્કાર, જ જ પ્યાત

સં ૧૯૫૩ના પોષ શુદ્ધ ૧૦, મોમે, વચાળીમા

૪૭૨

રાગ, દ્વેષા પ્રત્યક્ષ સ્વસ્થા નિમિત્તો પ્રાપ્ત થયે પણ જેનો આત્મમાત્ર કિંચિત્ માત્ર જા શોભ ધામતો ગથી, તે જ્ઞાનીતા જ્ઞાનો વિચાર કરતા પણ મહા તિર્જિત થાય, જમાં સંગ્ય નથી

સં ૧૯૫૩ના પોષ શુદ્ધ ૧૧, મુખે, વચાળીમા

૪૭૩.

આરંભ અને પરિગ્રહનો ઇચ્છાપૂર્વક પ્રસંગ હોય, તો આત્મલાભને વિશેષ ઘાતક છે; અને વારં-
વાર અસ્થિર, અપ્રશસ્ત પરિણામનો હેતુ છે, એમાં તો સંગ્રામ નથી; પણ જ્યાં અનિચ્છાથી ઉદ-
યના કોઈ એક યોગથી પ્રસંગ વર્તતો હોય ત્યાંપણ આત્મભાવના ઉત્ક્રાંતિપણને વાધ કરનાર.
તથા આત્મસ્થિરતાને અંતરાય કરનાર તે આરંભ પરિગ્રહનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે પરમ કૃપાલુ
જ્ઞાનીપુરુષોણ ત્યાગમાર્ગ ઉપદેશ્યો છે; તે મુમુક્ષુ જીવે દેશે અને સર્વથા અનુસરવાયોગ્ય છે.

સંવત્ ૧૯૫૩ના પોષ વદ ૪, શુક્ર, ચવાળીઆ.

૪૭૪.

દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી, અને ભાવથી એમ ચારે પ્રકારે અપ્રતિવદ્ધપણ આત્મતાપ વર્તતા
નિગ્રંથને કહ્યું છે; તે વિશેષ અનુપ્રેક્ષા કરવાયોગ્ય છે.

મોરવી, સંવત્ ૧૯૫૩ના મહા શુદ્ધ ૯, બુધે.

૪૭૫.

કોઈ પુરુષ પોતે વિશેષ સદાચારમાં તથા સંયમમાં પ્રવર્તે છે, તેના સમાગમમાં આવવા ઇ-
ચ્છતા જીવોને તે પદ્ધતિનાં અવલોકનથી જોવો સદાચાર તથા સંયમનો લાભ થાય છે, તેવો
લાભ વિસ્તારવાલા ઉપદેશથી પણ ઘણુંકરીને થતો નથી; તે લક્ષ રાખવાયોગ્ય છે.

સં. ૧૯૫૩ના મહા શુદ્ધ ૯, બુધે, મોરવીથી.

૪૭૬.

જે પ્રકારે વીજા મુમુક્ષુ જીવોના ચિત્તમાં, તથા અંગમાં નિર્મલતા-ભાવની વૃદ્ધિ થાય, તે તે
પ્રકારે પ્રવર્તવું કર્તવ્ય છે. નિયમિત શ્રવણ કરાવાય, તથા આરંભ પરિગ્રહના સ્વરૂપ સમ્યક્પ્રકારે
જોતાં નિવૃત્તિને અને નિર્મલતાને કેટલા પ્રતિબંધક છે તે વાત ચિત્તમાં દૃઢ થાય, તેમ અરસ્પ-
રસ જ્ઞાનકથા થાય તેમ કર્તવ્ય છે.

સંવત્ ૧૯૫૩ના મહા વદ ૪, રવિ, મોરવી.

૪૭૭.†

—સકલ સંસારી ઇન્દ્રિયરામી, મુનિગુણ આત્મરામી રે,
મુખ્યપણે જે આત્મરામી, તે કહિયે નિષ્કામી રે.

—મુનિશ્રી આનંદઘન.

મોરવી, રવિ, મહા વદ ૪, ૧૯૫૩.

૪૭૮૧

—તે માટે ડમા કર જોડી, ઝિનર આગલ કહિયે રે,
સમય ચરણ સેના શુદ્ધ દેજો, જેમ આનંદધન લહિયે રે

—સુનિશ્ચી આનંદધન

સવત્ ૧૯૫૩ના મહા વદ ૧૨, વવાળીઆ

૪૭૯

एकात निश्चयनयधी मनि आदि चार ज्ञान, सपूर्ण शुद्ध ज्ञाननी अपेक्षाए निर्विकल्पज्ञान कही
गकाय, पण सपूर्ण शुद्धज्ञान एटले सपूर्ण निर्विकल्पज्ञान उदरग थवाना ए ज्ञान साधन छे
तेमा पण क्षुतज्ञान मुख्यपणे छे केवलज्ञान उत्पन्न थवामा छेउटमुधी ते ज्ञाननु अलछन छे
प्रथमधी कोई जीन एनो त्याग करे तो केवलज्ञान पामे महा केवलज्ञान सुधी दशा पामवानो
हेनु क्षुतज्ञानधी थाय छे

सवत् १९५३ना फागण शुद्ध २, ववाणीआ

४८०

“ज्ञाननु फल विरति छे,” वीतरागनु आ वचन सर्व मुमुक्षुओए नित्य स्मरणमा राखनायोग्य
छे जे वाचवाधी, समजवाधी, तथा विचारवाधी आत्मा विभावधी, विभावना कार्याधी, अने
विभावना परिणामधी उदास न थयो, विभावना त्यागी न थयो, विभावना कार्योंनो अने विभा
वना फलनो त्यागी न थयो, ते वाचनु, विचारनु, अने ते समजनु अज्ञान छे विचारवृत्ति साधे
त्यागवृत्ति उत्पन्न करवौ तेज विचार सफल छे, एम कहैवानो ज्ञानीनो परमार्थ छे

सवत् १९५३ना फागण वद ११, श्री ववाणीआ

४८१

ॐ नमः सर्वज्ञाय

‘आत्मसिद्धि’मा कहैला समकीतना प्रभारनो विशेषार्थ जाणगानी जिज्ञासानो कागळ मळ्यो छे
‘आत्मसिद्धि’मा त्रण प्रकारना समकीत उपदेश्या छे

आप्त पुरपना वचनની પ્રતીતિરૂપ, આજ્ઞાની અર્પન રુચિરૂપ, સ્વહૃદનિરોધપણે આત્મ પુરુષની
મક્તિરૂપ, એ પ્રથમ સમકીત કહ્યું છે

પરમાર્થની સ્પષ્ટ અનુભવાશે પ્રતીતિ તે સમકીતનો વીજો પ્રકાર કહ્યો છે
નિર્નિકલ્પ પરમાર્થઅનુભવ તે સમકીતનો ત્રીજો પ્રકાર કહ્યો છે

પહેલું સમકીત ત્રીજા સમકીતનું પ્રારણ છે વીજી સમકીત ત્રીજા સમકીતનું કારણ છે ત્રણે

સમકીત વીતરાગ પુરુષે માન્ય કર્યા છે. ત્રણે સમકીત ઉપાસવાયોગ્ય છે, સત્કાર કરવાયોગ્ય છે; ભક્તિ કરવાયોગ્ય છે.

કેવલજ્ઞાન ઉપજવાના છેલ્લા સમયસુધી સત્પુરુષનાં વચનોનું અવલંબન વીતરાગે કહ્યું છે; અર્થાત્ વારમા ક્ષીણમોહગુણસ્થાનકપર્યંત શ્રુતજ્ઞાનથી આત્માના અનુભવને નિર્મલ કરતાં કરતાં તે નિર્મલતા સંપૂર્ણતા પામ્યે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. તે ઉત્પન્ન થવાના પ્રથમ સમયસુધી સત્પુરુષે ઉપદેશેલો માર્ગ આધારભૂત છે; એમ કહ્યું છે તે નિઃસંદેહ સત્ય છે.

સંવત્ ૧૯૫૩ના ફા. વદ ૧૧, રવિ, વવાળીઆ.

૪૮૨.

લેશ્યા-જીવનાં કૃષ્ણાદિ દ્રવ્યની પેટે ભાસ્યમાન પરિણામ.

અધ્યવસાય-લેશ્યા-પરિણામની કંઈક સ્પષ્ટપણે પ્રવૃત્તિ.

સંકલ્પ-કંઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિર્ધારિત અધ્યવસાય.

વિકલ્પ-કંઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાનો અપૂર્ણ-અનિર્ધારિત-સંદેહાત્મક-અધ્યવસાય.

સંજ્ઞા-કંઈ પણ આગલ પાછલની ચિતવનશક્તિવિશેષ અથવા સ્મૃતિ.

પરિણામ-જલના દ્રવણસ્વભાવની પેટે દ્રવ્યની કથંચિત્ અવસ્થાંતર પામવાની શક્તિ છે, તે અવસ્થાંતરની વિશેષ ધારા, તે પરિણતિ.

મિથ્યાત્વસહિત મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન હોય, તો તે 'અજ્ઞાન.'

મિથ્યાત્વસહિત અર્તીદ્રિય જ્ઞાન હોય તે 'વિભંગજ્ઞાન.'

કંઈ પણ વિશેષપણે જાણવું તે 'વિજ્ઞાન.'

સં. ૧૯૫૩ના ફાલ્ગુન વદ ૧૧, સોમે, વવાળીઆ.

૪૮૩.

પરમભક્તિથી સ્તુતિકરનારપ્રત્યે પણ જેને રાગ નથી, અને પરમદ્વેષથી પરિપ્રહ ઉપસર્ગ કરનારપ્રત્યે પણ જેને દ્વેષ નથી, તે પુરુષરૂપ ભગવાનને ચારંવાર નમસ્કાર.

અદ્વેષવૃત્તિથી વર્તવું યોગ્ય છે, ધીરજ કર્તવ્ય છે.

“આચારંગ” ધાંચતાં સાધુનો દીર્ઘશંકાદિ કારણોમાં પણ ઘણો સાંકડો માર્ગ જોવામાં આવ્યો; તે પરથી એવી આશંકા થઈ કે, ઇટલી વધી સંકટાશ એવી અલ્પ ક્રિયામાં પણ રાખવાનું કારણ શું હશે?” તે આશંકાનું સમાધાન:—

સતત અંતર્મુખ ઉપયોગે સ્થિતિ એ જ નિર્ગ્રંથનો પરમ ધર્મ છે. એક સમય પણ ઉપયોગ વહિર્મુખ કરવો નહીં એ નિર્ગ્રંથનો મુખ્ય માર્ગ છે; પણ તે સંયમાર્થે દેહાદિ સાધન છે તેના નિર્વાહને અર્થ.

સહજ પણ પ્રવૃત્તિ થવાયોગ્ય છે કહી પણ તેવી પ્રવૃત્તિ કરતા ઉપયોગ બહિર્મુલ્ય થવાનું નિમિત્ત છે, તેથી તે પ્રવૃત્તિ અતર્મુલ્ય ઉપયોગપ્રત્યે રહ્યા કરે છતાં પ્રકારમા પ્રહણ કરાવી છે કેવલ અને સહજ અતર્મુલ્ય ઉપયોગ તો મુલ્યતાપ 'વેત્તલ ભૂમિકા' નામે તેરમે ગુણસ્થાનને હોય છે અનિમલ નિષાર ધારાના ઘટ્ઠવાનપણાસહિત અતર્મુલ્ય ઉપયોગ સાતમે ગુણસ્થાનને હોય છે પ્રમાદથી તે ઉપયોગ સ્થલિત થાય છે, અને કહી વિશેષ અશમા સ્થલિત થાય તો વિશેષ બહિર્મુલ્ય ઉપયોગ થઈ માત્ર અસયમપણે ઉપયોગની પ્રવૃત્તિ થાય છે તે ન થયું દેવાને અને દેહાદિ સાધનના નિવાહની પ્રવૃત્તિ પણ ન છોડી શકાય એવી હોવાથી, તે પ્રવૃત્તિ અતર્મુલ્ય ઉપયોગે થઈ શકે એવી અશ્વત્ત સરુલનાથી ઉપદેશી છે જેને 'પાચ સમિતિ' વહેવાય છે જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું પડે તો ચાલવું, જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક ઘોલવું પડે તો ઘોલવું, જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક આહારાદિ પ્રહણ કરવું, જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક વસ્ત્રાદિનું લેવું મૂકવું, જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગ પૂર્વક દીર્ઘશ્વકાદિ શરીરમલ્લો ત્યાગકરવાયોગ્ય ત્યાગ કરવો એ પ્રકારે પ્રવૃત્તિરૂપ 'પાચ સમિતિ' કહી છે જે જે સયમમા પ્રવર્ત્તના ધીમા પ્રકારો ઉપદેશ્યા છે, તે તે સર્વ આ 'પાચ સમિતિ'મા સમાય છે, અર્થાત્ જે કહી નિમ્રથને પ્રવૃત્તિ કરવાની આજ્ઞા આપી છે, તે પ્રવૃત્તિ ત્યાગ કરવી અશક્ય છે તેની જ આજ્ઞા આપી છે, અને તે યજ્ઞ પ્રકારમા આપી છે કે, મુલ્ય તેનું જે અતર્મુલ્ય ઉપયોગ તેને જેમ અસ્થલિતતા રહે તેમ આપી છે તે જ પ્રમાણે ધર્ત્તવામા આવે તો ઉપયોગ સતત જાગ્રત રહ્યા કરે, અને જે જે સમયે જીવની, જેટલી જેટલી જ્ઞાનશક્તિ તથા ધીર્વ શક્તિ છે તે તે અપ્રમત્ત રહ્યા કરે દીર્ઘશ્વકાદિ ત્રિયાપ્રવર્ત્તતા પણ અપ્રમત્તસયમદષ્ટિ વિસ્મરણ ન થઈ જાય તે હેતુપ્રત્યે તેવી તેવી સન્નિવાસનાલી ત્રિયા ઉપદેશી છે પણ સતુરપની દષ્ટિવિના તે સમજાતી નથી આ રહસ્યદષ્ટિ સંતોષમા લયી છે તે પર ઘણો ઘણો નિષાર કર્ત્તવ્ય છે સર્વ ત્રિયામા પ્રવર્ત્તતા આ દષ્ટિ સ્મરણમા આજ્ઞાનો લક્ષ રાખવાયોગ્ય છે 'કર્મપ્રથ'ની વાતના કર્ત્તવ્ય છે

ચૈત્ર ગુદ ૩, રવિ, સવત્ ૧૯૫૩, વઘાણીમા

૪૮૪

શ્રેણે પ્રજારના સમકીતમાથી ગમે તે પ્રજારનું સમકીત આવે તોપણ વધારેમા વધારે પત્તર મને મોક્ષ થાય, અને જો તે સમકીત આવ્યા પછી જીવ યમે, તો વધારેમા વધારે અર્થપુદ્ગલપરાવર્ત્તન વાલ્ક્યુધી સસારપરિભ્રમણ થઈને મોક્ષ થાય

તીર્થવરના નિમ્રથ, નિમ્રથીઓ, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ સર્વને જીવ અજીવનું જ્ઞાન હતું તેથી સમકીત વશ્ય છે એમ કહી નથી તેમાના ઘણા જીવોને માત્ર સાચા અતરંગ માત્રથી તીર્થવરની, અને તેમના ઉપદેશોના માર્ગની પ્રતીતિથી પણ સમકીત વશ્ય છે એ સમકીત પામ્યા પછી જો વશ્ય ન હોય, તો વધારેમા વધારે પત્તર મન થાય સાચા મોક્ષમાર્ગને પામેલા યજ્ઞ સતુરપની

તથારૂપ પ્રતીતિથી સિદ્ધાંતમાં પળ ઘળે સ્થળે સમકીત કહ્યું છે. એ સમકીત આવ્યાવિના જીવને ઘળુંકરીને જીવ અને અજીવનું યથાર્થ જ્ઞાન પળ થતું નથી. જીવ અજીવનું જ્ઞાન પામવાનો મુખ્ય માર્ગ એ જ છે.

મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, અને વિભંગઅજ્ઞાન, એ આઠે જીવના ઉપયોગસ્વરૂપ હોવાથી અરૂપી કહ્યાં છે. ‘જ્ઞાન’ અને ‘અજ્ઞાન’ એ વેમાં મુખ્ય ફેર આટલો છે કે: જે જ્ઞાન સમકીતસહિત છે, તેને ‘જ્ઞાન’ કહ્યું છે, અને જે જ્ઞાન મિથ્યાત્વસહિત છે તેને ‘અજ્ઞાન’ કહ્યું છે; પળ વસ્તુતાએ વસ્ત્રે જ્ઞાન છે.

‘જ્ઞાનાવરણીયકર્મ’ અને ‘અજ્ઞાન’ એક નથી. ‘જ્ઞાનાવરણીયકર્મ’ જ્ઞાનને આવરણસ્વરૂપ છે, અને ‘અજ્ઞાન’ જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ક્ષયોપશમત્વરૂપ એટલે આવરણઠલવાસ્વરૂપ છે.

‘અજ્ઞાન’ શબ્દનો સાધારણ ભાષામાં “જ્ઞાનરહિત” અર્થ થાય છે. જેમ જડ જ્ઞાનથી રહિત છે તેમ; પળ નિર્ગ્રંથપરિભાષામાં તો મિથ્યાત્વસહિત જ્ઞાનનું નામ ‘અજ્ઞાન’ છે; એટલે તે દૃષ્ટિથી અજ્ઞાનને અરૂપી કહ્યું છે.

એમ આશંકા થાય કે, જો અજ્ઞાન અરૂપી હોય તો સિદ્ધમાં પળ હોવું જોઈએ. તેવું સમાધાન આ પ્રમાણે છે: મિથ્યાત્વસહિત જ્ઞાનનું નામ ‘અજ્ઞાન’ કહ્યું છે. તેમાંથી મિથ્યાત્વ જતાં જતાં વાકી જ્ઞાન રહે છે, તે જ્ઞાન સંપૂર્ણ શુદ્ધતાસહિત સિદ્ધ મગવંતમાં વર્તે છે. સિદ્ધનું, કેવલજ્ઞાનીનું અને સમ્યક્દૃષ્ટિનું જ્ઞાન મિથ્યાત્વરહિત છે. મિથ્યાત્વ જીવને પ્રાંતિસ્વરૂપે છે. તે પ્રાંતિ યથાર્થ સમજાયે નિવૃત્ત થઈ શકવાયોગ્ય છે. મિથ્યાત્વ દિગ્માત્રમરૂપ છે.

ચૈત્ર શુદ્ધ ૪, સોમ, સંવત્ ૧૯૫૩, વવાળીઆ.

૪૮૫.

૧. એકેન્દ્રિય જીવને અનુકૂલ સ્પર્શાદિની પ્રિયતા અવ્યક્તપણે છે, તે ‘મૈથુનસંજ્ઞા’ છે.

૨. એકેન્દ્રિય જીવને દેહ અને દેહના નિર્વાહાદિ સાધનમાં અવ્યક્ત મૂર્છારૂપ ‘પરિગ્રહસંજ્ઞા’ છે. વનસ્પતિએકેન્દ્રિય જીવમાં આ સંજ્ઞા કંઈક વિશેષ વ્યક્ત છે.

ચૈત્ર શુદ્ધ ૪, સંવત્ ૧૯૫૩, શ્રી વવાળીઆ.

૪૮૬.

ૐ સર્વજ્ઞાયનમઃ

કેટલાક રોગાદિપર ઔષધાદિ-સંપ્રાપ્ત થયે-અસર કરે છે, કેમકે તે રોગાદિના હેતુનો કર્મ-બંધ કંઈ પળ તેવા પ્રકારનો હોય છે. ઔષધાદિ નિમિત્તથી તે પુદ્ગલ વિસ્તારમાં પસરી જઈને, અથવા યશી જઈને વેદનીયના ઉદયનું નિમિત્તપણુ છોડી દે છે. તેવી રીતે નિવૃત્ત થવાયોગ્ય તે

રોગાદિ સમગ્રી કર્મવધન હોય, તો તેનાપર ઔષધાદિની અસર થતી નથી, અથવા ઔષધાદિ પ્રાપ્ત થતા નથી, કે સમ્યક્ ઔષધાદિ પ્રાપ્ત થતા નથી

અમુક કમનઘ કેવા પ્રકારના છે, તે તથારૂપ જ્ઞાનદષ્ટિવિના જાણવું વઠણ છે, ણ્ટલે ઔષધાદિ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ એકાતે નિષેધી ન શકાય પોતાના દેહના સમગ્રમાં કોઈ એક પરમ આત્મદષ્ટિવાળા પુરુષ તેમ વર્તે તો ણ્ટલે ઔષધાદિ ગ્રહણ ન કરે તો તે યોગ્ય છે, પણ ધીજા સામાન્ય જીવો તેમ વર્તેના જાય તો તે એકાતિક દષ્ટિથી કેટલીક હાનિ કરે, તેમા પણ પોતાને આશ્રિત રહેલા એવા જીવોપત્યે અથવા ધીજા કોઈ જીવોપત્યે રોગાદિ કારણોમા તેવો ઉપચાર કરવાના વ્યવહારમા વર્ષી શકે તેવું છે છતાં ઉપચારાદિ કરવાની ઉપેક્ષા કરે તો અનુકપામાર્ગ છોડી દેવાજેવું થાય કોઈ જીવ ગમે તેનો પીઠાતો હોય તોપણ તેની આસના વાસના કરવાનું, તથા ઔષધાદિ વ્યવહાર, છોડી દેવામા આવે તો તેને આર્તધ્યાનના હેતુ થવા-જેવું થાય ગૃહસ્થવ્યવહારમા એવી એકાતિક દષ્ટિ કરતા ઘણા વિરોધ ઉત્પન્ન થાય ત્યાગવ્યવહારમા પણ એકાતે ઉપચારાદિનો નિષેધ જ્ઞાનીષ્ઠ કર્યો નથી નિર્ગ્રંથને સ્વપરિગ્રહિત શરીરે રોગાદિ થાય ત્યારે ઔષધાદિ ગ્રહણ કરનામા એવી આજ્ઞા છે કે, યજ્ઞાસુધી આર્તધ્યાન ન ઉપજનાયોગ દષ્ટિ રહે ત્યાસુધી ઔષધાદિ ગ્રહણ ન કરવું, અને તેવું નિશેષ કારણ દેખાય તો નિવચ ઔષધાદિ ગ્રહણ કરતા આજ્ઞાનો અતિગ્રમ નથી, અથવા યજ્ઞાશુભ ઔષધાદિ ગ્રહણ કરતા આજ્ઞાનો અતિગ્રમ નથી, અને ધીજા નિર્ગ્રંથને શરીરે રોગાદિ થયું હોય ત્યારે તેની વૈયાનઘાદિ કરનાનો પ્રકાર જ્યાં દર્શાવ્યો છે ત્યાં કદ પણ નિશેષ અનુકપાદિ દષ્ટિ રહે એવી રીતે દર્શાવ્યો છે, ણ્ટલે ગૃહસ્થવ્યવહારમા એકાતે તેનો ત્યાગ અશક્ય છે એમ સમજાશે

તે ઔષધાદિ કદ પણ પાપત્રિયાથી થયા હોય, તોપણ તેથી પોતાના ઔષધાત્પિણાનો ગુણ દેખાવ્યા વિના ન રહે, અને તેમા થયેલી પાપત્રિયા પણ પોતાનો ગુણ દેખાવ્યાવિના ન રહે, અર્થાત્ જેમ ઔષધાદિના પુદ્ગલમા રોગાદિ પુદ્ગલને પરામત્ત કરવાનો ગુણ છે, તેમ તે કરતા કારનામા આવેલી પાપત્રિયામા પણ પાપપણે પરિણમનાનો ગુણ છે, અને તેથી કર્મનઘ થઈ યજ્ઞ-અવસર તે પાપત્રિયાનું ફલ ઉદયમા આવે તે પાપત્રિયાવાળા ઔષધાદિ કરવામા, કરાવનામા, તથા અનુમોદન કરવામા ગ્રહણ કરનાર જીવની જેવી જેવી દેહાદિ પ્રત્યે મૂર્છા છે, મનનું આનુલ્લ વ્યાનુલ્લપ્તુ છે, આત્મધ્યાન છે, તથા તે ઔષધાદિની પાપત્રિયા છે, તે સર્વ પોતપોતાના સ્વમાત્રે પરિણામને યજ્ઞાવસરે ફલ આપે છે જેમ રોગાદિના કારણરૂપ કર્મનઘ પોતાનો જેવો સ્વમાત્ર છે તેવો દર્શાવે છે, જેમ ઔષધાદિના પુદ્ગલ પોતાનો સ્વમાત્ર દર્શાવે છે, તેમ ઔષધાદિની ઉત્પત્તિ આદિમા થયેલી ત્રિયા તેના કર્તાની જ્ઞાનાદિ વૃત્તિ તથા તે ગ્રહણસ્ત્રાતાના જેવા પરિણામ છે—તેના જેવા જ્ઞાનાદિ છે, વૃત્તિ છે—તેને પોતાનો સ્વમાત્ર દર્શાવનાને યોગ્ય છે, તથારૂપ શુભ ગુમ-સ્વરૂપે અને અશુભ અગુમસ્વરૂપે સફળ છે

ગૃહસ્થવ્યવહારમા પણ પોતાના દેહે રોગાદિ થયે જેટલી મુખ્ય આત્મદષ્ટિ રહે તેટલી રાખવી,

અને આર્તધ્યાનનું યથાદૃષ્ટિએ જોતાં અવશ્ય પરિણામ આવવાયોગ્ય દેખાય, અથવા આર્તધ્યાન ઉપજતું દેખાય, તો ઔપધાદિ વ્યવહાર ગ્રહણ કરતાં નિર્વચ (નિષ્પાપ) ઔપધાદિની વૃત્તિ રાખવી. કચિત્ પોતાને અર્થે, અથવા પોતાને આશ્રિત એવા, અથવા અનુકંપાયોગ્ય એવા પુર જીવને અર્થે સાવચ ઔપધાદિનું ગ્રહણ થાય તો તેનું સાવચપણુ નિર્ધ્વંશ (કૂર) પરિણામના હેતુ જેવું, અથવા માર્ગને ઉત્થાપે તેવું હોવું ન જોઈએ; એ લગ્ન રાક્ષસાયોગ્ય છે.

સર્વ જીવને હિતકારી એવી જ્ઞાનીપુરુષની વાણીને કંઈ પણ એકાંત દૃષ્ટિ ગ્રહણ કરીને અહિતકારી અર્થમાં ઉત્તારવી નહીં; એ ઉપયોગ નિરંતર સ્મરણમાં રાક્ષસાયોગ્ય છે.

ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦, સોમે, ૧૯૫૩, શ્રી વચાણીઆચી.

૪૮૭.

ૐ સર્વજ્ઞાયનમઃ

જે વેદનીયપર ઔપધ અસર કરે છે, તે ઔપધ વેદનીયનો વંધ વસ્તુતાએ નિવૃત્ત કરી શકે છે એમ કહ્યું નથી, કેમકે તે ઔપધ કર્મરૂપ વેદનીયનો નાશ કરે તો અશુભ કર્મ નિષ્ફળ થાય, અથવા ઔપધ શુભકર્મરૂપ કહેવાય. પણ ત્યાં એમ સમજવું યોગ્ય છે કે, તે અશુભ કર્મવેદનીય એવા પ્રકારની છે કે તેને પરિણામાંતર પામવામાં ઔપધાદિ નિમિત્ત કારણરૂપ થઈ શકે. મંદ, કે મધ્યમ, શુભ અથવા અશુભ વંધને કોઈ એક સ્વજાતીય કર્મ મળવાથી ઉત્ક્રાંત વંધ પણ થઈ શકે છે. મંદ, કે મધ્યમ વાંધેલા કેટલાક શુભ વંધને કોઈ એક અશુભ કર્મ-વિશેષના પરામવથી અશુભ પરિણામીપણુ થાય છે, તેમ જ તેવા અશુભ વંધને કોઈ એક શુભ-કર્મના યોગથી શુભ પરિણામીપણુ થાય છે.

મુખ્યકરીને વંધ પરિણામાનુસાર થાય છે. કોઈ એક મનુષ્યપ્રાણીનો તીવ્ર પરિણામે નાશ કરવાથી તેણે 'નિકાચિત કર્મ' ઉત્પન્ન કર્યું; છતાં કેટલાક વચાવના કારણથી અને સાક્ષી આદિના અભાવથી રાજનીતિના ધોરણમાં તે કર્મ કરનાર મનુષ્ય છુટી જાય તેથી કાંઈ તેનો વંધ 'નિકાચિત' નહીં હોય એમ સમજવાયોગ્ય નથી. તેના વિપાકનો ઉદય થવાનો વખત દૂર હોય તેથી પણ એમ વને. વઢી કેટલાક અપરાધમાં રાજનીતિના ધોરણે શિક્ષા થાય છે, તે પણ કર્ત્તાના પરિણામવત્ જ છે એમ એકાંતે નથી, અથવા તે શિક્ષા કોઈ આગલ ઉત્પન્ન કરેલા અશુભ કર્મના ઉદયરૂપ પણ હોય છે; અને વર્તમાન કર્મવંધ સત્તામાં પડ્યા રહે છે. જે યથા-અવસરે વિપાક આપે છે.

સામાન્યપણે અસત્યાદિ કરતાં હિંસાનું પાપ વિશેષ છે. પણ વિશેષદૃષ્ટિએ તો હિંસા કરતાં અસત્યાદિનું પાપ એકાંતે ઓછું છે એમ ન સમજવું; અથવા વધારે છે એમ પણ એકાંતે ન

સમજવું હિંસાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, માત્ર અને તેના કર્ત્તાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, માત્રને અનુસરીને તેનો વધ કર્ત્તાને થાય છે તેમ જ અમલ્યાદિના સનધમા વળ સમજનાયોગ્ય છે કોઈ એક હિંમા કરતા કોઈએક અસત્યાદિનું વળ એક ગુણ, બે ગુણ, કે અનતગુણવિશેષવર્ણન થાય છે તેમ જ કોઈએક અસત્યાદિ કરતા કોઈએક હિંમાનું વળ વળ એક ગુણ, બે ગુણ, કે અનતગુણવિશેષવર્ણન થાય છે

ત્યાગની ધારવાર વિશેષ જિજ્ઞાસા છતા, સસારપ્રત્યે વિશેષ હતાસીનતા છતા, કોઈએક પૂર્વ-કર્મના ઘટ્ઠવાનવળાથી જે જીવ ગૃહસ્થાવાસ ત્યાગી શક્તા નથી, તે પુરુષ ગૃહસ્થાગ્રાસમા યુદ્ધના દિના નિર્ગાહઅર્થે જે વાદ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેમાં તેના પરિણામ જેવા જેવા વર્તે છે, તે તે પ્રમાણે ઘણાદિ થાય મોહ છતા અનુરૂપા માનગાથી, કે પ્રમાણ છતા હલકા માનગાથી, વધ કર્મ ઘણ મૂલ્યાપ દ્વારતો નથી, તે તો યથાપરિણામ ઘણવળ પામે છે કર્મના સૂક્ષ્મ પ્રસારોને મળી વિધારી ૧ શકે તોપણ શુભ ઓ અશુભ કર્મ સંપન્ન છે, ૪ નિશ્ચય જીવે વિસ્મરણ કર્યો નહીં પ્રત્યક્ષ પરમ હપ્તારી હોગાથી, તથા સિદ્ધવદના ઘટાનનાર વળ તેઓ હોગાથી, મિદ્ધ કરતા અર્હ-તને પ્રથમ નમસ્કાર કર્યા છે

શ્રી ઘણાળીઆ, ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫, શનિ, સવાળ ૧૯૫૩

૪૮૮

૭ વાવનું સ્વરૂપ વળ સત્પુરવની દૃષ્ટિ પ્રતીત કરતા તથા વિચારતા જ્ઞાન ન છે 'આ જીવ વદ દિગાથી આવ્યો છે' ૪ વાક્યથી 'શાસ્ત્રપરિજ્ઞા-અધ્યયન' પ્રારમ્ભ છે સદ્ગુણોને તે પ્રારમ્ભ વાક્યના આગળને સમજગાથી સમસ્ત દ્વાદશાગીનું રહસ્ય સમજનાયોગ્ય છે

ઘણાળીઆ ચૈત્ર વદ ૧, રવિ, સં ૧૯૫૩

૪૮૯

તથારૂપ (યથાથ) આસ (મોક્ષમાર્ગ માટે જેવા વિશ્વાસે પ્રવર્તી શ્રદ્ધા પવા) પુરવનો, જીવને, સમાગમ ઘણામાં કોઈએક પુણ્યદેતુ જોઈએ છીએ, તેનું ઓઢ્યમાણ ઘણામાં મહદ્પુણ્ય જોઈએ છીએ, ઓ તેની આજ્ઞા મત્તિપ્ર પ્રવર્તગમાં મહદ્પુણ્ય જોઈએ છીએ, વળ જ્ઞાનીનાં વચનો છે તે સાચા છે ૪મ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય પર્વું છે તથારૂપ આસ પુરવના અમાત્ર જેવો આ કાલ વર્તે છે, તોપણ આત્માર્થી જીવે તેવો સમાગમ દૃષ્ટતાં તેના અમાત્ર વળ વિગુદ્ધિમ્થાનના અમ્યાનનો રક્ષ અવશ્ય કરીને કર્તવ્ય છે

શર, ચૈત્ર વદ ૧૨, ગુરુ, ૧૯૫૩

૪૯૦

કેવલ નિરાગ પામવાથી જીવને સત્તમાગમનો પ્રાપ્ત ભાગ વળ સિધ્ધિ થઈ જાય છે સત્ત-

માગમના અભાવનો છેદ રાખતાં છતાં પણ સત્સમાગમ થયો છે એ પરમ પુણ્યયોગ વન્યો છે, માટે સર્વસંગત્યાગયોગ વનતાંસુધીમાં ગૃહસ્થવાસે સ્થિતિ હોય ત્યાંપર્યંત તે પ્રવૃત્તિ વીતિસહ કંઈ પણ જાળવી લઈને પરમાર્થમાં ઉત્સાહસહિત પ્રવર્તી વિગૃહસ્થાનક નિત્ય અમ્યાસતાં રહેવું એ જ કર્તવ્ય છે.

શ્રી હર, સં૦ ૧૯૫૩ના વૈશાખ વદ ૧૨, શુક્રે.

૪૧૧.

જેને કોઈ પણ પ્રત્યે રાગ દ્વેષ રહ્યા નથી તે મહાત્માને વારંવાર નમસ્કાર.

પરમયોગી એવા શ્રી ઋષભદેવાદિ પુરુષો પણ જે દેહને રાખી શક્યા નથી, તે દેહમાં એક વિશેષપણ રહ્યું છે. તે એ કે તેનો સંબંધ વર્તે ત્યાંસુધીમાં જીવે અસંગપણુ-નિર્મોહપણુ-કરી લઈ, અવાધ્ય અનુભવસ્વરૂપ એવું નિજસ્વરૂપ જાણી, વીજા સર્વ ભાવપ્રત્યેથી વ્યાવૃત્ત (હૂટા) થવું, કે જેથી ફરી જન્મ મરણનો ફેરો ન રહે. તે દેહ છોડતી વખતે જેટલા અંશે અસંગપણુ-નિર્મોહપણુ-યથાર્થ સમરસપણુ-રહે છે તેટલું મોક્ષપદ નજીક છે, એમ પરમજ્ઞાની પુરુષનો નિશ્ચય છે.

કંઈ પણ મન, વચન, કાયાના યોગથી અપરાધ થયો હોય-જાણતાં અથવા અજાણતાં-તે સર્વ વિનયપૂર્વક રાખાવું હું. ઘણા નમ્રભાવથી રાખાવું હું.

આ દેહે કરવાયોગ્ય કાર્ય તો એક જ છે કે કોઈપ્રત્યે રાગ, અથવા કોઈપ્રત્યે કિંચિત્માત્ર દ્વેષ ન રહે; સર્વત્ર સમદશા વર્તે; એ જ કલ્યાણનો મુખ્ય નિશ્ચય છે.

સંવત્ ૧૯૫૩, જેઠ શુદ્ધ ૮, ભોમ, મુંબઈ.

૪૧૨.

પરમપુરુષદશાવર્ણન.

‘—કીચસો કનક જાકે, નીચસો નરેશપદ,
મીચસી મિતાઈ ગરવાઈ જાકે ગારસી,
જહરસી જોગ જાનિ, કહરસી કરામાતિ.
હરસી હૌસ પુદ્ગલછવી છારસી;
જાલસો જગવિલાસ, માલસો ભુવનવાસ,
કાલસો કુદુંવકાજ, લોકલાજ લારસી,
સીઠસો સુજસ જાનૈ, વીઠસો વચત માનૈ,
એસી જાકી રીતિ તાહી, વંદત વનારસી.

જે કંચનને કાદવસરહું જાણે છે, રાજગાદીને નીચપદસરખી જાણે છે, કોઈથી સ્નેહ કરવો તેને મરણસમાન જાણે છે, મોટાઈને લીપવાની ગારજેવી જાણે છે, કિમિયા વગેરે

જોગને ક્ષેત્રસમાન જાણે છે, સિદ્ધિ ઘેરે દેશ્યને અમાતાસમાન જાણે છે, જગત્મા પૂજ્યતા ધવા આદિની હોંસને અનર્થસમાન જાણે છે, પુદ્ગલની ઊંચી ણ્વી ઔદારિકાદિ કાયાને રાષ્ટ્રજેવી જાણે છે, જગત્ના મોગ તિલાસને મુદ્ધાનારૂપ જાલસમાન જાણે છે, ઘરગાસને માતાસમાન જાણે છે, હુડુરના કાર્યને ઘાલ દટલે મૃત્યુસમાન જાણે છે, લોકમા લાજ વધારવાની રૂચ્છાને મુલની લાલસમાન જાણે છે, કીર્તિની રૂચ્છાને નામના મેલજેવી જાણે છે, અને પુણ્યના ઉદયને જે નિષ્ઠા-સમાન જાણે છે, ણ્વી જેની રીતિ હોય તેને વનારસીંગસ વદના કરે છે

વ્યવહાર અપના પરમાર્યસગથી કોઈ પણ જીવ વિપેની કૃત્તિ હોય તે ઉપશાત કરી, કેવલ અસંગુપયોગે અપના પરમપુરુષની ઉપર વહી છે તે દશાના અગ્નિને આત્મસ્થિતિ કરવી ણમ વિજ્ઞાપના છે, કેમકે ધીજો કોઈ પણ નિરુપ રાષ્ટ્રગણે નથી જે કોઈ સાચા અત કરણે સત્પુરુષના વચનને પ્રહણ કરશે તે સત્યને પામશે ણમા કદ સશય નથી, અને શરીરનિર્ગદાદિ વ્યવહાર સૌ સૌના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે પ્રાપ્ત થયાયોગ્ય છે, ણટલે તે વિપે પણ કદ નિરુપ રાષ્ટ્રગણ-યોગ્ય નથી, જે નિરુપ તમે ઘણુનરીને સમાચ્છો છે, તોપણ નિશ્ચયના વલગાનપણાને અર્થે દર્શાવ્યું છે

સર્વ જીવપ્રત્યે, સર્વ માત્રપ્રત્યે અગ્નિ ઉપરસ કીતરાગદશા રાષ્ટ્રગણ ણ જ સર્વ જ્ઞાનનુ ફલ છે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, જન્મ જરા મરણરહિત અસંગસ્વરૂપ છે ણમા સર્વ જ્ઞાન સમાય છે તેની પ્રતીતિમા સર્વ સમ્યક્દર્શન સમાય છે આત્માને અસંગમ્યરૂપે સ્વમાવદશા રહે તે, સમ્યક્ચારિત્ર, ઉત્કૃષ્ટ સયમ, અને કીતરાગદશા છે, જેના સર્પૂર્ણપણાનુ ફલ સર્વ દુઃખનો ક્ષય છે, ણ કેવલ નિ સદેહ છે, કેવલ નિ સ્નેહ છે

જેઠ વદ ૬, રવિ, ૧૯૫૩, મુઘદ

૪૧૩

આર્ય શ્રી સોમાને જેઠ વદ ૧૦, ગુરગારે સગારે કલાક ૧૦ ને ૫૦ મિનિટે દેહ મૂક્યાના સમાચાર યાચી ઘણો સેદ થયો છે જેમ જેમ તેમના અદ્વુત ગુણોપ્રત્યે દષ્ટિ જાય છે, તેમ તેમ અધિક અધિક સેદ થાય છે

જીવને દેહનો સગપ ણ જ રીતે છે, તેમ હતા પણ અનાદિથી તે દેહને ત્યાગતા જીવ સેદ પામ્યા કરે છે, અને તેમા દદ મોહથી દુઃખપણાની પેટે વર્તે છે જમ મરણાદિ સમારુ મુખ્ય ધીજ ણ જ છે શ્રી સોમાને તેમા દેહને ત્યાગતા મોટા મુનિઓને તુર્લમ ણ્વી નિશ્ચય અસંગતાથી નિજઉપયોગમય દશા રાષ્ટ્રીને અપૂર્વે હિત કર્યું છે, ણમા સશય નથી

વડીલપણાથી, તથા તેમના તમારાપ્રત્યે ઘણા ઉપકાર હોનાથી, તેમ જ તેમના ગુણોના અ-દ્વુતપણાથી તેમનો વિયોગ તમને વધારે સેદકારક થયો છે, અને થયાયોગ્ય છે તેમના તમારાપ્રત્યેના સસારી વડીલપણાનો સેદ નિસ્મરણ કરી, તેમને તમારા સંગપ્રત્યે જે પરમ ઉપકાર ર્યો હોય, તથા તેમના ગુણોનુ જે જે અદ્વુતપણુ તમને માસ્યુ હોય, તેને વારગાર સમારી, તેમા

પુરુષનો વિયોગ થયો તેનો અંતરમાં છેદ રાખી, તેમણે આરાધવાયોગ્ય જે જે વચનો અને ગુણો કહ્યા હોય તેનું સ્મરણ આપી તેમાં આત્માને પ્રેરવો એમ તમો સર્વપ્રત્યે વિનંતિ છે. સમાગમમાં આવેલા મુમુક્ષુઓને શ્રી સોભાગનું સ્મરણ સહેજે ઘણા વચ્ચતસુધી રહેવાયોગ્ય છે.

મોઢે કરીને જે સમયે છેદ થાય, તે સમયે પણ તેમના ગુણોનું અદ્વૃત્તપણું સ્મરણમાં આપી, મોઢથી થતો છેદ સમાવીને ગુણોના અદ્વૃત્તપણાનો વિરહ થયો તે પ્રકારમાં તે છેદ પ્રવર્ત્તાવો યોગ્ય છે.

આ ક્ષેત્રે આ કાઠમાં શ્રી સોભાગ જેવા વીરલા પુરુષ મળે એમ અમને વારંવાર માટે છે.

ધીરજથી સર્વેષ છેદ સમાવવો, અને તેમના અદ્વૃત્ત ગુણોનો અને ઉપકારી વચનોનો આશ્રય કરવો યોગ્ય છે. 'શ્રી સોભાગ' મુમુક્ષુએ વિસ્મરણ કરવાયોગ્ય નથી.

સંસારનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ જેણે જાણ્યું છે, તેને તે સંસારના પદાર્થની પ્રાપ્તિથી, કે અપ્રાપ્તિથી હર્ષ, શોક થવાયોગ્ય નથી. તોપણ એમ જણાય છે કે, સત્પુરુષના સમાગમની પ્રાપ્તિથી કંઈ પણ હર્ષ, અને તેમના વિયોગથી કંઈ છેદ અમુક ગુણસ્થાનકસુધી તેમને પણ થવાયોગ્ય છે.

શ્રી સોભાગની સરલતા, પરમાર્થસંવંધી નિશ્ચય, મુમુક્ષુપ્રત્યે પરમ ઉપકારતા આદિ ગુણો વારંવાર વિચારવાયોગ્ય છે.

જેષ્ઠ વદ ૧૨, શનિ, ૧૯૫૩, મુંબઈ.

શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

૪૨૪.

સર્વ જીવ સુખને ઇચ્છે છે, પણ કોઈક વીરલા પુરુષ તે સુખનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણે છે.

જન્મ મરણ આદિ અનંત દુઃખનો આત્યંતિક (સર્વથા) ક્ષય થવાનો ઉપાય અનાદિકાલથી જીવના જાણવામાં નથી. તે ઉપાય જાણવાની, અને કરવાની સાચી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થયે જીવ જો સત્પુરુષના સમાગમનો લાભ પામે, તો તે ઉપાયને જાણી શકે છે, અને તે ઉપાયને ઉપાસીને સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે.

તેવી સાચી ઇચ્છા પણ ઘણુંકરીને જીવને સત્પુરુષના સમાગમથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. તેવો સમાગમ, તે સમાગમની ઓઢલાણ, દર્શાવેલા માર્ગની પ્રતીતિ, અને તેમ જ ચાલવાની પ્રવૃત્તિ જીવને પરમ દુર્લભ છે.

મનુષ્યપણુ, જ્ઞાનીનાં વચનોનું શ્રવણ પ્રાપ્ત થવું, તેની પ્રતીતિ થવી, અને તેમણે કહેલા માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થવી પરમ દુર્લભ છે; એમ શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીએ 'ઉત્તરાધ્યયન'ના ત્રીજા અધ્યયનમાં ઉપદેશ્યું છે.

પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના સમાગમમાં અને તે આશ્રમમાં વિચરતા મુમુક્ષુઓને મોક્ષસંવંધી વધાં સાધનો અલ્પ પ્રયાસે અને અલ્પ કાળે પ્રાપ્તે (ઘણુંકરીને) સિદ્ધ થાય છે; પણ તે સમાગમનો યોગ પામવો વધુ દુર્લભ છે. તે જ સમાગમના યોગમાં મુમુક્ષુ જીવનું નિરંતર ચિત્ત વર્તે છે.

સત્પુરુષનો યોગ પામવો તો સર્વકાલમાં જીવને દુર્લભ છે; તેમાં પણ આવા દુષ્કાલમાં તો ક્ષતિ જ તે યોગ બને છે. વીરલા જ સત્પુરુષ વિચરે છે. તે સમાગમનો લાભ અર્પૂર્વ છે, એમ જાણીને, જીવે મોક્ષમાર્ગની પ્રતીતિ કરી, તે માર્ગનું નિરંતર આરાધન કરવું યોગ્ય છે.

તે સમાગમનો યોગ ન હોય ત્યારે આરમ પરિગ્રહપ્રત્યેયી વૃત્તિને ઓસરાવી સત્ગ્રામનો પરિચય ત્રિશેષમ્બરીને કર્તવ્ય છે વ્યાવહારિક કાર્યની પ્રવૃત્તિ કરવી પડતી હોય તોપણ તેમાથી વૃત્તિને મોઝી પાડવા જે જીન ફાળે છે, તે જીન મોઝી પાડી શકે છે, અને સત્ગ્રામના પરિચયને અર્થ ઘણો અવકાશ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આરમ પરિગ્રહપરથી જેની વૃત્તિ છેદ પામી છે, છટ્ટે તેને અમાર જાણી તે પ્રત્યેયી જે જીવો ઓમર્યા છે, તે જીવોને સત્પુરુષનો સમાગમ અને સત્ગ્રામનું શ્રવણ ત્રિશેષમ્બરીને હિતરારી થાય છે આરમ પરિગ્રહપર વિશેષ વૃત્તિ વર્તતી હોય તે જીનમા સત્પુરુષના વચનનું, અથવા સત્ગ્રામનું પરિણમન થવું વળણ છે

આરમ પરિગ્રહપરથી વૃત્તિ મોઝી પાડવાનું, અને સત્ગ્રામના પરિચયમા રચી કરવાનું પ્રથમ વળણ પડે છે, કેમકે જીનનો અનાદિ પ્રકૃતિમાય તેથી જૂદો છે, તોપણ જેણે તેમ કરવાનો નિશ્ચય કયો છે, તે તેમ કરી શક્યા છે, માટે ત્રિશેષ ઉત્સાહ રાપી તે પ્રવૃત્તિ કર્તવ્ય છે

સર્વ મુમુક્ષુઓ આ વાતનો નિશ્ચય અને નિત્યનિયમ કરવો ઘટે છે પ્રમાણ, અને અનિય નિત્યપણુ ટાળવું ઘટે છે

અશાઢ શુદ્ધ ૪, રવિ, ૧૯૫૩, સુવર્ણ

૪૯૫

શુભેચ્છાથી માઢીને શૈલેસીચરણપર્યંતની સર્વ ત્રિયા જે જ્ઞાનીને સમ્મત છે, તે જ્ઞાનીના વચનો ત્યાગ વૈરાગ્યનો નિષેધ કરવામા પ્રવર્તે નહીં, ત્યાગ વૈરાગ્યના સાધનરૂપે પ્રથમ ત્યાગ વૈરાગ્ય આવે છે, તેનો પણ જ્ઞાની નિષેધ કરે નહીં કોઈ છન્ટી જડત્રિયામા પ્રવૃત્તિ કરી જ્ઞાનીના માર્ગથી નિમુલ્ય રહેતા હોય, અથવા મનિના મૂઢલને સીધે ઊંચી દશા પામતા અટકતા હોય, અથવા અસત્સમાગમથી મતિવ્યામોહ પામી અન્યથા ત્યાગ વૈરાગ્યને ત્યાગ વૈરાગ્યપણે માની સીધા હોય તેના નિષેધને અધે કરુણાબુદ્ધિથી જ્ઞાની યોગ્ય વચને “તેનો નિષેધ” કહિત્ કરતા હોય, તો વ્યામોહ નહીં પામતા તેનો સદ્દેહુ સમજી યથાર્થ ત્યાગ વૈરાગ્યની ત્રિયામા અતર તથા વાક્ષમા પ્રવર્તનુ યોગ્ય છે

સં ૧૯૫૩ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૫, ગુરુ, સુવર્ણ

૪૯૬

—સકલ સસારી હૃદયપામી, મુનિગુણ આતમપામી રે,
મુખ્યપણે જે આતમપામી, તે કહિયે નિ કામી ર

રે મુનિઓ! દ્રવ્યથી, સેવ્યથી, કાલથી અને માનથી અસગપણે વિચરવાનો સતત ઉપયોગ સિદ્ધ કરવો યોગ્ય છે જેમણે જગત્સુલભૃદ્દા છોડી જ્ઞાનીના માર્ગનો આશ્રય ગ્રહણ કર્યા છે, તે અવશ્ય તે અસગ ઉપયોગને પામે છે જે શ્રુતથી અસગતા દહતે તે શ્રુતનો પરિચય કર્તવ્ય છે

સુવર્ણ, અશાઢ વદ ૧, ગુરુ, સં ૧૯૫૩

૪૨૭.

પરમસંયમી પુરુષોને નમસ્કાર.

અસારભૂત વ્યવહાર, સારભૂત પ્રયોજનની પેટે કરવાનો ઉદ્ય વર્ત્યા છતાં, જે પુરુષો તે ઉદ્યથી ક્ષોભ ન પામતાં સહજભાવ-સ્વધર્મમાં નિશ્ચલપણે રહ્યા છે, તે પુરુષોના મીઠાવ્રત્તનું વારંવાર સ્મરણ કરીએ છીએ.

સં ૧૯૫૩, અશાઢ વદ ૧૧, રવિ, સુંવર્દી.

૪૨૮.

પરમઉત્કૃષ્ટ સંયમ જેના લક્ષમાં નિરંતર વર્ત્યા કરે છે તે સત્પુરુષોના સમાગમનું ધ્યાન નિરંતર છે.

પ્રતિષ્ઠિત (નિર્ગ્રંથ)વ્યવહારની શ્રી.....ની જિજ્ઞાસાથી અનંતગુણવિશિષ્ટ જિજ્ઞાસા વર્તે છે. વલ્લવાન, અને વૈદ્યાવિના અટલ ઉદ્ય હોવાથી અંતરંગ છેદ સમતાસહિત વેદીએ છીએ. દીર્ઘકાળને વળા અત્પણામાં લાવવાના ધ્યાનમાં વર્ત્યા છે. ઇકત્વભાવના આત્મશુદ્ધિની ઉત્કૃષ્ટતા કરે છે. સુંવર્દ, આ ૦ શુદ ૩, રવિ, ૧૯૫૩.

૪૨૯.

દીર્ઘકાળની જેની સ્થિતિ છે, તેને અત્પકાળની સ્થિતિમાં આપી જેમણે કર્મ-ક્ષય કર્યો તે મહાત્માઓને નમસ્કાર.

સદ્વર્તન, સદ્ગ્રંથ, અને સત્સમાગમમાં પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી.

સં ૧૯૫૩ના આવળ શુદ ૧૫, ગુરુવાર, સુંવર્દી.

૫૦૦.

“મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ” નામે ગ્રંથ મુમુક્ષુ જીવે વિચારવાયોગ્ય છે. તે અવલોકન કરતાં કોઈ વિચારમાં મતમતાંતર જેવું લાગે તો નહીં મુજાતાં તે સ્થલે વધારે મનન કરવું, અથવા સત્સમાગમને યોગે તે સ્થલ સમજવું યોગ્ય છે.

પરમોત્કૃષ્ટ સંયમમાં સ્થિતિની વાત તો દૂર રહી, પણ તેના સ્વરૂપનો વિચાર થવો પણ વિકટ છે. ૧૯૫૩, આવળ શુદ ૧૫, સુંવર્દ.

૫૦૧.

ૐ.

સર્વ-ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકામાં સ્થિતિ થવાપર્યંત શ્રુતજ્ઞાનનું અવલંબન લઈને સત્પુરુષો પણ સ્વદશામાં સ્થિર રહી શકે છે, એમ જિનનો અભિમત છે તે પ્રત્યક્ષ સત્ય દેખાય છે.

સર્વોત્કૃષ્ટ ભૂમિકાપર્યંતમા શ્રુતજ્ઞાન (જ્ઞાનીપુરપના વચનો)નુ અગલવન જે જે વપતે મટ પડે છે, તે તે વપતે કદ કદ ચપલપણુ સત્પુરુષો પળ પામી જાય છે, તો પછી સામાન્ય મુમુષુ જીમો, કે જેને ત્રિપ રીત સમાગમ, ત્રિપરીત શ્રુતાદિ-અવલગન રહ્યા છે તેને વારવાર ત્રિશેષ ત્રિશેષ ચપલપણુ ધરાયોગ્ય છે. પળ છે સોપળ જે મુમુષુઓ સત્પમાગમ, સદાચાર અને સત્કાન્તવિચારરૂપ અગલગનમા દટ ત્રિવામ કરે છે, તેને સર્વોત્કૃષ્ટ ભૂમિકાપર્યંત પહોંચવુ કઠળ નથી કઠળ હતા પળ કઠળ નથી મુઝઈ, સત્ત્વ ૧૯૫૩ ના આવળ વદ ૧૨

૫૦૨

પરમહુપાલુ પૂજ્ય પિતાશ્રીજી—

વચાળીઆગદર

આજદિવસપયત મેં આપનો કોઈ પળ અત્રિનય, અમત્તિ, કે અપરાધ કયો હોય તે બે હાથ જોડી મસ્તન નમાવીને શુદ્ધ અત રરળપી ચમાવુ છુ કૃપાકરીને આપ ક્ષમા આપશો મારી માનુશ્રીપ્રત્યે પળ તેજ રીતે ચમાવુ છુ, તેમજ વીજા સાયમર્મપ્રત્યે મેં કોઈ પળ પ્રકારનો અપરાધ, કે અત્રિનય જાળતા, અમત્ત અનાળતા કયાં હોય તે શુદ્ધ અત રરળપી ચમાવુ છુ કૃપાકરીને સૌ ક્ષમા આપશોજી

સં ૧૯૫૩ના આદગ્વા શુદ ૫, શુક્રવાર, મુઝઈથી છોરુ ચયચદના દટવત્ પ્રાત ધાય

૫૦૩

શરીરાતિ વલ ઘટનાથી સર્વ મનુષ્યોથી માત્ર દિગમ્બરવૃત્તિપ વર્તતિ ચારિત્રનો ત્રિર્વાહ ન ધર શકે તેથી જ્ઞાનીપ ઉપદેશેલી મર્વાદાપૂર્વક શ્વેતામ્બરપળેથી વર્તમાનરાઠ જેમ કાઠમા ચારિત્રનો ત્રિર્વાહ કરનાને અર્થે પ્રવૃત્તિ છે, તે ત્રિપેધ કરવાયોગ્ય નથી તેમજ વત્તનો આગ્રહ કરી દિગમ્બરવૃત્તિનો દરુતે ત્રિપેધ કરી વલમૂર્ઝાદિ કારળોથી ચારિત્રમા શિથિલપણુ પળ કર્તવ્ય નથી દિગમ્બરપણુ અને શ્વેતામ્બરપણુ દેશ, કાઠ, અધિકારીયોગે ઉપકારનાં હેતુ છે, પડલે જ્યા જ્ઞાનીપ જેમ ઉપદેશ્યુ તેમ પ્રવર્તતા આત્માર્થજ છે “મોતમાર્ગપ્રકાશ”મા વર્તમાનત્રિનાગમ, કે જે શ્વેતામ્બરસંપ્રદાયને માન્ય છે, તેનો ત્રિપેધ કયો છે, તે ત્રિપેધ કર્તવ્ય નથી વત્તમાનઆગમમા અમુક સ્પષ્ટો વધારે સદેહના સ્થાન છે, પળ સત્પુરુષની દટિપ જોતા તેનુ ત્રિરારરળ ધાય છે, માટે ઉપગમદટિપ તે આગમો અગલોકન કરવામા સશય કર્તવ્ય નથી

સં ૧૯૫૩ ના આદ્રપદ વદ ૦)), રવિવાર, મુઝઈથી

ૐ

૫૦૪

ૐ પારમાયિક હેતુત્રિશેષથી પગાટિ લખવાનુ વની શરતુ નથી જે અત્રિત્ય છે, જે અસાર છે અને જે અશરળરૂપ છે, તે આ જીવને ત્રીત્રિનુ કારળ કેમ ધાય છે, તે વાત રાત્રિ ત્રિગમ ત્રિચારાયોગ્ય છે

લોકદષ્ટિ અને જ્ઞાનીની દષ્ટિને પશ્ચિમ પૂર્વ જેટલો તફાવત છે. જ્ઞાનીની દષ્ટિ પ્રથમ નિરાલંબન છે; રુચી ઉત્પન્ન કરતી નથી; જીવની પ્રકૃતિને મળતી આવતી નથી; તેથી જીવ તે દષ્ટિમાં રુચિવાન થતો નથી, પણ જે જીવોએ પરિપક્વ વેઠીને થોડાં કાલસુધી તે દષ્ટિનું આરાધન કર્યું છે તે સર્વ દુઃખના ક્ષયરૂપ નિર્વાણને પામ્યા છે; તેના ઉપાયને પામ્યા છે.

જીવને પ્રમાદમાં અનાદિથી રતિ છે, પણ તેમાં રતિ કરવાયોગ્ય કંઈ દેખાતું નથી.

સં૦ ૧૯૫૩ ના આશો શુદ્ધ ૮, સુંવર્દે.

ૐ.

૫૦૫.

ૐ. સત્પુરુષોના અગાધગંભીર સંયમને નમસ્કાર.

અવિષમ પરિણામથી જેમણે કાલકૂટ વિષ પીધું એવા શ્રી ઋષભાદિ પરમપુરુષોને નમસ્કાર.

પરિણામમાં તો જે અમૃત જ છે, પણ પ્રથમદશાએ કાલકૂટ વિષની પેટે સુંઘવે છે એવા શ્રી સંયમને નમસ્કાર. તે જ્ઞાનને, તે દર્શનને, અને તે ચારિત્રને વારંવાર નમસ્કાર.

સુંવર્દે, સં૦ ૧૯૫૩ના આશો શુદ્ધ ૮ રવિ.

ૐ.

૫૦૬.

ઉપરની ભૂમિકાઓમાં પણ અવકાશ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ વાસનાનું સંક્રમણ થઈ આવે છે, અને આત્માને વારંવાર એમ થયા કરે છે કે, હવે ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ જ છે, અને વર્તમાનભૂમિકામાં સ્થિતિ પણ થવી દુર્લભ છે; એવા અસંખ્ય અંતરાયપરિણામ ઉપરની ભૂમિકામાં પણ વને છે, તો પછી શુભેચ્છાદિ ભૂમિકાએ તેમ વને એ કંઈ આશ્ચર્યકારક નથી. તેવા અંતરાયથી લેદ નહીં પામતાં આત્માર્થીજીવે પુરુષાર્થદષ્ટિ કરવી, અને શુરવીરપણું રાખવું; હિતકારી દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિ યોગનું અનુસંધાન કરવું; સત્તાત્ત્વનો વિશેષ પરિચય રાખી વારંવાર હઠ કરીને પણ મનને સદ્વિચારમાં પ્રવેશિત કરવું, અને મનનાં દુરાત્મ્યપણાથી આકુલબ્યાકુલતા નહીં પામતાં ધૈર્યથી સદ્વિચારપંથે જવાનો ઉદ્યમ કરતાં જય થઈ ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થાય છે; અને અવિલેપપણુ પ્રાપ્ત થાય છે.

આશો વદ ૭, સં૦ ૧૯૫૩, સુંવર્દે.

૫૦૭.

ૐ. શ્રી હરિભદ્રાચાર્યે 'યોગદષ્ટિસમુચ્ચયગ્રંથ' સંસ્કૃતમાં રચ્યો છે. 'યોગવિદુ' નામે યોગનો વીજો ગ્રંથ પણ તેમણે રચ્યો છે. હેમચંદ્રાચાર્યે 'યોગશાસ્ત્ર'નામે ગ્રંથ રચ્યો છે. શ્રી હરિભદ્રકૃત 'યોગદષ્ટિસમુચ્ચય'ની પદ્ધતિએ ગુર્જરભાષામાં શ્રી યશોવિજયજીએ 'સ્વાધ્યાય'ની રચના કરી છે. શુભેચ્છાથી માંડીને નિર્વાણપર્યંતની ભૂમિકાઓમાં બોધતારતમ્ય તથા ચારિત્રસ્વભાવનું તારતમ્ય, સુમુક્ષુ જીવને વારંવાર શ્રવણ

કરમાયોગ્ય, વિચાર કરમાયોગ્ય, અને સ્થિતિ કરવાયોગ્ય આશયથી તે પ્રથમા પ્રકાશ્ય છે. યમથી માઈને સમાધિપયત અઘાંગયોગ વે પ્રકારે છે. એક પ્રાણાદિનિરોધરૂપ, વીજો આત્મસ્વમાનપરિણામરૂપ 'યોગદૃષ્ટિસુચ્ય'મા આત્મસ્વમાનપરિણામરૂપ યોગનો મુખ્ય વિષય છે. વારંવાર તે વિચારમાયોગ્ય છે. આનો વદ ૧૪, ચિવાર, સં ૧૯૫૩, મુરફ

૫૦૮ *

—ગુરુ ગણધર ગુણધર અધિક, પ્રચુર પરપર મોર,
પ્રત તપધર તનુ નગનધર, ઘડૌ ઘુપસિર મોર

જગત્ વિષયના વિશેષમા સ્વરૂપવિભ્રાંતિરહે વિશ્રાંતિ પામતુ નથી. અતઃ અધ્યાપાધ મુલનો એક આત્મ ઉપાય સ્વરૂપસ્ય ધ્યુ તે જ છે. એ જ હિતકારી ઉપાય જ્ઞાનીષ વીનો છે. મગનાન્ નિને દ્વાન્દ્વાગી એ જ અર્થ નિરૂપણ કરી છે, અને એ જ ઉત્કૃષ્ટતાથી તે શોમે છે. જયન્ત ડે જ્ઞાનીના વાક્યના ધ્રનથી ઉદ્દાસિત થતો ણ્વો જીવ ચેતન, જઠને મિત્તસ્વરૂપ ઘષાર્યપને પ્રતીતિ કરે છે, અનુભવે છે, અનુભવે સ્વરૂપસ્ય ધાય છે. યથાસ્થિત અનુભવ ધવાથી સ્વરૂપન્ધ ધવાયોગ્ય છે.

દશનમોહ વ્યતીત ધગથી જ્ઞાનીના માર્ગમાં પરમમલ્લિ સમુત્પન્ન ધાય છે. સત્ત્વપ્રતીતિ સમ્પદ્ પને ઉત્પન્ન ધાય છે. સત્ત્વપ્રતીતિરહે શુદ્ધચૈતન્યપ્રત્યે ધૃતિનો પ્રગાહ વઢે છે. ગુરુચૈતન્યના અનુ ભવઅર્થ ચારિત્રમોહ વ્યતીત કરમાયોગ્ય છે. ચારિત્રમોહ, ચૈતન્યના-જ્ઞાનીપુરપના સમાગના નૈ- ધિરૂપનાથી પ્રલય ધાય છે. અસગતાથી પરમાનુગાઢ અનુભવ ધવાયોગ્ય છે.

હે આર્ય મુનિરો ! એ જ અસગ ગુરુચૈતન્યાર્થે અસગયોગને અહોનિશ ઇષ્ટીળ ડીળ હે મુનિરો ! અસગતાનો અમ્યામ કરો જે મહાત્માઓ અસગચૈતન્યમા લીન થયા, ધાય છે, અને ધશે તેને તમસ્કાર

૫૦૯ *

અને હાલ કદરૂ વાલ્કડપાધિ ઓઢી વત્તે છે. તમારા પત્રમા પ્રશ્નો છે. તેનુ સમાધાન નીચે લખ્યાથી વિચારશો. પૂવન્મ વે પ્રશ્નરના છે, અથવા જીવથી જે જે કર્મ કરાય છે તે વે પ્રશ્ન રથી કરાય છે. એક પ્રશ્નરના કર્મ પવા છે વે, જે પ્રશ્નરે વાલ્કાડિ તેની સ્થિતિ છે, તે જ પ્રશ્નરે તે મોગવી ધન્યાય વીજો પ્રશ્નર ણ્વો છે વે, જ્ઞાનીથી, વિચારથી વેટલાન કર્મ નિવૃત્ત ધાય જ્ઞાન થમા છતાં પણ જે પ્રશ્નરના કર્મ અવશ્ય મોગમાયોગ્ય છે તે પ્રથમ પ્રશ્નરના કર્મ કદ્યા છે, અને જે જ્ઞાનથી ટઢી શકે છે, તે વીજા પ્રશ્નરના કર્મ કદ્યા છે. વેન્કઝજ્ઞાન ઉત્પન્ન થમા છતાં વેટનુ રહેવુ ધાય છે, તે વેટનુ રહેવુ એ વેન્કઝ જ્ઞાનીની ઇષ્ટાથી નથી, પણ પ્રારવ્યથી છે. ણટડુ સપૂળે જ્ઞાનવલ્લ છતાં પણ તે વેદસ્થિતિ વેદાગિનાય વેન્કઝજ્ઞાનીથી પણ છુટી શકાય નહીં, ધવી મ્થિતિ છે,

જો કે તેવા પ્રકારથી છુટવાવિષે કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ ઇચ્છા કરે નહીં, તથાપિ અંત્રે કહેવાનું એમ છે કે, જ્ઞાનીપુરુષને પણ તે કર્મ ભોગવવાયોગ્ય છે; તેમ જ અંતરાયાદિ અમુક કર્મની વ્યવસ્થા એવી છે કે, તે જ્ઞાનીપુરુષને પણ ભોગવવાયોગ્ય છે; અર્થાત્ જ્ઞાનીપુરુષ પણ તે કર્મ ભોગવ્યાવિના નિવૃત્ત કરી શકે નહીં. સર્વ પ્રકારનાં કર્મ એવાં છે કે, તે અફલ્લ હોય નહીં; માત્ર તેની નિવૃત્તિના પ્રકારમાં ફેર છે.

એક, જે પ્રકારે સ્થિતિ વગેરે વાંધું છે તે જ પ્રકારે ભોગવવાયોગ્ય હોય છે. વીજાં, જીવનાં જ્ઞાનાદિ-પુરુષાર્થધર્મે નિવૃત્ત થાય એવાં હોય છે. જ્ઞાનાદિ-પુરુષાર્થધર્મે નિવૃત્ત થાય એવાં કર્મની નિવૃત્તિ જ્ઞાનીપુરુષ પણ કરે છે; પણ ભોગવવાયોગ્ય કર્મને જ્ઞાનીપુરુષ મિદ્ધિઆદિ પ્રયત્ને કરી નિવૃત્ત કરવાની ઇચ્છા કરે નહીં, એ સંભવિત છે. કર્મને યથાયોગ્યપણે ભોગવવાવિષે જ્ઞાનીપુરુષને સંકોચ હોતો નથી. કોઈ અજ્ઞાનદશા છતાં પોતાવિષે જ્ઞાનદશા સમજનાર જીવ કદાપિ ભોગવવાયોગ્ય કર્મ ભોગવવા વિષે ન ઇચ્છે તોપણ ભોગવ્યે જ છુટકો થાય એવી નીતિ છે. જીવનું કોરું જો વગરભોગવ્યે અફલ્લ જતું હોય, તો પછી વંધ મોઝની વ્યવસ્થા ક્યાંથી હોઈ શકે? વેદનીયાદિ કર્મ હોય તે ભોગવવા વિષે અમને નિરિચ્છા થતી નથી. જો નિરિચ્છા થતી હોય, તો ચિત્તમાં શ્વેદ થાય કે, જીવને દેહાભિમાન છે તેથી ઉપાર્જિત કર્મ ભોગવતાં શ્વેદ થાય છે; અને તેથી નિરિચ્છા થાય છે. મંત્રાદિથી, સિદ્ધિથી અને વીજાં તેવાં અમુક કારણોથી અમુક ચમત્કાર થઈ શકવા અસંભવિત નથી, તથાપિ ઉપર જેમ અમે જણાવ્યાં તેમ ભોગવવાયોગ્ય એવાં 'નિકાચિત્-કર્મ' તે તેમાંના કોઈ પ્રકારે મટી શકે નહીં; અમુક 'શિથિલકર્મ'ની ક્ષતિ નિવૃત્તિ થાય છે. પણ તે કંઈ ઉપાર્જિત કરનારે વેદાવિના નિવૃત્ત થાય છે એમ નહીં; આકારફેરથી તે કર્મનું વેદનું થાય છે. કોઈએક એવું 'શિથિલકર્મ' છે કે, જેમાં અમુક વસ્તુ ચિત્તની સ્થિરતા રહે તો તે નિવૃત્ત થાય; તેવું કર્મ તે મંત્રાદિમાં સ્થિરતાના યોગે નિવૃત્ત થાય એ સંભવિત છે. અથવા કોઈ પાસે પૂર્વલાભનો કોઈ એવો વંધ છે કે, જે માત્ર તેની થોડી કૃપાથી ફલભૂત થઈ આવે; એ પણ એક સિદ્ધિ જેવું છે; તેનું અમુક મંત્રાદિના પ્રયત્નમાં હોય, અને અમુક પૂર્વાતરાય જુટવાનો પ્રસંગ સમીપવાર્તિ હોય તોપણ કાર્યમિદ્ધિ મંત્રાદિથી થઈ ગણાય, પણ એ વાતમાં કંઈ સેહેજ પણ ચિત્ત થવાનું કારણ નથી. નિષ્ફલ વાર્તા છે. આત્માના કલ્યાણસંવંધનો એમાં કોઈ મુખ્ય પ્રસંગ નથી. મુખ્ય પ્રસંગ વિસ્મૃતિનો હેતુ એવી કથા થાય છે; માટે તે પ્રકારના વિચારનો, કે શોધનો નિર્ધાર લેવાની ઇચ્છા કરવા કરતાં ત્યાગી દેવી સારી છે, અને તે ત્યાગે સેહેજે નિર્ધાર થાય છે.

× × × × × ×

આત્મામાં વિશેષ આકુલતા ન થાય તેમ રાખશો. જે થવાયોગ્ય હશે તે થઈ રહેશે, અને આકુલતા કરતાં પણ જે થવાયોગ્ય હશે તે થશે, તેની સાથે આત્મા પણ અપરાધી થશે.

× × × × × ×

વર્ષ ૩૧ મુ

૫૧૦

કેવલ અત્તમુન ધ્યાનો સત્પુરપોનો માગ સર્વદુસ્વપ્નનો ઉપાય છે, પણ તે કોદક જીવને મમજાય છે મહત્પુરપના યોગથી, તિગુદ્ધ મતિથી, ત્રીજ વૈરાગ્યથી, અને સત્પુરપના સમાગમથી તે ઉપાય સમજાનાયોગ્ય છે તે મમજાનાનો અમર એકમાત્ર આ મનુષ્યદેહ છે, તે પણ અનિ-યત ફાલના મયથી પ્રદિત છે, ત્યા પ્રમાદ થાય છે ણ રેખ અને આશ્ચર્ય છે

૧૯૫૪ના ફાગતક વદ ૫, રવિ, સુવર્દ

ૐ

૫૧૧

ૐ

ક્ષયોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયક, પારિણામિક, ઔદયિક અને સાતિપાતિક ણ છ માત્રનો ત્વ કરી આત્માને તે માટે અનુગ્રેષી જોતાં સદ્ધિવારમા વિશેષ સ્થિતિ થશે

જ્ઞાન, ઝ્ઞાન, અને ચારિત્ર જે આત્મામાયક છે, તે મમજાના માટે ઉપર વહ્યા તે માનો વિશેષ અગ્લયતભૂત છે

સૌ ૧૯૫૪ના માર્ગશીર્ષ સુદ ૫, રવિવાર, સુવર્દ

૫૧૨

ૐ

લેદ નહીં કરતા શૂરવીરપણુ પ્રહીને જ્ઞાનીને માર્ગ ચાલતા મોતપાટણ સુલભ જ છે વિપદ, વપાયાદિ વિશેષ ત્રિકાર કરી જાય તે વ્યવતે ત્રિપારવાનને પોતાનુ નિર્ઝયપણુ જોડને ઘણો જ સ્વે-થાય છે, અને આત્માને વારવાર નિદે છે કરી કરીને તિરસ્કારની વૃત્તિથી જોડ, કરી મહત્પુર-પના ચરિત્ર અને વાક્યનુ અગ્લયન પ્રદ્ધ કરી, આત્માને ઝોર્ય ઉપજાની તે વિપયાદિ સામે અતિ દુટ કરીને તેને દુઝા છે ત્યામુખી નીતે મો ધેમતા નથી, તેમ ણ્ઞલો સ્વે કરીને અટકી રહેતા નથી, ણ જ વૃત્તિનુ અગ્લયન આત્માર્થી જીગેષ ણીયુ છે, અને તેથી જ અતે જય પામ્યા છે

આ વાત સર્વે મુમુક્ષુઓપ શુભે કરી દ્રવ્યમા મ્થિર કરાયાયોગ્ય છે

સુવર્દ, માર્ગશીર્ષ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૪

૫૧૩.

ૐ.

શુભેચ્છાથી માંડીને ક્ષીણમોહપર્યંત સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ સેવવાયોગ્ય છે. સર્વ કાલમાં એ સાધનનું જીવને દુર્લભપણ છે, તેમાં આવા કાલમાં દુર્લભપણ વર્તે તે યથાસંભવ છે. દુષ્પ્રકાલ અને હુંડાવસર્પિણી નામનો આશ્ચર્યભાવ અનુભવથી પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિગોચર થાય એવું છે. આત્મશ્રેય-ઇચ્છક પુરુષે તેથી ક્ષોભ ન પામતાં વારંવાર તે યોગપર પગ દઈ સત્શ્રુત, સત્સમાગમ, અને સદ્વૃત્તિ બલવાન કરવાયોગ્ય છે.

મહા શુદ્ધ ૪, બુધવાર, સં૦ ૧૯૫૪.

૫૧૪.

આ જીવને ઉત્તાપના મૂલ હેતુ શું છે? તથા તેની કેમ નિવૃત્તિ થતી નથી? અને તે કેમ થાય? એ પ્રશ્ન વિશેષકરી વિચારવાયોગ્ય છે. અંતરમાં ઉતારીને વિચારવાયોગ્ય છે.

જ્યાંસુધી એ ક્ષેત્રે સ્થિતિ રહે ત્યાંસુધી ચિત્તને વધારે દૃઢ રાખી વર્તવું. એ જ વિનંતિ. સં૦ ૧૯૫૪ના મહા વદ ૪, ગુરુ, વવાળીઆ.

૫૧૫.

દુષ્પ્રકાલનું પ્રવલ રાજ્ય વર્તે છે, તોપણ અડગ નિશ્ચયથી, સત્પુરુષની આજ્ઞામાં વૃત્તિનું અનુસંધાન કરી, જે પુરુષો અગુપ્ત વીર્યથી સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને ઉપાસવા ઇચ્છે છે, તેને પરમશાંતિનો માર્ગ હજી પણ પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય છે.

ચૈત્ર વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૪, મોરલી.

૫૧૬.

સર્વથી સર્વ પ્રકારે હું મિત્ર છું, એક કેવલ શુદ્ધચૈતન્યસ્વરૂપ પરમોત્કૃષ્ટ અચિત્ત સુખસ્વરૂપ માત્ર એકાંત શુદ્ધઅનુભવરૂપ હું છું; ત્યાં વિક્ષેપ શો? વિકલ્પ શો? ભય શો? સ્વેદ શો? વીર્યા અવસ્થા શી? હું માત્ર નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ શુદ્ધ, પ્રકૃષ્ટ શુદ્ધ, પરમશાંત ચૈતન્ય છું, હું માત્ર નિર્વિકલ્પ છું, હું નિજસ્વરૂપમય ઉપયોગ કરું છું. તન્મય થાઉં છું. શાંતિ શાંતિ: શાંતિ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧, શનિવાર, ૧૯૫૪.

૫૧૭.

સર્વ દ્રવ્યથી, સર્વ ક્ષેત્રથી, સર્વ કાલથી, અને સર્વ ભાવથી જે સર્વ પ્રકારે અપ્રતિ-વદ્ધ થઈ નિજસ્વરૂપમાં સ્થિત થયા તે પરમપુરુષોને નમસ્કાર.

જેને કંઈ પ્રિય નથી, જેને કંઈ અપ્રિય નથી; જેને કોઈ શત્રુ નથી, જેને કોઈ મિત્ર નથી,

જે માન, અપમાન, લામ, અલામ, હર્ષ, શોન, જમ, મૃત્યુ આદિ દ્વંદ્વનો અમાન કરી શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપને ત્રિપે સ્થિતિ પામ્યા છે, પામે છે, અને પામશે, તેમનું અતિ ઉત્કૃષ્ટ પરાત્તમ સાતત્યશ્રય ઉપનામે છે

દેહપ્રત્યે જેનો વચ્ચનો સમ્બંધ છે, તેનો આત્માપ્રત્યે જેણે દેહનો સમ્બંધ યથાતથ્ય દીઠો છે, મ્યાનપ્રયે તરનારો જેનો સમ્બંધ છે, તેનો દેહપ્રત્યે જેણે આત્માનો સમ્બંધ દીઠો છે, અનદ-સ્વપ્ન-આત્મા જેણે અનુભવ્યો છે, તે મહત્પુરુષોને બીજાને અને મરણ બંને સમાન છે

૫૧૮

જે અર્ચિત્વ દ્રવ્યની શુદ્ધચિત્તિસ્વરૂપ ક્ષાતિ પરમ પ્રગટ થઈ અર્ચિત્વ કરે છે, તે અર્ચિત્વ દ્રવ્ય સહજ સ્વાભાવિક નિત્યસ્વરૂપ છે એવો નિશ્ચય જે પરમરૂપાદ્ય સ્વરૂપોપ પ્રકાશ્યો તેનો અપાર ઉપવાર છે

ચદ્ર ભૂમિને પ્રકાશે છે, તેના નિરળની ક્ષાતિના પ્રમાણથી સમસ્ત ભૂમિ શ્વેત થઈ જાય છે, પણ વડે ચદ્ર ભૂમિરૂપ કોઈ કાલે તેમ થતો નથી, એમ સમસ્ત ત્રિશ્વને પ્રકાશન એવો આ આત્મા તે ક્યારે પણ ત્રિશ્વરૂપ થતો નથી, સત્-સર્વ-ચૈતન્યસ્વરૂપ જ રહે છે વિધના જીવ અમેદતા માને છે એ જ ક્ષાતિ છે

જેમ આશામા ત્રિશ્વનો પ્રવેશ નથી, સત્ માણની વાતનાથી આશય રહિત જ છે, તેમ મન્યગૃહિષ્ણુઓપ્ર પ્રત્યક્ષ સત્ દ્રવ્યથી ભિન્ન, સર્વ અન્ય પર્યાપથી રહિત જ આત્મા ઢીઠો છે જેની ઉત્પત્તિ કોઈ પણ અન્ય દ્રવ્યથી થતી નથી તેના આત્માનો તાણ પણ ક્યાંથી હોય ?

અજ્ઞાનથી, અને સ્વમ્યરૂપપ્રત્યેના પ્રમાણથી આત્માને માત્ર મૃત્યુની ક્ષાતિ છે, તે જ ક્ષાતિ નિવૃત્ત કરી શુદ્ધચૈતય નિજઅનુભવપ્રમાણસ્વરૂપમા પરમ જાગ્રત થઈ જ્ઞાની સત્તાય નિર્મય છે

એ જ સ્વરૂપના રૂપથી સર્વ જીવ પ્રત્યે સામ્યમાન ઉત્પન્ન થાય છે, સર્વ પારદ્રવ્યથી વૃત્તિ વ્યાવૃત્ત કરી આત્મા અદેશ સમાધિને પામે છે

પરમપુનસ્વરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટ શાત, શુદ્ધચૈતયસ્વરૂપ મમાધિને સત્પ્રકાશને માટે પામ્યા તે ભગવતને નમસ્કાર તે પદમા નિરતર સક્ષરૂપ પ્રગટ છે જેનો તે મહત્પુરુષોને નમસ્કાર

સવન્ ૧૯૫૪, જ્યેષ્ઠ ગુદ ૧, ગાનિ

ક્ષાતિ ક્ષાતિ ક્ષાતિ

૫૧૯

ૐ નમ

મગની વૃત્તિ શુદ્ધ અને સ્થિર થાય એવો મન્યમાયમ પ્રાપ્ત થયો મહુ દુર્લભ છે વઝી તેમા

આ દુષ્કાળ હોવાથી જીવને તેનો વિશેષ અંતરાય છે. જે જીવને પ્રત્યક્ષ સત્સમાગમનો વિશેષ લાભ પ્રાપ્ત થાય તે મહત્પુણ્યવાનપણું છે. સત્સમાગમના વિયોગમાં સત્શાસ્ત્રનો સદાચારપૂર્વક પરિચય અવશ્ય કરવાયોગ્ય છે.

જ્યેષ્ઠ વદ ૪, બુધે, ૧૯૫૪.

૫૨૦.

અપાર મહામોહજાળને અનંત અંતરાય છતાં ધીર રહી જે પુરુષ તર્યા તે શ્રી પુરુષ ભગવાનને નમસ્કાર.

અનંત કાલથી જે જ્ઞાન ભવહેતુ થતું હતું, તે જ્ઞાનને એક સમયમાત્રમાં જાત્યાંતર કરી જેને ભવનિવૃત્તિરૂપ કર્યું, તે કલ્યાણમૂર્તિ સમ્યક્દર્શનને નમસ્કાર.

લખવામાં વધારે ઉપયોગ હાલ પ્રવર્તેલો શક્ય નથી.

સં. ૧૯૫૪ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૧, મુંવડેથી.

૨૬.

૫૨૧.†

સ્વભાવજાગૃતદશા.

—ચિત્ર સારી ન્યારી પરજંક ન્યારો સેજ ન્યારી,
 ચાદરમી ન્યારી રૂઝી મેરી થપના;
 અતીત અવસ્થા સૈન નિદ્રા વહી કોડ પૈન,
 બિદ્યમાન પલક ન, યાને અવ છપના;
 શ્વાસ ઔ સુપન દોડ નિદ્રાકી અલંગ બુઝે,
 સૂઝે સવ અંગ લખિ આતમદરપના,
 ત્યાગી મયો ચેતન અચેતનતા માત્ર ત્યાગી,
 માલે દૃષ્ટિ ખોલિકે સંમાલે રૂપ અપના.

સંવત્ ૧૯૫૪.

—શ્રી બનારસીદાસજી.

૫૨૨.

શ્રીમત્ વીતરાગભગવતોષ નિશ્ચિતાર્થ કરેલો એવો અચિંત્ય-ચિતામણિસ્વરૂપ પરમહિતકારી પરમ-અદ્વુત, સર્વ દુઃખનો નિઃસંશય આત્યંતિક ક્ષય કરનાર પરમઅમૃતસ્વરૂપ એવો સર્વોત્કૃષ્ટ શાશ્વત ધર્મ જયવંત વર્તો; ત્રિકાલ જયવંત વર્તો.

તે શ્રીમત્ અનંતચતુષ્થયસ્થિત ભગવંતનો, અને તે જયવંત ધર્મનો આશ્રય સદૈવ કર્તવ્ય છે.

જેને ધીજી કદ સામર્થ્ય નથી ણા અનુષ અને અશક્ત મનુષ્યો પણ તે આશ્રયના વઢથી પરમ સુખહેતુ ણવા અદ્ભુત ફલને પામ્યા છે, પામે છે, અને પામશે, માટે નિશ્ચય અને આશ્રય જ કર્તવ્ય છે અધીરજથી સેદ કર્તવ્ય નથી

ચિત્તમા દેહાદિ ભયનો વિનિષેષ પણ કરજો યોગ્ય નથી

દેહાદિસંઘથી જે પુરપો હર્ષ, ત્રિષા કરતા નથી, તે પુરપો પૂર્ણ જ્ઞાનશાગને સંક્ષેપમાં સમજ્યા છે, એ સમજો, એ જ દ્રષ્ટિ કર્તવ્ય છે

‘હુ ધર્મ પામ્યો નથી,’ ‘હુ ધર્મ કેમ પામીશ ?’ એ આદિ સેદ નહા કરતાં ધીતરાગ પુરપોનો ધર્મ, જે દેહાદિ સંઘથી હર્ષવિપાદવૃત્તિ દૂર કરી આત્મા અસંગ શુદ્ધચૈતન્યસ્વરૂપ છે એવી વૃત્તિનો નિશ્ચય અને આશ્રય ગ્રહણ કરી તે જ વૃત્તિનું વઢ રાખવું, અને મદવૃત્તિ થાય ત્યા ધીતરાગ પુરપોની દયાનુ સ્મરણ કરવું, તે અદ્ભુત ચરિત્રપર દ્રષ્ટિ પ્રેરિને વૃત્તિને અપ્રમત્ત કરવી, એ સુગમ અને સર્વાત્કૃષ્ટ ઉપનાય તથા કલ્યાણસ્વરૂપ છે

વસો (ગુજરાત), આગો શુદ્ધ ૬, યુગનાર, સં ૧૯૫૪

નિવિઙ્ગ

૫૨૩†

અનુભવઝરસાહસ

—જેસો નરમેદરૂપ, નિદ્યેં અતીત હુતો,
તેસો નિરમેઁ અવ, મેદનો ન ગહેગો,
દીસે કર્મરહિત મરિત સુલ સમાધાન,
પાયો નિજ થાન ફિર યાહિર ન વહેગો,
કરુ કદાચિ અપનો યુમાડ ત્યાગિ કરિ,
રાગ રસ રાચિકે ન, પરનસુ ગહેગો,
અમલાન જ્ઞાન નિયમાન પરગટ મયો,
યાહી માતિ આગમ અનત કાલ રહેગો

—શ્રી વનારસીદામજી

૫૨૪

જે સ્વરૂપજિજ્ઞાસુ પુરપો છે, તે પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપો પામ્યા છે એવા ભગવાનના સ્વરૂપમા પોતાની વૃત્તિ તમય કરે છે, જેથી પોતાની સ્વરૂપગ્ન જાગ્રત થતી જાય છે, અને સર્વાત્કૃષ્ટ યયાસ્યાત્તચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય છે જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે, તેવું જ શુદ્ધનયની દ્રષ્ટિથી

આત્માનું સ્વરૂપ છે. આ આત્મા અને સિદ્ધભગવાનના સ્વરૂપમાં ઔપાધિક ભેદ છે; સ્વાભાવિક સ્વરૂપથી જોઈએ તો આત્મા સિદ્ધભગવાનની તુલ્ય જ છે. સિદ્ધભગવાનનું સ્વરૂપ નિરાવરણ છે; અને વર્તમાનમાં આ આત્માનું સ્વરૂપ આવરણસહિત છે, અને એ જ ભેદ છે; વસ્તુતાં ભેદ નથી. તે આવરણ ક્ષીણ થવાથી આત્માનું સ્વાભાવિક સિદ્ધસ્વરૂપ પ્રગટે છે, અને જ્યાંસુધી તેવું સ્વાભાવિક સિદ્ધસ્વરૂપ પ્રગટતું નથી ત્યાંસુધી સ્વાભાવિક શુદ્ધસ્વરૂપને પામ્યા છે એવા સિદ્ધભગવાનની ઉપાસના કર્ત્તવ્ય છે; તેમ જ અર્હતભગવાનની ઉપાસના પણ કર્ત્તવ્ય છે, કેમકે તે ભગવાન્ સયોગીસિદ્ધ છે. સયોગરૂપ પ્રારબ્ધને લઈને તેઓ દેહધારી છે; પણ તે ભગવાન્ સ્વરૂપસમવસ્થિત છે. સિદ્ધભગવાન્ અને તેમના જ્ઞાનમાં, દર્શનમાં, ચારિત્રમાં કે વીર્યમાં કંઈ પણ ભેદ નથી; એટલે અર્હતભગવાનની ઉપાસનાથી પણ આ આત્મા સ્વરૂપલયને પામી શકે છે. પૂર્વ મહાત્માઓએ કહ્યું છે કે:—

જે જાણદ્ અરિહંતે । દ્વ્ય ગુણ પજ્જવે દિયં ॥

સો જાણદ્ નિય આપા । મોહો સલ્લુ જાડય તસ્સ હયં ॥

‘જે ભગવાન અર્હતનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયથી જાણે, તે પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જાણે, અને તેનો નિશ્ચયકરીને મોહ નાશ પામે.’

તે ભગવાનની ઉપાસના કેવા અનુક્રમથી જીવોને કર્ત્તવ્ય છે, તે નવમા સ્તવનમાં શ્રી આનંદઘનજી કહેવાના છે.

ભગવાન સિદ્ધને નામ, ગોત્ર, વેદનીય અને આયુષ્ય એ કર્મોનો પણ અભાવ છે; તે ભગવાન્ કેવલ કર્મરહિત છે. ભગવાનઅર્હતને આત્મસ્વરૂપને આવરણીય કર્મોનો ક્ષય છે, પણ ઉપર જણાવેલાં ચાર કર્મોનો પૂર્વવંધ વેદીને ક્ષીણ કરતાંસુધી તેમને વર્તે છે. જેથી તે પરમાત્મા ‘સાકારભગવાન્’ કહેવાયોગ્ય છે.

તે અર્હતભગવાનમાં જેઓ ‘તીર્થંકરનામકર્મ’નો શુભયોગ પૂર્વે ઉત્પન્ન કર્યો હોય છે, તે ‘તીર્થંકર-ભગવાન્’ કહેવાય છે; જેમનો પ્રતાપ, ઉપદેશવલ્લ, આદિ મહત્પુણ્યયોગના ઉદયથી આશ્ચર્યકારી શોભે છે

મરતક્ષેત્રમાં વર્તમાન અવસર્પિણીકાલમાં તેવા ચોવીશ તીર્થંકર થયા શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી વર્ધમાન.

વર્તમાનમાં તે ભગવાન્ સિદ્ધાલયમાં સ્વરૂપસ્થિતપણે વિરાજમાન છે. પણ ‘ભૂતપ્રજ્ઞાપનીય નય’થી તેમને વિષે ‘તીર્થંકરપદ’નો ઉપચાર કરાય છે. તે ઔપચારિક નયદૃષ્ટિથી તે ચોવીશ ભગવાનની સ્તવનારૂપે આ ચોવીશ સ્તવોની રચના કરી છે. સિદ્ધભગવાન્ કેવલ અમૂર્તપદે સ્થિત હોવાથી તેમનું સ્વરૂપ સામાન્યતાથી ચિંતવવું દુર્ગમ્ય છે. અર્હતભગવાનનું સ્વરૂપ મૂલ દૃષ્ટિથી ચિંતવવું તો તેવું જ દુર્ગમ્ય છે, પણ સયોગીપદના અવલંબનપૂર્વક ચિંતવતા સામાન્ય જીવોને પણ વૃત્તિ સ્થિર થવાને કંઈક સુગમ ઉપાય છે જેથી અર્હતભગવાનની સ્તવનાથી સિદ્ધપદની સ્તવના થયા છતાં આટલો વિશેષ ઉપકાર જાણી શ્રી આનંદઘનજીએ આ ચોવીશી ચોવીશ તીર્થંકરની સ્તવનારૂપે રચી છે. નમસ્કારમંત્રમાં પણ અર્હતપદ પ્રથમ મૂકવાનો હેતુ એટલો જ છે કે, તેમનું વિશેષ ઉપકારીપણ છે.

મગ્નનાના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તે પરમાર્થદૃષ્ટિના પુરુષોને ગૌણતાથી સ્વરૂપનું જ ચિંતન છે 'મિદ્રપ્રાપ્ત મા કહ્યું છે કે—

જારિસ સિદ્ધ સદાશી । તારિ સદાશી સત્ત્વ જીવાણ ॥

સદા સિદ્ધત રહ । વાપયા મત્ત્વ જીવેદિ ॥

જેનું મિદ્રમગ્નનાનું આત્મસ્વરૂપ છે, તેનું સર્વ જીવોનું આત્મસ્વરૂપ છે, તે માટે મત્ત્વ જીવોનું મિદ્રત્વને વિષે રચી કરવી તેમ જ શ્રી દેવચંદ્રસાર્માએ કહ્યું છે કે "જિનપૂજારે તે નિનપૂજના" જો યયાર્ય—મૂઠ—દૃષ્ટિથી જોઈશ તો તિની પૂજા તે આત્મસ્વરૂપનું જ પૂજન છે સ્વરૂપઆકાશી મહાત્માઓએ જન જિનમગ્નવાનની તથા સિદ્ધમગ્નવાનની ઉપાસના સ્વરૂપપ્રાપ્તિનો હેતુ જાણ્યો છે —ગુણસ્થાનરૂપરૂપ તે સ્વરૂપચિંતના જીવને પ્રગટ અગ્રહન છે વઢી માત્ર ઇચ્છા અધ્યાત્મસ્વરૂપ ચિંતન જીવને વ્યામોહ ઉપજાવે છે, ઘણા જીવોને શુષ્કતા પ્રાપ્ત કરાવે છે, અપરા સ્વેચ્છાચારિણી ઉત્પન્ન કરે છે, અપરા ઉન્મત્ત-પ્રહાસ-દશા ઉત્પન્ન કરે છે મગ્નનાના સ્વરૂપના ધ્યાનાગ્રહનથી મત્તિપ્રધાન દૃષ્ટિ થાય છે, અને અધ્યાત્મદૃષ્ટિ ગૌણ થાય છે જેથી શુષ્કતા, સ્વેચ્છાચારિણી, અને ઉન્મત્તપ્રલાપતા થતા નથી આત્મદ્વંદ્વનક થવાથી સ્વામાનિક અધ્યાત્મ-પ્રમાણતા થાય છે આત્મા સ્વામાનિક ઉચ્ચ ગુણોને મને છે, ણટે સુષ્કતાનો દોષો ઉત્પન્ન થતા નથી, અને મત્તિમાર્ગપ્રત્યે પણ જુગુપ્સિત થતા નથી સ્વામાનિક આત્મદ્વંદ્વ સ્વરૂપગંનતા પામતી જાય છે ડ્યા અદ્વૈતાત્મા સ્વરૂપધ્યાનાગ્રહન વગર વૃત્તિ આત્માકારતા મને છે, ત્યાં—

૫૨૫

—ક્રપમ નિનેશ્વર પ્રીતમ માહરો રે, ઓર ન પાહુ રે કથ;

રિયો સાહય સગ ન પરિદરે રે, મારો સાદિ અનત

શાતરાગોને વિષે કશ્વર પણ ક્રપમદેવ મગ્નના મારા મ્યામી છે, તેથી હવે હું ધીજા કથની કહ્યા કરતી નથી, કેમકે તે પ્રભુ રીશ્યા પડી છોડવા નથી તે પ્રભુનો યોગ પ્રાપ્ત થયો તેની આદિ છે, પણ તે યોગ કોઈવાર પણ નિવૃત્તિ પામતો નથી, માટે અનત છે

જગન્ના માવોમાથી ઉદાસી થઈ ચૈતન્યગૃતિ ગુદચૈતન્યસ્વમાયે સમગ્રસ્થિત મગ્નનાનાં પ્રીતિ માં થઈ તેનો હપ આનંદવામી દર્શાવે છે પોતાની શ્રદ્ધા ગામની સારીને આનંદપનની ચૈતન્યગૃતિ કરે છે કે, દે સભી! મ ક્રપમદેવ મગ્નનાની સગ કર્યું છે, અને તે મગ્નના મને સપથી મહાલા છે છ મગ્નના મારા પતિ થવાથી હવે હું ધીજા કોઈ પણ પતિની કહ્યા કરવા જ નહીં, કેમકે ધીજા ઘણા જન્મ, જરા, મરણાદિ મને કરીને આલુક વ્યાલુક છે, કાળ-વાર પણ સુલી ગમી, તેવા જીવને પતિ કરવાથી મને સુગ ક્યાથી થાય? મગ્નના ક્રપમદેવ

તો અનંત અવ્યાવાધ સુખસમાધિને પ્રાપ્ત થયા છે, માટે તેનો આશ્રય કરું તો મને તે જ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય; તે યોગ વર્તમાનમાં પ્રાપ્ત થવાથી હે સહી ! મને પરમ શીતલતા થઈ. વીજા પતિનો તો કોઈ કાળે વિયોગ પળ થાય, પળ આ મારા સ્વામીનો તો કોઈ પળ કાળે વિયોગ થાય જ નહીં. જ્યારથી તે સ્વામી પ્રસન્ન થયા ત્યારથી કોઈ પળ દિવસ સંગ છોડતા નથી. એ સ્વામીના યોગનો સ્વભાવ સિદ્ધાંતમાં સાદિઅનંત ઇટલે તે યોગ થવાની આદિ છે, પળ કોઈ દિવસ તેનો વિયોગ થવાનો નથી, માટે અનંત છે એમ કહ્યો છે; તેથી હવે મારે કોઈ પળ દિવસ તે પતિનો વિયોગ થશે જ નહીં.

હે સહી ! આ જગત્તેવિષે પતિનો વિયોગ ન થાય તે અર્થે જે ત્રિયો નાના પ્રકારના ઉપાય કરે છે, તે ઉપાય સાચા નથી; અને એમ મારા પતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તે ઉપાયનું સિધ્ધા-પણુ જણાવવા તેમાંના થોડાએક તને કહું છું કોઈએક તો પતિની સાથે કાષ્ઠમાં વઢવા ઇચ્છે છે, કે જેથી તે પતિની સાથે મેઢાપ જ રહે, પળ તે મેઢાપનો કંઈ સંભવ નથી, કેમકે તે પતિ તો પોતાના કર્માનુસાર જે સ્થલને પ્રાપ્ત થવાનો હતો ત્યાં થયો, અને સતી થઈને મઢવા ઇચ્છે છે એવી તે સ્ત્રી પણ મેઢાપને અર્થે એક ચિતામાં વઢી મરવા ઇચ્છે છે, તોપણ તે પોતાના કર્માનુસાર દેહને પ્રાપ્ત થવાની છે, વન્ને એક જ સ્થલે દેહ ધારણ કરે, અને પતિપત્ની-રૂપે યોગ પામીને નિરંતર સુખ ભોગવે એવો કંઈ નિયમ નથી; ઇટલે તે પતિનો વિયોગ થયો. વઢી તેના યોગનો પણ અસંભવ રહ્યો; એવો પતિનો મેઢાપ તે મેં જોટો ગણ્યો છે, કેમકે તેનું ઠામ ઠેકાણું કંઈ નથી.

અથવા, પ્રથમ પદનો અર્થ એવો પણ થાય છે કે, પરમેશ્વરરૂપ પતિની પ્રાપ્તિને અર્થે કોઈ કાષ્ઠ ભક્ષણ કરે છે, ઇટલે પંચાગ્નિની ધુણિયો સઢગાવી તેમાં કાષ્ઠ હોમી તે અગ્નિનો પરિપહ સહન કરે છે, અને તેથી એમ સમજે છે કે, પરમેશ્વરરૂપ પતિને પામીશું, પણ તે સમજવું જોઈ છે; કેમકે પંચાગ્નિ તાપવામાં તેની પ્રવૃત્તિ છે; તે પતિનું સ્વરૂપ જાણી, તે પતિને પ્રસન્ન થવાનાં કારણો જાણી, તે કારણોની ઉપાસના તે કરતા નથી માટે તે પરમેશ્વરરૂપ પતિને ક્યાંથી પામશે ? તેની મતિ જેવા સ્વભાવમાં પરિણમી છે, તેવા જ પ્રકારની ગતિને તે પામશે, જેથી તે મેઢાપનું કંઈ ઠામ ઠેકાણું નથી.

હે સહી ! કોઈ વઢી એમ કહે છે કે, આ જગત્, જેનું સ્વરૂપ ઓઢખવાનો લક્ષ ન થઈ શકે તેવા ભગવાનની લીલા છે; અને તે 'અલખ ભગવાન' સૌની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે. તે એમ સમજીને આ જગત્ ભગવાનની લીલા માની, તે ભગવાનનો તે સ્વરૂપે મહિમા ગાવામાં જ પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે, (ઇટલે ભગવાન પ્રસન્ન થઈને તેને વિષે લગ્નતા કરશે) એમ માને છે. પણ તે જોઈ છે, કેમકે તે ભગવાનના સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી જ એમ કહે છે.

જે ભગવાન અનંત જ્ઞાનદર્શનમય સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ સમાધિમય છે. તે ભગવાનને આ જગત્નું કર્તાપણુ કેમ હોય ? અને લીલાને અર્થે પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? લીલાની પ્રવૃત્તિ તો સદોષમાં જ

સમયે છે જે પૂર્ણ હોય તે કંઈ ઇચ્છે જ નહીં, મગવાન્ તો અનત અવ્યાપાયમુલે કરીને પૂર્ણ છે, તેને ત્રિપે બીજી કલ્પના ક્યાથી અવગણ પામે? હીલાની ઉત્પત્તિ હુતુહલુત્તિથી થાય, તેવી હુતુહલુત્તિ તો જ્ઞાનમુખના અપરિપૂર્ણતાથી જ થાય, મગવાનમા તો તે વસ્તુ પરિપૂર્ણ છે, માટે તેની પ્રવૃત્તિ જગત્પ્રતારૂપ હીલાપ્રત્યે ન જ થાય. હીલા તો દોષનો વિલાસ છે, સરામીને જ તેનો સમય છે જે સરામી હોય તેને સદૃષ્ટતા હોય, અને જેને જ વસ્તુ હોય તેને ક્રોધ, માન, માયા, છોમ આદિ સર્વ દોષનું પણ સમગ્રિતપણુ છે, જેથી વધાર્ય રીતે જોતા તો હીલાદોષનો જ વિલાસ છે, અને એવો દોષવિલાસ તો અજ્ઞાની જ ઇચ્છે વિચારવાનું મુમુ-ધુઓ પણ તેવો દોષવિલાસ ઇચ્છતા નથી, તો અનત જ્ઞાનમય મગવાન્ તે કેમ ઇચ્છે? જેથી મગવાનનું ન્યૂનરૂપ હીલાના કર્તૃત્વપણાથી માને જે સમને છે, તે ભ્રાતિ છે, અને તે ભ્રાતિને અનુસરીને મગવાનને પ્રમત્ત કરવાનો તે જે માર્ગ છે છે તે પણ ભ્રાતિમય જ છે, જેથી તે મગવાનરૂપ પતિની તેને પ્રાપ્તિ થતી નથી.

હે સત્પી! કોઈ પતિને રીક્ષગા માટે ઘણા પ્રતારના તપ કરે છે, પણ તે માત્ર શરીરને તાપ છે, જ પતિને રાજી કરવાનો માર્ગ મેં ગણ્યો નથી, પતિને રજન કરવાને તો વલેની ધાતુનો મેલાપ થવો તે છે.

કોઈ સ્ત્રી ગમે તેટલા કષ્ટથી તપશ્ચર્યા કરી પોતાના પતિને રીક્ષગા ઇચ્છે તોપણ યથા મુખી તે સ્ત્રી પોતાની પ્રવૃત્તિ પતિની પ્રવૃત્તિના સ્વમાનુસાર કરી ન શકે, ત્યામુખી પ્રવૃત્તિના પ્રતિકૂલપણને લીધે તે પતિ પ્રસન્ન ન જ થાય, અને તે સ્ત્રીને માત્ર શરીરે ક્ષુધાદિ તાપની પ્રાપ્તિ થાય, તેમ કોઈ મુમુક્ષુની વૃત્તિ મગવાનને પતિપણે પ્રાપ્ત કરવાની હોય તો તે મગવાનના સ્વરૂપાનુસાર વૃત્તિ ન કરે, અને અન્ય સ્વરૂપમા રચિમાન હતા અનેક પ્રકારનો તપ તપીને કષ્ટ સેને તોપણ તે મગવાનને પામે નહીં, કેમકે જેમ પતિ પત્નીનો ચરો મેલાપ, અને ચરો પ્રમ-શ્ચતા ધાતુના પન્નત્વમા છે, તેમ હે સત્પી! મગવાનમા આ વૃત્તિને પતિપણુ સ્થાપન કરી તે અચળ રાષ્ટ્ર હોય તો તે મગવાનની સાથે ધાતુમેલાપ કરવો જ યોગ્ય છે, અર્થાત્ તે મગવાન્ જે શુદ્ધચૈતન્ય ધાતુપણે પરિણમ્યા છે તેવી શુદ્ધચૈતન્યવૃત્તિ કરવાથી જ તે ધાતુમાથી પ્રતિકૂલ સ્વમાન વિવૃત્તતાથી ટેક્ય થવાનો સમય છે, અને તે જ ધાતુમેલાપથી તે મગવાનરૂપ પતિની પ્રાપ્તિનો કોઈ પણ કાલે ત્રિયોગ થવાનો નથી.

હે સત્પી! પતિને પ્રસન્ન કરવાના તો ઘણા પ્રતાર છે અનેક પ્રકારના શબ્દ સ્પર્શાદિ મો-ગથી પતિની સેવા કરવામા આવે છે પણ ઘણા પ્રકાર છે, પણ તે સૌમા ચિત્તપ્રસન્નતા જ સૌથી ઉત્તમ સેવા છે, અને ક્યારે પણ ચહિત ન થાય એવી સેવા છે કષ્ટરહિત ચર્ચને આત્મા અર્પણ કરીને પતિની નેવા કરવાથી ઘણા આનન્દના સમૂહની પ્રાપ્તિનો આશ્વોન્ન થાય.

મગવાનરૂપ પતિની સેવાના પ્રકાર ઘણા છે દ્રવ્યપૂજા, માત્રપૂજા, આજ્ઞાપૂજા દ્રવ્યપૂજાના પણ ઘણા મેદ છે પણ તેમા સર્વત્રિષ્ટ પૂજા તો ચિત્તપ્રસન્નતા પ્દલે તે મગવાનમા ચૈતન્યવૃત્તિ પરમહૃદયથી પ્વક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવી તે જ છે, તેમા જ સર્વ સાધન સમાય છે તે જ અચહિત

પૂજા છે, કેમકે જો ચિત્ત ભગવાનમાં લીન હોય તો વીજા યોગ પળ ચિત્તાધીન હોવાથી ભગવાનને આધીન જ છે, અને ચિત્તની લીનતા ભગવાનમાંથી ન જાય તો જ જગતના ભાવોમાંથી ઉદાસીનતા વર્તે, અને તેમાં ગ્રહણ ત્યાગરૂપ વિકલ્પ પ્રવર્તે નહીં; જેથી તે સેવા અલંબિત જ રહે. જ્યાંસુધી ચિત્તમાં વીજો ભાવ હોય ત્યાંસુધી તમારા શિવાય વીજામાં મારે કંઈ પળ ભાવ નથી એમ દેખાડીએ તો તે વૃથા જ છે; અને કપટ છે; અને જ્યાંસુધી કપટ છે ત્યાંસુધી, ભગવાનના ચરણમાં આત્માનું અર્પણ ક્યાંથી થાય? જેથી સર્વ જગતના ભાવપ્રત્યે વિરામ પમાડી વૃત્તિને શુદ્ધચૈતન્ય ભાવવાળી કરવાથી જ તે વૃત્તિમાં અન્યભાવ રહ્યો ન હોવાથી શુદ્ધ કહેવાય, અને તે નિષ્કપટ કહેવાય. એવી ચૈતન્યવૃત્તિ ભગવાનમાં લીન કરવામાં આવે તે જ આત્મઅર્પણતા કહેવાય. ધન ધાન્યાદિક સર્વ ભગવાનને અર્પણ કર્યાં હોય, પણ જો આત્મા અર્પણ ન કર્યો હોય એટલે તે આત્માની વૃત્તિ ભગવાનમાં લીન કરી ન હોય, તો તે ધન ધાન્યાદિકનું અર્પણ કરવું સકપટ જ છે; કેમકે અર્પણ કરનાર આત્મા અથવા તેની વૃત્તિ તો વીજે સ્થલે લીન છે. જે પોતે વીજે સ્થલે લીન છે, તેના અર્પણ થયેલા વીજા જડપદાર્થ ભગવાનમાં અર્પણ ક્યાંથી થઈ શકે? માટે ભગવાનમાં ચિત્તવૃત્તિની લીનતા એ જ આત્મઅર્પણતા છે; અને એ જ આનંદઘનપદની રેખા એટલે પરમઅવ્યાવાધ સુખમય મોક્ષપદની નિશાની છે, અર્થાત્ જેને એવી દશાની પ્રાપ્તિ થાય તે પરમ આનંદઘનસ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત થશે. એવાં લક્ષણ તે લક્ષણ છે.

૫૨૬.

ૐ નમઃ

અહો જિણેહિં અસાવજ્ઞા । ચિત્તી સાહુણ દેસિયા ॥

મોક્ષ સાહુણ હેઊસ્સ । સાહુ દેહસ્સ ધારણા ॥

ભગવાન્ જિને આશ્ચર્યકારક એવી નિષ્પાપવૃત્તિ (આહારગ્રહણ) મુનિઓની ઉપદેશી. (તે પળ શા અર્થે?) માત્ર મોક્ષસાધનને અર્થે. મુનિને દેહ જોડે તેના ધારણાર્થે. (વીજા કોઈ પળ હેતુથી નહીં).—

અહો નિચ્ચ તવા કમ્મં । સવ્વ બુદ્ધેહિં વં નિયં ॥

જાય લજ્ઞા સમાવિત્તી । એગમત્તં ચ ભોયણં ॥

સર્વ જિન ભગવંતોએ આશ્ચર્યકારક (અદ્ભુત ઉપકારભૂત) એવું તપઃકર્મ નિત્યને અર્થે ઉપદેશ્યું. (તે આ પ્રમાણે:) સંયમના રક્ષણાર્થે સમ્યક્વૃત્તિએ એક વખત આહાર ગ્રહણ.—

—દશવૈકાલિકસૂત્ર.

તથારૂપ અસંગ નિગ્રંથપદનો અભ્યાસ સતત વર્દમાન કરજો. ‘પ્રશ્ન વ્યાકરણ’, ‘દશવૈકાલિક’, ‘આત્માનુશાસન’ હાલ સંપૂર્ણ લક્ષ રાખીને વિચારશો. એક શાસ્ત્ર પુરું વાંચ્યાપછી વીજું વિચારશો.

સ્થિતિ: વનક્ષેત્ર, પ્ર૦ આશો વદ ૯, રવિ, ૧૯૫૪.

વર્ષ ૩૨ સુ

૫૨૭

ૐ નમ

જેમ ધને તેમ વીતરાગશ્રુતિ અનુપ્રેષન (ચિત્તન) વિશેષ કત્તવ્ય છે પ્રમાણ પરમ રિપુ છે, ઇ પ્રગ્ન
જેને મન્યકુનિક્ષિત થયુ છે તે પુરુષો જ્ઞતજ્ઞત્ય યતા સુધી નિર્ભયપણે રત્તનાનુ સ્વપ્ન પળ દ્રશ્યતા નથી
દ્વદશમી, માર્ગશર્પ શુદ્ધ ૧૮, સોમવાર, ૧૯૫૫

૫૨૮

- ૧ ચરમાગત્ત હો ચરમકરણ તથા, મરપરિણતિપરિપાઠ રે,
દોષ ટલે ને દૃષ્ટિ શુભે મલી, પ્રાપતિ પ્રગ્નચનનાર રે
- ૨ પરિચય પાતક ધાતક સાધુગુ, અકુશલ અપચય ચેત રે,
મ્રથ અધ્યાતમ શ્રવણ, મનન કરી, પરિશીલન નય હેત રે
- ૩ મુગધ મુગમ કગી સેરા લેશ્વરે, સેરા અગમ અનુપ રે,
ટેજો કદાચિન્ સેવકયાચના, આનન્દચનરસરૂપ રે

—આનન્દચન, સમચિન્તનન

પાગળ વદ ૦)), સવન્ ૧૯૫૫, વવાળીઆ

૫૨૯

—ઉચ્ચત ક્ષીણ મોહો । મગ્ને જિણ માસિદે ન સમુચ્ચક્ષો ॥
જાણાણુ મગ્ન ચારી । નિવ્યાણપુર યજ્ઞદિ પ્રિયો ॥

‘દર્શનમોહ ઉપશાન્ત અથવા ક્ષીણ થયો છે જેનો ઇન્દ્રો ખીર પુરુષ વીતરાગોળ દર્શનેલા માગને
અગીકાર કરીને ગુરુસૈતન્યસ્વમાનપરિણામી થદ મોહપુરપ્રયે જાય છે’

ચેત્ર શુદ્ધ ૧, ૧૯૫૫, વવાળીઆ

૫૩૦

ૐ

‘દ્રવ્યાનુયોગ પરમગમીર અને સૂક્ષ્મ છે નિર્ગ્રંથપ્રગ્નચનનુ રહસ્ય છે શુદ્ધધ્યાનનુ અનન્ય કારણ
છે ગુરુધ્યાનપડે કેવલજ્ઞાન સમુત્પન્ન થાય છે મહામાગ્યપડે તે ‘દ્રવ્યાનુયોગ’ની પ્રાપ્તિ થાય છે

દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટવાથી, અથવા નાશ પામવાથી, વિષયપ્રત્યે ઉદ્દામીનતાથી, અને મહત્પુરુષના ચરણકમલની ઉપાસનાના વળથી 'દ્રવ્યાનુયોગ' પરિણમે છે.

જેમ જેમ સંયમ વર્દમાન થાય છે, તેમ તેમ 'દ્રવ્યાનુયોગ' યથાર્થ પરિણમે છે. સંયમની વૃદ્ધિનું કારણ સમ્યક્દર્શનનું નિર્મલત્વ છે, તેનું કારણ પણ 'દ્રવ્યાનુયોગ' થાય છે.

સામાન્યપણે 'દ્રવ્યાનુયોગ'ની યોગ્યતા પામવી દુર્લભ છે. આત્મારામપરિણામી, પરમવીતરાગદ્વિવંત, પરમઅસંગ એવા મહાત્માપુરુષો તેનાં મુખ્ય પાત્ર છે.

કોઈ મહત્પુરુષના મનનને અર્થે 'પંચાસ્તિકાય'નું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ લખ્યું હતું; તે મનનઅર્થે આ સાથે મોકલ્યું છે.

હે આર્ય ! 'દ્રવ્યાનુયોગ'નું ફલ સર્વ માવથી વિરામ પામવારૂપ સંયમ છે. તે આ પુરુષનાં વચન તારા અંતઃકરણમાં તું કોઈ દિવસ ગિથિલ કરીશ નહીં. વધારે શું ? સમાધિનું રહસ્ય એ જ છે. સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવાનો અનન્ય ઉપાય એ જ છે.

શ્રી વવાળીઆ, ચૈત્ર શુદ્ધ ૫, ૧૯૫૫.

૫૩૧.

ૐ સર્વગ્રાપનમઃ નમઃ સદ્ગુરુષ્વે.

પંચાસ્તિકાય.

૧. સૌ હંદ્રોષ વંદનીક, ત્રણ લોકને કલ્યાણકારી, મધુર અને નિર્મલ જેનાં વાક્ય છે, અનંત જેના ગુણો છે, જેમણે સંસારનો પરાજય કર્યો છે, એવા ભગવાન્ સર્વજ્ઞ વીતરાગને નમસ્કાર.
૨. સર્વજ્ઞ મહાસુનિના મુખથી ઉત્પન્ન થયેલું અમૃત—આ જાત્ર—ચાર ગતિથી જીવને મુક્ત કરી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરાવનાર એવાં આગમને નમન કરીને કહું છું તે શ્રવણ કરો.
૩. પાંચ અસ્તિકાયના સમૂહરૂપ અર્થસમયને સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે 'લોક' કહ્યો છે. તેથી ઉપરાંત માત્ર આકાશરૂપ અનંત એવો 'અલોક' છે.
૪. 'જીવ', 'પુદ્ગલસમૂહ', 'ધર્મ', 'અધર્મ' તેમ જ 'આકાશ' એ પદાર્થો પોતાના અસ્તિત્વમાં નિયમથી રહ્યા છે. પોતાની સત્તાથી અભિન્ન છે, અને અનેકપ્રદેશાત્મક છે.
૫. અનેક ગુણ અને પર્યાયસહિત જેનો અસ્તિત્વસ્વભાવ છે તે 'અસ્તિકાય'. તેનાથી ત્રેલોક્ય ઉત્પન્ન થાય છે.
૬. તે અસ્તિકાય ત્રણે કાલે ભાવપણે પરિણામી છે, અને પરાવર્તન જેનું લક્ષણ છે એવા કાલસહિત છાંદ 'દ્રવ્યસંજ્ઞા'ને પામે છે.
૭. એ દ્રવ્યો એક વીજામાં પ્રવેશ કરે છે, એકમેકને અવકાશ આપે છે, એકમેક મઠી જાય છે, અને જૂદાં પડે છે; પણ પોતપોતાના સ્વભાવનો ત્યાગ કરતાં નથી.

- ૮ સત્તાસ્વરૂપે સર્વ પદાર્થે એકત્વગ્રાહ્ય છે તે સત્તા અનંત પ્રસ્થરના સ્વભાવવાળી છે, ઉત્પાદ વ્યયધ્રુવત્વગ્રાહી સામાન્ય વિશેષાત્મક છે
- ૯ દ્રવ્યનુ લક્ષણ સત્ છે, જે ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતાસહિત છે, ગુણ પર્યાયના આશ્રયરૂપ છે, ઇમ સર્વજ્ઞેવ કહે છે
- ૧૦ દ્રવ્યની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ થતો નથી, તેનો 'અન્નિ' સ્વભાવ જ છે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવત્વ પર્યાયને લક્ષણ છે
- ૧૧ પોતાના સદ્ભાવ પર્યાયને દ્રવ્ય છે, તે તે માને પરિણમે છે તે માટે દ્રવ્ય કહીને છીપ, જે પોતાની સત્તાથી અનન્ય છે
- ૧૨ પર્યાયથી રહિત દ્રવ્ય ન હોય, દ્રવ્યવિના પર્યાય ન હોય, યજ્ઞે અનન્યભાવથી છે ઇમ મહામુનિઓ કહેછે
- ૧૩ દ્રવ્યવિના ગુણ ન હોય, ઓ ગુણવિના દ્રવ્ય ન હોય, વસ્ત્રેનો-દ્રવ્ય અને ગુણનો-અભિન ભાવ તેથી છે
- ૧૪ 'સ્વાત્ અસ્તિ,' 'સ્વાત્ નાન્નિ,' 'સ્વાત્ અસ્તિ નાન્નિ,' 'સ્વાન્ અવચ્ચય્,' 'સ્વાત્ અસ્તિ અવચ્ચય્,' 'સ્વાત્ નાન્નિ અવચ્ચય્,' 'સ્વાન્ અસ્તિ નાન્નિ અવચ્ચય્,' ઇમ વિવિક્ષાને લક્ષણે દ્રવ્યના સાત ભગ થાય છે
- ૧૫ માનનો નાશ થતો નથી, અને અમાનની ઉત્પત્તિ થતી નથી ઉત્પાદ, વ્યય ગુણ પર્યાયના સ્વભાવથી થાય છે
- ૧૬ જીવ આદિ પદાર્થો છે જીવનો ગુણ ચૈતન્ય-ઉપયોગ છે દેવ, મનુષ્ય, નારક, નિર્યંચાદિ તેના અનેરૂ પર્યાયો છે
- ૧૭ મનુષ્યપર્યાય નાશ પામેલો જ્યો જીવ તે દેવ અથવા ચીજે સ્થાળે ઉત્પન્ન થાય છે જ્યો જ્યો જીવમાન ધ્રુવ છે તે નાશ પામીને કહી વીજો થતો નથી
- ૧૮ જે જીવ જન્મ્યો હતો, તે જ જીવ નાશ પામ્યો વસ્તુત્વે તો તે જીવ ઉત્પન્ન થયો નથી, ઓ નાશ પળ થયો નથી ઉત્પન્ન અને નાશ દેવત્વ, મનુષ્યત્વનો થાય છે
- ૧૯ ઇમ સત્ત્વો વિનાશ, અને અસત્ જીવની ઉત્પત્તિ છે જીવને દેવત્વ, મનુષ્યત્વાદિ પર્યાય, ગતિનામનથી હોય છે
- ૨૦ જ્ઞાતારણીય આદિ કર્મમાનો જીવે મુદ્દ-અવગાત્-પણે યાપ્યા છે, તેનો અભાવ કર-યાથી પૂર્વે નહીં થયેલો જ્યો તે સિદ્ધભગવાન્ થાય
- ૨૧ ઇમ માન, અમાન, માવામાન અને અમાનમાનથી ગુણ પર્યાયમદિત જીવ સત્તારમા પરિભ્રમણ કરે છે
- ૨૨ જીવ, પુદ્ગલમૂલ, અને આકાશ તેમ જ ચીજા અભિનિય કોદના કરેલા નથી, સ્વરૂપથી જ અસ્તિત્વગ્રાહ્ય છે, અને છોડાના કારણમૂલ છે

૨૩. સદ્ગ્રાવ સ્વભાવવાળાં જીવ અને પુદ્ગલના પરાવર્તનપણાથી ઓઝાતો ઇવો 'નિશ્ચયકાલ' કહ્યો છે.
૨૪. તે કાલ પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, વે ગંધ અને આઠ સ્પર્શથી રહિત છે. અગુરુ લઘુ છે, અમૂર્ત છે, અને વર્તનાલક્ષણવાળો છે.
૨૫. 'સમય,' 'નિમેષ,' 'કાષ્ઠા,' 'કલા,' 'નાલી,' 'મુહૂર્ત્ત,' 'દિવસ,' 'રાત્રિ,' 'માસ,' 'ઋતુ' અને 'સંવત્સરા'દિ તે 'વ્યવહારકાલ' છે.
૨૬. કાલનાં કોઈ પણ પરિમાણ (માપ) વિના વ્રહુ કાલ, થોડો કાલ એમ કહી શકાય નહીં. તેની મર્યાદા પુદ્ગલદ્રવ્યવિના થતી નથી, તેથી કાલને પુદ્ગલદ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થવાપણું કહીને છીએ.
૨૭. જીવત્વવાળો, જાણનાર, ઉપયોગવાળો, પ્રભુ, કર્તા, મોક્ષા, દેહપ્રમાણ, વસ્તુતાએ અમૂર્ત અને કર્માવસ્થામાં મૂર્ત ઇવો જીવ છે.
૨૮. કર્મમલથી સર્વ પ્રકારે મુક્ત થવાથી, ઝાર્ચ લોકાંતને પ્રાપ્ત થઈ તે સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી ઇન્દ્રિયથી પર એવું અનંતસુખ પામે છે.
૨૯. પોતાના સ્વાભાવિક ભાવને લીધે આત્મા સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થાય છે, અને પોતાનાં કર્મથી મુક્ત થવાથી અનંતસુખ પામે છે.
૩૦. 'વલ્લ,' 'ઇન્દ્રિય,' 'આયુષ્,' અને 'ઉચ્છ્વાસ' એ ચાર પ્રાણવડે જે ભૂતકાલે જીવતો હતો, વર્તમાનકાલે જીવે છે, અને ભવિષ્યકાલે જીવશે તે 'જીવ.'
૩૧. અનંત અગુરુ લઘુ ગુણથી નિરંતર પરિણમેલા અનંત જીવો છે. અસંખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણ છે. કોઈક જીવો લોકપ્રમાણ અવગાહનાને પામ્યા છે.
૩૨. કોઈક જીવો તે અવગાહનાને પામ્યા નથી. મિથ્યાદર્શન, કપાય અને યોગસહિત અનંત એવા સંસારી જીવો છે. તેથી રહિત એવા અનંત મિદ્ધ છે.
૩૩. જેમ પદ્મરાગ નામનું રત દૂધમાં નાંચ્યું હોય તો તે દૂધના પરિમાણપ્રમાણે પ્રભાસે છે, તેમ દેહને વિષે સ્થિત ઇવો આત્મા તે માત્ર દેહપ્રમાણ પ્રકાશક-વ્યાપક-છે.
૩૪. એક કાયામાં સર્વ અવસ્થામાં જેમ તેનો તે જ જીવ છે. તેમ સર્વજ્ઞ સંસાર-અવસ્થામાં પણ તેનો તે જ જીવ છે. અધ્યવસાયવિશેષથી કર્મરૂપી રજોમલથી તે જીવ મલીન થાય છે.
૩૫. જેને પ્રાણધારણપણું નથી; તેનો પ્રાણધારણપણાનો જેને સર્વથા અભાવ થયો છે, તે દેહથી ભિન્ન અને વચનથી અગોચર જેમનું સ્વરૂપ છે એવા સિદ્ધ છે.
૩૬. વસ્તુદૃષ્ટિથી જોઈએ તો સિદ્ધપદ ઉત્પન્ન થતું નથી, કેમકે તે કોઈ વીજા પદાર્થથી ઉત્પન્ન થતું કાર્ય નથી, તેમ તે કોઈ પ્રત્યે કારણરૂપ પણ નથી, કેમકે અન્ય સંવંધે તેની પ્રવૃત્તિ નથી.
૩૭. શાશ્વત, અશાશ્વત, મબ્ય, અમબ્ય, શૂન્ય, અશૂન્ય, વિજ્ઞાન અને અવિજ્ઞાન એ ભાવ, જો મોક્ષમાં જીવનું અસ્તિત્વ ન હોય તો કોને હોય ?

- ૩૮ કોઈએક જીવો કમનુ ફલ વેદે છે, કોઈએક જીવો કર્મનધર્મત્વ વેદે છે, અને કોઈ એક જીવો માત્ર શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વમાન વેદે છે, એમ કેન્દ્રમાત્રથી જીવરાશિના ત્રણ ભેદ છે
- ૩૯ સ્થાવરકાયના જીવો પોતપોતાના કરેલા કર્મોનુ ફલ વેદે છે ત્રસજીવો કર્મનધર્મચેતના વેદે છે, અને પ્રાણથી રહિત એવા અર્તાંદ્રિય જીવો શુદ્ધજ્ઞાનચેતના વેદે છે
- ૪૦ હવેયોગ, જ્ઞાન અને દર્શન એમ વે પ્રમાણનો છે જીવને સમજાઈ તે અનન્યભૂતપણે જાણવો
- ૪૧ મતિ, શ્રુત, અગ્નિ, મન પર્યંત અને કેન્દ્ર એ જ્ઞાનના પાંચ ભેદ છે કુમતિ, કુશ્રુત, અને વિમગ એમ અજ્ઞાનના ત્રણ ભેદ છે ૭ વધા જ્ઞાનોપયોગના ભેદ છે
- ૪૨ અનુદર્શન, અચનુદર્શન, અગ્નિદર્શન, અને અવિનાશી અનત એવુ કેન્દ્રલદર્શન એમ દર્શનો પયોગના ચાર ભેદ છે
- ૪૩ આત્મા ને જ્ઞાનગુણનો સંત્રય છે, અને તેથી આત્મા જ્ઞાની છે એમ નથી, પરમાર્થથી થતેનુ અભિજ્ઞપણુ જ છે
- ૪૪ જો દ્રવ્ય જુદુ હોય, અને ગુણ પણ જુદા હોય તો એક દ્રવ્યના અનત દ્રવ્ય થઈ જાય, અથવા દ્રવ્યનો અભાવ થાય
- ૪૫ દ્રવ્ય અને ગુણ અનન્યપણે છે, ઘટેમા પ્રદેશભેદ નથી દ્રવ્યના નાશથી ગુણનો નાશ થાય, અને ગુણના નાશથી દ્રવ્યનો નાશ થાય એવુ એકપણુ છે
- ૪૬ વ્યપદેશ (વચન), સસ્થાન, સંસ્થા અને વિષય ૭ ચાર પ્રકારની વિવિજ્ઞાથી દ્રવ્ય ગુણના ઘણા ભેદ થઈ શકે, પણ પરમાર્થનયથી ૫ ચારોનો અમેર છે
- ૪૭ પુત્રપત્ની પાસે ધન હોય તેનુ ધનવત એવુ નામ કહેવાય, તેમ આત્માની પાસે જ્ઞાન છે તેથી જ્ઞાનવત એવુ નામ કહેવાય છે, એમ ભેદ અમેરનુ સ્વરૂપ છે જે સ્વરૂપ ધને પ્રકારથી તત્ત્વજ્ઞો જાણે છે
- ૪૮ આત્મા અને જ્ઞાનનો સર્વથા ભેદ હોય તો બન્ને અચેતના થાય, એમ ધીતરાગ સમજનો સિદ્ધાંત છે
- ૪૯ જ્ઞાનનો સંત્રય થયાથી આત્મા જ્ઞાની થાય છે એવો સંત્રય માનવાથી આત્મા અને અજ્ઞાન-જટલ-નો એક્યમાત્ર થયાનો પ્રસંગ આવે
- ૫૦ સમાર્તિત્વ સમવાય અષ્ટયક્ષ્મી અને અષ્ટયક્ષ્મિદ્ધ છે, માટે દ્રવ્ય અને ગુણનો સંત્રય ધીતરાગોષ્ટ અષ્ટયક્ષ્મિદ્ધ કહ્યો છે
- ૫૧ વર્ણ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ ૭ ચાર વિશેષપરમાણુદ્રવ્યથી અનન્યપણે છે વ્યવહારથી તે પુદ્ગલદ્રવ્યથી ભેદપણે કહેવાય છે
- ૫૨ તેમ જ દર્શન અને જ્ઞાન પણ જીવથી અનન્યભૂત છે વ્યવહારથી તેનો આત્માથી ભેદ કહેવાય છે
- ૫૩ આમા (વસ્તુપણે) અનાદિ-અનત છે, અને સત્તાની અપેક્ષા સાદિ-સાંત પણ છે તેમ સાદિ-અનત પણ છે પાંચ માત્રના પ્રાધાન્યપણાથી તે તે મગ છે સદ્માત્રથી જીવદ્રવ્ય અનતા છે

૫૪. એમ સત્નો વિનાશ અને અસત્ જીવનો ઉત્પાદ, પરસ્પર વિરુદ્ધ છતાં જેમ અવિરોધપણે સિદ્ધ છે તેમ સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યો છે.
૫૫. નારક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ એ નામકર્મની પ્રકૃતિ સત્નો નાશ અને અસત્ભાવનો ઉત્પાદ કરે છે.
૫૬. ઉદય ઉપશમ ક્ષાયક ક્ષયોપશમ અને પારિણામિક ભાવથી જીવના ગુણોનું વહુ વિસ્તીર્ણપણ છે.
૫૭. દ્રવ્યકર્મનું નિમિત્ત પામીને ઉદયાદિક ભાવે જીવ પરિણમે છે; ભાવકર્મનું નિમિત્ત પામીને દ્રવ્યકર્મ પરિણમે છે. કોઈ કોઈના ભાવના કર્તા નથી; તેમ કર્તાવિના થયાં નથી.
૫૮. સર્વ પોતપોતાનો સ્વભાવ કરે છે; તેમ આત્મા પણ પોતાના જ ભાવનો કર્તા છે; પુદ્ગલ-કર્મનો આત્મા કર્તા નથી, એ વીતરાગનાં વાક્ય સમજવાયોગ્ય છે.
૫૯. કર્મ જો કર્મ કરે, અને આત્મા આત્મત્વ જ કરે, તો પછી તેનું ફળ કોણ મોગવે ? અને તે ફળ કર્મ કોને આપે ?
૬૦. કર્મ પોતાના સ્વભાવાનુસાર યથાર્થ પરિણમે છે. જીવ પોતાના સ્વભાવાનુસાર તેમ ભાવ-કર્મને કરે છે.
૬૧. સંપૂર્ણ લોક પૂર્ણઅવગાઢપણે પુદ્ગલસમૂહથી ભર્યો છે. સૂક્ષ્મ અને વાદર એવા વિવિધપ્રકારના અનંત સ્કંધોથી.
૬૨. આત્મા જ્યારે ભાવકર્મરૂપ પોતાનો સ્વભાવ કરે છે, ત્યારે ત્યાં રહેલાં પુદ્ગલ-પરમાણુઓ પોતાના સ્વભાવને લીધે કર્મભાવને પ્રાપ્ત થાય છે; અને એક વીજાં એકશ્રેણાવગાહપણે અવગાઢતા પામે છે.
૬૩. કોઈ કર્તા નહીં છતાં પુદ્ગલદ્રવ્યથી જેમ ઘણા સ્કંધોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમ કર્મપણે પણ સ્વાભાવિકપણે પુદ્ગલદ્રવ્ય પરિણમે છે એમ જાણવું.
૬૪. જીવ અને પુદ્ગલસમૂહ અરસ્પરસ મજબુત અવગ્રાહિત છે. યથાકાલે ઉદય થયે તેથી જીવ સુખદુઃસ્વરૂપ ફળ વેદે છે.
૬૫. તેથી કર્મભાવનો કર્તા જીવ છે, અને મોક્તા પણ જીવ છે. વેદકભાવને લીધે કર્મફળ તે અનુભવે છે.
૬૬. એમ કર્તા અને મોક્તા આત્મા પોતાના ભાવથી થાય છે. મોહથી સારી રીતે આચ્છાદિત એવો તે જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.
૬૭. (મિથ્યાત્વ) મોહનો ઉપશમ થવાથી અથવા ક્ષય થવાથી વીતરાગના કહેલા માર્ગને પ્રાપ્ત થયેલો એવો ધીર, શુદ્ધ જ્ઞાનાચારવંત નિર્વાણપુરપ્રત્યે જાય છે.
૬૮. ૬૯. એક પ્રકારથી, બે પ્રકારથી, ત્રણ પ્રકારથી, ચાર ગતિના પ્રકારથી, પાંચ ગુણોની મુખ્યતાથી, છકાયના પ્રકારથી, સાત મંગના ઉપયોગપણાથી, આઠ ગુણ અથવા આઠ કર્મરૂપ મેદથી, નવ તત્ત્વથી, અને દશસ્થાનકથી જીવનું નિરૂપણ છે.

- ૭૦ પ્રવૃત્તિવધ, સ્થિતિવધ, અનુભાગવધ અને પ્રદેશવધથી સર્વથા મુક્ત થવાથી જીવ ઉર્ધ્વગમન કરે છે સંસાર અથવા કર્માવસ્થામાં વિદિશાનિના વીની દિશામોઘા જીવ ગમન કરે છે
- ૭૧ સ્વંધ, સ્વપ્રદેશ, સ્વધપ્રદેશ અને પરમાણુ એમ પુદ્ગલ-અસ્તિત્વ ચાર પ્રકારે જાણો
- ૭૨ સરલ સમ તે સ્વંધ, તેનું અર્થ તે દેશ, તેનું વહી અર્થ તે પ્રદેશ, અને અવિમાગી તે પરમાણુ
- ૭૩ ઘાટર અને સૂક્ષ્મ પરિણામ પામનાયોગ્ય સ્વંધના પૂરણ (પૂરાગનો) ગલન (ગઢગનો-છૂટા પહીં જવાનો) સ્વભાવ જેનો છે તેથી પરમાણુ 'પુદ્ગલ'ના નામથી ઓળખાય છે તેના છ મેદ છે જેનાથી ઐત્તેજ્ય ઉત્પન્ન થાય છે
- ૭૪ સર્વ સ્વંધનું છેલ્લામાં છેલ્લું કારણ પરમાણુ છે તે સત્, અમત્, અજ, અવિમાગી અને મૂત્ત હોય છે
- ૭૫ નિર્મિષાણ કરીને મૂર્ત, ચાર ધાતુનું કારણ જે છે તે પરમાણુ જાણનાયોગ્ય છે, તે પરિણામી છે પોતે અશબ્દ છે, પણ શબ્દનું કારણ છે
- ૭૬ સ્વંધથી શબ્દ ઉત્પન્ન થાય છે અનત પરમાણુઓના મેલાપ-તેનો સંવાસ-સમૂહ-તેનું નામ સ્વંધ તે સ્વંધો પરસ્પર સ્પર્શવાથી-અપહારાથી નિશ્ચય કરીને શબ્દ ઉત્પન્ન થાય છે
- ૭૭ તે પરમાણુ નિત્ય છે પોતાના રૂપાદિ ગુણોને અવસ્થા-આધાર-આપે છે પોતે એક પ્રદેશી હોવાથી એક પ્રદેશથી ઉપરાત અવસ્થાને પ્રાપ્ત થતો નથી યીજા દ્રવ્યને અવકાશ (આકાશની પેઠે) આપતો ૭થી સ્વંધના મેદનું કારણ છે, સ્વંધના પડનું કારણ છે સ્વંધનો વક્તા છે કાલના પરિમાણ (માપ), સત્ત્વા(ગણના)નો હેતુ છે
- ૭૮ એક રમ, એક ઘણ, એક ગથ અને એ સ્પર્શ, શબ્દની ઉત્પત્તિનું કારણ, અને એકપ્રદેશાત્મરૂપને અશબ્દ, સ્વંધપરિણિત છતાં અનિરિક્ત તે પરમાણુ જાણો
- ૭૯ શ્વિયોષ્ઠ કરી ઉપમોચ્ચ, તેમ જ કાયા, મા અને વસ્ત્ર આદિ જે જે અનન યવા મૂર્ત પદાર્થ છે તે સર્વ પુદ્ગલદ્રવ્ય જાણુ
- ૮૦ ધર્માત્મિકાચ અસ, અજ્ઞ, અગથ, અશબ્દ અને અસ્વર્ગ છે સરલલોકપ્રમાણ છે અચ્છિત, નિર્માણ અને અસંખ્યાતપ્રદેશાત્મક દ્રવ્ય છે —
- ૮૧ અનત, અગુરુ લઘુગુણપણે તે રિતર પરિણમિત છે ગતિક્રિયાયુક્તને કારણભૂત છે, પોતે અકાચ છે, અર્થાત્ કોઈથી ઉત્પન્ન થયેલું તે દ્રવ્ય નથી
- ૮૨ જેમ મત્સ્યની ગતિને જરૂર ઉપસ્કાર કરે છે, તેમ જીવ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યની ગતિને ઉપસ્કાર કરે છે તે 'ધર્માત્મિકાચ' જાણવો
- ૮૩ જેમ ધર્મ-અસ્તિત્વ દ્રવ્ય છે તેમ અધર્માત્મિકાચ પણ છે એમ જાણો નિયતિક્રિયાયુક્ત જીવ, પુદ્ગલને તે ધૃત્વીની પેઠે કારણભૂત છે
- ૮૪ ધર્માત્મિકાચ અને અધર્માત્મિકાચને સંધે છોક્ર અલોકનો વિમામ થાય છે એ ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્ય પોતાના પ્રત્યેગ્ની કરીને જૂનાં જૂનાં છે પોતે ફલન કરતાં ત્રિયાથી રહિત છે, અને લોકપ્રમાણ છે

૮૫. ધર્માસ્તિકાય જીવ પુદ્ગલને ચલાવે છે એમ નથી; જીવ પુદ્ગલ ગતિ કરે છે તેને સહાયક છે.
૮૬. સર્વ જીવોને તથા વાકીના પુદ્ગલોને સંપૂર્ણ અવકાશ આપે છે તેને 'લોકાકાશ' કહીએ છીએ.
૮૭. જીવ, પુદ્ગલસમૂહ, ધર્મ અને અધર્મ એ દ્રવ્યો લોકથી અનન્ય છે; અર્થાત્ લોકમાં છે; લોકથી વહાર નથી. આકાશ લોકથી પણ વહાર છે, અને તે અનંત છે. જેને 'અલોક' કહીએ છીએ.
૮૮. જો ગમન અને સ્થિતિનું કારણ આકાશ હોત તો ધર્મ અને અધર્મદ્રવ્યના અભાવને લીધે સિદ્ધભગવાનનું અલોકમાં પણ ગમન હોત.
૮૯. જે માટે સિદ્ધભગવાનનું સ્થાન ઊર્ધ્વલોકોંતે સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યું છે; તેથી ગમન અને સ્થાનનું કારણ આકાશ નથી એમ જાણો.
૯૦. જો ગમનનો હેતુ આકાશ હોત, અથવા સ્થાનનો હેતુ આકાશ હોત તો અલોકની હાનિ થાય અને લોકના અંતની વૃદ્ધિ પણ થાય.
૯૧. તેથી ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્ય ગમન તથા સ્થિતિનાં કારણ છે, પણ આકાશ નથી. આ પ્રમાણે લોકનો સ્વભાવ શ્રોતાજીવોપ્રત્યે સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યો છે.
૯૨. ધર્મ, અધર્મ અને (લોક) આકાશ, અપૃથક્મૂત (એકસેત્રાવગાહી) અને સરસાં પરિમાણવાળાં છે. નિશ્ચયથી ત્રણે દ્રવ્યની પૃથક્ ઉપલબ્ધિ છે. પોતપોતાની સત્તાથી રહ્યા છે. એમ એકતા અનેકતા છે.
૯૩. આકાશ, કાલ, જીવ, ધર્મ અને અધર્મ એ દ્રવ્યો મૂર્ત્તતારહિત છે, અને પુદ્ગલદ્રવ્ય મૂર્ત્ત છે. તેમાં જીવદ્રવ્ય ચેતન છે.
૯૪. જીવ અને પુદ્ગલ એક વીજાને ક્રિયાનાં સહાયક છે. દ્રવ્યો (તે પ્રકારે) સહાયક નથી. જીવ પુદ્ગલદ્રવ્યનાં નિમિત્તથી ક્રિયાવાન હોય છે. કાલના કારણથી પુદ્ગલ અનેક સ્કંધપણે પરિણમે છે.
૯૫. જીવને જે ઇન્દ્રિયગ્રાહ્ય વિષય છે તે પુદ્ગલદ્રવ્ય મૂર્ત્ત છે; વાકીનાં અમૂર્ત્ત છે. મન પોતાના વિચારનાં નિશ્ચિતપણાથી વહેને જાણે છે.
૯૬. કાલ પરિણામથી ઉત્પન્ન થાય છે. પરિણામ કાલથી ઉત્પન્ન થાય છે. વહેનો એમ સ્વભાવ છે. 'નિશ્ચયકાલ'થી 'ક્ષણમંસુરકાલ' હોય છે.
૯૭. કાલ એવો શબ્દ સદ્વાવનો ચોધક છે, તેમાં એક નિત્ય છે, વીજો ઉત્પન્નવ્યયવાળો છે.
૯૮. એ કાલ, આકાશ, ધર્મ, અધર્મ અને પુદ્ગલ તથા જીવ એ વધાને દ્રવ્ય એવી સંજ્ઞા છે. કાલને અસ્તિકાય એવી સંજ્ઞા નથી.
૯૯. એમ નિર્ગ્રંથનાં પ્રવચનનું રહસ્ય એવો આ પંચાસ્તિકાયનાં સ્વરૂપવિવેચનનો સંક્ષેપ તે જે યથાર્થપણે જાણીને રાગ અને દ્વેષથી મુક્ત થાય તે સર્વ દુઃખથી પરિમુક્ત થાય.
૧૦૦. આ પરમાર્થને જાણીને જે મોહના હણનાર થયા છે, અને જેણે રાગ દ્વેષને શાંત કર્યા છે, તે જીવ સંસારની દીર્ઘ પરંપરાનો નાશ કરી શુદ્ધાત્મપદમાં લીન થાય.

इति पंचास्तिकाय प्रथम अध्यायः.

ૐ જિનાયનમ । નમઃ શ્રી સદ્ગુરવે

- ૧ મોક્ષના કારણ શ્રી મયવાન્ મહાવીરને મતિપૂર્વક મસ્તક નમાવી, તે ભગવાનનો કહેલો પદાર્થપ્રમેદરૂપ મોક્ષનો માર્ગ કહુ છું
- ૨ દર્શન અને જ્ઞાન તેમ જ રાગદ્વેષથી રહિત એક ચારિત્ર-મમ્યદ્-શુદ્ધિ-જેને પ્રાપ્ત થયેલ છે ણ્યા મધ્યજીવને મોક્ષમાર્ગ હોય
- ૩ તત્ત્વાર્થની પ્રતીતિ તે 'સમ્યક્ત્વ,' તે માનોનુ જાણવું તે 'જ્ઞાન,' વિષયમાર્ગપ્રત્યે જ્ઞાતમાન થવો તે 'ચારિત્ર'
૪. 'જીવ,' 'અર્ચીવ,' 'પુણ્ય,' 'પાપ,' 'આશ્રય,' 'સવર,' 'નિર્વેરા,' 'વધ' અને 'મોક્ષ' ૮ માયો તે 'વત્ત્વ' છે
૫. 'સસારસ્થ' અને 'સસારરહિત' દુઃખ વે પ્રચારના જીવો છે અને ચૈતન્યોપયોગ સ્મરણ છે સસારી દેહમહિત અને અસસારી દેહરહિત જીવો છે
- ૬ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ ૮ જીવ સંશ્રિત છે તે જીવોને મોહનુ પ્રગટ-પણ છે અને સ્પર્શ-ઇન્દ્રિયના વિષયનુ તેને જ્ઞાન છે
- ૭ તેમા ઘણ સ્થાવર છે અલ્પ યોગવાળા અગ્નિ અને વાયુનાય તે ગ્રસ છે તે મનના પરિણામથી રહિત એક-ઇન્દ્રિય જીવો જાણના
- ૮ ૫ વાંચે પ્રકારનો જીવસમૂહ મનપરિણામથી રહિત અને પચેન્દ્રિય છે દુઃખ સમજે પશુ છે
- ૯ રૂઢામા જેમ પક્ષીનો ગર્ભ વધે છે, જેમ મનુષ્યગર્ભમા મૂર્છાપત અવસ્થા ઊતા જીવત્વ છે તેમ પચેન્દ્રિય જીવો પણ જાણના
- ૧૦ શુક્ર, શન્ય, છીપ, કૃમિ ૮ આદિ જે જીવો રસ અને સ્પર્શને જાણે છે તે વે-ઇન્દ્રિય જીવો જાણના
- ૧૧ જુ, માનુષ, કીડી, ચીંટી આદિ અનેક પ્રકારના ત્રીજા પણ કીડાઓ રસ, સ્પર્શ, અને ગંધને જાણે છે, તે ત્રણ-ઇન્દ્રિય જીવો જાણના
- ૧૨ ઢાંસ, મહર, માચી, મમરી, મમરા, પતંગ આદિ રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શને જાણે છે તે ચાર-ઇન્દ્રિય જીવો જાણના
- ૧૩ દેવ, મનુષ્ય, નારજ, તિર્યંચ-જલચર, સ્થલચર અને ચેચર તે વર્ણ, રસ, સ્પર્શ, ગંધ અને શબ્દને જાણે છે જે વચ્ચાન પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો છે
- ૧૪ દેવતાના ચાર નિકાય છે મનુષ્ય, વર્મ અને અર્ધર્મ મુમીના ણમ વે પ્રકારના છે તિર્યંચના ઘણા પ્રકાર છે, તથા નારદી તેની પૃથ્વી યોનિ જેટલી જાણે છે તેની જાણના છે

૧૫. પૂર્વે વાંધેલું આયુષ્ ક્ષીણ થવાથી, જીવ ગતિનામકર્મને લીધે આયુષ્ અને લેહ્યાના વચ્ચે વીજા દેહમાં જાય છે.
૧૬. દેહાશ્રિત જીવોના સ્વરૂપનો એ વિચાર નિરૂપણ કર્યો; તેના 'મવ્ય' અને 'અમવ્ય' એવા બે ભેદ છે. દેહરહિત એવા 'સિદ્ધભગવંતો' છે.
૧૭. જે સર્વ જાણે છે, દેખે છે, દુઃખ મેદીને સુખ ઇચ્છે છે, શુભ અને અશુભને કરે છે અને તેનું ફળ મોગવે છે તે 'જીવ' છે.
૧૮. આકાશ, કાલ, પુદ્ગલ અને ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્યને વિષે જીવત્વગુણ નથી; તેને અચંતન્ય કહીએ છીએ, અને જીવને સચેતન્ય કહીએ છીએ.
૧૯. સુખ દુઃખનું વેદન, હિતમાં પ્રવૃત્તિ, અહિતમાં ભીતિ તે ત્રણે કાલમાં જેને નથી તેને સર્વજ્ઞ મહામુનિઓ 'અર્જીવ' કહે છે.
૨૦. સંસ્થાન, સંઘાત, વર્ણ, રસ, સ્પર્શ, ગંધ અને શબ્દ એમ પુદ્ગલદ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થતા ગુણ-પર્યાયો ઘણા છે.
૨૧. અરસ, અરૂપ, અગંધ. અશબ્દ, અનિર્દિષ્ટ સંસ્થાન, અને વચનઅગોચર એવો જેનો ચૈતન્ય-ગુણ છે તે 'જીવ' છે.
૨૨. જે નિશ્ચયકરી સંસારસ્થિત જીવ છે તેના બે પ્રકારનાં પરિણામ હોય છે. પરિણામથી કર્મ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી સારી અને માટી ગતિ થાય છે.
૨૩. ગતિની પ્રાપ્તિથી દેહ થાય છે, દેહથી ઇન્દ્રિયો અને ઇન્દ્રિયોથી વિષય ગ્રહણ થાય છે, અને તેથી રાગ, દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે.
૨૪. સંસારચક્રવાલમાં તે ભાવે કરીને પરિભ્રમણ કરતાં જીવોમાં કોઈ જીવોનો સંસાર અનાદિ-સાંત છે, અને કોઈનો અનાદિ-અનંત છે એમ ભગવાન્ સર્વજ્ઞે કહ્યું છે.
૨૫. અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ અને ચિત્તપ્રસન્નતા જે જે ભાવમાં વર્તે છે, તેથી શુભ, કે અશુભ પરિણામ થાય છે.
૨૬. જીવને શુભ પરિણામથી પુણ્ય થાય છે, અને અશુભ પરિણામથી પાપ છે. તેનાથી શુભ-શુભ પુદ્ગલના ગ્રહણરૂપ કર્મપણું પ્રાપ્ત થાય છે.
૨૭. તૃપ્તાતુરને, ક્ષુધાતુરને, રોગીને અથવા વીજા દુઃખી મનના જીવને તેનું દુઃખ મટાડવાના ઉપાયની ક્રિયા કરવામાં આવે તેનું નામ 'અનુકંપા.'
૨૮. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભની મિઠાશ જીવને ક્ષોભ પમાડે છે અને પાપભાવની ઉત્પત્તિ કરે છે.
૨૯. ઘણા પ્રમાદવાળી ક્રિયા, ચિત્તની મલીનતા, ઇન્દ્રિયવિષયમાં લુબ્ધતા, વીજા જીવોને દુઃખ દેવું, તેનો અપવાદ બોલવો એ આદિ વર્તનથી જીવ 'પાપ-આશ્રવ' કરે છે.

- ૩૦ ચાર સંગ, કૃષ્ણાદિ ધ્રુવ લેવા, હૃદયગતતા, આર્ત અને રોદધ્યાન, દુષ્ક્રિયાવાળી ધમક્રિયામા મોહ છ 'માવ પાપઆશ્રવ' છે
- ૩૧ હૃદયો, કપાય અને સંજ્ઞાનો જય કરવાવાળો કલ્યાણકારી માર્ગ જીવને જે કાઢે વર્તે છે તે કાઢે જીવને પાપ-આશ્રવરૂપ ઊદ્વેગનો નિરોધ છે ઇમ જાણવું
- ૩૨ જેને સર્વ દ્રવ્ય પ્રત્યે રાગ, ક્રોધ તેમજ અજ્ઞાન વર્તતું નથી યજ્ઞ સુગદુઃખનેનિષે સમાદાદિના ધર્મી નિર્ગ્રંથ મહાત્માને શુમાશુભ આશ્રવ નથી
- ૩૩ યોગનો નિરોધ કરીને જે તપશ્ચર્યા કરે છે, તે નિશ્ચય ગદુ પ્રચારના કર્મોની 'નિર્વિ' કરે છે
- ૩૪ જે સપત્નીને જ્યારે યોગમા પુણ્ય પાપની પ્રવૃત્તિ નથી ત્યારે તેને શુમાશુભકર્મનર્તુલ્યનો 'મદ' છે, 'નિરોધ' છે
- ૩૫ જે આત્માર્થનો સાધનાર સત્યચુક્ત, આત્મસ્વરૂપ જાણીને સદ્વૃત્તિ ધ્યાન કરે છે તે મહાત્મા સાધુ કર્મરજને રામ્બેરી નાલે છે
- ૩૬ જેને રાગ, ક્રોધ તેમજ મોહ અને યોગપરિણમન વર્તતા નથી તેને, શુમાશુભ કર્મને ગાઢીને મસ્મ કરવાવાળો ધ્યાનરૂપી અગ્નિ પ્રગટે
- ૩૭ દશનજ્ઞાથી ભરપૂર, અન્ય દ્રવ્યના સસર્ગથી રહિત યજ્ઞ ધ્યાન નિર્જરાદેહુથી ધ્યાને છે તે મહાત્મા સ્વમાનસરહિત છે
- ૩૮ જે સવચુક્ત, સર્વ કર્મની ઈર્ષ્યા કરતો ઊનો વેદનીય અને આયુષ્યકર્મથી રહિત થાય તે મહાત્મા તેજ મને 'મોક્ષ' પામે
- ૩૯ જીવનો સ્વમાન અપ્રતિહત જ્ઞાનગ્ધન છે, તેનું અનન્યમય આચરણ-શુદ્ધતિશ્ચયમય યજ્ઞ સ્થિર સ્વમાન-તે 'નિર્મલ ચારિત્ર' સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યું છે
- ૪૦ વસ્તુપણે આત્માનો સ્વમાન નિર્મલ જ છે ગુણ અને પર્વાય પરસમયપરિણામીપણે અનાદિથી પરિણમ્યા છે તે દૃષ્ટિથી અનિર્મલ છે જો તે આત્મા સ્વમયને પ્રાપ્ત થાય તો કર્મ નપથી રહિત થાય
- ૪૧ જે પરદ્રવ્યને નિષે શુભ અથવા અનુભવ રાગ કરે છે, તે જીવ 'સ્વચારિત્ર'થી વ્રજ છે અને 'પરચારિત્ર' આચરે છે ઇમ જાણવું
- ૪૨ જે માનવે આત્માને પુણ્ય અથવા પાપ આશ્રવની પ્રાપ્તિ થાય તે પ્રવર્તમાન આત્મા પરચારિત્રમા વર્તે છે ઇમ વીતરાગ મર્મજ્ઞે કહ્યું છે
- ૪૩ જે સર્વ સગમાનથી મુક્ત થઈ, અનન્યમયપણે આત્મસ્વમાનમા સ્થિત છે, નિમલ જ્ઞાતા, દૃષ્ટા છે તે સ્વચારિત્ર આનંદનાર જીવ છે
- ૪૪ પરદ્રવ્યપ્રત્યેના માનથી રહિત, નિર્નિસ્ત્ય જ્ઞાનદર્શનમય પરિણામી આત્મા છે તે સ્વચારિત્રાચરણ છે

૪૫. સમ્યક્ત્વ, આત્મજ્ઞાન, અને રાગદ્વેષથી રહિત એવું ચારિત્ર, સમ્યક્બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થયેલ છે જેને એવા મધ્ય જીવનો મોક્ષમાર્ગ છે.
૪૬. આ તત્ત્વાર્થપ્રતીતિ તે 'સમ્યક્ત્વ,' તત્ત્વાર્થનું જ્ઞાન તે 'જ્ઞાન,' અને ત્રિપદના વિમૂઢમાર્ગ-પ્રત્યે શાંતભાવ તે 'ચારિત્ર.'
૪૭. ધર્માસ્તિકાયાદિના સ્વરૂપની પ્રતીતિ તે 'સમ્યક્ત્વ,' ચાર અંગ અને પૂર્વનું જાણવું તે 'જ્ઞાન,' તપશ્ચર્યાદિમાં પ્રવૃત્તિ તે 'વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ' છે.
૪૮. તે તે સમાધિત આત્મા, આત્મા શિવાય જ્યાં અન્ય કિંચિત્ માત્ર કરતો નથી, માત્ર અનન્ય આત્મામય છે ત્યાં 'નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ' સર્વજ્ઞ વીતરાગે કહ્યો છે.
૪૯. જે આત્મા આત્મસ્વભાવમય એવાં જ્ઞાન દર્શનને અનન્યમય આચરે છે, તેને તે નિશ્ચય જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે.
૫૦. જે આ સર્વ જાણશે અને દેખશે તે અવ્યાવાધ સુખ અનુભવશે. આ ભાવોની પ્રતીતિ મધ્યને થાય છે, અમધ્યને થતી નથી.
૫૧. દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ 'મોક્ષમાર્ગ' છે, તેની સેવનાથી 'મોક્ષ' પ્રાપ્ત થાય છે. અને (અમુક હેતુથી) 'વંધ' થાય છે એમ મુનિઓએ કહ્યું છે.
૫૨. અર્હત્સિદ્ધચૈત્યપ્રવચનગુણજ્ઞાનભક્તિસંપન્ન ઘણું પુણ્ય ઉત્પન્ન કરે છે, પણ તે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરતો નથી.
૫૩. જેના હૃદયને વિષે અણુમાત્ર પરદ્રવ્યપ્રત્યે રાગ વર્તે છે, તે સર્વ આગમનો જાણનાર હોય તોપણ 'સ્વસમય' નથી જાણતો એમ જાણવું.
૫૪. તે માટે સર્વ ઇચ્છાથી નિવર્તી નિઃસંગ અને નિર્મમત્વ થઈને જે સિદ્ધસ્વરૂપની ભક્તિ કરે તે નિર્વાણને પ્રાપ્ત થાય.
૫૫. પરમેષ્ઠિપદને વિષે જેને તત્ત્વાર્થપ્રતીતિપૂર્વક ભક્તિ છે, અને નિર્ગ્રંથપ્રવચનમાં રુચિપણે જેની બુદ્ધિ પરિણમી છે, તેમ જ તે સંયમતપ્સહિત વર્તે છે તો તેને મોક્ષ કંઈ દૂર નથી.
૫૬. અર્હતની, સિદ્ધની, ચૈત્યની, પ્રવચનની ભક્તિસહિત જો તપશ્ચર્યા કરે છે તો તે નિયમથી દેવલોકને અંગીકાર કરે છે.
૫૭. તેથી ઇચ્છામાત્રની નિવૃત્તિ કરો, સર્વત્ર કિંચિત્માત્ર પણ રાગ કરો ના, કેમકે વીતરાગ મધસાગરને તરે છે.
૫૮. માર્ગનો પ્રભાવ થવાને અર્થે, પ્રવચનની ભક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલી પ્રેરણાથી પ્રવચનના રહ-સ્વભૂત 'પંચાસ્તિકાયા'ના સંગ્રહરૂપ આ શાસ્ત્ર મેં કહ્યું.

इति पंचास्तिकाय समाप्तम्.

૫૩૨^૧

દુઃખ શુ છે? તેના મૂળ કારણો શુ છે? અને તે શાથી મટી ગયે? તે સમગ્રી તિનો
પટ્ટલે વીતગગોણ પોતાનો જે મત દર્શાવ્યો છે તે અહીં સંક્ષેપમાં કરીને લીધ

હવે, તે યથાર્થ છે કે કેમ? તેનું અનલેક્ષન કરીને લીધ

જે ઉપાયો દર્શાવ્યા તે સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્ર, અથવા તે ત્રણેનું એક
નામ 'સમ્યક્મોક્ષ'

સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્રમાં સમ્યક્તર્જનની મુખ્યતા ઘણે સ્થળે તે વીત
રાગોણ વધી છે, જો કે સમ્યક્જ્ઞાનથી જ સમ્યક્તર્જનનું પણ ઓલસાણ થાય છે, તોપણ
સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિગરત્તુ જ્ઞાન સત્તાર ણ્ણે દુઃખના હેતુરૂપે દોગથી સમ્યક્તર્જનનું મુખ્યપણું
મહત્ત્વ વધુ છે

જેમ જેમ સમ્યક્દર્શન ગુદ્ધ થતું જાય છે, તેમ તેમ સમ્યક્ચારિત્રપ્રત્યે વીર્ય ડહમતું જાય
છે, અને ક્રમે કરીને સમ્યક્ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થવાનો વખત આવે છે, જેથી આત્મામાં સ્થિર
સ્વમાન મિદ્ધ થતો જાય છે, અને ક્રમે કરીને પૂર્ણ સ્થિર સ્વમાન પ્રગટે છે, અને આત્મા નિઃ-
પદમાં સ્ત્રીન થઈ સર્વફર્મકલરૂપી રહિત થવાથી એક શુદ્ધઆત્મસ્વમાનરૂપ મોક્ષમાં પરમઅવ્થા
વાથ સુખના અનુભવમયુદ્ધમાં સ્થિત થાય છે

સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિથી જેમ જ્ઞાન સમ્યક્સ્વમાનને પામે છે—એ સમ્યક્તર્જનનો પરમ ઉપકાર

છે-તેમ સમ્યક્દર્શન ક્રમે કરી શુદ્ધ થતું જરૂં પૂર્ણ સ્થિર સ્વભાવ સમ્યક્ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તેને અર્થે સમ્યક્જ્ઞાનના વલ્લની તેને સરેસરી આવશ્યકતા છે. તે સમ્યક્જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો ઉપાય વીતરાગશ્રુત અને તે શ્રુતતત્ત્વોપદેષ્ટા મહાત્મા છે.

વીતરાગશ્રુતના પરમરહસ્યને પ્રાપ્ત થયેલા અસંગ અને પરમકરુણાગીઝ મહાત્માનો યોગ પ્રાપ્ત થવો અતિશય કઠણ છે. મહત્ભાગ્યોદયના યોગથી જ તે યોગ પ્રાપ્ત થાય છે એનાં સંશય નથી. કરુ છે કે,--

તદ્વા રુવાણં સમણાણં ॥

તે શ્રમણમહાત્માઓનાં પ્રવૃત્તિલક્ષણો પરમપુરુષે આ પ્રમાણે કહ્યાં છે.

અભ્યંતરદશાનાં ચિન્હ તે મહાત્માઓનાં પ્રવૃત્તિલક્ષણોથી નિર્ણીત કરી શકાય; જો કે પ્રવૃત્તિ-લક્ષણ કરતાં અભ્યંતરદશા વિષેનો નિશ્ચય અન્ય પળ નીકળે છે. કોઈ એક શુદ્ધવૃત્તિમાન મુનુ-ક્ષુને તેવા અભ્યંતરદશાની પરીક્ષા આવે છે.

એવા મહાત્માઓના સમાગમ અને વિનયની શી જરૂર? ગમે તેવો પુરુષ હોય પણ સારી રીતે

શાસ્ત્ર વાંચી સમઝાવે તેના પુરુષથી જીવ રૂત્યાણનો યધાર્થ માગ શા માટે ન પામી શકે ?
 ણની આશક્તાનુ સમાધાન કરવામા આવે છે

ણમા મહાત્માપુરુષનો યોગ નહુ બહુ દુર્લભ છે મારા દેશ, કાઠમા ણ ણમા મહાત્માનો યોગ
 દુર્લભ છે, તો આઢા દુ રામુણ્ય કાઠમા તેમ ભોય ણમા કહુ કહેતુ રહેતુ નથી
 રત્નુ છે કે,—

યધપિ તેમા મહાત્માપુરુષનો ક્ષચિત્ યોગ બને છે તોપણ જો પુરુષત્તિમાનુ મુમુક્ષુ હોય તો
 ને અપૂર્વ ગુણને તેમા મુહૂર્તમાત્રમા સમાગમમા પ્રાપ્ત કરી શકે છે જેમા મહાત્માપુરુષના વચન
 પ્રતાપથી મુહૂર્તમાત્રમા ચત્રત્તિઓ પોતાનુ રાગપાદ છોડી ભયરર બનમા તપશ્ચર્યા કરવાને બાળી
 નીતરૂતા હતા, તેમા મહાત્માપુરુષના યોગથી અપૂર્વ ગુણ કેમ પ્રાપ્ત ન થાય ?

સારા દેશ, કાઠમા ણ ક્ષચિત્ તેમા મહાત્માનો યોગ બની આવે છે, કેમકે તેઓ અપ્રતિ
 બઢ-વિહારી હોય છે ત્યારે ણમા પુરુષોનો નિત્ય સગ રહી ગવે તેમ શી રીતે બની ગવે કે

જેથી મુમુક્ષુ જીવ સર્વ દુઃખ ક્ષય કરવાનાં અનન્ય કારણોને પૂર્ણપણે ઉપાસી શકે ? તેનો માર્ગ આ પ્રમાણે ભગવાન્ જિને અવલોક્યો છે.

નિત્ય તેમના સમાગમમાં આજ્ઞાધીનપણે વર્તવું જોઈએ, અને તે માટે વાહ્યાન્યંતર પરિગ્રહાદિ ત્યાગ જ યોગ્ય છે.

જેઓ સર્વથા તેવો ત્યાગ કરવાને સમર્થ નથી તેમણે આ પ્રમાણે દેશત્યાગપૂર્વક કરવું યોગ્ય છે. તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે ઉપદેશ્યું છે:

તે મહાત્માપુરુષના ગુણાતિશયપણાથી, સમ્યક્ આચરણથી, પરમજ્ઞાનથી, પરમશાંતિથી, પરમનિવૃત્તિથી મુમુક્ષુ જીવની અશુભ વૃત્તિઓ પરાવર્તન થઈ શુભસ્વભાવને પામી સ્વરૂપપ્રત્યે વઝતી જાય છે.

તે પુરુષના વચનો આગમસ્વરૂપ છે, તોપણ વારગાર પોતાથી વચનયોગના પ્રગુત્તિ ન ધાય તેથી, તથા નિરતર સમાગમનો યોગ ન વને તેથી, તથા તે વચનનુ શ્રવણ તાદૃશ્ય સ્મરણમા ન રહે તેથી, તેમ જ ફેટલાક ભાવોનુ સ્વરૂપ જાણનામા પરાવર્તનની જરૂર હોય છે તેથી, અને અનુ પ્રેક્ષાનુ ઘટ્ટ શુદ્ધિ પામવાને અથે વીતરાગશ્રુત-વીતરાગ શાસ્ત્ર-અનુ ઘટ્ટગાન ડપગારી સાધન છે, જો કે તેના મહાત્માપુરુષદ્વારા જ પ્રથમ તેનુ રહસ્ય જાણવુ જોડણ, પછી ત્રિશુદ્ધ દૃષ્ટિ થયે મહાત્માના સમાગમના અતરાયમા ષણ તે શ્રુત ગજગા ડપગાર કરે છે, અપના ગ્યા કેનઠ તેના મહાત્માઓનો યોગ વની શરૂતો નથી, ત્યા ષણ ત્રિશુદ્ધ દૃષ્ટિવાનને વીતરાગશ્રુત પરમોપગારી છે, અને તે જ અર્થ થદને મહાપુરુષોનુ અનુ સ્મરણી માડી દ્વાદશાગમુધીની રચના કરી છે

તે દ્વાદશાગના મૂળ ડપદેષા સર્વજ્ઞવીતરાગ છે, કે જેના સ્વરૂપનુ મહાત્માપુરુષો નિરતર ધ્યાન કરે છે, અને તે પન્ની પ્રાપ્તિમા જ સર્વેશ્વ સમાયલુ છે અમ પ્રતીતિથી અનુભવે છે સર્વજ્ઞવીતરા ગના વચનો ધારણ કરીને મહાનુઆચાર્યોનુ દ્વાદશાગની રચના કરી હતી, અને તદાશ્રિત આજ્ઞાનિત મહાત્માઓનુ ધીજા અનેક નિગાવ શાસ્ત્રોની રચના વગી છે આ પ્રમાણે દ્વાદશાગના નાનો છે

આચારગ

દૃષ્ટિવાદ

તેમાં આ પ્રમાણે નિરૂપણ છે —

કાલદોષથી વળાં સ્થળો તેમાથી વિવર્જન થઈ ગયાં, અને માત્ર અલ્પ સ્થળો રહ્યાં:

જે અલ્પસ્થળો રહ્યાં તેને એકાદશાગને નામે ક્ષેતાન્વરઆચાર્યો કહે છે. ત્રિગન્વરો તેમાં અનુમત નહીં થતાં એમ કહે છે કે,—

વિસંવાદ કે મતાગ્રહની દૃષ્ટિએ તેમાં વચ્ચે કેવળ ભિન્ન ભિન્ન માર્ગની પેટે જોવામાં આવે છે. ધીર્ધ દૃષ્ટિએ જોતાં તેનાં જૂદા જ કારણો જોવામાં આવે છે.

ગને તેમ હો, પણ આ પ્રમાણે વજ્રે વહુ નર્તીનમા આવી જાય છે

વિગ્નના ઘના સ્થળો તો અપ્રયોજન જેવા છે, તે પણ પરોક્ષ છે

અપાત્ર શ્રોતાન દ્રવ્યાનુયોગાદિ માત્ર સપ્તદેશનાર્થી નાસ્તિકતાનિ માત્રો ઉત્પન્ન થવાનો વચ્ચત આને છે, અથવા શુદ્ધજ્ઞાની થવાનો વચ્ચત આને છે

હવે, આ પ્રલાયના અત્રે સત્તેષીળ છીળ, અને જે મહાત્માપુરુષે

આ પ્રમાણે જો સુપ્રતીત થાય તો

હિંસા રહિઓ ધમ્મો । અદ્વારસ દોષ વિરહિઓ દેવો ॥

નિગ્ગંથે પવયણે । સદ્દહણે હોઈ સમ્મતં. ॥ ૧ ॥

તથા

જીવને મોક્ષમાર્ગ છે, નહીં તો ઉન્માર્ગ છે.

સર્વ દુઃખનો ક્ષય કરનારો એક પરમ સદુપાય સર્વ જીવને હિતકારી, સર્વ દુઃખનાં ક્ષયનો એક આત્યંતિક ઉપાય—પરમ સદુપાયરૂપ વીતરાગદર્શન છે. તેની પ્રતીતિથી, તેના અનુકરણથી, તેની આજ્ઞાના પરમ અવલંબનવડે, જીવ ભવસાગર તરી જાય છે. ‘સમવાયંગસૂત્ર’માં કહ્યું છે કે:—

આત્મા શું ? કર્મ શું ? તેનો કર્તા કોણ ? તેની સ્થિતિ કેટલી ? કર્તા શા વડે ? શું પરિમાણમાં તે બાંધી શકે ? એ આદિ ભાવોનું સ્વરૂપ જેવું નિર્ગ્રંથસિદ્ધાંતમાં સ્પષ્ટ, સૂક્ષ્મ અને સંકલનાપૂર્વક છે તેવું કોઈ પણ દર્શનમાં નથી.

૫૩૩

હે આર્ય! જેમ રણ ઉતરીને પારને સપ્રાપ્ત થયા, તેમ મનસ્વયભૂષણ તરી પારને સંપ્રાપ્ત થાઓ
ચૈત્ર વદ ૨, ગુરુવાર, ૧૯૫૫, ઘવાળીઆ

૫૩૪

૬

ગૃહનાસતો જેને ઉદય વત્ત છે, તે જો કદ પણ ગુમધ્યાનની પ્રાપ્તિ દૃષ્ટતા હોય, તો તેના મૂલહેતુભૂત ઘણાં અમુક સદ્વર્તનપૂર્વક રહેવું યોગ્ય છે જે અમુક નિયમમા “ન્યાયસપત્ર આજીવિ-
કાદિ વ્યવહાર” તે પહેલો નિયમ સાધ્ય કરવો ઘટે છે એ નિયમ સાધ્ય થયાથી ઘણા આત્મ
ગુણો પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રથમ નિયમ ઉપર જો ધ્યાન આપવામા
આવે, અને તે નિયમને સિદ્ધિ જ કરવામા આવે, તો કપાયાદિ સ્વભાગથી મદ પડનાયોગ્ય થાય છે,
અથવા જ્ઞાનીનો માર્ગ આત્મપરિણામી થાય છે, જે પર ધ્યાન આપવું યોગ્ય છે

ઘવાળીઆ, વૈશાખ શુદ્ધ ૭, (૧૯, મે)

૫૩૫

શુદ્ધાત્મચિત્તિના પારમાર્થિક શ્રુત અને હૃદયત્રય વે મુખ્ય અનુભવ છે મુદ્ધપણે ઉપામતા
તેની સિદ્ધિ થાય છે હે આર્ય!! નિરાશ થવતે મહાત્મા પુરુષોનું અદ્ભુત આચરણ સમારુ
યોગ્ય છે ઉદ્ધાનિતવીરમાન પરમતત્ત્વ ઉપાસનાના મુખ્ય અધિકારી છે

મોહમયી, અશાઢ શુદ્ધ ૮, રવિ, સં ૧૯૫૫

શાવિ

૫૩૬

અપ્રમત્ત સ્વભાગનું વારંવાર સ્મરણ કરીશ છીશ પારમાર્થિક શ્રુત અને ધૃતિજયનો અન્યાય
વર્દમાન કરવો યોગ્ય છે

અશાઢ શુદ્ધ ૮, રવિવાર, ૧૯૫૫, મોહમયીખેત્ર

૫૩૭

૬

મુમુક્ષુ તથા ત્રીજા જીરોના વપ્તારને નિમિત્તે જે અપરાધશીલ વાણ પ્રતાપની સૂચના-વિજ્ઞા-
પન દર્શાવ્યું તે અથવા ત્રીજા કોઈ કારણે કોઈ અપેક્ષા અપરાધશીલ થાય છે

હાલ તેના પ્રવૃત્તિસ્વભાવત્વે અપરાધવૃત્તિ છે પ્રારંભયોગી જે વને તે પણ ગુદસ્વભાવના
અનુસંધાનપૂર્વક થવું ઘટે છે

મહાત્માઓ નિષ્કારણ કરુણાર્થી પરમપદનો ઉપદેશ કર્યો છે. તેથી એમ જણાય છે કે, તે ઉપદેશનું કાર્ય પરમ મહત્ત્વ જ છે. સર્વ જીવપ્રત્યે વાણ્ણદયામાં પણ અપ્રમત્ત રહેવાનો જેના યોગનો સ્વભાવ છે, તેનો આત્મસ્વભાવ સર્વ જીવને પરમપદના ઉપદેશનો આકર્ષક હોય-તેથી નિષ્કારણ કરુણાવાળો હોય તે યથાર્થ છે.

અગાડ વદ ૮, રવિ, સં. ૧૯૫૫, સુંવર્દ.

૫૩૮.

ૐ.

પરમપુરુષની મુખ્ય ભક્તિ ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થાય એવા મદ્વર્તનથી પ્રાપ્ત થાય છે. ચરણ-પ્રતિપતિ-(શુદ્ધ આચરણની ઉપામના)-રૂપ સદ્વર્તન જ્ઞાનીની મુખ્ય આજ્ઞા છે. જે આજ્ઞા પરમ-પુરુષની મુખ્ય ભક્તિ છે.

ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થવામા ગૃહવામીજનોણ “મદ્ધર્મરૂપ આજીવિકાન્યવહાર”સહિત પ્રવર્તન કરવું યોગ્ય છે.

ઘણા શાસ્ત્રો અને વાક્યોના અભ્યાસ કરતાં પણ જો જ્ઞાનીપુરુષોની અકેક આજ્ઞા જીવ ઉપાસે તો ઘણાં શાસ્ત્રથી થતું ફલ મહજમા પ્રાપ્ત થાય.

શ્રાવણ શુદ્ધ ૩. સુંવર્દ, (૧૦, આગ, ૧૧).

૫૩૯.

ઘ્રણ યોગની અલ્પ પ્રવૃત્તિ, તે પણ સમ્યક્પ્રવૃત્તિ હોય ત્યારે મહત્પુરુષના વચનાનુતનું મનન પરમશ્રેયનું મૂલ દૃઢીભૂત કરે છે; ક્રમે કરીને પરમપદ સંપ્રાપ્ત કરે છે.

ચિત્ત અવિભેષ રાખી પરમજ્ઞાંત શ્રુતનું અનુપ્રેક્ષન કર્તવ્ય છે.

શ્રાવણ શુદ્ધ ૭, ૧૯૫૫, મોહમવીક્ષેત્ર.

૫૪૦.

ૐ.

જે વચનોની આકાંક્ષા છે, તે ઘણુંકરીને થોડા વચ્ચતમાં પ્રાપ્ત થશે.

ઇન્દ્રિયનિગ્રહના અભ્યાસપૂર્વક સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ નિરંતર ઉપાસવાયોગ્ય છે. ક્ષીણમોહપર્યંત જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું અવલંબન પરમ હિતકારી છે.

આજદિવસપર્યંત તમારાપ્રત્યે, તથા તમારા સમીપ વસતાં વાઙ્ઓ ભાઙ્ઓપ્રત્યે યોગના પ્રમત્ત-સ્વભાવવડે કિંચિત્ જે અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમાની યાચના છે.

સુંવર્દ, ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૫, રવિવાર, (૧૮૧૧).

શાંતિ:

૫૪૧ *

ૐ જે જ્ઞાનીપુરુષોને દેહાભિમાન ટલ્લુ છે, તેને જઈ કરવું રહ્યું નથી, એમ છે તોયજ તેમને સત્સંગપરિત્યાગાદિ સત્સુસ્પાર્થતા પરમપુરુષે ઉપસારમૂલ્ય કરી છે

૫૪૨ *

જ્ઞાનારણીયાદિ કર્મના પુદ્ગલયોગથી મૂળ થાય છે તે 'દ્રવ્યાત્રય' જાણ્યો જિનમગસને તે અનેક મેન્ધી વધ્યો છે

જીવ જે પરિણામથી કર્મનો વધ કરે છે તે 'માવત્રય' કર્મપ્રદેશ, પરમાણુઓ, અને જીવનો અન્યોન્યપ્રવેશરૂપે સંત્રય થયો તે 'દ્રવ્યવધ'

પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભવ અને પ્રદેશ એમ ચાર પ્રકારનો વધ છે પ્રકૃતિ અને પ્રદેશનય યોગથી થાય છે સ્થિતિ તથા અનુભવનય રૂપાયથી થાય છે

આશ્રયને રોકી શકે જ્યો ચૈતન્યસ્વમાત્ર તે 'માત્રસત્ત્વ', અને તેથી દ્રવ્યાશ્રયને રોકે તે 'દ્રવ્યસત્ત્વ' બીજો છે વ્રત, સમિતિ, શુભિ, ધર્મ, અનુમેજ્ઞા અને પરિવહજય એમ ચારિત્રના ઘણા પ્રકાર તે 'માત્રસત્ત્વ'ના વિશેષ જાણ્યા

સપથર્ચા કરીને જે વાઙે કર્મના પુદ્ગલો રસ મોગરી લીધો તે 'માત્રનિર્જરા' તે પુદ્ગલ-પરમાણુઓનું આત્મપ્રદેશથી ગરી પહલું તે 'દ્રવ્યનિર્જરા'

સર્વ કર્મનો ક્ષમથનારૂપ આત્મસ્વમાત્ર તે 'માત્રમોક્ષ' કર્મસંગણાથી આત્મદ્રવ્યનું જડું થઈ જવું તે 'દ્રવ્યમોક્ષ'

શુભ અને અશુભ માત્રને લીધે પુણ્ય અને પાપ જીવને હોય છે સાતા, શુભાશુષ્, શુભનામ અને હાલગોત્રનો હેતુ 'પુણ્ય' છે 'પાપ'થી તેથી વિપરીત થાય છે

સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર મોખના કારણ છે, 'વ્યવહાર' અને 'નિશ્ચય' એમ નયથી તે વ્રણે છે 'નિશ્ચય'થી આત્મા ૮ વ્રણેમય છે

આત્માને છોડીને ૮ વ્રણે રત્ન બીજા કોઈ પણ દ્રવ્યમા વર્તતા નથી, તેટલા માટે આત્મા ૮ વ્રણેમય છે, અને તેથી મોખનકારણ પણ આત્મા જ છે

જીનાદિ તત્ત્વોપસ્થિત આસ્થારૂપ આત્મસ્વમાત્ર તે 'સમ્યક્દર્શન', માઠા આમ્રથી રહિત તે 'સમ્યક્જ્ઞાન' સંશય, ત્રિપય અને ત્રાતિથી રહિત આત્મસ્વરૂપ અને પરસ્વરૂપને યયાર્યવણે મૂળ કરી શકે તે 'સમ્યક્જ્ઞાન' સાકારોપયોગરૂપ તેના ઘણા મેદ છે

માત્રોનું સામાન્યસ્વરૂપ જે ઉપયોગ મૂળ કરી શકે તે 'દર્શન' 'દર્શન' શબ્દ શ્રદ્ધાના અર્ધમાં પણ વપરાય છે, એમ આગમમાં કમ્પુ છે

હાલસને પ્રથમ દર્શન અને પછી જ્ઞાન થાય છે કેન્દ્રીમગસાનને ચને માથે થાય છે અશુભમાત્રથી નિર્મૂલિ, અને શુભમાત્રમાં પ્રવૃત્તિ તે 'ચારિત્ર' વ્યવહારનયથી તે 'ચારિત્રવ્રત'

સમિતિપુમિરૂપે શ્રી વીતરામોળ વધ્યું છે

સંસારના મૂળ હેતુઓના વિશેષ નાશ કરવાને અર્થે વાહ્ય અને અંતરંગ ક્રિયાનો જ્ઞાનીપુરુષને નિરોધ થાય તેનું નામ 'પરમ સમ્યક્ચારિત્ર' વીતરામોણે કહ્યું છે.

મોક્ષના હેતુરૂપ એ વસ્ત્રે ચારિત્ર ધ્યાનથી અવશ્ય મુનિઓ પામે છે, તેટલા માટે પ્રયત્નવાન ચિત્તથી ધ્યાનનો ઉત્તમ અભ્યાસ કરો.

જો તમે સ્થિરતા ઇચ્છતા હો તો પ્રિય અથવા અપ્રિય વસ્તુમાં મોહ ન કરો, રાગ ન કરો, દ્વેષ ન કરો; અનેક પ્રકારના ધ્યાનની પ્રાપ્તિને અર્થે પાંચિશ, સોલ, છ, પાંચ, ચાર, વે, અને એક એમ પરમેષ્ઠિપદના વાચક છે તેનું જયપૂર્વક ધ્યાન કરો. વિશેષ સ્વરૂપ શ્રી ગુરુના ઉપદેશથી જાણવું યોગ્ય છે.

૫૪૩.*

એક આત્મપરિણતિ શિવાયના વીજા જે વિપયો તેને વિપે ચિત્ત અવ્યવસ્થિતપણે વર્તે છે; અને તેવું અવ્યવસ્થિતપણું લોકવ્યવહારથી પ્રતિકૂલ હોવાથી લોકવ્યવહાર ભજવો ગમતો નથી; અને તજવો બનતો નથી; એ વેદના ઘણુંકરીને દિવસના આઠા ભાગમાં વેદવામાં આવ્યા કરે છે.

ખાવાને વિપે, પીવાને વિપે, બોલવાને વિપે, શયનને વિપે, લખવાને વિપે, કે વીજાં વ્યાવહારિક કાર્યોનેવિપે જેવા જોડા તેવા ભાનથી પ્રવર્ત્તાતું નથી, અને તે પ્રસંગો રહ્યા હોવાથી આત્મપરિણતિને સ્વતંત્ર પ્રગટપણે અનુસરવામાં વિપત્તિ આવ્યા કરે છે, અને તે વિપેનું ક્ષણે ક્ષણે દુઃખ રહ્યા કરે છે.

અચલિત આત્મરૂપે રહેવાની સ્થિતિમાં જ ચિત્તેચ્છા રહે છે, અને ઉપર જણાવ્યા પ્રસંગોની આપત્તિને લીધે કેટલોક તે સ્થિતિનો વિયોગ રહ્યા કરે છે, અને તે વિયોગ માત્ર પરેચ્છાથી રહ્યો છે; સ્વેચ્છાના કારણથી રહ્યો નથી; એ એક ગંભીર વેદના ક્ષણે ક્ષણે થયા કરે છે.

આ જ ભવને વિપે, અને થોડા જ વખત પહેલાં વ્યવહારને વિપે પળ સ્મૃતિ તીવ્ર હતી. તે સ્મૃતિ હવે વ્યવહારને વિપે કંઈત જ મંદપણે પ્રવર્તે છે. થોડા જ વખત પહેલાં—પટલે થોડાં વર્ષો પહેલાં—વાળી ઘણું બોલી શકતી—વક્તાપણે કુશલતાથી પ્રવર્તી શકતી—તે હવે મંદપણે અવ્યવસ્થાથી પ્રવર્તે છે. થોડાં વર્ષ પહેલાં—થોડાં વખત પહેલાં—લેખકશક્તિ અતિ ઉગ્ર હતી; આજે શું લખતું તે સૂજતાં સૂજતાં દિવસના દિવસ વ્યતીત થઈ જાય છે; અને પછી પળ જે કંઈ લખાય છે તે ઇચ્છેલું, અથવા યોગ્ય વ્યવસ્થાવાળું લખાતું નથી; અર્થાત્ એક આત્મપરિણામ શિવાય સર્વ વીજાં પરિણામને વિપે ઉદાસીનપણું વર્તે છે; અને જે કંઈ કરાય છે તે જેવાં જોડા તેવાં ભાનના સોમા અંશથી પળ નથી. જેમ તેમ અને જે તે કરાય છે; લખવાની પ્રવૃત્તિ કરતાં વાળીની પ્રવૃત્તિ કંઈક ઠીક છે.

કુંદકુંદાચાર્યજી, આનંદઘનજીને સિદ્ધાંત સંબંધી જ્ઞાન તીવ્ર હતું. કુંદકુંદાચાર્યજી તો આત્મસ્થિતિમાં વહુ સ્થિત હતા. નામનું જેને દર્શન તે વધા સમ્યક્જ્ઞાની કહી શકાતા નથી. વિશેષ હવે પછી—

વ્યાખ્યાનસારસંક્ષેપ.^૧

૧ પહેલે ગુણસ્થાનકે પ્રથિ છે તેનુ મેઢન કર્યાપિના આત્મા આગળના ગુણસ્થાનકે જઈ શક્તો નથી જોગાનજોગ મલ્લાથી અકામનિર્જરા કરતો જીવ આગલ વધે છે, તે પ્રથિ મેદ કરવાની નવીન આવે છે અહીં આગલ પ્રથિનુ ણટલુ વધુ પ્રગલ્ભુ છે કે, તે પ્રથિમેદ કરવામા મોઢો પડી જઈ અસમર્થ થઈ જઈ પાડો વઢે છે, હિન્મત ફરી આગલ વધવા ધારે છે, પણ મોહનીયતા કારણથી રૂપાતર સમજાઈ પોતે પ્રથિમેદ કરે છે એમ સમજે છે, અને હલ્દુ તે સમજારૂપ મોહના કારણથી પ્રથિનુ નિનિહવણુ કરે છે તેમાથી કોઈક જ જીવ જોગાનજોગ પ્રાપ્ત થયે અકામનિર્જરા કરતા અતિ વઢ વાન થઈ તે પ્રથિને મોઢી પાઢી, અથવા પોતી ફરી, આગલ વધી જાય છે જે અધિ રનિયમ્યકૂદૃષ્ટિમા ચોધુ ગુણસ્થાનક છે, જ્યા મોખમાર્ગની સુપ્રતીતિ થાય છે આનુ બીજુ નામ 'બોધવીજ' છે અહીં આત્માના અનુમનની શરઆત થાય છે, અર્પાત્ મોક્ષ થવાનુ ધીજ અહા રોપાય છે

૨ આ 'બોધવીજ ગુણસ્થાનક'—બોધા ગુણસ્થાનક—થી તેરમા ગુણસ્થાનકસુધી આત્મઅનુભવ દક્ષસરખો છે, પરતુ જ્ઞાનાવરણીયર્મની નિરાસરણતાનુસાર જ્ઞાનની વિશુદ્ધતા ઓઢી અડકી હોય છે તેના પ્રમાણમા અનુમન પ્રગલ્ભુ કહી શકે છે

* *

૩ જ્ઞાનાસરણનુ સત પ્રકારે નિરાસરણ થયુ તે 'કેવલજ્ઞાન' ણટલે 'મોક્ષ' જે શુદ્ધિવલ્લથી કહેવામાં આવે છે એમ નથી, પરતુ અનુમનગમ્ય છે

૪ શુદ્ધિવલ્લથી નિશ્ચય કરેલો સિદ્ધાંત તેવી વિશેષ શુદ્ધિવલ્લ અથવા તત્ત્વથી વલ્લતે ફરી શકે છે, પરતુ જે વલ્લુ અનુમનગમ્ય—અનુભવમિદ્ધ—થઈ છે તે ગ્ણે સ્વાત્મા ફરી ગત્તી નથી

૫ હાલના સમયમાં જૈનદર્શનને વિષે અતિરતિમમ્યકૂદૃષ્ટિમા ચોધા ગુણસ્થાનકથી અપ્રમત્ત નામા સાતમા ગુણસ્થાનકસુધી આત્મઅનુમન સ્પષ્ટ સ્વીકારેલ છે

૬ સાતમાથી સયોગીકેવલીનામા તેરમા ગુણસ્થાનકસુધીનો કાઢ અતર્પુદ્ધર્તનો છે તેરમાનો કાઢ વચ્ચે સંવો પણ હોય છે ત્યાસુધી આત્મઅનુમન પ્રતીનિરૂપ છે

૭ આ કાઢને વિષે મોત નથી ણમ માની જીવ મોખહેતુભૂત ત્રિયા ફરી શક્તો નથી, અને તેની માન્યતાને હઢને જીવનુ પ્રસ્તન વીજી જ રીતે થાય છે

૧ ધીમદ્વા સુવત્ ૧૧૫૪-૫૫ ના થી મોરબીના જાગમાપ્રસંગના વ્યાખ્યાના જે મુદ્દાઓ (Points) વધાચકિ સ્વતિમાં રાથી વધાનકારો પોતામા શુબોપદમાનુસાર એક થોડાપ દ્રવ્ય દ્રવ્ય સ્થળે અલ્પવ્યવિતપણે રત્તી સીધેગ તેનો સમ્પદ ફરી અને આ સ્થળે મૂઢીપ ઢીપ આ સ્વત વચનો હોવાથી ધીમદ્વા લેખિત વચનોની રીત્તા અને તેના ડપર થોડ વાંચ્યો નથી—સંગોષક

૮. પાંજરામાં પુરેલો સિંહ પાંજરાથી પ્રત્યક્ષ જૂદો છે, તોપણ વહાર નીકળવાને સામર્થ્યરહિત છે. તેમ જ ઓછા આયુષ્ના કારણથી, અથવા સંઘયણાદિ અન્ય માધનોના અભાવે આત્મારૂપી સિંહ કર્મરૂપી પાંજરામાંથી વહાર આવી શકતો નથી એમ માનવામાં આવે તો તે માનવું સકારણ છે.
૯. આ અસાર એવા સંસારને વિષે મુખ્ય એવી ચાર ગતિ છે; જે કર્મવંધથી પ્રાપ્ત થાય છે. વંધ વિના તે ગતિ પ્રાપ્ત થતી નથી. અવંધ એવું જે મોક્ષસ્થાનક તે વંધથી થનારી એવી જે ચાર ગતિ તેરૂપ સંસારને વિષે નથી. સમ્યક્ત્વ, અથવા ચારિત્રથી વંધ થતો નથી એ તો ચોક્કસ છે; તો પછી ગમે તે કાલમાં સમ્યક્ત્વ અથવા ચારિત્ર પામે ત્યાં તે સમયે વંધ નથી; અને જ્યાં વંધ નથી ત્યાં સંસાર નથી.
૧૦. સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રમાં આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ છે, તથાપિ તે સાથે મન વચન શરીરના શુભજોગ પ્રવર્તે છે. તે શુભજોગથી શુભ એવો વંધ થાય છે. તે વંધને લઈને દેવાદિ-ગતિ એવો જે સંસાર તે કરવો પડે છે. પરંતુ તેથી વિપરીત જે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર જેટલે અંશે પ્રાપ્ત થાય છે તેટલે અંશે મોક્ષ પ્રગટ થાય છે; તેનું ફલ દેવાદિ ગતિ પ્રાપ્ત થઈ તે નથી. દેવાદિ ગતિ જે પ્રાપ્ત થઈ તે ઉપર વતાવેલા મન વચન શરીરના શુભજોગથી થઈ છે; અને અવંધ એવું જે સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્ર પ્રગટ થયું છે તે કાયમ રહીને ફરી મનુષ્યપણુ પામી ફરી તે ભાગને જોડાઈ મોક્ષ થાય છે.
૧૧. ગમે તે કાલમાં કર્મ છે; તેનો વંધ છે; અને તે વંધની નિર્જરા છે, અને સંપૂર્ણ નિર્જરા તેનું નામ 'મોક્ષ' છે.
૧૨. નિર્જરાના બે ભેદ છે. એક સકામ, એટલે સહેતુ-મોક્ષના હેતુભૂત-નિર્જરા, અને વીજી અકામ એટલે વિપાકનિર્જરા.
૧૩. અકામનિર્જરા ઉદયિક ભાવે થાય છે. આ નિર્જરા જીવે અનંતિવાર કરી છે; અને તે કર્મવંધનું કારણ છે.
૧૪. સકામનિર્જરા ક્ષાયોપશમિક ભાવે થાય છે. જે કર્મના અવંધનું કારણ છે. જેટલે અંશે સકામ નિર્જરા (ક્ષાયોપશમિક ભાવે) થાય તેટલે અંશે આત્મા પ્રગટ થાય છે. જો અકામ-વિપાક-નિર્જરા હોય તો તે ઉદયિક ભાવે હોય છે; અને તે કર્મવંધનું કારણ છે. અહીં પણ કર્મનું નિર્જરવું થાય છે, પરંતુ આત્મા પ્રગટ થતો નથી.
૧૫. અનંતિવાર ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવાથી જે નિર્જરા થઈ છે તે ઉદયિક ભાવે-જે ભાવ અવંધક નથી-થઈ છે; ક્ષાયોપશમિક ભાવે થઈ નથી. જો તેમ થઈ હોત તો આ પ્રમાણે રચાઈ બનત નહીં.

- ૧૬ માર્ગ ત્રે પ્રારે છે. ૫૬ લૈન્કિન્ગમાર્ગ, અને વીજો લોન્કોત્તરમાર્ગ, જે ૫૬ વીજાથી વિરુદ્ધ છે.
- ૧૭ લૈન્કિન્ગમાર્ગથી વિરુદ્ધ જે લોન્કોત્તરમાર્ગ તે પાઠગાથી તેનું ૫૬ તેથી વિરુદ્ધ યુગ જે લૈન્કિન્ગ તે હોય નહીં જેનું કૃત્ય તેનું ૫૬
- ૧૮ આ સમારને વિષે અનત ૫૬ કોટિ જીવોની સત્યા છે વ્યાવહારાદિ પ્રસંગે ક્રોધાદિ વર્તણુક અનત જીવો ચલાવે છે. ચત્રચર્ચિ રાજા આદિ ક્રોધાદિ માટે સંપ્રાપ્ત થાય છે, અને લાપ્તો મનુષ્યનો ધાતુ ૫૬ છે તોપણ તેઓમા કોઈ કોઈનો તે જ પાઠમાં મોક્ષ થયો છે.
- ૧૯ ક્રોધ, માન, માયા, ઓ લોભની ચોરડીને કપાય ૫૬ નામથી ઓળખાયામા આવે છે. આ કપાય છે તે અત્યંત ક્રોધાત્મિક છે તે જો આત્મ સમારનો હેતુ હોઈને અનતા નુષધિ કપાય થતો હોય તો તે ચત્રચર્ચાદિને અનત સમારની શુદ્ધિ થતી જોઈએ, અને તે હિસાને અનત સમાર અતીત થયા પહેલાં મોક્ષ થયો શી રીતે થઈ? ૫ યાત નિચારવાયોગ્ય છે.
- ૨૦ જે ક્રોધાદિથી અનત સમારની શુદ્ધિ થાય તે અનતાનુષધિ કપાય છે, ૫ પળ નિશ્ચય છે તે હિમાને ઉપર ધરામેળા ક્રોધાદિ આતાનુષધિ સમગ્રતા થી ત્યાં અનતાનુષધિની ચોરડી ધીઝી રીતે સમયે છે.
- ૨૧ સમ્યક્ જ્ઞાન, દશન અને ચારિત્ર ૫૬ ત્રણેની પ્રેક્ષતા તે 'મોક્ષ' તે સમ્યક્ જ્ઞાન, દશન ઓ ચારિત્ર પ્રત્યે ધીતરાગ જ્ઞાન, દશન અને ચારિત્ર છે તેનાથી જ આત્મ સમારથી મુક્તિ પમાય છે. આ ધીતરાગમાન કર્મો અન્યથેનું છે ધીતરાગના માર્ગ ચાલુ, અથવા તેમની આજ્ઞાપ્રમાણે ચાલુ ૫૬ પળ અન્યથા છે તેપ્રત્યે જે ક્રોધાદિ કપાય હોય તેથી વિમુક્ત થતું તે જ અનત સંસારથી અત્યંતપણે મુક્ત થતું છે, અથવા મોક્ષ છે મોક્ષથી વિપરીત જ્યો જે અનત સમાર તેની શુદ્ધિ જેનાથી થાય છે તેને આતાનુષધિ કહેવામા આવે છે, ઓ છે ૫૬ તેમ જ ધીતરાગના માર્ગ અને તેમની આજ્ઞા ચાલુ રાત્રી કલ્યાણ થાય છે. આગે જે ધના જીવેને કલ્યાણપરી માર્ગ તેપ્રત્યે ક્રોધાદિમાન-જે મહા વિપરીતતા કરનારા છે-તે જ આતાનુષધિ કપાય છે.
- ૨૨ જો કે ક્રોધાત્મિક લૈન્કિન્ગે ૫૬ અવસ્થા થી, પરંતુ ધીતરાગે પ્રવેશ ધીતરાગના અથવા મોક્ષન અથવા તો સન્ધર્મ તેનું સ્વરૂપ, અથવા તે પ્રત્યે ક્રોધાદિમાન સીમ મદાદિ જેને માટે હોય તેને માટે અનતાનુષધિ કપાયથી થય થઈ આત્મ ૫૬ સમારની શુદ્ધિ થાય છે.

૨૩. અનુભવનો કોઈ પળ કાઢમાં અભાવ નથી. બુદ્ધિવલ્લથી મુકરર કરેલ વાત જે અપ્રત્યક્ષ છે તેનો ક્વચિત્ અભાવ પળ થવો ઘટે.

૨૪. “કેવલજ્ઞાન ઇટલે જેનાથી કંઈ પળ જાણવું અવશેષ નથી તે, કે આત્મપ્રદેશનો જે સ્વભાવભાવ છે તે ?”—

(અ) આત્માએ ઉત્પન્ન કરેલ વિભાવભાવ અને તેથી જડપદાર્થનો થયેલો સંયોગ તેરૂપે થયેલા આવરણે કરી જે કંઈ દેખવું, જાણવું થાય છે તે ઇન્દ્રિયની સહાયતાથી થઈ શકે છે, પરંતુ તે સંબંધી આ વિવેચન નથી. આ વિવેચન ‘કેવલજ્ઞાન’ સંબંધી છે.’

(આ) વિભાવભાવથી થયેલો જે પુદ્ગલાસ્તિકાયનો સંબંધ તે આત્માથી પર છે તેનું, તથા જેટલા પુદ્ગલનો સંયોગ થયો તેનું યથાન્યાયથી જ્ઞાન અર્થાત્ અનુભવ થાય તે અનુભવગમ્યમાં સમાય છે. અને તેને લઈને લોકસમસ્તના જે પુદ્ગલ તેનો પળ એવો જ નિર્ણય થાય તે બુદ્ધિવલ્લમાં સમાય છે. જેમ, જે આકાશપ્રદેશને વિષે, અથવા તો તેની નજીક વિભાવી આત્મા સ્થિત છે તે આકાશપ્રદેશના તેટલા ભાગને લઈને અચ્છેદ્ય અમેદ્ય એવું જે અનુભવાય છે તે અનુભવગમ્યમાં સમાય છે; અને તે ઉપરાંતનો વાકીનો આકાશ જેને કેવલજ્ઞાનીએ પોતે પળ અનંત—જેનો અંત નહીં એવો—કહેલ છે, તે અનંત આકાશનો પળ તે પ્રમાણે ગુણ હોવો જોઈએ એવું બુદ્ધિવલ્લે નિર્ણય કરેલું હોવું જોઈએ.

(ઇ) આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અથવા તો આત્મજ્ઞાન થયું, એ વાત અનુભવગમ્ય છે. તે આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી આત્મઅનુભવ થવા ઉપરાંત શું શું થવું જોઈએ એમ જે કહેવામાં આવ્યું છે તે બુદ્ધિવલ્લથી કહેલું, એમ ધારી શકાય છે.

(ઈ) ઇન્દ્રિયના સંયોગથી જે કંઈ દેખવું, જાણવું થાય તે જો કે અનુભવગમ્યમાં સમાય છે ચાલે, પરંતુ અહીં તો અનુભવગમ્ય આત્મતત્ત્વને વિષે કહેવાવું છે; જેમાં ઇન્દ્રિયોની સહાયતા, અથવા તો સંબંધની જરૂર છે નહીં. તે શિવાયની વાત છે. કેવલજ્ઞાની સહજ દેખી જાણી રહ્યા છે; અર્થાત્ લોકના સર્વ પદાર્થને અનુભવ્યા છે એમ જે કહેવામાં આવે છે તેમાં ઉપયોગનો સંબંધ રહે છે; કારણ કે, કેવલજ્ઞાનીના ૧૩મા અને ૧૪મા ગુણસ્થાનક એવા બે વિભાગ કરવામાં આવ્યા છે તેમાં ૧૩મા ગુણસ્થાનકવાળા કેવલજ્ઞાનીને યોગ છે એમ સ્પષ્ટ છે, અને જ્યાં એ પ્રમાણે છે ત્યાં, ઉપયોગની ખાસ રીતે જરૂર છે, અને જ્યાં ખાસ રીતે જરૂર છે ત્યાં, બુદ્ધિવલ્લ છે એમ કહ્યાવિના ચાલે તેમ નથી; અને જ્યાં એ પ્રમાણે ઠરે છે ત્યાં અનુભવ સાથે બુદ્ધિવલ્લ પળ ઠરે છે.

(ઉ) આ પ્રમાણે ઉપયોગ ઠરવાથી આત્માને જે જડપદાર્થ નજીક છે તેનો તો અનુભવ

ધાય છે, પણ જે નવીન નથી અર્થાત્ જેનો યોગ નથી તેનો અનુભવ થતો એમ
કહેવું એ મુદ્દકેળીપાછું છે, અને તેની સાથે છેડેના પદાર્થનો અનુભવ ગમ્ય નથી એમ
કહેવાથી કહેવાના કેવલજ્ઞાનના અવને વિરોધ આવે છે, તેથી ત્યાં મુદ્ધિવજ્ઞી સર્વ
પદાર્થનું, સર્વ પ્રકારે, સર્વ કાલનું જ્ઞાન ધાય છે એમ ઝેર છે

૨૫. એક કાલના કલ્પેલા સમય જે અનત છે તેને લઈને અનતમાત્ર કહેવાય છે તેમાના
વત્તમાત્રના પહેલાના જે સમય વ્યતીત થયા છે તે ફરીથી આવવાના નથી એ માત્ર
ન્યાયમત્ર છે, તે સમય અનુભવગમ્ય થી રીતે થઈ શકે એ વિચારવાનું છે
૨૬. અનુભવગમ્ય જે સમય થયા છે તેનું જે સ્વરૂપ છે તે, તથા તે સ્વરૂપ વિગતે તેનું
બીજું સ્વરૂપ થતું નથી, અને તે જ પ્રમાણે અનાદિ અનત કાલના ત્રીજા જે સમય તેનું
પણ તેવું જ સ્વરૂપ છે, એમ મુદ્ધિવજ્ઞી નિર્ણય પચેલું જણાય છે

૫૦

૨૭. આ કાલને વિષ જ્ઞાન ક્ષીણ થયું છે, અને જ્ઞાન ક્ષીણ થયાથી મતભેદ ઘણા થયા છે
જેમ જ્ઞાન ઓતું તેમ મતભેદ વધારે, અને જ્ઞાન વધુ તેમ મતભેદ ઓછા માણાની પેટે
જ્યાં નાણું ઘટ્યું ત્યાં કદાચ વધારે, અને જ્યાં નાણું વધ્યું ત્યાં કદાચ ઓછા હોય છે
૨૮. જ્ઞાનવિના સમ્યક્ત્વનો વિચાર યુજતો નથી મતભેદ ઉત્પન્ન નથી કરવો એવું જેના મનમાં
છે તે જે જે ઘાંચે અમત્રા સામઝે તે તે તેને કઢે છે મતભેદાદિ કારણને લઈને
શુદ્ધશ્રવણાતિ ફલતા નથી

૫૦

૨૯. ઘાટે ચાલતા એક ફાલિયુ કાઢામાં ભરાયું, ઓ રમ્પાની મુસાફરી હજી છે, તો ઘની
શકે તો કાઢા દૂર કરવા, પરંતુ કાઢા કાઢવાનું ન પડી શકે તો તેટલા સારૂ ત્યાં
રોકાઈ રાત ન રહેવું, પણ ફાલિયુ મૂકી દઈ ચાલી નીકળવું તેવી જ રીતે જિનમાર્ગનું
સ્વરૂપ તથા તેનું રહસ્ય શું છે તે સમગ્ર્યાવિના, અથવા તેનો વિચાર કર્યાવિના અલ્પ
અલ્પ જ્ઞાનાઓ માટે બેસી રહી આગલ ન થયું તે ઉચિત નથી જિનમાર્ગ ચરો રીત
જોતા તો જીવને કમખમ કરવાનો ઉપાય છે, પણ જીવ પોતાના મતથી મુચાઈ ગયેલ છે

૫૦

૩૦. જીવ પહેલાં ગુણસ્થાનમાથી નીકળી અધિભેદમુખી અનતિમાર આવ્યો, ને ત્યાંથી પાઠો વઢી ગયો છે
૩૧. જીવને એવો માત્ર રહે છે કે, સમ્યક્ત્વ અનાયાસે આવતું હશે, પરંતુ તે તો પ્રવાસ-પુરુ
પાર્ય-કયાવિના પ્રાપ્ત થતું નથી
૩૨. કર્મપ્રવૃત્તિ ૧૫૮ છે સમ્યક્ત્વ આવ્યાવિના તેમાની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ સમૂહગી ક્ષય
ધાય નહીં અનાતિથી જીવ તિર્જગ કરે છે, પરંતુ મૂલમાથી એક પણ પ્રવૃત્તિ ક્ષય થતી
નથી! સમ્યક્ત્વમાં એવું મામલું છે કે, તે પ્રવૃત્તિને મૂલમાથી ક્ષય કરે છે તે આવી

રીતે કે: અમુક પ્રકૃતિ ક્ષય થયા પછી તે આવે છે; અને જીવ વ્હીઓ થાય તો આલે આલે સર્વ પ્રકૃતિ સ્વપાવે છે.

૩૩. સમ્યક્ત્વ સર્વને ન જણાય એમ પણ નહીં, તેમ કોઈને પણ ન જણાય એમ પણ નહીં. વિચારવાનને તે જણાય છે.
૩૪. જીવને સમજાય તો સમજાયા પછીથી વહુ સુગમ છે; પણ સમજવા સારૂ જીવે આજ-દિવસ નુધી ચરેચરો લગ્ન આપ્યો નથી. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવાના જીવને જ્યારે જ્યારે જોગ વળ્યા છે ત્યારે ત્યારે ચરાવર ધ્યાન આપ્યું નથી, કારણ કે જીવને અંતરાય ઘણા છે. કેટલાક અંતરાયો તો પ્રત્યક્ષ છે, છતાં જાણવામાં આવતા નથી. જો જણાવનાર મઢે તોપણ અંતરાયના જોગથી ધ્યાનમાં લેવાનું વનતું નથી. કેટલાક અંતરાય તો અવ્યક્ત છે, કે જે ધ્યાનમાં આવવા જ મુશ્કેલ છે.
૩૫. સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ માત્ર વાણીયોગથી કહી શકાય; જો એકદમ કહેવામાં આવે તો ત્યાં આગલ જીવને ડલડો ભાવ માસે; તથા સમ્યક્ત્વ ઉપર ડલડો અમાવ થવા માંહે; પરંતુ તે જ સ્વરૂપ જો અનુક્રમે જેમ જેમ દશા વધતી જાય તેમ તેમ કહેવામાં અથવા સમજાવવામાં આવે તો તે સમજવામાં આવી શકવાયોગ્ય છે.
૩૬. આ કાલને વિષે મોક્ષ છે એમ વીજા માર્ગમાં કહેવામાં આવે છે. જૈનમાર્ગમાં આ કાલને વિષે અમુક ક્ષેત્રમાં તેમ થવું જો કે કહેવામાં આવતું નથી; છતાં ને જ ક્ષેત્રમાં આ કાલને વિષે સમ્યક્ત્વ થઈ શકે છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે.
૩૭. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણે આ કાલને વિષે છે. પ્રયોજનભૂત પદાર્થનું જાણપણ તે 'જ્ઞાન.' તેને લઈને સુપ્રતીતિ તે 'દર્શન'; અને તેથી થતી ક્રિયા તે 'ચારિત્ર' છે. આ ચારિત્ર, આ કાલને વિષે જૈનમાર્ગમાં સમ્યક્ત્વ પછી સાતમા ગુણસ્થાનકસુધી પ્રાપ્ત કરી શકવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.
૩૮. સાતમાસુધી પહોંચે તોપણ મોટી વાત છે.
૩૯. સાતમાસુધી પહોંચે તો તેમાં સમ્યક્ત્વ સમાઈ જાય છે, અને જો ત્યાંસુધી પહોંચે તો તેને યાત્રી થાય છે કે, આગલી દશાનું કેવી રીતે છે? પરંતુ સાતમાસુધી પહોંચ્યાવિના આગલી વાત ચલાલમાં આવી શકતી નથી.
- * *
૪૦. વધતી દશા થતી હોય તો તેને નિષેધવા જરૂર નથી; અને ન હોય તો માનવા જરૂર નથી. નિષેધકર્યાવિના આગલ વધતાં જવું.
- * *
૪૧. સામાયિક છ, આઠ કોટિનો વિવાદ મૂકી દીધા પછી નવવિના નથી થતું; અને છેવટે નવ કોટિએ વૃત્તિ મૂક્યાવિના મોક્ષ નથી.

- ૪૨ ૧૧ પ્રકૃતિ સ્વાધ્યાયિના સામાયિક અને નહીં સામાયિક થાય તેની દશા તો અદ્ભુત થાય ત્યાથી છ, સાત, અને આઠમા ગુણસ્થાનકે જાય, ને ત્યાથી એ ઘડીમાં મોક્ષ થઈ શકે છે
- ૪૩ મોક્ષમાર્ગ કરવાઢાની ધાર જેવો છે, ણ્ટલે ઇક ધારો-ઇક પ્રવાહરૂપે-છે અને કાઢમા ઇક ધારાઇ ઇટને ઇક્સરણો પ્રવર્તે તે જ મોક્ષમાર્ગ,--ઢહેવામા ઇઢિત નહીં તે જ મોક્ષમાર્ગ
- ૪૪ અગાઢ એ વણત ઢહેવામા આવ્યુ છે છતા આ શ્રીજી વણત ઢહેવામા આવે છે કે, ક્યારેય ણ ઢાદર અને વાઢ્ઢાક્રિયાનો નિપેઢ કરવામાં આવ્યો નથી, કારણ કે અમારા આત્માને નિપે તેવો ઢાવ કોઈ દિવસ સ્વમેય ણ ઉત્પત્ત થાય તેમ છે નહીં
- ૪૫ રઢીવાઢી ગાઢ, મિથ્યાત્વ, અથવા કપાયને સૂચનારી ક્રિયાના સનધમા વણતે કોઈ પ્રસંગે કાઈ ઢહેવામા આવ્યુ હોય, તો ત્યા ક્રિયાના નિપેઢઅર્થે તો નહીં જ ઢહેવામા આવ્યુ હોય, છતા ઢહેવાથી ઢીજી રીતે સમજનામા આવ્યુ હોય, તો તેમા સમજનારે ઢોતાની ઢૂલ ઢઈ છે ઇમ સમજનાનુ છે
- ૪૬ જેણે કપાયઢાનનુ ઉચ્છેદન કરેલુ છે તે કપાયઢાનનુ સેરન થાય ઇમ કદિ ણ કરે નહીં
- ૪૭ અમુક ક્રિયા કરવી ઇવુ જ્યાંસુધી અમારા તરફથી ઢહેવામા નથી આવનુ ત્યાંસુધી ઇમ સમજવુ કે તે કારણસઢિત છે, ને તેથી કરી ક્રિયા ન કરવી ઇમ ઢરતુ નથી
- ૪૮ હાલ અમુક ક્રિયા કરવી ઇમ ઢહેવામા જો આવે, અને ઢાલઢથી ઢેશ ઢાઢને અનુસરી તે ક્રિયાને ઢીજા આઢારમા ઢૂકી ઢહેવામા આવે તો ઢ્રોતાના ઢનમા શકા આણનાનુ કારણ થાય કે, ઇવુ વણત આમ ઢહેવામા આવતુ હતુ, ને ઢીજી વણત આમ ઢહેવામા આવે છે, ને ઇવી શકાથી તેનુ ઢ્રેય થનાને વઢલે અઢ્રેય થાય
- ૪૯ ઢારમા ગુણસ્થાનકના છેઢા સમયસુધી ણ જ્ઞાનીની આજ્ઞાપ્રમાણે ચાલવાનુ થાય છે તેમા સ્વઢ્ઢપણુ વિલય થાય છે
- ૫૦ સ્વછંદે નિવૃત્તિ કરવાથી વૃત્તિઓ શાત થતી નથી, ણ ઉન્મત્ત થાય છે, અને તેથી ઢઢવાનો વણત આવે છે, અને જેમ જેમ આગઢ ગયા ઢથી જો ઢઢવાનુ થાય છે, તો તેમ તેમ તેને ઢઢાઢ વધારે રાગો છે, ણટલે ઘણો તે ડઢો જાય છે, અર્થાત્ ઢહેલામા જઢ સુષે છે, ણટલુ જ નહીં ઢરતુ તેને ત્યા ઘણા કાઢસુધી જોરની ઢઢાઢથી સુચ્યા રહેવુ ઢઢે છે
- ૫૧ હજુ ણ શકા કરવી હોય તો કરવી, ણ ણટલુ તો ચોન્સપણે ઢ્રઢવુ કે, જીવથી માઢી મોક્ષસુધી છે, અને મોક્ષનો ઉપાય ણ છે, તેમા કાઈ ણ અત્ય નથી આવો નિર્ણય કરવા ઢથી તેમા તો કોઈ નિત્ત શકા કરવી નહીં, અને ઇ પ્રમાણે નિર્ણય

થયા પછી ઘણુંકરીને શંકા થતી નથી. જો કદાચ શંકા થાય તો તે દેશશંકા થાય છે, ને તેનું સમાધાન થઈ શકે છે. પરંતુ મૂલમાં ઇટલે જીવથી માંડી મોક્ષસુધી અથવા તેના ઉપાયમાં શંકા થાય તો તે દેશશંકા નથી પણ મર્દશંકા છે; ને તે શંકાથી ઘણુંકરી પડવું થાય છે; અને તે પડવું ઇટલા વધા જોરમાં થાય છે કે, તેની પછાટ અત્યંત લાગે છે.

૫૨. આ જે શ્રદ્ધા છે તે કે પ્રકારે છે: એક 'ઓઘે' અને વીજી 'વિચારપૂર્વક.'

~*~

૫૩. મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનથી જે કંઈ જાણી શકાય છે તેમાં અનુમાન માથે રહે છે, પરંતુ તેથી આગળ, અને અનુમાનવિના શુદ્ધપણે જાણવું એ મન:પર્યવજ્ઞાનનો વિષય છે; ઇટલે મૂલ તો મતિ, શ્રુત, અને મન:પર્યવજ્ઞાન એક છે, પરંતુ મન:પર્યવમાં અનુમાનવિના મતિની નિર્મલતાએ શુદ્ધ જાણી શકાય છે.

૫૪. મતિની નિર્મલતા થવી એ સંયમવિના થઈ શકે નહીં; વૃત્તિને રોકવાથી સંયમ થાય છે, અને તે સંયમથી મતિની શુદ્ધતા થઈ શુદ્ધ પર્યાયનું જે જાણવું (અનુમાન વિના) તે મન:પર્યવજ્ઞાન છે.

૫૫. મતિજ્ઞાન એ લિંગ ઇટલે ચિન્હથી જાણી શકાય છે; અને મન:પર્યવજ્ઞાનમાં લિંગ અથવા ચિન્હની જરૂર રહેતી નથી.

૫૬. મતિજ્ઞાનથી જાણવામાં અનુમાનની આવશ્યકતા રહે છે, અને તે અનુમાનને લઈને જાણેલું ફેરફારરૂપ પણ થાય છે. જ્યારે મન:પર્યવને વિષે તેમ (ફેરફારરૂપ) થતું નથી, કેમકે તેમાં અનુમાનના સહાયપણાની જરૂર નથી. શરીરની ચેષ્ટાથી ક્રોધાદિ પારખી શકાય છે, પરંતુ તેનું (ક્રોધાદિનું) મૂલસ્વરૂપ ન દેખાવા સારૂ શરીરની વિપરીત ચેષ્ટા કરવામાં આવી હોય તો તે ઉપરથી પારખી શકવું—પરીક્ષા કરવી—એ દુર્ઘટ છે; તેમ જ શરીરની ચેષ્ટા કોઈ પણ આકારમાં ન કરવામાં આવી હોય છતાં, તદન ચેષ્ટા જોયાવિના તેનું (ક્રોધાદિનું) જાણવું તે અતિ દુર્ઘટ છે, છતાં તે પ્રમાણે પરમારૂ થઈ શકવું તે જ મન:પર્યવજ્ઞાન છે.

~*~

૫૭. લોકોમાં ઓઘસંજ્ઞાએ એમ માનવામાં આવતું કે, “આપણને સમ્યક્ત્વ છે કે શી રીતે તે કેવલી જાણે. નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે એ વાત તો કેવલીગમ્ય છે.” ચાલતી રુઢીપ્રમાણે એમ માનવામાં આવતું; પરંતુ વનારસીદાસ અને વીજા તે દશાના પુરુષો એમ કહે છે કે, અમને સમ્યક્ત્વ થયું છે એ નિશ્ચયથી કહીએ છીએ.

૫૮. શાસ્ત્રમાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે, ‘નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે કે શી રીતે તે કેવલી જાણે’ તે વાત અમુક નયથી સત્ય છે; તેમ કેવલજ્ઞાની શિવાય પણ વનારસીદાસ

વગેરે મોક્ષમણે એમ કહ્યું છે કે, “અમને સમ્યક્ત્વ છે, અથવા પ્રાપ્ત થયું,” તે વાત પણ સત્ય છે, કારણ ‘નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ’ છે તે દરેક રહસ્યના પર્યાયમહિત, કેન્દ્રી જાણી શકે છે, અથવા દરેક પ્રયોજનમૂલક પર્યર્થના હેતુ, અહેતુ સંપૂર્ણપણે જાણવા છ કેન્દ્રી શિવાય ધીજાથી બની શકતું નથી, ત્યાં આગળ ‘નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ’ કેન્દ્રીગમ્ય કહ્યું છે તે પ્રયોજનમૂલક પર્યર્થના સામાન્યપણે અથવા સ્થૂળપણે હેતુ, અહેતુ સમગ્રી શ-કાય છ બનાવોગ્ય છે, અને તે કારણને લઈને મહાન્ બનારમીદામ વગેરે પોતાને સમ્યક્ત્વ છે એમ કહેતું છે

- ૫૦ ‘સમયસારે’ મહાન્ બનારસીદાસે ઘરેલી કરિતામા ‘અમારે હૃદયને વિષે ગ્રોધનીજ થયું છે’ એમ કહેતું છે, અર્થાત્ પોતાને વિષે સમ્યક્ત્વ છે એમ કહ્યું છે
- ૬૦ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી વધારેમા વધારે પદર મળી અદર મુક્તિ છે, અને જો ત્યાંથી તે પડે છે તો અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનફાલ ગણાય અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનફાલ ગણાય તોપણ તે સાદિમાતના માગામા આવી જાય છે, એ વાત નિશ્ચય છે

૬૧ સમ્યક્ત્વના લક્ષણો —

- ૧ કયાપણુ મદપણુ, અથવા તેના રસનુ ચોલાપણુ
- ૨ મોલ્પમાર્ગ તરફ ઘલ્પણ
- ૩ સંસાર ઘડનરૂપ લાગે, અથવા સંસાર પારો ક્ષેર લાગે
- ૪ સર્વ પ્રાણી ઉપર ટયામાન, તેમા ત્રિશેષે કરી પોતાના આત્મા તરફ દયામાન
- ૫ સત્દેવ, સત્ધર્મ, સદ્ગુરુ ઉપર આસ્થા

૬૨ આત્મજ્ઞાન, અથવા આત્માથી પર ધ્રુવ જે કર્મમ્બરૂપ, અથવા પુદ્ગલાસ્તિત્વાય વગેરેનું જે સ્વરૂપ જૂદા જૂદા પ્રકારે, જૂદે જૂદે પ્રસંગે, અતિ સૂક્ષ્મમા મૂક્ષમ અને અતિ વિસ્તારવાહુ જ્ઞાનીથી પ્રકાશવું થયું છે, તેમા કદ હેતુ સમાય છે કે શ્રી રીતે? અને સમાય છે તો શું? તે વિષે વિચાર કરવાથી સાત કારણો તેમા સમાયેલા છે એમ માન્ય પડે છે સદ્ગુરુતર્યપ્રદાશ, તેનો વિચાર, તેની પ્રતીતિ, જીવસરળણ વગેરે તે સાતે હેતુનું ફળ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય તે છે તેમજ મોલ્પની પ્રાપ્તિનો જે માગ તે આ હેતુથી મુપ્રતીતરૂપ થાય છે

૬૩ કર્મ અનત પ્રચારના છે તેમા મુખ્ય ૧૫૮ છે તેમા મુખ્ય આઠ કર્મપ્રકૃતિ વર્ણવવામા આવી છે આ વધા કર્મમા મુખ્ય-પ્રાધાન્ય-ધ્રુવ મોહનીય છે, જેનું સામ્ય ધીજા કરતા અત્યંત છે અને તેની સ્થિતિ પણ સર્વ કરતાં વધારે છે

૬૪ આઠ કર્મમા ચાર ધનધાતિ છે તે ચારમા પણ મોહનીય અત્યંત પ્રચલ્પણે ધાધાતિ છે મોહનીયકર્મ ક્રિયાય સાત કર્મ છે તે મોહનીયકર્મના પ્રતાપથી પ્રચલ્પણે ધાય છે જો

મોહનીય યસે તો વીજાં નિર્વલ થઈ જાય છે. મોહનીય યમવાથી વીજાઓનો પગ ટકી શકતો નથી.

૬૫. કર્મબંધના ચાર પ્રકાર છે. પ્રકૃતિબંધ, પ્રદેશબંધ, સ્થિતિબંધ, અને રસબંધ. તેમાં પ્રદેશ, સ્થિતિ અને રસ એ ત્રણ બંધના સર્વાલ્લાનું નામ પ્રકૃતિ આપવામાં આવ્યું છે. પ્રદેશબંધ છે તે, આત્માના પ્રદેશની સાથે પુદ્ગલનો જમાવ અર્થાત્ જોડાણ છે. ત્યાં તેનું પ્રવલપણ હોતું નથી; તે યેરવવા યાહે તો યરી શકે તેમ છે. મોહને લડને સ્થિતિ તથા રસનો બંધ પડે છે, અને તે સ્થિતિ તથા રસનો બંધ છે તે જીવ યેરવવા ધારે તો યરી જ શકે એમ બનવું અશક્ય છે. આવું મોહને લડને એ સ્થિતિ તથા રસનું પ્રવલપણ છે.

* *

૬૬. સમ્યક્ત્વ અન્યોક્તરીતે પોતાનું દૂષણ વતાવે છે: “મને ગ્રહણ કરવાથી ગ્રહણ કરનારની ઇચ્છા ન થાય તોપણ મારે તેને પરાણે મોક્ષે લઈ જવો પડે છે; માટે મને ગ્રહણ કરવા પહેલાં એ વિચાર કરવો કે, મોક્ષે જવાની ઇચ્છા યેરવવી હશે તોપણ કામ આવવાની નથી; મને ગ્રહણ કરવા પછી નવમે સમયે તો મારે તેને મોક્ષે પહોંચાડવો જોઈએ. ગ્રહણ કરનાર કદાચ્ શિથિલ થઈ જાય તોપણ વને તો તે જ યવે, અને ન વને તો વધારેમાં વધારે પંદર યવે મારે તેને મોક્ષે પોહોંચાડવો જોઈએ. કદાચ્ મને છોડી દઈ મારાથી વિરુદ્ધ આચરણ કરે, અથવા પ્રવલમાં પ્રવલ એવા મોહને ધારણ કરે તોપણ અર્ધપુદ્ગલ-પરાવર્તનની અંદર મારે તેને મોક્ષે પહોંચાડવો એ મારી પ્રતિજ્ઞા છે.”! અર્થાત્ અહિં સમ્યક્ત્વની મહત્તા વતાવી છે.

૬૭. સમ્યક્ત્વ કેવલજ્ઞાનને કહે છે “હું જીવને મોક્ષે પહોંચાડું એટલેસુધી કાર્ય કરી શકું છું; અને તું પણ તે જ કાર્ય કરે છે,—તું તેથી કાંઈ વિશેષ કાર્ય કરી શકતું નથી; તોપછી તારા કરતાં મારામાં ન્યૂનતા શાની? એટલું જ નહીં, પરંતુ તને પામવામાં મારી જરૂર રહે છે.”!

* *

૬૮. ગ્રંથાદિ વાચવાનું શરૂ કરતાં પ્રથમ મંગલાચરણ કરવું, અને તે ગ્રંથ યરીથી વાંચતાં. અથવા ગમે તે યાગથી તે વાંચવાનું શરૂ કરતાં—માંડતી વચ્ચે—પ્રથમ મંગલાચરણ કરવું એવી શાસ્ત્રપદ્ધતિ છે તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે, વાહ્યવૃત્તિમાંથી આત્મવૃત્તિ કરવી છે માટે તેમ કરવામાં પ્રથમ શાંતપણુ કરવાની જરૂર છે, અને તે પ્રમાણે પ્રથમ મંગલાચરણ કરવાથી શાંતપણુ પ્રવેશ કરે છે. વાંચવાનો અનુક્રમ જે હોય તે વનતાંસુધી ન જ તોડવો જોઈએ; તેમાં જ્ઞાનીનો ઢાલો લેવા જરૂર નથી.

* *

૬૯. આત્મઅનુભવગમ્ય, અથવા આત્મજનિત મુખ અને મોક્ષમુખ તે એક જ છે. માત્ર શબ્દ જૂઠા છે.

૭૦. કેવલજ્ઞાની શરીરને લડને નથી કે વીજાના શરીર કરતાં તેમનું શરીર તપાવતવાલું

જોવામા આને વઢી તે કેવલજ્ઞાન શરીરથી કરી નીપજાવેલ છે એમ નથી, તે તો આત્માએ કરી પ્રગટ કરવામા આવ્યુ છે, તેને રીધે શરીરથી તફાવત જાણવાનુ કારણ નથી, અને શરીર તફાવતવાલુ લોકોના જોવામા નહીં આવવાથી લોકો તેનુ મહાત્મ્ય વધુ જાણી શકતા નથી

૭૧ જેને મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનની અશે પણ ધર નથી તે જીવ કેવલજ્ઞાનનુ સ્વરૂપ જાણના ઇચ્છે તે શી રીતે ઘની શઙ્ખાયોગ્ય છે? અર્થાન્ ઘની શક્યાયોગ્ય નથી

૭૨ મતિ સ્પુરાયમાન થઈ જણાયેલુ જે જ્ઞાન તે 'મતિજ્ઞાન', અને શ્રવણ ધવાથી થયેલુ જે જ્ઞાન તે 'શ્રુતજ્ઞાન', અને તે શ્રુતજ્ઞાનનુ મનન થઈ પ્રગમ્યુ ત્યારે તે પાછુ મતિજ્ઞાન થયુ, અથવા તે 'શ્રુતજ્ઞાન' પ્રગમ્યાથી ધીજાને કહેવામા આવ્યુ ત્યારે તે જ કહેનારને વિષે મતિજ્ઞાન અને સામઘનારને માટે શ્રુતજ્ઞાન યાય છે તેમ 'શ્રુતજ્ઞાન' મતિવિના પદ શકતુ નથી, ઓ તે જ મતિ પૂર્વે શ્રુત હોયુ જોઈએ એમ એક ધીજાને કાર્ય કારણનો સંગ્રહ છે તેના ઘણા ભેદ છે, તે સર્વે ભેદને જેમ જોઈએ તેમ હેતુસહિત જાણ્યા નથી—હેતુસહિત જાણવા સમજના એ દુર્ઘટ છે—અને ત્યારપછી આગઢ ઘથતા અધિજ્ઞાન જેના પણ ઘણા ભેદ છે, ને જે સઘઢા રૂપી પદાર્થને જાણવાના વિષય છે તેને, અને તે જ પ્રમાણે મન પર્યવનો વિષય છે તે સઘઢાઓને કઈ અશે પણ જાણના સમજવાની જેને શક્તિ નથી એવા મનુષ્યો પર અને અરૂપી પદાર્થના સઘઢા માગને જાણનારુ પુત્રુ જે 'કેવલજ્ઞાન' તેના વિષે જાણના, સમજવાનુ પ્રશ્ન કરે તો તે શી રીતે સમજી શકે? અર્થાન્ ન સમજી શકે

૭૩ જ્ઞાનીના માર્ગને વિષે ચાલનારને કર્મવધ નથી, તેમ જ તે જ્ઞાનીની આજ્ઞાપ્રમાણે ચાલ નારને પણ કર્મવધ નથી, કારણ કે વ્રોધ, માન, માયા, લોભાદિનો ત્યા અભાવ છે, અને તે અભાવના હેતુળકરી કર્મવધ ન થાય તોપણ 'ઈરિયા પથ'ને વિષે વેહેતા 'ઈરિયા પથ'ની નિયા જ્ઞાનીને લાગે છે, અને જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનારને પણ તે ત્રિયા લાગે છે

૭૪ જે નિયાથી જીવ કર્મ વાપે છે, તે જ નિયાથી જીવ કર્મ છોડે છે !

૭૫ તે જ નિયા સસાગિ હેતુના પ્રયોગે નિચાર કરવાથી કમગ્રહ કરે છે, અને તે જ વિદ્યાથી દ્રવ્યનુ સ્વરૂપ સમજવાના પ્રયોગથી નિચાર કરે છે ત્યા કર્મ છોડે છે !

૭૬ 'ક્ષેત્રસમાપ'મા ક્ષેત્રસઘધાદિની જે જે વાતો છે, તે અનુમાનથી માનવાની છે તેમા અનુ-મન હોતો નથી, પરતુ તે સઘઢુ કારણોને લઈને વર્ણનવામા આવે છે તેની શ્રદ્ધા નિયા સપૂર્વેક રાપવાની છે મૂઢ શ્રદ્ધામા પેર હોઈને આગઢ મમજ્ઞામા ટેઠ સુધી મૂઢ પાલી આવે છે જેમ ગણિતમા પ્રથમ મૂઢ થઈ તો પછી તે મૂઢ ટેઠસુધી ચાગી આવે છે

૭૭. જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનું છે. તે જ્ઞાન જો સમ્યક્ત્વવિનાનું મિથ્યાત્વસહિત હોય તો 'મતિ અજ્ઞાન' 'શ્રુત અજ્ઞાન' અને 'અવધિ અજ્ઞાન' એમ કહેવાય. તે મઠી કુલ્લ આટ પ્રકાર છે.
૭૮. મતિ, શ્રુત, અને અવધિ મિથ્યાત્વસહિત હોય, તો તે 'અજ્ઞાન' છે, અને સમ્યક્ત્વસહિત હોય તો 'જ્ઞાન' છે. તે શિવાય વીજો ફેર નથી.

૭૯. દેહાદિ સહિત જીવ કંઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરે તો તેનું નામ 'કર્મ' છે;—શુભ અથવા અશુભ અધ્યવસાયવાળું પરિણમન તે 'કર્મ' કહેવાય; અને શુદ્ધ અધ્યવસાયવાળું પરિણમન તે કર્મ નથી પણ 'નિર્જરા' છે.

૮૦. અમુક આચાર્ય એમ કહે છે કે, દિગમ્બરના આચાર્યે એમ સ્વીકાર્યું છે કે "જીવનો મોક્ષ થતો નથી, પરંતુ મોક્ષ સમજાય છે; તે એવો રીતે કે, જીવ શુદ્ધસ્વરૂપી છે; તેને વંધ થયો નથી, તોપછી મોક્ષ થવાપણુ ક્યાં રહે છે?; પરંતુ તેણે માનેલું છે કે, 'હું વંધાણો છું' તે માનવાપણુ વિચારવડીએ કરી સમજાય છે કે મને વંધન નથી, માત્ર માન્યું હતું; તે માનવાપણુ શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજાયાથી રહેતું નથી; અર્થાત્ મોક્ષ સમજાય છે" આ વાત 'શુદ્ધનય'ની, અથવા 'નિશ્ચયનય'ની છે. પર્યાયાર્થી નયવાઝાઓ એ નયને વઢગી આચરણ કરે તો તેને રાહડી મરવાનું છે.

૮૧. 'ઠાળાંગસૂત્ર'માં કહેવામાં આવ્યું છે કે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, વંધ, અને મોક્ષ એ પદાર્થ સદ્ભાવ છે; એટલે તેના ભાવ છતાં છે, કલ્પવામાં આવ્યા છે એમ નથી.

૮૨. વેદાંત છે તે શુદ્ધનયઆભાસી છે. શુદ્ધનયઆભાસમતવાઝા 'નિશ્ચયનય' શિવાય વીજા નયને એટલે 'વ્યવહારનય'ને ગ્રહણ કરતા નથી. જિન અનેકાંતિક છે. અર્થાત્ તે સ્વાદ્વાદી છે.

૮૩. કોઈ નવ તત્ત્વની, કોઈ સાત તત્ત્વની, કોઈ પદ્મદ્રવ્યની કોઈ પદ્મપદની, કોઈ વે રાશિની વાત કહે છે, પરંતુ તે સઘળું જીવ, અજીવ એવી વે રાશિ અથવા એ વે તત્ત્વ અર્થાત્ દ્રવ્યમાં સમાય છે.

૮૪. નિગોદમાં અનંતા જીવ રહ્યા છે એ વાતમાં તેમ જ કંદમૂલમાં સોયની અળી ઉપર રહે તેટલા નાના ભાગમાં અનંતા જીવ રહ્યા છે તે વાતમાં આશંકાકરવાપણુ છે નહીં. જ્ઞાનીએ જેવું સ્વરૂપ દીટું છે તેવું જ કહ્યું છે. આ જીવ જે સ્થૂલદેહપ્રમાણ થઈ રહ્યો છે, અને

જેને પોતાના સ્વરૂપનુ હજુ જાણપણુ નથી થયુ તેને ણ્વી ક્ષીળી વાત સમજામા ન આવે તે વાત ગરી છે, પરતુ તેને આગ્રા કરવાનુ કારણ નથી તે આ રીતે ચોમામાના વચતમા એક ગામના પાટરમા તપાસીળ તો ઘણી લીલોતરી જોયામા આવે છે, અને તેની થોડી લીલોતરીમાં અનતા જીમો છે, તો એવા ઘણા ગામનો વિચાર કરીળ, તો જીવની સંસ્થાના પ્રમાણરિપે અનુભવ નથી થયો છતાં પુદ્ગિનરૂપી વિચાર કરતા અનતપણુ સમાવી શકાય છે કંદમૂલ આત્મા અનતપણુ સમયે છે નીજી લીલોતરીમા અનતપણુ સમનુ નથી, પરતુ કંદમૂલમાં અનતપણુ વટે છે કંદમૂલનો અમુક થોડો ભાગ જો વારમામા આવે તો તે ડગે છે તે કારણથી પણ ત્યાં જીવનુ વિશેષપણુ વટે છે, તથાપિ જો પ્રતીતિ ન થતી હોય તો આત્માનુભવ કરવો, આત્માનુભવ થયાથી પ્રતીતિ થાય છે જ્યાંસુધી આત્માનુભવ નથી થતો, ત્યાંસુધી તે પ્રતીતિ થવી મુશ્કેલ છે, માટે જો તેની પ્રતીતિ કરવી હોય તો પ્રથમ આમાના અનુભવી થયુ

***

૮૫. જ્યાંસુધી જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ નથી થયો, ત્યાંસુધી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાની ઇચ્છા રાખનારે તે વાતની પ્રતીતિ રાખી આજ્ઞાનુમાર વચ્ચન કરવુ

***

૮૬. જીવમા સંકોચ વિચારની શક્તિરૂપ ગુણ રહે છે તે કારણથી તે નાના મોટા ગરીરમાં ને પ્રમાણ સ્થિતિ કરી રહે છે આજ કારણથી જ્યાં થોડા અવસરને રિપે પણ સરોરપણુ વિશેષપણુ કરી શકે છે ત્યાં જીવો તેમ કરી રહેલા છે

૮૭. જેમ જેમ જીવ કમપુદ્ગલ વધારે ગ્રહણ કરે છે, તેમ તેમ તે વધારે નિમિટ્ઠ થઈ નાના દેહને રિપે રહે છે

૮૮. પદાર્થને રિપે અધિવ્ય શક્તિ છે દરેક પદાર્થ પોતપોતાના ધર્મને ત્યાગતા નથી એક જીવે પરમાણુરૂપે ગ્રહેલા એવા જે કર્મ તે અનત છે તેમા અનતા જીવ જોવાપાતે કર્મ રૂપી પરમાણુ અનતા આત છે તે સપટા તિગોદઆશ્રયી થોડા અવસરમા રહેલા છે, તે વાત પણ શરૂ કરવાયોગ્ય નથી માધારણ ગણત્રિપ્રમાણે એક પરમાણુ એક આ કારણપ્રદેશ અવગાહે છે, પરતુ તેનામા અધિવ્ય મામર્યપણુ છે તે સામર્યધર્મે કરી થોડા આકાંગે રિપે અનતા પરમાણુ રહ્યા છે એક આરિસો છે તે માને તેથી ઘણી મોટી વસ્તુ મૂલ્યાંકન આપે, તો પણ તેરડો આકાર તેમાં સમાવેને શકે છે આંગ એક તાના વસ્તુ છે છતાં તેથી તાની વસ્તુ નેમા સૂચ પદાર્થ મોગ પદાર્થનુ સ્વરૂપ મોટુ જોવામા આવે છે તેજ રીતે આવાંગ જે પર્ણુ વિગ્રાહ્ય ક્ષેત્ર છે તે પણ એક આંચને રિપે દેસાવારૂપે સમાય છે મોળાં મોટાં એવા ઘણાં ઘરો તો નાનાં વસ્તુ એવી જે આંચ તે જોડ તકે છે થોડા આવાંગમાં જો અનન્ય પરમાણુ અધિવ્ય મામર્યને દીધે ન સમાઈ

શક્તાં હોય તો, આંધ્રથી કરી પોતાના કદ જેવડી જ વસ્તુ જોડ શકાય, પણ વધારે મોટો ભાગ જોડ ન શકાય; અથવા આરિસામાં ઘણાં ઘરો આદિ મોટી વસ્તુનું પ્રતિવિંચ મોટારૂપે પડે નહીં. આ જ કારણથી પરમાણુનું પણ અચિત્ત્ય સામર્થ્ય છે, અને તેને લડને થોડા આકાશને વિષે અનંતા પરમાણુ સમાઈ રહી શકે છે.

૮૭. આ પ્રમાણે પરમાણુ આદિ દ્રવ્યનું સૂક્ષ્મભાવથી નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, તે જો કે પરમાણુનું વિવેચન છે, તોપણ તે કારણસર છે, અને સહેતુ કરવામાં આવેલું છે.

૯૦. ચિત્ત સ્થિર કરવાસારૂ, અથવા વૃત્તિને વહાર ન જવા દેતાં અંતરંગમાં લડ જવાતારૂ, પરદ્રવ્યના સ્વરૂપનું સમજવું કામે લાગે છે.

૯૧. પરદ્રવ્યનું સ્વરૂપ વિચારવાથી વૃત્તિ વહાર ન જતાં અંતરંગને વિષે રહે છે; અને સ્વરૂપ સમજ્યા પછી તેના થયેલા જ્ઞાનથી તે તેનો વિષય થઈ રહેતા, અથવા અનુક અંશે સમજવાથી તેટલો તેનો વિષય થઈ રહેતાં, વૃત્તિ પાધરી વહાર નીકળી પરપદાર્થો વિષે રમણ કરવા દોડે છે; ત્યારે પરદ્રવ્ય કે જેનું જ્ઞાન થયું છે તેને સૂક્ષ્મભાવે કરી સમજવા માંડતાં વૃત્તિને પાછી અંતરંગમાં લાવવી પડે છે; અને તેમ લાવ્યા પછી વિદ્યોપપણે સ્વરૂપ સમજાયાથી જ્ઞાનેકરી તેટલો તેનો વિષય થઈ રહેતાં વળી વૃત્તિ વહાર દોડવા માંડે છે; ત્યારે જાણું હોય તેથી વિશેષ સૂક્ષ્મભાવે ફરી વિચારવા માંડતાં વળી પણ વૃત્તિ પાછી અંતરંગને વિષે પ્રેરાય છે. એમ કરતાં કરતાં વૃત્તિને વારંવાર અંતરંગમાવમાં લાવી શાંત કરવામાં આવે છે; અને એ પ્રમાણે વૃત્તિને અંતરંગમાં લાવતાં લાવતાં આત્માનો અનુભવ વચ્ચે થઈ જાય છે, અને જ્યારે એ પ્રમાણે થાય છે ત્યારે વૃત્તિ વહાર જતી નથી, પરંતુ આત્માને વિષે શુદ્ધ પરિણતિરૂપ થઈ પરિણમે છે; અને તે પ્રમાણે પરિણમવાથી વાહ્યપદાર્થનું દર્શન સહજ થાય છે. આ કારણથી પરદ્રવ્યનું વિવેચન કામનું અથવા હેતુરૂપ થાય છે.

૯૨. જીવ પોતાને જે અલ્પજ્ઞાન હોય છે તેના વડે મોટો ઇવો જે જ્ઞેય પદાર્થ તેનું સ્વરૂપ જાણવા ઇચ્છે છે, તે ક્યાંથી થઈ શકે? અર્થાત્ ન જ થઈ શકે. જ્ઞેયપદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવાનું ન થઈ શકે ત્યાં આગલ પોતાના અલ્પજ્ઞપણાથી ન સમજાયાનું કારણ ન માનતાં તેથી મોટો જ્ઞેયપદાર્થ તેને વિષે દોષ કાઢે છે, પરંતુ સવલીએ આવી પોતાના અલ્પજ્ઞપણાથી ન સમજાયાવિષેનું કારણ માનતો નથી.

૯૩. જીવ પોતાનું સ્વરૂપ જાણી શકતો નથી; તો પછી પરનું સ્વરૂપ જાણવા ઇચ્છે તે તેનાથી શી રીતે જાણી-સમજી-શકાય? અને જ્યાંસુધી ન સમજવામાં આવે ત્યાંસુધી ત્યાં રહી ગુંચાઈ હોઝાયા કરે છે. શ્રેયકારી એવું જે નિજસ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જ્યાંસુધી પ્રગટ નથી કર્યું, ત્યાંસુધી પરદ્રવ્યનું ગમે તેટલું જ્ઞાન મેલવે તોપણ તે કશા કામનું નથી; માટે ઉત્તમ રસ્તો એ છે કે, વીજી વધી વાતો મુકી દઈ પોતાના આત્માને ઓઠાવવા પ્રયત્ન

કરવો જે સારભૂત છે તે જોવાસાથ આ 'આમા સદ્ગુણાઓ છે, 'તે કમનો કર્તા છે', અને તેથી (કર્મથી) તેને વધ થાય છે, 'તે વધ શી રીતે થાય છે', 'તે વધ કેવો રીતે નિવૃત્ત થાય' અને 'તે વધથી નિવૃત્ત થવું જ મોક્ષ છે' આદિ વિચારો સમગ્રી વારંવાર, અને ક્ષણે ક્ષણે વિચાર કરવો યોગ્ય છે, અને જ પ્રમાણે વારંવાર વિચાર કરવાથી વિચાર વૃદ્ધિને પામે છે, ને તેને હીલે નિજસ્વરૂપનો અંશે અંશે અનુભવ થાય છે જેમ જેમ નિજસ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે, તેમ તેમ દ્રવ્યનું જે અવિત્ય સામર્થ્ય તે તેના અનુભવમા આવતું જાય છે તેને લડને ઉપર ઘટાવેલી ઈર્ષા જે શત્રુઓ (જેવી કે, ધોદ્ધા આકાશમા અનત જીવનું સમાધુ, અથવા અનત પુદ્ગલ પરમાણુનું સમાધુ) તેનું કરવાપણું રહેતું નથી, અને તે યથાર્થ છે એમ સમજાય છે તે છતાં પણ જો માનવામા ન આવતું હોય તો અથવા શકા કરવાનું કારણ રહેતું હોય તો જ્ઞાની કહે છે કે, ઉપર ઘટાવેલો પુરુષાય કરવામા આવ્યેથી અનુભવસિદ્ધ થશે

૯૪ જીવન કમવધ જે કરે છે, તે દેહસ્થિત રહેલો જે આકાશ તેને વિષે રહેલા જે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ તેમાથી પ્રહીને કરે છે વહારથી છદ્ધ કર્મ વાધતો નથી

૯૫ આકાશમા ચૌદ રાજલોચને વિષે સદા-સર્વદા-પુદ્ગલ પરમાણુ ભરપૂર છે, તે જ પ્રમાણે શરીરને વિષે રહેલો જે આનંદ ત્યાં પણ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરમાણુનો સમૂહ ભરપૂર છે ત્યાંથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ જીવ પ્રહી, કર્મવધ પાડે છે

૯૬ ઈર્ષા આશંકા કરનામા આવે કે, શરીરથી લાલ્ચ-દુઃ-દુઃખે ઘણે છેડે ઈર્ષા કોઈ કોઈ પદાર્થપ્રત્યે જીવન રાગ, દ્વેષ કરે તો તે ત્યાંના પુદ્ગલ પ્રહી વધ વાધે છે કે શી રીતે ? તેનું સમાધાન એમ થાય છે કે, તે રાગદ્વેષરૂપ પરિણતિ તો આત્માની વિભાવરૂપ પરિણતિ છે, અને તે પરિણતિ કરનાર આત્મા છે, અને તે શરીરને વિષે રહી કરે છે, માટે ત્યાં આગળ દુઃખે શરીરને વિષે રહેલો ઈર્ષા જે આત્મા, તે જે ક્ષેત્રે છે તે ક્ષેત્રે રહેલા ઈર્ષા જે પુદ્ગલ પરમાણુ તેને પ્રહીને વાધે છે વહાર પ્રહવા જતો નથી

૯૭ યદ્યપ્યયશ કીર્તિ જે નામકર્મ છે, તે નામકર્મસમગ્ર જે શરીરને લડને છે તે શરીર રહે છે ત્યાંથી ચાલે છે, ત્યાંથી આગળ ચાલતા નથી જીવન સિદ્ધિપણને પ્રાપ્ત થાય, અથવા વિરતિપણ પામે ત્યારે તે સવધ રહેતો નથી સિદ્ધિપણ વિષે એક આત્માશિષ્ય ધીરુ કહી નથી, અને નામકર્મ જ એક જાતનું કર્મ છે, તો ત્યાં યદ્યપ્યયશ આદિનો સવધ શી રીતે ઘટે ? અવિરતિપણથી જે કદા પાપવિચાર થાય છે તે પાપ ચાલ્યું આવે છે

૯૮ 'વિરતિ' દુઃખે 'મુક્તિ', અથવા રતિથી વિરતિ, દુઃખે રતિ નહીં તે અવિરતિમા વ્રણ

શબ્દનો સંબંધ છે. અ+વિ+રતિ=અ નહીં+વિ=વિરુદ્ધ+રતિ=પ્રીતિ એટલે પ્રીતિ વિરુદ્ધ નહીં તે 'અવિરતિ' છે. તે અવિરતિપણુ વાર પ્રકારનું છે.

૯૯. પાંચ ઇન્દ્રિય, અને હૃદય મન તથા પાંચ મ્યાવર જીવ, અને એક ત્રસ જીવ મઠી કુલ તે વાર પ્રકાર છે.

૧૦૦. એવો મિદ્ધાંત છે કે, કૃતિવિના જીવને પાપ લાગતુ નથી. તે કૃતિની જ્યાંસુધી વિરતિ કરી નથી ત્યાંસુધી અવિરતિપણાનું પાપ લાગે છે. મમસ્ત એવા ચૌદ રાજલોકમાંથી તેની પાપક્રિયા ચાલી આવે છે.

૧૦૧. કોઈ જીવ કંઈ પદાર્થ યોજી મરણ પામે, અને તે પદાર્થની યોજના એવા પ્રકારની હોય કે તે યોજેલો પદાર્થ જ્યાંસુધી રહે, ત્યાંસુધી તેનાથી પાપક્રિયા થયા કરે; તો ત્યાંસુધી તે જીવને અવિરતિપણાની પાપક્રિયા ચાલી આવે છે; જો કે જીવે વીજો પર્યાય ધારણ કર્યાથી અગાડના પર્યાય સમયે જે જે પદાર્થની યોજના કરેલી છે તેની તેને ત્વર નથી, તોપણ, તથા હાલના પર્યાયને સમયે તે જીવ તે યોજેલા પદાર્થની ક્રિયા નથી કરતો તોપણ જ્યાંસુધી તેનો મોહભાવ વિરતિપણાને નથી પામ્યો ત્યાંસુધી અવ્યક્તપણે તેની ક્રિયા ચાલી આવે છે.

૧૦૨. હાલના પર્યાયને સમયે તેના અજાણપણાનો લાભ તેને મઠી શકતો નથી. તે જીવે મમજવું જોઈતું હતું કે, આ પદાર્થથી થતો પ્રયોગ જ્યાંસુધી કાયમ રહેશે ત્યાંસુધી તેની પાપક્રિયા ચાલુ રહેશે. તે યોજેલા પદાર્થથી અવ્યક્તપણે પળ થતી (લાગતી) ક્રિયાથી મુક્ત થવું હોય તો મોહભાવને મૂકવો. મૂકવાથી એટલે વિરતિપણુ કરવાથી પાપક્રિયા બંધ થાય છે. તે વિરતિપણુ તે જ પર્યાયને વિષે આદરવામાં આવે, એટલે યોજેલા પદાર્થના જ મવને વિષે આદરવામાં આવે તો તે પાપક્રિયા જ્યારથી વિરતિપણુ આદરે ત્યાંરથી આવતી બંધ થાય છે. અહીં જે પાપક્રિયા લાગે છે તે ચારિત્રમોહનીયના કારણથી આવે છે. તે મોહભાવના ક્ષય થવાથી આવતી બંધ થાય છે.

૧૦૩. ક્રિયા બે પ્રકારે થાય છે: એક વ્યક્ત એટલે પ્રગટપણે, અને વીજી અવ્યક્ત એટલે અપ્રગટપણે. અવ્યક્તપણે થતી ક્રિયા જો કે તમામથી જાણી નથી શકાતી, પરંતુ તેથી થતી નથી એમ નથી.

૧૦૪. પાણીને વિષે લહેર અથવા હિલ્લોલ તે વ્યક્તપણે જણાય છે, પરંતુ તે પાણીમાં ગંધક અથવા કસ્તુરી નાંખી હોય, અને તે પાણી શાન્તપણામાં હોય તોપણ તેને વિષે ગંધક, અથવા કસ્તુરીની જે ક્રિયા છે તે જો કે દેખાતી નથી, તથાપિ તેમાં અવ્યક્તપણે રહેલી છે. આવી રીતે અવ્યક્તપણે થતી ક્રિયાને ન શ્રદ્ધવામાં આવે અને માત્ર વ્યક્તપણાને શ્રદ્ધવામાં આવે તો એક જ્ઞાની જેને વિષે અવિરતિરૂપ ક્રિયા થતી નથી તે ભાવ, અને વીજો ડંધી ગયેલો માણસ જે કંઈ ક્રિયા વ્યક્તપણે કરતો નથી તે ભાવ સમાનપણાને

પામે છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેમ છે નહીં હોય એવા માણસને અવ્યક્તપણે ત્રિયા ત્યારે છે આ જ પ્રમાણે જે માણસ (જે જીવ) ચારિત્રમોહનીય નામની નિદ્રામા સૂતો છે તેને અવ્યક્ત ત્રિયા લાગતી નથી એમ નથી જો મોહમાન ક્ષય થાય તો જ અવિરતિચારિત્રમોહનીયની ત્રિયા વધ પડે છે, તે પહેલાં વંધ પડતી નથી

ત્રિયાથી થતો વધ મુખ્ય ણા પાંચ પ્રકારે છે

૧ મિથ્યાત્વ   ૨ અનિરતિ   ૩ કષાય   ૪ પ્રમાદ   ૫ યોગ
૬   ૭   ૮   ૯

૧૦૫ મિથ્યાત્વની હાજરી હોય ત્યાંથી અનિરતિપણુ નિર્મૂલ થતુ નથી, છંદલે જનુ નથી, પરંતુ જો મિથ્યાત્વપણુ યથેતે તો અનિરતિપણને જયુ જ જોઈએ નિ સદેહ છે, કારણ કે, મિથ્યાત્વસંહિત નિરતિપણુ આદરવાથી મોહમાન જતો નથી મોહમાન કાયમ છે ત્યાંથી અન્યતરનિરતિપણુ થતુ નથી, અને પ્રમુદપણે રહેલો જ્યો જે મોહમાન તે નાશ પામવાથી અન્યતરનિરતિપણુ રહેતુ નથી, અને યાજ્ઞ જો અનિરતિપણુ આદરવામા ન આવ્યુ હોય તોપણ જો અન્યતર છે તો સેરેજે ચહાર આવે છે

૧૦૬ અન્યતરનિરતિપણુ પ્રાપ્ત થયા પછી, અને હૃદય આધીન યાજ્ઞથી નિરતિપણુ ન આદરી શકે તોપણ જ્યારે હૃદયકાલ સંપૂર્ણ થઈ રહે ત્યારે સેરેજે નિરતિપણુ રહે છે, કારણ કે, અન્યતરનિરતિપણુ પહેલેથી પ્રાપ્ત થયેલુ છે, જેથી હવે અનિરતિપણુ છે નહીં, કે તે અનિરતિપણની ત્રિયા કરી શકે

૧૦૭ મોહમાનને કરીને જ મિથ્યાત્વ છે મોહમાનનો ક્ષય થવાથી મિથ્યાત્વનો પ્રતિપક્ષ, જે મમ્બદ્માવ તે પ્રગટે છે માટે ત્યાં આગલ મોહમાય કેમ હોય? અર્થાત્ હોતો નથી

૧૦૮ જો પૂર્વો આશના કરવામા આવે કે, પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠુ મન, તથા પાંચ સ્થાનરક્ષાય અને ઊઠી ત્રસકાય એમ બાર પ્રકારે નિરતિ આદરવામાં આવે તો લોકમા રહેલા જીવ અને અજીવ રાશિ નામના બે સમૂહ છે તેમાંથી પાંચ સ્થાનરક્ષાય અને ઊઠી ત્રસકાય મઠી જીવરાશિની નિરતિ થઈ, પરંતુ લોકમા રત્નદાવનાર છંદલે અજીવરાશિ જે જીવથી પર છે તેપ્રત્યે પ્રીતિ તેનુ નિવૃત્તિપણુ આમા આવતુ નથી, ત્યાંથી નિરતિ શી રીતે ગળી શકાય? તેનુ સમાધાન પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠા મનથી જે નિરતિ કરવી છે તેનુ જે નિરતિપણુ છે તેમા અજીવરાશિની નિરતિ આવી જાય છે

૧૦૯ પૂર્વ શાંતિની વાળી આ જીવે નિશ્ચયપણે શ્રદ્ધા સામગ્રી નથી, અથવા તે વાળી સમ્યક્ પ્રકારે માયે ચઢાવી નથી એમ સર્વગ્રાંથ કહ્યુ છે

૧૧૦ મહુરત્પદેહિત યપોક્ત સયમો પાત્રતાં ઇતરે સદુત્તમી આજ્ઞાણ વક્તાં પાપપર્વા નિરમુચાય છે, અને અમેય ણવા સમાર સમુદ્રનુ તરુ થાય છે

૧૧૧. વસ્તુસ્વરૂપ કેટલાક સ્થાનકે આજ્ઞાવડીએ પ્રતિષ્ઠિત છે, અને કેટલાક સ્થાનકે સદ્વિચાર-પૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત છે. પરંતુ આ કાલનું પ્રવલણુ એટલું વધું છે કે, હવે પછીની ક્ષણે પણ, વિચારપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિતને માટે કેમ પ્રવર્તશે તે જાણવાની આ કાલને વિષે શક્તિ જણાતી નથી, માટે ત્યાં આગળ આજ્ઞાપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત રહેવું એ યોગ્ય છે.
૧૧૨. જ્ઞાનીએ કહ્યું છે કે “વુઝો ! કેમ વુઝતા નથી ? ફરી આવો અવસર આવવો દુર્લભ છે.”
- * * *
૧૧૩. લોકને વિષે જે પદાર્થ છે તેના ધર્મ દેવાધિદેવે પોતાના જ્ઞાનમાં ભાસવાથી જેમ હતા તેમ વર્ણવ્યા છે; પદાર્થો તે ધર્મથી બહાર જઈ પ્રવર્તતા નથી; અર્થાત્ જ્ઞાની મહારાજે પ્રકાશ્યું તેથી વીજી રીતે પ્રવર્તતા નથી, તેથી તે જ્ઞાનીની આજ્ઞાપ્રમાણે પ્રવર્તે છે એમ કહ્યું છે, કારણ કે જ્ઞાનીએ પદાર્થના જેવા ધર્મ હતા તેવા જ તેના ધર્મ કહ્યા છે.
- * * *
૧૧૪. કાલ મૂલ દ્રવ્ય નથી, ઉપચારિક દ્રવ્ય છે; અને તે જીવ તથા અજીવ (અજીવમાં મુખ્યત્વે પુદ્ગલાસ્તિકાયામાં વિશેષણે સમજાય છે) માંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે; અથવા જીવા-જીવની પર્યાય-અવસ્થા તે કાલ છે. દરેક દ્રવ્યના અનંતા ધર્મ છે. તેમાં ઊર્ધ્વપ્રચય, અને તિર્યકપ્રચય એવા બે ધર્મ છે; અને કાલને વિષે તિર્યકપ્રચય ધર્મ નથી. એક ઊર્ધ્વપ્રચય ધર્મ છે.
૧૧૫. ઊર્ધ્વપ્રચયથી પદાર્થમાં જે ધર્મનું ઉદ્ભવવું થાય છે તે ધર્મનું તિર્યકપ્રચયથી પાછું તેમાં સમાવું થાય છે. કાલના સમયને તિર્યકપ્રચય નથી, તેથી જે સમય ગયો તે પાછો આવતો નથી.
૧૧૬. દિગમ્બરઅભિપ્રાય મુજબ ‘કાલદ્રવ્ય’ના લોકમાં અસંખ્યાતા અણુ છે.
૧૧૭. દરેક દ્રવ્યના અનંતા ધર્મ છે. તેમાં કેટલાક ધર્મ વ્યક્ત છે; કેટલાક અવ્યક્ત છે. કેટલાક મુખ્ય છે, કેટલાક સામાન્ય છે; કેટલાક વિશેષ છે.
૧૧૮. અસંખ્યાતાને અસંખ્યાતા ગુણ કરતાં પણ અસંખ્યાત થાય, અર્થાત્ અસંખ્યાતના અસં-ખ્યાત ભેદ છે.
૧૧૯. એક આંગુલના અસંખ્યાત ભાગ-અંશ-પ્રદેશ-તે એક આંગુલમાં અસંખ્યાત છે. લોકના પણ અસંખ્યાત પ્રદેશ છે. ગમે તે દિશાની સમશ્રેણિએ અસંખ્યાત થાય છે. તે પ્રમાણે એક પછી એક વીજી ત્રીજી સમશ્રેણિનો સર્વાલો કરતાં જે સર્વાલો થાય તે એક ગુણું, બે ગુણું, ત્રણ ગુણું, ચાર ગુણું થાય પણ અસંખ્યાત ગુણું ન થાય; પરંતુ એક સમશ્રેણિ જે અસંખ્યાત પ્રદેશવાળી છે તે સમશ્રેણિની દિશાવાળી સઘળી સમશ્રેણિઓ જે અસંખ્યાત ગુણી છે તે દરેક અસંખ્યાતીએ ગુણતાં, તેમ જ વીજી દિશાની સમશ્રેણિ છે તેનો પણ ગુણાકાર કરતાં તે પ્રમાણે કરતાં, ત્રીજી દિશાની છે તેનું પણ તે પ્રમાણે કરતાં અસં-

સ્વાત ધાય એ અસંલ્યાતાના ભાગને જ્યાસુધી એક વીજાનો ગુણાન્નાર કરી શકાય ત્યાસુધી અસંલ્યાતા ધાય અને તે ગુણાન્નારથી કોઈ ગુણાન્નાર કરવો વાકી ન રહે ત્યારે અસંલ્યાત પુર થઈ તેમા એક સમેરતા જઘન્યમા જઘન્ય અનનુ ધાય

••

૧૨૦ નય છે તે પ્રમાણનો અગ્ર છે જે નયથી જે ધર્મ કહેવામા આવ્યો છે ત્યાં તેટલુ પ્રમાણ છે એ નયથી જે ધર્મ કહેવામા આવ્યો છે તે શિનાય વસ્તુને નિષે ધીજા જે ધર્મ છે તેનો નિષેધ કરવામા આવ્યો નથી એવી યજતે વાણીદ્વારાય વધા ધર્મ કહી શકાતા નથી તેમ જ જે જે પ્રસંગ હોય તે તે પ્રસંગે ત્યા મુલ્યપણે તે જ ધર્મ કહેવામા આવે છે ત્યા ત્યા તે તે નયથી પ્રમાણ છે

૧૨૧ નયના સ્વરૂપથી આપે જઈ કહેવામા આવે છે તે નય નહીં, પરંતુ નયમામ ધાય છે, અને નયમાસ ત્યા મિથ્યાત્વ ઠરે છે

૧૨૨ નય સાત માન્યા છે તેના ઉપનય સાતસો, અને વિશેષ સ્વરૂપે અનન્તા છે, અર્થાત્ જે વાણી છે તે સપ્તઠા નય છે

૧૨૩ પ્જાતિનપ્ણુ પ્રહ્વાનો મ્વઠદ જીવને વિશેષપણે હોય છે, અને એકાતિનપ્ણુ પ્રહ્વાથી નાલિનપ્ણુ ધાય છે તે ન થના માટે આ નયનુ મ્વરૂપ કહેવામા આવ્યું છે, જે સમજનાથી બીન એકાતિનપ્ણુ પ્રહ્વો અટવી મધ્યમ્પ રહે છે, અને મધ્યમ્પ રહેવાથી નાલિનતા અપ્રજાશ પામી શકતી નથી

૧૨૪ નય જે કહેવામા આવે છે તે નય પોતે કઈ વસ્તુ નથી, પરંતુ વસ્તુનુ સ્વરૂપ સમજના તથા તેની સુપ્રતીત થના પ્રમાણનો અશ છે

૧૨૫ અમુક નયથી કહેવામા આવ્યુ ત્યારે વીજા નયથી પ્રતીત થતા ધર્મની અભિ નથી એમ ઠરતુ નથી

••

૧૨૬ કેવલજ્ઞાન ઇટલે માત્ર જ્ઞાન જ તે શિનાય વીજુ કઈ જ નહીં અને જ્યારે એમ છે ત્યારે તેને નિષે વીજુ કશુ સમાતુ નથી સત્યા મર્મ પ્રકારે રાગદ્વેષનો ક્ષય ધાય ત્યારે જ કેવલજ્ઞા કહેવાય જો કોઈ અંશે રાગદ્વેષ હોય તો તે ચારિત્રમોહનીયના કારણથી છે જ્યા આગઠ જેટલે અંશે રાગદ્વેષ છે ત્યા આગઠ તેટલે અંશે અજ્ઞાન છે, જેથી કેવલ જ્ઞાનમા તે સમાઈ શકતા નથી, ઇટલે કેવલજ્ઞાનમા તે હોતા નથી તે એક વીજાનાં પ્રતિ પત્તિ છે જ્યા કેવલજ્ઞાન છે ત્યા રાગદ્વેષ નથી, અથવા જ્યા રાગદ્વેષ છે ત્યા કેવલજ્ઞાન નથી

••

૧૨૭ ગુણ અને ગુણી એક જ છે, પરંતુ કોઈ કારણે તે પરિઠિન પળ છે સામાન્ય પ્રકારે તો ગુણનો સમુદાય તે 'ગુણી' છે, ઇટલે ગુણ અને ગુણી એક જ છે જૂદી જૂદી વસ્તુ

નથી. ગુણીથી ગુણ જૂદો પડી શકતો નથી. જેમ સાકરનો કટકો છે તે 'ગુણી' છે અને મિઠાશ છે તે ગુણ છે. 'ગુણી' જે માકર અને ગુણ જે મિઠાશ તે વચ્ચે સાથે જ રહેલ છે; મિઠાશ કંદ જૂદી પડતી નથી, તથાપિ 'ગુણ' 'ગુણી' કોઈ અંગે ભેદવાળા છે.

૧૨૮. કેવલજ્ઞાનીનો આત્મા પણ દેહવ્યાપકક્ષેત્રઅવગાહિત છે; છતાં લોકાલોકના મધ્યના પદાર્થો જે દેહથી દૂર છે તેને પણ એકદમ જાણી શકે છે.

૧૨૯. સ્વ પરને જૂદા પાડનાર જે જ્ઞાન તે જ્ઞાન. આ જ્ઞાનને પ્રયોજનભૂત કહેવામાં આવ્યું છે. આ શિવાયનું જ્ઞાન તે 'અજ્ઞાન' છે. શુદ્ધઆત્મદશારૂપ જ્ઞાત જિન છે. તેની પ્રતીતિ જિનપ્રતિવિંચ સૂચવે છે. તે જ્ઞાત દશા પામવા સારૂ જે પરિણતિ, અથવા અનુકરણ અથવા માર્ગ તેનું નામ 'જૈન';-જે માર્ગે ચાલવાથી જૈનપણ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૩૦. આ માર્ગ આત્મગુણરોધક નથી, પણ વૌધક છે, એટલે આત્મગુણ પ્રગટ કરે છે. જેમાં કશો સંશય નથી. આ વાત પરોક્ષ નથી, પણ પ્રત્યક્ષ છે. સ્વાત્રી કરવા દૃષ્ટાંતે પુરુષાર્થ કરવાથી સુપ્રતીત થઈ પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય થાય છે.

૧૩૧. સૂત્ર અને સિદ્ધાંત એ બે જૂદાં છે. સાચવવાસારૂ સિદ્ધાંતો સૂત્રરૂપી પેટીમાં રાખવામાં આવ્યા છે. દેશ, કાળને અનુસરી સૂત્ર રચવામાં એટલે ગુંથવામાં આવે છે; અને તેમાં સિદ્ધાંતની ગુંથણી કરવામાં આવે છે. તે સિદ્ધાંતો ગમે તે કાળમાં, ગમે તે ક્ષેત્રમાં ફરતા નથી; અથવા ઁંડિતપણને પામતા નથી; અને જો તેમ થાય તો તે સિદ્ધાંત નથી.

૧૩૨. સિદ્ધાંત એ ગણિતની માફક પ્રત્યક્ષ છે તેથી તેમાં કોઈ જાતની ભૂલ કે અધુરાપણ સમાતું નથી. અક્ષર વોડીઆ હોય તો સુધારીને માણસો વાંચે છે. પરંતુ આંકડાની ભૂલ થાય તો તે હિસાબ ઁોટો ટરે છે માટે આંકડા વોડીઆ હોતા નથી. આ દૃષ્ટાંત ઉપદેશમાર્ગ અને સિદ્ધાંતમાર્ગને ઘટાવતું.

૧૩૩. સિદ્ધાંતો ગમે તે દેશમાં, ગમે તે ભાષામાં, ગમે તે કાળમાં લખાયાં હોય, તોપણ અસિદ્ધાંતપણને પામતા નથી. દાખલા તરીકે, બેને બે ચાર થાય. પછી ગમે તો ગુજરાતી, કે સંસ્કૃત, કે પ્રાકૃત, કે ચીની, કે અરબી, કે પરશ્યન, કે ઁંગ્લિશ ભાષામાં લખાયેલ હોય. તે આંકડાને ગમે તે સંજ્ઞામાં ઁોલખવામાં આવે તોપણ બે ને બેનો સર્વાલ્લો ચાર થાય એ વાત પ્રત્યક્ષ છે. જેમ નેવે નેવે એકાશી તે ગમે તે દેશમાં, ગમે તે ભાષામાં, અને ઁોળા દિવસે, કે અંધારી રાત્રિએ ગણવામાં આવે તોપણ ૮૦. અથવા ૮૨ થતા નથી, પરંતુ એકાશી જ થાય છે. આ જ પ્રમાણે સિદ્ધાંતનું પણ છે.

૧૩૪. સિદ્ધાંત છે એ પ્રત્યક્ષ છે. જ્ઞાનીના અનુભવગમ્યની વાબત છે. તેમાં અનુમાનપણ કામ આવતું નથી. અનુમાન એ તર્કનો વિષય છે; અને તર્ક એ આગલ જતાં કેટલીકવાર ઁોટો પણ પડે; પરંતુ પ્રત્યક્ષ જે અનુભવગમ્ય છે તેમાં કાંઈ પણ ઁોટાપણ સમાતું નથી.

૧૩૫. જેને ગુણાકાર, અથવા સર્વાલ્લાનું જ્ઞાન થયું છે તે એમ કહે કે, નેવે નેવે એકાશી;

ત્યા આગળ જેને સર્વોચ્ચ અથવા ગુણાકારનું જ્ઞાન થયું નથી, અથવા ક્ષયોપશમ થયો નથી તે અનુમાનથી અથવા તર્ક કરી એક એમ કહે કે “૯૮ થતા હોય તો કેમ ના વહી જાય?” તો તેમા કાફ આશ્ચર્ય પામતા જેવું છે નહીં, કેમકે તેને જ્ઞાન ન હોવાથી તેમ કહે ૯૮ સ્વામાનિક છે પરંતુ જો તેને ગુણાકારની રીત છોટી (છૂટી છૂટી કરી) એકથી નવ સુધી આક્રમણ કરવાથી નરનાર ગણાવ્યું હોય તો એવાથી થતા અનુભવગમ્ય થવાથી તેને સિદ્ધ થાય છે કદાચ તેના મન ક્ષયોપશમથી એવાથી ગુણાકારથી અથવા સર્વોચ્ચથી ન સમજાય તોપણ એવાથી થાય એમા ફેર નથી એ પ્રમાણે સિદ્ધાન્ત આપણના કારણથી ન સમજવામા આવે તોપણ તે અસિદ્ધાન્તપણે પામતા નથી એ બાતની ચોક્કસ પ્રતીતિ રાખવી છતાં પાત્રી કરવા જરૂર હોય તો તેમા થતાવ્યાપ્રમાણે કરવાથી પાત્રી થતાં પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય થાય છે

૧૩૬ જ્યાંસુધી અનુભવગમ્ય ન થાય ત્યાંસુધી સુપ્રતીતિ રાખવા જરૂર છે, અને સુપ્રતીતિથી જાણે જાણે કરી અનુભવગમ્ય થાય છે

૧૩૭ સિદ્ધાન્તના દાખલા

(૧) ‘રાગદ્વેષથી ઘણ થાય છે’

(૨) “ઘણનો ક્ષય થવાથી મુક્તિ થાય છે”

આ સિદ્ધાન્તની પાત્રી કરવી હોય તો રાગદ્વેષ છોટો રાગદ્વેષ સર્વ પ્રકારે છૂટે તો આત્માનો સર્વ પ્રકારે મોત થાય છે આત્મા ઘણના કારણથી મુક્ત થઈ શકતો નથી ઘણ છુટ્યું કે મુક્ત છે ઘણ થવાનું કારણ રાગદ્વેષ છે રાગદ્વેષ સર્વપ્રકારે છૂટ્યો કે ઘણથી છૂટ્યો જ છે તેમા કશો સવાલ કે શંકા રહેતા નથી

૧૩૮ જે સમયે સત્યા પ્રકારે રાગદ્વેષ ક્ષય તેને બીજે જ સમયે ‘કેવલજ્ઞાન’ છે

***

૧૩૯ જીવ પહેલા ગુણસ્થાનક્રમાથી આગળ જતો નથી, આગળ જતા વિચાર કરતો નથી પહેલાથી આગળ જી રીતે ઘણી જાય? તેના શુ ઉપાય છે? કેવી રીતે પુરુષાર્થ કરવો? તેનો વિચાર પણ કરતો નથી, અને વાતો કરવા જેવે ત્યારે એવી કરે કે તેમનું આ ક્ષેત્ર, અને આ કાલે પ્રાપ્ત થતું નથી આવી આવી ગઈને વાતો જે પોતાની શક્તિ બહારની છે તે તેનાથી ની રીતે સમજી જાય? અર્થાત્ પોતાને ક્ષયોપશમ હોય તે ઉપરાંતની વાતો કરવા જેવે તે ન જ સમજી શકાય

૧૪૦ પ્રથિ પહેલે ગુણસ્થાનકે છે તેનું મેદન કરી આગળ વધી ચોથા સુધી સમારી જીવો પહોંચ્યા નથી થોડું જીવ નિર્જરા કરવાથી ઓછા માટે આવતા, પહેલામાથી નીચડ્યા વિચાર કરી, પ્રથિમેદની નજીક આવે છે ત્યાં આગળ ગાઠનું પટલું વધુ તેના ઉપર જોર થાય છે કે, પ્રથિમેદ કરવામા શિથિલ થઈ જઈ અટકી પડે છે, અને એ પ્રમાણે મોટો થઈ

- પાછો વળે છે. આ પ્રમાણે ગ્રંથિભેદ નજીક અનંતિવાર આવી જીવ પાછો પડ્યો છે. કોઈ જીવ પ્રવલ પુરુષાર્થ કરી નિમિત્ત કારણનો જોગ પામી કરેડીમાં કરી ગ્રંથિભેદ કરી, આગલ વધી આવે છે, અને જ્યારે ગ્રંથિભેદ કરી આગલ વધ્યો કે, ચોથામાં આવે છે, અને ચોથામાં આવ્યો કે વેહેલામોટો મોઢા થશે, ઈથી તે જીવને છાપ મળે છે.
૧૪૧. આ ગુણસ્થાનકનું નામ 'અધિરતિમન્યકલ્પિ' છે; જ્યાં ધિરતિપણાવિના મન્યક જ્ઞાનદર્શન છે.
૧૪૨. કહેવામાં એમ આવે છે કે, તેમનું ગુણસ્થાનક આ કાલ ને આ ક્ષેત્રથી ન પનાય; પરંતુ તેમ કહેનારા પહેલામાંથી ન્યતા નથી. જો તેઓ પહેલામાંથી ગતી, ચોથામુધી આવે. અને ત્યાં પુરુષાર્થ કરી સાતમું જે અપ્રમાદી છે ત્યાંમુધી પહોંચે તોત્રણ દેક મોટામાં મોટી વાત છે. સાતમામુધી પહોંચાવિના તે પછીની દશાની સુપ્રતીતિ થઈ શક્યા સુસ્કેલ છે.
૧૪૩. આત્માને વિષે પ્રનાદરહિત જાનૂતદશા તે જ માતમું ગુણસ્થાનક છે. ત્યાંમુધી પહોં-
ચવાથી તેમાં સન્યસ્ત્વ સમાય છે. ચોથા ગુણસ્થાનકે જીવ આડોને ત્યાંથી પાંચમું 'દેશ-
વિરતિ' છટું 'સર્વવિરતિ' અને સાતમું 'પ્રનાદરહિત વિરતિ' છે ત્યાં પહોંચે છે. ત્યાં
આગલ પહોંચ્યેથી આગલની દશાની અંગે અનુભવ અથવા સુપ્રતીતિ થાય છે. ચોથા
ગુણસ્થાનકવાળો જીવ સાતમા ગુણસ્થાનકને પહોંચનારની દશાનો જો વિચાર કરે તો તે
કોઈ અંગે પ્રતીત થઈ શકે. પણ તેનો પહેલા ગુણસ્થાનકવાળો જીવ વિચાર કરે તો
તે ત્રી રીતે પ્રતીતિમાં આવી શકે? કારણ કે, તેને જાણવાનું સાધન જે આવરણરહિત
થવું તે પહેલા ગુણસ્થાનકવાળાની પામે હોય નહીં.
૧૪૪. સન્યસ્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલ જીવની દશાનું સ્વરૂપ જ જૂદું હોય છે. પહેલા ગુણસ્થાનકવાળા જીવની
દશાની જે સ્થિતિ અથવા ભાવ છે તેના કરતાં ચોથું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરનારની દશાની જે
સ્થિતિ અથવા ભાવ તે જૂદાં જોવામાં આવે છે. અર્થાત્ જૂદી જ દશાનું વર્તન જોવામાં આવે છે.
૧૪૫. પહેલું મોલું કરે તો ચોથે આવે એમ કહેવામાત્ર છે; ચોથે આવવામાં જે વર્તન છે તે
વિષય વિચારવાજોગ છે.
૧૪૬. આગલ ૪, ૫, ૬ અને ૭ના ગુણસ્થાનકમુધીની જે વાત કહેવામાં આવી છે તે કહેવા-
માત્ર. અથવા સાંભળવામાત્ર જ છે એમ નથી, પરંતુ સમજીને વારંવાર વિચારવાયોગ્ય છે.
૧૪૭. વની શકે તેટલો પુરુષાર્થ કરી આગલ વધવા જહર છે.
૧૪૮. ન પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી ધીરજ, સંઘયણ, આયુષ્ની પૂર્ણતા इत्यादिના અભાવથી કદાચ સાતમા
ગુણસ્થાનક ઉપરનો વિચાર અનુભવમાં ન આવી શકે, પરંતુ સુપ્રતીતિ થઈ શકવાયોગ્ય છે.
૧૪૯. સિંહના ટાંચલાની માફક: સિંહને લોહાના જવરજસ્ત પાંજરામાં પુરવામાં આવ્યો હોય તો
તે અંદર રહ્યો પોતાને સિંહ સમજે છે, પાંજરામાં પુરાયલો માને છે; અને પાંજરાની વ-
હારની ભૂમિકા પણ જુવે છે; માત્ર લોહાના મજબુત સલ્લિયાની આડ્યને લીધે વહાર
નીકળી શકતો નથી. આ જ રીતે સાતમા ગુણસ્થાનક ઉપરનો વિચાર સુપ્રતીતિ થઈ શકે છે.

- ૧૧૦ આ પ્રમાણે ઉતા જીવ મત્તમેદાન્તિ કારણોને લઈને રોનાઈ જઈ આગલ વધી શકતો નથી
૧૧૧ મત્તમેદ અપના રહી આદિ નનીરી વાગત છે, અર્થાન્ તેમા મોક્ષ નથી માટે ધરી રીતે સત્યની પ્રતીતિ કરવાની જરૂર છે

- ૧૫૨ શુમાગુમ, અને શુદ્ધાગુદ્ધ પરિણામ ઉપર ઘણો આધાર છે અલ્પ અલ્પ ઘાવતમા પણ દોષ માનવામા આવે ત્યા મોક્ષ થતો નથી લોન્ડ્રહીમા અથવા સ્પોન્ડ્યનહારમા પહેલો જીવ મોક્ષતત્ત્વનુ રહસ્ય જાણી શકતો નથી તેનુ કારણ તેને નિષે રહીનુ અથવા લોક-સજ્ઞાનુ મહાત્મ્ય છે આથી કરી યાદરત્રિયાનો નિષેધ કરવામા આવતો નથી જે ફાઈ પણ ન કરતા તદ્દન અનર્થ કરે છે તે કરતા યાદરત્રિયા ઉપયોગી છે તોપણ તેથી કરી યાદરત્રિયાથી આગલ ન વધવુ એમ પણ ન્દેગામે હેતુ નથી
- ૧૫૩ જીવને પોતાના હ્રદયપણ અને મરત્રી પ્રમાણે ચાલવુ ઇ વાત મનગમતી છે, પણ તે જીવનુ ભૂકુ કરનાર વસ્તુ છે આ દોષ મટાડવાસારૂ પ્રથમ તો કોઈને ઉપદેશ દેવાને નથી પણ પ્રથમ ઉપદેશ દેવાનો છે ઇ જ્ઞાનીનો ઉપદેશ છે જેનામા રાગદ્વેષ ન હોય, તેવાનો સગ થયાવિના સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકતુ નથી સમ્યક્ત્વ આપનાથી (પ્રાપ્ત થનાથી) જીવ કરે છે (જીવની દશા કરે છે), ણ્દલે પ્રતિરૂલ હોય તો અનુરૂલ થાય છે જિનની પ્રતિમા (શાતપણા માટે) જોનાથી સાતમા ગુણસ્થાનકે વર્તતા ઇના જ્ઞાનીની જે શાત દશા છે તેની પ્રતીતિ થાય છે
- ૧૫૪ જૈનાર્ગમા હાલમા ઘણા ગચ્છ વ્રત્તે છે જેવા કે તપગચ્છ, અષલગચ્છ, ડુનાગચ્છ, ચરતરગચ્છ इत्यादि આ દરેક પોતાથી અન્ય વચ્ચાલાને મિથ્યાત્વી માને છે તેવી રીતે ધીમા વિમાળ છ કોટિ, આઠ કોટિ इत्यादि દરેક પોતાથી અન્ય કોટિવાલાને મિથ્યાત્વી માને છે વ્યાજની રીતે નરનોટિ જોઈળ તેમાથી જેટલી ઓઠી સેટલુ ઓછુ, અને તે કરતાં પણ આગલ જનામા આવે તો સમજાય કે, છેન્ટે નર કોટિએ છોઢ્યાવિના રહ્યો નથી
- ૧૫૫ સીર્ધન્દ્રાદિ મોક્ષ પામ્યા તે માગ પામર નથી જૈનસ્ત્રીનુ યોદુ પણ મુકવુ ઇ અત્યત આનરૂ લાગે છે, સો મહાન્ અને મહામારત ણ્વો મોક્ષમાર્ગ તે ધી રીને આદરી શકાસો ? તે વિચારવાયોગ્ય છે

- ૧૫૬ મિથ્યાત્વપ્રવૃત્તિ રૂપાવ્યાવિના સમ્યક્ત્વ આવે તદ્દી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય તેની દગા અદ્ભુત થતે ત્યાંથી ૫,૬,૭ અને ૮ મેં જઈ બે ઘઠીમાં મોવ થઈ ણ્ને છે ઇ સમ્યક્ત્વ પામનાથી કેવુ અદ્ભુત કાર્ય બને છે ! આથી સમ્યક્ત્વની ચમત્કૃતિ અથવા તેનુ મહાત્મ્ય કોઈ અસો સમજી શકાય તેમ છે

૧૫૭. દુઃધર પુરુષાર્થથી પામવાયોગ્ય મોક્ષમાર્ગ તે અનાયાસે પ્રાપ્ત થતો નથી. આત્મજ્ઞાન અથવા મોક્ષમાર્ગ કોઈના શ્રાવથી અપ્રાપ્ત થતો નથી. કે કોઈના આગ્રિર્વાદથી પ્રાપ્ત થતો નથી. પુરુષાર્થ પ્રમાણે ધાય છે માટે પુરુષાર્થની જરૂર છે.

૧૫૮. મૂઢ-સિદ્ધાંત-શાસ્ત્રો સત્પુરુષના ઉપદેશવિના ફલતાં નથી. ફેરફાર જે છે તે વ્યવહાર-માર્ગમાં છે. મોક્ષમાર્ગ તો ફેરફારવાળો નથી. એક જ છે. તે પ્રાપ્ત કરવામાં શિથિલપણ છે તેનો નિપેદ કરવામાં આવ્યો છે. ત્યાં આગલ શરૂઆતપણ ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે. જીવને અમૂર્છિત કરવો એ જ જરૂરનું છે.

૧૫૯. વિચારવાન પુરુષે વ્યવહારના ફેરફારથી મુંઝાવું નહીં.

૧૬૦. ઉપરની ભૂમિકાવાળા નીચેની ભૂમિકાવાળાની વરોધર નથી, પરંતુ નીચેની ભૂમિકાવાળાથી ઠીક છે. પોતે જે વ્યવહારમાં હોય તેથી વીજાનો ડંચો વ્યવહાર જોવામાં આવે તો તે ડંચા વ્યવહારનો નિપેદ કરવો નહીં, કારણ કે મોક્ષમાર્ગને વિષે કશો ફેરફાર છે નહીં. ત્રણે કાલમાં ગમે તે ક્ષેત્રમાં, એક જ સરસ્વો જે પ્રવર્તે તે જ મોક્ષમાર્ગ.

૧૬૧. અલ્પમાં અલ્પ એવી નિવૃત્તિઓ કરવામાં પણ જીવને ટાઢ વહુટે છે, તો તેવી અનંત પ્રવૃત્તિથી કરી જે મિથ્યાત્વ ધાય છે તેથી નિવર્તવું એ કેટલું દુઃધર થઈ પડવું જોઈએ? મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ તે જ 'સમ્યક્ત્વ'.

૧૬૨. જીવાજીવની વિચારરૂપે પ્રતીતિ કરવામાં આવી ન હોય, અને બોલવામાત્ર જ જીવાજીવ છે એમ કહેવું તે સમ્યક્ત્વ નથી. તીર્થંકરાદિએ પણ પૂર્વે આરાધ્યું છે તેથી પ્રથમથી જ સમ્યક્ત્વ તેમને વિષે છે, પરંતુ વીજાને તે કંઈ અમુક કુલમાં, અમુક નાતમા કે. જાતમાં, કે અમુક દેશમા અવતાર લેવાથી જન્મથી જ સમ્યક્ત્વ હોય એમ નથી.

૧૬૩. વિચારવિના જ્ઞાન નહીં. જ્ઞાનવિના યુપ્રતીતિ એટલે સમ્યક્ત્વ નહીં. સમ્યક્ત્વવિના ચારિત્ર ન આવે, અને ચારિત્ર ન આવે ત્યાંસુધી કેવલજ્ઞાન ન પામે. અને જ્યાંસુધી કેવલજ્ઞાન ન પામે ત્યાંસુધી મોક્ષ નથી; એમ જોવામાં આવે છે.

૧૬૪. દેવતાનું વર્ણન.° તત્ત્વ.° જીવનું સ્વરૂપ.°

૧૬૫. કર્મરૂપે રહેલા પરમાણુ કેવલજ્ઞાનીને દૃષ્ય છે તે શિવાયને માટે ચોક્કસ નિયમ હોય નહીં. પરમાવધિવાળાને દૃષ્ય થવા સંભવે છે; અને મન-પર્યવજ્ઞાનીને અમુક દેશે દૃષ્ય થવા સંભવે છે.

૧૬૬ પદાયને ત્રિપે અનતા ધમ-ગુણાદિ રક્ષા છે તેના અનતમા ભાગે વાળીથી કરી શકાય છે તેના અનતમા ભાગે સૂત્રમાં ગુણી શકાય છે

***

૧૬૭ યથાપ્રવૃત્તિરૂપ, અનિવૃત્તિરૂપ, અપૂર્વરૂપ ઉપરાત યુજનરૂપ અને ગુણરૂપ છે યુજનરૂપને ગુણરૂપથી ક્ષય કરી શકાય છે

૧૬૮ યુજનરૂપ ણ્ટલે પ્રકૃતિને યોજની તે આત્મગુણ જે જ્ઞાન, ને તેનાથી દર્શન, ને તેનાથી ચારિત્ર, ણ્યા ગુણરૂપથી યુજનરૂપનો ક્ષય કરી શકાય છે અમુક અમુક પ્રકૃતિ જે આત્મગુણરૂપ છે તેને ગુણરૂપે કરી ક્ષય કરી શકાય છે

***

૧૬૯ કર્મપ્રકૃતિ, તેના જે સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ માન, તેનો વધ, ઉદય, ઉદીરણ, સન્નમણ, સત્તા, અને ક્ષયમાન જે ઘટાનગામા આવ્યા છે-વળવવામા આવ્યા છે-તે પરમ સામધ્યવિના વર્ણવી શકાય નહીં આ વર્ણનનાર જીવજોડિના પુરુષ નહીં, પરંતુ ઈશ્વરજોડિના પુરુષ જોડે એવી સુપ્રતીતિ થાય છે

૧૭૦ કહ કહ પ્રકૃતિનો કેના રમથી ક્ષય થયેલો હોયો જોઈ? કહ પ્રકૃતિ સત્તામા છે? કહ ઉદયમા છે? કહ સન્નમણ કરી છે? આ આદિની રચના કહેનારે, ઉપરયુજન પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ માંથી કહ્યું છે તે તેમના પરમજ્ઞાનની વાત બાજુએ મુકીને તોપણ તે કહેનાર ઈશ્વરજોડિનો પુરુષ હોયો જોઈ? બોલસ થાય છે

૧૭૧ જાતિસ્મરણજ્ઞાન ન મતિજ્ઞાનના 'ધારણા' નામના મેદમા સમાય છે તે પાછલાં મન જાણી શકે છે તે જ્યાંથી પાછલાં મનમા અસંતોષણ ૭ આવ્યું હોય ત્યાંથી આગળ ચાલી શકે છે

૧૭૨ (૧) તીર્થંકરે આજ્ઞા ન આપી હોય, અને જીવ બોતાના ગિરાય પરમ્પુરુષ જે કાઈ પ્રહ્લ્લ કરે તે પારલુ લીધેલું, ને તે અદત્ત ગણાય તે અદત્તમાથી તીર્થંકરે પરલુ જોડેલી પ્રહ્લ્લ કરવાની કૃત આપી છે, તેટલાને અદત્ત ગણવામા નથી આવતું

(૨) ગુરની આજ્ઞાપ્રમાણે કરેલા વર્તનના સમયે અદત્ત ગણવામા આવતું નથી

૧૭૩ સ્પેશના ચાર મુખ્ય પ્રકાર છે

(૧) દ્રવ્યાનુયોગ (૨) ચરણાનુયોગ (૩) ગણિતાનુયોગ (૪) ધર્મકપાનુયોગ

(૧) લોકને ત્રિપે રહેલા દ્રવ્યો, તેના સ્વરૂપ, તેના ગુણ, ધમ, હેતુ, અહેતુ વ્યાપાદિ અનત અનત પ્રકારે છે, તેનું જેમા વર્ણન છે તે 'દ્રવ્યાનુયોગ'

(૨) આ દ્રવ્યાનુયોગનું સ્વરૂપ સમજાયા પછી કેમ ચાલતું તે સમજીનું વર્ણન તે 'ચરણાનુયોગ'

(૩) દ્રવ્યાનુયોગ તથા ચરણાનુયોગથી તેની ગણત્રિ પ્રમાણ, તથા લોકને ત્રિપે રહેલા પદાર્થ, માત્રો, ક્ષેત્ર, કાલાદિની ગણત્રિના પ્રમાણની જે વાત તે 'ગણિતાનુયોગ'

(૪) સત્પુરુષોના ધર્મચરિત્રની કથાઓ કે જેનો ધડો લઈ જીવને પડતાં અવલંબનકારી થઈ પરણમે તે 'ધર્મકથાનુયોગ.'

૧૭૪. પરમાણુમાં રહેલા ગુણ સ્વભાવાદિ કાયમ રહે છે, અને પર્યાય તે ફરે છે. દૃષ્ટાંત તરીકે: પાણીમાં રહેલો શીતગુણ એ ફરતો નથી, પણ પાણીમાં જે તરંગો ઊઠે છે તે ફરે છે, અર્થાત્ તે એક પછી એક ઊઠી તેમાં સમાઈ જાય છે. આ પ્રમાણે પર્યાયવસ્થા અવસ્થાંતર થયા કરે છે તેથી કરી પાણીને વિષે રહેલ જે શીતલતા અથવા પાણીપણુ તે ફરી જતાં નથી પણ કાયમ રહે છે, અને પર્યાયરૂપ તરંગ તે ફર્યા કરે છે. તેમ જ તે ગુણની હાનિ વૃદ્ધિરૂપ ફેરફાર તે પણ પર્યાય છે. તેના વિચારથી પ્રતીતિ અને પ્રતીતિથી ત્યાગ અને ત્યાગથી જ્ઞાન થાય છે.
૧૭૫. તેજમ અને કાર્મણ શરીર સ્થૂલદેહપ્રમાણ છે. તેજસ શરીર ગરમી કરે છે, તથા આહાર પચાવવાનું કામ કરે છે. શરીરના અમુક અમુક અંગ ઘસવાથી ગરમ જણાય છે તે તેજસના કારણથી જણાય છે. માથા ઉપર ઘૂતાદિ મૂકી તે શરીરની પરીક્ષા કરવાની રૂઠી છે. તેનો અર્થ એ કે તે શરીર સ્થૂલ શરીરમાં છે કે શી રીતે? અર્થાત્ સ્થૂલ શરીરમાં જીવની માફક તે આજ્ઞા શરીરમાં રહે છે.
૧૭૬. તેમ જ કાર્મણ શરીર પણ છે;—જે તેજસ કરતાં સૂક્ષ્મ છે. તે પણ તેજસની માફક રહે છે. સ્થૂલ શરીરની અંદર પીડા થાય છે, અથવા ક્રોધાદિ થાય છે તે જ કાર્મણશરીર છે. કાર્મણથી ક્રોધાદિ થઈ તેજુલેશ્યાદિ ઉત્પન્ન થાય છે. વેદનાનો અનુભવ જીવ કરે છે, પરંતુ વેદના થવી તે કાર્મણશરીરને લઈને થાય છે. કાર્મણ શરીર એ જીવનું અવલંબન છે.
૧૭૭. ઉપરનું ચાર યોગનું તથા તેના સૂક્ષ્મભાવનું જે સ્વરૂપ તે જીવે વારંવાર વિચારવાયોગ્ય છે; જાણવાયોગ્ય છે. તે પરિણામે નિર્જરાના હેતુ થાય છે, વા નિર્જરા થાય છે. ચિત્તની સ્થિરતા કરવા માટે સઘળું કહેવામાં આવ્યું છે; કારણ કે, એ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ જીવે જો કાંઈ જાણ્યું હોય તો તેને વાસ્તે વારંવાર વિચાર કરવાનું બને છે; અને તેવા વિચારથી જીવની વાહ્યવૃત્તિ નહીં થતાં અંદરની અંદર વિચારતાંસુધી સમાયેલી રહે છે.
૧૭૮. અંતર્વિચારનું સાધન ન હોય તો જીવની વાહ્યવસ્તુ ઉપર વૃત્તિ જઈ અનેક જાતના ઘાટ ઘડાય છે. જીવને અવલંબન જોડે છીંદ. તેને નવરો બેસી રહેવાનું ટીક પડતું નથી. એવી જ ટેવ પડી ગઈ છે; તેથી જો ઉપલા પદાર્થનું જાણપણુ થયું હોય તો તેના વિચારને લીધે સદ્ચિતવૃત્તિ વહાર નીકળવાને વદલે અંદર સમાયેલી રહે છે; અને તેમ થવાથી નિર્જરા થાય છે.
૧૭૯. પુદ્ગલ પરમાણુ અને તેના પર્યાયાદિનું સૂક્ષ્મપણુ છે તે જેટલું વાણીગોચર થઈ શકે તેટલું કહેવામાં આવ્યું છે. તે એટલા સારૂ કે એ પદાર્થો મૂર્તિમાન છે; અમૂર્તિમાન નથી. મૂર્તિમાન

- છતાં આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ છે તેના ચારવાર વિચારથી સ્વરૂપ સમજાય છે, અને તે પ્રમાણે સમજાવાથી તેથી સૂક્ષ્મ અસ્વી યોગે જે આમા તે સત્ત્વી જાણવાનું કામ સહેલું થાય છે
- ૧૮૦ માત્ર અને મતાગ્રહ ૮ માર્ગ પામવામા આઠા સ્વમરૂપ છે તે મૂર્તિ શક્તિમાં નથી, અને તેથી સમજાતું નથી સમજવામા ગિય, મત્તિની પહેલી જરૂર પડે છે તે મત્તિ માન મતાગ્રહના કારણથી આદરી શક્તિ નથી
- ૧૮૧ ૧ વાચનુ ૨ પૂઠનુ ૩ ચારવાર ફેરવનુ ૪ વિત્તને નિશ્ચયમા આણનુ ૫ ધર્મવચ્ચા વેદાત્તમાં પળ શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન એમ મેન યતાવ્યા છે
- ૧૮૨ ઉત્તરાધ્યયનમા ધર્મના મુખ્ય પાર અગ વચ્ચા છે
૧ મનુષ્યપણુ ૨ સત્ત્વરૂપના વચનનુ શ્રવણ ૩ તેની પ્રીતિ ૪ ધર્મનું પ્રવર્તનુ આ ચાર વસ્તુ દુલભ છે
- ૧૮૩ મિથ્યાત્વમા બે મેદ છે (૧) બ્યક્ત (૨) અબ્યક્ત તે જ મિથ્યાત્વના ત્રણ મેદ પળ કયા છે (૧) ઉત્કૃષ્ટ (૨) મધ્યમ (૩) જન્ય ઉત્કૃષ્ટ મિથ્યાત્વ હોય ત્યાગુથી પહેલા ગુણ સ્થાપનાથી ઘટ્ટાર નીકળનો નથી ઉત્કૃષ્ટ મિથ્યાત્વ હોય ત્યાગુથી તે મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાપન ન ગણાય ગુણસ્થાપન એ જીવઆશ્રયી છે
- ૧૮૪ મિથ્યાત્વપડે કરી મિથ્યાત્વ મોહુ પડે છે, અને તે કારણથી તે જરા આગલ ચાલ્યો કે, તરત તે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાપનકમા આવે છે
- ૧૮૫ ગુણસ્થાપન એ આમાના ગુણને લઈને છે
- ૧૮૬ મિથ્યાત્વમાંથી સાન ચલ્લો ન હોય પણ થોડો ચલ્લો હોય તોપણ તેથી મિથ્યાત્વ મોહુ પડે છે આ મિથ્યાત્વ પણ મિથ્યાત્વે કરીને મોહુ પડે છે મિથ્યાત્વગુણસ્થાપનકે પણ મિથ્યાત્વનો અશ કપાય હોય તે અશથી પણ મિથ્યાત્વમાંથી મિથ્યાત્વગુણસ્થાપન કહેવામાં આવે છે
- ૧૮૭ પ્રયોગાભૂત જ્ઞાનના મૂલ્યમા-પૂર્ણ પ્રતીતિમા-તેના જ આશ્રમા મલ્લતા આવના અન્ય મા ગેની સરસામળીમા અરો સરસાપનાત્ત્વ પ્રતીત થતુ તે મિથ્ય ગુણસ્થાપનકે છે, પરતુ જલાણુ દાગન સત્ત્વ છે, અને જલાણુ ટર્ન પણ સત્ત્વ છે એવી થને ઉપર સરસી પ્રતીતિ તે મિથ્ય ગાઈ, પણ મિથ્યાત્વગુણસ્થાપન છે અમુકથી અમુક ધર્મ અમુક અરો મલ્લતુ આવે છે એમ કહેવામાં સમ્યક્ત્વને વાધ નથી, કારણ કે, ત્યાં તો અમુક ધર્મનની વીના ધર્મ નની સરસામળીમાં પહેતુ ટર્ન સર્વાંગે પ્રતીતિરૂપ થાય છે
- ૧૮૮ પહેલેથી ધીજે જવાનુ નથી, પરતુ ચોથેથી પાછા વળતા પહેલે આવવામા રહેતો વચલો અમુક વાઙ્ગ તે ધીજુ છે તેને જો ચોથા પછી પાચનુ ગણવામાં આવે તો ચોથાથી પાચનુ પછી જાય, અને અહીં તો સાસ્વાદન ચોથાથી પતિત થયેલ માનેલ છે, છલ્લે તે ઉત્તરુ છે, તેથી પાચમાતર્ગે ૭ મુકી શકાય પણ ધીજા સરીકે મુરતુ ૮ ચરાચર છે

૧૮૯. આવરણ છે એ વાત નિઃસંદેહ છે. જે શ્વેતામ્બર તથા દિગમ્બર વસ્ત્રો કહે છે; પરંતુ આવરણને સાથે લઈ કહેવામાં થોડુંક એક વીજાથી તપાવતવાળું છે.
૧૯૦. શ્વેતામ્બર કહે છે કે, કેવલજ્ઞાન સત્તારૂપે નહીં, પરંતુ શક્તિરૂપે રહ્યું છે.
૧૯૧. જો કે સત્તા અને શક્તિનો સામાન્ય અર્થ એક છે; પરંતુ વિશેષાર્થ પ્રમાણે કંઈક ફેર રહે છે.

* *

૧૯૨. દૃઢપણે ઓઘ આસ્થાથી, વિચારપૂર્વક અમ્યાસથી 'વિચારસહિત આસ્થા' થાય છે.

* *

૧૯૩. તીર્થંકર જેવા પણ સંસારપક્ષે વિશેષ વિશેષ સમૃદ્ધિના ધર્મી હતા. છતાં તેમને પણ ત્યાગ કરવાની જરૂર પડી હતી; તો પછી અન્ય જીવોને તેમ કરવાશિવાય છૂટકો નથી.
૧૯૪. ત્યાગના બે પ્રકાર છે: એક વાહ્ય, અને વીજો અભ્યંતર. તેમાંનો વાહ્યત્યાગ તે અભ્યંતર ત્યાગને સહાયકારી છે (ત્યાગ સાથે વૈરાગ્ય જોડાય છે, કારણ કે વૈરાગ્ય થયે જ ત્યાગ થાય છે).
૧૯૫. જીવ એમ માને છે કે, હું કાંઈક સમજું છું, અને જ્યારે ત્યાગ કરવા ધારીશ ત્યારે એકદમ ત્યાગ કરી શકીશ, પરંતુ તે માનવું મુશ્કેલ થાય છે. જ્યાંસુધી એવો પ્રસંગ નથી આવ્યો, ત્યાંસુધી પોતાનું જોર રહે છે. જ્યારે એવો વખત આવે છે ત્યારે, શિથિલપરિણામી થઈ મોઢો પડે છે. માટે આસ્તે આસ્તે તપાસ કરવો તથા પરિચય કરવા માહવો કે ત્યાગતી વખત પરિણામ કેવા શિથિલ થઈ જાય છે ?
૧૯૬. આંખ, જીભાદિ ઇન્દ્રિયોની એકેક આંગળ જેટલી જગો જીતવી જેને મુશ્કેલ થઈ પડે છે, અથવા જીતવું અસંભવિત થઈ પડે છે, તેને મોટું પરાક્રમ કરવાનું અથવા મોટું ક્ષેત્ર જીતવાનું કામ સોંપ્યું હોય તો તે શી રીતે બની શકે ? એકદમ ત્યાગ કરવાનો વખત આવે ત્યારેની વાત ત્યારે એ વિચાર તરફ લક્ષ રાખી હાલ તો આસ્તે આસ્તે ત્યાગની કસરત કરવાની જરૂર છે. તેમાં પણ શરીર અને શરીર સાથે સંબંધ રાખતા સગા સંબંધીઓના સંબંધમાં પ્રથમ અજમાયશ કરવી; અને શરીરમાં પણ આંખ, જીભ અને ઉપસ્થ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયોના વિષયના દેશે દેશે ત્યાગ તરફ પ્રથમ જોડાણ કરાવવાનું છે, અને તેના અમ્યાસથી એકદમ ત્યાગ સુગમતાવાળો થઈ પડે છે.
૧૯૭. હાલ તપાસ દાખલ, અંશે અંશે જેટલો જેટલો ત્યાગ કરવો તેમાં પણ મોઢાશ ન રાખવી. તેમ જ રુઢીને અનુસરી ત્યાગ કરવો એમ પણ નહીં. જે કાંઈ ત્યાગ કરવો તે શિથિલપણારહિત તથા વારીવારણારહિત કરવો, અથવા વારીવારણાં રાખવાં જરૂર હોય તો તે પણ ચોક્કસ આકારમાં ખુલ્લી રીતે રાખવાં; પણ એવાં ન રાખવાં કે, તેનો અર્થ જ્યારે જેવો કરવો હોય તેવો થઈ શકે. જ્યારે જેની જરૂર પડે ત્યારે તેનો ઇચ્છાનુસાર અર્થ થઈ શકે તેવી ગોઠવણ જ ત્યાગને વિષે રાખવી નહીં. જો અચોક્કસપણે

પટલે જરૂર પડે ત્યારે મનમતો અર્થ થઈ શકે જવા આકારમા મોટાપણ રાખવામા આવે તો શિથિલપરિણામી થઈ ત્યાગેલું વધુ વગાડી મૂકે છે

૧૯૮ અરો પણ ત્યાગ કરવો તેની પ્રથમથી જ ચોક્કસપણે વ્યાख्या વાંધી સાક્ષી રાહી ત્યાગ કરવો, તથા ત્યાગ કરવા પટ્ટી પોતાને મનમતો અર્થ કરવો નહીં

૧૯૯ સત્તારમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભની ચોક્કડીરૂપ કપાય છે તેનું સ્વરૂપ પણ સમજવાયોગ્ય છે તેમા પણ અત્તાનુરૂપિ જે કપાય છે તે અનત સત્તાર રપ્પાવનાર છે તે કપાય ક્ષય થવાનો વ્રમ, સામાન્ય રીતે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ પ્રમાણે છે, અને તેનો ઉદય થવાનો વ્રમ સામાન્ય રીતે માન, લોભ, માયા, ક્રોધ એ પ્રમાણે છે

૨૦૦ આ કપાયના અસહ્યાત ભેદ છે જેમા આશ્વારમા કપાય તેમા આશ્વારમા સમારપરિ-
ભ્રમણને માટે કર્મવ્રમ્હ જીવ પાડે છે કપાયમા મોટામા મોટો યથ અનતાનુરૂપિ કપાયનો છે જે અતર્નુહર્ત્તમા સીત્તેર કોટાનોડિ સાગરોપમનો યથ પાડે છે તે અનતાનુરૂપિનું સ્વરૂપ પણ જનરચ્છ છે, તે ઈવી રીતે કે મિથ્યાત્વમોહરૂપી એક રાજાને ઘરાઘર જાઢ ઘણથી સૈન્યના મધ્ય ભાગમા રાહી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર તેની રક્ષા કરે છે, અને જે ઘટતે જેની જરૂર પડે છે, તે વચ્ચે તે વગર રોલાવ્યા મિથ્યાત્વમોહની સેના ગજાવના મહી પડે છે આ ઉપરાંતનો કપાયરૂપ વીજો પરિવાર છે તે કપાયના આગઢના ભાગમા રહી મિથ્યાત્વમોહની ચોક્કી મરે છે, પરંતુ વીજા સથઢા ચોનિયાતો મહી જેવા કપાયનું કામ કરે છે રત્નપાટ કરાવનાર કપાય છે, અને તે કપાયમાં પણ અનતાનુરૂપિ કપાયના ચાર યોદ્ધાઓ ઘટુ માગે નાણે છે આ ચાર યોદ્ધાઓ મધ્યેથી ક્રોધનો સ્વમાન વીજા ઘ્રણ કરતા કાફક મોઢો માલમ પડે છે, કારણ કે, તેનું સ્વરૂપ સર્વ કરતાં ઘટેલું જણાઈ શકે છે એ પ્રમાણે જ્યારે જેનું સ્વરૂપ ઘટેલું જણાય ત્યારે તેની સામે હઢાઈ કરનામા ક્રોધીની રાહી થયેથી હઢવાની હિમ્મત થાય છે

૨૦૧ ઘાઘાની ઈવાં જે ચાર કર્મ મોહનીય, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અને અતરાય, જે આમાતા ગુણો આરનારા છે તે એક પ્રકારે ક્ષય કરતાં સહેલાં પણ છે વેદનીયાદિ કર્મ જે ઘાઘાતી ગથી તોપણ તે એક પ્રકારે ચપાવના આશ્વાર છે તે ઈવી રીતે કે, વેદનીયસ્મનો ઉદય પ્રાપ્ત થાય તે ચપાવના મારૂ ભોગવના જોઈએ, તે ન ભોગવનાં ઈવાં ઈચ્છા થાય તોપણ ત્યા તે કામ આવતી નથી, ભોગવના જ જોઈએ, અને જ્ઞાનાવરણીયનો ઉદય હોય તે મલ્લ કરવાથી ક્ષય થાય છે ઉદાહરણ તરીકે, એક સ્ત્રીકે જે જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી યાદ ન રહેતો હોય તે ચે, ચાર, આઠ, મોઢ, ઘનીગ, ચોગઢ, સો અર્ધાન્ વધારે

વાર ગોઠવાથી જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય થઈ યાદ રહે છે; અર્થાત્ વઢવાન થવાથી તે તે જ ભવમાં અમુક અંશે યપાવી શકાય છે. તેમ જ દર્શનાવરણીય કર્મના સંવંધમાં સમજવું. મોહનીયકર્મ જે મહા જોરાવર તેમ મોહું પળ છે, તે તરત યપાવી શકાય છે. જેમ તેની આવળી-વેગ-આવવામાં જવ્વર છે, તેમ તે જલદીથી યસી પળ શકે છે. મોહનીયકર્મનો તીવ્ર વંધ હોય છે, તોપળ તે પ્રદેશવંધ ન હોવાથી તરત યપાવી શકાય છે. નામ, આયુષ્યાદિ કર્મ જે પ્રદેશવંધ હોય છે તે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી પળ છેડા યુધી મોગવવાં પડે છે. જ્યારે મોહનીયાદિ ચાર કર્મ તે પહેલાં ક્ષય થાય છે.

૨૦૨. 'ઘેલછા'—૫ ચારિત્રમોહનીયનો વિશેષ પર્યાય છે. ક્ષચિત્ હાસ્ય, ક્ષચિત્ ગોક. ક્ષચિત્ રતિ, ક્ષચિત્ અરતિ, ક્ષચિત્ મય અને ક્ષચિત્ જુગુપ્સારૂપે તે જળાય છે. કંદ્ર અંશે જ્ઞાનાવરણીયમાં પળ સમાસ થાય છે. સ્વપ્નમાં વિશેષપળે જ્ઞાનાવરણીયપર્યાય જળાય છે.
૨૦૩. 'સંજ્ઞા' ૫ જ્ઞાનનો મળ છે. પળ 'પરિગ્રહસંજ્ઞા' 'લૌમપ્રકૃતિ'માં સમાય છે; 'મૈથુનસંજ્ઞા' 'વેદપ્રકૃતિ'માં સમાય છે, 'આહારસંજ્ઞા' 'વેદનીય'માં સમાય છે; અને 'મદસંજ્ઞા' 'મયપ્રકૃતિ'માં સમાય છે.

* *

૨૦૪. અનંત પ્રકારનાં કર્મો મુખ્ય આઠ પ્રકારે 'પ્રકૃતિ'ના નામથી ઓઢાયા છે. તે ંવી રીતે કે, અમુક અમુક પ્રકૃતિ, અમુક અમુક 'ગુણસ્થાનક' યુધી હોય છે. આવું માપ તોઢીને જ્ઞાનીદેવે વીજાઓને સમજાવવા સારૂ સ્થૂલ સ્વરૂપે તેનું વિવેચન કર્યું છે; તેમાં વીજાં કેટલીએક જાતનાં કર્મ અર્થાત્ 'કર્મપ્રકૃતિ' સમાય છે. અર્થાત્ જે પ્રકૃતિનાં નામ 'કર્મગ્રંથ'માં નથી આવતાં, તે તે પ્રકૃતિ ઉપર વતાવેલી પ્રકૃતિના વિશેષ પર્યાય છે; અથવા તે ઉપર વતાવેલી પ્રકૃતિમાં સમાય છે.

~

૨૦૫. 'વિમાવ' ંટલે 'વિરૂઢમાવ' નહીં, પરંતુ 'વિશેષમાવ'. આત્મા આત્મારૂપે પરિણમે તે 'માવ' છે, અથવા 'સ્વમાવ' છે. જ્યારે આત્મા તથા જડનો સંયોગ થવાથી આત્મા સ્વમાવ કરતાં આગઢ જડ 'વિશેષમાવે' પરિણમે તે 'વિમાવ' છે. આ જ રીતે જડને માટે પળ સમજવું.

* *

૨૦૬. 'કાઢ'ના 'અળુ' લોકપ્રમાણ અસંખ્યાત છે. તે 'અળુ'માં 'રુઢ' અથવા 'સિગ્ધ' ગુણ નથી, તેથી તે દરેક અળુ ંકવીજામાં મઢતાં નથી. અને દરેક પૃથક્ પૃથક્ રહે છે. પરમાળુ-પુઢ્લમાં તે ગુણ હોવાથી મૂઢ સત્તા કાયમ રહ્યા ઢતાં તેનો (પરમાળુ-પુઢ્લનો) 'સ્કંધ' થાય છે.

વર્ષ ૩૩ મુ

૫૪૪

૬

- ૧ અપૂર્વ અગતર એવો ક્યારે આગશે ?
 ક્યારે થઈશુ ત્રાસાતર નિર્મથ જો ?
 સર્ન સપધનુ ઘપન તિક્ષ્ણ છેદીને,
 વિષરશુ કવ મહત્પુરુષને પથ જો ?

અપૂર્વ૦
- ૨ સર્વ માવધી ઔદાસીન્યવૃત્તિ કરી,
 માન દેહ તે સંયમહેતુ હોય જો,
 અન્ય કારણે અન્ય કશુ કલ્પે નહીં,
 દેહે પળ કિંચિન્ મૂર્છા નવ જોય જો

અપૂર્વ૦
- ૩ દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ અપજ્યો બોધ જે,
 દેહ મિત્ર કેવલ ચૈતન્યનુ જ્ઞાન જો,
 તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોચિયે,
 વર્તે ય્યુ શુદ્ધસ્વરૂપનુ ધ્યાન જો

અપૂર્વ૦
- ૪ આત્મસ્થિરતા ત્રણ સન્નિધિ યોગની,
 મુલ્યપણે તો વર્તે દેહધર્મત જો,
 ધોર પરિપક્વ કે અપસંગમયે થરી,
 આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અત જો

અપૂર્વ૦
- ૫ સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
 સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો,
 તે પળ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમા,
 અતે થાયે નિઃસ્વરૂપમા લીન જો

અપૂર્વ૦

૧ ધીમંત્રો આ ગુણસ્થાનકલ્પ લક્ષ્યાવાનો ધમ્મ નિઃસંશયપણ નિર્ણય થઈ શકતો નથી જા પરત્વે જે વાંદ
 નિર્ણય અમે કરી શક્યા છીએ તે એ છે કે, સંવત્ ૧૯૧૨ થી સંવત્ ૧૯૫૬ સુધીના કોઈ વર્ષમાં ધીમંત્રોના કોઈ
 તે રચાણ છે -સસોધક

६. पंच विषयमां रागद्वेष विरहितता,
पंच प्रमादे न मळे मननो क्षोभ जो.
द्रव्य, क्षेत्र ने काळ भाव प्रतिबंधवण,
विचरवुं उदयाधीन पण वीत लोभ जो. अपूर्व०
७. क्रोधप्रत्ये तो वर्ते क्रोधस्वभावता,
मानप्रत्ये तो दीनपणानुं मान जो;
मायाप्रत्ये माया साक्षी भावनी,
लोभप्रत्ये नहीं लोभ समान जो. अपूर्व०
८. बहु उपसर्गकर्त्ताप्रत्ये पण क्रोध नहीं,
वन्दे चक्रि तथापि न मळे मान जो;
देह जाय पण माया थाय न रोममां,
लोभ नहीं छो प्रवळ सिद्धि निद्रान जो. अपूर्व०
९. नम्रभाव, मुंडभाव सहअस्मानता,
अदंतधोवन आदि परम प्रसिद्ध जो,
केश, रोम नख, के अंगे शृंगार नहीं,
द्रव्यभाव संयममय नियंत्रि सिद्ध जो. अपूर्व०
१०. शत्रु मित्रप्रत्ये वर्ते समदर्शिता,
मान अमाने वर्ते तेज स्वभाव जो,
जीवित, के मरणे नहीं न्यूताधिकता,
भव मोक्षे पण शुद्ध वर्ते समभाव जो. अपूर्व०
११. एकाकी विचरतो वळीं श्मशानमां,
वळीं पर्वतमां वाघ सिंह संयोग जो;
अडोल आसन, ने मनमां नहीं क्षोभता,
परममित्रनो जाणे पाम्या योग जो. अपूर्व०
१२. घोर तपश्चर्यामां पण मनने ताप नहीं,
सरस अन्ने नहीं मनने प्रसन्नभाव जो;
रजकण के रिद्धि वैमानिकदेवनी,
सर्वे मान्या पुद्गल एक स्वभाव जो. अपूर्व०
१३. एम पराजय करीने चारितमोहनो,
आवुं त्यां ज्यां करण अपूर्व भाव जो;
श्रेणी क्षपकतणी करीने आरुढता,
अनन्य चित्तन अतिशय शुद्ध स्वभाव जो. अपूर्व०

- १४ मोह स्वयम्भूरमण समुद्र तरी करी,
स्थिति त्या ज्या क्षीणमोह गुणस्थान जो,
अत समय त्यां पूर्णस्वरूप वीतराग यद्,
प्रगटाउ निज केवलज्ञाननिधान जो अपूर्व०
- १५ चार कर्म घनघानी ते व्यनच्छेद ज्यां,
भरनां धीजतणो आत्यंतिक नाश जो,
संभार ज्ञाता दृष्टा सह शुद्धता,
कृतकृत्य प्रभु वीर्य अनंत प्रकार जो अपूर्व०
- १६ वेदनीयादि चार कर्म वत्ते जहा,
चट्टी सींदरीनू आकृति मात्र जो,
ते देहायुष आधीन जेनी स्थिति छे,
आयुष पूर्ण, मटिये दैहिकपात्र जो अपूर्व०
- १७ मन, वचन, वाया ने कर्मनी वर्गणा,
छूटे जहां सरळ पुढल संपन्न जो,
एव अयोगिगुणस्थान त्यां वर्ततु,
महामाग्य सुखदायक पूर्ण अरथ जो अपूर्व०
- १८ एक परमाणु मात्रनी मळे न स्पर्शता,
पूर्णरूपरहित अहोलस्वरूप जो,
शुद्ध निरन्तर चैतन्यमूर्ति अनन्यमय,
अमुर, लघु, अमूर्त सहजपदरूप जो अपूर्व०
- १९ पून प्रयोगादि कारणना योगधी,
चार्नगमन सिद्धालय प्राप्त सुस्थित जो,
सादि अनंत अनंत समाधिमुखां,
अनंत दर्शन, ज्ञान, अनंत सहित जो अपूर्व०
- २० जे पद श्री सपज्ञे दीदु ज्ञानमां,
कही शक्या नहां पण ते श्री भगवान जो,
तेह स्वरूपने अन्य वाणी ते शुं कहे ?
अभुभगोवर मात्र रघु ते ज्ञान जो अपूर्व०
- २१ एह परमपदनामि कुं ध्यान में,
गजागर ने हाल मनोरथरूप जो,
तोषण निश्चय राजराज मनने रघो,
प्रभुआण पाउ ते ज स्वरूप जो अपूर्व०

૫૪૫.†

ૐ સર્વજ્ઞ:

‘સર્વ અન્યભાવથી આત્મા રહિત છે’, કેવલ એમ જેને અનુભવ વર્તે છે તે મુક્ત છે. વીજાં સર્વ દ્રવ્યથી અસંગપણુ, ક્ષેત્રથી અસંગપણુ, કાલથી અસંગપણુ, અને ભાવથી અસંગપણુ સર્વથા જેને વર્તે છે તે મુક્ત છે. અટલ અનુભવસ્વરૂપ આત્મા સર્વ દ્રવ્યથી પ્રત્યક્ષ જૂદો માસવો ત્યાંથી મુક્ત-દશા વર્તે છે. તે પુરુષ મૌન થાય છે, તે પુરુષ અપ્રતિવદ્ધ થાય છે, તે પુરુષ અસંગ થાય છે; તે પુરુષ નિર્વિકલ્પ થાય છે; અને તે પુરુષ મુક્ત થાય છે. જેણે ત્રણે કાલને વિષે દેહાદિથી પોતાનો કંઈ પણ સંવંધ નહોતો એવી અસંગદશા ઉત્પન્ન કરી તે ભગવાનરૂપ સત્પુરુષોને નમસ્કાર છે.

શુદ્ધ સદ્ગજઆત્મસ્વરૂપ.

૫૪૬.

ૐ.

પરમશાંત શ્રુતનું મનન નિત્યનિયમપૂર્વક કર્તવ્ય છે.
મોહમયિક્ષેત્ર, જ્ઞાનપંચમી, ૧૯૫૬.

શાંતિ:

૫૪૭.†

ૐ.

ધન્ય તે મુનિવરા, જે ચાલે સમભાવે રે.
જ્ઞાનવંત જ્ઞાનીશું મલ્લતા, તન મન વચને સાચા,
દ્રવ્યભાવ સુધા જે માણે, સાચી જિનની વાચા રે.
ધન્ય તે મુનિવરા, જે ચાલે સમભાવે રે.

વાહ્ય અને અંતર સમાધિયોગ વર્તે છે.

ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૧, રવિ, ૧૯૫૬.

પરમશાંતિ:

૫૪૮.*

આત્મસ્વભાવની નિર્મલતા થવાને માટે મુમુક્ષુ જીવે જે સાધન અવશ્ય કરીને સેવવાયોગ્ય છે: સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ. પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષોનો સમાગમ ક્વચિત્ ક્વચિત્ જીવને પ્રાપ્ત થાય છે; પણ જો જીવ સદ્દૃષ્ટિવાન હોય તો સત્શ્રુતનો ઘણા કાલના સેવનથી થતો લાભ પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના સમાગમથી વહુ અલ્પકાલમાં પ્રાપ્ત કરી શકે છે, કેમકે પ્રત્યક્ષ ગુણાતિશયવાન નિર્મલ ચેતનના પ્રભાવવાળાં વચન અને વૃત્તિ ક્રિયાચેષ્ટિતપણુ છે. જીવને તેવો સમાગમયોગ પ્રાપ્ત થાય એવું વિશેષ પ્રયત્ન કર્તવ્ય છે. તેવા યોગના અભાવે સત્શ્રુતપરિચય અવશ્ય કરીને કરવાયોગ્ય છે. શાંતરસનું

જેમા મુલ્યપણ છે, શાતરસના હેતુએ જેનો સમસ્ત ઉપદેશ છે, સર્વ રસ ગર્ભિત જેમા વર્ણવ્યા છે, એવા શાસ્ત્રનો પરિચય તે સત્શ્રુતનો પરિચય છે

૫૪૯

સમસ્ત મમારી જીનો રમવશાત્ સાતા અસાતાનો ઉદય અનુભવ્યા જ કરે છે તેમા પળ મુરત્ય પળે તો અસાતાનો જ ઉદય અનુભવાય છે ક્ષણિત્ અપમા કોદક દેહસયોગમા સાતાનો ઉદય અધિન અનુમતાતો જણાય છે, પણ વસ્તુતાએ ત્યા પળ અતરદાહ ઘઘ્યા જ કરતો હોય છે પૂર્ણ જ્ઞાની પણ જે અસાતાનુ વર્ણનકરીશન્યાયોમ્ય વચનયોગ ધરાવતા નથી, તેની અનત અનત અસાતા આ જીને મોગવી છે, અને જો હજુ તેના કારણોનો નાશ કરવામા ન આવે તો મોગવની પહે ણ સુનિશ્ચિત છે એમ જાણી વિચારવાન ઉત્તમ પુરુષો તે અતરદાહરૂપ સાતા અને યાદ્યામ્યતર સહેશઅગ્નિરૂપે પ્રચલિત ણવી અસાતાનો આત્મતિક નિયોગ કરવાનો માર્ગ ગમે પણ તત્તર થયા, અને તે સમાર્ગ ગમેથી, પ્રતીત કરી, તેને યથાયોગ્યપણે આરાધી, અવ્યાવાધ સુલભ્યરૂપ ણા આત્માના સહજ-શુદ્ધ-સ્વમાનરૂપ પરમપદમા લીન થયા

સાતા અસાતાનો ઉદય, કે અનુમન પ્રાપ્ત થવાના મૂલ્ક કારણોને ગમેપતા ણવા તે મહત્ પુરુષોને ણવી નિલ્ગળ સાનદ્રાશ્ચર્યન શ્રુતિ ઉદ્ભવની, કે સાતા કરતા અસાતાનો ઉદય સપ્રાપ્ત થયે અને તેમા પળ તીનપણે તે ઉદય સપ્રાપ્ત થયે તેમનુ ચીર્ય વિશેષપણે જાપ્રત થતુ, ઉદ્ઘાસ પામતુ, અને તે સમય કલ્યાણવારી અધિનપણે સમજાતો

કેન્દ્રાન કારણવિશેષને યોગે વ્યવહારદ્રષ્ટિથી પ્રહ્ણકરવાયોમ્ય ઔપધાદિ આત્મમર્યાદામા રહી પ્રહ્ણ કરતા, પરતુ મુરત્યપણે તે પરમ ઉપશમને જ સર્વોત્કૃષ્ટ ઔપધરૂપે ઉપાસતા

ઉપયોગ રક્ષણે સનાતન-સ્ફુરિત એવા આત્માને દેહથી-તેમસ અને કામણ શરીરથી-પળ મિત અગ્લોન્નાની દ્રષ્ટિ સાધ્ય કરી, તે ચૈતન્યાત્મન સ્વમાન-આત્મા-નિરતર વેન્ન સ્વમાનવાઙો હો યાથી અનથ દગાને સપ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી સાતા-અસાતારૂપ અનુમન વેચાવિના રહેવાનો નથી એમ નિશ્ચય કરી, જે શુમાગુપ્ત પરિણામધારાની પરિણતિ પહે તે સાતા અમાતાનો સંનથ કરે છે, તે ધારા પ્રત્યે ઉઠાસીન થઈ, દેહદ્રિથી મિત અને સ્વરૂપમર્ષાદામા રહેલા તે આ ત્મામાં જે ચલ સ્વમાનરૂપ પરિણામધારા છે તેનો, આત્મનિન નિયોગ કરવાનો સન્માર્ગ પ્રહ્ણ કરી, પરમ શુદ્ધચૈતન્યસ્વમાનરૂપ પ્રકાશમય તે આત્મા કમયોગથી સત્ત્વક પરિણામ દશાવે છે તેથી ઉપશમ થદ, જેમ ઉપશમિત થયાય તે ઉપયોગમા અને તે સ્વરૂપમા સ્થિર થવાય, અગ્લ થયાય, તે જ લગ્ન, તે જ માવના, તે જ ત્રિતરના અને તે જ સહજ પરિણામરૂપ સ્વમાન કરવાયોમ્ય છે મહાત્માઓની વારવાર એ જ શિજા છે

તે સમાર્ગને ગમેપતા, પ્રતીત કરવા દ્વચ્છતા, તેને સપ્રાપ્ત કરવા દ્વચ્છતા ણા આમાર્થી જનને પરમવીતરાગમ્યરૂપ દેવ, સ્વરૂપનૈષ્ઠિક, નિસ્પૃહ, નિર્ગંથરૂપ ગુરુ, પરમદયામૂઠ ધમ, વ્યવહાર અને

પરમશાંતરસ રહસ્યવાક્યમય સત્શાસ્ત્ર સન્માર્ગની સંપૂર્ણતા થતાં મુધી પરમમક્તિવડે ઉપાસવાયોગ્ય છે; જે આત્માના કલ્યાણનાં પરમકારણો છે.

મીસણ નરય ગદ્ય । તિરિય ગદ્ય કુદેવ મણુય ગદ્ય ॥

પત્તો સિ તીવ દુઃખં । ભાવદિ જિણ ભાવણા જીવ ॥

ભયંકર નરકગતિમાં, નિર્યંચગતિમાં અને માટી દેવ તથા મનુષ્યગતિમાં હે જીવ ! તું તીવ્ર દુઃખને પામ્યો, માટે હવે તો જિનભાવના (જિન મગવાન જે પરમશાંત રસે પરિણમી સ્વરૂપસ્થ તથા તે પરમશાંતસ્વરૂપ ચિંતવના) ભાવ, ચિંતવ. (કે જેથી તેવાં અનંત દુઃખોનો આત્મનિક વિયોગ થઈ પરમ અવ્યાવાધ સુસ્તસંપત્તિ સંપ્રાપ્ત થાય.)

શ્રી ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૪, બુધે, સં ૧૯૫૬.

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

૫૧૦.

પ્રમત્ત-પ્રમત્ત એવા વર્તમાન જીવો છે, અને પરમપુરુષોએ અપ્રમત્તમાં સહજ આત્મશુદ્ધિ કરી છે, માટે તે વિરોધ શાંત થવા પરમપુરુષનો સમાગમ, ચરણનો યોગ જ પરમ હિતકારી છે.

સંવત્ ૧૯૫૬ ના વૈશાખ વદ ૮, મંગલ, વવાળીઆ.

ૐ શાંતિઃ

૫૧૧.

ૐ.

‘મોક્ષમાઝા’માં શબ્દાંતર અથવા પ્રસંગવિશેષમાં કોઈ વાક્યાંતર કરવાની વૃત્તિ થાય તે કરગો. ઉપોદ્ઘાત આદિ લખવાની વૃત્તિ હોય તે લખશો. જીવનચરિત્રની વૃત્તિ ઉપશાંત કરશો.

ઉપોદ્ઘાતથી વાચકને, શ્રોતાને અલ્પ અલ્પ મતાંતરની વૃત્તિ વિસ્મરણ થઈ જ્ઞાનીપુરુષોના આત્મસ્વભાવરૂપ પરમધર્મનો વિચાર કરવાની સ્ફુરણા થાય એવો લક્ષ સામાન્યપણે રાખશો; એ સહજ સૂચના છે.

શ્રી વવાળીઆ, વૈશાખ વદ ૯, બુધવાર.

શાંતિઃ

૫૫૨.^૧

આર્ય ત્રિભુવને અલ્પ સમયમાં શાંતવૃત્તિથી દેહોત્સર્ગ કર્યાના રૂઝર શ્રુત થયા. સુશીલ મુમુક્ષુએ અન્યસ્થાન ગ્રહણ કર્યું. જીવના વિવિધ પ્રકારનાં મુખ્ય સ્થાનક છે. દેવલોકમાં ઇંદ્ર તથા સામાન્ય ત્રયલ્લિંશદાદિકનાં સ્થાન છે. મનુષ્યમાં ચક્રવર્તિ, વાસુદેવ, વલદેવ તથા માંડલિક

સ્થાન છે, તિર્યંચમાં પળ ક્યાંએક ઇષ્ટ ભોગ

ન છે. તે સર્વ સ્થાનને

જીવ છાંડશે, એ

તિ ગોત્રી અને વંધુઆદિક એ સર્વનો

ત એવો આ વાસ છે.

જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૧, સં ૧૯૫૬, શ્રીવવા૦.

૧. જે જગો કોરી મૂઝી દીધેલી છે ત્યા આગઝના અશ્વરો, પત્ર જીર્ણ થતાં ફાટી જવાથી રહ્યા નથી-સંશોધક.

૫૫૩

ૐ

પરમપુરુષને ધર્મિમત્ત એવા અભ્યતર અને ઘાટ ઘણે સયમને ઉદ્ધાસિત મરિપ નમસ્કાર.

‘મોક્ષમાળા’ નિપે જેમ તમને મુલ્ત થાય તેમ પ્રવર્તો

મનુષ્યપણુ, આર્યતા, જ્ઞાનીના વચનોનુ શ્રવણ, તેપ્રત્યે આસ્તિક્યપણુ, સયમ, તેપ્રત્યે વીર્યમગ્નિ, પ્રતિબૂલ યોગોપ પળ સ્થિતિ, અતપર્યેત સર્પૂર્ણમાર્ગરૂપ સમુદ્ર તરી જગો ણ ઉત્તરોત્તર દુર્લભ અને અત્યત્ત કઠણ છે, ય નિ સપેદ છે

શરીરપ્રવૃત્તિ ક્ષયિત્ ઠીક જોગમા આવે છે, કષયિત્ તેથી નિપરીત પણ જોગમા આવે છે કાદર અસાતામુત્યપણુ હમણા જોગમા આવે છે

શ્રી વચાળીઆ, જ્યેષ્ઠ વદ ૦)), યુધે, સં ૧૯૫૬

ૐ શાન્તિ

૫૫૪

નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓના દર્શન અને મમાગમ મુત્તિની સમ્યક્ પ્રતીતિ કરાવે છે

તથારૂપ મહાત્માના એક આર્ય વચનુ સમ્યક્ પ્રચારે અવધારણ થયાથી યાનત્ મોક્ષ થાય એમ શ્રીમાન્ તીર્થંકરે જગુ છે તે ચચાર્ય છે આ જીનમા તથારૂપ યોગ્યતા જોઈપ્ત પરમદૃષ્ટિ મુનિચરો ફરી નમસ્કાર કરીપ છીપ

સં ૧૯૫૬, જ્યેષ્ઠ વદ ૦)), શ્રી વચાળીઆ

ૐ શાન્તિ

૫૫૫

ૐ

ચત્રવર્તિની સમસ્ત સપત્તિ કરતાં પણ જેનો એક સમયમાત્ર પણ નિરોપ મૂલ્યવાન છે એનો આ મનુષ્યદેહ અને પરમાયને અનુકૂલ એવા યોગ સપ્રાપ્ત છતાં જો જન્મ મરણથી રહિત એના પરમપદનુ ધ્યાન રહુ તહીં તો આ મનુષ્યત્વને અધિષ્ઠિત એવા આત્માને અનતગાર પિ કાર હો ! જેમણે પ્રમાદનો જય કર્યા તેમણે પરમપદનો જય કર્યો

સવત્ ૧૯૫૬, જ્યેષ્ઠ વદ ૦)) શ્રી વચાળીઆ

૫૫૬

યે વચત્ત ઉપદેશ અને એક વચત્ત આહારપ્રહણ તથા નિદ્રાસમયવિના ધારીનો અચકાશ મુત્યપણે આત્મનિચારમા, પદ્મનની આપ્તિ શાસ્ત્રાવલોચનામા અને, આમધ્યાનમા વ્યર્તિત કરવાયોગ્ય છે વોદ ઘાદ, માઈ કયારેક કદ પ્રશ્નાદિ કરે તો તેનુ ઘટ્ટુ સમાધાન કરવુ, કે જેમ તેનો આત્મા શાન્ત થાય અગ્રદ ક્રિયાનાં નિષેધક વચનો ઉપેશરૂપે ન પ્રચારતા શુદ્ધ નિ-

યામા જેમ લોકોની રુચિ વધે તેમ ક્રિયા કરાવ્યે જવી; ઉદાહરણ દાખલ: કે જેમ કોઈ એક મનુષ્ય તેની રુઢી પ્રમાણે સામાયિકવ્રત કરે છે, તો તેનો નિષેધ નહીં કરતાં તેનો તે વચ્ચત ઉપદેશના શ્રવણમાં, કે સત્સાક્ષ અધ્યયનમાં અથવા કાયોત્સર્ગમાં જાય તેમ તેને ઉપદેશવું. કિં-ચિત્માત્ર આભાસે પણ તેને સામાયિકવ્રતાદિનો નિષેધ હૃદયમાં પણ ન આવે એવી ગંભીર-તાથી શુદ્ધ ક્રિયાની પ્રેરણા કરવી. खुली પ્રેરણા કરવા જતાં પણ ક્રિયાથી રહિત થઈ ઉન્મત્ત થાય છે; અથવા ‘તમારી આ ક્રિયા વરાવર નથી’ એટલું જણાવતાં પણ તમારાપ્રત્યે દોષ દર્શાવે તે ક્રિયા છોડી દે એવો પ્રમત્ત જીવોનો સ્વભાવ છે; અને લોકોની દૃષ્ટિમાં એમ આવે કે તમે જ ક્રિયાનો નિષેધ કર્યો છે. માટે મતભેદથી દૂર રહી મધ્યસ્થવત્ રહી સ્વાત્માનું હિત કરતાં જેમ જેમ પર આત્માનું હિત થાય તેમ તેમ પ્રવર્તવું, અને જ્ઞાનીના માર્ગનું, જ્ઞાન ક્રિયાનું સમ-ન્વિતપણુ સ્થાપિત કરવું એ જ નિર્જરાના સુંદર માર્ગ છે.

સ્વાત્મહિતમાં પ્રમાદ ન થાય, અને પરને અધિભેષપણે આત્મિક્યવૃત્તિ વંધાય તેવું તેને શ્રવણ થાય, ક્રિયાની વૃદ્ધિ થાય, છતાં કલ્પિત ભેદ વધે નહીં, અને સ્વ પર આત્માને શાંતિ થાય એમ પ્રવર્તવામાં ઉદ્ઘાસિત વૃત્તિ રાખજો. સત્સાક્ષપ્રત્યે રુચી વધે તેમ કરજો.

અશાઢ શુદ ૧, ગુરુ, સં૦ ૧૯૫૬, વ્રાણીજા.

ૐ શાંતિ:

૫૫૭.

ૐ

સમ્યક્ પ્રકારે વેદના અહિંયાસવારૂપ પરમધર્મ પરમપુરુષોએ કહ્યો છે.

શ્રી મોરવી, અશાઢ વદ ૯, શુક્રવાર, સં૦ ૧૯૫૬.

ૐ શાંતિ:

૫૫૮.

ૐ

મુમુક્ષુઓના અધ્યયન અને શ્રવણ, મનને અર્થે શ્રાવણ વદ ૧૩ થી ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાપર્યંત સુવ્રત, નિયમ અને નિવૃત્તિપરાયણતાને હેતુએ ‘યોગશાસ્ત્ર’ગ્રંથનો ઉપયોગ કર્તવ્ય છે. પ્રમત્ત-ભાવે આ જીવનું મુંઝું કરવામાં કાંઈ ન્યૂનતા રાખી નથી, તથાપિ આ જીવને નિજહિતનો ઉપ-યોગ નથી એ જ અતિશય સ્પેષકારક છે. હે આર્યો! હાલ તે પ્રમત્તભાવને ઉદ્ઘાસિત વીર્યથી મોઝો પાડી સુશીલસહિત સત્શ્રુતનું અધ્યયન કરી નિવૃત્તિએ આત્મભાવને પોષજો.

મોરવી, શ્રાવણ વદ ૧૦, ૧૯૫૬.

૫૫૯.*

અહો, સત્પુરુષનાં વચનામૃત! મુદ્રા અને સત્સમાગમથી સુલુપ્ત ચેતનને જાગ્રત કરનાર, પડતી વૃત્તિને સ્થિર રાખનાર, દર્શનમાત્રથી નિર્દોષ અર્પૂર્વ સ્વભાવને પ્રેરક, સ્વસ્વરૂપ પ્રતીતિ, અપ્રમત્ત

સયમ, અને પૂર્ણજીતરાગ નિર્નિમલ સ્વભાવના કારણભૂત-છેહે અયોગી સ્વમાન પ્રગટ કરી
અનત અવ્યાપાથ સ્વરૂપમા સ્થિતિ કરાવનાર, ત્રિકાલ જયવત વર્તો

સં ૧૯૫૬

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ:

૫૬૦ *

પરમ ધીતરાગોષ્ઠ આત્મન્ય કરેલુ યથાગ્ન્યાતચારિત્રી પ્રગટેલુ એવુ પરમ અસગપણુ નિરતર
વ્યક્તાવ્યક્તપણે સમારુ છુ આ દુષ્ઠમા સત્સમાગમનો યોગ પળ અતિ દુર્લભ છે, ત્યા
પરમ સત્સગ અને પરમ અસગપણાનો યોગ ક્યાથી વને ?

પદ્મા ક્ષેત્રે વિચરવુ યોગ્ય છે કે જે ક્ષેત્રે આત્મસાધન મુલમપણે થાય પરમશાંત શ્રુતના વિ-
ચારમા શ્વિયનિમ્નદુર્ગ આત્મપ્રવૃત્તિ રાણવામા સ્વરૂપસ્થિરતા અપૂર્વપણે પ્રગટે છે

૧૯૫૬

ૐ શાંતિ

૫૬૧

અત્યંત સુપ્રમિદ્ધ છે કે, પ્રાણીમાત્રને દુઃખ પ્રતિબૂલ છે, અપ્રિય છે મુલ અનુકૂલ તથા
પ્રિય છે તે દુઃખી રહિત થગ માટે અને સુખની પ્રાપ્તિ માટે પ્રાણીમાત્રનુ પ્રયત્ન છે

પ્રાણીમાત્રનુ એ પ્રયત્ન છતાં પણ તેઓ દુઃખનો અનુભવ કરતા દટિગોચર થાય છે
જ્ઞાતિ કદક સુખમાં અશ કોઈક પ્રાણીને પ્રાપ્ત થયા દેસાય છે, તે પણ દુઃખની વાહુલ્યતાથી
કરીને જોડામા આને છે

પ્રાણીમાત્રને દુઃખ અપ્રિય હોમા છતાં, વઝી તે મટાડવાને અર્થે તેનુ પ્રયત્ન છતાં, તે દુઃખ
મટવુ નથી, તો પછી તે દુઃખ ટલગાનો કોઈ ઉપાય જ નહીં એમ સમજાય છે, કેમકે યથાનુ
પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાય તે વાત નિરૂપાય જ હોવી જોઈએ, એમ અત્રે આશંકા થાય છે, તેનુ સમા-
ધાન આ પ્રમાણે છે દુઃખનુ સ્વરૂપ યથાર્થ ન સમજાવાથી, દુઃખ મટાડવા સમર્થનુ તેમનુ
પ્રયત્ન સ્વરૂપથી અયથાય હોવાથી દુઃખ મટી શકતુ નથી

દુઃખ અનુભવમા આને છે સોપણ તે સ્પષ્ટ ધ્યાનમા આવવાને અર્થે થોડુક તેનુ બ્યાખ્યાન
કરીએ છીએ પ્રાણીઓ વે પ્રકારનાં છે એક જન એટલે પોતે મયાદિનુ કારણ દેખીને નાશી
જતા, હાલતા, ચાલતા એ આત્મ શક્તિવાળા, વીજા સ્થાવર જે દેહ ધારણ કર્યો છે, તે જ સ્થલે
સ્થિતિ માને, અયગ મયાદિ કારણ જાણી નાશી જવા વગેરેની સમજણશક્તિ જેમાં નથી તે
અપમા એન્દ્રિયથી માઢી પાંચ શ્વિય સુધીના પ્રાણીઓ છે એકશ્વિય પ્રાણીઓ સ્થાવર વહે-
વાય, અને વે શ્વિયનાલ્ય પ્રાણીથી માઢીને પાંચ શ્વિયનાલ્ય પ્રાણીસુધીના ત્રસ વહેવાય પાંચ
ઉપરાત, કોઈ પણ પ્રાણીને શ્વિય હોતી નથી એકશ્વિય પ્રાણીના પાંચ મેદ છે પૃથ્વી, પાણી,
અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ

વનસ્પતિનું જીવત્વ સાધારણ મનુષ્યોને પણ કંઈક અનુમાનગોચર થાય છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુનું જીવત્વ આગમપ્રમાણથી, વિશેષ વિચારવલ્લથી, કંઈ પણ સમજી શકાય છે. સર્વથા તો પ્રકૃષ્ટ જ્ઞાનગોચર છે.

અગ્નિ અને વાયુના જીવો કંઈક ગતિમાન જોવામાં આવે છે, પણ તે પોતાની સમજણશક્તિ-પૂર્વક હોતું નથી, જેથી તેને સ્થાવર કહેવામાં આવે છે.

એકેન્દ્રિય જીવમાં વનસ્પતિમાં જીવત્વ સુપ્રસિદ્ધ છે, છતાં તેનાં પ્રમાણો આ ગ્રંથમાં અનુક્રમમાં આવશે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુનું જીવત્વ આ પ્રમાણે સિદ્ધ કર્યું છે:

૫૬૨.

પોતાના સમાધાનને અર્થે યથાશક્તિ જૈનમાર્ગને જાણ્યો છે તેનો સંનેપે કંઈ પણ વિવેક કર્યું છે. તે જૈનમાર્ગ જે પદાર્થનું હોવાપણું છે તેને હોવાપણે, અને નથી તેને નહીંહોવાપણે માને છે. જેને હોવાપણું છે તે બે પ્રકારે છે, એમ કહે છે. જીવ અને અજીવ એ પદાર્થ સ્પષ્ટ ભિન્ન છે; કોઈ કોઈનો સ્વભાવ ત્યાગી શકે તેવા સ્વરૂપે નથી. અજીવ રૂપી અને અરૂપી બે પ્રકારે છે. જીવ અનંતા છે. પ્રત્યેકે પ્રત્યેક જીવ ત્રણે કાલ જૂદા છે. જ્ઞાન દર્શનાદિ લક્ષણે જીવ ઓઢાયા છે. પ્રત્યેક જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશને અવગાહીને રહે છે. સંકોચ વિકાસનું ભાજન છે. અનાદિથી કર્મગ્રાહક છે. તથારૂપ સ્વરૂપ જાણ્યાથી, પ્રતીતિમાં આપ્યાથી, સ્થિર પરિણામ થયે તે કર્મનો નિવૃત્તિ થાય છે. સ્વરૂપે જીવ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ રહિત છે. અજર, અમર, શાશ્વત વસ્તુ છે.

[અંગત.

૫૬૩.

દેહથી ભિન્ન સ્વપરપ્રકાશક પરમજ્યોતિઃસ્વરૂપ એવો આ આત્મા તેમાં નિમગ્ન થાયો! હે આર્ય જનો! અંતર્મુખ થઈ, સ્થિર થઈ, તે આત્મામાં જ રહો તો અનંત અપાર આનંદ અનુભવશો.

સર્વ જગતના જીવો કંઈને કંઈ મેઢવીને સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે. મોટો ચક્રવર્તિ રાજા તે પણ વધતા વૈભવ, પરિગ્રહના સંકલ્પમાં પ્રયત્નવાન છે, અને મેઢવવામાં સુખ માને છે; પણ અહો! જ્ઞાનીઓએ તો તેથી વિપરીત જ સુખનો માર્ગ નિર્ણય કર્યો કે કિંચિત્ માત્ર પળે પળે એ જ સુખનો નાશ છે.

વિષયથી જેની ઇન્દ્રિયો આર્ત્ર છે, તેને શીતલ એવું આત્મસુખ આત્મત્વ ક્યાંથી પ્રતીતિમાં આવે? પરમધર્મરૂપ ચંદ્રપ્રત્યે રાહુ જેવો પરિગ્રહ તેથી હવે હું વિરામ પામવાને જ ઇચ્છું છું.

અમારે પરિગ્રહને શું કરવો છે? કશું પ્રયોજન નથી.

“સર્વોત્કૃષ્ટ શુદ્ધિ ત્યા સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ” હે આર્ય જનો! આ પરમ વાક્યનો આત્માપણે તમે અનુમન કરો [અગત]

૫૬૪

ૐ નમ સિદ્ધેશ્ય

અનત અધ્યાત્માશ્ર સુગમય પરમપદ તેની પ્રાપ્તિને અર્થે મગ્નાન્ સર્વેશ્વે નિરૂપણ કરેલો મોર સિદ્ધાન્ત તે મગ્નાનને પરમમત્તિથી નમસ્કાર કરીને કહુ છુ

દ્રવ્યાનુયોગ, કરણાનુયોગ, ચરણાનુયોગ, અને ધર્મસ્થાનુયોગના મહાનિધિ ણવા ધીતરાગપ્રન ઘનને નમસ્કાર કરુ છુ

કમરૂપ વૈરીનો પરાજય કયો છે ણવા અહિંત મગ્નાન્, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય ણવા મોક્ષના પાંચ આચાર જેના આચરણમા પ્રવર્તમાન છે, અને વીજા મધ્ય જીવોને તે આચારમા પ્રવર્તીને છે ણવા આચાર્ય મગ્નાન્, દ્વાદશાગના અમ્યાસી, અને તે શ્રુત, શબ્દ, અર્થ, અને રહસ્યથી અન્ય મધ્ય જીવોને અધ્યયન કરાવનાર ણવા ઉપાધ્યાય મગ્નાન્, મોક્ષમાર્ગને આત્મ જાત્રતિપૂર્વક સાધતા ણવા સાધુ મગ્નાનને હુ પરમમત્તિથી નમસ્કાર કરુ છુ

શ્રી ક્ષત્રપદેવથી શ્રી મહાવીરપર્યંત વર્તમાન મરત્તેજના ચોવીશ તીર્થસ્ત્રોના પરમઉપકારને ધારવાર સમારુ

શ્રીમાન્ વર્તમાનતિન વર્તમાનજાલના ચરમતીર્થસ્ત્રદેવની ગિન્નાથી હાલ મોખમાર્ગનુ અસ્તિત્વ યજે છે ૭ તેમના ઉપકારને સુનિહિત પુરપો વારવાર આશ્ચર્યમય દેરે છે

કાઝના દોષથી અપાર શ્રુતસાગરનો ઘળો માગ વિમર્જન થતો ગયો, અને ત્રિદુમાત્ર અધવા અલ્પમાત્ર વત્તમામા વિઘમાન છે ઘળા સ્પષ્ટો નિસર્જન થવાથી, ઘળા સ્પષ્ટોમા સ્પષ્ટત્વ-નિરૂપણ રહ્યુ હોવાથી, નિર્મયમગ્નાનના તે શ્રુતનો પૂર્ણ છામ વર્તમાન મનુષ્યોને આ ક્ષેત્રે પ્રાપ્ત થતો નથી ઘળા મતમતાતરાદિ ઉત્પન્ન થવાનો હેતુ પણ ૭ જ છે, અને તેથી જ નિમલ આત્મત્વા અમ્યાસી મહાત્માઓની અલ્પતા થઈ

શ્રુત અલ્પ રહ્યા છતાં, મતમતાતર ઘળા છતાં, સમાધાનના કેટલાક સાધનો પરીખ છતાં, મહાત્મા પુરપો કષિત્ત્વ છતાં, હે આર્ય જનો! મમ્યક્દર્શન, શ્રુતનુ રહસ્ય ણવો પરમપદનો પથ, આત્માનુમનના હેતુ, સમ્યક્ ચારિત્ર અને ત્રિશુદ્ધઆત્મધ્યાન આજે પણ વિઘમાન છે, ૭ પરમ હર્ષનુ કારણ છે

વર્તમાનજાલનુ નામ દુષ્કમકાલ છે તેથી દુઃસે કરીને, ઘળા અતરાવથી, પ્રતિવૃદ્ધતાથી, સાધાનુ દુર્લભપણુ હોવાથી, મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ વર્તમાનમા મોક્ષમાર્ગનો વિચ્છેદ છે ઇમ પિતમ્બુ જોતુ ત્થી

પંચમકાઠ્ઠા થયેલા મહર્ષિઓ પળ ઇમ જ વહુ છે તે પ્રમાણો પણ અત્રે કહુ છુ

સૂત્ર અને વીજાં પ્રાચીન આચાર્યે તત્ અનુસાર રચેલાં ઘણાં શાસ્ત્રો વિદ્યમાન છે. મુવિહિત પુરુષોએ તો હિતકારી મતિથી જ રચ્યાં છે. કોઈ મતવાદી, હટાપ્રહી, અને ગિથિલતાના પોષક પુરુષોએ રચેલાં કોઈ પુસ્તકો સૂત્રથી, અથવા જિનાચારથી મળતાં ન આવતાં હોય, અને પ્રયોજનની મર્યાદાથી વાણ્ય હોય, તે પુસ્તકોના ઉદાહરણથી પ્રાચીન મુવિહિત આચાર્યનાં વચનોને ઉત્થાપવાનું પ્રયત્ન ભવમીરૂ મહાત્માઓ કરતા નથી. પણ તેથી ઉપકાર થાય છે એમ જાણી તેનું વહુમાન કરતાં છતાં યથાયોગ્ય સદુપયોગ કરે છે.

દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર એવા બે ભેદ જિનદર્શનમાં મુખ્ય છે. મતદૃષ્ટિથી તેમાં મોટો અંતર જોવામાં આવે છે. તત્ત્વદૃષ્ટિથી તેવો વિશેષ ભેદ જિનદર્શનમાં મુખ્યપણે પરોક્ષ છે; જે પ્રત્યક્ષ કાર્યભૂત થઈ શકે તેવા છે તેમાં તેવો ભેદ નથી; માટે વન્ને સપ્રદાયમાં ઉત્પન્ન થતા ગુણવાન પુરુષો સમ્યક્દૃષ્ટિથી જુએ છે, અને જેમ તત્ત્વપ્રતીતિનો અંતરાય ઓછો થાય તેમ પ્રવર્તે છે.

જૈનાભાસથી પ્રવર્તેલા મતમતાંતરો વીજા ઘણા છે. તેનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરતાં પણ વૃત્તિ સંકોચાય છે; જેમાં મૂલ પ્રયોજનનું માન નથી; ઇટલું જ નહીં પણ મૂલ પ્રયોજનથી વિરુદ્ધ એવી પદ્ધતિનું અવલંબન વર્તે છે. તેને મુનિપણાનું સ્વપ્ન પણ ક્યાંથી? કેમકે મૂલ પ્રયોજનને વિસારી ક્લેશમાં પડ્યા છે, અને જીવોને પોતાની પૂજ્યતાદિને અર્થે પરમાર્થમાર્ગના અંતરાયક છે.

તે મુનિનું લિંગ પણ ધરાવતા નથી, કેમકે સ્વકપોલરચનાથી તેમની સર્વ પ્રવૃત્તિ છે. જિનાગમ અથવા આચાર્યની પરંપરાનું નામ માત્ર તેમની પાસે છે. વસ્તુત્વે તો તે તેથી પરાડ્મુખ જ છે.

એક તુંમહાજેવી, દોરાજેવી અલ્પમાં અલ્પ વસ્તુના ગ્રહણત્યાગના આગ્રહથી જૂદો માર્ગ ઉપજાવી કાઢી વર્તે છે, અને તીર્થનો ભેદ કરે છે, એવા મહામોહમૂઢ જીવ લિંગાભાસપણે આજે વીતરાગના દર્શનને ઘેરી બેઠા છે, એ જ અસંયતીપૂજા નામનું આશ્ચર્ય લાગે છે.

મહાત્મા પુરુષોની અલ્પ પણ પ્રવૃત્તિ સ્વપરને મોક્ષમાર્ગસન્મુખ કરવાની છે. લિંગાભાસી જીવો મોક્ષમાર્ગથી પરાડ્મુખ કરવામાં પોતાનું વલ્લ પ્રવર્તેતું જાણી હર્ષાયમાન થાય છે, અને તે સર્વ કર્મપ્રકૃતિમાં વધતા અનુભાગ અને સ્થિતિવંધનું સ્થાનક છે એમ હું જાણું છું.

૫૬૫.^૧

અમારા ચિત્તને વિષે વારંવાર એમ આવે છે, અને એમ પરિણામ સ્થિર રહ્યા કરે છે કે, જેવો આત્મકલ્યાણનો નિર્ધાર શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીએ, કે શ્રી ઋષભાદિએ કર્યો છે તેવો નિર્ધાર વીજા સંપ્રદાયને વિષે નથી. વેદાંતાદિ દર્શનનો લક્ષ આત્મજ્ઞાન મળી અને સંપૂર્ણ મોક્ષપ્રત્યે જતો જોવામાં આવે છે, પણ તેનો યથાયોગ્ય નિર્ધાર સંપૂર્ણપણે તેમાં જણાતો નથી, અંશે જણાય છે; અને કંઈ કંઈ તે પણ પર્યાયફેર દેખાય છે. જો કે વેદાંતને વિષે ઠામ ઠામ આત્મચર્યા જ વિવેચી છે, તથાપિ તે ચર્યા સ્પષ્ટપણે અવિરુદ્ધ છે, એમ હજુસુધી લાગી શકતું

નથી, ઇમ પળ બને કે ઘડતે વિચારના કોઈ ઉદયમેદથી વેગતનો આશય મીને સ્વરૂપે સમજનામાં આવતો હોય, અને તેથી વિરોધ માસતો હોય, એવી આશંકા પણ પરી પરી ચિત્તમા કરવામા આવી છે, વિશેષ વિશેષ આત્મવીય પરિણમામીને તેને અવિરોધ જોના માટે વિચાર કર્યા કરેલ છે, તથાપિ ઇમ જણાય છે કે, વેગત જે પ્રકારે આત્મસ્વરૂપ કહે છે તે પ્રકારે સર્વથા વેગત અવિરોધપણુ પામી શકતુ નથી, કેમકે તે નહે છે તે જ પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપ નથી, કોઈ તેમા મોટો મેદ જોગમા આવે છે અને તે તે પ્રકારે સાદ્યાદિ દર્શનોને રિપે પણ મેદ જોગમા આવે છે એકમાત્ર શ્રી જિને વહુ છે તે આત્મસ્વરૂપ વિશેષ વિશેષ અવિરોધી જોગમા આવે છે, અને તે પ્રકારે વેગમા આવે છે સર્પૂર્ણપણે અવિરોધી જિનુ કહેતુ આત્મસ્વરૂપ હોગાયોગ્ય છે ઇમ માસે છે સર્પૂર્ણપણે અવિરોધી જ છે ઇમ કહેનામા નથી આવતુ તેનો હેતુ માત્ર ઈટલો છે કે, સર્પૂર્ણપણે આત્માનમ્યા પ્રગટી નથી, જેથી જે અવસ્થા અપ્રગટ છે, તે અવસ્થાનુ અનુમાન વર્તમાનમા કરીષ છીય, જેથી તે અનુમાન પર અત્યત માર ન દેવાયોગ્ય ગણી વિશેષ વિશેષ અવિરોધી છે ઇમ જણાવ્યુ છે સર્પૂર્ણ અવિરોધી હોગાયોગ્ય છે ઇમ છાગે છે

સર્પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ કોઈ પણ પુરુષને રિપે પ્રગટવુ જોઈય, યવો આત્માને રિપે નિશ્ચય પ્રતીતિ-માન આવે છે, અને તે કેના પુરુષને રિપે પ્રગટવુ જોઈય ઇમ વિચાર કરતાં જિન જેના પુરુષને પ્રગટવુ જોઈય ઇમ સ્પષ્ટ લાગે છે કોઈને પણ આ સુષ્ટિમહલને રિપે આત્મસ્વરૂપ સર્પૂર્ણ પ્રગટનાયોગ્ય હોય તો શ્રી વર્દમાનમ્યામીને રિપે પ્રથમ પ્રગટવાયોગ્ય લાગે છે, અથવા તે દશાના પુરુષોને રિપે સીધી પ્રથમ સર્પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ—

૫૬૬

સવજે પહેલુ, ગુરુત્વપદેશથી આત્માનુ સ્વરૂપ જાણીને સુપ્રતીત કરીને તેનુ ધ્યાન કરો જેમ જેમ ધ્યાનવિશુદ્ધિ, તેમ તેમ જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થશે ચોતાની કલ્પનાથી તે ધ્યાન યતુ નથી જ્ઞાનમય આત્મા જેમને પરમોત્કૃષ્ટ માને પ્રાપ્ત થયો, અને જેમણે પરદ્રવ્યમાત્ર ત્યાગ કર્યું છે, તે દેવને નમઃ હો! નમન હો!

ધાર પ્રચારના નિદાનરહિત તપથી કર્મની નિર્જરા વૈરાગ્યમાત્રમાનિત, અહમાત્રરહિત એવા જ્ઞાનીને થાય છે તે નિર્જરા પણ ઘે પ્રચારની જાણવી સ્વકાલપ્રાપ્ત, અને તપથી ઇક ધારે ગતિમા થાય છે, ચીજી વ્રતધારીને જ હોય છે

જેમ જેમ ઉપશમની વૃદ્ધિ થાય, તેમ તેમ તપ કરવાથી કર્મની ઘણી નિર્જરા થાય તે નિર્જરાનો ત્રમ કહે છે મિથ્યાદર્શનમાં વર્તતો પણ ચોઢા વચ્ચતમા ઉપશમમમ્યદર્શન પામનાનો છે, એના જીન કરતા અસયત સમ્યદ્દષ્ટિને અસરવ્યાતગુણ નિર્જરા, તેથી દેશવિરતિ, તેથી સમવિરતિ જ્ઞાનીને, તેથી,

૫૬૭.

હે જીવ ! આટલો વધો પ્રમાદ શો ?

શુદ્ધ આત્મપદની પ્રાપ્તિને અર્થે વીતરાગ સન્માર્ગની ઉપાસના કર્ત્તવ્ય છે.

સર્વજ્ઞ દેવ નિર્ગ્રંથ ગુરુ દયા મુલ્ય ધર્મ	}	શુદ્ધ આત્મદષ્ટિ થવાનાં અવલંબન છે.
---	---	-----------------------------------

સર્વજ્ઞે અનુભવેલો એવો શુદ્ધઆત્મપ્રાપ્તિનો ઉપાય શ્રી ગુરુવડે જાણીને—તેનું રહસ્ય ધ્યાનમાં લઈને આત્મપ્રાપ્તિ કરો.

યથાજાતિના સર્વ વિરતિધર્મ. દ્વાદશવિધ દેશવિરતિધર્મ.

દ્રવ્યાનુયોગ સુસિદ્ધ—સ્વરૂપદષ્ટિ થતાં. ચરણાનુયોગ સુસિદ્ધ—પદ્ધતિવિવાદ શાંત કરતાં.

કરણાનુયોગ સુસિદ્ધ—સુપ્રતીતદષ્ટિ થતાં. ધર્મકથાનુયોગ સુસિદ્ધ—ત્રાલબોધહેતુ સમજાવતાં.

[અંગત.

૫૬૮.

ૐ નમઃ

સર્વ દુઃખનો આત્યંતિક અભાવ અને પરમ અવ્યાવાધ સુખની પ્રાપ્તિ એ જ ‘મોક્ષ’ છે; અને તે જ ‘પરમહિત’ છે. વીતરાગસન્માર્ગ તેનો ‘સદુપાય’ છે. તે સન્માર્ગનો આ પ્રમાણે સંક્ષેપ છે:

સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્રની એકત્રતા તે ‘મોક્ષમાર્ગ’ છે. સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં ભાસ્યમાન તત્ત્વોની સમ્યક્પ્રતીતિ થવી તે ‘સમ્યક્દર્શન’ છે. તે તત્ત્વનો વોધ થવો તે ‘સમ્યક્જ્ઞાન’ છે. ઉપાદેય તત્ત્વનો અભ્યાસ થવો તે ‘સમ્યક્ચારિત્ર’ છે. શુદ્ધઆત્મપદસ્વરૂપ એવા વીતરાગપદમાં સ્થિતિ થવી તે એ ત્રણેની ‘એકત્રતા’ છે. સર્વજ્ઞદેવ, નિર્ગ્રંથગુરુ અને સર્વજ્ઞોપદિષ્ટ ધર્મની પ્રતીતિથી ‘તત્ત્વપ્રતીતિ’ પ્રાપ્ત થાય છે.

સર્વ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, સર્વ મોહ, અને સર્વ વીર્યાદિ અંતરાયનો ક્ષય થવાથી આત્માનો ‘સર્વજ્ઞવીતરાગસ્વભાવ’ પ્રગટે છે.

નિર્ગ્રંથપદના અભ્યાસનો ઉત્તરોત્તર ક્રમ તેનો ‘માર્ગ’ છે. તેનું રહસ્ય ‘સર્વજ્ઞોપદિષ્ટ ધર્મ’ છે.

૫૬૯.*

ચિતિત્ત્વ જેનાથી પ્રાપ્ત થાય તે મણિને ચિંતામણિ કહ્યો છે. એ જ આ મનુષ્યદેહ છે કે, જે દેહમાં, યોગમાં આત્યંતિક એવા સર્વ દુઃખના ક્ષયની ચિંતિતા ધારી તો પાર પડે છે.

અચિત્ત્વ જેનું મહાત્મ્ય છે એવાં સત્સંગરૂપી કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થયે જીવનું દારિદ્ર રહે એમ વને તો આ જગત્ને વિષે તે અગિયારમું આશ્ચર્ય જ છે.

૫૭૦

ૐ વિનાયનમ

જિનપરિમાપાવિચાર યથાવશાનુસાર વિશેષ નિદિધ્યાસ કરવાયોગ્ય

મગનાન્ જિને કહેલા હોરસત્યાદિ માપ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી સિદ્ધ થવાયોગ્ય છે ચતુર્વર્ત્યા-
દિનુ સ્વરૂપ પળ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી સમજાય યુગ છે મનુષ્ય-કૃત્વ પ્રમાણાદિમા પળ તેનો સમય
છે કાલપ્રમાણાદિ પળ તે જ રીતે ઘટ્યમાન છે તિગોદાદિ પળ તે જ રીતે ઘટ્યમાન થનાયોગ્ય છે
સિદ્ધસ્વરૂપ પળ પૂજ માવથી નિદિધ્યાસ થનાયોગ્ય છે—સપ્રાપ્ત થવાયોગ્ય જણાય છે

લોક શબ્દનો અર્થ— } આધ્યાત્મિક છે 'સર્વજ્ઞ' શબ્દ સમજાવો વહુ ગૂઢ છે
અનેકાંત શબ્દનો અર્થ— }

ધર્મસ્વારૂપ ચરિત્રો આધ્યાત્મિક પરિમાપાથી અલકૃત લાગે છે જનુદ્વીપાતિનુ વર્ણન પળ
અધ્યાત્મપરિમાપાથી નિરૂપિત કરું છાને છે

અર્તાંત્રિય જ્ઞાનના મગનાન્ જિને ઘે મેદ પાઢ્યા છે

દેશપ્રત્યક્ષ —તે ઘે મેદે (૧) અવધિ (૨) મન પર્યં

ઈચ્છિતપણે અવલોકન કરતો આત્મા હૃદયના અગ્નિગર અમુક મર્યાદા જાણે તે 'અગ્નિ'

અનિચ્છિત છતા માનસિક વિગુદ્ધિના ઘઘરહે જાણે તે 'મન પર્યં' સામાન્ય ત્રિશેષ ચૈત-
ન્યાત્મદૃષ્ટિમાં પરિનિશ્ચિત શુદ્ધ 'વૈષ્ણવજ્ઞાન' શ્રી જિને કહેલા માવો અધ્યાત્મપરિમાપામય હોવાથી
સમજાવા કઢળ છે પરમપુરુષનો યોગ સપ્રાપ્ત થવો જોઈપુ

[અગત

૫૭૧

વિચારવાન પુરુષને કેવઢ જ્ઞેશરૂપે માને છે, એવો આ સંસાર તેને વિષે હવે ફરી આત્મમાને
ફરી જ મનાની નિશ્ચલ પ્રતિજ્ઞા છે પ્રણે કાઢને વિષે હવે યજી આ સમારતુ સ્વરૂપ અયપણે
માત્સ્યમાનધવાયોગ્ય તથી, અને માસે યુગ નળે કાઢને વિષે સમઘતુ તથી

અત્રે આત્મભાવે સમાધિ છે સદયમાત્રપ્રત્યે સપાધિ વર્તે છે

શ્રી તીર્થંકરે, તેરમા સ્થાનકે વર્તતા પુરુષનુ નીચે લખ્યુ છે તે સ્વરૂપ વઘ્યુ છે

આત્મમાવને અર્થે સર્વ સંમાર સતૃપ કર્યો છે જેણે—અર્થાન્ સર્વ સસારની ઈચ્છા જેનાપ્રત્યે
આત્મી નિરોધ ધર્દ છે એવા નિર્ગ્રંથને—સતપુરુષને તેરમે સ્થાને વહેવાયોગ્ય છે મનસમિતિ-
યુક્ત, વચનમમિતિયુક્ત, કાયસમિતિયુક્ત, કોઈ પળ વઘુને ગ્રહણ ત્યાગ કરતા સમિતિયુક્ત,
દીર્ઘશંકાદિનો ત્યાગ કરતા સમિતિયુક્ત, મનને સંકોચનાર, વચનને સંકોચનાર, કાયાને સંકોચ-
નાર, સર્વ હૃદયોના સંકોચણે ગ્રહચારી—ઉપયોગપૂર્વક ચાલનાર, ઉપયોગપૂર્વક ડમો રહેનાર,
ઉપયોગપૂર્વક ઘેમનાર, ઉપયોગપૂર્વક શયન કરનાર, ઉપયોગપૂર્વક ધીલનાર, ઉપયોગપૂર્વક આહાર

તેનાર અને ઉપયોગપૂર્વક શ્વામોચ્છાસ તેનાર, આંગ્વનું એક નિમિષમાત્ર પણ ઉપયોગપૂર્વક ચલન કરનાર કે ઉપયોગરહિત જેની ક્રિયા નથી તેવા આ નિર્ગ્રંથને એક સમયે ક્રિયા વંધાય છે, વીજે સમયે વેદાય છે, ત્રીજે સમયે તે કર્મરહિત હોય છે, અર્થાત્ ચોથે સમયે તે ક્રિયા સંવંધી સર્વ ચેષ્ટા નિવૃત્ત થાય છે.

શ્રી તીર્થંકર જેવાને કેવો અત્યંત નિશ્ચલ

૫૭૨.

‘પંચાસ્તિકાય’નું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં કહ્યું છે:—

જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ પાંચ ‘અસ્તિકાય’ કહેવાય છે. અસ્તિકાય એટલે પ્રદેશસમૂહાત્મક વસ્તુ. એક પરમાણુપ્રમાણે, અમૂર્ત વસ્તુના ભાગને ‘પ્રદેશ’ એવી સંજ્ઞા છે. અનેક-પ્રદેશાત્મક જે વસ્તુ હોય તે ‘અસ્તિકાય’ કહેવાય. એક જીવ અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ છે. પુદ્ગલ પરમાણુ જો કે એક પ્રદેશાત્મક છે, પણ તે પરમાણુથી માંડીને અસંખ્યાત, અનંત પરમાણુઓ એકત્ર થઈ શકે છે. એમ અરસપરસ મઢવાની શક્તિ તેમાં રહેલી હોવાથી અનેકપ્રદેશાત્મકપણુ તે પામી શકે છે; જેથી તે પણ ‘અસ્તિકાય’ કહેવાયોગ્ય છે. ‘ધર્મ’ દ્રવ્ય અસંખ્યાતપ્રદેશ-પ્રમાણ, ‘અધર્મદ્રવ્ય’ અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ, ‘આકાશ’ દ્રવ્ય અનંતપ્રદેશપ્રમાણ હોવાથી તે પણ ‘અસ્તિકાય’ છે. એમ પાંચ અસ્તિકાય છે. જે પાંચ અસ્તિકાયના એકમેકાત્મકપણાથી આ ‘લોકની’ उत्पत्ति છે. અર્થાત્ ‘લોક’ એ પાંચ અસ્તિકાયમય છે.

પ્રત્યેકે પ્રત્યેક જીવ અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ છે. તે જીવો અનંત છે. એક પરમાણુ એવાં અનંત પરમાણુઓ છે. તે પરમાણુઓ એકત્ર મઢેલાં એવા દ્વિઅણુક—સ્કંધ અનંતા છે. એમ ત્રણ પરમાણુઓ એકત્ર મઢેલા એવા ત્રિઅણુક—સ્કંધ અનંતા છે. ચાર પરમાણુ એકત્ર મઢેલા એવા ચતુઃઅણુક—સ્કંધ અનંતા છે. પાંચ પરમાણુઓ એકત્ર મઢેલા એવા પંચાણુક સ્કંધ અનંતા છે. એમ છ પરમાણુ, સાત પરમાણુ, આઠ પરમાણુ, નવ પરમાણુ, દશ પરમાણુ, એકત્ર મઢેલા એવા અનંતા સ્કંધ છે. તેમ જ અગિયાર પરમાણુ યાવત્ સો પરમાણુ, સંખ્યાત પરમાણુ, અસંખ્યાત પરમાણુ, તથા અનંત પરમાણુ મઢેલા એવા અનંતા સ્કંધ છે.

‘ધર્મદ્રવ્ય’ એક છે. તે અસંખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણ—લોકવ્યાપક છે. ‘અધર્મદ્રવ્ય’ એક છે. તે પણ અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ—લોકવ્યાપક છે. ‘આકાશદ્રવ્ય’ એક છે. તે અનંતપ્રદેશપ્રમાણ છે. લોક-કાલોલોકવ્યાપક છે. લોકપ્રમાણ આકાશ અસંખ્યાતપ્રદેશાત્મક છે.

‘કાલદ્રવ્ય’ એ પાંચ અસ્તિકાયનો વર્તનારૂપ પર્યાય છે, એટલે ઉપચારિક દ્રવ્ય છે. વસ્તુતા એ તો પર્યાય જ છે, અને પલ્લ, વિપલ્લથી માંડી વર્ષાદિપર્યંત જે કાલ સૂર્યની ગતિપરથી સમજાય છે, તે ‘વ્યાવહારિક કાલ’ છે એમ શ્વેતામ્બરાચાર્યો કહે છે. દિગમ્બરાચાર્યો પણ એમ કહે છે; પણ વિશેષમાં એટલું કહે છે કે, લોકાકાશના એકેક પ્રદેશે એકેક કાલાણુ રહેલો છે; જે અવર્ણ,

અગધ, અરત, અસ્પર્શ છે, -અગુર લઘુ સ્વમાવગાન છે તે કાલાણુઓ યત્તનાપર્યાય અને વ્યાપકારિક કાઢને નિમિત્તોપકારી છે તે કાલાણુઓ 'દ્રવ્ય' કહેનાયોગ્ય છે, પણ 'અલિનાય' કહેવાયોગ્ય નથી, કેમકે જન ઘીજા તે અણુઓ મઢીને નિયાની પ્રવૃત્તિ કરતાં નથી, જેથી વહુ-પ્રદેશાત્મક નહીં હોવાથી 'કાઢ'દ્રવ્ય 'અલિનાય' કહેનાયોગ્ય નથી, અને નિવેચનમા પણ પચાલિનાયમા તેનુ ગૌણપણે સ્વરૂપ કહીજી છીજ

'આકાજ' આતપ્રદેશપ્રમાણ છે તેમા અસર્યાત પ્રદેશપ્રમાણમા ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્ય વ્યાપક છે ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્યનો જયો સ્વમાન છે કે, જીવ અને પુદ્ગલ તેની સહાયતાના નિમિત્તથી ગતિ અને સ્થિતિ કરી શકે છે, જેથી ધર્મ અધર્મ દ્રવ્યના વ્યાપકપણાપયત જ જીવ અને પુદ્ગલની ગતિ, સ્થિતિ છે, અને તેથી હોઠ્ઠમર્યાદા ઉત્તજ થાય છે જીવ, પુદ્ગલ અને ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્યપ્રમાણ આજાજ જ પાચ જ્યા વ્યાપક છે તે 'હોક' કહેવાય છે

૫૭૩

ગીતિ'

- ૧ પથ પરમપદ વોધ્યો, જેહ પ્રમાણે પરમ ધીતરાણે,
તે અનુસરિ પહિજુ, પ્રણમીને તે પ્રમુ મકિ રાણે
- ૨ મૂલ પરમપદ કારણ, સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચરણ પૂર્ણ,
પ્રણમે પથ સમાવે, શુદ્ધ સમાધિ ત્યા પરિપૂર્ણ
- ૩ જે ચેતન જઢ માગો, અવલોક્યા છે મુનીંદ્ર સવજે,
તેવી અતર આસ્થા, પ્રવત્યે દર્શન કહ્યુ છે તત્ત્વજે
- ૪ સમ્યક્ પ્રમાણ પૂર્વક, તે તે માગો જ્ઞાન વિષે માસે,
સમ્યક્ જ્ઞાન કહ્યુ તે, સચય, તિત્રમ, મોહ ત્યા નાશ્યે
- ૫ વિપયારમનિવૃત્તિ, રાગ દ્વેષનો અમાવ જ્યાં થાય,
સહિત સમ્યક્દર્શન, શુદ્ધચરણ ત્યા સમાધિ સતુપાય
- ૬ પ્રણે અભિજ્ઞ સ્વમાણે, પરણમી આત્મસ્વરૂપ જ્યા થાય,
પૂર્ણ પરમપદપ્રાપ્તિ, નિશ્ચયથી ત્યાં અનન્ય સુખનાય
- ૭ જીવ, અજીવ પદાર્થો, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય તથા વધ,
સગર નિર્જરા મોહ, તત્ત્વ કહ્યા નવ પદાર્થ સગધ
- ૮ જીવ અજીવ વિષે તે, તે તત્ત્વનો સમાવેશ થાય,
વસુ તિષાર નિશેષે, મિજ પ્રમોધ્યા મહાનુ મુનિરાય

૧ ધીમદ્મા દેહોત્તમ પદી સેવોનાં વચનોનો સંગ્રહ કરવામાં આજી સારે આ વિષયની ૩૬ કે ૫૦ ગીતિ હતી પણ પાછલથી સંગ્રહપૂર્વક ત્રી રજાથી મુમ થઈ છે -સસોષક

૫૭૪.^૧૫૭૫.^૨

ચૈતન્ય જેનું મુખ્ય લક્ષણ છે.
 દેહ પ્રમાણ છે.
 અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ છે.
 તે અસંખ્યાત પ્રદેશના લોક પરિમિત છે.
 પરિણામી છે.
 અમૂર્ત છે.
 અનંત અગુરુ લઘુ પરિણત દ્રવ્ય છે.
 સ્વાભાવિક દ્રવ્ય છે.
 કર્તા છે.
 મોક્તા છે.
 અનાદિ સંસારી છે.
 મવ્યત્વ લવિધ પરિપાકાદિથી મોક્ષ સાધનમાં
 પ્રવર્તે છે.
 મોક્ષ થાય છે.
 મોક્ષમાં સ્વપરિણામી છે.
 સંસારઅવસ્થામાં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ,
 કપાય અને યોગ ઉત્તરોત્તર બંધનાં સ્થાનકો છે.
 સિદ્ધાવસ્થામાં યોગનો પણ અભાવ છે.
 માત્ર ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મદ્રવ્ય સિદ્ધપદ છે.
 વિભાવપરિણામ ભાવકર્મ છે.
 પુદ્ગલસંવંધ દ્રવ્યકર્મ છે.

મોક્ષમાર્ગનું અસ્તિત્વ. પ્રમાણ.
 આત્મ. નય.
 ગુરુ. અનેકાંત.
 ધર્મ. લોક.
 ધર્મની યોગ્યતા. અલોક.
 કર્મ. અહિંસા.
 જીવ. સત્ય.
 અજીવ. અસત્ય.
 પુણ્ય. બ્રહ્મચર્ય.
 પાપ. અપરિગ્રહ.
 આશ્રવ. આજ્ઞા.
 સંવર. વ્યવહાર.
 નિર્જરા. આગમ.
 વંધ. સંયમ.
 મોક્ષ. વર્તમાનકાલ.
 જ્ઞાન. ગુણસ્થાનક.
 દર્શન. દ્રવ્ય-અનુયોગ.
 ચારિત્ર. કરણ-અનુયોગ.
 તપ. ચરણ-અનુયોગ.
 દ્રવ્ય. ધર્મ-કથાનુયોગ.
 ગુણ. મુનિત્વ.
 પર્યાય. ગૃહધર્મ.
 સંસાર. પરિપ્રહ.
 એકેન્દ્રિયનું અસ્તિત્વ. ઉપસર્ગ.

૧. જીવદ્રવ્યના લક્ષણોનું નિરૂપણ છે ૨. શાસ્ત્રયોજનાનો વિષય-અનુક્રમ છે -સંશોધક.

આવશ્યક વચનસાર.

સવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અઝાદ મુદ્ ૪, રવિ, -તાં ૨૧/૭/૧૯૦૦

- ૧ જ્ઞાન વૈરાગ્યસાથે, અને વૈરાગ્ય જ્ઞાનસાથે હોય છે, ઈકલા ન હોય
- ૨ વૈરાગ્ય શ્રદ્ધાસાથે ન હોય, અને શ્રદ્ધાસાથે વૈરાગ્ય ન હોય
- ૩ વીતરાગવચનની અસરથી શ્દ્ધિયસુખ નિરસ ન હાગ્યા તો જ્ઞાનીના વચનો વાને પહોં જ નથી એમ સમજવું
- ૪ જ્ઞાનીના વચનો વિષયનું વિરેચન કરાવનારા છે
- ૫ હ્રદયસ્થ પદ્ધતે આચરણયુક્ત
- ૬ શૈલેશિકરણ, તેમા (શૈલ=પર્વત+દશ=મોટો)=પર્વતોમા મોટો-મેરના જેવું અચલ, અઙ્ગ
- ૭ અરૂપ ગુણનાળા=મન વચન કાયાના યોગની સ્થિરતાનાળા
- ૮ મોક્ષમા આત્માના અનુમનનો જો નાશ થતો હોય તો તે મોક્ષ શા કામનો?
- ૯ આત્માનો ઋર્ધ્ધ સ્વભાવ છે, તે પ્રમાણે પ્રથમ ડચો જાય, અને યજ્ઞતે સિદ્ધશિલાપ મટકાય, પણ કર્મરૂપી યોજો હોવાથી નીચે આવે જેમ કૂચેલો માણસ ડછાડાથી ઈક વચ્ચત્ત ડપર આવે છે તેમ

સવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી) ના અઝાદ મુદ્ ૫, સોમ, -તાં ૨૧/૭/૧૯૦૦

- ૧ જૈન ઇ આત્માનું સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ(ધર્મ)ને પ્રવર્તીતનાર પણ મનુષ્ય હતા જેમકે, વર્તમાન અવસર્પિણીકાળમા ઋપમાદિ ધર્મ પ્રવર્તીતનાર હતા આથી કરી કદ્ અનાદિ આત્મધર્મનો ત્રિવાર નહોતો એમ નહોતું
- ૨ આશરે ઘે હજાર વર્ષ ડપર ઇટલે જૈનયતિ શિષ્યસૂરિ આચાર્ય વૈશ્યને ક્ષત્રિયસાથે મેલ્લબ્યા
- ૩ ડત્કર્ષ, અપર્કર્ષ, અને સત્રવણ ઇ સત્તામા રહેલી કર્મપ્રકૃતિના થઈ શકે છે ડદયમા આવેલી પ્રકૃતિના થઈ શકે તરી
- ૪ આયુ કર્મનો જે પ્રકારે વધ હોય તે પ્રકારે દેહસ્થિતિ પૂર્ણ થાય
- ૫ 'ઓસનાલ' તે 'ઓરપાક' જાતના રજપૂત છે
- ૬ અધારામા ન ડેમ્મુ ઇ 'પ્રકાત દર્શનાચરણીય' કર્મ ત્ત કહેવાય, પણ 'મદ દર્શનાચરણીય' રહેવાય તમસુ નિમિત્ત અને તેજસુનો અમાય તેને લટ્કને તેમ ધને છે
- ૭ દર્શન રોચાયે જ્ઞાન રોચાય
- ૮ જ્ઞેય જાણના માટે જ્ઞાનને વધારલું જોઈઈ વજન તેમાં કાટલાં

૧ સંવત્ ૧૯૫૬ ની ધીમદ્ની મોરબીની સ્થિતિવેચ્ચા તેઓના તરફથી જે કાંઈ વચનો કહેવામાં આવતાં તે માંથી જે વચનોના મુદ્દાઓ સ્મૃતિમાં રહ્યા હતા તેમાંથી જે સ્ત્રી રામચાવી ઈક ઓતાને જરૂર હતી તેનું સંક્ષિપ્ત ડાંચળ વચાવનાશાનુવાર તે ઓતાઈ કરી લીધેડ તે અને આ સ્વઢે ડાંલીઈ ઇઈ-સસોધક

૯. જેમ પરમાણુની શક્તિ પર્યાયને પામવાથી વધતી જાય છે, તેમ ચૈતન્યદ્રવ્યની શક્તિ, વિશુદ્ધતાને પામવાથી વધતી જાય છે. કાચ, ચસમા, દુર્વિન આદિ પહેલા (પરમાણુ)નાં પ્રમાણ છે; અને અવધિ, મનઃપર્યવ, કેવલજ્ઞાન, લબ્ધિ, ત્રદ્ધિ વગેરે વીજા (ચૈતન્યદ્રવ્ય)નાં પ્રમાણ છે.

સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૬, ભોમ, -તા. ૩૧.૭.૧૯૦૦.

૧. 'ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ'ને 'વેદકસમ્યક્ત્વ' પણ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ ક્ષયોપશમમાંથી ક્ષાયિક થવાના સંધિના વચ્ચેનું જે સમ્યક્ત્વ તે વાસ્તવિક રીતે 'વેદકસમ્યક્ત્વ' છે.
૨. પાંચ સ્થાવર એકંદ્રિય વાદર છે; તેમ જ સૂક્ષ્મ પણ છે. વનસ્પતિ શિવાય વાકીના ચારમાં અસંખ્યાત સૂક્ષ્મ કહેવામાં આવે છે. નિગોદ સૂક્ષ્મ અનંત છે; અને વનસ્પતિના સૂક્ષ્મ અનંત છે; ત્યાં નિગોદમાં સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ ઘટે છે.
૩. શ્રીતીર્થંકર, અગિયારસું ગુણસ્થાનક સ્પર્શે નહીં; તેમ જ ૧ હું, ૨ જું તથા ૩ જું પણ ન સ્પર્શે.
૪. વર્દ્ધમાન, હીયમાન, અને સ્થિત એવી જે ત્રણ પરિણામની ધારા છે તેમાં હીયમાન પરિણામની ધારા સમ્યક્ત્વઆશ્રયી (દર્શનઆશ્રયી) શ્રીતીર્થંકરદેવને ન હોય; અને ચારિત્ર આશ્રયી ભજના.
૫. ક્ષાયિકચારિત્ર છે ત્યાં મોહનીયનો અભાવ છે; અને જ્યાં મોહનીયનો અભાવ છે ત્યાં ૧ હું, ૨ જું, ૩ ત્રીજું અને ૧૧ મું એ ચાર ગુણસ્થાનકના સ્પર્શપણનો અભાવ છે.
૬. ઉદય વે પ્રકારનો છે. એક, પ્રદેશોદય, અને વીજો, વિપાકોદય. વિપાકોદય વાહ્ય (દે-હીતી) રીતે વેદાય છે; અને પ્રદેશોદય અંદરથી વેદાય છે.
૭. આયુષ્યકર્મનો બંધ પ્રકૃતિવિના થતો નથી; પણ વેદનીયનો થાય છે.
૮. આયુષ્પ્રકૃતિ એક જ ભવમાં વેદાય છે. વીજી પ્રકૃતિઓ તે ભવમાં વેદાય, અને અન્ય-ભવમાં પણ વેદાય.
૯. જીવ જે ભવની આયુષ્પ્રકૃતિ ભોગવે છે તે આજીવ ભવની એક જ બંધપ્રકૃતિ છે. તે બંધપ્રકૃતિનો ઉદય આયુષ્ની શરૂઆત થઈ ત્યારથી ગણાય. આ કારણથી તે ભવની આયુષ્પ્રકૃતિ ઉદયમાં છે તેમાં સંક્રમણ, ઉત્કર્ષ, અપકર્ષાદિ થઈ શકતાં નથી.
૧૦. આયુષ્યકર્મની પ્રકૃતિ વીજા ભવમાં ભોગવાતી નથી.
૧૧. ગતિ, જાતિ, સ્થિતિ, સંબંધ, અવગાહ, (શરીરપ્રમાણ) અને રસ અમુક જીવે અમુક પ્રમાણમાં ભોગવવાં તેનો આધાર આયુષ્યકર્મ ઉપર છે. જેમકે, એક માણસની સો વર્ષની આયુઃકર્મપ્રકૃતિનો ઉદય વર્ષે છે; તેમાંથી તે એસીમે વર્ષે અધુરે આયુષે મરણ પામે તો વાકીનાં વીસ વર્ષ ક્યાં અને શી રીતે ભોગવાય ? વીજા ભવમાં ગતિ, જાતિ, સ્થિતિ, સંબંધાદિ નવેસરથી છે; એકાશીમા વર્ષથી નથી; તેથી કરીને આયુષ્પ્રકૃતિ અધ-

વચથી ઘુટી શકે નહીં જે જે પ્રકારે વચ પડ્યો હોય, તે તે પ્રકારે ઉદયમા આન-
વાધી કોઈની નજરમા વઢાચ્ આયુષ્ ઘુટવાનુ આવે, પરનુ તેમ ઘની શસ્ત્રુ નથી

૧૨ સંસ્મરણ અપર્કર્પ ઉત્કર્ષાદિ કરણનો િયમ આયુ ઋર્મવર્ગના સત્તામા હોય ત્યાયુધી લાગુ
થઈ શકે, પણ ઉદયની શરઆત થયા પછી લાગુ થઈ શકે નહીં

૧૩ આયુ ઋમ પૃથ્વીસમાન છે, અને િજા કમા જ્ઞાદસમાન છે (જો પૃથ્વી હોય તો જ્ઞાદ હોય)

૧૪ આયુપ્ના યે પ્રકાર છે —(૧) સોપન્નમ અને (૨) નિરૂપન્નમ આમાધી જે પ્રકારનુ વાચ્યુ
હોય તે પ્રકારનુ મોગનાય છે

૧૫ 'ઉપશમ સમ્યક્ત્વ 'ક્ષયોપશમ' યદ્ 'ક્ષાયિક' ધાય, કારણ કે, ઉપશમ સત્તામા છે દટલે
તે ઉદય આવી ક્ષય ધાય

૧૬ ધનુ યે પ્રકારે —(૧)જ્ઞાનધનુ અને (૨)ચર્મધનુ જેમ ચર્મધનુવહે ણ્ક વલ્લુ જે મ્યરૂપે
દેખાય છે તે વસ્તુ હુર્નિન સુન્નદર્કાદિ યત્રોધી જૂદા જ સ્વરૂપે દેખાય છે, તેમ
ચર્મધનુવહે જે સ્વરૂપે દેખાય છે તે જ્ઞાનધનુવહે કોઈ જૂદા જ સ્વરૂપે દેખાય, ને તેમ
વહેવામા આવે તે આપણે પોતાના હઠાપણે-અહપણે-ન માનવુ તે યોગ્ય નથી

સવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ ગુદ ૭, શુચ, —વા. ૪/૭/૧૯૦૦

૧ શ્રીમાન્ કુટુબુનાચાર્યે અટ્ટપાહુદ-પ્રામ્હત રચેલ છે પ્રામ્હતભેદ —દર્શનપ્રામ્હત, જ્ઞાનપ્રામ્હત,
ચારિત્રપ્રામ્હત, માનપ્રામ્હત ઇત્યાદિ દશનપ્રામ્હતમા જિનમાનુ સ્વરૂપ વતાયુ છે શાસ્ત્રકર્તા
કહે છે કે, અન્યમાનો અને, તમે, અને દેવાધિદેવ સુદ્ધાપ્ત પૂર્વે માવ્યા છે, અને તેથી
કાર્ય સર્વુ નથી, દટલા માટે જિનમાન માનવાની જરૂર છે જે જિનમાન જ્ઞાત છે,
આત્માનો ધર્મ છે, અને તે માવ્યેથી જ મુચિ ધાય છે

૨ ચારિત્રપ્રામ્હત

૩ દ્રવ્ય અને તેના પર્યાય માનવામા નથી આવતા ત્યા વિકલ્પ ધનાથી ગુચનાઈ જનુ ધાય
છે પર્યાય નથી માનેલા તેનુ કારણ તેટલે અજ્ઞે નહીં પહોંચવાનુ છે

૪ દ્રવ્યના પર્યાય છે ણ્મ સ્વીકારવામા આવે છે ત્યા દ્રવ્યનુ સ્વરૂપ સમજવામા વિન્નલ્ય રહે-
તો હોનાથી ગુચનાઈ જનુ ધાય છે, અને તેથી જ રસઙ્કુ ધાય છે

૧ અન કહેવાનો અભિગ્રાથ ણ્નો અગ્રાન છે કે, આત્માદિ પદાર્થો જ્ઞાનધનુના મિથ્યો છે, તેનો નિર્ધાર દક્ષત
રપ્ત (ચમ)પધુવ ધવો સમભિન નથી-સંગોષક

૨ જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવામા ગુણપદાર્થાદિનુ જ્ઞાન યડુ જ્ઞાનસ્વક છે તથાપિ કેટલાંક દશનો ગુણપદાર્થાદિનુ અલિન્ન
સ્વીકારતો નથી અન નથી સ્વીકારતા તેનુ કારણ તે-તેની વિચારદટિ તે જ્ઞાનસ્થિતિપરેત નહીં પહોંચવાનુ છે ણ્મ
આ સ્પષ્ટે જાણાય ણ્નો છે-સંગોષક

૩ જ્ઞાનદિ દશનો ગુણપદાર્થાદિને સ્વીકારનારા છે, ણ્મ તેના દશનનુ વધાતત્ત્વ સ્વરૂપ નહીં સમજનારા કટલાખ અનુયા
યિઓ આમાદિ માન્ય કરતા અર્થે ત ગુણપદાર્થાદિનુ સ્વરૂપ કહેલ છે ણ્મ પ્રઘી શકતા નહીં જ્ઞાત્રોધી ગુણપદાર્થાદિનુ
સ્વરૂપ ત દશનોઈ સ્વીકાર્યુ ન સ્વીકાર્યુ તે જીવને સમાન છે ણ્નો આ પ્રસંગનો ઉદ્ધ અને ધારીઈ દીઈ-સંગોષક

૫. સિદ્ધપદ એ દ્રવ્ય નથી, પણ આત્માનો એક શુદ્ધપર્યાય છે. તે પહેલાં મનુષ્ય, વા દેવ હતો ત્યારે તે પર્યાય હતો; એમ દ્રવ્ય શાશ્વત રહી પર્યાયાંતર થાય છે.
૬. શાન્તપણુ પ્રાપ્ત કરવાથી જ્ઞાન વધે છે.
૭. આત્મસિદ્ધિ માટે દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન જાણતાં ઘણો વચ્ચત જાય. જ્યારે એક માત્ર શાન્ત-પણુ સેવ્યાથી તરત પ્રાપ્ત થાય છે.
૮. પર્યાયનું સ્વરૂપ સમજાવવા અર્થે શ્રી તીર્થંકરદેવે ત્રિપદ (ઉત્પાદ, વ્યય, અને પ્રૌઘ્ય)સમજાવ્યાં છે.
૯. દ્રવ્ય ધ્રુવ-સનાતન-છે.
૧૦. પર્યાય ઉત્પાદવ્યયવંત છે.
૧૧. છપ્ દર્શન એક જૈનદર્શનનાં સમાય છે. તેમાં પણ જૈન એક દર્શન છે. વૌદ્ધ-શ્વેતક્રિયાદી=પર્યાયરૂપે 'સત્' છે. વેદાંત-સનાતન=દ્રવ્યરૂપે 'સત્' છે. ચાર્વાક-નિરીશ્વરવાદી જ્યાંતુથી આત્માની પ્રતીતિ થઈ નથી ત્યાંતુથી તેને ઓઢાલવારૂપે 'સત્' છે.
૧૨. (આત્મ) પર્યાયના વે મેદ છે: જીવપર્યાય (સંસારાવસ્થામાં) અને સિદ્ધપર્યાય. સિદ્ધપર્યાય સો-ટચના સોનાતુલ્ય છે, અને જીવપર્યાય કથિરસદિત સોનાતુલ્ય છે.
૧૩. વ્યંજનપર્યાય*.
૧૪. અર્થપર્યાય*.
૧૫. વિપયનો નાશ (વેદનો અમાત્ર) ક્ષાયિકચારિત્રથી થાય છે. ચોથે ગુણસ્થાનકે વિપયની મંદતા હોય છે; ને નવમા ગુણસ્થાનકતુથી વેદનો ઉદય હોય છે.^૧
૧૬. જે ગુણ પોતાને વિપે નથી તે ગુણ પોતાને વિપે છે એમ જે કહે અયવા મનાવે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા.^૨
૧૭. જિન અને જૈન શબ્દનો અર્થ:

ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે, ઘટ ઘટ અંતર જૈન;
મત મદિરાકે પાનસોં, મતવારા સમજૈ ન.

—સમચસાર.

૧૮. આત્માનો સનાતનધર્મ શાંત થવું-વિરામ પામવું તે છે. આખી દ્વાદશાંગીનો સાર પણ તે જ છે. તે પદ્દર્શનમાં સમાય છે. અને તે પદ્દર્શન જૈનમાં સમાય છે.
૧૯. વીતરાગનાં વચનો વિપયનું વિરેચન કરાવનારાં છે.
૨૦. જૈનધર્મનો આશય, ઢિગંધર તેમ જ શ્વેતામ્બર આચાર્યોનો આશય, ને દ્વાદશાંગીનો આશય

* સારલેલકથી તે મિપયોના વિવેચન સંચધી નોંચ થઈ ટાકી નથી એમ જ્યાં ૦ આવુ ચિન્હ હોય ત્યા સમજવું -સંશોધક.

૧. સારલેલકની પોતાની નોંધ:-“પોતે (શ્રીમદે) દૃષ્ટાતરૂપ વની પ્રમત્ત, અપ્રમત્તનો મેદ વતાવ્યો.”-સંશોધક.
૨ પ્રમત્ત, અપ્રમત્તનો મેદ વતાવતા શ્રીમદે આપેલા જાતિદૃષ્ટાંત(જુઓ છેડી નોંધ)ને ઉદ્દેશી આ વાત કહી સંભવે છે -સંશોધક.

- માત્ર આત્માનો સનાતનધર્મ પમાડવાનો છે,—ઓ તેજ સારરૂપ છે આ વાતમા કોઈ પ્રકારે જ્ઞાનીઓનો વિરુદ્ધ નથી તે જ ગ્રંથોન્મુલમાં જ્ઞાનીઓનું કહેવું છે, હતુ અને થશે
- ૨૧ બાહ્ય વિષયોથી મુક્ત થઈ જેમ જેમ તેનો વિચાર કરવામા આવે તેમ તેમ આત્મા વિરત થતો જાય, નિર્મલ થતો જાય
- ૨૨ મગજાલમા પહલુ નહીં માત્ર આત્માની શાંતિનો વિચાર કરવો પડે છે
- ૨૩ જ્ઞાનીઓ જો કે શાંતિ આ જેવા હિસાની છે [—વાણીમાની પેટે રેસ ૧ જાય તેમા છે— અર્થાત્ સૂક્ષ્મપણે શોધન કરી સત્ત્વે સ્વીકારનારા છે,] સૌપણ છેડે લોક જેવા લોક (—લેહુતાદિ) [એક સારભૂત વાત પકડી રાખનાર સાધારણ રીતે કહેવાય છે] થાય છે અર્થાત્ છેલ્લે ગમેતેમ થાય પણ એક જ્ઞાતપણાને મૂરત્તા નથી, અને આપ્તી દ્વારા શાંતિનો સાર પણ તે જ છે
- ૨૪ જ્ઞાની ઉદયને જાણે છે, પણ સાતા, અસાતામા તે પરિણમતા નથી
- ૨૫ શ્વિયોના મોગસહિત મુક્તપણુ નથી શ્વિયોના મોગ છે ત્યા સસાર છે, ને સસાર છે ત્યા મુક્તપણુ નથી
- ૨૬ ચારમા ગુણસ્થાનકસુધી જ્ઞાનીનો આશ્રય લેવાનો છે,—જ્ઞાનીની આજ્ઞા પરત્વેવાનું છે
- ૨૭ મહાન્ આચાર્યો અને જ્ઞાનીઓમા દોષ તથા ભૂલ હોય નહીં આપણાથી ન સમજાય તેને સ્વીકારે આપણે ભૂલ માનીએ છીએ આપણાથી સમજાય તેનું આપણામા જ્ઞાન નથી માટે તેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે જે જ્ઞાનીનો આશ્રય ભૂલબાહ્યો લાગે છે તે સમજાશે ણી માવના રાક્ષસી એક વીજા આચાર્યોના વિચારમા કોઈ જગોઈ કાંઈ ભેદ જોવામા આવે તો તેમ થવું કાયોપશ્ચમે સ્વીકારે સંમત છે પણ વરતુલે તેમા ત્રિકલ્પ કરવા જેવું નથી
- ૨૮ જ્ઞાનીઓ ઘણા ઢાઢા હતા નિષ્ક્રમુદ્ધ મોગથી જાણતા હતા પાંચે શ્વિયો પૂર્ણ હતી, (પાંચે શ્વિયો પૂર્ણ હોય તે જ આચાર્યપદવિને યોગ્ય થાય) છતાં આ સસાર અને શ્વિય મુલ્ક નિર્માલ્ય લાગણી તથા આત્માના સનાતનધર્મને વિષે શ્રેયણુ લાગવાથી તેઓ વિષયમુદ્ધ વિરમી આત્માના સનાતનધર્મમા જોડાયા છે
- ૨૯ અનતકાલથી જીન રણડે છે, છતાં તેનો મોખ થયો નહીં જ્યારે જ્ઞાનીએ એક અત્ત મહત્તમાં મુક્તપણુ બતાવ્યું છે !
- ૩૦ જીવ જ્ઞાનીની આજ્ઞાપ્રમાણે જ્ઞાતપણામા ત્રિચરે, તો અતર્ક્યહર્તમા મુક્ત થાય છે
- ૩૧ અમુક વસ્તુઓ વ્યવચ્છેદ ગઈ એમ કહેવામા આવે છે, પણ તેનો પુરુષાર્થ કરનામા આવતો નથી તેથી વ્યવચ્છેદ ગઈ કહે છે યથાપિ જો તેનો સાચો—નેનો જોઈએ તેનો—પુરુષાર્થ થાય તો તે ગુણો પ્રગટે એમા સશય નથી અગ્રેજોણ ઉદય કર્યા તો હુારો તથા રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યા, અને હિંદુસ્થાનવાઝાણ ઉદય ૧ કર્યા તો પ્રાપ્ત કરી શક્યા નહીં તેથી વિદ્યા (જ્ઞાન) વ્યવચ્છેદ ગઈ કહેવાય નહીં

૩૨. વિપયો ક્ષય થયા નથી છતાં જે જીવો પોતાને વિષે વર્તમાનમાં ગુણો માની ઘેઠા છે તે જીવોના જેવી ભ્રમણા ન કરતાં તે (વિપયો) ક્ષય કરવા મળી લક્ષ આપવું.

સંવત્ ૧૯૫૭ (દાહારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૮, ગુરુ, -તા ૦ ૫/૭/૧૯૦૦.

૧. ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થમાં પ્રથમ ત્રણથી ચઢીઆતો મોક્ષ. મોક્ષઅર્થે વાકીના ત્રણે છે.
૨. સુખરૂપ આત્માનો ધર્મ છે એમ પ્રતીત થાય છે. તે સોનામાફક શુદ્ધ છે.
૩. કર્મવડે સુખ દુઃખ સહન કરતાં છતાં પરિગ્રહ ઉપાર્જન કરવા તથા તેનું રક્ષણ કરવા સૌ પ્રયત્ન કરે છે. સૌ સુખને ચાહે છે; પણ તે પરતંત્ર છે. પરતંત્રતા પ્રશંસાપાત્ર નથી.
૪. તે માર્ગ (મોક્ષ) રત્નત્રયની આરાધનાવડે સર્વ કર્મનો ક્ષય થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.
૫. જ્ઞાનીએ નિરૂપણ કરેલાં તત્ત્વોનો યથાર્થ बोध થવો તે 'સમ્યગ્જ્ઞાન'.
૬. જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, વંધ, મોક્ષ એ તત્ત્વો છે. (અને પુણ્ય, પાપ આશ્રવમાં ગણેલાં છે).
૭. જીવના બે ભેદ: સિદ્ધ અને સંસારી:-

સિદ્ધ. સિદ્ધને અનંત જ્ઞાન, દર્શન, વૌર્ય, સુખ એ સ્વભાવ સમાન છે; છતાં અનંતર પરંપર થવારૂપે પંદર ભેદ આ પ્રમાણે કહ્યા છે:- (૧) તીર્થ (૨) અતીર્થ (૩) તીર્થકર, (૪) અતીર્થકર (૫) સ્વયંબુદ્ધ (૬) પ્રત્યેકબુદ્ધ (૭) બુદ્ધબોધિત. (૮) સ્ત્રીલિંગ (૯) પુરુષલિંગ (૧૦) નપુંસકલિંગ. (૧૧) અન્યલિંગ. (૧૨) જૈનલિંગ (૧૩) ગૃહસ્થલિંગ (૧૪) એક (૧૫) અનેક. સંસારી. સંસારી જીવો એક પ્રકારે, બે પ્રકારે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે કહ્યા છે. એક પ્રકારે-સામાન્યપણે 'ઉપયોગ' લક્ષણે સર્વ સંસારી જીવો છે. બે પ્રકારે-ત્રસ, સ્થાવર અથવા વ્યવહારરાશિ, અવ્યવહારરાશિ. સૂક્ષ્મ નિગોદમાંથી નીકળી એક વચત ત્રસપણ પામ્યા છે તે 'વ્યવહારરાશિ'. અનાદિકાલથી સૂક્ષ્મ નિગોદમાંથી નીકળી કોઈ દિવસ ત્રસપણ પામ્યા નથી તે 'અવ્યવહારરાશિ.' ત્રણ પ્રકારે-સંયત, અસંયત અને સંયતાસંયત અથવા સ્ત્રી, પુરુષ ને નપુંસક. ચાર પ્રકારે-ગતિઅપેક્ષાએ. પાંચ પ્રકારે-ઈન્દ્રિયઅપેક્ષાએ. છ પ્રકારે-પૃથ્વી, અપ્, તેજસ્, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ. સાત પ્રકારે-કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ, શુક્લ અને અલેશી. (ચૌદમા ગુણસ્થાનકવાળા લેવા પણ સિદ્ધ ન લેવા, કેમકે સંસારી જીવની વ્યાખ્યા છે.) આઠ પ્રકારે-અંડજ, પોતજ, જરાયુજ, સ્વેદજ, રસજ, સન્મૂર્છન, ઉદ્ધિજ અને ઉપપાદ. નવ પ્રકારે-પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિય. દશ પ્રકારે-પાંચ સ્થાવર ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, સંજ્ઞી તથા અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય. અગીઆર પ્રકારે-સૂક્ષ્મ, વાદર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિયમાં જલચર, સ્થલચર; નમશ્ચર, મનુષ્ય, દેવતા, નારક. વાર પ્રકારે-છકાયના પર્યાપ્ત તથા અપર્યાપ્ત. તેર પ્રકારે-ઉપલા ચાર ભેદ સંવ્યવહારિક તથા એક અસંવ્યવહારિક (સૂક્ષ્મ નિગોદનો). ચૌદ પ્રકારે-ગુણસ્થાનક

આથી, અથગા સૂક્ષ્મ, ઘાટર, ઘ્રણ વિસ્તૃતિય તથા સંઘી, અમઙ્ગીના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ણમ બુદ્ધિમાન પુરુષોણ સિદ્ધાન્તને અનુમતી જીવના અનેક ભેદ (છતા ખાતના ભેદ) વચ્ચા છે સવન્ ૧૯૫૭ (દાલારી)ના અઝાઢ શુદ્ધ ૧, શુન, -તા૦ ૬૧૧૧૯૦૦

- ૧ 'જાતિસ્મરણજ્ઞાન' રિપે જે શરૂ રહે છે તેનુ સમાધાન આ ઉપરથી થશે—જેમ ઘાલ્યા ઘસ્થાને રિપે જે વાદ જોયુ હોય, અથગા અનુમતુ હોય તેનુ સ્મરણ વૃદ્ધાવસ્થામાં કેટ છાકને ધાય, ને કેટલાકને ન ધાય, તેમ પૂનમરનુ માા કેટગરને રહે, ને કેટ લાકને ન રહે ન રહેવાનુ કારણ ય છે કે, પૂર્વદેહ છોડતા ઘાલ્ય પદાર્થોને રિપે જીવ ઘઙ્ગી રહી મરણ કરે છે, અને નવો દેહ પામી તેમા જ આસક્ત રહે છે આથી ડલડી રીતે પ્રવર્તનારને—અવકાશ રાખ્યો હોય તેને—પૂર્વનો મય અનુમત્યામા આવે છે
- ૨ 'જાતિસ્મરણજ્ઞાન' ણ મનિજ્ઞાનનો ભેદ છે પૂનપર્યાય છોડતા વેદનાના કારણો છડને, નવો દેહ ધારણ કરતા ગર્ભાગસને છડો, ઘાલપણામા મૂલપણાને રડને, અને વર્તમાા દેહમા અતિ છિનતાને રડને, પૂર્વપર્યાયની સ્મૃતિ કરવાનો અવકાશ જ મઠતો નથી, સધાપિ, જેમ ગર્ભાગસ તથા ઘાલપણુ સ્મૃતિમા રહે નહીં તેથી કરી તે મરોતા ણમ નથી, તેમ ઉપરનાં કારણોને રડને, પૂર્વપર્યાય સ્મૃતિમા રહે નહીં તેથી કરી તે મરોતો ણમ કહેવાય નહીં જેવી રીતે આંના આદિ શૃંગોની કલ્મ કરવામાં આવે છે તેમા સાનુરૂઢતા હોય તો ધાય છે, તેમ જો પૂર્વપર્યાયની સ્મૃતિ કરાને સાનુરૂઢતા (યો ગ્યતા) હોય તો 'જાતિસ્મરણજ્ઞાન' ધાય પૂનસંજ્ઞા કાયમ હોરી જોડણ અસંજ્ઞીનો મય આનગાથી 'જાતિસ્મરણજ્ઞાન' ન થાય
- ૩ આત્મા છે આત્મા તિલ્ય છે પ્રમાણો—
 (૧) ઘાલકને ધાવતા ઘટપટાનગાનુ કોદ શીરવે છે? તે પૂર્વામ્યાન છે
 (૨) સપ અને ગોરો, હાથી અને મિહને, ડદર અને રિલાડીને સ્વામારિફ વૈર છે તે કોડ શીઘઢાવતુ નથી પૂર્વમવના વૈરની સ્વામારિક સંજ્ઞા છે—પૂર્વજ્ઞા છે
- ૪ તિ મગપણુ ણ યનગાસીનો વિષય છે ણમ જ્ઞાનીઓદ કહેલ છે તે સત્ય છે જેનામા યે વ્યવહાર—સાંસારિક અને અસામારિફ—હોય તેનાથી તિ મગપણુ ધાય નહીં
- ૫ સંમાર છોઢગાનિના અપ્રમત્તગુણમ્યાનર નથી અપ્રમત્તગુણમ્યાનરની સ્થિતિ અતર્હુર્તની છે
- ૬ 'અમે સમજ્યા છીય,' 'જાત છીય' ણમ કહે છે તે તો ટગાયા છે
- ૭ સંમારમાં રહી સાતમા ગુણસ્થાનરથી ઉપર વધી ડકાતુ નથી આથી સંમારિને તિરાગ થાનુ તપી, ણમ તે ધ્યાનમાં રાખગાનુ છે

૧ ધીમન્તો અપ્રમત્તમાઢ અચ્ચક રીત આ ઘરો સુવરે છે—સંગોષક

૨ આ વચા અવગિત છે સંભારણની અવગત સુવચા અર્થે રજા છે—સંગોષક

૩ આ મત્તન ધા અવગિત છે અગિયાનુલક છે—સંગોષક

૮. પૂર્વે સ્મૃતિમાં આવેલી વસ્તુ ફરી શાંતપણે સંભારે તો યથાસ્થિત સાંભરે.
૯. ગ્રંથિના વે ભેદ છે:-એક દ્રવ્ય-વાણ-ગ્રંથિ (ચતુષ્પદ, દ્વિપદ, અપદ ૩૦) બીજી ભાવ-અન્યન્તર-ગ્રંથિ (આઠ કર્મ ૩૦). સમ્યક્પ્રકારે વસ્ત્રે ગ્રંથિથી નિવર્તે તે 'નિર્મથ'.
૧૦. મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ આદિ ભાવ જેને છોડવા જ નથી તેને વચ્ચનો ત્યાગ હોય, તોપણ તે પારલૌકિક કલ્યાણ શું કરે?
૧૧. સક્રિય જીવને અવંધનું અનુષ્ઠાન હોય એમ વને જ નહીં. (ક્રિયા છતાં અવંધ ગુણસ્થાનક હોતું નથી.)
૧૨. રાગાદિ દોષોનો ક્ષય ધવાથી તેનાં સહાયકારી કારણોનો ક્ષય થાય છે. જ્યાંસુધી ક્ષય સંપૂર્ણપણે થતો નથી, ત્યાંસુધી મુગુઢુ જીવ સંતોષ માની વેસતા નથી.
૧૩. રાગાદિ દોષ અને તેનાં સહાયકારી કારણોના અભાવે વંધ થતો નથી. રાગાદિના પ્રયોગે કરી કર્મ હોય છે. તેના અભાવે કર્મનો અભાવ સર્વ સ્થલે જાણવો.
૧૪. આયુઃકર્મ.

(અ) અપવર્તન-વિશેષકાલનું હોય તે કર્મ થોડાકાલમાં વેદી શકાય તેનું કારણ પૂર્વનો તેવો વંધ હોવાથી તે પ્રકારે ઉદયમાં આવે;-ભોગવાય. (આ) 'જુટવું' શબ્દનો અર્થ 'વે ભાગ થવા' એમ કેટલાક કરે છે; પણ તેમ નથી. જેવી રીતે 'દેવું જુટવું' શબ્દો 'દે-વાનો નિકાલ થયો, દેવું દડ દીધું' ના અર્થમાં વપરાય છે તેવી રીતે 'આયુષ્ જુટવું' શબ્દોનો આશય જાણવો. (ઈ) 'તોષક્રમ'=શિથિલ=એકદમ ભોગવી લેવાય તે. (ઈ) નિરૂપક્રમ=નિકાચિત. દેવ, નારક, યુગલ, ૬૩ શલાકા પુરુષ અને ચરમશરીરને હોય છે. (ડ) પ્રદેશોદય=પ્રદેશને મોઢા આગલ લઈ વેદવું તે 'પ્રદેશોદય.' પ્રદેશોદયથી જ્ઞાની-ઓ કર્મનો ક્ષય અંતર્મુહર્ત્તમાં કરે છે. (ઝ) 'અનપવર્તન'; અને 'અનુદીરણા' એ વેનો અર્થ મળતો છે; તથાપિ તફાવત એ છે કે, 'અનુદીરણામાં આત્માની શક્તિ છે, અને અપવર્તનમાં કર્મની શક્તિ છે.' (એ) આયુષ્ ઘટે છે એટલે થોડા કાલમાં ભોગવાય છે.

૧૫. અસાત્તાના ઉદયમાં જ્ઞાનની કસોટી થાય છે.

૧૬. પરિણામની ધારા એ 'ધરમોમીટર' સમાન છે.

સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૦, શનિ,-૭/૭/૧૯૦૦

૧. અસમંજસતા=અમલતાપણ (અસ્પષ્ટતા.) ૨. વિપમ=જેમ તેમ. ૩. આર્ય=ઉત્તમ. 'આર્ય' શબ્દ શ્રી જિનેશ્વરને, મુમુક્ષુને તથા આર્યદેશના રહેનારને વપરાય. ૪. નિલેપ=પ્રકાર, ભેદ, વિભાગ.
૨. મયંત્રાણ=મયથી તારનાર; શરણ આપનાર.
૩. હેમચંદ્રાચાર્ય, એ ધંધુકાના મોઢવાળીઆ હતા. તે મહાત્માએ કુમારપાલ રાજાપાસે પોતાના કુટુંબને માટે એક ક્ષેત્ર પણ માગ્યું ન હતું, તેમ પોતે પણ રાજઅન્નકોલીઓ

લીધો નહોતો ઇમ શ્રીકૃમારપાલે તે મહાત્માને અગ્નિદાહ દેતી વચ્ચે કમ્બુ હતુ તેમોના ગુરુ દેવચન્દ્રસૂરિ હતા

સવત્ ૧૯૫૭ (દાહારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૧, રવિ, -તા ૦ ૮/૭/૧૯૦૦

૧ સત્મયી-જિનપ્રાણીની ધારા

૨ ૧ વાનનાર, ૨ વાધવાના હેતુ, ૩ વધા અને ૪ વધનના કલ્પી આવા સત્તારનો પ્રપચ રહ્યો છે ઇમ શ્રી જિનેન્દ્રે કમ્બુ છે

૩ યનારસીદામ ૪ શ્રી આપ્રાના દશા શ્રીમાલી વાળીઆ હતા

સવત્ ૧૯૫૭ (દાહારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૧, સોમ-૯/૭/૧૯૦૦

૧ શ્રી યશોવિજયજી 'યોગદષ્ટિ' ગ્રંથમાં-

છઠ્ઠી 'કાન્તાદષ્ટિ'ને વિષે યતાવ્યુ છે કે, ધીતરાગમ્યરૂપશિવાય ધીજે ક્યાય સ્થિરતા થદ શકે નહીં, ધીતરાગમ્યરૂપિનાય ધીજુ મુલ નિ સત્ત્વ હાગે છે, આદ્યરૂપ હાગે છે પાચમી સ્થિરાદષ્ટિમા યતાવ્યુ છે કે, ધીતરાગમ્ય પ્રિયસારી હાગે

આટમી 'પરાદષ્ટિમા' યતાવ્યુ છે કે, 'પરમાગાઢ સમ્યક્ત્વ' સમયે જ્યાં કેન્દ્રશાન હોય

૨ પાતજલ-યોગના કર્ત્ત્વને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયુ નહોતુ, પણ દરિમદ્રસૂરિણ તેમને માર્ગા નુસારી ગણેલ છે

૩ દરિમદ્રસૂરિ તે દષ્ટિઓ અધ્યાત્મપણે સમ્પૂર્ણતા વર્ણવી છે, અને તે ઉપરથી યશોવિજયજી મહારાજે ઢાઢરૂપે ગુજરાતીમા કરેલ છે

૪ યોગદષ્ટિમા છદ માન-ઉદય, ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક, ક્ષાયિક, પારિણામિક, સાક્ષિ-પાતિક-નો સમાવેશ થાય છે ૫ છ માન બીજા સ્વતત્ત્વભૂત છે

૫ જ્યાંયુધી યપાર્થ જ્ઞાન થાય નહીં ત્યાંયુધી મૌન રહેવુ ટીક છે નહીંતો અનાચારહોષ હાગે છે આ નિયમશરતે ઉત્તરાધ્યયનગૂચમા 'અનાચાર' નામે અધિનાર છે

૬ શાનીના ગિદ્ધાતમાં ફેર હોઈ શકે નહીં

૭ સૂત્રો, આત્માનો મ્થમ પ્રાપ્ત કરવા માટે કરવામાં આવ્યાં છે, પણ તેનુ રહસ્ય યપાર્થ સમજનામા આગતુ નથી તેથી ફેર હાગે છે

૮ દિગમ્બરાં તીર્થ વચનોને લીધે ધદ રહસ્ય સમજી શકાય છે શ્વેતામ્બરની મોઢાશને લીધે રમ ટડાતો ગયો

૯ 'શાલાલિ કૃષ્' -નરવને વિષેની અમાતા દર્શાવના આ શબ્દ બપરાય છે શીજદાને મદ્દતુ તે કૃષ્ થાય છે માગથી સગારી આત્મા તે વૃક્ષરૂપ છે આત્મા પરતાર્થ-અધ્યયનાય વર્તા-મંદનના સમાન છે

૧૦ જિનુદ્ધા યે ગવારે છે કાપોન્નર્ગ અને પદ્મામા પ્રમાદ ઢાઢસાને બીનાં ધનાં આમનો કર્યાં છે, પણ મુખ્યત્વે આ યે આમનો છે

૧૧. 'પ્રશમરસનિમગ્નં દૃષ્ટિયુગ્મં પ્રસન્નં ॥ વદનકમલમંકઃ કામિનીસંગશૂન્યઃ ॥
કરયુગમપિ યત્તે શસ્ત્રસંવંધવંધ્યં ॥ તદસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ ॥ ૧ ॥
૧૨. ચૈતન્યલક્ષ કરનારની વલિહારી છે !
૧૩. તીર્થ=તરવાનો માર્ગ.
૧૪. અરનાથ પ્રભુની સ્તુતિ મહાત્મા આનંદઘનજીએ કરેલ છે. શ્રી આનંદઘનજીનું વીજું નામ 'લામાનંદજી' હતું. તેઓ તપગચ્છમાં થયા છે.
૧૫. વર્તમાનમાં લોકોને જ્ઞાન તથા શાંતિ સાથે સંવંધ રહ્યો નથી. મતાચાર્યે મારી નાખ્યાં છે.
૧૬. 'આશય આનંદઘન તળો, અતિ ગંભીર ઉદાર;
વાલક વાંહ પસારીને, કહે ઉદધિ વિસ્તાર.
૧૭. ત્રણ પ્રકારે ईશ્વરપણુ જણાય છે:—(૧) જડ-જડાત્મકપણે વર્તે છે. (૨) ચૈતન્ય-સંસારી જીવો વિભાવાત્મકપણે વર્તે છે. (૩) સિદ્ધ-શુદ્ધ ચૈતન્યાત્મકપણે વર્તે છે.
- સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૩, મોમ, -૧૦/૭/૦૦.
૧. 'ભગવતી આરાધના' જેવાં પુસ્તકો મધ્યમઉત્કૃષ્ટભાવના મહાત્માઓને તથા મુનિરાજોને યોગ્ય છે. એવા ગ્રંથો તેથી ઓછી પદવિ-યોગ્યતા-વાળા સાધુ, શ્રાવકને આપવાથી કૃતઘ્ન થાય છે; તેઓને તેથી ઉલટો અલાભ થાય છે. ધરા મુમુક્ષુઓને જ એ લાભકારી છે.
૨. મોક્ષમાર્ગ એ અગમ્ય તેમ જ સરલ છે.
અગમ્ય:—માત્ર વિભાવદશાને લીધે મતભેદો પડવાથી કોઈ પણ સ્થળે મોક્ષમાર્ગ સમજાય તેવું રહ્યું નથી, અને તેને લીધે વર્તમાનમાં અગમ્ય છે. માણસ મરી ગયા પછી અજ્ઞાન-વડે નાહ જાલીને વૈદાં કરવાનાં ફળની વરાવર, મતભેદ પડવાનું ફળ થયું છે, અને તેથી મોક્ષમાર્ગ સમજાય તેમ નથી. સરલ:—મતભેદની કઢાકૂટ જવા દઈ, જો આત્મા અને પુદ્ગલવચ્ચે વહેંચણી કરી, શાંતપણે અનુભવવામાં આવે તો મોક્ષમાર્ગ સરલ છે; અને દૂર નથી.
૩. અનેક શાસ્ત્રો છે. તે એકેક વાંચ્યા પછી તેનો નિર્ણય કરવા માટે બેસવામાં આવે તો તે હિસાબે પૂર્વાદિકનું જ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન કેમ પ્રાપ્ત થાય નહીં; અર્થાત્ કોઈ દિવસ પાર આવે નહીં; પણ તેની સંકલના છે, ને તે શ્રીગુરુદેવ વતાવે છે કે, અંતર્મુહૂર્તમાં મહાત્માઓ પ્રાપ્ત કરે છે.
૪. આ જીવે નવપૂર્વસુધી જ્ઞાન મેળવ્યું તોપણ કાંઈ સિદ્ધિ થઈ નહીં. તેનું કારણ વિ-મુખદશાએ પરિણમવાનું છે. જો સન્મુખદશાએ પરિણમ્યા હોય તો તત્ક્ષણ મુક્ત થાય.
૫. પરમશાંત રસમય 'ભગવતી આરાધના' જેવા એક જ શાસ્ત્રનું સારી રીતે પરિણમન થયું હોય તો વસ છે.
૬. આ 'આરા'—કાલ—માં સંઘયણ સારાં નહીં; આયુષ્ ઓછાં, દુર્ભિક્ષ, મરકી જેવા અજોગો વારંવાર વને તેથી આયુષ્ની કાંઈ નિશ્ચયપૂર્વક સ્થિતિ નથી, માટે જેમ વને તેમ આત્મ-

દિત્તની વાત તરત જ કરવી મૂલ્તની રાખવાથી મૂલધાપ સાદુ વેમાય છે આરા
સાક્ષા સમયમા તો છેક જ સાક્ષો માર્ગ-પરમ શાંત થયુ તે-ગ્રહણ કરવો તેથી જ ઉપ-
શમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિકમાય થાય છે

૭ કામાદિ કોદક જ વાર આપણાથી હાગે જાય છે, નહીં તો ઘણીવાર આપણને માપ
માગે દે છે એટલા માટે ઘનતાસુધી જેમ ઘને તેમ સ્વરાથી તેને તજવાને અપ્રમાદી
થયુ, જેમ વહેલુ ધનાય તેમ યદુ શૂલીરપણાથી તેમ તરત થવાય છે

૮ વર્તમાનમા દુષ્ટિરાગાનુમારી માણસો વિશેષણ છે

૯ જો પરા વૈદ્યની પ્રાપ્તિ થાય, તો વેદનો વિષમ સહેને ઔપધિવેદે વિષમમાથી નીકળી
સ્વધર્મે વફડે છે તેવી રીતે જો પરા ગુરુની પ્રાપ્તિ થાય, તો આત્માની શક્તિ ઘણી જ
સુગમતાથી અને સહેજમા થાય છે

૧૦ ત્રિયા કરનામા તત્ત્વર પડેલે અપ્રમાની થયુ પ્રસાદ કરીને ડલ્લા કાચર થયુ ગઈ

૧૧ સામાયિક=સયમ પ્રતિમમણ=આત્માની કમાપના, આરાધના પૂજા=મલ્લિ

૧૨ ત્રિવપૂજા, સામાયિક, પ્રતિમમણ આદિ કેવા અનુષ્ઠાને કરવા તે કહેતાં એક પછી એક
પ્રશ્ન ડટે, અને તેનો કેમે પાર આવે તેમ નથી જ્ઞાનીની આજ્ઞાપ્રમાણે-જ્ઞાની
વતાવ્યાપ્રમાણે ગમે તે ક્રિયામાં વર્તે તોપણ તે મોક્ષના માર્ગમા છે

૧૩ અમારી આજ્ઞા વર્તતા જો પાપ છાગે તો તે અમે અમારે શીર ઓઢી લઈ લીધ, કારણ
કે, જેમ રસ્તાઉપર પાત્ર પડ્યા હોય તે કોઈને યાગદોષ પગ જાળી માર્ગ ચાલતા ત્યાંથી
રૂપાડી લઈ કોઈને યમા ૮ છાગે તેવી બીની પગાંત જગોષ કોઈ મૂકે તો કાંઈ તેને
રાખ્યો ગુન્દો કયા કહેવાય ગઈ, તેમ મોક્ષનો શાંત માગ વતારતા પાપ કેમ સમવે ?

૧૪ જ્ઞાનીની આજ્ઞા ચાલતાં જ્ઞાનીગુણ ક્રિયાઆત્મી યોગ્યતાનુસાર કોઈને કાંઈ વતાવ્યુ
હોય, અને કોઈને કાંઈ વતાવ્યુ હોય તેથી મોક્ષનો માર્ગ અડક્તો થી

૧૫ યથાર્થ ન્વરૂપ સમજ્યાવિના, અથવા પોતે જે ઘોલે છે તે પરમાર્થે યથાર્થ છે કે કેમ
તે જાણ્યાવિના, સમજ્યાવિના જે વક્તા થાય છે તે આત સમારને ઘપારે છે, માટે
જ્યાસુધી આ સમાજની શક્તિ થાય નહીં ત્યાસુધી મૌન રહેવુ સારુ છે

૧૬ વક્તા ધર્મ પદ પળે જીવને યથાર્થ માર્ગ પતાવનાથી તીર્થનરમોથ વધાય છે, અને તેથી
ડલડુ કરનાથી મદામોહનીયર્મ વધાય છે

૧૭ જો કે દુર્માર્ગ તમો સર્વે માર્ગે ચઢાવી, પણ માનના પ્રમાણમા વસ્તુ મુકાય છે
ગઈતો જેમ દુલ્લા યાસળમા મારે વસ્તુ મૂકનાથી વામણનો તાર થાય, તેમ થાય

૧૮ તમારે કોઈ પ્રકારે હરણ જેવું નથી, કારણ કે, તમારે માથે અમારા પેલા છે તો હવે
સમારા પુરપાઈની આપી છે જો તમે પુરપાઈ કરજો તો મૌન થવો દુર નથી મૌન
પ્રાપ્ત કર્યાં તે ઘણા મદામા પ્રથમ આગળા જેવા મનુષ્ય હતા, અને કેટલાક પામ્યા

પછી પળ દેહ તો તેનો તે જ રહે છે; તો પછી હવે તે દેહમાંથી તે મહાત્માઓ શું કાઢી નાણું તે સમજીને કાઢી નાખવાનું કરવાનું છે. તેમાં ડર શાનો? વાદવિવાદ કે મતભેદ શાનો? માત્ર શાંતપણે તે જ ઉપાસવાયોગ્ય છે.

સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અઝાડ શુદ્ધ ૧૪, -ચુધવાર. તા. ૧૧/૭/૧૯૦૦.

૧. પ્રથમથી આયુધ વાંધતાં, ને વાપરતાં શીખ્યા હોઈએ તો લડાઈ વચ્ચે તે કામ આવે છે; તેમ પ્રથમથી વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત કરી હોય, તો અવસર આવ્યે કામ આવે છે; આરાધના થઈ શકે છે.
૨. યશોવિજયજીએ ગ્રંથો રચતાં ઇટલો અખંડ ઉપયોગ રાખ્યો હતો કે, તે કોઈ ઠેકાણે ચૂક્યા નહોતા. તોપણ છદ્મસ્થ-અવસ્થાને લીધે દોઢસો ગાથાના સ્તવન મધ્યે ૭ મા ઠાળાંગસૂત્રની શાખ આપી છે તે મળતી નથી. તે શ્રી ભગવતીજીના પાંચમા શતકના ઉદ્દેશે માલમ પડે છે. આ ઠેકાણે અર્થકર્તાએ 'રાસમવૃત્તિ' ઇટલે પશુતુલ્ય ગણેલ છે; પણ તેનો અર્થ તેમ નથી. રાસમવૃત્તિ ઇટલે કે ગધેડાને સારી કેલવળી આપી હોય તોપણ જાતિસ્વભાવને લીધે રહ્યા દેખીને લોટી જવાનું મન થાય છે; તેમ વર્તમાનકાલે બોલતાં ભવિષ્યકાલમાં કહેવાનું બોલી જવાય છે.
૩. 'ભગવતી આરાધના' મધ્યે લેશ્યાના અધિકારે દરેકની સ્થિતિ વગેરે સારી રીતે વતાવેલ છે.
૪. પરિણામ ત્રણ પ્રકારનાં છે; હૈયમાન, વર્દ્ધમાન અને સમવસ્થિત. પ્રથમનાં બે છદ્મસ્થને હોય છે; અને છેલ્લું સમવસ્થિત (અચલ-અકંપ-શૈલેશીકરણ) કેવલજ્ઞાનીને હોય છે.
૫. તેરમે ગુણસ્થાનકે લેશ્યા તથા યોગનું ચલાચલપણુ છે, તો સમવસ્થિત પરિણામ કેમ સંભવે તેનો આશય:-સક્રિય જીવને અવંધ અનુષ્ઠાન હોતું નથી. ૧૩મા ગુણસ્થાનકે કેવલની પળ યોગને લીધે સક્રિયતા છે, અને તેથી વંધ છે; પણ વંધ અવંધ-વંધ ગણાય છે. ૧૪મા ગુણસ્થાનકે આત્માના પ્રદેશ અચલ થાય છે. પાંજરામાંહેના સિંહના દ્વિદાન્તે: જેમ પાંજરામાં સિંહ જાળીને અડતો નથી, અને સ્થિર થઈ બેસી રહે છે, ને કાંઈ ક્રિયા કરતો નથી, તેમ અક્રિય છે. જ્યાં પ્રદેશનું અચલપણુ છે ત્યાં અક્રિયતા ગણાય.
૬. ચલઈ સો વંધે-યોગનું ચલાયમાન થવું તે 'વંધ.' યોગનું સ્થિર થવું તે અવંધ.
૭. જ્યારે અવંધ થાય ત્યારે મુક્ત થયા કહેવાય.
૮. ઉત્તર્ગમાર્ગ ઇટલે યથાલ્યાતચારિત્ર; જે નિરતિચારવાળું છે.
ઉત્તર્ગમાં ત્રણ ગુણ સમાય છે. અપવાદમાં પાંચ સમિતિ સમાય છે. ઉત્તર્ગ અક્રિય છે. અપવાદ સક્રિય છે. ઉત્તમ ઉત્તર્ગમાર્ગ છે; ને તેથી જે ઉત્તરતો તે અપવાદ છે. ચૌદમું ગુણસ્થાનક ઉત્તર્ગ છે; તેથી નીચેનાં ગુણસ્થાનકો એક વીજાની અપેક્ષાએ અપવાદ છે.
૯. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, ને યોગથી એક પછી એક અનુક્રમે વંધ પડે છે.
૧૦. મિથ્યાત્વ ઇટલે યથાર્થ ન સમજાય તે. મિથ્યાત્વથી વિરતિપણુ ન થાય. વિરતિને અમાવે

વપાય થાય, કપાયથી યોગનુ ચલાયમાનપણુ થાય છે યોગનુ ચલાયમાનપણુ તે 'આત્મન,' અને તેથી યલ્લુ તે 'સવર'

- ૧૧ દર્શનમાં મૂલ થવાથી જ્ઞાનામ મૂલ થાય છે જેમ રસથી જ્ઞાનમા મૂલ થાય તેવી રીતે આત્માનુ ધૈર્ય સ્ફુરાય, અને તે પ્રમાણે પરમાણુ ગ્રહણ કરે, ને તેવો જ વધ પડે, અને તે જ પ્રમાણે ત્રિપાક ઉદયમા આવે એ આંગળીના આમ્મીઆ પાશ્વર્ય તે રૂપ ઉદય, ને તે મરહમા તે રૂપ મૂલ તે મૂલથી ડુગ થાય છે ઇટલે વધ વધાય છે પણ મરહમારૂપ મૂલ જનાથી આકડા સેહેજે ત્રિપાક આપી નિર્નરે છે, અને નવો વધ થતો નથી
- ૧૨ દર્શનમા મૂલ થાય તેનુ ઉદાહરણ—જેમ દીકરો વાપના જ્ઞાનમાં તેમ જ બીજાના જ્ઞાનમા દેહઅપેક્ષા પદ્મ જ છે, બીજી રીતે નથી, પરતુ વાપ તેને પોતાનો દીકરો કરી માને છે તે જ મૂલ છે તે જ દર્શનમા મૂલ અને તેથી જો કે જ્ઞાનમા ફેર નથી તોપણ મૂલ ફરે છે, ને તેથી ઉપર પ્રમાણે વધ પડે છે
- ૧૩ જો ઉદયમાં આઘ્યા પહેલા રસમા મોલાય કરી તાલવામા આવે તો આત્મપ્રદેશથી કર્મ છરી જઈ નિર્જરા થાય, અથવા મદ રસે ઉદય આવે
- ૧૪ જ્ઞાનીઓ નવી મૂલ કરતા નથી, માટે તે અવધ થઈ શકે છે
- ૧૫ જ્ઞાનીઓ માનેલુ છે કે દેહ પોતાનો નથી, તે રહેવાનો પણ નથી, જ્યારે ત્યારે પણ તેનો ત્રિયોગ થવાનો છે ઇ મેદવિજ્ઞાનને લડને હમેશાં નગારા વાગતા હોય તેવી રીતે તેના કાને પડે છે, અને અજ્ઞાનીના કાન વહેરા હોય, ઇ ઇટલે તે જાણતો નથી
- ૧૬ જ્ઞાની દેહ જગાનો છે ઇમ સમજી તેનો ત્રિયોગ થાય તેમા સેદ કરતા નથી પણ જેવી રીતે કોઈની યલ્લુ લીધી હોય, ને તેને પાછી આપવી પડે તેમ દેહને યલ્લાસથી પાછો સોપે છે, અર્થાત્ દેહમાં પરિણમતા નથી
- ૧૭ દેહ અને આત્માનો મેદ પાડવો તે 'મેદજ્ઞાન' તે જ્ઞાનીનો તેજાવ છે તે તેજાવથી દેહ અને આત્મા જૂટા પડી શકે છે તે વિજ્ઞાન થમા માટે મહાત્માઓ સન્ન શાસ્ત્રો રચ્યા છે જેમ તેજાવથી સોડુ તથા કથિર જૂદા પડે છે, તેમ જ્ઞાનીના મેદવિજ્ઞાનરૂપ તેજા વધી સ્વામાનિષ્ઠ આત્મદ્રવ્ય અગુરુ લઘુ સ્વમાનગાલુ હોઈને પ્રયોગી દ્રવ્યથી જૂડ પડી સ્વધર્મમાં આવે છે
- ૧૮ બીજા ઉદયમા આવેલા કર્માનુ આત્મા મને તેમ સમાધાન કરી શકે, પણ વેદનીયધર્મમા તેમ થઈ શકે નહીં, ને તે આત્મપ્રદેશ વેદવુ જ જોઈપ, ને તે વેદતા ગુદકેલીનો પૂર્ણ અનુભવ થાય છે ત્યા જો મેદજ્ઞાન સપૂર્ણ પ્રગટ થયુ નહોય, તો આમા દેહાકારે પરિણમે, ઇટલે દેહ પોતાનો માની રૂઈ વેદે છે, અને તેને લડને આત્માની શાંતિનો ભગ થાય છે આમા પ્રસંગે જેમને મેન્જાન સપૂર્ણ થયુ છે ઇમા જાગીઓને અમાતાવેદની

વેદતાં નિર્જરા થાય છે; ને ત્યાં જ્ઞાનની કમોટી થાય છે; ઇટલે વીજા દર્શનોવાળા ત્યાં તે પ્રમાણે ટકી શકતા નથી, ને જ્ઞાની ઇવી રીતે માનંને ટકી શકે છે.

૧૯. પુદ્ગલદ્રવ્યની દરકાર રાસવામાં આવે તોપણ જ્યારે ત્યારે ચાલ્યું જવાનું છે, અને જે પોતાનું નથી તે પોતાનું થવાનું નથી; માટે લાચાર થઈ દીન બનવું તે શા કામનું?

૨૦. યોગાપયડિ પયેશા=યોગથી પ્રકૃતિ, ને પ્રદેશવંધ થાય છે.

૨૧. સ્થિતિ તથા અનુભાગ કપાયથી વંધાય છે.

૨૨. આઠ વિધ, સાત વિધ, છ વિધ, ને એક વિધ એ પ્રમાણે વંધ વંધાય છે.

સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ શુદ્ધ ૧૫, ગુરુવાર,—તા૦ ૧૨/૭/૧૯૦૦.

૧. જ્ઞાનદર્શનનું ફળ યથાભ્યાસત્ત્વાચારિત્ર, અને તેનું ફળ નિર્વાણ; અને તેનું ફળ અવ્યાવાધ સુખ. સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ વદ ૧, શુક્રવાર,—તા૦ ૧૩/૭/૧૯૦૦.

૧. દેવાગમનસ્તોત્ર જે મહાત્મા સંમતભદ્રાચાર્ય (જેના નામનો શબ્દાર્થ 'કલ્યાણ જેને માન્ય છે,' એવો થાય છે) બનાવેલ છે; અને તેના ઉપર દિગમ્બર તથા શ્વેતામ્બર આચાર્યો ટીકા કરી છે. એ મહાત્મા દિગમ્બરઆચાર્ય છતાં તેઓ કૃત ઉપરનું સ્તોત્ર શ્વેતામ્બર-આચાર્યોને પણ માન્ય છે. તે સ્તોત્રમાં નીચેનો શ્લોક છે:—

દેવાગમનમોયાનચામરાદિવિભૂતયઃ ।

માયાવિષ્વપિ દ્વયંતે, નાતસ્ત્વમસિ નો મહાન્ ॥

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ એવો છે કે, દેવાગમન (દેવતાઓનું આવવું થતું હોય), આકાશગમન (આકાશગમન થઈ શકતું હોય), ચામરાદિ વિભૂતિ (ચામર વગેરે વિભૂતિ હોય—સમવસરણ થતું હોય આદિ) એ વધાં તો માયાવીઓનામાં પણ જણાય છે, (માયાથી અથવા યુક્તિથી પણ થઈ શકે) ઇટલે તેટલાથી જ આપ અમારા મહત્તમ નથી. (તેટલા ઉપરથી કાંઈ તીર્થંકર વા જિનેન્દ્રદેવનું અસ્તિત્વ માની શકાય નહીં. એવી વિભૂતિ આદિનું કાંઈ અમારે કામ નથી. અમે તો તેનો ત્યાગ કર્યો છે.)

આ આચાર્ય કેમ જાણે ગુફામાંથી નીકળતાં તીર્થંકરનું કાંડું પકડી ઉપર પ્રમાણે નિરપેક્ષપણે વચનો કહ્યાં હોય એવો આશય આ સ્થળે વતાવવામા આવ્યો છે.

૨. આપ્તનાં અથવા પરમેશ્વરનાં લક્ષણો કેવાં હોવાં જોઈએ તે સંબંધી 'તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં' પહેલી ગાથા નીચેપ્રમાણે છે:—

મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતારં । મેતારં કર્મભૂષ્ટતાં ॥

જ્ઞાતારં વિશ્વતત્ત્વાનાં । વંદે તદ્ગુણલબ્ધયે ॥

સારભૂત અર્થ:—

'મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતાર', (મોક્ષમાર્ગે લઈ જનારને) એમ કહેવાથી 'મોક્ષ'નું 'અસ્તિત્વ', 'માર્ગ', અને 'લઈ જનાર', એ ત્રણ વાત સ્વીકારી. જો મોક્ષ છે, તો તેનો માર્ગ પણ જોઈએ; અને જો માર્ગ છે, તો તેનો દ્રષ્ટા પણ

જોડે અને જે દ્રશ્ય હોય તે જ માર્ગે હદ ચડ શકે માત્ર હદ જવાનું કાચ નિરાકાર ન કરી શકે પણ સાકાર કરી શકે અર્થાત્ મોહમાર્ગનો ઉપદેશ શાકાર ઉપદેશ એન્ડે દેહસ્થિતિએ જેને મોહ અનુભવો છે એવા કપિ શકે 'ભેતારે કર્મભૂતતા' (કર્મરૂપ પર્વતને મેદવાવાળા) અર્થાત્ કર્મરૂપી પર્વતો તોચ્છા થી મોહ હોઈ શકે છટે જેને દેહસ્થિતિએ કર્મરૂપી પર્વતો તોચ્છા છે તે શાકાર ઉપદેશ છે તેવા ક્ષોળ ? થતમાનવદે જે જીવ-મુખ છે તે જે કર્મરૂપી પર્વતો તોચ્છા મુખ થયા છે તેને જરી કર્મનું હાવાપણુ ન હોય માટે કેટલાક માને છે તેમ મુખ થયા પછી દેહ ધારણ કરે એવા જીવ-મુખ ન જોડે. 'શાતાર નિશ્વનરવાની' (વિશ્વતરત્વના આળનાર) એમ કહેમ્મથી એમ દશાયુ કે આત્મ વેદા જોડે કે જે સમસ્ત વિશ્વના કાયક હોય 'વદે તદ્દુષ્ણ' (તેના ગુણની પ્રાપ્તિને અર્થ તેને વદના કરુ છુ) અર્થાત્ આવા ગુણવાલ્ય પુરવ હોય તે જ આત્મ છે અને તે જ વદન ચોમ્ય છે

- ૩ મોક્ષપદ થયા ચૈતન્યને સામાન્ય જોડે એક જીવ આશ્રયી નહીં છટે એ ચૈતન્યનો સામાન્ય ધર્મ છે એક જીવને હોય અને ધીજા જીવને ન હોય એમ થને નહીં
- ૪ 'ભગવતી આરાધના' ઉપર શ્વેતાન્નરઆચાર્યાઈ ટીકા કરેલ છે તે પણ તે જ નામે કહેવાય છે
- ૫ કરણાનુયોગ કે દ્રવ્યાનુયોગમા ણિગન્ધર અને શ્વેતાન્નર વચ્ચે તફાવત નથી માત્ર વાહ્ય વ્યવહારમા તફાવત છે
- ૬ કરણાનુયોગમા ગણિતાકારે મિદ્ધાતો મેલેલ છે તેમા તફાવત હોવાનો સમન નથી
- ૭ કર્મમ્મય મુલ્યપણે કરણાનુયોગમા સમાય
- ૮ 'પરમાત્માપ્રગ્નાશ' દિગ્ગન્ધરઆચાર્યનો થનામેલો છે તે ઉપર ટીકા થઈ છે
- ૯ નિરાકુલ્તા એ મુલ્ય છે સત્ત્વ એ દુઃખ છે
- ૧૦ કાયશ્ચેત્ત સપ કરતા છતા મહામુનિને નિરાકુલ્તા અર્થાત્ સ્વસ્થતા જોવામા આવે છે મતલબ જેને તપાદિકની આનંદ્યન્નતા છે, અને તેથી તપાદિન કાયશ્ચેત્ત કરે છે, છતા સ્વાસ્થ્યદશા અનુભવે છે, તો પછી કાયશ્ચેત્ત કરવાનું રહ્યું નથી એવા સિદ્ધમગ્ગનાને નિરાકુલ્તા કેમ ન સમવે ?
- ૧૧ દેહ કરતા ચૈતન્ય સાત સ્પષ્ટ છે દેહગુણધર્મ જેમ જોવામા આવે છે, તેમ આત્મગુણ ધર્મ જોવામા આવે તો દેહ ઉપરનો રાગ નષ્ટ થઈ જાય આત્મવૃત્તિ નિશુદ્ધ થતા ધીજા દ્રવ્યને સયોગે આત્મા દેહપણે-નિમાને પરિણમ્યાનુ જણાઈ રહે
- ૧૨ અત્યંત ચૈતન્યનુ મ્યિર થતુ તે 'મુક્તિ'
- ૧૩ મિધ્યાન્થ, અવિરત્તિ, ક્ષપાય અને યોગ ણના અમારે અનુગમે યોગ સ્થિર થાય છે
- ૧૪ પૂર્વના અમ્યાસને ઈધે જે શોક આવે જાય છે તે 'પ્રમાદ'
- ૧૫ યોગને આકર્ષણ કરનાર નહીં હોગાથી ણની મેલે મ્યિર થાય છે
- ૧૬ રાગ અને દ્વેષ એ આકર્ષણ
- ૧૭ સપેષમા જ્ઞાનીનુ એમ કહેતુ છે કે, પુદ્ગલથી ચૈતન્યનો નિયોગ કરાવવો છે, એન્ડે કે રાગદ્વેષથી આકર્ષણ મટાડતુ છે

૧૮. અપ્રમત્ત થવાય ત્યાંમુધી જાગૃત જ રહેવાનું છે.

૧૯. જિનપૂજાદિ અપવાદમાર્ગ છે.

૨૦. મોહનીયકર્મ મનથી જીતાય, પણ વેદનીયકર્મ મનથી જીતાય નહીં; તીર્થંકરઆદિને પણ વેદનું પડે; ને વીજાના જેવું વસતું પણ લાગે. પરંતુ તેમાં (આત્મધર્મમાં) તેમના ઉપયોગની સ્થિરતા હોદને નિર્જરા થાય છે, અને વીજાને—અજ્ઞાનીને વંધ પડે છે. ક્યુધા, તૃપા એ મોહનીય નહીં પણ વેદનીયકર્મ છે.

૨૧. જે પુમાન પરધન હૈ, સો અપરાધિ અજ્ઞ

જે અપનો ધન વિવહૈ, સો ધનપતિ ધર્મજ્ઞ.

—શ્રીવનારસીદાસ.

૨૨. પ્રવચનસારોદ્ધાર ગ્રન્થના ત્રીજા ભાગમાં જિનકલ્પનું વર્ણન કર્યું છે. એ ગ્રન્થ શ્વેતામ્બરી છે. તેમાં કાણું છે કે, એ કલ્પ સાધનાર નીચેના ગુણોવાળો મહાત્મા હોયો જોઈએ:—

૧. સંવચન. ૨. ધીરજ. ૩ શ્રુત. ૪. વીર્ય. ૫. અસંગતા.

૨૩. દિગમ્બરદૃષ્ટિમાં આ દશા સાતમા ગુણસ્થાનકવર્ત્તની છે. દિગમ્બરદૃષ્ટિ પ્રમાણે સ્થિવિરકલ્પી અને જિનકલ્પી એ નમ્ર હોય; અને શ્વેતામ્બર પ્રમાણે પહેલાં એટલે સ્થિવિર નમ્ર ન હોય. એ કલ્પ સાધનારને શ્રુતજ્ઞાન એટલું વધું વલ્લવાન હોવું જોઈએ કે, વૃત્તિ શ્રુતજ્ઞાનાકારે હોવી જોઈએ; વિપયાકારે વૃત્તિ થવી ન જોઈએ. દિગમ્બર કહે છે કે, નાગાનો એટલે નમ્ર સ્થિતિવાળાનો મોક્ષમાર્ગ છે. વાકી તો ઉન્મત્તમાર્ગ છે. નગાણે મોક્ષમગો, શેશાય ઉમગયા સવે. વળી ‘નાગો એ વાદશાહથી આઘો એટલે તેથી વધારે ચડિયાતો’ એ કહેવત પ્રમાણે એ સ્થિતિ વાદશાહને પૂજ્ય છે.^૧

૨૪. ચેતના ત્રણ પ્રકારની.—૧. કર્મફલચેતના—એકેન્દ્રિય જીવ અનુભવે છે. ૨. કર્મચેતના—વિકલેન્દ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય અનુભવે છે. ૩. જ્ઞાનચેતના—સિદ્ધપર્યાય અનુભવે છે.

૨૫. મુનિઓની વૃત્તિ અલૌકિક હોવી જોઈએ; તેને વદલે હાલ લૌકિક જોવામાં આવે છે.

સંવત્ ૧૯૫૭ (હાલારી)ના અશાઢ વદ ૨, શનિ,—તા. ૧૪/૭/૧૯૦૦.

૨૬. પર્યાયાલોચન—એક વસ્તુને વીજી રીતે વિચારવી તે.

૨૭. આત્માની પ્રતીતિ માટે સંકલનાપ્રત્યે દૃષ્ટાંત:—છૂંદ્રિયોમાં મન અધિષ્ઠાતા છે; અને વાકીની પાંચ ઇન્દ્રિયો તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર છે; અને તેની સંકલના કરનાર પણ એક મન જ છે. મન જો ન હોત તો કોઈ કાર્ય વનત નહીં. વાસ્તવિક રીતે કોઈ ઇન્દ્રિયનું કાંઈ વલ્લતું નથી. મનનું સમાધાન થાય છે; તે એ પ્રમાણે કે, એક વીજ આંખે જોઈ, તે લેવા પગે ચાલવા માંડ્યું, ત્યાં જઈ હાથે લીધી, ને ખાધી इत्यादि. તે સઘળી ક્રિયાનું સમાધાન મને કર્યું. છતાં એ સઘળાનો આધાર આત્મા ઉપર છે.

- ૨૮ જે પ્રદેશે વેન્ના વધારે હોય તે મુલ્યપણે વેદે છે, અને વાનીના ગૌણપણે વેદે છે
- ૨૯ વાગન્ના અમલ્યના જીવ અનત્તગુણા છે તેથી અનત્તગુણા પરમાણુ એક સમયે એક જીવ ઘટ્ટણ કરે છે
- ૩૦ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ફાલ અને માત્રે વાહા અને અમ્યતર પરિણમતા પરમાણુ જે ક્ષેત્રે વેદનારૂપે ઉદયમા આવે ત્યા એકઠા થઈ ત્યા તે રૂપે પરિણમે, અને ત્યા જેના પ્રકારનો ઘઘ હોય તે ઉદયમાં આવે પરમાણુઓ માધામાં એકઠા થાય તો ત્યાં માધાના દુસ્તાનને આકારે પરિણમે છે આપનાં આપની વેદનાના આકારે પરિણમે છે
- ૩૧ છનુ એ જ ચૈતન્ય સ્ત્રીને સ્ત્રીરૂપે, અને પુરુષને પુરુષરૂપે પરિણમે છે, અને સ્ત્રીરાક પળ તથા-પ્રજારના જ આકારે પરિણમી પુષ્ટિ આપે છે
- ૩૨ પરમાણુ પરમાણુને શરીરમાં રહતા કોઈજ જોયા નથી, પણ તેનું પરિણામવિશેષ જાણવામાં આવે છે તાત્ત્વની દ્વા તાત્ત્વ અટકાવે છે એ જાણી શકીજી છીજી, પણ અદર શુ વિચા થઈ તે જાણી શકતા નથી એ દ્રષ્ટાન્તે કર્મ ઘઘ થતો જોવામા આવતો નથી, પણ વિપાક જોવામા આવે છે
- ૩૩ અનાગાર-જેને ઘત્તને વિષે અપગદ નહીં તે
- ૩૪ અનાગાર-ચરમિનાના
- ૩૫ સમિત્તિ-સમ્યક્પ્રકારે જેમી મર્યાદા રહી છે તે મર્યાદાસહિત, યથાસ્થિતપણે પ્રવર્ત્તના-તો જ્ઞાનીઓજ જે માર્ગ કહ્યો છે તે માર્ગ પ્રમાણે માપસહિત પ્રવર્ત્તવું તે
- ૩૬ સત્તાગત-ઉપશમ
- ૩૭ શ્રમણ મગવાન્-સાધુમગવાન્ અધના મુનિ મગવાન્
- ૩૮ અપેક્ષા-જરૂરિયાત;-ફાલ
- ૩૯ સાપેક્ષ-ધીજા કારણ, હેતુની જરૂરિયાત ફાલે છે તે
- ૪૦ સાપેક્ષત્વ અધના અપેક્ષાજી= એક ધીજાને ફાલે

સમત્ ૧૯૫૭ (દાહારી)ના આશાહ ઘદ ૩, રવિ-તા. ૧૫/૭/૧૯૦૦

૧ પાર્થિવપાક-સત્તાજી ઘયેલો

૨ અનુપપન્ન-નહીં સમન્નિત, તહીં સિદ્ધ થયાયોગ્ય

ગત્રે-શ્રાવકઆશ્રયી પશ્ચીત્યાગ થયા વીજા જણુવત વિષે

૧ જ્યામુધી મૃષા અને પરદીનો ત્યાગ કરવામા આવે નહીં ત્યામુધી સર્વ ત્રિયા નિષ્પન્ન છે, ત્યામુધી આત્મામા છલ્લ કપટ હોવાથી ધમ પરિણમતો નથી

૨ ધમ પામવાની આ પ્રયમ મુમિકા છે

૩ જ્યામુધી મૃષાત્યાગ અને પરદીત્યાગ એ ગુણો ન હોય ત્યામુધી વચ્ચા તથા શ્રોતા હોઈ શકે નહીં

તેમાં સપાત્ત પડતો નથી તેવી જ રીતે ત્રિપ લેવામા આવે, અથવા સર્પહત થાય તો તે ક્રિયા તો ણ્ક જ ઠેકાણે થાય છે, પરંતુ તેની અમર સ્વરૂપે દરેક હિદ્રિયને જૂદે જૂદે પ્રકારે આવે શરીરે થાય છે આ જ રીતે કર્મ ઘાતી વચ્ચે ગુરુત્વ ઉપયોગ એક પ્રકૃતિનો હોય છે, પરંતુ તેની અસર અર્થાત્ વહચણ બીજી સર્વ પ્રકૃતિઓને અન્યો અથવા સત્ત્વને લઈને મળે છે જેવો રમ તેવું પ્રકૃતિ કરવું થાય જે માગમા સર્વ હસ થાય તે માગ જાણી ગાલગામા આવે, તો ફેર ઘટવું નથી, તે જ પ્રમાણે પ્રકૃતિનો ક્ષય કરવામા આવે તો યથ પડતો અટકે છે એ તેને લીધે બીજી પ્રકૃતિઓમાં વેહેણ થતી અટકે છે બીજા પ્રયોગથી જેમ જાણે ફેર પાડુ ઉતરે છે, તેમ પ્રકૃતિનો રમ મદ કરી નાંચવામા આવે તો તેનું ઘટ ઓડુ થાય છે એક પ્રકૃતિ ઘટ કરે કે બીજી પ્રકૃતિઓ તેમાંથી માગ લે, જ્યો તેમા સ્વમાન રહેલો છે

૯. મૂલ કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય થયો ૧ હોય ત્યાંસુધી ઉત્તર કર્મપ્રકૃતિનો ઘટ નિષ્કેદ થયો હોય તોપણ તેનો ઘટ મૂલ પ્રકૃતિમા રહેલા રસને લીધે પડી શકે છે તે આશ્ચર્ય જેવું છે
૧૦. અનતાગુણીય કર્મપ્રકૃતિની સ્થિતિ ૪૦ કોઠાકોઠિની, અને મોહનીય (દર્શનમોહનીય) ની ૭૦ કોઠાકોઠિની છે તેનું કારણ

તા. ૨૦/૭/૧૯૦૦

૧. આયુનો ઘટ એક આરતા મનનો આરમા કરી શકે તેવી વ્યવસ્થા મનનો ન કરી શકે
૨. કર્મપ્રવચના ઘટમાં આટે કર્મપ્રકૃતિ જે વ્યવસ્થા છે તેની ઉત્તર પ્રકૃતિઓ એક જીવઆશ્રયી-અપરાધ સાથે ઘટ ઉડવાદિમા છે પરંતુ તેમાં આયુ અપરાધરૂપે છે તે જ્યો રીતે કે, મિથ્યાત્વગુણસ્થાનાન્તરર્થી બીજને ઘટમાં ચાર આયુની પ્રકૃતિનો (અપરાધ) જણાવ્યો છે તેમા એમ સમજરાવું નથી કે ચાલતા પર્યાયમા ચારે ગતિમા આયુનો ઘટ કરે, પરંતુ આયુનો ઘટ કરવા માટે વતમાનપર્યાયમા ૪ ગુણસ્થાનાન્તરર્થી જીવને ચાર ગતિ શુદ્ધી છે તેમાં ચારમાથી એક એક ગતિનો ઘટ કરી શકે તે જ પ્રમાણે જે પર્યાયમા જીવ હોય તેના તે આયુનો ઉદય હોય મતલબ કે ચાર ગતિમાંથી વતમાન એક ગતિનો ઉદય હોય શકે, ૧ ઉદીરણા પળ તેથી જ હોય શકે
૩. જે પ્રકૃતિ ઉદયમા હોય તે ત્રિવાલ બીજી પ્રકૃતિની ઉદીરણા કરી શકે, ને તેટલી વચ્ચે ઉદયમા પ્રકૃતિ રોકાઈ જાય, ૧ પછી ઉદયમા આવે
૪. ૭૦ કોઠાકોઠિનો મોટામા મોટો સ્થિતિવધ છે તેમાં અસ્થિતા મન થાય વડી પાડો તેનો ને તેનો વચ્ચે વચ્ચે ઘટ પડતો જાય એવા અનંત ઘટની અપેક્ષા અનંતામન વહેવાય, પણ અગાઉ કદા પ્રમાણે જ મનનો ઘટ પડે

તા. ૨૧/૭/૧૯૦૦

૧. વિશિષ્ટ-મુખ્યપણે મુખ્યપણાસાધક શબ્દ છે

૨. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અને અંતરાય એ ત્રણ પ્રકૃતિ ઉપશમભાવમાં હોઈ શકે જ નહીં. ક્ષયોપશમભાવે જ હોય. એ પ્રકૃતિ જો ઉપશમભાવે હોય તો આત્મા જટવન્ થઈ જાય; અને ક્રિયા પણ કરી શકે નહીં; અથવા તો નેનાથી પ્રવર્તન પણ થઈ શકે નહીં. જ્ઞાનનું કામ જાણવાનું છે. દર્શનનું કામ દેશવાનું છે; અને વીર્યનું કામ પ્રવર્તવાનું છે. વીર્ય બે પ્રકાર પ્રવર્તી શકે છે: ૧. અભિર્મંથિ. ૨. અનભિર્મંથિ. અભિર્મંથિ=આત્માની પ્રેરણાથી વીર્યનું પ્રવર્તનું થાય તે. અનભિર્મંથિ=કર્માયથી વીર્યનું પ્રવર્તનું થાય તે. જ્ઞાનદર્શનમાં ભૂલ થતી નથી. પરંતુ ઉદ્યમાન રહેલા દર્શનમોહને લીધે ભૂલ થવાથી છૂટેલે આત્માનું તાર જળાવાથી વીર્યની પ્રવૃત્તિ નિષીરતપણે થાય છે. જો સમ્યક્પણે થાય. તો સિદ્ધપર્યાય પામે. આત્મા કોઈ પણ વચને ક્રિયા વગરનો હોઈ શકતો નથી. વ્યાંયુથી યોગો છે ત્યાનુથી ક્રિયા કરે છે તે પોતાની વીર્યશક્તિથી કરે છે. તે ક્રિયા જોવામાં આવતી નથી; પણ પરિણામ ઉપશમી જાણવામાં આવે છે. સ્વાધેત્વો સ્વોરાક નિદ્રામાં પચી જાય છે એમ સધારે ઉદતાં જણાય છે. નિદ્રા મારી આત્મા હતાં ક્રિયાદિક બોલીએ છીએ તે થયેલી ક્રિયા સમજાવાથી બોલવામાં આવે છે. ચાક્રીય વર્ષનાં ઉમરે આંકડા ગણતા આવડે તો શું તે પહેલાં આંકડા નહોતા એમ કાંઈ કહી શકાશે? નહીં જ. પોતાને જ્ઞાન નહોતું તેથી એમ કહે. આ જ પ્રમાણે જ્ઞાન દર્શનનું સમજવાનું છે. આત્માનાં જ્ઞાન દર્શન અને વીર્ય થોડાં ઘણાં પણ સુલાં રહેતાં હોવાથી આત્મા ક્રિયામાં પ્રવર્તી શકે. વીર્ય ચલાનલ હમેશાં રખા કરે છે. કર્મગ્રન્થ તાંત્રવાથી વિશેષ સ્પષ્ટ થશે. આટલા સુલાસાથી વધુ લાભ થશે.

૩. પારિણામિકભાવે હમેશા જીવત્વપણુ છે; છૂટેલે જીવ જીવપણે પરિણમે, અને સિદ્ધત્વ ક્ષાયિકભાવે હોય, કારણ કે પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવાથી સિદ્ધપર્યાય પમાય છે.

૪. મોહનીયકર્મ ઉદયિકભાવે હોય.

૫. વાણિયા વોડા અક્ષર લખે છે પણ આંકડા વોડા લખતા નથી. ત્યાં તો વધુ સ્પષ્ટપણે લખે છે. તેવી રીતે કથાનુયોગમાં જ્ઞાનીઓએ લખતે વોડું લખ્યું હોય તો ભલે. વાકી કર્મપ્રકૃતિમાં તો ચોકસ આંકડા લખ્યા છે. તેમાં જરા તફાવત આવવા નથી દીધો.

તા. ૨૨/૭/૧૯૦૦.

૧. જ્ઞાન એ દોરો પરીવેલ સોય જેવું છે એમ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં કહેલું છે. દોરો પરીવેલ સોય યોવાતી નથી તેમ જ્ઞાન હોવાથી સંસારમાં ભૂલું પડાતું નથી.

તા. ૨૩/૭/૧૯૦૦.

૧. પ્રતિહાર=તીર્થકરનું ધર્મરાજ્યપણુ વતાવનાર. પ્રતિહાર=દરવાન.

૨. સ્થૂલ, અલ્પ સ્થૂલ, તેથી પણ સ્થૂલ, દૂર, દૂરમાંદૂર તેથી પણ દૂર; એમ જણાય છે. અને તે ઉપરથી સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ આદિનું જ્ઞાન કોઈકને પણ હોવાનું સિદ્ધ થઈ શકે છે.

વનસ્પતિના ધર્મની તુલના કરી વનસ્પતિમાં આત્મા હોવાનું સિદ્ધ કરી વતાવ્યું છે. તે એવી રીતે કે વન્ને જન્મે છે, વધે છે, આહાર લે છે; પરમાણુ લે છે, મુકે છે; મરે છે. इत्यादि.

તા૦ ૫૧૮૧૧૯૦૦.

૧. સાધુ.—સામાન્યપણે—બ્રહ્માસ ત્યાગી મૂલગુણના ધારક તે. યતિ—ધ્યાનનાં સ્થિર થઈ શ્રેણિ માંડનાર. મુનિ—જેને અવધિ, મનઃપર્યવ જ્ઞાન હોય તથા કેવલજ્ઞાન હોય તે. ઋષિ—વહુ ઋદ્ધિ-ધારી હોય તે. ઋષિના ચાર ભેદ. ૧. રાજ્ય. ૨. વ્રહ્મ. ૩. દેવ. ૪. પરમ. રાજર્ષિ—ઋદ્ધિ-વાળા. વ્રહ્મર્ષિ—અક્ષીણ મહાન ઋદ્ધિવાળા. દેવર્ષિ—આકાશગામી દેવ. પરમર્ષિ—કેવલજ્ઞાની.

તા૦ ૧૩૧૮૧૧૯૦૦.

૧. અભવ્યજીવ એટલે જે જીવ ઉત્કટ રસે પરિણમે, અને તેથી કર્મો વાંધ્યા કરે, અને તેને લીધે તેનો મોક્ષ ન થાય. ભવ્ય એટલે જે જીવનું વીર્ય શાંતરસે પરિણમે, ને તેથી નવો કર્મવંધ ન થતાં મોક્ષ થાય. જે જીવનો વળાંક ઉત્કટ રસે પરિણમવાનો હોય તેનું વીર્ય તે પ્રમાણે પરિણમે તેથી જ્ઞાનીના જ્ઞાનમા અભવ્ય લાગ્યા. આત્માની પરમશાંત દશાએ 'મોક્ષ', અને ઉત્કટ દશાએ 'અમોક્ષ.' જ્ઞાનીએ દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાએ ભવ્ય અભવ્ય કહ્યા છે. જીવનું વીર્ય ઉત્કટ રસે પરિણમતાં સિદ્ધપર્યાય પામી શકે નહીં એમ જ્ઞાનીએ કહેલું છે. ભજના—અંશે. વંચક—મન, વચન, કાયાએ.

તા૦ ૧૮૧૮૧૧૯૦૦.

૧. કમ્મ દવૈહિં સંગમ, સંજોગો જો હોઈ જીવસ્ત;
સો વંધો નાયવ્વો, તસ વિયોગો મવે મોક્ષો.
અર્થ:—કર્મદ્રવ્યની એટલે પુદ્ગલદ્રવ્યની સાથે જીવનો સંબંધ થવો તે વંધ. તેનો વિ-યોગ થવો તે મોક્ષ.
સંગમ—સારી રીતે સંબંધ થવો. ધરેધરની રીતે સંબંધ થવો. જેમ તેમ કલ્પના કરી સંબંધ થયાનું માની લેવું તેમ નહીં.
૨. પ્રદેશ અને પ્રકૃતિવંધ મન વચન કાયાના યોગવડે થાય. સ્થિતિ અને અનુભાગ વંધ કપાયવડે થાય.
૩. વિપાક એટલે અનુભાગવડે ફલપરિપક્વતાં થાય છે તે. સર્વ કર્મનું મૂલ અનુભાગ છે. તેનાં જેવો રસ તીવ્ર તીવ્રતર મંદ મંદતર પડ્યો, તેવો ઉદયમાં આવે છે. તેમાં ફેરફાર કે ભૂલ થતાં નથી. કુલડીમાં પૈસા, રૂપિયા, સોનામોહોર, આદિને દ્રષ્ટાંતે. જેમ એક કુલડીમાં ઘણા વચ્ચત પહેલા રૂપિયા, પૈસા, સોનામોહોર નાખી હોય તે જ્યારે કાઢો ત્યારે તેને તે ટેકાણે તે જ ધાતુરૂપે નીકળે છે. તેમાં જગોની તેમ જ તેની સ્થિતિનો ફેરફાર થતો

- નથી ઈટલે કે પૈમા રૂપિયા થતા નથી, તેમ રૂપિયા પૈમા થઈ જતા નથી તે જ પ્રમાણે
 બાથેલુ કર્મ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલમાત્ર પ્રમાણે ઉત્પન્નમા આને છે
- ૪ આત્માના હોવાપણા ત્રિપે જેને 'ગ્ના પદે' તે 'ચાર્વાક' કહેવાય
- ૫ તેરમે ગુણસ્થાનને તીર્થસ્થાનને એક સમયનો ગ્ન હોય મુલ્યત્વે કરી વણતે અગીઆરમે
 ગુણસ્થાનને અકપાયીને પણ એક સમયનો ઘણ હોઈ શકે
- ૬ પગ પાણીની નિર્મલતાનો ભગ કરી શકતો નથી, પણ તેને ચલાયમાન કરી શકે છે
 તેમ આત્માના જ્ઞાનમા કાઈ નિર્મલતા ઓછી થતી નથી, પણ યોગનુ ચલાયમાનપણુ છે
 તેથી રસના એક સમયનો ઘણ કહ્યો
- ૭ જો કે કપાયનો રસ પુણ્ય તથા પાપરૂપ છે તોપણ તેનો સ્વભાવ કદ્યો છે
- ૮ પુણ્ય પણ સ્વારાશમાથી થાય છે પુણ્યનો ચોટાળિયો રસ નથી, કારણ કે પ્કાંત સા-
 તાનો ઉદય નથી કપાયના ભેદ છે ૧ પ્રશસ્તરાગ ૨ અપ્રશસ્તરાગ કપાયનગર ઘણ નથી
- ૯ આર્તધ્યાનનો સમાવેશ મુલ્યકરીને કપાયમા થઈ શકે 'પ્રમાદ'નો 'ચારિત્રમોહ'મા, અને
 'યોગ'નો 'નામરૂર્મ'મા થઈ શકે
- ૧૦ શ્રવણ ઇ પગની લહેરમાપ્ત છે તે આવે છે, અને ચાલ્યુ જાય છે
- ૧૧ મનન કરવાથી છાપ મેતે છે અને નિદિધ્યાસન કરવાથી ગ્રહણ થાય છે
- ૧૨ ઘણે શ્રવણ કરવાથી મનનશક્તિ મદ થતી જોગમા આવે છે
- ૧૩ પ્રાકૃતજન્ય પટલે લોકમાં કહેવાનુ વાક્ય જ્ઞાનીનુ વાક્ય નહીં
- ૧૪ આત્મા સમય સમય ઉપયોગી છતાં અવકાશની યાત્રી, અથવા કામના યોગને લઈને
 તેને આત્માસનથી વિચાર કરવાનો ઘણત મઠી શકતો નથી ણમ કહેવુ ॥ પ્રાકૃતજન્ય
 'લૌકિક' વચન છે જો જ્ઞાનનો પીવાનો ઉષ્ણા ઇત્યાદિનો ઘણત મઠ્યો ને કામ કર્યુ
 તે પણ આત્માના ઉપયોગવિના નથી થયુ, તો પડી જ્ઞાસ જે મુલની આવશ્યકતા છે,
 ને જે મનુષ્યજન્ય કર્તવ્ય છે તેમા ઘણત ન મઠ્યો ૫ વચન જ્ઞાની કોઈ કાલે સાચુ
 માની શકે નહીં ણનો અર્થ પટલોજ છે કે, સ્ત્રીના ઇન્દ્રિયાદિક મુલના કામો જન્મ-
 રા લાગ્યાં છે અને તેવિના દુઃખી થવાના હરની કલ્પના છે આત્મિક મુલના
 વિચારનુ કામ કર્યાવિના આતો કાલ દુઃખ મોગવનુ પડશે, અને અનત સમાર ભ્રમણ
 કારનો પડશે ઇ વાત જરૂરની નથી લાગતી ! મતલબ આ ચૈતન્યે કૃત્રિમ માન્યુ છે
 સાચુ માન્યુ નથી
- ૧૫ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ પુર્યો કર્યાવિના ચાલે નહીં એવા ઉદયને સીધે લોકવ્યવહાર નિર્દોષપણે
 ઊજાપમાનપણે કરે છે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ તેથી શુભાશુભ જેમ ઘનગાનુ હશે તેમ
 ઘનશે ણવી દૃઢ માન્યતાની સાથે ઉપલક્ષ પ્રવૃત્તિ કરે છે

૧૬. શ્રીજા પદાર્થો ઉપર ઉપયોગ આવીએ તો આત્માની શક્તિ બાધિર્માત્ર થાય છે. તો નિર્દિષ્ટ લક્ષ્ય આદિ ઇંદ્રિયે થાય નથી. પ્રાપ્ત થતી નથી તેનું સ્વાગ્ન આત્મા નિરાગ્ન્ય નથી કરી શકતો. એ શક્તિ થતી નાથી છે. પૈતૃત્વમાં ચક્ર-કાર જોઈએ. તેનો શુદ્ધ મ્ત્ર પ્રગટનો જોઈએ. અને નિર્દિષ્ટપ્રાપ્તિ પુરુષને નાગાતરી અગાધા કરી શકે છે. તેને કર્તા તેની અપેક્ષા કરતા નથી. તે વેદનામાં જ નિર્દેશ મળે છે.
૧૭. તમો રાત્રીના ઉદાત્તનાદ્ય ધોર્ય કે પુરુષાર્થ નથી. ધોર્ય મદ થયું ત્યાં ઉપાય નથી.
૧૮. અમાતાનો ઉદય ન હોય ત્યારે કામ કરી નેનું પણ જ્ઞાનીપુરુષે રીતનું અમાત્યરચના-પણ જોડેને કરેલું છે; કે જેથી તેનો ઉદય આવ્યે પડે નથી.
૧૯. મન્યમદ્રષ્ટિ પુરુષને નાગાતરી માત્રક રચન નિર્દેશ હોવાથી વદ્યન સ્તરી મ્ત્રો વદ્યનો પડે છે તેથી તેઓ મોને રીતેલો મ્ત્રો મ્ત્રો નથી પણ મળે છે; તેમ જ્ઞાનીપુરુષો ઉદયવિરોધને રદને નવનારના પણ અંતરાત્મરુદિ શુક્તિ નથી.
૨૦. ઉપાધિમાં ઉપાધિ મળતી. નમાધિમાં નમાધિ રાગરી. ઇંદ્રિયોની માત્રક કામ દાને જ્ઞાન. અને આરામદાને આરામ. પદ્મ શ્રીગર્ભ મેઝમેક કરી દેતાં ન જોઈએ.
૨૧. જ્યસ્તારનાં આત્મકર્તવ્ય કરતા રહેતું. સુગ્ર. દુઃસ્વ ધન પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ એ શુભાશુભ તથા લાભાંતરાયના ઉદય ઉપર આધાર રાખે છે. શુભના ઉદયનાં માપે અગાડથી અશુભના ઉદયનું પુરુષક વાંચ્યું હોય તો શોક ન થાય. શુભના ઉદય મળે મ્ત્રો નિવ્ર થઈ જાય છે, અને અશુભના ઉદય મળે નિવ્ર મ્ત્રો થઈ જાય છે. સુગ્રાદુઃસ્વનું સ્વરૂપ કારણ કર્મ જ છે. કાર્તિકેયાનુદેહનાં થયું છે કે, કોઈ માનસ કરન હોતા આવે તેને કરન શુક્રી આપ્યાથી માયા ઉપરથી યોજો ઓછો થઈ કેનો દર્પ થાય છે? તે પ્રમાણે પુદ્ગલરૂપી શુભાશુભ કરન જે કાલે ઉદયનાં આવે તે કાલે સત્યસ્પ્રકાંને વેદી શુક્રી દેવાથી નિર્જરા થાય છે ને નવું કરન થતું નથી; તો જ્ઞાનીપુરુષે કર્મરૂપી કરનનાંથી શુક્ત થવાને દુર્પામનાપણે તૈયાર થઈ રહેવું જોઈએ; કારણ તે દીધા વગર હુદકો થવાનો નથી.
૨૨. સુગ્રાદુઃસ્વ જે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલક્રમાવે ઉદય આગનું હોય તેમાં રન્દ્રાદિ પણ ફેરફાર કરવાને શક્તિવાન નથી.
૨૩. કરણાનુયોગમાં જ્ઞાનીએ અંતર્મુહર્ત આત્માનો અપ્રમત્ત ઉપયોગ માન્યો છે.
૨૪. કરણાનુયોગમાં સિદ્ધાન્તનો સમાવેશ થાય છે.
૨૫. ચરણાનુયોગમાં વ્યવહારમાં આચરી શકે તેનો સમાવેશ કર્યો છે.
૨૬. સર્વવિરતિમુનિને ત્રણચર્યવ્રતની પ્રતિજ્ઞા જ્ઞાની આપે છે તે ચરણાનુયોગની અપેક્ષા; પણ કરણાનુયોગની અપેક્ષા નહીં; કારણ કે, કરણાનુયોગ પ્રમાણે નવના ગુણસ્થાનકે વેદો-દયનો ક્ષય થઈ શકે છે. ત્યાંમુખી થઈ શકતો નથી.

आभ्यन्तरपरिणाम अवलोकन.

વ્યક્રમમાં શ્રીમદ્ના કેટલાક અંગત અભિપ્રાયો આવી જાય છે. તે ઉપરાંત તેઓનું આશ્ચર્યનિરૂપણ (Introspection) લખેલ ત્રણ હાથનોંધ (Memo-Books) પ્રાપ્ત થતાં અત્ર મૂકીએ છીએ. આ હાથનોંધમાં સ્વાલોચનાથી ઉદ્ભવેલા પ્રથમ પ્રથમ ઉદ્ગારો કેવલ સ્વ-ઉપયોગાર્થે ક્રમરહિત લખેલા છે. આ હાથનોંધમાં બે વિલાયતના વાંધાની છે, અને એક અહિંના વાંધાની છે. પ્રથમની બેમાંથી એકના પુંઠા ઉપર અંગ્રેજી વર્ષ ૧૮૯૦ નું, અને બીજામાં ૧૮૯૬ નું 'કેલેન્ડર' છે. અહિંવાળીમાં નથી. વિલાયતવાળી વચ્ચેનાં કદ ૬૪×૪૩ છે; અને અહિંવાળીનું કદ ૬૪×૪૮ છે. ૧૮૯૦ વાળીમાં ૧૦૦, ૧૮૯૬ વાળીમાં ૧૧૬, અને ત્રીજી અહિંવાળીમાં ૬૦ પાનાં (Leaves) છે. આ ત્રણેમાં ઘણુંકરી એકે લેખ ક્રમવાર નથી. દૃષ્ટાંત તરીકે, ૧૮૯૦ વાળી હાથનોંધમાં લખવાનો પ્રારંભ બીજા પાના (ત્રીજા પૃષ્ઠ) થી 'સહજ' એ મથાળા નીચેનો લેખ જોતાં થયો જણાય છે. આ પ્રારંભલેખની શૈલી જોતાં તે અંગ્રેજી વર્ષ ૧૮૯૦ અથવા વિક્રમ સંવત્ ૧૯૪૬ માં લખાયો હોય એમ સંભવે છે. આ પ્રારંભલેખ બીજા પાના-ત્રીજા પૃષ્ઠ-માં છે; જ્યારે પ્રારંભલેખ લખતીબેઠા પહેલું પૃષ્ઠ મૂકી દીધેલું તે પાછળથી લખ્યું છે. આ જ રીતે ૫૧ માં પૃષ્ઠમાં સંવત્ ૧૯૫૧ ના પોપ માસની મીતિનો લેખ છે. ત્યાર પછી ૬૨ માં પૃષ્ઠમાં સંવત્ ૧૯૫૩ ના ફાગણ વદ ૧૨ નો લેખ છે, અને ૯૭ માં પૃષ્ઠમાં સંવત્ ૧૯૫૧ ના મહા શુદ્ધ ૭ નો લેખ છે; જ્યારે ૧૩૦ માં પૃષ્ઠમાં જે લેખ છે તે સંવત્ ૧૯૪૭ નો સંભવે છે, કેમકે તે લેખનો વિષય દર્શન-આલોચનારૂપ છે. જે દર્શન-આલોચના સંવત્ ૧૯૪૭ માં સમ્યગ્દર્શન (જુઓ ૬૨ માં પૃષ્ઠનો લેખ:—ઓગણીસે સુઢતાલીસે સમક્ષિત શુદ્ધ પ્રકાશ્યું રે-) થવા પૂર્વે હોવાયોગ્ય છે. વળી, ૧૮૯૬ એટલે સવત્ ૧૯૫૨ વાળી હાથનોંધ લખવી શરૂ કર્યા પછી તેમાં જ લખ્યું એમ પણ નથી, કેમકે સંવત્ ૧૯૫૨ વાળી નવી હાથનોંધ છતાં ૧૮૯૦ (૧૯૪૬) વાળી હાથનોંધમાં સંવત્ ૧૯૫૩ ના લેખો છે. સંવત્ ૧૯૫૨ (૧૮૯૬) વાળી હાથનોંધ પૂરી થઈ રહ્યા પછી ત્રીજી અહિંના વાંધાવાળી વાપરી છે એમ પણ નથી, કેમકે ૧૮૯૬ વાળીમાં ૨૭ પાના વાપર્યા છે, અને ત્યાર પછી તમામ કોરાં પડ્યાં છે, અને ત્રીજી અહિંના વાંધાવાળીમાં કેટલાક લેખો છે. જેમ સંવત્ ૧૮૯૬ વાળી મિમોચુકમાં સંવત્ ૧૯૫૪ ના લેખ છે, તેમ અહિંના વાંધાવાળીમાં પણ છે. તેવી જ રીતે ૧૮૯૦ વાળીમાં સંવત્ ૧૯૫૩ ના જ લેખ હશે, અને ત્યાર પછીના નહીં હોય એમ પણ કહી શકાયું શક્ય નથી. તેમ ત્રણે મિમોચુકમાં વચ્ચવચમાં ઘણાં પાનાઓ કેવળ કોરાં પડતર છે; અર્થાત્ એમ અનુમાન થાય છે કે, જ્યારે જે મિમોચુક હાથ આવી, અને ઉઘાડતાં જે પાનું નીકળ્યું તેમાં કંઈત્ કંઈત્ સ્વાલોચના પોતાને જ જાણવાને-અર્થે લખી વાળેલ છે. જે અંગત લેખો વ્યક્રમમાં છે તે, અને આ ત્રણે મિમોચુક સ્વાલોચના અર્થે છે તેટલા માટે અમે તેને 'આશ્ચર્યનિરૂપણઅવલોકન' એવા મથાળા નીચે અત્ર દાખલ કર્યા છે. આ આલોચનામાં કેટલાક તેમની દશા, આત્મજાગૃતિ અને આત્મમંદતા, અનુભવ, સ્વચિત્તર અર્થે લખેલાં પ્રશ્નોત્તર, અન્ય જીવોનાં નિર્ણય કરવાના ઉદ્દેશથી લખેલાં પ્રશ્નોત્તર, દર્શનોદ્ધાર યોજનાઓ આદિસંબંધે અનેક ઉદ્ગારો છે. જેમાં કેટલીક વાંધી લીધેલી ભાષા (સંજ્ઞા) માં છે. જ્યાં જ્યાં અમે સ્પષ્ટતા કરી શકીશું ત્યાં ત્યાં તેમ કરવા પ્રયત્ન કરીશું.—સંશોધક.

વર્ષ ૨૨ થી ૩૪ પર્યંત

આમ્યન્તરપરિણામઅવલોકન.

હાથનોંધ ૧ છી

૧^૧

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૧]

પ્રત્યેકે પ્રત્યેક પદાર્થનો અત્યંત વિશ્લેષ કરી આ જીવને તેનાથી વ્યાવૃત્ત કરવો એમ નિર્મિત્ય કહે છે

શુદ્ધ એવા સ્પર્શનો વિષે અથ રગતુ પ્રતિભાસવુ થનાથી તેનુ જેમ મૂલ સ્વરૂપ લાગતુ થતુ નથી, તેમ શુદ્ધ નિમલ એવુ આ ચેતન અન્ય સંયોગના તાદાત્મ્યમ્ અધ્યામે પોતાના સ્વરૂપનો હજી પામતુ નથી. યત્કિંચિત્ પયાપાંતરથી એ જ પ્રસારે જૈન, બૈદાંત, સાદ્ય, યો ગાંધિ કહે છે

૨^૧

જીવના અભિન્યપણાનો તો કોઈ કાઢે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય
જીવના તિત્વપણાનો—ત્રિકાલ હોવાપણાનો કોઈ કાઢે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય
જીવના ચૈતન્યપણાનો—ત્રિકાલ હોવાપણાનો કોઈ કાઢે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય
તેને કોઈ પણ પ્રકારે ધષ્ટ દશા થઈ છે એ વાતનો કોઈ કાઢે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય
તે ધષ્ટની નિવૃત્તિ કોઈ પણ પ્રકારે નિસંશય થઈ છે, એ વાતનો કોઈ કાઢે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય

મોક્ષપદ છે એ વાતનો કોઈ પણ કાઢે સંશય નહીં થાય

૩^૧

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૧]

સહજ

જે પુરુષ આ પ્રથમાં સહજ નોંધ કરે છે, તે પુરુષ માટે પ્રથમ સહજ તે પુરુષ હશે એ

૧ પદ્ધતિનામાં કહેતુ પદાર્થના સ્વરૂપનો ધ્યાનપૂર્વક આ વચનો દ્વારા છે—સંતોષક

૨ આ મુજબ છે તરણનો ધીમગનો અવન નિર્ણય, તેથીના સમ્બંધરૂપની પ્રવૃત્તિનુ પ્રમાણ ગણાય. કમઠે ધં વિદ્યાર્થિ આ પ્રકારના નિર્ણયન 'અમ્યન્તર' કહે છે—સંતોષક

૩ આ હાથનોંધ (Memo-Book) રચવાનો પ્રારંભ કરતી વચનાનો આ સર્જનનુદ્દેશનોંધવેળી (autobiographical) પ્રથમ ભાગ છે. આ હાથનોંધ વિ. ૪ ૧૧૪૬ (૨૦ ઇ. ૧૯૧૦) ની છે—

તેની દમણા પૂર્વી દશા અંતર્ગતમાં રહી છે કે કંદક વિના સર્વ સંભારી દષ્ટાની પણ નેને વિસ્મૃતિ કરી નાખી છે.૫.

તે કંદક પામ્યો પણ છે, અને પૂર્ણનો પગ્ગ મુગ્ધુ છે. છેલ્લા માર્ગનો વિચારક જિજ્ઞાસુ છે.૬
દમણાં જે આવરણો તેને ઉદય આપ્યાં છે, તે આવરણોથી અને સોદ નથી. પરંતુ વસ્તુભાવમાં થતી મંદતાનો સોદ છે.૬

તે ધર્મની વિધિ, અર્થની વિધિ, કામની વિધિ, અને તેને આધારે મોક્ષની વિધિને પ્રકાશી શકે તેવો છે. ઘણા જ થોડા પુરુષોને પ્રાપ્ત થયો હોય પણ એ દ્વારનો ક્ષયોપગમી પુરુષ છે.૭.

તેને પોતાની સ્મૃતિ માટે મર્ગ નથી. તર્ક માટે મર્ગ નથી. તેમ તે માટે તેનો પદ્મસાત પણ નથી; તેમ છતાં કંદક વહાર રાગલું પડે છે નેને માટે સોદ છે.૮.

તેનું અત્યારે એક વિષય વિના ધીજા વિષયપ્રતિ ટેકાણું નથી. તે પુત્ર જો કે તીક્ષ્ણ ઉપ-યોગવાળો છે; તથાપિ તે તીક્ષ્ણ ઉપયોગ ધીજા કોઈ પણ વિષયમાં વાપરવા તે શ્રી

તિ ધરાવતો નથી.૯

[શ્લોકોષ્ટક ૧.]

૪.

[શ્લોકોષ્ટક ૨.]

એકવાર તે સ્વભુવનમાં ઘેટો હતો. જગત્માં કોણ સુધી છે, તે જોડે તો સ્વરો. પછી આપણે આપણે માટે વિચાર. એની એ જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવા અથવા પોતે તે સંગ્રહસ્થાન જોવા ઘણા પુરુષો—(આત્માઓ)—ઘણા પદાર્થો તેની સર્નાપે આવ્યા.

“અમાં કોઈ જડ પદાર્થ હતો નહીં.” “કોઈ એકલો આત્મા જોવામાં આવ્યો નહીં.”

અ આ ઉગ્રારો એવા પ્રકારનું સૂચન કરે છે કે, શ્રીમદ્ની આ ગમરની અંતર્ગતતા એવા પ્રપાદનાં પરેલી હતી કે, તેથી તેઓને વિષે કંદક દેશાન્યૂન સર્વ સંભારી દષ્ટાની વિસ્મૃતિ થઈ રોય,—

આ. આ વાન્યમા જે પદની દેશપ્રાપ્તિયુ, પરમ મુગ્ધુતાયુ, અને નિરુદ્ધ વિજ્ઞાનુતાયુ કથન છે તે પદ તે ‘પરમપદ’ (સ્વસ્થરૂપપ્રાપ્તિ) હોયું સંભવે છે,—

૬ કયા આવરણોદયને ઉદેશી આ વસ્તુને લગાયાં છે તે અનુમાની શકાય નથી; તથાપિ તે આવરણોદય વસ્તુ-ભાવને વિશેષક હશે, કેમકે તથાપ્રકારની સંપેદ જાણતિ અન્ન જણાય છે,—

૭. આ શબ્દો, સ્વપરાક્રમ અને ક્ષયોપગમની પરાકાષ્ટાનો શ્રીમદ્નો સ્વાનુભવ સૂચવે છે,—

૮ આ શબ્દો, પોતાની સ્મૃતિ અને તર્કશક્તિની સ્થિતિનો શ્રીમદ્નો જાતિઅનુભવ, તત્વપચ્ચાત્તે પ્રતિ ઉદાસીન ભાવ, અને તે શક્તિઓના વાલ્યપ્રવર્તન માટે સોદ વતાવે છે,—

૯ જે એક જ વિષયપ્રત્યે સતત તીક્ષ્ણ ઉપયોગ અહીં દર્શાવ્યો છે તે વિષય તે સ્વરૂપસ્થિતિનો સંભવે છે—સંશોધક.

૧ આ વિનોદપદ્ધતિમા લગાચેલા લેખમાં મોક્ષપદની શ્રેણીરૂપ જિનાગમપ્રણીત ગુણસ્થાનકત્વ સ્વરૂપ દર્શાવતાં, અગીઆરમા ‘ઉપશાંત મોહગુણસ્થાનક’ નો અમાવ કલ્યો છે તે પોતાને સંયોધીને શ્રીમદે કલ્યો હોય એમ સંભવે છે, કેમકે અન્યત્ર પણ એવા પ્રસંગો જોવામાં આવે છે કે, જે ઉપરથી તેઓએ ઉપશાંતમોહગુણસ્થાનકનો અભાવ નાન્યો હોય એમ ધારી શકાય છે, અને અગીઆરમા ગુણસ્થાનકનો અમાવ સમ્યક્ત્વનો પ્રકાર વિચારવામાં ઉપયોગી સાધન છે આ લેખ પરથી શ્રીમદ્ની સ્થિતિ કયા ગુણસ્થાનકે વર્તી હતી તે અનુમાની શકાય.—સંશોધક.

मान केलाक देहधारियो हता, जेओ मारी निवृत्तिने माटे आव्या होय एम ते पुरपने
शका थइ

वायु, अग्नि, के पाणी, भूमि ए मोद केम आव्यु नयी ?

(नेपथ्य) तेओ सुखनो विचार पण करो शक्ता नयी दुखयी विचारा पराधीन छे

ये इन्द्रिय जीरो केम आव्या नयी ?

(नेपथ्य) एने माटे पण एज कारण छे आ चतुर्थी जुओ तेओ विचारने केदल घड
हु छ छे

तेनो कप-तेनो धरधार-पराधीनपण इत्यादिक जोई शकाय तेनु न होतु-ते घहु दुखी हता

[हाथनोप पृष्ठ १०]

(नेपथ्य) एज चतुर्थी हवे तने आखु जगन् जोई ल्यो पड़ी बीजी बात करो

हीन त्वारे दर्शन थयु, आनद पाम्यो, पण पाठो खेद जम्यो

(नेपथ्य) हवे खेद का करो छो ?

मने दर्शन थयु ते शु सम्यक् हतु

" हा "

सम्यक् होय तो पछी चक्रवर्त्तादिक ते दुखी केम देखाय ?

" दुखी होय ते दुखी, अने सुखी होय ते सुखी देखाय "

चक्रवर्त्ति तो दुखी तहीं होय ?

" जेम दर्शन थयु तेम श्रधो विशेष जोनु होय सो चालो मारी साथे "

चक्रवर्त्तिना अत करणमा प्रवेश कर्यो

अत करण जोइने पेलु दर्शन सम्यक् हतु एम में मान्यु तेनु अत करण घहु दुखी हतु

अनत भयना पर्यापयी ते थरपरतु हतु काळ आपुष्यनी दोरीने गळी जतो हतो हाड मां

समां तेनी वृत्ति हती कागरामां तेनी प्रीति हती क्रोध, माननो ते सपामक हतो घहु दुख

[हाथनोप पृष्ठ ११]

मारु आ देवोनुं दर्शन पण सम्यक् समजवु

" निश्चय करवा माटे इद्रा अत करणमा प्रवेश करीए "

चालो त्वारे-

(ते इद्रनी भव्यतापी भूल खापी) ते पण परम दुखी हतो विचारो चराने कोई नि

मल स्थळमां जन्मनाओ हतो माटे खेद करतो हतो तेनामां सम्यक्दृष्टि नामनी देवी बसी

हती ते तेने सेन्मां विश्रान्ति हती ए महादुख बीजाय तेनां बीजां घणाय अव्यक्त दुख हतां

पण, (नेपथ्य)-आ जह पण्त्ता के आमा पण्त्ता जगन्मां नयी शु के ?-तेओण मारा

आमत्रणने मन्मा आण्यु नयी

“જડને જ્ઞાન નહીં હોવાથી તમારું આમંત્રણ તે વિચારાં ક્યાંથી સ્વીકારે? સિદ્ધ (एकात्मभावि) તમારું આમંત્રણ સ્વીકારી શકતા નથી. તેની તેમને કંઈ દરકાર નથી.”

एटली वधी वेदरकारी? आमंत्रणने तो मान्य करवुं जोड़ए; तमे शुं कहो छे?

“एने आमंत्रण—अनामंत्रणधी कंइ संबंध नथी.

[हाथनोंध पृष्ठ १२]

तेओ परिपूर्ण स्वरूपसुखमां विराजमान छे.” ए मने बतावो. एकदम—वहु त्वराथी.

“तेनुं दर्शन बहु दुर्लभ छे. ल्यो आ अंजन आंजी दर्शन प्रवेश भेळां करी जुओ.”

अहो! आ बहु सुखी छे. एने भय पण नथी. शोक पण नथी. वृद्धता नथी. रोग नथी. आधिए नथी. व्याधिए नथी. ए वधुंय नथी. पण . . . अनंत अनंत सच्चिदानंद सिद्धिथी तेओ पूर्ण छे. आपणने एवा थवुं छे.

“क्रमे करीने थई शकशो.”

ते क्रम त्रम अही चालशे नही. अहीं तो तुरत तेज पद जोड़ए.

“जरा शांत थाओ. समता राखो; अने क्रमने अंगीकार करो. नहींतो ते पदयुक्त थवुं नही संभवे.”

“થવું નહીં સંભવે” ए तमारां वचन तमे पाछां ल्यो. क्रम त्वराथी बतावो, अने ते पदमां तुरत मोकलो.

“घणा माणसो आव्या छे. तेमने अहीं वो—

लावो. तेमांथी तमने क्रम मळी शकशे.”

[हाथनोंध पृष्ठ १३.]

इच्छुं के तेओ आव्या;—

તમે મારું આમંત્રણ સ્વીકારી આવ્યા તે માટે તમારો ઉપકાર માનું છું. તમે સુખી છો. એ વાત ખરી છે શું? તમારું પદ શું સુખવાલું ગણાય છે એમ?

‘તમારું આમંત્રણ સ્વીકારવું, ન સ્વીકારવું એવું અમને કંઈ વંધન નથી. અમે સુખી છીએ કે દુઃખી તેવું બતાવવાને પણ અમારું અહીં આગમન નથી. અમારાં પદની વ્યાખ્યા કરવા માટે પણ આગમન નથી. તમારાં કલ્યાણને અર્થે અમારું આગમન છે.’ એક વૃદ્ધ પુરુષે કહ્યું.

કૃપા કરીને ત્વરાથી કહો, આપ મારું શું કલ્યાણ કરશો તે. અને આવેલા પુરુષોનું ઓઢાણ પાડો.

તેમણે પ્રથમ ઓઢાણ પાડી.

આ વર્ગમાં ૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૨ એ અંકવાળા મુખ્ય મનુષ્યો છે. તે સઘળાં તમે જે પદને પ્રિય ગણ્યું તેના આરાધક યોગીઓ છે.

૪ થી તે પદ જ સુખરૂપ છે, અને બાકીની જગત્—

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૧૪]

વ્યવસ્થા અમે જેમ માનીએ છીએ તેમ માને છે. તે પદની અંતરંગની તેની અભિલાષા છે પણ તેઓ પ્રયત્ન કરી શકતા નથી; કારણ થોડો વચ્ચે સુધી તેમને અંતરાય છે.

અતરાય શી ? કરવા માટે તત્સર થાય ઇટલે થયુ

વૃદ્ધ-તમે ત્વરા ન કરો તેનુ સમાધાન હમણા જ તમને મઢી શકશે-મઢી જશે
ઠીક-આપની તે વાતને સમ્મત થઈ છઉં

વૃદ્ધ-આ '૫' ના અર્થવાલો-૫ કદક પ્રયત્ન પળ કરે છે વાતી "૪" ના પ્રમાણે છે
'૬' સર્વ પ્રકારે પ્રયત્ન કરે છે, પણ પ્રમત્તશાયી પ્રયત્નમા મંદતા આવી જાય છે
"૭" સર્વ પ્રકારે અપ્રમત્તપ્રયત્ન છે

"૮-૯-૧૦" તેના કરતા વધે ઉજ્જ્વલ, પણ તે જ જાતિના છે "૧૧" ના અન્નાદા
પતિત થઈ જાય છે માટે અહીં તેનુ આગમન નથી ટર્ન થયા માટે ચારમે જ હુ-હમણા હુ
તે પડને સપૂર્ણ જોગનો છુ-પરિપૂર્ણતા પામવાનો છુ આયુષ્યસ્થિતિ પૂરી થયે તમે જોયેલુ ૫-
તેમા ૫૦ મને પણ જોશો—

પિતાની-તમે મહામાગ્ય છો

[શબ્દનોંધ ૫૭ ૧૫.]

આમા અન્ન કેટલા છે ?

વૃદ્ધ-ત્રણ અન્ન પ્રથમના તમને અનુરૂઢ ન આને અગિયારમાનુ પણ તેમ જ "૧૩-૧૪"
તમારી પાસે આને ઘ્યુ તેમને નિમિત્ત રહ્યુ નથી "૧૩" ચત્કિચિત્ આવે, પણ ૫૦ ૫૦ હોય
તો તેઓનુ આગમન થાય નહીં તો નહીં ચૌદમાનુ આગમન કારણ માગશો નહાં કારણ નથી
(નેપથ્ય) "તમે ૮ સઘગતા અતરમા પ્રવેશ કરો હુ સહાયક થઈ છઉં"

ચાલો-૪ થી ૧૧+૧૨ મુખી તમે તમે મુખની ઉત્તરોત્તર ચઢતી લ્હરીઓ છૂટતી હતી
વધુ શુ કહીપ ? મને તે ઘડુ પ્રિય લાગ્યુ, અને ૮ જ મારુ પોતાનુ લાગ્યુ

વૃદ્ધે મારા મનોમત્ત માન જાણીને કહ્યુ ૮ જ તમારો કલ્યાણમાર્ગ જાઓ તો મલે, અને
આનો તો આ સમુદાય રહ્યો

ઉઠીને મઢી ગયો

(સ્વનિચારભુવન, દ્વાર પ્રથમ)

૫

[શબ્દનોંધ ૫૮ ૧૦.]

કાયાનુ	નિયમિતપણુ
વચનનુ	મ્યાદાદપણુ
મનનુ	ઔનામીન્યપણુ
આત્માનુ	મુક્તપણુ

(આ છેલ્લી સમજણ)

૬.^૧

[હાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૮.]

આત્મસાધન.

દ્રવ્ય—હું એક હું, અસંગ હું, સર્વ પરમાવથી મુક્ત હું.

ક્ષેત્ર—અસંખ્યાત નિજઅવગાહના પ્રમાણ હું.

કાલ—અજર, અમર, શાશ્વત હું. સ્વપર્યાયપરિણામી સમયાત્મક હું.

ભાવ—શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટા હું.

૭.^૨

[હાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૯]

વચન સંયમ—

વચન સંયમ—

વચન સંયમ.

મનો સંયમ—

મનો સંયમ—

મનો સંયમ.

કાય સંયમ—

કાય સંયમ—

કાય સંયમ.

કાય સંયમ.

ઇન્દ્રિય સંક્ષેપતા,

આસન સ્થિરતા.

ઇન્દ્રિય સ્થિરતા,

સહપયોગ યથાસૂત્ર પ્રવૃત્તિ.

વચન સંયમ.

મૌનતા,

સહપયોગ યથાસૂત્ર પ્રવૃત્તિ.

વચનસંક્ષેપ.

વચનગુણાતિશયતા.

મનો સંયમ.

મનો સંક્ષેપતા,

મનઃસ્થિરતા,

આત્મચિતનતા.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ.

સંયમ કારણ નિમિત્તરૂપ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવ.

દ્રવ્ય—સંયમિત દેહ.

ક્ષેત્ર—નિવૃત્તિવાળાં ક્ષેત્રે સ્થિતિ-વિહાર.

કાલ—યથાસૂત્ર કાલ.

ભાવ—યથાસૂત્ર નિવૃત્તિસાધનવિચાર.

૮.^૩

[હાયનોંધ પૃષ્ઠ ૨૧.]

સુખને ઇચ્છતો ન હોય તે નાસ્તિક, કાં સિદ્ધ, કાં જડ.

૧. શુદ્ધન્યાપેક્ષા આત્મસ્વરૂપનુ અત્ર અવલોકન કર્યું જણાય છે —સંશોધક.

૨. યોગસંક્ષેપતાર્થે સંયમગ્રહણ કેવા પ્રકારે કરવો તે સંવધીની વિચારણા અત્ર કરી જણાય છે —સંશોધક

૩. આત્મસુખેચ્છારહિત સિદ્ધ, જડ અને નાસ્તિક અવસ્થાઓ હોઈ શકે; એમ વિચારી શ્રીમદે એમ વિચાર્યું હોય કે, પોતાને વિષે જડ તથા નાસ્તિક અવસ્થાઓનો સંભવ નથી, ત્યારે જે વાકીની અવસ્થા સિદ્ધપદની રહી તે ભવ-પરિપક્તાપ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે, એમ આ વચનોપરથી અનુમાનવાનુ અમે કારણ માનીએ છીએ —સંશોધક.

૧

[શાખાંશ કુટ્ટ ૨]

૫ જ સ્થિતિ-૫ જ માત્ર અને ૫ જ સ્વરૂપ

ગમે તો કલ્પના કરી વીજી વાટ સ્વો યથાર્થ જોડતો હોય તો આ

લી જા

ત્રિભગ જ્ઞાન-દર્શન અથ દર્શનમા માનસમાં આવ્યું છે ઇમા મુખ્ય પ્રવર્તનો જે ધર્મમાર્ગે
ધોષ્યો છે, તે સમ્યક્ થતા સ્વાત્ મુદ્રા જોડે

સ્વાત્ મુદ્રા તે સ્વરૂપસ્થિત આત્મા છે શ્રુતજ્ઞાનની અપેક્ષા સ્વરૂપસ્થિત આત્મા જે કદેની
શિક્ષા છે

નાના પ્રકારના નય, નાના પ્રકારનાં પ્રમાણ, નાના પ્રકારની મગત્તાલ, નાના પ્રકારના અનુ-
યોગ ૫ સપદ્મા લક્ષણારૂપ છે લક્ષણ એક સંધિદાનદ છે

દ્વિદિગ્ધિ ગયા પડી ગમે તે જાત્ર, ગમે તે અક્ષર, ગમે તે વ્યયન, ગમે તે વ્યયન, ગમે તે
સ્પષ્ટ પ્રાપ્તિ અહિંતુ કારણ થતુ નથી

પુનર્જન છે-જરૂર છે-૫ માટે હુ અનુમતી હા કહેવામાં અચલ છુ

આ કાલમા મારુ જન્મવુ માનુ તો દુષ્ટદાયક છે, અને માનુ તો સુષ્ટદાયક પણ છે

[શાખાંશ કુટ્ટ ૧]

૫વુ હવે કોઈ વાચન રહ્યું નથી કે જે વાંચી જોડે છીએ તે પાર્શ્વ ૫ જેના સમમા
રહ્યું છે તે સગની આ કાલમાં ન્યૂનતા થઈ પડી છે

વિચારાલ કાલ!—

વિચારાલ કર્મ!

વિચારાલ

આત્મા!

જેમ

પણ

હવે ધ્યાન રાહો ૫ જ કલ્પાણ ની

અ, આ કોઈ એક પ્રકારનું સામ્ય આત્મદર્શન થતાં આ ઉદ્ધારો મીઠાવા હોય ત્યારે થારી રાકાય છે—સતોષક
૬ હૈ, ડ, ક. સ્વાત્ મુદ્રા ૫ જ સ્વરૂપસ્થિતિ છે, એવો ધીમન્નો સ્વાત્મય દર્શાવતો અમદ નિયમ આ વિચારો
પરથી જોઈ શકાયો—સતોષક

૫. પ્રવર્તમાનવિના પુનર્જનના હોવાના માટે આત્મે વધે અચલ અને નિર્ગત અભિપ્રાય થારી રાકાય કે
કેમ તે વિચારવા કોડ છે ધીમન્ન મન મુક્તામ સૂચકામ ત્રિપદી પ્રત્યેકા ઉચેટ કુદ ૪, ૧૧૪૫ ના પદમાં
જાતિસ્મરણનાનો પ્રસંગ લીધો છે તે આ અભિપ્રાયની સાપ રાહી વિચારવાથી કદરૂ વિરોધ રાખવા થો—સતોષક

૫. કદ અપેક્ષા ધીમદે પોતાનું આ કાલમાં જન્મુ દુષ્ટદાયક અને કદ અપેક્ષા સુષ્ટદાયક માન્યુ છે તે
નિર્ણય કરી શકાયું નથી જે અનુમાન કરી રાકાય તે જાત્રે કે, ઉદ્ધાર આત્મવસ્થા માટે આ કાલ સાના
વ્યયને વિચારવાનો ગણાય, અને તે અપેક્ષા આ કાલમાં જન્મુ દુષ્ટદાયક વ્યય તેમ જડી, અત્રિ વિચરતા ૫
પરમ ઔદાત્મ્યમાઈ આત્માનું પ્રવલ સાપન જ્ઞાનીઓ ગમ્યુ છે તે અપેક્ષા સુષ્ટદાયક પણ ગમ્ય

ઓ માત્ર જ્ઞાનદયનવ્યયે આમસરૂપ પ્રગમ્યુ હોય, અન બારિત્રમરૂપે પામવાની પરમ જિજ્ઞાસા હોય અને
છને જાણક પરમસત્યની ન્યૂનતા અનુભવતાં આ વચનો જન્મ પામ્યાં હાથ ત્ય આ વચનોના પ્રવાહપરથી જાણ
છ—સતોષક

ઓ વિચારાલ' રાહી માતા "૫ જ કલ્પાણ" પર્વતના ઉદ્ધારો કોઈ એક અર્થે જાણિતુ નિર્મિત આત્ર
છે—સતોષક

૧૦.

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૨૭]

ઘટલું જ શોધાય તો વધું પામગો; લખિત એમાં જ છે. મને કંઈક અનુભવ છે. સત્ય કહું છું. યથાર્થ કહું છું. નિ:શંક માનો.^અ

૯ સ્વરૂપ માટે સહજ સહજ કોઈ સ્થળે લખી વાળ્યું છે.

. આ

૧૧.^૧

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૨૯.]

મારગ સાચા મિલ ગયા, છૂટ ગયે સંદેહ;
 હોતા સો તો જલ ગયા; ભિન્ન કિયા નિજ દેહ.^૨
 સમજ, પિછે સવ સરલ હૈ, વિનૂ સમજ મુશકીલ;
 યે મુશકીલી ક્યાં કહું ?
 યોજ પિડ વ્રહ્માંડકા, પત્તા તો લગ જાય;
 યેહિ વ્રહ્માંડિ વાસના, જવ જાવે તવ....
 આપ આપકું ભુલ ગયા, ઇનસેં ક્યા અંધેર ?
 સમર સમર અવ હસત હૈ, નહિં મુલંગે ફેર.^૩
 જહાં કલપના-જલપના, તહાં માનું દુઃખ છાંડ,
 ઘટે કલપના-જલપના, તવ વસ્તૂ તિન પાડ.
 ક્યા ઇછત ? લોવત સવેં, હૈ ઇચ્છા દુઃખ મૂલ;
 જવ ઇચ્છાકા નાશ તવ, મિટે અનાદી મૂલ.
 ઈસી ક્યાંસે મતિ ભડ, આપ, આપ હૈ નાહિ,
 આપનકું જવ ભુલ ગયે, અવર કહાંસેં લાડ.
 આપ આપ ૯ શોધસેં, આપ આપ મિલ જાય;
 આપ મિલન નય વાપકો;

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૩૦.]

૧૨.^૪

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૩૩.]

૯કવાર તે સ્વભુવનમાં વેઠો હતો . . . . પ્રકાશ હતો;—સંસ્વાસ હતી.

મંત્રિયે આવીને તેને કહ્યું. આપ શું વિચારણામાં પરિશ્રમ લો છો ? તે યોગ્ય હોય તો આ દીનને દર્શાવી ઉપકૃત કરશો.

અ કોઈ પ્રકારના અપૂર્વ અનુભવની યથાર્થતા, અને સત્યતાની નિશ્ચિતતા પ્રતીત થતાં આ ઉદ્ઘાસભાવ પ્રકર્યો લાગે છે—સંશોધક.

આ. અમે આ હાથનોંધ વિષેની સૂચનામાં એમ જે જણાવ્યું છે કે, હાથનોંધમાં ક્રમરહિતપણે અને હાથનોંધ ઉઘાડતાં જ્યારે જે પાસુ હાથ આવ્યું તે પાનામાં લખી વાળ્યું છે એ આ શબ્દોથી પ્રતીતભૂત થશે.—સંશોધક.

૧. સમ્યગ્દર્શનના ઉદયના હર્ષમાં આ પદો અત્ર મૂકાયા લાગે છે.—સંશોધક.

૨-૩ આ પ્રેટપ્રાયમર નંબર ૪ ના અક્ષરમાં મૂકેલાં ચરણ આ હાથનોંધમાં નથી; પણ પાછળથી એ બે ચરણ શ્રીમદે પૂરાં કરેલાં એમ જે ભાઈ તરફથી આ ચરણ મઝ્યાં તેના કહેવા પરથી જણાયું.—સંશોધક.

૪. આ પ્રસંગ સમજી શકાતો નથી.—સંશોધક.

१३^१

[हायनोप पृष्ठ ३५]

होत आम्हा परितवा, नहिं इनमे सपेह,
मात्र दृष्टिरी भूल है, भूल, गये गत एहि
रचना जिन उपदेशनी, परमोत्तम तिनु काल,
इनमें सन मत रहत है, करतें निज सभाए
जिन सोही है आत्मा, अन्य होइ सो कर्म,
कर्म कटे जिन वचन सो, तत्त्वग्यानि को मर्म
जन जान्यो निजरूपनों, तन जान्यो सन लोक,
होत न्यूनसें न्यूनता,^१
एहि दिशाकी मूढता, है नहिं जिनमें भान,
जिनमें भान तिनु करू, नहिं दृष्ट दुष्टानर
व्यग्रहारेणें देव जिन, निहचेतें है आप,
ए हि वचनसें समज ऐ, जिनप्रवचनकी छाप
एहि नहीं है फल्पना, एही नहीं निमग,
जन जागेंगे आत्मा, तन छागेंगे राग

१४^२

[हायनोप पृष्ठ ३७]

अनुभव

१५^३

[हायनोप पृष्ठ ३९]

ए त्यागी पण नधी, अत्यागी पण नधी, ए रागी पण नधी बीतरागी पण नधी
पोतानो ब्रम निश्चळ करो तेनी चो बाजु निवृत्त भूमिना राखो
आ दर्शन याय छे ते फा वृथा जाय छे? एनो निचार पुन पुन विचारता मूर्ख
आवे छे

सतजनोप पोतानो ब्रम भूक्यो छे ते परम असमाधिने पाव्या छे
सतपणु अति अनि दुर्लभ छे आव्या पडी संत मळना दुर्लभ छे सतपणानी जिज्ञासा-
वाळा अनेक छे परंतु संतपणु दुर्लभ ते दुर्लभ ज छे।

१ जिनपद एज निजपद छे एतां साक्षात्कार घनां आ पद अहिं मूढायां जणाय छ—संतोषक

२ हायनोपमा सो आ प्रमाणे पद अहूर्ण छे पण एक भाइ तरफधी एम शरर मळ्या के ए पदना अनु
संधानमी आ एक छीटी पण धीमदे अन्य द्योळे कही छे—“नहिं जान्यो निजरूप तो, सब जान्यो सो फोइ—संतोषक

३ अनुभव' एणो ज शब्द लखी लखतुं मूढी दातुं छे फोइ प्रकारनो अनुभव प्रपक्ष धर्ता एगवानी अभि
लाया थइ होय—संतोषक

४ पुरावमान आत्मज्ञाएतिने नियामाधि आपवानो परममात्र बततो हने ते समये आ वचनो एखायां
संभव छे—संतोषक

૧૬.^૧

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૪૩.]

પ્રકાશ ભુવન.

સ્વચિત્ત તે સત્ય છે. એમ જ સ્થિતિ છે. તમે આ મળી વલો—
તેઓએ રૂપકથી કહ્યું છે. મિત્ર મિત્ર પ્રકારે તેથી વોધ થયો છે, અને થાય છે; પરંતુ તે વિભંગરૂપ છે.

આ વોધ સમ્યક્ છે. તથાપિ ઘણો જ સૂક્ષ્મ અને મોહ ટલ્યે ગ્રાહ્ય થાય તેવો છે.

સમ્યક્ વોધ પણ પૂર્ણ સ્થિતિમાં રહ્યો નથી. તોપણ જે છે તે યોગ્ય છે.

એ સમજીને હવે ઘટતો માર્ગ લ્યો.

કારણ શોધો મા, ના કહો મા, કલ્પના કરો મા. એમ જ છે.

એ પુરુષ યથાર્થ વક્તા હતો. અયથાર્થ કહેવાનું તેમને કોઈ નિમિત્ત નહોતું.

૧૭.^૨

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૪૭.]

તે દશા શાથી અવરાઈ? અને તે દશા વર્ધમાન કેમ ન થઈ?

લોકના પ્રસંગથી, માનેચ્છાથી, અજાગૃતપણાથી સ્ત્રિયાદિ પરિપહનો જય ન કરવાથી.

જે ક્રિયાને વિષે જીવને રંગ લાગે છે, તેને ત્યાં જ સ્થિતિ હોય છે, એવો જે જિનનો અભિ-
પ્રાય તે સત્ય છે.

ત્રીશ મહા મોહનીયનાં સ્થાનક શ્રી તીર્થકરે કહ્યાં છે તે સાચાં છે.

અનંતા જ્ઞાનીપુરુષોએ જેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું નથી, જેના ત્યાગનો એકાંત અભિપ્રાય આપ્યો છે
એવો જે કામ તેથી જે મુંઝાયા નથી, તે જ પરમાત્મા છે.

૧૮.^૩

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૪૯.]

કોઈ બ્રહ્મરસના ભોગી,

કોઈ બ્રહ્મરસના ભોગી.

જાણે કોઈ વીરલા યોગી,

કોઈ બ્રહ્મરસના ભોગી.

૧૯.^૪

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૫૧.]

૨-૨-૩ મા-૧૯૫૧^અદ્રવ્ય,^આએક લક્ષ^૩

૧. આ લેખ ક્ષયમદભાવ માટે ઉપયોગ અને યથાવદાત્મત્વનો સમ્યક્ પરીક્ષણ અનુભવ સૂચવતો જણાય છે.—સંશોધક.
૨. અહિં જે લોકપ્રસંગાદિ કારણો કહ્યા છે તે કારણોએ પોતાપ્રત્યે અમુક પ્રસંગે જય મેલ્લવાથી, પ્રાપ્ત દશાનુ
વૃદ્ધિને વદલે અવરાવ થયેલુ જોઈ શ્રીમદે વીર્યજાગૃતિ અર્થે નિજદોષો માટે તીવ્ર આત્મનિંદન કર્યું જણાય છે.—સંશોધક.
૩. બ્રહ્મરસના પરમોહાસમાં આ પદની સ્થિતિ અત્ર થઈ સંભવે છે—સંશોધક.
૪(ક). શ્રીમદે પોતાની પરિમહાપરિમાણવિચારણા પોતાને જ જાણવા અર્થે ટુંકાધરી ભાષા (સંજ્ઞા) માં આ સ્થલે
લખી છે.—

(અ) ૨-૨-૩ મા-૧૯૫૧=૨=વીજ ૨=કૃષ્ણપક્ષ, ૩=પોશ માસ; ૧૯૫૧=સંવત્ ૧૯૫૧=સંવત્ ૧૯૫૧ના પોશ વદ વીજ.

(આ) દ્રવ્ય=ધન.

(ઇ) એક લક્ષ=એક લાચ

क्षेत्र, ई

मोहमयी २

काळ

-मा व ८-१९

भाज

१(ख) उदय भाज

द्रव्य-

एक लय

उदासीन

क्षेत्र-

मोहमयि

काळ-

८-१

इच्छा

भाज-

उदयभाव

प्रारब्ध

२० १

[हाथमोप पृष्ठ ५१]

सामान्य चेतन

सामान्य चैतन्य

विशेष चेतन

विशेष चैतन्य

निर्निशेष चेतन

(चैतन्य)

स्वभाविक अनेक आत्मा (जीव) निर्मय

सोपाधिक अनेक आत्मा (जीव) वेदात्

२१ २

[हाथमोप पृष्ठ ५१]

चतु अप्राप्यकारी

मन अप्राप्यकारी

चेतननु बाह्य आगमन (गमन नहीं ते)

(इ) क्षेत्र=स्थान

(उ) मोहमयी=सुषुप्त

(ऊ) काळ=समय

(ए) ८ मा १ व एक बपने आठ भाज

आ विचारणा संवत् १९११ मा पोश वद २ ने रोज एम लयी संभव छ के, दयमवादा एक लालनी करी मुषइमां एक बपने आठ भाज १६३, आम वृत्ति छाना उदयभाव प्रमाणे बराउ

१(ख) आने आ बातने परी विचारी जणाय छे के एक लाख इव्य केवी रीते प्राप्त बराउ ? तो कहे के उदासीनपणे मुषइमां रिपति केवी रीते करवी ? आ बाननो उत्तर संजोए आओ नवी लेयी एम हूँवे छ के, भावा भावरहितपणे एक बपने आठ भाजनी स्थितिमां केवी भाव छ ? तो कहे के इच्छाभाव उदयभाव ते पु ? तो कहे के प्रारब्ध अघान् पूरनिष्ठ कमानुसार जे स्थिति वेदवी पडे ते भीमदे व्यवहारमुक्ता माटे संवत् १९५१ मा पोश वद २ ने रोज आ विचारणा करी संभव छे के उदासीनभाववदे एक लाख इवियानी स्थिति करवी एम बपने आठ भाज मुषिनी स्थितिनी इच्छा राखी, मुषइमां भावाभावरहितपणे रहेई आम वृत्ति छाना पूर्व निष्ठ कर्मना उदयानुसार जे स्थिति उत्पन्न जाय ते वेदवी—ससोषक

२ भिन्न भिन्न दशनोनु अवलोकन करतां आ स्वप्न सहज लक्ष्यो दंष्टी राख्य जणाय छे—ससोषक

३ आ प्रसंग लक्ष्मणो हेतु अने समजी शक्तता नथी—ससोषक

૨૨.^૧

[શાખાનોંધ પૃષ્ઠ ૫૫.]

જ્ઞાની પુરુષોને સમયે સમયે અનંતા સંયમપરિણામ વર્ધમાન થાય છે, એમ સર્વજ્ઞે કહ્યું છે તે સત્ય છે.૪

તે સંયમ, વિચારની તીક્ષ્ણ પરિણતિથી તથા બ્રહ્મરસપ્રત્યે સ્થિરપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે.૫

૨૩.

શ્રી તીર્થંકર આત્માને સંકોચ વિકાશનું ભાજન યોગદશામાં માને છે, તે સિદ્ધાંત વિશેષે કરી વિચારવા યોગ્ય છે.^૧

૨૪.^૨

[શાખાનોંધ પૃષ્ઠ ૫૬.]

ધ્યાન

ધ્યાન-ધ્યાન.

ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન.

ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન.

ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન

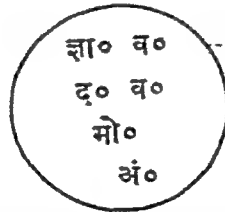
ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન.

ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન-ધ્યાન.

૨૫.^૩

[શાખાનોંધ પૃષ્ઠ ૫૭.]

ચિદ્ધાતુમય, પરમશાંત, અઢગ્ગ એકાગ્ર; એક સ્વભાવમય અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક પુરુષાકાર ચિદાનંદધન તેનું ધ્યાન કરો.

નો આત્યંતિક અભાવ. પ્રદેશસંબંધ પામેલાં પૂર્વ નિષ્પન્ન-સત્તાપ્રાપ્ત ઉદયપ્રાપ્ત-ઉદીરણા પ્રાપ્ત ચાર એવાં ના૦ ગો૦ આ૦ વેદનીય વેદવાથી. અભાવ જેને છે એવું શુદ્ધસ્વરૂપ જિન ચિદ્મૂર્તિ-સર્વલોકાલોક ભાસક ચમત્કારનું ધામ.

અ. શા. તીક્ષ્ણ વિચારપરિણતિ તથા બ્રહ્મરસસ્થિરતા, સંયમના ઉત્પત્તિહેતુઓ છે, અને જ્ઞાનાવસ્થા સંયમપરિણામવર્ધમાનતાનું સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન છે એવા સ્થાનુભવનું પરિણામ આ વચનો લાગે છે.—સંશોધક.

૧. જે સિદ્ધાંત યોગદશામાં આત્માને સંકોચવિકાશનું ભાજન માને છે તે સિદ્ધાંત સૂક્ષ્મ અવલોકનદ્વારા પ્રમાણ-મૂલ થવાયોગ્ય છે એમ પોતાનો અનુભવ અહીં કહ્યો જણાય છે.—સંશોધક.

૨. અનેકવાર 'ધ્યાન' શબ્દના આ જપપરથી, શ્રીમદ્ની ધ્યાનત્વરાનું અનુમાન પદ શકે—સંશોધક.

૩. સર્વ લોકાલોકભાસક ચમત્કારનું ધામ અષ્ટ કર્મરહિતતાએ ઉત્પન્ન થયેલી જિન ચિદ્મૂર્તિ છે, અને તે જ પ્રત્યેક આત્માનું અને તેથી પોતાનું મૂળ શુદ્ધપદ છે (જુઓ દેહધૂર્ણતા પહેલાનાં-સંવત ૧૯૫૭ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦ ના છેલ્લા વચનો) એવા પ્રકાશવડે આ ધ્યાનતત્પરતા જન્મ પામી સંભવે છે.—સંશોધક.

૨૬

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૫૮]

નિશ્ચ અનાદિ છે જીવ અનાદિ છે^૧—

પરમાણુ પુદ્ગલો અનાદિ છે જીવ અને કર્મનો સમઘ અનાદિ છે —
સયોગીભાવમા તાદાત્મ્ય અન્યાસ હોનાથી જીવ જન્મ મરણાદિ દુ સોને અનુભવે છે

૨૭^૨

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૫૯]

પાંચ અસ્તિત્વાયુરૂપ લોક એટલે નિશ્ચ છે ચૈતન્ય લક્ષણ જીવ છે
વર્ણ ગચ રસ સ્વર્ણમા પરમાણુઓ છે તે સમઘ સ્વરૂપથી નથી ત્રિભાવરૂપ છે

૨૮

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૬૦]

શરીરને ત્રિપે આત્મભાવના પ્રથમ ધની હોય તો ધરા દેવી, કમે કરી પ્રાણમા આત્મભાવના
કરવી, પઢી શ્વિયોમા આત્મભાવના કરવી, પઢી સન્નત્વ નિન્નત્વરૂપ પરિણામમાં આત્મભાવના
કરવી, પઢી સ્થિર જ્ઞાનમા આત્મભાવના કરવી ત્યાં સર્વ પ્રજ્ઞારત્ની અન્યાલનરહિત સ્થિતિ કેરવી

૨૯^૩

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૬૧]

પ્રાણ,	}	સોદ	તેનુ ધ્યાન કરવુ
વાણી,			
રસ		અનહદ	

૩૦^૪

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૬૨]

સંવત ૧૯૫૨ ના ફા વદી ૧૨ મોમનાર

જિન	મુરચ	આચાર્ય
સિદ્ધાંત	પદ્ધતિ	ધર્મ
જ્ઞાત રસ	અર્હિસા	મુલ્ય
લિંગાદિ	વ્યવહાર	જિનમુદ્રા સૂચક
મતાવર	સમાવેશ	
જ્ઞાત રસ	પ્રગ્રહન	
જિન	અન્યને	ધર્મ પ્રાપ્તિ
લોકાદિ સ્વરૂપ—	સંશયની	નિવૃત્તિ સમાધાન
જિન	પ્રતિમા	વારણ

૧ ધી જિનનિર્ણીત નિષ્કલ્પવસ્તુઓને પોતાનો જ્ઞાનુભવગ્રંથિગ્રાહ્ય કર્યો લાને છે —સમોષક

૨ જુઓ હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૫૮ ની નોંધ-સમોષક

૩ અન્યાલનરહિત સ્થિતિ માટે સ્થિર જ્ઞાન કરવા સારુ આત્મભાવનાનો ક્રમ ધીમદે વિચાર્યાં જણાય છે સમોષક

૪ સ્વરૂપાનુસંધાન વિચાર્યું જણાય છે —સંતોષક

૫. જિનજ્ઞાનના પુનરિગ્ધિસ્રવ સંવધી અને પોતાની ગુણસ્થાનક મિત્તિ સંવધી કાઢક મહાન્ અને અદ્વૈત વિચારના છે નિષ્કલ્પ અવશર સમયની આ અતરંગ ત્રિજ્ઞાતા છે આ સંવધી વિચાર આપવાનુ કામ મહાન્ પુરુષોત્તુ છે એટલે એ વિષે અને અન્ન ગાંત રહીયુ —સમોષક

કાંઈક ગૃહવ્યવહાર શાંત કરી. પરી-ગૃહાદિ કાર્યથી નિવૃત્ત થવું.
અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકપર્યંત પહોંચવું. કેવલ ભૂમિકાનું સહજ પરિણામી ધ્યાન—

૩૧.^૧

[દાયનોંધ પૃષ્ઠ ૬૩.]

ધન્ય રે દીવસ આ અહો,
જાગી રે શાંતિ અપૂર્વ રે;
દશ વર્ષે રે ધારા ડલમી,
મઘ્યો ડદય કર્મનો ગર્વ રે.   ધન્ય૦
ઓગળીસેં ને એક ત્રીસે,
આઘ્યો અપૂર્વ અનુસાર રે,
ઓગળીસેં ને ચેતાલીસે,
અદ્ભુત વૈરાગ્ય ધાર રે.   ધન્ય૦
ઓગળીસેં ને સુહતાલીસે,
સમકીત શુદ્ધ પ્રકાશ્યું રે,
શ્રુત અનુભવ વધતી દશા,
જિનસ્વરૂપ અવભાસ્યું રે.   ધન્ય૦
ત્યાં આઘ્યો રે ડદય કારમો,
પરીગ્રહ કાર્ય પ્રપંચ રે,
જેમ જેમ તે હડસેલીએ,
તેમ વધે ન ઘટે રંચ રે.   ધન્ય૦
વધતું એમ જ ચાલિયું,
હવે દીસે ક્ષીણ કાંઈ રે,
ક્રમે કરીને રે તે જશે,
એમ માસે મનમાંહિ રે.   ધન્ય૦
યથાહેતુ જે ચિત્તનો,
સત્યધર્મનો ઉદ્ધાર રે,
થશે અવશ્ય આ દેહથી,
એમ થયો નિરધાર રે.   ધન્ય૦

[દાયનોંધ પૃષ્ઠ ૬૪.]

૧. દાયનોંધ પૃષ્ઠ ૬૨ પર લખેલ વિષય જે દિવસે લખ્યો છે તે દિવસે ઘણકરી આ સ્વાત્મવૃત્તાતોપયોગી પદ (Autobiographical poem) પળ લખ્યું જણાય છે, કેમકે લેખનપદ્ધતિ અને તેનું સાહિત્ય સમાન છે. આ આંતર વિષય છે, એટલે આપણે અન્ય જીવોએ તો તેઆનુ જીવન અભ્યાસી આ સ્વાનુભવપ્રત્યે અભિપ્રાય વાવવો યોગ્ય છે “ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ” હોય ત્યારે ઘણકરી એક દેહ શોષ રહે એમ સાંભળ્યું છે. આ પદની દશમી લીટીમાં ‘શુદ્ધ સમકીત’ કહ્યું છે તેનો આશય “ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ” છે કે કેમ તે વિચારવું યોગ્ય છે—સંશોધક.

આત્મા અપૂર્ણ વૃત્તિ અહો,
યસ્યે અપ્રમત્ત યોગ રે,
કેવલ લગભગ ભૂમિકા,
સ્વર્ગાનિ દેહ વિયોગ રે ધન્ય૦
અવશ્ય કર્મનો ભોગ છે
મોગવશો અવશેષ રે,
તેથી દેહ ઘરુ જ ધારિને
જાણુ સ્વરૂપ સ્વદેહ રે ધન્ય૦
૩૨^૧

[દાષનાંધ પૃષ્ઠ ૬૭]

કુસ્મ દધેહિ સમ, સજોગો જો હોઈ બીનસ્ત, સો વધો નાપ થો, તસ્ત વિયોગો મન મોરપ્પો
૩૩^૨ [દાષનાંધ પૃષ્ઠ ૭૧]

સમ્યક્દર્શનસ્વરૂપ ઘડા નીચે લપ્તા શ્રીજિનના ઉપદેશેલા છ પદ આત્માધિ જીને અતિશય
કરી વિચારવા ઘટે છે

આત્મા છે, વૈભવે પ્રમાણે કરીને તેનું પ્રસિદ્ધપણ છે, ૫ અલ્પપદ
આત્મા નિત્ય છે, ૮ નિત્યપદ
આત્માનું જે સ્વરૂપ છે તે કોઈ પણ પ્રકારે હરતલ નહુ સમનનું નથી, તેમ તેનો
ત્રિનાથ સમવતો નથી
આત્મા કર્મનો કર્તા છે, ૮ કર્તા પદ
આત્મા કર્મનો ભોલા છે [દાષનાંધ પૃષ્ઠ ૭૪]
તે આત્માની મુક્તિ થઈ શકે છે
મોક્ષ થઈ શકે ઘડા પ્રકાર પ્રસિદ્ધ છે
૩૪^૩ [દાષનાંધ પૃષ્ઠ ૮૦]

આત્મા—વૈભવ, નિત્ય, સાત્ય, યોગ, તૈયાયિન, વીધ
નિત્ય—

અનિત્ય	+	”	+	+	+	”
પરિણામી	+	”	+	+	+	+
અપરિણામી						
સાક્ષી						
સાક્ષી-કર્તા						

૧ આ પ્રકારની વિચારદશામાં આ ઘણા લખાઈ હોય —સંતોષક

૨ આમાના અસ્તિત્વ પદથી માર્ગી નિર્વાપ્રાપ્તિ મુખી ઉપાયના વચ્ચેનો અસંતોષક નિર્ણય ૮ જ માર્ગદર્શક
પ્રાણી કૈટલ સમ્યક થી ચિદ્વાને કર્યું છે —સંતોષક

૩ દાષનાંધ પૃષ્ઠ ૧૩૦ ઉપર સવદનનાવગેરન સવધી પ્રીમદ્વા વિચારો છે તે માંખ્યા પછી આ રૂઝા જુદા દાનનોની
૭૦

૩૫.^૧

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૮૧.]

સાંખ્ય કહે છે કે બુદ્ધિ જડ છે. પાતંજલી, વેદાંત એમ જ કહે છે.

જિન કહે છે કે બુદ્ધિ ચેતન છે.

વેદાંત કહે છે કે આત્મા એક જ છે.

જિન કહે છે કે આત્મા અનંત છે.

જાતિ એક છે. સાંખ્ય પણ તેમ જ કહે છે;

પાતંજલી પણ તેમ જ કહે છે.

વેદાંત કહે છે કે આ સમસ્ત વિશ્વ વંધ્યાપુત્રવત્ છે.

જિન કહે છે કે આ સમસ્ત વિશ્વ શાશ્વત છે.

પાતંજલી કહે છે કે નિત્યમુક્ત એવો એક ईश्वर હોવો જોઈએ.

સાંખ્ય ના કહે છે. જિન ના કહે છે.

૩૬.^૨

શ્રીમાન્ મહાવીરસ્વામી જેવાં અપ્રસિદ્ધ પદ રાખી ગૃહવાસરૂપ વેદો-ગૃહવાસથી નિવૃત્ત થયે પણ સાઢાવાર જેવા દીર્ઘ કાલ સુધી મૌન આચર્યું. નિદ્રા તજી વિપમ પરિપહ સહ્યા એનો હેતુ શો ? અને આ જીવ આમ વર્તે છે, તથા આમ કહે છે તેનો હેતુ શો ?

જે પુરુષ સદ્ગુણની ઉપાસના વિના નિજ કલ્પના એ આત્મસ્વરૂપનો નિર્ધાર કરે તે માત્ર પોતાના સ્વછંદના ઉદયને વેદે છે, એમ વિચારવું ઘટે છે.

જે જીવ સત્પુરુષના ગુણનો વિચાર ન કરે, અને પોતાની કલ્પનાના આશ્રયે વર્તે તે જીવ સહજમાત્રમાં ભવબુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે, કેમકે અમર થવાને માટે ક્ષેત્ર પીએ છે.

૩૭.^૩

સર્વ સંગ મહાશ્વરૂપ તીર્થકરે કહ્યો છે, તે સત્ય છે.^૬

આવી મિશ્ર ગુણસ્થાનક જેવી સ્થિતિ ક્યાં સુધી રાખવી ? જે વાત ચિત્તમાં નહીં તે કરવી, અને જે ચિત્તમાં છે તેમાં ઉદાસ રહેવું એવો વ્યવહાર શી રીતે થઈ શકે ?^૭

આલોચના કર્યાના પ્રમાણે લાગશે, અર્થાત્ ઓષધ્રદ્વાદા નહીં પણ ભિન્ન ભિન્ન દર્શનો વિચાર્યા પછી શ્રીજિને કહેહું આત્મસ્વરૂપ યથાર્થ છે એમ નિર્ણય કરેલો જણાશે. વર્ણના ક્રમમાં ૫૬૫ આકવાલો લેખ જુઓ.—સંશોધક.

૧. હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૮૦ ની નોંધ જુઓ—સંશોધક.

૨.-૩ સ્વદશાના દર્પણરૂપ શ્રીમદ્ના આ વિચારો અભ્યાસવાથી તેઓની આંતર સ્થિતિસંબંધનો અભિપ્રાય વાધી શકાવા યોગ્ય છે—સંશોધક.

(ક). પોતાને વર્તતો સગ મહાશ્વરૂપ અનુભવવાનું કાંઈ કારણ મળ્યું હશે તે પ્રસંગે આ પ્રકારની શ્રીમદ્ને વિષે જાણતિ થવી સમ્ભવે છે—સંશોધક.

(ઘ). “જે વાત ચિત્તમાં નહીં તે કરવી” એમ જે કહ્યું તે પોતાને વર્તતો ‘વ્યવહાર’ છે. અને “જે ચિત્તમાં છે તેમાં ઉદાસ રહેવું” એમ જે કહ્યું તે ‘નિર્ગ્રન્થદશાની જિજ્ઞાસા’ છે. વ્યવહારપ્રત્યે અમાવ છતાં તે કરવો પડે છે, અને નિર્ગ્રન્થતા પ્રત્યે પરમભાવ છતાં તે પ્રત્યે ઉદાસીનતા રાખવી પડતી જોઈ જાણે શ્રીમદ્ને સ્વેદ ન થતો હોય એમ આ વચનવેગ દર્શાવે છે.—સંશોધક.

વૈદ્યવેપે અને નિર્મયમાને વ્યવસ્થા કોની કોની વિચાર થયા કરે છે^૫

વેપ અને તે વેપસગ્રી વ્યવહાર જોઈ ઓકદષ્ટિ તેવું માને એ ચલુ છે, અને નિર્મય માને વસ્તુ ચિત્ત તે વ્યવહારમા યથાર્થ ન પ્રગટિ શકે એ પણ સત્ય છે, જે માટે આ વે પ્રકારની એ સ્થિતિ કરી વર્તિ શકાતુ નથી, કેમકે પ્રથમ પ્રકારે વર્તતા નિર્મયમાગ્રી ઉદાસ રહેવું પડે તો જ યથાર્થ વ્યવહાર સાગ્રી શકાય એમ છે, અને નિર્મયમાને વસીદ તો પડી તે વ્યવહાર ગમે તેવો યાવ તેની ઉપેક્ષા કરવી પડે, જો ઉપેક્ષા ન કરામા આવે તો નિર્મયમાગ્રી હાનિ પામ્યા વિના રહે નહીં [હાપનોંધ ૬૦ ૧]

તે વ્યવહાર ત્યાગ્યા વિના અથવા અત્યંત અલ્પ કર્યા વિના નિર્મયમાગ્રી યથાર્થ રહે નહીં, અને ઉદયરૂપ હોનાગ્રી વ્યવહાર ત્યાગ્યો જતો નથી^૫

આ સર્વ વિમાનયોગ મધ્યાગિના અમારુ ચિત્ત થીજા કોઈ ઉપાયે સતોષ પામે એમ લાગતુ નથી^૫ તે વિમાનયોગ વે પ્રકારે છે એક પૂર્વ નિષ્પન્ન કરેલો એવો ઉદયસ્વરૂપ, અને ધીજો આત્મ-શુદ્ધિ કરી રજનપણે કરામા આત્મી માવસ્વરૂપ^૫

આત્મમાને વિમાવસગ્રી યોગ તેની ઉપેક્ષા જ શ્રેયમૂલ્ય લાગે છે નિત્ય તે વિચારામા આવે છે, તે વિમાનપણે વસ્તુતો આત્મમાગ્રી ઘણો પરિશીળ કર્યો છે, અને હજી પણ તે જ પરિ-ગતિ વર્તે છે^૫

તે સર્વ વિમાનયોગ નિવૃત્ત કર્યા વિના ચિત્ત નિશ્ચિતિ પામે એમ જણાતુ નથી, અને હાલ તો તે કારણે કરી વિશેષ ક્લેશ વેગન કરવો પડે છે, કેમકે ઉદય વિમાન વિચારો છે અને જ્ઞાન આત્મમાગ્રી સ્થિતિ કરવાની છે^૫ [હાપનોંધ ૬૦ ૧૧]

તથાપિ એમ રહે છે કે, ઉદયનુ વિશેષ કાલગુધી વર્તવું રહે તો આત્મમાગ્રી વિશેષ ચચક્ર પરિણામને પામશે, કેમકે આત્મમાગ્રી વિશેષ સધાન કરવાનો અવશ્ય ઉદયની પ્રવૃત્તિને છીંધે પ્રાપ્ત ન થઈ શકે, અને તેથી તે આત્મમાગ્રી કદ પણ અજાગૃતપણાને પામે^૫

જે આત્મમાગ્રી ઉત્પન્ન થયો છે, તે આત્મમાગ્રી પર જો વિશેષ લગ્ન કરવામા આવે તો અત્યંત કાલમા તેનુ વિશેષ વધમાગ્રી થાય, અને વિશેષ જાગૃતાનસ્યા ઉત્પન્ન થાય, અને થોડા

(૫) વૈદ્યવિધિમાં નિર્મયદશાએ વસ્તુની સુખરતાનો અનુભવ થતા આ માત્ર પ્રકર્યો લાગે છે—સતોષક

(૫) એમ કાશ્ય એમ જણાય છે કે વસ્તુની વૈદ્યદશાના કારણે તેઓની આત્મવૈદ્યદશા જગત્ જીતેને સુખગત ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. દક્ષિત તે નિર્મયમાગ્રી તેની ઉપેક્ષા કરવી પડે તેવા સયોગો જોડે, આ અનિચ્છિત એવો વે વ્યવહાર તેનુ અનુકરણ કરતુ જોડેને જાગૃતિવા અત્યંત પુન સુખાયમાન થતા આ વસ્તુનો ઉત્પત્તિ પામ્યા જણાય છે—સતોષક

(૫) વિમાવભાવ પ્રતિ અતિ અગ્રિયતા આ સ્વદા દર્શાવે છે—સતોષક

(૫) (૫) (૫) (૫) વિશેષપણે ક્ષીણ કરેને સંપ્રેરિત વિમાવભાવ સર્વથા નાશ કરવાની પરમાદૃષ્ટ વિદ્યામા વૈદ્યવૈદ્યની કાણે ઉદયવૈદ્ય સામે પોતાના પુરુષાર્થના ઉપયોગની અત્યંત વિચારી છે, તથા આત્મમાગ્રી અજાગૃતપણાને પામે તેવો મય જોડે તેથી કાલપ થવાનુ અત્યંત કરવાનુ વિચાર્યું જણાય છે—સતોષક

કાલમાં હિતકારી એવી ઉગ્ર આત્મદશા પ્રગટે; અને જો ઉદયની સ્થિતિ પ્રમાણે. ઉદયનો કાલ રહેવા દેવાનો વિચાર કરવામાં આવે તો હવે આત્મશિથિલતા થવાનો પ્રસંગ આવશે, એમ લાગે છે; કેમકે દીર્ઘ કાલનો આત્મભાવ હોવાથી અત્યારગુથી ઉદયવલ્લ ગમે તેવું છતાં તે આત્મભાવ હળાવો નથી, તથાપિ કંઈક કંઈક તેની અજાગૃતાવસ્થા થવા દેવાનો વચ્ચત આવ્યો છે; એમ છતાં પણ હવે કેવલ ઉદયપર ધ્યાન આપવામાં આવશે તો શિથિલભાવ ઉત્પન્ન થશે—^૭

[હાયનોંધ પૃ. ૧૨]

જ્ઞાનીપુરુષો ઉદયવશ દેહાદિ ધર્મ નિવૃત્તે છે. એ રીતે પ્રવૃત્તિ કરી હોય તો આત્મભાવ હળાવો ન જોઈએ; એ માટે તે વાત લક્ષ રાક્ષી ઉદય વેદ્યો ઘટે છે, એમ વિચાર પણ હમણા ઘટતો નથી, કેમકે જ્ઞાનનાં તારતમ્ય કરતાં ઉદયવલ્લ વધતું જોવામાં આવે તો જરૂર ત્યાં જ્ઞાનીએ પણ જાગૃત દશા કરવી ઘટે, એમ શ્રી સર્વજ્ઞે કહ્યું છે.^૮

અત્યંત દુષ્પમ કાલ છે તેને લીધે અને હતપુણ્ય લોકોએ ભરતએત્ર ધેર્યું છે તેને લીધે પરમ સત્સંગ—સત્સંગ કે સરલ પરિણામી જીવોનો સમાગમ પણ દુર્લભ છે, એમ જાણી જેમ અલ્પ કાલમાં સાવધાન થવાય તેમ કરવું ઘટે છે.^૯

૩૮.

[હા. નોં. પૃ. ૧૩]

મૌન દશા ધારણ કરવી ?^૧

વ્યવહારનો ઉદય એવો છે કે તે ધારણ કરેલી દશા લોકોને કષાયનું નિમિત્ત થાય, તેમ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ વને નહીં.^૨

ત્યારે તે વ્યવહાર નિવૃત્ત કરવો ?^૩

તે પણ વિચારતાં વનવું કઠણ લાગે છે, કેમકે તેવી કંઈક સ્થિતિ વેદવાનું ચિત્ત રહ્યા કરે છે. પછી તે શિથિલતાથી—ઉદયથી કે પરેચ્છાથી કે સર્વજ્ઞ દૃષ્ટી, એમ છતાં પણ અલ્પ-કાલમાં આ વ્યવહારને સંક્ષેપ કરવા ચિત્ત છે.^૪

(૬). શ્રીમદ્નેત્રિવે અમુક સ્થિતિવાલો આત્મભાવ ઉત્પન્ન થવાનું આ વચનોથી જાણી શકાય તેમ છે, તેમ જ તે આત્મભાવ એવા પ્રકારનો તેઓને અનુભવગત થયો જણાય છે કે, વિશેષ લક્ષ્યથી તે ઉગ્ર દશાનું કારણ હોય. ઉદયસ્થ માનવ એ આત્મભાવની અજાગૃતિનો હેતુ માની પુરુષાર્થ વિગ્રેપની અગત્ય જોઈ લાગે છે. “દીર્ઘકાલનો આત્મભાવ હોવાથી અત્યારગુથી ઉદયવલ્લ ગમે તેવું છતાં તે આત્મભાવ હળાવો નથી; તથાપિ કંઈક કંઈક તેની અજાગૃતાવસ્થા થવા દેવાનો વચ્ચત આવ્યો છે; એમ છતાં પણ હવે કેવલ ઉદય પર ધ્યાન આપવામાં આવશે તો શિથિલભાવ ઉત્પન્ન થશે” આ વચનો વિચારતાં એવું માન થાય છે કે કેમ જાણે તેઓ પોતેજ પોતાના ગુણદોષ જોવાનું યત્ર ન હોય.—સંશોધક.

(૬) (૬). પુનઃ પુરુષાર્થ દાક્ષવતા વચનો છે.—સંશોધક.

૧.-૨. પૂર્વ પ્રસંગોથી વાચકને લક્ષમાં આવ્યું હશે કે, શ્રીમદ્ ગૃહસ્થાશ્રમમાં વૈદ્યસ્થિતિએ હતા; તથાપિ તેઓને અંતરગ લક્ષ નિર્ગ્રંથદશા પ્રત્યે હતો. નિર્ગ્રંથદશાને પોશક મૌનદશા હોવાથી તે દશા ધારણ કરવાની વૃત્તિ ઉદ્ભવતાં આ પ્રશ્નોત્તરરૂપ વિચારણા કરી છે.

૩.-૪. સમીપના સમયમાં વ્યવહારદશાએ મૌન ધારણ કરવું શક્ય નહીં લાગતાં ફરી આ પ્રશ્નોત્તરમાં, વ્યવહારની નિવૃત્તિ કેવા પ્રકારે કરવી તે વિચાર્યું જણાય છે. વ્યવહારનિવૃત્તિને અંતરાયક કારણોનો વિચાર કરતાં, વ્યવહાર-

તે વ્યવહાર કેવા પ્રકારે સતોપ થઈ શકશે ?

કેમકે તેનો વિચાર વિશેષપણે જોવામા આવે છે વ્યાપાર સ્વરૂપે, કુટુંબ પ્રતિવધ, યુવાવસ્થા પ્રતિવધ, ટ્યાલ્વરૂપે, નિકાર સ્વરૂપે, ઉદય સ્વરૂપે—અ આદિ કારણે તે વ્યવહાર વિચારરૂપે જણાય છે.^૧ [શૃ૦ નોં. ૫૦ ૧૪]

હુ એમ જાણુ છું કે અનતકાલથી અપ્રાપ્તવત્ પશુ આત્મસ્વરૂપ કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન-સ્વરૂપે અત્યુદ્ધતમા ઉત્પન્ન કર્યું છે, તો પછી વર્ષ છ માસ કાઢમા આટલો આ વ્યવહાર કેમ નિવૃત્ત નહીં થઈ શકે ? માત્ર જાગૃતિના ઉપયોગાતરથી તેની સ્થિતિ છે, અને તે ઉપયોગના થઈને નિત્ય વિચાર્યેથી અલ્પજાઢમા તે વ્યવહાર નિવૃત્ત થઈ શકનાયોગ્ય છે સોપણ તેની કેવા પ્રકારે નિવૃત્તિ કરવી, એ હજી વિશેષપણે મારે વિચારવું પડે છે, એમ માનું છું, કેમકે ધીર્યને વિશે થઈ પણ મદ દશા વર્તે છે તે મદ દશાનો હેતુ શો ?^૧

ઉદય થઈને પ્રાતઃ થયો એવો પરિચય માથ પરિચય, એમ કહેવામા કઈ ઘોષ છે ? તે પરિચયની વિશેષ અરચિ રહે છે, તે છતાં તે પરિચય કરવો રહ્યો છે તે પરિચયનો દોષ કહી શકાય નહીં, પણ નિનતોષ કહી શકાય અરચિ હોવાથી દુષ્ટારૂપ દોષ નહીં કહેતાં ઉદયરૂપ દોષ કહ્યો છે.^૨

૩૯.

[શૃ૦ નોં. ૫૦ ૧૬]

ઘણો વિચાર કરી નીચેનું સમાધાન થાય છે.^૩

વેદમનો કોઈ અંતે અભિપ્રાય જણાતાં અને અભિપ્રાય રહેવાનો કારણો ૧ ઘિપિત્ત, ૨ ઉદય ૩ પરિણા અને ૪ ધર્મક દટ (કારણ) એમાંથી કયું છે તે કેમ જાણે પોતાથી નિર્ણય ન થઈ ગઈ હોય એવો ભય દશાયનાં દુઃક સમયમાં વ્યવહાર સંધેર કરવાની જિજ્ઞાસા ટાપી હોય એમ આ પ્રશ્નોત્તરરૂપે વિચારણાથી જણાય છે—સંતોષક

૧-૨ વ્યવહાર સંધેર થવા યોગ્ય છે કે કેમ તેનો આ પ્રશ્નોત્તરમાં વિચાર કરતાં પોતાને સંધેરને અંતરાયક વ્યાપારસ્વરૂપ કુટુંબ પ્રતિવધ, યુવાવસ્થા પ્રતિવધ, દયાલ્વરૂપ, નિકારસ્વરૂપ, અને ઉદયસ્વરૂપાર કારણો જોવામાં આવે છે—સંતોષક

૩ અપ્રજાઢમાં વ્યવહારમુક થવાની ઉમ્મ પરિણતિનું પરિણામ આ ઉમારો જણાય છે “ધીર્યને વિષ થઈ પણ મદ દશા વર્તે છે તે મદ દશાનો હેતુ શો ?” એવો ૧ ધીર્ય પોતાને પ્રથમ ક્યો છે તે પરથી તેઓની નિમ્નરોષ જોવાની સુખ દષ્ટિનું અનુમાન થવા યોગ્ય છે “અનંતકાલથી અપ્રાપ્તવત્ એ આત્મસ્વરૂપ કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન સ્વરૂપ અત્યુદ્ધતમા ઉત્પન્ન કર્યું છે” ૨૦ માંચમાં “કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનસ્વરૂપે” એમ જે કહેતામાં અનુ છે તેનો આશય સમ્યગ્દશન રાગે છે, સત્યારિ આ વાત વિશેષ સુખ વિચારને વાચ જણાય છે—સંતોષક

૪ ધીર્યે દુષ્ટિન દશા (સમય ?) નહીં પ્રાપ્ત થવાનું કારણ પરિચય-સંધ-જોવાને સાગે છે તથાપિ તે પરિચયનો રોષ ન કાળનાં પોતાનો રોષ છે છડી નીકળી, કટ્ટી વિચારે છે કે, તે પરિચય રેદન એ સ્વરોષ છે જો કે તેને વિષ અરચિ રહેતી રોષથી જોવાનો દુષ્ટારૂપ રોષ મહીં કહેતાં ઉદયસ્વરૂપ રોષ કયા છે—સંતોષક

૫. એકાંત દ્રવ્ય માલ્યાં સંયમમય નિર્મલતા એક એક પોતાની જાતિનું કારણ ધીર્ય જોઈ તેની પરમાકાંડા કરે છે, તથાપિ તેની સાથે તેઓને તેના યોગ સમીપ નથી રાખતો એમ આ વિચારણાથી સદૃશ જણવા યોગ્ય છે—સંતોષક

एकांत द्रव्य, एकांत क्षेत्र, एकांत काल अने एकांत भावरूप संयम आराध्या विना चित्तनि शांति नहीं थाय एम लागे छे. एवो निश्चय रहे छे.

ते योग हजी कंइ दूर संभवे छे, केमके उदयनुं बल जोतां ते निवृत्त थतां कंइक विशेष काल जशे.

૪૦.

[હા० નોં० ૫૦ ૯૭]

महाशुद्ध ७ शनीवार-विक्रम संवत् १९५१ त्यार पछी दोढ वर्षयी वधारे स्थिति नहीं.^१

अने तेदला कालमां त्यार पछी जीवनकाल शी रीते वेदवो ते विचारवानुं वनशे^२—

૪૧.

[હા० નોં० ૫૦ ૯૮]

अवि आपणो वि देहंमि, नायरंति ममाध्मं,

૪૨.

[હા० નોં० ૫૦ ૧૦૦]

काम, मान अने उतावळ ए त्रणनो विशेष संयम करवो घटे छे—^३

૪૩.^૪

[હા० નોં० ૫૦ ૧૦૧]

हे जीव ! असारभूत लागता एवा आ व्यवसायथी हवे निवृत्त था, निवृत्त !

ते व्यवसाय करवाने विषे गमे तेदलो बलवान प्रारब्धोदय देखातो होय तो पण तेथी निवृत्त था, निवृत्त !

જો કે શ્રી સર્વજ્ઞે એમ કહ્યું છે કે ચૌદમે ગુણઠાણે વર્તતો એવો જીવ પણ પ્રારબ્ધ વેદ્યા-વિના મુક્ત થઈ શકે નહીં, તોપણ તું તે ઉદયનો આશ્રયરૂપ હોવાથી નિજ દોષ જાણી તેને અત્યંત તીવ્રપણે વિચારી તેથી નિવૃત્ત થા, નિવૃત્ત !

કેવલ માત્ર પ્રારબ્ધ હોય, અને અન્ય કર્મ દશા વર્તતી ન હોય તો તે પ્રારબ્ધ સહેજે નિવૃત્ત થવા દેવાનું વને છે, એમ પરમ પુરુષે સ્વીકાર્યું છે, પણ તે કેવલ પ્રારબ્ધ ત્યારે કહી શકાય કે જ્યારે પ્રાણાંતર્યંત નિષ્ઠાભેદ દૃષ્ટિ ન થાય, અને તને સર્વ પ્રસંગમાં એમ વને છે, એવું જ્યાંસુધી કેવલ નિશ્ચય ન થાય ત્યાંસુધી શ્રેય એ છે કે, તેને વિષે ત્યાગબુદ્ધિ મજવી, આ વાત વિચારી હે જિવ હવે તું અલ્પકાલમાં નિવૃત્ત થા નિવૃત્ત !^૫

૪૪.

[હા० નોં० ૫૦ ૧૦૨]

हे जीव, हवे तूं संग निवृत्तिरूप कालनी प्रतिज्ञा कर, प्रतिज्ञा कर !^६

૧. આ વિચારણા કઈ સ્થિતિને અંગે કરી છે તેનો નિર્ણય અમારાથી થઈ શકતો નથી —સંશોધક.

૨. ઉપર કહ્યા સમય પછીનો જીવનકાલ વ્યતીત કરવાની વિચારણા શ્રીમદ્ના સ્વામુભવનો વિષય ગણાય.—સંશોધક.

૩. સ્વતઃ સ્પષ્ટ છે.—સંશોધક.

૪. ભાવથી વ્યવસાયપ્રતિ કેવી તીવ્ર અપ્રિયતા શ્રીમદ્ને હોવા યોગ્ય છે તે આ ઉદ્ધારોથી જાણી શકાવા યોગ્ય છે —સંશોધક.

૫. પ્રારબ્ધોદયની કેવી વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા શ્રીમદે સ્વીકારી છે તે આ લેખમાંથી જોઈ શકાશે.—સંશોધક.

૬. સર્વ વિરતિની પરમ જિજ્ઞાસા છતાં તેનો યોગ સમીપમાં ન વને તો દેશવિરતિની વિશેષ આવડ્યકતા શ્રીમદે આ વિચારોમા વિચારી છે.—સંશોધક.

વેચલસગનિરૂત્તિરૂપ પ્રતિજ્ઞાનો વિશેષ અપ્રાપ્ત જોવામા આવે તો અશમનિરૂત્તિરૂપ પ્રો
આ થયસાય તેને ત્યાગ !

જે જ્ઞાતશામા ત્યાગાત્યાગ વદ સમયે મદા તે જ્ઞાનદશાની સિદ્ધિ છે જેને વિષે પ્રો તુ
સર્વસગત્યાગદશા અલ્પકાલ વેદીય તો સપૂર્ણ જગત્ પ્રસંગમા વર્તે તો પણ તને ધાપરૂપ ન
ધાય ૮ પ્રસાર વર્તે છલ્લે પણ નિરૂત્તિ જ પ્રશસ્ત સર્વજે વહી છે, કેમકે ન્દપમાદિ સર્વ પરમ
પુરવે છેવટે પ્રમ જ કર્યુ છે^૧

૪૫

[દા. નો. ૫. ૧૧]

સં. ૧૦૫૧ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૫ શોમે-સાયકાલ્પી પ્રત્યાહ્યાન^૨

સં. ૧૦૫૧ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૪ શોમે^૩

૪૬

[દા. નો. ૫. ૧૦૫]

ક્ષયોપશમી જ્ઞાત નિરૂત્ત થતા થી વાર ?

૪૭

[દા. નો. ૫. ૧૦૬]

જેમ નિમલતારે રત્ન સ્ફટિક તળી

તેમ જ જીન સ્વમાવરે

તે જિન વારે રે ધર્મ પ્રનાશિયો

પ્રત્નલ કપાય અમાવ રે

૧ જે દશાની પૂર્ણતામાં સર્વસગપરિભાગનુ અલ્પકાલનુ વેદક દટલ જ મ્યુન છે તે દશાનો નિર્ભય તે
ધીમદ્ધની આ સમયની દશાના નિર્ભયરૂપ ગણાય—સત્તોષક

૨ જ્ઞાના પ્રત્યાહ્યાન છે તે અમારાથી વહી શકતું નથી—સત્તોષક

૩ આ મીતિ ઉપરની મીતિ મીચ જગી છે પણ તેનો સંબંધ સક્ષમાં આવી શકતો નથી—સત્તોષક

૪ આ પ્રત્ન સહન શક્તોત્તરનાર્થ છે કે, બોલને સ્વીકીને છે તે કળી શકતું નથી જો બોલને સ્વીકીને હોય
તો 'સમ્યક્ત્વ'ને ઉદ્દેશીને કયુ છે કે મતિશુનાદિ જ્ઞાનામાંના કોઈ જ્ઞાનને ઉદ્દેશીને કયુ છે તે જાણનાં શક્ય
નથી જો મતિશુનાદિજ્ઞાનને ઉદ્દેશીને કયુ હોય તો તે સ્વાભાવિક છે, કેમકે મતિનાદિ જ્ઞાનમાંના કોઈ જ્ઞાન કયો
પશમપણે પરિણમ્યુ હોય તો વિરૂદ્ધ થઈ સમવિત છે તથાપિ જો 'સમ્યક્ત્વ'ને ઉદ્દેશીને કયુ હોય તો જે સમયે
'જ્ઞાયોગ'માંનિક સમ્યક્જ્ઞાન' થતું હશે તે સમયે કોઈ પ્રસંગે આત્મમાવર્તી વિસ્પૃતિ થયેલી જોડ જાણતિ થતા આ
જ્ઞાન બહી મ્યુ હોય કયુકીને તો મતિશુનાદિજ્ઞાનને ઉદ્દેશીને કયુ હોય એમ સમવિત જગાય છે કેમકે
'સમ્યક્ત્વ' દર્શાવવાનો ઉદ્દેશ હોવ તો જ્ઞાન' શબ્દ ન વપરાતાં 'દશન' શબ્દ વપરાવનો વિશેષ સંમવિત છે તમ
છતાં આ 'જ્ઞાયોગમાં જ્ઞાન' શબ્દ "જ્ઞાયોગમાંનિક સમ્યક્ત્વ" ના આશયમા વાપર્યો હોય તો તેની દિવિતિ સર્વ
૧૯૪૦ ની પૂર્વ હોવાઓગ છે, કેમકે સર્વ ૧૯૫૩ ની શાસ્ત્રમાં રૂનલ સાત્તમશત્તોપયોગી પદ (Antio-
Graphical Poem) માં 'જુદ્ધ સમ્યક્ત્વ' સર્વ ૧૯૪૦ ની શાસ્ત્રમાં પ્રકટ થયાનુ જગાવશમાં આશ્યુ છે
અને 'જુદ્ધ સમ્યક્ત્વ' નો અર્થ 'જ્ઞાયક સમ્યક્ત્વ' વિશેષ સમવિત હોવાઓગ છે, કારણ કે, સાત્તમશત્તોપયોગી
પદમાં એક દે' કારણ કરવાગણ કયુ છે તે 'જ્ઞાયક સમ્યક્ત્વ' હોય તો સમયે એમ સાંમચ્યુ છે—સત્તોષક

૫ જીવના સમાવર્તી તથાપ્રકારની આલોચના સમયે આ પદ અહીં કરાનું લખી ગમ્યુ હોય—સત્તોષક

૪૮.

[હા० નોં ૫૦ ૧૦૮]

વીતરાગદર્શન^૧

ઉદ્દેશ પ્રકરણ
 સર્વજ્ઞ મિમાંસા.
 પદ્ દર્શન અવલોકન.
 વીતરાગ અભિપ્રાય વિચાર.
 વ્યવહારપ્રકરણ.
 મુનીધર્મ.
 આગારધર્મ.
 મતમતાંતરનિરાકરણ.
 ઉપસંહાર.

૪૯.^૨

[હા० નોં ૫૦ ૧૧૦]

નવ તત્ત્વવિવેચન.
 ગુણસ્થાનકવિવેચન.
 કર્મપ્રકૃતિવિવેચન.
 વિચારપદ્ધતિ.
 શ્રવણાદિ વિવેચન.
 ચોધવીજસંપત્તિ.
 જીવાજીવિભક્તિ.
 શુદ્ધાત્મપદ ભાવના.

૫૦.^૩

[હા० નોં ૫૦ ૧૧૧]

અંગ
 ઉપાંગ.
 મૂલ.

૧. અત્ર કહ્યા ‘ઉદ્દેશ પ્રકરણાદિ’ નવ પ્રકરણનુ વિવેચક ‘વીતરાગ દર્શન’ નામનુ શાસ્ત્ર રચવા ધાર્યું હોય, અને તેને માટે સકલના કરી હોય એમ લાગે છે.—સંશોધક.

૨. આ વિષયો જે ગ્રંથમાં આવે તે પ્રકારના ગ્રંથની રચના કરવા અર્થે આ સકલના કરી હોય એમ જણાય છે.—સંશોધક.

૩. ‘અગઉપાંગાદિ’ એમ જે અત્રે ટાંક્યુ છે તેનો ઉદ્દેશ કાં તો સ્વતંત્ર અગાદિ તૈયાર કરવાનો હોય અને તે વાત ટાંકી અત્રે ટાંકી લીધી હોય અથવા વર્તમાન જૈન અગઉપાંગાદિની આશયપ્રકાશિતા ટીકા કે જેને વિષે ‘વ્યવહારહેતુઆદિ’ જે વિષયો અત્રે જણાવ્યા છે તેનો સમાવેશ થાય, તે (ટીકા) લલ્લવાનો હોય અને તેથી તેની સંકલના કરી હોય. ઘણુકરી વર્તમાનઅંગાદિ ઉપર ‘ટીકા’ લલ્લવાનો ઉદ્દેશ વિશેષ સમ્બંધિત જણાય છે.—સંશોધક.

છેદ

આશય પ્રકાશિતા ટીકા
વ્યવહાર હેતુ
પરમાર્થ હેતુ
પરમાર્થ ગૌણતાની પ્રસિદ્ધિ
વ્યવહાર વિસ્તારનું પર્યવસાન
અનેકાસદૃષ્ટિ હેતુ
સ્વગત મતાત્તર નિવૃત્તિપ્રયત્ન
ઉપક્રમ ઉપસહાર અવિસાધિ લોચ્છર્વર્ણન સ્થૂલત્વ હેતુ
વર્તમાન કાળે આત્મમાધન ભૂમિકા
ચીતરાગદર્શન વ્યાખ્યાનો અનુક્રમ

૫૧

[શ. નો. ૬ ૧૧૧]

મૂલ^૧

લોક સ્થાન ?
ધર્મ અધર્મ અભિનાયરૂપ દ્રવ્ય ?
સ્વાભાવિક અમવ્યત્ત ?
અનાદિ અનત સિદ્ધિ ?
અનાદિ અનતનું જ્ઞાન શી રીતે ?
આત્મા સર્ગોચે વિનાશ ?
સિદ્ધ ઉર્ધ્વગમન-ચેતન, યદ્યપિ શ્રામાટે નહીં ?
કેવલજ્ઞાનમા લોકાલોકનું જ્ઞાતૃત્વ શી રીતે ?
લોકસ્થિતિ મર્યાદા હેતુ ?
જ્ઞાન્નત વસ્તુ લક્ષણ ?

ઉત્તર

તે છે સ્થાનગતિ સૂર્ય ચંદ્રાદિ ધનુ,
અથવા નિયમિત ગતિ હેતુ ?
દુસમ સુસમાદિ કાલ ?

૧ કાં તો આ પ્રકારના વિચારનું સમાધાન અયત્નનીના ઉપકારાર્થે સત્ત્વજ્ઞાને વિચાર શેષ અને તેથી આ પ્ર.નો અહીં ટાંકવાં હોય અને કાં તો એ સમયે જોને સર્વદશનોની આલોચના કરતા હતા તે સમયે પોતાના સહજ લક્ષ્યાર્થે રહેલા ટાંકવાં હોય, જો કે આ હાથનૈંધ પૃષ્ઠ ૧૧૫ જોતાં પરઉપકારાર્થે હોવાનું અનુમાન વિશેષ વિશ્વાસપાત્ર છે, કેમકે 'લોચોપકાર પ્રશ્નિ' અને તેના 'ધોરણ' સર્વથે જોતે એ વિચાર કર્યો છે, તે જોતે જ્યાંયુપી પદાર્થના સ્વરૂપ વિન નિશ્ચયાત્મક ન હોય ત્યાંયુપી કરવો શક્ય નથી—સંતોષક

મનુષ્ય કંચત્વાદિ પ્રમાણ ?
અગ્નિકાયાદિનું નિમિત્ત યોગે એકદમ ઉત્પન્ન થવું ?
એક સિદ્ધ ત્યાં અનંત સિદ્ધ અવગાહના ?

૫૨.

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૧૪]

हेतु अव्यक्तव्य ?^१
एकमां पर्यवसान शी रीते थर्दं शके छे ?
अथवा थतुं नथी ?
व्यवहार रचना करी छे एम कोइ हेतुथी सिद्ध थायं छे ?

૫૩.^૨

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૧૫]

स्वस्थिति-आत्मदशा संबंधे विचार.

तथा तेनुं पर्यवसान ?
त्यार पछी लोकोपकार प्रवृत्ति ?
लोकोपकार प्रवृत्तिनुं धोरण.
वर्तमानमां केम वर्तवुं उचित छे ?
(हालमां)

૫૪.^૩

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૧૭]

આત્મપરિણામની વિશેષ સ્થિરતા થવા વાળી અને કાયાનો સંયમ સહયોગપણે કરવો
ઘટે છે—

૫૫.^૪

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૧૮]

ત્રણે કાલમાં જે વસ્તુ જાત્યાંતર થાય નહીં તેને શ્રી જિન દ્રવ્ય કહે છે.
કોઈ પણ દ્રવ્ય પરપરિણામે પરિણમે નહીં. સ્વપણાનો ત્યાગ કરી શકે નહીં.
પ્રત્યેક દ્રવ્ય (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવથી) સ્વપરિણામી છે.
નિયત અનાદિ સર્વોદાપણે વર્તે છે.
જે ચેતન છે, તે કોઈ દિવસ અચેતન થાય નહીં; જે અચેતન છે, તે કોઈ દિવસ ચેતન
થાય નહીં.

૫૬.^૫

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૨૦]

हे योग,

૧. છેલ્લી નોંધ જુઓ —સંશોધક.
- ૨.-૩. પોતાના જીવનક્રમની વિચારણા જણાય છે.—સંશોધક.
૪. આ વિચારણાનો હેતુ સ્વતઃ સ્પષ્ટ થઈ શકે તેમ છે.—સંશોધક.
૫. “હે યોગ” એટલા જ અઘરો લખી મૂકી દીધો છે, તથાપિ યોગસંક્ષેપનો અકુર ડગતાં કાઢી તેસંબંધી
લખવાનું ધાર્યું હશે એમ લાગે છે—સંશોધક.

૫૭^૧

[શાખાંશ ૧૨૧]

પદ્મ ચૈતન્યમાં આ સર્વ શી રીતે ઘટે છે ?

૫૮^૨

[શાખાંશ ૧૨૨]

જો આ જીવે તે ત્રિમાસ પરિણામ ક્ષીણ ન કર્યા તો આ જ મનને વિષે તે પ્રત્યક્ષ દુઃખ વેદશે

૫૯^૩

[શાખાંશ ૧૨૪]

જે જે પ્રકારે આત્માને ચિંતન કર્યા હોય તે તે પ્રકારે તે પ્રતિમાસે છે

નિવૃત્તિપણાથી મૂઢતાને પાનેત્રી વિચારશક્તિમાલ્યા જીવને આત્માનુ નિત્યપણુ માસનુ નથી, એમ ઘણુકરીને દેખાય છે, તેમ થાય છે, તે યથાર્થ છે, કેમકે અનિત્ય પદ્મ વિપવને વિષે આત્મનુદ્ધિ હોવાથી પોતાનુ પણ અનિત્યપણુ માસે છે

નિવારણને આત્મા વિચારવાનુ છાગે છે શૂન્યપણે ચિંતન કરનારને આત્મા શૂન્ય છાગે છે, અનિત્યપણે ચિંતા કરનારને અનિત્ય છાગે છે, નિત્યપણે ચિંતન કરનારને નિત્ય છાગે છે

ચેતનની ઉત્પત્તિના કંઈ પણ સંયોગો દેખાતા નથી, તેથી ચેતન અનુત્પન્ન છે તે ચેતન નિવાશ પામનાનો કંઈ અનુમન થતો નથી, માટે અવિનાશી છે—નિત્ય અનુભવસ્વરૂપ હોવાથી નિત્ય છે

સમયે સમયે પરિણામાતર પ્રાપ્ત થવાથી અનિત્ય છે

સ્વસ્વરૂપનો ત્યાગ કરવાને અયોગ્ય હોવાથી મૂઢ દ્રવ્ય છે

૬૦^૪

[શાખાંશ ૧૨૬]

સર્વ કરતા ચીતરાગના વચનને સર્વોત્તમ પ્રતીતિનુ સ્થાન કહેવુ ઘટે છે, કેમકે જ્યાં રાગાદિ દોષનો સર્વોત્તમ ક્ષય હોય ત્યાં સર્વોત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રગટવાયોગ્ય નિયમ ઘટે છે

શ્રી જિાને સર્વ કરતા ઉત્કૃષ્ટ ચીતરાગતા સંભવે છે પ્રત્યક્ષ તેમના વચનનુ પ્રમાણ છે માટે,

જે કોઈ પુરુષને જેટલે અંશે ચીતરાગતા સમવે છે, તેટલે અંશે તે પુરુષનુ વાક્ય માન્યતા યોગ્ય છે

સાહ્યાદિ દર્શને વધ, મોક્ષની જે જે વ્યાખ્યા ઉપદેશી છે, તેથી ચઢવાન પ્રમાણસિદ્ધ વ્યાખ્યા શ્રી જિનચીતરાગે કહી છે, એમ જાણુ છઉ

શાં જે ચિને દ્વિતનુ નિરૂપણ કર્યું છે, આત્માને રાહ દ્રવ્યવત્ કહ્યો છે, કર્તા મોક્ષા

૧ આ ત્રીવેદાંતગમિપ્રાય, સર્વ દર્શનની આલેખના કરવાના સમયે સદૃશ વિચારાર્થે ટાંચ્યો હશે એમ અમને લાગે છે—સંસોષક

૨ આ સાનુભવનો નિયમ છે એટલે તેરંડથી અનુમાન કરવુ યોગ્ય નથી—સંસોષક

૩ આત્મસ્વરૂપની સ્થિતિનો પોતાને અણે નિવાર અથ્વા લાગ્યો છે—સંસોષક

૪ ચીતરાગના વચનની પ્રતીતિ કરવાના પરિણામમાં આ પ્રત્યક્ષરૂપ વિચારણા સતી જણાય છે—સંસોષક

કહ્યો છે, અને નિર્વિકલ્પ સમાધિને અંતરાયમાં મુખ્ય કારણ થાય એવી પદાર્થવ્યાख्या કહી છે, તે જિનની શિક્ષા વલ્લ્યાન પ્રમાણસિદ્ધ છે એમ કેમ કહી શકાય? કેવલ અદ્વૈત—અને

[દાખનોષ પૃષ્ઠ ૧૨૫]

સહજે નિર્વિકલ્પ સમાધિનું કારણ એવો જે વેદાંતાદિ માર્ગ તેનું તે કરતાં અવદ્ય વિશેષ પ્રમાણસિદ્ધપણું સંભવે છે.

૭૦. યદ્યપિ એકવાર તમે કહ્યો છો તેમ ગણીએ, પણ સર્વ દર્શનની શિક્ષા કરતાં જિનની કહેલી વંધ મોક્ષના સ્વરૂપની શિક્ષા જેટલી અવિકલ્પ પ્રતિભાસે છે, તેટલી વીજાં દર્શનની પ્રતિભાસતી નથી.—અને જે અવિકલ્પ શિક્ષા તે જ પ્રમાણસિદ્ધ છે.

૮૦. એમ જો તમે ધારો છો તો કોઈ રીતે નિર્ણયનો સમય નહીં આવે, કેમકે સર્વ દર્શનમાં જે જે દર્શનને વિષે જેની સ્થિતિ છે તે તે દર્શન માટે અવિકલ્પતા માને છે.

૯૦. યદ્યપિ એમ હોય તો તેથી અવિકલ્પતા ન ટરે, જેનું પ્રમાણે કરી અવિકલ્પણું હોય તે જ અવિકલ્પ ટરે.

૧૦. જે પ્રમાણે કરી તમે જિનની શિક્ષાને અવિકલ્પ જાણો છો તે પ્રકારને તમે કહો; અને જે પ્રકારે વેદાંતાદિનું વિકલ્પણું તમને સંભવે છે, તે પણ કહો.

૬૧.

[દાખનોષ પૃષ્ઠ ૧૩૦.]

પ્રત્યક્ષ અનેક પ્રકારનાં દુઃખને તથા દુઃખી પ્રાણીઓને જોડેને, તેમ જ જગત્ની વિચિત્ર રચના જાણીને તેમ થવાનો હેતુ શો છે? તથા તે દુઃખનું મૂલ્ય સ્વરૂપ શું છે? અને તેની નિવૃત્તિ કયા પ્રકારે થઈ શકવા યોગ્ય છે? તેમ જ જગત્ની વિચિત્રરચનાનું અંતર્સ્વરૂપ શું છે—એ આદિ પ્રકારને વિષે વિચારદશા ઉત્પન્ન થઈ છે જેને એવા મુમુક્ષુ પુરુષ તેમણે, પૂર્વ પુરુષોએ ઉપર કહ્યા તે વિચારો વિષે જે કંઈ સમાધાન આપ્યું હતું, અથવા માન્યું હતું, તે વિચારના સમાધાન પ્રત્યે પણ યથાશક્તિ આલોચના કરી. તે આલોચના કરતાં વિવિધ પ્રકારના મત-

૧. શ્રીમદે સર્વ દર્શનો અને સંપ્રદાયોની કરેલી આલોચનાનું પરિણામ આ હેરા જણાય છે. જિનદર્શનનો સિદ્ધિ શ્રીમદ્ને થયેલી આ અવલોકનના અતીમ ઘચનોથી જણાય છે; તથાપિ તે દર્શનની સિદ્ધિ થવામાં કેટલાક પૂર્વાપર વિરુદ્ધ કારણો જોવામાં આવ્યા છે. આ આલોચનાલેખ પૃષ્ઠ ૧૩૦ વિષે પૂર્ણ થાય છે, અને જે પૂર્વાપર વિરોધવાદો કારણો તે ૧૩૧ માં પૃષ્ઠપર લખાવા જોઈએ, પણ ૧૩૧ પૃષ્ઠ કેવલ કોરૂ પડ્યું છે. આલોચનાલેખમાં જે પ્રકારનાં કારણોસંવધી કહેવામાં આવ્યું છે તે પ્રકારના જેવાં કેટલાંક પ્રશ્નો ૧૩૨-૧૩૩ પૃષ્ઠપર જોવામાં આવે છે. તથાપિ અમે નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકતા નથી કે, ૧૩૦ માં પૃષ્ઠપરના આલોચનાલેખમાં જે પૂર્વાપર વિરોધો કહેવામાં આવ્યા છે તે જ ૧૩૨-૧૩૩ પૃષ્ઠપરના છે; કેમકે ૧૩૧ પૃષ્ઠપર આ કારણો લખાવાં જોઈએ તેને બદલે તે પાનું કોરૂ મૂકીને શા માટે ૧૩૨-૧૩૩ પૃષ્ઠપર લખવામાં આવે એ પ્રશ્ન સહજ ઉત્પન્ન થાય છે. ૧૩૨-૧૩૩ પૃષ્ઠપર લખેલા કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તર શ્રીમદ્ના જૂદા જૂદા લેખોમાંથી નીકળી શકે છે. આ આલોચનાલેખનો સમય સંવત્ ૧૯૪૭ ની પૂર્વે એટલે સમ્યગ્દર્શનની પૂર્વેનો હોવો જોઈએ કેમકે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ, અને જિન પ્રવચનમાં કહેવામાં આવે છે કે, જેનાથી જિનશાસ્ત્રોક તત્ત્વાર્થની શ્રદ્ધા થાય.—સંશોધક.

મતાતર તથા અભિપ્રાયસંબંધી યથાશક્તિ વિશેષ ત્રિષાર કર્યા તેમ જ નાના પ્રકારના રામાનુજાદિ સંપ્રદાયનો ત્રિષાર કર્યો તે આલોચનાત્રિષે અનેક પ્રકારે તે દર્શનના સ્વરૂપનુ મથા કયુ, અને પ્રસંગે પ્રસંગે મપનની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત થયેલુ એવુ જૈનદર્શન તે સમજી ઘણા પ્રકારે જે મથન થયુ, તે મથનથી તે દર્શનને સિદ્ધ થતા અર્થે-પૂનાપર નિરોધ જેમ લાગે છે એના નીચે લખ્યા છે તે કારણો ટેપાયા

૬૨^૧

[શાખાંશ ૪૪ ૧૨૨]

ધર્માસ્તિકાચ અને અધર્માસ્તિકાચ તથા આત્માસ્તિકાચ અરૂપી છતા રૂપિને સામર્થ્ય આપે છે, અને ૮ ગ્રણ દ્રવ્ય સ્વમાનપરિણામી વદ્યા છે, ત્યારે ૫ અરૂપી છતા રૂપિને સહાયક કેમ થઈ શકે ?

ધર્માસ્તિકાચ અને અધર્માસ્તિકાચ ૫૪જેનાગ્રહી છે, અને પરસ્પર નિરૂદ્ધતાવાદી તેના સ્વમાન છે, છતા તેના વિરોધ, ગતિ પામેલી વસ્તુપ્રત્યે સ્થિતિસહાયકત્વારૂપે અને સ્થિતિ પામેલી વસ્તુપ્રત્યે ગતિ સહાયકત્વારૂપે થઈ શા માટે આવે નહીં ?

ધર્માસ્તિકાચ, અધર્માસ્તિકાચ અને આત્મા ૫૪ ૫ ગ્રણમમાન અસંખ્યાત પ્રદેશી છે, તેનો કઈ ધીજો રહસ્યાર્થ છે ?

ધર્માસ્તિકાચ, અધર્માસ્તિકાચની અગ્રાદના અનુક અમૂર્તકારે છે, તેમ હોનામા કઈ રહસ્યાર્થ છે ?

હોનસસ્થાન સદૈન ૫૬ સ્વરૂપે રહેવામા કઈ રહસ્યાર્થ છે ?

૫૬ તારો ૫૫ ઘટખ ધતો નથી, ૫૫ની અનાદિસ્થિતિ શા હેતુથી માનવી ?

શાશ્વતપણાની વ્યાધ્યા શુ ? આત્મા, કે પરમાણુ કયાપિ શાશ્વત માનવામાં મૂલ દ્રવ્યત્વ કારણ છે, ૫૫ તારા, ચંદ્ર, વિમાનાદિમા તેવુ શુ કારણ છે ?

૬૩^૨

[શાખાંશ ૪૪ ૧૨૩]

સિદ્ધ આત્મા હોનાલોનપ્રકાશક છે, ૫૫ લોકાલોકવ્યાપક નથી, વ્યાપક તો સ્વઅગ્રા દનાપ્રમાણ છે જે મનુષ્યેદેહે સિદ્ધિ પામ્યા તેના શ્રીજા માગ હળે તે પ્રદેશ ધન છે, ૫૬લે આત્માદ્રવ્ય લોકાલોકવ્યાપક નથી ૫૫ હોનાલોનપ્રકાશક ૫૬લે હોનાલોનજ્ઞાયક છે, હોના લોક પ્રત્યે આત્મા જતો નથી, અને લોકાલોક કઈ આત્મામા આવતા નથી, સર્વ પોતપોતા ની અગ્રાદનામા સ્વસત્તામાં રહ્યાં છે, તેમ છતા આત્માને તેવુ જ્ઞાનદર્શન શી રીતે થાય છે ?

અને જો એવુ દશાત વહેનામા આવે કે તેમ આરીસામા વસ્તુ પ્રતિનિધિત થાય છે, તેમ આ તમામાં ૫૫ લોકાલોન પ્રજાશિત થાય છે, પ્રતિનિધિત થાય છે તો ૮ સમાધાન ૫૫ અવિરોધ દેખાતુ નથી, કેમકે આરીમામાં તો વીંચમા પરિણામી પુટ્કલ રાટ્ટી(૧)થી પ્રતિનિધિ થાય છે

૧ ટેળી નોંધ છુઓ — સંતોષક

૨ ટેળી નોંધ છુઓ — મસોષક

આત્માનો અગુરુ છતુ ધર્મ છે, ને ધર્મને દેશતાં આત્મા મર્મ પદાર્થને જાણે છે, કેમકે સર્વ દ્રવ્યનાં અગુરુ છતુ મળ મમાન છે. એમ કહેમમાં આવી છે. ત્યાં અગુરુ છતુ ધર્મનો અર્થ શું મમાનનો ?

૬૪.^૧

[શ્લોકોષ્ટ ૧૧૧]

આત્માનો જય,

આત્માનો જય,

નિદ્રાનો જય,

વાદ્યોન.

વિનોયદિષ્ટ આત્માજ્ઞાન.

.. આત્માજ્ઞાન શી રીતે ?

આત્મા પ્રમાણ આત્મા મર્મ દેશ, માટે જાનવાનત્વન્યાના ધોષદ્.

શું વિચારતાં, શું જાનતાં, શી દેશા ધર્મો વોધું ગુણસ્થાનક વોદયા ?

જાણી ગોથે ગુણસ્થાનકોથી નેત્રે ગુણસ્થાનકો આવી ?

૬૫.^૧

[શ્લોકોષ્ટ ૧૧૨]

વર્તમાનકાલની પેટે આ જગત્ મર્મ કાલ છે.

પૂર્વકાલે ન હોય સો વર્તમાનકાલે નેત્રું હોતું પદ હોય નહીં.

વર્તમાનકાલે છે તો મરિયકાલનાં તે અત્યંત વિચાર પાને નહીં.

પદાર્થનાત્ર પરિણામો હોવાથી આ જગત્ વર્તમાનકાલ દેશાય છે; પદ મૂલ્યને તેનું સદા વર્તમાનવર્ણ છે.

૬૬.^૧

[શ્લોકોષ્ટ ૧૧૩]

જે વસ્તુ મમયમાત્ર છે, તે સર્વ કાલ છે.

જે માય છે તે છે, જે માય નથી તે નથી.

બે પ્રકારનો પદાર્થ સ્વભાવપૂર્વક સ્વદેશ દેશાય છે. જટ સ્વભાવ, ચેતન સ્વભાવ.

૬૭.^૧

[શ્લોકોષ્ટ ૧૧૪]

ગુણાતિશયતા શું ?

તે કેમ આરાધાય ?

કેવલજ્ઞાનમાં અતિશયતા શું ?

૧ ચારિત્રદશાનો મન અને ચતુર્થ ગુણસ્થાનક (ગમ્યદર્શન) હોવાતુ અત્યંતોત્તમ, અને વર્તમાન દેશા સ્વભાવની ચિંતા આ હેતુપરથી જાણાય છે.—સંશોધક.

૨ વિધિવ્યાસના દ્રવ્ય-પદાર્થોના સ્વભાવની અદ્વાનદર્શન આ હેતુ છે —સંશોધક.

૩ પૃષ્ઠ ૭૫ પરની નોંધ ત્રીજી —સંશોધક.

૪ સ્વભાવશ્રદ્ધાન પૂર્વની સ્વભાવવિચારણા જાણાય છે.—સંશોધક

તીર્થંકરમા અતિશયતા શુ ? વિશેષ હેતુ શો ?

જો જિનસમ્મત કેવલજ્ઞાન-લોકાલોક જ્ઞાયક માનીણ તો તે કેવલજ્ઞાનમા આદાર, નિહાર, વિહારાદિ ત્રિયા શી રીતે સમવે ?

વર્તમાનમાં તેની આ ક્ષેત્રે અપ્રાપ્તિ તેનો હેતુ શો ?

૬૮^૧

[દાખનોષ્ટ્ર ૧૫૧]

મતિ,

શ્રુત,

અવધિ,

મા પર્યય,

પરમાવધિ,

કેવલ,

૬૯^૨

[દાખનોષ્ટ્ર ૧૫૫]

પરમાવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન છે, છ રહસ્ય અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે અનાદિ અનતકાલ્પનુ, અનત એવા અલોકનુ ? ગણિતથી અતીત અથવા અસંખ્યાતથી પર ધ્રુવો જીવસમૂહ, પરમાણુસમૂહ અનત છતાં અનતપણાનો સાક્ષાત્કાર થાય તે ગણિતાતીતપણુ છતાં શી રીતે સાક્ષાત્ અનતપણુ જણાય ? એ વિરોધની શાંતિ ઉપર કહ્યાં તે રહસ્યથી યનાયોગ્ય સમજાય છે

ઘડી કેવલજ્ઞાન નિર્વિકલ્પ છે, ઉપયોગનો પ્રયોગ કરવો પડતો નથી સહજ ઉપયોગે તે જ્ઞાન છે, તે પણ રહસ્ય અનુપ્રેક્ષા કરવાયોગ્ય છે

કેનકે પ્રથમ સિદ્ધ ફોણ ? પ્રથમ જીવપર્યાય કયો ? પ્રથમ પરમાણુ-પર્યાય કયો ? એ કેવલજ્ઞાનગોષ્ઠર પણ અનાદિજ જણાય છે, અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન તેની આદિ પામતુ નથી, અને કેવલજ્ઞાનથી કદી છાનું નથી એ એ વાત પરસ્પર વિરોધી છે, તેનુ સમાધાન પરમાવધિની અનુપ્રેક્ષાથી તથા સહજ ઉપયોગની અનુપ્રેક્ષાથી સમજાગાયોગ્ય રહ્યો દેખાય છે

૭૦^૩

[દાખનોષ્ટ્ર ૧૫૬]

કદી પણ છે ?

નું છે ?

શા પ્રકારે છે ?

૧ મહાદિજ્ઞાનની આત્મ્યાઓ સ્વચ્છા અર્થે આ અનુક્રમ કાલ્પ્યો જણાય છે —સંતોષક

૨ ભીમદત્ત પરમાવધિ આદિ જનનું અનુપ્રેક્ષન છે —સંતોષક

૩ તત્ત્વાર્થ-નિદાન (પિ. ૪ ૧૧૪૭) યત્તા પૂર્વે ભીમદે તત્ત્વવિષયારણા આ પ્રશ્નોથી કદી હોય, અથવા આવા વિષયોત્તરણે વિવચન સ્વચ્છાના અભિપ્રાયથી આ પ્રશ્નો સદૃશ હોય —સંતોષક

જાળવા યોગ્ય છે ?

જાળવાનું ફલ શું છે ?

બંધનો હેતુ શો છે ?

[શયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૫૭.]

પુદ્ગલનિમિત્ત બંધ કે જીવના દોષથી બંધ ?

જે પ્રકારે માનો તે પ્રકારે બંધ ન ટાઢી શકાય એવો સિદ્ધ થાય છે; માટે મોક્ષપદની હાનિ થાય છે. તેનું નાસ્તિત્વ ઠરે છે.

અમૂર્તતા તે કંઈ વસ્તુતા કે અવસ્તુતા ?

અમૂર્તતા જો વસ્તુતા તો કંઈ મહત્વવાન કે તેમ નહીં ?

મૂર્તિ એવાં પુદ્ગલનો અને અમૂર્ત એવા જીવનો સંયોગ કેમ ઘટે ?

[શયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૫૮.]

ધર્મ અધર્મ અને જીવ દ્રવ્યનું ક્ષેત્રવ્યાપીપણું જે પ્રકારે જિન કહે છે તે પ્રમાણે માનતાં તે દ્રવ્ય ઉત્પન્નસ્વભાવીવત્ સિદ્ધ થવા જાય છે, કેમકે મધ્યમપરિણામીપણું છે.

ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ વસ્તુ દ્રવ્યપણે એક જાતિ અને ગુણપણે ભિન્ન જાતિ એમ માનવા યોગ્ય છે, કે દ્રવ્યતા પણ ભિન્ન ભિન્ન માનવા યોગ્ય છે.

દ્રવ્ય ઇટલે શું ? ગુણપર્યાયવિના તેનું વીજું શું સ્વરૂપ છે ?

[શયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૫૯.]

કેવલજ્ઞાન સર્વ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલભાવનું જ્ઞાયક ઠરે તો સર્વ વસ્તુ નિયત મર્યાદામાં આવી જાય—અનંતપણું ન ઠરે, કેમકે અનંતપણું—અનાદિપણું સમજ્યું—જતું નથી—અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનમાં તેનું કયિ રીતે પ્રતિભાસવું થાય ? તેનો વિચાર વરાવર બંધ વેસતો નથી.

૭૧.^૧

[શયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૬૨.]

જૈન જેને સર્વપ્રકાશતા કહે છે, તેને વેદાંત સર્વવ્યાપકતા કહે છે.

દૃષ્ટ વસ્તુપરથી અદૃષ્ટનો વિચાર અનુસંધાન કરવો ઘટે.

જિનને અભિપ્રાયે આત્મા માનતાં અત્ર લખ્યા છે તે પ્રસંગોપ્રત્યે વધારે વિચાર કરવો—

૧ અસંખ્યાત પ્રદેશનું મૂલ પરિમાણ.

૨ સંકોચ વિકાશ થઈ શકે એવો આત્મા માન્યો છે તે સંકોચ, વિકાશ અરૂપીને વિષે હોવાયોગ્ય છે ? તથા કેવા પ્રકારે હોવાયોગ્ય છે.

૩ નિગોદ અવસ્થાવિષે વિશેષ કારણ કંઈ છે ?

૪ સર્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિની પ્રકાશકતા તે રૂપ કેવલજ્ઞાનસ્વભાવી આત્મા છે, કે સ્વસ્વરૂપાવસાન નિજજ્ઞાનમય કેવલજ્ઞાન છે ?

૫ આત્મામાં યોગે વિપરિણામ છે, સ્વભાવે વિપરિણામ છે. વિપરિણામ આત્માની મૂલ સત્તા છે, સંયોગી સત્તા છે. તે સત્તાનું કયું દ્રવ્ય મૂલ કારણ છે ?

[૬૫૦૫ સુ ૧૬૧]

૬ ઈનાથિવ અવસ્થા ધેના પાને નેને વિષે કદ સિતોષ વાળ છે સમ્પમારુ ? પુટ્ટ સંયોગનુ કે તેથી વ્યતિરિષ ?

૭ તે પ્રમાણે મોક્ષવે આનતા પ્રગટે તે પ્રમાણે મૂઢ દ્રવ્ય માનીય તો હોઠ્ઠાપર પ્રમાણ આપા ૧ થયાનુ વાળ નુ ?

૮ શા શુ અને આમા શુની ૭ ઘટા ઘટાવા જતાં આત્મા કયપિર શામ્બલિ રિષ માવગે તે કેરી ઓળાવ-જહલમાયે કે અપશુન અરેણ ?

૯ મળ્ય પરિણામલી વચુનું તિવરુ ની રીતે સંમયે છે ?

૧૦ ગુદ્યેતનાં અનેવી સંખ્યાનો મેદ શા વાળે ઘટે છે ?

૭૨^૧

[૬૫૦૫ સુ ૧૬૫]

જિતાપી માર્ગ પ્રાપ્ત છે, જા મોટા પુરુષા વિષાત, થઠ, નિર્મળગારિ શુનો વગ મોટા દલા

જેવુ રામ્ય પ્રાપ્ત કરાનાં ને પરાજન ઘટે છે, તે કરતાં અર્ધ અભિપ્રાય મદિત થાં સંગતિ પ્રાર્થનાં સિતોષ પરાક્રમ ઘટે છે

તપાસ્ય શષ્ટિ મોટા વગત પૂર અત્ર જણાવી દલી, દાલ નેમાં તિરહલા જોતામાં આવ છે તેનો દેવુ શો દોનો જોડપ તે વિષાતવોમ્ય છે

દુર્ગાની રીતે આ કાળમાં થાં પ્રવર્ત જથી જીતોનુ જમ્યાન છે કે મપ્રસાદની રીતે પ્રવર્ત તો જીતોનુ જમ્યાન છે તે થાત વિષાતવોમ્ય છે

મપ્રસાદની રીતે ધજા જીતોને તે માર્ગ પ્રદાન થવા વોમ્ય થાય, ઘરેલની રીતે વીરલ જીતોને મદન થાય

જો જિતો અભિગ્ને માત્ર તિરહલા જવાવોમ્ય થાતામાં આવે, તો ને સમસાધના પ્રચાર તિરહલા થવે, સિતે અમાર્ગ્ય છે, કાકે તેની રચાનું સાંપ્રસાદિક સ્વરૂપ થનુ કટા છે

દુર્ગાની ઓળાવ કોટક જીતો ટપકાવી થાત જાગો સિતોષ આવે છે

૭૩^૧

[૬૫૦૫ સુ ૧૬૬]

તે કોટ મોટા પુરુષ થતા છે તેઓ પ્રણયી મળ્યસ્વ (નિગ્ધિ) મમતી મકરૂ દલા,

૧ જીતોની કાલ સમસાધની દાલ આ દેવગદી ૬૦૨ સુ થાય છે

૨ આ સમસાધના સમસાધી થતાં ૭૨૦ ને ૭૬૬૦ની બીજીની સમસાધના થાય છે

૩ કાલિ. ૧૬ થયે છે

૪ જ. ૩. ૬૦૨૦૦૦ અને ૭૦૨૦૦૦ની કાલ સમસાધની કોટક કાલિ. ૧૬ થાય છે ૧૦૦૦૦૦ થાય છે

૫ ૭૦૨૦૦૦ સમસાધી, કાલ સિતોષ આ કાલ થાય છે — સંકોચક

અને ભાવિ મહત્કાર્યનાં વીજને પ્રથમથી અવ્યક્તપણે વાવ્યા રહેતા હતા-અથવા સ્વાચરણ અવિ-
રોધ જેવું રાખતા હતા.

અત્રે તે પ્રકાર વિશેષ વિરોધમાં પડ્યો હોય એમ દેખાય છે. તે વિરોધમાં કારણો પણ અત્રે
લખ્યાં છે.

૧ વિશેષ સંસારીની રીતિ જેવો વ્યવહાર વર્તતો હોવાથી.

૨ વ્રતચર્યનું ધારણ.

૭૩.^૧

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૧૬૬]

અસોહં (આશ્ચર્યકારક) મહાપુરુષોણ ગવેષણા કરી છે.

આકલ્પિત પરિણતિથી જીવને વિરમવું આટલું વધું કઠણ થઈ પડ્યું છે તેનો હેતુ શો હોવો
જોઈએ ?

આત્માના ધ્યાનનો મુખ્ય પ્રકાર કયો કહી શકાય ?

૧ તે ધ્યાનનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે ?

૨ આત્માનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે ?

કેવલજ્ઞાન જિનાગમમાં પ્રરુપ્યું છે તે યથાયોગ્ય છે કે, વેદાંતે પ્રરુપ્યું છે તે યથા-
યોગ્ય છે ?

૭૪.^૨

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૧૬૮]

પ્રેરણાપૂર્વક સ્પષ્ટ ગમનાગમ ક્રિયા આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણપણા માટે વિશેષ વિ-
ચારવાયોગ્ય છે.

પ્ર૦ પરમાણુ એક પ્રદેશાત્મક આકાશ અનંત પ્રદેશાત્મક માનવામાં જે હેતુ છે, તે હેતુ
આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશપણા માટે યથાતથ્ય સિદ્ધ થતો નથી. મધ્યમ પરિણામી વસ્તુ અનુ-
ત્પન્ન જોવામાં આવતી નથી માટે.

૭૫-૦

૭૬.^૩

[હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૧૬૯]

અમૂર્તપણાની વ્યાખ્યા શું ?

અનંતપણાની વ્યાખ્યા શું ?

આકાશનું અવગાહકધર્મપણું શા પ્રકારે ?

મૂર્તિમૂર્તનો બંધ આજ થતો નથી તો અનાદિથી કેમ થઈ શકે ? વસ્તુસ્વભાવ એમ અ-
ન્યથા કેમ માની શકાય ?

ક્રોધાદિભાવ જીવમાં પરિણામીપણે છે, નિવૃત્તપણે છે ?

૧ અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ સ્વત સ્પષ્ટ છે,—

૨ કેવલજ્ઞાનના સ્વરૂપની વિચારશોધના છે—સંશોધક.

૩ તત્ત્વશોધન છે—સંશોધક.

૪. તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન (વિ૦ સં૦ ૧૯૪૭) પૂર્વેની તત્ત્વવિચારણા જણાય છે—સંશોધક.

પરિણામીપણે જો વહીણ તો સ્વામાત્રિક ધર્મ થાય, સ્વામાત્રિક ધર્મનું ટઢવાપણુ ક્યાય અનુ
ભૂત થતુ નથી

નિર્ગત્તપણે જો ગળીણ તો સાક્ષાન્ વધ જે પ્રકારે જિન કરે છે, તે પ્રમાણે માનતા વિરોધ
આવડો સમને છે

૭૭^૧

[શયનોપ પૃષ્ઠ ૧૭૦]

જિનને અભિમત કેવળજ્ઞાન અને વેદાંતને અભિમત વ્રહ્મ ઇમા મેઠ શો છે ?

૭૮^૧

[શયનોપ પૃષ્ઠ ૧૭૧]

જિનને અભિમતે

આત્મા—અસંખ્યાત પ્રદેશી—(૦) સર્વોપ વિનાશનું માનન—અરૂપી સ્વૈર પ્રમાણ પ્રત્યેશાત્મક

૭૯^૩

[શયનોપ પૃષ્ઠ ૧૭૨]

જિન

મધ્યમ પરિમાણનું નિત્યપણુ, ક્રોધાદિનું પારિણામિકપણુ (૧) આત્મામા કેમ ઘટે ? કમ
વધનો હેતુ આત્મા, કે પુદ્ગલ, કે સમય કે કઈ ઈથી પણ અય પ્રકાર ? મુક્તિમા આત્મચન ?
દ્રવ્યનું ગુણથી અતિરિત્તપણુ શુ ? યથા ગુણ મઢી ઇક દ્રવ્ય કે તે વિના બીજુ દ્રવ્યનું કઈ
વિશેષ સ્વરૂપ છે ? સર્વ દ્રવ્યનું વસ્તુત્વ—ગુણ વાદ કરી વિચારીણ તો ઇક છે કે કેમ ? આત્મા
ગુણી જ્ઞાન ગુણ ઇમ કહેનાથી કયવિત્ આત્માનું જ્ઞાનરાહિત્યપણુ ચરૂ કે નહીં ? જો જ્ઞાન
રાહિત્ય આત્મપણુ સ્વીકારીણ તો જઢ થને ? ચારિન—વાર્યાદિ ગુણ વહીણ તો જ્ઞાનથી તેનું
જૂઠાપણુ હોનાથી તે જઢ ઊરે તેનું સમાધાન શા પ્રકારે ઘટે છે ? અમવ્યત્વ પારિણામિક માને
શા માટે ઘટે ? ધર્માલિન્કાય—અધર્માલિન્કાય—આક્રાશ અને જીન દ્રવ્ય દૃષ્ટિપ જોઈણ તો ઇક
વસ્તુ યરી કે નહીં ? દ્રવ્યપણુ શુ ? ધર્માલિન્કાય, અધર્માલિન્કાય, અને આક્રાશનું સ્વરૂપ નિ
શેષ થી રીતે પ્રતિપાન્ન થઈ શકે છે ? લોક અસંખ્ય પ્રદેશી—અને દ્વીપ સમુદ્ર અસંખ્યાતા તે

૮૦

[શયનોપ પૃષ્ઠ ૧૭૩]

આદિ વિરોધનું સમાધાન શા પ્રકારે છે ? આત્મામા પારિણામિકતા ? મુક્તિમા પણ સર્વ પદાર્થનું
પ્રતિમામ્બુ ? અનાદિ અનતનું જ્ઞાન ક્યા પ્રકારે થના યોગ્ય છે ?

વેળાત

આત્મા ઇક, આદિ માયા, વધમોઝનું પ્રતિપાદા ઇ તને વહો છો ઇમ ઘટી શક્તા નથી
આનંદ અને ચૈતન્યમા શ્રી કપિલદેવજીણ વિરોધ વહો છે તેનું નું સમાધાન છે ? યથા
યોગ્ય સમાધાન વેદાતમા જોવામા આગતુ નથી

૧ તત્વાપદ્ધાન (સં-૧૯૪૭) પૂર્વે કરેલ મિત્ર મિત્ર દરજાના સિદ્ધાન્તનું અપલોકનરૂપ આ પ્રશ્ન છે—સસોષક

૨ તત્ત્વવિચારણા છ—સસોષક

૩ તત્વાર્થપદ્ધાન (સં-૧૯૪૭) પૂર્વે આ પુસ્તકના તથા સ્થાન પછાતા પુસ્તકના તત્ત્વવાચનાપદ ઉદ્ભવના પ્રશ્નના અભ્યાસ
હોય ઇમ અનુમાન થાય છે—સસોષક

આત્મા નાનાવિના બંધ, મોક્ષ હોવાયોગ્ય જ નથી. તે તો છે, એમ છતાં કલ્પિત કહેવાથી પણ ઉપદેશાદિ કાર્ય કરવા યોગ્ય ઠરતાં નથી.

૮૧.^૧

[દાયનોંધ શુદ્ધ ૨.]

જીવનું વ્યાપકપણું, પરિણામપણું, કર્મસંબંધ, મોક્ષક્ષેત્ર. શા શા પ્રકારે ઘટવા યોગ્ય છે તે વિચાર્યાવિના, તથાપ્રકારે સમાધિ ન થાય, ગુણ અને ગુણીનો ભેદ નમજવા યોગ્ય પ્રકારે છે?

જીવનું વ્યાપકપણું, સામાન્ય વિશેષાત્મકતા, પરિણામીપણું, લોકાલોક જ્ઞાયકપણું, કર્મસંબંધતા, મોક્ષક્ષેત્ર એ પૂર્વાપર અવિરોધથી શી રીતે સિદ્ધ છે.

એક જ જીવ નામનો પદાર્થ જૂદાં જૂદાં દર્શનો, સંપ્રદાયો, અને ગતો જૂદે જૂદે સ્વરૂપે કહે છે; તેનો કર્મસંબંધ, અને મોક્ષ પણ જૂદે જૂદે સ્વરૂપે કહે છે; એથી નિર્ણય કરવો દુર્ઘટ કેમ નથી?

૮૨.^૨

[દાયનોંધ શુદ્ધ ૧૩૬.]

જૈનમાર્ગ.

- ૧ લોક સંસ્થાન,
- ૨ ધર્મ, અવર્મ, આકાશ દ્રવ્ય.
- ૩ અરૂપીપણું.
- ૪ સુસમ દુસમાદિકાલ.
- ૫ તે તે કાળે ભારત્તાદિની સ્થિતિ—મનુષ્ય ઇંચત્વાદિપ્રમાણ.
- ૬ નિગોદ સૂક્ષ્મ.
- ૭ ભવ્ય અભવ્ય નામે બે પ્રકારે જીવ.
- ૮ વિભાવ દશા પારિણામિક માવે.
- ૯ પ્રદેશ અને સમય તેનું વ્યાવહારિક પારમાર્થિક કંદ સ્વરૂપ.
- ૧૦ ગુણ સમુદાયથી જૂદું કંદ દ્રવ્યત્વ.
- ૧૧ પ્રદેશ સમુદાયનું વસ્તુત્વ.
- ૧૨ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શથી જૂદું એવું કંદ પણ પરમાણુપણું.
- ૧૩ પ્રદેશનું સંકોચાવું, વિકાશાવું.
- ૧૪ તેથી ઘનપણું કે પાતળાપણું.
- ૧૫ અસ્પર્શગતિ.
- ૧૬ એક સમય અત્ર અને સિદ્ધક્ષેત્ર હોવાપણું.—અથવા તે જ સમયે લોકાંતગમન.
- ૧૭ સિદ્ધસંબંધી અવગાહ.

૧ દષ્ટિદોષની આ દાયનોંધ શુદ્ધ ૨ જુ ટાકલ રહી ગયેલું તે આ વચ્ચે દષ્ટિગોચર થતાં અત્ર મૂક્યું છે તત્ત્વ-વિચારણારૂપ પ્રશ્નો, તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન (સવત્ ૧૯૪૭) પૂર્વેના જણાય છે.—સંશોધક.

૨ આ વિષયોના વિવેચનરૂપ ગ્રંથની સકલના જણાય છે —સંશોધક.

૧૮ અગ્નિ, મન પથ્થર અને કેવલજ્ઞની વ્યાવહારિક પારમાર્થિક કદ વ્યાખ્યા,—જીવની અપેક્ષા તથા દૃશ્ય પદાર્થની અપેક્ષા

“મનિશ્ચુતની વ્યાખ્યા—તે પ્રકારે”

[શાખાંશ ટૂટ ૧૧૧]

૧૯ કેવલજ્ઞાનની ધીજી કદ વ્યાખ્યા

૨૦ ક્ષેત્રપ્રમાણની ધીજી કદ વ્યાખ્યા

૨૧ સમસ્ત વિશ્વનો ઇકદ અદ્વૈત તત્ત્વપર વિચાર

૨૨ કેવલજ્ઞાનના જીવસ્વરૂપુ ધીજા કોઈ જ્ઞાને પ્રદર્શન પ્રત્યક્ષપણે

૨૩ વિભાવનુ ઉપાદાન કારણ

૨૪ તેમ તથાપ્રકારનો સમાધાનયોગ્ય કોઈ પ્રકાર

૨૫ આ કાલને વિષે દશ ઘોલનુ વ્યવસ્થેદપણુ—તેનો અન્ય કદ પણ પરમાર્થ

૨૬ ધીજભૂત અને સર્પૂર્ણ ઇમ કેવલજ્ઞાન કે પ્રકારે

૨૭ ધીર્માદિ આત્મગુણ ગણ્યા છે તેમાં ચેતનપણુ

૨૮ જ્ઞાનધી જૂદુ ઇચુ આત્મત્વ

૨૯ જીવનો સ્પષ્ટ અનુભવ થવાના ધ્યાનના મુખ્ય પ્રકાર—વર્તમાનકાલને વિષે

૩૦ તેમાં પણ સર્વોત્કૃષ્ટ મુખ્ય પ્રકાર

૩૧ અતિશયનુ સ્વરૂપ

૩૨ લગ્નિ (કેટલીક) અદ્વૈતતત્ત્વ માનતાં મિદ્ધ ચામ ઇવી માય છે

૩૩ હોસ્તશનનો સુગમ માર્ગ—વર્તમાનકાલે, કદ પણ

[શાખાંશ ટૂટ ૧૭૧]

૩૪ દેહાત્તર્શનો સુગમ માર્ગ—વર્તમાનકાલે

૩૫ મિદ્ધત્વપર્યાય સાદિ અનત, અને મોખ અનાદિ અનત

૩૬ પરિણામી પદાર્થ—નિરત્તર સ્વાકાર પરિણામી હોય તો પણ અવ્યવસ્થિત પરિણામીપણુ અનાદિથી હોય તે કેવલજ્ઞાનને વિષે સામ્યમાન પદાર્થને વિષે જી રીતે ઘટમાન

૮૩

[શાખાંશ ટૂટ ૧૮]

૧ કમવ્યવસ્થા

૨ મરજતા

૩ પારિણામિકતા

૪ ગાના પ્રકારના વિચાર અને સમાધાન

૫ અન્યથી ન્યૂન પરમામતા

૬ જ્યાં જ્યાં અન્ય નિરુદ્ધ છે ત્યાં ત્યાં અનિરુદ્ધ આ અવિરુદ્ધ દેખાય ત્યાં અમનુ ઇચિન્ અનિરુદ્ધપણુ—નહીં તો નહીં

૮૪.^૧

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૮૧]

મોહમયિ ક્ષેત્રસંવંધી ઉપાધિ પરિત્યાગવાને આટ મહિના અને દશ દિવસ વાકી છે; અને તે પરિત્યાગ થઈ શકવાયોગ્ય છે.—

વીજે ક્ષેત્રે ઉપાધિ (વ્યાપાર) કરવાના અભિપ્રાયથી મોહમયિ ક્ષેત્રની ઉપાધિનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર રહે છે, એમ નથી.

પણ જ્યાંમુઘી સર્વસંગપરિત્યાગરૂપ યોગ નિરાવરણ થાય નહીં ત્યાંમુઘી જે ગૃહાશ્રમ વર્તે તે ગૃહાશ્રમમાં કાલ વ્યર્તાત કરવાવિપેનો વિચાર કર્તવ્ય છે. ક્ષેત્રનો વિચાર કર્તવ્ય છે. જે વ્યવહારમાં વર્તવું તે વ્યવહારનો વિચાર કર્તવ્ય છે, કેમકે પૂર્વાપર અવિરોધપણું નહીં, તો રહેવું કઠણ છે.

૮૫.^૨

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૮૨]

ભૂ.—

બ્રહ્મ.

સ્થાપના.—

ધ્યાન.

મુખ:—

યોગવલ્લ.

બ્રહ્મગ્રહણ.

નિર્ગ્રંથાદિ સંપ્રદાય.

ધ્યાન.

નિરૂપણ.

યોગવલ્લ.

ભૂ. સ્થાપના મુખ સર્વદર્શન અવિરોધ.

સ્વાયુ સ્થિતિ.

આત્મવલ્લ.

૮૬.

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૮૩]

સો ધમ્મો જથ્થ દયા દસદ દોસા ન જત્તસા, સો દેવો; સોહુ ગુરુ જો નાળી આરંભ પરિ-
ગ્રહા વિરઓ.

૮૭.^૩

[દ્વાયનોંધ પૃષ્ઠ ૧૮૪]

અર્કિચિનપણાથી વિચરતાં
રૂપ એવો ક્યારે થઈશ ?
એકાંત મૌનથી જિન સદૃશ્ય ધ્યાનથી તન્મયાત્મસ્વ-

૮૮.^૪

એકવાર
વિશેષ શમ્યાવિના વહુ સમીપ આવી શક્યા યોગ્ય અપૂર્વ સંયમ
પ્રગટશે નહીં. કેમ, ક્યાં, સ્થિતિ કરીએ ?

૧. મુંબઈ પરિત્યાગ કરવાને કરેલા નિર્ણય સમય પહેલા જાગૃતિ, વ્યાપારરહિત રહેવાની ઇચ્છા, અને સર્વસંગ-
પરિત્યાગની વૃત્તિ કિયામા ન મૂકાય ત્યાંમુઘી પૂર્વાપર અવિરોધપણું રહેવા અર્થે ગૃહસ્થાશ્રમ કેવા પ્રકારે વેદનો તે
સવધીનો શ્રીમદ્નો વિચાર આ લેખથી જણાય છે—સંશોધક.

૨. શ્રીમદ્ના જીવનસંવધાની વિચારણા છે—સંશોધક.

૩. આ અદ્વૃત અભિલાપા સતત વિચારને પાત્ર છે.—સંશોધક.

૪. આ લેખ અપૂર્વ સંયમાભિલાપા સૂચક છે—સંશોધક.

વર્ષ ૨૯ થી ૩૪ પર્યંત

હાથનોંધ ૨ જી

આ ધીજી હાથનાથ કદ શાલથી લગવી શરૂ કરી છે, તથા કદ શાલસુધી લાગી છે તે જાણી શકાતુ નથી આ હાથનોંધમા અમેજી વર્ષ ૧૮૯૬ નુ કેલેન્ડર છે તે જોતા સવન્ ૧૯૫૨ પછી તે લાગવી શરૂ કરી હોવી જોઈય સવન્ ૧૯૫૨ ની શાલમા શ્રીમદ્ને ૨૯ મુ વર્ષ ચાલતુ હતુ, પદલે અને ૨૯ મુ વર્ષ અહીં લલ્યુ છે, તથા કદ શાલ સુધી લાગી છે તે જણાતુ નથી, પદલે દેહાત સુધી અયાત ૩૫ મા વર્ષ પર્યંત એમ અહીં જણાવ્યુ છે—સસોધક

૧^૧

[શ. નોં. ૧ જી પૃ. ૧]

રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનનો આલતિન અમાન કરી જે સહજ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમા મિથિત થયા તે સ્વરૂપ અમારૂ મ્મરણ ધ્યાન અને પામગ યોગ્ય સ્થાન છે

૨^૧

[શ. નોં. ૨ જી પૃ. ૫]

મરેશપન્નુ ધ્યાન કરો

૩^૩

[શ. નોં. ૨ જી પૃ. ૭]

શુદ્ધ ચૈતન્ય

અનત આત્મદ્રવ્ય

કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપ

શક્તિરૂપે

તે

જેને સર્વળ વ્યક્ત થયુ છે, તથા વ્યક્ત થવાનો

જે પુરપો માર્ગ પામ્યા છે તે પુરપોને

અત્યંત મલિચી નમસ્કાર

૪^૪

[શ. નોં. ૨ જી પૃ. ૯]

નમો જિણાણ જિન મગ્ગાણ

જિનતત્વસંક્ષેપ

અનત અગ્ગાશ છે

૧ હેતુ સ્પષ્ટ છે—સસોધક

૨ સરેશપદની પરમ દાહા દશાવે છે—સસોધક

૩ શ્રીમદ્ગી કદ દયા પ્રત્યે પરમ પ્રતીતિ હતી તે આ હજારોથી ઘણી મધ્યમ સમ છે—સસોધક

૪ જિનતત્ત્વાર્થનો નિઘન્ય છે—સસોધક

તેમાં જડ ચેતનાત્મક વિશ્વ રાહું છે.
 વિશ્વમર્યાદા વે અમૂર્ત દ્રવ્યથી છે.
 જેને ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય એવી સંજ્ઞા છે.
 જીવ, અને પરમાણુપુદ્ગલ એ વે દ્રવ્ય સક્રિય છે.
 સર્વ દ્રવ્ય દ્રવ્યત્વે શાશ્વત છે.
 અનંત જીવ છે.
 અનંત અનંત પરમાણુપુદ્ગલ છે.
 ધર્માસ્તિકાય એક છે.
 અધર્માસ્તિકાય એક છે.
 કાલ દ્રવ્ય છે.
 વિશ્વપ્રમાણ ક્ષેત્રાવગાહ કરી શકે એવો એક જીવ છે.

૫.^૧

[હા० નોં ૨ જી પૃ ૧૩.]

નમો જિણાણં જિદ્ ભવાણં.

જેની પ્રત્યક્ષ દશા જ વૌધરૂપ છે, તે મહત્પુરુષને ધન્ય છે.

જે મતભેદે આ જીવ ગ્રહાયો છે, તે જ મતભેદ જ તેના સ્વરૂપને મુખ્ય આવરણ છે.
 વીતરાગપુરુષના સમાગમવિના, ઉપાસનાવિના, આ જીવને મુમુક્ષુતા કેમ ઉત્પન્ન થાય ?
 સમ્યક્જ્ઞાન ક્યાંથી થાય ? સમ્યક્દર્શન ક્યાંથી થાય ? સમ્યક્ચારિત્ર ક્યાંથી થાય ? કેમકે એ
 ત્રણે વસ્તુ અન્ય સ્થાનકે હોતી નથી.

વીતરાગપુરુષના અભાવ જેવો વર્તમાન કાલ વર્તે છે.

હે મુમુક્ષુ !

વીતરાગપદ વારંવાર વિચાર કરવાયોગ્ય છે, ઉપાસના કરવાયોગ્ય છે. ધ્યાન કરવાયોગ્ય છે.

૬.^૨

[હા० નોં ૨ જી પૃ ૧૫]

જીવને બંધનના મુખ્ય હેતુ ત્રે:

રાગ અને દ્વેષ.

રાગને અભાવે દ્વેષનો અભાવ થાય.

રાગનું મુખ્યપણું છે.

રાગને લીધે જ સંયોગમાં આત્મા તન્મયવૃત્તિમાન છે.

તે જ કર્મ મુખ્યપણે છે.

જેમ જેમ રાગ દ્વેષ મંદ, તેમ તેમ કર્મવંધ મંદ, અને જેમ જેમ રાગ દ્વેષ તીવ્ર, તેમ તેમ
 કર્મવંધ તીવ્ર. રાગ દ્વેષનો અભાવ ત્યાં કર્મવંધનો સાંપ્રાયિક અભાવ.

૧. વીતરાગસમાગમની તિતિક્ષા દર્શાવે છે —સંશોધક.

૨. વીતરાગદર્શનના સિદ્ધાંતોનું રહસ્ય છે —સંશોધક

રાગ દ્વેષ થવાનું મુખ્ય કારણ—

મિથ્યાત્વ ઇદરે

અસમ્યક્દર્શન છે

સમ્યક્જ્ઞાનથી સમ્યક્દર્શન થાય છે

તેથી અસમ્યક્દર્શન નિવૃત્તિ પામે છે

તે જીવને સમ્યક્ચારિત્ર પ્રગટે છે

જે ચીતરાગદશા છે

નપૂર્ણ ચીતરાગદશા જેને યત્ન છે તે ધરમ શરીરિ જાણીપ છેવે

૭^૧

[શ્રી નં. ૨ જી પૃ. ૧૭]

હે જીવ ! સ્થિર હૃદયથી કરીને તું અતરંગમા જો, તો મર્ચ પરદ્રવ્યથી મુક્ત પશુ તારૂ સ્વ-
રૂપ તને પરમ પ્રસિદ્ધ અનુભવાયો

હે જીવ ! અસમ્યક્દર્શનને છીધે તે સ્વરૂપ તને મામતુ નથી તે મ્યરૂપમા તને શરૂ છે,
બ્યામોહ અને મય છે

સમ્યક્દર્શનનો યોગ પ્રાપ્ત કરવાથી તે અમાસનાદિની નિવૃત્તિ થશે

હે સમ્યક્દર્શની ! સમ્યક્ચારિત્રજ સમ્યક્દર્શનનું ફલ ઘટે છે, માટે તેમા અપ્રમત્ત થા

જે પ્રમત્તમાન હત્તન કરે છે તે કર્મપ્રધની તને મુપ્રતીતિનો દેવ છે

હે સમ્યક્ચારિત્રી ! હવે શિથિલપણુ ઘટતુ નથી ધણો અતરાય હતો તે નિવૃત્ત થયો, તો
હવે નિરતરાય પદમા શિથિલતા શા માટે કરે છે ?

૮^૨

[શ્રી નં. ૨ જી પૃ. ૧૧]

દુઃખનો અમાન કરવાને સર્વ જીવ ઇચ્છે છે

દુઃખનો આત્મતિક અમાન કેમ થાય ? તે નહીં જણાવાથી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તે માગને
દુઃખથી મૂકાનાનો ઉપાય જીવ સમજે છે

જામ, જરા, મરણ મુલ્યપણે દુઃખ છે તેનું નીજ કર્મ છે કમનું નીજ રાગ દ્વેષ છે,
અથવા આ પ્રમાણે પાંચ કારણ છે

મિથ્યાત્વ

અવિરતિ

પ્રમાદ

કપાય

યોગ

૧ અસમ્યક્દર્શની, સમ્યક્દર્શની અને સમ્યક્ચારિત્રી પ્રતિ અનુભવરૂપદેવક આ વચનો જગત છે —સસાધક

૨ ઇંદ્રાણવમ્બાનો પીત્તની રિપિ અને લેના દેવ બાદિ વિરે દરગા કરી જગાય છે —મસોવક

પહેલા કારણનો અભાવ થયે વીજાનો અભાવ, પછી વીજાનો, પછી ચોથાનો, અને છેવટે પાંચમા કારણનો એમ અભાવ થવાનો ક્રમ છે.

મિથ્યાત્વ મુખ્ય મોહ છે.

અવિરતિ ગોળ મોહ છે.

પ્રમાદ, અને કપાય અવિરતિમાં અંતર્ભાવી શકે છે. યોગ મહચારીપણે ઉત્પન્ન થાય છે. ચારે વ્યતીત થયા પછી પણ પૂર્વ હેતુથી યોગ હોઈ શકે.

૯.^૧

[દા० નોં ૨ જી પૃ ૨૫.]

હે મુનિઓ ! જ્યાંસુધી કેવલ સમવસ્થાનરૂપ સહજ સ્થિતિ સ્વભાવિક ન થાય ત્યાંસુધી તમે ધ્યાન અને સ્વાધ્યાયમાં લીન રહો.

જીવ કેવલ સ્વભાવિક સ્થિતિમાં સ્થિત થાય ત્યાં કંઈ કરવું રહ્યું નથી.

જ્યાં જીવના પરિણામ વર્ધમાન, હીયમાન થયા કરે છે ત્યાં ધ્યાન કર્તવ્ય છે. અર્થાત્ ધ્યાન લીનપણે સર્વ બાહ્યદ્રવ્યના પરિચયથી વીરામ પામી નિજસ્વરૂપના લક્ષમાં રહેવું યોગ્ય છે.

ઉદયના ધકાથી તે ધ્યાન જ્યારે જ્યારે છૂટી જાય ત્યારે ત્યારે તેનું અનુસંધાન ઘણી ત્વરાથી કરવું.

વચ્ચેના અવકાશમાં સ્વાધ્યાયમાં લીનતા કરવી. સર્વ પરદ્રવ્યમાં એક સમય પણ ઉપયોગ સંગ ન પામે એવી દશાને જીવ મજે ત્યારે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય.

૧૦.^૨

[દા० નોં ૨ જી પૃ ૨૫.]

एकांत आत्मवृत्ति.

एकांत आत्मा.

केवल एक आत्मा.

केवल एक आत्मा ज.

केवल मात्र आत्मा.

केवल मात्र आत्मा ज.

आत्मा ज.

शुद्धात्म ज.

सहजात्मा ज.

निर्विकल्प, शब्दातीत सहज स्वरूप आत्मा ज.

૧ મુનિઓને આવશ્યક સ્થિતિસંવધી વૌધરૂપ આ વિચારો છે—સંશોધક

૨ એકાંત આત્મવૃત્તિ દર્શાવનાર આ શબ્દો જણાય છે—સંશોધક.

૧૧

[જા. નં. ૨ જી પૃ. ૨૯]

૭-૧૨-૧૪^અ

૩૧-૧૧-૨૨^આ

આમ કાઢ વ્યતીત થયા દેશો યોગ્ય નથી સમયે મમય આત્મોપયોગે ડપસારી કરીને નિ
કૃત થયા દેવા યોગ્ય છે

અહો! આ દેહની રચના, અહો! ચેતન, અહો! તેનુ મામર્થ્ય, અહો જ્ઞાની, અહો તેની
ગૈવેષણા! અહો તેમનુ પ્યાન! અહો તેમની સમાધિ! અહો તેમનો સયમ! અહો, તેમનો અ
પ્રત્તમાન! અહો, તેમની પરમ જાગૃતિ! અહો, તેમનો ચીતરાગ સ્વભાવ! અહો, તેમનુ તિરા
વરણ જ્ઞાન! અહો, તેમના યોગની શ્રાતિ! અહો તેમના વ્રચનાદિ યોગનો ઉદય!

હે આત્મા! આ થયુ તેને મુપતીત થયુ છતા પ્રમત્તમાન કેમ? મદ પ્રયજ્ઞ કેમ? જગત્ત
મ જાગૃતિ કેમ? િપિચિત્તા કેમ? મુદ્ધરણ કેમ? અતરાયનો દેતુ શો?

અપ્રમત્ત થા, અપ્રમત્ત થા

પરમ જાગૃત સ્વભાવ મજ, પરમ જાગૃત સ્વભાવ મજ

૧૨

[જા. નં. ૨ જી પૃ. ૩]

તીન વૈરાગ્ય, પરમ અર્તન, આઘ્યાત્મ્યતર સ્વાગ

૧ આ કવનો ધીમદ યોગપ્રવે, પ્રમત્તમાવ ટાઢવા જર્ષે કપ્પા જગ્યા છ આ કેતનો સમય (અ) તથા
(આ) રુદાનેઃ ૭-૧૨-૧૪ ઉપરથી નીકટી સકે છ ૭-૧૨-૧૪ નો આગત ૭ નો દિવસ ૧૨ નો માસ
અને ૫૪ થી શાન્ અપાર સંવત્ ૧૧૫૪ ના આઘો શુદ્ધ ૭ ગમે છે અને ૩૧-૧૧-૨૦ નો આગ્રય
૩૧ સુ થય ૧૧ થી મહિનો અને વારીયમો દિવસ ભાગે છ અપાર આ છેવટ સંવત્ ૧૧૫૪ ના આઘો શુદ્ધ ૭
ન રોજ સ્વયો છે અને તે દિવસે ધીમદને ૩૧ સુ થય, અગ્યારમો મહિનો અને વારીયમો દિવસ ચાલતા હતા
ધીમદનો જન્મદિવસ સંવત્ ૧૧૨૪ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ ને છેવટ છે, અને તે દિવસે ગળાં સંવત્ ૧૯ ૪ ના
આઘો શુદ્ધ પાતને અને કદીળ ઈષ તે પ્રમાણે ધીમદને દુઃખપ્રાણમા થવનો અગ્યારમો મહિનો આ વારીયમો દિવસ
ચાગતાં હોય વિશેષ શરૂતા આથી થશે —

થપ મય દિ.

૧૧૫૪ - ૧૧ - ૭ સંવત્ ૧૧૫૪ ના આઘો શુદ્ધ ૭

— ૧૧૨૪ - ૭ - ૧૫ = ૧૧૨૪ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫

૨૦ - ૧૧ - ૨૨ = ૨૧ સુ થય, અગ્યારમો મહિનો અને વારીયમો દિવસ

સામાન્ય કપર્નમાં દુઃખ થય પછી ધીમા થયના યોગ દિવસ ક માસ થયા હોય તોયજ વીઠુ થય
કોતાર છે, અને તે જ રીત મળના સંવત્માં પણ પદ્ધતિ વાઢે છે આ મત્તગ્રીપ આ છેવટ સંવત્ ૧૧ ૪ ના આઘો
શુદ્ધ ૭ ને રોજ સ્વયો છે, અને તેથી તે રિવસે ધીમદને દુઃખપ્રાણુ થય અગ્યારમો મહિનો, અને વારીયમો દિવસ
ચાગતાં કહેવાય આ છેવટી તે હા. નો ૨ જી ના પૃ ૪૧ મુવીના રેણો દુઃખ દિવસે સ્વયાર્યા જગ્યા છે,
કમદ સ્વયજનો પદ્ધતિ અને ઘાઢી, કમ્મ આદિ વ્રજાની શ્રાદ્ધો વ્રજરમાં જગ્યા છે — મનોબદ

૨ પારિવરજાનો કમ યોગ્ય જગ્યા છે — મનોબદ

आहारनो जय.
 आसननो जय.
 निद्रानो जय.
 योगनो जय.
 आरंभपरिग्रहविरति ब्रह्मचर्यं प्रत्ये प्रतिनिवाम.
 एकांतवास
 अष्टांगयोग
 सर्वज्ञध्यान.
 आत्म इहा.
 आत्मोपयोग.
 मूल आत्मोपयोग.
 अप्रमत्त उपयोग.
 केवल उपयोग.
 केवल आत्मा.
 अचित्य सिद्धस्वरूप.

१३.१

[इ० नो० २ जी पृ० ३१]

जिनचैतन्यप्रतिमा.
 सर्वांगसंयम.
 एकांत स्थिरसंयम.
 एकांत शुद्धसंयम.
 केवल बाह्यभाव निरपेक्षता.

आत्मतत्त्वविचार.	}	समाधान.
जगत्तत्त्वविचार.		
जिनदर्शनतत्त्वविचार.		
बीजदर्शनतत्त्वविचार.		
धर्मसुगमता.	}	पद्धति.
लोकानुग्रह.		
यथास्थित शुद्ध सनातन	}	वृत्ति.
सर्वोत्कृष्ट जयवंत		
धर्मनो उदय.		

१. 'एकांतस्थिरसंयम' 'एकांतशुद्धसंयम' अने 'केवल बाह्यभावनिरपेक्षता' पूर्वक 'सर्वांग संयम' प्राप्त करी ते द्वाराए "श्रीजिनचैतन्य प्रतिमा" रूप थइ, अर्थात् 'अडोल आत्मावस्था पामी' जगत्जीवोना कल्याणाधे अर्थात्

૧૪

[દા. નો. ૨ જી પૃ. ૧૨]

સ્વપર પરમોપકારક પરમાર્થમય સત્યધમ અપવત ઘતો

આશ્વકારક મેદ પહી ગયા છે

સાહિત છે

સંપૂર્ણ કરવાનું સાધન દુર્ગમ્ય દેવાય છે

તે પ્રમાણે નિમે મહત્ અતરાય છે

દેશનાદિ ઘણાં પ્રતિકૂળ છે

ધીતરાગોનો મત લોકપ્રતિકૂળ થઈ પડ્યો છે

હનીધી જે છોકો તેને માને છે તેના હન્યો પળ તે પ્રતીત જણાતો નથી, અધના અન્ય મતને ધીતરાગોનો મત સમજી પ્રવર્ત્ય જાય છે

યયાધ ધીતરાગોનો મત ગમનવાની તેગામાં યોગ્યતાની ઘણી યાગી છે

દ્વિરાગનું પ્રવઝ રામ્ય વર્તે છે

યેષાદિ વ્યવહારમા મોટી પ્રિટલા કરી મોક્ષમાગનો અંતગય કરી થેઝ છે

તુષ્ટ પામર પુરો નિરાધક વૃત્તિ ઘણી અપ્રમાણે વર્તે છે

રિંચિર સત્ય તદ્દાર આવતાં પળ તેમને પ્રાણપાતનુસ્ય દુઃખ લાગતું હોય યમ દેવાય છે

માગમા પુનરોદ્ધારણ પ્રવૃત્તિ કરી એવો આ ચોક્કસના ઉદ્ધ જણાય છે “હતિ” “પદતિ” અને લમાપાન
 યાં જે કહેવામાં આવ્યું છે તે વિચારવાથી “ગત્તરોના કલ્યાણ” અર્થાત્ “માર્ગના પુનરોદ્ધાર” માટે હતિ આ
 ચોક્કસનાં દર્શની છે એમ જણાયે પ્રથમ “હતિ” છુ છે” તો તેને માટે જ્ય કહેવામાં આવ્યું છે કે “યથા
 ગિયત દુઃખ સનાન મર્ષોદ્ધ જયવત ધર્મનો ઉદય” કરવો છે, યડી કેવી “પદતિ” એ તે “ઉદય કરવો તે વિચારું
 જણાય છે, અને તેને માટે જાગ્યું છે કે લેહોન “ધર્મગુણના” યાગ અને “સારાગુણ” યાગ યાગ છે “હતિ” અને
 “પદતિ” યું પરિણમ છે જાણું એ સંઘર્ષી સમાપાન”માં વિચારું જણાય છે કે, “આમતરવિનાર” “જગત્તરવ
 વિનાર”, “શિદ્ધાર્થન તલવિનાર” આ યીમા દુષનતલવિનાર” એ સંઘર્ષી જગત્તરવોનાં ગમાપાન કરડું. અમાર્ક
 આ પુનરોદ્ધારસંઘપતુ અનુમાન આ વળીના દરડે દાહનોષ ૨ જી પૃષ્ટ ૩૧ મોનો છેક વિચારવાથી યાગ જણાયે
 ત્રિનૈવમ્યપ્રતિમા યથા વળી “અગર જીવોના કલ્યાણ અર્થે પ્રવૃત્તિ કરવી યમ જે અમે અર કમુ છે વાન
 દાહનોષ ૧ જી ના પૃષ્ટ ૩૧ મા વળી વિચારવામાં પ્રથમ વાગ્ય “પરાગુપદ પરમ કામ્યવૃત્તિ કરતાં વા પ્રથમ નતમ્ય
 ત્રિન પ્રતિમા યા! ધૈન્ય ત્રિનપ્રતિમા યા” વિચારવાથી એજ ગમતે કેમકે “પરાગુપદ પરમ કામ્યવૃત્તિ કરતાં
 વા પ્રથમ નતમ્ય ત્રિન” નો અર્થ આ યાગે છે કે પર કહેતાં અમ્ય યીગના, અગુદ કરવાનાં યારે મિરે જ
 વામ કારણવૃત્તિ છે “તોને જડનોષ કરતાં પડે” “વળ પ્રથમ કહેતાં નૈનમ્ય ત્રિનવૃત્તિ” યા—માનોવક

૧ પોતે કરવા ભારત ચૈતરામ્ય ના પુનર્નિવિરવા અનુષ્ઠાન કરીને વળીનો અનુમા ધીમરે આ લેશમાં
 તરડો છે ધીમને અનુમચન મદદ આ ચૈતરામ્ય કરીને જીતે જડનાન નમ્ય છતાં ઉદ્ધાર કરવાની યાગની
 વામ રુદ્ધના “વિલાસની (દા. નો. ૧ જી નાં પૃષ્ટ ૩૨ વર) યાં વળી વધ કર્યો છે કે “યારે (અટડા
 વળી પ્રવૃત્તિ મેરોને છતાં) તમે જા માં છે ધર્મનો ઉદાર રુદ્ધા છે! આ પ્રત્યે અર સમોજ જે આપા
 છે કે વામ કામ્ય શાભાર્થી” અને “ત કહેને પ્રવર્તે વામ મર્ષિથી તે માન કરતાં અમરની નૈનમ્ય
 કારણવૃત્તિ વામાર્થ રિંચીને જીવે યથા એજ છે—માનોવક

૧૫.^૧

[હા० નોં ૨ જી પૃ ૩૪]

ત્યારે તમે શામાટે તે ધર્મનો ઉદ્ધાર ઇચ્છો છો ?

પરમ કારુણ્ય સ્વભાવથી.

તે સદ્ધર્મ પ્રત્યેની પરમ ભક્તિથી.

૧૬.^૨

[હા० નોં ૨ જી પૃ ૩૫]

एवंभूत दृष्टिथी ऋजु सूत्र स्थिति कर.

ऋजु सूत्र दृष्टिथी एवंभूत स्थिति कर.

नैगम दृष्टिथी एवंभूत प्राप्ति कर.

एवंभूत दृष्टिथी नैगम विशुद्ध कर.

संग्रह दृष्टिथी एवंभूत था.

एवंभूत दृष्टिथी संग्रह विशुद्ध कर.

व्यवहार दृष्टिथी एवंभूतप्रत्ये जा.

एवंभूत दृष्टिथी व्यवहारविनिवृत्ति कर.

शब्द दृष्टिथी एवंभूत प्रत्ये जा.

एवंभूत दृष्टिथी शब्द निर्विकल्प कर.

समभिरुढ दृष्टिथी एवंभूत अवलोक.

एवंभूत दृष्टिथी समभिरुढ स्थिति कर.

एवंभूत दृष्टिथी एवंभूत था.

एवंभूत स्थितिथी एवंभूत दृष्टि शमाव.

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

૧૭.^૩

[હા० નોં ૨ જી પૃ ૩૬]

હું અસંગ શુદ્ધચેતન છું. વચનાતીત નિર્વિકલ્પ એકાંત શુદ્ધઅનુભવ સ્વરૂપ છું.

હું પરમ શુદ્ધ, અખંડ ચિદ્ ધાતું છું.

અચિદ્ ધાતુના સંયોગ રસનો આ આભાસ તો જુઓ ?

આશ્ચર્યવત્, આશ્ચર્યરૂપ, ઘટના છે.

કંઈ પળ અન્ય વિકલ્પનો અવકાશ નથી.

સ્થિતિ પળ એમ જ છે.

૧ છેલ્લી નોંધ જુઓ.—સંશોધક.

૨ જિનશાસ્ત્રોક્ત સપ્તનયપૂર્વક દશા ઇચ્છી જણાય છે—સંશોધક.

૩ “આત્મા”નું મૂળ શુદ્ધપદ દર્શાવ્યું છે “સ્થિતિ પળ એમ જ છે” એ શબ્દો શ્રીમદનો જાણ્યાનુભવ દર્શાવે છે—સંશોધક.

૧૦.^૧

[દા० નોં ૨ જી પૃ ૪૧.]

હે કામ ! હે માન ! હે સંગડદય !

હે વચનવર્ગના, હે મોહ, હે મોહદયા !

હે શિથિલતા, તમે શા માટે અંતરાય કરો છો ?

પરમ અનુગ્રહ કરીને હવે અનુકૂળ થાવ ! અનુકૂળ થાવ.

૨૦.^૨

[દા० નોં ૨ જી પૃ ૪૫.]

હે સર્વોત્કૃષ્ટ સુલના દૈતુભૂત મધ્યકુર્દર્શન ! તને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર હો.^અ

આ અનાદિ અનંત સંસારમાં અનંત અનંત જીવો તારા આશ્રયથિના અનંત અનંત દુઃખને અનુભવે છે.^આ

તારા પરમાનુગ્રહથી સ્વસ્વરૂપમાં રુચિ થઈ. પરમ વીનરાગ સ્વભાવપ્રત્યે પગ્ન નિશ્ચય આવ્યો. કૃતકૃત્ય થવાનો માર્ગ ગ્રહણ થયો.^ક

હે જિન વીતરાગ ! તમને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર કરું છું. તમે આ પામરપ્રત્યે અનંત અનંત ઉપકાર કર્યો છે.^ક

હે કુંદકુંદાદિ આચાર્યો ! તમારાં વચનો પણ સ્વરૂપાનુસંધાનને વિષે આ પામરને પરમ-ઉપકારભૂત થયાં છે. તે માટે હું તમને અતિશય ભક્તિથી નમસ્કાર કરું છું.^ક

જે એમ દર્શાવે છે કે, જે “પ્રમત્તમાય છે તે ટાઢગારૂપ શૂરવીરતા” સારા તો “પરાક્રમ” પણ છે, અર્થાત્ આ વ્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ “હકાર”માં આવ્યો છે. ચોથો પ્રશ્ન જે કર્યો છે કે ‘તેટલું આયુષ્યક છે કે ?’ તેનો દૈતુ પૂછ જણાય છે કે, શ્રીમદ્ પોતે દુષ્ટેરી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેડ ‘આયુષ્યક’ ધરાવે છે કે નહીં તે પોતાના મનમાં વિચારે છે તેનો ઉત્તર જે આવ્યો છે કે “શુ લલ્લુ ? શુ કહેવું ? અંતર્મુલ્ય ઉપયોગ કરીને જો” તેપરથી એમ ન કહી શકાવા યોગ્ય છે કે તે “હકાર”માં અથવા “નકાર”માં છે. જે કહી શકાય તે એટલું જ કે તે ઉત્તર ‘ગોપ્યસ્થિતિ’માં છે જો અમે કરેલ આ પ્રયત્ન સત્ય હોય એટલે કે, પ્રથમ પ્રશ્ન પ્રશ્નોના ઉત્તર ‘હકાર’માં છે, અને ચોથો ‘આયુષ્યક’ સ્વધીનો પ્રશ્ન ‘ગોપ્યસ્થિતિ’માં હોવાયોગ્ય છે, તો આપણે એવા અભિપ્રાયપર આવી શકીએ (જો આ લેખ તથા ૨૯ મા પૃષ્ઠથી ૪૧ મા સુધીના તેલો એક જ દિવસે લગાવેલા હોય તો) કે સંવત્ ૧૯૫૪ ના આશો શુદ્ધ ૭ અથવા તેની લગભગમાં શ્રીમદ્ને પોતાને પોતાના ‘આયુષ્’ પરત્વે ગોપ્યસ્થિતિમાં રાખવાયોગ્ય વિચારણા થઈ હતી. અમારી દૃષ્ટિ પહોંચી તે અનુસાર અને આ પ્રયત્ન કરવા પ્રયામ કર્યો છે.—સંશોધક.

૧ કામ, માન, સંગ, ડદય, વચનવર્ગના, માટે, મોહદયા અને શિથિલતા આદિ દોષોની અત્યંત ઉપેક્ષા દર્શાવે છે—સંશોધક.

૨ અ, આ, દ. સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિએ પોતાપ્રત્યે કરેલા ઉપકાર માટે તેને પરમભાવથી નમસ્કાર કર્યો છે.

૩, શ્રી જિનવીતરાગને, તેઓ શ્રીના ઉપકાર માટે નમસ્કાર કર્યો છે

૪. શ્રી કુંદકુંદાદિ આચાર્યોના વચનોએ શ્રીમદ્પ્રત્યે કરેલા ઉપકાર અર્થે તેને નમસ્કાર કરેલો છે. શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય વિ० સં ૪૯ મા વિચમાન હતા તેઓના ‘સમયસાર’, ‘પૃચ્છાસ્તિકાગ્ર સમયસાર’, ‘પ્રવચનસાર’ આદિ ઘણા પ્રશ્નો હાલમાં વિચમાન છે.

हे श्री सोभाग ! तारा सत्समागमना अनुग्रहणी आत्मदशानु स्मरण थयु ते अर्थे तने नमस्कार करु छु

22

[हा० नों० २ जी पृ० ४७]

જેમ મગયાન્ જિને નિરૂપણ કર્યું છે તેમ જ સર્વ પદાર્થનુ સ્વરૂપ છે

मगवान जिने उपदेशेलो आत्मानो सगाधिमार्ग श्री गुरना अनुग्रह्यी जाणी, परमप्रयत्नयी
उपासना करो

३३३

[अ० न० २ जी पृ० ४९]

वध निहाण विमुक्त, यदिअ मिरि यद्धमाण जिणमद
 शिरि धीर जिण यदिअ, कम्म विनाग समामभो बुच्छ
 धीरद जिण हे उहि, जेण तो भत्तपू कम्म ?
 कम्म देहेहि सम्म, सजोगो जो होइ जीवस्स
 तो दधो नापब्बो, तस्स त्रिगोणो भवे भौएस्सो

232

[हा० नं० २ जी पृ० ५१]

केवल समवस्थित शुद्ध चेतन मोक्ष
ते स्वमानन अनुसंधान ते मोक्षमार्ग

प्रतीतिरूपे ते मार्गे ज्यां शरू धाय ठे त्या सम्यग्दर्शन
देणु आचरणरूपे ते पंचम गुणस्थानर
सर्ग आचरणरूपे ते छट्ट गुणस्थानक
अग्रमत्तपणे ते आचरणमा स्थिति ते सप्तम
अपुर्ण आत्मजागृति ते अष्ट

सत्तागत स्थूल कपायनक्षपूर्वक सस्वरूप स्थिति ते नमः

११	सूक्ष्म	११	११	दशम
११	उपशात	११	११	एकान्त
११	क्षीण	११	११	द्वात्रिंश

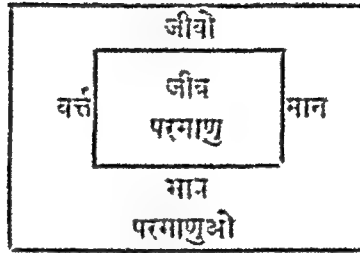
૧ શા માવય નિશ્ચયમક છે અને તેમાં 'તર્થ પદાર્થનુ સ્વરૂપ' 'તેમ મયમ્નુ નિને નિરૂપણ કર્યું છે તેમ જ" '૮ જમ ને માર મૂકીને વળે છે તે મીમંસાને વ્યાખ્યાની પ્રતીતિ અવગણપણે થયેલી જણાવે છે—સતોપક

२. तथाप्रकाशा विचारसमये वा साक्षात् ज्ञानं मूक्यं होय—सतोषक

૧ 'મોગ' તથા 'સના મારગ' અને 'ગુણસ્થાનક'ની સંમિશ્ર વ્યાખ્યા છે—સસોષક

उत्पात
व्यय
धुन } आ भाव एक वस्तुमां
एक समये छे.

जीव अने
परमाणुओनो

संयोग.

कोइ एक जीव	एकेंद्रियपणे—पर्याय	
"	वे इंद्रियपणे—	"
"	त्रण इंद्रियपणे—	" वर्तमान भाव
"	चार इंद्रियपणे—	"
"	पांच इंद्रियपणे—	"
	संज्ञी	
	असंज्ञी	
	पर्याप्त	वर्तमान भाव
	अपर्याप्त	
	ज्ञानी	वर्तमान भाव.
	अज्ञानी	
	मिथ्यादृष्टि	वर्तमान भाव.
	सम्यग्दृष्टि	
	एक अंश क्रोध	वर्तमान भाव.
	यावत् अनंत अश क्रोध	

सिद्ध भाव.

વર્ષ ૨૨ થી ૩૪ પર્યંત

હાથનોંધ ૩ જી

૧ આ હાથનોંધ જ્યારથી છત્રવી શરૂ થઈ, અને ત્રયાસુધી છત્રાઈ તેનો સમય નિર્ણીત થઈ શકતો નથી ૨૨ મા વય પછી અને દેહોત્સર્ગ સુધીના વિષાદો વ્યાપ્ત હોવાયોગ્ય છે એમ ચારી અને "વર્ષ ૨૨ થી ૩૪ પર્યંત" એમ અંગે કહ્યું છે —સંશોધક

૧

[હાથનોંધ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૩]

ૐ નમ

સર્વજ્ઞ જિન ચીતરાગ
સર્વજ્ઞ છે

રાગ દ્વેષનો આત્મતિક્ક ક્ષય થઈ શકે છે

જ્ઞાને પ્રતિનિધન રાગ દ્વેષ છે

જ્ઞાન, જીવનો સ્વત્વભૂત ધર્મ છે

જીવ, એક અવ્યક્ત સર્વજ્ઞ દ્રવ્ય હોવાથી તેનું જ્ઞાન સામર્થ્ય સર્વજ્ઞ છે

૨

[હાથનોંધ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૪]

સર્વજ્ઞપદ વારંવાર શ્રવણ કરવાયોગ્ય, યાચનાયોગ્ય, વિચાર કરવાયોગ્ય, છક્ષ કરવાયોગ્ય, અને ન્યાનુમન મિદ્ધ નરનાયોગ્ય છે

૩

[હાથનોંધ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૫]

મનન દેવ

સર્વજ્ઞ દેવ

નિર્મય ગુરુ

નિર્મય ગુરુ

અપદ્રામ મૂલ ધર્મ

દયા મૂલ ધર્મ

સર્વજ્ઞ દેવ

નિર્મય ગુરુ

મિદ્ધાત મૂલ ધર્મ

સર્વજ્ઞ દેવ

નિર્મય ગુરુ

નિન આજ્ઞા મૂલ ધર્મ

૧ હાથનોંધ ૩ જીના પૃષ્ઠ ૩ જાણી ૨૩ મા પૃષ્ઠ છુટી આમત્તે તેને મિદ્ધિ અગાદ છે તે સત્ત્વાર્થના નિધય કયા છે —સંશોધક

સર્વેશનું સ્વરૂપ.

નિર્ગ્રથનું સ્વરૂપ.

ધર્મનું સ્વરૂપ.

મન્યક્ ક્રિયાવાદ.

૪.

[દાખનોં ૩ જી, પૃષ્ઠ ૧૧]

ૐ નમઃ

પ્રદેશ }
 સમય }
 પરમાણુ }
 દ્રવ્ય }
 ગુણ }
 પર્યાય }
 જડ }
 ચેતન }

૫.

[દાખનોં ૩ જી, પૃષ્ઠ ૧૩.]

ૐ નમઃ

મૂળ દ્રવ્ય શાશ્વત.

મૂળ દ્રવ્યઃ—જીવ અજીવ.

પર્યાય.—અશાશ્વત.

અનાદિ નિત્ય પર્યાય.—નેરુ આદિ.

૬.

[દાખનોં ૩ જી, પૃષ્ઠ ૧૫]

ૐ નમઃ

સર્વ જીવ સુખને ઇચ્છે છે.

દુઃખ સર્વને અપ્રિય છે.

દુઃખથી મુક્ત થવા સર્વ જીવ ઇચ્છે છે.

વાસ્તવિક તેનું સ્વરૂપ ન સમજાવાથી તે દુઃખ મટતું નથી.

તે દુઃખના આત્યંતિક અભાવનું નામ મોક્ષ કહીએ છીએ.

[દાખનોં ૩ જી, પૃષ્ઠ ૧૬]

અત્યંત વીતરાગ થયાવિના આત્યંતિક મોક્ષ હોય નહીં.

સમ્યગ્જ્ઞાનવિના વીતરાગ થઈ શકાય નહીં.

સમ્યગ્દર્શનવિના જ્ઞાન અસમ્યક્ કહેવાય છે.

વસ્તુની જે સ્વભાવે સ્થિતિ છે, તે સ્વભાવે તે વસ્તુની સ્થિતિ સમજાવી તેને સમ્યગ્જ્ઞાન કહીએ છીએ.

સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શનથી પ્રતીત થયેલા આત્મમાને વર્તુ તે ચારિત્ર છે

જ પ્રણેત્રી પરુવાથી મોક્ષ થાય

જીવ સ્વામાનિષ્ઠ છે

જીવ અનત છે

પરમાણુ અનત છે

જીવ અને પુદ્ગલનો સયોગ અનાદિ છે

જ્યામુખી જીવને પુદ્ગલ સંગ છે, ત્યામુખી સક્રમ જીવ કરેવાય

માન કર્મનો વર્ત્તો જીવ છે

માન કર્મનું વીજુ તામ વિમાન કહેવાય છે

માન કર્મના હેતુથી જીવ પુદ્ગલ પ્રહે છે

તેથી તૈજસાદિ શરીર અને ઔદારિનાદિ શરીરનો યોગ થાય છે

માન કર્મથી ત્રિમુખ થાય તો નિજ માત્ર પરિણામી થાય

[શાખાનોંધ ૧ જી, પૃષ્ઠ ૧૦]

સમ્યગ્દશાનિતા વાદ્યવિરૂપણે જીવમાન કર્મથી ત્રિમુખ ન થઈ શકે

સમ્યગ્દર્શન થવાનો મુખ્ય હેતુ જિનનંદનથી સત્સાધે પ્રતીતિ થઈ તે છે

૭

[શાખાનોંધ ૧ જી, પૃષ્ઠ ૧૧]

હુ કેવલ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ સદૃશ તિજ અનુભવસ્વરૂપ છું

ધ્વનદારદૃષ્ટિથી માત્ર આ વચનનો વચ્ચા છું

પરમાર્થથી તો માત્ર તે વચનથી વ્યજીત મૂલ અર્થસ્વરૂપ છું

સમારાથી જગન્ મિત્ર છે, અમિત્ર છે, મિત્રામિત્ર છે

મિત્ર, અમિત્ર, મિત્રામિત્ર, જ્યો અનકાન સ્વરૂપમાં નથી

ધ્વનદારદૃષ્ટિથી તેનું નિરૂપણ કરીએ છીએ

—જગન્ મારા ત્રિપે મામ્યમાન હોવાથી અમિત્ર છે પણ જગન્ જગન્મ્યસ્વરૂપે છે, હુ સ્વમ્ય

સ્વરૂપે છું, તેથી જગન્ મારાથી કેવલ મિત્ર છે તે બે દૃષ્ટિથી જગન્ મારાથી મિત્રામિત્ર છે

ૐ શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ ચૈતન્ય

૮

[શાખાનોંધ ૧ જી, પૃષ્ઠ ૧૨]

ૐ શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ ચૈતન્ય

ૐ નમ

કેવલજ્ઞાન^૧

જ્ઞાન જ્ઞાન

સર્વે અન્ય મારા સંમર્ગરહિત જ્ઞાન શુદ્ધ જ્ઞાન

૧ કેવલજ્ઞાન શબ્દનો અનુભવસ્વરૂપ છે —સંતોષક

સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવનું સર્વ પ્રકારથી એક સમયે જ્ઞાન.
તે કેવળ જ્ઞાનનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ.^૧
નિજ સ્વભાવરૂપ છે.

સ્વતત્ત્વભૂત છે.

નિરાવરણ છે.

અભેદ છે.

નિર્વિકલ્પ છે.

સર્વ ભાવનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રકાશક છે.

૯.

[હાથનોંધ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૨૪]

હું કેવળ જ્ઞાનસ્વરૂપ છું,
એમ સમ્યક્ પ્રતીત થાય છે.

તેમ થવાના હેતુઓ સુપ્રતીત છે.

સર્વ ઇન્દ્રિયોનો સંયમ કરી, સર્વ પર દ્રવ્યથી નિજસ્વરૂપ વ્યાવૃત્ત કરી, યોગને અચલ કરી,
ઉપયોગથી ઉપયોગની એકતા કરવાથી કેવળજ્ઞાન થાય.

૧૦.

[હાથનોંધ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૨૫]

આકાશવાણી.

તપ કરો, તપ કરો; શુદ્ધ ચૈતન્યનું ધ્યાન કરો; શુદ્ધ ચૈતન્યનું ધ્યાન કરો.^૨

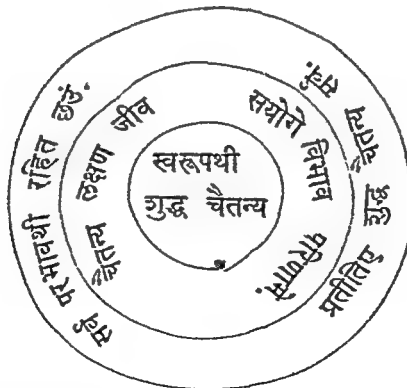
૧૧.^૩

[હાથનોંધ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૨૬]

હું એક છું; અસંગ છું; સર્વ પરભાવથી મુક્ત છું.

અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક નિજ અવગાહના પ્રમાણ અજન્મ, અજર, અમર, શાશ્વત છું. સ્વ-
પર્યાય પરિણામી સમયાત્મક છું.

શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ માત્ર નિર્વિકલ્પ દ્રષ્ટા છું.

૧. “તે કેવળજ્ઞાનનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ” એનો પરમાર્થ સૂક્ષ્મ વિચારને પાત્ર છે—સંશોધક.

૨. શ્રીમદ્ની તપની પરમ જાણતિ સૂચવે છે—સંશોધક.

૩. હાથનોંધ પૃષ્ઠ ૨૭ થી ૩૪ પર્યંત આત્મવિચારણા છે—સંશોધક.

૧૨

[શબ્દોષ ૧ જી, છંદ ૨૧]

શુદ્ધ ચૈતન્ય
શુદ્ધ ચૈતન્ય શુદ્ધ ચૈતન્ય
સાક્ષાત્ પ્રતીતિ-મમ્યદર્શન
શુદ્ધાનંદ

જ્ઞાનની સીમા કદ ?
વિસ્તારણ જ્ઞાની નિયતિ તુ ?
અદૈત ઇલાતે પટે છે ?
ધ્યાન અને અધ્યયન
ટ૦ અપ૦

૧૩

[શબ્દોષ ૧ જી, છંદ ૨૫]

ૐ

"ઠાણાંગૂત્ર"ના નીચે દર્શાવેલ ગૂંથ શુ ઉપરના થયા માન્ય છે તે વિચારો
જો સમગ્ર મગ્ય મહાર્ગે રૂપીમેળ ઉગમ્યીષણ ચડતીમ તિથ્યયરાણ ચરિમે તિથ્યયો સિદ્ધે
શુદ્ધે શુભે પરિ વિન્યુટે સત્ય દુઃસ્વપ્નહીમે ।

૧૪

[શબ્દોષ ૧ જી છંદ ૨૭]

આચરત માન અધૂરત
વિદેહિન
ત્રિમુક્તીવત્

સર પરમાત્મા અને વિમાનથી વ્યાપ્ત
ત્રિજ શ્વમાનના માનવદિત, આધૂરત વિદેહિન ત્રિમુક્તીવત્ વિષરતા પુરુષ મગ્યમાત્મા
શરૂપુ ધ્યાન કરિયે છે

૧૫

[શબ્દોષ ૧ જી, છંદ ૨૯]

પ્રકૃતિનાં વાર્ષિકાગ્રયે વિશિષ્ટ
સંગ અને શ્રેષ્ઠાગ્રયે શ્રોત્રય (અવિષય વગરુ છતાં પણ વારુ, જેમને ધીજો સોદ ટ
વાય નથી)
આશા — જે શ્રેષ્ઠ રાખે છે, તેના પ્રયે આવી મૂર દિવિથી વારુ તે શ્રુતપ્રતા અથવા
શ્રિવતા નથી ?
મનાધાન—

૧. અપ્રાપ્ત અ પ્રાપ્તના ભાગ્યની વચ્ચે વિશિષ્ટ દર્શાવે છે — સંગોષ્ઠ

૨. શ્રેષ્ઠી અપ્રાપ્ત પ્રતિ વિશિષ્ટ શ્રુત્રયે છે — સંગોષ્ઠ

૧૬.^૧

[શ્લોકોંચ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૪૦.]

સ્વરૂપબોધ.

યોગનિરોધ.

સર્વ ધર્મ સ્વાધીનતા.

ધર્મ મૂર્તિતા.

સર્વપ્રદેશ સંપૂર્ણ ગુણાત્મકતા.

સર્વાંગસંયમ.

લોકપ્રત્યે નિષ્કારણ અનુગ્રહ.

૧૭.^૨

[શ્લોકોંચ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૪૧.]

ૐ નમઃ

સર્વજ્ઞ-વીતરાગ દેવ.

(સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, માનવો-સર્વ પ્રકારે જાણનાર, રાગદ્વેષાદિ સર્વ વિભાવ જેને ક્ષીણ કર્યા છે તે ईश्वर.)

તે પદ મનુષ્યદેહને વિષે સંપ્રાપ્ત થવાયોગ્ય છે. સંપૂર્ણ વીતરાગ થાય, તે સંપૂર્ણ સર્વજ્ઞ થાય. સંપૂર્ણ વીતરાગ થઈ શકાય એવા હેતુઓ સુપ્રતીત થાય છે.

૧૮.^૩

[શ્લોકોંચ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૪૫.]

પ્રત્યક્ષ નિજ અનુભવસ્વરૂપ હું, તેમાં સંશય શો ?

તે અનુભવમાં જે વિશેષ વિષે ન્યૂનાધિકપણું થાય છે, તે જો મટે તો કેવલ અલંકાર સ્વાનુભવ સ્થિતિ વર્તે.

અપ્રમત્ત ઉપયોગે તેમ થઈ શકે.

અપ્રમત્ત ઉપયોગ થવાના હેતુઓ સુપ્રતીત છે. તેમ વર્તે જવાય છે તે પ્રત્યક્ષ સુપ્રતીત છે.

અવિચ્છીન્ન તેવી ધારા વર્તે તો અદ્ભુત અનંત જ્ઞાનસ્વરૂપ અનુભવ સ્પષ્ટ સમવસ્થિત વર્તે—

૧૯.^૪

[શ્લોકોંચ ૩ જી, પૃષ્ઠ ૪૭.]

સર્વ ચારિત્ર વશીભૂત કરવાને માટે, સર્વ પ્રમાદ ટાલવાને માટે, આત્મામાં અલંકાર વૃત્તિ રહેવાને માટે, મોક્ષસંબંધી સર્વ પ્રકારના સાધનના જયને અર્થે “બ્રહ્મચર્ય” અદ્ભુત અનુપમ સહાયકારી છે, અથવા મૂળભૂત છે.

૧. શ્રીમદની સ્વદશાસવધીની વિચારણા છે—સંશોધક.

૨. શ્રીમદના જ્ઞાનાનુભવનો પરિચય આ વચનોથી થઈ શકે છે.—સંશોધક.

૧ શ્રીમદના કેટલાક લેખોમાં, અને સાસ કરી સવત્ ૧૯૪૬-૪૭ની શાસ્ત્રાના લેખોમાં ‘ईश्वर’ શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તો ईश्वરનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે તેઓ કહ્યું છે તે આ વ્યાખ્યાથી જણાશે

૩ ‘કેવલ અલંકાર સ્વાનુભવ સ્થિતિ’વર્તનાને માટે આવશ્યક હેતુઓનો શ્રીમદનો અનુભવ સૂચવે છે, તેની સાથે એમ જે કહ્યું કે “અપ્રમત્ત ઉપયોગ થવાના હેતુઓ સુપ્રતીત છે તેમ વર્તે જવાય છે તે પ્રત્યક્ષ સુપ્રતીત છે” તે શ્રીમદની અપ્રમત્ત માવની વર્તના સૂચવે છે—સંશોધક

૪ હેતુ સ્પષ્ટ છે.—સંશોધક.

૨૦^૧

[શાખાંશ ૧ જી, શ્રુ ૪૧]

ૐ નમઃ

સયમ

૨૧

[શાખાંશ ૧ જી શ્રુ ૫૦]

જાગૃત સત્તા

જ્ઞાપક સત્તા

આમમ્યરૂપ

૨૨^૧

[શાખાંશ ૧ જી, શ્રુ ૫૧]

સર્વજ્ઞોપદિદ આત્મા સદ્ગુણપાદ જાણીને નિરતર તેના ધ્યાનના અર્થે નિષ્કલ્પ, સંયમ તપ
પૂર્વક —

૨૩^૧

[શાખાંશ ૧ જી શ્રુ ૫૨]

અહો! સર્વાત્કૃષ્ટ જ્ઞાતિ રસમય સન્માર્ગ —

અહો! તે સર્વાત્કૃષ્ટ જ્ઞાતિ રમ સુપ્રતીત કરાવ્યો યમ પરમદૃષ્ટાણુ સદુરદેવ —

આ નિશ્ચિન્તા સર્વકાલ તમે જયવત વર્તો, જયવત વર્તો

૨૪^૧

[શાખાંશ ૧ જી, શ્રુ ૫૪]

ૐ નમઃ

નિશ્ચ અનાદિ છે

આકાશ સર્વવ્યાપક છે

તેમાં છોક રહ્યો છે

જડ ચૈતનાત્મક સંપૂર્ણ મરૂપ છોક છે

ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ અને પુદ્ગલ ૫ જડ દ્રવ્ય છે

જીવ દ્રવ્ય ચૈતન છે

ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ ૮ ચાર અમૂર્ત દ્રવ્ય છે

વસ્તુત્વાદ કાલ ઉપચારિક દ્રવ્ય છે

ધર્મ, અધર્મ, આકાશ ૭વેક દ્રવ્ય છે

કાલ, પુદ્ગલ અને જીવ અનંત દ્રવ્ય છે

દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયાત્મક છે

[શાખાંશ ૧ જી શ્રુ ૫૫]

૨૫^૧

[શાખાંશ ૧ જી, શ્રુ ૫૬]

પરમ ગુણમય ચારિત્ર જોડેષ ધરુમાન અસંગાદિ ખાન

પરમ નિદોષ શ્રુત

૧-૨-૩ જ્ઞાતમાની પરમ જાગૃતિ સૂચવ છે —સતોષક

૪ આ વિષય તદ્દર્શનવિચારણા હોઈ અતુલ્ય સૂચક છે —સંતોષક

૫ ગીમદની અગ્નિ વિચારણા છે —સતોષક

परम प्रतीति.

परम पराक्रम.

परम इंद्रियजय.

१ मूळनुं विशेषपणुं.

२ मार्गनी शरुआतथी अंतर्पर्यतनी अद्भुत संकळना.

३ निर्विवाद—

४ मुनिधर्मप्रकाश.

५ गृहस्थधर्मप्रकाश.

६ निर्ग्रंथ परिभाषानी निधि—

७ श्रुत समुद्र प्रवेश मार्ग.

२६.^१

[हाथनोथ ३ जी, पृष्ठ ५८.]

स्वपर उपकारनुं महत्कार्य हवे करी ले ! त्वराथी करी ले !

अप्रमत्त था—अप्रमत्त था.

शुं काळनो क्षणवारनो पण भरूसो आर्य पुरुषोए कर्यो छे ?

हे प्रमाद !! हवे तुं जा, जा.

हे ब्रह्मचर्य ! हवे तुं प्रसन्न था, प्रसन्न था.

हे व्यवहारोदय ! हवे प्रवळथी उदय आवीने पण तुं शांत था, शांत.

हे दीर्घसूत्रता ! सुविचारनुं, धीरजनुं, गंभीरपणानुं परिणाम तुं शा माटे थवा इच्छे छे ?

हे बोधवीज ! तुं अत्यंत हस्तामलकवत् वर्त, वर्त.

हे ज्ञान ! तुं दुर्गम्यने पण हवे सुगम स्वभावसां लावी मूक.

हे चारित्र ! परम अनुग्रह कर, परम अनुग्रह कर.

[हाथनोथ ३ जी, पृष्ठ ५९.]

हे योग ! तमे स्थिर थाओ; स्थिर थाओ !

हे ध्यान ! तुं निजस्वाभावाकार था, निजस्वाभावाकार था.

हे व्यग्रता ! तुं जती रहे, जती रहे.

हे अल्प के मध्य अल्प कपाय ! हवे तमे उपशम थाओ. क्षीण थाओ. अमारे कांइ तमारा प्रत्ये रुचि रही नथी.

हे सर्वज्ञपद ! यथार्थ सुप्रतीतपणे तुं हृदयावेश कर, हृदयावेश कर.

हे असंग निर्ग्रंथपद ! तुं स्वाभाविक व्यवहाररूप था !

હે પરમ કરુણામય સર્વ પરમહિતના મૂલ વીતરાગ ધર્મ ! પ્રસન્ન થા, પ્રસન્ન
 હે આત્મા ! તુ નિજસામાવાકાર વૃત્તિમા જ અમિમુખ થા ! અમિમુખ થા ૐ
 હે વચનસમિતિ ! હે કામ ચપલતા ! [શ્રવણેષ ૧ જી, પૃષ્ઠ ૧૧]
 હે યકાત વાસ ! અને અસગતા ! તમે પણ પ્રમત થાઓ ! પ્રસન્ન થાઓ !
 ચલ્લમ્લી રહેલી ધર્મી જે આમ્યતર વર્ગના તે કા તો અમ્યતર વેદી લેરી કા તો તેને
 સ્વચ્છ પુટ ઘેરી લપશમ કરી દેવી
 જેમ નિસ્વૃત્તા બલ્લાન તેમ ધ્યાન ચલ્લાન ઘેરી શકે—કાર્ય ચલ્લાન ઘેરી શકે

૨૭

[શ્રવણેષ ૨ જી પૃષ્ઠ ૧૨]

હનમેવ નિગમ્ય પાતયણ સઘ અનુત્તર કેવલિય પઢિપુણ સમુદ્ધ ગેયાઢય સત્વરત્તણ સિદ્ધિ-
 મગ્ગા મુત્તિમગ્ગં વિજ્ઞાણમગ્ગ નિલ્લાણમગ્ગ અવિતહમસદિઠ સલ્લ દુસસ પહિણમગ્ગા ણમ્મ ટિયા
 જીવા સિદ્ધાતિ યુદ્ધાતિ મુદ્ધાતિ પરિણિવાયતિ સલ્લ દુસસાણ મનકરતિ તમાણાપ તહા ગચ્છામો
 તહા ચિદ્ધામો ગિતિ તહા યામો તહા મુયદ્ધામો તહા મુજામો તહા માસામો તહા અમ્મુદ્ધામો
 તહા ડહાપ ડહે મોતિ પાણાણ મૂયાણ જીનાણ સત્તાણ સજમેણ સજમોતિ

૨૮

દ્વિ. આ. શુ. ૮૦ ૧૯૫૪

ૐ નમ

સન નિરુપનો, તર્કનો ત્યાગ કરીને

મનનો
 ધ્વજનો
 કાયાનો
 હૃદયનો
 આહારનો
 નિદ્રાનો

જય કરીને

નિર્વિકલ્પને અતર્ક્યવૃત્તિ કરી આત્મધ્યાન વરુ માન અવાનાય અનુમત સ્વરૂપમા લીનતા
 ધરા દેવી, ધીમી ચિત્તના ન કરવી જે જે તકાદિ ડહે, તે નહીં લવાનતા ડપશમાવી દેના

વીતરાગદર્શનસંક્ષેપ

મગ્ગાચરણ — શુદ્ધ પદને નમસ્કાર

મૂમિકા — મોષપ્રયોજન

૧ દેવ ૧૫૮ છે — સમીપક

તે દુઃખ મટવા માટે જૂદા જૂદા મતો પૃથક્કરણ કરી જોતાં તેમાં વીતરાગદર્શન પૂર્ણ અને અવિરુદ્ધ છે, એવું સામાન્ય કથન; તે દર્શનનું વિશેષ સ્વરૂપ.

તેની જીવને અપ્રાપ્તિ, અને પ્રાપ્તિ અનાસ્થા થવાનાં કારણો.

મોક્ષાભિલાષી જીવે તે દર્શનની કેમ ઉપાસના કરવી.

આસ્થા—તે આસ્થાના પ્રકાર અને હેતુ.

વિચાર—તે વિચારના પ્રકાર અને હેતુ.

વિશુદ્ધિ—તે વિશુદ્ધિના પ્રકાર અને હેતુ.

મધ્યસ્થ રહેવાનાં સ્થાનક—તેનાં કારણો.

ધીરજનાં સ્થાનક—તેનાં કારણો.

શંકાનાં સ્થાનક—તેનાં કારણો.

પતિત થવાનાં સ્થાનક—તેનાં કારણો.

ઉપસંહાર.

આસ્થા.

પદાર્થનું અચિંત્યપણુ, બુદ્ધિમાં વ્યામોહ, કાઢદોષ.

वर्ष ३४ मु.

५७६

अतिम वचनो

घणी त्वराधी प्रयास पूरी करवानो हतो, त्यां वधे सहजानु रण सप्राप्त धनु भाये घणो
घोनो रहो हतो ते आत्मनीये करी जेम अल्पसाळे वेदी लेखाय तेम प्रघटना करता पगे नि-
काचित उदयमान धाऊ ग्रहण कर्यो

जे स्वरूप छे ते अन्यथा यतु नथी, एज अद्भुत आश्चर्य छे अव्यायाध स्थिरता छे
प्रवृत्ति उदयानुसार कइव अमाता मुख्यत्वे वेदी साता प्रत्ये

राजकोट, फागण वद ३, सुब, १९५७

ॐ शान्ति

५७७

इच्छे छे जे जोगी जन, आत सुखस्वरूप, मूल शुद्ध ते आत्मपद, सयोगी जिनस्वरूप	१
आत्मस्वभाव अगम्य ते, अखलन आधार, जिनपदधी दर्शनियो, तेह स्वरूप प्रकार	२
जिनपद निजपद एकता, भेदभाव नहीं काई, लक्ष यवाने तेहनो, कक्षां शाय मुखदाई	३
जिन प्रपचन दुर्गन्धता, धाके अनि मतिमान, अखलन श्रीमद्गुरु, सुगम ओ सुख साण	४
उपायना जिन चरणनी, अविग्रय मक्तिहोत, मुनिजन सगति रति अनि, संयम योग घटीत	५
गुणप्रमोद अविग्रय रहे, रहे अतर्क्य योग प्राप्ति श्री सहस्ररुडे, जिन दर्शन अनुयोग	६

प्रवचन समुद्र विंदुमां, उलटी आवे एम;
पूर्व चौदनी लब्धिनुं, उदाहरण पण तेम. ७.

विषय विकार सहीत जे, रह्या मतिना योग;
परिणामनी विषमता, तेने योग अयोग. ८.

मंद विषय, ने सरळता, सह आज्ञा सुविचार;
करुणा कोमळतादि गुण, प्रथम भूमिका धार. ९.

रोक्या शब्दादिक विषय, संयम साधन राग;
जगत इष्ट नहीं आत्मधी, मध्य पात्र महाभाग्य. १०.

नहीं तृष्णा जीव्यातणी, मरण योग नहीं दोष;
महापात्र ते मार्गना, परम योग जित् लोभ. ११.

आव्ये बहु सम देशमां, छाया ज्ञेय तत्ताई;
आव्ये तेम स्वभावमां, मर्न स्वरूप पण जाई. १२.

उपजे मोह विकल्पशी, समस्त आ संसार,
अंतर्मुख अवलोकतां, विलय थतां नहीं वार. १३.

सुख धाम अनंत सुसंत चहि, दिन रात्र रहे तद ध्यानमहि,
प्रशान्ति अनंत सुधामय जे, प्रणमुं पद ते वर ते जय ते. १.

राजकोट, चैत्र शुद्ध ९, १९५७.

